

Nae Ionescu

Teologia

Integrala
publicisticii
religioase

DEISIS

sigolooT

Integrata publicistici religioase

CUVANTUL

D. NAE IONESCU

Nae Ionescu, desen de Ion Anestin în „Vremea”, 1932.

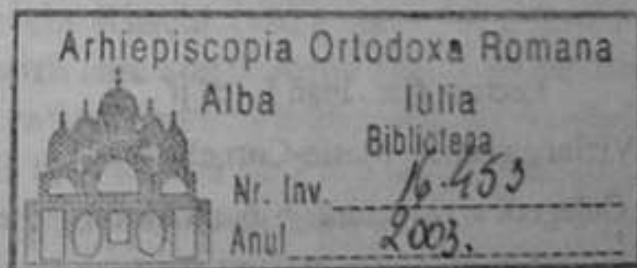
NAE IONESCU

Teologia

Integrala publicisticii religioase

Ediție, introducere și note

Dora Mezdrea

DEISIS

Sibiu
2003

*Colecția
Philosophia christiana*

*Acest volum apare cu sprijinul generos
al Doamnei CRISTIANA MARIA IOSIF și al Domnului DAN PICĂ,
izvorât din dorința repunerii în circuit a adevăratelor valori creștine
în societatea românească de azi amenințată de amnezie și deriziume.*

Coperta: *Arhanghelul Mihail*,
pictură murală extrasă de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș.
Inscripția-nume în grecește; inscripție pe filacter în limba slavonă:
„Împotrivă stau cu arma și cercetez pe cei ce purced cu bine
și [pe cei ce purced] cu rău tai...”

© Muzeul Național de Artă al României

Lector: diac. Ioan I. Ică jr

Viziune grafică: Maria-Cornelia Ică jr

Culegere și corectură: Violeta Morar

Tehnoredactor: Paul Morar

© DEISIS

ISBN 973-9344-79-8

Nae Ionescu – teologul

I. Cadru istoric

Situația Bisericii creștine după revoluția franceză din 1789 nu era dintre cele mai strălucite. Separată de stat și sărăcită, supusă unui îndelung proces de secularizare, era de multe ori spațiul predilect al experimentelor.

Astfel, catolicismul se vede serios amenințat, la jumătatea secolului al XIX-lea, de mișcarea modernistă, care cerea drept de existență pentru panteism, naturalism, raționalism absolut, ateism și francmasonerie. Spiritul vremii, nutrit din știința pozitivă, cerea Bisericii „acomodarea” la cerințele lui. Vaticanul a condamnat aceste tendințe prin enciclica *Syllabus errorum* a papei Pius al IX-lea (între 1864–1898). Pentru a-și întări autoritatea, cu doar câțiva ani mai târziu, la conciliul I Vatican din 1870 este stabilită dogma primatului și infailibilității papale, iar pentru a scoate teologia din conul de umbră al pozitivismului, prin enciclica *Aeternis Patris* din 4 august 1879, papa Leon al XIII-lea (între 1878–1903) recomandă doctrina lui Toma d'Aquino ca normativă pentru Biserica romană, deschizând astfel drumul înnoirii neotomiste din reflecția teologică a secolului XX.

Protestantismul este spațiul în care, de la desanctificarea creștinismului la teologia morții lui Dumnezeu, toate experimentele sunt posibile în marginea teologiei: raționalismul absolut, „teologia pentru Evanghelia socială” a lui W. Rauschenbusch, direcția istoric-criticistă a școlii de la Tübingen, condusă de Fr. Chr. Bauer, care încearcă aplicarea dialecticii hegeliene la credință, istorismul lui Albrecht Ritschl (1822–1889) și Adolf Harnack (1851–1930), istoria religiilor, pentru care creștinismul este o religie între altele etc.

La capătul opus raționalismului intelectualilor, la nivelul maselor, pietismul, întemeiat în secolul al XVII-lea de Filip Iacob Spener, cu accentul lui pus pe viață, pe fapte, nu pe rațiune, era dominant.

Lumea ortodoxă nu prezintă un aspect mai încurajator. Aflate sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, Bisericile naționale din sud-estul Europei devin autocefale în secolele al XIX-lea – al XX-lea.

În Biserica Greciei, devenită autocefală la 29 iunie/11 iulie 1850, pietatea ortodoxă, puternică la nivelul maselor, își are un corespondent predominant teoretic la cel al creației teologice, adesea de o ortodoxie îndoielnică.

Biserica rusă, devenită patriarhie din 1593, desființată apoi de Petru cel Mare și reînființată în 1917, înfățișă un aspect mult mai diversificat.

Dacă primul secol scurs de la desființarea patriarhiei determinase proliferarea sectelor fundamentaliste, la nivelul maselor, și cochetăria cu catolicismul la cel al intelighenției, secolul al XIX-lea aduce o pătrundere masivă a pietismului, cu disprețul lui pentru formele canonice și rigoarea ascetică, având drept corespondent, la nivelul intelectualilor, ateismul, misticismul pietist și francmasoneria; gândirea teoretică în limitele Ortodoxiei, absentă cu totul, este înlocuită de filosofii iluministe și protestante, iar în Academiiile teologice filosofii idealiste germane înlocuiesc studiul teologiei.

În ciuda unor încercări de găsire a drumurilor proprii, printre care mișcarea slavofilă din anii 1830–1840, care aduce un rudiment de gândire teologică, ori Tolstoi, cu creștinismul său personal, sau Dostoievski, mult mai fidel tradiției ortodoxe decât cel dinaintea sa, secolul al XIX-lea rămâne dureros scindat de opozițiile maniheiste de tip gnostic între rațiune și credință, liberalism capitalist și patriarhalism rural, Ortodoxie și Occident etc. Înnodarea cu vechea tradiție patristică răsăriteană, care să-și dovedească fecunditatea și la nivelul gândirii constituite în cadrele Ortodoxiei, se va face abia în secolul XX, mai cu seamă în exil. Precursor al acestei renașteri este Vladimir Soloviev (1853–1900), personaj controversat, cu multe disponibilități și schimbări de poziții, care rămâne, totuși, autor al unei gnoseologii dovedite ca ortodoxă, mulți ani de la moartea sa; după el vor veni marii teologi care au schimbat înfățișarea teologiei secolului XX, aproape toți profesori la Institutul teologic rus din Paris, care sunt din generații apropiate lui Nae Ionescu: N. N. Glubokovski (1863–1937), S. Bulgakov (1871–1944), N. Berdiaev (1874–1948), L. P. Karsavin (1882–1952), N. Zenkovski (1881–1963), N. Arseniev (1888–1977), N. Lossky (1903–1958) etc.

Una dintre cele mai interesante figuri, care, spre deosebire de cei de mai sus, a trăit în Rusia sovietică, este părintele Pavel Florenski (1882–1937), impresionantă figură de gânditor care acoperă cu suverană competență mai toate aspectele gândirii, de la teologie și filosofie, la matematici și logică, de care poate fi apropiat filosoful român. Posibilitatea unei contaminări, prin lecturarea celui dintâi de către cel din urmă fiind exclusă, avem de-a face cu un foarte interesant caz de simultaneitate de perspectivă în lumea ortodoxă, atât în ceea ce privește toate aceste preocupări comune, dar și viziunea asupra lumii. Părintele Pavel Florenski dezvoltă ideea a două tipuri de cultură, una medievală și una renașcentistă; cea dintâi organică, coerentă, obiectivă, cea de-a doua, fragmentară, subiectivă și abstractă, care se succed și din perspectiva cărora își va construi propria filosofie a culturii. Pe contrapunctul dintre cele două tipuri de culturi își construiește și Nae Ionescu, ceva mai târziu, filosofia culturii; și în teoria cunoașterii se pot descoperi afinități: ambii filosofi opunând realismul esențialist iluzionismului idealist și psihologismului, la Nae Ionescu cu un mai accentuat accent asupra patristiceii cunoașteri suprarăționale, mistice. Atașamentul față de logică, de matematică, în care văd premisa indispensabilă a unei viziuni asupra

lumii, și de fizica modernă, dar și față de filosofia naturii ori estetică, la cei doi gânditori, este de asemenea o notă comună.

Asemănări găsim până și în biografie, părintele Pavel Florenski fiind arestat în mai multe rânduri și deținut în lagăr, unde ținea prelegeri pe cele mai diverse teme, așa cum avea să facă și Nae Ionescu, și unde moare executat în 8 decembrie 1937 de autoritățile comuniste – așa cum s-ar fi întâmplat, fără îndoială, și cu Nae Ionescu peste câțiva ani, dacă n-ar fi murit la 15 martie 1940.

Dar nu toate aceste afinități, enumerate sumar, ne interesează aici, ci o alta, esențială.

Absolvent al Academiei teologice în 1908, devenit profesor de istoria filosofiei la Academia teologică de la Serghiev Posad în același an, Pavel Florenski se preoțește în 1911, fiind primul intelectual marcant al momentului care deschide această cale înaintea unei intelectualități mondene, catolicizante și marxizante. În 1914 publică *Stâlpul și temelia adevărului. Încercare de teodicee ortodoxă*, carte care va determina o mutație în conștiința unei părți a intelectualității începutului de secol și întoarcerea la Ortodoxie a unor figuri marcante ale acesteia, pentru care filosofia idealistă germană înlocuise teologia ortodoxă.

Deși, cu câteva decenii mai târziu, când marii teologi ruși din exil aveau să formuleze un proiect răspicat neopatristic, aceștia nu au fost dispuși să-i recunoască părintelui Pavel Florenski calitatea de înaintemergător în ale reînnoirii cu tradiția patristică a teologiei ortodoxe, istoria i-a făcut dreptate.

După vremurile de glorie de sub Vasile Lupu, Matei Basarab, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir, Biserica românească cunoaște în secolul al XIX-lea o cădere considerabilă sub raportul formulării gândirii teologice. Este epoca în care predominau traduceri, făcute după discutabile „originale” protestante, venite prin filieră rusească, și în care cel mai semnificativ act de cugetare îl formau așa-zisele „adaptări” ale unor lucrări protestante, modă care a ajuns chiar să treacă pragul secolului XX. Până și manualele episcopului Melchisedec Ștefănescu (1823–1892) sunt astfel de „adaptări”.

Pe de altă parte, Biserica românească cunoaște o serie de împliniri pe plan administrativ, care complinesc, în parte, sărăcia spirituală: crearea celor opt seminarii teologice și a Academiei teologice; Biserica Transilvaniei, desprinsă de Biserica Țării Românești la 1701, prin diploma leopoldină care desființa Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, înființând-o pe cea unită, reușește să se întoarcă în sânul Bisericii românești prin eforturile episcopului Andrei Șaguna (1808–1873), care reînființează Mitropolia Transilvaniei la 24 decembrie 1864. Un impact semnificativ în drumul către laicizare este pentru Biserica românească legislația lui Al. I. Cuza privind secularizarea averilor mănăstirești și trecerea Bisericii în dependența statului.

Biserica Ortodoxă Română își dobândește autocefalia la 25 aprilie 1885, prin tomosul sinodal al Patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea (patriarh între 1884–1886), sub mitropolitul primat Calinic Miclescu (1822–1886).

Lucrări originale de teologie nu există în întreg secolul al XIX-lea; la începutul celui de-al XX-lea, influența protestantă se resimte chiar și în lucrările cele mai semnificative: *Thesaurus tes Orthodoxias* a lui Ioan/Irineu Mihălcescu, publicată la Leipzig în 1904 (autorul fiind recunoscut ca un teolog însemnat al Bisericii noastre prin lucrările de după 1925, când apare *Cursul de teologie fundamentală*, dar și, deopotrivă, membru al Partidului Liberal și francmason) și *Curs de teologie morală*, publicat în 1921 de I. Scriban, ale cărui legături cu protestantismul erau notorii în epocă.

Războiul mondial, prin consecințele sale politice imediate – unirea țărilor române fiind cea mai însemnată – deschide noi perspective Bisericii române; în sfârșit împlinit idealul național, pentru care militaseră nu o dată oamenii Bisericii, aceștia se puteau desprinde de preocupările politice, asumându-și în totalitate vocația de oameni ai Bisericii.

După autocefalia căpătată în 1885, Biserica Ortodoxă Română este ridicată la rangul de Patriarhie la 30 iulie 1925, prin tomosul nr. 1579 al Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea (patriarh între 1925–1929) și al Sfântului Sinod al Patriarhiei Constantinopolului. Ales mitropolit primat al României reîntregite la 18 decembrie 1919, Miron Cristea devine la 4 februarie 1925 primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Perspective noi se deschideau sub toate aspectele Bisericii românești. Nenumărate dificultăți juridice și administrative își așteptau rezolvarea, iar sub raport teoretic constituirea unei gândiri în limitele Ortodoxiei era de cea mai strictă necesitate.

Spre deosebire de Biserica catolică, ce recomanda tomismul ca normativ în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, stabilind astfel până unde este dispusă să se întoarcă în trecut și să-și asume tradiția Bisericii, Biserica românească nu a stabilit asemenea praguri normative. Și aceasta nu pentru că ar fi conștientizat legătura indisolubilă, peste timpuri, a Bisericii Ortodoxe cu Tradiția apostolică, ci pentru că, hărțuită de puterea seculară și intimidată de prestigiul calp al modelor științifice apusene, își pierduse încrederea în forța explozivă a Tradiției ortodoxe.

A trebuit să vină un laic să i-o amintească.

II. Un creștinism mistic, dogmatic și eclezialogic

Laicul acesta se numește Nae Ionescu.

Dintre datele biografiei lui care ne interesează în paginile de față să reținem mai întâi că Nae Ionescu se născuse într-o familie de ortodocși practicanți, la 4/16 iunie 1890, și căpătase primele noțiuni religioase de la mama lui, o femeie extrem de credincioasă și de inteligentă, cu ascendență grecească, printre ai cărei înaintași figurează mai multe înalte fețe bisericești și, poate, chiar un patriarh al Constantinopolului (Patriarhul Trifon, din secolul IX).

× Nae Ionescu studiasse la Universitatea din București între 1909–1912, într-o perioadă în care pozitivismul comtean, evoluționismul biologic și social și materialismul erau în vogă. Metafizica, ridiculizată de perspectiva pozitivistă, ea fiind creatoare de utopii intelectuale, era departe de a-și fi recăpătat demnitatea, chiar dacă, în anul 1910–1911, C. Rădulescu-Motru ține la universitate un curs de metafizică.

Studiase apoi, pentru susținerea doctoratului, în Germania, începând cu toamna anului 1913, la Universitățile din Göttingen și München, matematici superioare cu Klein și Hilbert, biologie cu Hertwig, logică cu Külpe și Pfänder, teoria cunoașterii cu Husserl, psihologie cu G. E. Müller, economie națională cu von Mayer și Lujo Brentano, pedagogie cu Alois Fischer și F. W. Förster; dar, mai ales, studiasse filosofie, istoria filosofiei scolastice și Patristica cu Clemens Baeumker (1853–1924), specialist în filosofia antică și medievală, autor a numeroase lucrări în domeniu, cel care dotase cercetarea filosofiei patristice și scolastice cu un instrument de lucru comparabil cu cel al lui Zeller și Trendelenburg din filosofia antică, intitulat *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Texte und Untersuchungen*. Culegerea apare începând cu 1891 și este continuată de Grabmann, fiind considerată până astăzi cea mai importantă colecție de texte patristice și medievale, după *Patrologiile* lui Jacques-Paul Migne. Temeinicia cunoașterii gândirii patristice, a cazuisticii scolastice, pe care o găsim la filosoful român, își are aici justificarea.

× Nae Ionescu se întoarce în țară în iunie 1919, îndată după susținerea tezei de doctorat în logică. În toamna aceluiași an își deschide activitatea la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București cu lecția *Funcțiunea epistemologică a iubirii*, lecție care stă ca o cumpănă la răscrucea noilor vremi care se deschideau spiritului românesc. Deși nutrită din metoda de cercetare deprinsă în școlile apusene și vădind o cunoaștere temeinică a religiilor catolică și protestantă, lecția aceasta de deschidere aduce o abordare nouă și o îndreptățire a culturii și religiei ortodoxe, de o siguranță și o intensitate spirituală cum mai cunoscuseră doar apusele timpuri ale cărturarilor bizantini ca Mihail Psellos, Ioan Zonaras ori Nichifor Vlemides, ce impresionau Apusul catolic. Pentru prima oară după câteva secole, un român îndrăznește să ridice Ortodoxia la amplitudinea înălțime spirituală pe care o mărturisiseră Părinții. >

Douăzeci de ani de aici înainte, Nae Ionescu va expune de la înălțimea catedrei o filosofie creștină cu rădăcini adânc înfipite în tradiția ortodoxă: o logică static-realistă, ieșită din realitățile spirituale răsăritene, o metafizică restaurată în demnitatea ei dintâi și o gnoseologie de cea mai pură extracție patristică, în care sunt exprimate în limbaj modern dionisienele trepte ale cunoașterii, de la cea rațională, catafatică și apofatică, până la cea suprarățională, a participării mistice.

Demonstrarea acestei rigori ortodoxe a filosofiei sale rămâne să fie făcută: deocamdată, aici ne interesează însă teologul, nu filosoful.

Căci Nae Ionescu este un *theo-log*, în sensul cel mai riguros al termenului, de vorbitor despre cele dumnezeiești; nu de pe pozițiile oficiale ale unei ierarhii

constituite, ci în aceeași măsură în care orice ins afiliat autorității harismatice, în tradiția ortodoxă, este *theo-log* pentru că este *theo-didact*: învățat direct de Dumnezeu.

Teologia lui Nae Ionescu nu trebuie căutată în prelegerile universitare, așa cum s-a și făcut recent; nu-i putem cere logicianului Nae Ionescu încălcarea domeniilor: acelea sunt cursuri *de filosofie*, fie ea copios inspirată de teologia ortodoxă, nu de teologie. Aceasta din urmă poate fi însă regăsită în publicistica religioasă; cât de coerentă și de riguros ortodoxă este această teologie putem vedea doar în prezența totalității (sistemizate) a acestei publicistici. Și aceasta este menirea ediției de față.

Desigur, această publicistică are, din punct de vedere formal, alt statut decât un tratat de teologie sistematică, pe care Nae Ionescu l-ar fi putut scrie oricând, eșuând în „litera moartă” a sterilității didactice; el a preferat viața autentică a „faptelor zilnice”, la care se adaugă astăzi acea „trecere de vreme, singura în stare a crea o perspectivă în care scoriile cotidianului dispar”, invocată de el în *Prefața* la culegerea de articole realizată de Mircea Eliade și publicată în 1937, sub titlul *Roza vânturilor* (p. VI): le putem citi astăzi, desprinse de zgura cotidianului, în semnificațiile lor esențiale.

Această formă exterioară sub care ni se înfățișează teologia lui Nae Ionescu nu este o excepție în viața Bisericii; o regăsim pretutindeni, de la predicile Părinților, la simplitatea aproape aforistică a *Apostegmelor*, și de la Kierkegaard, care practica în ultimele sale scrieri un gen de „predică publicistică”, la Soloviev, în ale sale *Scrisori duminicale* și *Scrisori pascale*.

În publicistica sa religioasă, Nae Ionescu rupe cu totul cu pietismul, psihologismul și utopiile intelectuale ale secolului al XIX-lea, ancorând de-a dreptul în Tradiție, cu multă vreme înainte ca exigența ancorării în Tradiție să devină o cerință expresă în teologia ortodoxă a secolului XX. Cunoscută doar în parte, din cele trei culegeri de texte publicate până acum, scoase uneori din context și răstălmăcite, articolele religioase își relevă rigoarea ortodoxă și sistematicitatea abordării doar în prezența totalității. În ele, Nae Ionescu recuperează realismul metafizic, dogmatic și sacramental al Sfinților Părinți într-un limbaj și cu o argumentare de o izbitoare modernitate, singura în măsură să convingă insul modern, fără ca, în același timp, să afecteze ceva din rigoarea dogmatică, canonică și ecleziologică a teologiei răsăritene.

În iunie 1919 începe să scrie la „Ideea europeană”, unde, printre altele, publică și unele articole religioase în apărarea Ortodoxiei, care nu lasă indiferentă ierarhia bisericească. Prin urmare, în 1925, este desemnat, alături de episcopul Vartolomeu Stănescu, preoții Andrei Magieru și Dănău, să redacteze anteproiectul Legii pentru reorganizarea învățământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române. Chiar dacă, ulterior, acest proiect a fost refăcut de o altă comisie, prevederi însemnate din proiectul acesta au trecut în cel nou, schimbând sensibil fața învățământului teologic românesc (vezi: *Învățământul teologic*).

În 2 mai 1926 își începe colaborarea la „Cuvântul” cu o cronică religioasă, la rubrica „Duminică”; din punct de vedere formal, aceasta continuă rubrica

inaugurată de Nichifor Crainic, care pleca la Ministerul Cultelor, ca secretar general, desemnându-l succesor pe Nae Ionescu, impresionat fiind de rigoarea Ortodoxiei tânărului filosof (spre deosebire de ceea ce scrie el cu mulți ani mai târziu, în memoriile sale).

Nae Ionescu va semna neîntrerupt rubrica religioasă săptămânală „Duminică” până în 1930, alături de nenumărate alte articole religioase. Din ele vedem rolul eminent pe care îl acorda el Bisericii în reconstrucția noului stat românesc postbelic. Dar pentru ca ea să poată ocupa acest loc, Nae Ionescu a considerat de absolută necesitate următoarele direcții, pe care a mers activitatea lui publicistică: restaurarea dogmatică și canonică, prin respectarea strictă, fără înnoire ori schimbare, a dogmelor și canoanelor Bisericii de Răsărit; eradicarea racilelor care măcinau viața Bisericii, îndepărtând-o de la rosturile ei suprapământești, racile dintre care cele mai grave îi apar a fi politica în Biserică și cezaro-papismul; creșterea prestigiului intern și extern al Bisericii, îndeosebi printr-o activitate științifică în slujba căreia s-a pus necondiționat, prin apariția, în 1928, a revistei *ΛΟΓΟΣ*, care a raliat multe din forțele Ortodoxiei răsăritene, făcând, pentru scurtă vreme, din România centrul creștinătății răsăritene; reglementarea raporturilor Bisericii cu instituțiile statului și cu celelalte confesiuni creștine.

Acțiunea restauratoare a lui Nae Ionescu a avut din partea ierarhiei Bisericii române o replică pe măsură; aceasta a înțeles foloasele pe care o acțiune sistematică și disciplinată în favoarea Bisericii, din partea unui laic de un asemenea prestigiu, le poate aduce; Sfântul Sinod vede în el un dreptmăritor și un teoretician de prima forță, de aceea îi „dăduse anumite însărcinări”, iar Patriarhul, cu care „în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie, nu s-au strecurat vreodată – de o parte sau de alta – nemulțumiri”, era „la curent cu spiritul de strictă Ortodoxie și aspră disciplină bisericească în care am înțeles să îndeplinesc mandatul Sfântului Sobor” (vezi: *Scrisoare deschisă Înaltei Prea Sfinției Sale, Domnului Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*).

Mai mult, în 1926 Nae Ionescu este pe punctul de a se transfera de la Facultatea de Litere și Filosofie la cea de Teologie, așa cum îl anunța el pe Vasile Băncilă într-o scrisoare din 15 mai 1926: „D-nii Motru și Mehedinți mă îndeamnă. Patriarhia o dorește. Facultatea însăși nu e prea încântată. E și greu: un om care nu e «de-ai lor» și care, Doamne ferește, cine știe ce o mai fi în stare să facă. Când un om lasă filosofia pentru teologie, dacă nu e escroc, e creștin. Și un creștin în Facultatea de Teologie la București e un lucru primejdios. Fără nici un fel de ironie, trebuie să recunosc că au dreptate. Între atâția protestanți!...” (ms., arhiva editoarei).

Acțiunea lui Nae Ionescu în sprijinul Bisericii nu este doar una critică sau strict teoretică, de restaurare a Tradiției, ci și direct constructivă. În 1926, el anunță în ziarul „Cuvântul” apropiata apariție și semnificația majoră a revistei *ΛΟΓΟΣ*: „Apariția revistei de care ne-am ocupat poate fi un astfel de fapt, mai ales dacă organizatorii vor avea putința și mijloacele de a da o publicație de nivel științific și tehnic convenabil. Căci Bucureștii și Biserica noastră ar deveni, fără nici un fel de exagerare, centrul teoretic, științific și de informații al

întregii lumi ortodoxe" (vezi: *Ecclesia docens*). Dificultăți diferite vor face ca revista *ΛΟΓΟΣ* să apară abia în 1928, și doar în două numere, cu contribuția unor personalități ale Ortodoxiei și ale vieții religioase europene dintre care am enumera doar pe: părintele Gh. Florovski, N. Berdiaev, Leon Karsavin, N. N. Glubokovski, F. W. Förster, Th. Greenwood, H. Strohl ș. a.

✕ Relațiile lui Nae Ionescu cu Biserica oficială se vor deteriora în două trepte: prima oară, când, în urma morții regelui Ferdinand, la 20 iulie 1927, se instituie Consiliul de Regență, în care intră și Patriarhul Miron Cristea. De la simpla sesizare a necanonicității acestui act, Nae Ionescu ajunge la declanșarea unei întregi campanii în ziarul „Cuvântul”, la care participă, alături de discipolii săi, înalte fețe bisericești, printre care episcopul vicar patriarhal și prietenul său întru Domnul, Tit Simedrea. Nae Ionescu dovedește, într-o impresionantă erudiție de rigoare dogmatică și canonică, imposibilitatea situației în care se află un ierarh, ce nu poate sluji în același timp la doi stăpâni, și primejdiile pe care această situație le antrenează pentru Biserica lui Hristos.

A doua oară, la începutul anului 1929, în urmă campaniei pe tema Pascaliei, pe care Sinodul Bisericii noastre decisese s-o prăznuim la o dată ce nu concorda nici cu canoanele Bisericii, nici cu lumea pravoslavnică, și nici măcar cu creștinătatea apuseană, relațiile lui Nae Ionescu cu ierarhia oficială suferă o nouă deteriorare.

Din păcate, lumea contemporană, inclusiv cea aparținând sferei Bisericii, nu a înțeles în termeni exacți aceste campanii, nici semnificația respectării dogmelor Bisericii, ruptă cum era de rădăcinile patristice ale acestor dogme. Nu puține au fost încercările de a tâlcui în cheie strict laică, drept probe ale orgoliului personal, cele două campanii. Astăzi, toate textele acestor bătălii dogmatice stau în fața noastră, în dureroasa lor elocvență, obligându-ne să-i dăm dreptate filosofului.

Creștin practicant, Nae Ionescu nu se putea înscrie, prin gândire și prin temperament, împotriva Bisericii neamului, al cărei fiu dreptcredincios a rămas până la capăt.

Dar nici nu putem înțelege deplin semnificația tăgăduirii ierarhiei oficiale călcătoare de lege fără a redeschide aici vechea și niciodată încheiata dispută din istoria Bisericii între autoritatea ierarhică și autoritatea harismatică. Ireconciliabilă în Biserica apuseană, tensiunea între autoritatea harismatică și cea instituțională și sacramentală este rezolvată în termeni proprii de creștinătatea răsăriteană. În Bizanțul de odinioară, împăratul și patriarhul reprezentau polul autorității instituționale, iar monahii, simpli laici intrați sub ascultarea lui Hristos, autoritatea harismatică. În decursul istoriei, s-a întâmplat de nenumărate ori ca monahii, deși neconfirmați ca succesori ai Apostolilor, să se dovedească nu doar îndreptățiți să vorbească despre cele sfinte, dar chiar să aibă o autoritate superioară ierarhiei constituite; începând de la acei *avva* ai Pustiei, până la marii monahi ai Bizanțului aflat în culmea puterii sale și, mai aproape de noi, la isihasti și la „stareți”. Aceasta a și determinat pe unii teologi să vorbească de o

dublă succesiune apostolică, deopotrivă îndreptătită, a ierarhiei, de o parte, a monahilor, de alta.

Nu discutăm aici de toate patologiile pe care le-a înregistrat contestarea autorității ierarhiei în cursul istoriei creștinismului, ci de acele cazuri în care autoritatea harismatică s-a dovedit superioară celei ierarhice sau chiar s-a dovedit a fi adevărata păstrătoare a credinței.

Incomozi, greu acceptați de oficialități (să ne amintim că Sfântul Simeon Noul Teolog, la două secole de la moarte, se vedea încă problematic pentru ierarhie), acești deținători ai autorității harismatice sunt teologi pentru că sunt teodidacți; autoritatea lor nu stă în funcțiunea sacerdotală, ci în alegerea divină, a Duhului care suflă unde voiește, la care se adaugă și vrednicia personală.

× Nae Ionescu nu a fost nici ierarh al Bisericii, nici monah. Dar a avut autoritate harismatică, cea care l-a îndreptățit să sancționeze derapajele de la dreapta credință ale ierarhiei constituite, prin decizie divină. ×

Totodată, contestarea, la un moment dat, a acestei ierarhii nu poate fi suspectată de tendințe reformatorice sau anticlericale, pentru că el nu s-a îndoit niciodată că structurile ierarhice sunt obiectivarea autorității instituite de însuși Hristos, dar care au datoria de a păstra neștirbită învățătura lui Hristos; iar atunci când uită s-o facă, se găsește, în iconomia lui Dumnezeu, întotdeauna cineva care să le-o amintească.

În sfârșit, autoritatea harismatică de care s-a bucurat a fost susținută de răvna personală în slujba Logosului, de lupta personală către desăvârșire, de viața lui de creștin practicant și de continua lui activitate pusă în slujba „mai marii slave a lui Dumnezeu”, așa cum o și mărturisește, smerit și mai mult indirect, vorbind de „bieteile noastre persoane – cari, totuși, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu și cu cartea, și cu lumea, și cu diavolul, și cu ei înșiși, așteptând împlinirea nădejdi de a fi învinși de Dumnezeu” (vezi: *Și totuși, catolicismul este inactual*).

III. Neopatristica

Ca mișcare programatică, neopatristica datează din 1936; desigur însă că în lumea ortodoxă există, ca tendință, cam de la începutul veacului, atât în Biserica sârbească (vezi arhimandritul Iustin Popovici, de pildă), dar și în cea rusească, prin părintele Pavel Florenski, despre care am vorbit, sau mitropolitul Serghie Stragorodțki (1867–1944), plasat în descendența renașterii isihaste de la mănăstirile Sarov și Optino, care prevedea o reînnoare cu Tradiția dogmatică și liturgică patristică.

Marii teologi ruși stabiliți în Occident și-au precizat însă opțiunile neopatristice în deceniul al patrulea al secolului XX, când, la noi, Nae Ionescu își încheia, aproape, activitatea. În 1936, la primul Congres internațional de teologie ortodoxă de la Atena, Gh. Florovski declara necesitatea întoarcerii la Tradiție și desemna mișcarea aceasta de reîntoarcere cu termenul de neopatristică.

Fără să fi folosit vreodată în mod expres termenul de neopatristică – poate și pentru că era refractar la „inovații” și asumări orgolioase ale proprietății intelectuale – Nae Ionescu s-a înscris din 1919 ca un înaintemergător al acestei mișcări de restaurare a Tradiției dogmatice și liturgice a Bisericii de Răsărit, cu condiția ca fondul doctrinar, neschimbat, să fie formulat „într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieții religioase” (vezi: *Pentru o teologie cu „nespecialiști”*).

Meritul lui ca adevărat – și singular – precursor al teologiei românești neopatristice nu poate fi tăgăduit. După el au venit Nichifor Crainic (1889–1972), care în anii '20 practica un creștinism rural, cu ceva iz sămănătorist, preotul profesor Ioan Coman (1902–1987), Teodor Popescu (1893–1973) și preotul profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993), marele teolog neopatristic, care începe să publice după 1938, când Nae Ionescu era, practic, la capătul vieții.

A venit, iată, vremea ca Biserica românească să primească în rândul co-liturghisitorilor săi pe acest adevărat *bărbat apostolic* al său.

Dora Mezdrea

Notă asupra ediției

Ediția de față reunește totalitatea textelor teologice publicate de Nae Ionescu în: „Idea europeană”, „Dreptatea socială”, „Cuvântul”, „Țărănismul”, „Gândirea”, „Buna Vestire”, „Vestitorii” și „Predania”, între 1926–1940. Dintre cele 441 texte incluse în acest volum, 207 reprezintă rubrica săptămânală „Duminica”, susținută de Nae Ionescu din 2 mai 1926 până în 21 iulie 1930, dată de la care o susține alternativ cu Gh. Racoveanu, până la 6 octombrie 1930, când Racoveanu o preia în totalitate, Nae Ionescu semnând doar alte patru articole în 1931. Din cele 441 texte, 50 au fost deja publicate în una din culegerile apărute până acum (citate ca atare la note), iar celelalte 391 se publică pentru prima oară în volum.

Una dintre aceste culegeri, realizată de Dumitru Cristian Amzăr și publicată la Wiesbaden în 1957, pe baza celei întocmite de Mircea Eliade (publicată în 1937 sub titlul *Roza vânturilor*) este prima și – până acum – singura culegere sistematică, cu titlul *Îndreptar ortodox*; ea ne-a slujit drept model metodologic. Atât doar că, în ediția de față, cuprinzând totalitatea textelor religioase, dimensiunile și structurarea materialului sunt mult mai ample și mai diversificate.

Gruparea pe criterii tematice a textelor aparține editoarei, ca și titlurile și subtitlurile secțiunilor componente. În interiorul fiecărui capitol s-a păstrat criteriul cronologic al publicării textelor, inclusiv în cazul a două dintre ele (*Creațiune și păcat* și *Înviere* [II]) care sunt publicate postum, în 1940, deși sunt scrise în 1929 și, respectiv, 1938. Editoarei îi aparțin, de asemenea, titlurile tuturor celor 207 texte apărute la rubrica „Duminica”.

Notele finale vizează, înainte de toate, datele de identificare ale fiecărui text în parte; precizarea asupra includerii unui text într-un volum deja apărut privește doar prima reluare, nu și pe cele ulterioare.

Precizăm, de asemenea, că un singur text aparținând rubricii „Duminica” nu intră în volumul de față, cel din 23 septembrie 1929, deoarece tratează problema sionismului, care nu face obiectul ediției de față; și că am reprodus textele din ediția de capitală a ziarului „Cuvântul”, în uz la Biblioteca Academiei Române.

În editarea textelor am aplicat normele ortografice în vigoare, păstrând totuși unele particularități fonetice, morfologice și lexicale proprii limbajului interbelic.

I

Știință și religie

Vremuri apocaliptice

Sunt oarecum numeroși acei cari, privind în jurul lor – paiul – și nu înăuntrul lor – bârna –, s-au convins că trăim vremurile despre care ne-a vorbit *Apocalipsa* acum optsprezece veacuri. Pare-se că cerul însuși se unește cu paiele și cu bârnele, pentru a clădi un temei acestei credințe; peste vreo doi ani soarele va da mai puțină căldură și lumină (*Apocalipsa* nu spune oare că soarele se va întuneca?) și tot cam pe atunci se vor produce conjuncțiuni rare de planete într-un punct însemnat al zodiacului.

Unii așteaptă sfârșitul lumii, adică prăpădul omenirii, o dată mai mult, înainte de 1930; alții așteaptă și pe Mântuitor, afară de cei cari de secole trăiesc în așteptarea Mesiei. Există chiar societăți anonime – cu sediul într-un centru european unde multe propagande concurente își au uzinele –, de câteva decenii deja. La beneficiile, cum ar spune societățile pe acții din teritoriile alipite, membrii aderenți se împărtășesc pe lumea cealaltă, iar membrii de la centru, și pe acest pământ.

Se poate ca aceste credințe să aducă oamenilor pace în sufletul lor și o oarecare pace între ei. Nu trebuie să-i descurajăm. Până acum însă nu s-a văzut așa ceva, și toate străduințele oamenilor tindeau și tind numai la menținerea discordiei în limitele unei forme mai puțin violente, mai puțin brutale. Aceasta o face să devie mai rece, mai crudă. S-ar părea că omenirea, pentru a se putea menține, trebuie să plătească un tribut de viață și de moarte unei divinități care își schimbă numele, dar nu [și] pretențiunile. Totuși, chiar aceste străduințe blajine către o înfățișare mai puțin roșie a tributului nostru nu au reușit, nu reușesc. Poate că munca ce o depunem pentru a schimba numele durerii ce ne strânge este zadarnică.

Oricum ar fi, am zis că mulți văd în zilele noastre îndeplinirea celor ce văzuse sf[ântu] Ioan, sau a viziunilor ce i se atribuiesc, descrise în *Apocalipsă*. Nu se poate tăgădui că înfățișările ce ne sunt puse în lumină nu sunt îmbucurătoare. Aceasta ar însemna tocmai că sunt excepționale.

De când este cunoscută *Apocalipsa*, oamenii au început să-și dea seama că trăiesc în mijlocul celor arătate în acel scris. Și, de fapt, așteptau reîntoarcerea lui

Hristos să judece pe cei păcătoși și să facă dreptate oițelor albe. De pe atunci s-a găsit un Antihrist care să corespundă numărului 666, ce trebuie să-l poarte. Câți antihriști nu s-au descoperit de atunci, fără să ne oprim la anul 1000, când au fost oameni cu speranțe dincolo de această lume, și alții cu beneficii pe pământ?

Cine nu a fost Antihrist? De la Neron la Martin Luther și, în fine, la împăratul Wilhelm al Germaniei! Am putea și noi să avem un Antihrist, însă la noi ar lua forma unei treimi – în care intră și sfințenie –, formată din d-nii Vintilă Brătianu, Iorga și Vaida; aceste trei nume, socotite după regulile speciale, dau numărul fatidic 666. Se poate ca aceste trei personalități să facă o singură persoană?

Dar să ne întoarcem la timpuri mai vechi, care sunt așa de departe, că nu ni se par tocmai așa de urâte, înainte chiar de *Apocalipsă*, înainte de Hristos, oamenii se văitau, pare-se, cam așa cum se vaită și azi, și Profetul Ieremia a grăit durerea lor demult. Au fost și pe atunci vremuri apocaliptice.

Nu cumva sunt aceste vremuri viața obișnuită pe pământ, iar omul, „animalul care se vaită”?

Și tot căutăm aiurea, adică să ne vie de aiurea „ceva”, credem că este aiurea „ceva”. Nu este oare cumva această credință păcatul strămoșesc?

Problema religioasă

În vremea din urmă, *problema religioasă* a ieșit la iveală din cadrul mort teologal și a năvălit, ca scăpată din cătușe și țipând, în piața publică plină de alte preocupări. Oamenii s-au strâns împrejur și se uită mirați. Nu-și mai aduc aminte de ea. Clausturarea a ținut mai mult de un secol.

Între cercetători, două direcții s-au dat la iveală. Una, să-i zicem, după un calificativ care-i place îndeosebi, voievodală, iar cealaltă, ecumenică; de la o mie patru sute sau de la trei sute. Amândouă rămân strict ortodoxe și caută la Ortodoxism cu exaltări de slavofili sau elenizanți.

Tăgăduirea nu poate lipsi nici ea. Teza aduce, chiar numai prin faptul că e pusă, antiteza. *Istoria civilizației române moderne*, în volumul ei dintâi: *Forțele revoluționare*, izbește în Ortodoxie ca o sabie de cavaler fără pată într-un balaur medieval. Criticul schimbat în sociolog, pe urmele atâtor mari înaintași, de la Gherea până la Ibrăileanu, se întoarce spre catolicism și lasă Răsăritului pe poezii și filosofi îndrăgostiți sau convinși de credința strămoșească.

D-l Lovinescu încearcă a dovedi, cu argumente pe care le-am învățat cu toții din școală, în câtă civilizație ne-am scălda astăzi dacă, în loc să ne închinăm Bizanțului, ne-am fi dat sufletele în dășagii călugărului franciscan pornit spre Roma.

Mărturisim că ne simțim legați de cine se luptă să pătrundă ceea ce e și să puie șir în urzeala sufletului românesc. Munca lor e mai grea și, chiar prin aceasta, mai rodnică.

„Piatra din capul unghiului”

Gala Galaction¹ a scris o carte² care e mărturisirea credinței noastre ortodoxe, în ce are ea mai esențial și mai caracteristic. Adresată unui tânăr preot frământat de îndoielile tulburei noastre vieți bisericești și religioase în genere; preot care există în adevăr, pe care cei de vârstă noastră l-au cunoscut pe băncile universității, dar pe care grozava ignoranță în cele sfinte ca și iacobinismul total lipsit de adâncime sufletească al învățământului nostru teologic îl multiplică până la a face din el tipul comun, elementul de criză al actualei preoții. Nu un vinovat, ci o biată jertfă sângerândă a unei Biserici până mai ieri analfabete, terorizată de prestigiul calp al „științei”, cu care nu a avut decât atingeri periferice și – calitativ – suburbane.

Cartea părintelui Grigore ar fi provocat ieri doar o ridicare din umeri; ea poate fi astăzi o faptă izbăvitoare. Într-atâta s-a schimbat în ultimii ani perspectiva noastră spirituală. Căci cele două teze fundamentale ale cărții: 1) nu e decât o mântuire – prin Biserică; 2) nu e pentru noi decât o Biserică adevărată – a noastră, sunt bunuri comune ale vremii. În așa măsură, încât chiar o foaie ca „Adevărul literar”, chiftind de intelectualitate și hiperrafinament, nu mai poate ocoli chemarea către o reînnoire religioasă. (Ah, între paranteze, demnitatea științifică a „Adevărului literar”, jignită de superficialitatea noastră de foileton! Ce mișcătoare înțelegere dovedește ea pentru toate lucrurile astea, când ne recomandă să revenim la... *Metaphysische Anfangsgründe*... a lui Kant!)

Acum, evident, necesitatea unei reînvieri a vieții religioase, ca și faptul acestei reînvieri nu sunt același lucru cu persistența în vechea noastră formă de credință. Întoarcerea la Dumnezeu este un fenomen mai general, provocat, pe de o parte, prin jalnicul faliment al pozitivismului și prin goliciunea spăimântătoare a cultului unui *grand être*³ al umanității, pe de alta, prin inconsistența și deznădăjduitoarele efecte ale panteismului, care, un moment, făgăduia să devină limanul mântuirii pentru toți intelectualii. Deci nu în afirmarea necesității și a faptului conversiunii religioase stă adevărata valoare a cărții părintelui Grigore. Această afirmare e astăzi aproape generală. Numai că, mare majoritate a oamenilor, ajunși în fața problemei religioase nu printr-un act pozitiv de credință, ci printr-o operație negativă de înlăturare a tuturor celorlalte „absoluturi”, dovedite insuficiente, crede că nevoia noastră de absolut nu poate fi astăzi îndestulată decât printr-o religie nouă; formele „vechi” de religiozitate, perimate prin simplul fapt al evoluției istorice, nemaiputându-se încadra în chip eficace în structura spirituală contemporană.

Aici însă atitudinea lui Gala Galaction intervine hotărâtă și restauratoare: împotriva oricărei înnoiri de dogmă. Pentru părintele Grigore, atitudinea aceasta izvorăște dintr-un act integral de credință. Pentru noi, ea poate să aibă însă și alte înțelesuri – și anume, înțelesuri construite cu elemente cari stau chiar la îndemâna noilor reformatori. Numai că drumul părintelui Grigore e deocamdată singurul constructiv.

Problema este îndeajuns de vastă; să căutăm a-i descoperi cel puțin încheieturile cele mai de seamă. Nu pe cele metafizic-teologice, care sunt mai greu de urmărit, ci pe cele „istorice”.

Voi spune deci că o nouă religie este astăzi imposibilă, din motive cari stau în însăși esența și originea religiei. Dar ce însemnează această afirmație?

Cea mai de seamă dificultate pe care o întâmpinăm la înțelegerea vieții religioase provine din faptul că noi aplicăm categoriei „sanctității” rețetele de cunoaștere pe care le întrebuițăm sau pe care le-am scos din teoria științei. Și, ce e mai grav încă, noi construim așa-numitul *apriori* nu din Logosul care stăpânește întreaga existență, ci din elementele structurale ale unei rațiuni *subiective*, care totuși rămâne aceeași de-a lungul vremilor și culturilor.

Înlăturând însă această ultimă presuposiție, care nu e, în fond, decât o prejudecată, se pune întrebarea dacă nu cumva cunoașterea subiectivă, condiționată nu e pasibilă de o desfășurare *istorică*. Și nu va fi, prin urmare, greu de admis că există funcțiuni și organe subiective de cunoaștere diferite, cu aplicație la diferite sfere de realitate: ireductibile una la alta și împărțite în omenire după rase și culturi – după fazele de viață ale marilor culturi. De unde ar urma că fiecare cultură judecă și valorifică *întreaga* existență, după o metodă și un criteriu care îi sunt proprii.

Evident, față de filosofia iluminată a veacului al XVIII-lea, care trăia doar cu ideea unei rațiuni abstracte, vecinic identică cu ea însăși în funcțiunile ei, această concepție istorică a cunoașterii poate să fie mai suplă și mai fecundă. Ea este însă fatal stăpânită de „legea” progresului, gravă prejudecată a spiritului contemporan, care, propriu-zis, devine un criteriu pentru măsurarea gradului de existență și o metodă de selecționare a realității.

Aplicarea acestei gnoseologii pozitivistice la facultățile religioase ale omului a transformat religia într-o simplă categorie istorică. În această ipostază, ea este, evident, pasibilă de schimbare, de „progres” și de înnoire. Dar: vorbește deci de înnoire religioasă, nu a puținței omeniești de a-și împropăta puterile de rugăciune și de adorare, ci de înnoire a conținutului de adevăr a religiei noastre, numai cei care ajung la aceste probleme pe drumul pozitivismului. E însă acesta drumul potrivit?

Mai sunt oare și alte drumuri? Probabil. Îmi închipui că generația noastră filosofică are o problemă de rezolvat a ei, proprie, care a lipsit veacului trecut: problema treptelor de cunoaștere. Și, în legătură cu ea, problema delimitării planurilor de realități; există, în ordinea cunoașterii, un plan filosofic [și] un plan religios de realitate. Fiecare de sine stătător, cu metodele lui proprii, ireductibil unul la altul. Probleme, evident, nerezolvate încă, dar a căror rezolvare va face imposibilă afirmarea unei noi religii.

Până atunci, dorinței de „progres” religios nu i se poate împotrivi decât faptul masiv și biruitor al adevărului trăit. Adică, tocmai așa cum face Gala Galaction.

„Sufletul mistic”*

De curând, d-l C. Rădulescu-Motru, comentând fenomenul de recrudescență pe care îl trăiește „sufletul mistic”, îi găsea explicarea în posibilitățile moderne de comercializare ale acestei manifestări spirituale. Explicația nu mi se pare fericită; oricât de ingenioasă și de adaptată ritmului vremii ar fi ea.

Nu doară că aș considera interpretarea d-lui Motru ca peiorativă. Dar a admite „comercializarea” ca resort principal al ofensivei sufletului mistic însemnează a nega în bună parte puterile *reale* ale acestei ofensive, acordând o proporție exagerată elementului de artificios și de modă al întregii renașteri mistice contemporane.

Nu voi tăgădui: un fel de îmbulzeală a snobilor și a iubitorilor de neobici-nuit s-a produs, desigur, în jurul noului misticism; recunosc că, pe alocurea, zarva indiscretă și superficială a *dandy*-lor... spirituali amenință să confişte și, deci, să sugrume în ridicol sau neseriozitate această mișcare. Comercializare, desigur. Dar ea să fie oare marele motor al asaltului nostru către cer? Comercializarea este doar un sistem de exploatare. Ea se poate aplica oricărui fel de a valorifica viața; oricărei perspective spirituale. De ce însă comercializarea se exercită astăzi *tocmai* asupra sufletului mistic și de ce prinde astăzi comercializarea acestui suflet? Succesul negustorilor de idei, atitudini și crezuri ar fi fost oare același dacă în loc de misticism ei ar fi comercializat, la 1925, enciclopedismul veacului al XVIII-lea și filosofia iluminării? Am, mi se pare, tot dreptul să mă îndoiesc.

Prudent este doar să constat faptul recrudescenței și să-l descriu. Pot încă să-l înscriu în cadrul unei afirmațiuni mai largi, pe care o socotesc fundată; că, anume, sunt în istorie perioade în care sufletul omenesc e mai aproape de Dumnezeu, după cum, iarăși, sunt ținuturi pe pământ unde – ca să vorbesc ocolit – Dumnezeu se arată cu predilecție. Dar să-l explic? La urma urmelor, oricât de sceptic m-aș ține, personal, față de eficacitatea explicațiilor noastre în genere, aș putea să-l și „explic”; însă nu așa cum – *sauf le respect que je lui dois*¹ – o face d-l Motru; adică nu în cadrul unor preocupări psiho-sociologice (cari, în acest caz special, sunt irelevante), ci a unora de filosofia istoriei.

Perspectiva psiho-sociologică și-a arătat valoarea. (Vorbesc, evident, numai pentru această împrejurare.) Ea a izbutit să caricaturizeze, să bagatelizeze o mișcare adâncă, reală și fecundă. Chiar când această perspectivă a fost mânăuită de d-l Motru, gânditorul nostru de o metodă atât de sigură, de o acuitate analitică așa de impresionantă, de o probitate științifică așa de severă.

Și, pe urmă, mi se pare că studierea misticismului contemporan este încă prematură; dacă, bineînțeles, voim să studiem fenomenul în întregul lui; căci mișcarea e abia la început; și nu se arată decât semne rare că ea ar avea de gând să se smulgă din faza de tendințe confuze pe care o trăim noi astăzi.

* Cu prilejul studiului din „Gândirea”, an II, nr. 4-5.

Propriu-zis, deocamdată noi nu facem decât să lichidăm raționalismul; nu raționalismul adevărat, cu care misticismul a trăit întotdeauna în cea mai rodnică pace; ci raționalismul cartezian, care este o răsturnare și, mai departe, o falsificare prin unilateralitate a celui adevărat. Îl lichidăm:

în filosofie, prin noile curente antiintelectualiste, cari, în partea lor constructivă, sunt doar biete gânduri de milogi spirituali, fără vlagă; fără disciplină și fără curaj; dar a căror critică este adesea corozivă, și anume, fără leac;

în politică, prin punerea sub observație a regimului parlamentar și democratic; prin îndreptarea interesului către formele vii și concrete de gospodărire; prin prețuirea din ce în ce mai accentuată, în treburile publice, a omului de meserie și de specialitate; într-un cuvânt, prin precumpănirea concepției organice asupra celei contractuale;

în artă, unde Cocteau, von Unruh sau Hasenklever, Satie, Poulenc sau Schönberg, Picasso, Brâncuși sau Kokoschka disociază toate unitățile conceptuale ale artei, încercând sinteze originale, în propriu acestui plan de realități;

în viața religioasă, prin atacurile repetate și concentrice împotriva protestantismului, această desanctificare săracă și mioapă a cerului și... umanizare a lui Dumnezeu.

Dar de aci și până la misticismul constituit, capabil de realizări precise în ordinea spirituală, mai va; căci Bergson nu este – ca esență – încă Plotin, Picasso nu este Fra Angelico și nici... Max Scheler – San Juan de la Cruz sau Ioan Scărarul.

Cine vrea să fie drept cu actuala frământare a sufletului omenesc va trebui să spună că o dorință de „altceva” există; că această dorință de noutate plutește deja în larg în apele transcendentei și prin aceasta își desemnează eventualitățile mistice; dar că, deocamdată, ea nu a ieșit din faza de intențiuni. Misticism bine definit? Greu de spus. Pentru moment numai un fel de bâzâială neliniștită: *Schwärmerei*². Foarte interesantă și respectabilă, desigur; dar nu încă misticism. Căci, nu am crezut că mai e nevoie să o amintesc – dar văd că e nevoie să o fac: să nu se uite că misticismul presupune o disciplină mintală și de atitudine, o precizie și o supraveghere tot așa de severă – *cel puțin* tot așa de severă – ca aceea a raționalismului scientist. Cine nu înțelege acest lucru e zadarnic să mai studieze mișcarea.

Ce așteaptă misticismul ca să se precizeze? Dezvoltarea lui normală; maturitatea lui; geniul care să-i dea expresie; ceea ce e tot una; căci atunci când revoluția mistică va fi încheiată, în chip necesar îi vom culege floarea.

În orice caz, generația noastră nu va trăi întâmplările acestea. Dar abia suntem la poalele muntelui; și iată de ce încercarea de a bănuși perspectivele cari se deschid abia în vârf mi se par premature.

Teodor Studitul, părintele Dionisie și ajutoarele sale

Am intrat în „serie neagră” de ignoranță. Mai ieri „Adevărul” ne sfătuia prietenește să ne revedem cunoștințele elementare de filosofie, pe care nu le-am mai poseda¹. Ocupați cu memorizarea opusculului lui Faguet, *Initiation philosophique*, pus nouă gratuit la dispoziție de un doctor² din redacția „Adevărului”, iată-ne surprinși de o acuză tot așa de gravă și tot așa de fundată din partea foii „Glasul monahilor”³.

Părintele Dionisie și-a luat ajutoare la gazetă. Ne bucurăm. Dar de ce trebuia să cădem tocmai noi victime ale competenței stătute și, deci, fugoase, a noilor colaboratori? „Nu cunoaștem pe Pargoire”. Știți, Pargoire, *Istoria Bisericii bizantine*⁴. Adică, de unde s-o știți? E o carte așa de rară, așa de valoroasă, așa de științifică! Ea nu se găsește decât în mâinile specialiștilor, și noi, bieții, abia auzim acum de ea.

Lucrurile stau astfel: am crezut că, în frământările vieții monahale de la noi, e nevoie să afirmăm principii disciplinare severe. Ajutoarele părintelui Dionisie Lungu se înarmează cu Pargoire și ne dovedesc că în istoria Bisericii călugării au avut adesea o acțiune protestatară. Cum se poate să nu știm noi lucruri așa de elementare! Cum se poate să nu-l cunoaștem pe Pargoire!

Știința noilor noștri preopinenți este impresionantă. Dar noi preferăm să stăm de vorbă cu părintele Dionisie. Era și mai cinstit, și vorbeam și de la inimă la inimă.

Meseria de cărturar este grea. Și chiar un simplu Pargoire – fie el și în ediția veche – se mânuiește dificil. Căci faptele aduse împotriva noastră sunt exacte; dar, vai! părinte Dionisie, spune omului d-tale că aceste fapte nu sunt împotriva noastră! Cercetați din nou „argumentele” și veți vedea că nici unul din faptele indicate nu sunt proteste împotriva ierarhiei bisericești. Se puteau alege exemplele mai bine. Dar să fim noi oameni de treabă – și să ușurăm situația!

„Probe” se puteau găsi. Chiar în Pargoire. Și chiar din viața lui Teodor Studitul, pe care îl amintește anonimul nostru preopinent. Anume, protestul împotriva patriarhului său. Sunt și alte cazuri, mai vestite: sfânta Caterina și Savonarola, iarăși de-a dreptul împotriva papei și a ordinii ierarhice stabilite. Și se poate continua.

Dovedesc însă aceste cazuri ceva împotriva tezei noastre?

Urmăriți ce s-a ales din aceste răzvrătiri, pornite din cea mai curată și mai adâncă viață creștină; stabiliți rezultatele și faceți bilanțul tulburărilor și dezastrelor spirituale. Amintiți-vă, în altă ordine, de celebrele *Provinciale* ale lui Pascal și recunoașteți cum înfrângerea disciplinei religioase a dus la pătimășa falsificare de texte, care pătează pentru totdeauna viața de eroică suferință creștină a lui Pascal.

Părinte Dionisie, punctul nostru de vedere rămâne în picioare. Dar nu ne mai trata cu „știință”, că, iată, ajungem să te punem alături de Pascal – și nu e serios nici pentru noi, nici pentru cucernicia ta.

Misticism?...

Cu ce mândră siguranță protestă mai ieri poetul Nanu¹, în numele celor foști la „Cuibu-cu-Barză”, împotriva lui *credo, quia absurdum*!... Îl simți cât de îndurerat desprețuiește pe toți cei cari nu posedă „regulile elementare ale logicei” sau nu fac uz de ele. Și îți închipui cât de jos, pe scara pierzării, stau în ochii lui sufletele noastre pustiite de „absurditățile” Ortodoxiei!

Să ne fie soarta chiar așa de grozavă? Mă gândesc adesea că inventivitatea minții omenesti nu e fără margini; prea se repetă situațiile pas cu pas și prea aceleași vorbe se aruncă în cumpăna discuției. Știți cum scria pe vremuri Eunomius² către Grigorie de Nyssa³? „Voi cuteza a gândi imposibilul”. Căci, vai! nici Grigorie nu prea stăpânea „regulile elementare ale logicei”!

Logică, desigur, nu avem, sau, mai bine, nu avem logică unde nu e nevoie de ea. Iată de ce întâmpinarea tuturor pseudo-creștinismelor raționaliste nu ne rușinează. De la ortodocși la protestanți deosebirea este fundamentală; noi întrebăm dacă *trebuie* să gândim așa; ei, dacă *pot* să gândească așa. Drumurile noastre merg pe la Ghetsemani, prin grădina jertfei acceptate; *credo, quia absurdum* este doar durerosul sacrificiu al intelectului; pe care orice creștin trebuie să-l facă: senin și cu convingere; căci e sacrificiul trupului.

Cred, cu toate că e absurd; cred, tocmai pentru că e absurd; căci în dușmănia minții față de credință eu văd tocmai puțința unei vieți mai înalte.

Nu e nimeni așa de pedepsit de Dumnezeu ca să desprețuiască cunoștința. Dar care cunoștință? Pe cea dată de „regulile elementare ale logicei”? E prea puțin, în genere; iar *aci* nu e nimic. *Credo, quia absurdum*, asta a spus-o Tertullian. De ce nu se citează însă cu aceeași asiduitate Anselm din Canterbury? Căci al său *credo ut intelligam* este împlinirea istorică și logică a celui dintâi. E mai puțin cunoscut? Mă îndoiesc. E mai puțin comod pentru o argumentare ad-hoc? Se poate, dar nu ar fi un motiv. Motivul este altul: când ai pornit pe drumul rațiunii, ți-e frică să mergi până la capăt, căci nu știi unde poți să ajungi.

Vrem să cunoaștem; dar nu după „regulele elementare ale logicei”, ci după îndurarea lui Dumnezeu, așa cum stă scris: *Videmus nunc per speculum, in aenigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte; tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum* (1 Cor. 13, 12)⁴.

Iar pentru aceasta mărturisim hotărât: *credo, quia absurdum*!

Rațiune și credință

La Piatra-Neamț se adună în congres Asociația Tinerilor Creștini. Sunt cele mai bune nădejdi ale noastre, acești tovarăși care se doresc după o viață purifi-

cată de lumina credinței. Dar, deocamdată, cei mai triști dintre tineri; căci zilele lor sunt arse de îndoială, iar ceasurile de odihnă, frământate de vecinice socoteli cu ei înșiși.

... Până când le va lumina în suflete bucuria cea mare. Care nu se refuză nici unui cercetător hotărât, dar care se capătă numai cu greu.

Căci mintea noastră se zbate de-a pururea între antinomii. Conștiința modernă a afirmat-o prin Kant; antinomiile lui sunt, desigur, nefericite; dar simțul lui pentru caracterul antinomic al rațiunii e de o precizie și o tărie clasică. Rațiunea îmbucătățește universul; ea desface și despică totul și numai în mintea purtătoare de Dumnezeu a ascetului începe vindecarea existenței, închiderea rănilor lumii. Antinomia este urmarea despicării universului prin rațiune; iar împăcarea și unitatea lui cea nouă nu se înfăptuiesc decât dincolo de această rațiune însăși.

Am zice, în Dogmă. Dar nu în dogma care este pentru mintea noastră slăbănoagă numai o normă regulativă, ci în dogma ca adevăr intuitiv, deschis de Revelație. Căci, în adevăr, pentru mintea noastră obicinuită, dogma nu e decât un „imperativ categoric”; ea este însă o axiomă, evidentă prin ea însăși, pentru rațiunea purificată și potențată prin rugăciunea și fapta creștină.

Unde nu e antinomie, încetează dogma; căci avem de-a face cu o afirmație rațională, cu o propoziție științifică; ce nevoie să mai *credem*, ce nevoie să ne mai purificăm prin rugăciune și faptă?

Dar unde nu e dogmă, încetează religia. Și cădem iarăși în lotul rațiunii, care nu poate pătrunde în intimitatea obiectului religios, și nici nu-l poate cuprinde în totalitatea lui.

De aci, tinerii mei prieteni, și erezia; care nu e decât o afirmație rațională unilaterală, așezată în locul adevărului absolut, cu pretenții de adevăr absolut. Căci doar asta însemnează *airesis*: alegere, aplecare spre ceva, deci unilateralitate. Erezia este unilaterală chiar când – după împrejurări – natura ei mistică e de netăgăduit; pentru că la originea ei stă tot un act de alegere, al rațiunii.

Pe când Ortodoxia e religie pură; și e, ca atare, universală în afirmațiile ei. Iar pentru cei frământați de nevoia universalității – singura cale de împăcare cu sine.

... Iată ce aș fi spus prietenilor cari m-au chemat la congres, dacă treburile mele de fiecare zi mi-ar fi îngăduit să mă duc la Piatra-Neamț.

„Horoscopul religiilor”

Nu se poate spune că renașterea religioasă actuală urmează necondiționat căile unei credințe sigure. Aș crede mai degrabă că interesul nostru pentru actul religios însuși nu se manifestă la cea mai mare parte din noii christianizați decât în forma ocolită a unei curiozități vii și proaspete față de problemele isto-

ric-religioase, deocamdată. Este notorie celebritatea (nu voi zice științifică dar, în orice caz, celebritate pentru marele public cititor) la care a ajuns broșura lui Couchoud asupra vieții îndoielnice a lui Iisus. Și totuși, tema nu era nici măcar nouă. Sunt mai bine de 20 de ani de când Drews a adunat într-o carte – aproape de popularizare – toate argumentele care se puteau aduce împotriva existenței istorice a lui Hristos. Cărții îi zice *Christus mythe* și trebuie să fie epuizată de mult. Dar probabil că tema aceasta pasionează, de vreme ce Couchoud a fost întâmpinat de succesul de librării cel puțin pe care îl aminteam, iar Drews se simte dator să revină în problemă cu o lucrare voluminoasă de sistematizare și de rezultate noi: *Die Entstehung des Christentums aus dem jüdischen Gnostizismus*.

Am cercetat și această nouă lucrare; ea nu adaugă, principial, nimic nou la teoria: creștinismul este o eră sincretistă, născută în chip natural din fărâmiturile religiilor învecinate. Aci chiar erudiția nu este mai impresionantă. Totuși, cartea se va căuta, am văzut eu cu ce interes aproape doritor de senzații tari s-a apropiat de ea un intelectual; și îmi dau seama ce înseamnă necesitatea de „roman polițist” chiar și în știință, pentru cărturarii zilelor noastre.

Că n-ar fi existat, asta poate să fie temă de roman senzational; operă științifică e mai greu. De aceea, în cercul oamenilor de meserie asemenea lucrări nu sunt luate în serios. E ciudat însă că, de data aceasta, cu prilejul apariției ultimei cărți a lui Drews, unii protestanți s-au supărat. Că tocmai protestanții se supără, asta e latura amuzantă a lucrului. Căci, atunci când încerci să transformi o religie într-un eveniment pur și simplu istoric, așa cum a făcut-o critica protestantă de-a lungul întregului veac al XIX-lea, calea este deschisă pentru orice fel de exagerări. Couchoud, Drews și tovarășii nu sunt decât consecințele naturale ale pozitivismului istoric anglo-german, aplicat la istorie.

Vom observa totuși că, deși în cea mai caracteristică și mai autentică linie de gândire protestantă, metoda aceasta e ceva mai veche. În *Storia della filosofia italiana* a lui Gentile, asemenea încercări sunt urmărite – evident, incidental și în alt cadru de preocupare – până în veacul al XIII-lea. (Indicații importante se găsesc, de altfel, și în Renan, *Averroës et l'Averroïsme*.)

Considerarea religiei creștine ca un fenomen *natural*, care poate avea deci un început și un sfârșit, stă în legătură cu... astrologia. Stranie întâmplare, care face ca la originea gândirii pozitivistice să se descopere tocmai o preocupare așa de disprețuită de spiritul științific modern. (Să nu uităm, de altfel, că întreaga știință modernă își are originea în asemenea preocupări fantastice: magie, alchimie, astrologie, geomantie etc.)

Istoriceste, calea urmată de gândirea veacului al XIII-lea este foarte normală. Deja Pietro d'Abano începuse a desprinde fondul naturalist al tuturor științelor oculte, deschizând perspective noi filosofiei naturii. Nou este doar faptul că influxul astrologic, care era îndeobște admis pentru anumite fapte naturale, este extins și asupra ciclurilor de evenimente de origine divină. Această simplă trecere de la un câmp de fapte la altul nu a fost înțeleasă în grava ei semnificație. Dante însuși, a cărui severă dependență de dogma Bisericii este îndeobște cu-

noscută, spune în *Convivio* că matematicienii, prin virtuțile artei lor, pot stabili din nou care a fost cea mai bună poziție a cerului și pământului, conjunctura favorabilă, adică, sub care coborî Fiul lui Dumnezeu-Tatăl.

Evident însă că o asemenea atitudine înseamnă începutul unei noi epoci în istoria gândirii și orientării omenești. Căci de aci până la întrebarea dacă nu cumva se pot stabili condițiile în care se nasc și mor religiile nu e nici măcar un pas. Evenimentul nu putea să treacă cu totul neobservat. Este adevărat că un Albertus Magnus sau chiar un Thomas Aquinas recunoșteau că, într-un fel, corpurile cerești pot fi cauze ale întâmplărilor de pe pământ și ale acțiunii omenești în genere; dacă nu cauza *cogentes*¹, cel puțin *disponentes*². Dar extinderea acestui punct de vedere la nașterea lui Hristos era o chestiune cu mult prea delicată. Ea a fost chiar combătută de Biserică de la Augustin până la Pico della Mirandola.

Este captivant totuși să urmărești infiltrarea astrologiei în structura intimă a Bisericii catolice și contaminarea doctrinei acesteia, ca și eforturile Bisericii de a paraliza acțiunea evident dizolvantă a ocultismului, prin interpretarea influxului considerat *real* de către astrologi, în sensul nu al unei *cauzalități*, ci al unei *semnificații*. Operația aceasta nu a avut succes. Până la sfârșit, spiritul public a fost cucerit de astrologie.

Și astfel s-a ajuns – fără prea mare scandal – la *Horoscopul religiilor*. La stabilirea unui asemenea horoscop se consideră orice religie ca o întâmplare umană și naturală; o supunea deci acelorași legi sub care trăiește întreg universul, se desfăcea religia de aparatul său de minuni; și se egalau toate religiile între ele, din punct de vedere natural și istoric. Dacă ne gândim la actualele metode protestante, pozitivistice, principial nici ele nu fac mai mult.

Troilo a adunat într-un studiu destul de bine documentat câteva date asupra acestor horoscopuri. Amintește el acolo și de Pietro d'Abano, și de vestita carte *De tribus impostoribus*, în care cei trei impostori erau Moise, Iisus și Mahomed, și de Pietro Pomponazzi. Pe o distanță de trei secole se întind aceste încercări de desanctificare a religiei, care, în noua structură spirituală a Renașterii și a Reformei, trebuiau să se generalizeze. Așa s-a și întâmplat.

Iată însă că în atmosfera de astăzi încercările protestanților apar ca fapte revoluționare. Să o spunem lămurit – dacă mai e nevoie –: nu sunt.

Am indicat pe premergători. Rezultatul acțiunii lor? După 400 de ani de la acțiunea lui Pomponazzi, lumea este mai doritoare de religie adevărată și, deci, de credință ca oricând.

Metoda istorică în cercetarea religiei ar fi bună. Se pare însă că nu e tot.

Religie și psihanaliză (Consultație cerută din afară)

Între multele blestemății cari caracterizează epoca noastră de lichidare și prefacere spirituală, se arată — și se pare că chiar în Basarabia noastră — și diverse secte erotice clandestine, cari, în lipsă de altă ocupație mai ordonată, își caută o justificare „științifică” a aberațiilor lor trupești. Adeptul unei asemenea secte neliniștește cu biata lui dialectică analfabetă pe o seamă de tineri dintr-un oraș de margine a țării. Ei ni se adresează, deci, cu rugămintea de a le da, prin ziar, câteva lămuriri cu privire la interpretarea freudistă a religiei.

(Acum, evident, un ziar nu e o revistă, și el se pretează numai cu greu la asemenea consultații. Cum însă, pe de altă parte, nu aș voi să las fără nici un răspuns rugămintea tinerilor noștri cetitori, am să încerc totuși o lămurire. Rog însă pe corespondenții mei să noteze că e o *excepție*, și să nu revie cu rugăminți suplimentare. Cel mult ar putea să mi se adreseze personal; și le voi răspunde... dacă voi avea timp.)

Să deosebim în așa-numita interpretare psihanalitică a religiei două probleme distincte: a) viața personală a omului religios; b) fenomenul religios însuși; distincția este necesară, pentru că și faptele și interpretările sunt altele.

Și acum lămuririle:

I

S-a observat că viața omului religios este frământată de o mulțime de vedenii, pe cari respectivul le pune pe seama ispitirilor diavolului. Ce sunt aceste ispite? Răspunsul psihanalizei este simplu.

Freud afirmă că toate stările de conștiință de natură instinctuală, cari dintr-un motiv sau altul ne sunt neplăcute, sunt comprimate de noi și alungate oarecum cu voință în subconștient, unde o bucată de vreme rămân ca moarte. Cum însă în natură nimic nu se pierde, aceste reprezentări dau cu timpul năvală în conștiință; la început numai ca motiv pe care se clădesc visele, mai târziu când ele se înmulțesc și presiunea lor devine mai puternică, cu tendința de a pătrunde în viața conștiinței în stare de veghe. În acțiunile individului intră prin aceasta un element irațional, al cărui izvor rămâne de cele mai multe ori necunoscut; viața gândurilor lui este tulburată de aceste reprezentări, cari se ridică din inconștient; iar afecțiunile nervoase pot merge până la neurastenii și isterie.

Aceasta ar fi, pe scurt, explicația vedeniilor, halucinațiilor, ispitelor la cari sunt supuși sfinții. Până aci însă nimic senzațional. Asemenea explicații au mai încercat și alții. Ne aducem doar aminte de sinistrul și dezgustătorul caraghios-lăc „științific” în patru volume al lui Binet-Sanglé, intitulat *La Folie de Jésus*¹.

Freud însă are și o teorie proprie. El pretinde, anume, că, dintre toate reprezentările cari nu ne convin și care, prin urmare, sunt mai ales comprimate, cele

mai supărătoare sunt cele de natură sexuală. Grupul cel mai frecvent al reprezentărilor care provoacă așa-numitele nevroze ar fi, așadar, cel sexual.

Asta este toată teoria.

Și acum, comentariul.

Să presupunem că teoria ar fi perfect exactă (ceea ce totuși nu e cazul); când ar fi viața sfinților explicabilă prin psihanaliză? 1) Când în adevăr isпитirile s-ar dovedi că sunt de natură isterică (și, pe urmă, ce însemnează isterie? Știe cineva să spuie precis? I-am fi, toată lumea, recunoscătoare!). 2) Când s-ar stabili că originea acestor vedenii isterice stă exclusiv în reprezentări de natură sexuală.

A dovedit cineva aceste două afirmații? Mi se pare că nu. Atunci?

(Spre dezolarea amatorilor de teorii pornografice trebuie, de altfel, să adaug că conceptul de sexualitate pe care îl întrebuințează Freud este cu mult mai larg decât cel curent; așa de larg, încât el devine neprecis și irelevant.)

Iată deci că, redusă la ultima ei expresie, dar totuși riguros exactă, noua știință a psihanalizei nu se dovedește capabilă să explice viața personală a omului religios.

Să vedem atunci cum se comportă această teorie față de fenomenul religios însuși.

II

Transformând conceptul de sexualitate și lărgindu-i înțelesul, Freud a ajuns și la alte încheieri. Și anume el pretinde că tot așa după cum o mașină poate transforma, de pildă, căldura în lucru mecanic, respectiv în mișcare, sexualitatea are putința să-și transforme energia ei într-o activitate spirituală. Despărțită, prin comprimare, de obiectul ei natural, sexualitatea își caută un alt obiect, mai adeseori abstract, asexual, care e în stare să devieze energia de la linia ei original sexuală și să o îndrepte pe calea unui proces de creare spirituală. Această transformare o numește Freud *sublimare*. De o astfel de natură ar fi, între altele, conform psihanalizei, creația în ordine artistică; energie sexuală deviată.

Această concepție a fost aplicată și la explicarea faptului religios, care nu ar fi decât rezultatul devierii energiei sexuale. Numai că, în fața problemei religiei, conceptul freudist de sexualitate s-a dovedit insuficient. *Thomas Achelis*², care a încercat o interpretare psihanalitică a religiei, recunoaște acest fapt și apelează la o derivație metafizică a psihanalizei, și anume la teoria lui *Hans Blüher*, care înlocuiește noțiunea evasi-fiziologică de sexualitate, prin aceea metafizică de *eros*.

Două sunt, așadar, momentele mai însemnate în teoria psihanalitică a faptului religios: sublimarea și erosul. Care sunt însă semnificația și valoarea acestei teorii? Să mărturisim: mediocre, nesigure și, din punct de vedere al disciplinei științifice, inferioare.

1) Ea nu contestă existența fenomenului religios și nici a unui plan religios ontologic; ci încearcă numai o descriere a procesului religios din om. Deci, în cel mai bun caz, psihologie și nu metafizică. Metodă falsă și analfabetă.

2) Teoria sublimării poate fi cel mult sugestivă. Ea nu e însă nici precisă, nici științificește stabilită, ca corespunzând unor fapte.

3) Conceptul de eros nu are nici un fel de limite. Contactul lui cu vechea sexualitate freudiană este aproape nul. Deci, chiar dacă interpretarea psihanalitică a religiei ar fi stabilă, aceasta nu însemnează că religia e în funcție de sexualitate, lăta chestiunea schematic expusă.

Situația e destul de clară. Teoreticianul respectivei secte basarabene nu prea are habar de lucruri. Nu face nimic; suntem siguri că va stăruî în teoretizări. Cei mai aprigi apărători ai „științei” au fost întotdeauna analfabeții.

Religie și morală

Spre deosebire de părerea filosofilor „științifici” și „spiritualiști”, cari afirmă că religia ar fi o metafizică pentru proști, ne permitem să credem că nu există un mai mare dușman al religiei și religiozității decât analfabetismul. Nu analfabetismul bietului om de la țară, care posedă uneori atâta bun simț, cât să suplinească trei diplome de licență; ci analfabetismul... cultural, analfabetismul omului cu carte.

Bucuria celor cari asistă și promovează o renaștere religioasă în zilele noastre cată a fi serios înfrânată față de îndatorirea ce și-o simt — uneori numai din modă și din sărăcie sufletească — câteva duzini de intelectuali, de a sprijini, cu de la ei voie și însărcinare, mișcarea religioasă.

Iată, acum, o foaie bucureșteană, care pe vremuri ne obicinuisă cu seriozitatea și precizia de gândire, că a sărit în ajutorul lui Dumnezeu. Evident, cu sfaturi și cu programe. Aflați, deci, domnilor cetitori, cari vă veți fi frământat capul și sufletul cu problemele dumnezeiești, că religiozitatea noastră contemporană suferă din pricină că nu-și cunoaște lungul nasului și că vrea să fie mai mult decât o morală. Așa cugetă și scrie târîta noastră modernistă, care s-a hotărât, în sfârșit, să vorbească, pentru a ne lămuri și a ne curma îndoielile.

Numai că, vedeți, îndoielile noastre rămân. Creștinismul, un sistem de morală? Identificarea aceasta e și neînțelegătoare, și falsă. Nu există nici o religie pe lume care să se reducă, pur și simplu, la o morală. Din orice atitudine religioasă decurge, pentru cel care o practică, un anumit fel de comportare față de realitățile concrete. Această comportare se poate formula și codifica, constituindu-se într-un sistem de morală. Dar sistemul nici nu e valabil prin el însuși, nici nu are o existență autonomă; ci trăiește numai în funcție de atitudinea religioasă respectivă, ca un reflex al ei.

Acesta e raportul real dintre religie și morală. Că s-ar putea să existe și o morală fără substrat religios? Nu ne îndoim! Dar aceasta nu este morala creștină.

Dacă nu cumva s-ar putea autonomiza morala creștină, renunțându-se la corelativul religios? Asta, sigur, nu!

E greu să lămurim aci, pe scurt, de ce. Dar cine nu înțelege lucrurile acestea nu gândește organic... Și e cazul proaspeților apologeți ai religiei, de care ne ocupăm. Și despre cari trebuie să spunem: Ferește-mă, Doamne, de prieteni...

În jurul „Evangheliei a cincea”

La Viena a apărut o cărțuție: *Das fünfte Evangelium*. Ea se ocupă cu viața lui Iisus Hristos și are pretenția să fie o „lucrare științifică”. E științifică, pentru că ne înfățișează pe „adevăratul Iisus”. Cel pe care îl știam noi până acum era fals. Trebuia să apară d-l Runes (și încă și Dagobert, pe deasupra) pentru ca să ne-o spună. Întâmplarea e banală.

Dar d-l Dagobert Runes e din Sadagura. Ceea ce dă, într-un fel, și măsura intelectualității sale. Iorgu de la Sadagura, al lui Alecsandri îi e, oarecum, frate bun în ale științei. În afară de aceasta, d-l Dagobert mai este și evreu, fiul unui avocat din târgușorul bucovinean amintit; și – motiv de mândrie națională – și-a trecut examenul de bacalaureat acum patru ani la Cernăuți.

Iată, deci, atâtea motive ca presa compatriotă cernăuțeană să treacă prin toate emoțiile din lume. Iar foaia națională „Czernowitzer Morgenblatt” să recenzeze, în numărul din 27 XI 1926, lucrarea d-lui Dagobert prin pana d-lui Cara (băț?), care găsește că lucrarea ar fi o adevărată „evanghelie a adevărului” – spre deosebire de celelalte patru, scrise de oameni mai puțin „de știință” ca d-l Dagobert, oameni cari, nefiind decât niște bieți sfinți ignoranți ca Matei, Marcu, Luca și Ioan, nu avuseseră fericitoarea ocazie să se adape la izvoarele de gândire pură ale științei sadagureno-vieneze și cari, ca atare, nu pot fi decât evangheliile falsului sau, în cel mai bun caz, ale ignoranței.

Și, mă rog, care sunt năucitoarele descoperiri ale d-lui Runes, care, în sfârșit, pune pe Hristos în lumina științei? Știe Dagobertul nostru național, de pildă, că Iisus nu are nimic de-a face cu divinitatea și cu religia; și că el nu e decât un simplu om: un visător și un slăbănog, necăjit de tovarășii lui; cu o neînfrănată sete de putere, refugiat într-o visărie bolnăvicioasă; iar pe lângă toate altele, și cu anumite legături către o grecoaică bătrână și țicnită, care îi inculca ideea că el ar fi însuși fiul lui Dumnezeu. Ș. a. m. d.

Grozav de analfabet trebuie să fie redactorul foii cernăuțene, dacă se lasă „epatat” de asemenea descoperiri senzaționale. Îmi închipui că, dacă și d-sa și-ar fi trecut acum patru ani bacalaureatul la Cernăuți (anul ăsta nu, pentru că anul ăsta bacalaureatul nu se trece cu cartea, ci cu ghioaga sau revolverul), ar fi aflat și d-sa, dacă nu de altcineva, cel puțin de Renan, care tocmai aceasta a încercat: umanizarea lui Iisus. Iar dacă mai cetea și vreun ziar – de pildă, „Cuvântul” de duminică¹ – ar fi fost destul de „om de știință” pentru a cunoaște că nu e nevoie nici măcar să fii evreu pentru a face asemenea descoperiri senzaționale (deci, mândria națională a lui „Czernowitzer Morgenblatt” și bucuria... la mâna stângă!). Studiile de această natură sunt de origine și factură protestantă,

iar literatura chestiunii, foarte bogată, mai ales de limbă engleză și germană. Că și conaționalii apuseni, confrăți întru știință ai d-lui Dagobert de Sadagura, vor fi având partea lor în această ramură de „cercetări” e incontestabil. Dar, în nici un caz nu sunt ei inițiatorii și inventatorii acestei „hristologii științifice și pozitiviste”.

Ceea ce d-l Runes aduce nou în materie este tonul vulgar, nerespectuos și de scandal; atitudinile primare ale unui om străin de ale științei, speriat de senzaționalul locurilor comune; necesitatea, aproape organită, de a mânji, de a murdări obiectul cercetărilor sale. O inferioritate morală, fără nici un fel de scuză, pe care Carabătescul recenzent crede că o poate numi obiectivitate științifică.

Ce însemnătate poate avea pentru știință conținutul celei de a cincea „evangelii” e ușor de înțeles pentru cei cari mănuiesc cărțile și ideile: nici una. Întru cât asemenea studii pot aduce atingere religiei noastre creștine — însăși întrebarea e o imprudență și o necuviință. De ce să insistăm, deci?

Și totuși: toată această afacere are și o latură serioasă: pentru că a apărut o carte, proastă, în fond, dar cu pretenția de a insulta câteva sute de milioane de oameni, o foaie locală cernăuțeană crede că e cazul a se sesiza de chestiune și a înfățișa această operă de slăbănog la minte drept o mare ispravă științifică. Orice om obiectiv va trebui să recunoască: mai ales în atmosfera încordată a cernăuțenilor, o gazetă evreiască nu-și putea îngădui un asemenea gest. Fapta recenzentului nu este numai o prostie, sau o înconștiență de analfabet; ci de-a dreptul o provocatoare necuviință.

Rezultatele se văd. Agitația pornită pe această temă nu poate fi pe placul nici unui om de treabă. Dar, iarăși, cu greu se va găsi omul care, chiar dacă nu o aprobă și nu o justifică, să o condamne fără rezerve. Sunt imprudențe nenorocite. Foiletonul științific al lui „Czernowitzer Morgenblatt” e din acestea. E bine că redacția ziarului s-a grăbit să-și dezavueze redactorul². Să vedem, totuși, dacă aceasta va fi de-ajuns.

Problema deismului, ateismului și panteismului

Aseară [8 decembrie 1926], la Fundația „Carol”, în fața unui foarte numeros auditoriu, d-l I. Petrovici, ministrul Instrucțiunii, a vorbit în continuare despre problema *deismului, ateismului și panteismului*. În lungul vremurilor, o singură problemă a preocupat constant spiritul omului: problema Dumnezeuirii — care a fost adânc înrădăcinată în viața socială.

Din această cauză, și diferitele sisteme filosofice se diferențiază prin atitudinea pe care o iau față de problema Dumnezeuirii. Unele susțin că nu există Dumnezeu (materialiste), alții cred că există numai spirit și esență divină. Se pare că dreptatea stă de partea spiritualiștilor, cari afirmă că, oricât s-ar analiza fenomenele sufletești, la baza lor nu se va găsi numai materia — a cărei funcție dinamică să se poată explica numai prin ipoteze materialiste.

În cursul vremii a fost luptă mare între dești și pantești.

Unii afirmau că Dumnezeu este autorul lumii, pe când panteștii credeau că lumea este o manifestare a divinității, lumea este o integrare în opera Dumnezeirii. Ambele idei însă admit pe Dumnezeu, fiecare concepându-l sub o altă formă. Au fost obiecțiuni asupra existenței unui Dumnezeu și cele mai importante au fost ridicate de oameni de știință.

Față de aceste obiecții, Descartes a găsit o formulă, dând un rol activ Dumnezeirii în viața cosmosului.

Natura este manifestarea lui Dumnezeu, care se află în afară și deasupra fenomenelor naturii.

Un misticism al disperării

Am asistat mai zilele trecute la elogiul funebru pe care un preot îl făcea la prohodirea unui mare om al nostru¹. Răposatul fusese om de o adâncă viață spirituală, iar gândurile lui căzuseră – cum e și natural, de altfel, și asupra înfricoșătoarei taine a creștinismului. Era însă un învățat pe care treburile și cercetările lui îl purtaseră mai ales prin lumea sigură și orgolioasă a grecilor. Personalitatea lui, excedantă și disciplinată tocmai spre o mai mare putere, se clădea toată pe arcul încordat al unei covârșitoare voințe. Mersese înspre creștinism nu printr-o pacinică și senină renunțare la drepturile omenești ale persoanei sale, cât mai ales incidental, printr-o eclipsă a voinței, printr-o criză a încordării sale, când împietrita încredere în sine părea să se clatine. L-am cunoscut în acele vremuri de aproape și-mi pot da seama că creștinismul său nu era creștinism. Ci precipitatul spiritual, etichetat religios, al unui misticism al disperării. Ceea ce e cu totul altceva.

În această dublă calitate a lui, de om care suferă și care gândește, cel acum răposat făcuse-n viață considerațiuni asupra religiei noastre creștine. Iar preotul găsea în aceasta prilej pentru panegiriat; pentru a preamări amintirea celui care „era creștin, dar se gândea la o transformare a creștinismului în sensul adaptării lui la spiritualitatea modernă”. (Cam așa spunea preotul; și, în adevăr, aceasta era și ideea dispărutului.)

Stau adesea și mă gândesc ce va fi înțeles omul Bisericii din toate aceste lucruri. Dacă și-a putut închipui că ele pot fi prilej și pretext de laudă din partea unui preot. Că un laic frământat de gândurile morții (nu era om căruia moartea să[-i] fie mai familiară decât îi era răposatului) într-un stadiu tranzitoriu și, în orice caz, necristalizat al gândirii lui – prea științifică încă pentru a nu sta și în materie de religie sub prejudecata evolutivă – va fi crezut în posibilitatea și îndreptățirea unei reformări a creștinismului, asta se vede destul de des. Dacă nu e drept, e cel puțin obicinuit.

Dar ca un preot luminat al Bisericii creștine de Răsărit să se creadă liber și îndemnat a încuraja prin vorba lui de laudă asemenea exerciții [h]eterodoxe ale

orgolioasei conștiințe moderne, fie ea realizată chiar într-un strălucit exemplar al rasei noastre — asta e culmea rătăcirii și a pierzării. Mândra și desperata încredere individualistă se cuibărește prin asemenea manifestații necugetate și în sânul Bisericii noastre pravoslavnice, până acum singură și neînvinsă cetățuie a creștinismului autentic și mântuitor.

Nu vom găsi în noi tăria să ne reculegem și să ne înfrângem? Căci, iată, asta e, în adevăr, domnia Antihristului.

Filosofie și religie

Un corespondent se îndreaptă către mine cu o întrebare; este, desigur, și după întorsătura frazei, și după subtilitatea aproape estetizantă a neliniștii lui interioare, un intelectual care a depășit siguranța factice a semenilor săi, făcută mai mult din prejudecăți și locuri comune decât dintr-un echilibru personal, fruct al unui proces de autodisciplină.

„... Din când în când îmi pun singur epitrahilul pe cap și-mi spovedesc sufletul. Conștiința mea îndeplinește rolul de preot și mă osândește la cele mai grele ispășiri ale păcatelor...”

... Sunt canonit pentru aceeași greșală de ordin rațional: cercetarea credințelor.

... Am întrebat pe un preot hirotonisit dacă această cercetare e un păcat strigător la cer. Te întreb și pe d-ta...”

Să-mi îngădui să-ți răspund într-un limbaj ceva mai îndepărtat de cele sfinte decât e al d-tale. De ce e de ocolit păcatul? Pentru că te îndepărtează de forma de echilibru sufletească către care tinzi d-ta, ca și toți oamenii cari se doresc după mântuire.

E cercetarea credințelor un păcat strigător la cer? Sigur că este. Și anume, pentru foarte simple motive. D-ta amesteci la un loc lucruri pe cari le-a amestecat tot veacul al XIX-lea, dar cari nu se pot amesteca: filosofia și religia. D-ta alergi după mântuire, îți îndrepti nădejdiile înspre Dumnezeu și — faci filosofie. Căci asta înseamnă cercetarea credințelor: filosofie. Atitudinea d-tale e hibridă: vrei să atingi cu mijloacele filosofiei rezultate cari sunt ale religiei. Nu se poate; pentru că religia e *trăire*, e *viață*, magnificare a existenței prin îndurarea lui Dumnezeu — iar filosofia nu e decât *gândire asupra vieții*.

De aci și o sursă de erezii — în alt limbaj, greșeli de metodă în acțiunile d-tale. Mărturisești singur: „Conștiința mea îndeplinește rolul de preot”. Conștiința d-tale? Cum ar putea să o facă atunci când îi lipsește „harul”? Noi ne-am obișnuit să credem că asemenea vorbe — cum e *har* — reprezintă cel mult realități teologice, dar că ele sunt goale de sens în viața de toate zilele; e inexact: ele sunt *realități cotidiene*.

Pentru mântuire nu e de lipsă filosofia, ci religia. Iar viața religioasă autentică nu e posibilă în afară de Biserică. Lasă deci pentru alte ceasuri „cercetarea cre-

dințelor". Refuză conștiinței d-tale dreptul de a fi preot. Mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere.

Asta e Ortodoxia – singura cale a mântuirii. Restul nu e decât diletantism protestantizant.

Teismul universal-religios

... Când, în duminica trecută, îți scriam cele câteva rânduri, pe cari le doream mai mult de orientare metodică decât de lămurire, nu-mi închipuiam că vei fi satisfăcut pentru întrebările d-tale. Nici nu se putea, de altfel. Nădăjduiam totuși că acele câteva indicațiuni vor fi înțelese cel puțin în ceea ce spuneam. Dar nu și în ceea ce lasam de gândit, pentru că presupuneam că sunt cel puțin câteva noțiuni fundamentale comune între noi.

M-am înșelat. Închinarea d-tale raționaliza[n]tă te face să urmărești cuvântul în înțelesul lui cel mai pozitiv. Excelentă metodă științifică, desigur, dar care nu ajută prea mult în *meditația* religioasă, în care, fatal, trebuie să depășești conturile clare, dar nu mai puțin hotărnicitoare, ale vorbei.

D-ta crezi că „mergi la Biserică și fă ceea ce ți se cere” este o prescripție comună și catolicilor, și protestanților, și budiștilor. Este inexact: numai catolicii și ortodocșii mărturisesc funcțiunea aceasta mediatoare a Bisericii. Protestanții o suprimă, iar budiștii nu ar putea vedea în ea decât cel mult o metodă terapeutică și nu o realitate ontologică.

Pozitivismul acesta îți face o mulțime de farse; ceea ce ne îndepărtează pe unul de înțelegerea celuilalt. D-ta îți închipui, de pildă, că puțința de a adânci legătura între Dumnezeu și om depinde de formule[le] pe cari le ia civilizația și de inofensivele noastre exerciții de „educare a conștiinței”; uitând că Sfântul Pavel, Origen sau Sfânta Tereza au trăit în Dumnezeu cu înfricoșătoare adâncime, fără să fi trecut prin furcile pedagogiei noastre.

„De la credinciosul paleolitic, ce zugrăvea pereții peșterilor de la Altamira, până la fresca lui Rafael din Vatican, «cunoașterea lucrurilor divine», aceeași flacără a credinței a inspirat închinarea în fața unei puteri supranaturale”. Vezi cum vorbești când faci filosofie și nu religie! Și ce e asta? Asta se cheamă *teism universal-religios*. A fost practicat de humaniștii italieni ai Renașterii, iar mai departe de Erasmus, Reuchlin, nominaliștii de la Erfurt (știi, Conrad Mudt și tovarășii); și este una din rădăcinile protestantismului.

Că și Biserica noastră – obiectezi d-ta – face protestantism? Mai întâi, nu îl face conștient și nu-l face sistematic. Al doilea, nu-l face Biserica, ci numai unii oameni ai Bisericii, foarte bine intenționați, desigur, dar cu insuficient spirit critic sau cu insuficientă siguranță religioasă. Suferă și ei de ceea ce suferi d-ta: te-a năpădit Apusul și te-ai îndepărtat de la izvoarele autentice ale spiritualității noastre răsăritene.

Ca să fii ortodox, leapădă-te de Apus! Cum? Despre asta, altă dată.

Libertatea de gândire

Un confrate ridică, cu prilejul ultimelor necazuri mondiale ale Bisericii, chestiunea libertății de gândire; și crede că poate arunca, pe această temă, o piatră în grădina Bisericii.

Problema este veche și — în asentimentul unei opinii publice — rezolvată definitiv: Biserica a fost în chip constant împotriva libertății de gândire; și a împiedicat progresul culturii și al civilizației.

A protesta împotriva unor asemenea afirmațiuni — „evident prin ele înșile”, mai încape îndoială? — însemnează pentru unii oameni a risca să te acoperi de un ridicul sigur. Și, cu toate acestea, cred că puține „adevăruri” sunt mai stupid și mai primar false decât această categorică — și... veselă — condamnare a Bisericii.

Că Biserica este intolerantă și că procedează în mod constant împotriva libertății de gândire? Asta este foarte adevărat. Mai mult decât adevărat — necesar. În așa măsură, încât o Biserică în care s-a strecurat spiritul de toleranță trebuie considerată ca decrepită. E cazul Bisericii noastre Ortodoxe Române, care, *în sânul ei chiar*, tolerează o dezgustătoare „libertate de gândire”.

Din intoleranța Bisericii însă nu se poate deduce în chip imediat condamnarea ei, în numele libertății de gândire. Mai întâi pentru că, dacă există o libertate de gândire, cerem, de la neînfricării și intransigenții ei apostoli și pentru instituția Bisericii libertatea de a gândi cum crede că e mai bine; eventual, de a gândi că intoleranța e, în domeniul spiritual, mai rodnică decât toleranța. Nu?

Problema s-ar putea pune abia acolo unde Biserica, depășind domeniul ei propriu, ar încerca să intervină, cu intoleranța ei, în planuri de activitate cari nu-i aparțin. Dar și aci valoarea afirmațiilor libertarilor e foarte relativă. În definitiv, cu toată persecuția Bisericii de care vorbesc preopinenții noștri, gândirea omenirii a progresat într-un fel (în altul n-a progresat deloc, cu toată libertatea de gândire care domnește în chip absolut de vreo 4-5 sute de ani). Că au fost persecuții? Că oamenii au suferit pentru ideile lor? Asta nu a împiedicat însă pe oameni să gândească. Să nu confundăm însă suferințele oamenilor cu suferințele gândirii. Gândirea nu suferă niciodată din pricina persecuțiilor la cari sunt supuși gânditorii. Am zice, mai degrabă — dimpotrivă: ea înflorește și se dezvoltă mai ales în adâncime.

Și, pe urmă, să nu localizăm. Biserica, asupra libertății de gândire? Dacă nu e Biserica, e altă instituție. Ieri, țarul. Azi, Stalin. Și ca să nu mergem prea departe: ați uitat regimul presei în țara rumânească? Adică, pe d-nii Goga, Duca — la cari s-a adăugat d-l Maniu?

Iar dacă e așa, eu am preferințele mele: prefer, anume, să mor călcat de un automobil decât de o saca.

Infirmitate spirituală

O impresionantă mărturie a timpului. A urcat mai zilele trecute scările redacției noastre, ca să ne cerceteze și să ne ceară sfatul, un om mai în vârstă. Pensionar. Pensionat înainte de vreme al regimului actual, redus la a treia parte din leafa lui de până mai ieri, când fusese funcționar superior. Asta era o nevoie. Dar mai avea una, și încă mai caracteristică. Un fiu al omului e „intelectual”. Intelectual, adică a învățat carte mai multă decât tatăl său. I-a crescut însă prin aceasta și putința de înțelegere? Asta e o altă chestiune.

„Intelectualul” însă s-a însurat. Și a luat, evident, tot o „intelectuală”. Care judecă, raționează, despică lucrurile după toate regulile artei. Așa fiind, „intelectuala” nu se mai duce la Biserică. Dar cum este totuși cuprinsă de o neliniște lăuntrică – semn bun! – se duce la... casa de rugăciune a lui Tudor Popescu; Tudor Popescu, răspopitul, de la „Cuibu-cu-Barză”.

Bătrânul, om cu frica lui Dumnezeu și păstrător de datini – vedeți, mai sunt și din ăștia – e neconsolat. A căutat să aibă o explicație cu fiul. Că la Tudor Popescu nu-și fac oamenii cruce, că nu e pomenită Maica Domnului, că nu există sfinți. – Nu e nimic; că tot *Evanghelia* lui Hristos se cetește și acolo!

Atunci? Să scriem noi în gazetă, să se ia măsuri împotriva lui Tudor Popescu. Să scriem noi? E zadarnic. Împotriva lui Tudor Popescu nu se poate face nimic, pentru că acțiunea lui corespunde unei anumite slăbiciuni de suflet și de minte a societății noastre. În așa măsură, încât mai degrabă s-ar putea spune că această betegeală a creat pe Tudor Popescu și nu Tudor Popescu betegeala. Va trebui, deci, să așteptăm să se isprăvească cu această infirmitate spirituală.

Sunt semne? Nu. Clientela lui Tudor Popescu se recrutează din „intelectuali”. Adică, din oameni cari se ridică de la sănătoasa simplitate nativă până la buchea cărții și cari, amețit de această vertiginoasă ascensiune, „știu totul”.

Falsitatea jalnică a casei de rugăciune a lui Tudor Popescu nu o poate trăi, ca atare, decât omul simplu și nu o poate înțelege decât omul care, după ce a trecut prin toate arcanele științei, redevine simplu. „Intelectualul” însă, nu; pentru că „intelectualul” este cea mai tristă și mai descurajatoare hipostază a omului: incult, prezumțios și uscat sufletește, închis oricărei necesități metafizice. „Cultura” noastră scoate în fiecare zi câte un cuptor proaspăt de asemenea specimene. Din ele recrutează copios tudorpopesismul.

Cum vreți dară să luptăm noi împotriva lui? Sunt lucruri împotriva cărora nu luptă nici chiar Dumnezeu!

Misticism, fals misticism și Ortodoxie

Într-unul din discursurile sale – cari mai adesea sunt pentru noi tot atâtea îndreptări – d-l profesor Iorga a fost adus, la Senat, să se ocupe și de Ortodoxie.

D-sa a constatat:

„că nu mai avem Ortodoxie”;

că nu mai avem decât „un fals misticism, bolnav ca esență”;

că „toată publicistica noastră nu e ortodoxă”;

și a conchis:

„învățați d-voastră acolo canoane și tot ce voiți, dar înainte de toate învățați care este sensul adevărat al Ortodoxiei”.

Despre învățământul religios în școalele secundare a spus: „Știți d-voastră ce învață preoții pe băieți și pe fete? Îi învață ceea ce e mai dificil în interpretarea canoanelor. Am văzut în clasa a șaptea sau a opta a unei școli secundare de aci un preot care striga fetele cum strigă băieții: Constantinescu Emilia și așa mai departe. Fata se ridică în picioare, iar preotul – foarte dichisit – o întreba: Ce a spus cutare Părinte al Bisericii în cutare Sinod? Și atunci eu l-am întrebat: Mă rog, părinte, din fetele astea d-ta vrei să faci mitropoliți? Mi-a răspuns, natural: Nu! — Dacă nu vrei să le faci mitropoliți, vino mai curând cu o predică morală, sau cu exemple luate din *Viețile sfinților*, sau cu toată poezia aceea sfântă, care înalță cugetul și îmbunătățește inima”.

Fără a stabili dacă suntem de acord sau în dezacord cu d-l profesor Iorga, o revistă de critică teologică cum e „Predania” găsește în constatările și observațiile de mai sus prilej pentru o seamă de precizări, din care însemn aci câteva.

1) Înălțarea cugetului și îmbunătățirea inimei – oricât ar fi ele de necesare – nu pot fi considerate ca scop al învățământului religios în școalele secundare. A afirma că se poate înlocui studiul religiei creștine ortodoxe – care uneori se luminează și prin cunoașterea unor canoane – printr-o predică morală însemnează a crede (ceea ce, probabil, nu e cazul d-lui profesor Iorga) că religia se poate reduce la morală. Asta însă ne-ar îndepărta de „adevăratul sens al Ortodoxiei” și ne-ar arunca iremediabil în lagărul „unui protestantism care a luat câmpii” (pentru a întrebuița chiar termenii d-lui profesor).

Lăsând la o parte problema învățământului religiei – care, în treacăt fie zis, trebuie să fie altceva decât *trăirea* religioasă, care se face la Biserică, *prin* Biserică – e neapărat necesar să tragem o linie de demarcație între religie și morală. Care morală are dreptul și trebuie să urmărească înălțarea cugetului și îmbunătățirea inimei, dar care în nici un caz nu se poate suprapune, necum să se poată substitui, religiei. E adevărat că un om crescut și trăind efectiv în învățătura Bisericii noastre ajunge, neapărat, la o înălțare a cugetului și o îmbunătățire a inimei – dar asta *nu ca un scop*, ci *ca o consecință* a felului de a înțelege și valorifica existența. Viața religioasă și bunurile ei constituiesc un domeniu în toate felurile mult mai larg decât cel al moralei; și a reduce religia la o „predică

morală", fie și „cu exemple luate din *Viețile sfinților*”, înseamnă a înlesni alunecarea înspre o morală laică (înspre o francmasonerie oarecare), a pierde „sensul adevărat al Ortodoxiei” și a ignora problema mântuirii, care, orice ar crede oamenii luminați, rămâne problema centrală a omului ca om.

Nu ignorăm că statul român modern a avut în chip statornic tendința de a transforma Biserica într-un simplu instrument de poliție socială, ceea ce nu era decât foarte firesc, dat fiind că toată generația de la 1848 era francmasonă. Asta nu înseamnă însă că noi trebuie să acceptăm această falsificare și sărăcire a religiei. Mai ales azi, nu, când însăși ierarhia oficială a Bisericii noastre începe să regăsească drumurile cu adevărat duhovnicești.

2) De o bucată de vreme – de la câțiva ani după război – se obicinuiește în anumite cercuri a se vorbi cu un fel de desconsiderare despre misticism. Mai interesant decât a protesta împotriva acestei atitudini este a preciza ce înseamnă ea efectiv; dat fiind că, după o bănuială a noastră, repetat verificată, de cele mai multe ori vorbesc de misticism oameni cărora le scapă sensul acestui cuvânt.

Sunt oameni, culturi și civilizații cari cred că realitatea aceasta sensibilă, în care trăim noi și care constituie experiența noastră imediată, nu epuizează existența; că, mai mult, există oarecum două lumi, dintre care una tangibilă, vizibilă – de aci – și alta intangibilă, invizibilă – de dincolo –, principiu oarecum și rațiune de a fi a celei de aci.

Putința omului *de aci* de a pătrunde *dincolo*, în chiar această viață, constituie experiența mistică a fiecăruia din noi. Pătrunderea vieții de dincolo în viața de aci, prezența ei în fiecare moment al istoriei, constituie înțelegerea mistică a existenței.

Misticismul poate fi, deci, contestat, dar cu o condiție: ca, anume, cei cari o fac să-și dea seama că contestă însăși existența religiei; sau, dacă vreți, a oricărei religii.

Vreau să adaug, pentru oamenii luminați, cari își închipuie că sunt rumâni, că țaranul nostru, care, plecând la drum, face semnul crucii, depune cea mai categorică mărturie pentru... misticism.

3) Se vorbește însă și de un fals misticism. Fals misticism, asta e, desigur, rău, ca orice lucru care e fals. Dar să nu exagerăm: un fals misticism e mai puțin rău decât lipsa oricărui misticism. Căci fals misticism înseamnă o alunecare, desigur, dar o alunecare *înăuntrul* unui domeniu care e și al harului și, deci, al mântuirii. Pe când lipsa misticismului înseamnă incapacitate totală de mântuire; situarea ta într-un domeniu în care, chiar când jertfești, nu jertfești decât orgoliului tău, deasupra căruia nu se mai află nimic.

Însemn aci credința mea de nespecialist: că acel care înjură de¹ Dumnezeu e mai aproape de mântuire decât cel care trăiește în negarea lui Dumnezeu, chiar dacă, *moralmente*, duce o viață fără păcat. Căci cel dintâi prin chiar blestemele lui ÎL mărturisește; pe când cel de-al doilea...

Eu știu că toate astea sunt mărturisiri cari ar putea provoca scandalul celor cari își închipuie că rostul religiei nu este decât a înălța cugetul și îmbunătăți inima.

Nu pentru a promova o religie polițienească apare însă „Predania”. Ci pentru a lămuri drumurile aspre, și prăpăstioase uneori, ale mântuirii.

Științificii și teologia

Am pomenit eu odată de un teolog român, care ținea foarte mult să-și sprijine părerile pe... Ernst Haeckel. Asta nu e o poveste – prea e „bună”, ca să poată fi inventată! –, ci o întâmplare adevărată; asupra căreia e cu atât mai de nevoie să ne ostenim puțin, cu cât ea nu e un caz izolat.

Știentismul e unul din complexe de inferioritate ale teologiei rumânești. Ați băgat, poate, de seamă că e în viața omului o vârstă la care fiecare din noi „știm tot”. E vârsta clasei a VI-a de liceu; când, fiind în contact mai strâns cu știința pozitivă, ne închipuim că tot se poate înțelege și explica cu ajutorul instrumentului, așa de ispititor în simplitatea lui lineară, pe care această știință – câtă poate intra în capul nostru la vârsta aceea – ni-l pune la îndemână; și că tot ce nu se cuprinde în cadrele științei e basm, superstiție sau naivitate.

Există însă și în istoria spiritului omenesc o asemenea vârstă. Cronologic, ea se așază, cu maximul ei de intensitate, cam pe la 1870. Și este, în ignoranța ei îndrăzneată și stupidă – cuvântul nu e prea tare pentru o epocă dominată *spiritual* de Voght, Moleschott, Büchner, Wagner, David Friedrich Strauss sau Haeckel –, una din epocile cele mai coborâte ale culturii umane. Este adevărat că stăpânirea aceasta nu a durat prea mult. Criza raționalismului, ale cărei prime simptome par a fi apariția impresionismului francez în pictură și invazia literaturii rusești în Europa, trebuia să ducă repede înspre declin și pozitivismul științist, care nu oferea nevoilor metafizice ale omenirii decât pseudo-evidențe simpliste și mărginite. Dar dacă oamenii de știință, dându-și seama de limitele exacte ale eforturilor lor, au renunțat să mai transforme în generalizări metafizice rezultatele – desigur, nu precare, dar cu o semnificație unilaterală – ale cercetărilor lor, a rămas, totuși, în mintea unei întregi categorii de oameni – pasibilă de intimidare, pentru că lipsită de siguranță personală – un fel de teamă nelămurită în fața prestigioaselor construcții științifice; teamă care este cu atât mai adâncă cu cât contactul omului cu știința e mai îndepărtat și care se precizează în sentimentul că lipsa de atingere cu această știință echivalează cu o ignoranță care descalifică. Sentiment, fără îndoială, primar, dar care ia libertatea de acțiune și de gândire multor „doctori” ai teologiei rumânești.

Atitudinea aceasta, care dezonoarează teologia, pentru că o atinge în demnitatea ei de știință de sine stătătoare, cel puțin tot atât de curată ca toate celelalte

științe, și care înfățișează pe ostenitorii respectivi nu numai ca neștiutori, dar și ca *neconvinși* ai teologiei, este fundamental falsă.

Să observăm că în mintea acestor oameni se confundă știința cu știința pozitivă; se reduce, adică, știința la știința pozitivă; și mai grav, nu se conferă caracter științific decât afirmațiilor de tonalitate pozitivă; ceea ce constituie încă o restrângere, chiar înăuntrul științelor pozitive. Felul acesta de a gândi nu e numai fals. El e și inferior; și dovedește o totală lipsă de cunoaștere a mecanismului științei pozitive. Eu știu că a existat și a avut chiar succes odată părerea că atât adevăr e într-o afirmație, câtă matematică este cuprinsă în ea. Dar convingerile acestea au trecut. Astăzi se știe, chiar de silabisitori în ale științei, că fiecare domeniu de cercetare omenească își are incertitudinile lui; că înaintea fiecărei științe se deschide la un moment dat un câmp al presupunerilor; și că chiar în matematici anumite teorii și anumite înțelegeri sunt în funcție de temperamentul și subiectivitatea cercetătorului, unele probleme neîngăduind decât *asemenea* soluțiuni. Exact, vai! ca în metafizică, de pildă, unde adevărul e în funcție de timp și loc!

În fond, nu există o știință și o știință pozitivă. Specificarea aceasta nu se mai poate face astăzi; când toată lumea a înțeles, în sfârșit, că cercetarea științifică se face, de fapt, nu asupra obiectelor, ci asupra obiectelor *logice*, cari, toate la un loc, sunt tot atât de obiecte, și, din acest punct de vedere, tot atât de reale. Cred că multă vreme de aci înainte lumea se va veseli pe seama închinătorilor științelor „pozitive”, cari au considerat întotdeauna un număr imaginar drept ceva pozitiv, dar au refuzat acest caracter unei națiuni sau unei biserici. Pentru ca să fie științifică se cere unei afirmațiuni: să se supună rigorilor logice și să reziste unei confruntări cu realitatea la care se raportă. O afirmație nu e însă științifică în ea însăși. Ea e științifică în măsura în care se poate încadra într-un sistem de afirmațiuni legate într-un tot unitar, având anumite metode și raportându-se la un anumit domeniu; cu alte cuvinte, întru cât se poate încadra într-o știință; care, aceasta din urmă, nu se definește printr-un anumit obiect – unul mai... pozitiv decât altul! – cât, mai degrabă, printr-o anumită perspectivă asupra realității și mai ales prin putința de a face sistem. Asta e știința.

Dar, atunci, teologia nu are nimic de învidiat altei științe, și cu atât mai puțin se poate rușina în fața unora din ele. Căci cineva poate să se țină numai de întâmplările cari îi cad imediat sub simțuri și să nu facă știință, iar altul să cate numai spre lucrurile din cer, și totuși, să facă.

Iar dacă e vorba de ierarhizare, apoi parcă tot mai sus stă teologia, ale cărei temeiuri stau în Cuvântul revelat al lui Dumnezeu, decât oricare altă știință, al cărei obiect e numai făptură a lui Dumnezeu, lăsată la dispoziția bietei noastre putințe de a înțelege.

Să lăsăm, deci, în pace știința pozitivă. Ea nu conferă nici un fel de demnitate specială. Cel puțin teologilor, nu. E drept însă, *adevărurilor* teologi.

Iubirea, act de cunoaștere

Asupra structurii și funcțiunii metafizice a iubirii există o mulțime de teorii. Două tipuri de teorii caracteristice stau față în față: iubirea ca act de creațiune și cealaltă, mai puțin teoretizată, dar mai vie în realitate, *teoria iubirii ca act de cunoaștere*. Fapt este că prima interpretare a iubirii ca impuls creator are la bază oarecare îndreptățire, pentru simplul motiv că iubirea este prin ea însăși un fel de îndemn al depășirii ființei, o acțiune; și dacă este acțiune cade în domeniul activității voinței și creațiunii.

Aceasta este și nu este adevărat. Tot ceea ce este îndemn duce la acțiune; dar nu tot ceea ce este acțiune există prin sine însuși, este de sine stătător. Și aci este problema fundamentală: contemplația nu este o atitudine pasivă; contemplația, care are ca termen ultim înțelegerea, cunoașterea realității, este în adevăr o încordare dureroasă, un fel de încercare de a te depăși, de a te pierde pe tine însuși într-un fel oarecare. De ce totuși este clasată ca atare? Pentru că țelul către care merge este cunoașterea, și nu creația. Evident, iubirea este un drum, este o posibilitate de a te depăși, este un impuls, o acțiune; dar acțiunea aceasta nu își are îndestulare în ea însăși, nu își are sensul existenței în sine, așa cum îl are creația, ci poate să existe, principial, și ca metodă, ca drum înspre cunoaștere. Numai dacă singurul drum deschis iubirii ar fi creația, atunci evident că ar avea dreptate acei cari consideră iubirea ca o soluție creativă; dacă însă există și cealaltă posibilitate, adică: iubirea să nu fie decât metodă, atunci evident că iubirea nu se integrează, cu necesitate, atitudinii creative.

Impresia mea este că funcțiunea fundamentală a iubirii este, totuși, cunoașterea, și nu acțiunea. Pentru ca să înțelegem acest punct de vedere, trebuie să ne dăm seama că cunoașterea nu este un act de înregistrare, ci un act de *identificare* a subiectului cu obiectul: nu vezi ceea ce este, vezi ceea ce știi tu. Acesta este un adevăr mare, care nu este datorat filosofiei științifice, spre rușinea adevărului însuși, ci este datorat misticei. Pentru ca să vezi ceea ce este, trebuie să devii tu, întâi, ceea ce este.

Acest adevăr, care pare foarte ciudat așa cum îl exprimăm aci, dacă l-ați verifica mai de aproape, ați vedea că nu conține în el nimic extraordinar. Ce însemnează adevărul recunoscut de psihologia experimentală, științifică, modernă, că întotdeauna noi venim cu o anumită predilecție în fața obiectului? Ce însemnează adevărul fundamental, pe care îl văd foarte puțin întrebuințat în psihologia modernă, că întotdeauna cunoștința noastră se face prin identificarea unui obiect din afară cu o imagine din conștiința noastră — identificare care nu se întâmplă decât dacă noi proiectăm această imagine în afară? Cu alte cuvinte, orice existență din afară este confruntată, pe rând, cu diferite imagini care există în conștiința noastră și, acolo unde se potrivește, acolo o clasăm. Prin urmare, noi răsfrângem în afară de noi ceva care este în noi, ceva din ceea ce suntem. Aceasta o spun psihologii moderni. Acest dicton mistic, acest adevăr datează

de pe la anul 1200 și mistică n-a avut nevoie de știință pentru ca să descopere formula aceasta fundamentală.

Dacă cunoașterea este *identificare cu obiectul*, și nu imprimarea obiectului, fotografierea lui pe o placă sensibilă, atunci și funcțiunea aceasta gnoșeologică a iubirii începe să capete sens.

În limbajul de toate zilele se spune că înțelegi mai bine pe cineva pe care-l iubești. Aceasta însemnează că prin actul de iubire s-a stabilit identificarea celor două obiecte puse în prezență: al celui care cunoaște și al celui care trebuie cunoscut.

Adevărul acesta poate avea o deplină validitate, numai cu o condiție: dacă actul de iubire este un act tranzient.

Aci este, iarăși, o răscruce în gândirea metafizică. Există o interpretare immanentă a iubirii, în care subiectul se iubește pe sine; este un fel de ignorare a necesității de a te depăși, este imanență completă. Și există un alt punct de vedere, care afirmă că nu se poate concepe actul de iubire decât existând doi poli. Prin urmare, monopolaritatea sau bipolaritatea actului de iubire hotărăște pentru puțința întrebuirii iubirii ca drum înspre cunoaștere, sau pentru soluția cealaltă, imanentistă, trăirea realității așa cum este ea, cu dispariția personalității tale. Ce însemnează dispariția personalității tale?

Actul de mântuire este un act metafizic, adică uman, și continuă să fie un act metafizic atâta vreme cât conștiința existenței noastre este întreagă, întru cât suntem noi oameni, întru cât ne dăm seama de existența noastră. Prin urmare, întru atât o soluție este metafizică, întru cât ea clădește pe conștiința existenței individuale, adică pe personalitatea umană; pentru că aceasta însemnează personalitate — încadrarea sau plasarea ta în existență. Această încadrare și clasare a ta nu se poate face decât prin conștiință, prin posibilitatea de răsfrângere asupra ta însăși. Deci, orice soluție care nu contează cu conștiința existenței tale nu este o soluție metafizică, pentru că duce la nihilism, la distrugerea omului. Metafizica este un act uman, deci, trebuie să conteze cu existența conștiinței tale. Dacă nu contează cu ea, însemnează că tinde să destrame existența umană — nu existența cosmică — adică anihilează personalitatea umană.

Prin urmare, suntem siliți, pe această cale, să admitem bipolaritatea procesului de iubire, pentru că monopolaritatea lui duce la nihilism, la destrămarea individului. De îndată ce nu există doi termeni ai procesului de iubire, însemnează că eu mă confund cu întreaga existență, că eu sunt nu parte integrantă din *existență*, ci aparență a existenței. Monopolaritatea procesului de iubire este forma corelativă a panteismului, vitalismului și subiectivismului.

Adevărata axă a întregii probleme de cunoaștere metafizică este afirmația că nu știu ceea ce văd, ci văd ceea ce știu; prin urmare, că nu pot, nu sunt capabil să înregistrez o impresie decât în anumite condiții, și anume, să am deja în mine acea impresie, sau să am deja în minte posibilitatea de a o înregistra; că, așadar, conștiința care cunoaște este într-o continuă prefacere, ea prefăcându-se, pe rând, în toate obiectele care îi sunt date spre cunoaștere. Această depășire a individualului, această ieșire din mine însumi și această transformare în obiec-

tele care îmi sunt date spre cunoaștere este împlinită de către funcțiunea gnosco-logică, actul cunoașterii, adică identificarea ta cu obiectul din afară.

„Iubește pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta, din tot sufletul, din toate puterile tale și din tot cugetul tău”¹ înseamnă ca nimic din ceea ce simți și din ceea ce gândești să nu fie îndreptat în altă parte decât înspre Dumnezeu; toată inima și tot cugetul tău să fie orientate asupra lui Dumnezeu, adică să trăiești într-un fel de atitudine extatică în fața lui Dumnezeu, care nu te mai lasă să știi dacă mai există ceva în afară de El. Tot ce ești „tu” să fie absorbit de Dumnezeu, nimic din ceea ce mișcă în tine să nu cadă alături de Dumnezeu, ținută întregii tale activități; încordarea ta de fiecare clipă să tindă numai înspre Dumnezeu, înspre acest centru de orientare a tuturor puterilor tale spirituale.

Vedeți dar, tocmai aceasta este caracteristica iubirii: iubirea confiscă. Iubirea confiscă în adevăr și face ca să vezi tot ceea ce există printr-un anumit unghi: tot ceea ce există este subsumat obiectului iubirii tale, nu trăiește decât în funcție de această iubire. Aceasta înseamnă că tu, cu tendințe și cu poftă, cu voința în genere, cu desfășurarea de forțe, ești identificat cu obiectul care este înaintea ta. Această identificare este în același timp *trăire*, *transformatio amoris*², trăirea obiectului care este înaintea ta: îl trăiești în așa fel încât, întors din această călătorie de identificare cu obiectele din afară, tu ai posibilitatea ca ceea ce ai trăit atunci să dai în formule conceptuale; și orice trăire traducibilă în formule conceptuale este cunoaștere. Prin urmare, identificarea cu Dumnezeu prin ajutorul iubirii este cunoașterea lui Dumnezeu.

II

I. NAȘTEREA

Mântuitorul

1. NAȘTEREA

La nașterea Domnului

... Iară Irod Împărat,
Cana Galileei...
Auzind s-a supărat,
Cana Galileei...

... Când s-a născut Mântuitorul, în Roma stăpânea Octavian, iar în Iudeea, Irod. Perechea era bună. Un aventurier crud și criminal, stăpânul. Un monstru perfid, vasalul.

Rareori istoria a avut să înregistreze orori mai insultătoare ale umanității. Un pripășit îndrăzneț și lipsit de scrupule, Irod era un Idumeu. Cu Iudeea nu avea nimic comun. Uzurpase domnia foștilor lui stăpâni din neamul Asmoneilor. Graetz¹, care obișnuiește să se documenteze, ni-l înfățișează condamnând la moarte pe Hircan, ultimul domnitor din familia învinsă, și pe nepotul acestuia, Aristobul, căruia, totuși, maică-sa, Alexandra, o femeie îndrăzneată și întreprinzătoare, izbutise să-i câștige protecția lui August și a Cleopatrei. Se însoară cu Mariamne, sora lui Aristobul, ca să-și legitimeze tronul; dar sfârșește prin a o trimite la moarte. Tocmește un istoric, pe Nikolaos din Damasc, să-i facă o genealogie... babiloniană; și e tot neliniștit. Domnia nu-i e sigură; peste tot nu vede decât primejdii, spioni, asasini plătiți. Archelaus, ultimul născut al Mariamnei, e și el executat. Zadarnic. Orice pretendent îl făcea să tremure.

Superstițios și credul, terorizat de propriile lui crime și de grija păstrării unui tron care nu-i aparținea – așa l-au găsit cei Trei Crai de la Răsărit, cari veneau să-i anunțe nașterea unui nou rege în Iudeea.

Să ne mirăm că, atunci când Magii nu s-au mai întors ca să-i spună unde e noul rege, el dă ordin să fie sugrumați toți copiii Bethleemului? Câți au murit, nu se știe. *Apocalipsa* lui Ioan vorbește de patruzeci și patru de mii². Flavius Iosephus tace. Dacă ar fi să credem pe Macrobius³, în măcel a pierit și unul din fiii lui Irod. Pedeapsă dumnezeiască, sau perversitate bestială?...

Biserica sărbătorește pe acești prunci⁴, mai mici de doi ani, prima răscumpărare a tulburătorului noroc de a ne fi venit Mântuitorul. Cunosc un vechi imn latin, de o înduioșătoare frăgezime:

*Innocentes pro Christo
infantes occisi sunt...*⁵

Prunci nevinovați fură uciși pentru Hristos; asasinați în vârsta laptelui, de un rege criminal, ei urmează Mielușelului, el însuși fără pată. Salut, flori ale martirilor, pe cari, în chiar pragul luminei, urmăritorii lui Hristos vă smulseră, precum furtuna, rozele înmugurite. Voi, cele dintâi victime pentru Hristos, turmă fragedă a jertfiților, la picioarele altarului, bieți copilași, vă jucați cu palmele și cununile voastre.

*Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis luditis...*⁶

Este una din cele mai emoționante și mai semnificative prăznuiri. A, Copilul Sfânt, născut în ieslea simplă a Bethleemului, căruia i se închină boul și asinul, păstorii și Cei Trei Magi ai Răsăritului; Stăpânul cerului și al pământului căruia îi pregătim, în sufletele noastre, „pat de flori” pentru a se sălășlui întru noi, spre mântuirea noastră!

Desigur, asta e Crăciunul. Dar bucuria mântuirii nu e singură; și e atât de cutremurătoare, că nu o putem suporta cu inima liniștită. Orice bucurie se clădește pe o jertfă. Ca și bucuria veștii bune a Nașterii Domnului, pentru care omenirea a plătit birul câtorva mii de prunci gătuiți. Care este jertfa noastră?...

Pedeapsa – o știm: patru ani de la nașterea Domnului, Irod murea; îi putrezise carnea; viermii îi sfărtecau de viu trupul; îl frigeau picioarele; răsuflarea îi mirosea a stârv. Avea oroare de el însuși – și se omorî singur, nemaiputând îndura chinuri oribile. Grozavă pedeapsă, desigur, pe care cărțile noastre obicinuite nu ne-o țin la îndemână. Irod dispare pentru noi o dată cu porunca pentru uciderea copiilor de sân. Noi uităm însă a ne aminti și valul nesfârșit de sânge și de lapte care a curs ca o răzbunare a Răului, către care omenirea trebuia să expieze norocul Mântuitorului înfăptuit – și groaznica moarte a lui Irod, unealtă perversă a celui rău.

Să ni le aducem aminte astăzi, în această zi mare, ca o conștiință a jertfelor pe cari le datorăm – pentru răscumpărarea izbăvirii noastre. Căci toate bucuriile fără reculegere nu rezistă colțului vremii.

Fuga în Egipt

(Articol cu tâlc, care ocolește noul proiect de lege a presei)

... Îngerul Domnului s-a arătat, deci, și a poruncit cele ce trebuiau făcute: Maria să ia Pruncul și să fugă în Egipt. Pruncul nu era altul decât Iisus. Ca să

scape de urgia urmăritorilor, Maica Domnului s-a supus poruncii. Pruncul Sfânt ar fi putut invoca pentru El protecția Tatălui Cereș; ar fi putut găsi în El puterea de a dezlănțui minunea și de a se păstra nevătămat, în mijlocul iureșului sângeros după Cel Nou născut.

Nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Primul act al vieții lui a fost de umilință și de supunere. Și-a recunoscut natura pământească, atâta vreme cât nu-i sosise încă ceasul; și a acceptat legea firii în care se întrupase; înțelegând că ceea ce era dumnezeiesc în El abia mai târziu trebuia să lucreze.

Iată, deci, că a înfrunța primejdia, împotriva căreia nu poți face omenește nimic, nu e o dezertare. Să fii Dumnezeu și să te pleci înaintea urgiei oamenilor, nu însemnează asta să renunți la dumnezeirea ta? De bună seamă că nu, de îndată ce Iisus însuși a acceptat fuga și de îndată ce funcțiunea dumnezeirii era în acel moment numai virtuală în El.

A nu te opune răului, ci a te feri din drum-i se dovedește astfel a fi, pentru noi, omenește, o indicație necesară. A te feri din drum, tocmai pentru a pune la adăpost, pentru ceasul în care se va plini vremea, puterile pe cari Dumnezeu ți le-a hărăzit, ca să le faci rodnice întru ajutorarea celor ai tăi.

Maria a luat pe Pruncul Iisus și a fugit în Egipt. Minunată pildă de supunere și de prevedere. Pruncul Iisus nu a stat să înfrunte pe ucigași. E așa de firesc. Dar ascultați totuși pe închinătorii romantici ai eroismului cu orice preț: cum, era Fiul lui Dumnezeu și nu a pregetat să fugă? A acceptat să se declare înfrânt în fața oamenilor și nu a dezlănțuit asupra lor fulgerele mâniei dumnezeiescului său Părinte. Vedeți, nu. Și nici Părintele lui nu a hotărât altfel. Ci a poruncit fuga la adăpostul din țara Egiptului, impunându-i acest pas de umilință. Spre mai marea slavă a Lui de mai târziu.

Să fi stat pe loc, să moară? Frumos. Cel mult frumos, adică. În fapt, nici măcar atât. Căci frumusețea aceasta îndoielnică ne ridică nouă puțința mântuirii, pe care așa de îmbelșugat ne-a pus-o la îndemână mai târziu.

A fugit. Dar nu ca să rămână acolo, în pază bună și în căldură. Ci ca să se păstreze pentru ceasul pe care Dumnezeu i-l hotărâse; pentru ca să se reîntoarcă la ai săi, unde trebuia să înceapă minunatele lui isprăvi; între cari nu cea mai lipsită de însemnătate a fost când a luat biciul și a izgonit pe negustorii cari spureau cu larma lor provocatoare casa Tatălui Său.

A, există, vedeți, și un eroism al umilinței; eroismul cotidian, fără gesturi și fără pathos, ignorat de toți, răstălmăcit de toți, batjocorit de toți. Răscolitorul, tragicul eroism al celui care-și simte chemarea, care-și știe îndatoririle grele ale acestei chemări, și care își impune aspra disciplină de a aștepta, întreg, ceasul în care trupul și sângele Lui se vor frânge cu folos, pentru iertarea păcatelor noastre.

Când steaua Bethleemului se arată deasupra capetelor noastre, noi ne gândim că după arătarea ei a urmat fuga în Egipt și intonăm, în încordarea tuturor nădejdilor, vechiul îndemn, vecinic nou: „Iată, Mirele vine la miezul nopții, și fericită e sluga pe care o va afla priveghind”!

Crăciunul – sărbătoarea singurătății metafizice a omului

Dogma nașterii este așa: „Carele pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire s-a pogorât din ceruri și din Maria Fecioara s-a făcut om”. Și dogma aceasta nu numai că așază piatra de hotar între două lumi, dar le precizează integral.

Iată, omul a avut noroc de mântuire. Dar, pentru ca mântuirea aceasta să se împlinească, a trebuit ca Dumnezeu însuși să coboare între noi, ca OM, și să ia asupra lui, Miel al Domnului, păcatele lumii; adică, ale noastre.

Mi se povestea, acum, în urmă, că în vremea în care în Indii aborigenii luptau împotriva englezilor, Gandhi s-a așezat pe un post de trei săptămâni. Gandhi suferea, se macera pentru cei ai lui; lua asupra-și greșeala lor, pentru a o ispăși; ca nu cumva această greșeală să tragă în cumpănă în fața Dumnezeului puterilor și să le hotărască înfrângerea. Superbă și tragică aberație panteistă, căreia dogma nașterii i se opune categoric: pentru mântuirea noastră a fost nevoie ca *Dumnezeu* întrupat să ia asupra Lui păcatele noastre.

Aci stă miezul învățăturii creștine: un om nu poate mântui pe altul; mai puțin: un om nu poate sta pentru altul. Mântuirea e de două ori un act de îndurare de sus: o dată că se face prin voia lui Dumnezeu; a doua oară, pentru că se face prin intervenția activă a lui Dumnezeu (jertfa Mielului).

Ajutorul aproapelui tău în acest act de mântuire este nul. Căci chiar actul de iubire pe care ți-l impune Hristos e un act metafizic, eficaș pentru tine, care iubești, nu pentru aproapele pe care îl iubești. Desigur că părerea curentă vede în iubirea creștină un act de... filantropie, de altruism, de caritate. Dar asta e fals. Asta e cea mai grosolană și mai materialistă, mai antimetafizică, mai apăsătoare desfigurare a înțeleșului iubirii. Căci, dacă iubirea ar fi eficașă pentru aproapele tău, atunci de ce a mai fost nevoie de întruparea Logosului și de jertfa Lui? Pe de o parte. Iar pe de alta, dacă iubirea este un act de finalități tranziente, de ce măsura iubirii către aproapele îți e dată prin iubirea către tine însuși – atunci când știut este că, pentru a te mântui, e nevoie să te desprinzi de tine însuși?

Nu. Orice s-ar spune și orice s-ar gândi, iubirea către aproapele nu e decât o terapie specială, privindu-te pe tine însuși. „Iubește pe aproapele tău” însemnând, în ultima analiză, desfă-te de tine însuși. Ea e o metodă exact de același sens ca postul și ca orice altă privațiune; toate mergând către același țel: să ajungi a te lipsi de tine, a nu mai trăi prin tine și în tine, pentru ca să izbutești a trăi în Altul.

Iubirea ca cheag al comunității creștine? Da, există și această funcțiune a ei. Nici această funcțiune nu e însă metafizică, ci numai gnoseologică. Comunitatea de iubire creștină nefiind decât un instrument de cunoaștere. Aci fac, desigur, ochii mari sau numai ridică din umeri (după gradul lor de receptivitate) filosofii noștri științifici. Comunitatea de iubire – instrument de cunoaștere? Desigur. Căci dacă, pentru cunoașterea realității sensibile, e suficientă o conști-

întră individuală, cunoașterea lui Dumnezeu nu e posibilă decât pentru o unitate umană colectivă, unitate realizată prin iubire. Adevărul teologic fiind de natură sobornicească. Asta nu o înțeleg decât creștinii răsăriteni, ortodocșii, e drept.

Prin urmare, iubirea creștină te poate duce la adevărul creștin, la ADEVĂR. Dar înseamnă asta mântuire? Nu. Asta nu înseamnă decât cel mult cunoașterea lui Dumnezeu, dar nu încă mântuirea. Pentru că mântuirea nu e numai cunoaștere; cunoașterea nefiind decât CALEA. O cale.

Și iată cum singurul element, singura cale pe care aproapele tău ți-ar putea sta în ajutor întru mântuire – iubirea – se dovedește a fi ineficace. Actul mântuirii este un act de grație, de îndurare din partea lui Dumnezeu, de o parte; iar pe de alta, un act de inițiativă individuală. Mântuire SUB cer nu există; nu există decât mântuire prin legătura dintre cer și pământ.

Iar între cer și pământ, în drama răscumpărării primului păcat, *omul stă singur în fața lui Dumnezeu*. Tot ce facem noi pentru alții, pentru noi facem; iar tot ce fac alții pentru noi, nu o fac pentru noi. Fiecare începem de la capăt o experiență a noastră și o luptă a noastră pentru escaladarea cerului. De la mine la aproapele meu, nici o legătură, nici un ajutor, nici o tovarășie de luptă. Suntem fiecare un microcosm? Se poate. Dar un microcosm închis ermetic înspre înlături, cu o singură putință de evaziune: ÎN SUS! De aceea mă gândesc că, dacă Leibniz ar fi trăit în Orient, ar fi trebuit totuși să deschidă monadelor sale o fereastră: înspre cer.

... Crăciunul – sărbătoare a întrupării Logosului, ca condiție a mântuirii – este sărbătoarea singurătății metafizice a omului, care deschide porțile cerului. Nu o spunem noi, doară; ci povestește *Evanghelia* că în noaptea asta s-a deschis cerul; ca să se împărtășească oamenii la spectacolul îngerilor, cântând *gloria in excelsis*¹.

Trei Crai de la Răsărit

Doamne, noi suntem cei Trei Crai de la Răsărit; de când îi auzi pomeniți în fiecare cântec de stea! Îți aduci aminte când ne-ai văzut întâia oară? Era frig în staul. Doar boarea caldă pe care o suflau deasupra chipului Tău boii unui om sărac. Și erai aproape singur. Iosif se ținea tăcut la ușă, păstorii, ghemuiți umil la picioarele Tale.

Noi venisem aduși de stea – ca să ne închinăm unui Rege. Era unul? Iată, noi nu știm nici acum. De o mie nouă sute treizeci și atâția de ani facem însă mereu drumul acesta. Căci, de îndată ce ni se arată steaua, noi trebuie să o urmăm.

Dar drumul e lung. Tu nu știi tocmai de unde venim. Dacă ți-om spune: din Ecbatana, poate că ai înțelege. E praf pe drum și vânt, și tâlhari se ațin la cheile munților. Ne cad caii de sete și îngenunche cămilele. De o mie nouă sute trei-

zeci și atâtea ori am venit – și tot nu înțelegem. Vom mai veni? Cât și de ce? De ce, Doamne, ne pui pe drumuri în fiecare an, de ce ne amăgește steaua ta în fiecare an, dacă în fiecare an ai să mori? Ești stăpânul vieții sau nu? Și al cărei vieți?

Doamne, cântecul spune că suntem înșine stăpâni de oameni, dar nu e adevărat. Noi suntem magi. Deci ținem numai cheia stăpânirii. Dar nu pentru noi, ci pentru Regi. De ce ai spus că Împărăția Ta nu e din lumea asta? E adevărat? Iar dacă da, de ce ne trimiți în fiecare an steaua? Tu știi că pentru noi, magii, nu e decât o lume: aceasta, cea din noi. Ne poți da aci, pentru nevoile noastre, o mână de ajutor?

Abia văzuși, Doamne, lumina zilei și, iată, ai și intrat în agonie. Și până la sfârșitul veacului vei agoniza, schimbând însăși fața acestuia într-o tragică agonie. La ce bun? Noi îți trimitem această carte de pe drum la-ntors acasă. Și anul acesta am venit. Nu te-am mai găsit însă singur. Erau toți de față. Bunii și răii. Și abia dacă ne-am putut strecura pe ușă, de am dat în genunchi, într-un colț. L-am văzut însă privindu-te cruciș, la picioarele Tale, pe Irod. Pe Irod împărat. Căci anul ăsta Irod n-a mai omorât pe cei patrusprezece mii de prunci. De ce să o mai faci? Acum știe că te-ai născut, unde și cum – și cine ești. Te-a crestat deci cu semnul cu care se înseamnă feții de domn; și te-a dat în grija celor alor săi, de după el, ca să te răstignească. Când se va împlini sorocul. Iată, l-au adus și pe Iuda cu ei, ca să te cunoască; nu e decât un copil, dar, de pe acum, Iuda care te va vinde. Stai, deci, din ieslă sub semnul morții. Te vor spânzura și anul acesta pe lemn.

Și pentru că am îmbătrânit, și pentru că am obosit, ni se strecoară, Doamne, deznădejdea în suflet. Noi nu putem înțelege jertfa aceasta de fiecare an, de fiecare clipă, pentru noi, așa... Nu putem înțelege mântuirea noastră prin moartea Ta. Pe cine ai înfrânt? Pe dușmanii noștri *de dincolo*? Dușmanii noștri sunt aci. Nu suntem, Doamne, decât niște bieți magi. Ai împărăției lumii acesteia. Aci suferim, aci vrem să fim mântuiți.

Noi știm, Doamne, că tot ce faci împlinește hotărârea care e scrisă undeva. Dar și *Scriptura* asta tot Tu o faci. Iar dacă nu te-ai fi născut ca să mori, ci ca să stăpânești în veac, și *Scriptura* ar fi fost altfel. De ce nu ai înțeles, Doamne, că noi de la Tine asta am așteptat, că în fiecare an, de o mie nouă sute treizeci și atâtea de ori, cu asta ne amăgim? De ce voiești să ne dai, Doamne, mai mult decât ne poate îndura ființa?

Adu-ți aminte, Doamne, că demult o regină din părțile noastre a venit aci, la curtea unui rege puternic și că a plecat îndestulată. Iar noi, nu. Nu, după legea noastră. De aceea fiecare Ți se închină azi în nădejdi pe cari nu le vei împlini, noi o știm, și mâine vor trece pe lângă Tine fără să Te mai vadă. De aceea Te-ai născut?

Nu. Gândește-Te că în curând vei merge iarăși pe Muntele Carantania și iarăși vei fi ispitit de diavolul. Stai, deci, de data aceasta de trei ori la cumpăneală înainte de a striga: *apage Satana!* Căci mai suntem și noi. Noi, care gemem, flămânzim și însetoșăm după puterea de aci; și pe care trebuia să ne întrebăm

atunci când Te-ai hotărât atât de tare să ne mântui, încât nu pregeți nici în fața lemnului de spânzurătoare.

... Căci, dacă e să treacă de la Tine acest pahar, fă, Doamne, să treacă așa cum voim noi!

Măcelul

Toate trebuie să plătească. Și cele rele, desigur. Dar și cele bune. Deci, dară, când s-a născut Hristos, Herodes a pus de a măcelărit patrușprezece mii de prunci „de doi ani și mai în jos”.

Evident că Herodes era, lăuntric, o spăimântătoare pocitanie. Graetz, istoricul iudaismului, îl înfățișează (I, sfârșitul cap[itolului] 3 și începutul cap[itolului] 4) ca pe o dezgustătoare canalie și un criminal fanatic. Sclav idumeu, ajuns prin slugărnicia lui față de romani guvernator al Galileei, spre nefericirea populației băștinașe, manevrele lui pentru a pune stăpânire pe toată țara, încoronându-se rege, sunt un șir de crime față de supuși și de trădări șirete sau chiar deschise față de stăpâni.

În această perioadă cu deosebire tulbure a istoriei evreilor, când ticăitul rege Hircan nu mai putea face față – oricât ar fi voit-o – puterii mereu crescânde a lui Herodes și a fratelui său, când evreii sfârșeau prin a-și răsturna conducătorul cu ajutor străin, tocmai pentru că presiunea lui Herodes devenise insuportabilă, îndemânarea drăcească a „sclavului idumeu” apare ea însăși ca o pedeapsă a lui Iehova.

Felul în care el știuse să cumpere încrederea lui Antoniu, împotriva căruia totuși luptase, sfârșind prin a căpăta de la acesta chiar arestarea și decapitarea acuzatorilor săi, devotați statornici, totuși, ai tânărului triumvir, constituie o pagină de istorie făcută să provoace și astăzi, după 2000 de ani, dezgustul de politică și groază de oameni.

De la o asemenea năpastă a lui Dumnezeu, tremurând de frica dizgrației și de spaima neconținutelor comploturi pe cari numai teroarea lașă exercitată de el le ridica ne putem aștepta la orice. Și la măcelărirea celor patrușprezece mii de prunci, deci, atunci când își închipuia că între acești prunci nevârstnici era unul care... ar fi putut să-i ia locul.

Și totuși! Acum, după ce știm câte s-au întâmplat, mă gândesc că, privită de jos și din afară, jertfirea aceasta a patrușprezece mii de copii nu poate fi decât un act de nebunie: adică, o întâmplare cel mult explicată; nu însă și înțeleasă. Dar cum nimic nu se mișcă în lumea lui Dumnezeu fără nici un rost, un sens trebuie să existe și pentru această faptă nebună; dacă nu un sens la îndemâna noastră, cel puțin unul mai adânc.

Și de aceea socotesc că toți copiii aceștia au trebuit să moară *pentru că se născuse Hristos*. Herodes purta, deci, o grijă, ca prin moartea atâtor nevinovați

să se depună mărturie sângeroasă – jertfă – pentru nașterea Celui prin care se mântuia lumea.

Nu e vorba, în această întâmplare cu înțelesuri ascunse, de vreo compensație cosmică pentru restabilirea unui echilibru. Ci de altceva: de aceea, anume, că toate nădejdlile noastre purced printr-un act de răscumpărare. Iar faptul că jertfa de mărturie a ales pe niște noi născuți, *nevinovați*, întărește presupunerea noastră.

Pedeapsa pentru cele rele e altceva. Ea vine mai târziu. Cum a venit și pentru Herodes; care a murit plin de bube, după ce-și ucisese propriii lui copii; și care a trebuit să ia asupra lui, cu el, în moarte, blestemul de a închide ochii dând porunci pentru un nou măcel. Dar pedeapsa asta nu are nimic de-a face cu jertfirea celor patrusprezece mii. Jertfirea e, față de călău – un fapt de sine stătător; în legătură nu cu cruzimea clătinată a lui Herodes, ci cu nașterea lui Hristos. Așa de adevărat, încât mai degrabă aș crede că chiar nebunia lui Herodes era făcută necesară tocmai de apariția Mântuitorului. Căci – și aci se înfinge chestiunea care totdeauna amețește – ce s-ar fi întâmplat fără nebunia criminală a lui Herodes? Ar fi rămas apariția lui Hristos fără jertfa de răscumpărare! Se putea? Herodes a fost, deci, el însuși un instrument al mântuirii; instrumentul infam, peste care mâna lui Dumnezeu era să se coboare mai târziu, grea; așa cum s-a coborât și asupra lui Iuda Iscariotul. Căci și cele rele se plătesc. Toate. Și chiar prin hotărârea lui Dumnezeu. Dar pentru asta, el nu a fost mai puțin o unealtă.

De aceea, noi toate le primim; și nebunia cruntă a lui Herodes – și jertfa pruncilor nevinovați.

Căci s-a născut Hristos!

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stâlpărilor

Cu ramuri și cu stâlpi L-au întâmpinat... În ziua aceea în care înfloreau primăvara și se zbăteau jucăuși porumbeii Domnului – Duhul Sfânt – scâldându-se în soare, norodul își deschidea sufletul nădejii, ieșind înaintea Celui care rupea pecetea morții.

Îl așteptaseră; și venea. La un destin, pentru El, tragic, desigur. Dar cu atât mai izbăvitor pentru ei.

Așa cum îl așteptăm și noi, astăzi. Va veni? Deocamdată Duminica Stâlpărilor stă, pentru noi, sub egida patului de pușcă repezit în coșul piepturilor betege și a picioarelor de lemn ridicate de brațe vlăguite, într-un gest de agonie, către cer¹.

Au venit schilozii marii epopei mai mult după un cuvânt de la suflet decât după o bucată de pâine. Căci este, în toată dureroasa noastră încordare de astăzi, cu siguranță mai multă nevoie de o vorbă de alinare decât de... un bilet de cale ferată.

Pentru cei de-atunci urcă însă în Ierusalim pe cărările sufletului, orbitoare în lumina crudă a primăverii, marea făgăduință. Pentru schilozii de astăzi – căci schilози suntem și lipsiți de cumpăna lăuntrică toți, în toată țara asta – se întind furtunile pojarnicilor; ca să stingă chemarea noastră spre nădejde.

Iată ce, totuși, nu se poate întâmpla. Pentru că toată răutatea și nătângia, perversitatea bolnăvicioasă și duhul pustiitor al morții nu pot fi în stare să omoare în sufletul oamenilor nădejdea. Dar nu este nădejde asupra căreia să ne plecăm încordați și statornici, care să nu se împlinească. Dacă El nu ar fi, și încă dorința noastră dureroasă ni s-ar închea din adâncurile fără fund ale Nimicului. Dar este. Și va veni. Și-l vom putea întâmpina și noi cu ramuri și stâlpi în primăvara însoțită a sufletului și vom striga înspre ceruri bucuria

noastră: „Osana, Fiul lui David”², în același fel în care primim deja astăzi pe tot cel ce vine în numele Domnului.

... Până atunci e însă nevoie să se împlinească jertfa pentru ca să ni se deschidă porțile mântuirii. Așteptăm deci – după apă, focul. El nu va fi, oricum, în nici un caz mai năprasnic decât cel în care se vor prăbuși torționarii demenți de astăzi ai sufletului nostru.

3. RĂSTIGNIREA

Pascalie [I]

Paștile sunt sărbătoarea mântuirii, izbânda puterilor noastre spirituale asupra suferinței, înnobilarea suferinței prin înțelegerea și trăirea ei ca un prilej de purificare morală.

Nu voi putea uita, probabil, niciodată impresia de durere aproape fizică pe care am trăit-o în fața marelui triptic al crucificării, rupt de-a dreptul din suflul unei omeniri deznădăjduite de inspirația prăpăstios de adâncă, dar crudă, sălbatecă și lipsită de îndurare, a lui Grünewald. Pe un cer de cositor și furtună, crucea cu trupul Domnului se proiectează tragică și covârșitoare, susținând pe ea nu simbolul unei amenințări, al resemnării sau poate al nădejdei în mântuire, ci un trup de om, frânt de durere, cu mâinile crispate într-o încordare sinistră, cu degetele încârligate de suferință, ca picioarele unui păianjen în agonie, cu carnea trupului plină de vânătăi, ca și cum descompunerea ar fi început deja, cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dără băloasă de sânge. La stânga, o Marie cu o față mai degrabă de stârv, dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor și roșul strident al gurii, într-un vâl de un alb crud, de cretă; la dreapta, o mână cu arătătorul întins, un arătător subțire, lung, precis și rece, ca indicațiunea unui istoric impasibil, arată înspre Cel de pe cruce: ECCE HOMO¹!

Da, iată OMUL! Să nu ne înșelăm singuri. Dacă răstignirea este un simbol, și este unul, ea nu poate închipui decât suferința îngrămadită, de proporții uriașe, a omenirii, ținută pe cruce în ochii tuturor, acolo, sus, la Locul Căpățânii, în văzul întregii lumi antice, care, într-o disperată stăruință, încercase excluderea sau ignorarea pur și simplu a suferinței din univers.

Căci aceasta este una din marile semnificații morale ale creștinismului. În fața faptului brut al durerii care străbate nu cosmosul, ci neamul omenesc, el nu

ia atitudini potrivnice, nu neagă, nu ignorează, nu combate, ci este, dimpotrivă, tocmai reacțiunea omenirii înșelate în nădejtile ei de mântuire, dornică de libertatea de a-și plânge durerea.

Cât de adânc omenească e această doctrină, o arată Iisus Hristos: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat”² este strigătul deznădăjduit al omenirii îndurerate. Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate adânc cumpănită și sinceră ca Socrate – geamătul acesta este plânsul simplu, umilit și necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închiruit de durere, sub gesturile teatrale și inutile ale lumii vechi. Este recunoașterea pur și simplu a unui fapt, și anume, fără comentarii.

Este adevărat că istoria gândirii și [a] suferinței omenești nu a ignorat, de fapt, această durere universală. Dar sunt deosebiri fundamentale de atitudine, care trebuiesc subliniate.

Budhismul încercase o profundă explicare a existenței răului, prin considerațiuni metafizice, care puneau durerea la însăși baza realității. O subtilă și complicată tehnică, sprijinită în primul rând pe o practică stăruitoare, trebuia să dea înțeleptului posibilitatea de a se smulge durerii, trecând el însuși în neexistență, în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluția aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul, iar pe de alta, acolo unde această suprimare, din anumite motive, nu este posibilă, singura cale care mai rămâne deschisă este calea pasivă și întunecată a resemnării.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare a suferinței, o încercare mai mult retorică și o „poză”, fără adâncime sufletească, o atitudine care-și găsește răsplata mai adesea în aplauzele „galeriei” decât în adevărata liniște sufletească a înțeleptului. Însăși celebra *ataraxia* a lui Epicur, care e una din consecințele istorice ale cinismului (cealaltă consecință este îndemnul la sinucidere, practicat de Hegesias), însemnează, față de primele pretențiuni – de a-ți procura anume un maximum de plăceri –, un jalnic faliment.

Și tot așa este cu diversele variante ale doctrinei stoice, care, la urma urmelor, nu putea duce decât la mutilarea sufletească a individului, prin oprirea vieții afective, prin anestezierea facultăților noastre de cunoaștere.

S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii vieți antice este hedonismul, tendința, adică, de a considera plăcerea (fiziologică sau morală) ca binele suprem al vieții. Dar foarte puțini sunt aceia cari au înțeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră grăbită, stau tocmai dezamăgirea și durerea unor eforturi făcute în zadar... Că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt, că suferința se strecoară pretutindeni, iar fericirea este cu atât mai greu de prins cu cât alergi mai însetat după ea...

Terapeutică greco-indiană dăduse așadar greș, și în locul ei se înfățișa concepțiunea creștină, care începea prin a recunoaște existența de fapt a suferinței și drepturile ei de existență.

Aci însă trebuie să se precizeze un fapt: recunoașterea aceasta nu conduce la luptă, dar ea nu duce nici la resemnare. A fost una din erorile geniale ale lui Nietzsche afirmația că creștinismul ar fi o morală a sclavilor. A trebuit un om adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice și de imaginea unei forțe în acțiune, pentru ca să se poată ivi interpretarea aceasta fundamental greșită a religiei creștine. Și tot așa de falsă, pornită de astă dată dintr-o hotărâtă incompetență și superficialitate, este cealaltă credință, și ea foarte curentă, că stoicismul ar fi, anume, o formă premergătoare a creștinismului. Sunt doar între Zenon și Hrist[os] deosebiri fundamentale nu numai de inspirație, dar [și] de atitudine; așa de fundamentale, că o apropiere este, din capul locului, înlăturată. Stoicismul încearcă să înlătore durerea. Creștinismul, dimpotrivă, o primește ca atare; dar, în același timp, o VALORIFICĂ.

O intuiție profundă a îmbinării noastre sufletești a înlesnit creștinismului să stăpânească adevărul acesta fundamental, că nu durerea sau plăcerea ca atare sunt dătătoare de seamă pentru suferința sau fericirea noastră, ci atitudinea pe care, în fața lor, o păstrează personalitatea noastră spirituală; că durerea însăși poate deveni izvor de nesfârșită bucurie, dacă ea își găsește, pentru această personalitate spirituală a noastră, o semnificație.

Această înaltă semnificație morală a durerii a găsit-o tot creștinismul, [în] acțiunea ei purificatoare asupra sufletului. Și atunci, suferința nu mai e pedeapsa trimisă de la Dumnezeu pentru ispășirea păcatelor noastre, ci tovarășul iubit, prin care sufletele se desprind din legătura trupurilor noastre, înălțându-se în sferele fericite ale libertății adevărate – focul în care ele se lămuresc –, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă plăcerilor cărnii.

Hristos a fost răstignit pe cruce și a suferit nu pentru ca prin suferința Lui să ne mântuiască, ci pentru ca prin pilda Lui să ne învețe a ne mântui. Hristos a fost răstignit, dar a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND, prin însăși suferința Lui înfrângându-și suferința.

Pilda este lămurită. Durerea este drumul mântuirii, calea pe care ne putem câștiga pe noi înșine; minunile sunt și aci la îndemâna oricui; numai să știi a înțelege ce ți se cere.

Mișcarea lumilor nu s-a săvârșit încă. Legea nouă a fost legea iubirii și a suferinței; dar ea nu este decât un drum. Cuvântul *Apocalipsei* a rămas încă neîmplinit; deci, cată a te pregăti pentru marea înnoire care va să vină și pătrunde înțelesurile crucii.

Juxta Crucem

... Pe vremea aceea, Altarul lui Grünewald băjenea pe la München. Gonit din Colmarul alsacian de urgia războiului, sau pus la adăpost, împotriva unor pretențiuni de peste hotare – cari nici nu au întârziat să se valorifice. Sorții căzuseră. În primăvara spălăcită a lui 1919, Germania lichida, într-o dureroasă

înfrângere morală, nenorocul armelor sale. Și în cetatea de pe malurile Isarului, grea de mândrie și de amintiri, neamul germanic își lua adio de la tripticul crucificării, cerut înapoi, la locul de baștină, în Colmar.

La vechea pinacotecă din Barerstrasse, unde fusese expus panoul, era un pelerinaj. De dimineața începeau să curgă școalele cu profesorii lor; și oameni de toată mână, simpli sau mai evoluți, solidari cu toții, ca descendenți spirituali direcți, cu meșterul Grünewald, care în acele ceasuri grele întrupa încă și mai mult parcă sufletul vechei Alsacii germane. Perindarea tuturor în fața Crucificatului căpăta, desigur, un alt sens, mai adânc și mai tragic decât plângerile periferic-sentimentale și intonarea vechiului cântec, de mișcătoare aducere-aminte: „O, Strassburg, o, Strassburg”...

Am fost să-l văd. O durere aproape fizică; covârșitoare, în orice caz. Crucea cu trupul Domnului proiectată pe un cer de cositor. Nu e un simbol; nici o adâncire transcendentă; nu e nici resemnare, nici nu se deschid zărilor mântuirii, ca o nădejde. Pe cruce spânzură un biet trup de om, frânt de durere; cu degetele crispate de suferință, ca picioarele unui păianjen în agonie; cu carnea plină de vânătăi, ca și cum descompunerea ar fi început deja; cu două picioare informe, umflate de înfiorarea cuiului, peste cari se prelinge o dâră băloasă de sânge. În stânga crucii, Maria. O Marie cu fața mai degrabă un stârv; dacă nu ar fi în ea deznădejdea ochilor halucinați și roșul strident al gurii, într-un vâl de un alb crud, de cretă. Iar în dreapta, Ioan. Nu Ioan pe care îl cunoaștem noi, metafizicianul prăpăstios și pasionat; ci un Ioan rece, impasibil aproape, impersonal. Mâna cu arătătorul întins, un arătător subțire, lung, precis, ca indicațiunea unui istoric, arată înspre Cel spânzurat pe cruce: ECCE HOMO!

Da, iată omul! Răstignirea este un fapt istoric și un simbol. Ea închipuie suferința acumulată, de proporții enorme, a omenirii. Pe lemn atârână El, pentru că numai El putea purta pe umeri toată durerea trupului, câtă s-a îngrămadit de la săvârșirea păcatului. Iar crucea a fost înfiptă sus, pe Golgotha. Dacă și aceasta are un sens – *Golgotha, quod est Calvariae locus* (Matei 27, 33)¹ – nu știu. Dar că jertfa a trebuit să se împlinească acolo, sus, nu e fără nici un rost. Sus, adică în văzul întregii lumi antice, care, într-o desperată stăruință, încercase excludea, sau cel puțin ignorarea suferinței, câtă este ea în univers.

Aci stă marea întoarcere, mare semnificație omenească a creștinismului: durerea este un fapt; care nu străbate în încheieturile lui cosmosul, ci neamul omenesc. Creștinismul nu ia față de această durere atitudini potrivnice; nu o ignorează, nu o combate; ci, înșelată în nădejile ei de mântuire, prin Hristos-omul omenirea se dorește după dreptul și libertatea de a-și plânge înfrângerea.

Omul este cel care se zvârcolește în chinuri, sus, la locul Căpătării. Nu Hristos-Dumnezeu. Știu, și Dumnezeu poate să sufere; și Dumnezeu suferă. Când fiecare din noi își întoarce fața de la El și lasă drum iubirii sale către vadurile întunecate ale diavolului, Dumnezeu plânge. Îmi aduc aminte cât de puternic e în L. Bloy sentimentul acesta pentru Dumnezeu care suferă pentru că e părăsit de oameni. Pe cruce însă a fost părăsit durerii sale omul, de către Dumnezeu. Plângerea Celui răstignit nu o spune oare destul de categoric? „Dumnezeul

meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai lăsat?" (Matei 27, 46). Și nu este caracteristic că, în izbucnirea suferinței Lui, Hristos găsește *exact* aceleași cuvinte ca și psalmistul: „Deus, Deus meus... quare me dereliquisti?" (Psalmi 21, 2). Ca și psalmistul, care nu a fost decât om.

Fără retorism, fără pathosul eroic al grecilor, de care nu a putut scăpa nici o personalitate așa de măsurată, adânc cumpănită și sinceră ca a lui Socrate, gemătul acesta este plânsul simplu, umil și necontrafăcut, expresiunea veridică a sufletului închiruit de dureri sub gesturile teatrale și inutile ale lumii vechi. E recunoașterea pur și simplu a unui fapt; și anume, fără comentarii.

Toată metafizica creștină e dominată de această trăsătură fundamentală. Ceea ce există nu are nevoie de justificare, nici de fundare teoretică. Nici măcar de explicare. Răul e; ca o stare de fapt. Păcatul originar, de la care derivă în timp răul, nu reprezintă o demonstrare a *necesității* răului, care există, așa zice, ontologic. Primul om a păcătuit atunci *când* s-a îndreptat înspre cunoștință. Dar nu întâmplător, prin intervenția unui principiu *exterior* al răului, diavolul; ci în virtutea unei slăbiciuni existând chiar în om. Căci diavolul, când a voit să ispitească, nu s-a întors către Adam, ci către femeie. De ce? Pentru că *știa* că femeia nu va rezista ispitei. Ea era deci mai slabă; iar dacă a greșit, *trebuia* să greșească; *propter imbecilitatem sexu*². Posibilitatea păcatului preexistă, deci, în om căderii, în același fel în care firul de iarbă e închis în sămânță. Profund realistă, metafizica creștină este lipsită de dialectică.

Este adevărat, istoria gândirii și a suferinței omenești cunoaște și alte soluțiuni; cari, din punct de vedere al arhitectoniceii filosofice, pot apărea unora ca mai complicate și mai impunătoare. Budhismul, de pildă, așază durerea la chiar baza realității, fundând prin aceasta teoretic caracterul ei de necesitate absolută. Mă gândesc însă dacă toată această subtilă și confuză dialectică, înfățișată în forma unei exuberante cosmogonii, este în adevăr mai impunătoare decât recunoașterea simplă, dar tragică, a faptului, așa cum o face creștinismul.

Și, pe urmă, unde duce o asemenea dialectică? Dacă existența este înfrățită cu durerea, evaziunea din suferință trebuie să echivaleze cu smulgerea din realitate. Prescripțiuni tehnice precise indică, în adevăr, înțeleptului calea pe care trebuie să o urmeze pentru ca să se poată desprinde din existență, trecând în Nirvana. Dar, pe de o parte, soluțiunea aceasta – care nu e decât prea radicală – nu rezolvă problema decât suprimând individul; iar pe de alta, acolo unde această suprimare – din diferite motive – nu este posibilă, singurul drum care mai rămâne deschis este calea pasivă și întunecată a resemnării. Plecând de la faptul concret al durerii individuale, budhismul ipostaziază suferința într-un fel de durere cosmică. O frumoasă și cutezătoare construcție de gândire, sigur. Din nefericire însă, trecerea în Nirvana nu e decât... saltul în gol.

Mai este lumea greacă, pe care nu o putem ignora. Pe care însă prea ni-o închipuim senină, însoțită, entuziasată, mergând cu pieptul deschis înspre victoriile vieții. S-a observat, cu drept cuvânt, că trăsătura fundamentală a întregii antichități este hedonismul, urmărirea stăruitoare a bucuriei, în accepțiunea ei largă;

cuprinzând, de la plăcerea brutală a trupului până la cea spiritualizată a contemplării realității ultime, toate formele, cele mai variate și mai complexe ale bucuriei. Erosul grec, vehicul sau metodă, el însuși proteic și nesfârșit de diferențiat, este oarecum expresiunea tipică a structurii spirituale antice, a idealurilor acestei lumi. Foarte puțini sunt însă acei cari au înțeles că, în spatele acestei vecinice saturnale pe care o imaginează închipuirea noastră, cam grăbită întru generalizare, stă tocmai dezamăgirea și durerea unor eforturi făcute în zadar; că hedonismul nu este formularea unei realități care stă la baza vieții grecești; nu e răsfrângerea teoretică a unei stări de fapt, ci, mai degrabă, *tocmai dimpotrivă*, expresiunea unei dorințe, crescută și împuternicită de golul rece al durerii. Dincolo de sfârșitul temut al bucuriei, atât de stăruitor dorit, stă prăpăstios deschisă *moira*.

Cinismul grec, cu toate formele lui, este o sfidare, dar nu o înfrângere a suferinței; o încercare mai mult retorică, fără adâncime sufletească; o atitudine care își găsește răsplata mai adesea în admirația superficială și neînțelegătoare a mulțimii decât în adevărata liniște sufletească a înțeleptului care, înainte de orice, este echilibru. Cinicul este un orgolios și de aceea, un singularizat între semenii lui. Punctul lui de reazem e în afară; dar nu într-un absolut transcendent, ci în respectul temător al celorlalți. Formula lui de viață nu are valoare circulatorie; nu trebuie să aibă, pentru că satisfacția lui stă tocmai în prestigiu, și nu poate da prestigiu decât tocmai ceea ce nu se poate realiza de toți oamenii. Este prea puțin ca cucerire pozitivă în problematica bucuriei, nu? Prea puțin și prea... epidermic.

Însăși vestita *ataraxia* a lui Epicur, care este una din consecințele istorice ale cinismului – cealaltă consecință este îndemnul la sinucidere, practicat de întunecatul Hegesias – înseamnă, față de pretențiunea permanentă a hedonismului, de a-ți procura, anume, un maximum de plăceri, un jalnic faliment. Căci nici înțelepciunea aceasta epicureică nu este o atitudine pozitivă, de afirmare a individualității, ci trecerea într-o defensivă fricoasă în fața realității recunoscute a durerii, care cel mult ar putea fi neutralizată. Dincolo de anesteziantul epicureic, nu mai e nimic.

Și tot așa cu diversele variante ale doctrinei stoice. Cari, până la urma urmelor, nu au dus decât la o mutilare a vieții noastre afective, prin reducerea voită a facultăților de cunoaștere.

Ce deosebit este tabloul acesta, așa de întunecat și deznădăjduit, de bucuria vecinică și izbăvitoare pe care ne-o închipuim domnind perpetuu sub cerul albastru al Eladei. Din el se răsfrânge, desigur, altceva; și anume, convingerea că ceea ce vechii greci urmăreau mai stăruitor – izgonirea durerii din omenire – era o imposibilitate de fapt; că suferința se strecoară pretutindeni acolo unde *nevoia* fericirii se face simțită; iar dumnezeiasca bucurie împăciuitoare este cu atât mai greu de cucerit, cu cât mai însetat și mai stăruitor alergi după dânsa...

Se poate vorbi așadar, după aceste scurte indicațiuni, de un faliment al metafizicii antice. Terapeutica greco-indiană a dat greș: nihilism, de o parte, resem-

nare, de alta. Ambele, altoite pe voința stăruitoare, dar neputincioasă de a nega durerea. Creștinismul lichidează idealurile lumii antice; între altele, și prin aceea că recunoaște nu numai existența de fapt a suferinței, dar – atitudine fundamental nouă – și *drepturile* ei la existență.

Nietzsche a crezut că poate arunca suprema insultă creștinismului, considerându-l drept o morală a sclavilor. E o eroare; chiar dacă ea vine de la un om de netăgăduit geniu. Mai întâi, creștinismul nu este o morală; el depășește cu mult limitele unor asemenea preocupări. Chiar dezbrăcat de esența lui adânc religioasă, le depășește, încadrând toată existența într-o interpretare metafizică. Nietzsche nu avea de unde să o știe: într-o familie de pastori protestanți tradiția metafizică a creștinismului trebuia să fie de mult pierdută.

În al doilea rând, de sclavi nu poate fi vorba atunci când se cumpănește structura intimă a *Evangheliei*; căci recunoașterea drepturilor la existență a durerii nu duce la luptă împotriva ei, e drept; dar nu duce nici la resemnare.

Știm de unde vine această falsă apreciere. Nietzsche era prea adânc îndrăgostit de idealurile lumii antice și de imaginea unei forțe în continuă acțiune pentru ca să-și poată însuși noua perspectivă, care singură face cu putință înțelegerea creștinismului. Om de geniu, desigur. Dar... filolog clasic; și cu atât mai ancorat în antichitatea elină și mai legat de idealurile ei cu cât era mai de geniu.

Nu există nici din punct de vedere istoric punți de legătură între lumea creștină și cea greco-indiană. Asemănările sunt superficiale și valabile numai pentru incompetenți. Stoicismul – formă premergătoare *Evangheliei*? În nici un fel. De la Zenon la Hristos sunt deosebiri fundamentale nu numai de natură și de inspirație, dar și de atitudine. Stoicismul acordă un caracter negativ bucuriei și caută să o provoace înlăturând durerea. Creștinismul primește durerea ca o realitate, dar nu o neagă, ci O VALORIFICĂ.

De la răstignire, lumea știe că nu durerea sau bucuria ca atare sunt hotărâtoare pentru suferința sau fericirea noastră; ci atitudinea pe care personalitatea noastră spirituală o păstrează în fața lor. Astfel, durerea însăși poate deveni izvor de nesfârșită bucurie, dacă ea îndeplinește un rost și își capătă un sens în încordarea noastră înspre mântuire.

Această înaltă semnificație morală a durerii, creștinismul a găsit-o; ea stă în acțiunea purificatoare asupra sufletului. *Askesis*³. Suferința nu poate fi pedeapsă trimisă nouă de Dumnezeu într-o ispășire a păcatelor; ci tovarăș iubitor și fericitor, pentru care sufletele noastre se desprind de contingentele concretului, înălțându-se în sferele fericite ale libertății adevărate – focul în care ele se lămuresc, binecuvântarea unui Dumnezeu îndurător, care nu ne poate lăsa pradă năclăielii. Creștinismul este dezlegarea dumnezeiască a problemei lui Iov, pe care lumea antică nu o putea primi decât cu revoltă legitimă, dar împotriva căreia nu era în stare să întreprindă nimic...

Hristos a fost spânzurat pe lemn; și a suferit; omenește; dar nu atât pentru ca prin suferința lui să ne mântuiască; ci pentru ca prin pilda lui să ne învețe a ne mântui. Hristos a fost răstignit – și a înviat. CU MOARTEA PRE MOARTE CĂLCÂND – prin suferința Lui înfrângând suferința.

Sofisma cea mare

Vai vouă, cărturarilor!

Mi-aduc aminte de o înfruntare, la care am fost supus acum câțiva ani. Era o înfruntare teologică – dar nu venea de la teologi, ci numai de la niște „cărturari”. Cari – ca unii ce pe toate le știu, sau cel puțin pe toate le pot judeca – izbutiseră să mă pună la perete. Nu m-am împotrivit. Ci am rămas acolo unde mă încolțiseră ei, cu capul plecat. Dacă nu chiar sub povara rușinii, măcar sub apăsarea jalei. Jalea asta era pentru ei. Dar – de ce nu aş mărturisi-o – ea fusese cu alți ani în urmă și pentru mine.

Scrisem eu odată, în preajma unor Paști, despre sărutarea lui Iuda. Și mă nedumeream asupra păcatului lui. Căci păcat era, fără îndoială. Dar păcat în care încolțea mântuirea. Căci dacă Iuda nu ar fi vândut – atunci ce? Rămânea Hristos nedat călăilor lui? Atunci zadarnică era întruparea lui Dumnezeu-Fiul și zădărnicită economia mântuirii noastre. S-ar fi găsit altcineva care să-L vândă sau altă cale a jertfirii Lui? Atunci ar fi greșit Hristos, care *știa* că Iuda îl va vinde. Așa, sau cam așa mă băteam eu cu gândurile și nu mă puteam descurca. Căci fără păcatul lui Iuda noi rămâneam văduviți de mântuire. Și totuși, trebuia să-l socotim vinovat. După care dreptate însă? După care dreptate, noi, cari îi datorăm mântuirea? După care dreptate, Dumnezeu, care îi datorează înfăptuirea hotărârilor Lui?

Toată această înșiruire de judecăți mi s-a aruncat, mai târziu, cu un alt prilej, împotriva. Spunând unii: desigur, Iuda, care a fost poporul ales, a lipsit misiunii lui de a recunoaște pe Mesia – după ce l-a dat. Dar, dacă l-ar fi recunoscut, nu era oare zădărnicită mântuirea noastră? Căci doară nu în întruparea lui Dumnezeu stă mântuirea, ci în jertfa Lui. Dar atunci, după care dreptate Iuda suferă, el, al cărui păcat e însuși instrumentul mântuirii? Asta și altele ca asta mi s-au aruncat.

Fraților – sau nefraților, este cu totul greșită judecata aceasta: a voastră, de azi; a mea, de ieri. E greșită și nici măcar nu e nouă. Au mai făcut-o și alții înainte noastră – și unii încă mari de tot. Dacă nu mă înșel, apoi tot aci bătea și Origen, când se întreba că de ce oare șarpele s-a îndreptat spre Eva și nu înspre Adam. Greșită, pentru că lucrurile stau altfel. Și anume, iată cum.

Iuda, vânzătorul, a păcătuit. Fără chip de îndoială. Putea să nu păcătuiască? *Putea*. Dar atunci – cum? Rămânea jertfa lui Hristos neîmplinită? Nu. Căci se găsea altă cale a jertfei. Va întâmpina vreunul că totuși Dumnezeu *știa* că Iuda va greși? Asta e drept. Dar asta nu însemnează că Iuda era predestinat păcatului. Ci numai că Dumnezeu, care le știa pe toate, știa și acest lucru: că Iuda va păcătui. *Știa*, dar nu hotărâse El. Iuda a păcătuit nu pentru că Dumnezeu hotărâse așa. *Iuda a păcătuit din libera lui hotărâre*. Iar Dumnezeu a știut-o mai dinainte, pentru că Dumnezeu – la care nu există „mai dinainte” și „mai pe urmă” – știa chiar liberele hotărâri ale oamenilor, înainte ca aceștia să hotărască.

A, desigur, nimic nu se întâmplă în lumea aceasta fără voia lui Dumnezeu. Dar e voia lui Dumnezeu ca anumite lucruri să se întâmple după voia oamenilor.

lor; după voia lor slobodă; după judecata și hotărârea lor. Ce putem adăuga e doară că faptele fiecărui om în parte, ale unui anumit om, nu însemnează ceva decât pentru el însuși; pentru socoteala pe care o va da odată în fața lui Dumnezeu; El neputând schimba cu nimic icoana lumii așa cum o vrea El; căci, dacă ceva trebuie să se întâmple, se va întâmpla; dacă prin tine, prin mine sau prin altul, e indiferent; sigur e numai că, dacă vei lipsi tu de la îndatorirea ta, lipsa asta e numai a ta; în lumea lui Dumnezeu nu e lipsă, căci va sări altul să-ți ia locul lăsat.

Iată doară: omul nu-și poate tulbura decât ordinea lui; pe a lui Dumnezeu – nu; dar pe a lui, *da*; pe a lui și-o poate tulbura; și își poate pierde sufletul, adică mântuirea.

Și așa, *prin voia lui*, a păcătuît Iuda când a vândut pe Hristos; și și-a pierdut sufletul; și e blestemat; și se va chinui; în veac și în veac, și dincolo de veac. Așa cum a hotărât Dumnezeu nu după voia Lui, ci după greul păcat al lui Iuda din Kerioth. Iar împotriva acestei hotărâri orice sucire de gând a „cărturarilor” noștri nu e numai joc van, ci păcat.

La grozava judecată a lui Dumnezeu noi neputând adăuga decât un supus: amin!

... adică: așa să fie!

Asta e singura ieșire dreaptă din marea sofismă cărturărească.

4. ÎNVIEREA

Pascală [II]

O apocrifă din vremea primelor începuturi ale creștinismului relatează că, după drama crucificării, un glas s-ar fi auzit de sus, care întreba dacă *Evanghelia* a fost în sfârșit vestită și celor morți; iar de pe cruce s-ar fi răspuns cu un *da*. Până la iad a coborât, deci, Duhul desprins din închisoarea cărnii pentru a purta solia mântuirii. Fapt confirmat și în *Epistolele Sfântului Petru* – și de Sfântul Pavel.

Răstignirea a fost o înfrângere; frângerea trupului sub povara omenească a durerii; dar a fost și o izbândă: aceea a spiritului descătușat de trup, liber în sfârșit a duce mântuirea până la cei pierduți fără nădejde. Căci nici „porțile iadului nu au putut nimic împotriva Lui”¹.

La începutul oricărei victorii stă durerea. Pentru că orice victorie trebuie să înceapă cu o desfacere de tine însuși. Nu există mare izbândă care să fie personală. Asta este taina creării, pe care noi demult am încetat să o mai înțelegem.

Ce însemnătate mai pot avea amănuntele procesului dezbătut în fața iudeilor! Că Pontius Pilatus s-a spălat pe mâini? Nici nu se putea altfel. Pilatus-*Pileatus*: sclav liberat! Avea și el curagiul și cavalerismul originii lui.

Hristos trebuia să moară. Toată ignominia înscenării, toate păcatele grele pe cari fiecare din judecători le-au luat asupra lor sunt momentele necesare în actul izbândeii supreme. Iuda a trădat! Dar ce s-ar fi întâmplat cu *Scriptura* dacă nu trăda Iuda? Ce ar fi devenit tăria de piatră a Bisericii dacă nu se lepăda Petru? Ai dreptul parcă să nu înăbuși gândul pervers că toți cei cari au căzut în vină sunt răscumpărați prin însăși participarea la drama încheiată la Locul Calvarului. Care trebuia să se întâmple, pentru că ea singură împlinea făgăduința mântuirii. Hristos trebuia să moară, ca să poată învia. Trebuia să sufere – ca să poată

învinge. Aci stă, în afară de faptul istoric care subzistă literal, după indicațiile *Evangeliei*, unul din înțeleșurile mai adânci ale crucificării.

A înviat a treia zi: așa cum fusese mai dinainte spus. Izbânda asupra morții era, deci, hotărâtă undeva sus. Nimic nu se împlinește prin surprindere – sau prin întâmplare. Dar e vorba de izbânda Lui. Martiriul Lui fusese doar o mărturie; a legăturii în virtutea căreia Dumnezeu hotărâse mântuirea noastră de păcat. Fusese actul prin care se răscumpăra *putința* mântuirii noastre. Pentru El, o mare izbândă răsunătoare, care trebuia să umple lumea până la marginile ei. Pentru noi, o fericitoare *nădejde*.

Bucuria Învierii nu este, deci, pentru noi decât o făgăduință. Posibilitatea răscumpărării ne-a fost dată. Răscumpărarea în fapt stă însă în mâna noastră. Beneficiari ai unei dureri căreia am fost în acea vreme străini și față de care ne-am comportat neînțelegător, calea răscumpărării de păcat nu ne e deschisă decât prin retrăirea, în sufletele noastre, a dramei crucificării.

Lepădarea de noi înșine stă la capătul acestui drum al durerii; ca o purificare a spiritualității noastre, dar și ca o realizare a suferinței. Căci iubirea de noi înșine este, dintre toate păcatele cari apasă mai greu asupra noastră, cel mai adânc înrădăcinat; iar extirparea ei, operația care cere cea mai aspră disciplină și cel mai neînfricat curaj.

Să învie, deci, în noi Hristos prin înfrângerea noastră; prin dezlegarea noastră de toate contingentele concretului; prin concentrarea noastră asupra sâmburelui de viață vie, care ne e spiritul, singurul real, singurul mântuitor, singurul în stare a depăși granițele durerii și a trece în ținuturile senine ale cumpânirii desăvârșite.

Ca și Hristos, care a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând...

Înviere [I]

A înviat Hristos.

Sunt ani de când întoarcerea prăznirii acestei cutremurătoare fapte ridică în mine aceeași tristețe: iarăși voi ceti aceleași comentarii și voi auzi aceleași interpretări. Proastă literatură protestantă, anemic efort de „cugetători” pozitivisti, în nevoia slăbănoagă de a împăca domeniul rațiunii cu cel al harului. Ca și cum cine a intrat o dată în împărăția harului se mai necăjește cu neputința rațiunii!

Ce zadarnică băiguială – științifică, dragă Doamne! – în jurul unui FAPT simplu și evident! „Renașterea naturii”, „mitul solar” și atâtea alte neputințe, pentru a escamota faptul năucitor, dar FAPT, al Învierii după trup a lui Hristos. Căci a înviat, așa cum o hotăra mai dinainte, de altfel, *Scriptura*; și a fost, după trup, în mijlocul alor Săi, în același fel precis și *real* în care este în mijlocul nostru – trup și sânge – și va stăruia să fie până la sfârșitul veacului.

A învia, *cum vom învia și noi*, atunci când vor suna trâmbițele Judecării din urmă, se vor rupe pecetea cărții și vor cădea zidurile carcerii *vremii*; adică la sfârșitul veacului.

Aci e doară toată „taină”; care nu e, de fapt, nici o taină, ci numai o neînțelegere. Noi vom învia din morți la Judecata de Apoi. Adică atunci când se va sfârși *istoria* și vor cădea încercuirile timpului și spațiului. Ne-am născut în timp; am murit în timp; vom învia însă dincolo de veac. Întocmai ca Hristos; devenit om și jertfit în veac; dar învia în afara de acesta și rămas în mijlocul nostru după natura lui de învia în afara veacului.

Cum se lămuresc toate! Și Învierea, și prezența Lui de-a pururea în mijlocul nostru! În Sfânta Împărtășanie este prezent Hristos nu „în formă de” pâine și vin, ci existând în *chip real*, ca trup și sânge. Nu e, deci, vorba de un simbol, de o prefigurație, ci de un fapt real. Și totuși... noi nu *vedem* acolo decât pâine și vin, deși *este* trup și sânge.

Ce însemnează asta? Însemnează că există mai multe planuri de existență; și că pentru fiecare din aceste domenii noi *trebuie* să avem mijloace speciale de investigație. Că nu putem să înțelegem prin rațiunea noastră decât ceea ce cade în *lăuntrul* veacului; și că, pentru ceea ce este în afara lui, avem nevoie de un alt instrument, în speță — al credinței.

Din această lume de dincolo de veac face parte Învierea după trup a lui Hristos; care Înviere, ca și Înălțarea la cer, ca și prezența în mijlocul nostru, nu sunt *minuni*, decât în ordinea veacului și a rațiunii; dar sunt realități și existențe *firești* în ordinea care ține de domeniul credinței.

Simbol? Nu. Ci FAPT. Simbolic poate fi cel mult *limbajul* nostru. Faptele însă nu pot fi simbolice, ci numai fapte, pur și simplu. A învia Hristos. Nu Hristos-Dumnezeu, ci Hristos-Omul, anticipând învierea noastră la sfârșitul veacului. *Anticipând-o*, dar nu schimbându-i natura. Învierea Lui e la fel cu învierea noastră; și după cum noi vom învia la sfârșitul veacului, deci *după încetarea* acestuia, așa a învia și El: în afara de veac.

Afirmând prin aceasta existența mai multor lumi, de grade de realitate deosebite, sau, mai exact, comportându-se în chip deosebit față de Absolut.

Și astfel, Învierea nu este actul prin care noi am fost mântuiți; ci numai anunțarea și definirea lumii în care vom trăi după Judecata de Apoi.

„Hristos a învia din morți, *cu moartea* pre moarte călcând...” Moartea Lui, deci, *jertfa* Lui este faptul hotărâtor al mântuirii noastre. Învierea este doar semn pentru viața veacului *ce va să vie*, deci nu a veacului care, pentru noi, este în acest moment.

Să lăsăm, deci, interpretările și încercările de a înțelege și să mărturisim smeriți *credința* noastră nestrămutată:

„Și a învia a treia zi, după *Scripturi*.”

Să mărturisim Paștele!

„Săvârșitu-s-a!”¹. Cerul și pământul, iarăși împreună, pentru cea dintâia oară de la păcatul vechiului Adam, și-au țipat în noapte durerea: „Astăzi s-a spânzurat pe lemn Căla ce spânzură pământul pe ape”; și s-a spintecat catapeteasma Bisericii.

Ce cald și greu e aerul în noaptea asta! Cald și greu de rugăciune. Căci, chiar dacă noi nu ne mai rugăm, undeva cântă pentru noi îngerii și se roagă sfinții. Pentru noi; pentru păcatele noastre; pentru neînțelegerea și împietrirea noastră, care sunt cel mai greu păcat.

... În București se schimbă guvernul². Și am dezertat cu toții Bisericele, ca să viermuim în vânzoleala treburilor noi. Fără să ne gândim, bieții, că și guvernul care vine va fi tot cum va vrea Dumnezeu: după îndurarea lui sau după păcatele noastre. Pare că știm noi ce va fi? Și dacă va fi bun – fi-va el spre folosul nostru? Iar dacă va fi rău – ne va fi dat spre pagubă? Cine știe! Când sigur este că totul se petrece după căile *necunoscute* ale lui Dumnezeu.

Stau numai și cumpănesc ce lipsă de raport e între noi și vremuri. Și cum trecem cu ochii închiși pe lângă porțile împărătești ale mântuirii! Cum? Reculegerea noastră, a tuturor, să fie mai puțin însemnată decât o schimbare de guvern? Minteia noastră nu ar fi fost mai clară, sufletul nostru nu ar fi fost mai ferm, dragostea noastră nu ar fi fost mai largă și hotărârea noastră nu ar fi fost mai rodnică după o săptămână de cufundare în noi înșine? Sau poate că așa a vrut Dumnezeu, ca de data asta destinele noastre să se înnoade când își dă duhul pe Cruce Mielul Domnului, când plesnește cerul sub fulgere în miros greu de pucioasă, când ne prohodim primăvara dulce și stă pământul încordat în așteptarea bucuriei celei mari a Învierii? Cine știe?

Desigur, nimeni nu poate ști; dar evident e totuși un fapt: lipsa putinței noastre de a lega văzutul cu nevăzutul, lipsa de sevă metafizică a aplicării noastre la cotidian. Când începe o treabă, românul își face mai întâi o cruce. De ce? Ca să cheme în ajutor pe Dumnezeu? Nu tocmai. Ci ca să pună acțiunea lui sub egida lumii *celeilalte*, de la care totul porcedea; ca să deschidă înspre realitățile lui concrete poarta prin care să pătrundă Puterile și Stăpâniile, ca să restabilească unitatea originară dintre Dumnezeu și creațiune. Crucea aceea simplă, înfricată și umilă este – cine s-ar fi gândit? – mărturisirea și închinarea cotidiană a Paștelor.

Căci Paștele asta sunt: marea dramă prin care, după hotărârea lui Dumnezeu, s-au aruncat *iarăși* punți de legătură între creațiune și Stăpânul ei. Restabilindu-se – ca posibilitate numai, e adevărat, ca posibilitate la îndemâna celor cari înțeleg și vor – starea de la început, când omul trăia cumpănit și împăcat cu el însuși în Dumnezeu.

Starea asta fusese ruptă prin păcatul primului Adam; care adâncise prin vina lui și a șarpelui o prăpastie între el și Făcătorul lui, origine a tăcăielii, a zbuciumului și a chinurilor noastre. Pentru umplerea acestei prăpastii îi fusese făgăduită

de la început jertfa Mielului, singura care putea să ne răscumpere. Ea a venit. Prin pătimirea lui Hristos, Dumnezeu și Om, cel de-al doilea Adam. În zilele astea ni se împlinește jertfa făgăduită – și mâine va răsună imnul de bucurie al Învierii, pecetea mântuirii noastre, puntea dintre văzut și nevăzut. Căci a înviat *Dumnezeu-Omul*, lăsând să irumpă realitățile de DINCOLO dincoace, și a înviat *Dumnezeu-Omul*, deschizând poarta celor de DINCOACE înspre dincolo.

Așa. Vedeți ce posibilități mari, nebănuite ni se deschid și cum putem iarăși innoda firul bucuriei contemplative, al echilibrului nostru vecinic, rupt prin ispita diavolului?

Să mărturisim, deci, Paștele. Să facem ca cei simpli și adevărați semnul crucii la fiecare act al vieții noastre, slăvind și sfințind orice gust și orice început, asigurându-le rodnicia. Căci omul nu poate trăi desprins de Dumnezeu și cauza lui nu poate rodi în afară de El. Să facem semnul crucii, care nu însemnează acceptarea suferinței, ci, dimpotrivă, chezașia mântuirii.

La Locul Căpățânii crucea de supliciu strălucește de toate nădejdlile noastre împlinite. Nu vrem să coborâm strălucirea asta în noi?

... Să facem, deci, semnul crucii, mărturisirea Paștelor!

Paștele gândului și celelalte Paște

Nu știu cum s-ar putea mai bine prăznuî Paștele. Probabil că trăindu-le. Dar asta e din ce în ce mai greu. Pentru cei mai mulți dintre noi. A trăi Paștele – asta presupune a te duce la Biserică; a te ruga *acolo*; a te supune – ceară moale și receptivă – tuturor sugestiilor transcendentei; a te pregăti pentru coborârea harului, lăsându-te purtat pe unda caldă și învăluitoare a cultului – minunată propedeutică la deschiderea cerurilor. Înțeleg însă că asta nu se mai poate. Asupra tuturor acestor amănunte și momente noi am gândit; noi, părinții noștri, părinții părinților noștri; de patru sute de ani încoace; sau noi singuri, cu mintea acestor patru sute de ani. Iar gândul omoară viața – ori de câte ori, orgolios, se ridică deasupra ei, voind să o stăpânească în loc de a i se supune și a o sluji.

Și așa, gândul a omorât în noi Paștele, în momentul în care am vrut să trăim ceea ce înțelegem, în loc să fi încercat a înțelege ceea ce trăim. A fost, desigur, în sufletul omenirii, cândva, undeva, o soluție de continuitate; când s-a întunecat totul și când, la întoarcerea luminii, ne-am găsit într-un alt peisaj spiritual. A fost. Nu înțelegem bine când și cum. Dar a fost. Și când pe crugul cerului s-a întors, ca în fiecare an, ceasul tainei pascale, auzul nostru nu se mai măsura pe trăsnete, ci pe plesnituri de bici; fulgerele erau biete scânteii electrice, pe cari și noi le puteam fabrica în laborator la o simplă mașină a lui Whimshurst; și nu mai mirosea tot cuprinsul a pucioasă, ci ne gâdila înțepător nările doar fumul de iarbă de pușcă al focurilor de tracatruți. Paștele erau o amintire ștearsă, care nu se mai revârsa împlinitoare în suflete. Dar pentru că totuși, măcar ca moștenire

(deși zăvorâtă cu nouă lăcate înțelegerii *ființei noastre*) încă mai dăinuia, ne-am îndreptat asupra ei cu cheia gândului.

A, desigur, din vechea taină am dezlegat prea puțin. Un colț; o fărâșă. Dar pentru că fărâșă aceasta era tot ce puteam înțelege cu gândul, am crezut că asta e tot. Și s-a născut astfel pentru omenire, chiar pentru cei mai buni dintre noi, paștele nou, paștele cel sărac. În care taina a dispărut. În care omul-Dumnezeu a devenit omul-erou. Un erou al unei noi credințe, care pentru această nouă credință, *a lui*, se oferă în holocaust; cam așa cum pentru *convingerea* lui era să se ofere ca jertfă și Galilei – dacă nu l-ar fi izbit spaima durerii. Ce e Hristos? Un erou al unei convingeri morale. Ce e Paștele? Prăznuirea amintirii unui proces juridic între două morale, în care peste veacuri a învins cea a victimei. Atât. Nu e destul?

Atât – nu e destul! „Probe”, desigur, nu am. Dar e ceva în ființa mea care se refuză cu încăpățănare gândului că Paștele ar putea să fie aniversarea unui fel de „afacere Dreyfus” de acum nouăsprezece veacuri.

A răsunat în mine, Joi seară, strigătul sfâșietor al crainicului, care anunța: „Astăzi s-a spânzurat pre lemn *Cela ce spânzură pământul pre ape*”. Și s-a strâns în mine sufletul în seara de Vineri la cântarea de Prohodire, care mărturisea că în mormânt fu pusă, prin coborârea lui Hristos, însăși *viața*.

Patimile, răstignirea și învierea nu sunt simboale, ci fapte. Ele nu „însemnează”, ci „sunt”.

S-au întâmplat aievea; iată, acum 1900 de ani. Și ne-au dezlegat pe noi de păcat, de vină și de moarte. A trebuit să se jertfească cineva. Dar jertfa omului singur nu putea deschide din nou porțile cerului. Și s-a jertfit Dumnezeu-omul. A suferit pe lemnul de spânzurătoare ca un om – după ce, ca Dumnezeu, suferise pentru noi încă de la căderea lui Adam în păcat.

S-a răstignit, deci;

și s-a îngropat;

și a înviat a treia zi.

Toate – „pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mântuire”. Ca să ne fie iarăși cu putință a arunca punți de la noi la Dumnezeu; de a ieși din noi, destrămându-ne în Dumnezeu; de a scăpa de noi – depășindu-ne. Ca să nu se mai sperie gândul nostru în fața morții, a murit El; cu moartea pre moarte călând – omorând, deci, moartea. Și a înviat – după trup – cum vom învia și noi la împlinirea vremii; când se va împlini și ceea ce credem atunci când mărturisim: „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie”.

... Iată Paștele – pentru cari nu am probe, dacă voiți. Dar Paștele sunt dincolo de gând, în inima fiecăruia, bucurie. Întreb, deci, numai: unde e bucuria, acolo sau aci? Și poate că prin asta am făcut și proba. Pentru cine are nevoie.

Înviere [II]

Patimile lui Hristos m-au cutremurat întotdeauna. Nu pentru suferința Lui. Așa era hotărât, ca El să fie jertfă expiatorie; și împotriva unor hotărâri luate acolo, sus, nu putem nimic. Dar pentru singurătatea Lui. Pentru lipsa noastră de la veghea Lui însângărată. „Hristos va fi în agonie până la sfârșitul lumii; în tot acest timp să nu dormim” (Pascal)¹. Înaintea lui Pascal ne-o spusese însă El: „Stați și vegheați!”². Am stat. Dar nu am vegheat. Am stat obosiți și pasivi și atunci când El se ruga. Se ruga nu pentru noi, desigur, ci pentru El. Dar pentru ca să aibă destulă putere în clipa jertfei, care, totuși, pentru noi se împlinea.

Noi stăm să adormim. Și asta e un păcat. Dacă Dumnezeu se îndură, mântuirea vine oricum. Pentru că Dumnezeu poate orice. Dar așteptarea e, totuși, o condiție a mântuirii. Așteptarea activă, care, altfel, se zice deznădejde.

Și care e cea dintâi datorie a noastră. De la care lipsind, cădem în cel mai greu păcat – ispita deznădejdiei. Nu ne mântuim prin vrednicia noastră, ci prin îndurarea lui Dumnezeu, care hotărăște într-un fel sau altul jertfa Mielului, suferința lui Hristos pentru noi. Dar prezența noastră activă la această jertfă ușurează suferința lumească, transfigurând-o. E, deci, în datoria noastră de a fi prezenți prin nădejde, un act de îndurătoare simpatie; și un sprijin. Sprijin de care oricine are nevoie. Căci s-a spus – Dumnezeu Însuși e trist când oamenii își întorc dragostea de la El.

Să nădăjduim, deci: mărturisind nădejdea prin prezența noastră la jertfa Mielului. E cea dintâi datorie, pentru că numai prin această jertfă a fost făcută cu putință mântuirea și pentru că, în afară de noi, jertfa e îndestulătoare pentru mântuire.

Hristos adevăratul Dumnezeu, cu moartea Lui călcând și înfrângând moartea noastră, nu a sfârșit numai atunci porțile iadului, silindu-l să-și verse morții – dar a asigurat prin jertfa Lui învierea noastră.

Nu știu de ce sunt așa de trist când mă gândesc că oamenii își închipuie azi că totul e prefigurare și simbol! Hristos a murit pe cruce. Cu adevărat. Și a înviat a treia zi. După trup. Cu adevărat. Deschizând pentru noi porțile Raiului, când, prin moartea Lui, vom învia noi înșine *cu adevărat* din morți.

De aceea nădăjduiesc.

Și, mărturisind un botez întru iertarea păcatelor,

Aștept învierea morților și viața veacului ce va să fie!

III

Antropologie creștină

„... Și s-a făcut om”

În nesfârșitul întineric eu văd Treimea Sfântă, și în Treimea desprinsă din noapte, în mijloc, mă văd pe mine însumi în picioare.

Angelo de Foligno

Așa mărturisim noi, creștinii, că Dumnezeu-Fiul s-a coborât pe pământ, s-a întrupat de la Maria Fecioara și a devenit *om*. Pentru ca această coborâre a Lui să însemne iarăși mântuirea noastră.

Poate că amintirea, în aceste zile de sărbătoare, a nașterii ca om a Domnului Hristos e un prilej de reflecțiune la ceea ce este mântuirea noastră prin Mesia. Căci ar fi cu mult prea sărac Crăciunul nostru, dacă nu l-am trăi decât în atmosfera lui dulce-aromitoare, dar lipsită de rodnicie, a obiceiurilor și nu am încerca să depășim, cel puțin în această împrejurare, cercul îngust al concretului, înspre înțelesurile noastre mai adânci.

Nașterea lui Hristos indică momentul *istoric* în care Dumnezeu s-a făcut om. Iar această apariție a lui Hristos, anunțată de Legea veche în zeci și sute de chipuri, este faptul fundamental al adevăratei antropologii ca înțelegere a omului. De ce uităm așa de stăruitor a ne gândi la aceasta?

Conștiința greacă socotea pe om și Dumnezeu deosebiți și în închegarea lor intimă, și spațial. Erau deosebiți și trebuiau să rămână așa. Iar lumea iudaică a *Vechiului Testament* nu gândea altfel.

Desigur, omul fusese creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; dar păcatul originar însemna căderea definitivă; izgonirea lui din Paradis echivala cu o *schimbare de esență*, schimbare pe care Mesia cel cu calul alb ar putea să o anuleze; iar încercarea *Kabalei* de a depăși prin Adam-Kadmon situația tragică a omului a isprăvit într-un fel de panteism, cel puțin tot așa de fără ieșire ca și ancorarea în *Vechiul Testament*.

Numai omenirea lui Hristos a desfăcut cercul de fier al acestei vecinice și întunecate robii. Căci Dumnezeu, în cea de-a doua ipostază a Lui, a devenit om, s-a purtat printre oameni și le-a trăit viața în forma ei vecinică și absolută. Hristos – noul Adam.

Așa s-a stabilit legătura firească între om și Dumnezeu și s-a ridicat din nou omul la conștiința esenței lui divine. Veacurile adevăratului creștinism aveau vie această conștiință, următoare cum erau cuvântului Sfântului Pavel, care știe că *omul va fiine scaun de judecată pentru îngeri*¹. Omul deasupra îngerilor, în ierarhia lumii adevărate, iată marele fapt făcut posibil prin întruparea lui Hristos.

Ce departe suntem de lucrurile acestea, care ne interesează totuși în așa de înalt grad! E adevărat, noi stăm încă sub hipnoza „marei întoarceri” a Renașterii, care, așezând pe om în centrul universului, i-a redat autonomia, instaurându-l în vechea lui demnitate, pe care i-o confiscase creștinismul. Dar chiar așa să fie? Reprezintă, în adevăr, mentalitatea modernă un plus de inovație omenească?

General vorbind, lumea nouă s-a străduit să integreze întreaga existență concretă într-un singur *proces*, mișcare pe o singură linie. Așa a fost înglobat și omul în ordinea naturală a lucrurilor, acordându-i-se, poate, în această ordine, o situație proeminentă, dar dezbrăcându-l, în fapt, de attributele divinității.

Că aceste attribute există totuși efectiv, nu încapă îndoială. Probă, însuși acest evoluționism de structură științistă, care nu s-a putut sustrage dificultăților rezultate din noul punct de vedere, decât prin îndumnezeirea realității concrete, în care fusese coborât omul. De aceea, toate sistemele metafizice ale lumii de după Renaștere sunt precumpănitor *panteiste*. Soluție hibridă, fără îndoială, dar dovedind necesitatea de a vorbi cu Dumnezeu în categoria în care se plasează omul.

În toată această perioadă de sărăcire spirituală, singură mistică a izbutit să salveze antropologia, menținând-o pe piscurile înșorite ale metafizicului; mistică creștină și cealaltă.

Căci singură această cugetare a știut să nu părăsească punctul de vedere *cosmic* în înțelegerea și valorificarea omului, atunci când filosofia se bucura a crede că a surprins cheia înțelepciunii absolute, pentru că izbutise să integreze antropologia în domeniul *naturei*.

Dar tradiția gândirii mistice s-a pierdut; pe măsură ce a secat vâna religioasă a culturii, omul a coborât din ce în ce mai mult în lumea lucrurilor, pierzând contactul cu divinitatea, din care, totuși, se împărtășește prin esența lui; într-atât încât, chiar pentru conștiințe religioase ridicate, îngerul a devenit un ideal de perfecționare; uitându-se faptul elementar că, într-o cosmologie creștină consecventă, înger și om se mișcă pe linii deosebite; cel dintâi nefiind decât ideal de sublimare a *lucrurilor*; cel de al doilea, treaptă de ajungere la Dumnezeu.

Gândurile acestea să ni le readucem în minte astăzi, când vom asculta vechea solie: „Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeuul nostru, *răsărit-a lumii lumina cunoștinței...*”.

Poate că cel puțin nădejdea recăștigării pierdutei demnități omenești se va coborî mângâietor asupra noastră.

Dialectica păcatului

„În mormânt, viață, pus ai fost...” Jertfa Dumnezeiască se săvârșise. Greu, ezitări se arătau de toate părțile. Și de la bietul sclav liberat Pilatus (*Pileatus*!), în scepticismul descurajator și sterp al întrebării: „Ce e adevărul?”¹; și de la Claudia Procula, soția lui, femeie de neam mare, probabil, frământată de îndoieli și temeri în care superstiția era, de bună seamă, depășită de presimțiri tulcestuoașă, avidă de putere, spion al împăratului Romei împotriva alor săi, tremurând încă sub uciderea celor 14 000 de prunci, care apăsă asupra neamului său.

Dar trebuia să se întâmple. Toate momentele de ezitare și de întoarcere în desfășurarea dramei judecării și a crucificării nu sunt răscruci de la care acțiunea ar fi putut să pornească și altfel. Ci doar amănuntele de realizare concretă – deci, nu absolut indispensabile – a unei sentințe mai dinainte hotărâte, în altă parte.

Cum se agită poporul în piață, „la locul pardosit cu pietre”²! Cum ergotează bieții Hannuk, Kaifa și ceilalți, închipuindu-și că au ceva de hotărât, neînțelegând că sunt doar bieți actori, cu roluri mai dinainte scrise, în cutremurătoarea tragedie a mântuirii!

„Iartă-le lor, că nu știu ce fac”³. Să le ierte? Ce? Dialectica păcatului este foarte întortocheată. Au păcătuț cei care au dat sentința de condamnare? Desigur. Dar patima lui Hristos era însăși legea lui. Dacă nu l-ar fi trimis la moarte, judecătorii ar fi ocolit păcatul de a condamna pe un drept – desigur. Dar, împiedicând drama crucificării, nu ar fi înfrânt legea lui Hristos, care TREBUIA să fie spânzurat pe lemn. Dacă procesul mântuirii noastre urma să se împlinească. Din această dilemă nu putem ieși.

Ce lipsea tuturor acestor triști actori pentru a se sustrage păcatului de moarte în care îi aruncă „greșeala” lor? Nimic, decât CONȘTIINȚA păcatului, în care omul se recunoaște, pe de o parte, instrument în mâna lui Dumnezeu, iar pe de alta, se mărturisește gata a face pocăință. Conștiința tragicei funcții pe care o îndeplinesc și care apasă asupra vieții lor întunecate.

Vă amintiți înaintea cui se pleacă și cui îi sărută cizmele murdare starețul lui Dostoievski în romanul *Fraților Karamazov*? Gândește, deci, de două ori nu când osândești, dar când crezi că poți urî pe fratele tău căzut în păcat!

Trup și întrupare

Joi, 20 martie, d-l Profesor Nae Ionescu a ținut la Fundația „Carol” a șasea conferință din Ciclul de filosofie creștină, organizat de Federația Asociațiilor Creștine Studențești din România.

Problema *trupului* și a *întrupării*, spune d-l Profesor, împinge cugetarea până la limitele înțelesului și neînțelesului. Avem de-a face cu o problemă care nu e de sine stătătoare, ci se încadrează în aceea mai largă a locului pe care îl ocupă omul în existență. Omul nu reprezintă o formulă de echilibru în universul sensibil. El e incapabil de a se încadra în Univers. Omul ocupă, în realitate, o poziție ciudată. El trăiește și nu în lume. Omul depășește existența. Spre deosebire de lucruri și de celelalte viețuitoare, omul nu își poate îndeplini legea în chip natural și armonic. El adaugă experienței un element de mândrie, depășind realitatea prin conștiința de sine, în virtutea căreia el proiectează în afară o realitate care nu există încă, ci va să vie. Omul e realitate neîmplinită încă, așteptându-și împlinirea.

Într-un fel, omul adaugă creației.

De asemenea, omul nu se poate încadra în Univers, fiindcă planul de realizare al conștiinței nu face parte din realitatea sensibilă. Între lumea planurilor și realizare, idee și actualizare, există deosebire.

Dumnezeu a creat pe om după chipul și asemănarea Sa. Dar *l-a creat*. Din momentul în care e creat, el nu poate să pretindă *identificarea* cu Dumnezeu. Prima ispită a omului a venit din încercarea lui de a fi ca și Dumnezeu. A fi ca și Dumnezeu înseamnă a fi necondiționat. Dar omul e condiționat. El are un început și un sfârșit.

Există o *limită* a omului. Păcatul e încercarea de a depăși limita, de a călca legea, formulată de realizare. Păcat în ordinea vieții spirituale, ca monstrul în cea naturală, transgresiune a legii.

Păcatul are pedeapsa în el însuși, fără altă sancțiune.

După cum monstrul nu reprezintă o formulă viabilă, păcatul nu reprezintă un moment rodnic, ci o tulburare în viața spirituală. Pedeapsa închisă în păcatul original pentru încercarea de a trece din relativ în absolut e moartea; păcat și moarte sunt echivalente. Moartea nu urmează păcatului, ci este însuși păcatul. Și prin păcatul omului cade toată creatura. Căci creația e *un singur act* și toată creatura este solidară.

O grea problemă [se] naște: faptul că existența a călcat propria-i lege *este oare un act de pură libertate*? Se pare că nu. Căci forma deplină a libertății o are numai Dumnezeu, care nu primește nici o determinare. Și totuși, și El are o determinare negativă: aceea de a nu putea păcătui.

Din punct de vedere al creației, perfecțiunea lui Dumnezeu nu e desăvârșită. Prin creare, Dumnezeu se limitează oarecum. Înspre creare e o limită a lui Dumnezeu. Nici chiar la Dumnezeu *nu există act fără rațiune suficientă*.

În El însuși Dumnezeu nu are nevoie de rațiune suficientă; în actele Sale, da. Creația naște dintr-o rupere de echilibru. Dumnezeu a creat din nimic, atât de puternic e, însă se limitează pe El însuși. Pentru om, Dumnezeu e transcendent. Pentru Dumnezeu, lumea e o continuare a lui Dumnezeu. Ceea ce a creat închide ceva din El însuși; creație înseamnă încercuire, mărginire, închiderea în creat a celui ce nu e creat. *Nu numai dogma întrupării înseamnă închiderea lui Dumnezeu în trup, ci chiar creația însăși.*

Și într-aceasta stă nodul întregii probleme: din moment ce ceea ce e creat există în timp, nașterea și moartea sunt și ele legate de creatură. Asemenea și păcatul. Dumnezeu nu a pus în om posibilitatea naturală de a-și îndeplini legea, ci pe aceea de a și-o îndeplini *cu efort*. Moartea, păcatul și trup[ul] sunt trei chipuri ale aceleiași realități. E de-ajuns să fii în natură ca să ai în tine legea păcatului și să mori. Moartea nu e numai o față a păcatului, ci și a întrupării. Trei elemente ale aceleiași realități, creatura: determinare în timp și spațiu, existență sensibilă, formă și mărginire.

Pentru ca să-mi împlinesc legea mea, trebuie să ajung în echilibru perfect: a nu mai suferi, a nu mai păcătui, a nu mai muri, *adică a nu mai fi întrupat*. Deci, în același timp, în mine, cu moartea și păcatul, găsesc legea depășirii în ordinea trupului.

A-ți depăși trupul: problemă veche, nerezolvită de nimeni, filosoficește, problema fiind insolubilă.

S-a crezut că ascetismul și rugăciunea pot duce la o depășire a trupului.

Dar cel capabil de rugăciune e mai primejduit spiritual decât cel incapabil de rugăciune. El e mai supus dezechilibrului, fiindcă are o forță pe care o poate întrebuița rău.

De aceea, cei săraci cu duhul sunt mai fericiți. Sărăcia cu duhul apropie pe om de celelalte creaturi: formula de echilibru stabil, neresponsabil de cădere.

Problema centrală a metafizicei, a depășirii naturalului prin virtual capătă o dificultate aproape de neînlăturat prin existența trupului.

Trup înseamnă coborârea noastră din lumea virtualului, de unde e locul nostru, în lumea actualului. Întrupare e egal actualizare. Iar incapacitatea noastră de a ne identifica în actual e la fel cu aceea de a ne identifica în virtual. Trup și întrupare înseamnă degradare a lui Dumnezeu, a virtualului.

Pentru noi nu există posibilitate de a ieși singuri din dificultate. Ea nu se rezolvă prin ea însăși. Lacrimile noastre nu ni le putem șterge singuri. Cel ce a creat trebuie să ridice povara creației. Cea ce ne-a aruncat în realitate trebuie să vie să ne ridice păcatul. Metafizicește, nu există posibilitatea de a ne împăca cu noi înșine, de a ne întoarce în virtual.

Aci încetează puterile de mântuire ale metafizicei. Mântuirea scapă puterii și înțelegerii omenești. Numai calea Bisericii ne poate mântui.

Minunea din Bethleem

„... Și din Maria Fecioara s-a făcut om”. Iată adevărul fundamental care învăluie, explică și îndreptățește bucuria zilelor de sărbătoare cari ne stau înaintea. Dar, în același timp, adevăr care mai des e ignorat și prin a cărui ignorare ni se fură mântuirea.

Că *Logosul* s-a făcut om nu e, desigur, un fapt obicinuit, din ordinea lucrurilor concrete. Că nu-l mai înțelegem și că nu mai credem în el, asta însă nu pledează împotriva realității faptului; ci dovedește doară insensibilitatea noastră față de transcendență. *Am pierdut simțul minunii*.

O falsificare a înțelegerii realităților, asta e tot ce am putut obține ca „progres” în mașinăria noastră sufletească în ultimii patru sute de ani. Vrem ca totul să fie rațional și explicabil. Explicabil și rațional nu e, de fapt, nimic. Dar ne închipuim noi că așa e. Ne place să ne închipuim. Ne creăm o demnitate a noastră, prin închipuirea noastră că știm totul. Și nu știm nimic. Sau, în orice caz, nu știm nimic mai mult în ordinea „necesității” decât putem ști în ordinea „harului” și a „minunii”.

Ce puțin gândim! Cât de lipsiți de spirit critic – cât de puțin atenți suntem cu pretențiile noastre și cu justificările acestor pretenții!

În definitiv, toți acceptăm în știință afirmația că, printr-un punct exterior unei drepte, se poate duce o paralelă la acea dreaptă – și numai una. O acceptăm ca pe un adevăr. Și totuși, afirmația aceasta nu însemnează nimic. Pentru că tot atât de „adevărat” e că prin acel punct se pot duce mai multe paralele la amintita dreaptă.

Adevăr pozitiv, știință exactă, explicație rațională? Nimic din toate astea. La baza cunoștinței noastre științifice stau o sumă de „adevăruri” de asemenea natură, a căror singură justificare sunt coerența și tranziția afirmațiilor cari, ulterior, se construiesc pe ele.

Explicația rațională? Glumă. Și totuși, pe baza unor asemenea cunoștințe și a unui asemenea mecanism noi voim să excludem din Univers minunea. De ce? Pentru că totul se întâmplă în cosmos după o „strictă” înlanțuire cauzală – și pentru că această strictă înlanțuire cauzală refuză apariția neobiceșuită a minunii. Strică înlanțuirea cauzală? Se poate. Dacă și Dumnezeu este o cauză. Dar cauzalitatea mecanică – pe asta nu o cunoaștem. Sau, mai drept, o cunoaștem prea bine pentru ca să ne dăm seamă că ea nu poate avea caracterul de stringență absolută, care ea singură poate îndreptăți excluderea minunii.

Atunci? Pentru refuzul nostru de a ne însuși minunea nu există decât o explicație: incapacitatea noastră de a o percepe. Adică: sărăcia de conținut și avânt metafizic a epocii noastre.

Și totuși, „a epocii noastre” nu e exact spus. A epocii pe care o lichidăm, mai degrabă. A epocii care ne stăpânește încă „formal”, care ne-a fixat legile. Legi cari însă, astăzi, plesnesc sub presiunea sevei celei noi, care urcă năvalnic dinspre rădăcinile rasei. Noi începem iarăși să socotim cu minunea. Nu cu mi-

nunea năprasnică și cutremurătoare, cum a fost întruparea *Logosului* sau învierea din morți – dar cu umila minune cotidiană, de fiecare moment, care singură mai e în stare să ne spună de ce suntem așa cum suntem, și cum de mai suntem.

Și iată, pentru noi stă ca de cremene și de aramă adevărul că Dumnezeu s-a făcut om. Pentru că și în noi se ridică nevoia restaurării omului în demnitatea lui; dar pentru noi e vorba de altă demnitate: aceea a Dumnezeirii care stă în noi și pe care trebuie să o liberăm spre mai marea mărire a lui Dumnezeu și spre împăcarea noastră cu taina Facerii.

Ca să ne mântuiască, Dumnezeu s-a făcut om. Nu putea să ne mântuiască și altfel – din afară? E absurd. Putea să o facă cum ar fi vrut. Actul de îndurare eminamente antropologic al creștinismului – și, ca atare, impune această formă de viață religioasă tuturor celor cari vor cu adevărat să apere precelența neamului omenesc.

Nu există o altă cale pentru această *instauratio magna*¹ a omului în ierarhia cosmică decât cea a creștinismului; și în creștinism nu există alt drum decât cel care duce prin staulul minunii din Bethleem. Toate celelalte încercări sunt iluzii; construite pe pulbere și pe cenușă.

Mărturisesc, deci, adevărul neclintit, pe care nici un fel de știință nu mi-l poate pune la îndoială: „... și din Maria Fecioara s-a făcut om”.

Creățiune și păcat

Caracterul fundamental al epocii noastre e că se propovăduiește din ce în ce mai mult un ideal al muncii.

Idealul muncii, așa cum este înfățișat în ethosul contemporan, este o idee de importanță, de origine anglo-saxonă și, fără îndoială, este forțată pentru noi; ea nu are de-a face cu mentalitatea noastră răsăriteană și cu realitatea umană în genere.

Munca nu este și nu poate fi un ideal. Când a fost izgonit din Rai, i-a fost dată lui Adam pedeapsa să muncească. Munca nu poate să fie, într-adevăr, decât o pedeapsă pentru noi. Munca este un fel de pedeapsă, care apasă asupra umerilor noștri pentru că, probabil, așa cum este structural construit neamul omenesc, el nu a fost făcut ca să muncească; adică, funcțiunea lui fundamentală nu este aceea [de] a munci.

Fapt este că, în viața noastră, un om muncit înseamnă un om chinuit; un om muncit nu înseamnă un om la maximum de realizare a ființei sale, ci, dimpotrivă, un om ale cărui realizări sunt reduse tocmai prin munca pe care a săvârșit-o.

Idealul acesta al muncii este însă în legătură cu alte idei, cari se strecoară în civilizația noastră actuală și cari au la baza lor nu funcțiunea de a munci, ci rezultatul muncii. Se asignează genului omenesc îndatorirea de a munci pentru un

ideal, pentru atingerea de valori cari, eventual, pot să se găsească la capătul acestei munci. De aci ar trebui să deducem că aceea ce interesează în primul rând neamul omenesc este *creațiunea de valori*. Rezultatele obișnuite ale muncii, rezultatele unei vieți, așa cum sunt ele înaintea noastră și așa cum stau ele la dispoziția folosinței noastre, acestea ar alcătui, prin urmare, punctul de miră, de atracție, către care converg toate eforturile omenești. Valorile acestea sunt în funcție de necesitățile noastre. Adică, mai lămurit și fără nici un fel de prejudeciere asupra fondului, valorile acestea corespund întotdeauna unor necesități precise ale noastre. Deci, în funcție de aceste necesități se judecă valorile, se judecă rezultatele activității omenești. Iar aceste necesități sunt mai mult puncte de plecare pentru activitatea noastră.

Așa ar fi lucrurile privite dintr-un punct de vedere. Din alt punct de vedere, s-ar putea spune, tot așa de bine, că noi suntem sclavii nu numai ai necesităților noastre, dar și ai creației noastre, în sensul că, în anumite momente ale istoriei, civilizația și cultura, ca și funcția creativă ne multiplică necesitățile. Vasăzică, de unde acțiunea omenească era pusă în funcție de rezultatele pe cari trebuia să le obțină la un moment dat, devine ea însăși condiție a existenței noastre. Adică mijlocul devine scop și noi ajungem să fim sclavii acțiunii noastre, de unde ar fi trebuit să fim sclavii numai ai necesității noastre. Crearea de valori ne-a dus la această sclavie.

Nu este mai puțin adevărat însă că, din pricina acestor necesități, faptul care stă la baza desfășurării vieții omenești ne poruncește să le multiplicăm. Pe de altă parte, se petrece și o deviere a funcțiilor noastre, cari ar fi trebuit să fie în slujba acestor necesități. Lucrul pornește dintr-un fapt mai adânc și de natură ceva mai puțin obișnuită, anume dintr-o deformare ideologică a neamului omenesc.

Procesul de creație, care presupune întotdeauna un creator și ceva creat, implică întotdeauna în mintea creatorului un plan de acțiune. Planul acesta se inițiază și face parte din lumea ideilor. Omul este, fără îndoială, orice s-ar spune, un fel de mașină de idei, idei cari sunt așa cum a crescut neamul acesta omenesc — în bună logică — și așa cum l-a făcut Dumnezeu. Ideile nu sunt decât instrumente de lămurire a noastră, instrumente de orientare a noastră în lumea realităților, adică nu sunt decât un reflex al acestei realități. Dar și ideea închide în ea însăși tendința de a deveni independentă, adică tendința de a exista pentru ea însăși. Și tocmai în această tendință de independentizare — termenul e cam barbar — a ideii stă păcatul original al întregii concepțiuni actuale, care face din muncă [un] ideal.

Fără îndoială că Dumnezeu va fi creat pe om după chipul și asemănarea Sa. Dar „după chipul și asemănarea Sa”¹ poate să însemneze o mulțime de lucruri. Nouă ne convine să credem că ar însemna că și noi suntem, într-un oarecare fel, cam așa cum este Dumnezeu. Și atunci stabilim totdeauna o *analogie* între ceea ce suntem noi și ceea ce ne închipuim noi. Și acei dintre noi cari izbutesc să știe despre Dumnezeu cât se poate și stabilesc o analogie între noi și ceea ce suntem noi cu ceea ce ar fi, propriu-zis, Dumnezeu.

Dumnezeu a creat lumea. Dar atunci, fiindcă Dumnezeu a creat lumea, însemnează că și noi, cari trăim după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, putem să creăm ceva. Poate că nu lumea, dar ceva în această lume. *Idealul acesta creștinist decurge, prin urmare, din analogia care se stabilește între Dumnezeu și om*; iar în aceeași măsură în care Dumnezeu a creat, sau tot așa după cum Dumnezeu creează, poate să creeze și omul. Cum creează însă Dumnezeu? Noi, cari suntem simpli cititori ai *Bibliei*, știm că la început nu a existat nimic și că *din acest nimic* a creat lumea. Cei cari sunt cititori mai șurubuiți ai cărților sfinte știu altfel. *Dumnezeu a gândit lumea* și prin însăși această gândire a și creat-o.

Iarăși un fapt fundamental pentru desfășurarea de mai târziu a vieții, *identificarea* aceasta care s-a făcut la un moment dat între *idee* și *substanță*. Dumnezeu a creat lumea, evident, după planul pe care și L-a făcut; adică ideea este transcendentă realității create.

La un moment dat, în istoria omenirii, s-au ivit oameni cari au crezut că nu a existat nimic în afară de idee și că Dumnezeu a creat lumea gândind-o. Deci, *simplul act de gândire echivalează cu actul de creație*, adică, pentru ca să crezi nu este nevoie decât de idee. Direcția aceasta este, precum e îndeobște cunoscut, categoric reprezentată de așa-numitul *gnosticism*, o școală teologico-filosofică veche, care, aceasta este impresia mea, continuă și astăzi sub numele de *idealism* sau mai știu eu sub ce alte nume. Dar această tendință, care reduce elementul creației la idee singură, se prezintă în toată istoria gândirii omenești.

Noi credem că Dumnezeu a creat lumea cu ajutorul unei *idei* a lui și cu ajutorul unei *substanțe* deosebite de această idee. Această substanță deosebită însă nu există nicăieri. Pentru ca Dumnezeu să creeze lumea, trebuia să creeze această substanță. Cum însă nu exista nimic, presupuziția logică, în materie de interpretare a cărților sfinte, este că Dumnezeu a creat această substanță din nimic. Prin urmare, ideii de creație divină îi corespunde neapărat corolarul creației din nimic.

Noi, evident, trăim așa cum ne-a înlesnit Dumnezeu. Trăim adică așa cum suntem noi. Pentru cei cari nu pot să admită cu nici un chip existența lui Dumnezeu, noi trăim așa cum știm noi. Gândim așa cum ne îngăduie structura noastră să gândim. Dar, între actul de creație divină și actul nostru de creație – presupunând că și noi creăm ceva – există o deosebire esențială; că *noi găsim gata materia sau substanța din care creăm*. Imediat intervine aici un corectiv. De îndată ce substanța din care creăm noi, conform ideilor noastre, *preexistă*, ea există în chip real, independent de noi, în afara noastră și aceasta însemnează că ea trebuie să vină de undeva, indiferent dacă a fost creată sau nu; însemnează că această materie preexistentă are ea o existență a ei proprie. Prin urmare, intervenția noastră asupra acestei substanțe, din care noi creăm cu ajutorul ideilor noastre, este mărginită și îngrădită de chiar legile substanței acesteia, existente independent de noi. Intervenția noastră în această materie nu se face după bunul nostru plac și nu se face după posibilitățile cari sunt în noi, după planurile pe cari le combinăm noi, căci aceste planuri sunt subordonate preexistenței

acestei substanțe. Ceea ce însemnează că inițiativa noastră nu este, propriu-zis, a noastră, ci este rezultanta unor anumite realități existente în afară de noi.

Aci stă deosebirea fundamentală între procesul de creație propriu-zis, de creație divină, și procesul de creație omenească — dacă se pot întrebuița cele două cuvinte unul lângă altul. Lucrurile acestea s-au uitat cu totul. Toată gândirea europeană cu rădăcini mediteraneene, cari nu sunt numaidecât europene, toată gândirea aceasta s-a falsificat, dacă nu otrăvit, de anumite filoane de idei subiacente, cari merg într-o direcție cu totul opusă considerațiunilor de bun simț.

Evident că ceea ce spun eu nu aduce nimic nou, care să contrazică bunul-simț sau simțul comun al realităților în cari trăim. Dar bunul-simț e contrazis în chip flagrant de mișcarea ideologică pe care se sprijină civilizația europeană. E foarte ciudat că tot ce am trăit până acum câțiva ani, am trăit în funcție de ceea ce ne închipuiam noi a fi realități propriu-zise. Dar am văzut, în urmă, că nu erau decât eșafodaje de elemente complet străine de bunul-simț. Și tocmai elementele fundamentale ale gândirii europene apusene, de origină mediteraneană, egipteană și grecească, conțin în ele puțința de *identificare*, într-un oarecare fel, a omului cu Dumnezeu. A existat întotdeauna, pentru conștiința omenească, un domeniu al supranaturalului, adică al unor existențe altele decât realitatea în care ne învârtim. În acest domeniu al supranaturalului, omul a încercat întotdeauna să pătrundă; și efortul acesta, de a trece dincolo de limitele cari îngrădesc posibilitățile noastre de cunoaștere și înțelegere, *efortul acesta s-a identificat cu acela de a ajunge la Dumnezeu*, la o ființă supremă, care domnește asupra realității sensibile, dar care are un plan deosebit de această realitate sensibilă. Acesta este faptul fundamental care se poate urmări în toată istoria gândirii omenești și pe care vi l-am expus într-o formă așa de simplă.

Poate părea foarte ciudat că aceea ce afirm eu acum, și ceea ce într-adevăr reprezintă *trăsătura caracteristică a activității și a gândirii noastre contimporane*, este același lucru cu, *aș zice, ideea fundamentală a magiei*. Noi trăim, adică, astăzi, în 1929, într-o perioadă de magie continuă. Tot ceea ce făceau ocultistii în vechime, începând de la Hermes Trismegistul, este aidoma cu structura spirituală și ceea ce gândim și facem noi în momentul de față. Adică, noi ne închipuim, la fel cum își închipuiau magii, că ne putem substitui lui Dumnezeu, și ne închipuim că ne putem substitui lui Dumnezeu pentru că într-adevăr ne închipuim că putem să cunoaștem.

Vedeți alunecarea: în primul rând, este *identificarea creației divine cu gândirea*; în al doilea rând, este *împingerea cunoștințelor noastre până la absolut*; și, în sfârșit, în al treilea rând, vine *asemuirea noastră cu Dumnezeu*, adică momentul în care *ne închipuim că putem să cunoaștem totul și să fim la fel cu Dumnezeu*. De altfel, tendința aceasta apăsă de la începutul lumii, pentru că Adam, când a păcătuit, așa a păcătuit: a vrut să mănânce din pomul cunoștinței. Pentru că așa i-a spus șarpele: „De vei mânca din acest pom, vei fi ca și un Dumnezeu”. În momentul în care vei ști, vei fi ca și Dumnezeu. Deci, *tendința noastră de a deplasa limitele cunoștințelor omenești echivalează cu tendința de*

a ne substitui lui Dumnezeu. În momentul în care credem că suntem în posesia cunoștinței absolute, în același moment ne-am și substituit lui Dumnezeu.

Veacul al XIX-lea a fost stăpânit de credința că limitele cognoscibilului pot să fie împinse la infinit și că știința poate să meargă până la a ajunge în posesia cunoștințelor ultime. Dar ne-am dat seama că nu se poate ajunge la cunoștințele ultime prin știință și atunci am învățat să ne mai îndoim de această valoare de absolut a cunoștințelor științifice. Totuși, nu am încetat deloc cu cercetările, pentru că, în măsura în care gândirea contemporană a pierdut încrederea în valoarea metafizică a soluțiilor științifice, în aceeași măsură lumea a început să cadă pradă ocultismului și magiei.

Nu există, de trei sute de ani, o perioadă mai gata de a cădea victima magiei și ocultismului ca perioada în care trăim noi astăzi. E un amestec îngrozitor, în care lipsa de disciplină și lipsa de control asupra noastră fac ravagii. Tot ceea ce se petrece în viața contemporană, numiți-l oricum, ocultism, creștinism, adică viață religioasă autentică, misticism autentic, Biblia sănătății, noua mișcare americană „Știința creștină” și așa mai departe, sunt tendințe cari, toate, merg în aceeași direcție: înspre *cucerirea absolutului*. Numai că se uită să se facă această mică deosebire, fundamentală totuși, că toate aceste preocupări pentru cunoașterea absolutului, toate aceste direcții de cari vorbeam și cari urmăresc cunoașterea s-ar putea ca, până la urmă, să ne dea o cunoaștere conceptuală a absolutului în care cunoștința formulată – aș zice – să fie singurul rezultat al activității noastre.

Prin urmare, în epoca contemporană, *tendința aceasta de a cunoaște echivalează cu tendința de a ne substitui lui Dumnezeu, de a exclude pe Dumnezeu din socotelile noastre sau de a afirma pur și simplu identitatea noastră cu Dumnezeu.* Sunt greșeli în cari nu am fi căzut dacă am fi știut din capul locului să ne întoarcem la cei vechi. Literatura creștină are indicații foarte precise în această privință. Nu știu unde citeam că Sfântul Augustin (sau Fericitul Augustin) și Sfântul Maxim Mărturisitorul stabilesc linia de demarcație foarte precisă între lucrurile pe cari noi, astăzi, le amestecăm: între valoarea absolută a cunoștinței, din punct de vedere al creației, și actul de creație propriu-zisă.

Dar lucrurile acestea nu se mai citesc pentru că sunt vechi și pentru că noi suntem mai deștepți decât cei dinaintea noastră. Eu însă impresia aceasta n-am avut-o niciodată. N-am avut-o niciodată pentru că am convingerea că, oricât ne-am zbate noi, mai deștepți nu putem să fim decât înaintașii noștri. Putem noi să ne încurcăm mai mult decât cei dinaintea noastră. Dar ca să-i depășim în putința de înțelegere, aceasta este exclus. În câteva mii de ani, cât cunoaște istoria, nu cred să se poată stabili, calitativ, nici un fel de deosebire în favoarea noastră între noi și înaintașii noștri. Problematika noastră este ceva mai complicată astăzi, dacă voiți; noi am sistematizat mai mult chestiunile și soluțiile, dar că am mers mai adânc, propriu-zis, în realitate, aceasta nu este adevărat. Și spun aceasta cu toate că, fără îndoială, fiecare dintre noi ar putea să trântască la un examen de filosofie și pe Platon, și pe alții.

Este încă o prejudecată aceea că noi înaintăm și că, pe măsură ce înaintăm, posibilitățile noastre de cunoaștere sunt mai mari. Nu. *Posibilitățile de cunoaștere rămân constant aceleași*. Este chestiune de structură, de imbinare individuală, această putere de pătrundere în realitate. De îndată ce nu avem putința de pătrundere completă în realitate prin cunoștințele noastre înseamnă că nu putem să obținem cunoștința absolută, și aceasta nici pe cale logică, nici pe cale metafizică. Faptul că o cunoștință a noastră nu poate să fie niciodată absolută, că nu poate să pătrundă realitatea în chip absolut, ne retează încă o dată pretenția de creație.

Dar tocmai în această pretenție a noastră de a crea totuși și de a ne substitui lui Dumnezeu, în această pretenție stă păcatul propriu-zis. Pentru că, orice ar spune toți Părinții Bisericii, nu în trup stă origina păcatului, ci în altceva; cum ar spune Sfântul Ambrozius, în *superbia animi*³. Orgoliul nostru, mândria noastră, aceasta înseamnă păcat și tocmai pretenția noastră raționalistă are la bază această *superbia animi*, adică încercarea noastră de a ne identifica cu Dumnezeu. Prin această superbă care a gonit pe Adam din Rai, prin aceasta suntem pedepsiți în fiecare moment.

Pedepsiți, cum?

Păcatul pe care-l săvârșim noi, oamenii, cu pretenția noastră de a crea este pedepsit prin *inanitatea efortului* nostru. Atâta vreme cât ne închipuim că putem crea — după chipul și asemănarea lui Dumnezeu — după un plan al nostru, putem să forțăm realitatea, o bucată de vreme, ca să urmeze direcțiunile și sugestiunile noastre. Noi putem să încorsetăm această realitate și putem face să urmeze indicațiile de cari vorbeam mai sus. Întrebarea este cât timp și cu ce rezultat. Un grădinar care creează are la îndemâna lui flori de tot soiul și poate face toate felurile de experiență, poate să obțină forme și culori deosebite. Numai că se întâmplă un lucru foarte caracteristic. Prin această îndrumare și aceste forme noi, pe care un grădinar le obține asupra florilor lui, foarte rareori florile sunt viabile; adică tipurile noi de viață sunt sterile: nu se reproduc.

Așa e și cu acțiunea noastră, când ne luăm numai după ceea ce poruncește capul nostru. Când astăzi protestăm împotriva unei forme de viață politică oarecare și ni se spune că nu avem dreptate, pentru că forma aceasta există de trei sute [de] ani sau de știu eu când, nu se întreabă nimeni dacă această formă este, totuși, cea normală și dacă lucrurile, lăsate la voia lor, fără această voință ordonatoare, s-ar dezvolta așa cum le deținem noi. Adică tot ceea ce vrem noi să creăm numai după ideea noastră e întreprins fără ca să ținem seama de realități și tocmai prin aceasta *acțiunea e dinainte condamnată sterilității*; iar în această sterilitate stă pedeapsa păcatului și dovada păcătuirii noastre.

Noi nu creăm, propriu-zis, nimic. Efortul nostru valabil asupra realității se întâlnește atunci când, din ceea ce facem noi, nu reușim decât să *ajungem la surprinderea liniilor de forță ale acestei realități*. Ar trebui ca, prin cunoașterea acestor forțe și văzând neputința noastră, să ne purtăm ca grădinarul înțelept, să înlesnim plantei să se dezvolte după legile ei naturale. Operația noastră de creație, dacă vreți, la aceasta să se reducă; la orientarea, sistematizarea și

dezvoltarea puterilor reale, din haosul în care, de multe ori, poate, ar sucomba fără această intervenție.

Prin urmare, este cu totul altceva ceea ce putem face noi, și aceasta pentru motivele pe cari le-am spus de la început; anume, de ce nu este creație ceea ce facem noi, și, în al doilea rând, ce fel de operație este ceea ce facem noi în această realitate. Opera noastră de creație e o operă de orientare, sistematizare și dezvoltare a puterilor reale din haosul în care se află. De aci rezultă indicațiile normale pentru toată viața noastră, indicații cari sunt o nouă prețuire a puterilor personale. *Noi nu suntem inventatori de nimic. Nici un geniu al omenirii nu a creat, propriu-zis, ceva, ci el doar a formulat, în anumite momente, tendințe cari preexistau în realitatea asupra căreia ele se aplică și care realitate a înlesnit libera lor formulare. Dar, ca să creăm noi ceva, din ceva preexistent, nu se poate.* Noi suntem pur și simplu meșteșugari asupra acestei realități. În măsura în care ne putem depersonaliza, în măsura în care dispărem în această realitate, în aceeași măsură devenim, oarecum, reprezentanții acestei realități.

Noi suntem datori să împlinim legea realității și a noastră. Cu alte cuvinte, datoria noastră e de a ne cunoaște pe noi înșine; pur și simplu a ne cunoaște și a înlesni legii noastre libera ei dezvoltare și completa ei realizare. *Datoria noastră este să fim ceea ce suntem, nu ceea ce vrem să fim, dar să știm ceea ce suntem.* Este o foarte mare asemănare, din acest punct de vedere, între noi și natura organizată.

Dacă inițiativa noastră nu înseamnă nimic, atunci să trăim ca animalele? Evident, să trăim ca animalele; adică să împlinim în același fel legea noastră, după cum își împlinesc animalele legea lor. Nu înseamnă ca noi, oamenii, să împlinim legea animalelor; ci să fim în același timp naturali și în același fel în realitate, ca și animalele.

O plantă crește frumos pentru că *crește așa cum a lăsat-o Dumnezeu*, pentru că își împlinește legea ei. Nu vă gândiți; niciodată n-ați avut impresia că un bou nu e bou, că un măgar nu e măgar sau că un câine nu e câine. Pe când, singur, omul poate să fie neom, adică, *singur, omul, dintre toate vietățile pe cari le-a lăsat Dumnezeu pe pământ, se poate ridica împotriva legii lui Dumnezeu.*

În această *ridicare împotriva legii lui Dumnezeu stă păcatul*; iar cea mai de seamă ridicare împotriva legii lui Dumnezeu este tendința noastră de a subplanta pe Dumnezeu, substituindu-ne funcțiunii Lui fundamentale, care este actul de creație. Nu putem să creăm, pentru că nu suntem decât oameni. Putem însă să fim oameni, și aceasta însemnează foarte mult. Toată greșeala și tot păcatul provin tocmai din faptul că nu știm să ne măsurăm puterea noastră și nu știm să dăm voie acestor puteri interioare ale noastre să se desfășoare după plinătatea ei desăvârșită.

IV

Ortodoxia

1. ECUMENICITATEA ORTODOXĂ

Sinodul Ecumenic Ortodox

Cele mai noi informațiuni îngăduie să credem că de mult anunțatul Sinod Ecumenic al Bisericilor de Răsărit se va ține. Nu la Ierusalim, cum se dorise la început, ci la Sfântul Munte; și, iarăși, nu astăzi, a doua zi de Rusalii, cum ceruse Patriarhul ecumenic Vasilie¹, ci la o dată care rămâne a se stabili. După nevoile și indicațiile Bisericii noastre, această dată va fi, probabil, începutul lui octombrie.

Inițiativa acestui conciliu a pornit – formal – de la Patriarhul Vasilie, care, încă din iarna anului 1921, adresa tuturor autocefaliilor ortodoxe o chemare, asupra căreia se revenea în vara lui 1923 cu precizări: „În scurgerea veacurilor și în dezvoltarea neconținută a vieții sociale, s-au ridicat o mulțime de probleme cari impun Bisericii o soluționare urgentă. De aceea, în deplină înțelegere, în deplină conștiință și cumpănire a nevoii ca – în frățească iubire – să ne grăbim cu toții la această adunare, revenim asupra hotărârii luate și aprobate în anul trecut și decretăm ca – cu ajutorul lui Dumnezeu – sinodul să se adune în 1926 și să își înceapă lucrările în marea și slăvita zi a Rusaliilor (...). Sinodul va dura tot timpul care va fi necesar pentru soluționarea și cercetarea chestiunilor cari interesează pe fiecare din sfintele Biserici Ortodoxe...”. În ceea ce privește locul de convocare, Biserica noastră socotea la început, ca cea mai potrivită scopului, sfânta cetate a Ierusalimului. Acum, de acord cu alte Biserici, ea e însă de părere că Sfântul Munte Athos e într-un tot cu mult mai potrivit, atât prin însemnătatea istorică a acestui vestit centru de viață monahală, cât și prin bogăția spirituală a bibliotecilor lui și a situației lui centrale.

Programul sinodului indică șapte secțiuni:

1) *Chestiuni generale*. Se va încerca o revedere a dreptului canonic pentru o adaptare a lui la nevoile timpului. Nu ascundem că această idee de revizuire și

punere la curent pare de-a dreptul inspirată de structura Bisericii apusene. De altfel, în aceeași secțiune se va discuta, după toate probabilitățile, și eventualitatea unor legături mai strânse cu celelalte Biserici creștine.

2) *Chestiuni dogmatice*. Se va afirma din nou principiul inviolabilității dogmelor stabilite în cele șapte Sinoade Ecumenice.

Se va relua distincțiunea între *theologumenon* (părere dogmatică) și dogma propriu-zisă; chestiune de cea mai mare însemnătate — și, ca eventuale consecințe, de cea mai mare însemnătate, mai ales dacă adăugăm că se va discuta și hotărâ asupra părerilor Ortodoxiei rusești, care prin unii din reprezentanții ei, încă de mult a afirmat că teoriile asupra procesiunii Sfântului Duh, care despart pe catolici de ortodocși, nu sunt propriu-zis dogme, ci doar *theologumena*.

Tot așa de grea de consecințe va fi și soluția care se va da în controversa asupra validității botezului „ereticilor”; controversă care merge de la extrema rusă, ce refuză catolicilor și protestanților dreptul de a se numi creștini, până la cea greacă, ce admite o convalidare a botezului prin preoții ortodocși.

3) *Chestiuni administrative*. Formalitățile de îndeplinit pentru convocarea sinoadelor ecumenice și locale; legături mai strânse între diferitele Biserici; uniformizarea procedurii etc.

4) *Chestiuni liturgice*. Corectarea și editarea cărților sfinte; reforma predicii; a ritualului liturgic și a repausului de sărbătoare; reducerea numărului posturilor; cultul sfinților; reforma muzicii bisericești etc.

5) *Chestiuni relative la cler*. Reforma seminariilor; recăsătorirea preoților văduvi; criza vieții monahale; vestmintele preoțești în viața de toate zilele etc. Cea mai însemnată problemă în această secțiune va fi însă, desigur, aceea a funcțiunilor în ierarhia bisericească, problemă de care se leagă în bună parte soarta de viitor a tuturor Bisericilor răsăritene și care interesează nu numai Biserica propriu-zisă, ci structura vieții sociale în genere.

6) *Chestiuni privitoare la calendar*, ridicate de „îndreptarea” aproape gregoriană a calendarului, acceptată de unele Biserici Ortodoxe. Știm deja că Sinodul nostru a făcut să tipărească în limba franceză și va distribui celor adunați la Sfântul Munte o broșură a prof. Chiricescu² specialistul nostru cel mai autorizat în chestiuni de calendaristică.

7) *Varia*. Chestiuni sociale și morale. Politică religioasă. Schisma bulgară. Relațiunile cu Sovietele etc. Aceasta din urmă, chestiune extrem de delicată, cu atât mai mult cu cât recunoașterea de către fostul Patriarh ecumenic Grigorie³, acordată bisericii lui Udenski, prieten al Sovietelor, va ridica anumite dificultăți canonic-juridice în legătură cu Biserica Rusă pravoslavnică, pribeagă în străinătate și așezată sub oblăduirea lui Antonie al Kievului.

Însemnătatea acestui Conciliu Ecumenic nu va scăpa nimănui. Evident, Biserica noastră va fi reprezentată. Nu cunoaștem compunerea delegației. Dar trebuie să nădăjduim că va fi cea mai bună posibilă: vor trebui să meargă creștini de o Ortodoxie peste orice bănuială, de o cultură larg europeană și de un delicat simț politic. Străinătatea nu ascunde că slavii și românii dispută astăzi elenismului, fiecare pentru ei, supremația spirituală în viața ortodoxă. Va trebui

să le cercetăm și să-lămurim dacă avem o formulă de Ortodoxie a noastră, în adevăr superioară celorlalte două; și dacă această formulă ar fi de fapt capabilă să dea puteri noi vieții religioase de pretutindeni. Altfel, supremația pe care am urmărit-o nu ar fi decât politică și ea nici nu s-ar sprijini decât pe prestigiul pe care, eventual, statul nostru i l-ar putea împrumuta.

La Ierusalim

Pr[eotul] Grigore Cristescu a tipărit o carte actuală: *Mai aproape de tine, Doamne!* – asupra călătoriei pe care a făcut-o la Ierusalim.

În Evul Mediu, când Biserica anunța înstrăinarea Sf[ântului] Mormânt, creștinismul european s-a manifestat energic. Cruciații, în afară de ambițiile politice care-i mâneau pe drumurile însorite ale Răsăritului, au luptat pentru Ierusalimul creștin și dintr-un profund sentiment religios. Din zăngănitul armelor radia masiv dorința de sacrificii.

Mai târziu, cum Biserica a încetat să decreteze, un drum la Ierusalim însemna un pas către Hristos. Hagialăcul a înlocuit călătoriile în masă; oamenii au alergat neîncetat după umbra lui Hristos, deși știau că n-o pot ajunge niciodată.

La noi, anul trecut, P. S. Nicolae, mitropolitul Ardealului, a plecat cu 160 de închinători spre Ierusalim, în setea aprinsă după revelații.

Ca altădată caravanele tăcerii, pelerinii români au pătruns în cetatea supremelor amintiri, au sărutat smeriți urmele sfinte ale Mântuitorului, au văzut Golgotha cu piatra în care a fost înfiptă crucea răstignirii, Bethleemul cu ieslea nașterii și Muntele Măslinilor, locul înălțării la cer.

S-au rugat dornici de inspirație în grădina Ghetsimani, umezită de lacrimile lui Iisus, în Săptămâna Patimilor, și au aruncat privirile dincolo de apele tălăzuite ale Tiberiadei.

Au poposit apoi liniștiți în Nazaretul copilăriei și au vizitat amănunțit Samaria idoloiatră.

Pretutindeni închinătorii au dus evlavia strămoșească, cea care i-a ajutat să respire înțelegători în „Țara Apostolilor” și să se inspire la vatra *Evangeliei*.

Pr[eotul] Cristescu s-a desprins de repetate ori de grijile călătoriei zilnice și, inspirat, a așternut pe hârtie, moment după moment, tot visul pe care l-au trăit aieveau în Canaania pământului sfânt.

Cunoscător temeinic al *Sf[inte]i Scripturi*, autorul îmbină într-un chip de măiestrie pasagiul evanghelic cu realitatea locală.

Cartea e scrisă în note locale, într-o formă care vădește un dar descriptiv remarcabil. Sunt unele pagini pline de amănunte sesizante și de reflecții ce pun în lumină intensă sensibilitate mistică a autorului.

Citiți-o și veți zice împreună cu mine: am fost la Ierusalim.

Nevoia unor congrese panortodoxe

Călătoria Patriarhului României¹ la locurile sfinte și, în genere, în țările Răsăritului poate însemna o dată nouă în istoria Ortodoxiei. Căci legăturile personale făcute de Înalt Prea Sfințitul Miron pot fi începutul unor legături statornice între Biserici, cari lipsesc astăzi aproape cu desăvârșire.

Mai ales la Atena, unde scaunul arhiepiscopal e ținut de un om de vastă cultură europeană și unde un aspru control al canonicității ortodoxe se face totuși simțit, s-a discutat necesitatea convocării unui congres panortodox și, eventual, a unui sinod ecumenic.

Din acestea două, congresul are, fără îndoială, o mai mare însemnătate. Ceea ce lipsește Ortodoxiei în genere nu e disciplina dogmatică propriu-zisă. Ci contactul permanent între diferitele Biserici naționale, pentru stabilirea unei atmosfere unitare, concrete.

Autocefaliile au, pe lângă netăgăduite, foarte însemnate avantagii, și defectul de a nu putea înfrâna creșterea elementului *istoric* din viața Bisericii, în paguba celui dogmatic. Orice Biserică e constituită din aceste două elemente. Teoretic, linia de demarcațiune stă între ele netă. În practică însă, măsura nu se prea poate păstra.

În Apus, unde există autoritatea centrală a papei, problema menținerii acestei unități nu se prea pune, Roma impunând păzirea strictă a liniei Bisericii Catolice. De unde însă rezultă un fel de abstractizare a Bisericii, un fel de uniformizare a vieții spirituale, care nu poate ține seamă, și, deci, nici valorifica după cuviință elementele locale, concrete, ale religiozității.

De aceea, formula noastră ortodoxă — urmând, de altfel, linia tradiției pauline — e superioară. Căci ea îngăduie dezvoltarea vieții religioase în cadrele ei naturale, așa cum ele se precizează în și prin națiune. Cum însă națiunea e un corp viu, pasibil de a lua forme de echilibru și înfățișări deosebite, religiozitatea trebuie să-i urmeze. Și atunci, există primejdia ca, în aceste neîncetate transformări, noi să nu mai fim în stare a deosebi accidentalul de esențial și să ne vedem atacată însăși esența dogmatică.

Din necesitatea aceasta de a ne controla prin comparație, pentru a putea preciza în fiecare moment ce e istoric în aceste transformări — și, prin urmare, ce e îngăduit —, izvorăște pentru toate țările ortodoxe nevoia unor întâlniri periodice și a unei conlucrări mai strânse.

Congresele pan-ortodoxe sunt o modalitate. Conlucrare pe terenul publicațiilor științifice ar fi alta. P. S. Patriarh sprijină de-aproape inițiativa grație căreia va apărea în toamnă revista internațională de cultură ortodoxă *Logos*².

Nu ne îndoim deci că va fi pus, din aceeași adâncă înțelegere a realităților, deosebită căldură în discuția în care s-au pus la cale adunările panortodoxe.

Conducerea religioasă a Răsăritului

Un confrate, relevând ofensiva catolică în jurul Sfântului Mormânt din Ierusalim, aduce amănuntul că, între alte elemente de cari se prevalează aceștia în protestul lor pentru a dovedi că *statu quo* a fost rupt, e și „intrarea triumfală” a Patriarhului României în Sfânta Cetate.

Ofensiva catolicilor nu e o surpriză pentru nimeni. Împăcarea Vaticanului cu Quirinalul ca și, acum în urmă, îngăduința congregațiilor de a se așeza din nou în Franța dovedesc că Biserica de Apus e în plină ascensiune politică. Această ascensiune trebuia să-și aibă repercusiunile ei în tot trupul catolicismului și, ca atare, manifestația de la Ierusalim e în ordinea lucrurilor previzibile.

Nu trebuie înțeleasă însă această protestare ca pornind din teama catolicilor față de creșterea prestigiului nostru. Această teamă nu există. Biserica de Apus – care are cel mai puternic și mai precis serviciu de informații din câte există în lumea întreagă – știe astăzi mai bine decât noi chiar că de o expansiune a Ortodoxiei românești nu poate fi vorba. „Patriarhia românească? Dar ea nu există decât... în bugetul statului român!” Iată părerea exactă, scăpată într-un moment de imprudentă sinceritate, unui reprezentativ personaj catolic, pe care am avut prilejul să-l văd acum câteva luni peste graniță.

Și, din nefericire, așa e – de unde și durerea noastră. Căci s-ar fi putut să nu fie așa, pentru că nu a fost întotdeauna așa. Biserica noastră a cunoscut timpuri de mare strălucire. A fost doară o vreme în care centrul Ortodoxiei era la noi. Sunt, e adevărat, de atunci, trei sute de ani. Dar acum trei sute de ani, mica Biserică moldovenească putea, vasăzică, să adune un Sinod al întregii Ortodoxii la Iași¹, iar domnul țării, Vasile Lupu, salutat în pravoslavie cu chemarea de „Vasilievs”, putea schimba patriarhii Răsăritului². Era în vremea în care mitropolitul Petru Movilă își scria catehismul său³, rămas până astăzi cel mai trainic și mai cuprinzător compendiu al credinței noastre pravoslavnice.

Astăzi? Întâmplările⁴ ne-au aruncat pe cap împrejurări favorabile mai mari decât a putut suporta vrednicia noastră. Ne-am trezit într-o zi cea mai mare țară ortodoxă și nimic nu se împotriva ca noi să luăm efectiv conducerea religioasă a Răsăritului. Dimpotrivă, toată lumea ne chema și ne aștepta la acest loc de cinste.

Ce ar fi putut însemna acest lucru se vede din apriga luptă pe care o dau astăzi italienii și francezii pentru reprezentanța catolicismului în Răsărit. Am înțeles noi acest fapt? Da, de îndată ce am vrut să avem cu orice preț o patriarhie. Dar am știut ce să facem cu ea? Rătăcirea sinodală și halul în care se află Biserica noastră ne-o spun clar.

De această Biserică să se teamă catolicii de la Ierusalim? Să fim serioși!

Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre

P. S. Tit¹, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, călătorește la Sofia. Pentru a vizita pe Mitropolitul Bulgariei, cu care ar fi prieten, spun unele ziare; pentru a încerca o împăcare între biserica schismatică a exarhatului bulgar² și Patriarhia Ecumenică a Constantinopolei, afirmă altele.

Versiunea cea din urmă pare mai aproape de realități. Cu atât mai mult cu cât știm că planul acesta există mai demult în intențiile cercurilor superioare bisericești de la noi. Iar dacă P. S. Tit a plecat la Sofia cu o misiune – fie chiar numai oficioasă – apoi, desigur că poartă cu sine binecuvântările arhieresti ale Î. P. S. Miron.

Nu știu care va fi rezultatul acestei misiuni. Ținând seamă de calitățile emnente ale trimisului Bisericii noastre și de alte împrejurări, cari nu e deocamdată nevoie să le înșirăm pe toate aci, am fi înclinați să nădăjduim că P. S. Tit se va întoarce fără nici un rezultat.

Mă gândesc însă că actul acesta e unul din multele pe cari le-am nădăjduit noi ca făcând parte din misiunea Bisericii noastre ridicate la rangul de Patriarhie – și înțeleg de ce jalea noastră e cu atât mai mare. Rămasă, după revoluția rusească și risipirea mândrei și puternicei Biserici de la răsărit, cea mai mare dintre toate autocefaliile ortodoxe, [Biserica noastră avea toate dreptu]rile³ – ca și îndatorirea – să se așeze în capul pravoslaviei, devenind nu numai arbitru întregii vieți ortodoxe, dar și îndreptarul ei, punctul ei de raliere.

Își închipuie oricine câte foloase spirituale, dar și politice ar fi decurs pentru neamul nostru din preluarea de către noi a acestor rosturi conducătoare. E de ajuns să amintim că Franța laică, aceea care a izgonit congregațiunile de pe teritoriul ei, a luptat totuși din răzputeri pentru a păstra rolul de protector al tuturor așezărilor catolice din Siria și Palestina și că una din pricinile împăcării dintre Roma și Vatican trebuie căutată tocmai în încercarea Italiei de a se substitui Franței în Asia Mică.

Iată – prin analogie – ce perspective ni s-ar fi putut deschide nouă, dacă ne-am fi dat de la început seamă de rosturile pe cari le putem împlini în Ortodoxie și dacă am fi procedat în consecință. Nu am înțeles însă. Biserica noastră e condusă de niște ciobani șireți, cari nu au habar de bunurile spiritualității și de cultură; și cari, pe deasupra, nici nu sunt creștini. Am dovedit-o.

Astăzi, P. S. Tit încearcă să schimbe cursul lucrurilor. Va izbuti și dincolo de marginile unui succes local? Pentru aceasta îi lipsesc sprijinul și înțelegerea de sus.

Crima sovietică împotriva Duminicii

Imensul popor ortodox de dincolo de Nistru e obligat de astăzi înainte să steargă din socotelile lui sufletești această zi a Domnului. Duminica a fost înlo-

cuită, printr-un decret sovietic, cu o zi numerotată și lăsată la voia oricui pentru odihnă. Nu numai numele ei, dar simpla ei ordine în săptămână a fost socotită primejdioasă, pentru că-i evocatoare de neuitate emoții.

E ultima lovitură ce se aduce creștinismului pe pământul roșu al Rusiei. Și cea mai gravă. Nu însă pentru politica religioasă a Ortodoxiei. Rusia geopolitică a încetat de foarte mult să țină cumpăna acestei lumi spirituale. Și dacă noi am urmărit cu atâta crâncenă atenție atâtea chestiuni de politică religioasă, a fost tocmai pentru că simțeam că centrul Ortodoxiei, deplasat de-acolo, încearcă și trebuie să fie statornicit aci, între noi. Nu?

Crima ultimului ordin sovietic – fiindcă o crimă este – e numai de ordin sufletesc. Nu încetează, cu suprimarea Duminicii, și mistica ei. Desigur că nu. Dar se sfârșește o etică a zilei acesteia. Comisarii bolșevici n-au avut de unde să înțeleagă, ori au înțeles exagerat de bine, că Duminica este un legământ, o forță morală, o entitate spirituală și, mai ales, o disciplină. Este o disciplină care, atunci când, din voia lui Dumnezeu, nu pornește din adâncuri, se impune sărbătorește din afară. O haină curată, îmbrăcată la șapte zile o dată, comunică prin acest simplu fapt un sentiment. Un clopot care sună creează neapărat o dispoziție anumită. Este, în acest simplu ritual – dacă nu pentru oricine o semnificație mistică – cel puțin una morală. E un element de educație. E o mare putere de convingere de la om la om și de la suflete la suflet. E un cadru care impune ținută.

E o mare tristețe să reduci până aci sfântul înțeles al Duminicii și să prinzi doar atât din marea ei rezonanță interioară, din blândul ei mister. Dar atâta lucru putea să rețină mintea oricărui om, chiar dacă existența și lumea nu se împart pentru el decât exact în atâtea probleme câte capitole are *Capitalul* lui Marx. Sângerosul păcat făptuit împotriva a 150 milioane de creștini va găsi capul asupra căruia să cadă. Până atunci, un popor mare cât un pământ rămâne într-o aspră singurătate.

Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană

Acum două săptămâni, în vreme ce Biserica Notre-Dame răsuna de imnuri de jale la înmormântarea celui de-al douăzecilea arhiepiscop al Parisului, *cardinalul Dubois*, la Mănăstirea Izvorul Tămăduirii avea loc sfânta pogribanie a *Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea al Constantinopolului*.

Venerabilul părinte, ce își încheia viața pământească la frumoasa vârstă de 89 de ani, a fost un cărturar de seamă. Și-a făcut primele studii la Constantinopole, Halki, Atena. Și le-a desăvârșit prin centrele Apusului: Roma, Florența, Viena, München, Lipsca, Berlin, Paris și Londra. Era un mare cunoscător al filosofiei ecleziastice. Profesor la Școala Teologică din Halki, director al Seminarului din Galata, Mitropolit de Anghialos, al Pelagoniei, al Niceei – pretutindeni pe unde a trecut a lăsat urmele personalității sale distinse. Orator de seamă

și mare prieten al românilor, cu prilejul încetării din viață a Regelui Carol I a rostit acel frumos discurs în Biserica Sfintei Patriarhii Ecumenice. Acesta a fost omul și Patriarhul Vasile al III-lea.

Gazetele noastre ne-au informat amănunțit și la vreme asupra boalei cardinalului Dubois, asupra personalității, morții și înmormântării sale. Adormirea în Domnul a fericitului Patriarh Ecumenic ne-a fost laconic anunțată: în vreo zece cuvinte. Atât. De o parte, un cardinal, de alta, cel mai în cinste dintre Patriarhii Răsăritului.

Hotărâse Sinodul Bisericii românești să trimită un reprezentant la înmormântare. Dar de la Legațiunea elină, unde venise să-și vizeze *pasportul*, a aflat că înmormântarea avea loc chiar în ceasul acela. A renunțat, deci. Și astfel, pentru poporul român ortodox, moartea întâiului între patriarhi n-a însemnat mai mult decât moartea unui burghez oarecare și infinit mai puțin decât moartea cardinalului! Veți zice: lipsa posibilităților de informație.

Nu. Sunt fapte ce ilustrează o nenorocită stare de lucruri: dezorganizarea Bisericii Răsăritene. Fiecare fracțiune a Ortodoxiei are — chipurile — o lege de organizare. Și fiecare lucrează pe cont propriu. Ia inițiative cari nu-i aparțin. Ar vrea să dea tonul în probleme ce privesc întreaga Biserică, nesocotind legăturile necesare cu celelalte Biserici Ortodoxe și cinstea, canonică obligatorie, convenită Patriarhiei Ecumenice. Și în Biserică dreptarul cinstei a fost răsturnat: cine are punga doldora, acela crede că are și dreptul la respect. Și așa haosul crește.

Ortodoxia n-are un statut de organizare. Iar așezările canonice sunt nesocotite. Și atacurile din afară, încurajate de greșelile dinăuntru, sporesc. Dar, ciudat, cetatea Ortodoxiei rezistă totuși. Inacțiunea ori nefasta acțiune a unor conducători vremelnici ai Bisericii nu pot decât să întârzie înfăptuirea chemării ei. Viața lăuntrică a Ortodoxiei e prea năvalnică, garanțiile Întemeietorului, suficiente, spre a ne feri de păcatul deznădejdiei.

Dar, vai acelora cari n-au înțeles chemarea vremii, cari „în cinste fiind n-au cunoscut și s-au asemănat dobitoacelor”, cari altă grijă decât cea lumească n-au avut; cari nu numai că n-au făcut nimic pentru strângerea laolaltă a fiilor Bisericii Ortodoxe, dar prin faptele mândriei lor de oameni ajunși, nesocotind glasul dragostei, au lucrat la dezmembrarea ei!

„Ierusalime, Ierusalime (...), de câte ori am vrut să adun pe fiii tăi, cum adună cloșca sub aripi puii săi; dar n-ați vrut”¹ sună musttrarea Domnului. Luați aminte, episcopi ai Bisericii Ortodoxe!

Impasibilitate

Ni se vestește din Polonia o vie ofensivă catolică împotriva Bisericii Ortodoxe din loc. Mai săracă, mai incultă, mai dezorganizată, aceasta din urmă se vede hărțuită din toate părțile și chemată în judecată în fiecare zi pentru neîndeplătită deținere de bunuri. Rezultatul acestor procese, defavorabil ortodoc-

șilor, duce la depozitarea treptată a Bisericii pravoslavnice și creează o tristă stare de lucruri, asupra căreia vom reveni cu amănunte. Catolicii din Polonia sunt polonezi; ortodocșii – ucraineni. Mai e ceva de adăugat?

Mai este. Și anume: impasibilitatea noastră. Sinodul Bisericii poloneze și președintele lui, Î. P. S. mitropolit Dionisie, reacționează numai foarte timid. Lipsește din partea lor o încercare de a solidariza lumea ortodoxă.

Dar tot așa de impasibili stăm noi. Nu avem decât informații incomplete și de a doua mână. Nu cunoaștem procesul care se dezbate între catolici și ortodocși în chiar hotarul nostru și nu știm încă nici măcar cine are dreptate.

Veți întreba: vreți să luăm vreo inițiativă? Să facem mai mult decât polonezii înșiși?

Voi răspunde: Da. Și de ce nu? Suntem prima țară ortodoxă; și asupra noastră cad sarcinile cele mai grele. Noi suntem răspunzători de marea solidaritate pravoslavnică astăzi și fiecare fir de păr care se clintește fără ca noi să fi făcut tot posibilul întru apărarea lui apasă asupra noastră ca un greu păcat.

Avem cea mai mândră și cea mai puternică patriarhie ortodoxă din lume. Să tragem curajos toate consecințele. Părintele Patriarh a depus funcțiunile administrative. Nu le-a depus însă și pe cele spirituale. Îi revine de-a dreptul, deci, sarcina de a lua o inițiativă.

Nu e vorba numaidecât să protestăm. Poate că, cine știe, catolicii vor fi având dreptate. Dacă nu o au, o puternică intervenție colectivă a tuturor Bisericilor Ortodoxe nu ar putea să oprească săvârșirea unei inechități. Iar dacă o au, o intervenție a tuturor e cu atât mai necesară, în sensul cel[ăl]alt: al ajutorării unei întregi Biserici amenințate cu dispariția din pricina sărăciei.

Așteptăm hotărârea Î. P. S. Miron.

Îndreptar

Radicalii Ortodoxiei (sunt, din fericire, și din aceștia) au ridicat o chestiune principală cu prilejul călătoriei P. S. arhiereu-vicar Tit Simedrea la Atena. Se știe că P. S. Tit a plecat din ordinul și din dorința părintelui Patriarh, care ar vrea o mai mare apropiere și o mai strânsă legătură între Bisericile Ortodoxe. Călătoria aceasta o așteptam mai demult și am salutat-o după cuviință.

Iată însă că radicalii de cari vorbeam ridică din umeri: călătoria la Atena? La ce bun? Pentru strângerea legăturilor dintre Biserici; pentru realizarea unei solidarități mai ferme și mai depline? Nu e nevoie! Suntem solidari cu toții întru Hristos; și legătura între Biserici tot prin El se face, dacă fiecare Biserică își ține îndeaproape legea. Avem un singur punct de raliere: Hristos. Să ne ținem strâns de arătările lui și totul e în ordine; și unitatea de credință, și solidaritatea.

Raționamentul radicalilor – așa de valabil în aparență, încât înfruntarea lui ar duce de-a dreptul la catolicism – nu e nici pe departe impecabil. Căci Biserica

este UNA, și totuși, noi avem MAI MULTE Biserici Ortodoxe. Între BISERICA lui Hristos, care depășește veacurile, și BISERICILE noastre naționale pravoslavnice este o deosebire care provine din adăugarea unui element concret, ISTORIC, la acestea din urmă.

Este sigur că fiecare din aceste Biserici locale au, toate, unul și același îndreptar — BISERICA. Este adevărat că păzirea indicațiilor acelui îndreptar aduce cu sine unitatea de doctrină și, cu aceasta, solidaritatea Bisericilor, prin participarea lor, prin fuziunea lor, așa zice, în arhetip, în BISERICA.

Dar tot așa de sigur și adevărat este că, pentru ca diferitele Biserici să poată în adevăr respecta și împlini LEGEA, ele trebuie să fie în cât mai strânsă legătură între ele și în cât mai activă osmoză.

Împotriva acestei afirmații, pe care eu o socotesc fundamentală, pot să strige și să protesteze radicalii Ortodoxiei oricât vor pofti; parcă-i aud deja tunând: erezie papistășească; deformație metafizic-gnoseologică; istoricism și... psihiologie. Îi rog însă să se liniștească; nu e nimic din toate astea. Ci doară un imperativ de viață. Bisericile noastre nu sunt un Ierusalim ceresc. Ele trebuie să trăiască; deocamdată aci, în veac. E un lucru pe care îl uităm prea des.

Primatul temporalului?

Părintele Iuliu Hossu, episcop unit de Gherla, a trimis credincioșilor săi o scrisoare pastorală, instituind o zi de rugăciune pentru Biserica Ortodoxă prigonită în Rusia. E o frumoasă pagină de literatură religioasă, peste care trece un larg suflu de indignare întru Hristos, cu puternice și demne accente de protest.

Dar, cu toată bucuria noastră pentru faptul că un fiu și păstor al Bisericii lui Hristos s-a învrednicit de atâta virtute, nu pot sugruma într-un colț al sufletului o undă de întristare. Iată, Biserica noastră Ortodoxă stă; și nu se încumetă la elementarul gest de solidaritate, pe care și l-a îngăduit chiar Biserica schismatică a bulgarilor.

Am auzit și o explicație. Ea este penibilă: să fim cuminți. Stăm în coasta Rusiei; și Dumnezeu știe dacă nu cumva diavolii roșii de la Moscova, cari ne caută găță, nu vor prinde prilejul pentru a tuna împotriva... amestecului nostru în trebile lăuntrice ale Sovietelor.

„Ne” caută găță! Cui „ne”? Că doară vorbește Biserica Ortodoxă. Nouă, Bisericii? Nu. Ci nouă, statului român! Vedeți, dară! BISERICA românească este silită să lipsească de la un gest și o îndatorire elementare, pentru că aceasta nu se potrivește cu interesele STATULUI românesc. Instituirea expresă a primatului temporalului, a secolului asupra spiritualului. Mai clar decât atâta nu se poate.

Să fim, deci, cuminți. Să întârziem, să renunțăm chiar la o mărturisire care constituie prima noastră datorie de următori ai lui Hristos, pentru că interesele statului nostru sunt altele. Îmi aduc și acum aminte ce nobilă supărare cuprinse-

se pe vajnicii apărători ai Ortodoxiei române acum patru ani aproape, când, intrând în presă și scriind prima *Duminică* la această foaie¹, arătam că nu se poate cere statului român „modern” să se identifice cu nevoile Bisericii și că e atunci cu tot felul de poncife istorice și considerațiuni „dominante”. Eu am ridicat din umeri. Știam cui vor da dreptate împrejurările. Am precizat, de atunci, diverse împrejurări cari mă verificau. Și astăzi mă verifică alta. Acum ce mai vreți?

Frații noștri creștini ortodocși sunt schingiuiți în Rusia, Bisericele sunt închise – iar în numele pravoslaviei românești nu poate ridica cuvânt de împotrivire și mărturie de solidaritate decât... episcopul unit al Gherlei! Asta e.

Îndreptarea unei erori

Rândurile mele din *Dumineca*¹ trecută, în cari relevam frumoasa scrisoare pastorală prin care episcopul Hossu hotăra o zi de rugăciune pentru creștinii prizonieri din Rusia, mi-au procurat un plus de informație. Am primit, anume, la ziar textul a două scrisori pastorale analoage, emanând una de la părintele Bădescu, episcopul Caransebeșului², alta de la vlădica Neculai, mitropolit al Sibiului³. Mai ales aceasta din urmă, de o frumoasă ținută literară și conținând, intercalată în text, o rugăciune ocazională, scrisă cu un deosebit simț al limbii și atmosferei bisericești, plină de o nobilă emoție, m-a impresionat. Împotriva mitropolitului Bălan nu o dată am avut prilejul să fac valabile tot felul de aprehensiuni, dintre cari unele grave. Nu mă voi da în lături să recunosc, totuși, și în această împrejurare, că P. S. Neculai al Sibiului este, între arhierii noștri, cel mai viteaz și cel mai sensibil la întâmplările cari angajează într-un fel sau altul ființa Bisericii noastre. Discuția poate fi în legătură cu soluțiile pe cari le adoptă în aceste împrejurări. De la reacțiunea necesară însă, nu a lipsit niciodată.

Aceste două pastorale, cari îmi sosiră în cursul săptămânii, dovedesc un lucru: că nu am avut dreptate când am afirmat că din sânul Ortodoxiei românești nu s-a ridicat nici un glas pentru îndurerata Biserică pravoslavnică Rusă și că numai uniții s-au învrednicit de o asemenea atitudine. Iau act de această eroare a mea.

Constat însă că manifestările vin din Ardeal. Că Biserica noastră, în întregul ei, în frunte cu Sinodul, a tăcut. Și că numai de peste munți s-au ridicat glasurile de protest și de solidaritate. Chiar dacă m-aș înșela a doua oară și dacă pe undeva, într-o eparhie din Vechiul Regat, ar mai fi existând vreo asemenea pastorală, încă nu ar fi neîndreptățită constatarea pe care am făcut-o și cu alte prilejuri că, între faptele cari deosebesc Ortodoxia ardeleană de Ortodoxia din vechea țară, e și mai viul spirit de acțiune al celei dintâi.

Cine din noi are dreptate?

... Este încă un aspect ignorat al marii probleme structurale a Ortodoxiei. Dar ne gândim așa de puțin la el!

Sfinți naționali?

Citesc într-un ziar:

„Correspondentul din Belgrad al ziarului «Observer» anunță că Sinodul sârbesc se ocupă cu chestiunea canonizării lui Nicolae al II-lea, care a fost împușcat la Ecaterinburg de către bolșevici.

Petiția care cere proclamarea lui Nicolae al II-lea ca «Sfânt Mucenic» a fost înaintată Sinodului de către populația ortodoxă a orașului Leskovitz. Cererea e motivată de faptul că Nicolae al II-lea ar fi fost «cel mai cinstit, cel mai inimos și cel mai mărinimos dintre suveranii europeni», iubind călduros poporul sârbesc, ca pe al său propriu. În consecință, se cere ca Nicolae al II-lea, care a murit ca un mucenic, să fie pus alături de sfinții naționali ai sârbilor – Simion, Sava, Lazăr, Ștefan și alții”.

Cererea aceasta este extrem de curioasă. Nu se poate susține că era canonizărilor ar fi categoric închisă pentru Biserica Răsăriteană. Dar fapt e că lucrul nu se mai obicinuiește. Și, pe urmă, organizarea – sau, dacă vreți, dezorganizarea specială în care se află de câteva veacuri Ortodoxia – ridică anumite dificultăți.

Relațiunea de mai sus vorbește ea însăși de sfinți... naționali. Sfinții naționali sunt totuși un *curiosum*. Cum adică – chiar în materie de sfințenie, ceva care e valabil peste Dunăre încetează să fie valabil la București? Starea de sfințenie reprezintă o valoare națională, sau una absolută? Nu există sfințenie obiectivă?

Dar această aberație și are explicația ei formală; cine ar trebui să canonizeze? Sinoadele Bisericii sârbești. Au hotărât aceste sinoade valoarea pentru Biserica noastră, de pildă? Nu. Atunci nici canonizările ei. Vedeți, deci: sinoadele naționale duc la... sfinții naționali.

De unde această anormalitate? Dintr-o falsă înțelegere a autocefaliei. Fără-mitarea Ortodoxiei în Biserici naționale complet autonome este o depărtare de la normal. Căci, de fapt, autocefalia nu este de sine stătătoare. În ce ne privește pe noi, autocefalia este un privilegiu pe care ni l-a acordat Patriarhia din Constantinopol¹. Poate să nu ne convină asta, dar așa e: logic, istoric și dogmatic. **LEGĂTURA DINTRE NOI ȘI PATRIARHIA ECUMENICĂ NU E NULĂ, CI NUMAI ANULATĂ PRIN CĂDEREA ÎN DESUETUDINE.**

Ce s-a întâmplat cu noi s-a întâmplat însă și cu celelalte Biserici. Am uitat cum stau lucrurile, în fond, și ne credem de capul nostru. Rezultatul? Sfinții... naționali și adevărurile religioase... naționale. Ce păcat că nu putem să râdem!

Nedumeriri

Despre P. S. Gherontie, episcop al Tomisului¹, deci păstorind în cel mai înaintat post al Ortodoxiei românești înspre răsărit, am spus aci adesea cuvinte de recunoaștere a unei activități pe care o doream rodnică. Nu în virtutea unor

legături personale cari ar fi existând între Prea Sfințitul și noi. Căci legăturile personale nu au însemnat nicicând ceva în acțiunea noastră. Ci numai pentru adevăr.

Astăzi însă ni se înfățișează un fapt surprinzător. Iată-l.

„În comunele Caverna, Hârșova, Ciobanu, Mihai Viteazul, Ghiuvenlia, Chiaslev (și alte vreo câteva) P. S. a resfințit Bisericele care au fost sfințite în regulă și în care s-au oficiat serviciile în timpul războiului de către bulgari; s-au oficiat sub episcopul Ilarie și până la câteva săptămâni înaintea resfințirilor făcute de P. S. Gherontie.

Pe ce motiv s-a făcut resfințirea? Pentru că, zice Sfânta Episcopie, aceste Biserici au fost profanate de bulgari, care, în timpul războiului, le-au luat Sfintele Moaște ce trebuie să existe pe Sfânta Masă.

Ce-au vrut să facă bulgarii cu Sfintele Moaște? Mai ales că și ei au făcut servicii în aceste Biserici?

Și, dacă bulgarii au făcut servicii în Bisericele noastre Ortodoxe, numai prin faptul că ne-au fost dușmani în război, prin aceasta s-au profanat Bisericele?

Sau, dacă bulgarii sunt schismatici față de ecumenicitatea ortodoxă, prin aceasta s-a comis o profanare când ei au săvârșit Tainele în Bisericele noastre?

Dacă pentru acest al doilea motiv a socotit P. S. Gherontie că s-au profanat Bisericele, ce se face cu toate ierurgiile săvârșite de la război până la resfințire? Noi știm că schisma lasă în picioare valabilitatea Tainelor săvârșite, căci schisma bulgarilor privește disciplina administrativă, iar nu dogma. Sfintele Taine sunt valabile între noi și romano-catolici, cu atât mai mult între noi și bulgari.

Nu cumva însă toate motivele de resfințire a Bisericilor se datoresc altor interese, străine de dogmă și de ecumenicitatea ortodoxă?”

Din partea noastră, nu am avea decât o dorință: să fim lămurii. Noi și toată lumea care stă nedumerită. Ceea ce nu e frumos.

Pregătiri pentru Sinodul panortodox

Se deschide sesiunea de primăvară a Sfântului Sinod. Nu știu în ce dispoziție sufletească se vor fi adunând Prea Sfinții Părinți. Vremurile cari au trecut peste ei în acest ultim an au fost, bisericeste, mai liniștite. Vor fi fost, deci, chiriarhii mai la îndemână ca să judece asupra problemelor cari se pun astăzi Bisericii.

Credem că activitatea actualei sesiuni se va împărți în două: rezolvare de chestiuni curente, administrative, de o parte; formulare de probleme și studiere a lor, de alta. E vorba, evident, de marile probleme ale Ortodoxiei, pe cari viața religioasă de după război le-a indicat în chip precis și a căror rezolvare nu mai poate întârzia.

Vrem, deci, să spunem: cea mai de seamă îndatorire a Sinodului Bisericii noastre e astăzi să pregătească materialul pentru presinodul panortodox, care se va ține în curând la Muntele Athos.

Biserica românească e datoare să-și dea seama de importanța acestei reuniuni pravoslavnice și să se prezinte acolo suficient de pregătită nu numai pentru a ajuta la o rodnică desfășurare a lucrărilor, dar și pentru a cuceri în soborul Bisericilor dreptcredincioase **LOCUL CARE NI SE CUVINE, NUMAI DACĂ ȘTIM SĂ-L ȚINEM.**

Prima problemă de dezbătut și de lămurit va trebui să fie restabilirea unității de credință și de acțiune a Ortodoxiei, sfărțecată așa cum e în acțiunile izolate ale diverselor autocefalii, cari de prea multă vreme lucrează fără contact.

Va trebui, în acest scop, făcută o verificare de titluri și stabilirea acelei ierarhii fără de care este imposibilă o viață bisericească.

Și, mai ales, va trebui asigurată procedarea unitară în toate chestiunile curente, singura garanție de existență a Bisericii noastre **SOBORNICEȘTI.** Prilejul imediat, în această privință, nu va lipsi. El este dat, de pildă, de data Paștelor în anul 1931, care prezintă din nou particularitățile anului trecut.

Vrem să se reînceapă agitațiile; să se golească Bisericile? Desigur, nu. Dar pace în această chestiune nu se poate obține decât într-un singur fel: să serbăm toți în aceeași zi.

Asta însă nu poate hotărî decât Soborul de la Sfântul Munte. Iată, deci, un exemplu. Și nu e decât unul!

Toată atenția și toată însemnătatea pentru viitorul presinod. Iar Sinodul nostru să-și facă pregătirile.

Sf[ântul] Sinod și statul rumân sunt în vină

Toate ziarele publică o notă stereotipă:

„Ieri după amiază, M. S. Regele a primit în audiență pe părintele Visarion Dzuveni, mitropolitul Albaniei.

D-l președinte al Consiliului de Miniștri, ministru al Cultelor, l-a prezentat membrilor Sinodului permanent, arătând dorința sa ca Biserica să urmeze statul în recunoașterea noii Biserici naționale într-un stat care are legături în mai multe domenii cu statul român.”

Este o notă care ne surprinde în cel mai înalt grad. Părintele Visarion, mitropolit al Albaniei, în Sinodul Bisericii Române? Cum adică, Sfântul Sinod nu știe că părintele Visarion e **CATERISIT** de Patriarhia Constantinoplei? L-am văzut și eu, fotografiat cu tot felul de cruci pe piept; dar sfinții părinți chiriarhi ai noștri trebuiau să știe că un caterisit nu mai are dreptul de a purta engolpioane și că nu mai aveau dreptul să stea cu el de vorbă în Sinod, ca mitropolit.

D-l ministru al Cultelor l-a adus? Se poate. E probabil însă că d-l ministru nu cunoaște *toată* chestiunea. Biserica națională albaneză nu există încă, după

canoane¹. Părintele Visarion, care pe vremuri a încercat să obțină arhieria la noi și nu a izbutit, a fost ridicat la treapta arhierescă de doi episcopi ruși în pribegie, CARI NU AVEAU JURISDICȚIUNE.

Părintele Visarion, e adevărat, a devenit mitropolit al Albaniei și a hotărât instituirea autocefaliei albaneze. Asta însă împotriva Constantinopolei, care l-a caterisit. Procesul e în curs, deci.

Va trebui, desigur, să sprijinim hotărârea Albaniei de a-și avea o Biserică națională. Dar este cel puțin straniu a crede că o putem face solidarizându-ne noi, Biserica pravoslavnică, cu Biserica albaneză, care – o regretăm, dar așa e – în momentul de față nu poate fi socotită decât schismatică.

Datoria noastră este să oferim mediația noastră între Patriarhia Constantinopolei și autocefalia albaneză pentru a obține o împăcare și regularizarea canonică a acesteia din urmă. Cu totul fals e însă ca noi să recunoaștem, împotriva Constantinopolei – smulgându-ne, deci, din ecumenicitatea pravoslavnică – Biserica albaneză, primind în Sinod un arhieru caterisit.

Sfântul Sinod și d-l Iorga sunt în greșală gravă. Nădăjduim că vor reveni.

În chestiunea Bisericii albaneze

– O punere la punct –

Părintele Visarion Dzuveni, ce se intitulează „Mitropolit Primat al Albaniei”, ne-a vizitat la redacție, aducându-ne o întâmpinare din partea comunității ortodoxe albaneze din București. Întâmpinarea – care vrea să combată punctul nostru de vedere în foarte importanta chestiune pe care a ridicat-o, brusc, neașteptata vizită a părintelui Visarion Dzuveni la București – am publicat-o în numărul de alaltăieri al „Cuvântului”, rezervându-ne dreptul de a o comenta, neîntârziat. E ceea ce facem.

Noi regretăm că părintele Visarion s-a amestecat în această discuție. Tema, cum am pus-o noi, mărginea procesul la doi interesați: Biserica românească și guvernul românesc. Cazul Bisericii albaneze – față de care noi am ținut să ne subliniem simpatia – și al părintelui V[isarion] nu ne interesau, în speță, în ele însele. Pentru că însă părintele Dzuveni crede că ne poate întâmpina cu precizări cari răstoarnă afirmațiile noastre, datori suntem să restabilim – spre sincera noastră părere de rău – faptele. Nu de alta, dar nu putem lăsa impresia că noi nu știm ce spunem.

Să luăm, deci, lucrurile pe rând:

O hirotonisire... morganatică

Întâmpinarea recunoaște: „Este adevărat că hirotonisirea mitropolitului Visarion Dzuveni a fost făcută de către episcopii ruși emigrați, însă cu voia Patriarhului său de atunci”, că de la acest patriarh AL SĂU (notați bine) există

chiar o semnătură sub un act prin care Visarion se recomandă autorităților bisericești din Sremsky Carslovsky „în calitate de episcop albanez”. Și că acolo, la Sremsky Carslovsky, l-au și pomenit în Biserică, așa: „Pomenește, Doamne, încă și pe episcopul albanez Visarion!”. Concluzia: hirotonisirea este în deplină ordine.

Răspundem: hirotonisirea s-a făcut la 3 mai 1925, în Cattaro, de către episcopii ruși Ermoghen al Ecaterinoslavului și Mihail al Alexandrovskului. Acești episcopi n-aveau, după canoanele Bisericii, dreptul de a hirotonisi episcop pentru un teritoriu ce cădea sub jurisdicția altei episcopii. În speță, sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopole. Iată ce hotărăște în această privință Canonul 35 apostolic:

„Episcopul să nu îndrăznească a face hirotonii afară de hotarele sale, în cetățile și satele cari nu sunt supuse lui; iar de se va dovedi că a făcut aceasta, împotriva învoirii celor ce țin acele cetăți sau sate, să se caterisească și el, și cei pe cari i-a hirotonit”.

Dar vorbește întâmpinarea de „voia patriarhului său de atunci”. E vorba de Patriarhul sârb Dimitrie. Întrebăm: al cui era patriarhul? Al părintelui Visarion Dzuveni? Dar acesta era albanez, născut la Elbasan. Cetățenia îi era greacă. Fusesse preot al unui regiment din armata greacă, în timpul războiului.

Dimitrie nu era patriarhul său. N-avea cum să fie. Dar, chiar de ar fi fost, hirotonia sa tot nulă era. Se știe apoi că un episcop se hirotonisește pentru un loc precis. Întrebăm: care i-a fost eparhia părintelui Visarion Dzuveni? Al cui episcop a fost hirotonisit? Al cui? Întâmpinarea ne spune că el era „episcop albanez”. Asta, în Biserica Ortodoxă, este egal cu „cetățean al lumii”...

Autocefalia și caterisirea

Întâmpinarea, vorbind de „așa zisa caterisire” a lui Visarion Dzuveni, o socotește neavenită, pentru că:

„Biserica albaneză este proclamată autocefală în anul 1922, Î. P. S. a fost hirotonisit episcop în anul 1925 și actul de caterisire, dacă ar fi fost efectuat, se spune că ar fi fost efectuat în anul 1929, adică șapte ani după proclamarea autocefaliei Bisericii albaneze și patru ani după hirotonisirea episcopală; distanța acestor date face neavenită orice hotărâre a Patriarhiei din Constantinopol împotriva înaltului prelat albanez”.

Întâmpinarea se grăbește. Și se grăbește rău. Biserica albaneză nu este autocefală din anul 1922. De drept, ea nu este autocefală nici astăzi. Autocefalia ei n-a recunoscut-o nimeni. Și fără această recunoaștere e hazardat a se vorbi de autocefalie, încă din 1922. Că așa au socotit-o albanezii, asta e altceva. Dar situația de drept este cea pe care am spus-o noi. Iar până în 1929, Biserica o conduceau episcopii, puși de Patriarhia Constantinopolei, Ierotei și Hristofor. În 1929 au fost alungați aceștia (Hristofor a fost întemnițat și a înnebunit, din această cauză) și în locul lor Visarion Dzuveni a venit și a... hirotonisit pe Ambrozie, Evghenie și Agatanghel, Haiducește. Atunci, în 1929, Patriarhia Constantinopolei, care are jurisdicția asupra Albaniei, l-a caterisit. Și pe

dânsul, și pe cei trei. IAR CATERISIREA ACEASTA A FOST RECUNOSCU-
TĂ DE TOATE BISERICILE ORTODOXE AUTOCEFALE – Y COMPRIS
BISERICA POLONIEI. Biserica Ortodoxă Română – după informațiile
noastre – nu este adevărat că „n-a acceptat până astăzi o astfel de hotărâre”.
Nu. Ci, din prinos de dragoste față de Biserica și de poporul albanez, s-a oferit
să facă doar pe mediatorea între Patriarhia ecumenică și Biserica ce vrea
să-și ia zborul. Atât. Pentru toată lumea, deci, părintele Visarion Dzuveni este
caterisit. Și în această situație nu poate fi primit în Sinodul Bisericii rumânești.

O teorie ciudată...

Întâmpinarea publicată de noi conține însă și o foarte ciudată teorie asupra
autocefaliei și asupra interdependenței Bisericilor Ortodoxe. Pentru autocefalie,
spune întâmpinarea, nu este nevoie decât de independența statului respectiv și
de... autohtonitatea poporului ortodox al Bisericii. Iar părintele Visarion Dzuveni
„a crescut în teritoriul Albaniei, azi liberă politiceste, a fost deputat și senator
în parlamentul albanez și DIN ACESTE CAUZE NICI O ALTĂ BISERICĂ
STRĂINĂ ȘI NICI MĂCAR CEA DIN CONSTANTINOPOL, DIN PUNCT
DE VEDERE CANONIC, NU ARE DREPTUL SĂ SE AMESTECE ÎN TRE-
BURILE BISERICESTI ALE Î. P. S....”

Bine, oameni buni, dar atunci, dacă nu vreți să știți de nimeni și nimic, de ce
nu se dați nouă pace? Pentru ce vrea părintele Visarion Dzuveni să ne dea
brânci ca să-l recunoaștem noi?

... Și un cuvânt pentru viitor

Convingerea noastră este că Biserica Albaniei va izbuti să-și capete autoce-
falia. E bine să o capete. Trebuie să o capete. Pre cât știm, nici Patriarhia de
Constantinopole nu pune picioru-n prag, pe această chestie. Nu. Intervenise
chiar un acord. Cel de la Tirana.

Dar pentru asta nu se procedează... haiducește.

Biserica Ortodoxă Rumânească, prin răspunsul împăciuitor dat Patriarhiei
Ecumenice (după informațiile noastre), a dat dovadă de înțelepciune și de
foarte multă bună-voință. Dacă Părintele Visarion Dzuveni însă crede că Bise-
ricii noastre i se poate bate din picior, sau că poate fi... dusă cu Iordanul se
înșală. Și zăbovește zadarnic prin București.

2. PREDANIA SAU SFÂNTA TRADIȚIE

Iubirea aproapelui și iubirea metafizică

De la un congres al înfrățirii popoarelor prin Biserică vine chemarea către iubirea aproapelui. Din toată metafizica creștină, iubirea pare să fi fost aleasă pentru ca să adune din nou, ca un teren comun [de] înțelegere, toate puterile risipite ale creștinătății. Reușita întreprinderii nu e însă asigurată. Căci la noi ea nu va găsi nici un răsunset – și pe drept cuvânt.

Știm ce poate să ne spună congresul înfrățirii popoarelor; căldute emoții altruiste și umanitare, iubirea ajungând la „bunăstarea omenirii”; asta nu e iubirea creștină. Construită din idei abstracte, pe baza unei simpatii organice și naturale, ea nu este decât dovada *iudaizării* spiritului apusean, de care vorbeam și altă dată. Căci aceasta însemnează în primul rând iudaism: valorificarea faptei după efectele ei vizibile; totul începe și se sfârșește în acțiunea empirică. Psihologie!

Ce legătură poate avea această iubire apuseană cu iubirea noastră creștină, metafizică? Evident, nici una. Prima e din ordinea moralei – cea de-a doua, din ordinea mântuirii. Cea dintâi înlesnește conviețuirea, ultima face cu puțință o trecere peste marginile noastre empirice. Căci aci stă doară adâncă, răscolitoarea valoare a iubirii creștine: prin ea ne eliberăm de apăsătoarea robie a identității *Eu = Eu*; prin ea putem păși *afară din noi înșine*.

Există în creștinism, totuși, și o iubire a aproapelui? Desigur, există; dar o iubire a aproapelui prin Dumnezeu și în Dumnezeu; ca o consecință a actului nostru de iubire către Dumnezeu, a depășirii noastre *supralogice*, prin îndurarea lui Dumnezeu. Pe de o parte.

Iar pe de alta, ca o condiție de constituire a comunității de iubire, fără de care adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu nu e posibilă.

În ambele cazuri deci, o iubire care nu-și are scopul în îndeplinirea aproapelui, ci, dimpotrivă, începutul și sfârșitul în comuniunea cu Dumnezeu (*I Ioan 1, 6-7*).

*Finis amoris, ut duo unum fiant*¹. Ce departe suntem de anglo-saxona filantropie protestantă! Ce ne poate fi, deci, nouă Stockholmul sau Geneva? Ocupa-
 ție nevinovată, dar și nerodnică, pentru oameni de treabă... Adâncirea noastră
 înșine, eliberare a noastră din hamurile empiriei, *mântuire* a noastră? Nu. Pe
 asta o găsim în altă parte: în împlinirea întreagă și înțelegătoare a legii noastre
 dreptcredincioase, nealterată și intransigentă.

Învățătura Bisericii

Acum două săptămâni a fost instalat oficial în București, la o Biserică din
 centrul orașului, un nou preot paroh: un prieten, om în putere, energic și cu
 simțul răspunderii păstorești, în care binevoitorii Bisericii își pun nădejde¹.
 Doi teologi și un laic au avut acolo, la această ceremonie, o discuție. Locul era
 nepotrivit pentru asemenea îndeletniciri. Discuția s-a urmat în fraze scurte și
 s-a frânt înainte să ajungă la o încheiere. Laicul eram eu. Pentru că tema e –
 după părerea mea – de o însemnătate fundamentală, o reiau aci.

Părintele protopop, care a ținut vorbirea de binevenire, a pomenit de „Bise-
 rica învățătoare”. Problema era la îndemână. Această calitate de „învățătoare”
 este o *funcțiune* specifică și *diferențiată* în Biserică, sau nu e decât o *calitate*
 constitutivă a Bisericii în *totalitatea* ei? Există, cu alte cuvinte, o Biserică învă-
 țătoare și alta care este învățată de cea dintâi? Am crezut atunci, ca și acum, că
 nu. Mi s-a opus termenul de „Biserică ascultătoare”. Socotesc că nu e un răs-
 puns hotărâtor.

Nu voi spune că în Biserică nu se împarte învățătură. Dar ce fel de învățătură
 e asta? Cea discursiv-logică (singura care ar îndreptăți împărțirea în învățători
 și școlari)? Sigur că nu; căci asta ar fi raționalism – deci, protestantism. Religia
 însă nu e rațiune, ci cunoaștere și viață; rațiune, credință și faptă; toate la un loc.
 Cine încearcă să rupă această unitate sintetică se rupe de creștinism. Și învăță-
 tura Bisericii trebuie să țină seamă de acest fapt. În Biserică, deci, toți învață și
 sunt învățați. În diferite chipuri: prin *Sfânta Scriptură*; prin comentarea ei; prin
 predici; prin acte de îndurare și de credință, prin exemplul faptei trăite, deci;
 dar prin toate acestea la un loc. Una singură e neputincioasă, pentru că nu înfă-
 țișează decât un aspect al creștinismului.

Nu vom contesta că există o expresiune logică a religiei noastre; e *Simbolul*
credinței, a cărei comentare și înțelegere se însărcinează să ne-o înlesnească
 știința teologică. Dar teologia nu este ea însăși decât o ramură a doctrinei com-
 plete; și nimic nu ne îndreptățește a-i acorda o situațiune privilegiată în opera
 de „predare” a creștinismului.

Dar, dacă așa de vaste sunt mijloacele de învățătură creștină și așa de multe
 felurile de oameni în stăpânirea unuia din aceste mijloace, mai este oare posibilă
 deosebirea de fapt, constituirea unui corp învățătoresc și a altuia școlăresc în

Biserica noastră creștină? Răspunsul e clar: învățătură de Biserică, dar nu printr-un organ al ei specializat. Ci prin ea însăși, în totalitatea ei; căci fiecare e în Biserică profesor și școlar, până la sfârșitul zilelor lui.

Asta — cred eu — este Ortodoxie.

Iertarea creștină

Iertare! Iertare creștină. Cuvântul a fost prea des pomenit în ultimele zile. Dar la înțelesurile lui câți dintre noi se vor fi gândit cu dinadinsul? Și totuși, el trebuie lămurit.

Creștinismul este religia iubirii, a milei și a iertării. Religia celor slabi, deci? A sclavilor? A, nu! Ci mai de grabă a eroilor. A eroilor umili și anonimi; a celor cari s-au înfrânt pe ei, a celor cari nu mai sunt ai lor, ci ai lui Dumnezeu.

Cine nu mai cere nimic pentru el — e creștin.

Cine nu mai există prin el — e creștin.

Cine s-a omorât în trupul lui, în ambițiile și poftele lui, dar trăiește în spiritul și în legea lui, care e a lui Dumnezeu, e creștin...

Înseamnă însă aceasta că un creștin nu există, nu cere nimic, nu vrea nimic, nu luptă pentru nimic? Deloc. El este, luptă și cere împlinirea legii lui Dumnezeu.

„De-ți va greși aproapele tău nu de șapte ori, dar de șaptezeci de ori câte șapte, iartă-l pre el”¹. Desigur. De-ți va greși ȚIE! De-ți va greși ție, nu ai nici un drept să-l osândești; căci cine te-a pus pe tine judecător în propria ta cauză și de unde vei lua puterea să osândești și hotărârea să execuți?

Cum de poți aduna atâta tărie în sufletul tău, încât să iei asupra ta păcatul grozav de a te înscăuna ca stăpân peste oameni? Deci, iartă-l. Dar noi mai știm ceva.

Știm că, batjocorit, scuipat, pălmuit și spânzurat pe cruce, Hristos a gemut îndurător: „Iartă-le lor, Doamne, că nu știu ce fac”². Dar tot Hristos, îndurătorul a toate, e cel care a luat biciul și a gonit pe zarafii și negustorii cari spurcau casa Domnului. De ce se uită așa ușor lucrurile acestea?

De ce nu ne dăm seama că blasfemăm și că batjocorim tocmai ce e mai cutremurător de sublim în creștinism atunci când bagatelizăm iertarea creștină, făcând din ea o mușama cu care să acoperim păcatele ce se fac împotriva „legii”?

Căci tocmai asta e sublim în religia noastră: dezrădăcinarea subiectivismului și a sentimentalismului obicinuit să centreze toate întâmplările asupra noastră înșine — și punerea noastră absolută în slujba unei realități transcendente nouă. Iertarea în domeniul relativ al personalului e la locul ei: pentru că noi, neexistând ca „noi”, insulta ce ni se face nu are obiect, nu există pur și simplu. Iertarea greșalelor greșităilor noștri echivalează cu indiferența față de răul care ni se face, pentru că acest rău noi nu-l simțim, nu trebuie să-l simțim. Așa fiind, iertarea nu e un principiu de morală, ci o metodă terapeutică pentru prelucrarea noastră personală.

Dar atunci, iertare pentru păcate, împotriva legii nu există pentru noi; ea nu stă în mâna noastră, ci în mâna lui Dumnezeu; singur poate Dumnezeu să ierte. Noi, nu! Ar fi prea mare îndrăzneala și orgoliul acesta ne-ar pierde.

Încetați, deci, mielusei ai lui Dumnezeu, cu risipa de generozitate; NON DE RE TUA AGITUR!

Crede și te vei mântui

Șase mai. Duminica slăbănogului. *Sfânta Evanghelie* a lui Marcu:

„... Și s-au adunat așa de mulți, că nu mai era loc nici înaintea ușii, și le grăia lor cuvântul Împărăției.

Și vin și aduc la El un slăbănog, pe care îl purtau patru inși.

Ci neputând, din pricina mulțimii, să se apropie de El, au desfăcut podișul învelitoarei unde era Iisus și prin spărtură au lăsat în jos patul în care zăcea slăbănogul.

Atunci, văzând Iisus credința lor, i-a zis slăbănogului: Fiule, iartă-se ție păcatele tale.

Dar erau acolo unii dintre cărturari, cari ședeau și cugetau în inimile lor:

Pentru ce vorbește acesta astfel? El hulește. Cine poate să ierte păcatele, fără numai unul Dumnezeu?

Și, pe dată, cunoscând Iisus cu duhul Lui că așa gândeau ei întru sine, le-a grăit: De ce cugetați aceasta în inimile voastre?

Ce este mai lesne? A zice slăbănogului: Iartă-se ție păcatele tale, sau a zice: Scoală, ia-ți patul tău și umblă?

Ci ca să știți că Fiul Omului are pe pământ puterea ca să ierte păcatele, a zis slăbănogului.

Ție zic: Scoală-te, ia-ți patul tău și mergi la casa ta.

Și s-a sculat și, pe loc luându-și patul, a ieșit afară, înaintea tuturor” (2, 2-12).

Tâlcul acestui fapt, întărit prin mărturisirea *Evangheliei*, este lămurit pentru înțelegerea oricui. Slăbănogul a fost vindecat pentru că a crezut. Nu se poate să nu fii mântuit când crezi – și ai hotărârea sfortării și jertfei tale. Ca cei patru care au spart coperișul pentru a depune la picioarele Lui povara lor dureroasă, în căldura voinței lor, încordată toată asupra mântuirii.

Ca și slăbănogul din Capernaum, bătut din naștere de duhurile rele, care îl vlăguiau și-i legau puterile vieții, așa stăm și noi astăzi la picioarele lui Dumnezeu.

Crede, fii gata de jertfă și te vei mântui. Dar nu uita că, mai departe, *Evanghelia* Sfântului Ioan spune: „După acestea, Iisus l-a aflat în templu și i-a zis: Iată că te-ai făcut sănătos; nu mai păcătuiești, ca să nu ți se întâmple și mai rău” (Ioan 5, 14).

Ce e Predania?

Una din cele mai mari primejdii care amenință Ortodoxia rumânească — și cu ea însăși așezarea spirituală a poporului nostru în structura lui intimă — este nevoia de „înnoire” pe care o simt din ce în ce mai stăruitor anumite cercuri teologice de la noi. Dacă această nevoie s-ar face simțită numai în unele personalități ridicule, scăpate în bălăriile teologiei rumânești, cari s-ar simți dezonorate dacă nu ar fi în stare să valorifice pe Fouillée sau chiar pe Ernst Haeckel¹ pentru învățătura dumnezeiască, chestiunea nu ar fi tocmai așa de gravă. Se întâmplă însă că o problemă a „înnoirii” există realmente în orice viață religioasă. Astfel încât o cercetare atentă a situației, obligată a se ține deopotrivă departe atât de „științificitatea” inovatorilor, cât și de „ortodoxia” habotnicilor, e datorată să stabilească cu precizie sensul și limitele acestei înnoiri.

Îmi îngădui să cred că, în ciuda frecvenței și gravității excepționale a erorilor în cari a căzut neliniștea reformatoarelor, există un îndreptar sigur, aș zice, infailibil, în problema „actualizării” Bisericii; și că numai ignorarea acestui îndreptar a făcut, aiurea și la noi, posibile toate greșelile pe cari le-am trăit sau le ispășim. Acest îndreptar este PREDANIA. Adică, Sfânta Tradiție a Bisericii.

1) Orice învățătură religioasă, deci și învățătura lui Hristos, este trăită de oameni. Trăirea aceasta, considerată în totalitatea ei spațială și temporală, constituie într-un fel viața însăși a învățaturii. Căci învățătura nu este un adevăr oarecare, pe care cineva l-a formulat odată, l-a săpat apoi într-o tablă de aramă și l-a pus undeva sub sticlă, ca să se uite lumea la el, sau chiar să i se închine. Ci e mai degrabă ca o sămânță; care e pusă în pământ, încolțește și dă roadă. La învățătura lui Hristos se adaugă, deci, într-un fel, trăirea ei de către noi: ea nu mai este învățătură pur și simplu, ci învățătură care a rodit în noi, *învățătură rodită*.

Astfel fiind însă, *învățătura este un fapt cu o istorie a lui, cu diverse momente cari se înscriu pe o curbă. Curbă aceasta e însăși legea de desfășurare a posibilităților cuprinse în învățătură. Iar înscrierea la conștient, formularea diverselor momente e ceea ce numim noi Predanie sau Tradiție.*

2) Dacă însă orice așezare religioasă se definește prin învățătura inițială plus formula de identificare a creșterii ei, două primejdii amenință permanent o asemenea definiție:

a) se poate ca învățătura să crească strâmb;

b) se poate ca o învățătură, chiar normal crescută, să fie fals formulată. Există oare garanție împotriva unor asemenea primejdii și cari ar fi ele?

Răspundem: în creștinătatea ortodoxă ele există. Și anume, iată-le: adevărurile religiei creștine ortodoxe nu sunt adevăruri individuale. Viața lor se desfășoară într-o comunitate, și anume în comunitatea de iubire care este Biserica. Atâta vreme cât această comunitate de iubire funcționează normal, este exclus ca creșterea învățaturii să fie strâmbă.

Asta despre creștere. Dar formularea? Formularea se face, la noi, în sinoade, de către sinoade, plecându-se de la principiul absolut just că *adevărul creștin*,

chiar atunci când e vorba de înțelegerea cuvântului lui Hristos, *e de natură conciliară și nu rațională* – rațiunea individuală neavând nimic de spus într-o asemenea problemă. Cum însă un sinod funcționând normal nu poate da formulări eronate și cum în Biserica noastră există indicațiuni precise în privința condițiilor în cari trebuie să funcționeze un sinod, înseamnă că noi putem ști care formulare e justă și care nu.

Garanția creșterii drepte a învățaturii și a formulării juste a acestei creșteri stă, deci, în normalitatea funcționării comunității de iubire și a sinodului, normă care este suficient indicată în Ortodoxie. Iar dacă, prin imposibil, asta nu e încă de-ajuns, atunci mai există încă o garanție.

În adevăr: spuneam că viața, creșterea unei învățături se înscrie pe o curbă. Curba aceasta, chiar dacă nu poate fi calculată, poate fi, în orice caz, desemnată, cel puțin pentru ceea ce se leagă cu trecutul. Fiecare moment al ei trebuie să stea, structural, într-un raport organic cu toate celelalte, să se integreze în unitatea organică a curbei. Nu e locul să stăruim aci asupra chestiunii. Cine a făcut însă morfologie istorică sau mecanică își dă seama cât de ușor e să stabilești dacă un moment oarecare se integrează organic într-o curbă sau nu. Și atunci, problema e simplă: se integrează momentul, el poate fi acceptat; nu se integrează – el trebuie respins, înlăturat, ca unul ce introduce o anormalitate în curbă, un dezechilibru în situație.

Cu alte cuvinte: *garanția valabilității creșterii învățaturii sau formulării acestei creșteri stă în organicitatea ei, adică în concordanța ei cu Tradiția.*

3) Inaderența structurală a unui neam sau a unei culturi la o formulă de viață religioasă sfârșește, mai curând sau mai târziu, prin desprinderea acelui neam sau acelei culturi de religia respectivă. Ea poate lua însă, provizoriu, și alte forme; cum ar fi, de pildă, încercarea de a reface învățătura. Așa au făcut, de pildă, protestanții, cari au luat drumul întoarcerii la origine.

Întoarcerea la origine este însă o operație imposibilă, pentru că ea înseamnă pur și simplu înlăturarea Predaniei, adică ignorarea caracterului viu și, deci, a creșterii învățaturii. E ca și cum, punând în pământ un bob de grâu și părăndu-ți-se ție că a crescut rău, ai vrea să anulezi creșterea și... să te întorci la bobul neîncolțit. Încercând întoarcerea la origine, protestanții ignorează faptul elementar că învățătura lui Hristos nu mai este astăzi ceea ce stă scris în *Evangelhie*, ci această *Evangelhie*, așa cum este ea înfățișată de Biserică, adică de Sfinții Părinți, de Sinoadele Ecumenice, cu alte cuvinte: *Evangelhia* trăită și crescută normal în comunitatea de iubire a Bisericii.

4) Acum știm însă ce e înnoire: înnoire nu poate să însemneze schimbare pur și simplu, ci creștere firească. Introducerea luminii electrice în Biserică o fi înnoire, dar creșterea firească nu e. Pentru că lumânarea care arde în Biserică nu este un instrument de luminare (altfel nu ar arde și ziua!), ci o jertfă omagială. Și nici retipărirea *Bibliei* ca promovare a religiozității nu e creștere firească, pentru că nu *Biblia* ne mântuiește, ci Biserica.

Știm, deci, acum ce e înnoire firească, pentru că știm ce e Predania, măsura oricărei înnoiri, legea de creștere a învățaturii creștine.

3. DISCIPLINA CANONICĂ ȘI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi

– Sau cum se face propaganda rusească –

Pe un fapt considerat ca definitiv, în Basarabia continuă agitația. O credeam demult sfârșită; dar presa românească din Chișinău insistă zi de zi. E vorba de chestiunea noului stil, care s-a învechit și care, în provincia de peste Prut, rămâne, totuși, la ordinea zilei. Să întrebăm: din vina cui? Sau să facem întâi istoricul. Încă de-acum un an guvernul, de acord cu Sinodul, au hotărât îndreptarea neconcordanței dintre cadranul nostru asupra timpului – calendarul – și mersul timpului, împingând acul, pe cadran, cu 13 zile înainte, spre a fi exact; schimbând, cu alte cuvinte, calendarul împăratului Iuliu Cezar cu cel stabilit de pontiful bisericii catolice, papa Grigorie al XIII-lea¹.

Necesitatea faptului nu putea fi combătută de nimeni. Vorbim de cei cu scaun la cap și cu judecata sinceră. Totuși, unii preoți basarabeni au găsit ocazia de ațâțare a spiritelor. Fără ca guvernul să intervie. Mai mult, cu ocazia alegerilor, guvernul acordă – o dată cu libertatea de a ține deschise cârciumile și duminica dimineată – călcarea noului stil, sperând ca, din sărbătorirea Paștilor, să culeagă voturi. Excepțiunea acordată – deși era limitată la acel an – a dat curaj celor ce se cred a fi mai vajnici apărători ai tocmelilor ortodoxe decât Sfântul Sinod.

Este această atitudine, a acestor preoți de peste Prut, în legătură cu Ortodoxia? Răspunsul este negativ. El nu pornește din cadrul actualelor noastre granițe; ci din exilul chiriarhilor Bisericii din care făcea parte Basarabia, până mai ieri. Ca să fim înțeleși: la Ierusalim trebuie să căutăm răspunsul. Căci acolo se află episcopul rus al Basarabiei, Anastasie. De acolo, episcopul Anastasie trimite epistole către acești preoți din Basarabia, cărora le amintește că el continuă să

fie șeful spiritual al Basarabiei. O astfel de epistolă le-a trimis chiar după decizia de schimbare a calendarului.

Mai subzistă vreo îndoială asupra cauzelor agitației? Doi preoți basarabeni – propagandiști ai vechiului calendar – o risipesc.

Este adevărat că acești preoți din Basarabia au făcut cunoscut Ministerului Cultelor, după cum a anunțat „România nouă”², că ei se găsesc sub autoritatea spirituală a patriarhiei din Ierusalim? Veți înțelege: nu a Bisericii Ortodoxe Universale, ci a Bisericii Ortodoxe Rusești, reprezentată acolo prin „șeful spiritual” al Basarabiei, episcopul Anastasie.

Acești preoți basarabeni mai pot invoca datini strămoșești? Evident că nu. Și atunci, agățarea de vechiul stil nu este decât dorința de a nu o rupe – și cu acest fir – de Biserica pravoslavnică. Iar agitația contra noului stil nu e altceva decât vechea propagandă rusească.

Și-ntr-un caz și-ntr-altul, cerbicia „datinei” a acestor preoți basarabeni reprezintă o călcare a disciplinei Bisericii noastre Ortodoxe independente; și un pericol pentru statul nostru național.

Locotenența patriarhală

Ministerul Cultelor anunță că, în urma intrării Î. P. S. Patriarh în funcțiunea efectivă de membru al Consiliului de Regență, s-a hotărât înființarea unei locotenente patriarhale, care să gireze afacerile Patriarhiei pe tot timpul cât înaltul ierarh al Bisericii Ortodoxe va împlini funcțiunea de factor constituțional¹.

Nu vom discuta deocamdată în virtutea căror drepturi Ministrul Cultelor instituie locotenența în sânul unei organizațiuni *autonome* ca aceea a Bisericii noastre Ortodoxe.

Constatăm numai că intrarea Î. P. S. Patriarh în regență a ridicat – fie și așa de tardiv – (adică, după intervenția noastră lămuritoare cu articolul *Legea*²) chiar pentru organele de stat chestiunea incompatibilității între funcțiunea de patriarh și aceea de membru al regenței.

Această incompatibilitate este evidentă. Patriarhul, întrunind în una și aceeași persoană funcțiunile de arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungro-Vlahiei și Patriarh al României și fiind, după toate legile vieții noastre publice, gestionar, cade sub autoritatea și controlul puterilor ministeriale, chiar dacă – după noul statut – Biserica Ortodoxă Română este o instituție autonomă. De unde ar rezulta că „patriarhul-regent” este o imposibilitate: el fiind o dată, ca deținător al prerogativelor regale, *deasupra* autorității ministeriale, iar a doua oară, ca arhiepiscop, mitropolit și patriarh, *sub* această autoritate.

Ministerul Cultelor, respectiv guvernul, crede că poate ocoli această gravă dificultate, care atinge însuși principiul separării funcțiunilor factorilor constituționali, preluând atribuțiunile administrative ale patriarhului și trecându-le asupra

amintitei locotenente. Din nefericire, nu e așa. Căci, chiar dacă am admite că această soluție rezolvă dificultățile constituționale, încă rămâne deschisă latura bisericească a chestiunii, care e cel puțin tot așa de însemnată.

Iar din acest punct de vedere e greu de admis că atribuțiunile absolut *personale* ale unui patriarh pot fi exercitate de o locotenentă *pluricefală*, fie ea chiar prezidată de un mitropolit. Cine a emis soluția locotenentei patriarhale e dator să ne lămurească atât asupra canonicității, cât și asupra posibilității ei practice de funcționare.

Căci, să nu se uite, actualul patriarh ar trebui să lipsească de la îndatoririle sale bisericești paisprezece ani de aci înainte și nu există nici un fel de argument în drept sau în fapt care să pledeze pentru admiterea unui așa de prelungit vicariat la arhiepiscopie, mitropolie și patriarhie. Argumentele fiind, toate, pentru teza contrarie.

Pentru Biserica noastră, locotenenta patriarhală e o dificultate în plus. Ea mărește haosul canonic în care amestecul puterilor și punctelor de vedere lumești cufundă din zi în zi mai mult dumnezeiasca așezare a pravoslaviei noastre și nu este creștin cu simțul răspunderii care să nu fie îngrijorat de această destrăbălare juridică ce se cuibărește în sânul Bisericii.

Să recunoaștem însă că soluția aceasta, hibridă și inadmisibilă, a locotenentei nu e decât o consecință forțată a unor întâmplări mai grave încă, între cari cea mai însemnată și mai grea de urmări este *consimțământul patriarhului de a figura în Consiliul de Regență*.

Este aproape de necrezut că în Biserica noastră românească dreptcredincioasă s-a găsit o față bisericească în stare a-și asuma răspunderi așa de lumești, atunci când canoanele acestei Biserici sunt aspru și categoric împotriva.

În adevăr (citez după *Enchiridion*), *Canonul 6 apostolic* spune:

„Episcopul (...) să nu ieie asupra-și lucruri lumești; IAR DE NU, SĂ SE DEPUNĂ”.

Și, tot astfel, *Can[onul] 81 apost[olic]*:

„Am zis că nu se cuvine episcopului sau prezbiterului să se deie pre sine în ocârmuiri publice; ci să se îndeletnicească în lucrurile bisericești. Deci, ORI SĂ SE SUPUNĂ a face aceasta, ORI SĂ SE DEPUNĂ; căci nimenea nu poate sluji la doi domni, după dumnezeiasca poruncă”.

Iar Sinodul local din Constantinopol, [din anul] 861, luând din nou în considerare această chestiune însemnată între toate, stabilește în *Can[onul] 11*:

„Pe prezbiterii sau diaconii cari primesc asupra-le slujbe sau purtări de grije civile (...) canoanele dumnezeiești și sfințite îi supun depunerii. Deci aceasta și noi întărind-o, rânduiim că, DACĂ VREUNUL DIN CEI CE SE NUMĂRĂ ÎN CATALOGUL SACERDOTAL AR ÎNTREBUINȚA LUMEȘTI DREGĂTORII (...), ACELA SE SCOATE DIN CLER; căci nimenea nu poate sluji doi domni, precum zice nemincinosul glas al lui Hristos, adevăratului Dumnezeuului nostru”.

Canoanele sunt, deci, precise. O interpretare argută a lor e și primejdioasă, și imposibilă. Nu e îngăduit unei fețe bisericești, sub pedeapsa scoaterii din

cler, a lua asupra-și însărcinări lumești. Nerespectarea acestor prescripțiuni duce la cezaro-papism, adică la cea mai primejdioasă erezie care otrăvește viața Bisericii creștine. Crede Î. P. S. Patriarh, care a acceptat să funcționeze ca regent, că poate înfrunta așezarea noastră canonică? Să o știm.

Canoanele

Au început, deocamdată verbal, pe culoarele Camerei și Senatului, comentariile în jurul punctului nostru de vedere în chestiunea canonicității „patriarhului-regent”. Nu am auzit până acum nici un argument de drept împotriva tezei noastre – cu toate că e de bănuț și la canoniștii noștri o mai îndemânatică mănuire a textelor.

Abundă în schimb asentimente pe cari onorabilii noștri preopinenți ar vrea să le numească *de fapt* și cari, mai toate, se grupează în jurul exclamației: „Ce valoare mai au canoanele!”. Și argumentul acesta circulă chiar prin graiul unor oameni pe cari, altfel, ne obicinuisem a-i socoti serioși.

Vasăzică, există o părere după care canoanele bisericești ar cădea în desuetudine. Foarte bine. Dar, am întreba pentru precizare: mă rog, în bloc, sau parțial?

Dacă decăderea aceasta privește canoanele în bloc, ar trebui să admitem – oricât ar părea de extraordinar – că... Biserica nu există. Căci, în adevăr, corpul acesta al canoanelor constituie statutul, osatura juridică a Bisericii. Iar dacă aceste canoane pot cădea în totalitatea lor în desuetudine, toată Biserica e târâtă înspre aceeași soartă; căci nu se poate închipui o instituție fără structură juridică. Și, precum se știe, în afară de canoane, Biserica nu are alte reguli de drept.

Preopinenții noștri nu au, deci, prea mult de ales. Ei pot contesta, evident, existența de fapt a Bisericii. Ce nu poate contesta un intelectual român, mai ales când vrea să aibă și cultură „științifică”? Da, dar, vedeți, în regentă a intrat patriarhul țării ca figură bisericească; deci, Biserica trebuie admisă ca existând de fapt (chiar dacă, după canoane, patriarhul-regent e o imposibilitate).

Cad canoanele numai parțial în desuetudine? Să presupunem că e așa. În acest caz însă, va trebui să facem o deosebire și o ierarhizare – chiar dacă discutăm cu „științificii” noștri problemele numai sub aspectul logic; și anume: canoane ale căror dispariții sau modificări nu ating esența însăși a Bisericii noastre, și canoane a căror schimbare angajează această esență intimă.

În această perspectivă însă, trebuie recunoscut că, în adevăr, *Canoanele apostolice* 6, 81 și 83 sunt pentru Ortodoxia noastră constitutive. O călcare sau modificare a lor însemnează pur și simplu trecerea noastră, juridicește, în leagănul Romei. E cineva care să ia asupra-și răspunderea unor astfel de perspective?

... Prin urmare, mai prudent cu întrebarea: „Ce valoare mai au canoanele?”.

Patriarhul dă delegații...

Nu se putea ca problemele ridicate de noi în această foaie în legătură cu situația nou creată Bisericii, prin intrarea patriarhului în Consiliul de Regență, să nu atragă atenția așa-numitelor foruri competente. Dificultățile sunt, în adevăr, prea grave și ating prea de aproape esența însăși a Ortodoxiei, pentru ca ele să fie tratate după metoda lui „las-o încurcată”, așa de scumpă și de la îndemână pentru politicienii noștri. Politicienii, de altfel, nici n-ar fi trebuit poștiți la discuția acestor probleme. Ei nu fac decât să încurce și să complice chestiunile, într-un domeniu care ține de spiritualitatea cea mai autentică a nației, pentru care politica noastră n-a avut și nu poate avea nici un fel de înțelegere.

E bine, deci, că s-a mișcat lumea bisericească. O soluție trebuie găsită. Căci, după cum am arătat, funcționarea unui patriarh în regență nu se poate face decât cu încălcarea principiului separației puterilor, de o parte, cu înfrângerea canoanelor, cari, precum am văzut, sunt categorice, de alta. Iar un patriarh care, cu bună știință, ar călca așezarea canonică ar fi, pentru Biserica noastră de astăzi, un adevărat dezastru. Gândiți-vă numai ce situație ni s-ar putea crea în sânul celorlalte Biserici de Răsărit; mai ales astăzi, când, pot să o afirm pe bază de informație directă, tot din vina noastră noi nu suntem prea iubiți, și când totuși încercăm — pe drept cuvânt — să ne asigurăm o preponderență în lumea ortodoxă! Încă o dată, deci, e bine că autoritatea ecleziastică s-a sesizat de aceste probleme și dificultăți.

Și totuși, avem impresia că, din nenorocire, lipsește în loc înalt sinceritatea deplină și curajul de a privi greutățile în față. E greu, desigur, Bisericii noastre, care se vede dintr-o dată ridicată la norocul nesperat de a hotărî în statul românesc, să renunțe la aceste avantagii. Dar tocmai aceasta dovedește că autoritatea noastră superioară bisericească — de îndată ce se simte bucuroasă de anumite prerogative cezaro-papiste — ignorează adevărata esență și adevărata forță a pravoslaviei. Și atunci, în loc să aibă curajul de a ataca de front problemele esențiale și de a se hotărî pentru soluțiile radicale, singurele valabile și eficace, Patriarhia nu se apropie — și cât de timid! — decât de chestiunile anexe. Ocolind problema patriarhului-regent, care, de fapt, domină toată situația, Î. P. S. Miron — așa ne spun gazetele — se ocupă de lămurirea lucrurilor la Arhiepiscopia Bucureștilor și la Mitropolia Ungro-Vlahiei.

Nu admitem diversiunea; dar, totuși, să-l urmărim pe acest teren. Problema a fost pusă în treacăt de noi și reluată mai amplu într-un interviu de P. S. episcop Ghenadie al Buzăului¹. P. S. Sa propunea pentru mitropolie o locotenență compusă din cei trei episcopi sufragani: al Râmnicului, Noul Severin, al Argeșului și al Buzăului². Soluția ni se pare irealizabilă.

Pe de o parte, pentru că nu se poate trece asupra unui sobor ceea ce cade în atribuțiunile unei singure persoane. Că o ieșire analoagă a fost în timpul din urmă adoptată la Constantinopol? Dar, mai întâi, situația nu a analoagă. La noi mitropolitul *nu vrea* să se ocupe de treburile păstoriei sale, pentru că preferă să

se dedea unor îndeletniciri lumești. Și mai apoi: e soluția constantinopolitană în acord cu spiritul canoanelor și al dogmelor – sau nu e decât o ieșire advocățească?

Pe de altă parte, orice soluție s-ar adopta, ea trebuie să fie logică. Problema mitropoliei este solidară cu cea a arhiepiscopiei. Iar dacă se acceptă pentru gospodărirea treburilor Ungro-Vlahiei locotenența celor trei episcopi sufragani ai mitropoliei respective, ce soluție se găsește pentru Arhiepiscopia Bucureștilor? Tot o locotenentă? Și atunci, compusă din cine? Că doară nu se va spune: din vicarii celor trei episcopii!...

Probabil că toate aceste considerații le va fi avut prezente și Î. P. S. Patriarh când s-a oprit la o altă hotărâre, anume aceea pe care o publică ziarul, a dat delegație celor doi vicari: P. S. arhiereu Platon Ciosu³, pentru mitropolie; P. S. arhiereu Simedrea, pentru arhiepiscopie. Chestiunea persoanelor nu prezintă deocamdată nici o importanță. Calitățile celor doi delegați sunt, dimpotrivă, o asigurare. P. S. Platon e om de bogată experiență administrativă și spirituală. Iar P. S. Simedrea este – ne aducem aminte – arhiereul care a condus cu atâta autoritate și cu atâta tact lucrările Congresului eparhial din primăvara trecută, când a făcut și o alocuțiune de deschidere de o impresionantă știință și elevație spirituală. Deci, împotriva persoanelor nu pot merge obiecțiunile noastre. Dar obiecțiuni trebuie făcute.

Soluțiunea la care s-a oprit Î. P. S. Miron nu rezolvă nici o dificultate. Hotărârea de a trece grijile mitropoliei și arhiepiscopiei celor doi vicari ai săi era ceva mai veche (de aceea a și prezidat P. S. Simedrea Congresul eparhial în primăvară: ca o experiență). Ea nu e, deci, în legătură cu noile funcțiuni, de regent, ale patriarhului nostru.

Înalt Prea Sfințitul a acordat *delegații*. Se știe însă că delegatul nu lucrează în numele lui, ci în numele și pe răspunderea celui ce a dat delegația. În formă, deci, patriarhul-regent Miron rămâne și mai departe mitropolit și arhiepiscop. Ceea ce însemnează că și după aceste delegări constituția rămâne lezată prin nerespectarea principiului separării puterilor.

De la articolul nostru *Legea*, care arăta necesitatea unei clarificări a situației false în care am intrat prin patriarhul-regent, nimic nu s-a schimbat, deci. Iată de ce ne vedem din nou siliți a cere mai multă sinceritate și mai mult curaj.

E oare așa de greu?

Mai avem patriarh?

Am dovedit că patriarhul-regent este întâi o imposibilitate constituțională, pentru că nu poate evita amestecul puterilor; și, al doilea, o imposibilitate canonică, pentru că dreptul bisericesc interzice, sub sancțiunea depunerii, oricărei persoane ecleziastice preluarea și exercitarea de funcțiuni lumești.

Nu se poate spune că lămuririle noastre au rămas fără ecou. De la primul articol s-a și emis în cercurile interesate soluția unei locotenente patriarhale; care, evident, a trebuit să cadă din pricina însăși a hibridității ei (după cum nu am întârziat să demonstrăm). Cum o soluție era totuși necesară, guvernul și Patriarhia au căzut de acord asupra unui „proiect de lege privitor la exercitarea atribuțiilor și funcțiilor administrative și judecătorești ale Înalț Prea Sfințitului Patriarh pe timpul cât va face parte din regentă”.

Prin această lege se hotărăște că „toate funcțiunile și atribuțiunile administrative și judecătorești pe cari, potrivit legilor și regulamentelor bisericești în vigoare, e chemat să le îndeplinească arhiepiscopul Bucureștilor, mitropolitul Ungro-Vlahiei și patriarh al României, se vor exercita, pe tot timpul cât Înalț Prea Sfințitul Patriarh dr. Miron Cristea va face parte din regentă, de către organele indicate de sus-menționatele legi pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale; și anume: pentru afacerile Patriarhiei și Mitropoliei, de mitropolitii țării, în ordinea canonică stabilită de legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, iar pentru afacerile Arhiepiscopiei, de către vicarii arhiepiscopali”.

Nevalabilitatea punctului de vedere adoptat în această lege, ca și inoperanța lui [le-]am dovedit în articolul nostru *Patriarhul dă delegațiuni...* Asupra acestor lucruri nu mai este, deci, nevoie să revenim. Replică nu mi s-a dat, pe cât știu, și nici nu se poate da.

Să observăm, totuși, în subsidiar:

1) Legea vorbește de „organele indicate (...) pentru cazul de lipsă a Î. P. S. Sale...”. Se poate aplica, în specie, legea? Este Î. P. S. Sa lipsă? Evident, nu. Și, pe urmă, chiar așa fiind: cum va iscăli P. S. mitropolit Pimen¹: „Patriarh al României, Pimen”? Sau „Pentru Patriarh al României, Pimen”? Desigur, în forma din urmă. Dar atunci, formal, răspunzător rămâne tot patriarhul, care e dr. Miron Cristea, regentul.

2) Chestiunea vicarilor arhiepiscopali e mai clară încă. Las la o parte problema arhierilor titulari; aceștia sunt necanonici; orice ar spune legile noastre laicizante. Dar mă adresez canoniștilor noștri, și în specie d-lui dr. I. Matei, care pare a fi autorul legii. A avut și are — după canoane — un arhieriu dreptul să spună *orisas ipégrapsa* („hotărând, am scris”) fără delegație specială a episcopului? Nu. Dar, atunci, vicarii nu lucrează tot timpul pe răspunderea episcopului respectiv? Și, în acest caz, la ce mai este bună legea d-voastră, acum de curând votată?

(D-l dr. Matei, când a cerut să fie numit director al Internatului Teologic, a scris, negru pe alb, în petiție, că are cu atât mai mult curajul să ceară acest loc, cu cât în exercitarea atribuțiilor sale de îndrumător și educator al viitorilor preoți, va fi efectiv ajutat de... soția d-sale. Regretăm că nu i-a cerut concursul la facerea acestei legi. Poate că d-na director al Internatului Teologic și-ar fi dat seama că o asemenea lege nu e decât o monstruozitate canonică.)

Se pare însă că chiar autorii legii au fost loviți de insuficiența totală a acestei noi așezări; căci atât expunerea de motive, cât și referatul consiliului legislativ

abundă în tentative de a da un fundament canonic și istoric legii. Din nefericire, toate aceste lămuriri – de o rară confuziune logică – mai mult încurcă, decât așezare bisericească.

Expunerea de motive deosebește între funcțiunile predicatoare, sacramentale și cele jurisdicționale ale Î. P. S. Patriarh. Funcțiuni predicatoare și sacramentale ale patriarhului nu există. Nici măcar asta nu se știe? Ierarhia predicatoare și sacramentală se termină în Biserica noastră Ortodoxă la episcop, care reprezintă plenitudinea harurilor. Depunând, deci, efectiv funcțiunile jurisdicționale, Î. P. S. dr. Miron Cristea a depus și calitatea de patriarh. Deci: sau e patriarh, și atunci nu a depus (decât prin delegație) funcțiunile jurisdicționale (ceea ce înseamnă că încălcarea puterilor neîngăduită de constituție persistă); sau a depus atribuțiunile judecătorești și administrative, și atunci nu mai e patriarh. Aceasta din urmă însă nu se poate, pentru că de la ea suntem opriți de *Epistola Sinodului al III-lea Ecumenic către Sinodul din Pamfilia* (cf. *Pidalion*, pag. 117–119).

Dilema acesta inextricabilă anulează dintr-o dată o altă afirmație crucială a expunerii de motive și a referatului consiliului legislativ: anume, pe aceea că, de îndată ce patriarhul rămâne numai cu funcțiunile sacramentale, nu mai există putința unei coliziuni cu legile pozitive civile. Afirmație cu totul iluzorie:

1) pentru că am dovedit că patriarhul e inseparabil de atribuțiunile jurisdicționale;

2) pentru că, după cum am arătat cu alt prilej, *Canoanele 6, 81 și 83 apostolice* și *Canonul 11 constantinopolitan* interzic oricărei fețe bisericești exercitarea unei funcțiuni civile, sub pedeapsa depunerii.

E adevărat, împotriva acestui al doilea punct, referatul consiliului legislativ încearcă o ușoară apărare. Se amintește că, după expresia Divanului Moldovei din 1807, mitropolitul țării nu era numai „cap legii și credinței noastre”, ci și „cel dintâi întru cele politicești caimacam”. Nu insistăm. Argumentul e de-a dreptul inexistent. Ne întrebăm însă în ce stare de dezagregare canonică și dogmatică trebuie să fi ajuns Biserica, pentru a-și căuta argumentele și îndreptățirile în niște întorsături de frază ale unui divan. Au uitat canoniștii noștri adevărul elementar și fundamental că în Biserică dătători de legi nu pot fi decât Dumnezeu și Biserica însăși?

Iată cum se înfățișează noua lege, prin care guvernul a crezut că poate scoate din încurcătură Patriarhia noastră înfrângătoare de canoane. Ea este illogică și inoperantă. Înainte, ca și după ea, situația legală rămâne neschimbată: în ordinea civilă, patriarhul e în același timp funcționar al statului și deținător al prerogativelor regale; în ordinea religioasă, Î. P. S. Sa exercită funcțiuni religioase și lumești.

Formal, *patriarhul României este astăzi depus*. Iată de ce ne-am întrebat dacă mai avem un patriarh.

Dar chestiunea aceasta are o latură mai gravă încă, pe care nu vom întârzi să o relevăm.

O îndatorire de conștiință

Acțiunea noastră de a încerca să lămurim greaua situație în care se află Biserica prin trecerea Î. P. S. Patriarh în Consiliul de Regență are ecourile cele mai deosebite. Este, într-un fel, îmbucurător că, după manifestațiile cari se înregistrează la ziar, interesul cel mai viu e așteptat în cercurile bisericești. Avem dovezi că întreagă ierarhia noastră ecleziastică ia parte la discutarea acestei probleme de cea mai gravă însemnătate și că există peste tot, într-un grad foarte înalt, grija pentru păstrarea neîntinată a purității de doctrină în Biserica românească. Dacă ne gândim că alte dificultăți canonice și dogmatice au găsit, acum câțiva ani, o perfectă opacitate în lumea bisericească, sau — mai rău încă — o vădită înclinare spre tranzacții, e motiv să ne bucurăm că viața noastră religioasă e într-o sigură ascensiune.

Acțiunea noastră nu s-a răsfrânt însă în toate cercurile la fel. Sunt cititori cari asistă la lucrul nostru ca la un spectacol. Găsesc d-lor că e amuzant ca un biet laic, netrecut prin școlile de teologie, să dovedească Bisericii, sprijinit pe texte și canoane, că se îndepărtează de la linia adevăratei dreptăți, iar toți teologii, cari prin colțuri agită edițiile voluminoase ale *Pidalionului*, să nu fie în stare a răsturna argumentația „nespecialistului”, sau, dacă totuși cred că acesta ar avea dreptate, să arunce în cumpăna situației cuvântul lor greu de autoritate.

Nu zic, s-ar putea să aibă dreptate; s-ar putea ca, în adevăr, să fie un spectacol, și chiar amuzant. Dar nu de asta e vorba. Nu e un singur redactor la „Cuvântul” care să facă gazetărie de plăcerea spectacolului; ci păstrează fiecare în suflet încredințarea, care singură duce la izbândă, că scrisul lui reprezintă un moment al conștiinței publice și, prin aceasta, poate interveni regulator în evenimente.

În cazul de față, situația redactorului e mai dificilă încă. El își dă seama că o cenzurare a Bisericii, și încă în împrejurări așa de însemnate, când, forțat, trebuie să lași a cădea cuvinte grele, este, pentru orice creștin care se simte solidar cu Biserica, nu numai o întreprindere plină de responsabilități, dar o acțiune așa de grea de consecințe, încât orice om cu simțul realității ar fi mai bucuros să o evite. Dacă am luat totuși hotărârea să o facem și să o ducem la sfârșit cu orice riscuri, e pentru că o socotim ca o îndatorire de conștiință, pe care trebuie să o îndeplinești chiar cu strângere de inimă.

De aceea, dacă în încordarea noastră hotărâtă suntem bucuroși de vorba de sprijin sau chiar de împotrivire a fiilor Bisericii, am dori să fim scutiți de aplauzele estetizanților, cari nu pot vedea în această încordare decât un spectacol, fie el chiar și amuzant.

Avem dreptul să o cerem, nu?

Apărătorii patriarhului

Iau abia astăzi cunoștință de ediția specială pe care mi-o consacră personal „Crucea”¹ părintelui Popescu-Moșoaia². După noul preot al capelei române la Paris³, eu nu aș fi decât un otrăvitor de suflete, primejdios și ignorant, lipsit de orice pregătire științifică – pe care, se știe, a monopolizat-o, toată, ca știință și ca metodă, părintele Moșoaia de la „Crucea”. De aceea, prea cuvioșia sa mă denunță, cu petiție în regulă, d-lui Stelian Popescu, ministrul de Justiție și director al ziarului „Universul” – care, de altfel, a și luat asupra sa osteneala tipăririi ediției speciale a „Crucii” – cerând să fiu trecut înaintea judecării, pentru „instigația, conspirația și profanarea pe care acest domn Nae Ionescu le exercită de mai bine de un an de zile în Biserica și societatea noastră creștină ortodoxă”.

Toate lucrurile aceste sunt, evident, foarte bune și, în ce mă privește, personal, aștept cu veselie nereștinută ca d-l Stelian Popescu, ministrul Justiției, să ia cunoștință de toate „acuzățiunile” tipărite de domnul Stelian Popescu, proprietarul tipografiei „Universul”, pe răspunderea științifică și morală a preotului Popescu-Moșoaia.

Mă întreb însă, până atunci, dacă Patriarhia nu putea și nu merită să găsească și alți apărători decât cei pe care a putut să-i ofere punerea „la bătaie” a locului de superior al capelei române din Paris.

Eu la „atacurile” părintelui Moșoaia nu răspund. Ce poți răspunde atunci când tu pui chestiunea de drept și de fapt, canonic și constituțional, când aduci în sprijinul tezei tale texte precise, cu indicațiuni de cea mai strânsă disciplină științifică, și ți se obiectează că... nu cunoști buchile *Pidalionului*? Ca și cum toate textele din capul tău le-ai fi scornit.

Părintele Moșoaia și tovarășii săi să afle un lucru: că nouă nu ne arde de... polemici. Că chestiunea patriarhului-regent e în inima și în mintea noastră cu mult prea gravă și angajează prea adânc așezarea noastră religioasă pentru ca să o părăsim, căzând în cursa primei diversiuni care ni se întinde.

Am, pe de altă parte, impresia că tovarășii celor ce ar fi puși în chestiune prin lămuririle noastre în problema patriarhului-regent nu-și dau seama încă de vastitatea mișcării pe care aceste lămuriri au provocat-o în lumea ortodoxă. O vor vedea în curând.

Cei cari își închipuie că diversiunea Moșoaia poate fi o apărare e bine să afle precis: că acțiunea noastră e departe de a lua sfârșit și că va fi dusă până la capăt.

În sfârșit, argumentele

Printr-o surprinzătoare coincidență, două ziare, „Viitorul” și „Politica”, publică în aceeași zi articole și lămuriri referitoare la problema patriarhului-regent. Ele sunt, ambele, favorabile soluției actuale a chestiei, precizările „Viitorului” nefiind, de altfel, decât cuvântarea rostită în Senat de d-l Al. Lapedatu cu prilejul votării legii prin care se fixează atribuțiile Î. P. S. Patriarh.

Este cel puțin caracteristic că în această ofensivă neconcertată a specialiștilor, evident, neîndemânatecă și lipsită de sinceritatea adevăratei științe, redacția ziarului „Politica” simte nevoia să se desolidarizeze de fondul și argumentele puse înainte de autorul articolului respectiv, d-l Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Însemnăm faptul spre cinstea presei.

Regretăm însă că un om de adâncă seriozitate morală a d-lui ministru Lapedatu se poate risca la adresa unor oameni a căror bună credință nu a avut prilejul să o pună la îndoială, în aprecieri a căror asprime ar avea nevoie cel puțin de un început de justificare. D-sa spune: „Chestiunea trebuia rezolvată pe cale de lege (...) și pentru luminarea opiniei publice, influențată în discuțiunile făcute în presă în jurul acestei chestiuni care, fie din ignoranță, fie din rea-credință, nu sunt de natură a contribui să lămurească, ci, dimpotrivă, să rătăcească această opinie publică”.

După câte știm, singurii cari discutaseră această problemă în presă la data discursului d-lui Lapedatu eram noi. Noi ar trebui să fim, deci, și ignoranții, și oamenii de rea-credință pe care îi vizează d-l ministru. Până când în acțiunea noastră de lămurire — nu a opiniei publice, ci a problemei — va veni vremea să publicăm părerile, sosite deja, ale canoniștilor ortodocși din străinătate în această chestiune, datori suntem să stabilim, cu chiar declarațiile d-lui Lapedatu, de ce parte stă tendința de a rătăci opinia publică.

Discursul d-lui ministru, ca și legea la care se referă, are de scop „completa lămurire” a celor ce se interesează de problema pusă în discuție. Această completă lămurire nădăjduiește d-l Lapedatu să o facă discutând: 1) dacă, în momentul când va părăsi regența, Î. P. S. Sa va reintra sau nu de drept în exercițiul atribuțiilor și funcțiilor patriarhale; și 2) dacă mai e nevoie de o lege specială pentru stabilirea funcțiilor Î. P. S. Patriarh pe timpul cât va fi în regență.

Nici nu ne gândim a discuta deocamdată dacă d-l ministru al Cultelor izbuște să-și fundeze temele pe cari și le-a pus înainte. Ci ne vom permite a observa că, pentru „lămurirea completă” a chestiunii, punerea în problemă este falsă. Căci în primul rând hotărâtor este *NU care sunt modalitățile de funcționare, CI dacă este, juridic și canonic, îngăduit ca un patriarh să fie și regent.*

Dar, în cadrul acestei probleme, singura de natură a lămuri complet opinia publică amenințată de rătăcire, chestiunile supuse dezbaterii nu sunt cele formulate de d-l ministru Lapedatu cu concursul d-lor Dissescu, Policrat sau R. Boilă, ci cele puse de noi: 1) *dacă un patriarh, depunând funcțiunile și atribuțiile juridicționale, mai rămâne patriarh* și 2) *dacă este îngăduit unei fețe bisericești*

să ia asupra-și îndeletnicirile de ordin politic. Pentru înțelegerea faptului că aci, și nu în argumentațiile advocătești ale d-lui Dissescu, e nodul problemei, nu se cere nici știință, de altfel, nici bună-credință, ci numai puțin simț logic. Cetitorii vor aprecia, deci, de ce parte este în această discuție dorința de lămurire completă și cine contribuie la rătăcirea opiniei publice „din ignoranță sau din rea-credință”.

O singură afirmație în tot discursul d-lui Lapedatu atinge chestiunea de fond, și aceasta pieziș numai. Atunci când precizează că legea de care vorbește nu delegă, ci suspendă atribuțiile și funcțiile patriarhului. Fără ca această distincțiune să rezolve vreuna din chestiunile ridicate de noi mai sus, ea este totuși de natură a stabili că, în adevăr, după amintita lege, nu ar mai fi încălcare de puteri, deoarece Î. P. S. Patriarhul-Regent încetează în drept și în fapt de a exercita funcțiunile jurisdicționale ale Patriarhiei. Observația, în cadrele stabilite de noi, ar fi bună. Cu o singură condiție: ca această suspendare din atribuțiuni să fie îngăduită de legi și canoane.

Din nefericire pentru susținătorii legii, acesta nu e însă cazul. Suspendarea temporară a unui patriarh este o inovație, surprinzătoare, neingăduită de spiritul Bisericii și de canoane. De asemenea, prin alegere a unei fete bisericești pentru îndeplinirea unor anumite funcțiuni ecleziastice, nu e numai o operație lumească: ci închide încă și un element de natură mistică. De aceea, asemenea desemnări nu se pot face decât pe viață, continuitatea acțiunii personale fiind un corolar al unității în timp a Bisericii. *Treptele ierarhice reprezintă însărcinări OBLIGATORII, de la cari nici unul din cei desemnați nu poate să se retragă.*

Iată de ce exercitarea de o altă persoană decât cea aleasă a atribuțiilor ecleziastice nu se poate face decât cu delegație din partea titularului. Suspendarea din funcțiune cu voia însăși a celui suspendat este, din punct de vedere canonic, o aberație, condamnată în chip expres de Canonul 27 apostolic (cf. *Pidalion*, pag. 21) și contravenind indicațiilor Sfântului Apostol Pavel, care spune: „Și întru aceea ce te-ai chemat întru aceea și rămâi” (*1 Corint. 7, 20, 24*).

Iată, deci, cât de fundată este distincțiunea: suspendare-delegare, singura încercare a d-lui Lapedatu de a atinge fondul problemei.

Și atunci, ne întrebăm, unde e ignoranța și reaua-credință, și unde, dorința sinceră de completă lămurire a chestiunii?

(D-l doctor în drept canonic Alexandru Georgescu e rugat să mai aibă o zi răbdare.)

Răspuns unui canonist

E pentru astăzi rândul d-lui Alexandru Georgescu, doctor în drept canonic. Titlul acesta nu-l cunoaștem, după cum nu cunoaștem titlul de doctor în teoria numerelor sau doctor în logică; ci numai doctor în matematici sau filosofie. Cum însă d-l dr. în dreptul canonic ridică mânușa în chestiunea patriarhului-

regent, îi vom răspunde. Noi nu discutăm cu titlurile, ci cu argumentele. Titlurile, în genere, nu prea fac parale – mai ales când le ai efectiv.

Că d-l Alexandru Georgescu pledează pentru teza patriarhului-regent, nu ne surprinde. D-sa este prieten personal cu d-l Marius Theodorian-Carada, cunoscut om al Bisericii Ortodoxe trecut la catolicism, și mai degrabă ne-am fi mirat dacă spiritul militant catolic al d-lui Theodorian nu ar fi intervenit, într-o formă sau alta, în sensul intereselor spirituale pe cari le reprezintă, în această problemă, gravă între toate, a Ortodoxiei.

Preopinientul nostru debutează printr-o serie de argumente adunate în scopul de-a demonstra că nu e, juridic, nici un fel de incompatibilitate între calitatea de patriarh efectiv și cea de membru în Consiliul de Regență. Vedeți dar, d-sa e mai radical decât ministrul Cultelor și canoniștii Patriarhiei; cari au socotit că e necesar ca cel puțin efectiv Î. P. S. Patriarh să fie sustras obligației de a fi conducătorul administrativ și judecătoresc al Bisericii. Puși în încurcătură, Ministerul și Patriarhia nu s-au putut refuza faptului precis că același patriarh e o dată – în calitate de șef administrativ și judecătoresc al Bisericii – sub controlul Ministerului de Culte; iar altă dată – în calitate de membru al Consiliului de Regență – deasupra acestui ministru. Și au venit cu cunoscuta și nefericita lege. Noul apărător al patriarhului-regent crede că această lege este superfluă și că patriarhul putea, în calitatea lui de regent, rămâne și mai departe patriarh efectiv. Iată ce însemnează a fi „mai catolic decât papa”. Să mai insistăm?

După un asemenea excesiv preambul, d-l Georgescu atacă problema canonică, în care e specialist. D-sa recunoaște că texte precise ale canoanelor se împotrivesc la preluarea unor însărcinări lumești de către clerici, dar crede că trebuie să se țină seamă de împrejurările cari au reclamat formularea lor. Și afirmă că, sub unghiul acesta normativ privită chestiunea, „ajungem la concluziuni absolut favorabile participării patriarhului în Consiliul de Regență”. Și, pentru dovedirea acestor afirmații, d-sa recurge la *Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Pentru un specialist, *c'est maigre*¹! Dacă ținea cu orice preț să intervină favorabil Patriarhiei în această chestiune, i-am fi putut noi servi alte texte; cari nu ar fi hotărât împotriva tezei noastre – *aceasta nu se poate* –, dar cel puțin ar fi făcut figură onorabilă în discuțiune.

D-l Georgescu scrie: „*Canonul 3* al Sinodului al IV-lea Ecumenic prevede că nimeni (...) nici episcop (...) să-și închirieze sau a se băga pe sine și în lumești ocârmuiri”. Ce vrea să dovedească d-sa cu acest citat? „Este așadar vorba aci de acei clerici cari se băgau pe sineși, adică alergau după îndeletniciri lumești”. Dar Î. P. S. Patriarh „nu i se poate imputa că s-a băgat pe sineși, alergând după această înaltă demnitate, când a fost chemat fiind ales de reprezentanța națională”. *Ergo!* Iată raționamentul noului nostru canonist.

Vasăzică: textelor precise și categorice aduse de noi, d-sale opune afirmația că ele trebuiesc cercetate și înțelese în context și în istorie – dar nu o face însuși nicăieri –, iar când e vorba de a se sprijini pe un canon, se referă la textul *Canonului 3* al Sinodului al IV-lea Ecum[enic].

Vom observa din capul locului că acest canon nu se raportează la chestiunea patriarhului-regent, *problemă eminentamente politică*. Ci la altceva. Iată textul:

„Au venit la Sfântul Sinod (înştiinţare) că oarecari din cei număraţi în cler, pentru mârşav câştig, se fac năimiţi streinelor averi şi lucrează lucruri lumeşti, lenevind-se despre liturghia lui Dumnezeu şi alergând prin casele lumenilor şi primind asupra-şi încredinţări de averi pentru iubirea de argint. Deci, au hotărât sfântul şi marele Sinod ca nimic de acum înainte, nici episcop, nici cleric, nici monah, să poată moşii să-şi închirieze sau a se băga pe sineşi în lumeşti ocârmuiiri de lucruri. Afară numai dacă legi s-ar chema la neapărată epitropie a celor nevârstnici sau episcopul cetăţii i-ar rândui să poarte grijă de lucruri bisericesti, sau de orfani, sau de văduve fără purtări de grijă şi de feşe ce mai ales au trebuinţă de bisericescul ajutor, pentru frica lui Dumnezeu. Iar dacă cineva s-ar apuca de acia înainte a călea cele hotărâte, unul ca acesta supună-se cercetărilor bisericesti.”

E cum nu se poate mai lămurit. Începuse în Biserică molima îmbogăţirii prin arendări de moşii, prin administrarea averii minorilor, prin intrarea clericilor în slujbă la cei bogaţi. Sesizat de aceste întâmplări, Sinodul al IV-lea Ecu-
menic intervine normativ şi pune capăt goanei după averi în Biserică.

Ce legătură este între această chestiune – înfrânarea arghirofiliei – şi cea a patriarhului-regent – deosebirea dintre spiritual şi politic –? Evident, nici una. Atunci?

Atunci iată la ce se reduce întâmpinarea d-lui Alexandru Georgescu, doctor în dreptul canonic. Este o încercare subversivă, dar neîndemânatică, de a bagateliza chestiunea, transpunând-o în cadrul unor alte preocupări. Asemenea tentative de diversiune nu pot să izbutească. Pentru că însă opinia publică trebuie, în adevăr, să fie complet lămurită, vom reveni asupra chestiunii, dând texte mai categorice încă decât cele publicate şi aşezând lucrurile în cadrul lor teoretic.

Căci această chestiune a patriarhului-regent este, aşa cum vom dovedi-o, o chestiune de dogmă, care angajează însăşi esenţa Ortodoxiei noastre.

„Patriarhul şi regenta”

– Răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovişteanul –

Înaltele atribuţiuni pe cari P. S. Tit le împlineşte în Biserică noastră, precum şi marile nădejdi pe care creştinătatea românească le leagă, pe drept, de acest călugăr-cărturar dau cuvintelor P. S. Sale¹ o greutate deosebită. Credem, dar, de îndatorirea noastră să discutăm aceste păreri, tocmai pentru a înlesni în opinia publică putinţa de a se stabili de care parte e adevărul. Încredinţaţi fiind cu toţii că nu dorinţa orgolioasă de a avea dreptate cu orice preţ ne însufleţeşte, ci numai dragostea de adevăr şi interesul cu cari suntem legaţi de fiinţa Bisericii noastre.

Pentru a începe, sunt fericit să pot constata un desăvârșit acord în păreriile noastre asupra legii d-lui Lapedatu²: care este anticanonică, pleacă de la o ignorare totală a atributelor ierarhiei bisericești și sfârșește prin a coborî pe patriarh în rândul chorepiscopilor. Aștept, deci, cu încredere studiul asupra acestei legi făgăduit de P. S. vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor și nădăjduiesc că el va fi replica drastică pe care Biserica o datorează încă amestecului neînțelegător al ministerului în treburile eclesiastice.

Deosebiri între noi încep însă imediat acolo unde P. S. Tit afirmă că patriarhul poate fi și regent, și patriarh efectiv; și anume: și după canoane, și după legile țării.

Să urmărim argumentarea P. S. Sale.

DUPĂ LEGILE ȚĂRII, P. S. arhieru scrie că nici un act al patriarhului nu cade sub cenzura Ministerului de Culte. Și aduce în sprijin un pasagiu din discursul rostit de d-l Lapedatu la Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, care declară că „statul nu înțelege să se ingereze cu nimic, *dar absolut nimic*” în dreptul pe care Constituția îl acordă Bisericii de a-și regula, conduce și administra singură afacerile ei.

Să-mi fie permis a observa că, în Constituție, la art. 22, se acordă acest drept Bisericii, dar „SUB CONTROLUL STATULUI”. Formulă pe care d-l Lapedatu, în amintitul discurs, [o] îndulcește spunând: „Chiar controlul său (al statului) față de Biserică e limitat în legea de față numai la chestiuni de ordin material”.

Vasăzică, sunt cel puțin chestiunile de ordin material ale Bisericii care se exercită sub controlul statului. Cum se mai poate afirma atunci că „funcțiunile patriarhului (...) nu cad sub cenzura statului”?

P. S. Simedrea crede că poate înlătura ușor aceste dificultăți: „chestiunile materiale, și după canoane și după lege, nu le execută chiriarhul, ci economul, Consiliul economic eparhial” etc. Și aduce în sprijin *Canonul 26* al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

Să precizăm, deci, raționamentul:

Statul are controlul numai în chestiuni de ordin material;

Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material;

Deci:

Patriarhul nu cade sub cenzura statului.

E ușor de observat că valabilitatea acestui raționament e în funcție de valabilitatea afirmației a doua: *Patriarhul nu execută chestiuni de ordin material*. Să ne înțelegem: nu execută numai personal, sau nici măcar prin delegație? Evident, nici personal, nici prin delegație. Așa ar trebui să fie pentru ca raționamentul să rămână exact. De altfel, P. S. Tit precizează singur: „După noua lege, chiriarhul nu mai face nimic personal și *nici nu poartă răspundere*. Totul e în sarcina și *pe răspunderea numeroaselor consilii și consistorii*”. Iar în altă parte: „Patriarhul, în nici una din calitățile pe cari le îndeplinește în Biserică, nu face gestiune financiară. Gestiunea financiară, atât a eparhiei, cât și a casei sale, o poartă economul. *Canonul 26* al Soborului al IV-lea Ecumenic obligă pe

episcop, sub pedeapsa caterisierii³, să aibă un *econom* care să poarte grija gestiunii financiare și *asupra căruia cade toată responsabilitatea*”.

Este clar că legea noastră nu e decât o replică a *Canonului 26*, peste spiritul căruia nu adaugă, și nici nu poate să adauge, nimic. Acum, situația e clară: dacă administrația averii se face pe răspunderea economului, respectiv numeroaselor consilii, și *nu prin delegație de la episcop*, I. P. S. arhimandrit Simedrea are dreptate.

Să vedem însă ce spune *Canonul 26*, Sin[odul] al IV-lea Ecumenic. Iată: „Fiindcă, în oarecari Biserici, precum ne-am înștiințat, fără de economi, episcopii întrebuințează bisericile lucruri, s-au socotit ca toată Biserica ce are episcop să aibă și econom din cliricatul său, CARELE SĂ ICONOMISEASCĂ CELE BISERICESTI DUPE SOCOTINȚA EPISCOPULUI SĂU. Ca să nu fie nici martori iconomia Bisericii, și nici aceasta să se răsipească lucrurile aceștiași Biserici și să se pricinuiască defăimare preoției. Iar de nu o va face, să fie supus dumnezeieștilor canoane.”

E clar, nu? *Canonul* acesta nu interzice episcopului să administreze averea, ci îi impune să aibă un econom care, lucrând DUPĂ DORINȚA EPISCOPULUI SĂU, deci PRIN DELEGAȚIE, să-i poată sluji de martor că nu se risipește averea Bisericii. (Martor și, am adăuga, și controlor, căci, după afirmația lui Zonaras, din *Istoria lui Isac Comnenul*, marele econom, ca și skevofilaxul, se numea, cel puțin până la acest împărat, de basileus însuși.)

Rămâne, prin urmare, stabilit că, după canoane și, deci, și după lege, actele economului, respectiv ale consiliilor, se execută după dorința chiriarhului, deci *prin delegație*.

În acest caz însă, *patriarhul face acte de gestiune financiară și, ca atare, cade sub controlul Ministerului Cultelor*.

Iată, deci, cum stă chestiunea patriarhului și a regenței, după legile țării: incompatibilitate. Vom cerceta într-un articol viitor cum stă după canoane.

Patriarhul român și canoanele

– Al doilea răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul –

Am văzut cum stau, de fapt, lucrurile cu legile țării. Să cercetăm argumentarea P. S. arhieru Simedrea după canoane.

Întâmpinarea P. S. Sale cuprinde, în această privință, două părți: o discuție a canoanelor și o interpretare istorică. Îl vom urma în această distincțiune.

1) CANOANELE. P. S. Tit afirmă:

a) „Nu există nici un canon care să oprească *expressis verbis*¹ pe un cleric de a fi în Consiliul de Regență.”

Nu știu ce înțelege peopinentul nostru prin *expressis verbis*. Dacă vrea să găsim în canoane chiar vorbele „Consiliul de Regență” — desigur că are dreptate. Dar asta nu ar mai fi argumentare. Credem a fi de acord cu P. S. Să dacă vom considera activitatea în Consiliul de Regență ca *activitate politică*. În acest caz, iată ce zic canoanele:

CAN[ONUL] 6 APOST[OLIC]: „Episcopul (...) lumestești purtări de grijă să nu ieie asupra-și; iar de nu, să se caterisească”.

Iar *Pidalionul* spune în „tâlcuirea” acestui *Canon*: „Nu este iertat celor preoți a se împlețici pre sineși în lucrurile lumestești, ci să se îndeletnicească la dumnezeiască slujbă a făgăduinței lor, și să păzească mintea lor slobodă de fieștece turburare și zarvă lumească”.

CANON[UL] 7, SINOD[UL] al IV-lea ECUM[ENIC]: „Cel ce odată în cliros s-au rânduit (...) am hotărât ca nici la oaste, nici la dregătorie lumească să fie. Sau, aceasta îndrăznindu-o și necăindu-se, să se anatematizeze”.

CANON[UL] 11, ÎNTÂIUL ȘI AL DOILEA SINOD: „Dacă vreunul dintre ei (clerici) ar întrebuința lumestești dregătorii (...), să se izgonească din ele”.

CAN[ONUL] 81 APOST[OLIC]: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pune pre sineși în ocârmuiri lumestești, ci să se îndeletnicească la treburile bisericești. Deci, ori supunându-se (...), ori caterisească-se. Că nimenia poate sluji la doi stăpâni”.

Indicație de o precizie suficientă, întregită încă prin comentariul care adaugă: „Nu se cuvine episcopul (...) a se pogori pre sineși în POLITICEȘTI și lumestești purtări de grijă și ocârmuiri”.

Asta nu este *expressis verbis*? Dar iată și:

CANON[UL] 10, SINOD[UL] al VII-lea ECUM[ENIC]: „Nu este lor iertat a primi asupra-și purtări de griji politicești și lumestești...”.

Din aceste câteva canoane — altele vom indica mai departe —, se poate ușor vedea dacă, în adevăr, Biserica nu oprește pe clerici — *expressis verbis* chiar — a primi însărcinări în ocârmuirea politică.

b) P. S. Simedrea crede că nu e cazul a se aplica patriarhului-regent canoanele, pentru că „regentul domnește, dar nu guvernează”. Acest argument echivalează cu afirmația că, dacă pe vremea formulării canoanelor ar fi existat monarhia constituțională, sinoadele nu ar fi avut motiv să mai conceapă textele pe cari le-am citat!

c) Mai departe scrie P. S. arh[hieru] Tit: „Canoanele opresc pe clerici de la funcțiunile laice, tocmai pentru a nu cădea sub ascultare și dependența laicilor”. Nu. Textele aduse de noi mai sus — ne dispensăm a mai cita altele — indică cu precizie că pricina acestor opreliști stă în hotărârea, care e esențială Ortodoxiei, de a deosebi net între lumea spirituală și cea politică.

Iată, de altfel, ce spune *Pidalionul* în comentariul la *Can[onul] 83 apost[olic]*: „În două se împarte stăpânirea și începătoria. Alta este lumească, pe care o au încredințat Dumnezeu ÎMPĂRAȚILOR și STĂPÂNITORILOR. Iară alta duhovnicească, care o au încredințat Dumnezeu arhiereilor și sufleteștilor eco-

nomi. *Însă una alta este protivnică (...).* Această necuviință urmează dacă sau împăratul va îndrăzni a intra în altariu, sau arhiereul a împărăși și a încinge sabia. *Precum o au pășit aceasta uriașul cel cu două coarne al Romei, papa, zic.* Amestecare neamestecată și grozăvie streină! Vadă dar însuși că se află călcătoriu al apostolicescului acesta canon și caterisirii se supune vrând a le avea pe amândouă".

Situația pe care, deci, ne-o creează patriarhul-regent ne trece dintr-o dată în lagărul Romei. Orice comentariu mi se pare de prisos.

Vreau totuși să observ că în Biserica noastră se încearcă a se înstăpâni teorii cezaro-papiste tocmai în anul 1927, în care Roma bate, pe acest teren, categoric în retragere, prin îndemânateca încercare de a reînvia *teoria stăpânirii indirecte* (Cf. Maritain, *Primauté du spirituel*).

II) INTERPRETAREA ISTORICĂ. P. S. arhiereu Simedrea crede că poate rezolva dificultățile acestea punându-ne în fața faptelor. Principial, metoda poate să fie acceptabilă. Dar sub anumite condiții. Se cere, în primul rând, ca faptele acestea să fie suficient de numeroase, ca să poată crea o tradiție. Mai departe, e necesar ca ele să aibă o justificare în istoria poporului și Bisericii respective. Și, în sfârșit, ele se pot îndepărta, dar nu pot contraveni în chip categoric unui canon sau unei serii de canoane ale Bisericii.

Este adevărat, P. S. Simedrea afirmă că asemenea cazuri de regentă sunt nenumărate în istoria politică și religioasă a țărilor române. Dar nu le numește. Noi, pe de altă parte, nu cunoaștem decât *foarte puține*. Cum faptele trebuie cercetate *în concret*, pentru ca afirmația P. S. arhiereu să facă probă, ar fi nevoie să ni se dea cazurile, pentru a le putea examina și stabili valoarea și semnificația.

Exemplul dat – singurul –, cu împăratul Heraclius, nu poate fi nici măcar un început de probă. Căci un patriarh care poartă război este, după așezarea noastră bisericească, o monstruozitate, condamnată în chip expres de *Can[onul] 7*, *Sinod[ul] al IV-lea Ecum[enic] și Can[onul] 83 apost[olic]*, pe cari am avut prilejul să le amintesc mai sus. Trebuie să fim cu toții de acord că nu ne putem prevala, ca de un precedent, de o flagrantă călcare a legii, chiar dacă un asemenea delict nu a fost în vremea lui pedepsit.

Că susceptibilitatea noastră canonică nu trebuie să fie mai mare decât cea a Sfinților Părinți, cari pe atunci au lăsat să treacă faptul fără să se sesizeze? Se poate. Cu o singură condiție: *să mi se dovedească întâi că, întotdeauna când a fost călcare de canoane din partea celor puternici, episcopatul creștin ortodox a protestat.*

Iată răspunsul meu la întâmpinarea P. S. arhiereu Tit Simedrea. Nădăjduiesc că nu a mai rămas nici un punct care să nu fie lămurit și care să formeze un argument valabil împotriva tezei mele. Dacă mă înșel, rog să fiu făcut atent.

Până atunci, am dreptul să stabilesc că teza pe care am pus-o la începutul acestei acțiuni de lămurire stă neclintită: **NICI DUPĂ LEGILE ȚĂRII, NICI DUPĂ CANOANE PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE NU POATE FACE PARTE DIN CONSILIUL DE REGENTĂ.**

Convocarea Sf[ântului] Sinod

— Chestiunea prealabilă —

P. S. mitropolit Pimen al Moldovei și Sucevei, „în calitate de locotenent patriarhal”, a convocat pentru ziua de astăzi Consiliul Central Bisericesc și Sfântul Sinod. E pentru prima oară că P. S. Pimen își exercită noua sa calitate.

Până acum, înaltul chiriarh nu a descins de la Iași, iar treburile Bisericii românești au fost administrate precum știm: formal, după legea d-lui Lapedatu; în fond, de Î. P. S. Miron Cristea. Mărturisim că, chiar dacă am lua de bună legea d-lui Lapedatu, încă nu am înțelege situația actuală din Biserică. Legea spune că Î. P. S. Miron nu mai e patriarh decât în treburile spirituale — nu și în cele juridic-administrative. Dar Î. P. S. SA CONTINUĂ A ÎNCASA LEAFA DE PATRIARH, PRECUM ȘI VENITURILE SCAUNULUI MITROPOLITAN ȘI ARHIEPISCOPAL. Î. P. S. ARE ORE DE BIROU, CÂND REZOLVĂ AFACERILE PATRIARHIEI, MITROPOLIEI ȘI ARHIEPISCOPIEI; IAR LA CELE TREI CANCELARII SE POT VEDEA ORDINE DE SERVICIU SCRISE DE MÂNA Î. P. S. SALE. Vechea viață continuă, deci, la București, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat — iar legea d-lui ministru Lapedatu se dovedește a nu fi decât PRAF ÎN OCHII OAMENILOR îngrijorați de ciudata situație canonică creată Bisericii prin intrarea în regență a patriarhului României. Iată cum este tratată de oamenii politici Biserica românească a lui Hristos, în beneficiul material al celui dintâi prinț al ei, cu concursul tacit al celorlalți chiriarhi.

Este bine, deci, că P. S. mitropolit Pimen coboară de la mănăstirea sa din ținutul Neamțului, chemând la sine în sobor pe toți arhierii acestei Biserici. Poate că se va găsi în această adunare „nebunul întru Hristos”, care să ridice în discuția sfântului sobor toate chestiunile dureroase sub care geme astăzi Biserica noastră.

Până atunci însă, este o „chestiune prealabilă”, care trebuie lămurită chiar înainte de începerea lucrărilor: P. S. mitropolit Pimen a convocat și va prezida ședințele Sfântului Sinod. În ce calitate? În calitatea de locotenent patriarhal. Foarte bine. Dar în virtutea cărei așezări deține P. S. Sa această atribuțiune? În virtutea legii d-lui Lapedatu? Nu se poate! Biserica nu cunoaște și nu recunoaște această lege.

Întâi, pentru că Biserica nu a fost consultată la facerea ei. Prin legea de organizare, prezentată Parlamentului de chiar d-l ministru Lapedatu, autocefalia românească are autonomie: după principiul, care nu se poate înfrânge, că în Biserică nu pot fi legiuitori decât Dumnezeu și Biserica însăși. Guvernul a făcut totuși o lege peste capul organelor indicate de așezarea noastră bisericească, trecând brutal peste autonomia care a fost acordată, nădăjduiam noi, efectiv. DACĂ SF[ÂNTUL] SINOD ADMITE CA P. S. PIMEN SĂ PREZIDEZE ÎN VIRTUTEA LEGII D-LUI LAPEDATU, ATUNCI EL CONSFINTEȘTE PRIN ACEASTĂ SUPUNERE DREPTUL MINISTERULUI ȘI AL GUVERNULUI DE A LEGIȘTEA ÎN BISERICĂ ȘI DE ÎNĂLȚĂ PRIN ACEASTA

CHIAR LA AUTONOMIA AȘA DE GREU CÂȘTIGATĂ. Mai ales prelații ardeleni, cărora principiul autonomiei le e așa de scump, și cari – pentru salvarea Bisericii noastre – l-au cerut așa de stăruitor, nu au nimic de spus în această împrejurare, gravă între toate? Căci, iată, acum se deschide poarta încălcărilor!

Al doilea, Biserica nu poate recunoaște această lege, pentru că este anticanonică. Am dovedit-o noi aci, au recunoscut-o înalte fețe bisericești. Este pur și simplu aberativ, pentru cel care a luat contact cu spiritul juridic al Ortodoxiei, administrative. Un episcop, mitropolit ori patriarh numai spiritual e pur și simplu o *contradictio in adiecto*¹. Agravată încă, în specie, de faptul că se văduvește, pe timp de 14 ani, o mitropolie și o arhiepiscopie de titularul ei efectiv. O asemenea lege poate să fie propusă de un ministru laic, al unui guvern francmason și votată de un parlament căruia treburile bisericești nu-i țin nici cald, nici rece. Dar poate lua, în fața lui Dumnezeu, Sfântul Sinod asupra-și un asemenea greu păcat?

Prin urmare, dacă P. S. Sa prezidează ședințele Sfântului Sinod și ale Consiliului Central Bisericesc, nu poate să o facă decât în virtutea vechii legi pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, care prevede că, în cazul în care Î. P. S. Patriarh e împiedicat a lua parte la lucrări, el va fi înlocuit de P. S. mitropolit al Moldovei și Sucevei.

Iar prima îndatorire a înaltului for este să ia în discuțiune evenimentele întâmplate în Biserică în răstimp și să respingă cu ultimă energie legea d-lui Lapedatu, ca o îndrăzneată încercare de anulare a autonomiei Bisericii Ortodoxe și de imixtiune a guvernului în dreptul de legiferare în materie religioasă, care nu poate reveni decât exclusiv Bisericii.

Biserica, îndreptarul nostru

Prin urmare, se va redeschide discuțiunea asupra așezării noastre bisericești. Nu o deschid eu, ci împrejurările. Este o discuție cerută de evenimente, de preocupările și de ritmul nou al vremii. Urmărește „Cuvântul” probleme de politică și de cultură religioasă din proprie inițiativă? A creat el aceste noi necesități spirituale ale țării? Nu. A răspuns numai unor nevoi general simțite.

Așa se întâmplă și acum. Scriem pentru lămurirea opiniei publice, fiindcă această opinie publică o cere. (Uneori, e adevărat, nu o cere – dar o așteaptă, fără să-și dea seama.) Nevoile religioase ale generației noastre sunt variate. Unele pornesc din viața religioasă însăși; altele, din nevoia de disciplină. Cele dintâi interesează pe oamenii evoluți spiritual; cele din urmă, și pe cei angrenați – dintr-un punct de vedere mai înalt – în conducerea politică a țării.

De aci și legătura cu Biserica; instituție care, desigur, garantează adevărul religios, dar e, în același timp, și îndreptar pentru o aspră disciplină și înfrânare.

Unii nici nu o înțeleg, de altfel, decât în aceste ultime rosturi ale ei, și încă în chip cu totul pozitiv-concret; așa, de pildă, statul. Nu e cel mai fericit fel de înțelegere; el duce la o sărăcire a fondului de spiritualitate și la coborârea Bisericii la rangul de funcțiune pedagogic-administrativă.

Alții o înțeleg altfel. Ca mijloc de disciplină interioară. Evident, cu un ocol, tot acolo se ajunge: la o societate de oameni cari se controlează în resorturile intime ale activității lor. Dar cu un ocol rodnic. Căci așa, legea trăiește de două ori: o dată afară, obiectivată în Biserică; a doua oară în lăuntru, cale a urcării înspre piscurile înfricoșate ale Dumnezeuirii. Nu e mai bine?

De aceea, în primul rând, Biserica trebuie să fie disciplină, control de sine și lege. Să fie EA pildă și început al înfăptuirii aci, jos, a cetății lui Dumnezeu. Se mai poate socoti nedumerit cineva de stăruința noastră întru obținerea unei aspre păziri a canoanelor, după ce am spus deschis ce e, între altele, pentru noi Biserica?

Strictă respectare a ființei juridice a Bisericii — iată prima condiție a viabilității ei. Că doară nu e vorba de Ierusalimul ceresc. (Ăsta stă în grija lui Dumnezeu.) Ci de Biserica concretă, dată în paza oamenilor, pentru paza și îndrumarea lor. Că e greu? Probabil. *Dar nu se poate altfel.* Cine este de altă părere să o spună. Dar dacă nu are nimeni acest curaj, să fim lăsați în pace, să ne vedem de treabă.

Scrisoare deschisă Înalt Prea Sfinției Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Nici nu ieșiseră bine din teascuri foile noastre, anunțând că vom redeschide discuția asupra unor stări din Biserică, când oameni din nemijlocită apropiere mi-au comunicat adâncă Stăpâniei Voastre nemulțumire. Nu am fost surprins. Asemenea sentimente mi-au fost transmise și la sfârșitul verii, pe vremea când începusem acțiunea de lămurire a dificultăților canonice și dogmatice în cari a alunecat ierarhia noastră bisericească. Dacă ele m-au întristat, trebuie să mărturisesc totuși că nu au putut să mă clatine cu nimic în hotărârea mea. Știam doară că în raporturile personale pe care Î. P. S. Voastră a binevoit să mi le îngăduie nu s-au strecurat vreodată — de o parte sau de alta — nemulțumiri; că, prin urmare, nu aş putea fi bănuiră că la baza acțiunii mele stau mărunte animozități sau resentimente personale. Mai știam că Sfântul Sinod al Bisericii noastre îmi dăduse anumite însărcinări și că Î. P. S. Voastră era în curent cu spiritul de strictă Ortodoxie și aspră disciplină bisericească în care am înțeles să împlinesc mandatul Sfântului Sobor. Îmi închipuiam, deci, că voi fi la adăpost de orice bănuială pe care, cu un eufemism, aş vrea să o numesc subiectivă.

Iată însă că astăzi purtătorii de vorbe — cari se dau drept ai Î. P. S. Voastre — formulează împotriva mea, dar nu ca pornind de la ei, două plângeri: că aş scrie

după îndemnul unui prieten [și] că aș fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Plângeri grave, cari echivalează cu o acuzație. Să le cercetăm. Mai întâi, cele două învinuiri nu pot sta alături; dacă scriu dintr-un îndemn din afară, nu prea pot fi un tulburător primejdios; căci acțiunea mea ar înceta în momentul în care "incitatorul" ar obosi sau ar schimba de părere.

În al doilea rând, Î. P. S. Voastră știe precis că, în momentul în care eu scriam articolul *Legea*, cu care am început acțiunea, "inspiratorul" meu eventual era demult peste hotarele țării¹, plecat într-o vreme în care nici unul din noi nu putea bănuî precipitarea evenimentelor și necesitatea campaniei de lămurire.

Știu, pe de altă parte, că Î. P. S. Voastră cunoaște – ca și mine – pe presupusul inspirator ca pe un om de hotărâre și de curaj. Nu ar fi să-l insultăm bănuindu-l că, dacă ar fi avut ceva de spus și ar fi vrut să spună, a recurs la serviciile altuia? Lăsând la o parte insulta absolut gratuită care mi se face mie, considerându-mă ca interpus. Am eu aerul?

Să lăsăm, prin urmare, să cadă această învinuire, penibilă pentru ambele părți prin lipsa ei de demnitate omenească; și să trecem la a doua: că aș fi un primejdios tulburător al păcii din Biserică.

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Eu nu mă voi încumeta să spun din capul locului că nu e așa. Dar, dacă eu îmi impun această rezervă metodică în judecarea situației, am dreptul omenesc să cer aceeași obiectivitate și din partea cealaltă. Sunt tulburător? Dar de ce? Pentru că am pus în discuție anumite probleme – delicate, o recunosc – dar cari privesc de aproape însăși ființa Bisericii noastre? Asta nu e suficient. Aș fi, în adevăr, un primejdios tulburător dacă afirmațiile mele ar fi nefundate; dacă cineva m-ar fi încredințat de aceasta și dacă, totuși, aș fi persistat în atitudinea mea de agitator. E cazul?

Mă îndoiesc. Îmi permit a aminti Înalt Prea Sfinției Voastre că argumente valabile împotriva tezei mele nu am văzut încă până astăzi. Cine spune că nu am dreptate? Î. P. S. Voastră? Mă rog de iertare, dar, în această chestiune, părerea Î. P. S. Voastre nu poate fi decât o părere de aceeași esență cu a mea sau cu a oricărui alt om de rând; cu mai multă pregătire științifică și teologică, la Stăpânia Voastră decât mine, o recunosc bucuros; dar ea tot *părere* rămâne, și nu *lege*. Iar între noi doi nu poate hotărî decât un judecător a cărui părere să fie lege. Și acesta nu poate fi decât Sfântul Sinod; după așezarea sobornicească a Bisericii noastre dreptcredincioase.

Iată de ce, Înalt Prea Sfințite Stăpâne, nu pot fi următor sfaturilor cari mi-au fost transmise. Eu sfaturilor nu pot ceda decât atunci când mă conving; oricât de înalt și respectat ar fi locul de unde ele pornesc. Sau, în bun creștin, eu mă supun judecătorului meu firesc. Dar cer pentru aceasta să se facă judecata.

Și mă întreb: de ce, dacă eu sunt în adevăr un tulburător așa de primejdios, de ce, dacă acțiunea mea strică Bisericii, nu s-au luat măsuri bisericesc legale pentru neutralizarea răului?

Schimbările produse prin împrejurări, în Biserica noastră, au pus — din punct de vedere canonic și dogmatic — în discuție însăși ființa legală și structura întâ-mă a acestei Biserici. Îndoieli au început să se strecoare în sufletul credincioșilor cu simțul răspunderii. Nu era normal și indicat să se pună capăt acestei incertitudini prin convocarea Sfântului Sinod?

Parlamentul a votat, peste capul autorității dogmatice bisericești, o lege care — după însăși părerea unui luminat arhiereu în scaun — este anticanonică. Nu era cazul să se convoace Sfântul Sinod, care să judece situația?

De ce, Înalt Prea Sfințite Părinte, nu se convoacă Sfântul Sinod? Cine are interes la prelungirea acestei situații, neclare în cel mai bun caz, și cine se teme de judecata Sfântului Sinod? Eu, nu. Căci eu declar că mă supun acestei judecăți, oricare ar fi ea.

Iată un drum precis de dezlegare a greutăților. Îl indic deschis. Iar în așteptarea cuvântului care liberează, rămân al Înalt Prea Sfinției Voastre plecat și supus duhovnicesc fiu,

Nae Ionescu

Jurământul preoților

Un preot din Iași, chemat în fața unei instanțe de judecată ca să fie ascultat ca martor, a refuzat să depună jurământul. Cucernicia sa a declarat că la aceasta se opun canoanele și că nu poate face un asemenea pas fără o prealabilă specială dezlegare a mitropolitului și episcopului său.

Este o plăcută surprindere să aflăm în zilele noastre că mai sunt preoți cu atâta dragoste pentru Biserica căreia slujesc, încât atunci când, întâmplător, există coliziune între legile statului și cele ale Bisericii, ei se hotărăsc, după spiritul tagmei lor, pentru cea din urmă, înfruntând adică pe Cezarul numai pentru ca să poată sluji lui Dumnezeu.

Nu cunoaștem nici numele preotului, nu știm nici cum s-a terminat incidentul. Dar preotul are dreptate. Căci, în afară de canoanele la care face aluzie cucernicia sa, Biserica a hotărât că mărturiile preoților trebuiesc crezute pe cuvânt. Iar Biserica noastră, prin articolul 42 din Regulamentul pentru disciplina bisericească¹, votat de Sfântul Sinod și sancționat de rege, hotărăște: „Persoanele din treptele ierarhiei bisericești se scutesc de jurământ, fiind îndeajuns simpla lor arătare verbală, după cuvântul Mântuitorului: «Și să fie cuvântul vostru așa, așa — nu, nu!»²”.

În fapt însă, aceste indicațiuni se calcă. Preotul de la Iași — cum îl cheamă? — a cerut dezlegare de la episcopul său. Episcopul poate să o dea sau nu — după cum crede că e împrejurarea. Chiar dacă pe nedrept ar fi fost dată dezlegarea, preotul e, canonic, acoperit.

Este însă o întrebare care privește funcționarea în stat a persoanelor din ierarhia bisericească și care ar trebui, totuși, lămurită. Iată-o: sunt anumite acte condiționate de un jurământ prealabil. Întrebarea este: sunt aceste acte valabile, dacă jurământul care le-a precedat a fost făcut în forme neîngăduite?

În bună logică, parcă nu. Orice act condiționat nu poate fi valabil decât în măsura în care actele care îl condiționează au fost perfect legal împlinite. Dar canoniceste tot așa e?

Eu, precum se știe, sunt o biată persoană care nu am habar de dreptul canonic; pentru că nu citez canoanele în ediția Beveregius sau a lui Rallis [și] Potlis³. Mi-a dovedit-o, mai astă-toamnă, d-l Tafrali, eminent canonist al Bisericii orientale și cunoscut cesteritor pentru Ortodoxie. Chestiunea de mai sus își are însă însemnătatea ei. Și atunci, mă îndrept către canoniștii noștri cu rugămintea de a mă lămuri.

O va face cineva?

Între roate

Sfântul Sinod a luat în discuție, în actuala sa sesiune, situația preoților ardeleni cari au oficiat la prestarea jurământului făcut de masele populare la Alba-Iulia. Se știe ce a fost acolo; popi ardeleni de țară au pus epitrafirul, au ridicat crucile în văzul mulțimii și au făcut să răsunе, în ritmarea sumbră și hotărâtă a zeci de mii de glasuri, formula primejdioasă și totuși dătătoare de nădejdi a jurământului.

Nu mai încapе îndoială, preoții vor fi pedepsiți. Jurământul este, în conținutul lui, sedicios. Noi nu spunem că trebuia să fie altfel. Din capul locului am considerat adunarea de la Alba-Iulia ca un act revoluționar, care comporta anumite riscuri pentru organizatori și participanți, după cum – ca orice act revoluționar – comporta și anumite elemente salvatoare, deși dincolo de cadrul legilor.

Împotriva organizatorilor, guvernul ar fi putut să ia măsuri – dacă putea. Nu a luat. S-a sustras exercitării autorității sale, la care era obligat, prin subterfugii dialectice. Motivele acestei dezertțiuni nu le mai comentăm. Guvernul înțelege însă să procedă astăzi la pedepsirea preoților. Nu a preoților cari au participat – pentru că aceasta au făcut-o în calitate de cetățeni –, ci a celor cari au oficiat. La sfârșitul regimului, guvernul vrea să dovedească lumii că e capabil de oarecare logică. Și, o mărturisim, reușește. Deși reușita aceasta e, pentru noi și pentru țară, inoperantă.

Biserica este la noi, oarecum, o instituție de stat; în sensul că statul și Biserica stau în anumite raporturi contractuale. Cum însă Alba-Iulia trebuie să însemneze, și însemnează de fapt, un nou statut al țării, pot preoții – legalmente

și prin jurământ legați de ordinea stabilită — să participe ca administratori ai darului la un asemenea act revoluționar? Evident, nu. Iată de ce credem că ei vor fi pedepsiți. Pe bună dreptate.

Pe bună dreptate *legală*. Dar ce importanță are această pedeapsă pentru așezarea noastră sufletească? Asta e întrebarea care constituie nodul problemei. Preoții, mai ales preoții ardeleni, au fost întotdeauna în fruntea mișcărilor politice și naționale ale poporului. Toate, mișcări cari depășeau cadrele legilor și erau — față de regimul de pe acea vreme — seditioase. De aceea, preoții ardeleni au umplut temnițele ungurești, împodobind cu numele lor martirologiul emoționant a o mie de ani de suferințe.

Pedepsirea preoților ardeleni nu poate fi operantă. Ei au o tradiție eroică și a fi lipsit de la Alba-Iulia însemna pentru ei a lipsi de la cea dintâi îndatorire față de sufletul lor și față de nație; cari — ambele — în viața publică ardeleană trec dincolo de lege. Când au ridicat înspre cer crucea, ei știau de bună seamă că actul acesta închide anumite riscuri, pe cari ei le-au preluat. Este nevoie de o nouă serie de martiri? Pedeapsa, pentru care guvernul stăruie, îi va crea. Dar e sigur, cei ce vor regreta mai mult nu vor fi preoții.

Sunt și oameni cari stau în fața istoriei; și pentru cari rigorile legii nu pot fi o sperietoare. Cine pedepsește? Guvernul? Dar același guvern care vrea să strângă astăzi în chingile legii pe preoți — funcționari și, deci, în slujba regimului — admite în cărțile oficiale de școală elogiul și exaltarea lui Popa Șapcă, eroul revoluției de la Izlaz. După cum capitole speciale sunt consacrate luptei naționale politice, pe care preoțimea și Biserica a dus-o veacuri întregi împotriva regimurilor vremii. Preoții vor îndura, deci, și de data aceasta pedeapsa cu seninătatea lor tradițională — pentru că pe sub furcile guvernului ei intră în istorie.

Iar logica guvernului, care formal e ireproșabilă, va rămâne în suferință. Popa Șapcă este un erou — pentru că a participat la revoluția de la '48, al cărei rezultat e, fără îndoială, regimul liberal de azi. Iar bieții popi de țară ardeleni de la Alba-Iulia..., criminali de stat. La asta nu se gândește d-l Alexandru Lapedatu, care e, totuși, profesor de istorie?

Noi nu cerem grație pentru slujitorii lui Hristos, cari au mers în cetatea lui Mihai nu la întrunirea unui partid politic, ci la o mare adunare națională. Grația aceasta, pe care ei, cei dintâi, ar refuza-o, ar fi, fără îndoială, o insultă. Au stat în fața conștiinței lor și în fața lui Dumnezeu. Și, dacă în suflet le-a răsunat din trâmbiță de luptă vechea chemare națională:

Preoți, cu crucea-n frunte, căci oastea e creștină,
ca un îndemn de la care nu se puteau sustrage, ei s-au judecat singuri. Iar peste judecata conștiinței noastre, nici o judecată lumească nu are putere. Ce însemnătate va avea sentința — legal, oricât de dreaptă — care va cădea în acest proces, când chiar temnița poate deschide porți asupra Raiului?

Dar ce zice Biserica? A, asta e o altă problemă.

Distinguo

Nu sunt de părerea confrăților cari fac rezerve în privința canonicității procedurii Sfântului Sinod, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Această problemă nu închide în ea nici un element canonic. Orice creștin are dreptul să depună jurământ în fața lui Dumnezeu; iar valabilitatea acestei legături nu e în funcție de prezența preotului. Probă, jurământul pe care orice martor îl depune în fața unei instanțe judecătorești.

Prin urmare, nu asupra valabilității legământului făcut de nație la Alba-Iulia se poate purta judecata și hotărârea Sfântului Sinod, ci asupra unei alte laturi a problemei. Și anume:

Orice credincios, în momentul în care depune un jurământ, are dreptul să ia ca martor și mijlocitor pe un preot. Care poate aprecia, după conștiința sa și după conținutul juridic, dacă e cazul să intercedeze.

Este în competența Sfântului Sinod să judece dacă conținutul unui jurământ e compatibil cu participarea unui preot la depunerea lui?

Principial, da; în virtutea autorității supreme pe care această instituție o exercită în Biserica de Răsărit. Dar acest drept de apreciere poate reveni, cu aceeași valabilitate, și chiriarhului.

În speță, a intervenit Sfântul Sinod. Care a stabilit că jurământul a fost depus „în duh de răzvrătire”. E o judecată bisericească? Evident, nu! Atâta vreme cât există o separație între punctul de vedere spiritual și cel politic-lumesc și atâta vreme cât, în conformitate cu canoanele, Biserica se ține departe de acest din urmă plan de realități, Sfântul Sinod nu poate judeca dacă, în sine, jurământul de la Alba-Iulia, act de un conținut eminamente politic, este aprobabil sau reprobabil. Cu atât mai puțin, deci, îl poate condamna.

Sfântul Sinod poate însă altceva. El poate lua în considerare raporturile contractuale, care există astăzi de drept și de fapt la noi între stat și Biserică; și poate aprecia dacă preoții care au oficiat la depunerea jurământului sunt în limitele acestea contractuale sau le-a depășit. Și poate reacționa aplicând pedepse, mai exact, predând judecății chiriarhului pe preot, dacă îl crede în adevăr căzut în vină. El mai poate — principial — încă ceva: să stabilească, anume, că preotul nu a avut calitatea de a asista pe credincios la depunerea jurământului; care însă nu încetează de a fi valabil, decât dacă prezența preotului e un element esențial al lui. Ceea ce, am arătat, nu e cazul.

Prin urmare, este dreptul Sinodului să trimită în judecata chiriarhului pe preoții „răzvrățiți”; nu e însă dreptul lui de a declara jurământul ca nul.

E bine însă că Sfântul Sinod a pus problema valabilității jurământului. Va avea, probabil, prilejul să judece și alte cazuri, mai interesante.

Conflictul din Sfântul Sinod

... Prin urmare, P. S. Neculai Bălan, vlădica Sibiului, a protestat în Sfântul Sinod împotriva hotărârii luate de această înaltă instituție, în chestiunea jurământului de la Alba-Iulia. Singură, fapta aceasta a protestului, ar fi destul ca să atragă grava luare-aminte a tuturor credincioșilor asupra stărilor din Sfântul Sinod. Căci, sau P. S. Neculai nu are dreptate, și atunci trebuie depus, ca unul ce a lucrat „în duh de răzvrătire” – eretic, deci – față de Prea Sfințirii lui frați sinodali; sau Sfântul Sinod nu are dreptate, și atunci această preasfântă adunare ecleziastică a lucrat ca un simplu parlament lumesc, fără prezența Sfântului Duh – pentru că i-a lipsit comunitatea de iubire. Din această dilemă, care pune în cauză, cu o gravitate dogmatică inextricabilă, însuși caracterul dumnezeiesc al Bisericii noastre de astăzi, nu se poate ieși decât dacă P. S. Neculai face act public de pocăință; și, după toate aparențele de până acum, vlădica Sibiului nu arată astfel de intenții.

Cum noi nu suntem prietenii nimănui, ci numai ai adevărului – cât îl putem omenește stăpâni –, vom mărturisi că, de data aceasta, dreptatea stă de partea Prea Sfântului Neculai. Căci înșine am spus, din capul locului: SFÂNTUL SINOD AVEA PRICIPIAL CĂDEREA ADMINISTRATIVĂ DE A PEDEPSI PE PREOȚII CARI AU PRELUAT JURĂMÂNTUL: NU EXISTĂ ÎNSĂ NICI UN MOTIV CANONIC PENTRU ANULAREA ACELUI LEGĂMÂNT. Dezlegând, deci, pe credincioși de jurământul pe care îl făcuseră, Sfântul Sinod depășea, cu ignorarea canoanelor, atribuțiunile sale, pentru a fi pe placul nu numai al instituției lumești a statului – ceea ce ar putea, la urma urmelor, decurge din contractul dintre stat și Biserică în țara noastră; ci, mai grav încă, pe placul socotelilor personale ale guvernului actual. Iată de ce, înfruntarea ridicată de P. S. vlădică Sinodului, care crede să SFÂNTUL SINOD A FĂCUT POLITICĂ, în această împrejurare, are toți sortii de a fi fundată.

Dar să luăm lucrurile mai de aproape. Sfântul Sinod a anulat jurământul, motivând că ar fi fost depus „în duh de răzvrătire”. Este acesta un motiv suficient, prin el însuși, pentru a îndreptăți anularea? Să vedem.

Condițiile principale ale valabilității unui jurământ sunt cam următoarele:

1) CEL CARE JURĂ SĂ O FACĂ NESILIT. Asupra acestui punct nu poate exista controversă. Mulțimea de la Alba-Iulia nici nu a fost adusă cu forța, nici sâlnicie nu s-a făcut asupra ei cu prilejul jurământului.

2) CEL CARE JURĂ SĂ FIE CU MINTEA ÎNTREAGĂ. Ridică cineva contestație asupra acestui punct? Trecem.

3) OBIECTUL JURĂMÂNTULUI SĂ FIE POSIBIL FIZICEȘTE. Să nu juri, de pildă, că vei aduce luna din cer. Ceea ce, precum se știe, nu s-a jurat la Alba-Iulia.

4) CONȚINUTUL JURĂMÂNTULUI SĂ NU FIE IMORAL ÎN GENERE. Căci spune *Can[onul]* 29 al Sfântului Vasilie, recunoscut de Sinoadele al IV-lea,

al VI-lea, al VII-lea Ecumenice: „De s-ar jura cineva să scoată ochii fratelui, este bună una ca aceasta a o aduce în faptă? De s-ar jura cineva să ucidă?”.

Evident, aci poate începe discuția valabilității hotărârii luate de Sfântul Sinod. Se va zice: un jurământ revoluționar, împotriva așezării statului, este imoral. Deci, poate fi anulat. Nu? Să ne înțelegem: în toate aceste cazuri, intenția joacă un rol extrem de important. După cum se spune și în *Canonul 10* [al] Sfântului Vasile: „Trebuie a cerceta și felul jurământului, și graiurile, și PLE-CAREA DIN LĂUNTRU pentru care s-a jurat”. „Duh de răzvrătire” zice motivarea Sfântului Sinod. Răzvrătire împotriva cui? Și în ce intenție? Este suficient a stabili existența duhului de răzvrătire pentru a avea dreptul să anulezi jurământul? Dar dacă, de pildă, un creștin jură să lupte, din motive pur creștine, împotriva unui stăpânitor care împiedică răspândirea legii lui Hristos? Se va anula jurământul pentru că e dat „în duh de răzvrătire”? Evident, nu!

Prin urmare, la pipăirea moralității unui jurământ trebuie să se ia în considerare și conținutul lui, și intenția celui care jură. În speță, credincioșii de la Alba-Iulia socotesc că guvernul d-lui Brătianu e primejdios nației și jură să lupte pentru răsturnarea lui. Poate judeca Biserica dacă credincioșii au dreptate sau nu? Ar însemna să facă politică. Și asta, de bună seamă, nu e permis.

Se va răspunde, totuși, că preoții nu aveau, tocmai din acest motiv, calitatea de a prelua jurământul? Să presupunem că e așa. Asta stabilește însă cel mult vina disciplinară a preotului, dar nu prejudecă nicidecum asupra valabilității jurământului. Pentru simplul motiv că, după cum am arătat și altă dată, ASISTENȚA PREOTULUI NU E UN ELEMENT CU NECESITATE CONSTITUTIV AL JURĂMÂNTULUI.

Iată, deci, în ce încurcătură a intrat Sfântul Sinod intervenind într-o chestiune care nu-l privea. De ce a făcut-o? Am spus-o și noi – o spune astăzi un mitropolit al țării: pentru că în Biserică se face politică.

Dar cât va mai dura situația aceasta?

Nedumeriri canonic-juridice

Iată-mă iarăși în nedumeriri canonic-juridice. Chestiunea nu ar fi în sine prea complicată. Îmi aduc aminte însă că, de câte ori „m-am amestecat” în treburile bisericești, am fost înfruntat cu aprecierea: „nu e specialist”! Deși eu așteptasem cuviincios deoparte, ca specialiștii să lămurească chestiunea pusă în dezbateri și nu am intervenit decât atunci când am văzut că specialiștii „fac pe mortu-n păpușoi”. Ba încă, un arheolog de la Iași, care dezgroapă ulcele, mi-a spus – în calitatea lui de specialist, probabil – o vorbă și mai urâtă: că, zice, domnul ăsta – „domnul acesta” sunt eu, dar nu mă numește, că e de rușine să stai de vorbă cu un așa nespecialist ca mine –, domnul ăsta citează după *Pidalion*, nu are ediția critică a *Canoanelor*, publicată de Ralle-Potle. (Între noi fie vorba, o am; precum am și pe *Beveregius*!)

Deci, dară, așa cum sunt eu, un gazetar nespecialist și lipsit de disciplină și metoda științifică pe care le posedă, precum se știe, cu prisosință, preopinienții mei specialiști, cu toții tobă de carte și chiftind de dialectică — am o nelămurire pe care o supun discuției canoniștilor sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

Iată-o. Se știe că Sfântul Sinod a anulat jurământul de la Alba-Iulia. Care este, după această anulare, situația credincioșilor respectivi? Sunt ei numai dezlegați de jurământ, sau sunt obligați de Sfântul Sinod să nu împlinescă jurământul?

În cazul dintâi, hotărârea Sfântului Sinod ar fi eficace numai dacă credincioșii s-ar dori după această dezlegare. Au fost bieții oameni înșelați de niște pârlaci, au fost puși să jure — prin dol — și acum nu au cum să se sustragă legământului. Deci, dezlegarea Sfântului Sinod e binevenită. Păi, acesta e cazul? Sau PREOȚII AU FOST CHEMAȚI de popor ca să asiste la jurământ? Și atunci, ce valoare mai poate avea dezlegarea Sfântului Sinod?

În cazul al doilea, dacă Soborul interzice împlinirea jurământului, au poate dreptul credincioșii să amintească din *Can[onul] 10* [al] Sfântului Vasilie: „Cu cercare am cunoscut că nu se pricopsesc cei ce și-au călcat jurământul”.

Sau: „Călcătorul de jurământ în zece ani va fi neîmpărtășit” (*Can[onul] 64* [al] Sfântului Vasilie).

Sau, în sfârșit: „Dar pentru călcătorii de jurământ, DACĂ DE SILĂ ȘI DE NEVOIE AU CĂLCAT JURĂMÂNTURILE, la mai ușoare cercetări se supun. Încât, după șase ani, negreșit să fie primiți” (*Canon 82*, Sfântul Vasilie).

Dacă care ar fi situația Sfântului Sinod, care silește și nevoiește pe credincioși la călcarea jurământului?

Aștept lămuririle specialiștilor.

Ce este un sinod?

Am impresia că discuțiunea făcută în presă în jurul incidentelor de la Sfântul Sinod e de natură a deplasa problema. Confrații mei, laici și fețe bisericești, exprimă, aproape în unanimitate, punctul de vedere că Sfântul Sinod avea dreptul să anuleze valabilitatea jurământului de la Alba-Iulia; dar că, atunci când a făcut-o, nu s-a condus de interesele Bisericii, ci de anumite obligațiuni politice, cari l-au dus la pedepsirea unor oameni nevinovați.

Pentru confrății mei, deci, nodul chestiunii este pedepsirea — din patimă politică — a unor oameni fără vină. Nu însemnează oare aceasta o coborâre a problemei și, în același timp, o sabotare a întrunirii de la Alba-Iulia în cel mai de seamă rezultat al ei — legământul? Foaia noastră a reprezentat, în această împrejurare, un alt punct de vedere; anume, noi am susținut, cu dovezi de fapt și de drept — textele nu au lipsit doară — că, ADMINISTRATIV, Sfântul Sinod avea dreptul să pedepsească pe preoții cari au preluat jurământul, întrucât ei au

participat — CA FUNCȚIONARI ECLEZIASTICI — la o mișcare sedicioasă.

Că, însă, CANONIC ȘI DOGMATIC, nu există nici o posibilitate de anulare a jurământului, care este și rămâne bun o dată pentru totdeauna.

Ce se obiectează punctului nostru de vedere? Că Sfântul Sinod este instanța dogmatică și canonică supremă și că, prin urmare, împotriva hotărârilor lui nu se poate apela. Dintr-un asemenea argument ar trebui să deducem că, dacă Sinodul a dat o hotărâre, sentința lui e bună și definitivă nu pentru că ar fi justificată în fond, ci pentru că... împotriva ei nu există în nici un fel căi de atac. Concluzia apare, e drept, ca aberativă; dar ea nu e mai puțin necesară logică. Pentru a fi evitată, nu e decât o cale: să se părăsească premisele.

Singurul punct de plecare în stare a lămuri situația și a pune problema pe adevăratele ei baze este: un sinod funcționând în condițiuni normale nu poate emite sentințe greșite. Asta e adevărat. Dar orice hotărâre a sinoadelor poartă pecetea infailibilității? Asta afirmă repetat confrății mei; dar asta e fals. Trebuie să amintesc că a existat un sinod care a condamnat pe Sfântul Ioan Hrisostom; și care poartă, în istoria Bisericii noastre, numele de Sinodul tâlhăresc de la Stejar¹?

Vasăzică, nu orice hotărâre sinodală e, prin ea însăși, valabilă; și, ca atare, sinoadelor nu le revine dreptul arbitrar de a lua orice hotărâre vor. Sunt, deci, anumite condițiuni pe care lucrările unui sobor trebuie să le îplinească. Și anume:

Garanția valabilității unei sentințe sinodale este de natură mistică, nu rațională. Un sobor nu e un parlament; ci o colaborare spirituală, în asistența Sfântului Duh. Limbajul și argumentarea aceasta pot părea unora curioase; nu e nimic de făcut; altă argumentare pentru îndreptățirea valorii hotărârilor sobornicești nu e. Prin urmare: sau admitem că soboarele lucrează în prezența Sfântului Duh, sau hotărârile sinodale nu mai sunt infailibile. Alegeți.

Mai departe. În ce împrejurări asistența Sfântului Duh e asigurată? Numai în cazul în care există în adunare o perfectă comunitate de iubire.

Care e măsura omenească după care noi deosebim un sinod funcționând normal de unul „tâlhăresc”? E concordanța hotărârilor lui cu dogmele, canoanele și Tradiția Bisericii.

Și acum, în cazul nostru:

A existat în Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române comunitatea de iubire care, singură, face posibilă asistența Sfântului Duh?

Nu. Scenele petrecute în adunare o dovedesc.

Există o concordanță între hotărârea Sfântului Sinod de a anula jurământul de la Alba-Iulia și așezarea canonică a Bisericii de Răsărit?

Iarăși, nu. Noi am dovedit cu texte că se face o confuzie; că, anume, chiar dacă se stabilește că preoții nu aveau dreptul să preia mulțimii jurământul, jurământul ca atare nu poate fi anulat; pentru că valabilitatea lui nu depinde de prezența preotului; și pentru că, în conținutul său și în condițiunile în care a fost depus, jurământul de la Alba-Iulia nu conține elementele unei casări canonice.

Să rezumăm deci:

1) Jurământul de la Alba-Iulia este și rămâne valabil.

2) Sfântul Sinod a dat o hotărâre greșită atunci când a stabilit că acest jurământ e nul.

Și aci apar adevăratele dificultăți. Căci problema nu mai e de ordin politic, ci religios. Acțiunea P. S. Nicolae – al cărei caracter pur teologic trebuie neîncetat accentuat – dovedește cu claritate desăvârșită un fapt de covârșitoare gravitate: SFÂNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ESTE ÎN AFARĂ DE LEGEA LUI HRISTOS.

Aci e adevărata problemă. Să nu o mai ocolim!

Schisma

Rămâne, deci, bine stabilit, pentru cei cari au urmărit expunerea noastră, că problema politică pe care se construiește conflictul sinodal este de o însemnătate periferică; și că, în centrul situației se plasează, cu o gravitate pe care noi din capul locului am subliniat-o, un război religios.

Nu putem consimți a urma pe confrății noștri în exploatarea laturei politice, întâi, pentru că nu înțelegem să bagatelizăm o chestiune care, atingând nodurile esențiale ale vieții noastre ecleziastice, are, cel puțin în aceste vremuri de renaștere religioasă, dreptul de a nu fi ignorată; al doilea, pentru că nu voim să cădem în capcana de a recunoaște Sinodului valabilitatea anulării jurământului de la Alba-Iulia. Aceste două teze trebuie să fie recunoscute și adoptate ca îndreptare de toți prietenii Bisericii și de toți adversarii guvernului actual.

Că au fost pedepsiți șapte preoți în loc de trei, asta e, fără îndoială, un lucru grav; dar fără valoare principială. După cum lipsit de această valoare e și faptul că ministrul ar fi procedat la pedepsirea preoților fără o anchetă prealabilă. Că actele Sfântului Sinod au fost, în speță, greșite, pentru că în sânul acestei înalte adunări s-a strecurat politica, este adevărat; că textul hotărârii Sfântului Sinod a fost scris de mână unui personaj care nu mai face parte din sobor e iarăși adevărat. Dar asta nu schimbă cu nimic natura problemei, care – încă o dată – e religioasă, și nu politică; chiar dacă atitudinea falsă a Sfântului Sinod își găsește explicația în imixtiunea politice – care, de altfel, nu datează de azi, de ieri.

În ce constă gravitatea situației? Iat-o. P. S. mitropolit Neculai Bălan a adus înaintea Sfântului Sinod, al cărui membru este, o întâmpinare împotriva hotărârii acestei adunări, cu privire la legământul de la Alba-Iulia. Prin întâmpinarea sa, Înaltul Prelat se desolidarizează de restul Soborului Bisericii noastre, pe care îl socotește în vină. Cine are dreptate în acest litigiu, noi am spus-o: e mitropolitul Ardealului. Și am arătat chiar în ce constă vina înaltului Sobor. Dar de vinovați și îndreptățiți se poate face deocamdată abstracție. Pentru că ceea ce interesează în primul rând e situația de fapt: UN MITROPOLIT AL ȚĂRII ÎN

Este adevărat că Sfântul Sobor nu a reacționat. Există, mai ales în țara românească, o tactică a lui „n-aude, n-a vede”. Ridici o acuzație, cel acuzat tace și lucrurile rămân baltă. Tactic, procedeele acestea pot fi bune. Rezultatele lor mai îndepărtate sunt însă dezastruoase. Pentru că orice conflict nelămurit lasă urme: ceva care macină nu numai din prestigiul și autoritatea instituțiilor, dar care le și descompune. Cum se explică, de pildă, faptul că hotărârea Sfântului Sinod, de natură a-i pune în discuție însăși existența dogmatică, nu a ridicat gravele și largile dezbateri pe cari o problemă de o asemenea însemnătate le comportă? Într-un singur fel: prin aceea că Sinodul și-a pierdut caracterul mistic. Dar mai poate exista un sinod creștin fără acest caracter? Iată de ce conflictele acestea trebuiesc lichidate.

În cazul de față, de altfel, împrejurările nu vor îngădui evitarea unei lichidări zgomotoase. Știrile cari vin din Ardeal arată că, în cele mai multe părți, preoții și protopopii ortodocși se adună, se consfătuiesc și se declară gata de luptă alături de mitropolitul lor și împotriva Sinodului. Un duh de răzvrătire suflă demult peste munți. Răzvrătire care poate avea și un substrat politic, nu o contestăm, dar care se poate funda și în chip strict bisericesc numai; și aci e gravitatea.

Puteti prevedea urmările acestei ridicări a preoților ardeleni împotriva Sinodului? Este schisma. Schisma provocată de o decădere din funcțiune a autorității dogmatice și canonice a Bisericii noastre. Ne putem aștepta la cele mai dure-roase surprize. Dar cine va putea acuza pe preoți de răzvrătire, dacă ei vor refuza să se supună autorității Sinodului și dacă-și vor constitui un sinod al lor, atunci când, evident este, instituția sobornicească din București a procedat în disprețul tuturor canoanelor și al întregii tradiții ortodoxe?

Pentru ca atitudinea preoților să fie complet justificată și eficace, nu se cere decât un lucru: să transpună definitiv problema din cadrul politic în cel bisericesc. Și atunci schisma e gata.

Iată unde ne duce un Sinod care lucrează după bilețele...

Liga arhierilor creștini

Prietenul și confratele meu Nichifor Crainic cere stăruitor, în legătură cu nemaipomenitul vot al Sinodului, prin care această înaltă așezare ecleziastică se exclude din Ortodoxie, o demitere grabnică a P. S. Pimen, mitropolit al Moldovei, și P. S. Lucian, episcop al Romanului¹, ca inițiatori și hotărâtori ai votului Satanei. Măsura ar fi, prin caracterul ei radical, de natură a curma scurt oribila situație creată Bisericii românești prin imixtiunea politicii.

Sunt de părerea hotărât opusă; și cred că demiterea celor doi prelați ar însemna pur și simplu o nouă nenorocire pe capul Bisericii. Pentru că, în situația de astăzi, orice jumătate de măsură este o primejdie; iar demiterea celor doi prelați, cu toată înfățișarea ei categorică, nu e, în fapt, decât o jumătate de măsură.

Să depună cărja mitropolitul Moldovei și episcopul Romanului, ca unii ce sunt inițiatori ai votului, de azi înainte de tristă celebritate? Să fim sinceri. Nu acești chiriarhi au avut inițiativa în această chestiune. Textul autograf al hotărârii vine din altă parte. De ce atunci să ridicăm la rangul de inițiatori doi oameni cari, în speță, nu au fost decât instrumente de execuție? Pentru că nu putem astăzi dezbate și hotărî în această chestiune? Foarte bine. Să mai așteptăm. Dar nu putem — din motive de oportunitate — angaja viitorul pentru realizarea unei jumătăți de măsură. Căci ce ar însemna demiterea celor doi chiriarhi indicați de confratele meu? Scoaterea din ierarhia noastră bisericească a doi episcopi presupuși ca dovediți a fi liberali. Și ce am obținut prin asta? Absolut nimic. Căci alegerea a doi noi episcopi, în actuala configurație a parlamentului bisericesc, ar duce, cu certitudine matematică, la scoaterea din urne a alți doi episcopi liberali. Ori poate ne închipuim că de data aceasta guvernul va renunța la intervenția sa politică în trebile Bisericii?

Prin urmare, singurul act ce poate fi militat în împrejurările de față este pregătirea mării purificări pe care va trebui să o întreprindem în Biserica românească. Nici o schimbare în momentul de față. Căci, cu jertfa a doi episcopi vinovați — dar mai vinovați decât alții? —, nu se îndreaptă situația unui sinod decăzut din drepturi sau a unui episcopat ignorant al celor mai elementare îndatoriri față de Biserică. Doi țapi ispășitori? Dar, întreb, câți din cei 18 episcopi eparhioți și cel puțin tot atâția purtători de cărjă arhierească cinstesc locul pe care îl ocupă și pot sta cu fruntea sus nu în fața lui Dumnezeu, dar măcar a oamenilor?

Să părăsim, deci, planul de realități al persoanelor și să ne ridicăm până la probleme. Este singura metodă fecundă și demnă de ostenitorii în trebile bisericești. Chestiunea Bisericii Române Ortodoxe există. Ea stă permanent deschisă de la secularizare. Fără ca vreunul din guvernele care s-au succedat în acest răstimp să fi avut intențiunea măcar de a considera altfel decât politic o sumă de realități cari sunt și trebuie să rămână bisericești. În acest domeniu, deci, totul este de refăcut.

Ce anume? Vom spune deocamdată că problema nu e nestudiată. Dar asta nu e de-ajuns. Nucleul de refacere a vieții noastre religioase nu se poate forma din lumea laicilor. Și nici nu e nevoie. Pentru hotărârea planului definitiv de reîntronare a Bisericii în drepturile și funcțiunile ei, plan a cărui realizare nu este prea depărtată, cerem înființarea unei ligi a arhiereilor creștini în Biserica noastră. Putem indica deocamdată patru dintre episcopi: P. S. Neculai al Sibiuului, P. S. Vartolomeu al Râmnicului², P. S. Visarion al Bălților³ și P. S. Gurie al Chișinăului, toți, oameni ai Bisericii în primul rând. La care s-ar adăuga câțiva din arhiereii mai tineri, fără scaun, unii, după ce-și vor fi dovedit lipsa de solidaritate cu actualul regim.

Datoria noastră? Să stăm în ajutorul celor câțiva arhierei creștini din Biserica noastră; și, mai ales, să nu ne pripim.

Prietene Crainic, știi prea bine că avem de lucru. O mână de ajutor, deci, pentru liga arhiereilor creștini.

Dificultăți bisericești

– Ce e cu data Sfintelor Paști? –

Hotărât lucru, Biserica noastră e sortită să treacă prin tot felul de greutăți. Sunt unele ridicate prin amestecul politicii de partid în trebile ecleziastice; sunt altele provocate de penetrațiunea spiritului laic și de pierderea simțului tradiției și al canonicității vieții noastre bisericești. Dar sunt chestiuni cari nu au nici un fel de legătură cu influența lăaturalnică și cari, dacă pricinuesc greșeli, e pentru că nu au fost la timpul lor suficient studiate. O asemenea problemă e cea a datei la care se vor sărbători Sfintele Paști în anul 1929.

Nu credeam să avem prilejul a ridica așa de curând această chestiune. Știam că, în Sfântul Sinod, se pusese problema și că la calcularea acestei date se iviseră dificultăți. Dar mai știam că, tocmai pentru că lucrurile nu erau clare pentru toată lumea, o hotărâre nu se luase; chestiunea urmând a mai fi studiată. Când, iată că astăzi ni se comunică, din sursă absolut demnă de încredere, că data sărbătoririi Sfintelor Paști a fost definitiv fixată pentru 31 mart.

31 mart? Cine a hotărât această dată imposibilă și pentru ce motive?

Sfintele Paști la 31 mart însemnează că nu vom sărbători Învierea Domnului nici în aceeași zi cu catolicii, nici cu protestanții, nici – ceea ce e încă mai grav – cu ceilalți ortodocși.

Mai însemnează că vom sărbători Paștele înaintea Paștilor evreiești; ceea ce contravine în chip expres și adevărului istoric, așa cum este el înregistrat în *Sfânta Evanghelie*, și hotărârii explicate a Sinodului de la Niceea, care stipulează că în nici un caz data Paștilor nu se poate fixa înainte de Paștele evreiești.

Ni se răspunde că data de 31 mart e indicată de calculele științifice ale noului calendar; și că, dacă am renunța la ea, o altă dată indicată de aceleași calcule, după care, de altfel, serbează celelalte Biserici Ortodoxe, ar fi așa de târzie, încât postul Sfântului Petru nu ar dura decât trei zile. Că sunt nepotriviri? Se poate. Dar ce-mi pasă mie de nepotriviri – răspunde P. S. președinte al Sfântului Sinod – când eu am știința pentru mine!

Știința? Ei, da! Uitasem că P. S. Pimen e numai și numai știință din cap până-n picioare. Noi, ca proștii, ne gândeam în primul rând la *Sfintele Evanghelii*, la canoanele și la hotărârile Soboarelor ecumenice. Noroc că mai există în Sfântul Sinod un autentic și vajnic apărător al „ȘTIINȚEI” în persoana P. S. mitropolit al Moldovei. Căci, altfel, ne făceam de râs.

Să mai vorbim însă și serios. Chestiunea calendarului a făcut poporenilor noștri destul sânge rău. Agitația pe această temă, întreținută precum ne amintim și de iresponsabilitatea d-lui Goga¹, nu e nici astăzi terminată. Defectuos și neîndemânatec inițiată, schimbarea calendarului a fost, de bine de rău, acceptată mai mult prin seurgerea vremii. E cuminte să dăm agitorilor un nou prilej – de data aceasta perfect fundat – pentru răscolirea patimilor?

Nu va dura postul Sfinților Apostoli decât trei zile? Ei, și? Acest post a variat, în orice caz, și până acum între una și șase săptămâni. Calcule[le] științifice se

opun? Noi, care știm aproximativ cum se adună două numere, ne îngăduim a observa reprezentanților „științei” că și celelalte Biserici Ortodoxe, care vor sărbători Învierea după Paștile evreiești, tot după calculele științifice se conduc. Prin urmare, să înceteze pretențiunile „științificilor”.

Și să ne gândim la alte lucruri mai însemnate. De pildă, la faptul că creștinismul răsăritean, și așa destul de fărâmițat, ar trebui să evite prilejurile în care se rupe solidaritatea de manifestare. Mai mult spirit unificator nu strică, în orice caz; mai ales astăzi — când renașterea religioasă a Răsăritului trebuie să ducă la precizarea unei conștiințe comune.

Ce e de făcut? Nu o vom spune noi. Nu o vom spune, în orice caz, până când nu vom cerceta cu grijă problema. E sigur însă că hotărârea Sfântului Sinod, care ridică atâtea dificultăți, nu poate fi decât pripită. Să se ia chestiunea din nou în studiu și în discuțiune. Și să se convoace în toamnă o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod.

E a doua gravă greșală pe care această înaltă adunare bisericească o comite în așa de scurt răstimp. Mai multă grijă. Pentru că nimeni nu e ferit pe acest pământ de compromitere.

Agitații pe tema calendarului

Un sătean din fundul Moldovei m-a cercetat acasă. El îmi aducea o petiție semnată de câteva sute de oameni, pe care eu trebuia să o prezint ministrului Cultelor și prin care creștinii cer Ministerului, nici mai mult nici mai puțin, decât să-i lase să-și prăznuiască sărbătorile după stilul vechi.

Voi prezenta, desigur, petiția d-lui ministru Lapedatu. Dar nu voi sprijini această cerere, pentru motive pe care am să le înfățișez cu alt prilej. Deocamdată mă mărginesc a atrage atenția asupra laturii materiale a acestei afaceri.

Petiția este tipărită. Ceea ce însemnează că asemenea hârtii circulă pe o rază mai întinsă în țară. Mi se afirmă că acțiunea împotriva noului calendar are impunătoare proporții. Treizeci de comune din acel colț de Moldovă nu mai merg la Biserică pentru că preoții slujesc după noua orânduială a Sfântului Sinod. Unii din ei se duc duminică, dar *lucrează în zilele de sărbătoare* după stilul nou. Alții ocolesc Biserica chiar în zilele de duminică; pentru că... se calcă legea.

Asta însemnează că nici până astăzi opera de lămurire a credincioșilor, pe care am cerut-o stăruitor în urma neîndemânatei reforme a calendarului și care, pe alocurea, a fost chiar inițiată, nu și-a făcut efectele. Amănunt interesant de reținut: săteanul cu care am vorbit nu știe cine îi e episcop. Asta însemnează că chiriarhul din loc nu se prea ostenește cu vizitele canonice; și că nici preoții nu lămuresc îndeajuns pe credincioși asupra ierarhiei ecleziastice.

Alt amănunt — mai interesant încă: săteanul socotea că chiriarh i-ar fi P. S. mitropolit Pimen — ceea ce nu e exact —, care, de altfel, este, în mintea conlocu-

torului meu, vinovatul pentru tulburarea calendaristică. Există, deci, o agitație sistematică împotriva ierarhiei bisericești. Ea se duce deocamdată pe tema calendarului. Nu are însă nici o legătură cu mișcarea pentru înlocuirea unor înalți prelați, de care am vorbit cu alt prilej?

Și ce se face pentru stăvilirea acestei agitații?

Pentru liniștirea creștinilor

La Ministerul Cultelor, unde am fost să mă interesez de chestiunea agitației pe tema calendarului – agitație pe care marea majoritate a publicului o socotea închisă – mi s-a lămurit că asemenea petiții, ca cea de care scriam în numărul de ieri și prin care se cerea, nici mai mult nici mai puțin, decât dreptul de a prăznuî sărbătorile după vechea așezare – sunt cu zecile depuse la minister, iar semnăturile sunt până acum mii.

Se dovedește prin aceasta că afirmația pe care o făceam ieri asupra caracterului grav și general al acestei agitații era fundată. Precum, iarăși, se dovedește că în adevăr există – cel puțin în unele eparhii, adică acolo unde agitația e în floare – o acțiune de contrapropagandă cel puțin, dacă nu s-a făcut din capul locului operă de lămurire a credincioșilor în privința rostului și semnificației noului calendar.

Așa fiind, noi trebuie să constatăm că, în fața caracterului grav al acestor întâmplări, cel puțin acum va trebui să se intervină de sus pentru a se drege ceea ce mai poate fi dres. Ce e de făcut e simplu. Mai întâi, trebuie anulat principalul motiv concret de agitație: data serbării Paștelui în anul care vine.

Omul purtător al petiției, de care vorbeam, se arăta foarte îngrijorat de faptul că așezarea prăznuirii Sfintelor Paști în 1929 reduce până la desființare postul Sfinților Petru și Pavel. „Ne-a tăiat postul Sfinților Apostoli, domnule Profesor. Apoi, așezare e asta, ori stricare de lege?”

Chestiunea aceasta specială am dezbătut-o. Și am cerut de la Sfântul Sinod o revenire. Ea e cu atât mai posibilă cu cât nu e nevoie numaidecât de o revenire la vechiul calendar. Este o măsură care se poate deci lua repede, fără multe complicații, și de natură a răpi agitatorilor un puternic instrument de neliniștire a populației.

Dar asta nu ar fi decât un mijloc cu răstrângeri limitate.

De îndată ce agitația ia proporțiile primejdioase pe care le indică, trebuie să se recurgă la mijloace mai mari. O întinsă operă de propagandă și de lămurire a credincioșilor se impune. Operă de la care să nu lipsească, personal, vlădica din loc. Noi, orășenii, sceptici și blazați cum suntem, fără simțul hieraticului, nici nu ne dăm seama ce e prestigiul de care, pe drept cuvânt, se bucură un episcop în fața poporului. Să meargă, deci, vlădica din sat în sat și să lămurească pe poporeni că schimbarea calendarului nu e stricare a legii, ci stricare a legii

este ceea ce fac ei, petiționarii, răzvrătindu-se împotriva unei hotărâri a Sfântului Sinod.

De ce se tem anume creștinii? De păcatul de a prăznuî sărbătorile împărătești și pomenirea sfinților Bisericii în alte zile decât cele de până acum, presupuse ca indicate de Biserica dreptcredincioasă. Să presupunem un moment că teama lor ar fi fundată. Și că, în adevăr, noul calendar ar fi o greșeală și un păcat împotriva Ortodoxiei. Au credincioșii motiv să se teamă că au căzut în păcat?

Evident, nu. Căci păcatul nu atacă puțința mântuirii, decât dacă el nu e dezlegat de Biserică. În cazul de față însă, dezlegarea există, căci însăși Biserica a dat hotărârea a cărei respectare e socotită de unii ca un păcat. În fond însă, chestiunea păcatului nici nu se pune în această împrejurare. Oamenii nu pot să fie creștini decât dacă fac parte din comunitatea creștină. În afară de Biserică nu există creștini. Asta e clar. Și e, anume, creștin acela care urmează întocmai hotărârile Bisericii. La noi, în Ortodoxie, capul Bisericii, păzitorul sfintei așezări dumnezeiești, îndreptătorul credincioșilor e Sfântul Sinod. Sfântul Sinod are dreptul să hotărască în împrejurările litigioase ce e credința pravoslavnică și ce nu e. Iar ceea ce hotărăște Sfântul Sinod e LEGE pentru credincios.

La hotărârile Sfântului Sinod nimeni nu are dreptul să se împotrivescă; pentru că atunci calcă legea. Cu ce drept declară atunci sătenii din nordul Moldovei că ei nu merg la biserică în zilele de prăznuire după noua așezare a calendarului, pentru că strică legea? De când au ajuns în Biserica pravoslavnică credincioșii să se ridice pe căi de fapt împotriva unei încheieri a Sfântului Sinod? Cine are, în afară de interes politic, interesul de a introduce în Biserica noastră aceste atitudini protestante?

Credincioșii? Credincioșii, nu! Credincioșii aceia sunt niște bieți rătăciți, înșelați în buna lor credință, purtați pe drumurile primejdioase ale răzvrătirii împotriva Bisericii, fără să-și dea seama că actele lor îi pun în bătaia lepădării de comunitatea credincioșilor; și fără să gândească la păcatul de moarte în care cad.

Credincioșii trebuie să lămuriți. Așa cum am arătat-o: prin graiul episcopilor. Dar, în același timp, trebuie începută o contraofensivă; care, între altele, să stabilească cine sunt agitatorii și în al cui interes lucrează.

O pastorală nesinceră

Evident, mai bine mai târziu decât niciodată. De aceea suntem bucuroși că măcar la 10 septembrie P. S. mitropolit al Moldovei, actualmente și președinte al Sfântului Sinod, ne-a învrednicit cu o scrisoare pastorală în chestiunea calendarului.

Agitația pe această temă ia proporții grave. Însuși Prea Sfințitul Pimen e impresionat. Impresie până la spărietură. Căci numai așa se explică tonul alarmat și lipsit de siguranță și demnitate hieratică a Bisericii, pe care, pe alocu-rea, îl ia, fără voie, scrisoarea pastorală.

Regretăm că această intervenție, pe care am așteptat-o demult, nu este îndejuns de îndemânatică. Nu vorbesc numai de complicarea inutilă a problemei cu distincțiuni teologice – foarte discutabile din punctul de vedere al unei stricte Ortodoxii –, ca aceea a Bisericii învățătoare și ascultătoare; nici numai de expunerea nepedagogică a întregului proces; nici de afirmațiuni neîndemânatică ca, de pildă: „chestiunea aceasta (a calendarului) nu e așa de ușoară ca să o poată socoti și pricepe oricine”, afirmații de natură a slăbi de la început valoarea scrisorii arhiepiscopale.

Vorbesc mai ales de altceva: de lipsa de sinceritate a pastoralei. Iată, de pildă, în capitolul în care se vorbește de data Sfintelor Paști în 1929 se spune: „Îndreptarea aceasta a calendarului s-a făcut după o înțelegere cu Bisericele surori. Au primit până acum calendarul îndreptat Biserica Patriarhală din Constantinopol, cea din Grecia, precum și cea din Alexandria și, în curând, il vor primi și celelalte, când vor crede vremea potrivită”. Mă rog, să precizăm: nu e vorba decât de acceptarea noului calendar, nu și de data prăznirii Sfintelor Paști în 1929. De ce această încercare de confuzie? Cui îi servește această confuzie? Nu știe oare P. S. președinte al Sfântului Sinod că în 1929 noi nu vom serba Paștele nici măcar împreună cu Bisericele Ortodoxe care au admis deja îndreptarea calendarului?

Prin urmare, să distingem: îndreptarea calendarului e o chestiune; data prăznirii Sfintelor Paști în 1929, alta. Iar deocamdată în dezbatere e ultima problemă. Sfântul Sinod era dator să ne lămurească pe noi, fiii duhovnicești ai Bisericii, cum se face că, deși calendarul cel îndreptat e cel bun, nu toate Bisericele Ortodoxe adepse ale noului calendar vor prăznui Sfintele Paști la 31 mart 1929; cum se face că, după socotelile calendarului îndreptat, în 1929 vom ajunge să prăznuim Paștele înaintea Paștelor evreiești – să serbăm, adică, Învierea Domnului înainte de răstignirea Lui?

Iată problemele pe cari nu trebuia, nu putea să le ocolească Sfântul Sinod în această chestiune a datei Sfintelor Paști. P. S. mitropolit a găsit că e mai bine să joace pe o confuziune – după vechea, nenorocita metodă întrebuițată în Biserica noastră: nu descurcați nimic.

Da, e însă o metodă care se răzbună.

Revizuirea canoanelor

În zarva apropiatelor schimbări politice sau în neliniștea provocată de apropierea unei ierni de foamete, Biserica noastră... a numit o comisiune. Frumoasă pildă de liniște, de încredere și de fermitate, o să spuneți; peste contingențele cotidianului, Biserica vecinică își urmărește problemele ei, neimpresionată de frământările „secolului”. Frumoasă pildă, în adevăr, dacă ar fi așa. Dar nu e.

Două sunt motivele cari ne fac să credem că nu e cazul a ne bucura. Întâi, obiectul de cercetare al comisiei; al doilea, componența ei. Ambele fiind mai

degrabă de natură a ne face să credem că momentul de față a fost dinadins ales pentru ca observațiunea să treacă neobservată. Comisia aceasta se va ocupa cu revizuirea tuturor canoanelor Bisericii Ortodoxe; și ea e formată din profesorul Boroianu¹, preotul C. Dron² și I. Matei.

Problema însăși e de cel mai mare interes. Canoanele delimitează însăși ființa juridică a Bisericii; și e multă vreme deja de când această ființă juridică a intrat în descompunere. Netăgăduita superioritate *de fapt* a catolicismului asupra noastră tocmai aci stă: în preciziunea și în aspra disciplină juridică a Apusului creștin față de anarhia răsăriteană. Anarhie care merge așa de departe — mai ales la noi — încât înalte fețe bisericești contestă valabilitatea actuală a canoanelor și cred că pot trece cu inimă ușoară peste cele mai categorice și mai esențiale prescripțiuni ale codicelui juridic creștin. Că Biserica noastră a ajuns la încheierea că problema dreptului canonic trebuie în sfârșit atacată de front, nu poate decât să ne bucure. Felul în care ea înțelege să pornească la lucru ne aruncă însă în cea mai adâncă îndoială.

O comisie de trei va studia problema. O comisie de trei inși, culeși de prin București; pentru o problemă care depășește granițele nu ale Bucureștilor, dar chiar ale țării românești, fiind *o problemă a Ortodoxiei*. Își închipuie Biserica noastră că revizuirea canoanelor se poate întreprinde independent de celelalte țări ortodoxe? Crede cineva în locul de conducere că Ortodoxia nu e și așa destul de fărâmițată, încât mai era nevoie și de codice canonice locale și naționale? Primul pas e fundamental greșit.

Am simțit întotdeauna necesitatea acestui codex. Dar am crezut că alcătuirea lui trebuie să revină, dacă nu unui sinod, cel puțin unui congres panortodox. La București se crede altfel — și e fals.

Problema e grabnică, iar eventualitatea convocării unui congres panortodox problematică? Poate! Simțea Biserica noastră necesitatea imediată de a lua inițiativa acestei revizuirii? Încă nu am avea de protestat. Modalitatea în care a fost plănuită realizarea acestei întreprinderi nu rămâne însă mai puțin falsă.

O comisiune — nu e rău. Dar ce fel de comisiune? Boroianu, părintele Dron, I. Matei. Vai! Cu cine și pe socoteala cui glumim? D-l Boroianu, profesor de drept canonic la Universitatea din București, s-a ilustrat până acum printr-o absolută abținere în discuția tuturor marilor probleme canonice care s-au dezbătut în Biserica românească. Este un om prudent.

Părintele Dron, îl știm. Autorul unei teze de doctorat asupra valorii actuale a canoanelor³, teză irefutabil dovedită ca excesiv de slabă, în chiar coloanele „Cuvântului”⁴.

Iar d-l Matei, inefabilul domn Matei, consilier tehnic al tuturor legilor necanonice ale Bisericii noastre votate în ultimii cinci ani!

Asta ne e comisia. Credem că Biserica românească ar fi fost liberă să numească o comisie internațională, în care să colaboreze toți marii canoniști ai Bisericii de Răsărit. Nu e de această părere!

Dar, chiar așa, în România nu a găsit nimic mai bun? Căci unde e, în această comisie în care nimeni nu cunoaște limbile teologice, filologul, unde e juristul,

unde, dogmatistul și unde, istoricul? Dron și Matei? Vai! Bieții oameni sunt ultimii care ar putea fi întrebuințați. Și totuși, au fost numiți. Ei, și nu alții. Pentru că alții ar fi putut fi oameni serioși și ar fi avut, cine știe, păreri lor. Se pare însă că aci nu e vorba de Biserică sau de știință. Ci de „aranjarea” canoanelor, așa ca ele să răspundă unor anumite necesități.

Ne așezăm, deci, la postul de veghe; ca în fața celei mai noi încercări de siluire a Bisericii noastre nemuritoare. Și așteptăm.

Pentru reluarea tradiției dogmatice răsăritene

Împrejurările din Biserica noastră mă duc, de câțeva vreme, să scriu despre aceeași problemă a disciplinei, fie că e vorba de disciplina acțiunilor noastre, fie că este pusă în chestiune disciplina noastră de gândire.

Iată de ce nu voi trece asupra unui însemnat articol, pe care îl publică „Unirea” din Blaj sub titlul *Adevăr și iubire*¹, articol care se răfuiește cu cele scrise în chiar foaia noastră de P. C. Spătaru asupra unirii Bisericilor creștine².

„Unirea” ne dă o strașnică lecție de disciplină, și bine ne face. Căci, dacă un creștin și un om de știință – cu destulă pătrundere critică a sensului Ortodoxiei – ca P. C. Spătaru poate aluneca asupra valorii dogmei pentru a se ancora în iubire, ce să mai spunem de bieții oameni cari, întorcându-se înspre Hristos după deziluzii pozitivistice, nu pot scăpa de capcana protestantă a pietismului³!

Noi am pierdut încrederea în poziția noastră dogmatică, pentru că nu mai avem contact cu ea. Vechea tradiție de știință și de gândire a Răsăritului creștin, în care a înflorit totuși cugetarea lui Clemens, a Sfântului Ioan Hrisostomul, a Sfântului Ioan Damaschinul și a pedepsitului de Dumnezeu, Origen, cea mai amețitoare minte a metafizicei din toate timpurile, s-a închiruit până la dispariție, aproape.

Și iată-ne acum, din ignoranță, alunecând pe drumurile mai facile, dar mai primejdioase și, fără îndoială, mai puțin rodnice, în aceste împrejurări, ale iubirii, expuși să primim lecții de la papistași. Noi, cari am hrănit cu idei toată metafizica creștină și toată teologia! Nu e așa că pe drept ni se întâmplă rușinea acestei înfruntări?

Prin urmare, să nu ne irităm de scuturătura fraților noștri de la „Unirea”. Sunt în drept să o facă. O dată, pentru că ei au fost în stare să păstreze și să fructifice comoara de gândire creștină care le-a căzut în lot. A doua oară, ca o muștrare pentru păcătoșirea noastră, moștenitori inconștienți și iresponsabili ai celei mai impresionante metafizici creștine.

Ci, decât să ne enervăm și să răspundem cu cine știe ce necuviințe, mai bine să ne apucăm de treabă; întorcându-ne la greceasca pe care am uitat-o și la latineasca pe care nu am știut-o niciodată. Și pregătindu-ne pentru marea întrecere științifică între noi și Roma, căreia nu ne putem sustrage fără primejdie de moarte.

Să cădem noi înfrânți în fața Apusului catolic pe o chestiune de dogmă! Aberație! O dată pentru totdeauna, aici, la noi, în Răsărit, e adevărul. Dar să-l cunoaștem! Altfel, nu facem decât să ne rățoim. Și e ridicul.

Un sighilion patriarhal

Problema calendarului este iarăși în centrul preocupărilor. Se ridică din Basarabia și de prin nordul Moldovei, adică tocmai de prin părțile unde sensibilitatea noastră religioasă este mai ascuțită și unde chestiunile bisericești sunt în totdeauna actuale.

Pentru opinia publică a orașelor, problema apare mai degrabă ca un *curiosum*. Oamenii ridică din umeri și se miră; parcă ce-i dacă mergem după vechiul sau noul calendar! Nu e nici o surpriză. Și totuși, problema este esențială Ortodoxiei și o întreagă literatură a chestiei există.

Dăm, de pildă, astăzi un sighilion patriarhal; e vechi; de prin 1583. Dar conținutul lui e plin de suc. Iată-l:

„Ierimia, cu mila lui Dumnezeu, arhiepiscop al Constantinopolului – Noua Romă – și Patriarh ecumenic

Fiindcă din nou Biserica Vechei Rome, înșelându-se de mândra deșertăciune a astronomilor săi, cu nehibzuință a schimbat preafrumoasele așezăminte despre Sfintele Paști, stabilite și hotărâte de cei 318 Sfinți Părinți ai Sfântului întâi Sobor Ecumenic din Niceea, care cu cea mai mare sfințenie se respectă de toți creștinii din întreaga lume ca niște așezăminte neatinse, astăzi devine cauza ispitelor. Înaintea mea, ca unui Patriarh ecumenic, s-au prezentat bărbari armeni întrebându-se despre practica sărbătoririi Paștelui, fiindcă și lor le s-a impune primirea acestei inovațiuni.

Pentru de aceea noi a trebuit să le spunem ce despre acestea e hotărât de Sfinții Părinți. Chibzuind împreună cu Fericitul Patriarh al Alexandriei și Fericitul Patriarh al Ierusalimului și cu cialanții membri ai Soborului, în numele Sfântului Duh hotărâm: a lămuri așezămintele despre aceasta ale Sfinților Părinți.

Cel ce nu urmează tradițiilor și obiceiurilor Bisericii și celora, cum au poruncit cele șapte Soboare Ecumenice despre Sfintele Paști, legiuind toate bine, ca să-i urmăim, și voiește a da Pashaliei grigoriane și calendarului papist, acela ca și ateii astronomi lucrează contra tuturor hotărârilor Sfintelor Soboare voinde prin aceasta a le schimba și a le slăbi, să fie ANATEMA, depărtat de Biserica lui Hristos și de la adunarea credincioșilor.

Dar voi, pravoslavnicilor și bine cinstitorilor creștini, stați în cele ce v-ați învățat, în cele ce v-ați născut și educat. Și când va fi necesar, și sângele vostru să vărsați ca să păstrați credința și mărturisirea părințească.

Păziți-vă și feriți-vă de unei ca aceștia (reformiști), ca Domnul nostru Iisus Hristos să vă ajute vouă și rugăciunea credinței voastre să fie cu voi, cu toți. Amin"¹.

Cei cari „decid” în chestiunea calendarului au gândit la toate lucrurile astea? Noi mai avem și alte texte și o să le dăm.

Prin mărăcini

Iată, în sfârșit, că în cercurile oficiale s-a pornit zarvă în jurul agitației pe tema Pascaliei. Ministrul de Interne, pe drept cuvânt alarmat de tulburarea spiritelor, a luat inițiativa unor consfătuiri la care au participat și înaltele foruri bisericești. Se pare că intervenția d-lui Mirto, subsecretar de stat de la Interne, a avut succes. Căci măsura, elementar indicată, aceea a convocării Sfântului Sinod pentru a se lua din nou în dezbatere problema (măsură pe care nu am încetat să o recomandăm chiar de a doua zi după nefericita fixare a datei Paștilor, pe care dintru început am socotit-o ca purtătoare de agitații) e pe cale a se înfăptui.

Așa fiind, să încercăm anumite socoteli mai generale. Vinovat în toată această tulburare care a agitat spiritele credincioșilor este, fără îndoială, Sfântul Sinod. E vinovat nu numai în faptele pe care le face, dar și în duhul în care înfăptuiește.

Un Sinod care lucrează însuflețit de adevăratul spirit al Bisericii nu poate să greșească, pentru că el stă sub directa inspirație a Sfântului Duh. Adevăr vecinic, verificat pentru mințile noastre obicinuite prin elementare considerații de gnoseologie religioasă.

Dacă Sfântul Sinod a greșit, asta înseamnă că nu a lucrat sub înrăurirea Sfântului Spirit. Fapt cu deosebire grav – confirmat, din nefericire, în repetate rânduri prin întâmplările ultimilor ani.

Căci Sfântul Sinod al Bisericii autocefale Române a pierdut, în chip voit aproape, contactul cu celelalte Biserici dreptcredincioase și a rupt, printr-o orgolioasă atitudine separatistă, solidaritatea și comunitatea de iubire a pravoslaviei.

Desprinsă de această comunitate, care e singura bază organică a vieții în Dumnezeu, ea nu a încetat să alunece prin mărăcinii tuturor modernismelor, științismelor și politicismelor, păcate grele, culminând toate în actul de groaznic orgoliu papistășesc prin care Patriarhul țării, înfruntând întreaga noastră așezare canonică, a acceptat locul de membru în Consiliul de Regență.

De la un Sinod care poate asista cu inimă ușoară la înfruntarea celor mai hotărâtoare din canoanele Bisericii de Răsărit nu se mai poate aștepta nimic – pentru că se poate aștepta la orice.

Să fim, deci, măcar o dată serioși și să nu ne impresionăm dacă ni se va spune că nu se poate reveni asupra unei hotărâri a Sfântului Sinod. Și să cerem hotărât: Paștele la 5 mai!

Rătăcirea cea de pe urmă

Sorții au căzut.

După penibile discuțiuni, care au durat aproape o săptămână încheiată, adunarea care până ieri mai avea încă — deși numai aproximativ — dreptul de a se intitula „Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române” a hotărât — împotriva tuturor arătatilor Predaniei și a expresei așezări a Sfintelor Canoane — prăznuirea Sfintelor Paști la data de 31 martie.

De când există Biserica românească nu s-a îndrăznit încă împotriva ei o mai grozavă lovitură; căci SE ÎNTÂMPLĂ PENTRU ÎNTÂIA OARĂ CA ACEASTĂ BISERICĂ, printr-o faptă de ocară a chiar conducătorilor ei prepuși, SĂ SE SCOATĂ DIN ECUMENICITATE.

Ne dăm seama de greul păcat pe care l-am lua asupra-ne cutezând să măsurăm, cu mintea noastră omenească, în valoarea lor lăuntrică faptele unei adunări, presupuse cel puțin, bisericești. Nota de joi a Sfântului Sinod se judecă însă singură, prin confruntarea ei cu îndrumările care decurg din însăși ființa Bisericii noastre dreptcredincioase.

Nimic nu îndreptățește luarea unei asemenea hotărâri. Vom dovedi aci, în zilele următoare, că punctul de vedere științific în așezarea Paștelor este o aberație, condamnată în chip lămurit de Predanie; că hotărârea Sinodului e necanonică și că poartă toate stigmatul unui act schismatic, că ea închide o sumă de absurdități dogmatice și că numai motive extrabisericești au putut îndemna la un asemenea pas greșit.

Vom dovedi, nu noi — pentru că noi suntem conștienți că unui om nu-i e îngăduit să judece faptele unui sobor; ci o va dovedi — încă o dată — Biserica însăși, prin așezările ei, pe care le vom înfățișa poporului.

Stă deasupra puterilor minții să înțelegem drumurile ascunse ale lui Dumnezeu, care ne-a trimis această grea încercare. Dar e o datorie a noastră, de mărturisitori ai dreptcredinței, să punem în fața credincioșilor, în toată grozăvia ei, fapta care vestește deja domnia Antihristului.

Ceea ce omenește a fost îngăduit, și în puțința noastră să facem, pentru împiedicarea acestei rătăcirii, am făcut. Dacă bine sau rău, ne va judeca Cel care singur poate sta judecător peste oameni.

De aci înainte, în monstruosul proces care se deschide, bietul glas omenesc trebuie să tacă.

Pentru ca, cu atât mai vărtos, să poată vorbi Biserica cea Adevărată.

După hotărârea Sinodului

După ce, încă de la strâmba așezare a Pascaliei pentru anul 1929, am cerut stăruitor conducătorilor Bisericii un răspuns asupra acestei hotărâri și am arătat toate primejdiile cari pot decurge pentru Ortodoxia românească dintr-o asemenea necugetată faptă, mărturisesc că am primit vestea convocării Sfântului Sinod în scop de a discuta din nou problema cu un fel de indiferență. Îmi dădeam, desigur, seama că această problemă *trebuie rezolvată* într-un fel; dar tot așa de bine știam că o soluție în această chestiune, care ar fi ea, nu poate însemna decât neutralizarea unui *efect* al răului care s-a înscăunat în înseși măruntaiele Bisericii noastre.

Iar pentru ca mărturisirea să fie deplină, va trebui să adăugăm că stăruința cu care am cerut revenirea asupra așezării Pascaliei izvora mai degrabă din nevoile păcii cetățenești decât din respectarea intereselor Bisericii. Căci, așa cum se înfățișează astăzi lucrurile, e o întrebare dacă nu cumva asprul interes supraomenesc al Bisericii noastre nu cere mai degrabă să lăsăm întinderea răului, tocmai pentru ca reacțiunea împotriva tuturor rătăcirilor de astăzi să fie mai grozavă – și, deci, mai definitivă.

Este o convingere a mea, verificată statornic în ultimii câțiva ani, de când urmăresc zi de zi viața religioasă a țării, că, pe calea pe care am apucat-o, mergem sigur la sugrumarea Bisericii lui Dumnezeu.

P. S. Neculai, mitropolitul Ardealului și, de bună seamă, una din cele mai puternice personalități ecleziastice de la noi, spunea mai zilele trecute referindu-se la agitațiile pe tema calendarului: „La mine e liniște; în eparhia mea nu se pot întâmpla asemenea lucruri”. E o mândrie pe care nu o înțeleg. Căci, dacă ea ar fi perfect justificată la un prefect de poliție, trebuie, în schimb, să umple de jale inima unui chiriarh. Căci un lucru îi scapă Prea Sfințitului Nicolae: *pricina acestei liniști este indiferența religioasă, lipsa de sensibilitate a populației ardeleni pentru problema calendarului*. Și atunci, slavă Domnului că mai există în țara noastră și chiriarhi ca P. S. Gurie, și credincioși ca basarabeni, unde „se mai pot întâmpla asemenea lucruri”.

Căci tocmai aci stă marea primejdie de care e amenințată nu atât Biserica noastră, care, în formele ei de astăzi, ne e mai mult sau mai puțin indiferentă, cât mai ales viața noastră religioasă. Domnul mitropolit Neculai de la Sibiu a plesnit o dată din biciul lui și a hotărât: serbăm Paștele la 31 martie. De ce? Are domnia sa motive serioase? Nici unul – sau cel puțin nici unul de ordin bisericesc. Toată așezarea și tot spiritul Bisericii Ortodoxe pledează, dimpotrivă, pentru teza contrarie. Atunci?

Apoi, vedeți, tocmai aici e nodul problemei: motivele bisericești nu mai contează. Contează tot ce vreți: politica, astronomia, adică tocmai elemente pe care chiriarhii nu sunt ținuti să le cunoască; numai punctul de vedere al Bisericii, nu. Ba, episcopul Buzăului, om care trebuie admirat pentru sinceritatea lui

brutală, a spus-o pe şleau: să serbăm Paştele la 31 martie pentru că așa o cer interesele sociale, politice și economice.

De aceea, nefericita soluție la care s-a oprit sfatul arhierilor și episcopilor are și ceva bun: ea provoacă o lămurire în sânul Bisericii. De azi înainte se știe că fostul Sinod — da, FOSTUL, și o vom dovedi — a ignorat în unanimitatea lui punctul de vedere bisericesc într-o chestiune care nu interesa decât Biserica. Până la 24 ianuarie se mai putea bănuși că există în ierarhia noastră ecleziastică chiriarhi care să știe ce însemnează Biserica și să-și cunoască îndatoririle față de ea. Din acea zi, orice asemenea nădejde trebuie înlăturată. Căci nu s-a găsit un singur arhieru care să se ridice și să arunce afurisenia asupra cetei de ateși și de protestanți care se adună în Dealul Mitropoliei: nici Gurie, nici Visarion, nici fostul nostru prieten și frate întru Hristos, arhierul Tit Simedrea.

În ziua de 24 ianuarie a murit, deci, chiriarhia românească. De aci înainte apărarea Bisericii lui Hristos rămâne pe seama poporului. Împrejurare fără precedent în istoria religioasă a Răsăritului, care transformă o autocefalie în acefalie.

Acum se aleg oile curate de cele râioase; când se va vedea cine serbează Paştele cu papistașii și cine, cu dreptcredincioșii. Orice prudență din partea ortodocșilor e nelalocul ei: e vorba doară de credința noastră și de mântuirea noastră. Iar cine nu îndrăznește, împotriva tuturor amenințărilor și primejdiilor, să depună mărturie pentru adevărata Biserică a lui Hristos e pierdut pentru vecie, laolaltă cu doctorii în filosofie adunați sus, în deal, ca să hotărască în lucruri pentru care nu au nici un fel de înțelegere.

Fiecare să răspundă de azi înainte pentru păcatele lui.

Judecata stă în mâna lui Dumnezeu!

O așteptăm. Pentru noi — și pentru ceilalți.

Tot despre rățacirea sinodală

— Încheieri —

Să rezumăm, deci. Două sunt chestiunile fundamentale în jurul cărora se grupează argumentarea noastră împotriva serbării Sfintelor Paști la 31 martie:

1) necesitatea de a serba Paştele o dată cu toți creștinii (postulatul ecumenicității);

2) necesitatea de a serba Paştele creștin după Pesahul iudaic (postulatul solidarității absolute a *Testamentului Nou* cu cel *Vechi*).

Prin înfrângerea primei prescripțiuni obligatorii, cădem în schismă — ca unii care ne rupem de comunitatea de iubire a Bisericii; prin înfrângerea celei de-a doua, cădem în erezie — ca unii ce negăm noutatea și continuitatea Bisericii de la începutul până la sfârșitul vremii (marcionismul).

Sinodul Bisericii autocefale Române a înfrânt, prin hotărârea de la 24 ianuarie, prima și a doua prescripție obligatorie; Sinodul Bisericii autocefale Române

este, ca atare, din ziua de 24 ianuarie, schismatic și eretic și, prin urmare, căzut din dar.

În ziua de douăzeci și patru ianuarie 1929, Biserica Ortodoxă Română s-a decapitat, deci, singură, prin actul necugetat și lipsit de iubire al hotărârii pe care a luat-o.

Iar credincioșii rămân fără cârmaci. Se va ridica dintre ei unul care să treacă la loc de conducere și de răspundere. Grea și cutezătoare faptă, înfruntând oarecum cerul; mai ales pentru cei învățați să respecte așezarea dumnezeiască a Bisericii. Care, în ce ne privește, rămâne de astăzi înainte de-a dreptul în mână lui Dumnezeu.

Ce vom face? În împrejurările de față, când oile bune se aleg de cele răioase, adevărații credincioși vor sărbători Paștele la 5 mai, împlinirea ecumenicității și a unității trupului mistic al lui Hristos.

Afurisenia? Da, am auzit. Am auzit că, între alte măsuri cu care amenință strășnicia jandarmerească a Sinodului, s-a vorbit și de excomunicarea noastră.

Nu se poate.

Nu se poate:

1) pentru că Sinodul nu are voie, după spusa Sfântului Ioan Gură de Aur, să arunce afurisenia asupra oamenilor, ci asupra învățăturii. Iar învățătura e de partea noastră, care nu ne dezlipim de dogmă, canoane și Predanie – și nu de partea Sinodului, care le ignorează sau le înfruntă pe toate;

2) pentru că Sinodul din București e căzut din dreptul de a excomunica, de îndată ce stă în schismă și erezie;

3) pentru că Sinodul din 24 ianuar, ținut la București, e nevalabil. E nevalabil ca unul ce a fost prezidat de Patriarhul Miron Cristea.

Patriarhul Miron nu avea calitatea să prezideze acest sinod:

a) pentru că, prin trecerea la regență, a înfrânt sfânta așezare a canoanelor și stă sub afurisenie;

b) pentru că, prin legea Lapedatu din 1927, lege care prevedea separația atribuțiilor administrative de ale spiritului în patriarhat, președinția Sinodului trecea asupra mitropolitului Moldovei;

c) pentru că, prin faptul că, la trecerea în Consiliul de Regență, Patriarhul Miron s-a supus jurământului fără prealabilă dezlegare a Sinodului, excelența sa a căzut încă o dată sub caterisire.

Dar, atunci, cine să ne excomunique pe noi? Nu vom striga – Doamne ferește! – ca răzvrătitul Pascal: *ad tuum, Domine, tribunal appello*¹! Nu. Dar vom înțelege că, pentru ispășirea păcatelor noastre, Dumnezeu aruncă asupra noastră și afurisenia unui Sinod căzut din dar. Și vom primi excomunicarea – dacă va fi să vie – cu bucuria dureroasă a unei noi încercări.

Am spus și ne-am ușurat sufletul². Dar ni l-am și mântuit? Este o întrebare al cărei răspuns desigur că ne scapă. Să fie în puterea noastră să o știm? O asemenea prezumțiune ne înfrângem.

Am spus, depunând mărturie pentru credința adevăratului Dumnezeu. Desigur, lucrurile nu se vor opri aci. Antihristul e la treabă; iar în una din zilele următoare va apărea enciclica „lămuritoare” a Sinodului. Noi, ce am avut de spus, am spus. Dar este de datoria noastră să nu îngăduim o nouă tulburare a oamenilor prin acceptarea rătăcirilor „științifice” [ale] Sinodului. Așteptăm, deci, enciclica lămuritoare; pentru ca să o punem goală înaintea credincioșilor.

Despre sinoadele tâlhărești, pe cari le uită d-l V. Goldiș

În așteptarea scrisorii pastorale a Sfântului Sinod, cu care științificii părinți ne-au învrednicit abia astăzi și asupra căreia evident că vom reveni neîntârziat, pentru a nu lăsa pe credincioși pradă rătăcirilor oficiale, un apărător se ridică sinodalilor, de prin părțile Aradului: e d-l Vasile Goldiș¹.

Înaltul respect pe care îl port fostului ministru al Cultelor, precum și — în afară de competența sa — solida seriozitate a argumentelor pe cari le formulează mă obligă a întârzia un moment asupra lor; pentru ca nu cumva vreunul dintre noi să se lase furat de aparența nu numai creștină, dar și ortodoxă a acestor teze.

Argumentele d-lui Goldiș sunt două. Noi trebuie să ne supunem hotărârii Sf[ântului] Sinod, zice d-sa:

1) pentru că „Sf[ântul] Sinod e singura autoritate în drept de a distinge adevărul de neadevăr, dreapta credință de rătăcirea primejdioasă” (sau, în altă parte: „Păzitor al credinței noastre ortodoxe autentice și neșovăitoare este Sf[ântul] Sinod. Cel ce nu-și controlează și nu-și armonizează credința sa cu credința Sf[ântului] Sinod, cade în subiectivism și în rătăcire”);

2) pentru că, nerecunoscând hotărârea Sf[ântului] Sinod, ar însemna să nu recunoaștem principiul ierarhiei. Cum însă „organizația spirituală și administrativă a Bisericii Ortodoxe nu poate exista în afară de ierarhie”, tăgăduirea principiului ierarhiei echivalează cu tăgăduirea Bisericii.

Iată, în adevăr, două grave și îngrijorătoare motive a ne supune hotărârii sinodale, nu?

Să vedem.

La argumentul 1:

Pozițiunea d-lui Goldiș ridică chestiunea infailibilității sinodale. ȘI NU POT SĂ FIU DECÂT DUREROS SURPRINS CĂ FOSTUL MINISTRU AL CULTURILOR SE AȘAZĂ, PE ACEASTĂ PROBLEMĂ, GRAVĂ ÎNTRE TOATE, ÎN LAGĂRUL CATOLICILOR. În adevăr, după felul d-sale de a vedea, infailibilitatea sinoadelor este necondiționată. Nu este asta augustinism? Căci doară Fericitul Augustin e cel care, făcând teoria celebrei *fides implicita*², credea că e de-ajuns să te supui orbește indicațiilor Bisericii, oricari ar fi ele, pen-

tru a fi mântuit. Mă gândesc, deci, de unde această grozavă rătăcire catolică la d-l Goldiș, om dreptcredincios întru totul?

Eroarea d-lui Goldiș provine dintr-o regretabilă uitare. Fostul ministru al Cultelor uită că **PENTRU ORTODOXIE, INFAILIBILITATEA SINODALĂ E CONDIȚIONATĂ.**

Ea este condiționată, pe de o parte, de unele împrejurări launtrice Sinodului, a căror împlinire singură poate face posibilă conlucrarea Sf[ântului] Duh (cum e, de pildă, comunitatea de iubire); pe de alta, de respectarea prevederilor îndreptarului obiectiv al Bisericii: dogmele, canoanele și Predania.

Infailibilitatea sinodală nu este, prin urmare, o calitate launtrică, subiectivă a sinodului, cum ar vrea să o înțeleagă d-l Goldiș, pentru că hotărârile soboarelor ortodoxe sunt toate ținute la respectarea unui îndreptar. Această infailibilitate nu decurge, subiectiv, decât din identificarea, fuziunea sinodului în ființa Bisericii, și este evident că o asemenea fuziune nu a fost realizată de îndată ce hotărârea sinodului contravine așezării canonice și dogmatice sau tradiției vii, de-a pururea prezente, a Bisericii.

Dreptcredinciosului creștin, alunecat astăzi prin meleagurile încurcate ale papistașismului de structură evident romană a Fericitului Augustin, omului respectat Vasile Goldiș, îmi permit să-i amintesc că Biserica noastră a însemnat pe răbojul istoriei sale existența unor sinoade tâlhărești, a căror învățătură a fost ștearsă din cunoașterea și practica noastră. Sinodul din Efes³ de pildă, nu?

De îndată ce însă se poate identifica existența unor asemenea sinoade, însemnează că noi avem dreptul să nu ne mai supunem orbește hotărârilor sinodului, de îndată ce acest sinod e dovedit a fi călcat Predania, canoanele și dogmele.

Cred însă că noi am dovedit cu prisosință că tocmai acesta e cazul Sinodului nostru.

Și acum, punctul 2.

D-l Goldiș susține că o Biserică creștină, căreia i se contestă ierarhia, nu mai e Biserică.

Suntem de acord. Aceasta am susținut și noi: că Biserica văzută e astăzi la noi în sincopă. Nu însă pentru că noi am contesta ierarhia, ci pentru că – după cum am dovedit cu texte – această ierarhie s-a scos singură din Biserică prin procedeele ei.

Asta e.

Nu e vorba, domnule Goldiș, de subiectivism. De acest greu păcat noi ne-am ferit de la început, atunci când am spus că nu e minte omenească în stare să judece așezările dumnezeiești. Noi am lăsat să vorbească Biserica prin dogmele, canoanele și Predania ei, prin Sfinții Părinți – și credem că Biserica însăși are totuși dreptul să hotărască dacă un sinod este tâlhăresc sau nu.

În cazul ședinței de la 24 ianuarie a Sinodului Bisericii noastre, noi credem că Biserica a hotărât; și anume, nu în sensul științificilor părinți.

Lucru pe care-l vom dovedi, de altfel, încă o dată, cu prilejul analizei scrisorii pastorale a Sf[ântului] Sinod, pe care o făgăduiesc.

Tranzacție

Consiliul Eparhial Ortodox Român al Bucovinei ne trimite spre publicare și luare la cunoștință un comunicat, pe care îl transcriem întocmai:

„Protopresviterii districtuali și inspectorii misionari din Mitropolia Bucovinei, întruniți la 31 ianuarie 1929 în conferința sub președinția arhiepiscopului și mitropolitului Nectarie și a vicarului general, arhieru Ipolit, iau la cunoștință hotărârea Sfântului Sinod de a serba Sfintele Paști la 31 martie a. c. stilul îndreptat ortodox și declară că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răspuțeri împreună cu tot clerul ca populația ortodoxă din Eparhia Bucovinei să se supună orânduirilor Bisericii noastre.

Totodată, aducând acestea la cunoștința Sfântului Sinod, acesta este rugat a nu permite nicăieri vreo excepție și a interveni la onor. Minister de Interne ca să deie ordin prefectilor ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie și să deie preoților concursul întru menținerea ordinii”.

Făgăduiala că atât protopresviterii, cât și misionarii vor lucra din răspuțeri ca populația bucovineană să se supună orânduirilor Bisericii noastre este cu atât mai emoționantă, cu cât e inutilă. Insuccesul fiindu-i mai dinainte asigurat. Dar nu asta e important, ci altceva. Și anume:

1) Consiliul Eparhial roagă Sfântul Sinod a nu permite nicăieri vreo excepție. E cam târziu. Sfântul Sinod, el însuși conștient de greșeala săvârșită, a luat hotărârea să pășuiască peste tot sărbătorirea ortodoxă de la 5 mai. Mai mult încă. Unanimitatea chiriarhilor la semnarea hotărârii din 24 ianuarie a fost obținută printr-o tranzacție: s-a admis, anume, ca de la anul să se revină la vechiul calcul al Pascaliei. Nu vreau să judec valoarea morală a unei asemenea tranzacții. Dar cer dezmințirea faptului.

2) Consiliul Eparhial mai cere ca Ministerul de Interne să dea ordin prefectilor „ca toate autoritățile civile să oprească agitațiile contra noului calendar pe această chestie (care?) și să deie preoților concursul întru menținerea ordinii”.

E cam greu. Guvernul a hotărât o dată pentru totdeauna, și bine a făcut, să nu intervie în această tristă afacere. Biserica s-a încurcat — Biserica să se descurce. Să admitem însă siguranța Consiliului Eparhial din Cernăuți, care vrea să „încreștineze” lumea cu ajutorul jandarmilor. E o cerere demnă de spiritual actualilor chiriarhi! La care nu se poate răspunde decât cu expresiunea celui mai complet dezgust.

Aci a ajuns Biserica română! Orice comentariu e superfluu.

Panica sinodală

În ședința de sâmbătă a Sfântului Sinod s-a întâmplat un fapt de o deosebită gravitate și importanță: aceiași chiriarhi cari amenințau cu fulgerele lor pe creștinii cari nu se vor supune creziei [1] or marcioniste, refuzând să serbeze Paștele la 31 martie, au hotărât că data prăznirii Învierii Domnului... stă la alegerea poporenilor.

Întâmplarea își are precedentele ei: sâmbătă dimineața, P. S. mitropolit Gurie, călugăr cu frica lui Dumnezeu și cu pravoslavnică cunoașterea așezărilor duhovnicești, a depus la Sfântul Sinod, în numele P. S. sale personal și al P. S. episcopi Visarion și Iustinian, o întâmpinare în care declară ca false iscăliturile lor pe pastorală Soborului din 6 februarie și aduc la cunoștință că, în Basarabia, Paștele se vor prăznui la 5 mai.

În fața unui act de o asemenea gravitate, de natură a scoate din Biserică pe toți partizanii datei „științifice” de 31 martie, Prea Sfinții Părinți au trebuit să se plece; și au acceptat, în mod oficial, ca nici un fel de împotrivire să nu se facă preoților și poporenilor cari vor crede drept să prăznuiască Paștele după așezarea pravoslavnică.

Toate împrejurările militează pentru părerea că această hotărâre a fost luată în plină panică. Din adâncimile întunecate ale resturilor închiruite de conștiință religioasă, o grijă temătoare s-a ridicat în ei: grija că, totuși, va mai fi un Dumnezeu în cer și o pedeapsă năprasnică pentru înfruntătorii și pângăritorii legii. Căci, neîmpăcați cu această măsură, în aceeași ședință au hotărât, pe de o parte, reorganizarea Sfântului Sinod, pe de alta, revizuirea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Faptele ar fi, în adevăr, îmbucurătoare, dacă ele s-ar datora izbândei elementului ortodox asupra celui „științific” în Sfântul Sinod. Teamă ne e însă că toată această grabă de întoarcere la Ortodoxie nu e decât elementul trecător al amintitei panici. Și că, în curând, lucrurile vor reintra în vechea albie a „ortodoxiei” românești de după război, catolică după metode, protestantă după spiritualitate.

Iată și motivele pentru care mă plec înspre respingerea noii hotărâri:

1) spiritul care a domnit la luarea unei asemenea hotărâri e lipsit de puritate. Deciziunea e o tranzacție, și în cele duhovnicești tranzacție nu există. Prea Sfinții părinți și-au adus însă aminte de anumite proceduri papistăsești și au zis și ei: *toleretur*¹;

2) hotărârea de la 8 februarie creează o situație mai gravă decât cea de până acum. Atitudinea de până mai ieri a Sfântului Sinod era cel puțin fermă. Se putea deci presupune că membrii Soborului sunt rătăciți, dar sinceri. Astăzi, toată lumea își dă seama că Sfântul Sinod e lipsit de sinceritate și că numai iactanța orgolioasă a câtorva chiriarhi ține pe credincioși pe drumurile schismei și ale ereziei. Sfântul Sobor s-a decapitat, deci, singur;

3) cu începere de la 8 februarie, Sinodul Bisericii Ortodoxe Române a instituit de drept schisma înăuntrul hotarelor țării. Până aci, chiriarhii noștri ignorau

ecumenicitatea. De azi înainte, ei o desconsideră în chip voit și expres, când-o.

Complicațiunile cari se nasc Bisericii noastre prin răsvotul de la 8 februarie sunt oribile. Ele nici nu pot fi înfățișate toate. Atât sunt de multe și de grele. Nu vrem să credem că împotrivirea noastră la blestemata hotărâre din 24 ianuarie a provocat această schimbare. E sigur însă că noi nu ne vom putea împiedica să mărturisim și de aci înainte grozăvia noii situații. Două date pentru prăznuirea Paștilor, hotărâte de aceeași Biserică, este o aberație. Sinodul are suprema datorie să meargă până la capăt pe calea pocăinței și să accepte, în conformitate cu dogmele, canoanele și Predania Bisericii noastre pravoslavnice, prăznuirea Învierii Domnului la 5 mai.

Altă soluție nu există!

Sinodul în gravă încurcătură

– Scrisoarea pastorală este neutralizată de hotărârea de la 8 februarie. O nouă campanie de lămurire –

Optimismul celor cari socotesc că, prin noua hotărâre a Sinodului de la 8 februarie, în care se îngăduie sărbătorirea de două ori a Sfintelor Paști în același an, s-ar fi pus capăt neliniștii din țară este cu totul nefundat.

Sinodul se blamează singur

Căci, de unde până acum dificultatea consta numai în faptul că o parte dintre credincioși erau împotriva Sfântului Sinod, ca unul ce alesese o dată nepotrivită pentru prăznuirea Sfintelor Paști, astăzi toată țara este împotriva Sinodului.

În adevăr, de bine, de rău, până la hotărârea din 8 februarie, Sinodul avea cel puțin o părere. Cum observa d-l Goldiș, principiul autorității era salvat. Prin noua hotărâre, care, cu toate aparențele îndulcite, nu poate ascunde impresia de răsvot, anulează chiar acest principiu al autorității – Sfântul Sinod s-a decapitat singur.

Scrisoarea pastorală e nulă

Sinodul s-a decapitat de altfel, o dată, ca prestigiu, prin publicarea cunoscutiei pastorale, monument de ignoranță dogmatică și canonică. Nu e vorba de simple afirmații. O vom dovedi. Vom publica, în ordinea și la data mai jos indicată, o nouă serie de articole lămuritoare în chestiunea acestei scrisori. Și anume:

joii 14 februarie, Mircea Vulcănescu: *Netemeinicia scrisorii sinodale*;

vineri 15 februarie, Paul Sterian: *Nesinceritatea scrisorii sinodale*;

sâmbătă 16 februarie, G. Racoveanu: *Falsurile scrisorii sinodale*;

duminică 17 februarie, Sandu Tudor: *Inconsecvența sinodală în chestia datei Paștilor*.

luni 18 februarie, Nae Ionescu: *Paștile nu pot fi serbate de două ori în același an!*

Se va dovedi, prin aceasta, inexistența dogmatică și canonică a Sinodului.

Hotărârea de la 8 februarie e nulă

Sinodul s-a decapitat însă a doua oară, dând hotărârea de la 8 februarie. Căci pastorală, fiind generală, neutralizează învoirea de a se sărbători Paștele și la 5 mai, iar hotărârea nouă, fiind ulterioară scrisorii, neutralizează fulgerele pastoralei.

Cu un asemenea Sinod, lipsit de orice autoritate, și morală și dogmatică, Biserica nu mai subzistă. Protestele credincioșilor vor aduce pe sinodali la realitate.

Soluția?

Soluția nu e, evident, așa de simplă. Vom observa însă că Biserica a început să coboare din momentul în care Î. P. S. Patriarh a părăsit Biserica pentru un loc în Consiliul de Regență.

Asta e de-ajuns.

Cresc agitațiile

Știrile cari vin din țară nu sunt de natură a mări încrederea sinodalilor în te-meinicia încheierilor lor. Dacă membrii Soborului din București ar fi avut nu numai un punct de vedere precis – care, și acesta, a lipsit –, dar și o atitudine fermă în promovarea atitudinii lor, poate că lucrurile ar fi mers. Așa cum s-a procedat însă, Sinodul – după ce s-a scos din dogmă, canoane și Predanie – a renunțat și la principiul autorității, revenind el însuși asupra unei hotărâri pe care o anunțase definitivă și deschizând astfel larg porțile liberei alegeri. Să ne mai mirăm că, din toate părțile țării, sosesc astăzi vești după care, chiar în locuri de indiferență religioasă, se formează nuclee de militanți ortodocși?

Ba, chiar asociația „Patriarhul Miron”, patronată de părintele Patriarh, deci, s-a constituit în falangă cincimaistă. Doamne române ortodoxe nu ostenesc, pe vremea aceasta de vifor, a colinda prin casele oamenilor pentru a-i deștepta la dreaptăcredință.

La Craiova, lumea se adună în mitinguri foarte populate; se constituiesc comitete de acțiune, se întreprinde operă de propagandă la sate. În eparhia P. S. Vartolomeu deci, om strașnic, care a împins autoritatea episcopală până la înălțimi papistășești, credincioșii nu mai urmează cuvântul păstorului lor, socotit – pe drept cuvânt – căzut din dar.

De Basarabia nu mai vorbim. Acolo, presiunea credincioșilor a impus chiri-arhului – alunecat într-un moment de slăbiciune pe panta tranzacțiilor – să se întoarcă la calea aspră, dar dreaptă, a pravoslaviei.

Și tare am vrea să mai vedem chipul superb de încredere al vlădicăi Neculai de la Sibiu, care mai acum câteva săptămâni afirma cu tărie: „la mine nu se întâmplă asemenea lucruri”. Căci, iată, au început să se întâmple și acolo „atâtea” aceleași agitații cresc pe fiecare zi — ca pretutindeni. Nu vrem să ne ascundem adevărului. Știm că aceste agitații pornesc uneori și din lagărul sectanților, cari au găsit din nou prilej de a lovi în Biserica noastră, dezorganizând-o. Dar de ce s-a dat acest prilej?

Și mai pe urmă, să nu exagerăm: nu sunt numai sectanții cari agită în ortodocși; sunt ortodocșii înșiși, că doară nu va fi nimeni așa de naiv să creadă că în Ardeal nu se găsesc decât ortodocși „civilizați” și „științifici”, după chipul și asemănarea părintelui mitropolit Neculai!

Evident, e și o chestie a răspunderilor: nu văd ortodocșii că buna lor credință e exploatată de sectanți și comuniști pentru a se crea tulburare în țară? De ce nu încetează? Ba văd — dar nu pot să înceteze. Ei sunt mărturisitori *cu orice preț* ai credinței adevărate. Dacă e ceva de schimbat, apoi asta e orbirea sinodalilor. Să se revină la 5 mai, să se reintre în Ortodoxie și tulburarea va înceta. Asta e singura soluție.

Căci nu se poate cere ortodocșilor să cedeze ei în fața celor care se învârtosează în rău. E clar, nu?

Cine e vinovatul de la 24 ianuarie

— Cum s-a schimbat calendarul. Un ministru excesiv și un mitropolit plecat. De ce nu s-a renunțat la data de 31 martie —

Pentru că cetitorii noștri nu sunt dumiriți asupra împrejurărilor în cari s-a născut rătăcirea sinodală — și pentru că din protestele împotriva Sinodului, care ne vin din toate părțile țării, reiese că unii credincioși aruncă toată vina asupra părintelui Patriarh — suntem datori a da câteva însemnări lămuritoare, din care să reiasă clar partea de vină a fiecăruia dintre conducătorii proeminenți ai Sfântului Sinod.

Nu e vorba să apărăm pe nimeni, e o datorie însă pentru noi a stabili cu precizie vina fiecăruia.

Cum s-a schimbat calendarul

Există o eroare, de pildă, dacă se crede că vina „îndreptării” calendarului cade asupra Î. P. S. Miron. Părintele Patriarh a fost multă vreme de părere că reforma calendarului nu se poate face decât în plină ecumenicitate, printr-un congres panortodox cel puțin — dacă nu într-un sinod ecumenic.

Călătoria pe care Î. P. S. Miron a întreprins-o acum câțiva ani pe la patriarhii și mitropoliții Răsăritului urmărea, între altele, și lămurirea acestei probleme. Din nefericire, în lipsa părintelui patriarh, Ion Brătianu, nerăbdător că rezolvarea chestiunii calendarului întârzia, a dat ordin mitropolitului Pimen să sfârșească o dată cu „stilul vechi”. Se știe că, din motive... științifice, P. S. Pimen s-a executat.

Părintele patriarh nu a făcut decât să accepte o situație pe care nu o crease.

Cine a impus pe 31 martie?

Trebuie să stabilim, de asemenea, că aceeași atitudine de acceptare a adoptat Î. P. S. Miron în chestiunea datei Paștelor. După prima greșală, care stabilea prăznuirea Paștelor la 31 mart, părintele Patriarh și-a dat seama de consecințele grave ale unui asemenea act și a încercat o revenire.

Convocarea Sinodului avea ca principal scop chiar această problemă. Se știe cum au decurs dezbaterile; după cum se știe că luni, marți și miercuri, înainte de 24 ianuarie, atmosfera generală era pentru o amendă onorabilă și reintrarea în Ortodoxie, prin admiterea datei de 5 mai.

Putem adăuga chiar că miercuri după-amiază Î. P. S. Miron a afirmat într-o convorbire particulară că a doua zi se va hotări în sensul dorinței cinci-maiștilor.

Spre surprinderea generală, hotărârea de la 24 ianuarie a fost o persistență în eroare. Ea se datorește însă P. S. Neculai al Sibiului, care a pretins:

1) că Sinodul nu se poate blama singur, revenind asupra unei hotărâri (am văzut că la 8 februarie s-a putut blama, totuși);

2) că este exclus ca Biserica românească să urmeze sugestiunile „retrograde” ale basarabenilor;

și a amenințat cu retragerea din Sinod.

În fața acestor injoncțiuni, părintele patriarh a crezut de datoria sa să cedeze.

Situația în Sfântul Sinod

Nu mai încapă îndoială că intervenția mitropolitului Neculai Bălan a fost nefastă; nu numai pentru că a provocat nefericita hotărâre de la 24 ianuarie; dar și pentru că, printr-o oribilă lipsă de tact, rezultat al unui neînfrânat orgoliu, a ridicat problema, delicată întru totul, a ardelenilor și basarabenilor în Sinod.

Nu știm până la ce punct ceilalți prelați ardeleni s-au solidarizat cu P. S. Neculai. Putem afirma că cel puțin unul din ei condamnă această atitudine.

Mitropolitul de la Sibiu – „cezaro-papist în metode, protestant în credință”, cum îl caracterizează un sinodal – a izbutit însă, desigur, să jignească pe basarabeni.

Acesta e faptul.

Concluzia?

Unde nu e cap, vai de picioare.

Cele două Paști

Discuția lămuritoare pe care foaia noastră a întreprins-o în jurul datei prăznirii Paștelor și a îndreptării calendarului se apropie de sfârșit. Am arătat că hotărârea de la 24 ianuarie este, din toate punctele de vedere, inacceptabilă și creatoare de grave dificultăți. Ni s-a răspuns că nu avem dreptate și că scrisoarea pastorală a Sfântului Sinod, care va apărea, ne-o va dovedi. Am așteptat, deci, scrisoarea pastorală. Ea a apărut. Ce ne-a dovedit, am spus-o noi pe larg aci. Sinodalii s-au dovedit nu numai ignoranți în cele bisericești, dar de reacredință, neîndemânatici și bântuiți de toate duhurile rele ale potrivelilor lumești.

Între timp însă, speriați de propriul lor curaj în a face răul și a înfrânge așezarea duhovnicească, sinodalii au căzut la tranzație: să se îngăduie și prăznirea pravoslavnică a Paștelor la 5 mai.

Nu știm ce să regretăm mai întâi și mai mult; inconștiența 31-martiștilor, cari revin cu inimă ușoară asupra unei hotărâri anunțate ca irevocabilă și ca păzită cu toate fulgerele anatemei, sau atitudinea tranzacțională a 5-maiștilor, care s-au declarat satisfăcuți cu împlinirea parțială a dreptelor lor întâmpinări. Pentru că, dacă de la 31-martiști ne putem aștepta la orice, dat fiind că ei s-au dovedit a nu avea nici un fel de legătură cu Biserica adevărată, am fi avut dreptul să cerem ortodocșilor 5-maiști elementara intransigență a celor care combat în numele unei așezări dumnezeiești.

Căci așa, Prea Sfințiii prelați, cari au obținut pentru credincioșii lor voia de a prăznui pe data de 5 mai, au consimțit la una din cele mai grave lovituri pe care a primit-o Biserica Ortodoxă. În adevăr, dacă Biserica basarabeană ar fi de sine stătătoare, îngăduința printre 5-maiști de a prăznui după lege ar fi un succes. Biserica basarabeană stă însă sub autoritatea Sfântului Sinod de la București. Și dacă trebuie să fim mulțumitori P. S. Gurie, Visarion și Iustinian¹ pentru că, prin atitudinea lor energică, au obținut, principial și în fapt, dreptul de a rămâne în lege, cu drept cuvânt suntem obligați să le reproșăm că nu au avut aceeași strășnicie întru apărarea Sfântului Sinod din care totuși fac parte. Credincioșii lor sunt, fără îndoială, satisfăcuți în această elementară nevoie de a prăznui după așezarea duhovnicească. Ce te faci însă cu o Biserică al cărei Sinod e în situația celui al nostru? De ce dară, la prelații basarabeni, grija numai de credincioși și nu și de Biserică? Atunci când știut este că o aspră și impecabilă intransigență ar fi dus, desigur, la adoptarea generală a datei de 5 mai.

Situația de astăzi? Scriam, în momentul în care deschideam această campanie de lămurire în foaia noastră: când va fi rătăcirea de pe urmă mai amară decât cea dintâi. Nu a trebuit să așteptăm prea mult pentru ca întâmplările să ne dea dreptate. Hotărârea de la 8 februar, prin care se îngăduie prăznuirea Paștelor de două ori în același an, este — așa cum am arătat aci, de altfel — o grozavă aberație.

Căci spun *Așezămintele apostolice* (Cartea a V-a, cap. XVII): „Trebuie să sărbătorim Paștele cu îngrijire și cu luare-aminte, după isimerie; ca să nu prăznuiți de două ori într-un an amintirea unei patimi, ci O DATA PE AN, spre

aducere-aminte de Cel ce a murit o dată" (cf. *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, edit. Fr. Funk, Paderbornne, 1905).

Vasăzică, o dată pe an, și nu de două ori, cum îngăduie Sinodul din București. Care, de altfel, înfrânge și circulara imperială a Sfântului Constantin cel Mare: "... a prăznui Paștele de două ori în același an este cu totul neîngăduit" (Sf. Eusebiu, *De vita Constantini*, l. III. C. XVIII, în *P. G.*, t. XX, col. 1073).

O să ni se răspundă că, în adevăr, există două prăznuiri îngăduite ale Paștelor, dar că fiecare credincios nu va serba decât o dată? E adevărat. Dar asta nu acoperă de vină pe sinodali. Pentru că, dacă Sinodul este unul singur, atunci și Paștele lui trebuie să fie unul. Și nu se poate spune că Sinodul nu ține decât un Paști.

Căci: ori Sinodul nu recunoaște decât o prăznuire, și atunci 5-maiștii nu mai sunt sub autoritatea Sinodului; ori autoritatea sinodală se întinde și asupra 5-maiștilor, și atunci Sinodul, ca unitate ierarhică, are două Paști.

Din această dilemă nu se poate ieși.

Sinodul trebuie să aleagă între căderea din drepturi asupra unei părți a Bisericii și prăznuirea de două ori a Paștelor în același an.

Iată situația tragică la care lipsa de intransigență a prelaților cu adevărat ortodocși trebuia să ducă cu fatalitate, și a dus.

Nu are nimeni de tras o consecință?

În legea strămoșilor și a lui Dumnezeu

Cu noaptea-n cap am fost sculat ieri dimineață de o delegație țărănească din comuna Curcani, care venea să-mi ceară sfaturi asupra prăznuirii Sfintelor Paști. Ei știau, din ziarul pe care unul din ei îl purta împăturit cu grijă, că slobod e poporul să prăznuiască pe data de 5 mai. Dar preotul din sat nu se învoiește. El pretinde că a așezat o dată Triodul, că a făcut slujbele de începutul Postului cel Mare și că nu poate să mai înceapă lucrurile de la capăt.

Când i-am lămurit că lucrurile nu sunt chiar așa de simple, de îndată ce, vineri, același Sinod, care a dat slobozenia de la 8 februarie, spune acum că niciodată nu a îngăduit o abatere de la prăznuirea pe 31 martie, uimirea lor nu a fost mică. Ba încă, o impresionantă figură de credincios din Sinaia, care îi întovărășea, a zbucnit în lacrimi, în plângeri pentru căderea noastră și în blesteme groaznice pentru stricătorii de lege.

Am căutat să-i liniștesc, lămurindu-i că, de îndată ce Î. P. S. Patriarhul e de părere că Paștele cel adevărat numai la 5 mai se poate prăznui, încă mai e nădejde de îndreptare. E greu totuși să încredințezi pe oameni că părintele patriarh vrea să aducă îndreptare rătăcirii celorlalți și nu izbutește. Ei știu una și bună: că Dumnezeu a luat mințile celor din Sinod, pentru păcatele noastre, și nu înțeleg cum Î. P. S. Patriarh nu-i poate aduce la calea cea dreaptă.

Oamenii aveau cu ei și o pantahuză, semnată de peste 100 de credincioși. Ah, dacă ați fi văzut semnăturile acelea chinuite și fervente, dacă v-ați putea închipui clipa în care fiecare din țărani și-a plecat capul asupra hârtiei — după o cruce și un „să ne-ajute Dumnezeu” — și și-au crispat degetele pe condei ca să ceară, prin mărturia credinței lor, de la „domnul ministru” dreptul de a rămâne în legea strămoșilor lor și a lui Dumnezeu!

Cum să le spui că „domnul ministru” nu poate nimic împotriva unei hotărâri a Sinodului? Cu ce curaj să-i îndemni „să aștepte”, atunci când tu însuși ești încredințat că de la Sobor nu se mai poate aștepta nimic? Era între ei un țăran frumos, cu o cută de întuneric între ochi. L-aș îndemna pe preotul din Curcani, dacă l-aș cunoaște, să se ferească. Și i-aș îndemna și pe înălțații chiriarhi să nu exaspereze, prin inconsistența lor lipsită de răspundere, un popor și așa destul de frământat.

În afară de mărturia îndărătnică a pravoslaviei prăznuirii de la 5 mai, noi nu mai putem face nimic. Din ochii zecilor de delegații cari au venit să mă cerceteze însă în ultimul timp, cred că pot spune că unii episcopi își joacă mai mult decât scaunul. Prea Sfințite Vartolomeu, care te-ai declarat gata a merge în rătăcirea ta până la mucenicie, ia aminte!

Un episcop sincer...

P. S. Lucian publică în „Cronica Romanului” părerile sale asupra rătăcirii Sfântului Sinod¹. Mărturisesc că P. S. episcop Lucian dezarmează prin sinceritate. Ascultați părerile Prea Sfințitului:

„Dacă admitem ziua Învierii la 22 aprilie, după calendarul iulian, adică 5 mai după calendarul în viață, atunci nesocotește *canonul nicean care, pentru sărbătorirea Paștelor, stabilește intervalul de timp de la 22 martie până la 25 aprilie*. Nici mai curând, nici mai târziu. A doua: admitând prăznuirea Paștilor la 5 mai (23 aprilie vechi), ajungea la ziua de 29 iunie, adică la sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, înainte de a se fi început postul care este prescripționat și care trebuie să premeargă acestei sărbători. Postul ar trebui să înceapă la 1 iulie, adică după Sânpetru. Vasăzică, *se suprimă postul Sfinților Apostoli. Lucru grav.*

Admitând serbarea Paștilor după calendarul îndreptat și în deplină conformitate (?) cu *canonul nicean, adică pe ziua de 31 martie, dădea peste inconvenientul că avea să serbeze Paștele înaintea evreilor și că nu se găsea în comunitate cu Bisericele Ortodoxe răsăritene care nu și-au îndreptat calendarul.*

În fața acestei alternative s-a întrebat: care dintre aceste două soluții ar fi potrivită cu mai multă liniște sufletească din partea credincioșilor noștri?”

Vasăzică, vedeți, toată chestiunea era să se știe care soluție provoacă mai puțin scandal. De un ADEVĂR mai presus de orice preocupare oportunistă, nici vorbă! Mă rog, se mai poate replica ceva?

De altfel, P. S. Lucian este un spirit eminent impăciuitor. Părintele episcop admite că „noi, oamenii, suntem supuși greșelii și nu ne putem împodobi cu atribuții de infailibilitate”. Prin urmare, „noi, oamenii”. Dar Soborul? Cred că toată lumea e lămurită.

Aș avea însă o întrebare de făcut. P. S. Lucian, după atâția alții, scrie: „... canonul nicean, care pentru sărbătoarea Paștelor stabilește intervalul de timp de la 22 martie la 25 aprilie”. Nu ar voi P. S. sau altcineva să ne dea și nouă textul acestui canon? Ca să se isprăvească odată cu lucrurile nesperioase.

Pentru reintrarea în Ortodoxie

Zis-a oarecare dintre farisei Domnului Iisus Hristos: „Spune Apostolilor tăi să tacă!”. Iar Domnul Hristos, răspunzându-le, au zis lor: „Adevăr zic vouă, că, de vor tăcea aceștia, pietrele vor striga”¹.

Năucitoarea hotărâre de la 23 februarie, prin care Sfântul Sinod al Bisericii noastre, revenind asupra îngăduirii de la 5 ale aceleiași luni, interzice în chip formal prăznuirea Paștelor pe data de 5 mai, începe a-și da roadele. Fără vrerea lui, numai prin faptul că nu a încetat un singur moment să apere punctul de vedere dreptcredincios, ziarul nostru devine centrul către care se îndreaptă plângerile – și nădejdiile – tuturor ortodocșilor pe cari îi are această țară. (Și are mulți!) Tot felul de întâmpinări prezentate personal, prin telegrame, prin memorii sau pantahuze se adună din toate părțile țării, mărturisind – împotriva tuturor scepticilor – cât de vie este în popor *credința*.

Întâmplările acestea le-am prevăzut. Iar împotrivirea noastră la multiplele nehotărâri sinodale, sprijinită pe nesfârșita serie de argumente pe care am înfățișat-o, verificată printr-o amplă schimbare de perspectivă, avea de scop nu numai restabilirea Bisericii în drepturile ei, ci încă evitarea unei agitații care nu se putea să întârzie. Urechea sinodalilor a rămas însă surdă la chemarea noastră. Iar răs votul de la 23 februarie însemnează că de la ei nu se mai poate aștepta nimic. De aceea, tuturor celor cari în scris sau prin viu grai ne întreabă ce mai e de făcut le răspundem că de acum *campania aceasta trebuie strămutată de pe tărâmul împotrivirii teoretice pe cel practic, al organizării unei rezistențe a dreptcredincioșilor*.

Până la inițierea acestei campanii însă, care nu mai poate întârzia prea mult, lămurirea unei chestiuni prealabile: este această luptă pravoslavnică fundată, sau ridicarea împotriva Sinodului e un păcat de moarte? Părerea aceasta, a „cuminților”, a fost dezbătută în ultimele zile prin presă și ea merită să fie cercetată: pentru ca nici un fel de îndoială să nu se strecoare în sufletele credincioșilor, asupra a ceea ce ei au de făcut.

Să spunem, deci, din capul locului că părerea aceasta e falsă; și să o dovedim. Două sunt, de fapt, chestiunile în dezbatere, și anume:

1) Există, pentru un ortodox, puțința să se împotrivescă unei hotărâri a Sinodului?

2) Există, pentru laici, puțința de a fi, la un moment dat, în mai mare măsură deținători ai adevărului decât ierarhia ecleziastică?

Într-un caz ca și în celălalt, răspunsul este: DA. Și iată și motivele:

La chestiunea I. Așezarea Bisericii creștine nu se sprijină pe un corp de prescripțiuni normative arbitrare și contractuale, cum e uneori cazul legilor juridice. Ca atare, orice dispoziție de caracter ecleziastic nu își are izvorul nici în *util*, nici în *bine*, ci în *adevăr*. Trăsătura caracteristică și esențială a așezării Bisericii noastre este, prin urmare, *Adevărul*. De unde urmează că nu urmăm o indicație a Bisericii pentru că e a Bisericii, ci pentru că ea exprimă adevărul. (Orice credință sau afirmație de altă natură este catolică.) Evident, nu o vorbă aci de beteagul adevăr științific, la dispoziția rațiunii omenești (asta ar fi protestantism de cea mai săracă speță), ci de adevărul religios, depozitat oarecum astăzi în dogme, canoane și Predanie.

Din acest postulat fundamental decurge încheierea că *există o măsură obiectivă a adevărului*. Și că sinoadele nu pot hotărî cu de la ele inițiativă, ci numai în conformitate cu dogma, canoanele și Predania. Iar dacă nu o fac, greșesc (cum am dovedit-o, de pildă, pentru Sinodul nostru, în chestia calendarului). De altfel, sinodul local al unei autocefalii nici nu are darul hotărârii fără greșală. Afirmațiile unui sobor arhieresc nu pot purta pentru norod semnul adevărului decât atunci *când unește în aceeași mărturisire pe toți episcopii dreptcredincioși, din toată lumea și din toate vremurile*. Este acesta cazul pentru hotărârile Sinodului nostru de la 24 ianuarie, 8 și 23 februarie? Evident, nu.

Sinodul, deci, poate să greșească. Mai mult, Sinodul a greșit.

Are drept un credincios, deci, să se împotrivescă unei hotărâri a Sinodului? Desigur că DA, de îndată ce hotărârea unui sobor ortodox nu este un act de autoritate, ci mărturisire a adevărului, și de îndată ce oricare creștin are măsura adevărului în dogme, canoane și Predanie.

Din aceste considerațiuni decurge cu evidență și răspunsul.

La chestiunea a II-a. Din moment ce adevărul pravoslavnic este obiectiv, de îndată ce există un precis cadru indicatoriu pentru orice nouă situație bisericească – cadru format din dogme, canoane și Predanie – trebuie să admitem că mai degrabă e deținător al adevărului un laic care respectă acest cadru, decât un episcop sau o adunare de arhierei, cari nu îl respectă.

Istoria e, de altfel, aci pentru a ne confirma.

Și încă, într-un caz care ne e cu deosebire aproape. Când românii din Ardeal au făcut, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, unirea cu Roma, au acceptat această unire 83 % din preoți, dar numai 12 % din turma credincioșilor. Și atunci, întreb pe Prea Cinstiții apărători ai ierarhiei ecleziastice: cine au fost în acele împrejurări tragice păstrătorii dreptei credințe? Preoții, cari împreună cu mitropolitul lor au trecut în proporție de 83 % sub stăpânirea Romei, trădând pentru

interese lumești dreapta credință strămoșească, sau poporenii, dintre cari 88 % au rămas credincioși legii și au trecut în Țara Românească pentru a-și aduce de acolo vladică nou, pentru legea cea veche?

Să isprăvim, deci, cu falsa supunere față de o ierarhie care înfrânge legea. Sinodul a greșit.

Sinodul să ispășească.

Avem dreptul a o cere – și o vom face.

Pentru restabilirea autorității Bisericii

Era fatal ca chestiunea calendarului să dea naștere la complicații. Faptul că le-am prevăzut nu constituie pentru noi nici un fel de merit. Am fi fost mai bucuroși dacă am fi izbutit să hotărâm pe cei în drept să ia măsurile de nevoie. Asta însă nu ne-a fost dat. Și asistăm astăzi la transformarea unei chestiuni religioase într-o afacere politică.

Afacere politică nu numai prin intervenția d-lui dr. Lupu¹. Ci și prin exploatarea agitației de oameni cu totul străini de orice preocupare religioasă.

Necesitatea guvernului de a provoca o clarificare și o potolire a spiritelor este evidentă. Dar problema guvernului este în chip logic deosebită de cea a noastră. Guvernul, pe de o parte, trebuie să aibă liniște; iar pe de alta, trebuie să fie în măsură a garanta libertatea de conștiință religioasă. În asemenea împrejurări, pentru el – neutru din punct de vedere religios, cum trebuie să fie – chestiunea este rezolvată de îndată ce se poate obține o pace cetățenească, la adăpostul căreia prăznuirea Paștelor la 31 martie să nu fie tulburată. Observăm însă că un asemenea armistițiu nu se poate obține decât cu condiția expresă ca cincimaștii să aibă la dispoziție preoți și biserici pentru praznicul lor. Dacă asta se obține, putem nădăjdui că vom avea liniște la 5 mai. Altfel, nu.

Dar, chiar dacă acceptabilă pentru guvern, o asemenea soluție este hibridă. Ea nu dă nici un fel de satisfacție Bisericii insultate și dezagregate prin tribulațiile Sinodului. Bisericii îi lipsește astăzi șira spinării și de aceea Sinodul e la dispoziția orgoliului primului ambițios. Trebuie restabilit principiul autorității și aceasta nu se poate face decât printr-un act de autoritate. Iar singurul în măsură să-l facă astăzi este Î. P. S. Miron.

De la părintele Patriarh, care de la început a fost pentru respectarea datei de 5 mai, așteptăm deci convocarea imediată a Sinodului și obținerea reintrării în pravoslavie.

Altfel – repetăm aprehensiunile noastre, căroră de atâtea ori le-am dat expresie.

Unde e dezlegarea?

D-l profesor Iorga s-a declarat nemulțumit cu declarațiile guvernului în chestiunea prăznirii Sf[întelor] Paști: „Cu hotărârea d-voastră nu se încheie conflictul”. Nu se încheie, e adevărat; dar să nu exagerăm. Este adevărat că d-l Iorga a întins guvernului un colac de salvare: convocarea Consiliului Superior Bisericesc. Dar asta nu era decât un mijloc de a deplasa chestiunea din Camera și numai pentru moment. Pentru că, de fapt, fixarea datei Sf[întelor] Paști e o chestiune de competență strictă a Sinodului. Părerea că o asemenea operație nu implică nimic dogmatic este fundamental falsă. Și proba e în faptul că felul defectuos în care a fost soluționată problema a aruncat pe sinodalii noștri, și cu ei întreaga Biserică românească – așa cum s-a dovedit în această foaie – în erezia marcionistă. Prin urmare, numai Sinodul are căderea să se pronunțe în această chestiune, și – pentru că e vorba de dogmă – pronunțarea trebuie să se facă, chiar după indicațiile constituției noastre, în plină ecumenicitate.

Iată de ce e justificat punctul de vedere al guvernului, care a declarat joi că Sf[ântul] Sinod are singur dreptul a decide în această chestiune, și de ce nu ne putem alătura propunerii d-lui prof[esor] Iorga.

Fapt e, totuși, că în țară este frământare și că guvernul, care nu se poate refuza realităților, trebuie să se intereseze de această problemă. Ceea ce înseamnă că – din acest punct de vedere – intervenția d-lui dr. Lupu în Parlament e și ea perfect îndreptătită.

Aceasta a recunoscut-o, de altfel, și guvernul d-lui Maniu. Numai că guvernul stă în dilemă: cere revenirea la cinci mai, pentru a se potoli lumea – încălcă atribuțiile și autoritatea Sinodului; vrea să respecte această autoritate – lasă frâu liber tulburărilor din țară. De aci și declarația d-lui ministru președinte: „Aș dori să dispară conflictul dintre credincioși și autoritatea sinodală fără prejudiciul autorității bisericești și fără jignirea credinței nimănui”. „Aș dori” – desigur. Nu e om de bună credință să nu o dorească. Dar se poate?

Soluția guvernului nu e clară, și nici nu putea fi. Vorbind de cinci-maiști, declarația ministerială spune: „Se vor lua toate măsurile necesare, pentru ca serbarea Sfîntelor Paști dorită de credincioșii sfîntei Biserici Ortodoxe să nu fie tulburată”. Ce înseamnă asta, „să nu fie tulburată”? Pentru ca serbarea să nu fie tulburată, ea trebuie să aibă loc. Pentru ca să aibă loc, e nevoie ca preoții să consimtă a prăznui Paștele la 5 mai. Dar dacă Sinodul nu îngăduie și dacă autoritatea sinodală trebuie respectată, atunci credincioșii nu vor primi Paștele la 5 mai. Clar, nu? Cum înțelege guvernul să asigure credincioșilor prăznirea de la 5 mai? Aci e nodul problemei.

Declarația ministerială conține o indicație pentru Sinod: „... arhieriei din Basarabia vor fi în drept să caute (...) și să găsească modalitățile prin care și cei nemulțumiți cu data de 31 martie să-și primească mângâierea sufletească la data dorită de ei”. Adică, mai precis: arhieriei din Basarabia să îngăduie prăznirea Paștilor la 5 mai.

Să ne fie îngăduit a respinge categoric această soluție. Căci prin ea guvernul încetează de a mai fi consecvent. Același guvern care nu se poate amesteca, pentru că nu vrea să știrbească autoritatea sinodală, recomandă arhierilor basarabeni să calce ei această autoritate, păsuind – împotriva hotărârii de la 8 februarie – prăznuirea de la 5 mai. A, nu! Cine judecă strâns își dă seama că asta însemnează disoluția Bisericii și trebuie să protesteze.

În zadar se străduiește d-l Maniu să găsească o soluție acceptabilă. O asemenea soluție nu există, pentru că datele de la care se pleacă sunt false. D-l Maniu, ca șef de guvern, e silit să presupună că Sinodul român există de drept și de fapt și că autoritatea lui trebuie păstrată neștirbită. Poziția e fundamental falsă. Iar eforturile guvernului, zadarnice. E ca și cum, la miezul nopții, ai fi forțat să declari că e ziuă și ai căuta modalitatea să vezi fără lumânare.

Nu, domnule Maniu, nu se poate pleca de la respectarea autorității Sinodului, pentru că această autoritate nu mai există și nu mai poate fi respectată. Sinodul a păcătuțit contra dogmelor, contra canoanelor, contra Predaniei; Sinodul a hotărât, a revenit și iar a hotărât; sinodalii au iscălit hotărâri și au declarat că nu le respectă; Sinodul a luat angajamente formale și pe urmă le-a călcat. Un asemenea Sinod nu există și nu trebuie respectat.

EL A CĂZUT DIN DAR, IAR CINE E CU SINODUL ACESTA E ÎMPOTRIVA BISERICII.

Prolog de polemică

Un distins năărău, redactor la o gazetă de seară, enervat peste măsură de constatarea că nu-i ia nimeni în serios apologiile la adresa episcopilor Bisericii românești, se năpustește cu o ploaie de înjurături asupra „Ioneștilor, Popeștilor, Stroeștilor”, posesorii prezumtivi ai unor adevăruri, ezoterice pentru domnia-sa, și face apel la toată suflarea românească să se întoarcă „cu fața spre Sfântul Sinod”, d-sa însuși făcând în prealabil această stânga-mprejur. Constatăm că:

1) Preopinentul nostru (fiindcă noi suntem: Ioneștii, Popeștii, Dumitreștii) e nedrept: cu ce suntem noi vinovați dacă domnia-sa nu poate suferi pe Ionescu, Popescu sau Marinescu? Cu toată dorința de a-i fi pe plac, nu ne putem schimba numele, bunăoară în: Barabulof, Păstârnăcof ori Turbincov. Așa a fost să fie, ce să-i faci!

2) Presupunerea existenței acelor adevăruri ezoterice (ale Ioneștilor, Popeștilor, Niculeștilor) la care se provoacă domnul episcopofil se datorește celei mai vaste, mai complete, mai adorabile ignoranțe în materie de Ortodoxie, a sus-vizatului logofăt. Despre asemenea adevăruri nu poate fi vorba, fiindcă nimeni (afară de sus-zisul ortodox în ghilimele) n-a pretins vreodată că ele ar exista.

Există însă altceva: există un mănunchi de adevăruri mărturisite de Sfinții Apostoli, de Părinții Apostolici, de Părinții și unii Scriitori Bisericești și de

mulțimea episcopilor și patriarhilor Bisericii — adevăruri nealterate și nealterabile în veac și care se pot deosebi ușor de „celelalte” (de ale unui Sinod al [zia-
rului] „Patria”, de o pildă), cu ajutorul dreptarului: *să fi fost mărturisite de toți, pretutindeni, în toate vremurile.*

Aceste adevăruri sunt demult cristalizate în: decizii dogmatice, în canoane, în epistole, în tratate, în monografii etc., etc. Și cine *le mărturisește* (chiar de ar fi el mic și sărac) rămâne în Biserică. Iar cine se abate de la ele, fie el preot, episcop, Sinod, sau „înger din cer”, *anatema este.*

Recunoaștem că, pentru a putea înțelege aceste lucruri, este nevoie de bun simț și cultură teologică. Altfel, vorbim de adevărul lui Stan, Bran ori Ivan. Și nu suntem în stare să atacăm problema pusă în discuție.

Noi, cei cari am scris în chestiunea „Pascaliei românești”, hotărâserăm să răspundem numai acelor cari vor încerca să combată punctul de vedere mărturisit de noi ca fiind al Bisericii Ortodoxe, atacând problema. Un astfel de atac însă nu s-a produs. Cavalerii 31-martiști s-au mulțumit să calomnieze în chip ordinar, să înjure de mumă și să-și dovedească unii reaua credință, alții, ignoranța. Trebuia oare să răspundem fiecărui fleac ori fiecărui șarlatan?

Iată însă că unii, după zadarnice icneli, opinteli și spume la gură, au crize de nervi. Spre a-i potoli, îi anunțăm că le vom răspunde. *Cu următoarele condițiuni:*

- 1) *să fie de bună credință;*
- 2) *să nu fie nătărăi* (asupra înțelesului a se vedea dicționarul *valachonemțesc* al lui T. Vladimirescu, Viena, 1814);
- 3) *să fie oameni inteligenți sau, în tot cazul, să nu fie iremediabil dobitoci;*
- 4) *să creadă în Dumnezeu așa precum mărturisește Simbolul niceo-constantinopolitan;*
- 5) *să aibă ceva cultură teologică* (nu cerem numaidecât titluri: om cu destule titluri a făcut, doar, dovada că e *a-fe-dron* în materie de Ortodoxie);
- 6) *dacă e „tinichea” între ale teologiei*, să se ducă, cu doi poli, la „Pavel Suru”, să ceară *Mărturisirea Ortodoxă* a lui Movilă, să vie cu ea la noi, ca să-l învățăm cum s-o citească și, după un an, doi, trei de catehizare (după tăria de cap), putem sta cu el de vorbă. Altfel, e greu.

Între Afredon și Mateiu Vlastare

— sau o apologie protestantă la adresa Sinodului —

Tipografia cărților bisericești s-a necinstit zilele acestea, scoțând de sub teasc broșurica unui oarecare fost călugăr, anume Ioachim Fuiogă, despre data Paștelor și Tradiție¹.

Se spune că broșura de mai sus ar fi chiar teza de licență a sus-numitului, prezentată de curând la Facultatea de Teologie. În acest caz, la necinstirea editurii se adaugă și necinstirea ce și-a făcut sieși comisiunea care a primit-o și care a acordat în baza ei un titlu autorului.

Căci broșura de mai sus nu e numai o țesătură de sofisme grosolane, o pildă de lipsă totală de siguranță în mânuirea argumentelor și doctrinei, dar mai este, alături de un monument de rea-credință, și o lipsă totală de evlavie și de simț al Ortodoxiei. Ba, mai mult, e chiar o insultă și o batjocură a felului nostru de a simți și de a trăi bisericește.

Sub acest raport, broșura constituie de-a dreptul o „nelegiuire”. De n-ar fi decât acest ultim aspect, publicarea unei astfel de insanități n-ar merita să ne oprească nici o clipă luarea-aminte. Tăcerea singură ar putea să mărturisească autorului disprețul dreptei credințe ofensate.

Cum însă autorul acestei nelegiuiri poate mâine-poimâine fi sfințit preot – vrând să împiedicăm legarea unei noi pietre de sminteală de gâtul credincioșilor, luăm pana ca să demascăm nelegiuirea și să strigăm impostorului: „În lături!”.

Broșura este, după cum ne spune însuși autorul, maimuțărind pe Augustin, rodul unei „revelații” personale.

S-a năzărit, deci, într-o zi omului nostru să ia pana și să mângâiească o apologie a tezei sinodale și, fără să se-ntrebe dacă-l îndeamnă bunul Dumnezeu sau pocitura, și-a muiat pana de găscă în cerneală și a scris.

Și ce-a scris? Doamne ferește... de coada urecheatului care mișcă printre rânduri. Autorul s-a deșteptat din nălucire, a deschis prima oară *Pidalionul*² și a cetit. A cetit și a înțeles. Ce a înțeles nu importă, dar ajunge că a înțeles.

Și pentru că acest canon avea o *tâlcuire* și pentru că tâlcuirea făcea trimiteri la *Așezămintele Apostolice*, și pentru că acestea consfințeau un *uz*, autorul s-a năpustit asupra lor, doborând la pământ pe Vlastare – autorul tâlcuirii – ca pe un „sofist” netrebnic, scoțând din *uz Așezămintele Apostolice* ca apocrife și a decretat uzul bimilenar al Bisericii caduc.

Apoi, cu o cutezanță care n-are drept măsură decât inconștiența, spre a nu-și da de gol înșelăciunea, se scurge-n laude fățarnice și preamăriri ale Tradiției pe care-a necinstit-o în chipul de mai sus, proclamându-se ortodox adevărat, cu temenele către fețele bisericești care i-au patronat nelegiuirea.

Toată această pretinsă argumentare constituie însă o sofismă atât de grosolană, încât în fața ei trebuie să ne întrebăm dacă e rea-credință sau prostie.

Într-adevăr, autorul începe prin a-și acorda aceea ce e de demonstrat. El afirmă că sensul canonului e acel care-i convine și apoi infirmă una după alta, ca necanonice, tâlcuirea *Așezămintelor* și Tradiției, care i se împotrivesc, atunci când, de fapt, *tocmai sensul acestui canon e în discuție* și pentru lămurirea lui stau: 1) tâlcuirea; 2) *Așezămintele*; 3) Tradiția bisericească. E aci o PETIȚIUNE DE PRINCIPII de neînlăturat.

Argumentarea nu ar sta în picioare decât dacă autorul ar ști de ALTUNDEVA sigur care e sensul adevărat al canonului pe care-l opune Tradiției Bisericii; de pildă, dintr-o „revelație” a sa proprie asupra chestiunii.

Ce are însă de răspuns dreaptă credință față de o astfel de „revelație” personală, opusă patrimoniului întreg bisericesc?

1) Este *eretic* și *nelegiuit* procedeul de a opune năzăreala ta personală Revelației obștești, dată în paza Bisericii.

Preferând aceea ce ți se pare ție a fi adevăr la aceea ce ai primit a fi Adevăr, de la Biserică, te-ai și scos din Biserică și ai devenit eretic, de ai avea pentru tine tot consimțământul evidenței tale personale.

Este, deci, eretic și nelegal procedeul de a *opune înțelesul tău personal* al unui text – fie acest înțeles oricât de corect „științificește” – împotriva *înțelesului pe care i-l dă Tradiția* vieții bisericești, din care nu ești decât parte.

Căci Tradiția Bisericii este un izvor de cunoaștere reală și sigură, mai presus de rațiunea individuală a mea sau a lui Fuiogă.

Înlăturând această „cunoaștere prin Biserică”, adică tâlcuirea dată de Tradiție unui text spre a-i da o tâlcuire mai potrivită cu ceea ce știu eu, îmi răpesc orice posibilitate de a mai ști ceva sigur despre aceasta.

Un text care-mi vine din Tradiție – cum e canonul – *nu poate* fi desprins de întregul de viață în care a ajuns până la noi și nici *despărțit de înțelesul tradițional ce i s-a dat*, chiar dacă minții mele îi este greu ca să-l priceapă.

Pretenția de a înlătura tâlcuirea tradițională a unui text pentru că eu îl pricep altfel – cum face Fuiogă – este un procedeu *protestant*, care duce la absurdități cum sunt, de pildă, acelea la care ajunge acest Fuiogă atunci când spune că *adevărurile* Sfântului Ioan Hrisostomul sunt adevărate într-o vreme și false într-alta; sau atunci când, pentru motive scoase dintr-o cosmologie „modernă”, afirmă că Sfinții Părinți de la Nicheea nu au putut avea în vedere un echinox gândit.

II) Este o *eroare gravă* încercarea *modernistă* de a voi să modifice adevărul absolut spre a-l „*pune în pas cu știința*”. Ea denotă că cei ce susțin acest lucru:

1) nu prea au de-a face cu știința și nu prea știu bine ce e ea; le e însă cam frică, un fel de frică superstițioasă, de un adevăr pe care-l ignoră;

2) au uitat ce e credința ortodoxă, de vreme ce le trebuie alte argumente ca să creadă, decât paza neclintită și *cu dragoste* a ceea ce au primit.

Cu aceeași ignoranță, deci, autorul nostru confundă adevărul religios cu cel științific și acuză pe cincimaiști că, nevoind să ia în considerație știința, trădează pe Iisus Hristos, Adevărul.

Mă rog dumitale, care știință?

Cea care neagă existența lui Dumnezeu, Revelația, minunile, facerea, existența reală a lui Iisus Hristos, Învierea, caracterul de peste fire al Bisericii?

Să fim serioși!

Biserica nu are a se potrivi ea adevărului științific. Căci *Ea* este „Stâlpul neclintit și îndreptarul Adevărului”³.

Oricine a gândit vreodată la ce este un adevăr științific și ce este un adevăr bisericesc știe acest lucru elementar, că adevărul științific e *relativ* și *schimbător* de la o zi la alta; iar cel bisericesc e *neschimbător* și *absolut*. Cum dar să se potrivească Adevărul absolut și neschimbător după cel relativ și schimbător de la o zi la alta? Și, dacă potrivirea astronomică e schimbare, cum să lăsăm să se piardă de dragul ei, adevărul relativ al Paștelor, înfrățirea tuturor creștinilor în preîntruchiparea Învierii vecinice, la o zi fixată în chip neschimbător în veac?

Așadar, din două una:

1) sau Ioachim Fuiogă este un *sofist* care-și acordă gratuit ceea ce trebuia să demonstreze; sau

2) Ioachim Fuiogă este *eretic și protestant*, opunând o revelație proprie Sfintei Tradițiuni a Bisericii de Răsărit.

În amândouă cazurile nu trebuie ascultat – căci MINTE.

Încă o dată, sinodalii riscă, cu un așa *apologet*, să tragă peste „treizeci și unu”.

Spre pacea religioasă

Ultimele știri în legătură cu agitația pe tema datei Paștilor indică, dacă nu o destindere, cel puțin o lămurire în mintea celor ce sunt chemați a lua o hotărâre. P. S. Vartolomeu, care contestă că ar fi personal redactorul vestitei pastorale a Sfântului Sinod, dar care, orice s-ar spune, nu e străin de această pastorală, recunoaște că au fost – dacă nu altceva – cel puțin grave defecte de procedură care au dus la această situație tulbură. Fapt e că rolul P. S. episcop de Râmnic a fost, atunci când greșeala se făcuse deja, să repare ce se mai putea repara.

O dată această situație recunoscută, lotul 31-martiștilor categorici suferă o gravă scădere de forțe, iar ortodocșii, o creștere de prestigiu și o mai largă libertate de acțiune. Ceea ce face ca o clarificare a stării de lucruri să fie mai degrabă posibilă.

De altfel, ultimele zile au adus două fapte caracteristice de cea mai mare însemnătate: audiența d-lui profesor Iorga la Î. P. S. Miron Cristea și consfătuirea de la Patriarhie între părintele patriarh și mitropolitul Bălan.

Cu acestea, dezbateră problema se îndreaptă în adevăr către factorii competenți în materie. Pentru că, oricât de ciudat s-ar părea, judecată în realitatea ei ultimă, rătăcirea sinodală, cu toate consecințele ei grave, cari merg până la distrugerea Bisericii și ruperea în două a națiunii românești, își are originea într-o ambiție caraghioasă și criminală: „De ce să merg eu după Gurie și nu Gurie după mine?”.

Vasăzică, dogme, canoane, Tradiție, istorie, toate înseamnă nimic pe lângă imperioasa nevoie ca voința mitropolitului Neculai să se impună. Dar, te întrebi, ce drăcească influență s-a putut exercita asupra Sinodului sau asupra factorilor lui proeminenți pentru ca soluția 31-martistă să triumfe, cu toate că ea izbea Biserica și națiunea în față? Se povestesc, în adevăr, scene caracteristice, cu trageri de mâneca anterioarei, cu amenințări spuse sugrumat, cu conciliabule alarmate în „sotto voce”, lucruri care e bine să nu fie povestite fără o necesitate absolută. Dar cari sunt sigure. Și cari formează dosarul acestui proces, plin de multe și grele păcate.

E bine însă să-l ținem închis. Cu atât mai mult cu cât hotărârea părintelui patriarh de a interveni în calitate sa de regent activ în această chestiune va duce cu siguranță la destindere.

E singura soluție. Singura soluție de fapt. Pentru că de drept nu mai e nici una. Noi am spus-o demult. Și demult am cerut această intervenție a Î. P. S. Miron. Ne-am mirat când am văzut prima hotărâre. Ne-a mirat pentru că știam părerea părintelui patriarh. Pe urmă, am înțeles. Vai, câte nu suntem noi în măsură să înțelegem! Nu ne-am alarmat pentru că ne dădeam seama de tulburarea care se va naște și pentru că știam că, în fața unor necesități majore, cum sunt liniștea țării, unitatea Bisericii și solidaritatea națională, nu există presiune destul de puternică. Și nu mai există îndreptățire. Așa că cel care stăruie în ambiție trebuie să cedeze sau să cadă.

Prevederile noastre nu au dat greș de îndată ce — d-l profesor Iorga a declarat-o — Î. P. S. Miron e convins că trebuie să intervină, și încă grabnic.

Asta era de urmărit, și am obținut-o. În ce ne privește, e o soluție pe care am oferit-o guvernului mai demult. Atunci am avut satisfacția să avem de partea noastră pe unul din cei mai luminați miniștri. Astăzi avem bucuria să vedem soluția pe drumul realizării.

Eu cunosc dosarul afacerii; și știu că o intervenție energică a părintelui patriarh nu se poate să nu aibă succesul dorit de toată lumea: pacea religioasă.

De aceea, când constatăm că toate semnele indică o hotărâre a Î. P. S. Miron de a interveni direct și activ, avem dreptul să credem că conflictul a intrat în faza dezlegării.

Nu guvernul, ci patriarhul!

Ultima știre care circulă este că părintele patriarh s-ar fi hotărât să intervină pe lângă guvern în sensul reconvocării Sinodului, pentru obținerea unei hotărâri ortodoxe în chestia Pascaliei.

Formal, chestiunea Pascaliei este de competență exclusivă a Sinodului; și, de îndată ce nici un chiriarh nu vrea să se hotărască a sesiza guvernul asupra ruperii unității dogmatice față de Biserica Răsăritului — pentru ca guvernul să poată conchide la călcarea Constituției —, d-l Maniu nu are justificarea formală pentru o intervenție, chiar dacă ar ști precis că mâne se aprinde țara.

În asemenea împrejurări, când chiriarhilor le lipsește curajul de a înlesni o intervenție legală a guvernului, căile obicinuite ale legii sunt închise. Și atunci, pentru a se evita desființarea Bisericii și tulburarea țării, trebuie să se recurgă la căile de fapt.

Calea de fapt însă — asta însemnează un gest de autoritate asupra Sinodului, pentru a-l face să revină la simțul realităților. Iar, în speță, un gest de autoritate al puterii lumești. Evident că, pentru cazuri extraordinare, nu există procedură. De aceea modalitatea intervenției poate fi discutată.

Că o asemenea intervenție nu e numai necesară, ci și posibilă, se dovedește prin cazul împăratului Constantin cel Mare. Întrebarea e cine să intervină în cazul nostru în numele puterii lumești: guvernul sau Coroana?

Părerea noastră este că, în asemenea împrejurări delicate, intervenția guvernului – organ pur lumesc – nu ar fi tocmai potrivită. E vorba doară de un act de autoritate asupra puterii spirituale a Sinodului și pentru aceasta este mai indicată Coroana, în virtutea dublului ei caracter lumesc și mistic: „Prin grația lui Dumnezeu și prin voința națională”. Nu?

În speță, situația este cu deosebire favorabilă unei asemenea intervenții; prerogativele Coroanei sunt astăzi exercitate de regență; iar în consiliu funcționează Î. P. S. Miron, patriarhul. El e persoana indicată a face cele de nevoie. Să ne înțelegem: nu în calitate de patriarh, în numele Bisericii al cărei șef ar fi (Î. P. S. Miron a încetat de a fi șeful Bisericii: o dată de fapt, prin acceptarea locului în regență, a doua oară, de drept, prin legea Lapedatu). Ci în calitatea lui de membru al Consiliului de Regență.

Părintele patriarh e dator să facă acești pași.

Pentru că este, pe de o parte, condus de dreptatea punctului de vedere ortodox, călcat în picioare de Sinod.

Și pentru că, pe de altă parte, e dator Bisericii o răscumpărare: anarhia canonică și dogmatică în Biserica noastră a început mai ales de când Î. P. S. Miron a părăsit Patriarhia pentru Regență. Este o elementară datorie să-i facă azi binele pe care i-l poate face.

Metoda amânării

Încă nu a căzut nici o hotărâre nouă, care să aducă puțină pace în sufletele credincioșilor. Am impresia că grava problemă a datei Paștelor se tratează în Biserica noastră după aceeași mizerabilă, dizolvantă metodă a amânării.

Iată, suntem în duminica Lăsatului de sec. „Nu se va întâmpla nimic”. Aceeași atitudine pe care liberalii au întrebuințat-o constant la 18 martie, la 5 mai, față de fierberea țării doritoare de intrarea în lege – o întrebuințează astăzi Biserica față de credincioși. Analogia nu e însă deloc încurajatoare; pentru că a fost o dată în fața căreia a trebuit să plece chiar Vintilă Brătianu: 1 decembrie.

Eu presupun însă că nu se va întâmpla nimic; nimic la 18 martie, nimic la 31 martie, nimic la 5 mai. Liniște va domni în țară. Guvernul își va fi împlinit datoria – care, înainte de orice, e păstrarea liniștei. Ei, și? Bucurie mare, nu?

Voi observa mai întâi că nu guvernul va fi păstrat liniștea. Ci liniște va fi fost – de la sine. Dar liniștea morții, căci de pe urma acestei dureroase întâmplări cel puțin două mari realități vor fi fost atinse de moarte: Biserica românească și sufletul românesc. Și va fi ca un fel de fatalitate grea, care se va coborî asupra regimului: sub guvernul care a fost cel mai puternic cerut de sufletul rasei noastre, dorită după o primăvară spirituală, sufletul nostru va fi primit cea mai grozavă lovitură.

Înalții noștri chiriarhi amână. Părintele patriarh, singurul în măsură de a interveni energetic și eficace, și poate cel mai răspunzător pentru anarhia de azi a

vieții noastre bisericești, se informează și așteaptă. Așteaptă cu toții... să trecem hopul.

Să nu ne înșelăm singuri. Dacă un hop e de trecut și dacă un hop va fi trecut, singurul care îl va trece va fi guvernul. Nu Biserica — și, mai ales, nu chiriarhii. Vedeti, și noi așteptăm. Și dorim să fie pace. Pentru ca să se împlinească sfârșirea Bisericii și înfruntarea sufletului național; și pentru ca cu atât mai grele să fie răspunderile. Dacă astăzi s-ar reveni asupra datei de 31 martie, poate că în bucuria reînfrățirii și a reintrării în Ortodoxie, am fi aplecați să uităm pe toți vinovații acestei dureroase încordări. Așa însă, în fața dezastrului, care nu poate întârzia, nu va mai putea fi nimeni cruțat. Nimeni.

Înălții chiriarhi nu trebuie să uite că, dacă nu suntem protestanți și nu putem apela la tribunalul lui Dumnezeu, suntem pravoslavnici și ne putem, deci, întoarce către toți patriarhii Răsăritului.

După cum e bine să-și aducă aminte că păcatele noastre omenești numai atât timp pot fi tolerate cât nu aduc atingere celor sfinte.

Așteptăm, deci, și noi, cum așteaptă dânșii. Rămâne să se vadă care cu mai mult temei.

Răspuns unui preot ardelean

Un „preot ortodox din Transilvania” îmi scrie o mahnire a lui. Nu face nici un fel de politică de partid (ca și noi); crede însă în puterile creatoare pe cari le aruncă în cumpăna vieții publice Partidul Național-Țărănesc (ca și noi). E cetitor zilnic al ziarului nostru, dar, iată, nu e de acord cu punctul nostru de vedere în chestiunea Paștelor: „de când ați început această campanie, sunt adânc întristat; e ca și când s-ar fi făcut un gol în sufletul meu (...); se-ntunecă lumea parcă înaintea mea și nu mai pot ceti (...). Nu mai scrieți pe chestia Paștelor, căci altfel veți vedea cum sufletul intelectualului ardelean se va întoarce de la «Cuvântul», atât de prețuit și iubit. Deci, vă rog (...), rămâneți ceea ce ați fost. Nu ne răpiți «Cuvântul» și nu vă înstrăinați de noi”.

Cinstite părinte, tonul cald și sincer al rândurilor acestora nu pot rămâne fără un răspuns cinstit. Nu scriem pentru noi, doară, ci pentru cetitori; și acestor cetitori cari ne-au sprijinit cu încrederea lor, cu cari suntem înfrățiți în aceleași nădejdi, le suntem oricând datori o lămurire, pentru că suntem răspunzători în fața conștiinței lor.

Lămurirea noastră, iat-o. Crezi că, dacă vom continua această campanie, ne vom înstrăina pe intelectualii ardeleni. Nu vreau să o ascund, intelectualii ardeleni ne sunt cu deosebire scumpi. Cea mai caldă primire, cel mai statornic sprijin, cea mai largă înțelegere, foaia noastră la ardeleni le-a găsit. Ne legau aceeași sensibilitate la orice încercare de a se purifica viața publică, aceeași nevoie de aer, aceeași necesitate de a ridica cotidianul în sfera unei vitejii hotărâte, dar senine. „Cuvântul” nu ar fi putut exista în vechea țară din 1916. Unirea cu Ar-

dealul a făcut cu putință apariția și dănuirea lui. Eventualitatea pierderii simpatilor ardeleni ne impresionează, deci, mai mult decât s-ar crede.

Putem renunța noi însă la campania pe data Paștelor?

Nu. Ardelenii ne-au înțeles și ne-au iubit, pentru că din primul moment au știut că noi credem în scrisul nostru și că, pentru mărturisirea credinței noastre, înfruntăm orice; milenarul eroism ardelean, puterea lor de a înfrunta martiriul, care se simțea solidar cu vitejia noastră neînfricată în afirmarea unei credințe mântuitoare.

Crezi, părinte, că ceea ce scriem noi despre Paște nu ne stă aproape de suflet și că putem să ne sustragem obligației de conștiință de a lupta pentru această cauză? Ne bănuiești interesați personal? Spune-o. Iar dacă nu, iată situația: ardelenii ne-au iubit pentru că am luptat și luptăm vitejește pentru credințele noastre. Dar atunci, ne poate părăsi Ardealul pentru că nu putem renunța la această credință?

Ar fi contradictoriu; și prea puțin ardelenesc.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)

„Deci, pe cel care vine și vă învață toate cele ce s-au spus până aci, primiți-l. Iar dacă învățătorul însuși s-a abătut de la ele și învață altă învățătură vătămătoare, să nu-l ascultați!”

(Învățătura celor doisprezece Apostoli, cap. IX, v. 1)

„Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în față, încât o va înghiți. De aceea trebuie să fugim de păstorii aducători de pieire.”

(Așezămintele Apostolilor, cartea II, cap. 19)

„Chiar dacă noi înșine sau inger din cer va binevesti, peste ceea ce am binevestit vouă, anatema să fie!”

([Epistola] Sf. Pavel către galateni, cap. I, v. 8)

În prima parte a *Ultimei lămuriri în privința datei Sf[intelor] Paști* a P. S. Vartolomeu¹, publicată aci, alaltăieri, am fost acuzați de a fi „subiectivizat” problema, „trecând-o mai mult prin ochii noștri proprii”, și răpindu-i astfel înțelesul deplin.

În ceea ce privește plinătatea lămuririi, cetitorii singuri și-au putut da seama dacă și în ce măsură problema a fost sau nu înfățișată pe toate laturile ei.

Pentru a se curma însă orice discuție posibilă asupra presupusului nostru „subiectivism”, repetăm aceea ce am mărturisit fără încetare în toate articolele publicate până astăzi și anume: nu are în această discuție nici o greutate „biata părere a minții noastre omenești”, ci, singură, „mărturia dreptei credințe de pre-tutindenii și de oricând, așa cum dogmele, canoanele și Predania Bisericii Ortodoxe ne învață”, așa cum însuși Sf[ântul] Sinod al Bisericii noastre ne-a învățat

până acum, așa cum însuși P. S. Vartolomeu ne-a învățat (învățatură pe care o vom arăta în întregime, la locul potrivit).

La temelia împotrivrării noastre nu a stat, de la cel dintâi articol, decât această învățatură a Bisericii însăși – mărturisită de noi – și nesocotită prin hotărârea Sinodului românesc, în chestiunea sărbătoririi Sf[întelor] Paști în anul 1929.

Cum, la temelia tezei potrivnice, stă o evidență intimă și personală... de ordin „științific” a unora dintre episcopi – după cum o mărturisesc ei înșiși, direct și prin interpuși – învinuirea de „subiectivism” tocmai acestora li se cuvine.

Ad. I și II. La întrebarea dacă se cuvine și mirenilor să formuleze cu drepturi legitime o părere în această chestiune, în opunere cu Sf[ântul] Sinod, P. S. Vartolomeu răspunde negativ, invocând mărturia *Canonului 64 al Sinodului al VI-lea Ecumenic* și deosebind o *Biserică învățătoare* de o *Biserică ascultătoare*, prima având în sarcina ei predarea Adevărului bisericesc, a doua, primirea și păstrarea acestuia.

Deosebirea pe care P. S. Vartolomeu caută s-o desprindă din canon – cu toate că tâlcuirea din *Pidalion* nu prea îndreptățește aceasta, căci tâlcuirea glăsuiește: „De va fi însă vreun mirean iscusit și cu chip cucernic, nu se oprește a răspunde și a învăța, îndeosebi pe cei ce-l întreabă, precum zice *Zonara*, în tâlcuirea cap[itoului] 32 al Cărții a VIII-a din *Apostoliceștile așezăminte*” (acolo unde comentează pasagiul „*toți vor fi învățați de Dumnezeu*” din *Ioan* 6, 45; *Isaia* 14, 13) – pune o problemă de o deosebită însemnătate, pe care însă nu o putem cerceta cu acest prilej. Ajunge să spunem de data aceasta că nu toți dogmatistii ortodocși primesc teoria *catolică* a darului de a învăța, pe care și-o însușește P. S. Vartolomeu, împotriva noastră, atunci când deosebește, cu propriii termeni, trei daruri *deosebite* „pe care ierarhii le posedă și le aplică mirenilor, preoților și diaconilor subalterni”; și anume: 1) *sacerdotium*, 2) *ministerium* și 3) *magisterium*² (tot e bine că măcar ordinea lor e inversată față de catolici; ceea ce nu e fără semnificație, după cum o vom arăta la timp). Așa, de pildă, filosoful rus, pr. *Serghei Bulgakov*, profesor de dogmatică la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Paris, ca și toți elevii din școala marelui pravoslavnic *Homiakov*, susțin asupra acestui punct o teorie deosebită de cea juridică curentă.

Să admitem însă că afirmațiile P. S. Vartolomeu asupra acestui punct sunt perfect întemeiate.

Nici în acest caz, argumentarea Prea Sfințitului nu e valabilă când este îndreptată împotriva noastră.

Să lămurim.

Nicăieri, în cursul discuției, noi nu am înfățișat un punct de vedere propriu și nu am avut pretenția de a ne institui noi înșine învățători în această chestiune, ci numai am mărturisit aceea ce ni s-a predat în deosebite rânduri, de toți mairarii noștri bisericești și aceea ce astăzi mărturisesc toate Bisericile Ortodoxe de sub soare.

Are mireanul acest drept de mărturisire? Poate el opune chiar unui Sinod *rătăcit* mărturisirea neclintită a ceea ce a primit?

Nu numai mărturiile din fruntea acestui articol arată cu prisosință acest drept, dar însuși P. S. Vartolomeu îl recunoaște pe față sub punctul al doilea din articolul pomenit.

Rămâne, deci, neîndoiește dreptul mireanului de a stăruia în păstrarea neclintită a comorii bisericești ce a primit, chiar atunci când „îngerii din cer” i-ar cere să se lepede de dânsa.

E în această păstrare neștirbită și cu dragoste de către popor a ceea ce a primit piatra de granit de care s-au zdrobit, se zdrobesc și se vor zdrobi, în veac, toate încercările de abatere de la Ortodoxie.

Invariabilitatea aceasta a Predaniei bisericești, care leagă și pe episcopi, după cum zice *Berdnikov*: „Episcopii fiind obligați să predice cuvântul lui Dumnezeu în conformitate cu Tradiția bisericească” (*Curs de Drept bisericesc*, trad. rom. Silvestru Bălănescu, episcopul Hușilor, București, 1892) este cheia de boltă a Ortodoxiei. Ea constituie cea mai puternică pavăză de apărare a ei față de iscusința de gând din dreapta și din stânga. Ea a fost recunoscută și de *Scrisoarea Patriarhilor răsăriteni*³, care, vorbind despre infailibilitatea în materie de învățătură, zice: „Iar nestrucarea dogmei și curăția rânduielii nu sunt date în pază unei ierarhii oarecare, ci în paza întregului cler și popor bisericesc, strâns unit în dragoste reciprocă [și] care este, cu alt nume, însuși Trupul Domnului Hristos, Biserica credincioșilor”.

Cât privește amenințarea cu afurisenia pe 40 de zile, Sinodul nu ne poate zvârli o asemenea anatemă, căci ar afurisi implicat toate celelalte Biserici Ortodoxe deopotrivă, cu care am păstrat neschimbată aceeași Predanie; și aceasta ar însemna proclamarea oficială drept schismatică a Bisericii românești.

Să lămurim.

Toate Bisericele fiind legate prin *unitatea de săvârșire a lucrării duhovnicești*, anatema unei Biserici atrage după sine anatema tuturor celorlalte Biserici particulare. În cazul nostru însă, nici una din Biserici n-ar putea respecta anatema, fiindcă ar însemna să se afurisească singură – întrucât păzește aceeași Predanie, neschimbată. Anatema Bisericii românești ar vădi, deci, tuturor *inexistența unității de lucrare duhovnicească între ea și celelalte Biserici Ortodoxe*, care constituie, mai presus de orice, *ecumenicitatea*.

Astfel, Biserica românească, în prezent, *virtualmente* schismatică, ar deveni schismatică *în chip manifest* și categoric.

De fapt, dacă învățătura pe care o mărturisim e falsă, Sinodul n-are decât să afurisească. Am cerut-o și o repetăm, conștienți că faptul n-ar putea aduce decât limpezirea lucrurilor.

Suntem însă siguri că nu o va face, pentru că nu mai are dreptul să o facă. Făcând-o, *se scoate pe sine*, fâțiș, din ecumenicitate – cum am arătat, iar noi rămânem pravoslavnici, în Biserica părinților noștri.

P. S. Vartolomeu pune însă dreptului nostru de a ne apăra dreaptacredința o condiție de procedură: ar fi trebuit să ne adresăm întâi Sinodului local și apoi celui ecumenic.

Lucrul acesta l-am făcut. 1) Într-o primă serie de articole ne-am adresat, cu puși, Sfântului Sinod, implorându-l să revină la dreaptacredință. Am așteptat și ne-am adresat întregii Biserici românești — cler și norod laolaltă — în paza căreia e dată păstrarea neștirbită a rânduielii, arătându-i nelegiuirea pregătită pentru noi toți. 3) Cum Sinod general nu se poate aduna la vreme, vom pări deci Sinodul românesc tuturor Patriarhiilor răsăritene. Până la îndreptățirea noastră, trebuie oare să ne supunem nelegiurii așa cum cere P. S. Vartolomeu? Ferească Dumnezeu! Căci, având în vedere că Predania veche este cu noi, vom rămâne neschimbați în vechea rânduială.

Cât despre afirmarea *caracterului pur științific* al chestiunii calendarului și Pascaliei, ea cuprinde o enormitate și o serie de contradicții prea mari, spre a nu ne obliga să revenim asupra-i într-un articol special, îndată ce toată întâmpinarea P. S. Vartolomeu va vedea lumina tiparului.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (II)

Prea Sfințitul Vartolomeu afirmă: „*Prin patrimoniul bisericesc al mirenilor* (pe care au dreptul să și-l apere chiar față de ierarhii și de Sinodul lor, când aceștia l-ar atinge cumva în mod impios, n. r.) nu se înțelege calitatea și nici măcar felul de așezare în el a Sfintelor Paști, ci numai *Sfânta Scriptură* și *dogmele*, și *preceptele morale*, și *Sfintele taine* desprinse din ele, cum și *ritualul întreg* și *toate practicile Bisericii așezate peste creștinism de cele șapte Sinoade Ecumenice* și *de practica tradițională a întregii Biserici*”. Și, mai departe: „Calendarul bisericesc nu este un element religios, ci numai științific (...). Biserica n-a făcut cu el decât să-i înșurubeze în lunile și zilele lui săptămânale sfinții și sărbătorile ei fixe și mobile (...). Calendarul, totuși, nu se poate cu nici un preț sfinți și el prin contactul acesta, după cum nici sacul în care se duce aur nu se poate preface în aur, ci rămâne de-a pururea de călți”. Și încheie: „Prin urmare, nefiind de natură religioasă, adică nefăcând parte din patrimoniul creștin pe care poporul și l-a însușit din înseși învățăturile ierarhilor și ale clerului lui, calendarul nu poate fi considerat sfânt și poporul nu este îndreptățit să se plângă că prin îndreptarea lui s-ar atinge ceva din patrimoniul său religios” (sublinierile sunt ale noastre, n. r.).

Cu vrerea Prea Sfințitului Vartolomeu trecem peste teoria „înșurubării” și peste comparația cu „de-a pururea călți”: e în interesul P. S. sale.

Asupra naturii calendarului bisericesc și a Pascaliei răspundem:

A. Dacă într-adevăr problema nu aparține „patrimoniului nostru bisericesc”, ci este o problemă „numai științifică”, atunci nu Sinodul are căderea să se pronunțe. În asemenea materie nu recunoaștem altă autoritate decât competența și alt instrument de convingere decât *argumentul*. Și între noi, mirenii, sunt oa-

meni cu studii de matematici și cu brevete în mecanica cerească. În tot cazul, suntem mai pregătiți decât membrii Sinodului. Și atunci, știut fiind că mireanul nu datorează ascultare episcopilor decât în chestiunile *bisericești*, amenințarea cu afurisania prevăzută de *Canonul 64*, Sinodul al VI-lea Ec[umenic] apare deplasată.

B. Noi pretindem însă că problema Pascaliei și „calendarul bisericesc” sunt o problemă bisericească și că elementele lor aparțin „patrimoniului bisericesc”, pe care mirenii au dreptul și datoria să-l apere împotriva oricărei pofte de schimbare.

Și iată de ce.

„Înșurubând” calendarului „păgân” sărbătorile noastre și fixe și mobile, pentru noi, creștinii, „calendar bisericesc” înseamnă o înlanțuire de sărbători – ca să fim în tonul P. S. Vartolomeu: un șirag de perle, de mărimi diferite, fiecare perlă fiind așezată într-un anumit loc, pentru anumite considerațiuni, tradiția bisericească de până astăzi sfințind această ordine nezdruincată. Și dacă P. S. Vartolomeu crede că șnurul pe care aceste perle sunt înșirate, rămânând „de-a pururi de călți”, unii episcopi se pot oricând juca cu el, fie! Nu le stricăm joaca. Un lucru le cerem: respectați ordinea, nu vă atingeți de consecuția sfințită a sărbătorilor, așa cum a păstrat-o tradiția Bisericii Ortodoxe, fiindcă atunci vă atingeți de „patrimoniul nostru bisericesc” (în care P. S. Vartolomeu socotește: „ritualul întreg și toate practicile bisericești, așezate peste creștinism de cele șapte Sinoade Ecumenice și de *practica tradițională a întregii Biserici*”) și nu o îngăduim nimănui.

În concluzie:

Prea Sfințiților, liberi sunteți să adoptați orice sistem de calculare a vremii: păgân, creștin, științific sau nu; al lui Kosigene, Aximene, Lilio, Coculescu¹, Chiricescu ori Ghenadie Niculescu – Paștile cele sfințite însă, Paștile cele mari, Paștile Domnului *trebuie să se serbeze* așa fel, încât să fie respectată *Tradiția Bisericii Ortodoxe de pretutindenea*, care cere ca:

- 1) să nu se serbeze o dată cu Paștile evreilor;
- 2) să se serbeze *după* Paștele evreilor;
- 3) să se serbeze totdeauna în zi de duminică;
- 4) să se serbeze de către toți creștinii ortodocși deodată.

Ad. III...

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (III)

În ceea ce privește aspectul științific al chestiunii, părerea P. S. Vartolomeu se poate rezuma în următorul pasagiu:

„Calendarul acesta și Pascalia din el au fost introduse, cum văzurăm, în toată creștinătatea, atât din Răsărit, cât și din Apus, de către Părinții de la Niceea, care l-au lăsat apoi moștenire ca unealtă de timp întregii creștinătăți de pe pământ.

L-au lăsat, însă cum? Nici mai mult, nici mai puțin decât ca pe o fotografie omenească a eternului și desăvârșitului *calendar al naturii*.

Modelul calendarului iulian, ca și al tuturor calendarelor lucrate de savanții noștri de pe pământ este cel al naturii, pe care l-a construit tot același creator al Universului văzut și nevăzut, care l-a creat și pe om. Iar calendarul acesta al naturii este cel pe care-l întocmește pământul, prin rotațiile lui anuale în jurul Soarelui, din cele patru anotimpuri și 365 de zile, 5 ore, 48', 45" și 98".

Ca făptură a lui Dumnezeu pentru măsura timpului, numai calendarul acesta al naturii este *cel mai desăvârșit, ca socoteală matematică și mai precizat și mai complet, ca unealtă de măsură atât a zilelor cât și a lunilor, cât și, în fine, a anilor și a veacurilor infinite.*"

Acest pasagiu cuprinde o dublă absurditate:

- 1) ideea unui „calendar al naturii” al cărui autor ar fi însuși Tatăl ceresc;
- 2) ideea după care calendarul îndreptat e o „fotografie” a acestui calendar ceresc.

Lăsăm la o parte incongruențele de detaliu, privitoare la „fotografierea” raporturilor abstracte de măsură, care nu au nici un alt rost decât să ascundă în dosul unei imagini un echivoc sau o imposibilitate de înțelegere a preopinentului.

1) Noțiunea de „calendar al naturii” este o noțiune fără sens. Calendarul astronomic este un instrument tehnic, o unealtă a omului, întemeiată pe un sistem de măsură a timpului, dedus din mișcarea relativă a astrelor și, ca atare, el este un produs al minții omenești, o convenție.

E adevărat că acest calendar, ca orișice unealtă de măsură, nu este în totul convențional. El se orientează după o realitate, asupra căreia inteligența omenească are priză prin funcțiunea sensibilității.

Discuțiunea purtată în filosofie, între anii 1890–1907, între savanții Henri Poincaré, Edmond Le Roy, Russell și Tannery, asupra a ceea ce este convențional și a ceea ce este de real în numărătoare a stabilit în chip lămurit acest lucru.

În cazul special al calendarului, criteriul de calculare este o convenție, dar o *convenție întemeiată pe mișcarea astrelor*.

Aceea ce se presupune că se întâmplă în natură sunt mișcările relative ale astrelor, care însă nu constituie, propriu-zis, un „calendar”. Aceste mișcări presupuse sunt – ierte-ni-se obligația în care suntem, de a reaminti asemenea lucruri elementare:

- 1) durata de rotație a pământului în jurul axei sale, care ne dă ziua și noaptea;
- 2) mișcarea de revoluție a pământului în jurul soarelui, care ne dă anul astronomic, combinată cu mișcarea de oscilare a axei pământului pe eliptică, care ne dă echinocțiile;

3) mișcarea lunii, care ne dă lunile din an.

Împărțind timpul de rotație a pământului în jurul axei sale în 24 de părți egale, în chip *convențional*, avem *ora*.

Împărțind același timp în 1440 sau ora în 60 (ceea ce este tot una), avem minute; și împărțind și pe aceasta în 60 avem secunda, într-un sistem de măsurătoare pur convențional.

Acest sistem de măsurătoare a zilelor nu este însă perfect. El nu corespunde cu ziua și cu noaptea reală, care e aci mai scurtă, aci mai lungă de 12 ore, pentru aceeași regiune, în cursul unui an, lungimea zilei oscilând ritmic, în jurul duratei de 12 ore, pe care însă nu o împlinește decât în două momente ale anului, la echinocții.

De aci, nevoia pentru a uniformiza posibilitatea de numărătoare a zilelor, de a construi un sistem de măsură, care să ia în considerație toate acele patru mișcări presupuse mai sus.

Lăsăm la o parte faptul că mișcările de care s-a vorbit mai sus nu sunt fapte reale, constatabile prin simțuri, ci ipoteze interpretative ale faptelor reale, făcute cu unicul scop de a pune oarecare coerență logică între fapte, ipoteze posibile și probabile, însă, metafizicește, discutabile. Fapte reale, dacă prin fapt real înțelegem aceea ce e controlat prin simțuri – cum vor adversarii noștri, sunt:

- 1) mișcarea așa-zisă aparentă a Soarelui în jurul Pământului, peste orizont;
- 2) mișcarea și fazele lunii de pe cer;
- 3) lungimea și scurtarea ritmică a zilelor și nopților în cursul unei perioade de timp pe care în chip convențional o alegem.

Ce avem însă de observat cu acestea?

1) Un sistem de măsură întemeiat pe aceste mișcări presupuse, deși pornește în chip indubitabil de la fapte, nu este nici etern, nici perfect, pentru că, chiar dacă am presupune ipotezele pe care se sprijină că sunt perfect îndreptățite, măcar pentru practica de toate zilele a oamenilor: a) nici măsurătoarea acestor mișcări nu poate fi făcută în chip absolut exact; și b) nici siguranța perseverenței acestei mișcări nu o putem avea, decât datorită unui postulat pozitivist al „permanenței” fenomenelor date în experiența sensibilă.

Aceasta nu este însă decât un artificiu al minții, pentru că aceea ce garantează savantului invariabilitatea experienței nu este experiența reală a simțurilor, care mai curând dovedesc contrariul, ci o greutate în care se află de a gândi, atunci când se așază în alt punct de vedere.

Dacă este, deci, să ținem la fapte, atunci trebuie să spunem că un calendar astronomic nu poate fi niciodată perfect: a) pentru că [realitatea nu] e perfectă – datorită lipsei noastre de mijloace; b) pentru că realitatea măsurată este ea însăși schimbătoare.

În cazul calendarului, imposibilitatea măsurătorii exacte vine de acolo că timpul de revoluție a Pământului în jurul Soarelui este incomensurabil cu timpul de rotație a Pământului în jurul axei sale, adică, nu există nici o unitate de măsură cu care să putem măsura exact și ziua și anul, deodată, adică, [una] care să satisfacă tocmai condiția ce se cere să fie împlinită de calendar.

Teoretic, o asemenea măsură nu e realizabilă decât la infinit, practic, trebuie să ne mulțumim cu... aproximație.

2) Dar nu numai atât, înseși mișcările de rotație și revoluție, pe care, pentru necesitatea calculului, le socotim constante, sunt supuse încetirii. Împușinarea vitezei are loc extrem de încet, așa că, din punct de vedere convențional, poate fi neglijată, îndeajuns însă pentru ca, metafizicește, adică în realitate, să

infirme concluzia celor ce pretind a domăni măsurile noastre a mișcărilor cu înseși mișcările cerești ale astrelor.

E adevărat că mișcarea astrelor a fost rânduită de Dumnezeu; e, de asemenea, adevărat că puterea de cunoaștere ne este dată tot de la Dumnezeu, dar între rânduirea lui Dumnezeu și măsurătoarea astronomilor *se interpune păcatul*.

Consecințele păcatului, pentru inteligența noastră, sunt: păcatul sparge unitatea totală de a percepție a cunoștinței omenești, deosebind-o în: a) *rafiune discursivă* și b) *sensibilitate intuitivă*. Cea din urmă înțepinind cu neputință de a se fixa direct asupra unei realități, care neconținut îi scapă și pentru prinderea căreia e obligat: a) să regreseze în infinit; b) să se oprească arbitrar în ipoteză; sau c) să cadă în dialelă (cercul vicios al sofistilor).

Astfel, *exigența esențialmente realistă a oricărei cunoștințe este împiedicată în împlinirea ei, prin păcat*.

Priza asupra realului nu mai este, în cazul inteligenței științifice, decât o *țință* către care neîncetat se străduiește să ajungă, dar pe care nu o poate atinge decât *plinătatea cunoștinței de har a vieții mistice*. E adevărat că botezul restabilește pe om în starea de har, el însă nu șterge de la început toate slăbiciunile firii omenești, dobândite prin păcatul originar.

Ca atare, tot ce este produsul minții omenești, fie el oricât de coerent logic, nu este scutit de spărtura de care am pomenit mai sus și care îl face:

- 1) sau să fie o „construcție a minții”; sau
- 2) dacă vrea să poarte asupra realității, să fie nedesăvârșit și supus schimbării.

Față de această situație a cunoașterii științifice, *situația calendarului bisericesc este hotărât deosebită*. Ea se întemeiază pe un *canon* și pe *Predanie*, pe care Biserica le socotește ca pe niște cuvinte fără greș ale Domnului Hristos, despre care știm că: „cerul și pământul vor trece (cu calendar astronomic cu tot) însă cuvântul Domnului (împreună cu cei ce-l păzesc) rămâne în veac”¹.

Referindu-se la rectificarea făcută (o dată pentru totdeauna) de Sinodul de la Niceea, calendarului iulian, înainte de a-l adopta ca sistem de măsurare a vremii, P. S. Vartolomeu afirmă: „Prin procedeul acesta al lor, Părinții de la Niceea au scutit Biserica universală de a-și mai căuta vreun alt calendar bisericesc în afară de cel introdus de ei; dar i-au indicat în *grija* și *datoria* de a-l verifica continuu cu calendarul naturii”.

Întrebăm pe Prea Sfințitul: cu ce poate dovedi această indicație a *grijii* și a *datoriei* de a verifica continuu calendarul bisericesc cu calendarul naturii? Cum își explică Prea Sfinția sa dezertarea de la această grijă și datorie a soboarelor ecumenice ori locale, de la Niceea și până la sinodul românesc? Să nu fi observat nimeni că echinocțiul *ideal* nu mai corespunde celui *real*? Să nu fi observat această pogorâre a isimeriei?

Ei bine, au observat-o sfinții, dar *n-au vrut* să ia măsuri, fiindcă nu era nevoie.

Iată ce spune tâlcuirea la *Canonul 7 Apostolic* din *Pidalion*: „Că și soboarele cele de toată lumea, care s-au făcut după cel dintâi, și ceilalți Părinți vedeau cu adevărat și ei, ca niște înțelepți ce erau, că mult s-a pogorât Isimeria. Dar însă

n-au voit a o strămuta din 21 martie, unde o au găsit Soborul I, cinstind mai mult pre învoirea și unirea Bisericii, decât preamăruntimea Isimeriei".
Iată care a fost grija lor. Iată cum și-au înțeles ei datoria.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (IV)

Ad IV. A patra întrebare pe care și-o pune P. S. Vartolomeu în „ultima lămurire” este: „Dacă îndreptarea calendarului de la 1924 aduce cu sine în MOD FATAL și îndreptarea datei Sfințelor Paște,

Desigur că da; pentru că și Sfintele Paște, cu întreaga Pascalie care se ține de el sunt legate tot de calendarul naturii, ca și întregul nostru calendar bisericesc. Dar numai ca lună și ca duminică. Ca dată însă, la care Sfintele Paște trebuia să se serbeze anual, ei s-au condus de două fenomene reale ale calendarului naturii: echinocțiul și prima lună plină”.

Pentru care motive? Prea Sfințitul crede că: „Ei (Sfinții Părinți, n. r.) au urmărit ca Sfintele Paște creștinesc să nu fie condiționat, ca dată, de cel evreiesc (...). Singura preocupare a Părinților de la Niceea a fost ca creștinii să nu-și prăznuiască Paștele lor în aceeași zi cu al evreilor, nici în felul creștinilor quarto-decimani sau proto-paschi”.

Nu suntem, vezi bine, de aceeași părere. Noi am rămas la părerea pe care P. S. Vartolomeu o avea asupra acestei chestiuni în anul 1923, și anume: sărbătorirea Paștelor evreiești trebuie neapărat, întotdeauna, să aibă loc înainte de sărbătorirea Paștelor creștinești. Iată ce scria P. S. Vartolomeu în 1923, în calitate de raportor al chestiunii:

„... Cum se va lăsa deoparte considerația din *Învățătura Sfinților Apostoli*, cartea a V-a, capitolul al VII-lea, după care Paștele evreiești, nefiind decât o umbră și un simbol premergător al Paștilor creștinești, va trebui, ca atare, să se serbeze totdeauna mai înainte de el, întrucât melul pascal al evreilor nu e decât simbolul premergător al Mielului Hristos, cel prezis de profeți?” (vezi: „Biserica Ortodoxă Română”, s. II, anul 42, no. 1 (514), p. 33-35, pe 1924); raport aprobat de Sfântul Sinod de atunci (cu oamenii de acum).

P. S. Vartolomeu arată toate necazurile ce ar decurge din rămânerea la stil nou cu sărbătorile fixe și la stil vechi cu Pascalia. Între altele, ne pune înainte perspectivele serbării, în anul 9943, a Sfințelor Paști la 29 iunie, adică la Sfinții Apostoli, iar la anul 31070, ar fi ajuns chiar la 25 decembrie, adică chiar în ziua de Nașterea Domnului.

După vechiul nostru „calendar bisericesc”, aceasta însă nu s-ar putea întâmpla, în veac. Care trebuie să fie acum grija Bisericii? Să renunțe la reforma calendarului sau la Pascalia ortodoxă? Altă ieșire nu există. Renunțând la prima, dogmele, canoanele, Tradiția Bisericii (ce formează patrimoniul bisericesc) nu sunt întru nimic lovite.

Renunțând la Pascalie, acest tezaur e călcat în picioare. Care considerațiuni trebuie să primeze într-o decizie sinodală? Să răspundă P. S. Vartolomeu. Principiul primatului erorii, al persistenței în greșeală, din ambiție pur omenească? E drăcesc!

În finalul *Ultimei lămuriri* izbutește, în sfârșit, P. S. Vartolomeu să rezume în formă plastică tot spiritul argumentării P. S. Sale în chestiunea Pascaliei: aduce, în mod formal și categoric, o nemaiauzită insultă Sfinților Părinți și întregii creștinătăți ortodoxe, de la Niceea și până la noi. Cumplita ușurință pe care o subliniem în ceea ce urmează ne dă cheia întregii explicații a rătăcirii sinodale: lipsa de contact cu duhul Ortodoxiei și, deci, incapacitatea de înțelegere a ei — ca să fim sinceri: necredința, masiva necredință episcopală.

P. S. Vartolomeu a putut afirma cu seninătate că Sfintele Canoane și Sfinții Părinți au fost călcători de canoane — și încă, dintre cele mai categorice.

Ascultați-l: „De altfel, nu este singurul caz când Biserica creștină Ortodoxă a nesocotit în totalitatea ei Paștele evreiesc ca normă de serbare a Sfintelor Paște creștinesc. Între anii, bunăoară, 360–500, după Niceea, creștinătatea a sărbătorit, după studiile unui savant astronom de la noi, de 13 ori Sfintele sale Paște cu cele evreiești, *nesocotind în felul acesta chiar rigorile Canonului 7 Apostolic prevăzute pentru astfel de cazuri, cum și asprele aprecieri în aceeași privință din scrisoarea pascală de la Niceea a împăratului Constantin cel Mare*”.

Vai, câtă amarnică înșelare închide această credință a P. S. Vartolomeu! În cazurile excepționale de care e vorba aici, Prea Sfințitul confundă *data aflată în tabelele pascale* cu *sărbătorirea de fapt* a Sfintelor Paști.

Savantul astronom de la noi, consultând tabelele pascale evreiești și creștine și făcând calcule, a descoperit că data la care urma să se serbeze Paștele, *după calculele știute*, a fost și la evrei, și la creștini aceeași. Și astronomul deduce: deci, creștinii și evreii au sărbătorit împreună, de multe ori, Paștele. P. S. Vartolomeu însă este episcop și Prea Sfinția sa știe că, pentru a evita *coincidența* de care e vorba (și spre a respecta *Canonul 7 Apostolic*), creștinii aveau o supapă de siguranță: *porunca și obiceiul de a-și amâna ei, cu o săptămână, serbarea, dacă se întâmpla să coincidă data cu cea a evreilor*. Prin urmare, cu toate că, după socoteli, Sfintele Paști cădeau la o anumită dată, *serbarea* se amâna, dacă la aceeași dată serbau și evreii. Savantul astronom, nefiind episcop, nu era obligat să aibă în vedere aceste admirabile măsuri preventive luate de Biserică și, de foarte bună credință fiind, afirmă că *s-a sărbătorit împreună*. P. S. Vartolomeu însă își dă seama de panta pe care a apucat când afirmă că sfinții sunt călcători de canoane? Numai despre funestele concluzii ce se pot trage din această afirmație în scris a unuia dintre cei mai de seamă episcopi ai noștri ar trebui scris o săptămână în șir.

Își încheie P. S. Vartolomeu întâmpinarea cu îndemnul de a se da ascultare Sinodului și episcopilor în parte, fiindcă aceștia sunt păstorii ce-și pun sufletul lor (sic!) pentru oi.

Noi sfârșim acest răspuns cu citarea capitolului 19, cartea a II-a, [a] *Așezămintelor apostolice*: „Precum însă oaia care nu ascultă de Păstorul cel Bun este lăsată lupilor spre pieire, tot astfel, cea care ascultă de păstorul cel rău are moartea în față, încât o va înghiți”.

Ei, și?...

Unul din tinerii mei prieteni, cari au luptat mai mult pentru lămurirea credincioșilor în legătură cu prăznuirea Sfintelor Paști, nădăjduia mai demult: „Unde nu dă Dumnezeu o ninsoare de Paștile asta al cucului, și să vedem noi pe sinodali!”.

Am ridicat din umeri. Prietenul meu e mai tânăr, nu are experiența oamenilor și crede că un argument, de orice natură ar fi el, ar putea mișca inimile împietrite ale unor oameni învârtoșați în rele. Eu nu mai cred demult. Iar dacă am ridicat din umeri, am avut dreptate sau nu?

Căci, iată, de Paști a nins. A nins la Chișinău, la Iași, la Constanța. Se zice, n-am controlat încă, ar fi nins de la Ploiești în sus. Ei, și? Mai era nevoie de un semn din cer pentru a stabili că Paștele adevărat nu e cel de la 31 martie, ci atunci când îl va prăznuși toată Ortodoxia, la 5 mai? Nu sunt dogma, canonul și Predania, nu sunt toate Bisericele Răsăritului aci pentru a mărturisi adevărul?

De dovezi este lipsă pentru încredințarea sinodalilor noștri că au greșit? Dar când a mai fost ierarhia noastră bisericească sensibilă la adevăr pentru ca să nădăjduim că va fi sensibilă și acum?

Mi-aș îngădui să amintesc campania noastră de acum mai bine de un an, prin care încercam să lămurim lumea și pe cei în drept asupra primejdiei pe care o prezintă trecerea în regență a Î. P. S. Miron. Adevărul punctului de vedere reprezentat de noi era evident. Din lagărul cel[ă]lalt nu a răspuns nimeni. Ce era să răspundă? Dar pentru asta răul nu s-a făcut mai puțin.

Astăzi, urmările acestei prime grave rătăcirii se văd. Și nimeni nu are curajul să ia taurul de coarne – să spună adică apriat că o *restitutio in integrum*¹ a Bisericii nu se poate face decât prin întoarcerea la starea în care eram acum doi ani. Doar noi dacă o afirmăm. Nădăjduim însă într-un „succes” al scrisului nostru?

Nu. Dar nădăjduim în altceva: în deșteptarea conștiinței religioase și bisericești a credincioșilor. Asta, da, o vom izbândi. Și atunci vom vedea dacă ierarhia noastră bisericească își va mai îngădui ușurința ca cea care a dus la rătăcirea prăznuirii Paștelor.

Paștele cel adevărat

Acum vine partea cea mai grea. Paștele oficial, de la 31 martie, a trecut, fără îndoială, fără tulburări însemnate. Doar incidente locale, provocate de neîndemânarea unora. Creștinii pravoslavnici s-au ținut într-o impresionantă rezervă. Ar fi naiv însă dacă am crede că „s-a isprăvit”. Nu s-a isprăvit nimic. Oamenii își așteaptă Paștele; Paștele cel adevărat.

De câteva zile au început, în adevăr, iarăși jalbele. Ni se plâng oamenii că „au fost trași pe sfoară”. Li s-a spus că fiecare poate prăznuî Paștele când va crede el că e bine — dar, iată, preoții refuză să slujească după rânduiala Învierii.

Chestiunea nu e simplă. E adevărat, a fost o făgăduială care vorbea de dorința majorității populației. Dar făgăduiala aceasta nu era prea precisă. Se referea la toată țara, sau numai la Basarabia? Nimeni nu o poate spune. Ba, pe alocurea, se afirmă astăzi că de Vechiul Regat nici vorbă nu poate fi.

Adevărul e, pe de o parte, că preotul care a prăznuit o dată Paștele nu o mai poate face a doua oară în același an. Tot așa de adevărat este însă că sumedenie de oameni nu a mâncat anul acesta paștele, așteptându-le pe cele adevărate. Ce devin toți acești credincioși?

Are cineva inimă atât de tare, încât să se poată uita liniștit la milioanele de creștini cărora li se refuză mângâierea Învierii? Sau are cineva curajul să pedepsească pe acești „răzvrățiți” pentru că nu s-au supus ordinelor chiriarhilor?

Să coborâm puțin în conștiința noastră. Câți sinodali pot afirma că *aceștia* ar fi răzvrățiți? Și, pe urmă, nu s-a făgăduit de la început libertatea în prăznuire? Noi am atras, e drept, atenția din vreme asupra tuturor acestor dificultăți. Și, ca de obicei, nu s-a luat nici o măsură. Dar se poate continua sistemul? Trebuie lăsați oamenii să creadă că totul nu a fost decât o cursă politică?

Pentru că, vedeți, tocmai „politica” poate să sufere mai mult de pe urma acestor împrejurări. Căci ce se va întâmpla în Săptămâna Mare dacă în vreun sat preotul va refuza să slujească? Poate să se întâmple și tulburare, nu?

De Biserică nu mai vorbim. Ce pagubă se poate ridica pentru sufletele credincioșilor de pe urma acestei stări de lucruri o vede oricine.

Așteptăm, deci, măsuri înțelepte. Din partea Bisericii — dar și din partea guvernului, de data aceasta. Să nu uităm că e în joc o declarație ministerială întărită prin cuvântul președintelui de consiliu. Iar gustul poporului pentru interpretări dialectice e foarte îndoielnic.

Prăznuirea adevăratei Învieri

Părintele Bărbulescu de la Patriarhie, care a venit vineri seară la slujba prohodirii Domnului din Biserica Rusească, a trecut brutal prin ușile împărătești ca

să spună cine știe ce preotului oficianț, va fi putut raporta înălțatului lui stăpân lucruri impresionante. O biserică plină de credincioși, cum n-am mai văzut de când sunt; dar nu oameni pe cari o tradiție mecanică îi impune pe drumul Bisericii în fiecare an în Săptămâna Patimilor, ci credincioși cari au așteptat cu inima frântă ziua de cinci mai, pentru prăznuirea adevăratei Învieri pravoslavnice.

Iar dacă părintele Bărbulescu, referent patriarhal, ar fi zăbovit mai mult între acești credincioși, ar fi putut mărturisi stăpânilor lui toată greutatea păcatului pe care și l-au luat asupra-le sinodali, hotărând împotriva Bisericii prăznuirea de la 31 martie.

Pe pristolul peste care zăcea Sfântul Epitaf stăteau florile până la o înălțime de braț de om. Toată biserica era plină aproape numai de români. Satele din Ilfov și din Vlașca își trimiseseră delegații. Veneau oamenii cu maldăre de lupomenirea lor, la picioarele crucii. Oricâtă sfântă mânie ar avea cineva împotriva Sinodului nostru stricător de lege, cred că nu e creștin care să aibă atâta întărire de inimă încât să fi dorit pe vreun sinodal vineri seară în Biserica Rusească. Stăteau credincioșii pe afară, rezemați de ziduri și se căinau: am ajuns la ruși! Ne-au luat și Biserica de când cu papistașii!

Papistașii? Care papistași? Noi nu știm de papistași în Biserica noastră. Sau, cel puțin, nu am știut până acum, în urmă. Biserica românească a avut să sufere, din politicianizarea ei până astăzi, o mulțime de greutăți și nenorociri. Dar, în afara de marea luptă purtată de întru fericiți adormitul Gherasim Safirin¹ în jurul legii cultelor, ea nu a cunoscut decât abateri personale de la dogmă, canoane și Tradiție.

A trebuit să se așeze în capul ei cei cari o conduc astăzi, pentru ca zilele Paștelor să ne găsească în greaua rătăcire în care ne zbatem astăzi. Să-i mai tragem, în acest ceas de iubire și de iertare, la răspundere? E de prisos. Pedepsirea lor e evidentă; pentru că nu a înviat Hristos!

Pe când anatema?

În sfârșit, Sfântul Sinod a trecut în ofensivă. Ca și cum toate chestiunile cari apasă – sau ar trebui să apese atât de greu asupra conștiinței înalților prelați ar fi fost lichidate. Ca și cum administrația noastră bisericească ar avea de azi înainte mâinile libere și curate.

Sfântul Sinod a trecut la ofensivă împotriva presei; care, pentru eminenții cărturari, mănuitori ai termenului propriu, ar avea diverse „organe de publicitate”. În această presă – așa spune comunicatul Sfântului Sinod – ar fi apărut „o seamă de articole lipsite de demnitate și de cuviință la adresa Bisericii și a ierarhilor ei” și Sfântul Sinod „se vede nevoit să condamne acest abuz săvârșit în numele libertății de presă”.

Hotărât lucru, nu e nici un stilist în Sfântul Sinod. Pentru înalții prelați, articolele „lipsite de demnitate și de cuviință” – presupunând că ar fi existat – nu sunt o insultă, ci un... abuz. Și încă, unul „săvârșit în numele libertății de presă” „în numele”? Îmi închipuiam că cel mult *la adăpostul* libertății de (?) presă. Că doară „libertatea de presă” nu mă obligă în nici un fel prin ea însăși să ocărăsc pe înalții prelați.

Dar să nu facem dificultăți. Acuzația pe care o ridică Sfântul Sinod împotriva noastră este că noi încercăm „scăderea prestigiului Bisericii și a autorității conducătorilor ei”. În ce ne privește, nu am prea făcut în articolele noastre chestiuni personale. Câțiva din înalții prelați își pot aminti, la urma urmelor, că au urcat scările sărace ale redacției noastre pentru a căuta la noi sprijin și apărare împotriva unor asemenea atacuri, și le-au găsit. Presupunând însă că încercarea aceasta de defăimare s-a produs: de ce nu au luat Sfântul Sinod sau înalții prelați – personal – măsuri împotriva presei?

„Scăderea prestigiului Bisericii și a autorității conducătorilor ei”?

Desigur, asta s-a întâmplat. Dar nu din vina noastră și nu prin atacurile noastre, ci prin chiar faptele acestei Biserici și ale conducătorilor ei.

Ce prestigiu poate avea o Biserică atunci când îngăduie grava călcare a canoanelor prin trecerea patriarhului în funcțiuni lumești și asistă neputincioasă – fără să articuleze un singur argument valabil – la o campanie făcută de laici pentru a stabili adevărul canonic?

Ce autoritate pot avea conducătorii ei când, în problema Pascaliei, iau o hotărâre, o calcă și revin la cea dintâi, se rup, sub teroarea ambiției unui singur om, de ecumenicitatea ortodoxă, înfruntă canoanele, scriu pastorale ridicole și ignare și nu pot ține piept nici măcar puținei științe teologice adunate de câțiva laici în coloanele acestui ziar? Prestigiu și autoritate sprijinite pe ce? Pe aservirea Bisericii unui partid politic? Sau pe valoarea și puritatea personală a conducătorilor ei? Este cineva în Sinod atât de naiv încât să creadă că lumea a uitat că de atâta vreme capii Bisericii noastre nu mai mor în scaun, scoși din păstorie cu procese scandaloase? Sau își închipuie că viața lor privată e pentru credincioși pură ca [și] cristalul?

Atunci? Comunicatul Sfântului Sinod este o îndrăzneală și primejdioasă înfruntare. Iar amenințarea cu care se încheie acest comunicat – „fără a fi silit să recurgă la mijloace mai aspre pentru vindecarea răului” – e de-a dreptul ridicolă. Mijloace mai aspre? Jandarmii, probabil. Jandarmii fiind ultima apărare a prestigiului și autorității Bisericii.

Vă gândiți, poate, la anatemizare? A, nu! Anatema nu o vor arunca niciodată asupra noastră înalții prelați; întâi, pentru că, oricum, dar nu au curajul să o facă; al doilea, pentru că ei știu că *astăzi* această anatemă nu ne mai poate face nimic.

Acum doi ani, când Sinodul mai păstra încă aparențe de existență canonică și când purtam campania împotriva intrării patriarhului în regență, am cerut, prin scrisoare deschisă adresată părintelui patriarh, să fiu judecat; declarând că mă voi supune întru totul judecății înaltului Sobor și că, în cazul unei condamnări, nu voi mai scrie nimic în chestiuni bisericești.

Această cerere a mea nu a avut nici un fel de urmare. De ce? Că doară și eu „pretind a mă numi fiu credincios al Bisericii Ortodoxe”; iar, pe de altă parte, acțiunea mea își are însemnătatea ei, de îndată ce, în înalte corespondențe particulare, se scrie că „ne face mare necaz campania pornită de Nae Ionescu”.

Anatemă, astăzi!? E târziu. Biserica Ortodoxă Română a căzut din drepturi. Am dovedit-o altădată. Iar hotărârile ei nu mai sunt [...] pentru nici un drept-credincios.

Să reintre în Ortodoxie – și pe urmă vom sta de vorbă. Dar numai atunci.

Înnoire?

Revista studenților în teologie din București, care e deja la al treilea număr, frumos tipărit, este o foarte bună publicație, chiar cu titlul ei actual („Raze de lumină”¹), ceva cam liric și aducând cu leșinătura sentimentalistă a așa-numitelor *Erbaungsbücher*² catolice sau protestante.

Publicația aceasta are meritul de a se bucura de supravegherea și sprijinul profesor la Facultatea de Teologie din București, d-l Teodor M. Popescu³, om cu o vastă și solidă cultură științifică și, lucru mai rar, condei sprinten; îndemânat, personal și sigur.

Numai că, iată, în fruntea acestui al treilea număr, profesorul Teodor Popescu (a nu se confunda, Doamne ferește, cu d-l Popescu Tudor, de meserie „dominant”) scrie un articol pe care nu-l prea înțelegem. Poate să fie și vina noastră; dar, la drept vorbind, ne-au cam obosit progresiștii Ortodoxiei, cari simt nevoia să facă profesiuni de credință progresistă, dar pe cari nu-i vedem deloc progresând.

Cazul d-lui profesor T. Popescu este cel puțin caracteristic: domnia-sa, după ce rupe câteva săgeți de stuf împotriva hipertradiționaliștilor, cari ar voi să oprească în drumul lui mersul victorios al Ortodoxiei (ce păcat că nu putem vedea și noi acest mers!), se declară pentru o reinnoire a Ortodoxiei pe bazele stabilite de Scriptură, tradiție și canoane. Caragiale, prin eroii lui, tot așa spunea: să se modifice, dar să nu se schimbe nimic.

Apoi, vedeți, tocmai aci e nodul chestiunii: cum să înnoiești pe bazele arătate mai sus? Că, mai întâi, sunt unii cari susțin că aceste baze se opun categoric unei înnoiri. Iar dacă este vorba de înnoirile vieții, cari nu sunt decât formele desfășurării ei, apoi atunci nu e nevoie să fim noi pentru înnoire sau nu. Pentru că ne înnoiește viața singură. Numai să existe această viață.

Ideile înnoitorilor au fost întotdeauna confuze. E natural; dat fiind că în mintea unor asemenea oameni se amestecă în chip necesar lucruri din planuri de realități deosebite. Iată, chiar profesorul Popescu, minte, altfel, ascuțită și familiarizată cu gândirea personală, o cam incurcă. Mă rog, ce înseamnă înnoire pe bazele Scripturii, tradiției și canoanelor? Noua Pascalie este o înnoire

acceptabilă sau nu? D-l profesor are aerul să spună că da. Apoi, e această înnoire pe baza dogmelor, tradiției și canoanelor? Asta cred că ar afirma-o mai puțin.

În ce mă privește, nu-l pot uita pe răposatul părinte Guzeanu, fostul meu profesor de religie din liceu: „Spune ca-n carte, măi blestematele, că asta-i dogmă, măi, nu alta; și la dogmă trebuie să te ții de litera scrisă, ca orbul de gard...”. Nu-l uit și mă gândesc unde e mai multă înțelepciune și mai mult adevăr: în sentimentalismul inovator, neclar, al iureșului moderniștilor, sau în împietrirea irațională a răposatului preot Guzeanu?

Restabilirea ecumenicității

Direcțiunea Sfântului Sinod a trimis tuturor ziarelor o încunoștințare, arătând că, pentru anul ce vine, Sfintele Paști se vor prăznui la 20 aprilie.

Pentru a înțelege semnificația acestui fapt, vom aminti că 20 aprilie înseamnă, pe vechiul calendar, 7 aprilie, și că 7 aprilie este tocmai data indicată de vechea Pascalie.

Vasăzică, la anul vom prăznui cu toții Paștele, în ecumenicitate, atât cu toți creștinii pravoslavnici.

Și mai este un fapt care trebuie relevat. Data prăznuirii Paștelor pentru anul ce vine a fost stabilită printr-o înțelegere a Patriarhiei noastre cu Patriarhia Ecumenică din Constantinopol.

Ați înțeles? Tot ce a spus, prin urmare, Sfântul Sinod cu prilejul discuțiilor în jurul Pascaliei anul acesta erau fleacuri. Pentru că, dacă argumentele „științifice” erau bune anul trecut, ele ar trebui să fie bune și acum. Iar dacă bine s-a procedat anul trecut în stabilirea datei Paștilor, nu înțelegem de ce se părăsește pentru 1930 sistemul și de ce se întoarce Sinodul la calcularea și procedeele pentru cari am luptat așa de stăruitor noi.

Și când te gândești câtă patimă s-a pus din partea Sfântului Sinod împotriva noastră! Ce am cerut noi?

1) Să prăznuim Paștele în ecumenicitate; ni s-a răspuns că asta nu are importanță primă, ci... adevărul științific (!);

2) să nu prăznuim Paștele înaintea evreilor. Ni s-a răspuns: să nu dea evreii cu paștele lor peste noi. Și am fost amenințați cu lepădarea de la Biserică — pentru că ne împotriveau „adevărurilor” sinodale.

Este adevărat că, de data aceasta, a intervenit însuși părintele patriarh. Foarte bine, dar de ce nu a făcut-o acum câteva luni? Ar fi ferit Biserica noastră de o rușine, dacă nu de un păcat, iar țara, de o tulburare nu numai inutilă, ci și primejdioasă. Simt însă că încep să devin... indiscret cu întrebările mele.

... Dar, oricum: a intervenit părintele patriarh? Nu înțeleg. Parcă avem o lege Lapedatu și parcă Î. P. S. Miron nu mai e patriarh în funcțiune — ci regent. Ori m-am... încurcat eu?

Pentru reînnoirea vieții bisericești

Se discută legea pentru reorganizarea învățământului teologic. În această discuție, înalții chiriarhi reprezintă un punct de vedere radical: învățământul teologic aparține exclusiv Bisericii. Am spus-o și altă dată: punctul acesta de vedere este, principial, perfect justificat. Împotriva lui se ridică însă obiecțiuni de fapt: ierarhia noastră bisericească nu poate asigura, din atâtea motive, o funcționare rodnică a acestui învățământ.

Vom recunoaște că obiecțiunea e fundată. Dar ce se poate spune în legătură cu învățământul teologic este perfect valabil pentru toată viața noastră bisericească. Și atunci: nu încerc să adaptez noua lege a învățământului la calitatea chiriarhiei, ci, dimpotrivă, atac problema fundamentală: reforma ierarhiei noastre ecleziastice.

Această reformă nu mai poate întârzia. Noua domnie a lui Carol al II-lea¹ trebuie să însemneze o înnoire și în viața religioasă. Trebuie. Iar prima înnoire necesară e cea din rândurile chiriarhiei.

Știu că unii dintre înalții noștri ierarhi se simt obosiți; și că ar voi să se retragă din scaun. Prin demisie. Nu e rău. Căci primenirea va trebuie să se facă; și e bine ca ea să fie înlesnită. Pentru a se evita gesturile de energie; cari sunt, pe cât posibil, de evitat.

Dar, cel puțin de data aceasta, ar trebui să se procedeze pravoslavnic. Nu demitere. După canoane, demisia nu există. Ci numai caterisirea. Și mai există o formă de retragere voluntară din scaun, pe care chiriarhia noastră a uitat-o. Dar care e singura canonică. E asocierea la păstorie a unui arhiereu tânăr.

Prin urmare, acei dintre chiriarhi, cari se simt bătrâni, bolnavi sau obosiți și cari își dau seama că rămânerea lor mai departe în scaun nu poate fi în nici un fel de folos marilor interese ale Bisericii vii, să se retragă la vreo mănăstire – să se retragă definitiv – și să lase în scaun pe vreun tânăr arhiereu (sunt; și mai pot fi găsiți), pătruns de adevărul duhovnicesc al Ortodoxiei, care, la trecerea la cele veșnice ale titularului, să-i ia și de drept, nu numai de fapt, locul.

În chipul acesta ar trece în scaunele de păstorie elemente tinere, viguroase, culte, credincioase și dreptcredincioase și s-ar înviora și biata noastră Biserică românească (așa de căzută în ultima vreme), în care cei de jos sunt incomparabil mai buni decât cei de sus.

Eu scriu pentru cei cari au urechi de auzit. Și să nu-și vâre nimeni capul în nisip, în nădejdea că nu e vorba de el. Fiecare se știe; și trebuie să-și dea seama ce are de făcut.

MARE SCHIMBARE VINE. Și e preferabil ca ea să se facă CU chiriarhii, și nu ÎMPOTRIVA lor.

4. CREȘTINISMUL ROMÂNESC

Reforma bisericească – Problema autonomiei –

Dacă Ortodoxismul nostru are un rost și corespunde unei necesități organice sufletului nostru național, atunci el să fie păstrat în formele lui originare și autentice, dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în liniște, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice.

În ultimul timp a început să se vorbească din ce în ce mai stăruitor de anumite prefaceri radicale în așezarea noastră bisericească. Așa se agită, între altele, și problema autonomiei Bisericii. Schimbări sunt, de fapt, dorite mai demult, cu toate că s-au făcut destule. Și nimeni nu se va împotrivi, nici măcar cu gândul, ca ele să se înfăptuiască. Dar, mai ales în împrejurările de astăzi, sunt anumite lucruri care trebuiesc ținute cu tot dinadinsul proaspete în minte. Se pare, de pildă, că reformele anterioare nu au fost nici îndeajuns de chibzuite, nici îndeajuns de înțeleghătoare și respectuoase pentru vechile noastre înjghebări de viață bisericească. Așa, de pildă, cu secularizarea averilor mănăstirești. Și de aceea realitatea strigă astăzi după îndreptări.

Două sunt, în actualele împrejurări, primejdiile care amenință valabilitatea reformelor ce sunt a se întreprinde. Pe de o parte, este spiritul libertar care, după ce și-a făcut în Europa veacul, bate în sfârșit și stăruitor la porțile așezărilor noastre culturale. Că acest spirit, artificial în el însuși și de factură hotărât străină încheșării noastre sufletești, nu ar avea nici o înțelegere pentru formele speciale ale tradiției noastre e clar pentru oricine. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că astăzi nu mai stăm în vechile hotare. Mișcarea de reintegrare politic-națională, care s-a înfăptuit, ne pune în fața unor probleme necunoscute nouă până acum. Continuitatea tradiției istorice în timp și spațiu, în masa întregului

românism, este astăzi imposibil de restabilit. Și aceasta se simte mai ales în chestiunile bisericești. Căci, chiar dacă s-ar izbuti a se stabili o unitate de dogmă în cuprinsul Bisericii naționale, prin reintrarea uniților în organizația noastră greco-orientală – ceea ce iarăși e, cu drept cuvânt, îndoielnic –, omogenitatea Bisericii noastre nu ar fi deloc desăvârșită. Pentru că, la urma urmelor, nu dogmele fac viața unei Biserici, ci tonalitatea religioasă a poporului, pe care aceste dogme se grefează; așa că, în fond, dătătoare de seamă este tot factura sufletească intimă a credincioșilor, tradițiunea lor culturală. Deosebiri de factură sufletească sub raportul religios există, netăgăduit, între noi și ardeleni. Ele s-au accentuat încă, prin alipirea Basarabiei, întărind granița dintre apusul și răsăritul religios al românismului – Carpații.

Că astăzi se dorește o autonomie bisericească nu e așa de nenatural, mai ales că nu se cunosc încă precis limitele acestei autonomii. Că această autonomie, după cum se afirmă, este cerută mai ales de ardeleni, iată ce trebuie să dea de gândit. În definitiv, această autonomie poate fi realizată. Noi avem însă o tradiție bisericească, în strânsă legătură cu sufletul nostru istoric, și avem dreptul să cerem stăruitor ca, la o reformă cu consecințe așa de însemnate, această tradiție să nu fie ignorată. Și iată care este această tradiție.

În romanul lui Dostoievski, *Frații Karamazov*, este o scenă în care, după 15 veacuri, Hristos apare din nou, în Sevilla. Marele Inchizitor îl vede și îl trage în fața judecății. Și atunci, într-o tainică și înfricoșătoare convorbire, Marele Inchizitor lămurește lui Iisus taina Bisericii Catolice. *Evanghelia* făcea operă revoluționară. Prin narcoticele minunii, misterului și autorității, Biserica Romei a neutralizat explozibilul creștinismului primitiv, restabilind liniștea și asigurând fericirea turmelor omenești. „Noi nu suntem cu tine, suntem cu «el» (diavolul). Iată secretul nostru!... Am luat de la el ceea ce tu ai disprețuit, plin de scârbă, ceea ce el ți-a oferit atunci când ți-a arătat toate împărățiile lumii; am luat de la «el» Roma și sabia împărătească...”.

Evident, chiar așa de departe nu se poate merge în judecarea Bisericii de Apus. Dar, fapt este că organizația Romei se orientează către soluția practică, imediată, împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Că nu a izbutit să o facă, aceasta este o altă chestiune. Dimpotrivă, Biserica noastră este o instituție strict rituală, care – figurat – nu se raportează decât la viața de apoi. Din această orientare, jumătate lumească, jumătate spirituală în cazul întâi, în întregime și pur spirituală în cazul din urmă, decurg toate deosebirile din așezământul celor două Biserici.

Viața interioară a creștinismului ortodox nu se condiționează prin legăturile lui sociale, ci trăiește prin el însuși, în absolută independență față de puterile lumești. De aceea, dezvoltarea virtuților active, care singurele leagă pe om de om și pe toți în societate, nu se bucură de primul interes al Bisericii noastre. Idealul vieții religioase în Răsărit – atât timp cât această viață a pulsat puternic – a fost ascetismul. Asceții nu au avut însă, ca corporație organizată, un rost public în viața noastră socială, pentru că stă în însăși natura ascetului să nu se poată organiza lumește. De aci și linia despărțitoare foarte precisă între preoți și

călugări. În Apus, preotul e întotdeauna călugăr, iar călugărul *mai* întotdeauna preot. La noi, superioritatea morală netăgăduită a călugărului nu a fost niciodată împărtășită de preot. Acesta e un om ca toți oamenii, se amestecă cu ei, e însurat ca și ei, are, cu un cuvânt, aceleași nevoi omenești-sociale. Cum precizează *Harnack*, el nu este decât un liturg care, printr-o îndeaproape ocupație cu ritualul, e mai în măsură să conducă – în ceea ce privește acest ritual – pe ceilalți oameni. Preotul ar fi, deci, nu o treaptă morală superioară celorlalți dreptcredincioși, ci numai un rezultat al... diviziunii muncii. De aceea și conducerea vieții sufletești a credincioșilor, cu drept de judecată asupra lor, din partea preoților, trece în Biserica noastră cu totul pe al doilea plan.

Dar, de îndată ce Biserica nu are decât această orientare către viața de apoi și nu urmărește o infuzare a așezării lumești cu principii evanghelice, ea nu poate fi, logic vorbind, nici o instituție cu forme de stat.

Și, tot astfel, Biserica de Răsărit nu este una și nedespărțită, ca în catolicism. Acesta din urmă însemnând tocmai împărția lui Dumnezeu pe pământ, nu se poate subordona nici unei puteri lumești, ci, dimpotrivă, stă în esența lui să-și păstreze absolută independență față de orice putere a statului.

Ortodoxismul, dimpotrivă, e nevoit să se împace cu deosebitele așezări lumești, înăuntrul cărora el își continuă activitatea de luminare spirituală. Și anume, în așa fel încât, spiritual, el stă *deasupra* statului respectiv, material însă, se supune în totul dispozițiilor puterii de care atâră.

Iată – în legătură cu problema autonomiei – care este punctul de vedere nu numai dogmatic, dar și tradițional-istoric ortodox. Cei cari sunt chemați să înfăptuiască noile prefaceri nu vor putea trece cu vederea aceste lucruri. Și, mai ales, ei vor trebui să știe că, oricare ar fi intențiile lor reformatoare, Biserica noastră nu a fost și nici nu poate deveni un instrument de... educație cetățenească. Marele defect, sau marea calitate a Ortodoxismului, e că *nu se poate înnoi*. Cine are înțelegere și dragoste pentru religia noastră trebuie să găsească în el și curagiul de a privi lucrurile în față: dacă Ortodoxismul nostru are un rost și corespunde unei necesități organice sufletului nostru național, atunci el să fie păstrat în formele lui originare și autentice. Iar dacă aceasta nu se mai poate, atunci e mai bine să fie lăsat să se stingă în liniște, scutind lumea de scenele apăsătoare ale unor zvârcoliri zadarnice. Noi socotim însă că nu acesta e cazul.

Sfânta Scriptură în creștinismul românesc

Adunare eparhială la Arad. De o frumoasă ținută și o izbăvitoare încredere. Prea Sfințitul episcop Grigorie și-a spus bucuria, măsurată, dar fermă, pentru partea din ce în ce mai vie și mai cuprinzătoare pe care credincioșii o iau la trebile Bisericii.

Au fost și propuneri practice. O chemare caldă s-a adresat către intelectuali, cari prea lipsesc din viața comunității de credință; chemare însă la care intelek-

tualii nu vor răspunde cu folos și eficace decât atunci când se va începe să li se vorbească în limba lor.

S-a mai cerut, destul de apăsător pentru ca o neînțelegere să mai fie posibilă, răspândirea *Sfintei Scripturi* în popor, ca o contrabalansare a activității sectelor. În adevăr, ca o contrabalansare? Opera de difuziune a *Bibliei* este doar eminamente protestantă și sectaristă. Atunci?

Am vrea ca vorbele P. S. Grigorie să nu fie răstălmăcite. Nu trebuie să se creadă că s-a afirmat la Arad precumpănirea *Sfintei Scripturi* în creștinism.

Mai întâi, creștinismul nostru românesc nu e de structură biblică. Căci nu cetind *Sfânta Scriptură* s-au păstrat creștinismului masele noastre țărănești, necăjite și analfabete.

Mai apoi, creștinismul nu e tot una cu *Sfânta Scriptură*. Sau nu e numai *Sfânta Scriptură*. Creștinismul este Biserica în care trăiește Duhul lui Dumnezeu; el este *Scriptură*, Tradiție și faptă.

Precumpănire – cum? Dar a existat tradiție înainte de *Scriptură*. Hristos a [ve]stit și a dat mântuirea înainte ca Apostolii să mărturisească în scris legea libertății vecinice. Cine înțelege *Scriptura*? Numai cel care păzește Tradiția și îndeplinește fapta bună. *Lectio divina*¹ numea Sfântul Benedict această operație de pătrundere a *Sfintei Scripturi*; și, desigur, așa e. Căci înțelepciunea aceasta nu ți-e dată ție, individual, ci ție ca membru al Bisericii, și încă, numai în parte, căci puțința ta de a greși tot subzistă.

Cine clădește numai pe *Scriptură* distruge realitatea Bisericii și crede că o poate reclădi numai din puterile ei proprii. Așa, Luther. Tot așa și noi? Nu. Ci, dimpotrivă, *Scriptura* nu trăiește decât prin Biserică. Ea nici nu își are granițele ei proprii, ci le primește pe cele pe cari i le dă Biserica. *Scriptură* sunt *Evangheliile*; și *Psalmii*; și *Proorocii*; și *Apocalipsa*. Dar Mărturisirea de credință niceo-constantinopolitană nu e tot *Scriptură*? Atunci? Atunci tot ce Biserica recunoaște ca al său e *Sfânta Scriptură*. Și numai aceasta.

Nu e vorba de discuții teologice. Nici nu prea sunt acestea discuții teologice. Ci e indicată doar calea – singura – prin care putem să înțelegem cum creștinismul a coborât în viața noastră o formulă de aspră disciplină, fecundă și mântuitoare, ieri ca și astăzi.

Comunitate de iubire este Biserica. *Comunitate*. Cine o mutilează păcătuiește. Nu împotriva Bisericii, ci împotriva vieții și a iubirii. Și spune San Juan de la Cruz: „În seara vieții acesteia vei fi judecat după iubire”. Nu stau vorbele acestea de-a dreptul în miezul vieții?

Organicitatea Ortodoxiei românești

„Carte de rugăciuni pentru toate trebuințele vieții, întocmită de preotul Ion Tomescu, profesor la Seminarul din Râmnicu-Vâlcea, sub călăuzirea și cu

binecuvântarea P. S. episcopul Vartolomeu." Așa se cheamă prima cărțuie de educație religioasă a Institutului de Editură creștină de la Râmnicu-Vâlcea.

Iată, în sfârșit, cineva se gândește și la problema aceasta. De când a început din nou să crească în viața noastră publică interesul pentru realitățile religioase, câte nu s-au încercat! Lucruri bune, fără îndoială, alături de altele mai slabe și ineficace; ca să nu mai vorbim de cele de-a dreptul primejdioase (sunt și de acestea destule!). Dar parcă miezul însuși al treburilor acestora a rămas încă învăluit și nepătruns.

Religiozitatea poporului nostru e, desigur, un fapt; dar unul inconștient. Ortodoxia face parte integrantă din însăși structura noastră sufletească: nu însă ca element conștient, activ, ci ca o componentă organică și mecanicizată. Suntem ortodocși în același fel în care suntem români, în același grad în care *suntem*. E tradiția noastră, e felul nostru de a ne comporta; de a înțelege și valorifica existența. Dar nu mai este pentru noi puțința de a ne înălța spiritual. De ce nu am spune-o?

Dacă ai întreba pe un gânditor ortodox în ce anume stă excelența Ortodoxiei noastre, de bună seamă ți-ar spune: în puțința unei intimități, pacinice și înflorite, cu Dumnezeu. Așa este. Nu există religii adevărate în care elementul de groază sfântă al divinității să fie mai atenuat ca în Ortodoxie. Și totuși, noi am pierdut treptat, și continuăm să o facem, contactul acesta spiritual, intim și citor, cu divinitatea. Mecanicizare totală.

Am avut prilejul să cercetez zilele acestea catalogul unei mari biblioteci teologice de la noi. Cărți minunate și rare, unele, ce nu bănuiam că le puteam găsi. Și totuși, e o categorie de lucrări care lipsește aproape complet: aceea a studiilor de viață interioară. Faptul corespunde realității: noi nu ne mai rugăm; am uitat chiar cum se roagă.

De aceea Ortodoxia noastră nu mai e vie, și nici religiozitatea noastră, activă. Cuvântul nostru a uitat drumul cerurilor și orice încercare de a-l regăsi e o efortare penibilă.

Și totuși, una necesară. Cea mai necesară dintre toate. Căci rugăciunea este mântuirea *în concreto*¹; e Împărăția Cerurilor realizată imediat. E singura – sau, în orice caz, cea mai de seamă – fericire pe care o poți mijloci omului, în așteptarea marei fericiri viitoare.

Părintele episcop Vartolomeu, care a hotărât și a îndrumat tipărirea micii cărți de rugăciuni pe care o avem sub ochi, a făcut o faptă bună; nu însă numai de creștin, ci de vlădică; de om al lui Dumnezeu, care își dă seama că răspunde cu mântuirea lui de sufletele păstoriților.

P. S. Trebuie să însemnez aci din *Precuvântarea* părintelui episcop un cuvânt frumos de adânc ce este: „Prin rugăciune ne aducem aminte că avem un Stăpân; și aceasta ne face smeriți, adică ne dă puțința de a ne înțelege cu lumea”.

Ortodoxia de foileton și radicalismul literar

„Se credea că idealul slavofililor ar fi: să mănânce ridichi și să scrie denunțuri (...). Prin înfățișarea și intențiile lor, aceștia surprinseseră într-o atitudine pe toată lumea. Încăli liberalii deveniseră bânuitori și începuseră să se teamă: nu cumva, până la urma urmelor, erau să fie și ei denunțați?”

(Dostoievski)

Nu mi-am închipuit niciodată că „foiletonul” unei gazete nu se poate ocupa decât cu anumite chestiuni și probleme, cari ar fi oarecum „teme rezervate” ale acestui gen de gazetărie. E o greșeală, desigur. Cei cari se grăbesc să ne atragă atenția vor concede însă că la eroarea noastră sunt circumstanțe atenuante: în chiar presa rumânească am văzut – uneori chiar am citit – articole destul de grele: despre Einstein sau despre Freud, despre Plehanov, socialism, democrație – în ideologia ei –, libertate și atâtea alte teme cari interesează de-a dreptul cele tre noi am atacat în același loc chestiuni religioase (e adevărat, în directă legătură cu realitățile de la noi). De bună seamă, e o atitudine deplasată din partea noastră; căci imediat a început să circule prin presă disprețul superior-științific pentru „Ortodoxia de foileton”. Așteptând somația autorizată de a ne cere iertare pentru inadvertența noastră, nu putem comprima o nedumerire: de ce Ortodoxia nu poate fi de foileton? Pentru că este prea dificilă ca teorie, sau pentru că e Ortodoxie? Pentru că oameni cari pot înțelege dintr-un foileton secretele calculului diferențial absolut și ale relativității nu pot pătrunde adevărurile problemelor religioase – sau pentru că ortodocșii nu au dreptul decât cel mult „să mănânce ridichi” și să scrie la „Biserica Ortodoxă” pentru preoți, lăsând ideologiei democratic-libertare grija și putința „cultivării” marelui public cetitor de foiletoane? Căci un sentiment de elementară delicatețe ne oprește de a pune și chestiunea „sincerității”, a „convincerilor”, sau a „competenței”: am fi prea la largul nostru.

Este aci, în definitiv, un proces care se dezbate, cu rădăcini mult mai adânci decât s-ar crede. Nu vom spune, deci, de adversarii noștri că sunt proști. (Mai întâi, nu sunt proști; și, mai apoi, prostia e o pedeapsă de la Dumnezeu și – deci – un mijloc de răscumpărare în păcat; de prost trebuie să te apropii cu aceeași sfială sfântă, cu care, în Evul Mediu, se apropiau oamenii de nebuni.) Nici că sunt de rea credință; sau nepatrioți. Ci că, Doamne!, nu sunt decât unul din centrele de polarizare ale contradicțiilor cari frământă iremediabil spiritualitatea românească. Aci e miezul problemei.

Nu cunosc o țară și o cultură în care contradicțiile interioare să fie mai acute ca la noi. Deosebiri sunt, evident, în toate națiunile. Dar, până la urmă, un francez sau un englez, sau un german chiar, e francez, englez sau german, fie că o fi țărăn sau industriaș, radical, democrat sau conservator. Asemenea deosebiri devin însă la noi de-a dreptul prăpăstioase. Nu ne mai înțelegem, pur și simplu.

De trei sferturi de veac, o parte — cea mai mare — din neamul nostru, se împotrivesc cu îndârjire unei „europenizări”. Dacă în de două ori atâta vreme cât i-a trebuit, de pildă, Japoniei noi nu am izbutit să întemeiem un stat „european”, să-l întemeiem și să-l trăim organic, pricina trebuie văzută, între altele, și în incapacitatea noastră congenitală de intra în anumite tipare fabricate pe alte realități; cu alte cuvinte, și în vitalitatea greu de înfrânt a formelor noastre specifice de viață — cari vor fi acelea. Dar împotriva acestui surd, inconștient și impresionant proces de rezistență pasivă a unei națiuni întregi, proces ale cărui ieșiri sunt greu de prevăzut, o altă parte a națiunii protestează. Ei vor cu orice preț ca neamul nostru să treacă de partea „civilizației”. Câmp de luptă, la propriu, în decursul istoriei, țara românească stăruie încă a fi câmp de luptă spirituală astăzi. Iar între nenorocirile istoriei și cele ale zilei de azi, nu știm cari sunt de preferat.

Reprezentantul civilizației este la noi de origini literare. (E de notat că nici unul din istoricii noștri nu militează pentru democrația abstractă și teoretică a veacului al XVIII-lea francez.) Ea aparține, cu suflet cu tot, unei mentalități de dincolo de hotare. Nu doară că s-a dat în sufletul lui o luptă între ce e al nostru și ce e al celorlalți, luptă terminată cu înfrângerea noastră. Asemenea tragedii comprimate, dar cu atât mai dureroase, nu sunt cunoscute radicalismului literar. El este pur și simplu de partea cealaltă. Urmăriți-l în respectul lui fricos față de „Europa”; în jena lui de a se declara solidar cu înălțările și cu scăderile rasei noastre (mai ales cu scăderile!); în criteriile lui, întotdeauna extra-românești, de apreciere a împrejurărilor; în dorința lui de a părea „european”. Un conflict între noi și „Europa”? Radicalul literar ne va admonesta. Va fi îndrăzneț, original, lipsit de prejudecăți, va poza chiar în izolatul, care înfruntă martiriul „ideilor” sale. Îndrăzneț și original? Vai, nu! Argumentele lui vor fi argumentele „Europei”. Din lipsă de patriotism, poate? Nu, ci din sinceritate deplină, dar și din lipsă de solidaritate cu toată cultura noastră. Nu s-a petrecut oare la noi aberația omului politic care cerea intrarea în război pentru salvarea... Franței?

Să ne mirăm, deci, de opoziția radicalismului literar față de Ortodoxie? Mai întâi, Ortodoxia nu este „europeană”. În al doilea rând, ce este Ortodoxia și, mai ales, ce e Ortodoxia românească? Informat și lămurit asupra tuturor realităților doar din și prin cărți, preopinentul nostru se simte jignit în demnitatea lui științifică atunci când i se vorbește de o chestiune asupra căreia nu există nici un tratat sistematic complet, necum un catehism de buzunar, pe modelul ideologiei civilizației europene...

Stăruința câtorva de a afirma realitatea Ortodoxiei va fi veșnic pentru el o copilărie și un prilej de sinceră scandalizare. Ne va vorbi, deci, de săpun, de electricitate, de baie, fără să se gândească o clipă [că] ar comite o — ca să le întrebuițăm jargonul — *shameless audacity*²; ci încredințați că ne aplică o meritată lecție, pe care, au regretul să o constate, o socotesc încă necesară.

E drept, deocamdată nu ne acordă decât o atenție superior-amuzată. Dar dacă nu vom înțelege „lecția” și vom persevera?

Să ne ierte confrății noștri întru gazetărie, filosofie și știință. Nu ne înțelegem? E sigur. Dar iată un lucru care ne impresionează numai mediocru. Iar dacă e vorba să știm până unde se poate întinde acțiunea noastră, asta o hotărâm noi.

Biserica țaranilor

În substanțiala sa lucrare *Introducere în studiul literaturii vechi*¹, o carte rară, plină de sugestii și deschizătoare de vaste perspective, profesorul Alexe Procopovici de la Cernăuți stabilește că întinderea creștinismului în Dacia a coincis oarecum cu însăși formarea noastră ca popor. Faptul este de cea mai mare însemnătate. Căci [e] natural ca, în asemenea împrejurări – în care viața publică, în plină prefacere, nu putea să aibă nici un fel de cadre exterioare fixe –, creștinismul să nu se fi împământenit la noi prin activitatea precisă a unei ierarhii bisericești constituite, ci prin lucrarea stăruitoare, anonimă și individuală a unor misionari desprinși materialmente de baza lor canonică, sau în orice caz neprezentând-o în chip expres, conștient și eficace.

Aceasta explică de ce Ortodoxia noastră țărănească nu e atât o religie cu o Biserică cheazăuitoare a credinței, cât mai ales un fel de cosmologie, în care elementele de dogmă strict ortodoxe se hipostaziază în realități concrete; de ce, cu alte cuvinte, creștinismul a coborât la noi în realitățile imediate ale zilei, contribuind la crearea unui univers specific românesc, obiectivat așa de caracteristic în folclorul nostru.

Iar mai departe, aceasta explică de ce o credință așa de vie și de susținută nu s-a completat în chip necesar cu o ierarhie bisericească puternic încheagată, cum au fost, de pildă, cea rusă sau cea romano-catolică; precum și de ce slăbiciunea, împinsă uneori până la inexistență, a acestei ierarhii nu a fost în stare să primejduiască fermitatea religiozității noastre țărănești.

Iată realitatea istorică. Poate ceva cam brutală și crud formulată; dar realitate. Pe ea încearcă de doi ani foaia noastră să clădească mai departe. Creștinismul face parte integrantă din ființa noastră națională. El închide în potențialitate o concepție de viață și o disciplină. Dar potențialitățile acestea rămân paralizate atâta timp cât concepția de viață nu e formulată, ca să poată deveni izvor de valori culturale, iar disciplina nu se exteriorizează într-un aparat ierarhic care să o impună.

Spre un sistem filosofic cu bază ortodoxă și spre o Biserică mândră, curată și puternică au mers, într-o nedeazămințită continuitate, timp de doi ani eforturile noastre. Nu ca înspre niște idealuri inventate de o conștiință dezrădăcinată din vremea ei și neliniștită, ci ca înspre o necesitate impusă organic de tradiția și structura rasei noastre.

Am izbutit? Întrebarea este oarecum fără sens; căci noi nu suntem conducători unei mișcări, ci numai reflexul unei stări de fapt.

... Este bine, totuși, să adăugăm: *reflexul critic*; pentru ca să știe toată lumea!

*Ecclesia docens*¹

Se proiectează la București apariția unei mari publicații periodice de cultură ortodoxă². Ea ar fi să dea publicului studii științifice de teologie, filosofie și artă religioasă, precum și informații precise și ample asupra vieții creștine din Europa răsăriteană.

Între inițiatori se găsesc oameni de credință fermă, de talent și de carte. Este, de asemenea, cert că o colaborare statornică din lumea ortodoxă de peste hotare a fost câștigată viitoarei reviste. Nume strălucite ale gândirii creștine dreptcredincioase s-au alăturat deja, prin consimțământul lor, acestei încercări de raliere a forțelor Bisericii de Răsărit.

Nu este încă hotărât dacă această publicație, internațional-ortodoxă prin colaboratorii ei și prin amplitudinea problemelor pe cari le va discuta, va fi redactată într-o limbă de circulație europeană sau în românește. Chestiunea nu e, desigur, secundară; deocamdată însă, ea nu ne interesează direct pe noi, aci.

Am vrea mai degrabă să atragem atenția asupra însemnătății unei asemenea încercări.

Situația Bisericii de Răsărit nu e din cele mai strălucite. Îmbucătățirea ei în autocefalia își poate avea avantajii și justificările ei netăgăduite. Dar legarea ei de statul politic, și anume, oarecum, prin forța împrejurărilor, la remorca acestui stat, duce fatalmente la regimuri și situații speciale pentru fiecare din ele, condiționate nu numai de structura, dar și de situarea internațională a statului respectiv. Acestor împrejurări se datorește faptul că, politicește, preponderența în sânul Bisericii de Răsărit este o chestiune de conjunctură.

Astăzi conjunctura ne e favorabilă nouă. Suntem, prin împrejurările din Rusia, cel mai mare și mai consolidat între toate statele ortodoxe. E adevărat că despre asta își dau seama mai mult străinii decât noi. Să ne gândim însă că unirea Bisericii Ortodoxe cu cea anglicană nu s-a făcut — și e bine așa — pentru că la noi aceste avansuri diplomatice au fost întâmpinate cu răceală și cu... un chestionar precis, la care eminenții noștri frați întru Ortodoxie, anglicanii, nu au prea putut răspunde convenabil. Să mai amintim cât de mult s-a străduit — zadarnic, și pe drept cuvânt — venerabilul Antonie al Kievului, bejenar în Serbia, pentru o recunoaștere, oficială măcar, din partea noastră, și vom înțelege câtă autoritate deține, de fapt, autocefalia românească în lumea răsăriteană.

Pentru câștigarea, menținerea, lărgirea și valorificarea acestei situații preponderente a Bisericii noastre noi nu am făcut aproape nimic. Problema este, desigur, pusă și studiată în înaltele foruri; dar la realizări în domeniul practic nu s-a putut păși în nici un fel. Apariția revistei de care ne-am ocupat poate fi un asemenea fapt; mai ales dacă organizatorii ei vor avea puțința și mijloacele de a da o publicație de un nivel științific și tehnic convenabil. Căci Bucureștii și Biserica noastră ar deveni, fără nici o exagerare, centrul teoretic, științific și de informație al întregii lumi ortodoxe. Când ne gândim cât de aproape de domeniul posibilităților stă această înfăptuire și cât de vastă perspectivă deschide ea

vieții noastre religioase și politice, nu vrem să ne închipuim că o asemenea încercare nu va putea lua ființă.

Sunt însă și alte momente cari pledează pentru această întreprindere științifică. De când religiozitatea a devenit o modă, viața publică este silită a acorda din ce în ce mai mult o mare însemnătate Bisericii. E rău, desigur, că a trebuit să vie „moda” religioasă pentru ca, în sfârșit, Biserica să se bucure de atenția oamenilor publici. Dar e bine că măcar pe această cale am ajuns aci.

Necesitatea unei culturi proprii, cu rădăcini adânci și bine înfipite într-un ethos autentic, național, nu mai este astăzi contestată; de asemenea, nici faptul că religiozitatea noastră face parte integrantă din acest ethos. Dar în ce constă această religiozitate, noi nu știm. Care sunt și în ce fel au fost activate elementele religioase, o ignorăm cu desăvârșire. Iar întru cât aceste elemente sunt pasibile de adâncire și de lărgire, până la a contribui la constituirea unei viziuni de ansamblu, moderne, a vieții, este o problemă pe care abia îndrăznim să o punem; și încă timid.

La lămurirea acestor lucruri poate însă colabora, în foarte largă măsură, proiectata revistă; care, în afară de aceasta, ar mai avea și rostul de a crea o nouă armătură, vie și, în cel mai bun înțeles, modernă, Bisericii noastre ceva mai suferinde: armătura filosofică. Nu este oare o ironie că Biserica Răsăriteană, care a dat cel mai mare și mai strălucit cugetător de esență și origine religioasă, pe Origen, stă astăzi văduvită de gânditori și oarecum în marginile filosofiei? Și este asta din vina doctrinei ei, care nu ar fi propice unei speculații în ordinea rațională, sau numai datorită sălbăticiunii noastre și înstrăinării noastre de adevăratele izvoare ale cugetării, prin trecerea în cercul de influență calp, sărăcăcios și nouă neadaptabil organic, al Renașterii?

Răspunsul nu poate cădea decât într-o parte; și anume, în favoarea Bisericii învățate și învățătoare, pe care o dorim restaurată în nobilele și rodnicele ei funcțiuni.

Iată de ce am crezut că trebuie să ne oprim asupra proiectelor științifice de care fu vorba.

Spirit nou în Biserică

În locul de mare răspundere de la Biserica „Cuibu-cu-Barză”, unde pe vremuri a slujit credința slăbănoagă și rătăcită a lui Tudor Popescu, astăzi predicator protestant în mahalalele Bucureștilor, a fost instalat mai demult preotul Marin Ionescu, a cărui râvnă duhovnicească am apreciat-o întotdeauna, dar a cărei atitudine ne-a neliniștit câteodată. Cât de rău ne-a părut atunci când l-am crezut în vină, asta se măsoară prin bucuria noastră de acum, când îl constatăm harnic și luminat la minte.

Părintele Marin Ionescu scoate mai demult — e în al doilea an de-acum — o foaie parohială, „Gânduri creștinești”², în care încearcă să împlinească educația religioasă a enoriașilor săi, pe care Biserica o face prin viu grai.

Foaia este bună. Serisă cu tâlc și cu talent, ea realizează o merituoasă încercare de a actualiza creștinismul nostru. Nu însă o actualizare în înțelesul modernizării formelor. Asemenea operații [nu] sunt, din nenorocire, decât prea frecvente. Ele dovedesc o gravă neînțelegere a structurii intime a creștinismului și nu izbutesc decât să îndepărteze pe credincioși de esența religiozității, punându-i pe drumurile sterpe și primare ale unui moralism dulceag și superficial.

Părintele Marin Ionescu face altceva. El actualizează creștinismul încercând să arate, în limbajul nostru de astăzi, că formulele și simboalele creștinismului nu sunt lipsite de sens, cum ar vrea să creadă atâți reformatori „luminați” ai bieteii noastre Biserici contaminate de protestantism și lipsite de duhul viu al călugăriei; ci, dimpotrivă, ele au un înțeles adânc, real și imediat, perfect în acord cu ritmul spiritualității contemporane.

Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză” crede în formele autentice ale creștinismului, dar vorbește limba noastră de azi. Încercarea e meritorie și e bine să o subliniem. Credem că e singura cale dreaptă și fecundă de actualizare a creștinismului.

Evident, e nevoie aci de o bogată cultură și de o pătrundere organică a cugătării și a spiritualității creștine, care trebuie surprinsă în rădăcinile ei adevărate. Părintele Marin e pe calea cea bună. Articolul în care încearcă să lămurească elementele actului de cunoaștere și raporturile lui cu voința dovedește efortul spiritual de a cărei necesitate autorul lui e convins.

Asemenea încercări sunt din ce în ce mai de dorit. Părintele Marin e doctor în teologie și om umblat prin cărți. Sunt însă în stare toți preoții noștri să facă un asemenea efort? Ne îndoim. Știm că facultățile noastre de teologie nu-și pun studenții în contact cu asemenea preocupări. E jalea învățământului nostru. Nu se gândesc măcar cei de la Chișinău la o catedră de filosofia religiei?

Zeloșii „ortodoxiei”

Nici nu au pătruns de-a binelea în public foile noastre cu articolele asupra concordatului și s-a și pornit zarva în jurul lor. Este cel puțin ciudat însă că pravoslavnicii cari au simțit primejduită Ortodoxia prin exprimarea punctului nostru de vedere nu găsesc răgazul necesar să ia condeiul pentru a ne „răsturna definitiv”, ci se ostenesc deocamdată numai cu bârfeala prin colțuri.

Nu am putea spune dacă e la mijloc numai beteșug de minte sau și rea-credință. Căci, iată, auzeam ieri că în „Cuvântul” s-ar fi pledat, cu prilejul discuțiunii concordatului, pentru... trecerea noastră la protestantism. Citiți, vă rog, bine și vă dumiriți, dacă se poate: „Cuvântul”, propagandist al protestantismului!

Am prefera să apară toți acești nobili și intrepizi cavaleri ai Ortodoxiei în public, cu viziera ridicată. Ar fi prilejul unei răfuiei și al unor precizări de care viața noastră religioasă are foarte mare nevoie. Căci, de când renașterea necesităților spirituale se face așa de stăruitoare în spiritul public, nu a întârziat să apară și ciuperări parazitare a tuturor mișcărilor ideologice: propagandiști ignari, monopolizatori ai „binelui poporului”, profitori brevetati cu *Ausweis-uri* de la o siguranță generală oarecare.

Ortodoxia se bucură astăzi realmente – și nu factice – de o minunată conjunctură. Sortii ei de izbândă și puterile ei de viață sunt așa de mari, încât nu e în nici un fel exagerat să credem că s-ar putea ca ea să modeleze în *alt fel* toată plămada sufletească a țării.

Marele nostru păcat e însă că ne lipsește înțelegerea pentru sămburele viu al religiozității răsăritene; cei cari înțeleg că trebuie să fie vorba de o actualizare cred că aceasta nu e posibilă decât prin depărtarea de la Biserica vecinică; iar cei cari pricep necesitatea păstrării legăturilor intacte cu Biserica sunt absolut incapabili să pună în termenii ei proprii problema actualizării. Una și alta, atitudini tot așa de fundamental greșite și tot așa de sterpe – deși nu în același sens.

Între aceste două grupe de zeloși ai „ortodoxiei” contemporane sunt puse la masă câteva capete lămurite – fețe bisericești și laici – cari, tocmai pentru că văd precis țelurile și drumurile ce duc la ele, au și energia spirituală, și lipsa de prejudecăți de a preciza toate racilele și de a spune curajos lucrurilor pe nume.

Evident, atitudinea și acțiunea acestora nu pot să placă tuturor. Să-și schimbe ei însă, pentru asta, felul de a fi?

O izbândă a Bisericii noastre

Am spus întotdeauna că nu există putință de ridicare a prestigiului Bisericii noastre și de pătrundere a ei în sferele mai ridicate ale oamenilor de cultură fără o participare a noastră activă și continuă la opera de colaborare științifică pe care se sprijină, într-o latură, viața acestei Biserici. De aceea nu vom întârzia niciodată să însemnăm, ca pe o faptă de laudă, după puțină informații, vreuna din manifestările științifice ale teologilor noștri, cari contribuie în adevăr la întărirea prestigiului Ortodoxiei românești în concertul Bisericilor creștine din Răsărit.

Însemnăm, deci, după cuviință, polemica științifică pe care o poartă de câțiva vreme profesorul nostru bucureștean, dr. Chiricescu, în chestiunea, însemnată între toate, a datei serbării Paștelor.

Doctorul Chiricescu este în Biserica de Răsărit singurul învățat care s-a îndeletnicit mai de aproape cu această problemă. De aceea și Sfântul Sinod, atunci când s-a pus chestiunea delicată a îndreptării calendarului, l-a însărcinat cu cercetările necesare. Din aceste studii a ieșit o lucrare cu ale cărei concluzii,

cunoscute astăzi și prin îndreptarea calendarului hotărâtă de Biserica noastră, Sfântul Sinod s-a declarat de acord. De aceea lucrarea s-a și tipărit în limba română și franceză și a fost comunicată tuturor Bisericilor de Răsărit. Cum a fost ea apreciată se vede din faptul că P. S. Gherman, arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande, a cerut autorului voia de a o traduce în rusește și a o răspândi printre credincioșii îndepărtatei țări nordice.

Broșura a fost trimisă și Patriarhiei din Constantinopol. Care, pentru o mai deplină înțelegere, s-a adresat d-lui Aiginetes, profesor de astronomie și meteorologie în Atena. Astronomul grec a avut câteva rezerve de făcut, între cari, cea mai însemnată, aceea că specialistul român ia ca puncte de plecare luna plină de după echinoxul de primăvară, atunci când ar trebui să pornească de la data 14 Nissan.

Citesc acum răspunsul d-lui Chiricescu. E o strânsă analiză a obiecțiunilor învățatului grec și o victorioasă răsturnare, pas cu pas, a întâmpinărilor ridicate. Punctul de vedere adoptat de Biserica noastră rămâne, deci, neatins, în picioare. Este o frumoasă izbândă științifică într-o chestiune de mare importanță a științei românești. Să o însemnăm cu o piatră albă.

O inițiativă pentru întărirea Bisericii

Un comitet de inițiativă cetățenească cheamă pe ortodocși la luptă pentru apărarea drepturilor Bisericii noastre pravoslavnice. El publică, în reproducere, un foarte urât și condamnat manifest, pornit din lagărul uniților, și proclamă necesitatea unei inițiative particulare pentru întărirea Ortodoxiei.

Dacă e în adevăr vorba de mișcarea credincioșilor și întărirea Bisericii noastre prin sprijinul acestora, iată o inițiativă căreia ne alăturăm cu tot sufletul. Căci tocmai aci stă deosebirea între noi și unii dintre înalții demnitari ai Bisericii noastre, care ne acuză, dragă Doamne, nici mai mult, nici mai puțin, decât de „negativism”.

Noi credem nu numai în îndreptățirea canonică și dogmatică a Bisericii noastre; credem, mai mult încă, în excelența, absolută și relativă, a religiei ortodoxe. Dar nu putem să nu mărturisim că, în realizările ei de astăzi, Biserica românească e lipsită de vigoare și de inițiativă, tocmai pentru că, trăind sub oblăduirea statului, s-a lenevit, transformându-se într-o instituție funcționarească, deasupra cancelariilor episcopale fluturând adesea, ca o flamură, coada sfântului Birocrațius.

Nu ne îndoim de râvna deosebită a unora dintre membrii episcopatului românesc — chiar a acelor cu care nu stăm în legătură din cea mai bună prietenie; cum, de pildă, ar fi P. S. mitropolit Neculai al Sibiului. Avem însă certitudinea că drumurile pe cari a pornit zelul apostolic al acestor sprijinitori ai Bisericii sunt greșite.

Nu ne-am împăcat, anume, și nici nu ne vom împăca de acum înainte cu ideea că o Biserică trebuie să intre în recrudescență sau în criză, după cum are sau i se refuză sprijinul guvernului. Știm că în istoria lumii se cunosc cazuri în care misionarul creștin preceda, cu *Evanghelia* în mână, pe soldatul care venea să așeze în ținuturi sălbatice o stăpânire europeană. Nu e greu însă a înțelege raporturile inverse, în care jandarmul deschide drumul slujitorilor lui Hristos.

Opera misionară a Prea Sfințitului Neculai de la Sibiu? O vom aprecia mai mult decât o facem atunci când vom avea încredințarea că procentul de contribuție al inițiativei particulare e mai mare decât cel al statului; și când vom conștata că preocuparea mitropoliei e mai mult îndreptată înspre poporul credinciosilor decât înspre problema: cum se mai poate obține ceva de la stat.

Până atunci, vom scoate înainte faptul că, în București, oameni care nu sunt episcopi au reușit să mobilizeze conștiința religioasă a mahalagiilor și să adune zeci de milioane pentru Biserici.

O liturghie românească

Cam în aceeași vreme în care, în Sfântul Sinod, un Prea Sfințit episcop cerea și pentru ortodocși îngăduința de a introduce orga în Biserică, mi-a fost dat să asist la o liturghie într-un sat moldovenesc. Oficia un preot în puterea vârstei; om de înfățișare mai degrabă aspră, cu o mândră încordare în mers și în felul cum își poartă capul, cu mișcări precise, dar ample și frumos rotunjite, organizate într-un ritm de impresionantă solemnitate nu printr-o dezaxare mistică, ci prin înalta conștiință a oficiului pe care îl îndeplinește. Un fel de amplificare dinlăuntru în afară a persoanei lui spirituale se împlinea sub ochii noștri.

Nu știu, dintre credincioșii cari stăteau înainte, câți își vor fi dat seama de mecanismul lăuntric după care s-a desfășurat această Sfântă Liturghie, de azi înainte, pentru mine, neștearsă. Urmărirea conștientă a unui oficiu divin cere o pregătire specială, constând într-o prelungită practică a spiritului critic. Ea este, deci, rară.

Voi mărturisi, totuși, în ce mă privește, că niciodată mai mult ca în acea Duminecă nu am avut emoționanta impresie a unei liturghii românești. Căci nu era nici raționalizarea seacă, orientată spre înțelegere, a unora din preoții noștri protestantizanti, nici visăria rusească, în care conturile verbului se șterg, pentru a construi „atmosfera”. Nu. Înfricoșătoarea dramă mistică a transsubstanțierii se desfăcea maiestuos înaintea sufletelor noastre, clară și precisă, într-un minuat și cuceritor crescendo. Era în această sfântă slujbă și claritatea de contur a mângâietoarelor dealuri moldovenești, și ceva din adâncimea extatică, încremenită, a stepei noastre. Tibru și Oronte. Frumoasă echilibrare între Miazăzi și Răsărit, care constituie însăși plămada rasei noastre.

Să „modernizăm” liturghia noastră? Să introducem orga — sau, poate, în satele sărace... gramofonul — în Biserică? Pentru ce? Nu e slujba ortodoxă, așa cum e indicată la tipic, impresionantă? Nu înlesnește ea credinciosului legătura cu Dumnezeu? Prea Sfințiți Părinți, cari osteniți în grija de a aduce creștinii la Biserică, asistați o dată numai la slujba umilă de țară, oficiată de preotul Neculai Procopie, din Ardeoani. O simplă experiență, care e de natură a lămuri o mulțime de probleme.

Ardelenii în Biserică

Nu cu inima ușoară m-am hotărât să scriu cele ce urmează. Eu știu că situația ardelenilor în noul stat românesc nu e din cele mai privilegiate; și îmi dau seama câte susceptibilități poate ridica o problemă delicată, mai ales când un sistem e vexațiuni a impus, dincolo de Carpați, o bănuitoare neîncredere. Mai știu însă că o problemă, atunci când împrejurările o impun în adevăr, trebuie considerată de-a dreptul în față, față nici o teamă de nemulțumirile pe care le-ar ridica în subsidiar; și mai știu, pe deasupra, că orice ni se poate imputa nou, celor de la „Cuvântul”, afară de un singur lucru: regionalism în favoarea Bucureștilor. Trec, deci, la faptul care ne interesează, în convingerea că voi găsi între ardeleni cel puțin atâta obiectivitate și bună-credință câtă dragoste înțelegătoare și dezinteresată punem noi în judecarea lucrurilor românești.

Iată pricina: în preajma unei mari prefaceri în Biserica românească, prefaceri care va veni neîntârziat, o dată cu sfârșirea regimului și sistemului actual, elemente interesate la perpetuarea actualei stări de lucruri au inițiat o mișcare de schimbări în trebile bisericești, care, sub aparența unor primeniri, să asigure mai departe dăinuirea complicității de interese, astăzi în funcțiune și în putere. Schimbarea aceasta, deocamdată numai ocultă, a ieșit din faza intențiunilor. Sunt plănuite unele „vacanțe” episcopale și ocuparea lor cu prelați de origine ardeleană. Operația a răzbit pe alocurea și în public; iar cine urmărește atent întâmplările știe la ce mă refer.

Este un plan căruia întreagă conștiința morală și religioasă a țării trebuie să i se împotrivescă. Întâi, pentru că e o lovitură politică. Însăimântați de apropiata lor lichidare, liberalii încearcă să ocupe anumite puncte cruciale ale vieții noastre cu partizani de-ai lor, care să nu poată fi dislocați totuși de viitorul guvern. Ei își dau seama că regimul care va veni va fi forțat de înseși necesitățile vieții noastre de stat să facă apel la elementul ardelenesc în mai mare măsură decât s-a făcut până acum; știm, deci, că dislocarea unui ardelean va fi o operație delicată; de aceea încearcă să asigure un fel de perpetuitate liberală în Biserică, prin pasarea în scaunele episcopale a unor partizani de origine ardeleană. Jocul este îndemănatec; dar tocmai de aceea ardelenii trebuie să i se refuze, dacă voiesc în adevăr să se sfârșească o dată cu actualul regim.

În al doilea rând, lovitura e religioasă. Dintre toate marile funcțiuni ale nației noastre, una singură a fost mai deschisă ardelenilor: Biserica. Patru prelați ardeleni au trecut munții pentru a se așeza în scaune episcopale dincoace. Nici unul de aci n-a intrat, în schimb, în viața bisericească de acolo.

Experiența aceasta nu a reușit. Sub oblăduirea ardelenilor, Biserica noastră dreptcredincioasă de Răsărit nu și[-a] amplificat viața; dar și-a schimbat caracterul. Legea de reorganizare, direct inspirată de *Statutul* lui Șaguna¹, conținând o mulțime de elemente de organizare și natură protestantă, duce repede la un fel de laicizare a Bisericii. Ființa ei dogmatică și canonică se fărâmițează văzând cu ochii, simțul liturgic dispare. O mentalitate „șivilă”, cu totul străină de valorificarea creștină a existenței, năpădește în soboarele noastre. E caracteristic doară că, atunci când cel mai luminat și cel mai teolog dintre prelații ardeleni, vlădica Neculai de la Sibiu, a ridicat în Sfântul Sinod chestiunea jurământului de la Alba-Iulia, argumentele P. S. sale nu au fost de ordin canonic și dogmatic, ci de natură juridică și politică.

O perfidie de politicieni balcanici a înlesnit ardelenilor accesul spre marile demnități ale țării tocmai într-o ramură de activitate în care ei nu puteau da măsura calității lor. Căci, să nu ne înșelăm singuri: esența Ortodoxiei românești nu trebuie căutată în Ardeal; ci – cu oarecare corective necesare – mai degrabă în Basarabia. Și asistăm astăzi la anemiarea vieții noastre religioase pentru că Bisericii nu i s-au dat șefii de care ar fi avut neapărată nevoie.

Și dacă ar fi numai atât! Se întâmplă însă și ceva mai grav: un fel de surprindere a adevăraților ortodocși și un fel de neîncredere față de năvala ardelenilor înspre episcopatul din Vechiul Regat și Basarabia; un fel de surdă frământare împotriva unor oameni care nu au nici o vină, decât doar aceea că au acceptat transplantarea într-un alt mediu religios, pentru care le lipsește conaturalitatea.

Asemenea stări de lucruri trebuie să înceteze. Oameni cu răspundere ai Ardealului și ai vieții religioase românești au datoria să intervină astăzi, când o nouă expropriere a arhierilor și arhimandriților din Vechiul Regat și Basarabia se pune la cale, pentru beneficiul câtorva ardeleni plecați intereselor liberale.

Mari schimbări în Biserica noastră sunt, fără îndoială, necesare. Dar schimbările care să aservească, să închircească, să falsifice și să învrăjbească, nu! Împotriva lor trebuie mobilizată toată conștiința religioasă și politică a țării.

Ortodoxia românească

„Apostolul”, curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București¹, care este, fără îndoială, cea mai bună foaie bisericească apărând la noi, aduce în unul din ultimele sale numere fragmente din cuvântarea P. S. Tit, vicarul acestei Arhiepiscopii, ținută în congresul preoțesc² și privind reforma învățământului teologic în genere.

Celor care au fost ori s-au prefăcut surprinși atunci când am înfățișat pe acest arhiereu ca pe una din marile nădejdi trainice ale Bisericii noastre le recomandăm stăruitor lectura acestor fragmente: e cel mai reconfortant act de cugetare și disciplină arhierească a anului ce se sfârșește.

Problema centrală a preocupărilor P. S. Tit este legătura dintre episcopat și învățământul teologic. Dar, accidental, sunt atacate, cu o suverană siguranță și cu un robust bun-simț, o sumă de chestiuni adiacente, de hotărâtoare însemnătate pentru viața Bisericii noastre.

Mărturisesc că, pentru mine, lectura aceasta a constituit, prin semnificația mai adâncă a textului și prin perspectivele pe care le deschide, un moment de reală bucurie. Este, în forma absolut originală a vorbirii, semnul indelebil că există o Ortodoxie românească. Ceva cam colțuroasă, pulsând puternic, refuzându-se formelor cizelate și savante, vorbind de-a dreptul sufletelor, cu o putere de convingere originară, primitivă aproape în sănătatea ei deplină – cu mireasmă de busuioac și de pământ reavăn; dar, în același timp, de o aspră precizie dogmatică, făcând față cu o impresionantă siguranță tuturor subtilităților teologice, mișcându-se suplu și tăios printre toate piedicile pe care le pun astăzi gândirii noastre pravoslavnice tot felul de influențe lăaturalnice, înșelătoare și subversive.

A, desigur, cuvântarea aceasta este a unui îndrăzneț ostaș al lui Hristos, care-și ascute armele de luptă. Ideea Bisericii învățătoare, care nu e absolut necesară fundării drepturilor de control episcopale asupra învățământului teologic, e o hotărâtoare dovadă.

Nu e însă vorba aci de obiecțiuni. Ci de sublinierea faptului că Biserica noastră are în P. S. Tit un arhiereu cu care, în împrejurări favorabile, s-ar putea așeza în istorie. Bucuria că ni se confirmă astăzi o prevedere mai veche nu adaugă nimic la tot binele care se poate spune despre această luminată față bisericească.

Așteptăm numai să-i vedem întrebuințarea.

Ortodoxie

Groznică întâmplare de la Costești¹ ne-a pus – prin comentarii al căror obiect a fost – încă o dată în față înstrăinarea noastră desăvârșită de duhul pravoslaviei. Și mai întristătoare decât toate a fost, fără îndoială, atitudinea prietenilor Bisericii. Pârjolul acesta dumnezeiesc le-a luat glasul: ce or să zică credincioșii! Vă închipuiți... discreditul care cade asupra lui Dumnezeu prin faptul că tocmai cei care se adunaseră în Casa Lui au fost jertfele acestei grozăvii. Iar bucuria lor a fost fără margini, când au aflat că „*Evangelia* nu a ars”, iar mai acum un an se furase chiar la Costești salba de la icoana Sfintei Filofteia.

Bieții oameni erau salvați: aveau „explicația”! O minune de o parte, o pedeapsă cerească, de alta. Pentru niște credincioși cari se străduiau să găsească scuze lui Dumnezeu, pleșca era, în adevăr, grasă.

Închipuiți-vă însă că s-ar afla cineva care să lămurească pe acești advocați ai Absolutului că, de când e lumea și există cărți, s-a constatat că aceste cărți nu ard decât foarte greu; mai ales cum se găsea *Sfânta Evanghelie* de la Costești, strânsă între pardoseală și trupul preotului; și că afacerea cu salba Sfintei Filofteia nu ar fi decât poveste. Ei – ce s-ar întâmpla atunci? Ar rămâne Dumnezeu în vină sau în lipsă cu ceva față de noi? Și credința noastră ar avea prilej de clătire? La puțin s-ar mai reduce atunci viața și realitatea credinței!

Și, cu toate acestea, punctul de vedere al „credincioșilor” noștri de astăzi asta este! Și anume, cu două rădăcini. Prima, un fel de înțelegere negustorească a raporturilor dintre om și Dumnezeu. A doua, o necesitate, superficială prin natura ei, de a exprima în material conceptual și raționat manifestările lui Dumnezeu. Ambele tot așa de false și de străine faptului de credință și vieții religioase.

Raporturile negustorești, de *do ut des*², sunt, structural, de origine catolică. Ele se încadrează în tendința augustinică de a realiza Împărăția lui Dumnezeu pe pământ, tendință degenerată în protestantism până la credința proastă că respectarea universală a preceptelor *Evangheliei* și, prin aceasta, stărpirea durerii pe pământ sunt un ideal realizabil. Așa fiind, omul se roagă pentru ca Dumnezeu să-i dea în schimb o mai bună așezare a treburilor lui aci, pe pământ. Și cum orice „avantagiu” are ca corelativ o jertfă, bietul om e dispus și la jertfa aceasta; cu atât mai mult cu cât Dumnezeu e un bătrân generos, care vinde ieftin și bun. Există, astfel, chiar aci, în București, o statuie făcătoare de minuni a Sfântului Antonie din Padua, care face tot felul de afaceri – căsătorii, găsire de obiecte furate etc. –, în schimbul unei jertfe, care de cele mai multe ori ia forma plății în bani. Acum, de curând chiar, o biată femeie care-și împușcase – sau așa se zicea – amantul a fost achitată de justiția românească în schimbul unei plăți de 50 000 lei făcută către efigia Sfântului Anton din Padua.

Forme, precum vedeți, cu totul inferioare ale lașității și neputinței omenești, cari nu au, în fond, nimic comun cu viața religioasă. Și căror Ortodoxia le opune concepția, amănitoare ca adâncime de înțeles, a Ierusalimului ceresc, pe de o parte, iar pe de alta, a permanenței și a necesității terapeutice a suferinței pe pământ. Nu insistăm. Dar, din aceste scurte indicațiuni, se vede că toată această atitudine ortodoxă – amplu comentariu metafizic la problema lui Iov – implică acceptarea durerii și neopunerea la rău.

Iar aci cheștiunea se leagă cu cea de-a doua falsă rădăcină – protestantă, aceasta – a vieții religioase, și anume, cu necesitatea superficială de a explica și de a înțelege hotărârile și faptele lui Dumnezeu. Vrem să înțelegem pentru că ne închipuim că nu există decât un plan al realităților, cel al realităților raționale; în care om și Dumnezeu nu sunt decât existențe cantitativ deosebite; Dumnezeu fiind *mai* deștept, *mai* bun, *mai* puternic decât noi, dar lucrând după aceleași legi și norme după care ne conducem noi gestul și pașii.

Transpunerea în forme raționale a existenței a fost extinsă până dincolo de limitele veacului și omul are pretenția să impună legea lui de înțelegere Absolutului, încadrându-l în cele patru principii fundamentale ale logicii. Jalnică betegeală de minte protestantă, căreia lipsa noastră de control și de disciplină ne îndeamnă să-i cădem victimă.

Și, cu toate acestea, învățătura Ortodoxiei este și aci clară: „Neînțelese sunt căile Tale!”. Adică, arătările lui Dumnezeu nu cad sub puterea noastră de înțelegere. Nimic din cele ce sunt ale Lui dintr-ale Lui *nu se explică*, ci pur și simplu *se acceptă*.

O calmă, umilă și senină acceptare a tuturor hotărârilor lui Dumnezeu, asta este îndatorirea noastră dintâi și din urmă de creștini. Și asta am fi așteptați, poate, să ni se spună, într-o formă potrivită, în pastoralele duhovnicești, cari nu puteau lipsi din această dureroasă împrejurare.

Minunea *Evangheliei* nearse? Pedepsă pentru salba furată a Sfintei Filofteia? Cel mult abrutizante superstiții, de cari Ortodoxia nu poate avea nevoie. Căci nenorocirea a fost; dar ea nu poate fi decât scară pe care un Dumnezeu îndurător ne-o întinde, pentru păcatele noastre, spre Ierusalimul ceresc.

Misiunea pravoslavnică a Bisericii

La Costești — în regiunea legendară românească poreclită „pe Argeș în jos” — Iov s-a înmulțit. În fiecare casă, un Iov. Deși furii n-au pătruns în târla dreptului ca să-i tâlhărească turmele și nu i-au mânat cirezile de vite peste fruntarii, nici nu i-au risipit hergheliile de cai, nici păcurarii, ciobanii și slujnicarii nu i-au măcelărit. Dar copiii satului au ars pe rug. În fiece casă, plângere, în fiece inimă pârintească, săpate ca cicatrici, câteva mici morminte. Lui Iov i-au ars copiii.

Și astăzi, în Biserica satului se va sluji parastasul întru pomenirea mucenicilor din Săptămâna Patimilor. Până acum, tragedia de la Costești a stârnit valuri de superstiție. Comentarii de laică înduioșare sau condoleanțe de tristă contradicție cu spiritul Bisericii. Este, de aceea, de datoria Bisericii să deslușească astăzi tragedia în spiritul ei. Să mângâie pe îndurerăți cu adevărul ei etern.

N-a fost fatală — am mai scris-o — tragedia. Putea fi evitată. Dar nici nu s-a iscat ca pedeapsă pentru salba furată. Concepția aceasta negustorească trebuie deznădăcinată. Dumnezeu a încercat tăria oamenilor. Așa precum a fost încercat și dreptul Iov. Avuțiile lui s-au risipit în vânt, ca nisipul deșertului, copiii i-au murit, de bube i s-a acoperit trupul. Și Iov n-a cântit. „Domnul a dat, Domnul a luat”. Nu încapă împotrivire în fața vrerii de sus. Există o lege a compensației, care spânzură peste capetele oamenilor, mai presus de judecata lor imperfectă, de înțelegerea lor meschină. Nu numai bucuria trebuie primită cu inima voioasă și tare, ci și durerea. Puterea Ortodoxiei o constituie mângâierea pe care o

dăruie inimei îndurerate și lumina, cugetului întunecat. Tragediile omenești nu se comentează, nu se deslușesc prin intermediul raționamentelor. În fața lor te resemnezi.

De aceea parastasul de astăzi trebuie să însemne pentru supraviețuitorii incendiului o predică a resemnării, iar pentru Biserică, un prilej de a-și dovedi pravoslavnică ei misiune.

Pentru o teologie cu „nespecialiști”

Ceea ce caracterizează teologia rumânească de azi – și mă gândesc, anume, la teologia oficială – este, între altele, incapacitatea ei de a gândi și expune problemele teologice în termeni actuali. Am spus-o și altă dată, și nu preget a o repeta acum, aci, în pragul acestei publicații, a cărei cea dintâi menire este să pună *o ordine vie* în câmpul gândirii și vieții noastre teologice.

Evident, dacă vreau să nu par nedrept, ar trebui să recunosc că situația gândirii noastre religioase nu este izolată. Sforțările așa de pline de temperament ca și de talent literar, ale neoscolasticii franceze de azi, sunt doară un *pendant* categoric – desigur, mai disciplinat, mai precis, mai „cu știință de carte”, dar, totuși, *pendant* – la inactualitatea gândirii noastre.

Dacă însă incapacitatea aceasta a catolicismului s-ar putea să aibă, între altele, și pricini mai profunde – cum, de pildă, poate, ar fi inactualitatea în genere a catolicismului față de noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat astăzi – apoi deficiența de care vorbeam a teologiei rumânești nu are decât cauze locale. Și *de aceea* cred că e nevoie să stărui asupra ei.

Pentru o mentalitate pozitivistă pe care – slavă Domnului! – o lichidăm, în sfârșit, în zilele noastre, chestiunea s-ar putea să pară ridiculă. Eu însumi, care nu sunt chiar așa de bătrân, am asistat în vremurile studenției mele la lecțiile unui mare profesor¹, de la care – o voi mărturisi oricând – am învățat enorm de mult și care, totuși, petrecea de minune pe seama discuțiilor „grecești” din Bizanțul de altădată, discuții teologice, cari împărțeau curtea, Biserica și cetatea în tabere vrăjmașe. Petrecerii marelui meu profesor eu opuneam însă atunci, în intimitatea mea, o întrebare încăpățânată: veselie aceasta, pe care ne-o îngăduim noi față de acest „biet Bizanț” își are izvoarele într-o mai mare înțelepciune, sau într-o mai mare sărăcie a noastră? Dar, dacă acum douăzeci și cinci de ani, răspunsurile puteau fi mai multe, astăzi, la o asemenea întrebare nu avem decât un singur răspuns.

Astăzi noi știm, anume, fără nici un fel de controversă posibilă, că, în ciuda tuturor exagerărilor, pasiunea pusă în dezbaterile teologice își avea obârșia în *participarea efectivă a societății bizantine la o viață religioasă care își cerea lămurirea teoretică*.

O asemenea nevoie de lămurire simte și societatea rumânească de azi. Iar dacă discuțiile nu sunt mai vii și mai rodnice, apoi asta se datorește în primul rând faptului că preocupările noastre religioase nu și-au găsit încă instrumentul lor de vehiculare, limbajul potrivit zilei de astăzi. De ce? Am să o spun, fie și numai ca o părere a mea.

Renașterea religioasă de după război nu a fost numai o renaștere religioasă. Ea era pretutindeni semnul unei prefaceri totale a omului, răscolit până în adâncurile lui. Ceva mai mult: acolo unde forma de viață religioasă nu era în conformitate cu geniul poporului, renașterea aceasta s-a fixat în forme sterpe (mișcarea lui Maritain, în Franța) sau s-a închireit repede sub lovituri (catolicismul, în Germania); acolo unde nu era în conformitate cu spiritul vremii, ea a fost sau este pe punctul de a fi părăsită, în beneficiul unui alt absolut, ca, de pildă, cel al rațiunii (protestantismul, în Germania totalitară).

La noi însă, printr-o coincidență fericită, mișcarea religioasă, păstrându-se în cadrele Ortodoxiei, răspundea și geniului nației, și spiritului vremii. Așa încât, ea nu a întârziat să câștige și în întindere, și în adâncime. Cum însă mișcarea aceasta nu pornea de undeva de sus, din ierarhia vieții religioase constituite, după un plan mai dinainte hotărât, ci era numai urmarea firească a unei spiritualități mai vii și mai bogate, luată în întregul ei, ea s-a făcut mai mult și mai repede simțită în lumea Bisericii de jos, a „popilor proști” și a credincioșilor „simplici”, sau în lumea intelectualilor, în care cercetările teologice erau mai puțin grabă un punct de ajungere decât o „specialitate”. Și chiar dacă, în ultima vreme, această mișcare a izbutit să pătrundă și în lumea arhierilor prin unele fericite primeniri, ea este departe de a atinge, altfel decât întâmplător și periferic, facultățile noastre de teologie, deținătoarele oficiale ale dumnezeieștii științe. Astfel încât, deși viața religioasă a nației, atâta cât pornește din inimile credincioșilor și cât stă în mâinile preoților („popii proști”, cari trăiesc în contact zilnic cu credincioșii lor), este mult mai vie și mai bogată; gândirea religioasă formulată, mai exact, literatura teologică rămâne încă uscată, goală de sens și de actualitate, ea pornind deocamdată aproape exclusiv din lumea facultăților de teologie, ale căror contacte cu viața de iubire a obștei Bisericii sunt așa de incidentale.

Asta este însă pentru mine o gravă îngrijorare; căci, atâta vreme cât teologia rumânească nu va izbuti încă să se formuleze într-un limbaj mai actual, care să facă să circule valorile vieții religioase, singurele cari ar fi în măsură să dea culturii noastre adâncimi și valoare universală, noi vom fi condamnați să pendulăm între arta „cultă”, făcută după rețete de împrumut, și arta populară, desigur, autentică, dar incapabilă să depășească folclorul.

Soluția? Una singură: să se restaureze în drepturile și în cinstea lui vechiul învățământ enciclopedic, cu vechea și vecinic valabila ierarhie a științelor, în care studiul teologiei venea „la urmă”, adică *după* ce studiosul își însușise în chip activ toate metodele de a lua contact științific cu viața.

Iar dacă asta e din ce în ce mai greu, să se îngăduie nespecialiștilor, cari, întâmplător, vor fi făcut această operație pe seama lor, puțința de „a se amesteca în teologie”.

Teologii vor avea, desigur, datoria să controleze îndeaproape un asemenea amestec. Lor însă va trebui să li se refuze dreptul de a izgoni din capul locului pe acești „nespecialiști” din grădina teologiei.

Căci „nespecialiștii” ar putea să aducă – în anumite condițiuni – o prospețime și o noutate de formulare, pornite din trăirea directă a valorilor religioase, de cari teologia de școală este, prin însăși natura ei actuală, categoric incapabilă. Vreau să nădăjduiesc că „Predania” va face această încercare.

Limitele criticei teologice

Cineva îmi atrage atenția asupra caracterului cu mult prea critic al „Predaniei”, vădit, între altele, și prin aceea că toate articolele noastre de până acum au ca punct de plecare un punct de vedere pe care îl combatem, o părere pe care încercăm a o răsturna. Observația nu e lipsită de dreptate; dar mă întreb ce sens are ea. Și pentru că s-ar putea să aibă mai multe sensuri, între cari unele pe cari nu le-am accepta în nici un caz, e bine să facem aci precizările necesare.

1) Există o critică teologică ale cărei rădăcini sunt în spiritul critic. Această critică nu are ce căuta în „Predania”. Pentru că nu are nimic de-a face cu creștinismul, pentru că e chiar negația creștinismului. Cine nu înțelege această afirmație, simplă dar nu mai puțin fundamentală, e cu totul străin de duhul Ortodoxiei. Și iată de ce:

A critica însemnează a judeca. A judeca însă însemnează a măsura, a compara cu o lege și a stabili coincidențe și abateri. Judecătorul este, ca atare, instrumentul de măsură al unei ordini obiective, existând în ea însăși.

Se întâmplă însă că, uneori, această ordine obiectivă, în numele căreia se exercită judecata, se numește RAȚIUNE (adică, chiar așa scrisă, cu litere mari!). E cazul criticei din acel moment istoric al omenirii, care se numește epoca spiritului critic.

Două sunt, mai ales, motivele pentru care această critică trebuie respinsă.

În primul rând, a considera această rațiune ca o ordine obiectivă nu e neîndreptățit – poate! – dar, în schimb, nu e nici suficient. Pentru ca o ordine obiectivă să poată fi luată drept unitate de măsură, e neapărat nevoie ca ea să fie normală, să nu introducă, cu alte cuvinte, un element de dezechilibru în existență. Ordinea rațională nu e însă o ordine normală, nici în înțelesul teologic – ca una ce își are izvorul în păcatul originar – nici în înțelesul metafizic. Procesul de cunoaștere nu e posibil decât prin introducerea forțată în existență a unui centru de raportare – subiectul de cunoaștere – altul decât Dumnezeu; centru de raportare care, printr-o dinamică specială, nu întârziează a deveni centru de polarizare; de o intensitate uneori atât de ridicată, încât se substituie lui Dumnezeu însuși. Nu e nevoie să stăruim aci asupra caracterului aberativ al acestui proces – fatal, totuși, la orice om care a căzut în păcatul cunoștinței binelui și

răului – care, în orice caz, nu ajunge la o poziție consistentă, atâta vreme cât omul nu se poate considera ca termen ultim al existenței. E suficient să stabilim, subliniind numai, că așezarea omului – prin apariția procesului de cunoaștere – în centrul existenței schimbă liniile de forță în ordinea creațiunii, pentru ca să înțelegem că ordinea aceasta rațională, oricât ar fi ea de obiectivă – că doar și... holera-i obiectivă, are o existență a ei! – nu e, pentru aceasta, și firească; și, ca atare, nu poate fi luată drept unitate de măsură în exercitarea unei judecăți.

În al doilea rând: rațiunea nu este numai unitate de măsură, ordine obiectivă; ea este în același timp și instrument de judecată; e și judecător, și lege. Din această dublă calitate rezultă o tendință de a nu limita în nici un fel operația judecății, de a nu o mai opri în fața a nimănui și a nimic, de a se judeca – în frenezia aceasta a judecării –, de a se dizolva pe sine însăși, dizolvând în același timp „ordinea obiectivă” care stă la baza oricărei judecăți. Că spiritul critic sfârșește în nihilism, asta o știe în genere toată lumea. Noi am explicat numai, aici, în câteva cuvinte, de ce nihilismul e termenul ultim al spiritului critic.

Cu aceasta însă e clar pentru ce Biserica noastră dreptcredincioasă nu poate accepta critica din spiritul critic. Și pentru ce, deci, nu o acceptă – și cu atât mai puțin o practică – nici „Predania”.

2) Dar mai există un fel de critică teologică. Există o critică, anume socotește că ordinea obiectivă, la care orice judecată trebuie să raporteze faptele, este ordinea creației lui Dumnezeu. Iar în ceea ce privește viața religioasă în genere, că tot ceea ce e adevărat și firesc stă închis – *cu tot ceea ce a fost și cu tot ceea ce e posibil să fie în viitor* – în învățătura Bisericii. A face critică însemnează, desigur, și în acest caz a judeca; dar *nu a face o judecată, ci a ține scaun de judecată*; nu a da drumul rațiunii tale, pentru a spune ea dacă e bine sau e rău ceea ce se întâmplă; ci a compara ceea ce se întâmplă cu ordinea firească și obiectivă a cum trebuie să se întâmple lucrurile, ordine care, neavând nimic subiectiv în ea, ci fiind o dată pentru totdeauna hotărâtă de voia lui Dumnezeu și neputând fi ruptă decât de minunile lui Dumnezeu, este un îndreptar sigur pentru judecata noastră.

A face critică, în acest sens, în singurul sens acceptabil în Ortodoxie, însemnează, deci, a constata pur și simplu abaterile de la desfășurarea firească a lucrurilor teologice, așa cum această desfășurare este mai întâi formulată și mai apoi, legiuită (dacă e nevoie) în învățătura Bisericii.

De unde urmează:

a) că orice mădular al Bisericii, într-o atâta întru cât participă efectiv la viața Bisericii, o trăiește în chip conștient, are și dreptul de a face critică – pentru că este calificat pentru prin chiar calitatea lui de membru al Bisericii – și datorită de a face critică pentru că, în această calitate a lui de membru al Bisericii, el e solidar răspunzător sau, dacă vrei, solidar suferitor, în toate stricăciunile care apar în sânul comunității, amenințând echilibrul acesteia;

b) că niciodată o critică, exercitată în asemenea condițiuni, nu poate fi excesivă, cum credea preopinentul nostru, amintit la începutul acestor rânduri; căci

critica nefiind decât constatarea unor abateri, ea nu se poate exercita decât dacă abateri sunt. Ați văzut d-voastră vreodată o poliție – care să nu fie făcută de agenți provocatori, ci să fie poliția unui stat sănătos – care să intervină fără nici un motiv, fără să se fi ivit abateri? Nu! Critica nu se poate manifesta, normal, decât prea puțin – atunci când abaterile sunt atât de multe, încât nu prididește să le stabilească pe toate; prea mult însă, niciodată.

Evident, critica cealaltă, a spiritului critic, nu numai că poate fi excesivă, dar, fatal, trebuie să ajungă la dezmăț. Căci judecând lucrurile după măsuri cari nu sunt ale lor, ci ale tale, nu e decât firesc să le găsiți în vină. Dacă îl judeci așa, și Dumnezeu poate ajunge a fi vinovat!

Sigur, critica excesivă nu e bună; ea nu e însă rea pentru că e excesivă – ci este excesivă pentru că e rea; rea, prin natura ei. Cum noi, aci, la „Predania” nu avem însă nimic de-a face cu asemenea critică, putem să ne vedem, liniștiți, de treabă.

V

Biserica

1. IERARHIA BISERICESCĂ

A. Laicii

Cultura academică și teologia

De ce sunt lipsite, în primul rând, Biserica și Ortodoxia noastră? De intelectualitate! E probabil și acesta un mijloc de a câștiga împărăția cerurilor. Nu s-ar putea însă recurge și la alte metode?

Suntem rușinați că trebuie să constatăm cât de goală de orice sens e, pentru marea generalitate a teologilor noștri, știința aceasta dumnezeiască. Dogme, canoane, așezări, toate sunt literă moartă, pe care cel mult trebuie să o respectăm, dar pe care am încetat demult a o înțelege.

Și totuși, problema e de cea mai mare însemnătate; căci, dacă, în adevăr, Ortodoxia se închircește în formalism, nu e, în nici un fel, pentru că acest formalism îi e congenital; ci pentru că, prin însăși natura ei, cadru de cea mai subtilă și puternică spiritualitate, ea e condiționată de existența unei bogate vieți intelectuale.

În Biserica noastră însă această viață nu mai există. Probabil din pricina decăderii monahismului. Dar și din pricina structurii actuale a culturii noastre. De origine străină în problematica, izvoarele și soluțiile ei, desprinsă cu totul de substratul etic, cultura academică nu și-a putut îngloba și teologia, pentru simplul motiv că... în Apus nu există teologie ortodoxă. Fapt paradoxal numai în aparență; căci, în realitate, el e confirmat de adevărul incontestabil că, între teologii noștri, cei mai de seamă sunt... protestanții. Ei singuri și-au apropiat

instrumentele moderne de cultură, pentru că ei singuri le puteau găsi gata-făcute.

Adevărata Ortodoxie va trebui abia de aci înainte să făurească asemenea unelte. Biserica o dorește. Dar, înțelegând câtă mină, câtă rugină și câtă rutină s-a îngrămădit între preoți, crede că adevărata doctrină vie și actuală va veni prin eforturile credincioșilor laici. Asemenea eforturi există și rodnicia lor stă mai presus de îndoială.

Iată însă că o foaie bisericească de pe la Oradea Mare, unde nu știam că s-a retras cea mai pură Ortodoxie, pune pe acești laici „lipsiți de călăuza unei pregătiri teologice cât de sumare” la carantină.

Ilustre teolog absolut, ne poți spune ce a ajuns Ortodoxia cât a stat în mâinile d-voastre sigure?

Ofensiva religioasă a laicilor

Un cunoscut, om harnic și de inimă, îmi vorbea de activitatea de educare religioasă, care se desfășoară de o bucată de vreme în București, mai ales pe la mahala, printre lucrătorii de fabrici. La căile ferate, la tramvaie, la ateliere comunale, printre măturători, pretutindeni, conferențieri și predicatori duc cuvântul *Evangeliei* în bezna sufletească a oamenilor îndobitociți de necazuri și de trai rău, mai mult decât de o perversitate înăscută în care, de altfel, nici nu prea pot crede.

Se pare că rezultatele sunt surprinzătoare. Ceața ascultătorilor, mai ales acolo unde „direcția” atelierului respectiv nu intervine și unde propovăduitorii sunt lăsați la propriile lor mijloace de acțiune directă și omenească, [des]crește în fiecare zi. Se pot stabili deja anumite efecte îmbucurătoare. În somnurile dormitoare ale măturătorilor primăriei, unde se încrucișau înjurăturile, astăzi ard candelă la icoana Prea Curatei, iar seara, înainte de culcare, corul obișnuiților își pregătește liniștea nopții printr-o rugăciune cântată. În alt loc, alții își iau hotărârea de a se lăsa de băutură. Și nu e tot.

Activitatea aceasta, destul de întinsă astăzi, are tendința să se lărgască încă. În marea majoritate a cazurilor însă, ea e purtată de laici. Desigur, nu e rău. Laicul care poartă cuvintele lui Hristos se apropie mai ușor de inima omului. El nu stă sub bănuiala unei meserii pe care ar îndeplini-o și, ca atare, e crezut — ca unul ce nu lucrează din vreun interes personal mărunț.

Dar nu e nici bine. Căci preoții ar trebui mai de aproape întovărășiți în această acțiune. Au fost unii; s-au descurajat. De ce? Cum se face că se descurajează preoții acolo unde laicii persistă și reușesc?

Probabil pentru că nu ne adresăm mai ales tinerilor: și nici pe aceștia nu-i încadrăm într-o disciplină mai aspră. Și atunci, iată-i călcând drumurile vechi ale rutinei și, adesea, ale superstiției. Căci se întâmplă încă în București lucruri

pe cari le-ai crede în domeniul poveștilor. V-ați închipui că preoții dezleagă încă de „făcătură”? Sau că intervin între oameni – cu acatiste – în relațiile de dragoste? Știam până acum că „ibovnicul” se aduce înapoi prin farmece, călare pe prăjină. Am aflat ieri că el ar putea fi, eventual, „rechemat” prin 40 de slujbe în biserică. Așa a făgăduit cel puțin un preot – și probabil a încasat și taxele respective. În București, la 1927!

Să ne mai mirăm că ofensiva religioasă stă pe umerii laicilor? Nu. Dar nu putem să nu o regretăm – pentru unii preoți.

Tot despre Biserica luptătoare

După „Universul”, „Telegraful român” de la Sibiu ține să anunțe publicul că ziarul nostru a fost citat la Consiliul de Război, pentru a da lămuriri în chestiunea unor articole prin cari Biserica ar fi fost insultată în persoana capului ei spiritual.

Cetitorii își vor închipui cu ușurință că e vorba de articole lămuritoare pe cari „Cuvântul” le-a publicat în jurul problemei patriarhului-regent. O confirmăm. Nu am crezut, totuși, că era necesar să informăm publicul asupra acestui fapt divers, pentru că, în definitiv, nu e deloc interesant pentru cetitor să fie pus la curent cu vicisitudinile sub cari un gazetar își exercită meseria.

Pe de altă parte, cazul era lipsit de interes și din alt motiv. De la primele cercetări, justiția militară a stabilit că articolele incriminate nu întruneau elementele delictuoase propuse de către delator. Așa că afacerea a trebuit să fie clasată.

Personal, mai aveam un motiv de a trece ușor peste acest incident; îmi era penibil să spun în public că, față de „atacurile” mele împotriva Bisericii, nu s-a găsit decât un singur om care să reacționeze: preotul Moșoaia.

Noi personalități nu prea facem; ar trebui să fie prea însemnat omul și să joace un prea mare rol în așezarea noastră publică. Important e să lămurești o chestiune. Dacă din această lămurire un om este ridicat sau coborât, asta e absolut secundar.

Iată amănunte pe cari „Universul”, mai avizat, le cunoștea. De aceea, nici nu a stăruit asupra cazului. A dat pur și simplu o informație și a trecut la ordinea zilei. „Telegraful român” însă stăruie și comentează. „Telegraful român” se bucură că, în sfârșit, un blestemat ca mine, insultător al sfintei noastre Biserici și al neprihăniților ei slujitori, e chemat să dea socoteală de faptele sale și să-și ia – Doamne ferește! – pedeapsa cuvenită.

Noi nu uităm că „Telegraful român” nu apare de azi, de ieri, și că, pe vremea când cea mai însemnată problemă nu era cum Sibiul să înghită Blajul – sau viceversa – foaia aceasta a făcut mari servicii și Bisericii, și românismului. Respectuoși, deci, pe acest trecut, vom lua-o mai domol.

Ce se ridică împotriva noastră ca o vină? Că insultăm Biserica. Astea sunt generalități. Mai precis, că despicăm stări și scuturăm oameni cari, după noi, nu promovează viața Bisericii noastre. Asta așa e. Dar, să ne înțelegem. De când apare „Cuvântul”, importanța pe care am acordat-o problemelor bisericești și religioase nu a avut ca substrat o dorință de scandal. Ca insultători ai Bisericii am fost pecetluiți și Crainic, și eu, e adevărat; dar nu e om de bună credință care să ia în serios asemenea acuzații. Insultători, elemente de scandal și profitori ai tulburărilor din Biserică sunt, desigur, în țară. Dar nu în lagărul nostru, ci oploșiți, din nenorocire, pe lângă înalte fețe bisericești. (Vrea cineva precizuni?) „Cuvântul” a apreciat fapte, nu oameni; și cine este cel care poate tăgădui că în paginile noastre nu au apărut – și încă destul de des – vorbe de respectuoasă și caldă apreciere pentru faptele de laudă ale chiriarhilor și preoților noștri?

Că, alteori, aprecierea a fost defavorabilă, și asta e adevărat; dar ce puteam noi face, când înseși faptele strigă la cer? „Telegraful român”, știm, are două pricini de supărare împotriva noastră: ce credem noi despre raporturile dintre Sibiu și Blaj și ce credem noi despre Stockholm¹ și Lausanne². Ne pare rău, dar nu e nimic de făcut. Să ni se dovedească întâi că nu avem dreptate. Și pe urmă vom vedea dacă răutățile și insultele ne impresionează.

Dar mai e o chestiune: cea principală. De ce ne amestecăm noi, laicii, în treburile acestea? Din dorința de a face scandal sau de a ne da importanță? Probabil că nu. Pricina e alta și ne-o lămurește totuși „Telegraful român”; fără să vrea. Vorbind despre „procesul” nostru și despre problema patriarhului-regent, spune că nu va discuta problema în sine. Ei, vezi, părinte redactor, asta e! Nu vei discuta problema în sine! Vasăzică, presa militantă și științifică a P. S. mitropolit Neculai, unul din așa de rarii teologi ai Bisericii noastre, refuză să discute problema în sine. Și la fel fac ceilalți înalți chiriarhi: ignorează în anumite împrejurări anumite chestiuni. Problema există, ea e de cea mai mare însemnătate pentru ființa și așezarea Bisericii. Dar nu se vorbește de ea: *todsichweigen*³!

Iată de ce suntem siliți noi, laicii, să intervenim în trebile bisericești: noi nu facem politică în Biserică. Cazul e precis; d-le confrate de la „Telegraful român”, ai prilejul să răspunzi clar: avem dreptul să o spunem, sau nu? Dar, dacă o spunem, evident, insultăm Biserica. Ei, nu! Astea sunt acuzații cari nu impresionează. Deci nu ne vom intimida. Și nu vom înceta decât când, prin ridicarea adevăratei Biserici luptătoare, scrisul nostru va deveni de prisos.

Ah! femeile¹... ortodoxe

Duminica Ortodoxiei a fost sărbătorită alaltăieri de către Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. S-a sfîșit chiar drapelul pe care, de aci înainte, îl va purta în cortegii, la festivități, d-na Alexandrina Cantacuzino, vajnica prezidentă

(parcă o văd!). Nu a lipsit, evident, dintre cei prezenți și nici dintre vorbitori, d-l Popescu (Tudor) Dominant.

Dar asistența era interesantă și din alt punct de vedere decât cel al amuzantului.

Căci erau de față, în fruntea tuturor, cum, de altfel, se și cuvenea, Î. P. S. Miron, membru al Consiliului de Regență, și dr. C. Angelescu, ministru al Instrucțiunii Publice. Așa relatează ziarele.

Eu cred însă că fals relatează ziarele când afirmă că au asistat regentul și ministrul Instrucției. Căci, să vedeți ce s-a întâmplat. Paralel cu desfășurarea sfintirii praporelor d-nei Alexandrina Cantacuzino, au circulat, pentru adunare de iscălituri, două manifeste ale Societății Ortodoxe: unul împotriva regretabilului manifest al uniților – despre care am amintit altă dată –, altul împotriva legii regimului general al cultelor.

Acuma, nu încapе îndoială, ținerea trează a conștiinței ortodoxe intră în cadrul de preocupări și de competențe al femeilor române. Dar amestecul acesta în legea cultelor minoritare parcă tot aduce – dacă nu a politică, cel puțin a intransigență ortodoxă.

[...] d-l dr. Angelescu, care, probabil, se va fi dus acolo în calitate sa de *persoană particulară* (a cărei Ortodoxie e cunoscută), și nu *ca ministru*, în numele guvernului.

Căci, dacă era vorba de un ministru și de un guvern, nu d-l dr. Angelescu, ci d-l Lapedatu trebuia să fie de față. D-l doctor, care cunoaște separația de atribuțiuni și care nu încalcă niciodată domeniul altora, va fi bucuros, d-sa cel dintâi, de această punere la punct.

De vină, în această nepreciziune, este însă Societatea Ortodoxă a Femeilor Române. Ale cărei merite în anumite direcțiuni nu le contestă nimeni (dacă nu ar fi, de pildă, decât excelentele școli de fete pe cari le-a organizat și le întreține). Dar care depășește în prea multe direcții cadrul activității în care munca acestor doamne ar fi adevărat rodnică. Pentru că, din nefericire, se face la această societate, de o bucată de vreme, prea multă politică – chiar dacă nu de partid – și prea puțină Ortodoxie. Eu nu voi avea răutatea să stigmatizez această mișcare, prezentând-o ca un divertisment *faute de mieux*³ al unor doamne, cari nu mai sunt nici tinere, nici frumoase; ar fi o nedreptate și o necuviință. Mă întreb însă câte dintre doamnele cuprinse de nobila râvnă a Ortodoxiei o practică în adevăr, mergând la Biserică și împărtășindu-se. Nu fac un denunț și nu acuz. Dar formulez, pentru distinsele noastre ortodoxe, un caz de conștiință. Și le rog să reflecteze dacă nu ar fi mai rodnic a merge la Biserică, decât a se ocupa de legea cultelor sau de concordat, toate, lucruri grave, pe care onoratele doamne nu le pricep.

De la pregătirile preliminare la discutarea principiilor

Interesul mereu crescând pe care opinia publică îl acordă problemelor religioase este, de bună seamă, datorit în mare parte și presei zilnice. Înainte vreme, Biserica intra în cercul de preocupări al cotidianelor numai cu prilejul unor răsunătoare scandaluri, care puteau fi exploatare de partidele politice. Marile centre de polarizare a interesului public pentru treburile bisericești rămân, pentru vremea dinainte de război, afacerea Ghenadie și afacerea episcopului Gherasim Safirin. Felul cum ele au fost rezolvate — adică cu sacrificarea acestor prelați și a intereselor Bisericii — dovedește calitatea preocupărilor religioase ale vieții publice în această perioadă. După război lucrurile s-au schimbat. Ziarele, revistele de cultură generală, universitatea laică însăși au adoptat altă atitudine și altă orientare. Ea mergea, pe de o parte, mai adânc înspre rădăcinile metafizice ale problematicii religioase, iar pe de alta, se preocupa de chestiunile concrete și cotidiene ale Bisericii, din care se construiește, de altfel, profilul acestei instituții.

Mai ales a fost grea — și este încă — misiunea presei zilnice în această opera. Căci, pe când latura metafizic-dogmatică a acestei chestiuni se impunea spiritului public aproape de la sine, grație incontestabilei renașteri a interesului religios și, deci, a conjuncturii favorabile, cucerirea interesului public pentru concretul bisericesc, care în primul rând cade în sarcina presei cotidiene, este o operație cu mult mai delicată și mult mai dificilă, dată fiind golirea de sens a instituțiilor noastre ecleziastice, realizată mai ales prin pozitivismul — așa de vrăjmaș simbolic — al veacului trecut.

Și, cu toate acestea, presa zilnică a învins. E un rar exemplu de penetrațiune spirituală, exercitată prin ziare. Atrăși la început mai ales de îndemânări dialectice și de satisfacțiuni strict logice, cetitorii au început să descopere încet-încet fondul de adevăr vecinic care se ascunde sub aceste probleme formale, cărora demult li se pierduse[ră] înțelesurile.

Dar, cu aceasta, prima etapă în încercarea de reînnoire a interesului public pentru viața religioasă a trecut. Toate pregătirile preliminare sunt făcute. Trebuie să se păsească la discutarea principiilor. Persoanele nu mai prezintă interes. Ci numai marile adevăruri. Și, în această nouă încercare, presa zilnică nu poate lipsi.

Iată de ce „Cuvântul” anunță astăzi, aci, apariția unui supliment duminical, care se va numi „Cuvântul ortodox”¹.

O pildă

Balul aviației, care a avut loc sâmbătă și la care au fost de față Principele regent Neculai și Domnița Ileana, a fost lipsit, totuși, de prezența Principesei-Mamă Elena, care este patroana zburătorilor noștri.

În același fel, duminică după-masă Principesa-Mamă a lipsit de la un ceai – tot „dansant” – pe care Așezămintele sale de binefacere îl organizează la Maison des Français.

Într-un caz și în altul motivul neparticipării a fost același, surprinzător și emoționant: suntem în Postul Paștelor și Alteța sa nu poate lua parte la reuniuni unde se dansează.

Cunoaștem mai demult această minunată trăsătură, care innobilează sufletul principesei noastre: o caldă credință ortodoxă, practică în chip statornic și disciplinat, cu înțelegere și observare strictă a tuturor indicațiilor Bisericii. Și ne dădeam seama că în această practică severă se ascundea adâncimea spiritului, care, singură, îngăduie unui așa luminat [suflet] supunerea necondiționată la disciplina Bisericii în întregul ei.

Principesa Elena, pe care zguduitoare dureri au legat-o indisolubil de sufletul țării acesteia, cu legături cari, în trăinicia lor emoționantă, depășesc chiar majestatea domnească, se ancorează, prin credința ei fermă și prin solidaritatea ei cu Ortodoxia, în istoria noastră, alături de marile domnițe dreptcredincioase.

Și îi e dat ca, în viața închisă pe care o duce, aplecată cu dureroasă dragoste asupra copilului regal, purtarea ei să lucreze ca o pildă și ca o mustrare. Căci se întâmplă ca, mai cu câteva zile înainte ca Principesa-Mamă să se scuze timid că nu poate fi de față la un bal, în vremea Postului Mare, ziarele să fi anunțat că, la Iași, în prima săptămână de post, mitropolitul Pimen a patronat un bal la Cercul Militar. (Știrea nu a fost dezmințită.)

Și atunci, vedeți deosebirea – și vedeți nădejdea. De la ierarhia bisericească nu se mai poate aștepta îndreptarea în Biserică. Viața lor de toate zilele – ah! cum o cunoaștem! – nu e decât sufletul sincer și necontrolat al lipsei lor de credință și al dorinței lor de situații cu orice preț.

Dar alături de ierarhie, între laici, mișcarea de reintegrare a vieții religioase e din ce în ce mai largă, întoarcerea la Biserică, din ce în ce mai fermă. Iar în fruntea credincioșilor, prin însăși pilda vieții ei curate și creștine, Principesa-Mamă Elena.

Laicii în Biserică

Iată-l, deci, pe profesorul Kartachoff comentând¹, cu competența lui de gânditor autentic și de, poate, cel mai mare canonist actual al Bisericii Ortodoxe, rătăcirea sinodală a autocefaliei române. Interviu cu care vestitul teolog rus,

astăzi băjenar în Paris, a cinstit foaia noastră verifică punct cu punct campania de lămurire pe care, de la sfârșitul lui ianuarie până astăzi, am purtat-o în aceste coloane.

Se dovedește prin aceasta că o seamă de laici, respectuoși de Biserica adevărată și pătrunși de dreaptăcredință, au putut aduna în sprijinul cuvântului lui Dumnezeu, înfruntat tocmai de cei cari erau chemați să-l apere, mai multă știință teologică și mai multă dreaptă înțelegere a celor duhovnicești decât toți teologii absoluți și chiriarhii Bisericii autocefale Române la un loc.

Unde stă secretul acestei întâmplări, în adevăr minunate și de necrezut aproape? De ce toate verificările la cari au fost supuse teza noastră și cea sinodală au căzut, toate, de partea noastră și cum se facă că de nicăieri nu a venit un cuvânt măcar în favoarea sinodalilor și a punctului de vedere adoptat de ei?

Răspunsul este surprinzător de simplu: pentru că numai între laici se mai găsesc în țara românească oameni cari să considere interesele Bisericii dezbărați de orice amestec al politicii.

Tot răul de aci vine: teoretic, de la pretenția chiriarhilor noștri de a prevedea la interesele politice ale statului; practic, din faptul că 95 % din episcopi își datoresc scaunul combinațiilor politice de partid.

Nici un cuvânt nu e prea aspru pentru a califica această stare de lucruri. Nu e clipă care trece, în această situație, care să nu reprezinte o gravă pierdere pentru viața noastră bisericească. Vremea însă se pierde. Pentru că ne învărtim într-un cerc vicios: cine trebuia să intervină pentru schimbarea acestei stări de lucruri sunt guvernele – adică tot partidele politice; iar partidele politice nu au nici un motiv pentru schimbarea acestei stări de lucruri.

Trist, nu?

Un organism al conștiinței religioase

Un confrate se miră că nu s-a găsit în Cameră un singur deputat care să ia cuvântul la discuția legii cultelor, întru apărarea Bisericii Ortodoxe, greu jignită prin modificările propuse. Mirare cu atât mai justificată, adăugăm noi, cu cât, slavă Domnului, interesul deputaților față de această lege – cel puțin în parte referitoare la cultul mozaic – a fost surprinzător de puternic. Este adevărat că singurul deputat militant ortodox, Nichifor Crainic, lipsea în acea zi din Cameră. Altfel, cu siguranță ar fi luat cuvântul. Dar ar fi obținut ceva?

Ceva au obținut evreii. Dar gândiți-vă ce aparat au pus în mișcare aceștia pentru a obține și acest puțin! Întruniri politice, solidarizarea tuturor organizațiilor evreiești, presiuni politice; cari nu au întârziat să intereseze direct înseși organizațiile P. N. T.

De o asemenea solidaritate nu am fi fost noi în nici un caz capabili; și de aceea nu pot acuza – cum o fac alții – pe prietenul meu Nichifor Crainic, de

dezertione. E cel mult o capitulare, dacă voiți; o capitulare înaintea luptei, desigur, dar poți cere oricui eroismul romantic, impresionant, dar nu mai puțin don-quisotesco, de a întreprinde o luptă sortită mai dinainte înfrângerii?

Nu, viața noastră religioasă e dezorganizată. Noi suntem singurul ziar care am scris — știți: „Poștele Cezarului” — împotriva acestei legi a cultelor; dar am făcut-o cu sentimentul zădărniceii.

În afară de ierarhia noastră bisericească, noi am încercat crearea unui organism al conștiinței noastre religioase. El se încheagă încet, ca o viguroasă expresie a ethosului nostru; dar nu-și găsește un corespondent în Biserica propriu-zisă. Aci toate forțele sunt paralizate.

Noi trebuie să spunem odată lucrurilor pe nume; cu orice risc. Trebuie să știe și lumea creștină a țării cine e vinovat de această stare de lucruri. Și cum se face că păstoria — salută de noi toți cu atâta încredere, dragoste respectuoasă și devotament — a Î. P. S. Miron Cristea a sfârșit în oribilul marasm în care se închircește astăzi viața noastră religioasă.

... Căci, dacă vremea lichidărilor — fie și forțate — a sosit, nu vedem de ce aceste lichidări ar lăsa la o parte Biserica, păzitoarea sufletului nostru. Va fi un proces dureros? Nu e vina noastră...

B. Tinerii

Etica sportului

În cursul săptămânii acesteia se va aduna pe stadionul I. N. E. F.¹ — una din marile minuni ale Bucureștilor incapabili de gospodărire —, la campionatele interșcolare, tinerimea liceelor noastre din țară. Acum câteva zile, pe același stadion, asistam la o întrecere internațională de rugby. Hotărât, o altă generație de tineri ni se ridică sub ochi. Mai aspră, mai violentă, mai afirmativă. Adolescenți hârșiți în luptă hotărâtă, dar prietenească; măsurându-se în puteri, în stăruință și în îndemănări; cercetându-se fiecare pe el însuși, dar cercetându-și și tovarășul sau adversarul; încordându-se în fiecare zi sistematic și stăruitor, pentru a-și smulge sieși maximul de realizare; bucuros și mândru de izbândă; dar gelos și temător de camaradul care mâine i-o poate smulge. Tinerime de sport, de luptă și de acțiune.

Egoistă, brutală, îngâmfată, lipsită de spiritualitate? A, nu. (Sportul nu cere calitățile acestea și nici nu le provoacă.) Desigur însă, vitează. Și aci e miezul întregii etici a sportului — căci există una. Nu este principiu mai funest și mai fecund generator de dezordine ca frica. Iar dacă sportul o vindecă — și o face

radical — ce școală mai minunată pentru epoca noastră, în care se înscăună criza de autoritate?

Cu o corecțiune. De câte ori mă gândesc la lucrurile acestea nu pot înlătura o amintire, ca o părere de rău. Sunt câțiva ani de atunci; în vremea când o mână de oameni de treabă, ofițeri și profesori, încercau pentru a treia oară — și, desigur, ultima — să smulgă rutinei și obiceiurilor pământului frumoasa școală de la Mănăstirea Dealul². Pe terenul de sport. Târgoveți, țărani și fețe mai alese; ostași și profesori. Copii, mai mari și mai mici; trupuri fragede, cu stângăcia vârstei; tineri în creștere, în anii mănșilor cu picioarele lungi; adolescenți arși de soare, mlădioși, în tricourile lor sub care se încordau mușchii. Era acolo, alături, și preotul D[olinescu]³, om blajin, temător și tăcut, dar un mare suflet de creștin, frământat de îndoielile vieții și de grija mântuirii lui. Și, în aerul acela greu de așteptare, care preceda lupta, o sută de glasuri tinere răsunară într-un psalm. Iar preotul făcu semnul crucii peste cetele cari, după o clipă, plecau la întrecere.

Mâna ridicată a preotului, chemând binecuvântarea dumnezeiască asupra sutelor de trupuri tinere, pulsând de viață, fremătând de energie și de dorul luptei, o văd și acum. Un gest, cât un program.

Ce va mai fi la Mănăstirea Dealul, nu știu.

Dar programul trebuie reluat.

Ideologia societăților creștine studențești

„Revista generală a învățământului” se ocupă de educația religioasă. De data asta, o personalitate aproape oficială, pedagogul G. Antonescu de la Universitatea bucureșteană, scrie el însuși asupra „faimoaselor societăți ale tinerilor creștini patronate de străini”¹. Și deplânge faptul că interconfesionalismul, care se practică în amintitele societăți, are susținători chiar printre oamenii de Biserică și de școală. Asupra oamenilor de Biserică sunt rezerve de făcut. Pe cei de școală îi cedez bucuros. Adică, chiar bucuros, nu. Dar îi cedez pentru că nu pot altfel; pentru că profesorul Antonescu are dreptate.

Cine sunt străinii cari patronează aceste societăți se știe. După câte înțeleg însă, articolul din „Revista [generală a] învățământului” se referă mai ales la fața americană a protectoratului. Teza americană este iarăși cunoscută. Din episcopatismul american pleacă doar ideea convocării așa-numitei *World conference*. E vorba, nici mai mult nici mai puțin, decât de a soluționa în sfârșit problema unității Bisericii. Cum? Iată câteva puncte de reper.

Unitatea organică a Bisericii e scopul suprem al Conferinței mondiale (teza Gardiner-Anderson).

Uniunea pentru care militează *World conference* exclude unitatea neorganică — cum ar fi, de pildă, simpla confederație a Bisericilor; deosebitele Biserici vor trebui să se încorporeze vizibil în Biserica integrală (teza Anderson).

Cum e în practică – și în teorie. Practica unionistă revelează teologia unității creștine. Adică, unitatea va trebui să se exprime și în câmpul doctrinei și al credințelor (teza Rhineland).

Să reconstituim unitatea Bisericii ținând deocamdată în seamă ceea ce e fundamental și comun; lăsând, deci, la o parte ce ar fi de natură a ne despărți. Vorbește iarăși Gardiner, dar am impresia că sunt aceleași cuvinte pe care mi le spune astă-toamnă un alt personaj american. Sigur. E o lecție învățată pe dinafară?

Nu sunt surprins că o aud, ci doar că o *mai* aud încă. O credeam îngropată de la 1844, de la apostazia lui Raffaello Lambruschini și de la jalnica „conferință” (în trei!) de la Florența: Lambruschini, Mayer, Guicciardini².

Să renunțăm la ceea ce ne desparte; adică la tradiția noastră dogmatică și liturgică, la istoria noastră; și la mai ce?

Iată ideologia Asociației Tinerilor Creștini³. Să ne mirăm că ele găsesc încurajare la unii oameni de școală? M-aș mira mai degrabă de contrar. Căci la rădăcina acestui creștinism stau doară tot elementele constitutive ale mentalității și școlii noastre libertare, egalitare și iacobine. Creștinismul acesta îl cunoaștem: în cazul cel mai bun, un fel de masonerie, asociații pseudo-spirituale, staționări pe drumuri cari duc de la o biserică la alta; teosofie și toate strămăciunile pe cari ni le-a lăsat moștenire războiul: creștinism în aer, vag, sterp; creștinism fără siguranță – și, deci, fără mântuire.

Suntem, domnule profesor Antonescu, de acord, nu? Dar mai e o față a problemei; pe care nu o putem ignora: societățile acestea de tineri creștini există cu adevărat. Cel puțin studenții cari le frecventează se duc acolo dintr-un interes de viață interioară. Drumurile pe cari le bat sunt greșite? Probabil. Știm noi altele mai bune? Nădăduim că da. Vedeți, suntem mereu de acord.

Dar atunci, de câte ori ați fost în mijlocul acelor tineri?

... E o întrebare pe care, de altfel, de câțva timp mi-o pun și mie însumi.

Tineretul și Ortodoxia

Cu vreo două săptămâni în urmă, am fost într-o adunare de tineri. Erau oameni cari încercau să se lămurească – mai întâi fiecare pe el însuși – și să se precizeze asupra câtorva principii de bază ale credinței lor. Spectacol emoționant, fără îndoială, adunarea aceasta, însuflețită mai ales de bunăvoință, neliniștită de îndoieli și nesiguranță, bătută de vânturile tăioase ale încăpățănării tineresti – dar și încălzită de dorința aproape rugătoare a cunoașterii și a înțelegerii.

În această dorință de lămurire, cineva se întreba asupra fundamentelor credinței sale proprii și asupra îndreptățirii afirmațiilor sale. Problemă îndrăzneată întru toate și mai ales penibilă pentru oamenii slabi, cărora le lipsește curajul unor răfuieți radicale, singurele în adevăr rodnice. Dar acest curaj tinerii mei prieteni l-au avut. Este un prilej de mare bucurie pentru cei ce urmăresc cu grijă

și dragoste evoluția spirituală a tineretului nostru și cu un asemenea sentiment am vorbit atunci când am crezut că le pot fi de un folos.

Eu am spus — în scurt — că garanția adevărului stă, mai presus de orice, în comunitatea de iubire, care este, cu alt nume, însăși Biserica credincioșilor. Am putut să o spun astfel încât gândul meu să fie înțeles complet? Nu știu.

Dar era de față un scump prieten, cu mult mai în vârstă decât noi, și cu o experiență care întrecea pe toată a noastră, a celorlalți, adunată la un loc. A dat și el lămuririle lui: *altfel*. Altfel, cel puțin în parte. Nu știu când voi mai avea prilejul a fi iarăși în acea adunare. Treburile fiecăruia probabil că ne vor răspândi până în toamnă. Și totuși, gândurile noastre trebuie spuse întreg; asta nu suferă întârziere. Pentru prietenii mei din acea adunare și pentru cei ce aiurea ostensesc pe aceleași drumuri grele ale lămuririi lăuntrice, dau aci un fragment dintr-o hotărâre bisericească răsăriteană, răspuns la o scrisoare a papei Pius al IX-lea.

„Infailibilitatea nu se poate sprijini decât pe comunitatea Bisericii, unite în iubire reciprocă; iar nestrucarea Dogmei, ca și puritatea Ritualului nu sunt încredințate în paza unei ierarhii oarecare, ci în aceea a întregului popor bisericesc, care e însuși Trupul lui Hristos”¹.

Textul nu e mai vechi de trei sferturi de veac. Prietenii mei vor trebui să gândească. În el însuși și în consecințele lui.

Ce spune textul acesta e clar: nu există, într-un anumit sens, deosebire între cler și laici. Și, mai ales, nu există în sânul Bisericii celei adevărate și veșnice o Biserică a... școlarilor, alături de o *ecclesia docens*.

Asta trebuie scos la iveală; și urmărit în toate dedesubturile istorice. Cu toată grija și conștiința întreagă; pentru ca nu cumva, ferindu-ne de Scylla protestantismului, să ne lovim de Caribda sfintei Biserici romane. Care, desigur, nu merită ocara de a fi comparată cu cea dintâi; dar, totuși, nu este — și nu poate fi — scăparea noastră.

F. A. S. C. R.-ul la Cernăuți

Adică Federația Asociațiilor Studenților Creștini Români a descălecat la Cernăuți.

Federația avea până acum trei membri: asociațiile din București, Cluj și Iași. Să nădăjduim că, de acum, și al patrulea. Cernăuții vor intra în federație și, prin aceasta, în acțiune.

Născute din nevoile religioase ale vremurilor noastre, asociațiile acestea urmăresc crearea și definirea cadrului în care va putea să trăiască creștinul modern. Ele însemnează, așadar, o amplificare a individului până dincolo de limitele vieții „naturale”, dar, în același timp, și o încadrare a tinerelor generații în disciplina, severă desigur, dar și rodnică, a Bisericii.

Căci aci stă mai ales caracterul original și făgăduitor al acestei asociații. Preocupări religioase va fi avut lumea și altădată. Tot vagul mistic, *der moralische Kater*, sau, cum i-am zice, „mahmureala morală”, care a fost urmarea firească a orgiei pozitivistice, trebuia să ducă într-un fel și la religie. A și dus. Dar, vai, într-un fel de neliniște, de bâzâială dulceagă și neprecisă, diletantism steril care, în cel mai bun caz, nu putea să fie decât un moralism plat și uscat, sub firmă dumnezeiască.

Din firmă însă, nimic nu se găsea în prăvălie. Și atunci trebuia să vină reacțiunea. Ea a și venit, sub forma asociațiilor de care amintim. Cât de mare și de reală a fost nevoia se vede și din faptul că aceste întovășiri s-au născut din apropierea aproape spontană a tineretului; conducători, propriu-zis, nu au fost; ci numai, între tineri, spirite mai deschise, mai sigure de ele și cu un dar de formulare a situațiilor.

Astăzi, aceste asociații trăiesc. Singure. Și intens. Congresele anuale pe cari le țin sunt centre de spiritualitate, de cari viața noastră culturală încă nu a cunoscut.

Tinerii noștri merg spre o metodă și spre o doctrină. Luptă din greu cu împrejurările și cu ei înșiși. Încredințați că o formulă rodnică nu se poate construi decât cu punerea la contribuție a elementelor organice de viață, deci și a trecutului nostru, ei pleacă de la Biserică, pentru că ea singură garantează calea spre Absolut, și de la Ortodoxie, pentru că ea singură e plămădită de tradiția noastră spirituală și la rândul ei a plămădit-o pe aceasta.

Însă, vai!, Ortodoxia noastră nu există în formule. A, desigur, ea există în dogme, formulate cu o precizie care nu lasă nimic de dorit. Dar nu există ca doctrină de viață. Încercările mai noi de a crea o cosmologie ortodoxă românească sunt abia la început. Gânditorii noștri în această materie sunt sau de-a dreptul preoți, cari nu văd în realitate decât indicații pentru neîncetate reînnoiri, de cele mai multe ori fără rost; sau, cei mai profunzi dintre ei, biete spirite obsedate de Ortodoxia rusească, amorfă, protoplasmatică, confuză, anarhică și, în fond, *cezaro-papistă*. Formularea filosofică într-o concepție unitară de viață a Ortodoxismului românesc își așteaptă încă omul.

Desigur, asociațiile creștine studentești sunt un început pentru atmosfera pe care o asemenea creație spirituală o necesită. Acțiunea lor poate merge și mai departe. Deja capete luminate ale Bisericii privesc spre ele ca spre o mare nădejde a zilei de mâine. Sunt unii chiar, cari nu se sfîșesc să o spună: Biserica e în sincopă; ajutorul nu-i poate veni decât din afară, de la laici.

Chiar dacă ar fi puțină exagerare în aceste afirmații alarmante, sâmburele de adevăr există însă. Este aceasta nu numai o părere, ci o siguranță a celor cari au luat în ultimii ani contact și cu viața bisericească a clerului, și cu cea religioasă a laicilor.

Să observăm însă că Biserica își face situația prea comodă, dacă ia acest adevăr prea în tragic. Ea are — chiar în această supoziție — anumite îndatoriri de îndeplinit, cărora nu li se poate sustrage. Este în primul rând o chestie de cultură, mai precis, de știință. Și aci trebuie să intervină Biserica, fondând, controlând și

îndrumând instituțiile științifice, încurajând studiile cari pot duce la precizarea și formularea doctrinei.

Întărirea Bisericii în ea însăși este, fără îndoială, o operație necesară și interesantă. Ea nu e însă nici pe departe totul. Biserica, adică religia adevărată, trebuie să treacă la ofensivă și să pătrundă, fructificând toate încheieturile societății și rasei noastre. Este, cum am spus, vorba nu de o precizare și împuternicire teologică, cât mai ales de stabilirea unui nou cadru general de viață spirituală. Și nu e nimic artificial; ci, poate pentru prima oară în viața modernă a rasei noastre, în sfârșit, o concepție organică și, deci, cu sorți de fecunditate statornică.

Am mai spus-o și altă dată: este, pentru Biserică, un moment unic. Să nu-l scape, căci îi scapă pentru totdeauna.

De la noi, la Blaj

„Unirea” de la Blaj, plecând de la un articol apărut în foaia aceasta, stăruie asupra primejdiilor vieții universitare¹. Ea amintește că „Universitatea renunță să mai facă educație; ea ne dă știință”; și constată, în conformitate uneori cu adevărul — dar oare pe drept? —: „De la înălțimea catedrelor se batjocorește, nu o dată, credința în Dumnezeuul părinților. În loc de îndemnuri la viață morală, la înfrânare, făuritorii sufletești ai generației de mâine dau pilde abjecte de desfrâu”. (Eh! onorabili canonici, asta e ceva cam tare spus. Mă tem că, dacă ar fi vorba și de dovada unora din afirmațiile acestea, materialul ar lipsi. Generalizările nu sunt bune nicicând; cu atât mai mult în chestiuni așa de delicate: „De la înălțimea catedrelor... se dau pilde abjecte de desfrâu”.)

Să nu insistăm însă asupra acestor amănunte. „Unirea”, chiar dacă uneori ia harapnicul ca să izbească o biată mătă jigărită, atunci când un simplu „câț” ar fi fost prea de-ajuns, este o foaie în care ard precise intențiuni creștine. Suntem datori, deci, să trecem asupra exceselor de formă.

Nu este însă un exces de formă, ci o simplă lipsă de informație — vrem să nădăjduim —, când se apreciază asociațiile noastre creștine în felul următor:

„Chiar în sânul Ortodoxiei ni se par primejdioase aceste semne de trezire la o nouă viață. Născute din sugestii străine, alimentate — se spune — cu cărți și bani de departe, oricât de ideale ar fi dorurile sufletelor tinere grupate în ele, asociațiile lipsite de cârma sigură a puterii, căreia i s-a zis: *Mergeți și învățați*... pleacă, să admitem, de la Biserică și de la Ortodoxie, dar vor ajunge, fără doar și poate, în alte meleaguri, mai departe de sufletul românesc decât protestantismul însuși.”

Vrea prin aceste cuvinte „Unirea” să ne pună în gardă împotriva primejdiei unei acțiuni laice alături de cea a ierarhiei bisericești. Foarte teoretic, primejdia ar fi, în adevăr, de luat în seamă. În fapt însă, lucrurile stau altfel.

Asociațiile noastre creștine nu pleacă de la Biserică și Ortodoxie pentru ca să ajungă în „alte meleaguri”, ci, mai degrabă, procesul a fost invers: ele au plecat din „alte meleaguri”, hrănite *sigur* cu cărți și bani de departe; pentru a se îndrepta și, pe alocurea, chiar pentru a ajunge la Biserică și Ortodoxie. Asociațiile acestea nu sunt în nici un fel organizații... secrete. Socotim însă noi, cei cari le cunoaștem, că este absolut de prisos să pășim în publicul mare cu amănunte asupra structurii lor intime. Dar prietenii noștri și frații noștri de la Blaj ar fi putut cunoaște aceste organizații, dacă ar fi dorit-o. Ar fi văzut atunci cât de puțin ne ferim noi de scutul Bisericii și cât de bucuros contribuim la crearea – chiar în sânul acestei Biserici – a cadrului în care să înceapă și să rodească noile noastre adunări de educație și de viață creștină.

Neînțelegerea cu care ne întâmpină foaia uniților de la Blaj are însă cauze mai adânci. Este o nepotrivire, am zice, nu de dogmă, ci de viață creștină. „Unirea” încercuiește prea tare și prea strâns conceptul de Biserică, reducându-l, nu teoretic, desigur, dar în întrebuintarea curentă, la ceea ce noi am numi, aproximativ, ierarhia bisericească, slujitorii declarați ai Bisericii, călugării, preoții și episcopii.

Noi suntem ceva mai largi. În chip viu, Biserica noastră e, în adevăr, comunitatea credincioșilor. Și nu pentru că, teoretic, am crede noi că așa e mai bine; ci pentru că asta e tradiția noastră ortodoxă și românească. Sprijinindu-se pe studiile literar-filologice ale lui Alexe Procopovici, Nae Ionescu a stabilit, de altfel, în ultima sa *Duminică*², precis acest fapt. Inițiativa laică nu poate, deci, în nici un fel primejdui puritatea și unitatea de doctrină a Bisericii Ortodoxe.

Și ne este îngăduit o constatare? Avem impresia că frații noștri de la Blaj – să ni se ierte vorba cam vulgară – sunt „mai catolici decât papa”. Biserica-soră [a] noastră de Apus – pe care, în forma ei precisă și hotărâtă, o preferăm înfinit formulei hibride a uniatismului – nu este așa de categorică față de inițiativele laice. Să amintim numai tulburarea care a cuprins lumea creștină apuseană la votarea legii Combes și la soluțiile cari au fost puse atunci în discuție. Nu s-a vorbit de o reorganizare – așa zice aproape militantă – a laicilor? De ce atunci ne pune sub bănuială „Unirea” pe această temă?

Nu am stăruia atât asupra acestei deosebiri între noi și Blaj, dacă ea nu ar avea și o însemnătate practică imediată. Uniții vor să înceapă și ei o activitate printre studenți. Să o facă. Nu vom lucra împreună; dar vom lucra alături. Le dorim din tot sufletul succes. Dar tocmai pentru că dorim acest lucru, trebuie să atragem atenția asupra unor eventuale greșeli de metodă, pe care e pe cale să le provoace amintita îngustime a conceptului de Biserică. Din planul pe care „Unirea” îl schițează, s-ar putea înțelege că persoane bisericești concrete vor trebui să intervină în noua acțiune. Ar fi o eroare.

Tinerimea depărtată de credință și de Biserică trebuie să se întoarcă la ele; nu însă prin autoritatea Bisericii, exprimată prin intervenția preoților, ci, în chip natural, prin trăirea falimentului moral al Renașterii și al științismului, printr-o convingere personală, construită din elemente moderne de viață și de judecată. Preoții nu pot face acest lucru. Ei trăiesc, prin cultura și preocupările lor, oare-

cum în marginile vieții actuale. Ei vorbesc un anumit limbaj care, chiar dacă poate deveni din nou al nostru, nu mai e al nostru astăzi. Misiunea lor e în altă parte decât între studenți. Îi vom întrebuința, desigur, la ei trebuie să ajungem. Dar inițiativa să plece din altă parte: de la laicii de sigură credință creștină.

La Bran

Al șaptelea Congres al Federației Asociațiilor de Studenți Creștini s-a adunat de data aceasta la Bran. Iau parte la întâlnire studenți din Iași, București și Cluj. Cernăuții, cari au încercat în ultimul an constituirea unei asemenea asociații, nu au izbutit să trimită delegați. Au, în schimb, un participant. Cât despre Chișinău, facultatea de acolo — care, totuși, va trebui pe viitor să aibă rosturi hotărâtoare în aceste congrese, ca și în mișcarea religioasă a tineretului în genere — e prea nouă pentru ca să se fi putut deja încheia în sânul studențimii ei sămburi de ofensivă creștină.

Congresiștii au umplut duminică mica Biserică din Bran, unde cucernicul părinte Babeș sluji, nu fără emoție, la înfățișarea noului nostru tineret, cucernic și plecat vieții spirituale, Sfânta Liturghie. Iar după-masă au început lucrările congresului.

Nu sunt lucrări propriu-zise. Tinerii aceștia, cari de șapte ani se adună din ce în ce mai mulți, nu au nimic „de rezolvat”. E mai mult o luare de contact; pentru stabilirea, dacă nu a unei unități de metodă în opera de spiritualizare, cel puțin a unei unități de atitudine. Tinerii se cunosc, fac împreună vreme de 8-10 zile o serie de exerciții spirituale, discută teme și probleme cari le stau aproape de suflet; și se lămuresc: mai mult sufletește decât rațional.

Așa e bine. Căci Asociațiile Studențești Creștine nu trebuie să crească generații de teologi sau de exegeți uscați, cari transformă textele religioase în material de bucurii dialectice, ci oameni de credință caldă și fermă, disciplinați în viața lor lăuntrică după disciplina aspră, dar mântuitoare, a Bisericii.

Atâția oameni de conștiință privesc cu nădejde râvna creștinească a acestei generații, căreia războiul i-a tulburat — spre dezmeticirea și reculegerea ei — baza morală. Nu avem, în aceste împrejurări, dreptul să cerem Bisericii noastre a da pilda de disciplină și strășnicie?

Congresul studențesc de la Oradea

Uniunea Studenților Creștini, întrunită în congres la Oradea, a devastat casele de rugăciune evreiești. Asta dovedește la ce nivel spiritual stau tinerii noștri.

Ne închipuiam că mișcarea de renaștere a creștinismului, care e un fenomen general în cultura lumii de astăzi, se sprijină pe un fenomen de recrudescență a

religiozității în genere. Numai așa noul creștinism poate, în adevăr, să fie fecund ca formulă optimă – ca fiind de transmisiune divină – de valorificare a vieții religioase.

Studentii vor să ne încredințeze astăzi că ne-am înșelat. O recunoaștem. Dar nu ne-am înșelat asupra fondului însuși al problemei – ci asupra capacității lor de înțelegere, asupra seriozității și adâncimii lor sufletești. Studentii arată că pentru ei creștinismul e o firmă polemică și politică, nu o realitate spirituală.

A devasta o casă de rugăciune, a oricui, este semnul celei mai întristătoare secete sufletești. A devasta o sinagogă înseamnă însă, în specie, a nega *Vechiul Testament*, care este, în timp, baza însăși a *Evangheliei*, și a rupe continuitatea Bisericii lui Dumnezeu.

Iată ce nu înțeleg studentii – și iată de ce nu sunt creștini. Căci, lăsând la o parte aspectul politic al întâmplărilor: dacă tinerii noștri ar fi avut vreo problemă națională de răfuit cu evreii, puteau să o facă lăsând la o parte templul. Ei au atacat însă casa de rugăciune. Au vrut să o atace, sau au făcut-o fără să-și dea seama? În primul caz nu știu ce este creștinismul; în al doilea, nu e vie în ei imaginea Bisericii lui Dumnezeu. Păcat, în orice fel.

Păcat împotriva creștinismului, nu numai ca religie a iubirii; ci și împotriva realizării istorice a creștinismului. Legea veche este doar o etapă necesară a *Evangheliei* lui Hristos, o etapă care face parte integrantă din această *Evanghelie*. Pentru noi, creștinii, evreii nu sunt necredincioși întârziați pe drumul mântuirii; noi am ajuns la noua legătură – ei o așteaptă încă; așteaptă pe Mesia cu calul alb, care va veni să-i mântuiască și nu vor să afle că Mesia a venit.

Astea sunt sinagoga, *Vechiul Testament* și iudaismul religios, pe care Uniunea Studenților Creștini le-a insultat sângeros, prin distrugerile de la Oradea. Domnilor studenți, să învățați de aci înainte aceste lucruri e greu. Schimbați, deci, titulatura uniunii!

Noua tinerime

De joi până duminică au durat, la Căldărușani, lucrările Congresului Comitetului Balcanic. Comitetul Balcanic este o titulatură care sună mai degrabă a mișcare politică subversivă, e drept. De data aceasta, avem de-a face însă cu un alt fel de asociație. Faptul că locul lucrărilor a fost Mănăstirea Căldărușani e o indicație.

Comitetul Balcanic reprezintă și îndrumă acțiunea de lămurire religioasă ortodoxă a tineretului universitar din Peninsula Balcanică. E o organizație care, fără îndoială, stă în strânse legături cu Federația Internațională a Studenților Creștini, dar care, oarecum alături de aceasta, încearcă să fie un centru de realizare și de precizare a pietății ortodoxe.

Mișcarea e, mai ales din acest punct de vedere, interesantă. Pentru că ea arată cum, într-o organizație vastă, cu tendințe spre abstractizare și de schemă, încep în chip necesar să se desemneze grupe diferențiate, din pricina caracterului peremptoriu al realului și al concretului. În marea mișcare creștină a studențimii internaționale, deosebirile locale trebuie fatal să fie neglijate, pentru a se obține sămburele comun care leagă. Dar, în asemenea condițiuni, ideologia asociației alunecă în chip necesar înspre formula abstractă a unui teism universal-religios, care, sistematic și istoric, este rădăcina protestantismului.

Gruparea balcanică a studenților creștini este, așadar, reacțiunea firească a religiozității răsăritene, dovedit ca vie în formele ei specifice tocmai prin faptul că a reacționat. Ea este analoagă, în acest sens, cu rezerva principală formulată de studențimea creștină rusă, în momentul aderării ei condiționate la federația internațională în care se declara solidaritatea neclintită și absolută a acestei studențimii cu patrimoniul sacru de dogmă și pietate al Bisericii pravoslavnice. Suficiente motive, deci, pentru ca activitatea acestei asociațiuni să intereseze îndeaproape, prin făgăduielile ei de izbândă, spiritualitatea tinerimii noastre.

Au participat la lucrările congresului delegații studențești din Bulgaria, Iugoslavia și România. Grecia, unde mișcarea universitară creștină a alunecat în ultimul timp înspre o activitate pur socială, dar unde eforturile și dorința de refacere par a fi apreciable, a trimis doi reprezentanți cu atitudine mai mult informativă.

Au supravegheat și îndrumat lucrările profesorul Zenkovski, de la Institutul Teologic Rus Ortodox din Paris, Nikitin, de la Sofia, Kullmann, de la Geneva și dr. Stoianovici, de la Belgrad. De la noi, părintele profesor Galaction. Iar peste toți, Prea Sfințitul arhiepiscop Tit Simedrea, nu numai președinte de onoare al congresului, dar, prin calitatea și calitățile personale, imagine a Bisericii noastre, care se pleacă înțelegătoare peste frământările și străduințele celui mai bun tineret al nostru.

Acest tineret, l-am văzut. Desigur, ceva cam categoric și cu o ușoară trăsătură de *cassant*; fără practica atitudinilor rotunjite și... diplomatice, care nu pot lipsi într-o adunare internațională. Dar e tineret — și îl preferăm mai degrabă așa. Căci, în schimb, zbârnâiau de hotărâre fermă, de precizie ideologică și de fervență. Două au fost problemele mari ale acestui congres — deși dezbaterile lor se făceau mai mult incidental: atitudinea față de protestantism și legăturile cu Biserica țării. Dacă nu ar fi fost decât prezența Prea Sfințitului Tit, și caracterul adunării ar fi fost fixat. Dar mai erau și tinerii noștri, de la Asociația Studenților Creștini din România.

În ei, congresul a găsit o falangă hotărâtă pe răfuiala cu protestantismul; de o precizie de informație și de o înțelegere a perspectivelor care ar fi emoționat și pe cei mai blazați. Vigurosul și îndârjitul atac repetat împotriva asociației Y. M. C. A. este un mișcător model de fermitate și fervență spirituală. Iar mărturisirea legăturilor necondiționate cu Biserica-mamă, care se întrezărea în toate prilejurile, o dovadă dătătoare de nădejdi a sănătății lăuntrice a noii noastre tinerimi și a solidarității ei cu Răsăritul viu.

„Stockholmizantii”, sus sau jos, acolo unde sunt, ar fi putut asista la o drastică lecție, plină de învățăminte. E păcat că nu au fost la Căldărușani; li s-ar fi scutit, poate, un timp de băjbăială și de rătăcire stearpă.

Dar învățătura mai poate prinde cineva. Congresul de la Căldărușani a dovedit că există în țara noastră o nouă tinerime, cea creștină; cu grijă pentru viața ei interioară, mărturisindu-se categoric pravoslavnică și îndreptându-se înspre Biserica neamului și istoria ei națională, ca înspre un adevărat *hortus animae*¹. Va înțelege Biserica această chemare; și va fi ea în stare să o împlinească?

Folosința lăuntrică a Ortodoxiei

Doi prieteni mai tineri m-au cercetat la redacție. Fac parte, ambii, din mișcarea studențească creștină, unde au un rost, de fapt, conducător¹. Sunt între primii care au înțeles că organizația Y. M. C. A. nu putea da roade, decât dacă se altoia pe structura noastră spirituală ortodoxă. Cu unele păcate, a căror conștiință apasă greu asupra lor, dar ale căror consecințe le acceptă deschis, cu curaj și fără spiritul de înfruntare – duc o viață creștină și se recunosc membri ai Bisericii noastre pravoslavnice, pe care – cu o disciplină și intransigență călugărească, o doresc întoarsă la strălucirea ei rodnică de odinioară, în cel mai strict cadru dogmatic și canonic. Eu, care nu sunt străin de contactul cu tinerimea, nădăjduiesc în ei, ca în purtătorii noii spiritualități rumânești.

Tinerii mei prieteni, după ce au luptat și s-au străduit atât pentru precizarea și predicarea perspectivei ortodoxe, vin să mă întrețină asupra unor neliniștitoare constatări. Sunt, ambii, oameni de observație precisă și de construcție. Nu se lasă, deci, furați de propriile lor dorințe, ci – cu rara și cruda pasiune a realității – nu se conduc decât de fapte. Informația lor e, deci, întotdeauna justă.

Ei cred, în speță, că tânăra, dar puternica mișcare ortodoxă a tinerimii române este amenințată astăzi de apariția nedorită a tot felul de ortodoxizantii. Tineri agitați, superficiali și ambițioși dau iama în „ortodoxia” pe care o confiscă pentru bietul lor steag pirpiriu. Toată lumea e azi „ortodoxă”. Că nu prea știu ce e aia, că nu le arde deloc a duce viața indicată de noul crez pe care îl adoptă – asta e de la sine înțeles.

Nu e aci o primejdie pentru adevărata Ortodoxie? Dar faptul era fatal să se întâmple. Personal, l-am prevăzut mai demult; martoră e chiar foaia aceasta, în care mai acum un an puneam în gardă față de literaturizantii Ortodoxiei. Orice ideologie își are paraziții ei. Și orice ideologie tinde să devină modă, mai ales când răspunde în chip prea evident unor necesități ale vremii. Dar niciodată trecerea în modă nu a bagatelizat un suflu de nouă și adevărată viață spirituală.

Să ne vedem, deci, de treabă, fără a lua seamă la „neofiți”. Că doară nu umblăm noi după monopolul Ortodoxiei – ci după folosința ei lăuntrică.

Pentru înființarea unui ordin călugăresc de cărturari

La Sfântul Gheorghe, în Ardeal, s-au adunat și de data aceasta, în congresul lor anual, studenții creștini. Programul lor de activitate, mai bogat și mai bine cumpănit decât anul trecut, învederează o serioasă aplecare asupra nevoilor vieții lor lăuntrice și umple de nădejdi. Aspră disciplină intelectuală și etică, largi avânturi metafizice, strictă înțelegere a nesecatei comori de spiritualitate a vieții ortodoxe, în cadrele strașnic respectate ale Bisericii — iată sâmburele în jurul căruia se clădește acțiunea mântuitoare a Asociației Studenților Creștini din România.

Cine îi cunoaște nu se poate refuza prețuirii lor. A, desigur, sunt ușoare nesiguranțe, mici ezitări și întoarceri, uneori chiar exagerări, intransigență... Sunt! Dar asta e coaja de contingent și de cotidian. Pe drumurile grele ale mântuirii cresc și spini; și picioarele tinerilor învățăcei sângerează adesea. Are însă asta vreo importanță — și se plânge cineva?

Ceea ce caracterizează mai ales acțiunea A. S. C. R. în ultimul timp este serioasa ei bază științifică. Tinerii cetesc, studiază, învață. S-a ieșit din faza „atitudinilor” creștine; au fost depășite „spleenul”, „cafard”-ul, „katzenjammer”-ul filosofic, care mai mult creau nostalgii decât delimitau pozițiuni. Astăzi, tinerii se îndreaptă prin disciplina cuvântului scris, care e, totuși, cea mai bună garanție împotriva visării bolnăvicioase. Iată de ce, noua mistică ortodoxă, care se creează văzând cu ochii, nu e rătăcire bezmetică și necontrolată, ci se ridică solid, ca o aspră disciplină intelectuală.

A, dacă Biserica noastră ar fi astăzi alta! Dacă ar exista, în adevăr, în sânul ei omul de hotărâre aprigă, care să restaureze — împotriva tuturor modernismelor slăbănoage — vechea strălucire a așezării dumnezeiești! Poate că toată această generație de tineri ar fi alt fel folositoare Bisericii. Poate că ar fi îngăduit să ne gândim la înființarea — în cadrele Ortodoxiei — a unui ordin călugăresc de cărturari, care să reînvieze epoca de glorie scriitoricească a unui Sf. Ioan Damaschin, Sf. Ioan Hrisostom și a atâtor altora.

Poate! Dar, deocamdată, Biserica noastră urăște pe călugări și îi prigonește cât ce poate. Și are dreptate; pentru că numai o puternică viață călugărească ar fi în stare să aducă duh nou în Biserică. Deci, nu-și va face nimeni păcatul să arunce pe tinerii creștini, care se adună astăzi la Sfântul Gheorghe, în luptă cu înalții noștri chiriarhi.

Ce va fi însă mai târziu, nu știm. Așteptăm, dară, și e sigur că vom vedea!

Dezorientare duhovnicească

Domnița Ileana a convocat la Palatul Cotroceni doamnele din comitetul Asociației Creștine a Femeilor Române, pentru a mijloci o împăcare. Căci, după cum se vede, nobilele doamne se ceartă.

Ne pare rău. Ne pare rău pentru că în fruntea acestei asociații se așezase, întreprinzătoare și activă, Principesa Ileana, cel mai tânăr vlăstar al dinastiei noastre și, fără îndoială, un copil plin de bucuria creatoare a vieții sănătoase.

Inițiativele ei erau puternice; înviorate de o tinerețe generoasă și de o caldă și emoționantă iubire de oameni. Am avut prilejul să văd în vara anului 1927 colonia de vacanță, pe care Principesa o conducea personal și direct, la Bran. E imposibil ca cineva să se fi putut sustrage unei puternice impresii.

Impresia mea a fost însă dublă. Căci situația prezenta și o latură de umbră, care nu se putea șterge. O gravă dezorientare duhovnicească plutea peste întreaga colonie, care – dragă Doamne! – era creștină și (pentru că în țara românească, patronată de o domniță a țării) prezumată ortodoxă.

Principesa era însă rău sfătuită – sau nu era sfătuită deloc. Îi putea cere cineva să fie așa de orientată în treburile spirituale și dogmatice, încât să posede linia sigură a acțiunii ortodoxe, singura cu adevărat rodnică în țara și în sufletele noastre? Ar fi absurd! Avea nevoie de un sfat și de un director de conștiință. I-a lipsit atât din lagărul clericilor, cât și din cel al laicilor.

Și astfel, emoționanta energie creatoare a tinerei domnițe s-a găsit dintr-o dată încadrată în calculele șirete, din care e țesută insidioasa mașinărie a triumghiului albastru (Y. M. C. A.); ultimul berbec de asalt al francmasoneriei americane împotriva lumii creștine.

Astăzi, cucoanele din comitet se ceartă. Intrigi, sfori și acuzații grave, unele chiar precise, sabotare reciprocă și scandaluri în care – ce urât lucru! – e vorba și de bani. Principesa vrea să împace astăzi lucrurile? E greu! *Tabula rasa* – asta e soluția! Și de la capăt!

Există o experiență concludentă. Când studenții noștri au plecat din triumghiul roșu și au coborât în subsolul în care asistam, cu inima strânsă de emoție, dar cu ochiul rece, la constituirea primei asociații ortodoxe viabile, ne dădeam seama că nu era altceva de făcut. Prea Sfînțitul Sîmedrea, care a patronat de la început această mișcare, îi cunoaște încheieturile.

Domniță, această experiență trebuie folosită.

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieții monahale

Ieromonahul Dionisie Lungu face să apară din nou gazeta „Glasul monahilor”¹, pe care, în râvna sa de a contribui la renașterea monahismului, o scrie și o împarte fără nici un ajutor.

Nu cunosc personal pe Dionisie Lungu. L-am văzut o dată, mai demult, la o stație de tramvai, discutând aprins cu o înaltă față bisericească. Era amărât și mânios. Fața arsă de o neliniște lăuntrică, ochiul încruntat și nesigur. În fața liniștei reflectate și stăpânitoare a celuilalt, glasul lui căpăta înmlădieri stranii, dar din când în când vorbele plesneau ca un bici. Era neliniștitor, ca orice om care nu-și poate înfrânge voința; dar era și epic; ceva din neamul chinuit al Nebunului întru Hristos străfulgera în rătăcirea lui neînfricată.

De atunci l-am întâlnit de multe ori, prin locuri de adunare nevoită a multilor; prin gări, prin trenuri, prin piață; împărțind peste tot cuvântul mântuirii prin viu grai, sau de-a dreptul în cărțile tipărite de Institutul Biblic.

Îl știu astăzi, chiar dacă cu puteri reduse, ca un neînfrânt atlet al restaurării vieții călugărești. Dar, iată, mă îndoiesc dacă drumurile lui sunt cele bune.

Criza monahismului o cunoaștem cu toții, în tot tragicul ei. Mănăstiri ajunse localuri de petrecere, atunci când nu se năruie sub părăsire aproape desăvârșită; monahii, bieți oameni necăjiți, umiliți de zarva vieții lumești, nesiguri de ei înșiși, fără nici un fel de cultură și fără viață interioară, terorizați de mai marii lor imediați, ținându-se în umbra schiturilor nu din râvnă religioasă, ci din incapacitate organică de a-și avea un rost în viață, adunați, deci, acolo ca într-un azil de infirmi.

Rezultatele acestei stări de lucruri se fac simțite în chip dureros de îngrijorător în chiar ființa *formală* a Bisericii noastre. De câte ori se ivește o vacanță la episcopat, lipsesc candidații; în așa grad, încât, dacă nu s-ar îndura Dumnezeu să văduvească din când în când vreun preot mai de seamă, scaunele vlădicilor noștri ar rămâne neocupate.

(Iată un amănunt la care ar trebui să se gândească cei pe care îi nemulțumesc alegerile episcopale.)

Deci, situațiile sunt cunoscute și necesitatea unor schimbări radicale în tagma noastră călugărească, general resimțită.

Dar, pentru a reacționa, ieromonahul Dionisie Lungu alege calea presei și a revoltei. De două ori fals.

Prima, pentru că marele public, necunoscător al împrejurărilor reale, și gata întotdeauna a acuza — deși foarte rar pregătit a înțelege — nu are nici un cuvânt de spus în această afacere.

Al doilea, pentru că revolta, în sânul Bisericii, este o aberație pur și simplu. Un revoltat în cele bisericesti nu poate avea, *a priori*, dreptate. Afirmatie cam bizară pentru lumea noastră, trăind sub egida individualismului, subiectivismului și a liberului examen, dar reprezentând o realitate spirituală și istorică – singura fecundă! – pentru cei învățați a judeca în alte categorii decât cele ale iacobinismului contemporan.

De aceea, părinte Dionisie, râvna dumitale o prețuim după cuviință; dar ți-am dorit-o disciplinată: pentru liniștea dumitale și pentru rodnicia frământărilor în cari trăiești.

Disciplina călugărească

Părinte Dionisie, am cetit cu luare-aminte ultimul număr din „Glasul monahilor”, în care îmi adresezi „o justificare” și îmi ceri „un răspuns”. Și, după repetată cetire, iată, nu am nimic de schimbat în tot binele sau răul pe care l-am spus cu alt prilej asupra trudei și râvnei Cucerniciei tale.

Dar, de bună seamă, în cele scrise nu am fost destul de răspicat; și nu ne-am înțeles. Să încerc, deci, să mă lămuresc acum.

Raționamentul Cucerniciei tale e simplu și clar:

situația monahismului e tragică; dacă ea continuă, monahismul dispare;

să împiedicăm această dispariție a monahismului (care ar fi fatală Bisericii) atrăgând atenția chiriarhilor asupra primejdiei;

Ergo: „Glasul monahilor” cu proteste, cu strigăte de alarmă, cu înfățișare de lucruri grave, cu stabilire de responsabilități etc.

Se poate obiecta ceva împotriva acestui raționament, așa de logic, așa de solid? Iată, însuși d-l avocat Popescu Tudor va scrie în numărul viitor al gazetei „Glasului monahilor”, „răspunzând celor publicate în ziarul «Cuvântul» de d-l Nae Ionescu, dacă călugării au dreptul sau nu să se apere prin presă”.

Părinte Dionisie, știu că vei fi mai bucuros să capeți răspunsul meu *acuma*. Iată-l. Raționamentul Cucerniciei tale este, pentru un cetățean al statului, fără cusur. Pentru un călugăr, el este însă *fundamental fals*.

Ai uitat, părinte Dionisie, că există o disciplină călugărească: aspră, absurdă pentru noi, cei din afară, dar singura mântuitoare! Îți dai seama că vorbești neîntrebat? Și poți să măsoari adâncimea neagră a păcatului acesta în care – din râvnă călugărească, totuși – ai căzut? Cine te-a așezat pe Cucernicia ta judecator peste oameni și fapte – mai ales când acești oameni fac parte din ierarhia Bisericii lui Hristos? Nu se poate trăi cu trei lei pe zi? Știu și eu că nu se poate! Unii ierarhi compromit Biserica? Știu și eu că o compromit. Dar de ce te simți Cucernicia ta chemat să crezi că poți purta sfintei noastre Biserici mai mult de

grijă decât îi poartă Dumnezeu însuși? Sau poate te socoti însăși trâmbița cu care Dumnezeu scutură din amănunț și din pierzanie toată ierarhia Bisericii noastre românești?

Cum îți îngădui, părinte Dionisie, să te ridici deasupra patriarhului însuși și să-l judeci – fie chiar lăudându-l? Zici: „Toată lumea știe că am o mare admirație față de Î. P. S. sa Patriarhul”; sau: „l-am lăudat și am spus tuturor...”. Vai, părinte Dionisie, îți închipui atitudinea asta judecată în cadrul disciplinei călugărești catolice?

Reforma vieții monahale? Desigur. Dar să începem fiecare cu reforma noastră înșine. Ce să faci, părinte Dionisie? Întâi, și mai apoi să fii Cucernicia ta monah; dar monah adevărat.

Iar grija problemelor mari ale Bisericii noastre las-o în seama celor cărora le cade, prin canoane, această povară... Și în nădejdea lui Dumnezeu!...

Trei, Doamne, și toți trei...

Pe ziua de ieri, trei confrăți își ostensează penele ca să mă lămurească asupra unor lucruri pe care eu nu le-aș fi înțeles. Și, toți trei, din tabere deosebite, sunt foarte supărați. Nu mă surprinde deloc. Când cineva intră, la vârsta mea, în presa cotidiană, nu o face pentru a se împrieteni cu toată lumea, ci pentru a spune ce are de spus. Preopinenții mei, întrucât sunt oameni de meserie, știau că gazetăria nu e tocmai cel mai potrivit mijloc pentru a-ți crea prietenii.

Cum eu însă nu înțeleg „a polemiza” decât dacă în această întâlnire se pot preciza anumite idei și lămuri anumite atitudini doctrinare, o să-mi permit a stăruie în metoda care urmărește miezul lucrurilor și neglijează efectele de stil.

Să răspundem, deci, pe rând.

„GLASUL MONAHILOR”¹. Cu confrății de aci e greu să ne înțelegem. Noi suntem încredințați că cea dintâi regulă de viață călugărească, și singura care poate duce, chiar azi, la refacerea monahismului, este DISCIPLINA. D[umne]a[lor] cred că există anumite cazuri în care răzvrătirea împotriva ierarhiei bisericești e nu numai îngăduită, ci [și] de-a dreptul necesară. Discuția noastră, care, prin ultima întâmpinare a „Gl[asului] mo[nahilor]”, a degenerat, a dus la afirmarea unor convingeri extrem [de] opuse. Continuarea convorbirilor nu mai poate fi de nici un folos.

„ADEVĂRUL”². Eu am afirmat că felul nostru de a înțelege viața publică nu se poate reduce la maurassism + mussolinism + sorelism; că toate aceste aspecte ale vieții publice europene nu sunt decât semnele locale ale unei schimbări de structură spirituală cu mult mai largi; schimbare care ne atinge și pe noi, unde va trebui să ia însă forme specifice. Din aceste afirmări, „Adevărul” con-

struiește două contradicții: una, între mine și Pamfil Șeicaru; alta, între mine și... mine.

Nu văd să fie nici o contradicție între ce a scris și gândește prietenul Șeicaru și afirmațiile mele. Afirmația „Adevărului” ar trebui, deci, dovedită.

Între mine și... mine? De ce? Pentru că am conferențiat la „Sindicatul” din Brezoianu? Am conferențiat, desigur. Dar spunând exact aceleași lucruri pe cari le susțin [și] astăzi. Lucrurile se pot controla.

„POLITICA”³. Am răspuns d-lui Gavril, arătând că „protestantismul” are o accepție mai largă decât cea pe care o întrebuințează d-sa. D-l Gavril recunoaște că, dacă acceptă definiția mea, suntem de acord. (Adică: în fond suntem de acord.) Dar nu poate primi accepția mea, pentru că „protestantismul este o biserică bine definită, cum sunt ortodoxismul, catolicismul, iudaismul – confuzie între protestantism și lutheranism. Protestantismul rămâne o numire generică. Nu?”.

Nădăjduiesc că precizările mele contribuiesc la lămurirea celor cari urmăresc discuția. E singurul lor rost.

Pentru restaurarea tradiției monahale ardelene

Prea Sfințitul Niculae Bălan, arhiepiscop de Sibiu și mitropolit al Ardealului, a trimis de ziua Nașterii Domnului tuturor credincioșilor săi o epistolă pastorală, cerându-le să contribuie la reclădirea vechii mănăstiri brâncovenești de la Sâmbăta de Sus. Scrisoarea, însuflețită de un larg și înalt spirit păstoresc, găsește cuvinte grave și emoționante pentru îndemnul acesta, pe care îl socotim drept cea mai caracteristică manifestare a Ortodoxiei ardelene de la Unire încoace.

Căci nu este vorba numai de reconstituirea unui monument istoric, operă care, e drept, și-ar avea interesul ei artistic și cultural-național. Ci, trecând cu mult peste aceste intenții de reclădire a unui centru de viață călugărească, înțelese a deveni focar de ofensivă creștină.

Dar refacerea noii mănăstiri în Ardeal este un lucru nou și întru toate semnificativ. Căci ortodocșii din Vechiul Regat și din Basarabia, cari își mai dau seama încă de ceea ce ar putea să însemneze Ortodoxia, dacă, printr-o minune i s-ar pune din nou în lucru resorturile intime, au constatat întotdeauna cu îngrijorare bunăvoința redusă pe care prelații noștri ardeleni o puneau în înțelegerea problemelor călugărești.

Este adevărat, de atâta vreme, în Ardeal, tradiția vieții monahale a fost pierdută. Lupta care, de aproape trei veacuri, s-a purtat împotriva Bisericii ardelene de Răsărit lovise mai ales în așezămintele mănăstirești. Înfrânata tânguie din *Plângerea Mănăstirii Silvașului*:

... De mânie s-a umplut ca un parados
 Și asupra cinului călugăresc s-a întors
 Ca de tot să-l prăpădească,
 Prin Ardeal să nu se mai găsească,
 Mănăstirile de piatră le-au surpat,
 Schiturilor de lemn foc le-a dat...

pe care o reproduce „Telegraful român” de la Sibiu, este o credincioasă răsfângere a realităților istorice de pe vremuri. Biserica noastră de peste munți a fost constrânsă, deci, a se desfășura mai ales pe linia de viață a clerului de mir.

De aci, adică din această lipsă forțată de tradiție monahală, atitudinea uneori chiar mai mult decât indiferentă a Ortodoxiei ardeleni față de puterile spirituale ale călugărismului; de aci și bănuiala de tendință laicizantă care, pentru noi, apăsă asupra Bisericii Orientale de dincolo.

Prea Sfințitul Niculae al Sibiului ne dezmințe, și anume prin cea mai bună metodă: printr-o mare faptă creatoare. Să-i fim recunoscători. Și să dorim ca toți oamenii de bine să se grăbească a fi sprijinatorii înaltului său gând.

Pentru restaurarea monahismului

Sfântul Sinod, adunat în sesiune de primăvară, a fost sesizat de o suplică, semnată de o seamă de prieteni ai călugărismului, prin care se cere o mai mare grijă a Bisericii constituite pentru viața noastră mănăstirească. Desigur, în pasul acesta sunt cuprinse și anumite greșeli. Numele semnatarilor nu sunt toate în natură a inspira cea mai necondiționată încredere în râvna pravoslavnică a suplicanților; iar, pe de altă parte, faptul că toate exemplele de rea gospodărire a mănăstirilor se aleg dintr-o singură eparhie e o gravă neîndemânare tactică, doveditoare că mișcarea aceasta poate avea și dedesubturi pătimase.

Nădăjduim, totuși, că Sfântul Sinod va ști să treacă peste aceste erori, oricât de însemnate ar fi ele, și va merge de-a dreptul la miezul chestiunii, care e mai însemnată încă. De o reorganizare a vieții monahale este absolută nevoie; monahul singur fiind în stare a păstra neștirbită, amplificând-o chiar, comoara de înaltă și fecundă spiritualitate a Ortodoxiei. Ceea ce, trăit și nu numai gândit, e mai cutremurător și mai sublim în religiozitatea noastră răsăriteană numai prin mănăstire poate dăinui. Încercările de reînviere și de înnoire ale Bisericii sunt bune, fără îndoială, și de laudă. Ele nu au însă nici o garanție de autenticitate și de adâncire, atâta timp cât viața mănăstirească se închircește.

Că monahismul nu se mai poate încadra convenabil în ritmul vieții moderne? Că ar trebui, poate, căutată o formă de practică religioasă în direcția oblatului sau terțiarismului apusean? Astea sunt chestiuni și probleme cari de aci înainte trebuie discutate. Și tocmai asta cere și întâmpinarea prietenilor monahismului: să se ia în mai de-aproape dezbateri, în ședințele Sfântului Sinod, problema.

însemnată între toate, a situației și a perspectivelor vieții mănăstirești. Ei vor o conducere centrală. E bună. Am pledat și noi odinioară pentru ea. Am propune însă ceva mai mult: să se pună în discuție chestiunea monahismului în tot interesul ei. Ca să știm o dată pentru totdeauna dacă da sau nu, Sfântul Sinod este interesat la dănuirea mai departe a vieții călugărești.

Înalta noastră adunare ecleziastică are această îndatorire. Să nu se uite că locurile de conducere în Biserica noastră sunt deținute de prelați ardeleni, cari și așa sunt bănuți de prea puțină înțelegere pentru monahism. Persistența Sfântului Sinod în a ocoli această problemă nu e de natură decât a întări asemenea bănuială. Cum totuși, după credința noastră, această părere e falsă, suntem siguri că Sfântul Sinod se va grăbi cu punerea problemei, pentru a scoate pe chiriarhii ardeleni dintr-o situație delicată.

Banul săracului

Mănăstirile noastre sunt sărace. Sărăcite de expropriere și de lipsa de dărnicie contemporană. Dar, așa sărace și istovite cum sunt, ele mențin dreaptă credință curată și neștirbită. La adăpostul zidurilor sfinte pâlpâie încă suflete însetate după o lumină de sus și un dor de înfrățire cu viața cea unică și veșnică, propovăduită de Mântuitorul nostru.

Cultura laică, prin reprezentanții ei autorizați, a fost obligată să recunoască valorile culturii răsăritene în umbra mănăstirilor, valoarea etică și intelectuală a mănăstirii ca instituție. Nu se poate cere mai mult laicismului, care prețuiește rațional și nu justifică revelația.

Dar li s-au luat mănăstirilor veniturile cu cari întrețineau tiparnițe, focare de credință și ateliere cu artizani buni și meșteri. Că s-a făcut bine sau nu, ne-o dovedește situația jalnică în care au ajuns mănăstirile noastre; când nu mai sunt în stare necum să-și întrețină bunele așezăminte, dar nici măcar pe membrii cinului. Mănăstiri strălucite, ce au intrat în tradiția neamului – în lipsă de voievozi și boieri darnici, cari să le mai înzestreze –, își târâie existența, susținute de ofranda publică. Trăiesc, adică, din pomenile dreptcredincioșilor. Dar se vede că înalta conducere bisericească a crezut că și aceasta e prea mult.

La 15 august s-a ținut hramul Mănăstirii Pasărea. Dreptcredincioșii au dăruit mănăstirii din puținul lor, cât i-a tras inima. Și-au dat obolul pentru întreținerea lăcașului sfânt.

Iată însă că sosește protosinghelul Nicodim Zamfirescu cu poruncă de la Sfânta Patriarhie, să ridice pitacii colectați de la credincioșii inimoși. Înalta conducere a treburilor bisericești crede că banul săracului, dăruit cu dragoste sfintei mănăstiri, trebuie să ia drumul casieriei centrale. E de prisos să spunem că măsura e greșită. Mănăstirile sunt destul de sărace, oropsite și lipsite de venituri. Ele nu pot corespunde menirii, și creștinești și culturale, pe care o au în viața

noastră socială. Tocmai din pricina veniturilor derizorii pe care le au. A le mai răpi și puținul căpătat din milostenia credincioșilor la zile mari înseamnă a le lăsa de-a dreptul în voia soartei. Colectele au un scop precis: sumele strânse să fie destinate pentru reparații, întreținere și nevoile vieții aspre monahale.

Măsura Patriarhiei nu e dreaptă: banul sărmanului trebuie să meargă de-a dreptul în vistieria mănăstirii, pentru nevoile ei și după voia săracului. Nu în altă parte.

D. Clericii

Preoții

În câteva numere consecutive din „Telegraful român”, harnicul ¹ de la Arhiepiscopia Sibiului se ocupă de problema recrutării clericilor noștri². Lipsa de preoți este, în adevăr, acută. În general, noul stat românesc a crescut prea repede pentru ca să-și poată crea la timp oamenii necesari la îndeplinirea diferitelor funcțiuni. Așa-numitul nostru aparat administrativ stă, nu numai calitativ, dar și numeric, mai prejos de nevoile țării. Dar, în alte direcțiuni, completările se fac repede și cu folos. Iată, de pildă, la Ministerul Sănătății, aflăm mai zilele trecute că toate locurile oficiale de medici sunt ocupate.

În Biserică, lucrurile merg mai încet. De ce? Situația materială nu tocmai clară a preoților este, desigur, o pricină. Dar nu cea mai însemnată. Căci, în același timp în care parohiile noastre de țară rămân văduve de preoți, lumea noastră tânără se îngrămădește prin ministere și administrații comunale, unde nu-i așteaptă decât o viață mediocră din toate punctele de vedere. Atunci?

Este foarte probabil că preoția nu exercită astăzi asupra tineretului decât o atracție foarte redusă, din cauza lipsei de prestigiu social de care această tagmă ar trebui să se bucure în orașe.

Pentru târgovețul nostru, preotul este un om trăind oarecum în marginea societății. El duce o viață a lui, vorbește un limbaj al lui, e respectat mai degrabă ca un fel de taumaturg, în puterea căruia nu prea crezi, dar cu care, în orice caz, nu e bine să fii pe picior de dușmănie. Este întotdeauna ceva străin în raporturile dintre orășeanul cult și preot.

Un ofițer — cel puțin așa era înainte — are o situație privilegiată. Abia ieșit din școală, i se deschid toate ușile. Situația lui socială e precisă; știi de unde să-l iei și unde să-l pui. Cu preoții, lucrurile se întâmplă tocmai pe dos: tovărășia lor e mai degrabă evitată. Desigur, și pentru faptul că ei, fiind oamenii Bisericii și ai lui Dumnezeu, prezența lor impune fiecăruia un control al atitudinii,

al vorbei, care, pentru lumea noastră, lipsită de disciplina vieții, este oarecum penibil. Dar și pentru un alt motiv, mai adânc: există o diferență de nivel sufletească între laici și preoți. În generalitatea lor, aceștia din urmă sunt fii de țărani, cari, grație culturii lor speciale, nu se pot sintoniza sufletește cu restul oamenilor.

Preotul va intra efectiv în viața de fiecare zi a orașului atunci când el însuși va fi, la origine, orășean. Dacă păturile sociale mai ridicate și-ar trimite copiii la preoție, răceala aceasta, impenetrabilitatea aceasta ar dispărea și prestigiul preoției s-ar ridica. Așa este aiurea, așa va fi, desigur, și la noi.

Dar acum s-ar putea ajunge aci? Problema este mai dificilă. Cred, în orice caz, că o schimbare ar trebui să pornească de sus în jos, și anume, prin ridicarea prestigiului studiilor teologice; prin ancorarea lor în mijlocul preocupărilor spirituale moderne. Ce este astăzi un teolog pentru atmosfera științifică românească? Un om care vorbește o limbă neînțeleasă, pentru a debita lucruri inactuale, în care nici el nu mai crede. Ce trebuie și ce poate să fie un teolog? Un învățat însuflețit de Duhul Sfânt, care a trecut *dincolo* de înțelepciune și de știința vremii noastre. Nu rămas, deci, în urma științei, ci depășind-o, după un studiu precis.

Dacă schimbarea aceasta s-ar face, nu văd cum orășenii ar ezita în fața studiilor teologice și în fața consecinței lor necesare, preoția.

Dar, evident, considerațiile noastre duc într-o „fundătură”. Căci, pentru asemenea schimbări, avem nevoie în primul rând de ajutorul înaltelor școli de teologie. Vor avea ele curajul să-și mărturisească deficiența?

Suntem siguri că nu.

„Adunările creștinești”

Sâmbătă [1 decembrie 1926], acum o săptămână, s-a deschis la Biserica Sfântul Pantelimon, sub conducerea părintelui Gh. Crețu, seria „Adunărilor creștinești”. Părintele N. Popescu a arătat celor de față rostul acestor adunări; iar părintele I. Bedreag a cetit și a comentat pentru ascultători *Evanghelia* „Celor chemați la nunta fiului de împărat”. Asemenea adunări vor urma regulat în fiecare sâmbătă, la orele 7 seara, la Biserica Sfântul Pantelimon.

Iată faptul brut, ca o informație de gazetă. El nu este, din fericire, izolat. Sunt din ce în ce mai mulți preoți cari au început să facă în cursul săptămânii slujbe de vecernie. Nu vreau să numesc pe cei pe cari îi știu, pentru că nu aş vrea să jignesc pe atâția alții, a căror activitate o ignorez. Dar iată, de pildă, la o biserică din inima Capitalei, și anume, în centrul comercial cel mai puțin românesc, un preot harnic și dăruit de la Dumnezeu placardează, în fiecare zi, la ușa sfântului locaș: „Astă-seară, la orele 6, rugăciune”; sau: „Măine, la orele 7 seara, slujbă de pomenire”; ș. a. m. d. Încetează, deci, sistemul slujbelor și bisericilor vestite pentru acatiste de tot felul: pentru găsirea unei perechi de cercei furați, pentru pedepsirea unui dușman, pentru măritarea unei fete bătrâne, și atâtea

altele, cari aveau mai degrabă la bază o întunecată superstiție, decât o izbăvitoare credință. Preoții încep să-și exercite din plin ministerul — cel adevărat.

De-abia acum începe, prin urmare, opera de încreștinare, de educație religioasă a publicului. E un semn îmbucurător activitatea aceasta. Cu atât mai mult cu cât ea nu pornește dintr-un ordin expres de sus, ci din râvna apostolească a preoților noștri — chiar dacă întăriți și încurajați de sfaturile îndrumătoare ale înaltelor foruri bisericești. Am putea spune că preoții sunt oarecum solicitați din afară, de dorul din ce în ce mai viu exprimat al poporului de a asculta, înțelege și urma cuvântul *Evangheliei*. Am putea spune, desigur, Nu este mai puțin adevărat însă că aceste nevoi, cari se fac nou simțite astăzi, găsesc în preoțimea noastră nu numai rezonanța necesară, ci și entuziasmul înfăptuirii și necesitatea de a organiza, îndestula și lărgi acest dor al maselor de cuvântul sfânt.

„Adunările creștinești” de la Sfântul Pantelimon sunt, în adevăr, un caz din cele multe. Preoțimea noastră se reculege. Ea începe să se pătrundă de rosturile ei, activitatea se anunță rodnică. Fie ca [și] condițiile materiale de viață să nu le frângă entuziasmul; pentru ca să putem asista chiar noi la reîncreștinarea neamului.

La o aniversare

Sunt acum câteva luni când, odată, scriind cuvinte de mulțumire și de înținare față de atitudinea nu întotdeauna creștinească a confrăților de la „Unirea” din Blaj, o doamnă română, catolică din Vechiul Regat, m-a întâmpinat cu încurajările și precizările ei, pe care mi le trimitea scrise, dintr-un mic oraș de provincie munteană.

Doamna era mai aspră și mai amarnică decât mine. Bieții preoți, redactori ai „Unirii” erau scuturați cu vorbe pe cari eu unul nu aş îndrăzni să le repet — să le cred potrivite, încă și mai puțin —; respirau rândurile acelea și un fel de disconsiderare a catolicului pur față de unitul-țăran-boierit în ale religiei, sau, în orice caz, intrat în neamuri mari.

Dar doamna, corespondenta mea, pe care, după caligrafie, o bănuiesc a fi o distinsă femeie în vârstă, voia să fie obiectivă. Deci, îmi atrăgea atenția și asupra foilor sibiene: „Telegraful român”, „Lumina satelor”. Nu am prea înțeles-o. „Telegraful român”, da; conced că foaia aceasta, din necesități polemice, face adesea, în ton neprietenesc și în înțepătură, *pendantul* „Unirii” de la Blaj. Dar „Lumina satelor”? Am cercetat-o întotdeauna cu bucurie și plăcere. Nu ca cel care vrea să afle; ci doar ca cel cu ochiul critic. Impresia unei munci modeste, stăruitoare și rodnice, de încreștinare nu s-a dezmințit niciodată.

Acum „Lumina satelor” a împlinit cinci ani de neîntreruptă apariție. Ce a făcut ea în acești cinci ani se poate vedea ușor. Căci harnicul părinte I. Trifa, redactorul foii, a adunat în 12 cărți „toată școala sufletească” a „Luminii satelor”.

Le-am citit pe toate. Sunt cărți bine și potrivit tipărite, împodobite cu frumoase chipuri religioase – e adevărat, unele prea de-a dreptul luate din așa-numitele *Erbaungsbücher* protestante; ele cuprind tâlcuiri din *Vechiul Testament*, istorioare morale, adânciri în *Evangheliu* și viața Mântuitorului ș. a. Un scris care, în adevăr, poate să rămână; care nu se leagă de viața trecătoare a zilei, ci e, în cel mai propriu înțeles al cuvântului, o școală; și încă, una căreia e imposibil să-i lipsească succesul și roadele.

Munca părintelui Trifa este o pildă.

M-a oprit însă mai ales broșura intitulată *Intrați în Oastea Domnului*. Oastea Domnului Iisus este o asociație absolut nouă la noi; ai cărei membri își iau obligația de a trăi creștinește. Organizația este cu mult prea interesantă, ca idee; căci ea încearcă să soluționeze problema căreia, în Apus – ba chiar și la franciscanismul nostru – îi răspund „terțiarii”.

Ea ar trebui urmărită mai de aproape și sprijinită. Munca de încreștinare are destule lucruri de învățat de la activitatea părintelui Trifa, de la „Lumina satelor”.

La aniversarea celor cinci ani de viață, foaia aceasta vine cu brațe pline; secerișul a fost bogat.

Obiceiuri proaste

Părintele Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereșmort din Maramureș, este un om necăjit; pe drept cuvânt.

În toamna trecută i-a ars biserica. Cineva i-a pus foc. Nu se știe cine – dar bănuiala părintelui paroh, care se îndreaptă spre anumiți dușmani ai Bisericii, nu poate fi nefundată.

În dorința lui de a grăbi reconstruirea sfântului locaș, preotul a lansat liste de subscripție; pe care le-a trimis pe la diferiți oameni din țară; mai ales pe la preoți și fețe bisericești mai înalte.

Nu știu dacă metoda e bună. Asemenea liste nu prea produc. Oamenii sunt zilnic năpădiți de angarale de acest fel; și nu se lasă ușor convinși. Nu atât pentru sacrificiul material pe care l-ar reprezenta o asemenea ofrandă, cât mai ales pentru dificultățile de operație: corespondență, alergătură, mandat poștal... Și pentru ce? Pentru biserica din Vereșmort, de care respectivul solicitat nu a auzit niciodată. Părintele Teodorescu, care, de bună seamă, va fi un om al lui Dumnezeu, cu dragoste de Biserica lui, și-a închipuit, probabil, că toți oamenii vor purta același viu interes sfântului locaș din Vereșmort. E o greșală. Dar a făcut-o. Și nu putem să-i băgăm vină pentru asta.

A lansat, deci, liste de subscripție. Când un om cinstit face o asemenea operație, el știe că are o răspundere și își ia toate măsurile de îngrădire. El vrea să dea seamă de toate listele trimise. Așa și părintele Teodorescu. De aci încep obiceiurile proaste. Solicitații nu mai înapoiază listele. Le-au pierdut unii; le-au

aruncat la coș alții. Lăsând la o parte pe cei cari se rușinează să trimită lista din pricină că nu au colectat nimic pe ea; sau chiar pe cei cărora le e silă să mai scrie o scrisoare.

E rău. Parohul din Vereșmort are o răspundere, de care trebuie să se degajeze. Până acum era numai fără biserică, dar era om cinstit. Dacă nu i se înapoiază listele, el nu se poate descărca; și orice escroc îi poate arunca vorbe grele. Nu ați adunat nimic pentru biserica arsă din fundul Maramureșului? Nu e frumos, dar nu e nici vină. Vina e însă dacă întârziati cu înapoierea listelor, căci ajutați la năpăstuirea unui om cinstit, care numai din râvnă către Biserica lui a lucrat.

Domnilor deținători, trimiteți mai degrabă listele înapoi; și nu uitați adresa: Preot Paul N. Teodorescu, paroh în comuna Vereșmort, Maramureș.

Și încă ceva: dacă le înapoiati fără nici o sumă subscrisă, scutiți-le de apostile și rezoluții. Nemânjite, ele pot fi trimise în altă parte; la alți oameni, cari vor găsi, poate, și timpul, și râvna să adune un ban pentru o biserică săracă de țară. Cu reflecțiile și considerațiile d-voastră, bietul preot nu are ce face. Iar tipăritul altor liste costă bani; pe care preotul paroh ar trebui să și-i rupă de la gură.

Dacă nu avem inimă, să avem cel puțin bună creștere.

Preotul în religiozitatea răsăriteană

O nouă plângere, a doua, ne vine din ținutul Teleormanului. Oamenii dintr-un sat ne aduc înaintea blestemățiile preotului lor și ne cer nouă să scriem în ziar despre toate aceste întâmplări; ca să ajungă până la urechea celor de sus și să fie ridicată năpasta de pe grumazul credincioșilor.

Am scris o dată; cu nume și cu date precise. Jălbarii nu au luat cunoștință și de aceea se întorc cu plângerea. Am scris. Nu s-a făcut nimic? Asta înseamnă sau că nu au ei dreptate, sau că preotul împlicinat va fi fiind într-o anumită privință prea puternic.

Dar poate să mai însemneze ceva: că reclamațiunile împotriva preoților nu găsesc întotdeauna — chiar la chiriarhii cei mai cu râvnă pentru treburile bisericești — ascultarea necesară. Spirit de părtinire? Nu. (Sau, cel mult, numai în foarte rare cazuri.) Ci o altă pricină, mult mai adâncă și mult mai generală în Ortodoxie: lipsa de interes pentru preot ca element de promovare a religiozității.

Preotul nu îndeplinește în Răsăritul creștin rosturile pe care le are în altă parte — în Apus, de pildă. El se deosebește hotărât de credincioșii săi prin aceea că posedă darul.

Pe când, în Apus, preotul este un model de împlinire a Legii, așezat în mijlocul oamenilor, tocmai ca să le fie pildă de excelența vieții creștine, la noi el e un biet om. Iar purtarea lui nu angajează întru nimic cele sfinte. E și natural. Tot aci lămuram o dată că creștinismul nu a trecut Dunărea înspre noi în armură bisericească, ci mai ales pe drumurile ciobănești sau negustorești ale

laicilor. Creștinism și ierarhie ecleziastică nu sunt, deci, în conștiința populară, unul și același lucru. Ci Biserica s-a adăugat creștinismului.

Pe de altă parte, atunci când poporul indică: „Fă ce spune popa, nu ce face popa”, el recunoaște o deosebire de fapt între preot și om. Dar nu numai atât. Ci încă, imposibilitatea omului de a mânji pe preot. Iar mai departe, printr-o întu-necată, dar nu mai puțin subtilă dialectică, *necesitatea metodică a păcatului, care în metafizica răsăriteană reprezintă aproape o stare de grație.*

Iată de ce nu se îngrijește prea mult lumea de la noi de preot, nici măcar în chiriarchie: pentru că felul de a se comporta al preotului nu atacă fondul religio-zității. Oamenii cred în Dumnezeu, chiar dacă „popa e un bețiv”.

Și totuși, e o eroare. Atitudinea cotidiană a preotului nu are prea mare în-semnătate, atâta vreme cât Biserica noastră nu vine în concurență cu alte bise-rici. În momentul însă în care aceasta se întâmplă, price abateri de la normal a preotului e o primejdie. Ar trebui, deci, să ne revizuiți și să schimbăm metoda. Nici indulgența, nici neglijența nu ne pot fi decât păgubitoare.

O pagină de disciplină creștinească

Minunată pagină de conștiință și de disciplină creștinească e istoria părintelui Stanciu, cel care, văduvit, nu s-a mai însurat niciodată – așa cum o scrie părin-tele Neculai Popescu de la Biserica Bradului¹.

Părintele Neculai e, desigur, nu numai un om de carte, dar și un mare meșter al scrisului. Pagina pe care o amintim e așa de simplă, și totuși, o întunecată emoție îți apucă gâtul. Trăiești de-a dreptul apăsătoare dramă cotidiană în care se zbate omul lui Dumnezeu. Părintelui Stanciu, pentru cercetarea credin-ței lui, i-a fost luată preuteasa „dincolo”, lăsându-l cu șapte copii. După cum trăiești și străvezia iluminare în care, după o viață de zbucium, dreptcredincio-sul gata de jertfă slujitor al altarului își încheie zilele.

Părintele Neculai, el însuși om frământat de greutatea reculegerii și împăcării, face o mișcătoare lecție creștinească tuturor acelor preoți văduvi, care, nemai-putând rezista dificultăților gospodăriei, fac peste pravilă pasul greu de păcat al unei a doua căsătorii. Și ea e cu atât mai binevenită astăzi, când lăbărțarea dis-cursului canonic dă acestui păcat proporțiile unei adevărate molieme.

A, cunosc argumentarea celor căzuți în greșală. E greu, nu mai putem. Pă-cat e recăsătorirea împotriva pravilei; dar mai grozav, păcatul preacurviei, care ne amenință altfel.

Argumentarea e însă dezmățată. Căci, între văduvie și preacurvie nu e nici o legătură. Nu-și ia doară nimeni – după legea lui Dumnezeu – soție în fața alta-rului ca să scape de ispitele nelegiuite ale trupului; căci taina nunții e altceva decât legiuirea concupiscentei. Iar acolo unde nu sunt copii, trebuie să înceteze legătura cărnii.

E greu? Nu mă îndoiesc. Dar unde serie în legea lui Dumnezeu că viața noastră de aci trebuie să ne fie o desfătare și de unde ne luăm noi, ca creștini, voia să ne ușurăm zilele noastre betege cu călcarea legii?

Știu, popa Stanciu, cel de acum atâtea sute de ani, s-a chinuit o viață întreagă. Dar răsplata lui lăuntrică a fost neprețuită. Și asta o uită preoții văduvi, care „nu mai pot”.

Părinte Neculai, să te mulțumească Dumnezeu pentru acest aspru îndemn la disciplină creștinească. Mai ales astăzi binevenit, când o slăbănoagă îngăduință se întinde moleșitor peste păcatele noastre.

Congresul preoților

Își începe lucrările astăzi. Și înregistrăm faptul cu alt interes decât cel cu care întâmpinăm obicinuitele congrese, prea multe, de o bucată de vreme, congrese care iau naștere pentru că, în cutare colț de provincie, un intelectual amărât are nevoie de trei zile de petrecere la București, fără nevastă, sau pentru că cutare domn trebuie să-și creeze prilejul de a se asculta vorbind în public.

Congresul de astăzi are o altă însemnătate. Nu pentru că ar fi preoțesc. S-a mai adunat doară preoții în congrese și am văzut ce bazaconie a ieșit, când cel mai de seamă vorbitor ajunsese să fie d-l Popescu Tudor: pretenții de clericalism.

Astăzi însă lucrurile au o altă înfățișare; răspunderea adunării, și nădăjduim că și conducerea cel puțin spirituală a ei, o are părintele Ion Mihălcescu¹, nu numai unul din cei mai de seamă cărturari ai teologiei românești, dar și om cuminte, cumpănit, cu un înalt simț al răspunderii și cu mare tragere de inimă pentru treburile Bisericii noastre.

Prezența C[uvioșiei] Sale în mijlocul acestei adunări e o garanție și, în același timp, o explicație. Explicație pentru faptul că, de atâta vreme, aceasta e prima adunare care știe să păstreze, așa cum o arată ordinea de zi, caracterul unui congres.

În adevăr, ordinea de zi a diverselor congrese ținute în ultimul timp cuprindea chestiuni care fie că puteau fi rezolvite printr-o simplă petiție pornită de la asociația respectivă și îndreptată spre autoritatea respectivă, sau care puteau fi mai cu folos dezbătute prin articole de reviste ori ziare.

Un congres însă presupune o dezbatere care să necesite prezența față în față a celor care discută; care să nu poată aduce lămuriri decât prin schimbul viu și imediat de păreri.

Ei bine, aceste condițiuni le împlinește ordinea de zi a congresului care se deschide astăzi și care cuprinde două mari chestiuni: învățământul religiei în școală și salarizarea preoților.

Cine își dă seama de însemnătatea acestei probleme pentru viața noastră religioasă va urmări cu încordată atenție dezbaterile. Dar, cunoscând cât de greu

de rezolvat sunt, nu va avea dreptul să fie nemulțumit dacă congresul nu va aduce soluțiile cele mai precise și cele mai bune.

Doamne! Cine poate afirma că are în aceste chestiuni o soluție definitivă! Vom fi bucuroși, deci, dacă vom constata seriozitatea și dorința sinceră de rezolvare echitabilă. Prezența păr[intelui] prof[esor] I. Mihălcescu e, desigur, o cheazășie.

Iată de ce urăm, cu încredere, spor la lucru.

Solidaritatea preoților cu chiriarhii

Un preot, care nu a cetit cu suficientă atenție *Dumineca*¹ mea trecută, și care, deci, nu a înțeles-o cum trebuie, îmi trimite o lungă admonestare. Eu admonestări nu resping. (Parcă nu e tot aia?) Dar nici nu le socotesc interesante. Scrisoarea corespondentului meu preot însă face o excepție. Pentru că chiar așa, neînțelegând precis și complet de ce e vorba, pune totuși o problemă de mare însemnătate: aceea a solidarității – în speță, a lipsei de solidaritate – a preoților cu chiriarhii lor.

„Ce-am putea face noi însă, noi – scrie părintele –, cei care suntem turmă fără păstor? Sau, mai lămurit, turmă ai cărei păstori sunt hotărât vrăjmași nouă? «Păstorul cel bun sufletul său își pune pentru oi»², zice Mântuitorul. Păstori noștri însă au avut și mai ales au acum o așa atitudine față de clerul inferior, că ar exulta de bucurie de ar vedea pe toți preoții în cătușe și porniți la galere...

Nici un vlădică nu a protestat și nu va protesta împotriva modificărilor acestora (e vorba de ultima modificare a legii cultelor). Nici unul, tocmai pentru că le place, ca politicienii... Am protestat alături de ei ori de câte ori au protestat; iar când protestul nostru a fost cam tare, ei ne-au dezavuat. Are cine să apere Biserica?

Ni se sfâșie inima că nu-i vedem mișcându-se decât numai atunci când interesele lor li-s în joc, interese materiale sau de altă natură, în tot cazul, personale și fără nici o legătură cu Biserica...

P. C. sa adaugă: „Nu exagerez”. Chiar dacă ar exagera nu o face prea tare. Situația e, în adevăr, aceasta. Nu există o solidaritate a preoților cu chiriarhii lor. Toată sfortarea entuziastă a celor dintâi – pentru că, trebuie să o recunoaștem, există o asemenea sfortare de la război încoace – se izbește de opacitatea aspră și neînțelegătoare a episcopilor, cari cred că prima datorie a lor e să-și brutalizeze supușii.

Renașterea religioasă – incontestabilă astăzi – a găsit mult mai multă înțelegere și tragere de inimă la preoți decât la chiriarhi. Acțiunea acestora din urmă, căci nu lipsește nici ea pe alocurea, este rigidă și lipsită de iubire. Preoții îi ajutoarează în silă și, spune corespondentul meu, „se trag din ce în ce mai mult în găoace, ca melcul”.

Dar preotul adaugă: „Și de aceea, de aci înainte, veți rămâne d-voastră să apărați Biserica. D-voastră, care o faceți... așa, din joacă, ca apoi să stricați tot ce-ați făcut”.

Din joacă?

Nu i-aș dori însă preotului meu să stea pe scaunul nostru de... joacă!

Participarea clerului la viața bisericească

În săptămâna încheiată azi au avut loc la Chișinău dezbaterile Congresului Preoților Ortodocși, deschise prin cuvântarea P. S. Patriarh Miron Cristea. Ele n-au fost lipsite de o animație, dovedind ardoarea congresiștilor pentru lămurirea chestiunilor foarte diverse, pe care adunarea a fost chemată să le discute. Și cum, cu câteva zile mai înainte, s-a ținut în capitala Basarabiei congresul pentru misionari, aceste două manifestări ale slujitorilor altarului ortodox mărturisesc prin atmosfera în care s-au desfășurat, o din ce în ce mai activă participare a clerului nostru la viața bisericească. Chiar când dârzenia discuțiilor a depășit caracterul unei adunări preoțești, ea nu se cere osândită. Căci e de văzut în această violență cât de aproape sunt totuși de inima preoților noștri toate chestiunile privind Biserica. Ne obișnuisem să privim în acești păstori sufletești prea mult oameni interesați de cele materiale și prea puțin slujitori ai treburilor bisericești. Îi vedeam mai degrabă închinându-și mintea și truda politicii, despărțiți între ei prin tot ce poate aduce vâltoarea luptelor de partid, decât uniți în efortul de a asigura Bisericii rostul ei de putere și de strălucire în obștea românească.

Iar recentul congres a adus, nu numai prin chestiunile dezbătute, ci și prin atmosfera care a domnit în timpul discuțiilor, o dovadă efectivă despre convingerea, ce și-a făcut drum în rândurile preoților, că Biserica nu poate fi servită pe căi divergente și că numai pe strânsa solidaritate a tuturor slujitorilor altarului se poate întemeia o acțiune de folos pentru apărarea și întărirea ei.

Întâietatea acordată intereselor Bisericii și râvna solidară a tuturor chiriarhilor ei, manifestate cu prilejul Congresului de la Cernăuți, deschid perspective de nădejde pentru o viață din ce în ce mai plină și mai rodnică Ortodoxiei noastre.

Însemn aci cu mare mulțumire sufletească faptul acesta.

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă

În legătură cu întâmpinarea P. S. episcop Vartolomeu, publicată în numărul de duminică¹ al foii noastre, cred că e ceasul a face, pentru sistematizarea discuției, o distincție: de o parte, chestiunea reorganizării vieții monahale, de alta, problema ierarhiei noastre ortodoxe. La una și la cealaltă, răspunsul părintelui episcop este: canoanele, tradiția, dezvoltarea lumii moderne nu îngăduie centralizarea vieții bisericești și așezarea deasupra episcopatului a unei autorități în afară de aceea a Sfântului Sinod. Să vedem dacă e așa și trebuie să fie așa.

În ce privește PROBLEMA IERARHIEI: să distingem că există o autoritate duhovnicească, dogmatică și spirituală – și una pur administrativă. Noi am vorbit de cea din urmă; P. S. Vartolomeu se raportează mai mult la cea dintâi. Căci toate exemplele pe cari le dă, și în primul rând prilejurile în care Domnul Hristos a stabilit ierarhia bisericească, la acest fel de autoritate se provoacă. De administrație nu e vorba nicăieri. Evident că Sfântul Sinod e suprema noastră autoritate bisericească; dar, ca orice colectivitate, Sfântul Sinod nu e o așezare executivă, și nici nu poate să fie – ci numai una hotărâtoare. Sfântul Sinod, cu alte cuvinte, este o *unitate de cunoaștere*; și e bine că e așa, pentru că, într-o colectivitate cimentată prin iubire, invocarea Sfântului Duh e întotdeauna mai eficace și revelația, deci, mai fecundă. Dar nu este și nu poate fi Sfântul Sinod o *unitate de acțiune*. Aceasta e, în cadrul oricărei pragmatice și al oricărei gno-seologii, perfect clar.

Să presupunem, în adevăr, că Sfântul Sinod ia o hotărâre oarecare. Cine îngrijește pentru executarea acestei hotărâri? Cine controlează cu cădere activitatea executanților? Are Sfântul Sinod organele de control necesare? Și poate impune Sfântul Sinod punctul său de vedere chiriarhilor? Exemplele din viața noastră bisericească sunt concludente. Amintesc numai că, acum, de curând, când a fost vorba să se impună unui episcop o soluție, Sfântul Sinod s-a oprit la o formulă aleatorie: „Sfântul Sinod roagă pe P. S. episcop de...” etc. Atunci? Nu rezultă din aceste considerațiuni necesitatea unei executive bisericești – și, prin urmare, a unei ierarhii administrative?

Este, de altfel, mult mai ușor a milita teoretic pe tema perfecteii autonomii administrative a episcopilor decât a o realiza practic. Căci practica a stabilit deja, în anumite cazuri, că există totuși o ierarhie în Biserica noastră. Ce sunt, oare, treptele de judecată, decât tocmai recunoașterea gradării episcop-mitropolit-patriarh?

Și, pe urmă, tradiția vieții noastre religioase nu are nimic de spus în această Problemă? Iată – credeam că nu este nevoie să o amintesc –, în *Condica sfântă*

a Mitropoliei din București, publicată de Ghenadie Enăceanu², se găsește cazul unui episcop – chiar al Râmnicului, dacă îmi aduc bine aminte – care se simte bătrân, vrea să fie dezlegat de îndatoririle lui păstorești și pleacă la București să ia ordine de la Stăpânul său, mitropolitul țării. Asta nu înseamnă nimic? Sau poate Biserica noastră a trăit în acele timpuri, din aceste motive, în înfruntarea canoanelor?

Aș mai adăuga încă ceva: titulatura cu care episcopii se adresează mitropolitului și patriarhului României este și astăzi încă Înalt Prea Sfințite *Stăpâne*. Este aceasta o formulă lipsită de sens? Și de unde provine ea?

Iată, prin urmare, fapte și considerațiuni de natură a arăta că punctul de vedere reprezentat de P. S. episcop de Râmnic în chestia ierarhiei administrative ortodoxe nu e în afară de orice discuție. Și considerațiile se pot înmulți. (Dar, vai! suntem în foiletonul unei gazete!)

În ceea ce privește REORGANIZAREA VIETII MONAHALE: noi am propus o soluție; P. S. Vartolomeu a propus alta: nu spunem că cea din urmă e cea mai rea. A noastră însă se respinge nu pe baza nepracticității ei, ci pe baza necanonicității. Cu tot respectul, credem că nu e motiv să părăsim punctul nostru de vedere. De ce ar fi necanonic? Pentru că s-ar trece peste capul chiriarhului, s-ar îngădui imixtiunea unui episcop străin în treburile religioase dinăuntrul unei eparhii? Nu văd dificultățile; dar voi aminti câteva stări de fapt. Mănăstirea Stănișoara din Argeș era – nu știu dacă mai este – metohul Mănăstirii Cozia din Vâlcea; la fel cu Schitul Turnu, tot din Argeș. (La secularizare, vitele Mănăstirii Cozia erau în munte, la Stănișoara. De aceea, ele nici nu au fost trecute în inventar, nici nu au fost rechiziționate; ci au rămas, grație acestei întâmplări, păstrate Mănăstirii Cozia.) Sunt acestea imixtiuni ale unui chiriarh în eparhia vecină? Dacă DA, atunci iată imixtiunea consfințită prin tradiție. Totuși, eu nu o cred. Ci, mai degrabă, văd în aceste legături de la Cozia la Stănișoara – și mai sunt și altele – dovada faptului că, pe acea vreme, *toate mănăstirile depindeau direct de Mitropolia din București*.

Pentru a reveni la îndoielile teoretice (eu prefer să mă țin la fapte). Ar fi necanonică centralizarea autorității și controlului asupra vieții monahale? Îmi închipui că ar fi cel mult tot așa de necanonică ca, de pildă, înființarea episcopului militar; dar, nădăjduiesc, în schimb, ceva mai rodnică.

Suntem cei din urmă să ignorăm vasta activitate pastorală desfășurată de P. S. episcop al Râmnicului, marea sa râvnă duhovnicească, adâncă sa înțelegere a problemelor și neclătinata sa energie. Foaia noastră a vorbit doar despre aceste lucruri adesea. Dar sunt astăzi la ordinea zilei probleme generale, cari interesează întreaga noastră Biserică; un om poate împlini, la locul lui, lipsa unei organizații, o știm. Dar unde nu e omul?

Judecata morților

Începem a deveni... primejdioși. O bănuiam noi puțin, în modestia noastră. Dar probe precise nu aveam. De la o vreme însă încep să ne sosească. Toate gesturile de curaj rodesc. Mai ales cele cari răstoarnă prejudecățile și rutina sub cari mocnesc încătușate energiile tinereții.

Și a fost ca un asemenea act de răscoală a bunului simț ultragiât să se producă chiar în lumea noastră religioasă. Iată faptul.

A murit, acum, de curând, Prea Cuviosul Theodosie¹, fost episcop al Romanului – știți, Romanul sfântului nostru bisericesc, Gherasim Safirin. A murit încărcat de ani. Îl uitase Dumnezeu, precum îl uitaseră și oamenii în retragerea lui.

Dar răposatul fusese episcop în scaunul Romanului. Și când, de la Mănăstirea Neamț, a sosit vestea morții, la seminarul eparhial din orașul de reședință s-a hotărât, prin porunca episcopului actual, P. S. Lucian, suspendarea cursurilor pentru două zile. Ce va fi gândit fiecare e greu de spus. Unul însă *a scris-o*. Pe condica de prezență a profesorilor, unul din ei, om aspru cu el însuși, cercetător științific de o largă cultură, recunoscut ca atare și de Academia Română, care i-a premiat lucrările, și-a pus hotărât părerea: „A murit un om de prisos pentru România. Nu-i pot acorda suspendarea orelor de clasă, în semn de doliu”.

Așa. Vasăzică, în adevăr, „Cuvântul” face școală. Se ține o judecată a morților chiar aci. Nu pentru condamnarea sufletului răposatilor. Asta nu se poate. O asemenea judecată stă numai în puterea lui Dumnezeu, care, desigur, e îndurător, dar și drept.

Se ține însă o judecată și morților aci și trebuie să se țină, pentru noi; pentru cei cari rămân; pentru ca să fie pildă vie noilor generații; nimic nu rămâne nerăsplătit – fie chiar după moarte; căci astăzi se știe că în țara românească, de la năprasnica judecată pe care Șeicaru a făcut-o lui Al. Constantinescu, o piatră de mormânt nu mai acoperă o groază de păcate. Să trăiești, prietene Alexandru Dăscălescu, de la Seminarul Romanului, fiu spiritual al Sfântului Safirin și frate al nostru întru vârtute; fapta ta valorează cât un steag!

... Și totuși, față de așezările țării și ale Bisericii, ai greșit; căci ai înfrânt disciplina și ai trecut dincolo de lege. Bine ai făcut, trebuia să o faci. Dar, tot așa, trebuie să fii pedepsit. Primește-ți pedeapsa cu seninătate. Suportarea ei va fi un nou prilej de afirmare a conștiinței noastre.

Într-o chestie personală de un interes mai larg

Prea Sfințitul Vartolomeu, episcopul Râmnicului, îmi trimite prin curier personal o vorbă: că „m-a frânt”. Nu am înțeles așa de bine „frângerea”, deocamdată. Pe urmă am aflat că P. S. Sa ar fi publicat, în ediția de provincie a unui

ziar din Capitală, o întâmpinare la scrisul meu în legătură cu diversele probleme bisericești.

Evident, nu am răspuns. Nu am răspuns pentru simplul motiv că nu cunosc articolul P. S. Sale. Îmi e și greu să iau în fiecare dimineață trenul, să mă duc în provincie, ca să aflu ce crede Prea Sfințitul Vartolomeu despre puținătatea mea.

Să mărturisesc însă sincer, nu aș fi răspuns nici din alt motiv; chiar dacă aș fi cunoscut „frântura” episcopală. Eu nu sunt om cu susceptibilități exagerate. Și nu confund niciodată problema de interes general, cu micile „bâzdăcuri” personale. Faptul că am fost „frânt” — sau că s-a încercat să fiu frânt — nu mă impresionează. Și răzbunările personale nu mă pot amuza, pentru că îmi dau seama că ele nu interesează nici foaia la care scriu, nici pe cetitorii ei, cari au preocupări ceva mai serioase.

Și, pe urmă, noi nu ne prea speriem de asemenea „frânturi”. Profesioniști ca noi sunt „frânți” în fiecare zi de trei ori. Dar așa, încât a doua zi e nevoie să se reia frângerea de la capăt.

Nu aș fi răspuns din motive mai grave; și anume: împotriva P. S. Vartolomeu ne vin în fiecare zi plângeri. Sunt foarte precise; cu numere, date, acte oficiale, chitanțe ș. a. m. d. Nu intri într-un oraș oltean fără să nu te întâmpine jelbarii. Am acasă un dosar întreg, clasat pe capitole, de asemenea plângeri. Ce ar fi, pentru mine, mai simplu decât să încep publicarea lor?

Dar, vedeți, mai sunt și alte socoteli pe care gazeta noastră *trebuie* să le facă. P. S. Vartolomeu este un om cu lipsurile sale, omenești. Dar și cu meritele sale. Este un om de carte — lucru destul de rar în Biserica noastră; și mai pe urmă, un om de acțiune. Prea Sfințitul *face* ceva în eparhie. E o vastă activitate de cultură, începută pe baze largi și dusă cu multă vioiciune. Acțiunea cere energie — și energia nu poate ocoli uneori abuzurile. Ar fi mai bine ca abuzurile să lipsească; dar dacă temperamentul P. S. Sale nu o permite, atunci mai bine abuzuri, dar și activitate, decât corectitudine inactivă. Sunt victime — știu. Îmi pare rău pentru ele. Dar nu e nimica de făcut. Activitatea cere uneori victime.

Iată, deci, de ce nu răspund „frângerilor” Prea Sfinției Sale. Mi-ar fi prea ușor, dar aș păgubi treburilor generale. Părintele episcop să ia, deci, aminte: nu e vorba de generozitate din partea mea; dar nici de dezarmare; pentru că, am spus-o, dezarmat nu sunt. Ba, dimpotrivă.

De ce, dar, atunci am scris totuși din când în când câte ceva? E și aci o explicație. Cine dorește să o afle să spună.

Vrem o lămurire!

În afacerea arhiereului Leu¹, care tulbură de o vreme viața bisericească moldovană, avem nevoie de o lămurire, pe care înaltele foruri de la Iași sunt datorate să ne-o dea. Am luat act, ca toate ziarele, de tulburarea intervenită; dar

ni s-a părut suspectă năvala de acte, toate „oficiale”, cu care oameni, fără calitate oficială totuși, țineau să ne documenteze asupra cazului. Am acceptat, deci, ca o măsură indicată de o elementară prudență, cererea cuprinsă în telegrama P. S. arhiepiscop Leu, care ruga să nu dăm curs decât știrilor ce vor porni de la surse responsabile.

Știrile acestea întârzie. În schimb, ieri am primit din Iași o lungă scrisoare. Din partea unui vechi prieten de universitate, pe care nu l-am mai văzut, poate, dinainte de război. Dacă omul acesta, care, desigur, de atunci îmi va fi pierdut urma, se hotărăște să scrie, înseamnă că are ceva grav de spus. În adevăr, e un caz de conștiință. În care el personal nu are nici un fel de interes, decât doar cel al dreptății. Prietenul meu e un om cumpănit; pozitiv în informație, cu un așezat spirit critic, cu un înalt simț al interesului general.

Prietenul meu scrie: „M-am interesat de aproape și nu am găsit nimic temeinic contra arhiepiscopului, care (...) așteaptă cercetarea și hotărârea Sinodului”. Și, mai departe: „Nu ți se pare ciudat că mitropolitul – președinte al Sfântului Sinod – dă dezlegare la doi preoți să cerceteze pe un arhiepiscop, că îl mută disciplinar – imaginar, de altfel –, când Sinodul l-a numit și, deci, numai Sinodul îl poate cerceta, judeca și pedepsi? Ce rost au preoții în aceste cercetări – care n-au dat, de altfel, nici un rezultat –, altul decât că pot fi mai ușor influențați?...”

Nu e nevoie să insist prea mult asupra gravității care se degajează din aceste rânduri potolite și discrete. Rezultă, între altele, că există cineva care poate influența în această afacere; și că lucrurile au fost astfel aranjate, încât influența să se poată exercita. De unde reiese că ar exista și un interes ca lucrurile să se întâmple așa cum sunt dorite în anumite locuri.

Este adevărat sau nu? Până la probe contrarii, noi trebuie să punem știrile cari ne vin în afacerea arhiepiscopului Leu la carantină. Așteptând lămuriri hotărâtoare, pe care am dori să nu le căpătăm prin intervenția noastră directă.

De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu

Un cetitor din Oltenia ne întreabă de ce nu luăm apărarea P. S. Vartolomeu, episcop al Râmnicului, care, de o bucată de vreme, este sângeros atacat prin presa zilnică. Este o întrebare căreia trebuie să-i dăm răspuns nu numai pentru cazul special la care se referă, ci și pentru că ridică o chestiune ceva mai generală.

Eu cred că P. S. Vartolomeu nu are nevoie de apărarea noastră. P. S. Sa este unul din puținii noștri înalți ierarhi care lucrează în adevăr în eparhia lui. Poate că metodele nu sunt întotdeauna cele mai domoale. Dar noi toți, care ne supărăm, de bună credință, pentru suferința vreunui preot oltean, am face-o, poate, mai puțin dacă ne-am reîmprospăta cunoștințele asupra metodelor care au fost întotdeauna în Biserică; la noi și aiurea. Deci, dacă există o activitate pastorală

ale cărei roade se văd, Prea Sfințitul e apărât împotriva oricărui atac prin chiar această activitate.

Noi suntem, între altele, și gazetari; și ne dăm seama că un atac, chiar punând în linie unele fapte adevărate, nu prinde decât dacă e dezinteresat și dacă nu închide în el nici un resentiment personal. Există, orice s-ar spune, o realitate etică, de natură a condiționa eficacitatea unui atac. Cine se emoționează de orice violență apărută într-o gazetă trebuie să aibă foarte neliniștită conștiință!

În privința „campaniilor” împotriva diverșilor, publicul trebuie să fie orientat asupra calității celui care scrie. Fapte împotriva oricui se pot aduna câte vrei. Mai ales în Biserică, sunt oameni gata să te informeze oricând, cu acte și documente. Dacă publicul e dornic de scandal, îl poți oricând satisface; și copios! Întrebarea este dacă îți dai seama de la început unde poate duce campania, dacă crezi că e necesară și dacă nu va păgubi mai mult decât va drege. Sunt cazuri de conștiință cu care venim în fiecare zi în contact.

Biserica noastră e, mai mult ca alte instituții, un adevărat viespar de intrigi. Să protestezi? Să iei apărarea? E inutil. Cele mai multe atacuri se frâng în propriul lor ridicol. Când se găsește un „ortodox” care să atace pe un arhiereu ca Tit Simedrea, **PENTRU CĂ A FĂCUT O FAPTĂ BUNĂ**, vă închipuiți în ce mocirlă trăim; dar și ce efect poate avea o astfel de campanie.

Noi lăsăm vremea să aleagă între scrisurile noastre. Iată de ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu.

Simonie?

Colonelul Milcoveanu de la Craiova, implicat în campania purtată în ultima vreme împotriva P. S. Vartolomeu, episcopul Râmnicului, se adresează cu o scrisoare, cerându-mi o consultație publică. D-l colonel vrea să afle din gura mea dacă P. S. episcop s-a făcut sau nu vinovat de simonie.

Bănuiesc că corespondentul meu are, în adevăr, nevoie de o lămurire; și că scrisoarea d-sale nu este în nici un fel o... cursă, pe care ar voi să mi-o întindă mie sau altora. Nu de alta, dar și-ar pierde zadarnic vremea. Mi se pare ciudat însă că d-l colonel mi se adresează mie, și abia acum.

Eu nu sunt „specialist”. Trăiesc și eu în marginea teologiei; și încerc să lămuresc anumite probleme de atitudine religioasă, plecând nu de la diplomele de specialitate care mi-ar impune să fiu credincios, ci de la faptul însuși de credință, pe care mă străduiesc a-l înțelege după puterile mele și a-l despica în elementele lui constitutive. Un asemenea om poate cel mult deschide — pentru un alt credincios — perspective de lămurire personală; și poate da uneori prețioase indicațiuni metodice. Dar el nu are calitatea de a acorda consultațiuni de specialitate. Care trebuie cerute de la oamenii cunoscuți ca „de meserie”. Nu de alta, dar de

cele mai multe ori, consultațiile nu sunt pe placul celor care le cer. Și atunci, măcar atâta să contribuie la efectul dorit un nume răsunător de „specialist”.
Ceea ce eu – precum se știe – nu sunt!

Pe urmă: vrea d-l colonel să fie lămurit asupra faptului dacă P. S. episcop s-a făcut vinovat de simonie sau nu? Am impresia că a cam întârziat. Lămuriri ar fi trebuit să ceară înainte de a fi ridicat acuzațiunea care, se știe, a fost formulată, în această campanie, în chip public. E cel puțin inadmisibil să vrei să afli ce e simonia și dacă, în speță, ai de-a face cu un caz de simonie, după ce ai aruncat acuza.

Astea toate, în preliminar. Pentru că, totuși, d-l Milcoveanu întreabă, o să-i răspund cum mă voi pricepe. În înțelesul cel mai larg, simonie înseamnă vânzare darurilor pe bani. S-ar putea spune, deci, că, dacă un episcop nu numește un preot la o parohie decât dacă acesta își plătește locul, avem de-a face cu un caz de simonie. Pe vremuri, când am atras și noi atenția asupra unor metode cu care nu eram de acord, mi se pare că și noi am pus în gardă împotriva primejdiei simoniei.

Dar s-a făcut P. S. Vartolomeu vinovat de păcatul simoniei? Hotărât, nu! Pentru că astăzi e perfect dovedit: banii depuși de preoți nu măreau averea episcopului, ci pe aceea a Bisericii. Nu e atunci cel puțin ridicol să acuzi de simonie un episcop care mărește avutul Bisericii?

Chestiunea comportă și alte considerațiuni. Dacă „specialiștii” sunt de altă părere, să o spună. Îi asigur că voi răspunde.

Îndatorirea episcopatului

Desigur, nu e adevărată vestea care ni se transmite din Râmnicul-Vâlcei și după care P. S. Vartolomeu, dezgustat de campania violentă care se duce împotriva P. S. Sale, ar intenționa să se retragă din episcopat. Dar, pentru că, de îndată ce a ajuns până aci, la mine, ea circulă, nu e lipsit de interes să o discutăm. Cu atât mai mult cu cât discutarea ei contribuie la lămurirea unor chestiuni de interes general.

Mai întâi, o retragere din episcopat ar fi anticanonică. Un episcop nu poate ieși din scaun decât prin caterisire. Investițiunea cu cârja pastorală se face pe viață; și nici boala, nici oboseala, nici descurajarea, nici vârsta înaintată nu scuză și nu îndreptățesc canonic o demisie. Că, în Biserica noastră, demiterile și retragerile au fost frecvente, că nu mai departe decât acum vreo 2-3 ani un mitropolit a fost înlăturat din scaun „din pricina vârstei” este adevărat. Dar asta face parte din sistemul de sabotare a Bisericii, aplicat cu o perversă stăruință de puterea lumească, prin amestecul politicii în lucrurile dumnezeiești. Pentru boală, vârstă înaintată, oboseală, canoanele prevăd *asocierea* unuia mai tânăr la păstorie. Dar de retragere sau demitere, nici vorbă.

De altfel, nici nu poate să fie altfel. Episcopatul nu e un drept, ci o îndatorire; și încă, una din cele mai grele. Demiterea ar fi, deci, o dezerțiune. Când un arhieru a fost învrednicit cu această grea sarcină a episcopatului, el trebuie să o ducă până la capăt. Împotriva tuturor atacurilor, prin toate adversitățile, peste toate durerile personale; căci nu stă nimeni în scaunul episcopal pentru satisfacțiile lui personale, ci pentru gloria Bisericii.

P. S. episcop Vartolomeu este dezgustat și descurajat — și vrea să se retragă? E inadmisibil. Orice călugăr adevărat va recunoaște că e mult mai ușor și mai comod a fi simplu călugăr decât episcop, dar tocmai de aceea P. S. Vartolomeu este dator a rămâne în scaun. Îl cere Biserica; și nimeni nu e reținut să ia în seamă frământările, îndoielile și descurajările launtrice ale unui prelat în slujba lui Dumnezeu.

E greu? Se poate! Asta nu e însă o scuză. P. S. Vartolomeu trebuie să rămână mai departe în scaun, pentru vrednicia cu care a slujit până acum Biserica; și pentru serviciile eminente pe care i le mai poate face.

Sprijinul presei în renașterea vieții religioase

O înaltă față bisericească îmi explica, mai zilele trecute, că activitatea chiri-arhilor a mai slăbit în ultima vreme. Că frumoasa avântare care s-a arătat imediat după război și care a fost așa de fericit ajutată de sus este un fel de descurajare și o lipsă de stimulare reciprocă. Nu au fost rezultatele satisfăcătoare? Nu se poate spune. Vremea de după război a înregistrat o însemnată creștere în prestigiu pentru Biserică. La aceasta a contribuit, desigur, și creșterea interesului pentru viața religioasă, a cărei răsfrângere imediată a fost preocuparea ziarelor de a expune și comenta fapte din lumea Bisericii.

Obiectiv vorbind, campania religioasă a presei poate fi considerată ca unul din cele mai frumoase și mai rodnice succese ale scrisului gazetăresc de la noi. Ea a actualizat nu numai un interes pentru conștiința religioasă, dar a fost de natură adesea să convingă publicul că problemele tehnice ale vieții bisericești nu sunt chestiuni perimate, rămășițe ale unui trecut lipsit astăzi de eficacitate, ci au o adâncă semnificație, care depășește concretul și istoria, angajând actualitatea în chip esențial. Cât de însemnat a fost sprijinul presei pentru renașterea vieții noastre religioase e un lucru care abia mai târziu se va putea stabili.

Și totuși, atunci când a fost vorba de explicarea scăderii entuziasmului episcopilor noștri, amintitul chiriarh împotriva presei a protestat. Căci, iată, activitatea episcopală este urmărită de aproape de ziare; dar nu pentru a susține, lauda și încuraja, ci pentru a critica.

Mai întâi, e nedrept. Nu există gazetă cu preocupări în ordinea religioasă care să nu fi avut — și foarte des încă — cuvinte de laudă. Că sunt și critici, evi-

dent! Dar sunt și fapte care pot fi și trebuie criticate. Căci numai în uzina în care nu se lucrează nu e gunoi.

Și, pe urmă, să presupunem că noi, gazetarii, am fi niște blestemați, care avem o diabolică bucurie de a ocări. Ei, și? Poate o asemenea împrejurare să frângă zelul apostolicesc al chiriarhilor noștri? Trăiesc și își iau episcopii puterile de lucru de la aprobarea pe care o găsesc în presă sau în public? Sau de la chemarea lor lăuntrică, de la răsfrângerea darului pe care îl dețin? Un păstor de suflete izbit, chiar pe nedrept, să zicem, depune cărja activității sale sau găsește în adversitate un stimulent mai mult?

... Scuze se găsesc doară pentru orice.

După alegerile episcopale

Operația de completare a celor trei vacanțe episcopale de la Huși, Cetatea Albă și Caransebeș, decursă într-o atmosferă de zarvă, gâlceavă, patimi și ambiții personale și foarte activă sforărie politică, a avut totuși darul să scoată la iveală câteva suspecte caracteristice ale vieții noastre bisericești: aspecte cari, desigur, nu erau necunoscute, dar cari, prin acuitatea sub cari s-au prezentat astăzi, fac mai mult ca oricând necesară o intervenție grabnică și hotărâtă. Să înregistrăm câteva din încheierile cari se pot trage din ultimele întâmplări:

1) *S-a dovedit că este absolut indispensabilă legea pentru alegerea episcopilor.* Alegerile episcopale se fac astăzi la noi într-o formă cu totul neregulată. Căci există o lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe; dar nu există încă legea *specială* pentru alegerea episcopilor, deși această lege este expres prevăzută în Constituție. În asemenea împrejurări, operațiile electorale se fac după o procedură cu totul aproximativă și în orice caz provizorie; care are toate dezavantagiile măsurilor provizorii – și în primul rând lipsa de precizie. Alegerea pentru scaunul episcopal vacant de la Cetatea Albă, unde nu s-a procedat nici măcar la verificarea titlurilor celor ce candidau, făcându-se astfel posibilă alegerea – fie și defectuoasă în ea însăși – a unui candidat care nu îndeplinea condițiunile legii, alegere care, deci, în orice caz, trebuia să fie casată, dovedește necesitatea absolută a votării urgente a unei asemenea legi. Ne pare rău că trebuie să amintim și aici d-lui ministru al Cultelor și în genere guvernului, campania noastră în favoarea acestei legi. Urmând panta lipsei de precizie și de hotărâre – care e cea mai primejdioasă metodă de a guverna, pentru că duce la destrămare și îngăduie surprize, uneori de natură gravă chiar –, guvernul a crezut că poate amâna aducerea în parlament a acestei legi (pe care noi constant o cerem de câțiva ani deja). Rezultatele se văd acum. Nu e însă penibil pentru noi să constatăm că iarăși am avut dreptate?

2) *S-a dovedit că este primejdios a se suplea legea prin combinații lăturale.* Alegerile s-au făcut sub două „garanții”; cari au fost acceptate de guvern

ca suficiente pentru a se suplea legea amintită mai sus; „barba albă” a Î. P. S. părinte patriarh și „cuvântul de onoare” al d-lui Duca. Până la urmă s-a constatat că aceste „garanții” nu pot fi luate ca o serioasă... bază de operație. Căci nici părintele patriarh nu este ascultat în Biserică; nici d-l Duca, în partidul liberal (asta, domnule Duca, e bună și pentru chestia cu „corectitudinea profesională” a celor care vorbesc de disensiunile din partidul liberal).

Dar chiar dacă „garanțiile” ar fi fost în fapt valabile, încă — socotim noi — a fost o greșală că guvernul a acceptat această procedură. Căci acceptând, el a confirmat drepturile de stăpânire de fapt ale unui șef de partid și ale părintelui patriarh asupra vieții bisericești. Că cel dintâi nu numai că nu are, dar nici nu trebuie să aibă nici un fel de stăpânire în Biserică, e de la sine înțeles. Cine nu a înțeles-o încă ar fi trebuit să audă pe d-l Duca în colegiul electoral: „pe onoarea mea, vei fi ales astăzi”; sau: „ai cuvântul meu de onoare că vei fi ales mâine” — pentru ca să măsoare toată decăderea vieții noastre bisericești. Cât despre părintele patriarh — nici lui nu i se pot acorda privilegii. Căci Î. P. S. Sa nu este capul Bisericii Ortodoxe, ci numai un *primus inter pares* între arhieri.

Deci — greșit a procedat guvernul.

3) *S-a dovedit că există în Ortodoxia ardeleană un spirit insectat*, care nu are nimic de-a face cu insurecția de natură ortodoxă a basarabenilor, ci *care trage originile, pe de o parte, dintr-un rezistent protestantism, din ambiții personale de forme cezaro-papiste, pe de alta.*

Discursul rostit, imediat după alegerea lui, de către noul episcop al Caransebeșului, ca și atitudinea păstrată constant de P. S. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, sunt dovezi peremptorii ale unei stări de lucruri care trebuie să îngrijoreze pe toți cei cari mai cred și mai așteaptă ceva de la Ortodoxia noastră.

Și în acest punct avem regretul să fi văzut mai demult primejdia. Căci am atras din vreme atenția asupra stării de spirit din care pornesc țâfnele arhieresti ale P. S. Nicolae și care însemnează astăzi cea mai acută și mai amenințătoare primejdie din câte pândesc Biserica noastră Ortodoxă și dreapta noastră credință.

Ca unul ce nu am patimi personale și nu amestec niciodată persoana mea în judecarea situațiilor publice, socotesc că am dreptul și calitatea de a sublinia labilitatea situației în care se află Ortodoxia noastră. Ne aflăm și aici, ca în toate domeniile vieții publice, de altfel, la o răscruce —, iar de gestul pe care îl vom face acum, depinde viitorul. Viitorul pentru câteva sute de ani!

Și aici trebuie intervenit, deci, radical, întorcându-ne la originea răului, care nu e decât legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Legea aceasta trebuie desființată. Nu modificată, ci desființată pur și simplu. Și înlocuită cu o alta, total alta, inspirată din adevărata Ortodoxie, din spiritul răsăritean și din așezarea sufletească a poporului nostru, căci toate trei nu sunt decât aspecte ale unei aceleiași realități.

Operație cu atât mai necesară, cu cât lumea noastră înspre această realitate merge.

F. Mitropoliții

Misionarism

Părintele Tr. Scorobeț de la Sibiu publică – într-o mică broșură, *Văzut-am lumina cea adevărată*¹ – o expunere comentată a câtorva cazuri recente de trecere a uniților la Ortodoxie.

Cu tot caracterul polemic al întâmplărilor, expunerea părintelui Scorobeț păstrează un ton sigur de obiectivitate și izbutește să inspire încredere. Aceasta se datorește, în bună parte, și documentelor cari sunt intercalate în expunere și cari adesea vorbesc ele însele mai de-a dreptul și mai elocvent decât toate comentariile și interpretările cari, în genere, nu fac decât să slăbească puterea faptului.

Cărticica păr[intelui] Scorobeț este însă și altfel însemnată: ea înfățișează – în câteva cazuri numai – acțiunea misionară a Mitropoliei din Sibiu, pe care o bănuim – dacă nu am ști-o – mult mai largă, mai harnică și mai rodnică decât ne-o spune broșura.

Ar crește însă și siguranța noastră și ar fi un îndemn direct la faptă și pentru alte eparhii, dacă Mitropolia Sibiului s-ar hotărî să publice anual dări de seamă asupra activității ei misionare și asupra rezultatelor obținute. Ne gândim, de pildă, la *Anuarul* pe 1921–1925 al Eparhiei Râmnicului și Noului Severin², care, chiar dacă nu e conceput în spirit de propagandă, aduce, prin priverile activității desfășurate, destule motive de întărire și, mai ales, destule îndemnuri la acțiune.

Mitropolia Basarabiei

Astăzi se investește cu strălucire și puteri mitropolitane arhiepiscopul Gurie, ridicat, prin vrednicia lui și prin conștiința religioasă a Moldovei de la Nistru, la rangul de mitropolit al Basarabiei.

În ierarhia noastră ortodoxă, mitropolitul nu e decât formal, ca titlatură, deasupra celorlalți episcopi, fiecare eparhie constituind o unitate religioasă-administrativă complet autonomă, deasupra căreia nu stă decât autoritatea Sfântului Sinod. Este adevărat că legea cultelor acordă fiecărei mitropolii anumite funcțiuni speciale, de o însemnatate relativă totuși, între care o instanță de judecată apelativă. Adevăratele funcțiuni ale mitropoliei sunt însă tot cele episcopale. De aceea, funcțiunea de mitropolit nici nu e desprinsă de persoana unui episcop în funcțiune. De aci și titulatura: arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Ungro-Vlahiei; arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei; arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului.

Ar trebui să credem, deci, că noua demnitate cu care e investit astăzi arhiepiscopul Gurie nu e decât o satisfacție formală, care se acordă moldovenilor de peste Prut, în persoana șefului religios al capitalei lor. Și totuși, nu e așa.

Constituirea Mitropoliei Basarabiei are o însemnătate simbolică și spirituală care depășește cu mult operația, lipsită de sens mai adânc, a unor mărunte satisfacții formale, legate doar de o biată vanitate omenească. EA ESTE RECUNOAȘTEREA FAPTULUI CĂ BASARABIA TOATĂ FORMEAZĂ O UNITATE CREȘTINĂ INDISOLUBILĂ ȘI CARACTERISTICĂ, ȘI HOTĂRÂREA NOASTRĂ DE A FACE FECUNDĂ PENTRU TOT RESTUL ORTODOXIEI ROMÂNE TRADIȚIA CU ADEVĂRAT DREPTCREDINCIOASĂ A ACESTEI BISERICI.

În adevăr, în contact mai apropiat cu Rusia, țară a cărei adâncime spirituală și adevărată pravoslavie, deși ceva cam întunecată și lipsită de limpezime, stă deasupra oricărei îndoieli, Basarabia a putut să se păstreze ferită de spiritul laic și protestantizant al restului țării și să formeze un fel de contrasiguranță pentru graba modernizatoare a ortodocșilor ardeleni.

E adevărat că era o contrapondere mai mult ca o rezervă a nădejdlor noastre; că, ori de câte ori trupul Bisericii sângera sub înfruntarea călcătorilor legii și ai Sfintei Tradiții înfrânte de neînțelegători și de pătimiși, înspre Răsărit, ca în așteptarea zorilor, ni se întorcea fața. Era, totuși, mai mult decât atât.

Să ne amintim că, dintre toți chiriarhii noștri, P. S. Gurie este singurul care îngăduie să i se sărute mâna și care dă fiilor lui spirituali sărutarea duhovnicească pe frunte. E singurul care, prin felul lui de a se comporta, aduce în relațiile cu credincioșii elementul emoțional al hieratismului. Și nu e decât un amănunt. Care arată că, în toată frământarea noastră religioasă de după război, neliniștită și cufundată în nesiguranță și impreciziune, BISERICA BASARABEANĂ NE-A ÎNTĂRIT, DACĂ NU PRIN ALTCEVA, CEL PUȚIN PRIN PREZENȚA EI.

Toate urările noastre de fii spirituali merg astăzi înspre Biserica Basarabiei și înspre înaltul ierarh, deținător al destinului ei. Desigur, în ceasul acesta sărbătoresc, și răspunderile care decurg din noua situație apar mai grele, și răsplata mai îndepărtată. Peste toată truda noastră, a tuturor, stăpânește însă vrerea lui Dumnezeu. Prea Sfințitul Gurie, arhiepiscop al Chișinăului și mitropolit al Basarabiei, o știe, în virtutea darului pe care îl deține, cel dintâi. După cum se știe că îndatorirea plugarului este să-și are și să-și samene ogorul, neîngrijindu-se dacă Dumnezeu va da ploaie la vreme. Pentru că ploaia nu poate să lipsească decât ca o pedeapsă, și chiar pedeapsa nu ne e dată decât tot pentru mântuirea noastră.

Înființarea Mitropoliei Chișinăului este, în semnificația ei launtrică, cel mai însemnat fapt religios întâmplat după război între hotarele țării noastre. Mai însemnat decât facultatea de teologie din același oraș — mai însemnat chiar decât înființarea Patriarhiei¹, care, aceasta, în adevăr, nu a fost decât o creștere de prestigiu, fără urmări. Mitropolie a Basarabiei, asta însemnează recunoaștere a drepturilor precumpănitoare ale adevăratei Ortodoxii.

Să fie, în adevăr, acesta semnul noului curs în Biserică?

În plin Ev Mediu

Descoperiri se fac oriunde. Întâmplarea ferește încă, în cotloane ascunse curiozității noastre neliniștite, atâtea comori. Dar ce fel de descoperiri și în ce locuri se fac descoperiri la noi – asta arată starea de neîngrijire în care ne aflăm.

Iată, de pildă, la Patriarhie a fost descoperită... o bibliotecă. În subsoluri, cu prilejul unor reparații, târnăcopul care ciocănea un zid a lovit în gol. Prin spăr-tură s-a descoperit o încăpăre; iar în încăpăre, o bibliotecă întreagă.

La început se credea că e vorba de cine știe ce adunătură de cărți netrebnice, aruncate acolo, în beci, ca să nu mai încurce lumea. De aceea se și dase dispoziția să fie donate... Academiei. Dar, când teancurile au fost luate în mai de aproape cercetare, s-a stabilit că era vorba de o adevărată comoară teologică; lucrări rare de tot, mai ales la noi, unde biblioteci teologice mai că nu există, zăceau de cine știe câtă vreme între zidurile hrubei.

Nu știm dacă descoperirea aceasta a apărut stăpânilor de azi ca o mustrare, dovedind că în Dealul Mitropoliei au fost pe vremuri, când nu cerusem pentru noi „titlul” de Biserică dominantă și nu aveam patriarhi – oameni care se ocupau și cu cercetările teologice. Ne gândim însă ce fel de gospodărie se va fi făcut sus, în deal, dacă o bibliotecă poate fi „descoperită”.

Că doară palatul Patriarhiei nu e Vaticanul, cu istoria lui veche de sute de ani, cu dedalul lui de clădiri, cu averile lui imense, căroră o minte omenească nu se poate să nu le piardă rostul. „Palatul” Patriarhiei e o modestă casă gospodărească, croită după proporțiile umile ale pietății noastre românești; câteva încăperi cari intră într-un pumn și pe cari le stăpânești dintr-o aruncătură de ochi.

Vă închipuiți, deci, că nu într-o asemenea biată strachină se puteau păstra, ferite indiscreției noastre, cine știe ce tainite ascunzătoare de comori, dacă exista în gospodăria aceea un rost. Că doară nu e măcar vorba de cine știe ce comoară, uitată de vremi, cărțile descoperite sunt aproape... contemporane nouă. Douăzeci de ani au fost însă de-ajuns ca să se realizeze la noi separația de epoci pe care a efectuat-o în Apus năvala barbariei.

Și „descoperim” astăzi preocupările înaintașilor noștri, după cum acum 4-6 sute de ani se descopereau manuscrisele greco-romane. Impresionantă continuitate culturală în Dealul Mitropoliei – n-avem ce zice!

... Dar să nu fie descoperirea aceasta semnul unei „renașteri”?

... Și despre Conon

Știri noi despre descoperirea... arheologică din subsolurile Patriarhiei, unde, precum am anunțat, o bibliotecă teologică a fost dezgropată, permit a afirma că această bibliotecă a aparținut mitropolitului Conon Arămescu-Donici¹.

Răposatul mitropolit, scos din scaun în împrejurări așa de tragice, și de atunci mort, uitat într-o mănăstire, nu era un om de carte. Dar era, de bună seamă, un om care avea respectul aproape superstițios al cărții, așa cum, pe vremuri, Carol cel Mare. Și aduna cărți, pe care le îngâmădea în lăzi, încredințat fiind că strânge o comoară. Comoara aceasta el a lăsat-o acolo, în beciurile palatului mitropolitan, atunci când a trebuit să părăsească încăperile, de-a lungul cărora trecuse ani de-a rândul ca înalt stăpân. Și ea constituie singura avere rămasă în urmă-i. Căci, cu toate grelele-i păcate, sub care i s-a întunecat mintea către sfârșitul vieții, P. S. Conon a fost un om cinstit și a murit sărac.

Din această înșirare de amănunte, două fapte se desprind, ambele caracteristice pentru cei la care se referă. Primul, că „descoperirea” de la Patriarhie se raportează la obiecte a căror existență în palat nu e mai veche de 15 ani (Conon a fost ales mitropolit în 1912).

Al doilea, că chiar oameni ca repauzatul Conon (dacă se va fi îndurat Dumnezeu de suferințele lui groaznice) au fost în stare să lase în urma lor ceva care să le ferească amintirea. Și anume, cărți a lăsat bătrânul!

De dincolo de mormânt, chinuitul poate arunca totuși o muștrare celor de după el. Iată, eu, neștiutorul, am avut respectul cărții, pe care, dacă nu am cunoscut-o, nu am lipsit a o prețui după cuviință.

În adevăr, strașnică muștrare, care ar trebui să apese greu asupra conducătorilor Bisericii noastre. Căci prima îndatorire a acestei Biserici românești, ajunse prin voia lui Dumnezeu mai mult decât prin vrednicia ei, în fruntea Ortodoxiei, ar fi fost să se îngrijească de promovarea renașterii științifice a teologiei. A făcut-o? Nu. Nici chiar inițiativele particulare nu au fost sprijinite. Conon e răzbunat.

... Și o vorbă de pace

Când am scris cele câteva rânduri de recunoaștere pentru fostul mitropolit Conon, care, în neștiința lui în cele științifice, profesa totuși — ca odinioară Carol cel Mare — un sănătos respect pentru carte și aduna în beciurile palatului mitropolitan lăzi cu hârtie tipărită, care se dovedește astăzi a nu fi culeasă la întâmplare, aminteam în treacăt și de alte acțiuni ale lui, pe care le calificam de „păcate grele”.

Expresiunea a izbit. Probabil și pentru că venea de la un profesionist al scrisului, care nu abuzează de invectivă, menită, de cele mai multe ori, a crea un „gen” în lipsa cugetării, care, singură, situează în chip valabil pe un gazetar. Iar dacă expresia a surprins, ni s-a atras atenția asupra ei.

Mulțumesc celui care a făcut-o. Căci există în gazetăria de conștiință o gravă responsabilitate, căreia nu ne putem sustrage decât dacă nu ne prețuim scrisul sau dacă urmărim mai degrabă tulburare decât lămurirea opiniei publice. Așa

fiind, o verificare a scrisului nostru nu ne repugnă – pentru că niciodată orgoliul nu a fost un bun sfătuitor.

... Iată-ne, deci, controlându-ne impresiile asupra fostului mitropolit Conon. Ce i se impută? Că, în vremea ocupației germane, ar fi dat pastorală defetistă către populația din Moldova¹. Vină grea, în adevăr, mai ales dacă privim lucrurile pe deasupra. Dar să fie, în fond, vina lui așa de gravă?

Mai întâi, împrejurările; oștile germane ocupaseră Muntenia. O mulțime de oameni și părăsise gospodăria, luând drumul băjenitului, lăsând în urmă fără stăpân și fără supraveghere tot avutul. Câte averi și câte vieți s-au risipit atunci din această pricină e încă în mintea tuturor. Acum nemții amenințau Moldova. Se anunță de acolo același exod nenorocit. Și a intervenit Lupu Kostaki – era ministru în București –, lăsat de guvernul român și de regele Ferdinand. Nu era un om pus de nemți în slujba lor. Avea dreptul mitropolitul Conon să-l asculte? Lupu Kostaki s-a prezentat, deci, mitropolitului și i-a cerut să facă un manifest către populația Moldovei, îndemnând-o să nu-și părăsească locurile în cazul întinderii invaziei germane. Asta a făcut Conon. Că, mai târziu, „manifestul” mitropolitului a fost aruncat abuziv de germani în tranșeele românești și că el a servit ca armă în mâna dușmanilor, asta e, din nefericire, un fapt. Dar cine e principalul vinovat? Bietul bătrân a iscălit un manifest pe [care] i l-a cerut ministrul Lupu Kostaki. Aci se circumscribează răspunderea lui. Ce a urmat are alți autori și alte răspunderi.

Căci, să nu neglijăm a lămuri a doua întrebare: era Conon om al nemților, sau cel puțin partizan al politicii germanofile? Nu. Asemenea preocupări îl depășeau. Nu i se cunosc atitudini care să indice o activitate politică într-un fel sau altul. Se cunoaște, în schimb, protestul lui către guvernatorul german la București, atunci când bulgarii au încercat să officieze în biserica Sfintei Mitropolii. E un protest demn, cu termeni tari, pornind de la o față bisericească închinată darului său. Asta nu însemnează nimic?

Conon a murit. Depus din scaun pentru fapta amintită mai sus, asupra numelui lui apasă, în conștiința publică, acest păcat. Este o nedreptate. Pentru că – dacă faptele s-au petrecut așa cum le-am povestit noi – vina lui este disproporționată cu pedeapsa. Plătește și el însă, cum au plătit și alții, pentru repararea ofenselor morale aduse țării nu numai din vina lor.

A plătit destul în viață. Să-l restabilim în drepturile lui cel puțin după moarte. Va fi un act de echitate, care va rodi mai mult în viața noastră spirituală decât sancțiunea aspră, așa cum s-a aplicat, fără multă cumpănire, în graba interesată a unei diversiuni.

O nație nu-și poate îngădui să fie nedreaptă. S-au pedepsit toți marii vinovați ai războiului, pentru ca să ne împotrivim la absolvirea lui Conon? Este cineva despre care N. Iorga însuși spunea, la Iași, că ar fi *mai vinovat decât Mangra*². Știe cineva de o pedeapsă, măcar morală, aplicată acestui mare vinovat?

Manifeste împotriva sufletului nației? Posedăm și noi un exemplar. Oribil. Autorul lui? Îl vede toată lumea – și i se pleacă: e un om în mare cinste în treburile noastre publice. Nu protestăm, pentru că nu e potrivit. Dar să ne

fie îngăduit a cere pentru Conon supremul act de dreptate, după moarte cel puțin.

Iar primul de la care așteptăm gestul este omul nostru, mai vinovat decât Mangra, autor de manifeste insultătoare.

Fapte

Mi se comunică, din loc de încredere, date asupra părintelui doctor Eusebiu Roșca¹ de la Sibiu, despre care am scris în două rânduri în această foaie.

Mi se spune, anume, că ar fi un creștin adevărat, plecat legii lui Dumnezeu; ale cărui merite ar fi așa de proeminente, încât pe vremuri a fost vorba de alegerea lui ca mitropolit al ortodocșilor ardeleni.

În ce se ține de această din urmă afirmație, nu putem spune decât că regretăm împrejurările care s-au opus la alegerea lui ca mitropolit. S-ar fi evitat prin aceasta alegerea lui Mangra; care, precum se știe, nu a ajuns în acel loc de înaltă cinste decât prin neîncrederea pe care o aveau românii față de competitorul său episcopul ortodox al Banatului. Și s-ar mai fi ocolit Bisericii și națiunii noastre încă alte necazuri. Căci, dacă neîncrederea față de acesta din urmă s-a dovedit fondată prin faptele care au urmat: evacuarea episcopiei — cu arhive și episcop — la Budapesta, activitatea politică filomaghiară etc., apoi nici încrederea față de Mangra nu a fost de o mai fericită inspirație. Prin urmare, alegerea părintelui Roșca în scaunul de mitropolit se poate să fi fost mai bună.

Nu contest nici prima afirmație care ni se face: că părintele Roșca ar fi o frumoasă figură de creștin. Nu o contest pentru că nu-l cunosc; și pentru că, despre oamenii pe care nu-i cunosc, obicinuiesc a crede mai degrabă bine decât răul care mi se spune.

Din nefericire însă, nu despre asta a fost vorba în articolele mele. Eu am afirmat, întâi, că P. C. părinte Roșca se slujește, față de școlarii lui, de un vocabular cam tare; și, pe urmă, că e cam bătrân pentru a putea conduce mai departe Academia Andreiană. Acestor afirmațiuni mi se opune o dezmințire? Nu. Pentru că nici nu se poate.

Alte calități și merite ale P. C. Eusebiu nu m-au interesat până acum. Dacă ele sunt, cu atât mai bine; iau cu bucurie act de ele. Dar pentru chestia în sine ele nu reprezintă nimic. Pentru că eu nu am judecat pe părintele Roșca. Eu nu judec pe nimeni; pentru că știu că nimeni nu se poate ridica judecător peste semenul său. Cel puțin atâta creștinism trebuie să ni se conceedă.

Eu am expus fapte; și am judecat faptele. Aș fi fost bucuros să mi se dovedească lămurit că am fost informat greșit și că, deci, nu am dreptate. Nu s-a făcut. Cu atât mai rău. Am fi evitat, între altele, și confuziunea dintre judecarea faptelor și a oamenilor și aș fi fost scutit de bănuiala unui păcat de care mă fereșc cât pot.

Păcatul orgoliului

Nobila impulsivitate căreia s-a supus ministrul-președinte Maniu, luând în Cameră, așa de spontan și de categoric, apărarea P. S. mitropolit Bălan, este mai impresionantă încă decât intervenția d-lui Vlad în favoarea episcopilor atacați de d-l dr. Lupu. Căci d-l Aurel Vlad e doară ministrul Cultelor și îndatoririle sale ministeriale îi impuneau o asemenea atitudine, după cum atacul *în bloc* al interpelatorului i-o înlesnea; căci, chiar dacă afirmările d-lui dr. Lupu erau exacte, faptul că ele se refereau la un grup de persoane nenumite făcea mai ușoară situația ministrului.

Intervenția ministrului-președinte însă, în favoarea P. S. Neculai, își are izvorul numai într-o nobilă generozitate. D-l Maniu nu era obligat să intervină. A făcut-o, totuși; cu o impresionantă spontaneitate, acoperind cu autoritatea sa și cu jertfa adevărului persoana mitropolitului de la Sibiu.

Căci numai o înaltă necesitate politică a putut hotărî pe primul ministru să afirme că părintele Neculai Bălan nu e cu nimic vinovat pentru lupta dușmănoasă care s-a deschis în Ardeal între ortodocși și uniți. Noi nu ignorăm dărzenia bătoasă și agresivă a celor de la Blaj; dar nu putem trece cu vederea nici felul lipsit de tact și de iubire creștină cu care P. S. Neculai a pornit la repravoslavnizarea Ardealului. Colecția ziarelor „Unirea” de la Blaj și „Telegraful român” de la Sibiu este mărturie pentru opera aceasta de inutilă și primejdioasă învrăjbire a ardelenilor, pe care mitropolitul ortodox al Ardealului nu a știut și nici nu a vrut să o domolească.

A avut dreptate d-l dr. Lupu atacând deschis pe părintele Neculai pe această temă? Sigur că da. Pentru că, indiferent de vina uniților și de dreptatea ortodocșilor, acțiunea mitropolitului Bălan nu pornește din dragoste pentru Biserica noastră pravoslavnică, ci dintr-o urâtă și condamabilă ambiție personală, care întuneacă totul. E oribil de păcat ca o inteligență așa de frumoasă, o cultură așa de vastă, o energie așa de neînfrântă ca a Prea Sfințitului de la Sibiu să fie făcute păgubitoare pentru Biserică, printr-un orgoliu și un egocentrism care orbesc și ard.

E păcat și deplângem împrejurările, dar nu ne putem opri aci. Oricâte păreri de rău am aduna în jurul atitudinii noastre, trebuie acționat împotriva mitropolitului Bălan până când i se va înfrânge orgoliul. În acest orgoliu stă izvorul tuturor faptelor primejdioase pe care le-a comis în ultima vreme și, între acestea, serbarea Paștelor la 31 mart în primul rând.

Să nu uităm, deci, că cel mai mare dușman al Bisericii Ortodoxe este cel mai capabil arhieru al ei, mitropolitul Neculai Bălan al Sibiului.

Absenteism

Se pare că Prea Sfinții sinodali au renunțat, sau cel puțin au fost forțați să renunțe la chemarea în fața judecății a mitropolitului Gurie. Există o minte a românului cea de pe urmă — cea mai bună! — și ea le va fi venit în ajutor. Instinct de conservare, sau ce?

Asta este deocamdată bine, dar asta nu e tot. S-a făgăduit într-un loc de mare răspundere că Biserica noastră va fi purificată. Această operație întârzie însă. Oamenii sunt prinși în altă parte, cu alte griji — mai urgente. Biserica se ține de suflet, iar treburile sufletului au fost întotdeauna pentru politica românească un fel de cenușăreasă.

Vasăzică, începerea procesului de epurație întârzie. „Mai e timp!” Mai este? Eu mă îndoiesc. Căci, iată, în ierarhia noastră bisericească se desemnează o mișcare care trebuie să ne îngrijoreze: cei mai buni dintre ierarhii noștri își părăsesc scaunele de păstorie, lăsându-și credincioșii în grija lui Dumnezeu.

La Bălți, P. S. Visarion Puiu, om de credință și de carte, creștin dreptcredincios de impresionantă disciplină și severitate, se poartă cu gândul demisiei. Da, se va retrage din scaun într-o simplă chilie, călugăr la Mănăstirea Neamțu, cel pe care toți iubitorii adevărați ai Bisericii îl socotesc ca cel mai chemat pe scaunul patriarhal.

Iar la București, P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul, singura și strălucită nădejde a Bisericii noastre de mâine, a depus funcțiunile pe cari le împlinea în calitate de vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Nu discut ce se întâmplă prin această retragere și cum rămâne cu legea Lapedatu, prin care se încerca să se dea o aparență de legalitate bisericească trecerii Î. P. S. Miron în Consiliul de Regență. Asta e o problemă aparte, pe care o vom discuta la vremea ei (care nici asta nu poate fi așa de îndepărtată, cum se înșală singuri unii).

Ce interesează aci este retragerea din funcțiuni a celor mai de seamă ierarhi ai noștri. Dezertțiune? Poate că acest cuvânt este prea greu. Absenteism. Asta e sigur. Dar, din nefericire, un absenteism legitim. Poate că am fi avut dreptul să ne așteptăm la mai mult eroism. În alte împrejurări, am fi pretins-o chiar. Astăzi, eroismul este însă inutil și risipitor de forțe. Să se tragă, deci, toți cei buni în mănăstiri, ca să se păstreze curați, în așteptarea ceasului cel mare. E singurul lucru pe care li-l mai putem cere.

Vorba noastră

Părintele mitropolit Nectarie al Bucovinei¹ trimite din Londra o telegramă de protestare, prin agenția Rador. Prea Sfințitul fusese acuzat de la tribuna par-

lamentului că, două săptămâni după actul de la 8 iunie, nu se învrednicise încă să încunoștințeze pe preoți în chip oficial de schimbările întâmplare și să dispună introducerea regelui Carol al II-lea în ectenii; și că plecase în preziua actului de proclamare din București, tocmai pentru ca să nu ia parte la acest fapt istoric.

Acuzația avea, deci, două părți: un fapt, care, fiind fapt, nu se poate contesta, ci cel mult explica și învălui în scuze; și o supoziție. În sprijinul supoziției veneau alte fapte: legăturile Prea Sfințitului cu Barbu Știrbey și cu Partidul Liberal, cari se știe ce atitudine au avut față de actul restaurației.

Acuma, părintele mitropolit protestează; și amenință cu darea în judecată pe calomniatori. Așteptăm să vedem împlinită această amenințare. Vom spune însă că lumea nu crede. Nu crede în amenințare, după cum nu crede în nevinovăția Prea Sfințitului. Nu e vorba dacă pe drept sau pe nedrept. Asta o să se vadă când și dacă va urma judecata care ni se anunță.

Faptul interesant e că lumea, în genere, nu crede. Și anume, pentru că părintele Nectarie e „popă”.

Adică, s-a răspândit și are tendința să se răspândească din ce în ce mai mult impresia în public că e destul să fii față bisericească pentru a nu ți se mai acorda puțința de a fi sincer. „Popă” înseamnă un om ascuns, contrafăcut, vorbind nu pentru a-și spune, ci pentru a-și ascunde gândul: urmărind pe căi întortocheate treburi cu totul personale, cunoscute numai lui, ocolind întotdeauna lupta pe față, dar nescăpând nici un prilej de a lovi pieziș. Pe drept sau pe nedrept, asta e, pentru marele public, un „popă”.

Știu, „să fie vorba voastră, da, da – nu, nu!”². Așa a zis El. Dar... e așa de mult de-atunci! Nouăsprezece veacuri încheiate! Au avut vreme oamenii să uite. Ni s-a despicat limba în două, ca la șerpi, și, când vorbim, vorba noastră iese şuierată. Purtăm haina slujitorilor Dumnezeuului adevărat – dar numai haina; și, câteodată, din ce în ce mai des, nici atât. De ce, dar, să ne mai creadă oamenii?...

Părinte mitropolit Nectarie, cu proces sau fără, cu câștig sau fără, cauza Prea Sfinției tale este mai dinainte pierdută. Nu s-au făcut rugăciuni în Bisericile Bucovinei pentru Măria Sa. Asta e fapt. Ai plecat la Cernăuți în preziua lui 8 iunie. Asta iarăși e fapt. Scuzele și explicațiile nu sunt, în schimb, decât vorbe. Și, drepte sau nu, în vorbele voastre oamenii, din nefericire, nu mai cred.

G. Patriarhul

Tot despre refacerea vieții mănăstirești

Părintele patriarh a scris câteva cuvinte de introducere la broșura ieromonahului Stănoiu asupra Mănăstirii Căldărușani¹. Î. P. S. Sa desfășoară, în cele câteva pagini, un întreg program de refacere a vieții mănăstirești, de o precizie care nu lasă nimic de dorit. Iată, deci, că cel mai înalt for bisericesc al nostru – adică însăși Patriarhia – arată nu numai că se interesează de această gravă problemă, dar că studierea împrejurărilor a dus la anumite soluții practice, cari nu așteaptă decât înfăptuirea.

Dar înfăptuirea este tocmai jumătatea cea mai însemnată a lucrurilor. Cum se va păși la aceasta? Biserica e săracă! Săracă în bani, săracă în oameni, în entuziasm și săracă, mai ales, în spirit de jertfă. Cel care se poate ridica deasupra lucrurilor mărunte și, urmărind linia generală a întâmplărilor, izbutește un moment măcar să desprindă drumuri ce trebuiesc urmate simte născându-se deodată în el puteri de conducător. De aceea, îndrumători sunt la noi pe toate cărările – umili executanți, nicăieri. Toți protestează, toți arată viciile de organizare, toți fac planuri. Nimeni nu se înhamă la opera modestă, dar rodnică, de înfăptuire. Dacă vrei să-i aduci la realitate, îți răspund că cineva trebuie să înfieze și răul; iar dacă nu o fac cei mari, îndatorirea cade celor mici.

Să ne liniștim. Iată, în paginile părintelui Patriarh, dovada că cei mari nu ignorează situația; și, mai mult încă, dovada că epoca de constatare a trecut; după cum a trecut chiar epoca de elaborare a leacurilor.

Se așteaptă doar înfăptuirea; și e nevoie de oameni. La opera pozitivă, de clădire, așteptăm, deci, pe cei gata cu protestele; pe teoreticienii dreptului de a protesta (se anunță și din aceștia!); și nu numai pe ei, dar pe toți oamenii lui Dumnezeu, cu râvnă și cu dragoste pentru trupul mistic al lui Hristos.

La Căldărușani se va înființa – trebuie să se înființeze – o școală de misionari. E locul potrivit întru totul; și de această școală se pot lega mari nădejdi. Va fi prima încercare sistematică și continuă de refacere – deocamdată numai pe această cale – a vieții noastre religioase. Acestei încercări nu trebuie să-i lipsească nici un sprijin.

Cei dornici de lucru pozitiv, obosiți doar de planuri și proteste, să aștepte chemarea. Dacă părintele patriarh o va face, ea să nu găsească pe nimeni nepregătit.

... Faptele singure pot reteza polemicile inutile.

Pierderea simțului Ortodoxiei

Tristele împrejurări în care se zbate astăzi Biserica Ortodoxă, certată de Dumnezeu pentru păcatele noastre, ale tuturor, își au de bună seamă originile nu atât într-un anumit act, cât mai ales într-o stare de lucruri, într-un fel de pierdere a simțului Ortodoxiei, din care lipsa demnității noastre religioase decurge cu necesitate.

Este adevărat că, cu prilejul dezbaterilor de la Senat, s-au produs câteva manifestări de energie. Amenințări au trecut prin aer, ca un fel de încercare de intimidare. Deocamdată, metoda a prins: oamenii au plecat capul. Deocamdată! Ce va fi însă mâine?

Actele de energie sunt bune; cu o condiție: ca ele să pornească dintr-o siguranță personală nezdruincată și să se sprijine pe o autoritate nediscutată. E cazul?

Am citit într-o revistă de cultură catolică, „Études”, o expunere mai veche a episcopului d’Herbigny. D’Herbigny este președintele Institutului de Studii Orientale Creștine de la Roma și a făcut în 1927 o călătorie de informații în Orientul creștin. Relația lui vorbește de vizitele pe la capii diverselor autocefalii ortodoxe. Un singur om de demnitate și curaj, între toți patriarhii și mitropoliții ortodocși: Metaxakis, „patriarh și papă al Alexandriei”. Pe Î. P. S. Meletie Metaxakis îl știm. Nu e, Doamne, cine știe ce ortodox vajnic. Legăturile lui cu anglicanii sunt cunoscute. Dar e în ținuta lui un simț special al demnității locului pe care îl ocupă, care nu-i îngăduie să facă nici un fel de grații trimisului papei. Roma este și rămâne schismatică, o dată pentru totdeauna; și trebuie tratată ca atare.

La noi? Nimic din ceea ce ar fi trebuit să fie demnitatea hieratică a patriarhului celei mai mari Biserici Ortodoxe. O familiaritate de rudă săracă, săltată deasupra nevoilor, dar păstrând timiditatea fostei săracii. Mărturisiri de respect care, prin exclusivitatea lor, depășesc cadrul discreției necesare; exagerată dorință de conlucrare cu Apusul catolic; și exagerată desconsiderare a protestantismului, mai ales atunci când te mândrești cu Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, monument de protestantism.

Dintr-o asemenea încheiere personală, acte de energie? Să fim serioși! Acte de violență, da! Energia este însă altceva.

Pentru mai marea slavă a lui Dumnezeu

Discuție... macabră, și totuși necesară, cu câteva înalte fețe bisericești. Ce s-ar întâmpla astăzi dacă — printr-o nenorocire sau prin regularizarea situației regenței (în ceea ce privește persoana patriarhului, care nu poate fi și patriarh și

regent) – scaunul patriarhal ar deveni vacant? Ridicări din umeri, fețe îngrijorate, ochi către cer. Nimeni nu are soluție. Revista în care sunt trecuți înalții noștri ierarhi nu ne lămurește cu nimic: nici unul nu răspunde mulțumitor nădejdlor și nevoilor.

Prea Sfinții părinți sunt tare îngrijorați. Și, pe drept cuvânt. Î. P. S. Miron a înșelat toate nădejdlile noastre. Ambiții deșarte l-au îndemnat să părăsească Biserica pentru însărcinări cari numai omeneste par mai puternice. A înfrânt sângeros așezarea noastră bisericească. Și a înfruntat pe Dumnezeu. L-am dori ferit de orice pedeapsă. Dar cum te poți îndoi de hotărârea care va cădea în fața năprasnicului scaun de judecată, dacă până atunci nu vin pocăința și îndreptarea stricării? Și pentru asta nu este nici un semn.

Deci, pe bună dreptate, sufletele pline de îngrijorare ale Prea Sfinților de la amintita sfătuire caută un alt fel de om. Îl vor găsi? Atât de greu, încât unul a venit cu o propunere îndrăzneată: să fie un laic.

Știu – canonicește se poate. De la răsăritul până la apusul soarelui, în aceeași zi, un laic – oricare – poate fi tuns într-un monahism și ales de sobor patriarhal. Dar unde e laicul? Unde e laicul cu adevărat creștin, iubitor de Dumnezeu și de Biserică, lepădat de sine însuși, omul de carte, de prestigiu și de acțiune, ridicat deasupra vâlmășagului luptei, care să se fi ținut departe de toate dușmăniile veacului și să-și poată în adevăr închina puterile unei lupte încordate pentru mai mare slavă a lui Dumnezeu și pentru mântuirea Bisericii noastre, la temelia căreia se întetesc astăzi loviturile de târnăcop?

Căci, laic să fie! Dar, atunci, trebuie să fie cu mult mai bun – fără nici un fel de discuție mai bun – decât oricare din călugării astăzi existenți. Altfel, gestul acesta de îndrăzneală nu-și mai găsește îndreptățirea. Și va fi mai rău.

A, dacă, fiind regent, Î. P. S. Miron și-ar aduce aminte că a fost și patriarh, întâmpinat cu stâlări de toate nădejdlile noastre și s-ar hotărî să vină, măcar în al doisprezecelea ceas, în ajutorul Bisericii, lămurind odată o situație care nu mai poate să dureze!... Trebuie să așteptăm oare și aci îndreptarea tot de la Dumnezeu?

Sabia stăpânirii lumești

Luni își începe lucrările marele congres al Bisericii Ortodoxe. Pronosticurile sunt mai degrabă proaste. „O să fie scandal” – mi se afirmă din toate părțile.

Iar unii din cei cari mă asigură că „o să fie scandal” își închipuie că mi-au adus o veste bună. Să lămurim, deci, deschis, așa cum mi-i felul să vorbesc, câteva lucruri. „Scandalul” ar fi să fie împotriva părintelui patriarh. Și faptul mi se comunică pentru că unii oameni își închipuie că aceasta ar putea să-mi facă plăcere. Nu-mi face.

A intrat în capul unor oameni că eu m-am îndușmăni cu părintele patriarh. E o eroare. Mai întâi, eu am simțul proporțiilor. Și, pe urmă, eu personal nu am avut niciodată nimic cu Î. P. S. Miron. Dimpotrivă. Îmi amintesc cu plăcere că într-o vreme mă bucuram de cinstea unor raporturi destul de strânse. Eu am apreciat și – după puținătatea puterilor mele – am sprijinit opera bisericească a Î. P. Sfântului.

Când însă a intrat în Consiliul de Regență, am protestat. Și voi continua să protestez – fie chiar zadarnic! – că s-a făcut o greșală mare, care țipă către cer. Că din această pricină nu mai avem raporturi personale? Ce pot eu să fac?

Dar asta nu însemnează că eu m-aș bucura de dificultățile în cari – numai din pricina intrării în regență – se află părintele patriarh. Că nu mai pot să-i fiu de nici un ajutor? E sigur. Pentru că, de fapt, nu-și poate ajuta decât singur – întorcându-se la scaunul de păstorie, pe care l-a lăsat de dragul sabiei stăpânirii lumești.

Eu știu că Dumnezeu e deasupra noastră și că, până la sfârșit, tot diavolul va fi cel înfrânt. Deci, nu mă agit; și nici nu mă pot bucura că „am avut dreptate”. Căci adesea „dreptatea” care îți iese e atât de dureroasă, încât ai renunța bucuros la ea. Spun însă că voi fi fericit să salut pe patriarhul reîntors în sânul Bisericii în momentul în care voința lui luminată, nu numai împrejurările, îl vor reda indeletnicirilor dumnezeiești.

Că va fi scandal în Congresul bisericesc, de asta însă nu mi-e teamă. Oameni de curaj și de conștiință, mărturisitori neinteresați ai adevărului – asta nu am văzut încă în țara românească. Li s-a pierdut sămânța.

Și, pe urmă, „scandalul” trebuie evitat cu orice preț. Pentru că nu a fost niciodată rodnic.

„Pre stăpânul și arhiereul...”

– La 20 de ani de păstorie a Î. P. S. Miron –

„... Dacă din vreo parte demnitatea voastră ar fi atinsă – și aceasta s-ar dovedi prin anchete oficiale – să mă considerați și pe mine alături de acei cari se vor coborî în mijlocul turmei; căci, atunci când turma este amenințată, arhipăstorul trebuie să fie alături de ea.”

Așa a vorbit în marele Congres al Bisericii Ortodoxe Î. P. S. Patriarh, în ziua în care împlinea 20 de ani de păstorie¹. Căci așa a vrut Dumnezeu, ca această zi să cadă tocmai într-o vreme de mare primejdie pentru Ortodoxie. Sau cel puțin asta trebuie să o credem, de îndată ce Prea Sfântul nu pregetă să lase a cădea vorbe așa de grele.

Deci, suntem la o mare primejdie, iar Î. P. S. Miron se declară gata a coborî în popor pentru a dezlănțui lupta. Asta îmi aduce aminte o întâmplare. Eram, în vremea războiului, într-un lagăr în Germania². Și aveam, între alții, un camarad

român¹ cu deosebire simpatic. Dar camaradul meu nu-și găsea locul. În fiecare zi făcea planuri de evaziune — e adevărat că armistițiul l-a găsit tot în lagăr —, prepara hărți, trecea prin contrabandă busole și ținea, prin corespondență clandestină, legături cu cei ce i-ar fi putut fi de folos. Până când, într-o zi, l-am întrebat:

— De ce te zbați tu așa?

— Pentru că vreau să fug!

— Și de ce vrei să fugi?

— Ca să merg pe front, să-mi fac datoria.

— Bun. De câți ani ești în Germania?

— De 6 ani.

— Și câte examene ai dat?

— ... Nici unul.

Asta e. Țara era „în primejdie” și el trebuia să evadeze, ca să-și facă datoria. Dar 6 ani pierduse vremea de pomană și nu se gândise un moment că „datoria” lui ar fi fost să-și treacă examenele, să se întoarcă acasă și să devină un element creator sau cel puțin productiv în această biată țară, în care atâția oameni simpatici și cu calități huzuresc — sau se chinuiesc — în parazitism; uitând că, dacă atunci „țara era în primejdie”, apoi aceasta se întâmpla mai ales din pricina tembelismului nostru și a lipsei noastre de răspundere în timp de pace.

Și iată că, 13 ani de la această glumeată și totuși tristă întâmplare, părintele patriarh vorbește de Biserica noastră amenințată și de datoria arhiepiscopilor de a coborî în mijlocul turmei.

Mă rog, ce s-a întâmplat astăzi așa de grav, încât să fie nevoie de asemenea asigurări sumbre? Și cine dă aceste asigurări? Părintele patriarh? De la Î. P. S. Sa am fi așteptat cu totul altă cuvântare: să ne spună, anume, că, de atâția ani de când conduce destinele Bisericii Ortodoxe, a făcut tot ceea ce era nevoie pentru propășirea pravoslaviei și că astăzi nu avem dreptul să ne alarmăm de nimic, pentru că nimic nu ne amenință.

Cum, după 10 ani de libertate, Ortodoxia e la grea strâmtoare? Dar cine e răspunzător de situația aceasta? Să ne coborâm în mijlocul turmei? Dar până acuma ce am făcut? Căci, dacă grija noastră pentru Biserică ar fi fost în tot acest timp întreagă, nimic din alarma de astăzi nu ne-ar fi putut neliniști.

Și cine ne amenință? Uniții! Vasăzică uniții, cari nu sunt, totuși, Biserică dominantă, au mai multă putere decât noi! Iar noi ne supărăm... împotriva uniților, și nu împotriva noastră înșine! Împotriva lor, pentru că sunt harnici și solidari, și nu împotriva noastră, leneviți de funcționarismul „dominației” și debinați de politicianism. E în regulă! Nici că se poate o mai nimerită felicitare pentru ziua în care cel mai înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române împlinea 20 de ani de păstorie. Ziua aceasta, care ne găsește în defensivă și în care noi simțim nevoia unor amenințări, neputincioase, ca orice amenințare!

Dar nici nu se putea altfel. Căci, iată, la sărbătorirea părintelui patriarh din congres s-a întâmplat un incident caracteristic. Corul Seminarului Central, masat în tribuna publică, a intonat un imn de slavă. Imnul spune: „Pre stăpânul și arhiereul nostru, Doamne, îl slăvește!”. Iar bieții copii, îndemnați de un diavol

șiret și glumeț, au cântat cu râvnă: „Pre stăpânul și patriarhul nostru...”. Vasăzică, nu arhiereu, ci patriarh. Asta ei. Noi avem stăpân, avem și patriarh. Nu avem însă arhiereu.

Când în capul Bisericii noastre se va afla cineva care se va gândi că, înainte de orice, e ARHIEREU, treburile se vor schimba cu totul. Și nici nu vom mai vorbi de primejdii, precum nu vom mai fi nevoiți să amenințăm.

Când și dacă...

Un plan european

Se întoarce părintele patriarh către Biserică? L-au dezgustat întru atât treburile lumești? Se pare. Căci, iată, în ultima vreme, gesturi precise dovedesc un interes din ce în ce mai pronunțat pentru treburile Bisericii. O dorință de conlucrare și un duh de pace cu adevărat creștinesc se desprind din vorbele și din faptele Î. P. S. Miron. Cu atât mai bine. E adevărat că, pentru noi, părintele patriarh va fi iarăși cel dinainte, nădejde și scut al Bisericii, numai atunci când se va ieși de la totul de grijile lumești. Dar nu ne putem refuza și bucuriei acesteia mai mărunte, de a-l vedea întors, măcar în intenții, către ostenitorii întru Hristos.

În cadrul acestor noi preocupări, citeam mai zilele din urmă că părintele patriarh ar fi hotărât să sprijine apariția unei mari reviste de sinteză ortodoxă. Ideea e mai veche. Îmi aduc cu deosebită plăcere aminte de vremea când Î. P. S. Miron, fiind numai patriarh, aveam bucuria și cinstea să-l cercetez. Atunci i-am vorbit pentru prima oară de această întreprindere. De atunci s-au întâmplat multe. Între altele, eu am încercat editarea unei asemenea publicații. Ținând seamă de îndrăzneala întreprinderii și de enormele greutăți, pot afirma că începutul a avut un succes peste care nu se poate trece. Dar, cu tot ajutorul stăruitor al harnicului meu prieten, d-l Victor Popescu¹ – nu am rămas decât la început.

Nu am renunțat la acest plan. Îl voi relua – și probabil că în curând. Spun lucrurile acesta ca să precizez ceva: că nu mai am în nici un fel intenția a mă „vâri” în noua întreprindere. Dimpotrivă. Eu vreau să rămân la treaba mea. Dar am în această materie o experiență pe care aș vrea să o fac rodnică și pentru alții.

Nu cred ca planul părintelui patriarh să izbutească. Pentru că sunt în joc prea multe ambiții mărunte, prea multă neîncredere și prea multă neputință. Toți vor să fie directori, toți vor să fie stăpâni – dar, de făcut ceva, asta e altă căciulă.

Și, pe urmă, ar trebui un spirit proaspăt. Care să fie mai tânăr. Mă gândesc, poate, la singurul apropiat unei asemenea însărcinări: pare a fi profesorul Teodor Popescu. Dar va putea face ceva? Căci tocmai pentru că e tânăr i se vor urca toți în cap.

Planul părintelui patriarh e european. Și, din nefericire, treburi europene nu se pot realiza încă în Ortodoxia noastră.

„Demisia” părintelui patriarh

Un confrate, pe care nu l-am surprins până acum nici răutăcios, nici intrigant și care trăiește sub constantul efort de a fi precis informat, aduce vestea că părintele patriarh ar intenționa să se retragă din scaun. Știrea aceasta noi nu o putem nici confirma, nici infirma. Tot ceea ce putem spune e că ea va concorda cu zvonurile cari circulă în ultimul timp, pe de o parte, asupra sănătății, din nefericire mai mult precare, a înaltului chiriarh, pe de alta, asupra unor nemulțumiri pe care Î. P. S. S. a avut să le întâmpine. Credem însă că, dacă această demisie s-ar produce, ea nu ar trebui să surprindă pe nimeni. Și iată motivele.

Viața noastră bisericească și religioasă stă în pragul unor mari prefaceri, cu perspective întru totul încurajatoare. Faptul că în scaunul de domnie al țării stă astăzi un rege ortodox — primul rege ortodox al României moderne — nu poate rămâne fără urmări. Suntem, după căderea Rusiei, cea mai mare țară pravoslavnică și avem un stăpân care știe ce e Ortodoxia.

Povestea cineva — fost de față la întâmplare — că la slujba religioasă din 15 august de la Constanța, regele nostru, Carol al II-lea, a făcut un ușor gest contrariere, când slujitorii, cari de bună seamă nu știau precis pe cine au în față, au încercat, din motive e „mondenitate” probabil, să scurteze ecteniile. Deci, Regele urmărea și controla, cu știința lui în cele ale Ortodoxiei, slujba!

Iar părintele patriarh a fost de două ori surprins de această știință: o dată, când i s-a atras atenția asupra faptului că parastasele nu se fac decât sâmbătă, a doua oară, când i s-au dat indicațiuni amănunțite asupra spiritului în care trebuia conceput tipicul pentru slujba încoronării.

Avem, deci, nu numai un „Vodă al culturii”, ci, și un „Vodă al Ortodoxiei”. În noua domnie care a început acum un sfert de an, Ortodoxia poate astfel nădăjdui să fie valorificată după cuviință. În aceste împrejurări însă, o întreagă lume nouă se deschide minților și sufletelor noastre; și toată politica noastră de stat, lăuntrică și în afară, se întoarce pe țâțâna, cu fața înspre adevăratele ei rosturi. Căci, săraci, neștiutori, bicisnici și plini de păcat așa cum suntem, putem totuși sta astăzi la locul de îndrumare al civilizației slavo-bizantine, în care ne încadrăm, de altfel, cu o înțelegere *românească* a lucrurilor. În înțelepciunea noastră și în mâna regelui Carol al II-lea stă putința reînvierii — pe baze mai ample încă — a vremurilor în care Brâncoveanu poruncea în Constantinople numai pentru că știuse să fie prinț al Ortodoxiei.

Pentru o asemenea situație nouă însă, Î. P. S. S. Miron nu este omul indicat. Părintele patriarh, cu toate incontestabilele merite pe cari le are în noile privințe, nu posedă simțul Ortodoxiei și nu se va putea încadra niciodată într-o politică bisericească izvorâtă din acest spirit. Din Ardealul în care a crescut și unde și-a început păstoria, Domnul Domn Dr. Miron Cristea aduce un duh apusean, lumesc, în care papistășia se amestecă în chip straniu și hibrid cu protestantismul. Cum ar putea vorbi, deci, părintele patriarh de la suflet la suflet pravoslav-

viei și Răsăritului – și cum ar putea sta alături regelui ortodox, în împlinirea misiunii sale și a celei a rasei noastre?

Dar mai e ceva. Îmi stăruie încă în suflet – și, desigur, nu numai mie – icoana Î. P. S. Miron, din ziua proclamării regelui Carol al II-lea. O nobilă și îndurerată figură de înfrânt, încetând de a mai fi regent. Părintele patriarh are senzația că a *coborât*. Nu știm dacă e așa. Știm însă – și am spus-o, fără ca cineva să ne fi dovedit până astăzi contrariul – că amestecul acesta al celor două puteri, spirituale și lumești, realizat prin dubla funcțiune de patriarh-regent a fost o gravă greșală.

Iar astăzi, când Înalt Prea Sfințitul ia înfățișări de nobilă victimă, noi ne gândim că:

sau funcțiunea de regent e mai înaltă decât cea de patriarh, și în acest caz *persoana* celui mai înalt ierarh al nostru este astăzi diminuată;

sau această funcțiune nu e mai înaltă, și atunci *patriarhatul* a fost diminuat prin preluarea unei funcțiuni lumești.

Și într-un caz și în altul, Î. P. S. Miron a greșit, deci. Iar în asemenea împrejurări, nu mai are calitatea de a prezida renașterea Ortodoxiei noastre. Nu poate, în adevăr, prezida o asemenea mișcare un om care, în punctul cel mai sensibil al Ortodoxiei – raporturile dintre lumesc și spiritual –, a adoptat, din motive cu totul străine Bisericii, căzând în greul păcat al orgoliului și deșertăciunii, o atitudine care însemnează tocmai negarea pravoslaviei și recunoașterea doctrinei catolice – condamnată la noi categoric de canoane, tradiție și comentatori.

Conducător spiritual și de faptă al expansiunii Ortodoxiei românești nu poate fi decât cineva pătruns de duhul pravoslaviei, căruia să nu i se poată arunca vina unei călcări a pravilelor, și încă a unei călcări așa de grave.

Prin urmare: „demisionează” părintele patriarh? Nu știm. Știm însă că, atâta vreme cât patriarhatul român va fi ținut de Î. P. S. Miron Cristea, nu poate fi vorba de o largă politică bisericească, în stare să țină pasul noii orientări a țării, pe care, în linii largi, au schițat-o deja indicațiile de până acum ale regelui nostru ortodox, Carol al II-lea. Căci părintele patriarh nu mai are astăzi nici energia, nici prestigiul unei asemenea întreprinderi.

Unde e ierarhul?

Cineva, care nu vrea sau nu are curajul să iscălească, ia într-un ziar de dimineață apărarea părintelui patriarh. Pasămite, Î. P. Sfințitul ar fi obiectul unor atacuri întetite din partea unor „dușmani ai neamului”. Și de aceea trebuie apărat. Căci, spune autorul elogiului, părintele patriarh are trei mari merite: e țăran, e cărturar și e mare luptător naționalist.

E adevărat că de la un patriarh noi am mai fi așteptat ceva: să fie și... popă. Dar poate că astăzi asta... nu se mai poartă. Ce e nevoie să mai fie un patriarh și popă, atunci când e deja țăran, cărturar și mare luptător naționalist!

Să ne ierte confratele care își însușește această apărare, dar noi nu suntem încă convinși. Mare luptător naționalist? Nu ne îndoim. Cu toate că, dacă ne aducem bine aminte, s-a scris cândva, de cineva mare de tot, un articol intitulat *Mai vinovat decât Mangra*, care articol cam de treburile astea naționale vorbea. Cărturar? Asupra acestei chestiuni ne vom permite să mai revenim. Țăran? Ei, și?

Eu presupun că toate astea sunt adevărate. Pot ele însă constitui o apărare pentru părintele patriarh, chiar când ea ar fi piezișă? Căci, iarăși să ne ierte confratele nostru, dar noi nu putem accepta diversiunea cu „dușmanii neamului”, cari au pornit la atac împotriva Înalt Prea Sfințitului pentru că acesta ar fi un mare luptător naționalist.

Cei cari, mai ales, am combătut stările de lucruri create în Biserică de Î. P. S. Miron am fost noi. Și cred că se face un rău serviciu părintelui patriarh aruncându-se acuza de „dușmani ai neamului” celor cari au crezut de datorie lor să cenzureze activitatea Î. P. S. Sale; pentru că noi ne sesizăm și vom reacționa.

Deocamdată, vrem să stabilim însă că noi am purtat o campanie pe chestiuni bisericești. Că la această campanie nu ni s-a răspuns nimic, deși ea a fost dusă într-o formă care, prin urbanitatea și aparatul ei științific, încuraja o discuție la un nivel oricât de ridicat. Am avut prilejul, în repetate rânduri, să măsurăm rezultatele acestei lupte în opinia publică. Și putem afirma, fără a ne teme de dezmințire, că spiritul public e de partea noastră.

Să nu creăm, deci, diversiuni. Țăran, cărturar, luptător național? Se poate. Dar nu interesează. Interesează, în primul rând, ierarhul. Despre acesta vrem să ni se vorbească de cei cari au intenția să-l apere. Nu despre țăran. Că și pe acesta îl cunoaștem. Dar nu asta e chestia.

Noi am afirmat că părintele Miron Cristea nu poate împlini chemarea unui patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu toate obligațiunile cari decurg astăzi din această calitate. Și vom continua a o spune și a o dovedi, până se va face lumină în sufletele și în capetele tuturor. Și, cu îndurarea lui Dumnezeu, se vor împlini cele ce trebuie să se îplinească.

2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

A. Din interiorul țării

O stare de spirit periculoasă

Cei din jurul Arhiepiscopiei de Chișinău n-au fost mulțumiți de felul cum trecutul guvern a soluționat chestiunea administrării averilor bisericești din Basarabia. Nemulțumirea a fost în proporția imensității acestor averi. De aceea au așteptat momentul oportun ca să revină asupra măsurii late. Sau cel puțin să o eludeze. Și momentul a venit o dată cu venirea la guvernare a d-lui general Averescu¹, însoțită de ridicarea pe primul plan al politicei, în Basarabia, a d-lor Neaga, Guciuja și alții. Ceea ce s-a și făcut, într-o adunare eparhială a arhierilor Chișinăului. Fără a sta prea mult pe gânduri, fără a-și aduce aminte măcar că este un for înalt, Sinodul, adunarea, a anulat dispozițiunile Ministerului Cultelor, declarând că averile bisericești nu pot fi comune celor trei eparhii și că ele sunt proprietatea exclusivă a Arhiepiscopiei Chișinăului.

Măsura luată de această adunare dezvăluie o anumită stare de spirit, ce predomină în sânul unor preoți de peste Prut. Ea este și periculoasă, pentru cine cunoaște sentimentele hrănite de marele regizor al arhiepiscopiei: preotul Baltaga. Calitatea de bun administrator ce i se atribuie nu poate balansa rezultatele date în domeniul de pacificare și îndrumare a Bisericii basarabene, pe drumurile intereselor moldovene. Imediat după Unire, și mai ales din 1919, agitația pe chestiunea acestor averi a pricinuit o criză în sânul Bisericii de peste Prut. Criza aceasta o cunoaștem cu toții. N-a fost lipsită nici de părți tragice,

cum a fost, bunăoară, situația în care au fost aruncați preoții Murafa și Murea, fiindcă nu aprobau calitățile de bun gospodar și sentimentele de vajnic „basarabean” ale lui Baltaga. Și ea a durat mereu. Soluția dată de ieri n-a făcut decât să o înăbușe. Astăzi, ea se manifestă mai mult. Hotărârea adunării arhiepiscopale o agravează.

În râvna sa de a face atmosferă favorabilă acestei hotărâri, preotul Guciuja, unul din cei mai vajnici apărători ai „integrității” Bisericii basarabene, a declarat în presă că alarma ce s-a dat în jurul hotărârii a fost prea mare; hotărârea, din contră, rezolvă lucruri nerezolvate. Exact ceea ce afirmăm și noi. Pentru tagma amintită, chestiunea averilor din Basarabia a rămas nerezolvată. Astăzi o rezolvă adunarea arhiepiscopală din Chișinău. Preotul Guciuja, fiind și deputat, și încă unul dintre cei mai însemnați averescani din Basarabia, declarațiile sale, departe de a dovedi că nu e nimic nelegal în hotărâre, denotă că tagma nu înțelege să se închine decât soluțiunilor date conform intereselor Arhiepiscopiei din Chișinău, cu o pronunțată nuanță de personalism.

Dar, pentru autoritatea Sinodului și demnitatea chiar a Bisericii de peste Prut, se impune ca cei cari terorizează și Sinodul, și pe unii prelați, să priceapă că Biserica noastră națională nu admite astfel de acțiuni compromițătoare și dizolvante.

Adventismul și baptismul se întind în Basarabia; iar autoritățile religioase se țin de contabilitate, ca și când aceasta ar fi învățătura evanghelică ce sunt mențiți să o răspândească printre credincioși.

În jurul cazului de la Hamba

„Lumina satelor” de la Sibiu publică actul de trecere la Biserica Ortodoxă a uniților din Hamba¹. Despre aceste întâmplări s-a vorbit. Acum avem un act oarecum oficial. Este o cerere în regulă, scrisă într-un frumos stil simplu și așezat, în care credincioșii nu uită a aminti nici pe „papa de la Roma, care n-a avut nici un amestec bun cu poporul românesc”, nici împrejurarea că, învrednicindu-ne Dumnezeu să fim slobozi în țara noastră și cu rege român, „s-a făcut Biserica având patriarh românesc”.

Relatarea faptului arată că, din 400 suflete românești, câte are comuna, 322 au părăsit biserica Blajului.

Cu acest act scris, lucrurile se lămuresc întrucâtva și pentru cei din afară. Și anume: de fapt, poporenii s-au reintors în sânul Bisericii Ortodoxe. De drept, chestiunea averii comunității respective nu este încă lămurită. Se pare că poporul nu a așteptat hotărârea legală pentru a intra în folosința acestei averi, care era a lor când erau uniți și care va fi tot a lor, când se va pronunța legea.

De aci rezultă că protestele blăjenilor sunt îndreptățite în formă. În fond, ele nu apar însă decât ca obiecțiuni pornite numai din faptul că ei nu se pot obici-

nui cu gândul că au pierdut o comunitate. E omenesc, dar nu e logic. Uniții nu ar trebui să uite cum au căpătat de la 1700 până astăzi diversele comunități cari au trecut la ei. Și poate că, în chiar natura acestui proces de cucerire, vor găsi pricinile pierderilor de astăzi: *qui in gladio occiderit, oportet cum gladio occidi* (Apoc. 13, 10)².

Evident, nu înțelegem să grăbim cu o concluzie, care ar putea fi prematură. Chiar când asculti ambele părți, hotărârea e anevoioasă. E clasică în această privință întâmplarea de la Cheia-Cibului. Presa ortodoxă pretinde hotărât și repetat că P. S. episcop unit al Lugojului ar fi deschis ușa bisericii cu... secu-rea. „Unirea” de la Blaj protestează împotriva acestei afirmații ca împotriva unei infamii. Pozițiile sunt, ambele, categorice și diametral opuse. Căreia din două să te alături?

În cazul de la Hamba a fost orânduită o anchetă pentru sfârșitul acestei luni. E bine, deci, să așteptăm rezultatele acestei cercetări, pe cari, suntem siguri, atât „Unirea”, cât și „Telegraful român” le vor da publicului. Atunci vom putea vorbi mai hotărât.

Dar, oricare ar fi rezultatul acestei anchete, noi tot credem că, între cele două Biserici, cea mai rodnică e calea păcii.

Centralizarea administrației mănăstirești

O propunere de cel mai mare interes a pornit în ultimul timp din tagma călugărească, în legătură cu reorganizarea vieții monahale. E vorba de centralizarea acestei vieți, de scoaterea mănăstirilor de sub autoritatea episcopilor eparhioți și trecerea lor sub jurisdicția directă a Patriarhiei. Propunerea este bine gândită. Viața călugărilor e, prin ea însăși, fundamental deosebită de cea a clerului de mir și autonomia ei nu e decât foarte normală.

Este adevărat că, la noi, reforma aceasta e mai greu de făcut. Ideea unei centralizări nu poate fi simpatcă episcopilor; pentru că însăși ideea unei autorități centrale e străină organizației noastre bisericești. Autocefalia Bisericii românești nu constituie o unitate administrativă și de autoritate propriu-zisă; ci, mai degrabă, sunt atâtea autocefalii câte episcopate avem. Principul după care episcopul reprezintă, în Biserică, plenitudinea darurilor în ordinea spirituală a fost generalizat la noi și extins și în cea administrativă. Episcopii sunt, deci, stăpâni neatârnați în eparhiile lor, neprimind nu ordine, dar nici măcar sugestii sau indicațiuni de la o autoritate personală mai înaltă. Mitropoliții sau patriarhul poartă doar titluri mai înalte. Dar numai atât.

Ce neajunsuri decurg de aci se vede lesne. Ele au fost văzute chiar de unii dintre episcopi. Ne amintim doar părerea P. S. părinte episcop Visarion, care scria în ultimul timp: autocefalie – acefalie. Așa este; dar vor face episcopii noștri până într-atât dovada lepădării de sine, încât să atace cu curaj și să rezol-

ve problema completării efective a ierarhiei noastre românești și ortodoxe? Avem motive să ne îndoim. Căci, *omenește*, este foarte greu ca cineva să consimtă din proprie inițiativă la amputarea puterilor lui și trecerea acestei puteri în administrarea unui stăpân.

Din fericire, chestiunea specială a mănăstirilor este însă mai puțin complicată. E adevărat că, astăzi, episcopii sunt răspunzători de întreaga viață religioasă a eparhiei lor; că, prin urmare, o eparhie este o unitate perfect închisă, în care nimic din afară nu poate pătrunde. Dar asta e *astăzi* așa. Și nu a fost întotdeauna. Istoricii vieții noastre bisericești pot să confirme că, nu mai departe de veacul al XIX-lea, *mănăstirile din Oltenia comunicau direct cu Mitropolia din București*. Cazurile acestea nu sunt izolate și, desigur, se pot stabili și altele, pentru alte regiuni ale țării. Aceasta însemnează însă că absoluta autonomie eparhială nu a fost realizată în tradiția noastră religioasă. Cel puțin în ceea ce privește viața călugărească, nu.

Eu dau numai indicații. Problema trebuie însă urmărită în amănunte. Căci atunci, chestiunea se simplifică simțitor: cea mai de seamă piedică pentru centralizarea administrației mănăstirești dispăre.

Între Sfântul Sinod și congresul bisericesc

Fatal, trebuia să se ajungă și aci, adică la conflict, atunci când Biserica noastră este condusă de două adunări, ale căror atribuții nu sunt încă precis stabilite și a căror competență se găsește încălcată la fiecare moment, când, mai ales, același spirit laic domnește într-o parte ca și în cealaltă.

Iată faptele: Sfântul Sinod hotărâse că baza geografică a eparhiilor este împărțirea administrativă a țării. Congresul e — pe drept cuvânt — de părere că o eparhie are limite istorice și nu se poate modifica la orice nouă împărțire administrativă. Iată conflictul.

Să mărturisim că, spre regretul tuturor oamenilor de conștiință, substratul acestei discuții stă într-o dușmănie surdă și păgubitoare împotriva Bisericii basarabene. Lipsa aceasta de iubire față de Arhiepiscopia Chișinăului s-a manifestat chiar de la reîntoarcerea Basarabiei. *Omenește* este explicabil. Biserica basarabeană, cu o mai caracteristică viață pravoslavnică, a tins de la început înspre o mai accentuată independență față de puterea constituită. Ea s-a singularizat, deci, și, ca atare, a devenit obiect de ciudă. Independența aceasta nu putea să fie văzută cu ochi buni; toate prilejurile erau binevenite pentru a știrbi ceva din autoritatea Chișinăului. Când s-au stabilit noile eparhii ale țării și dependența lor canonică sau numai formal-administrativă, Eparhia Hotinului a fost trecută sub jurisdicția Mitropoliei de Cernăuți. Iar mai târziu, când s-au făcut împărțirile pe județe, Sfântul Sinod s-a grăbit să și le însușească. De ce și în interesul cui?

Ne vom lămuri îndată. Prin stabilirea noilor granițe districtuale, unele din județele Moldovei și-au întins stăpânirea și peste Prut. Adoptarea împărțirii administrative de către Biserică avea, deci, ca urmare imediată trecerea a câtorva zeci de parohii de sub autoritatea chiriarhilor basarabeni sub aceea a moldovenilor. Aci trebuie, deci, căutată explicarea grabei cu care Sfântul Sinod și-a însușit punctul de vedere administrativ.

Generalizarea acestui principiu era în alte părți păgubitoare pentru interesele noastre bisericești și naționale. Se știe, în adevăr, că românii din Serbia, din apropierea graniței Banatului, stau sub jurisdicțiunea ecleziastică a Episcopiei din Caransebeș.

Dacă se admite însă că hotarele eparhiilor nu pot trece peste împărțirea administrativă, atunci sârbii pot oricând face valabil acest principiu, pentru a opri imixtiunea ecleziastică a chiriarhilor noștri în hotarele lor, oricât această imixtiune s-ar sprijini pe o tradiție istorică sau canonică.

La aceste împrejurări se vor fi gândit, probabil, între altele, și membrii Congresului Bisericesc, atunci când au refuzat să accepte punctul de vedere al Sfântului Sinod în materie de hotare eparhiale.

Conflictul este evident. Căci o hotărâre a Sfântului Sinod nu poate fi executată din pricina deciziunii congresului, care a refuzat, fără nici un fel de îndoială, înglobarea a câtorva zeci de parohii de peste Prut în Arhiepiscopia Iașilor.

Știu, mi se va răspunde că Sfântul Sinod nu e în nici un fel ținut să ia cunoștință de hotărârea congresului. E adevărat. Dar, mai întâi, această ignorare voită nu va duce la impunerea punctului de vedere al Sfântului Sinod, care tot neexecutată va rămâne; și atunci, am avea de-a face cu așa-numita politică de struț; iar în al doilea rând, să nu uităm că hotărârea Sfântului Sinod e greșită. Asupra ei va trebui, în orice caz, să se revină: fie că sesizarea vine de la deciziunea congresului, fie că Sfântul Sinod se va sesiza... singur.

În sfârșit, toată această nefericită întâmplare mai pune o problemă: de cea mai gravă însemnătate. Sfântul Sinod a ajuns la o încheiere, care e falsă. Dar, prin însăși esența lui și prin structura lui canonică sau dogmatică, *Sfântul Sinod este infailibil*. Cum se face atunci că hotărârile lui sunt greșite, și anume, așa de greșite, încât chiar o adunare administrativă cum e congresul le poate amenda?

În toată sinceritatea, răspunsul nu e decât unul. Infailibilitatea *de jure*¹ a Sfântului Sinod nu poate fi pusă în dubiu prin această greșeală. Din plin însă, cea *de facto*². Sfântul Sinod a greșit, pentru că în adunările lui nu s-au împlinit toate condițiunile unei conlucrări normale. În specie, a lipsit iubirea. Iubirea față de toți ceilalți membri ai adunării.

Biserica noastră devine cu mult prea lumească. Atitudinea înaltelor fețe bisericești este cu mult prea personală. Subiectivismul sub care geme toată viața spirituală de 300 de ani încoace și-a făcut loc și în Sfântul Sinod. O spunem până nu e prea târziu.

Și trebuie să o spunem. Știm că sunt atâția cari vor găsi că acordăm acestui conflict o importanță prea mare; că ar fi trebuit să trecem cu vedere neînțelegera. Și lucrurile s-ar fi potolit. Sunt sigur că așa e. Aceasta e doar politica noastră.

tră în materie religioasă de vreo 70 de ani. Dar e o politică, încă o dată, de struț. De pe urma căreia Biserica noastră și-a pierdut ființa ei dogmatică *activă*. Și asta trebuie să înceteze.

Dificultăți ale organizării monahismului

Părintele Dionisie Lungu, care se ostenește pentru organizarea vieții călugărești la noi, este un om ciudat. Cucernicia sa vrea să adune la un loc pe toți oamenii care se interesează de viața Bisericii noastre și, ca atare, au înțelegere și pentru însemnata problemă a monahismului. Numai că adună fără să aleagă. Și așa, găsește la un loc persoane de cea mai dispartă factură sufletească: oameni de treabă, cari nu știu nimic, cari nu gândesc nimic, cari au doar unele bunevoinți reduse și pasive; oameni cari știu ceva, dar nu doresc nimic pentru ei înșiși și, ca atare, nu se prea îndeasă prin cercurile unde „se hotărăsc” acțiuni gazetari la ziare de mare tiraj, cunoscuți ca francmasoni militanți, amestecați în tot felul de întreprinderi umanitariste și protestantizante; și, în sfârșit, ceata mare a ambițioșilor și intriganților, cari au găsit o gazetă de unde să-și lanseze mașinăriile, unde să-și satisfacă ambițiile și micile răzbunări mărunte și absolut personale. Iar bietul părinte Dionisie, prizonier inconștient al tuturor șireților, se zbate, adună bani, colecționează bunevoințe, cere sprijin. În care timp, șireții își freacă mâinile.

Și așa se face că, astăzi, părintele Lungu îți cere sprijinul într-o chestiune oarecare; mâne te recomandă tuturor mănăstirilor – să se roage pentru tine, deoarece ești unul dintre sprijinatorii sinceri și eficace ai călugărismului; iar peste trei zile... te pomenești spurcat în coloanele „Glasului monahilor”. Să te miri, să te superi? Vai de mine! Când știi doară cu cine ai de-a face... Singura atitudine cuminte e să continui a da sprijinul tău eforturilor călugărești, dacă crezi că au dreptate.

Dar, iată, părintele Dionisie ne-a cercetat ieri la redacție, cu rugămintea de a agita pentru instituirea unui episcopat al călugărilor; și cu indicația de a recomanda – noi! – în acest scaun de mare răspundere, pe una din următoarele trei persoane: P. S. episcop Vartolomeu, P. S. episcop Visarion, P. S. arhimandrit I. Scriban¹!

Ne mărturisim într-o mare încurcătură. Noi am scris demult în sensul unei organizări de sine stătătoare a tagmei călugărilor². S-au ridicat proteste împotriva noastră. P. S. Vartolomeu însuși ne-a dovedit, negru pe alb, chiar în această foaie³, că propunerea noastră e catolicizantă. Ce putem face acum? A continua să susținem punctul nostru de vedere înseamnă a desconsidera demonstrația P. S. episcopului de Râmnic. Dar dacă ne-am declara convinși de argumentația P. S. Sale l-am satisface în adevăr?

Binecuvăntează, Stăpâne, ca să mă dumiresc.

Nepreciziunea juridică în viața bisericească

Vreau să atrag atenția celor chemați să răspundă de stările din Biserica noastră asupra întâmplărilor de vineri. Foaia noastră a raportat în altă parte faptele și le-a comentat după cuviință. Ele trebuie însă subliniate, pentru ca nu cumva, în ceasul socotelilor, să se poată invoca o lipsă de înțelegere a lor.

... Vasăzică, vineri 23 IX 927, trebuia să se adune Sfântul Sinod, sub președinția locotenentului patriarhal, P. S. mitropolitul Pimen; Sfântul Sinod și Consiliul Central Bisericesc. Trebuia. Nu numai pentru că așa se hotărâse, probabil, în cercurile mitropolitane din Iași, de vreme ce corespondentul nostru respectiv ne-o anunțase, dar și pentru că guvernul hotărâse la fel: ne-o spune cu suficientă precizie informația apărută în oficiosul guvernului, ziarul „Viitorul”.

Adunarea Sfântului Sinod nu s-a ținut. S-a ținut, în schimb, adunarea Consiliului Central Bisericesc; la care a luat parte și nelipsitul domn doctor I. Matei (știți, bărbatul doamnei Sanda Matei!). Iar la deschiderea ședinței, P. S. mitropolit Pimen a anunțat că Î. P. S. patriarhul, fiind numit în Consiliul de Regență, în baza unei legi organice, președinția Consiliului Central trece asupra P. S. Sale (Pimen). Vasăzică, nu s-a convocat Sinodul, dar s-a pus Consiliul în fața unui fapt împlinit.

Eu vreau să presupun că, în adevăr, după cum se afirmă acum de unii, nici nu a fost vorba de convocarea Sfântului Sinod în sesiune de toamnă.

Vreau să cred. Schimbă acest fapt ceva din gravitatea situației? Nu. Cum Ministerul de Culte face o lege care, în afară de necanonicitatea ei, înseamnă o flagrantă încălcare a principiului autonomiei bisericești; guvernul și-o asumază, iar parlamentul o discută și o votează. Această lege lovește direct în ființa juridică a Bisericii noastre și în drepturile ei de suveranitate legislativă; și nu se găsește totuși nimeni care să se sesizeze? Întâmplările din Biserica noastră, cari îi ating așa de aproape structura canonică și dogmatică, nu sunt destul de însemnate ca să merite o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod? Și se poate trece așa de ușor peste întâmplări așa de grele, încât să se încerce a pune Biserica în fața unui fapt împlinit?

Nu a fost nici măcar vorba de convocarea Sfântului Sinod? Cu atât mai rău! Nepreciziunea juridică în care se cufundă pe zi ce merge viața noastră bisericească se complică astăzi cu un fapt nou: trecerea P. S. mitropolit Pimen la conducerea treburilor juridico-administrative ale Bisericii, pe temeiul unei legi emanate de la foruri bisericești necompetente – deci, pe temeiul unei legi nevalabile.

Nu mai întrebăm cine e răspunzător de aceste grave și umilitoare întâmplări. Constatăm însă unde putem să ajungem atunci când consimțim să conducem Biserica trăgând cu ochiul înspre potrivelile politice.

Averile bisericești

Pentru pregătirea opiniei publice în vederea discuțiilor ce se vor urma în jurul legii cultelor minoritare, d-l ministru Al. Lapedatu a acordat un interviu lămuritor. Din el constatăm că ministrul cultelor preferă să ne orienteze mai mult asupra economiei exterioare a legii, decât să ne lămurească asupra problemelor de fond care constituiesc realitatea de unde pleacă această nouă așezare juridică. Regretăm, pentru că chestiunile acestea interesează de aproape nu numai opinia, ci și viața noastră publică.

Căci asta e impresia noastră: d-l Lapedatu vrea să ocolească chestiunile. Iată un exemplu: la întrebarea dacă „s-a găsit o soluție acceptabilă cu privire la soarta averilor bisericești, în cazul când credincioșii unei confesiuni trec la altă confesiune”, d-sa răspunde: „O soluție acceptabilă pentru ambele părți e greu de găsit”, dar „nu mă îndoiesc că o voi găsi”.

Vasăzică, ministrul declară că soluție nu există până acum și că urmează, deci, a fi găsită de aci înainte. Să fie exact? Noi știm că soluția există deja, știe și d-l Ion Brătianu, o știe și... cardinalul Gasparri. Să fie, în adevăr, tocmai d-l Lapedatu omul care o ignorează? E greu să o credem! Dar, în acest caz, de ce ocolirea unei probleme care interesează până la agitație opinia publică a țării, mai ales în Ardeal? Tactică politică? Nu o înțelegem. De aceea, presupunând că d-l ministru Lapedatu e sincer când spune că soluție încă nu există și fiind siguri că, în primul rând, Ardealul ar fi interesat să cunoască o asemenea soluție, în cazul în care ea ar exista de fapt, ne vom lua noi sarcina să lămurim chestiunea.

Că Biserica posedă și poate să posede averi e o întrebare în afară de orice discuțiune; dar nu tot așa de clar e în ce formă își exercită această Biserică dreptul de a fi proprietară. Proprietatea îi e, evident, garantată prin constituție: „Proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra statului sunt garantate” (art. 17). Dar care Biserică poate poseda bunuri? Biserica înțelegea ca realitate spirituală, nu; ci numai organizațiunile concrete ale Bisericii, constituite legal și canonic, cărora li se recunoaște de către stat personalitatea juridică. Principiul acesta, în conformitate, de altfel, cu toate concepțiile moderne de drept ecleziastic, a căpătat — în ceea ce privește Biserica de Apus, cel puțin — o realizare concretă. Există, anume, o obligație pe care d-l ministru Lapedatu o cunoaște și care prevede că „parohiile, protopopiatele, mănăstirile, capitulele, abațiile, episcopii, mitropoliile și celelalte organizații constituite canonic și legal sunt persoane juridice; dar deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi ea, e garantată Bisericii catolice reprezentată prin autoritățile sale ierarhice legitime, de către stat, în conformitate cu constituția regatului”.

Vasăzică, e clar: cine stăpânește bunuri bisericești? Nu Biserica, ci organizațiile ei legal constituite, recunoscute ca persoane juridice; în speță, parohiile, protopopiatele.

Ce se întâmplă însă cu averea Bisericii, dacă credincioșii unei parohii trec de la o confesiune la alta, în speță de la confesiunea greco-catolică la cea greco-orientală? D-l Lapedatu răspunde: „Vom găsi o soluție”. Nu înțelegem. Soluția e deja găsită. Dacă ținem seama de obligațiile citate mai sus, și d-l ministru știe că guvernul *trebuie* să țină seama de ele, atunci răspunsul la chestiune e: *nu se întâmplă nimic*. Averea fiind a parohiei, ca persoană juridică, și nu a credincioșilor, ea nu poate fi trecută o dată cu credincioșii parohiei noii confesiuni, ci rămâne în deplină proprietate, garantată de constituție, vechii parohii, atâta timp cât aceasta are existența legală.

De averea parohiei nu se poate dispune, deci, decât atunci când aceasta „dispare legal și canonic”. Ce înseamnă însă legal și canonic e o altă chestiune, care poate fi precizată prin noua lege a cultelor. Dar nu numai prin ea, ci prin învoire cu Vaticanul, care e singura autoritate în materie de canonicitate catolică.

Presupunând însă că parohia ar fi desființată legal și canonic, averea încă nu ar trece de-a dreptul celeilalte comunități. Căci obligațiunile de cari vorbeam, și pe cari d-l Lapedatu trebuie totuși să le cunoască, stabilesc următoarele: „În cazul în care o parohie s-ar desființa legal și canonic vechiul stăpân (al averii), dacă e statul sau o altă instituție de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile și bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea Bisericii”.

Prin urmare, pentru ca averea să treacă în stăpânirea Bisericii de care ține noua confesiune a credincioșilor, se cere:

- 1) ca parohia vechii confesiuni să fie legal și canonic desființată;
- 2) ca vechiul proprietar al averii respective să fie statul;
- 3) ca statul să dispună de ea în favoarea Bisericii noii confesiuni a credincioșilor. (Dar statul poate dispune *liber* de ea; deci, dându-i și o altă întrebuintare!)

Asta înseamnă însă că *averea nu urmează pe credincioși în noua lor confesiune*.

Afirmația d-lui Lapedatu că, de aci înainte, d-sa va găsi o soluție nu corespunde realității. Situația e așa cum am înfățișat-o noi. Dacă ne convine sau nu, asta e o altă chestiune.

Fondul religios din Bucovina

Interpelare la Cameră, în chestiunea fondului religios din Bucovina. Bubă veche. O avere imensă, adunată în curs de veacuri din daniile voievozilor moldoveni, rămasă pe seama Bisericii românești din Bucovina.

Cât a ținut stăpânirea austriacă, administrația acestui fond a fost încredințată Mitropoliei Cernăuților. Curtea din Viena avea și ea un drept de control și, în unele cazuri, de veto. De la liberarea Bucovinei și mai ales după votarea statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe, mitropolitul a rămas singur stăpân.

Probabil că administrația nu poate fi luată drept model. Plângeri și reclamații s-au auzit întotdeauna împotriva ei. Dar soluțiile cari se pun înaintea nu pot fi acceptate. Se vorbește întruna de trecerea averii asupra statului. Ar fi o nenorocire. Știm doară cum administrează acesta. Acum se va fi risipind, se poate. Dar tot există un venit. Încăpute pe mâna statului, aceste averi s-ar solda cu deficite. Ar putea să spună cineva ce s-a ales de pe urma imenselor bunuri confiscate Bisericii de Mihalache Kogălniceanu sub Vodă Cuza?

Dar nici sistemul actual nu poate continua. Mai întâi, administrația e defectuoasă; și nici nu se poate altfel. De îndată ce nu există un control efectiv al Bisericii și nu al reprezentanților ei locali, cu interese personale și limitate.

În al doilea rând, fărâmițarea autorității Bisericii în episcopate — unități administrative complet închise și cu puteri absolute — asigură unor chiriarihii avantagii exagerate. De ce se bucură, de pildă, Biserica Bucovinei de așa de mare avere, pe când cea a Moldovei, de pildă, e așa de lipsită? Simplă întâmplare: pentru că în Moldova s-a făcut secularizarea, iar în Bucovina, nu.

Ar trebui, deci, să se găsească o altă formulă, plecându-se de la o idee centrală: Biserica țării; formulă care să asigure o repartitie mai echitabilă a averii și să facă posibilă o mai bună administrare, dacă nu altfel, cel puțin printr-un fel de control.

Știu că propunerea mea va ridica nemulțumiri. Sunt interese locale prea mari și susceptibilități diverse. E indiferent. Noi nu am scris niciodată ca să mulțumim lumea, ci ca să găsim îndreptări. Va fi și de data asta la fel. Oamenii Bisericii, suntem siguri, nu vor putea trece nepăsători pe lângă sugestia noastră, oricât ar fi ea de radicală.

Articolul XLI

Ziarele anunță că încheierea definitivă a concordatului cu Vaticanul este întârziată din pricina legii cultelor minoritare, lege care, la rândul ei, nu poate fi prezentată parlamentului, din pricina unor deficiențe pe cari le prezintă pentru guvern articolul XLI din proiect.

Ce este acest articol XLI? Proiectul de lege al d-lui Lapedatu a dat acestui articol următoarea formulare:

„Bisericile (casele de rugăciune) și averile bisericesti, afară de fundațiile cu personalitate juridică distinctă, aparțin comunităților religioase locale, pe al căror nume sunt făcute actele de proprietate. Situația fundațiilor administrate de organele bisericesti se va regula conform legii persoanelor juridice. Dacă o întreagă comunitate religioasă trece la un alt cult, biserica, casa parohială, cu toată averea acelei comunități, devin proprietatea comunității celei noi sau la care s-a făcut trecerea. Dacă nu-

mai majoritatea membrilor unei comunități religioase trece la un alt cult și acel cult nu dispune în localitate de biserică, minoritatea va acorda majorității, pentru clădirea unei alte biserici și case parohiale, o despăgubire proporțională, care, în caz de neînțelegere, va fi fixată de tribunalul de la reședința curții de apel din circumscripția respectivă, iar statul va întregi, la cerere, sumele necesare pentru același scop. Ce privește sesiile acordate prin reforma agrară, asupra folosinței lor va decide pentru toate cazurile de trecere de la un cult la altul Ministerul Cultelor de acord cu cel al Agriculturii."

Vasăzică, articolul XLI se referă la soarta averilor bisericesti în cazul trecerii unei comunități de la un cult la altul. El are, ca atare, directă legătură cu luptele religioase cari se dau mai ales în Ardeal, unde ortodocșii își recâștigă – nu discutăm acum mijloacele – credincioșii pierduți, în dauna bisericii uniților. Chestiunea este, deci, de covârșitoare importanță, pentru că privește evenimente hotărâtoare pentru pacea lăuntrică a acestei țări.

Să recunoaștem că, sub aparențe de obiectivitate, articolul XLI al proiectului Lapedatu însemnează – prin situația de fapt – o grea lovitură dată uniților. Ministrul Cultelor pare însuși convins de aceasta – și tocmai aci stă motivul ezitărilor în jurul articolului XLI. Căci, după toate altele, fundamentul juridic al dispozițiilor proiectului de lege nu este din cele mai tari. Evident, problema are și o latură politică, adesea precumpănitoare; dar nu e mai puțin adevărat că tocmai considerente politice ar trebui să ne impună mai multă rezervă și obiectivitate.

Fără a întârzia în considerente și explicațiuni lăaturalnice, credem că soluția acestei delicate probleme nu e decât una: *să se facă, în averea bisericească, o distincțiune după origine: SĂ SE DEOSEBEASCĂ, adică, AVERILE PATRONALE DE CELELALTE și să li se aplice regimurile DEOSEBITE pe cari le comportă.*

Cari sunt aceste regimuri? În ceea ce privește averea patronală, chestiunea e simplă. Așa cum am arătat în acest ziar („Cuvântul”, 899)¹, averea fiind a parohiei și nu a credincioșilor, ea rămâne parohiei atât timp cât aceasta are existență legală. Iar „în cazul în care parohia s-ar desființa legal și canonic, vechiul stăpân (al averei), dacă e statul sau o altă instituție de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile și bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea bisericii”.

Natural; pentru că, dacă vechiul proprietar e statul, există prezumțiunea că statul a vrut, prin aceste donațiuni, să-și servească scopurile lui proprii. Acest drept trebuie să-l aibă statul și mai departe, atunci când organizația respectivă nu mai există. Dacă vechiul proprietar e o persoană particulară, averea parohiei desființată revine bisericii respective, pentru că ea *acelui* cult a fost dăruită; iar asupra intențiilor testatorului nu se poate împieta în nici un fel.

În ceea ce privește celelalte bunuri – nepatronale – ale Bisericii, regimul trebuie să fie altul. Aci nu se poate vorbi de intenția donatorului. *În cazul trecerii unei comunități sau a unor credincioși din comunitate la un alt cult, aceștia*

pot ridica pretențiuni asupra averii după o procedură care nu e nevoie să fie menționată în legea cultelor minoritare, pentru simplul motiv că asemenea probleme se rezolvă pe calea judiciară obicinuită, după dreptul comun.

Urmează de aci că articolul XLI din proiectul de lege al d-lui Lapedatu trebuie înlăturat, pentru că el nu ține seamă de caracterul special al averii patronale și de anumite obligațiuni pe cari statul român le-a contractat deja; și pentru că, în ceea ce privește celelalte averi, natura eventualelor litigii nu comportă o legislație oficială, peste preciziunile date de dreptul comun.

Dacă el trebuie înlocuit cu un altul? Întrebarea nu are decât o importanță formală. **SOLUȚIA** este însă cea indicată de noi.

Polemici confesionale

Este de prevăzut că iarăși vor începe polemici, și probabil cu un caracter mai acut, între uniți și ortodocși. Se va pune în discuție legea cultelor minoritare și cu siguranță frații noștri uniți vor fi trași de împrejurări în luptă. E regretabil din toate punctele de vedere, dar e ceva ce nu se poate înlătura.

Vina e de ambele părți: noi și ei suntem animați de același exclusivism și de aceeași lipsă de obiectivitate. Cearta se va porni de la blidul de linte al averilor bisericești – dar ea are rădăcini mai adânci: în lipsa noastră reciprocă de iubire. Uniții ne privesc peste umăr, deși ei înșiși nu sunt decât rudele sărace, luate în seamă de neamuri mai procopsite. Noi îi disprețuim pentru situația lor mizeră și hibridă, între Apus și Răsărit. Ei așteaptă, pasivi, mândri și încrezători, să se deschidă și pentru noi cerul mântuirii. Noi am pornit iureșul cuceririlor spre a-i ferici cu un ceas mai devreme, prin readucerea lor la matcă. Dispreț și ură și de-o parte, și de alta. Se poate spune că unul din doi are dreptate, atunci când totul nu e decât dispreț și ură? Nu am fi creștini dacă am crede-o.

Și totuși, ar fi așa de ușor să fie altfel. Un examen de conștiință numai. Blăjenii au practica lui. De ce nu vor să și-l facă? Dacă ar face-o, ar trebui să se gândească dacă nu cumva în trecut ei au fost aspri, răi sau nedrepti cu ortodocșii; și atunci ar înțelege cel puțin mânia noastră și pripeala noastră ofensivă. Noi ar trebui să reflectăm dacă nu cumva uniții au făcut, totuși, servicii neamului ăstuia necăjit și atunci, oricare ar fi zelul nostru misionar, pe care, să mă iertați, dar eu nu-l iau încă prea în serios, am ști să ne sfătuim la răbdare, îngăduință și încredere.

Suntem mici și meschini unii și alții, asta e. Și nici unii nu avem siguranța noastră, și [nici] încrederea liniștită care decurge din această siguranță. Am înțeles de atâtea ori dacă fiecare din noi nu am găsi un alt domeniu de activitate unde să nu ne întâlnim ca dușmani, ci ca tovarăși de lucru; lăsând în grija timpului și a lui Dumnezeu să hotărască între noi. Nu mi-a venit nici un răspuns. Pentru că facem, în materie de viață religioasă, aceeași politică de toate zilele:

ne așteptăm dușmanul la strâmtoare. Și dăm. Fără nici o cumpănire a dreptului nostru, fără nici o recunoaștere a dreptului lor.

Nu nădăjduim că pe viitor va fi mai bine; nici că rândurile acestea vor avea darul să îndulcească luptele aspre, ce se vor porni în jurul concordatului sau legii cultelor. Pentru asta ar trebui să fim mai tari și ei, și noi. Mai degrabă vom fi ocărăți, cum s-a mai întâmplat, și de unii, și de alții.

Dar schimbă aceasta ceva din dreptatea noastră? De aceea nici nu ne mâhnim măcar. Ci așteptăm, nu ca să ne iasă la lumină dreptatea, ci ca să se împlinească dorința de pace și muncă rodnică.

Protestul Blajului

Abia în ultimele zile a început să se vorbească stăruitor de o atitudine energică a greco-catolicilor români în chestiunea anunțatei legi a cultelor minoritare; dar zarva e pornită mai demult. Când am scris noi aci primele articole în chestiunea averilor bisericesti, am făcut-o tocmai pentru a încerca să strecurăm și un punct de vedere mai obiectiv în discuție și de a da astfel primele elemente de bază ale noii înțelegeri. Întorsătura pe care o iau întâmplările dovedește că ambele părți stau încă pe punctele lor de vedere inițiale și că, direct, înțelegerea este exclusă.

Uniții au hotărât însă a recurge la mijloace extreme. Se vorbește de un protest solemn, de o renunțare la mandatele senatoriale din partea prelaților uniți, de o depunere a cârjelor episcopale; toate, fapte extrem de grave, cari – evident – ar fi urmate de o luare de atitudine împotriva statului român, a tuturor catolicilor din lume.

Să ne păstrăm, în fața acestei eventualități, calmul; și să atragem AMBE-LOR PĂRȚI litigante atenția asupra faptului că UN ASEMENEA PROCEDU AR PUTEA DUCE LA SEPARAREA BISERICII DE STAT. Vrea sau are cineva interesul să ajungem până aci? Atunci, de ce această exasperantă intransigență de o parte și de alta?

Războiul religios e singurul lucru care ne mai lipsește în zilele grele de astăzi? Ori poate nu ne dăm seama cât de aproape e acest război din lăuntrul țării? Nu? Atunci iată: în noaptea de Crăciun, la Hamba, oamenii stăteau cu securile sub pupitre, gata să izbească în cei cari ar fi încercat „să le fure biserica”. Iar în alt sat – la Gălăuțaș, mi se pare, dar asupra localității se poate să mă înșel –, în aceeași noapte, cred, au venit cu furcile la biserică: tot pentru eventualitatea unui atac. Dacă perspectivele acestea încântă pe cineva, nu avem decât să perseverăm. Să persevereze și Soborul, și Blajul; căci nu se poate spune că unul e mai puțin vinovat decât celălalt.

Dușmănia pornește de la blidul de linte care, în speță, poartă numele de „averile bisericesti”. Ce se întâmplă cu averea dacă credincioșii unui cult,

dintr-o parohie, trec în totalitate sau în majoritatea lor la alt cult? Sibiul, în plină ofensivă de prozelitism, cere ca averea bisericii să rămână cu majoritatea credincioșilor; Blajul, dimpotrivă, protestează și afirmă că averea este a cultului; și, ca atare, ea nu poate trece cu credincioșii. Și discuțiunea, din ce în ce mai violentă, se poartă – evident! – cu tot felul de argumente *de drept*.

Dacă totuși am fi sinceri, noi ca și ceilalți, ar trebui să recunoaștem că punctul de vedere de drept nu ar avea nici o căutare, dacă situația de fapt ar fi alta. Uniții sunt în defensivă astăzi. O recunosc și ei. O scrie negru pe alb unul din ai lor. Dr. Zaharia Boilă, jurisconsult greco-catolic de Alba-Iulia și Făgăraș: „Astăzi, așa fiind situația politică, vor fi mai multe treceri la ortodocși”. De aceea, proclamă principial: averea e a cultului. Ortodocșii, în creștere, clamează, dimpotrivă: averea e a parohiei. Întreb însă – iar dacă cineva ar voi să răspundă, nu-i cer decât un lucru: să fie de bună-credință –: ce principii ar susține Prea Sfințitul Vasile al Blajului și Neculai al Sibiului dacă situația ar fi inversată; dacă, anume, uniții ar fi în ascensiune prozelitică, iar ortodocșii în criză? Așa e că și punctul de vedere de drept ar fi cu grabă răsturnat?

Prin urmare, în deplină sinceritate, să nu mai facem caz de punctul de vedere de drept și să nu mai agităm texte canonice de circumstanță. Blajul să se gândească în virtutea căror drepturi canonice și-au însușit uniții averile ortodoxe pe vremea proclamării unirii; și să ne spună ce ar trebui să devină averile uniților în ipoteza trecerii *tuturor* credincioșilor greco-catolici la Ortodoxie.

Iar Sibiul să-și amintească de timpurile grele ale Ortodoxiei, când Viena dădea în zoale pentru a ne răsturna așezarea noastră pravoslavnică; și să nu uite că, dacă Blajul are de ispășit un vițiu originar în constituirea patrimoniului său bisericesc, noi nu avem voie să ne încărcăm sufletele cu același păcat.

Mai domol, deci, cu toții – și spre o soluție tranzacțională, găsită de ambele părți, pe următoarele baze principiale; Blajul are dreptul să ceară și noi avem datoria să-i asigurăm drepturile la viață; dar Blajul nu trebuie să uite că și noi avem dreptul la o reparație istorică.

Soluția? Am indicat-o cu precizie într-un articol trecut asupra articolului XLI din legea cultelor minoritare. Nu a fost apreciat nici de Sibiu, nici de Blaj, după cuviință. Dar el nu e, pentru aceasta, mai puțin singura soluție echitabilă¹.

Iarăși despre legea cultelor minoritare

Știrile cari se răspândesc în jurul noii legi a cultelor minoritare sunt din ce în ce mai alarmante. Și, ce e mai rău, unele din ele chiar alarmiste. Așa, s-a scris într-un ziar că nuntial papal ar fi luat contact cu guvernul, pentru a primi lămuriri în chestiunea, delicată între toate, a averilor bisericești, adăugându-se că un conflict e pe cale a izbucni între statul român și Vatican.

Nu știm cât adevăr poate fi cuprins în aceste afirmații reportericești. Știm însă precis că un asemenea conflict este nu numai imposibil, dar chiar fără nici un rost, dacă fiecare din părțile litigante stă pe pozițiile cuvenite. Convorbirile dintre statul român și Sfântul Scaun au dus, între altele, la precizarea unor situațiuni reciproce, cari trebuie considerate ca definitive. Are cineva intenția să depășească limitele deja stabilite ale acestor situațiuni?

Pentru că se pune în discuție chestiunea averilor bisericești și – principal – caracterul diverselor corporații ecleziastice și drepturile lor în materie de personalitate juridică, trebuie să spunem că toate aceste chestiuni sunt într-un oarecare fel rezolvate prin concordatul între noi și Vatican, care a fost iscălit și asupra indicațiilor cărora nu se mai poate reveni. Orice transformare, de o parte sau de alta, a acelor stipulațiuni ar însemna o denunțare, de fapt, a concordatului. Și se pare că numai acesta poate să fie cazul, de îndată ce se vorbește de un conflict între București și Curia romană. Căci, atâta timp cât prescripțiile concordatului sunt respectate, puțința unui conflict e exclusă.

Și dacă, totuși, se vorbește de neînțelegere – atunci întreb de partea cui e transgresiunea. Catolicii – cel puțin nu cei direct oficiali – sunt înclinați a afirma că statul român ar fi, între cele două părți contractante, elementul de discordie. Nu cunoaștem situația în toate amănuntele ei și nu am pute hotărî nimic în chip definitiv. Vom observa totuși că, în ceea ce privește averile bisericești, concordatul dă numai indicațiuni principiale, fără a prevedea toate cazurile concrete, realizabile în practică. În lăuntrul acestor indicații, legiuitorul român se poate mișca în voie. Cu atât mai mult cu cât *concordatul nu stabilește absolut nimic în ceea ce privește averile patronale ale Bisericii din Ardeal*.

Calcă proiectul de lege a cultelor minoritare indicațiile concordatului? Nu e așa ușor de afirmat. E adevărat că articolul XLVII al acestui proiect, care înlocuiește oarecum vechiul articol litigios XLI, spune în alineatul 11: „Când însă cei trecuți sau rămași n-ar voi să solicite acest ajutor și ar reclama împărțirea averilor bisericești DE ORICE NATURĂ ale comunității lor, se vor adresa în acest scop tribunalelor competente”.

Prin aceasta s-ar părea că proiectul înglobează toate averile în același grup. S-ar părea numai. Întâi, pentru că aci nu e vorba de o intenție a minoritarului, ci de una a credincioșilor – intenție care poate lua drumuri justificate sau nu; al doilea, pentru că, angajându-se în fața justiției, nu e deloc zis că forurile respective vor judeca fără a ține seamă de natura averii.

În stadiul de astăzi, chestiunea e încă neclară. Să așteptăm dezbaterile și comentariile, pentru a putea hotărî dacă un eventual conflict e justificat sau nu.

Ceasuri grele

Discuția în jurul legii cultelor minoritare continuă a sta în centrul de preocupare a vieții noastre religioase. Din nefericire, nici una din Bisericele litigante nu a avut însă nobila dorință de a lămuri chestiunea. Ce vor fi făcut reprezentanții autorizați ai acestor Biserici în particular sau în convorbirile lor cu ministrul Cultelor nu interesează aci. Este foarte probabil că la îndreptățita atitudine hotărâtă a statului (care – oricât s-ar supăra preopinienții noștri – nu e creștin și nu e ortodox, ci e pur și simplu STAT modern, constituit în afara dreptului divin) în a-și apăra interesele, înalții prelați vor fi trebuit să se arate de ambele părți mai concilianți; sau, dacă nu au făcut-o încă, o vor face.

Interesant, pentru educația religioasă a țării, e felul în care înțeleg uniții și ortodocșii să pășească în public pentru apărarea drepturilor lor. Fulgere și trăsnete! Prea Cucernicii și Prea Sfinții au pornit cu barda. Și, cum e natural în asemenea împrejurări, cei care – înțelegând că poate, totuși, să existe și un punct de vedere conciliatoriu – încearcă să strecoare o vorbă de pace cad la mijloc.

Mai vijeliosi în ce privește pe cei împăciuitori sunt însă frații noștri ortodocși, de la „Telegraful român”. Doi oameni sunt mai ales obiectul acestei vijelii: Vasile Goldiș și cel ce semnează aceste rânduri. Dacă nu am fost excomunicat până acum – ca vânduți papistașilor – e numai un act de clemență a părintelui Scorobeț și a celorlalți înjurători publici anonimi, din slujba Î. P. S. Nicolae al Sibiului.

În ce mă privește, tovărășia cu Vasile Goldiș, care însemnează, singur, pentru românismul și Ortodoxia ardeleană mai mult decât cei 76 de ani de apariție ai „Telegrafului român”, nu poate fi decât un lucru de mare cinste. Mă întreb însă întru cât se simte cinstit P. S. Nicolae de acest fel de apărare a intereselor Ortodoxiei și dacă dorește să se generalizeze și să aplicăm, deci, și noi metodele de luptă ale „telegrafiștilor” P. S. Sale.

Îi doare pe sibieni sufletul de interesele Ortodoxiei? E ca și cum nu am cunoaște noi „ortodoxia” pomădată de la Sibiu; și ca și cum am fi uitat istoria zămislirii Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, cea mai gravă și dureroasă lovitură care s-a dat credinței noastre pravoslavnice.

Crede Prea Sfântul Nicolae că e nevoie, în aceste ceasuri grele, să deschidem toate procesele care sângeră trupul Bisericii noastre pravoslavnice, pentru a neutraliza „dușmanii” – care ne sunt dușmani numai pentru că nu au înțelegere pentru iactanța, vanitatea și orgoliul nostru neînfrânat?

Noi l-am ruga mai degrabă să potolească zelul de înjurători al ajutoarelor sale. Căci chestiunea legii cultelor minoritare se va închide ea odată. Dar Î. P. S. Sa rămâne; și „Cuvântul”, la fel.

Visarion Puiu

Legea cultelor nu a fost încă promulgată. Există undeva un interes al statului și al națiunii române ca aceasta să nu se întâmple? Noi am arătat din capul locului primejdia înveninării raporturilor dintre rumâni pe chestiuni confesionale și am atras atenția asupra naturii extrem de delicate a problemei averilor bisericești. Dacă, de aci înainte, faimosul articol XLV nu ar fi fost încorporat în proiectul de lege, urâta ceartă și pasiunile ridicate în jurul acestei chestiuni, și nici nenorocitele incidente de la Târgu-Mureșului n-ar fi existat.

Cu votarea legii cultelor nădăjduiam într-o potolire a patimilor, ca după o luptă violentă: câteva împușcături răzlețe încă – căzând ici și acolo – și pe urmă liniște. Nădăjduiam. Iată însă că promulgarea întârzie. Vasăzică, pacea dorită nu se va înscăuna așa de curând în sufletele credincioșilor rumâni. Poate că promulgarea nu va fi niciodată înfăptuită. Și atunci, dezlănțuirea patimilor va reîncepe. De la capăt?

Nu se poate! Legea a fost votată de parlamentul țării. Interesele Ortodoxiei au ajuns la cuvânt în chip îndestulător. Chiar dacă am regreta, pentru prestigiul științific al Bisericii noastre, că P. S. Vartolomeu nu a putut lupta, cu tot masivul-i arsenal de arme, nu uităm că Biserica Ortodoxă a avut un strălucit și impresionant atlet în talentul P. S. mitropolit Nicolae de la Sibiu. Ce se putea spune în apărarea drepturilor noastre, s-a spus. Parlamentul a găsit însă că interesele statului nu concordă cu cele ale Ortodoxiei; și a înlăturat articolul litigios. Legea a fost votată. Era dezavantajată Biserica dominantă? Nu cred. Dar să presupunem că e așa. O dezavantajare în folosul cui? De bună seamă, în folosul STATULUI. Atunci de ce nu se promulgă legea?

Operația aceasta trebuie făcută cât mai neîntârziat. Altfel, se va strecura în convingerea cetățenilor bănuiala că deasupra acțiunii de legiferare a parlamentului – care e presupusă ca ținând seamă de interesele statului – există o cenzură ortodoxă. Bănuială nedreaptă, desigur, pe care însă întârzierea ratificării o încurajează.

Că ortodocșii s-ar afla în fața unor dificultăți? Nu o contestăm. Dar dificultăți de alt ordin decât cele care se pot înlătura printr-o lege. Legile au fost întotdeauna marea primejdie care a amenințat Ortodoxia rumânească. Fiindcă puțința de a legifera după nevoile ei a lenevit Biserica și i-a frânt avântul misionar. Îndreptări, deci, sunt de nevoie – și încă urgent. Dar, iarăși, nu din cele care pot veni din partea statului. Căci pe această cale nu putem ajunge decât acolo unde am fost în discuția de la legea cultelor. Ortodoxia, încercând a se substitui statului, pentru a-și crea ei însăși anumite situațiuni, pe care, singură, prin propriile ei puteri, nu le-ar fi putut, probabil, cuceri niciodată.

Legea cultelor minoritare e un caz caracteristic și e bine să ne-o ținem prezentă, pentru învățare de minte. Iar atitudinea pe care deosebiții noștri chiriarhi au adoptat-o în această chestiune este ca un fel de măsură a nădejdilor pe care avem dreptul să ni le punem în fiecare din ei.

Să însemnăm printre cei dintâi pe Prea Sfințitul Visarion Puiu, din scaunul de episcopie al Bălților. E o impresionantă figură a Bisericii noastre. Solida și adâncă sa cultură teologică slavo-bizantină, contactul permanent cu religiozitatea populației aborigene, practica de fiecare zi a pietății răsăritene îl țin departe de ispitele și de drumurile greșite ale protestantismului. Om de viață interioară și de acțiune, în același timp. Frumoasă figură de călugăr și de cărturar, cu un puternic și mișcător simț al demnității Bisericii. Se vorbește de el ca de un om cu cerbicia tare. E numai un ostaș al lui Hristos. Dar un ostaș hotărât, așa cum ne trebuie.

Dinspre răsărit, de la Bălți, mijesc nădejdlile refacerii vieții noastre bisericești. Este, până la ridicarea unei noi generații, una din rezervele supreme ale Ortodoxiei noastre. Să ne învățăm a-l prețui ca atare.

B. Din afara granițelor

Ce e cu capela română din Viena?

Țigănia românească de la Viena continuă. Vorbim de „conflictul” dintre legația d-nei Mitilineu și a d-lui viceconsul Rădoi, de o parte, și parohia română a preotului Mitariu, de alta. Noi nădăjduim că, după cele ce am relatat în gazetă, legația va trece, totuși, în stăpânirea bărbaților. Iar în ce privește pe d-l Rădoi, îi adunăm dosar pentru isprăvile de la Paris. Ne pare rău că trebuie să revenim asupra unei chestiuni pe care, în interesul dreptății, adevărului și prestigiului nostru, am fi dorit-o închisă. Și ne pare cu atât mai rău cu cât, de data aceasta, trebuie să punem în față pe P. S. mitropolit Nectarie.

Căci, după nemaipomenita rușine din Vinerea Mare, pe care am povestit-o cu alt prilej, a intervenit în această urâtă ceartă — de altfel, cum și avea datoria să o facă — însuși capul Bisericii bucovinene. Numai că, după impresia noastră, felul acestei intervențiuni nu e tocmai fericit. Să povestim faptele.

P. S. mitropolit a sosit la Viena; și a luat contact; cu legația și cu preotul. P. S. Sa dorește pace și a hotărât ca preotul să ceară scuze d-lui ministru și legației. Tot preotul! În sfârșit! Părintele Mitariu consimte. De îndată ce șeful său ierarhic îi dă sfatul! Dar nu consimte d-l Mitilineu. Căci d-sa nu mai vrea să aibă în nici un fel contact cu preotul-paroh. D-sa are o altă soluție. D-sa aranjează cu d-l dr. Marius Sturdza, președintele comitetului parohial, lucrurile astfel: comitetul să ia preotului semnătura prin care face scuze tuturor și recunoaște că tot ce a spus în public în această chestiune e fals.

P. S. mitropolit e de acord cu această soluție. Prima greșeală. Orice cale era bună, dacă ducea la împăcare. Dar soluția d-lui Mitileneu nu făcea nici doi bani, de îndată ce d-sa declară că nu vrea să mai aibă contact cu preotul. Atunci? La ce bun semnarea declarației umilitoare, dacă împăcarea tot nu se realiza? Ca să fie satisfăcuți nervii d-nei și morga d-lui Mitileneu? E cam puțin.

Așa va fi socotit, probabil, și consiliul parohial, care, găsind între altele formularea retractării – sosită de la legăție – cam drastică, a întrebat pe d-l Marius Sturdza (om de treabă, de altfel) dacă nu se mai poate modifica ceva în text. „Nu!” Foarte grav! D-l Sturdza e președintele, dar consiliul parohial e de altă părere. Și anume: preotul nu poate iscăli retractarea. Ar fi o sângeroasă umilire, și încă, una inutilă. D-l doctor Sturdza își dă demisia; avușese, probabil, imprudența să se angajeze prea mult față de legăție.

Iar P. S. mitropolit se supără și, plecând din sfat, declară că va retrage subvenția pe care fondul religios al Bucovinei o acorda capelei vieneze. A doua mare greșeală. Dublă. Întâi, pentru că nu se retrage subvenția unei biserici ca să pedepsești un paroh, atunci când această subvenție întreține Biserica; al doilea, pentru că, orice s-ar întâmpla, un mitropolit trebuie să îngrijească în primul rând de prestigiul Bisericii; cum pedepsești tu, mitropolit, pe preotul căzut în vină e o altă chestie, care privește strict Biserica; în public însă, nu te poți solidariza cu insultătorii și umilitorii altarului.

Ce se va întâmpla mai departe a numai vina P. S. mitropolit, care prea a uitat că e cap al Bisericii și, necugetat, a trecut de partea... „boierilor”. Preotul, ca să se isprăvească scandalul, a propus a doua oară să ceară personal scuze d-lui ministru; dar a fost din nou respins. Și-a dat chiar demisia din parohie. Consiliul parohial însă nu vrea să i-o primească. Iată încurcătura.

Noi ne adresăm P. S. mitropolit, cu rugămintea de a găsi, totuși, o soluție. E absolut nepotrivită suprimarea subvenției. Pe această cale nu se pot exercita presiuni asupra consiliului parohial. E nemaipomenit ca diversele sexe de miniștri români la Viena să nu accepte scuzele verbale ale preotului, ceea ce ar fi dus la aplanarea conflictului.

Subvenție se va găsi oricând pentru Viena, Prea Sfințite Nectarie. Dacă nu ar da-o un alt chiriarch, ar da-o credincioșii români din țară. Noi ne facem tari să o adunăm oricând. Dar asta nu e o soluție, pentru că asta ar adânci mai mult conflictul între capelă și legăție și, vai!, conflictul între... capelă și Mitropolie. Dacă o asemenea situație e posibilă.

Noi credem că trebuie să se găsească o soluție tranzacțională. Prima, propusă de P. S. mitropolit și acceptată de preot, era destul de bună – dacă ducea la pace. Trebuie să o accepte și legăția. Altfel, vina tulburării cade asupra P. S. Sale.

Iarăși despre capela română de la Viena

Chestiunea capelei române de la Viena trebuie să intre într-o fază decisivă. Ultimele întâmplări cari ni se relatează dovedesc cu prisosință că P. S. mitropolit Nectarie al Bucovinei nu este hotărât nu numai la apărarea drepturilor și demnității bisericești, dar nici măcar la o imparțialitate care ar fi impusă, în orice caz, de fapte, așa cum ele s-au întâmplat.

În adevăr, în ultimul timp, preotul Mitariu, parohul capelei din Löwelstrasse, a primit o propunere; să-și dea demisia, să plece din Viena și, în schimb, să primească o despăgubire de 60 000 lei. Propunerea vine de la Mitropolia Bucureștilor; dar, după toate aparențele, ea este dictată de legația din Viena. Căci însemnează pentru aceasta o satisfacție completă.

La o asemenea soluție nu ne-am fi așteptat. Nu am fi crezut, anume, că se va găsi o față bisericească în stare de o așa flagrantă încălcare a demnității și drepturilor eclesiastice, numai pentru a complăce domnilor și doamnelor de la legație. Noi știm cât de grav este amestecul punctelor de vedere lumești în viața Bisericii. Dar chiar în așa măsură, mărturisim că nu ne-am închipuit.

Părintele mitropolit Nectarie nu are nici o scuză. P. S. Știe precis cum au decurs întâmplările. La partea cea mai însemnată a procesului a asistat personal. Știe, deci, că încercările de împăcaciune nu au izbutit nu din pricina preotului — care, bietul, s-a declarat gata să ceară scuze verbale în fața doamnei și domnului ministru, deși tot el fusese insultat —, ci din pricina nervilor, ambiției și încăpățânării feminine a legației din Viena, care și-a făcut un punct de onoare (!) și de prestigiu din mazilirea parohiei capelei românești. P. S. cunoaște, deci, pe adevărații vinovați în această urâtă ceartă și, totuși, stă de partea legației; căci ce altceva poate să însemneze propunerea cu demisia: umilire a preotului, răscumpărată cu 60 000 lei!

Ce va urma se poate bănuî — dacă preotul rămâne la discreția mitropoliei și a legației, unite într-o boierie; a ajuta pe un preot împotriva voinței mitropolitului său nu e în concepția noastră. Dar aci nu a hotărât mitropolitul, ci *omul de lume*. Putem, deci, asista cu brațe încrucișate la desființarea capelei? Nu.

De aceea nădăjduim că până la sfârșit se va găsi un chiriarh care să ia sub oblăduirea sa capela văduvită de episcopie. Ne gândim la P. S. Neculai al Sibiuului sau la P. S. Vartolomeu.

Jurisdicția românilor din America

Mitropolia Sibiuului a trimis în America pe părintele Scorobeț. P. S. este un om de carte, cu legături frumoase în Apusul creștin, cu o coloratură poate ceva cam anglicană. Dar mă întreb dacă nu cumva tocmai un asemenea om e indicat

pentru călătoria în America. Pentru că e vorba de cercetarea românilor creștin-ortodocși de acolo și pentru că, în orice caz, un om de cultură engleză e – în cadrele Ortodoxiei –, totuși, mai aproape de sufletul „americanilor” decât un preot pătruns de pravoslavie.

P. S. are o misiune precisă: nu numai de a vizita pe românii creștini din America, ci și de a pregăti vizita canonică a P. S. mitropolit Neculai al Ardealului.

Faptul acesta e de cea mai mare însemnătate. Căci el poate aduce clarificare într-o serie de probleme astăzi plutind în vag. Între altele și: cine are jurisdicție asupra românilor din America. Chestiunea e controversată. Astăzi circulă în America un trimis al Mitropoliei Bucovinei, care are pretenția să vorbească cu autoritatea bisericească superioară.

Vizita P. S. Neculai, mergând în America, nu va ridica un conflict? Și, înainte de această vizită, nu ar fi bine ca Sfântul Sinod să ia în discuție chestiunea și să dea o soluție? Pentru că o hotărâre, oricare ar fi ea, [e] mai bună decât lipsa de claritate de astăzi.

Recunosc, problema este dintre cele mai delicate. Și ea ar putea deschide chestiuni de importanță internațională în cadrul Ortodoxiei. Căci, mă rog, ce însemnează autocefalie, în ce condițiuni s-au desprins aceste autocefalii de Patriarhul din Constantinopol, până unde se întinde jurisdicțiunea acestor autocefalii? Iată, atâtea întrebări cari nu au fost încă discutate după cuviință și care, odată și odată, totuși, se vor pune.

Emigrarea episcopilor ruși ridicase această chestiune acum vreo 5 ani. Pretențiile Patriarhiei din Constantinopol asupra capelor românești din străinătate puneau aceeași problemă.

Dar, după obiceiul pământului, chestiunea a fost „lăsată moartă”. Cât timp va mai rămâne? Și unde ne sunt canoniștii, care să ne apere drepturile atunci când problema se va pune?

Organizarea ortodocșilor din afara granițelor

Nu avem încă nici o știre asupra marelui Congres al Bisericii Române Ortodoxe din America, pe care îl anunță pentru zilele de 25–28 april noua și excelentă foaie „Libertatea”, care apare la Detroit¹.

„Libertatea” însă, care consideră evenimentul acesta, pe drept cuvânt, de prim plan, are asupra chestiunii un „leader”, din care s-ar putea deduce că debaterile s-ar fi putut să fie destul de aprinse. Din lucrurile pe cari le știm deja, ar exista o tabără partizană a unei largi autonomii administrative parohiale și o alta cu tendințe mai centralizatoare. Să nu fie în aceste neînțelegeri eco-ul vizitei părintelui Scorobej, trimisul în America al P. S. Neculai de la Sibiu?

Chestiunea Bisericii Ortodoxe din străinătate, dependente totuși de autocefalia românească, este foarte delicată. Principial, Patriarhia din Constantino-

pol ar putea să ridice problema principială, dacă jurisdicțiunea autocefaliilor naționale depășește granițele țării respective. Dat fiind că autonomia administrativă a fost, canonic și istoric, *acordată* de Patriarhia Constantinoplei, și anume, în condițiuni precise.

În fapt însă, situația vechilor patriarhii răsăritene este astăzi, politicește și materialicește, așa de proastă, încât nimeni nu se mai gândește să ridice o chestiune așa de spinoasă ca cea la care ne referim. Ceea ce ne îngăduie nouă să ne facem de cap.

O situație așa de excepțional de favorabilă trebuie însă folosită. Și anume, în sensul unei organizări grabnice și precise a tuturor ortodocșilor români, aflători în afară de granițele țării. Problema nu este așa de simplă. Dificultățile ei s-au arătat deja în momentul în care s-a pus chestiunea capelei române din Baden-Baden.

Iar situația de azi e neclară. Biserica rumânească din Viena depinde de Mitropolia Bucureștilor. Mitropolia Ardealului a trimis un emisar în America. De bună seamă, nu fără nici un scop. Ci, probabil, pentru a stabili o dependență a ortodocșilor români americani de scaunul P. S. Neculai.

Aci ar trebui să se intervină. Există, fără îndoială, o autonomie episcopală în Biserica noastră. Nu e însă mai puțin adevărat că Biserica rumânească e *una*. Și atunci, cel mai normal ar fi ca toate aceste Biserici să depindă direct de Patriarhia din București. Îmi dau seama de toate ambițiile jignite de o asemenea propunere. Dar nu există și un punct de vedere care să depășească toate ambițiile — mai ales când ele nu sunt decât atât?

Problemele politice ale Ortodoxiei

Din America ne vine vestea unei fapte de laudă, care s-a întâmplat cu sprijinul P. S. Neculai de la Sibiu. Adunarea Generală a Românilor Ortodocși, ținută peste ocean, adunare a cărei însemnătate nu va scăpa nimănui — dat fiind că a pus bazele organizării unitare a vieții ortodocșilor români din Statele Unite — a putut înfăptui ceea ce am înregistrat la timp, fără îndoială și grație prezenței îndrumătoare a părintelui Trandafir Scorobeț; care nu e un „popa Trandafir” oarecare, ci, cu anumite rezerve, pe cari noi le-am făcut pe vremuri, unul din cei mai harnici și mai luminați preoți ai Bisericii noastre.

Vasăzică, părintele mitropolit Neculai și-a putut impune jertfa bănească de a trimite în America un îndrumător religios. Iar dacă a făcut-o e pentru că și-a dat seama de importanța unei asemenea acțiuni. Asta înseamnă că, în vreme ce la București se pierd legăturile noastre cu Răsăritul creștin, de la Sibiu se întinde o mână de ajutor, peste ocean, românilor ortodocși de acolo. Nu vreau să discut dacă faptele acestea, spuse așa, au o semnificație specială, dacă ele încadrează, în adevăr, o politică și dacă această politică este de urmat.

Constat numai că, chiar în aceste vremuri de anarhizare a vieții noastre bisericești, se mai găsește, din fericire, cineva care să aibă capul la marile probleme politice ale Ortodoxiei române și că acesta este, spre cinstea lui, fără îndoială, mitropolitul Sibiului. O constatare care nu se poate lipsi de tovarășia unui regret.

De ce, adică, părintele Neculai, care este, de bună seamă, unul din fruntașii Bisericii noastre, nu s-a nimerit să fie nu numai teolog și om politic, ci și creștin? De ce ne-a fost dat nouă ca tocmai unul din cei mai de seamă ierarhi ai noștri să ajungă, prin nestăpânitul său orgoliu, o netăgăduită unealtă a diavolului?

Iată, în chestiunea concordatului, a ridicat glasul în numele Bisericii și i-a pregătit o inutilă înfrângere. A solidarizat Sinodul pe un protest și a anunțat că va începe o agitație între credincioși. Protestul și agitațiile nu vor avea nici un efect. Toate partidele politice au colaborat în decurs de atâția ani la încheierea concordatului, prin guvernele pe cari le-au dat țării. Ele sunt, deci, bloc pe această chestie. Nu va trece concordatul în parlament? E o copilărie!

Nu trebuia concordatul încheiat? Să presupunem că nu trebuia. De ce? Pentru că ne-ar vătăma ființa etnică și religioasă, să zicem. Foarte bine, dar, atunci, atitudinea trebuia să fie alta: un scurt și demn protest, acum; și, pe urmă, studierea – cu probe – a tuturor neajunsurilor cari decurg din acest concordat, timp de 6 luni sau un an. Și pe urmă abia, dacă dovezile existau, agitație pentru modificarea sau denunțarea concordatului. În asemenea împrejurări, succesul ar fi sigur.

Așa, noi nu înregistrăm decât o nouă înfrângere, și încă inutilă. Dar cu cine să te înțelegi, când mitropolitul Neculai nu cunoaște decât o singură lege: cea dictată de orgoliul său.

„Popa Tandă”

Tot știam eu ceva, când spuneam că părintele Trandafir Scorobeț nu e Popa Tandă. Căci Popa Tandă, știți, a tândălit el un sat întreg, dar până la sfârșit tot a izbutit ceva. Pe când părintele Trandafir, trimis de Sfântul Sinod la românii din America, dragă Doamne, ca să-i organizeze, a trebuit să iasă ceva cam ramponat din adunarea „americanilor”.

Vedeți că părintele Scorobeț a trecut oceanul cu metodele vlădichii Neculai de la Sibiu; și metodele astea or fi bune ele la Sinodul din București, unde sunt oameni cu păcate multe, cari pot fi terorizați, dar nu în America, unde nu ai de-a face decât cu oameni liberi, cari nu-ți datorează nimic.

Deci, „americanii”, prin glasul d-lui Barbu, au spus părintelui Trandafir că ei nu au lipsă de stăpânie de la Sibiu și că nu înțeleg să li se ordone pe tonul pe care o făcuse trimisul Sinodului. După cum nu înțeleg manevrele șirete la cari se dădu această adunare.

Au lăsat pe preotul Scorobeț deoparte și au hotărât ei cum au crezut mai bine. Hotărârea aceasta este, omenește, înțeleaptă. Se adoptă întru totul statutul

Bisericii Ortodoxe Române și se cere pentru America un episcop misionar, cu dreptul de a sta în Sinodul de la București. Vasăzică, autonomie administrativă, în limitele în care fiecare episcopat al Bisericii române este autonom.

De unde urmează că indicațiile pe cari românii din America le-au primit de la necesitățile lor locale sunt mai în conformitate cu spiritul Bisericii Ortodoxe decât pretențiile P. S. mitropolit de la Sibiu. Cu aceasta se dă satisfacție și cererii părintelui Patriarh — care nu înțelege legătura „americanilor” decât cu Biserica română în întregime —, și așezării canonice.

Părintele Trandafir, care nu se dusesese să discute și să se informeze, ci să impună, a trebuit să se mulțumească cu funcțiunea de... factor poștal: el va transmite Sinodului dorințele „americanilor”. Așa e bine și așa trebuia să fie de la început.

Vlădica Neculai a suferit, grație neîndemânării plenipotențiarului său, o înfrângere. Dar nu e numai plenipotențiarul de vină. Căci misiunea lui a fost imposibilă. E de așteptat, deci, ca mitropolitul Bălan să facă opoziție dorințelor celor de peste ocean.

Vom vedea însă dacă și de data aceasta Sinodul se va lăsa terorizat.

Românii din Istria

Profesorul Panaitescu de la Cluj, care a fost în vară pe la românii din Istria, aduce vestea că aceste neamuri ale noastre sunt în curs de deznaționalizare. Prin Biserică. Preoții sunt prin partea locului cu toții croați și, chiar dacă Liturghia propriu-zisă se face în latinește, apoi cealaltă parte a slujbei e croată. Și astfel, istrenii vor sfârși curând prin a fi slavizați.

Este evident că nu poate fi vorba la noi de o politică susținută pentru întreținerea conștiinței românești prin acele părți. O asemenea conștiință nu există și necazurile noastre, cari nu ne îngăduie să ne ocupăm mai îndeaproape de românii din Serbia, Banat, Bulgaria și Macedonia, nu pot fi mărite încă cu intențiuni exagerate — să o mărturisim —, oarecum artificiale.

Renașterea națională a românilor istreni și ridicarea lor până la conștiința solidarității cu noi este, în bună parte, utopică. Dar fenomenul în sine — existența unei populațiuni de limbă, dacă nu și de conștiință românească — este interesant. Și noi nu putem fi indiferenți la păstrarea lui. Persistența graiului românesc în părțile Istriei însemnează o mărturie pentru împânzirea cu români a întreg ținutului dintre Adriatica și Marea Neagră.

Așa fiind, conservarea graiului nostru în acele părți, chiar dacă nu poate avea o valoare de viață, are, desigur, una de muzeu. Și nici asta nu e de luat în seamă. Cu atât mai mult cu cât lucrul nu e nici așa de greu de realizat.

Guvernul d-lui Mussolini nu are nici un interes să ne facă dificultăți. Este chiar probabil că mai degrabă ne-ar sprijini. Cum ar fi, adică, dacă Mitropolia

de la Blaj ar trimite – eventual cu sprijinul bănesc al guvernului – un preot român unit ca să înlocuiască pe cel croat?

Este adevărat că populația din partea locului e catolică și că sunt anumite deosebiri de ritual, peste cari sau credincioșii, sau preotul ar trebui să treacă. Astea sunt însă chestiuni de tehnică, cari nu ne privesc pe noi.

Și, pe urmă, dacă asta nu se poate, de ce nu s-ar recurge la serviciile franciscanilor români de la Hălăucești, cari – fără supărare, cum s-a mai întâmplat acum câțeva vreme, când constatam același fapt – nu prea au prilej de mari isprăvi printre populația moldovenească?

Problema merită, în orice caz, cercetată. Ea nu se poate să nu atragă atenția Blajului, așa de sensibil și de întreprinzător în chestiuni naționale. E așa de simplu! O chestiune care, în adevăr, nu poate supăra pe nimeni, care pe noi ne interesează și care nici măcar nu cere cine știe de jertfe materiale.

3. ANOMALII ÎN VIAȚA BISERICII

A. Racile diverse

Domnul Cuza revizuieste...

În discursul-program pe care l-a rostit în ultima sa întrunire politică din București, d-l Cuza a luat poziție și față de Biserică. Era și necesar. Liga Apărării [Național-]Creștine se cheamă doar partidul d-sale, și nu puțini sunt – chiar numai în această țară – oamenii cari se doresc după un program de realizări practice în cadrele creștinismului. Pentru cei ce nu sunt de-a dreptul în tovărășia de acțiune a d-lui Cuza, ci se mulțumesc doar să-i urmărească atent și cu interes evoluția și sistemul de luptă, spectacolul trebuia să fie de două ori interesant: d-sa nu e un creștin născut; sau, cel puțin, credința d-sale nu a fost întotdeauna din cele mai ferme. Întoarcerea la creștinism avea, deci, savoarea particulară a unei convertiri. În lumea hipersensibilă și nestatornică a artelor – și încă o asemenea convertire ar fi fost senzațională. Vă închipuiți, deci, interesul palpitant al unui astfel de act pertractat în cadrele austere și rigide ale unei vieți închinată științei...

Deci, d-l Cuza a vorbit. Cu felul său analitic și răspicat de a înfățișa problemele. Despre ligă, despre apărare, despre națiune și despre creștinism. O mare calitate are toată acțiunea d-sale: claritatea. Și încă una: preciziunea. Și Kant tot așa era – în vorbire. Clar și precis a fost, deci, și asupra problemei religioase. Trebuie să deosebim, a spus d-sa, între *Vechiul* și *Noul Testament*, între domnia lui Iehova* și cea a lui Hristos. Nimic nu leagă cele două *Testamente*, după cum nimic nu leagă cele două lumi corespunzătoare. Categorie!

* D-l Cuza, care uneori face și filologie, derivă: Iehova sau El-Şadai-Set-Şeitan (diavolul – Satan); operație în care nu-l putem urmări, între altele, și pentru că trimiterile d-sale la text nu sunt totdeauna exacte.

Dar Biserica? Biserica, evident, e de altă părere. Dar tocmai aci e problema. D-l Cuza e creștin – dar nu e cu Biserica. Mai mult, între cel dintâi și cea din urmă e un conflict mai vechi. D-l Cuza a scris și o carte: *Învățătura lui Iisus*, iudaismul și teologia creștină, unde se precizează lucrurile. Față în față stau două concepțiuni ale creștinismului: una a Bisericii – alta a d-lui Cuza. Cea dintâi are la bază eroarea; cea de a doua e cea adevărată, valabilă.

Iată, deci, că începem să ne lămurim. Care e concepția eronată a Bisericii, o știm, aproximativ. Să o vedem pe a d-lui Cuza:

1) „Dogmele teologiei, chiar prin destinația lor – ca interpretări omenești – sunt, dar, supuse revizuirii continue.” Concepție în adevăr fundamental opusă nu numai concepției Bisericii, ci și celei a gramaticii și dicționarului; la fel cu declarația: „dogmei trebuie, dar, oricând să tindem a-i substitui adevărul”.

2) „Eu nu recunosc altă autoritate și altă călăuză decât spiritul adevărului”.

3) „Să citim *Evanghelia*” (tipărit cu litere grase!).

Acestea, ca principii metodice. Ce scoate d-l Cuza din citirea *Evangheliei*, cu ajutorul metodei, se vede în restul cărții. Subliniem doar o încheiere, ca fiind din cele mai caracteristice: Iisus este fiul lui Dumnezeu, dar numai „în înțeles abstract și simbolic”. Nu mai continuăm; cred că ne-am lămurit.

Dar, să fim serioși. Va să zică, d-l Cuza conduce Liga Apărării Național-Creștine. D-sa e naționalist, dar înlătură tradiția (cf. p. 2, loc. cit.); d-sa e creștin, dar nu vrea legătură între *Vechiul și Noul Testament*, deci, neagă existența vecinică și unitară a Bisericii. D-sa e creștin, dar nu recunoaște altă autoritate decât pe cea a adevărului. Deci, introduce în materie religioasă liberul examen al rațiunii. D-sa e creștin, dar nu vrea să știe decât de *Evanghelie*; deci mutilează unitatea învățăturii. În prefața cărții, d-l Cuza făgăduiește o revizuire a creștinismului. Recunoaștem că a făcut-o. Radical!

Să zicem, deci, că creștinul¹ revizuit A. C. Cuza conduce Liga Apărării Național-Creștine-revizuite? Nici atât măcar. Lucrurile stau altfel: d-l Cuza nu e creștin, ci antisemit. (Ne surprinde că d-sa, spirit logic prin excelență, amestecă noțiuni cari nu sunt de același gen.) Iar liga este și ea antisemită, pur și simplu. (Mă rog, e rușine?) Din creștinism d-sa crede că își poate face o armă de luptă. Și, pentru că Biserica nu-i stă la îndemână (sau nu-i stă îndeajuns), d-sa revizuieste.

E cam greu! Există pentru Biserică o problemă mistică a iudaismului. A pus-o la noi părintele Grigore mai demult; a reluat-o, acum în urmă, Maritain în scrisoarea către Cocteau, recenzată în această foaie. Nu-i cerem d-lui Cuza să cunoască această problemă; nici să gândească asupra ei. D-sa e un cap eminent antimetafizic – ceea ce, evident, nu constituie nici o rușine și nici o scădere. (Antimetafizici sunt și evreii și, slavă Domnului, trăiesc de câteva mii de ani!) Dar credem că o delimitare netă a elementelor cu care lucrează d-l Cuza ar lămurii multe lucruri. Și buna credință a oamenilor ar fi mai satisfăcută. Și d-l Cuza însuși ar trăi mai în realități; și mai în sinceritate cu sine însuși. Nu ar fi oare nici un folos?

În definitiv, problema evreiască a fost întoarsă de d-l Cuza pe toate părțile. Dar, de când, în clasa a IV-a de liceu, sacrificam banul nostru de covrig pentru a plăti biletul de tren al d-lui Cuza, care trebuia să vie să ne vorbească, lucruri noi nu ne-a mai spus. Și mai rău încă: o soluție a problemei nu am auzit de la d-sa. Nu e păcat și de vremea tinerilor, cari ar putea fi adunați de o doctrină constructivă la o treabă mai spornică?

Ca să nu mai vorbim de rătăcirea revizionist-creștină!

Modernismul în Biserică

Sfântul părinte al Romei, papa, a încercat de curând o plimbare în automobil, pe aleile Vaticanului. Așa anunță gazetele. Se pare că mașina i-a fost dăruită de credincioșii lui din Milano. În ce scop? Se știe doar cât de mare e împărăția lumească a urmașului Sfântului Petru, de când, printr-o hotărâre proprie, papii s-au închis în Vatican, ca un protest împotriva noului stat italian, care așeza în Roma stăpânirea lumească a lui Victor Emanuel, primul rege al Italiei unite. Un automobil pentru curse, în această minusculă împărăție pământească, e prea mult. Vrea oare actualul papă, așa cum se vorbea de predecesorul său, să renunțe la prizonieratul voluntar și să pășească în noua lume italiană, ca într-un regim prietenesc? E o supoziție care nu cade afară de domeniul posibilităților; dar actul acesta comportă hotărâri și pregătiri de o altfel de importanță; și, de bună seamă, el nu putea să înceapă cu... acceptarea unui automobil.

Zgomotul motorului în aleile Vaticanului însemnează mai degrabă altceva: însemnează pătrunderea spiritului nou, industrial, înlăuntrul organizației Bisericii. Papa în automobil este Biserica deschisă senzațiilor noului ritm istoric; desigur, nu în sensul unei înfrângeri a Bisericii, ci dimpotrivă, în acela al captării mentalității moderne pentru serviciul acestei Biserici.

Ne modernizăm. Din adevărații creștini, catolicii sunt, evident, cei mai deschiși lumii și vieții. Roma a păstrat nu numai o largă flexibilitate de organizație și de adaptare la împrejurări, ci și — chiar dacă s-ar protesta — putința de evoluție în structura ei intim spirituală.

Dar problema este mai generală; și ea ne atinge și pe noi. Sunt ani de zile de când râvna misionară, care întovărășește zorile noii renașteri religioase, se întreabă și la noi stăruitor ce anume inovațiuni putem și ne e permis să introducem în Biserică, pentru a izbuti să atragem și să reținem pe credincioși. Bisericele noastre au început să aibă calorifere și lumină electrică, în măsura în care astăzi se construiesc din beton armat. Este ceva de zis împotriva acestor inovații?

Împotriva acestor inovațiuni, probabil că nu, mai ales că luminatul electric și-a găsit un corectiv în întrebuințarea paralelă a lumânărilor și a candelor, acolo unde existența lor era absolut necesară. Dar nu există nici un fel de limită la tendința sau la necesitatea aceasta de modernizare?

Iată, acum în urmă, unul din cei mai riguroși dreptcredincioși preoți din răndurile noastre cerea introducerea băncilor în biserică. La Cernăuți, duminică rășea Sfânta Liturghie cu lecturi dintr-o carte de rugăciuni. Aci, în București, un preot a introdus orga în Biserica noastră de rit răsăritean și nu puțini sunt cei cari ar dori reforma aceasta generalizată. Trei feluri de fapte practice aiurea, dar, pentru noi, trei inovațiuni. Nu de aceeași însemnătate și de aceeași nevoie, toate: căci băncile, de pildă, vor să suprimă o inutilă – chiar inutilă să fie? – oboseală trupească; cartea de rugăciune însă nu are nici un rost într-o Biserică în care Sfânta Liturghie se oficiază în limba curentă a poporului; iar orga este un mijloc de atracție extrareligios, cu care unii preoți cred că pot aduna lumea – deocamdată, ca la un spectacol profan, mai târziu, ca la unul divin.

Pe exemplele acestea, discuția poate să fie mai precisă. Care din inovații pot fi acceptate și care nu?

Sunt unele a căror acceptare se impune: materialul de construcție, de pildă, urmează legile evoluției tehnice, și nu pe cele ale tradiției religioase. Orice opoziție pe această temă ar fi ridiculă.

Dar alte schimbări? Sunt unele cari pot să atingă structura intimă a religiozității ortodoxe; sunt altele cari, fără să intre în conflict cu această spiritualitate, nu fac parte integrantă din tradiția noastră sufletească; sunt, în sfârșit, o a treia categorie, cari, față de realitatea religioasă și de realitatea sufletească, se comportă neutral.

Răspunsul este, deci, simplu: acestea din urmă pot fi acceptate, dacă în adevăr contribuie la înlesnirea expansivității religioase;

cele din categoria a doua sunt mai degrabă a fi respinse, ca inoperante;

iar cele dintâi trebuie hotărât combătute.

Recunoaștem că soluțiile nu sunt simple și sigure, mai ales în teorie; în practică, deosebiriile nu sunt așa de hotărâte, și se cere o mare precizie de analiză dogmatică și psihologică pentru a decide.

Deciziunile nu se pot lua, oricum, decât de la caz la caz.

Dar stabilirea unor norme este necesară – și ne dăm seama că aparatul trebuitor acestor operații nu este imposibil de constituit.

Religia ca instrument politic

Episcopul de Bordeaux, om aprig și creștin intransigent, căruia îi plac situațiile clare, a ridicat o chestiune delicată: aceea a legăturilor dintre mișcarea de la „Action Française” și catolicism. E, desigur, o chestiune analoagă cu aceea a creștinismului Ligii Apărării Naționale de la noi. Dar cu oarecari deosebiri. Căci creștinismul neutru al ligiștilor este numai un semn de raliere, pe când „Acțiunea franceză” pune la contribuție disciplina Bisericii Catolice, ca idee directoare pentru așezarea societății franceze.

Credem că lucrurile acestea fuseseră lămurite o dată. Maurras a mai fost doar tras la răspundere, și a mărturisit-o deschis: *nu crede*; dar e sigur că, în afară de conținutul religios, catolicismul reprezintă o severă disciplină de viață, care face parte integrantă din structura spirituală latină și, în specie, franceză. Nu există dezvoltare firească a poporului francez care să nu se sprijine pe această disciplină și, ca atare, nu e posibilă o desfășurare a puterilor de viață ale acestui popor în afară de cadrele Bisericii Catolice.

E și acesta un punct de vedere. Biserica respectivă este liberă să-l accepte sau să-l respingă; ea poate stabili singură dacă e interesată numai la viața religioasă, și atunci maurrasismul îi e indiferent – sau dacă problemele de organizare lumească îi sunt aproape și dacă, în acest caz, consimte să devină numai instrument politic în mâinile – curate, e drept – ale unei grupări religioase indiferente.

Biserica de Apus a hotărât, și anume, prin însuși papa, care, acum câțiva ani, a dat oarecum binecuvântarea sa mișcării. Astăzi, cardinalul Andrieux deschide din nou chestiunea, dintr-un exces de scrupule. Cum se vor desfășura evenimentele, nu știm. Dar gestul lui e frumos.

E frumos mai ales în raport cu ceea ce se petrece la noi. Iată, Arhiepiscopia Bucureștilor publică actele adunării eparhiale de constituire. Material extrem de interesant, pe care se poate urmări caldă și continuă sfortare a șefilor bisericești de a reorganiza viața religioasă. Dar, răsfoiți, vă rog, broșura și opriți-vă asupra persoanelor cari compun adunarea eparhială. E delicat să vorbim chiar de clerici; să ne mărginim la laici. V-ați întrebat vreodată nu câți din ei sunt cu adevărat creștini ortodocși, dar câți au un cât de ușor contact spiritual cu viața religioasă? Dacă voi spune 5 la sută, sunt sigur că am exagerat, și anume, prin exces.

Vedeți, dar, deosebiri: în Franța, un cardinal se întreabă dacă persoane religioase indiferente pot întrebuința, în treburi politice, numele catolicismului. La noi, organizarea Bisericii însăși stă în mâinile unor ateï sau pozitiviști. Și ne mai mirăm că opera de revivificare a creștinismului nostru merge așa de greu?

Așteptăm pentru Biserica românească un cardinal Andrieux. El va avea, desigur, la noi, mai mult de făcut ca aiurea și ivirea lui ar putea să nască grave frământări. Dar el e cu atât mai necesar.

Glume nelalocul lor

Biserica Încoronării de la Alba-Iulia începe să se ruineze. Nici nu a fost bine isprăvită toată, de altfel... Nu numai în planul de clădiri, care trebuia să încheie un fel de cetate religios-națională; dar și în felul de lucru. O parte din această „cetate” e și astăzi doar culisă; carton, șipci și ipsos; așa cum a fost completată în grabă, pentru nevoile „reprezentăției”. Nu e rău, desigur, că, pentru atunci, s-a procedat așa, în lipsă de altceva mai bun. Dar e rău că, după atâția ani, lucrurile au rămas în aceeași stare.

Și dacă ar fi măcar în aceeași stare! Dar ipsosul cade, cartonul se umflă de ploaie și începe să se vadă scheletul improvizației. Nu e chiar așa spre cinstea noastră să mărturisim prin această lăsare în părăsire că biserica aceasta ne-a trebuit numai pentru o împrejurare și că alt rost nu mai are în viața noastră națională. Nu e frumos, între altele, și pentru că ne arătăm ca niște bieți țigani nevoiași, pe care, până la urmă, tot ne va strivi biserica de peste drum a episcopului Mailath¹. E elementar că, dacă ne-am vârat la Alba-Iulia, și am avut de ce, în sufletul episcopiei romano-catolice, comparația care s-ar putea face între noi și ceilalți va trebui să cadă neapărat în favoarea noastră.

Se pare însă că problema nu ne preocupă. Alba-Iulia e și ea un punct nevralgic în viața noastră național-religioasă, tratat, ca atâtea altele, cu ignorare. Iată, aud că P. S. episcop Ioan al Armatei² ar fi cerut pentru nevoile episcopiei și ale chiriarhului o aripă în Palatul catedralei. I s-a refuzat. I s-a dat, în schimb, locuință într-o cazarmă. Poate că așa o fi trebuit să fie: de îndată ce este episcop militar, locul lui nu poate fi decât... la cazarmă.

Ar fi vremea ca glumele acestea să înceteze. Pentru binele tuturor. Dacă un Episcopat al Armatei este o instituție necanonică sau fără rost, să se desființeze scaunul pur și simplu. Dacă e însă cazul ca locul să fie menținut, să i se acorde importanța pe care o merită și atributele materiale ale puterii. E cu mult prea vexatoriu. Mai ieri, Senatul se întreba dacă Prea Sfințitul Ioan are dreptul să fie senator de drept. Astăzi, i se refuză o locuință în Palatul catedralei...

Și, în acest timp, palatul, chiar și cel de piatră, se năruie. A început să-i cadă tencuiala; geamurile s-au spart; prin încăperi și-au făcut cuiburi rândunicile. Nu există un intendent. Nu există nici măcar un îngrijitor.

O aripă a acestei clădiri, transformată în Palat Episcopal, ar fi o soluție practică pentru clădirea însăși: nu s-ar mai ruina în întregime...

„Parlament bisericesc”?

Pentru marele Congres al Bisericii Ortodoxe Române¹, unele organe de presă ar voi să încetățenească expresiunea de „parlament bisericesc”. Termenul este neconvenabil și ar trebui respins.

Să mărturisim că ceva de parlament au totuși aceste adunări ecleziastice. *Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe*² nu a fost prea fericit concepută. Avându-se în vedere ambițiuni sau interese pe cari nu le înțelegem, ea a fost gândită într-un spirit care numai al tradiției noastre religioase nu se poate numi. Toată așezarea canonică a Bisericii Răsăritului a fost călcată brutal în picioare de un duh „novator”, care, din nefericire, nu va avea la noi nici șcuza eficacității.

Împănarea forurilor ecleziastice cu mireni, și anume în proporție de 66 la sută, nu e cea din urmă din aceste inovații.

Marele congres se adună zilele acestea în București. Cine are vreme poate trece un moment pe la Senat, ca să ia în cercetare chipurile membrilor laici ai

adunării. Aspectul este din cele mai interesante și rezervă spectatorului nesfârșite prilejuri de surpriză. Nu ai fi crezut niciodată că cutare domn bine hrănit, pe care îl întâlnești mai ales în cârciumi, este o persoană pe care viața Bisericii noastre o interesează în cel mai înalt grad. Și totuși, probabil că așa este. Pre-cumpănitori sunt în congres oamenii politici. Un *spiritus rector*¹ are și această adunare. Și anume, în persoana unui fost ministru, a cărui hotărâtă dușmănie față de Biserică este notorie.

Acesta fiind spiritul adunării, să ne mai împotrivim tendinței de a o numi „parlament”? E de prisos. Pentru că, prin schimbarea numelui, nu am schimba și structura sfatului bisericesc. Iar structura este, ca și atmosfera în care trăiește, parlamentară și „democratică”.

Am cetit regulamentele de funcționare ale diferitelor adunări. Ele se vor vota în actuala sesiune a congresului. M-am interesat, cum e și normal pentru cine cunoaște racilele vieții noastre religioase, de organizarea executivei bisericești. Am găsit peste tot comisii și comitete. Crede cineva serios că asemenea așezare de lucru poate să fie în adevăr eficace? Înseamnă să nu cunoști rostul trebii; o comisiune poate fi cel mult un organ de sfătuire; de execuție, în orice caz, nu.

Deci, în adevăr, parlament bisericesc. Și încă, mai rău decât atât: căci parlamentul celălalt are cel puțin un complement executiv: pe miniștri. Căci ce are?

Anarhia bisericească

Mi se trimite la redacție o informație bătută la mașină, cu caracter circular, întovărășită de o fotografie: „Comitetul preoților răzvrătiți din Eparhia Hotinului”. Se pare că acest comitet s-a constituit anul trecut, în frunte cu preoții Doliscinski, Tanasiev și Secrieru, cu scopul de a se opune tuturor măsurilor administrative eparhiale care nu le-ar fi fost pe plac.

Până aci, afară doar de constituirea în comitet, nu e decât un act de nedisciplină organizat, lucru care se întâmplă și în alte părți. Dar informația continuă cu amănunte mai grave. Preotul Doliscinski, care a fost îndepărtat din Eparhia Hotinului, a fost imediat primit de arhiepiscopul Gurie la Chișinău. Preotul Tanasiev de la Ungheni e adevărat că a trecut cu toată parohia la Eparhia Iașului; se pare însă că el continuă să păstreze toate legăturile cu Basarabia, deoarece a luat parte la dezbaterile (informatorul nostru adaugă „sovietice”) ale Uniunii Clericilor Ortodocși din Chișinău. În sfârșit, preotul Gh. Secrieru din Corbu, depărtat din eparhie pentru acte de gravă nesupunere, ca și pentru răspândirea de manifeste împotriva noului calendar, fapt pentru care a și fost dat în judecata Consiliului de Război, a găsit, de asemenea, imediat adăpost la Chișinău.

Tendința faptelor relatate de informatorul nostru anonim, care, de altfel, nu se sfiește să spună că face parte din elementele conducătoare ale Eparhiei

Hotinului, este să arate că Chișinăul bisericesc este un centru de bolșevism. Și anume, vina lui cea mai mare stă în aceea că protejuește pe toți preoții cari s-au dedat la acte anarhice atât cât au stat sub oblăduirea P. S. Visarion Puiu.

Nici nu vreau să discut dacă faptele sunt adevărate și dacă nu cumva Arhiepiscopia Chișinăului nu va fi având ceva de înaintat în apărarea ei. Consider, prin urmare, aceste fapte anarhice ca existând în adevăr, și anume, în forma gravă indicată de informatorul nostru.

Întreb însă: Prea Sfințitul Visarion nu are nici o vină la întreținerea acestei atmosfere de anarhie în Biserică? Nu e Prea Sfinția sa cel care a scris împotriva Patriarhiei românești cuvinte foarte tari în foaia uniților de la Blaj? Este acesta un act de disciplină?

Iar pentru că veni vorba de protejirea răzvrătiților: unde se află astăzi sta-rețul Schitului Dălhăuți, cel cu actele de nesupunere față de Prea Sfințitul Ghenadie al Buzăului? Nu cumva o fi el pe undeva prin Eparhia Hotinului?

... Nu există act de nedisciplină bisericească care să rămână nepedepsit. P. S. Visarion nu a simțit-o decât prea curând?

„Couardise, mère de la cruauté”¹

Tot circa unum caput tumultuantes Deos?

DE MORTUIS NIL NISI BENE³. Se crede, îndeobște, că e semnul iertării creștine și al generozității. E fals. Nu e nimic din mentalitatea creștină în acest adagiu. Originea lui este păgână. De ce să nu-i restabilim semnificația?

Cei vechi credeau că sufletele celor morți intervin în treburile noastre zilnice. Pentru a ne ajuta, sau pentru a ne chinui. Erau, deci, puteri misterioase, cu acțiune prelungită de dincolo de pragul vieții, cari trebuiau conjurate; un fel de *captatio benevolentiae*⁴ se impunea. A nu spune nimic rău despre morți nu însemnează, deci, în nici un fel, a nu te mai lupta cu ei pentru că nu se pot apăra; ci, tocmai dimpotrivă: a depune armele, pentru că nu te mai poți tu apăra; a te da prins, la dispoziția generozității grozavei și invincibilei puteri a celor morți.

Nici vorbă, deci, de cavalerism și îndurare din partea noastră, ci [de] cea mai lașă abdicare, sub teroarea neputinței noastre mărturisite. Iată sensul exact al lui *De mortuis*... De unde se vede că întrebuintarea lui nu mai poate avea nici un rost; el corespunzând unui univers moral și cosmologic perimat.

Tradiția noastră populară este alta. Există și pentru metafizica românească strigoi. Dar nu ca elemente pe care le conjuri; ci ca puteri primejdioase, aducătoare de rele, cari trebuiesc înfrânte. Dacă duhul rău al unui mare păcătos nu-și găsește nici în pământ liniștea și iese până la cântatul cocoșului pentru a teroriza pe cei rămași, dând târcoale locului grelelor sale păcate, el trebuie neutralizat.

Țăranii merg la mormânt, către miezul nopții, și *bat mortului un țărș în inimă*. Domnilor feciori de popă, în transele unor dulcele accente de generozitate, reamintiți-vă, în sfârșit, că *în țara noastră strigoii se omoară*.

Desigur, o asemenea răfuială e grozavă; ea presupune o enormă cantitate de suferință și de ură acumulată. NU-L IERT NICI MORT e reflexul unor pasiuni tari, de proporțiile tragediei. Dar adagiul există în popor, ca formulare a unei realități. Mortul scos din groapă, rezemat de zid, batjocorit de un întreg sat și scuipat de ultimul copil, de care vorbește *Istoria Târgu-Jiului*⁵, nu poate fi, cu nici un preț, expresia unui act de lașitate colectivă; faptul capătă adâncimi metafizice, pe cari nu ne e îngăduit să le ignorăm, sau să trecem peste ele cu inima ușoară.

NICI PĂMÂNTUL NU-L PRIMEȘTE. Pe la 1786 era în Moldova un călugăr. Cât jefuise și chinuise Prea Cuviosul este greu de imaginat. Dar într-o zi ajunsese episcop de Roman. Documentele timpului îl pomenesc ca Iacov Grecul⁶. Era, în adevăr, grec de origine. Plin de datorii, de vicii și de păcate, păstoria lui a fost un oribil lanț de abuzuri, între care furtul era, desigur, cel mai suportabil. Până s-a îndurat Dumnezeu de l-a chemat la judecata Lui. Asta s-a întâmplat la Roman, ci la Focșani. Unde a și fost îngropat, cu toată pompa cuvenită unei vlădică. Dar, a doua zi, *trupul a fost găsit afară*. Nu l-a primit mormântul. Cum s-a întâmplat faptul e și până astăzi o taină. Relatarea noastră însă nu e poveste. Ea e atestată de documentele vremii... Cari nu precizează însă dacă asupra mormântului fusese așezată și o piatră grea.

TERGUA DEI⁷. Mai este un punct de vedere: al armistițiului. De îndată ce unul a fost chemat „dincolo”, unde Dumnezeu ține scaun de judecată, războiul dintre păgubitor și păgubiți încetează. Unul a ieșit, prin hotărâre cerească, din luptă. Celălalt trebuie să depună armele. Punctul de vedere e just. Dacă, în adevăr, prin moarte, unul din combatanți a ieșit din luptă. Este evident: mort - *defunctus*, adică scos din funcție.

... Dar dacă, printr-un act postum, decedatul încearcă să ne scuipe chiar de dincolo de mormânt?...

Anarhia de sus

Nu ne așteptam să ne întâmpine tocmai la discuția și votarea bugetului Ministerului Cultelor. Și totuși, s-a întâmplat. Bugetul, care, prin mecanismul constituirii lui, era cel mai puțin pasibil de modificări și de surprize, a dat naștere la o... furtună parlamentară; care plictisește, desigur, pe ministrul de resort; dar care, prin natura incidentelor ridicate, trebuie să plictisească mai mult încă, pe toți oamenii de răspundere.

O gazetă de opoziție are întotdeauna situația cea mai ușoară: ea își freacă mâinile ori de câte ori guvernul face o prostie – și scontează o criză de guvern la fiecare dificultate a vreunui ministru. Dar o gazetă care nu e numai decît de opoziție, cu orice preț, ci urmărește statornic o politică constructivă, exercitînd cenzura asupra faptelor cari păgubesc gospodăriei noastre statale, are o pozițiune ceva mai delicată; căci, avînd ochiul numai asupra faptelor, ea ajunge să atace oameni pe cari i-a apreciat altă dată – și invers. Este cazul foii noastre, împotri-va căreia s-a ridicat uneori învinuirea de inconsecvență. Nu ne-am impresionat atunci. O vom face oare astăzi, cînd ne vom găsi alături de d-l Goldiș, numai pentru că e d-l Goldiș în joc? Evident, nu.

Iată faptele. Comisiunea bugetară a Ministerului Cultelor și Artelor a găsit de cuviință să introducă în buget anumite modificări, destul de însemnate; ministrul s-a opus – dar pînă la urmă a fost tot cum a voit amintita comisiune. Ziarele relatează că marea majoritate a „oponenților” erau, întâmplător, „gogiști”. Iar „porta-voce”, simpaticul domn Tilică Ioanid.

D-l Tilică Ioanid face parte din celebrul cvintet care conduce Ministerul de Interne, deci trebile dinlăuntru ale țării: Tavi, Biki, Tili, Jeni și Costi. Îi place să i se spună „l'eminence grise” – dar are cu vestita eminență cenușie a istoriei tot atît de-a face, cît are de-a face șeful său, „ducele”, cu ducele cel autentic¹. La activ i se pot recunoaște două fapte: 1) a lansat o modă: moda pălăriei cu borurile lăsat în jos, foarte *en vogue* astăzi la Ministerul de Interne; 2) purta pe vremuri, la Iași și în Moldova, o cazacă rusească (de mătase) și umbla încins cu o curea. În virtutea acestor fapte politice, d-l Tilică Ioanid conduce astăzi tinerimea partidului – și a primit să „facă mizerii” d-lui Goldiș, provocînd, eventual, demisiunea acestuia.

Ne interesează foarte puțin raporturile dintre diverșii membri ai guvernului. Pentru motive cari au fost expuse pe larg în foaia noastră, prezența d-lui Goldiș în capul Ministerului Cultelor nu a fost considerată de noi întotdeauna ca o ferire pentru țară. Socotim totuși, de data aceasta, fapta majorității ca *necugetată*. Căci, să vedeți împrejurările.

Punctul de plecare al modificărilor cerute și efectuate de Comisiunea bugetară este o cerere formulată de unul din episcopii noștri eparhioți. Nu insistăm asupra acestor cereri; e de ajuns să amintim că e vorba de un spor de cîteva milioane, pe cari le necesită eparhia respectivă (între altele, un milion cheltuieli de reprezentare, atunci cînd Patriarhul României nu are decît 150 000 lei anual). Semnificativ e însă felul în care a fost introdusă cererea. Bugetul Bisericii Ortodoxe se stabilește de către eforia bisericească. Acolo trebuiesc prezentate toate suplicele, raportându-se la nevoile eparhiilor. Se pare că amintitul părinte episcop nu a făcut-o. Și, chiar dacă, pentru o Biserică geloasă de autonomia ei, ceea ce a hotărât o dată eforia e bun hotărât. Nu tot așa însă pentru înaltul chiri-arh. Căci bugetul eparhiei lui a pornit într-o anumită formă de la autoritatea competentă bisericească; a trecut pe la Ministerul Cultelor, care și el poate introduce anumite modificări, fără ca vreo nemulțumire, reclamațiune sau cerere să se producă; și a ajuns, în sfîrșit, la Comisia bugetară a Camerei; care, dintr-o

dată, a fost sesizată de nevoile urgente ale unei anumite eparhii și, între altele, de nevoia unor cheltuieli de reprezentare cât pentru șase patriarhi și jumătate.

Nu ni se poate pune la îndoială nici recunoașterea necesității politic-naționale de a înzestra această Biserică cu toate mijloacele cari să-i asigure o activitate demnă și rodnică. Vom spune însă, de data aceasta, hotărât: destul! *Asta e anarhie*. Prevedeam că se va ajunge aci. Încă de acum câteva luni, când, prin chiar acest ziar, atrăgeam atenția asupra neconținutei înfrângerii a disciplinei și a principiului de autoritate. Mi s-a strigat atunci: „Sacrilegiul acesta e cezaro-papism”. Eu nu m-am emoționat. Sunt sigur că nu e. Dar, iată unde duce convingerea episcopilor că deasupra lor nu mai e nimic — până la Dumnezeu. Știu, se va dezlănțui de aci discuția — neterminabila discuție. Dacă ne va mai arde și nouă să mai discutăm. E indiferent. Faptele sunt aci: un episcop care înfrânge hotărârea Adunărilor bisericești și merge, pe căi piezișe, să-și facă singur dreptate — dreptatea lui! — cu ajutorul comisiei parlamentare, peste capul Bisericii, împotriva Bisericii. Și nu e asta anarhie?

Dacă ne gândim însă că episcopul de care ne ocupăm este unul din cei mai harnici și mai pătrunși de îndatoririle rangului, anarhia apare ca mai gravă încă.

Sunt sigur, împotriva unor astfel de fapte, cari sunt o gravă amenințare la normalității și a rodniciei vieții noastre religioase, nu se va lua nici o măsură. Nu au, unii, curajul, iar alții, interesul (personal, și primul, și celălalt) de a clarifica o dată pentru totdeauna situația. Dar așa înrăutățesc lucrurile; căci Biserica rămâne pradă îndrăznelii și orgoliului, care nu ascultă decât de sine însuși. Ceea ce va perpetua în veacul veacului epoca scandalurilor bisericești. Exagerăm cu ceva? Am dori-o din tot sufletul să fie așa. Din nefericire, sunt sigur că rămân în urma realității, care, dacă ar fi înfățișată în amănunțime, ar da la iveală atâtea acte de anarhie, poate mai grave încă.

... Și, iată, cu asemenea atitudini dizolvante se face solidară și complice Comisiunea bugetară a Camerei. Numai de dragul de a crea dificultăți d-lui Goldiș. E cel puțin iresponsabil; căci, în asemenea împrejurări, nu e numai persoana d-lui Goldiș în joc; ci însăși ideea disciplinei și a ierarhiei constituite. Ori credeți, poate, domnilor deputați, că ambele au devenit de prisos?

La încheierea socotelilor

Activitatea religioasă și bisericească a anului 1926 nu prezintă nici pe de parte claritatea și conștiința țelurilor la care am fi avut dreptul să ne așteptăm. În 1925 se votase Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Autoritatea noastră religioasă constituită avea, deci, acum un statut și instrumentele necesare de îndeplinire. Ce era mai natural decât ca un plan de acțiune în linii mari să fie schițat și să se procedeze metodic la realizarea acestui program după indicațiile momentului! Din nefericire, un asemenea program a lipsit. Nu vom spune că

Biserica a fost inactivă. Ar fi inexact. Suntem bucuroși că putem nota, ca [niște] cronicari obiectivi, o însemnată creștere în râvna apostolică a înalților chiriarhi, în primul rând. Dar toată această activitate a fost prea lipsită de consistență și de unitate; prea au fost multe centrele de inițiativă, pentru ca înfăptuirile să se lege unele de altele – sprijinindu-se unele pe altele.

Nu s-a făcut decât prea puțin pentru afirmarea drepturilor și prestigiului Bisericii autocefale Românești în afară. Vechile și glorioase patriarhii ale Răsăritului, decăzute și sărăcite, bat și astăzi pe la porțile unor protectori bogați – cum sunt englezii –, cari, desigur, vor aduce în Răsărit, când vor veni, și altceva decât dragoste de creștinătate autentică, pentru răscumpărarea de păcatul schismei lor uscate și prostănace.

Este adevărat, Sfântul Sinod a hotărât, încă din ianuar, înființarea unei episcopii pentru românii din Peninsula Balcanică, și a unei a doua pentru cei din America. Dar hotărârea aceasta, așa de largă și clarvăzătoare, nu a căpătat nici un fel de urmare. Știm, sunt dificultăți canonice. Ele trebuiau însă să cumpănească atunci când s-a luat deciziunea. Odată hotărârea căzută, aceste dificultăți nu mai pot fi făcute valabile.

Se poate că o mai fericită soluțiune a căpătat problema situației materiale a scaunelor episcopale. Simțitor mai consolidate decât în trecutul apropiat, episcopiiile au găsit, în noua lor bunăstare relativă, îndemn și mijloace pentru o activitate susținută. Credem că cel mai de seamă câștig al vieții religioase în 1926 este începutul luptei contra sectariștilor, desfășurată mai ales în Oltenia și părțile ardelene.

Din nefericire, puterile de luptă ale Bisericii noastre s-au împrăștiat. Anul 1926 ne-a dat spectacolul unor păgubitoare hărțuiri între ortodocși și uniți, în cari uneori s-a amestecat și politica. Vina e tot așa de gravă de ambele părți. Iar pricina: ambițiuni locale, îngăduite de lipsa unei politici religioase unitare, dictate de o autoritate centrală responsabilă. Bucureștii, dar și Blajul, au dorința de a interveni energic pentru potolirea „fracturilor”.

Să amintim, în sfârșit, de activitatea științific-religioasă. Inaugurarea Facultății de Teologie de la Chișinău este, principial, un eveniment cu deosebire însemnat. Suntem siliți să rămânem, totuși, la părerea, exprimată adesea în această foaie, că împrejurările practice în care a fost realizată reduc simțitor din valoarea acestui eveniment. Din fericire, proiectul de lege pentru reorganizarea învățământului teologic, actualmente în studiul Sfântului Sinod, dă, prin economia lui și prin spiritul strict bisericesc care îl animă, făgăduiala precisă a unei garanții pentru desfășurarea rodnică a acestui învățământ.

Să notăm, de asemenea, în cadrul acelei activități, asociațiile creștine studențești, astăzi cu filiale în toate centrele universitare, a căror susținută acțiune se încadrează din ce în ce mai sever disciplinei ortodoxe. Iar mai departe, pentru viitor, anunțarea apariției publicației *LOGOS, revistă de cultură ortodoxă*, ale cărei rosturi sunt să centralizeze la București viața științifică a Bisericii de Răsărit.

Un cuvânt încă pentru Ministerul Cultelor, care, în 1926, și-a găsit în conducătorii săi personalități cu adevărat competente, cari au dat tot sprijinul, de sfat și de faptă, Bisericii.

Păcat numai că aceasta din urmă nu s-a încredințat încă de nevoia unei noi organizări unitare și autoritative, singura în stare a rodi.

Anarhia de sus și slugărnicia de jos

De la Biserica „Cuibu-cu-Barză”, care ar trebui să fie, mai ales după cele întâmplate acolo, un post de înaltă răspundere, se ridică un glas de... polemică împotriva noastră¹. Părintele respectiv – tare ar dori să-i spunem numele! – nu este de acord cu considerațiile pe care le făcurăm într-un articol mai vechi, intitulat *Anarhia de sus*. Adică, mai mult își dă aere că nu ar fi de acord: căci scopul întâmpinării Cucerniciei Sale nu este doară de a ne înfrunta, ci de a ne prezenta argumente cari ar dovedi, în sfârșit, o dată pentru totdeauna, „cripto-papistașism” nostru; ci, mai ales, de a aduce laude necondiționate, lipsite de bun-gust și de orice discrețiune unei înalte fețe bisericești.

Amintim părintelui doctor, care ține foarte mult, probabil din spirit de umilință, a-și da chipul în gazete, că e cel puțin ridicul a ne spune nouă ce-a făcut înaltul chiriarh, așa de scump inimii sale, pentru Biserică. Foaia noastră a înregistrat, cu calde cuvinte de recunoaștere, prea adesea, fapte din bogata activitate păstorească a Prea Sfințitului episcop. Este însă o mică deosebire. Noi nu suntem slugile nimănui – decât ale convingerilor noastre personale; bune-rele, așa cum sunt aceste convingeri. Prietenii noștri nu au în nici un fel dreptul să fie cruțați în greșelile lor numai pentru că ne sunt prieteni. Ba, dimpotrivă: respectul pe care li-l datorăm, pentru valoarea lor personală, ne obligă a le sublinia cu atât mai vădit greșelile. Căci îngăduință nu putem avea decât pentru cei biceșnici și asigurăm că nu ne alegem prietenii dintre aceștia.

Dar, pentru că veni vorba de „cripto-papistașism”: Mai acum câțeva vreme, când noi ceream reorganizarea vieții monahale și propuneam scoaterea monahilor de sub autoritatea episcopilor și constituirea unui corp aparte, cu conducere proprie, cine credeți că a protestat și ne-a aruncat învinuirea de „cripto-papistașism”? Chiar Prea Sfințitul episcop, scump inimii părintelui doctor de la „Barza-cu-Cioc”. Iar acum, cu ce credeți că ne înfruntă preopinentul nostru pasionat al fotografiei? El cere un episcopat al călugărilor pentru Prea Sfințitul cu „cripto-papistașia”.

Părinte doctor, o încurcăm rău de tot. Află că chiar meseria de lăudător are dificultățile ei.

Ascultarea

Am cunoscut un om care se compara cu... Iisus Hristos. Nu l-am văzut decât în „sacou” sau în frac. Mi l-aș închipui însă mai degrabă în botfori mari de muschetar, cu marginile de sus în pâlnie, și cu un pieptar de piele. El și-a ales altă meserie: împărțitor de înțelepciune. După o metodă a lui proprie: el vorbește și tu asculți. Asculți ce-ți spune el. Dar nu discuți. Nu discuți pentru că nu consimte el să se angajeze într-o asemenea operație. Lămuriri de cerut? Nu se poate — pentru că și asta e discuție. Precizări? Iarăși nu, pentru că orice precizare e definiție. Și definițiile sunt, de asemenea, interzise.

Atunci, cum să ne lămurim? Cum am spus: ascultând; dacă asta îți slujește la ceva — bine; dacă nu — iar bine. Iisus Hristos nu făcea tot așa?

Ba da. *Cam* tot așa. Mai sunt însă unele alte mici deosebiri. Mai întâi, Hristos era Omul-Dumnezeu. Parcă așa știm noi. Și, pe urmă, Hristos a iubit pe oameni. S-a coborât până la ei, a devenit una cu ei. Aci este marea taină.

Să știi să nu fii mai mare decât semenii tăi. Să nu te ridici deasupra lor. Să-ți frângi încrederea în tine. Să-ți sugrumi orgoliul, care este cel mai mare dușman al ajutorării sufletești. Apostol al înțelepciunii? Foarte de nevoie. Dar un apostol nu e un pontif. El este, pur și simplu, la dispoziția oamenilor, cu înțelegere; cu umilință; cu dragoste.

Nu vrei să discuți? E și acesta un punct de vedere. Dar el nu e valabil decât într-o împrejurare: atunci când vorbești astfel încât să-ți convingi complet auditoriul. De îndată ce, însă, aceasta are nevoie de lămuriri complementare înseamnă că nu l-ai convins. Și atunci, acțiunea ta e stearpă.

Atitudinile grandilocvente nu ne înaintază cu nimic...

Zarafii în Casa Domnului

Publicațiune făcută de parohia Bisericii Sfântul Niculae-Broșteni din București: „Duminică, 27 martie, se va ține licitație orală pentru închirierea lotului A din terenul din strada Tăbăcari, nr. 3, pentru depozit de lemne tăiate. Licitația va avea loc în localul Sfintei Biserici la orele 4 d. a., în fața organelor de conducere ale parohiei”.

Vasăzică, de azi în trei săptămâni, organele de conducere ale parohiei Bisericii Sfântul Niculae-Broșteni vor intra la ora 4 p. m. în sfântul locaș și vor proceda la ținerea licitației publice: se va striga, deci, „areți o dată” și se va bate darabana. Ca la orice licitație publică.

Îmi aduc aminte că, pe vremuri, Hristos a gonit cu lovituri de bici și cu aspre înfruntări pe zarafii cari făceau negustorie la ușa templului și le-a răsturnat mesele. De atunci lucrurile s-au mai schimbat, se pare. Căci zarafii au intrat

de-a dreptul în Casa Domnului și țin acolo licitație publică. Oficiind după ritul meseriei.

Nu am prejudecăți de nici un fel. Nu mă grăbesc, deci, să aprob sau să condamn după șabloane obicinuite și necontrolate. Să cercetăm, deci, situația. Știu că, în străinătate, biserica este un local public; la dispoziția oamenilor, de la răsăritul până la apusul soarelui. Pentru reculegere, desigur; dar și pentru alte îndeletniciri, mai puțin pioase: pentru odihnă, de pildă, sau pentru a te răcori după zăduf, în timpul verii; sau chiar pentru o întâlnire de ordin lumesc. În Biserica Sfântul Petru din Roma, care — precum se știe — e imensă, există un fel de viață publică aparte, ca într-o piață a orașului. Căci, pe când la un altar se slujește și pe când unii se spovedesc, în altă parte a bisericii, oamenii se plimbă, rād, discută, de multe ori, bărbații cu pălăria în cap; iar copiii se joacă cu mingea, sau altfel, ca pe maidan.

Vasăzică, biserica poate să fie, în Apus, sau cel puțin e, de fapt, prin întrebuințare sau obicei, și altceva decât un loc exclusiv rezervat pentru închinare. Mai la urma urmelor, ea ar putea, dară, servi și ca loc de adunare, pentru rezolvarea treburilor administrative ale parohiei respective.

La noi însă e altfel. Biserica nu este deschisă decât în timpul serviciului și în prezența preotului care oficiază. Ea este, deci, locul închis, cu întrebuințare exclusiv culturală. A face în biserică altceva decât rugăciune nu stă în obiceiul pământului — independent de orice alte considerațiuni canonice. Deci, licitația cu barabanciu este oarecum deplasată.

Părerea noastră este că „organele de conducere ale parohiei Sfântul Neculai-Broșteni” ar trebui să caute un loc mai potrivit pentru ținerea licitației. Și repede!

Racilele personalismului în viața bisericească

Experiența noastră ziaristică ne pune zilnic în contact cu tot felul de oameni. Cari, toți, cer unui gazetar ceva. Lucruri foarte deosebite, dintre cari multe absurde și irealizabile. Toate sunt pentru noi binevenite. Căci, din contactul acesta permanent, ia orice ziarist prospețimea nu numai de fapte și informații, dar și de spirit, care e resortul intim cel mai de seamă al activității sale.

Un gazetar își are colaboratorii săi, în fiecare zi alții. Și rubrica aceasta a *Duminecii* nu face excepție. Numai că iată o constatare puțin simpatcă: nimeni nu-mi aduce la cunoștință lucruri de laudă, ci numai de ocară. Iar comentariile la faptele dezbătute în rubrica mea nu protestează decât împotriva lucrurilor bune cari sunt relevate.

Eram mai zilele trecute într-un grup de fețe bisericești; oameni de carte și — fără nici un fel de exagerare — personalități distinse ale vieții noastre religioase. Eram pe banca... acuzaților; și trebuia să răspund nu la întrebarea: „De ce ai atacat pe X?”, ci: „De ce ai lăudat pe Z?”. Într-o clipă, m-am gândit: „De ce ai lăudat pe Z?”.

Nu e caracteristic? În Biserica noastră sunt multe nemulțumiri. Pentru că sunt și multe racile. Dar prea își asumă fiecare rolul de judecător. E ciudat că oameni, cari, prin meseria lor și prin vocația lor, ar trebui să se intereseze în primul rând de perfecționarea lor lăuntrică, sunt cei mai aprigi urmăritori ai vinei altora. Cred că nu există nici o categorie de rumâni care să întrebuințeze așa de larg „fișa” sau „cazierul” în măsura în care o fac membrii clerului.

Din dorința sinceră de îndreptare, din dragostea dezinteresată pentru Biserică, să pornească aceste preocupări, și încă ar fi o situație nenorocită. Dar nu e dragoste de Biserică, ci o lamentabilă excrescență personalistă. Viața bisericească ar trebui să însemneze tocmai negarea acestei tendințe. Nu o face. Asta însemnează că viața noastră spirituală nu funcționează normal. Iată, deci, unde stau rădăcinile răului.

Îndreptarea în Biserică? Ea vine prin îndreptarea fiecăruia. Grija de amendarea noastră înșine trebuie să primeze. Și să spunem lucrul care va surprinde, dar care e totuși adevărat: *soliditatea Bisericii nu stă în perfecționarea celor de sus, ci în a celor mici*. Ei sunt trupul adevărat al Bisericii; ei fac Biserica. Vreți dovezi? Toată istoria Bisericilor stă la îndemână cu dovezi. Și, în prima linie, Biserica romană.

Prin urmare, cine vrea să îndrepte Biserica să înceapă cu el însuși. Și cu cât locul pe care îl ocupă în ierarhie e mai umil, cu atât efortarea lui va fi mai rodnică.

... Am greșit lăudând pe unii? Se poate. Aș fi mai bucuros când mi s-ar spune că am greșit năpăstuind pe alții.

Închiderea capelei din Edineți

La Edineți, în Basarabia, seminarul are o frumoasă capelă, care slujește și de biserică pentru credincioșii din oraș; vin oamenii, între altele, și pentru că slujba e frumoasă, corul, bun și predica, înțeleghătoare. Dar, la Edineți s-a întâmplat un „caz”. Părintele-director al seminarului s-a făcut vinovat în ochii chiriarhului de anumite grave greșeli. Pentru care a și fost caterisit. Noi nu vrem să discutăm dacă pe drept sau pe nedrept. Știm că există un proces mai mare, în care Ministerul Cultelor nu e de aceeași părere cu episcopia; dar, deocamdată, nu ne interesează acest proces. Ci numai unele întâmplări în legătură cu el.

P. S. episcop a hotărât, anume, ca biserica seminarului să fie închisă, ca una ce a fost prihănită de prezența preotului Georgescu, directorul căzut în vină. Măsura, tare în ea însăși, este insuflețită de un aspru spirit de disciplină călugărească; și suntem mulțumitori Prea Cinstiului Puiu că ne-a mai adus aminte că există și o astfel de disciplină. Căci prea trăim în Biserică, de-o bucată de vreme, într-o atmosferă laicizantă.

Mulțumitori îi suntem însă numai pentru principiu; în speță, închiderea bisericii ne apare ca nemotivată și primejdioasă.

Nefundată, căci nu înțelegem cum a putut părintele Georgescu să pângărească numai prin prezența lui capela. Chiar dacă e vinovat de cele ce i se impută. Căci, mai întâi, Cuvioșia Sa nu a fost preot al capelei, parohia sa fiind la Vornovița; unde, e adevărat, nu a fost niciodată, dar unde, totuși, contează legal. În al doilea rând, e iarăși adevărat că preotul Georgescu a fost directorul seminarului; director poate fi și un laic, după cum, de altfel, a recunoscut-o implicit și Prea Sfințitul episcop dând, acum în urmă, delegație de director unei persoane în afară de preoție. Și, pe urmă, nici, de fapt, capela nu a fost deservită de preotul astăzi caterisit. Atunci? Unde este fundamentul canonic al închiderii capelei?

Actul acesta însă mai e și primejdios. În Edineți mergeau oamenii la capela seminarului. Se învățaseră așa. Acolo mai sunt credincioși și au nevoie de Biserică. Probă sunt mulțimile, cari astăzi încă, se adună la slujba care se face fără antimis, într-o sală a școalei, în fața unui altar improvizat. Cu ce drept îndepărtezi de la Sfânta Liturghie o întreagă categorie de oameni, învățați să vină la Biserica lor?

Prea Sfințite părinte Puiu, nu e nici un motiv de revenire asupra acestei măsuri?

Jelbarii noștri

Între atâtea plângeri cari zilnic ne sosesc la redacție, prea puține sunt cele cari să te cucerească sufletește. Nu doară că reclamațiile nu ar fi fondate. Sunt atâtea abuzuri în țara românească și atâtea suferințe îngrămadite în sufletul oamenilor, prin stricătoarea nedreptate a celor mari, încât din capul locului trebuie să crezi că jalba este mai degrabă îndreptătită.

De la o vreme însă, începi să alegi. Să alegi nu numai după însemnătatea faptului, care, desigur, trebuia să tragă simțitor în cumpănă, ci și după sinceritatea și însemnătatea morală a persoanei. De aci încep dificultățile; căci oamenii se lasă numai cu greu pătrunși. Iar când izbutești totuși să o faci, râvna ta de a contribui la suprimarea unui abuz sau la îndreptarea unei nedreptăți este mai adesea descurajată.

Așa, am fost cercetat astăzi de un bătrân preot de țară. Un om vioi și inteligent, cu anumite lecturi, curente în unele cercuri liberalizante, nu îndeajuns de rumegate, dar suficient pentru a-i îngădui o îndemânatică mânuire a unui limbaj „radical”. Sfătos și plăcut la vorbă, scăpând prea adesea în cursul convorbirii foarte expresive și drastice întorsături de frază, cu care noi, laicii, nu prea suntem obicinuți în gura unei fețe bisericești. Dar, în sfârșit...

L-am luat în cercetare. Plângeri avea el multe. Dar nu a fost greu să stabilesc că faptele pe cari le expunea nu erau suferințele lui; ci resortul intim al tuturor reclamațiilor era faptul că Cuvioșia Sa fusese scos la pensie.

— Pe nedrept? Sau împotriva legii?

– Nu! Dar de ce să mă scoată „tocmai pe mine?”

Ei, vezi, asta e! Părintele era îmbrăcat cu un fel de „waterproof”, de sub care se arăta o pereche de pantaloni civili. L-am întrebat dacă nu mai poartă haina preoțească. Nu. A lepădat-o demult. Dacă nu mai are funcție!... Și, pe urmă, ce păcat e în asta? Se mai potrivește oare haina preoțească cu civilizația noastră de azi?

Îl ascultam și nu-mi venea să cred urechilor. Omul vorbea tihnit, fără nici o îndoială. Spunea doar lucruri simple și naturale. Și nu mai înțelegeam nimic. Octogenarul, reprezentant al civilizației și modernismului în Biserica noastră pravoslavnică, era, în adevăr, [...].

Nu, părinte! Noi suntem gata să sprijinim cu putere pe oamenii năpăstuiți din Biserică; dar să fie și ei cei dintâi oameni cu frica lui Dumnezeu. Asta e.

Tipuri de realizare a religiozității

E pentru prima oară când aud de „datul în icoane”. Știam până acum că există cititul: în stele, în cărți, în cafea, în palmă, în pământ, în măruntaiele animalelor etc.

Descopăr astăzi însă că se află, în București chiar, o femeie care posedă o odaie cu 32 de icoane, în care citește ca oricare Mafalda, Săvescu sau Iulia Poloneza, „prezentul, trecutul și viitorul” celor interesați.

Ar fi greșit să decidem de la început că stăm în fața unui straniu sau, în orice caz, inedit gen de escrocherie. Că e și asta o ocupație lucrativă, transformată, deci, în meserie, e sigur. Dar că femeia „cititoare în icoane” s-ar deda cu bună știință la o înșelătorie – trebuie să ne îndoim. Psihologia tuturor prezicătorilor arată că cea mai mare parte dintre ei cred în puterea lor divinatorie; și că unii, ca să se distreze, alții, în moment de grea cumpănă, apelează pentru folosință proprie la arta lor.

Cât despre femeia cu icoanele, ni se afirmă că ea ar fi – în felul ei, evident – o frecventă practicantă, nu numai prin dusul la biserică, dar și prin viața ei de toate zilele. Că însăși meseria pe care și-a ales-o o constrânge la aceasta. Se poate. Dar de ce oare și-a ales ea *tocmai* aceste metode de prezicere? Probabil pentru că o înclinare mistică preexistă în ea „vocațiunii” pe care și-a ales-o.

Faptul are însă și o însemnătate mai largă. El arată că elementul oarecum magic, de natură vrăjitoarească și superstițioasă, care intră, psihologicește, în structura oricărei religiozități nu este o cantitate definitiv eliminabilă nici chiar în formele superioare ale religiozității. De unde s-ar putea deduce că forma pură a unei religiuni nu este realizabilă decât pe un anumit plan de ridicare spirituală. Încheierea grea de consecințe, pentru ceea ce am putea numi pedagogia religioasă, dar și de o extremă delicatețe în ceea ce privește existența religiei ca fapt. Căci ierarhizarea tipurilor de realizare ale unei *aceleiași* religiozități este – chiar principal numai – așa de primejdioasă, încât nu îndrăznesc să văd pe cre-

dinciosul care va avea îndrăzneala și tăria de suflet să o atace. Și totuși, omul acesta trebuie așteptat, oricât de subversivă ar fi, în natura ei, problema. Sau poate tocmai pentru asta.

Din partea mea, îmi permit să cred că tot lumea ortodoxă va fi singura în stare să ne dea un asemenea om.

Ciudățeni

Se anunță că d-l Matei, de pe la Cluj, deputat și om ocupând în viața noastră bisericească – și religioasă? – diferite slujbe (dar nu și îndeplinind diferite funcțiuni) a fost numit director al Internatului Teologic din București.

Să-mi mărturisesc nedumerirea. Internatul Teologic este o instituție care adăpostește – din nenorocire, nu pe toți – studenții noștri în teologie; care îndeplinește menirea nu numai de a înlesni acestor tineri o viață potrivită presupunând lor preocupări spirituale, dar și pe aceea de a pregăti, în chip activ, practic, pe viitorul preot, pentru împlinirea viitoarei sale misiuni.

Biserica noastră nu era – și nici nu avea motive să fie – prea mulțumită cu regimul care domnea în această instituție, pusă sub dependența Facultății de Teologie. Internatul Teologic se laiciza în măsura în care însăși facultatea respectivă credea că e bine să se scuture de orice contact dogmatic sau canonic cu Biserica. Ba, Internatul i-a luat chiar înainte. Sunt prea multe cazurile în cari studenții considerau această instituție ca o simplă „gazdă”. Și e penibil să insistăm, nu?

De aceea, una din grijile cele dintâi ale Bisericii românești, după votarea statutului ei, a fost preluarea Internatului Teologic pe seama autorității ecleziastice. Lungi și grele tratative au urmat pe această temă; cum e lesne de înțeles, facultatea nu era bucuroasă a ceda o așezare care îi aparținea. Dar și argumentele Patriarhiei erau valabile. Iar între toate, cel mai tare și mai impresionant – primejdia laicizării, prezentată sub toate formele.

Până la sfârșit, facultatea a trebuit să cedeze. Era vorba doară de o nouă viață spirituală, pe care Biserica voia să o inițieze în Internat; iar reforma trebuia să se facă sensibilă și în persoana care trebuia să-și asume conducerea și răspunderea ca director al instituției, sustrasă în sfârșit laicizării.

Cunosc toate cumpănelile care au întovărașit căutarea acestei persoane. Știu și greutățile. Îmi aduc aminte, așa se stabilise, că e absolut necesar ca viitorul director să fie preot. Foarte bine.

Și iată-l acum director pe d-l Matei. Mă rog, ce s-a întâmplat? E d-l Matei preot? Nu. E o persoană foarte de treabă, cu mustățile rare, pe care o poți întâlni și pe la parlament. Dar preot nu e. Și atunci, cu drept cuvânt, ce s-a întâmplat de a fost numit d-l Matei director al Internatului?

Cred că e necesară o lămurire din partea celor în drept. Așa nu se combate laicizarea, ci altceva. Ne-ar fi dispăcut să cercetăm și să aflăm ce anume.

Ce e cu „noul curs” în Biserică?

Suntem de la zi la zi surprinși de întâmplările din Biserica noastră. Întâmplări, cele mai multe, mărunte, e drept, dar cari, toate, contribuie la impresia generală că ceva se schimbă în conducerea bisericească. Nu oamenii – ci spiritul. Mai ieri, un foarte bojmolit „concurs” pentru locul de conducător al corului capelei române din Paris, cu un rezultat cunoscut și anunțat de cei interesați mai dinainte. Pe urmă, un laic la direcția Internatului teologic universitar. Iar astăzi, iată, ne vine vestea că preotul Popescu-Moșoaia a fost numit superior al capelei române de la Paris, în locul preotului Vasile Radu¹.

Preotul Popescu-Moșoaia la Paris. De ce nu, adică? Da, evident, de ce nu? Prot[oiereul] Moșoaia e preot; e chipos; e dezghețat. O să facă figură bună. Nici nu mă gândesc a contesta. Dar parcă și altceva ne închipuiam noi că se cere preotului de la Paris. Vasile Radu stă de patru ani. Aci, la noi, se crede că e cam demult. De câteva ori a fost anunțat că va fi rechemat. Cam mult patru ani? De ce? Sunt preoți cari o viață întreagă stau la aceeași biserică fără ca autoritatea ecleziastică centrală să creadă că e cam mult. S-a dovedit preotul Radu a nu fi potrivit însărcinării? Nu. Atunci? Atunci se obiectează că la Paris merg mai ales preoți tineri, cari își completează cultura științifică. Iată, preotul Radu e orientalist. O foarte interesată figură de savant. Situația lui în mediul științific al Sorbonei – excelentă. Foarte apreciat și distins de profesori. Vasăzică, bine a făcut autoritatea bisericească trimițându-l superior al capelei la Paris. Am avut un preot de seamă în toată această vreme și avem un orientalist mai mult.

Dar patru ani, așa se argumentează, sunt de-ajuns. Acuma să se mai ducă și altul. Eu recunosc, argumentarea e bună. Să se mai ducă și altul. Dar cine? Biserica a hotărât: pr[eotul] Popescu-Moșoaia.

Popescu-Moșoaia? A, nu! Să privim lucrurile numai pe dinafară (cred că e mai bine, nu?). Vrea în adevăr preotul Moșoaia să facă studii la Paris? E greu de crezut. Activitatea de până acum a C[ucerniciei] Sale nu-l indică. Iar vârsta începerii studiilor sistematice a trecut-o demult. Atunci? Care sunt motivele acestei numiri?

Noi așteptăm o lămurire. Și în cazul Matei, și în cazul Popescu-Moșoaia. Am crezut prea mult în „noul curs” în Biserică și l-am sprijinit prea adesea cu scrisul nostru pentru a avea dreptul la un răspuns.

Noi nu ne temem de conspiratorii de la Tekir-Ghiol. Deci, așteptăm. Dar nu prea mult!

Mentalitatea personalistă

Un preot îmi scrie, pentru a mă amenința cu... o polemică. Ca și când polemica e un lucru de care ne-a fost vreodată teamă, nouă, ăștora de la „Cuvântul”!

Ca și când nu am dovedit cu toții, cu vârf și îndesat, că suntem întotdeauna perfect orientați și că știm să răspundem.

Numai că Prea Cuviosul (așa se zice) respectiv va trebui să țină seamă de un fapt, care la noi primează: logica. Polemicele sunt bune când lămuresc o problemă. Ele sunt absolut oțioase când se raportează la persoane. Persoanele ne interesează foarte puțin, de când există „Cuvântul”.

Parcă nu știm noi cum se fac polemicele în țara românească! „Ești pungăș!” „Ba tu ești!” Ei, da, e – să zicem. Dar asta schimbă valoarea primei afirmații?

Că așa se discută în presă și în viața publică, nu e nici un fel de mirare. Că însă tot așa – cu argumente *ad personam* – se discută și în Biserica noastră, asta e și mai grav. Pentru că asta indică vițiul fundamental de care suferă Biserica, mentalitatea personalistă, categoric anti-creștină, care, din viața publică, s-a strecurat în cea bisericească. Una din nenumăratele forme ale structurii spirituale protestantizante care sapă la temelii biata noastră Ortodoxie.

E aproape exasperant de monoton a descoperi în fiecare racilă a pravoslaviei fluxul protestantizării, disimulat sub cele mai variate aspecte. Și dacă nu ai fi încredințat de înalta valoare spirituală, permanentă, a adevăratului creștinism – cel al nostru, al răsăritenilor –, ar trebui să desperezi de puțința unei reveniri la izvoarele vii și autentice ale credinței. Da, personalismul e protestantizant. El e urmarea firească a lui *cogito* și, ca atare, subiectivist. Opus, deci, categoric spiritului realist creștin, orientat obiectiv asupra faptelor ca atare și nu asupra oamenilor, ca origine probabilă a acestor fapte. Se poate deosebire mai fundamentală?

Și totuși, oamenii Bisericii se complac în polemici al căror resort intim stă în răfuiele personale, din ambiții personale, pentru interese personale. Mecanismul lor: *ignoratio elenchi*¹. Așteptăm pe preotul nostru, care ne amenință cu „polemica”. Dar îi prevedem caracterul. Pentru că ne cunoaștem oamenii.

O gravă erezie

... Știu și eu dacă trebuie să mai insist? Toată nădejdea pe care o seamă de oameni ne-am pus-o după război în renașterea religioasă a țării avea și un... dedesubt social. O întoarcere la credința noastră ortodoxă însemna și o coborâre a disciplinei bisericești în spiritul noilor generații. Socoteala noastră a fost greșită; *petitio principii*¹ se cheamă în logică eroarea asta; noi plecam de la disciplina Bisericii, pe care o socoteam *dată*; și, de când stăm în contact mai strâns cu Biserica, trebuie să constatăm că această disciplină canonică nu există.

Iată, asistam duminica trecută la Sfânta Slujbă într-o biserică de țară. Un cor de fete tinere dădea răspunsurile, după *Liturghia pe o singură voce* a lui Kiriak². Fete cântând în Biserică? Nu se prea potrivește, dar, în sfârșit!...

Fetele însă cântau pe un singur glas. Știți ce însemnează asta? A introduce în Liturghie răspunsuri pentru cor pe un singur glas însemnează pur și simplu a

tinde la generalizarea, la extinderea corului până ar cuprinde pe toți credincioșii din sfântul locaș. De altfel, maestrul Kiriac însuși nu se sfiște a-și intitula Liturgia sa „pentru popor”. Că maestrul Kiriac nu știa în ce primejdioasă erezie aprobarea lor pe o asemenea tentativă de falsificare a pietății răsăritene, ba o și sprijină prin recomandări călduroase, iată ce este în adevăr cu deosebire grav.

Obiceiul de a învăța poporul să cânte la oficierea Sfintei Slujbe este eminamente protestant. El stă în legătură directă cu pietatea protestantă, după care, între Dumnezeu și om nu intervine nimic și nimeni pentru stabilirea legăturii. La creștinii adevărați – catolici și ortodocși –, între om și Dumnezeu intervine Biserica, respectiv preotul. De aceea, protestanții, propriu-zis, nu au preoți – și noi avem.

La Liturghie, deci, credinciosul nu ia parte activ, ci numai asistă. Preotul și personalul Bisericii împlinesc serviciul pentru credinciosul care urmărește, dar nu intervine. A transforma pe tot credinciosul în ministrant, îndemnându-l să cânte, însemnează pur și simplu a ridica Bisericii rolul de mediator și de garant între om și Dumnezeu. Dar asta e protestantism curat.

... Fetele cari cântau în Bisericuța de la Bran erau din colonia de vacanță a Y. M. C. A., deci, sub directă înrăurire a protestantismului. Poate însă cineva să riște vreo obiecție? Bieții copii, ei nu făceau decât să urmeze indicațiile pravoslavnicei Biserici românești.

Și totuși, erezia e din ce în ce mai gravă. Muzicienii și muzicografi noștri teologi nu au nimic de spus?

Fântâna din Zmeeni

Se zice că am avea și noi o fântână făcătoare de minuni. Care ar vindeca bolnavi de tot felul: orbi, paralitici, epileptici. Deocamdată, gazetele păstrează o atitudine expectativă; afară de marele ziar popular „Universul”, al cărui director, fost student în medicină, are deosebită înțelegere pentru chestiuni terapeutice. Ne aducem aminte că același confrate a fost apostolul unei alte minuni – „științifică” aceasta: doctorul Puțoreanu, care vindeca oftica.

La Zmeeni, chestiunea nu e așa de simplă. Văd că unii doctori cer o analiză a apei de fântână; pentru a se vedea dacă efectele vindecătoare nu se datorează cumva unor proprietăți radioactive ale izvorului. Poporul însă nu știe decât una și bună: că fântâna e făcătoare de minuni, prin îndurarea Maicii Domnului.

Noi credem că, dacă e vorba să ne lămurim – și acest interes există realmente, oricum am privi lucrurile – metoda nu e tocmai cea întrebuițată astăzi. Decât să ne întrebăm *cine* vindecă: radiul sau Maica Domnului, ar fi mai potrivit să știm precis *dacă* vindecă. Noi știm doară că, pe vremuri, s-a discutat zeci de ani în jurul temei *de ce* un om mort e mai greu decât unul viu; până într-o zi, când

un isteț a întrebuințat cântarul să vadă *dacă*, în adevăr, mortul e mai greu decât viul. Deci, și pentru fântâna de la Zmeeni, întâi *faptele*! Ce Dumnezeu, nu mai suntem în Evul Mediu!

Această stabilire a faptelor trebuie făcută cu cea mai strictă scrupulozitate și competență. Trișarea nu ajută nimănui. Iar intervenția jandarmilor cari „certifică” vindecările e de-a dreptul ridiculă.

Dacă, în adevăr, rezultatele terapeutice sunt precis constatate, se poate pune și întrebarea *de ce*. Dar și aci procedarea trebuie să fie prudentă. Ideile preconcepute nu pot decât să strice. Omul de știință își va face, desigur, cercetarea lui; dar cu cea mai mare conștiință și fără nici un fel de vag; sugestie, autosugestie, psihanaliză sunt și ele concepte științifice precise, cari nu se pot extinde arbitrar. Să nu improșcăm, deci, cu ele gazetărește. S-ar putea ca faptul vindecării, *dacă* se produce, să se datoreze unui proces explicabil științificește. S-ar putea însă să fie și minune. Pretenția pozitivistă că o minune e o întâmplare neexplicată, dar nu și neexplicabilă e cel puțin exagerată. Armătura științifică a Universului are, congenital, destule crăpături prin care se strecoară minunea. Deci...

În mâna lui Dumnezeu

Locuitorii din comuna Putineiu, județul Teleorman ne trimit o plângere împotriva preotului lor, Ioan Popescu. E un adevărat rechizitoriu, aspru, nu prin epitetele cu cari enoriașii își acuză... părintele sufletesc, ci prin faptele înșirate, într-o formă brutal de uscată, dar elocventă tocmai prin aceasta. Iar rechizitoriul e întovărășit de o serie de copii de pe acte oficiale, emenate, toate, de la judecătoria, tribunale și parchete: sentințe de condamnare, alături de procese în curs. După această plângere, preotul Ioan Popescu, care nu mai slujește de altfel de vreo trei luni, lipsind astfel pe săteni cu desăvârșire de Sfânta Liturghie, este un om amarnic: injură, bate, fură, împușcă, escrochează și se îmbată. Și nu o dată, de două ori; ci întruna. Îndoială nu încap: sunt acte oficiale.

Locuitorii ne roagă să intervenim și noi, că doar se va lua vreo măsură și va scăpa satul de pârjolul Cucerniciei Sale. Să intervenim? Ar fi zadarnic. În definitiv, nu poate face un preot ani în șir atâtea blestemății fără ca autoritățile superioare să nu afle ceva. Cazul preotului Ioan Popescu este, deci, cunoscut locurilor ierarhice competente. Nu s-a luat nici o măsură împotriva lui? E greu să credem că e o simplă neglijență.

Trebuie mai degrabă să bănuim că nu se poate lua nici o măsură. De ce? Doamne, sunt atâtea împrejurări din pricina cărora nu se pot lua uneori măsuri! E adevărat, omenești — prea omenești! Dar putem noi cere tuturor tăria de suflet care e de nevoie celui care ar voi să mânuiască biciul lui Hristos?

Oamenii se plâng. Ei anunță că, din pricina păcatelor preotului, se întinde în sat adventismul. O fi. Biserica e amenințată? Soarta Bisericii e doar în mâna lui

Dumnezeu, care poate hotărî cu ea după voie! Vreți să protestăm? Noi am protestat de atâtea ori. La ce bun? Pentru ca în congresul preoților un fariseu, care, în sfârșit, și-a găsit o meserie făcându-se ortodox, pentru că e fecior de vlădică, să ne arunce vorba proastă că noi atacăm Biserica și îi săpăm autoritatea.

Oameni buni, înghițiți-vă singuri necazurile; cum puteți! Și suportați-vă preotul – dacă puteți; Biserica noastră nu a trăit prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei, ci prin voia îndurătoare a lui Dumnezeu. Dumnezeu se va îndura, de bună seamă, și de aci înainte, ocrotindu-ne o Biserică pe care noi o scuipăm în fiecare zi prin păcatele noastre.

Încă un specialist

E cunoștința noastră mai veche, d-l Matei, deputat liberal, director al Internatului Teologic din București, profesor la Academia Comercială din Cluj, canonist oficial al Bisericii Ortodoxe Române.

Un mare specialist în ale sinecurii. Căci deputat este, dar de o activitate a d-sale în Cameră nu am auzit; director al Internatului Teologic iarăși este, dar acolo funcționează efectiv – după propria mărturisire a directorului – *doamna* Matei; și profesor la Academia de la Cluj este, dar, în curs de șapte ani, nu a ținut nici o prelegere, deși primește leafa întreagă, iar suplinitorul d-sale e plătit direct de stat din fonduri... extra; mai rămâne canonistul oficial.

Vedeți ce activitate are. Deci..., având timp disponibil, d-l I. Matei – bărbatul doamnei Sanda – s-a gândit să-și mai ia o ocupație. Are una la Cluj, una în circumscripția lui electorală, două în București; de ce nu și una la Chișinău? Mai ales că acum e acolo și o facultate de teologie.

Prin urmare, d-l Matei a devenit candidat la catedra de drept canonic. E doară specialist! Specialist? Cum? D-l Matei a urmat cursurile seminarului andreian din Sibiu? Are bacalaureatul sau nu? Mister! A fost *învățător*. Stat personal de calificare științifică nu există; nici la Academia din Cluj, nici la minister, în București.

Memoriul său pentru înscrierea la concurs menționează: „doctor specialist în drept canonic”. Doctor specialist? Ce e asta? Este *un fel* de doctorat; care se dădea pe vremuri la universitățile ungare după un an și jumătate de studii. Doctoratul obicinuit cerea cel puțin trei ani. Este, deci, jurist după un an și jumătate de studii.

Acuma ați înțeles. D-l Matei este unul din păduchii culturali-științifici ai țării românești (a fost și propagandist cu d-l O. Ghibu). E bine cu toate partidele politice – ca un om cuminte ce e – și se mai bucură și de protecția Patriarhiei. Ocupă funcțiuni ca să ia lefurile respective și nu face nicăieri nimic. A înțeles acest mare secret al parvenirii în țara noastră: ocupă locuri, dar nu face nimic, dacă vrei să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pre pământ.

Astăzi mi se pare că sunt convocate comisiile speciale pentru numirea profesorilor la Chișinău. Astăzi va fi judecat, deci, și d-l Matei, științificul. Domnilor profesori, membri ai comisiunii respective, nu-l treceți cu vederea; ar fi păcat să nu aibă o leafă și de la Chișinău. Numiți-l, căci, vă asigur, nu vă va stingheri în nici un fel: cursuri nu ține, în orice caz.

Asupra unor stări din Biserică

Iată-mă silit să reviu în acest loc asupra unor stări din Biserică. Nu o fac bucuros. Îmi dau cel dintâi seama că treburile bisericești nu găsesc în marele public înțelegerea critică de care e neapărată nevoie. Scoaterea la iveală a unor racile însemnează de cele mai multe ori prilej de spectacol. E adevărat că ziarul nostru a încercat punerea și dezbateră problemelor bisericești și religioase dintr-un punct de vedere mai înalt; și că cetitorii noștri, interesați la viața religioasă a neamului, aduc în aprecierea faptelor o remarcabilă măsură.

Dar, cu toate acestea, chestiunile sunt încă prea delicate. Dovadă, preoții noștri, cari au miopia sau reaua-credință de a pretinde că, atunci când ai afirmat că un preot e incorect..., ai insultat Biserica. Deci, dară, linia noastră de conducere a avut ca indicator prudența. O chestiune se dezbate o dată și nu se revine asupra ei. În nădejdea că locurile interesante și competente iau notă și proced la îndreptare.

Din nefericire, lucrurile nu se petrec însă așa. Trebuie să o constatăm. Am ridicat în ultimele luni, în coloanele acestui ziar, chestiuni de cea mai mare însemnătate: ființa canonică și dogmatică a Bisericii noastre a fost călcată în picioare. Nu am insultat, nu am făcut afirmații gratuite; am argumentat și am dovedit. Răspunsurile timide cari ni s-au dat nu au putut atinge întru nimic valabilitatea arățărilor noastre. Problemele rămân în picioare, în toată gravitatea lor, în datele pe cari le-am stabilit noi.

Chemată să conducă viața religioasă a Orientului creștin, Biserica românească nu izbutește să se ridice la înălțimea misiunii ei istorice și dumnezeiești. Bucuriile și păcatele lumesti ne trag mereu înspre adâncuri, pe noi și pe conducătorii noștri spirituali. Tradiția asprei discipline ortodoxe, singura garanție a adevărului și a rodniciei în activitatea spirituală, se pierde din zi în zi mai mult, destrămându-se în compromisurile „mondene” ale unui spirit concesionar. Nu mai există o ființă juridică a Bisericii. Nu mai există în practică.

În fața unor precizări de o natură așa de gravă, care ar trebui să alarmeze ierarhia noastră ecleziastică, cea dintâi interesată la păzirea severă a legii, nu s-a produs nici o reacțiune serioasă și demnă. O foaie bisericească a tipărit o interminabilă serie de insulte¹, care nici măcar nu aveau meritul de a fi personale. Patronul ei a fost răsplătit — din loc înalt — cu o parohie în străinătate. Vobura apelor s-a potolit.

Adică, așa își închipuie cei interesați.

Căci asta e „politica” lor: nu avem nimic de răspuns? Foarte bine. Vom tăcea. Se va scrie o zi, două, nouă; dacă nu răspundem, nu prelungim discuția. Până la urmă tema se va epuiza, lumea va obosi, „campania” va lua sfârșit. Și totul va intra în liniște, uitarea coborând grea asupra unor fapte cari, totuși, există și cari, în timp, au provocat multe ceasuri grele unora.

Că situația, gravă, nu s-a ameliorat întru nimic, că germenii dezorganizării vor progresa și că, într-o bună zi, ne vom pomeni în plină destrămare, fără putință de a mai zăgăzui procesul de descompunere? Ce însemnătate are asta? Important e că situațiile personale se păstrează. Prevederea este, în materie de politică bisericească, superfluă. Astăzi. Pe urmă – potopul.

Ei, nu! Sunt în țara și în Biserica românească și oameni cari nu au interese personale de apărat; pentru aceștia, viața Bisericii este o realitate care garantează bunurile spirituale: deasupra întâmplărilor mărunte, de fiecare zi, într-un plan de realități altul decât al concretului. Ei își apără viața lor interioară și viitoarele posibilități creatoare ale rasei românești în domeniul spiritualității. Vedeți, înalți Prea Sfințiți oameni ai Bisericii, cari vă închipuiți că tăcerea și lipsa de reacțiune dezarmează, sunt probleme grave în joc, cari depășesc cu mult interesul unui bilid de linte sau chiar al unui anterioru căptușit cu mătase.

Am purtat în această foaie o luptă cinstită și deschisă pentru drepturile Bisericii. Oamenii au înțeles-o. Dreptate ne-au dat, în fond, și adversarii noștri, adversari întru cât dețin împotriva așezării Bisericii o situație.

Am rupt lupta, dar nu am renunțat la ea. Asta am spus-o la timp.

Astăzi suntem în fiertura fierului.

Reîncepem, deci, acțiunea de lămurire a opiniei publice asupra stărilor din Biserică. E imposibil ca lumea să nu se miște. Interesații, cari cred că vor izbuti până la sfârșit să se țină în ascunzătoare, se înșală. Noi vom dovedi-o. Ne-am ținut, de altfel, întotdeauna de cuvânt.

Plângere din Vărădia

A doua zi de Crăciun s-au adunat oamenii din Vărădia și au întocmit o plângere, care ne-a fost adresată nouă. Oamenii se îndreaptă către ziare numai atunci când li se închid toate căile obicinuite. Ei sunt de cele mai multe ori la limita răbdării. De aceea nu le putem refuza ajutorul pe care îl cer de la noi; și tot de aceea ne îngăduim a îndemna onoratul consistoriu diecezan al Eparhiei Caransebeșului să nu treacă prea ușor peste cazul pe care îl vom înfățișa.

Plângerea credincioșilor din Vărădia e semnată de membrii consistoriului parohial ortodox: ingineri, revizori, învățători, studenți, gospodari din comună; semnături autentificate de primar și notar – și e îndreptată împotriva preotului din loc, P. C. Cusman Jianu.

„Văitarea”, cum zic pitoresc corespondenții noștri, are o pricină mai veche. Preotul nu păcătuiește de azi, de ieri. Anchete împotriva lui s-au făcut trei ani de-a rândul; dar nimic nu s-a schimbat. Prea Cucernicul își continuă „opera”: injură de Dumnezeu în fața oamenilor; îngroapă oameni beat; s-a bătut și cu șeful poliției; a adresat vorbe rușinoase fetelor din corul satului; a insultat Sfânta Cuminecătură (că doară el poate trăi și fără Dumnezeu); s-a despărțit de nevastă și a fost în pețit la o altă fată din sat; a servit Sfânta Cuminecătură după ce a adunat-o de pe jos, unde o trântise de beat ce era; a folosit patru ani sesia fără a plăti darea, păgubind astfel Biserica cu 96 000 lei; nu propune religia în școala satului, astfel încât copiii trec prin școală fără a fi catehizați; nu ține seamă de hotărârile consiliului parohial; exploatează în beneficiul său sursele de venituri ale Bisericii; încasează de la slujbe sume cari trec cu mult peste prevederile în uz ș. a. m. d.

Blestemățiile acestui slujitor al altarului sunt, deci, nenumărate. Oamenii ajunși la marginea răbdării au hotărât să mai trimită, după sărbători, o ultimă delegație la Episcopia Caransebeșului; și pe urmă — dacă nu e nici un rezultat — își vor face singuri dreptate. Așa spune și plângerea. Hotărârea este, desigur, exagerată; dar nu e exagerată și păsuirea de care se bucură preotul Jianu? Că e simplu. De îndată ce toți oamenii sunt împotriva lui, de ce folos mai poate fi el satului? Sunt asemenea ciudățenii administrative pretutindeni. Deci, nici Biserica nu putea fi scutită de ele. Dar în Biserică ele supără mai mult ca aiurea. Iată de ce suntem siguri că P. S. Iosif¹ nu va trece cu vederea acest caz.

De la... dr. Matei cetire

Poate că vă aduceți aminte cum a fost numit dr. Matei director al Internatului Teologic: pe fângăduiala că va fi ajutat în opera de educare a viitorilor preoți de soția d-sale. Argument care, probabil, că a tras greu în cumpănă, de vreme ce Patriarhia, care a luptat atâta pentru a scoate institutul de sub autoritatea facultății respective, unde era amenințat de laicizare, a consimțit să funcționeze ca director laicul dr. Matei.

E adevărat că d-l doctor a fângăduit să se preoțească, dar l-am văzut mai ieri la Cameră și... nici gând de barbă și mustăți. Deci, așteptând să-i crească barba, d-l Matei (doctor) a început reorganizarea. Din cei 80 de bursieri ai Internatului, a îndepărtat 60 și a împărțit pe urmă locurile „pe căciulă”. A dat afară spirituali, bibliotecari, bucătari, intendenți, portari, servitori și s-a dispensat de serviciile medicinistului infirmier, pentru că „sub noua conducere studenții nu se vor mai îmbolnăvi”.

Și a mai făcut două serbări: una în noiembrie, pentru inaugurarea „noului sistem”, alta, acum, la 25 ianuarie, la patronatul facultății și internatului.

La prima au participat Î. P. S. Patriarh și ministrul Cultelor (portretul d-lui Lapedatu atârna sub icoană, în sala de recepție). A fost un fel de țigănie. D-l

doctor nu a îngăduit președintelui studenților teologi să vorbească, dar a aranjat, în schimb, cu un student un discurs în care „noul curs” – care abia trebuia să înceapă – era preamărit. Ce s-a întâmplat nu știm; dar, fapt e că bietul student, făcând, a lămurit asistența că, neîngăduindu-se președintelui său cuvântul, d-a hotărât să vorbească el, „pentru a evita o situație ridicolă”. Efectul asupra asistenței, vă închipuiți, a fost *boeuf*¹.

Iar acum, de Sfântul Grigore, când se discuta cu decanul facultății problema festivității, bărbatul d-nei Sanda, directorul-doctor, așa a fost de părere: că studenții nu trebuie să se amestece. I s-a adus în întâmpinare obiceiul ca un student să vorbească în numele internaților. Și a admis. Dar numai de formă. Căci a mers de-a dreptul la patriarhie și la minister și a protestat. A ieșit a doua țigănie. Căci rezultatul s-a văzut: nici Î. P. S. Patriarh, nici ministrul nu au mai venit la serbarea unde trebuia să se interzică studenților a-și face omagiul către școală și profesorii lor.

Dar, dacă d-l doctor nu are barbă și mustăți, are, în schimb, stomac. Nu s-a impresionat deloc de aceste semnificative lipsuri. S-a aruncat în frac și și-a făcut un elogiu; în fața studenților, cari cereau cu glas tare să vorbească și președintele lor.

... Nu mai continuu. Am cerut pe vremuri trecerea internatului de la facultate la Biserica. Biserica l-a dăruit d-lui și d-nei Matei. Îmi pare rău și cer scuze.

Modernizarea e în curs...

Zarvă mare în jurul primului cadavru ars în noul crematoriu din București. Proteste cu caracter aproape violent din partea tradiționaliștilor. Răspunsuri disprețuitoare dinspre ceilalți, iar între timp cuptorul a început să funcționeze.

Desigur, se poate discuta. Și, din toate punctele de vedere, tradiționaliștii au dreptate. Se opune, mai întâi, arderii religia noastră, care – orice ar crede „științificii” noștri – e o realitate. Se opune tradiția noastră, care nu se poate lăsa încontinuu dizolvată de toate modelele pozitivismului apusean, mișcare fără nici un fel de legătură organică cu formele noastre de cultură. Se mai opune un nelămurit sentiment de sfială în fața morții – cu atât mai mult cu cât *cremațiunea este o brutală intervenție în cursul natural al unor lucruri și întâmplări pe cari noi nu le cunoaștem* și asupra cărora nu se poate să nu se strecoare în sufletul fiecăruia o îndoială.

A, dacă în adevăr partizanii arderii ar fi oameni convinși de folosul și necesitatea absolută a popularizării acestui obicei! Ar avea cel puțin dreptul la respect. Dar nu ne dăm fiecare seama cât element de snobism și de maimuțareală ridiculă e în această instituție a crematoriului, ridicată în București? Și, pe urmă, cine știe dacă toată această „reformă” modernizatoare nu pleacă din nevoia cine știe cărui personaj influent de a plasa o instalație de cremațiune ca să poată încasa comisionul respectiv!

Dar astea sunt considerații în marginea realității. Realitatea e că *cuptorul a început să funcționeze*. Ce voiesc acum tradiționaliștii? Să se închidă prăvălia? E greu. E imposibil. Un singur lucru ar putea să facă: să-i gonească mușterii.

Dar cum? Dacă arderea e mai ieftină decât îngroparea, oamenii se vor deprinde încet-încet cu ideea, care, deocamdată, desigur că le repugnă. Pentru ca partizanii îngropării obicinuite să învingă, ar trebui ca tradiționalismul să fie mai conștient de el însuși și mai puternic decât e astăzi. Desigur faptul — foarte probabil și, în orice caz, de primă îndatorire — că preoții vor refuza să slujească pe cei sortiți cremațiunii va întârzia răspândirea și succesul noii mode. Dar, în același timp, el va reprezenta și o primejdie pentru îngroparea creștinească; închinătorii hotărâți ai cremațiunii fiind gata să renunțe chiar la slujba religioasă.

Problema e, deci, foarte complexă. Fapt e că cremațiunea contribuie la destrămarea, fără nici un folos și fără nici o seriozitate, a tradiționalismului nostru. Dar o luptă de aci înainte împotriva cuptorului e — dacă nu inutilă — cel puțin tardivă. Ar fi fost de datoria Bisericii să intervină oficial, din vreme și energie. Nu a făcut-o. Cum nu a făcut și alte lucruri. Acum, iată-ne cu cuptorul în oraș. Nu e un motiv de prea mare alarmă. Dar munca tradiționaliștilor va fi mai oară

Însălbăticire

Dintr-un sat din Oltenia, Prea Sfântul Vartolomeu poate afla preciziuni, dacă cumva nu le cunoaște deja; cu toate că — așa ni se spune — Episcopia de Vâlcea a fost încunoștințată în scris, de chiar... delincvenți, de lucrurile care se petrec acolo.

Într-un sat din Oltenia, deci, a murit cam cu vreo șase luni în urmă preotul. Nu era chiar omul lui Dumnezeu, după cum spun oamenii din loc. Ba, mai degrabă apăsau asupra lui multe păcate grele.

Știrile care vin din alte părți ale țării arată că, mai peste tot pe unde e lipsă de preoți, populația face imposibilul pentru a obține unul. Cancelariile episcopilor sunt asaltate de asemenea cereri. Ne-am închipui, deci, că și în satul nostru, de care e vorba, lucrurile s-au petrecut la fel. Ne-am înșela însă.

Căci, de fapt, țăranii din loc au recurs la un mijloc care, dacă e foarte simplu, nu e mai puțin extraordinar: au delegat pe unul din ei cu funcțiunea de preot. Și astfel, țăranul cutare, fost sergent de vânători, om care a făcut campania și are tot felul de decorații, citește troparele morții și dă cu cădelnița la îngropăciuni, însoară și botează. Numai Sfânta Liturghie nu o face.

Atât ar mai fi trebuit! Un simplu muritor, fără dar, atingându-se de Sfânta Cuminecătură!

Este cea mai grozavă însălbăticire a vieții noastre bisericești ceea ce se întâmplă aci, în Eparhia Vâlcei, sub oblăduirea P. S. Vartolomeu, care este, totuși, una din mințile cele mai luminate și una din conștiințele creștine cele mai neînfricate ale Bisericii românești.

Că în Oltenia fac ravagii sectele, o știm. Dar nu e vorba de o nouă sectă: oamenii se socotesc solidari cu pravoslavia noastră; ei știu că tot Prea Sfințitul de la Vâlcea le e stăpân peste suflete. Dar nu mai au nevoie de preot. Aci stă grozăvia rătăcirii lor.

Întotdeauna preotul a fost considerat la noi ca un om oarecare. Dar avea în plus darul. Păcătoșenia unora dintre slujitorii altarului a mers însă, de bună seamă, prea departe, de vreme ce unii credincioși au ajuns ca, uitând de dar, să prefere pe un om de treabă unui preot care se ține de blestemății.

Aci am ajuns, dară: în nevoia de a reface educația bisericească a poporului, căzut din nou în vremurile primitive, în care funcțiunea preotului aproape că nu era diferențiată.

Asta poate să dea de gândit celor care vorbesc de creșterea în prestigiu a Bisericii noastre. Creștere de prestigiu în cele lumești. Dar înăuntru?

Unde comentariile sunt de prisos...

Abia făgăduirăm că vom deschide procesul faptelor celor cari păgubesc Biserica și, iată, cineva ne și trimite povestea unui caz care vorbește singur.

Acum două luni, un tânăr absolvent de seminar, actualmente învățător suplinitor într-un sat de munte, s-a dus la episcopia din loc ca să ceară locul de preot, vacant într-o comună. Părintele episcop l-a ascultat cu bunăvoință și, la sfârșit, i-a pus întrebarea substanțială: Cât poți să dai pentru acest loc?

Tânărul nu se prea aștepta la o asemenea chestiune; cu atât mai mult cu cât, din atâta carte câtă învățase, știa că operații de natura celor cuprinse în întrebare constituiesc în Biserică păcatul greu al simoniei; și nu-și închipuia că un vlădică s-ar putea face vinovat de un asemenea păcat. A cerut timp, deci, de gândire.

Când s-a dus să se sfătuiască cu un unchi al său, preot, a aflat că... așa e obiceiul. S-a scotocit, deci, bietul om prin buzunare, a mai umblat prin neamuri și a încropit ca la 20 000 lei. Atât putu aduna un neam întreg, necăjit, în anul de foamete 1928, în acel județ de munte.

Douăzeci de mii de lei? Părintele vicar a ridicat din umeri; Prea Sfințitul s-a supărat foarte! Relația noastră spune că postulantul a fost dat pe scară pentru necuviința de a fi oferit așa de puțin. Nu credem. Fapt e însă că parohia nu a obținut-o. S-a întors, deci, cu lacrimi în ochi la unchiul său, preotul; i-a povestit toată trășenia și i-a adăugat hotărârea lui nestrămutată: renunță pentru totdeauna la preoție.

De ce 20 000 lei e puțin? Pentru că, de obicei, o parohie „costă” cel puțin 40 000 lei, prin partea locului. Bani merg, e drept, la fondul cultural al eparhiei. Dar scuza schimbă situația? Căci, iată ce se întâmplă: îmai întâi, selecțiunea prin plată nu e întotdeauna cea mai fericită. Seminariști de valoare, dar săraci, rămân pe dinafară – pentru că nu pot încropi „haraciul”.

Mai apoi, preotul care a plătit prețul parohiei trebuie să-și „întoarcă” banii. De unde, dacă nu de pe poporenii săi? De aci biruri în toate formele, care reduc Biserica în starea dinainte de secularizare. E bine, nu?

Rezultatul e că o mulțime de sate mari și puternice părăsesc Biserica și trec la adventism. Așa că, tot ceea ce în această harnică eparhie se câștigă prin zelul misionar se pierde îndoit prin aceste desprinderi.

Nu vede nimeni cum încolțește răul?

Și la Ratezu...

Desigur că numai în fabrica unde nu se lucrează nu e gunoi. De aceea nu ne mirăm și nu ne întristăm prea tare când, aproape zilnic, în corespondența noastră, găsim plângeri împotriva strâmbătăților care se întâmplă în Eparhia Râmnicului-Noul Severin. Pentru că ne dăm seama: oamenii nu scriu decât când au vreun necaz; și încă, unul personal. Când iau cunoștință de o faptă bună, nu ne-o comunică: nu-i privește doară pe ei. Căci stă în natura lucrurilor: rău[] e personal; binele, impersonal. De aceea, zilnic primim plângeri împotriva P. S. Vartolomeu; și foarte arareori, cuvinte de laudă sau de mulțumită. Dar binele care se face acolo există. Noi îl știm. De aceea, atunci când dăm în public strâmbătățile din Eparhia Râmnicului, nu o facem ca să „atacăm” conducerea ecleziască din loc, ci ca să aducem la cunoștință fapte. Se va fi observat, de altfel, că nu relatăm decât întâmplări caracteristice, ale căror urmări pot fi și principal grave.

O astfel de întâmplare e cazul cântărețului Nicolcescu de la Biserica din Ratezu-Gorj. Noi avem copie după acte oficiale, în care se dovedește că acest cântăreț, fruntaș al satului, de aproape 40 de ani ostenește pentru binele Bisericii cu o străduință nedezmintită și cu o rodnicie pe care o dorim și altor ostenitori.

Acum însă e un conflict în sat. Din hârtiile pe care le avem în față, desprindem cu prudență că preotul din loc, părinte al directorului Episcopiei din Vâlcea, nu este cu totul nevinovat în aceste certuri locale. Fapt e că, printr-o stranie coincidență, a fost pedepsit — de episcopie — cântărețul Nicolcescu, adică omul care e în dușmănie cu preotul, părinte al directorului cancelariei episcopale.

Deci, pentru că o bancă populară a clădit pe un teren al bisericii... care nu era al bisericii, episcopia pedepsește... pe cântărețul Nicolcescu cu destituirea din postul de cântăreț și cu lepădarea sa din Biserică și din rândul creștinilor. Adică, cu excomunicarea.

Toate acestea sunt foarte bune. Dar întreb dacă Prea Sfințitul cunoaște o pedeapsă mai grozavă decât excomunicarea; și dacă crede că o asemenea pedeapsă se poate aplica prin adresă protopopială, pentru vina de a te fi certat cu tatăl directorului episcopiei.

Excomunicare?

Mi s-a pus la dispoziție un dosar, privitor la cazul cântărețului Nicolcescu din comuna Ratezu, despre care am scris în această foaie. Din dosar reiese că, în adevăr, cântărețul ar fi căzut în vină. Și, prin urmare, sunt neîntemeiate considerațiile mele pe această temă. Așa spun actele, de care eu nu pot să nu țin seamă. Cel puțin până la proba contrarie.

Dar, după această rectificare, pe care o datorăm și adevărului, și buneii credințe, și râvnei duhovnicești a Prea Sfințitului Vartolomeu – precizările noastre.

Cazul cântărețului Nicolcescu nu ne-a interesat atât nici pentru persoana, oricât de respectabilă sau nu – a celui pedepsit; nici măcar pentru nedreptate, dacă va fi fiind una. El ridică însă o problemă, pe care noi am și subliniat-o către sfârșitul articolului, și care era singură în stare a ridica acest fapt concret până la înălțimea de interes care-l face apt de a fi înregistrat în pagina întâi a unui ziar.

Pentru vina de care s-a făcut pasibil, cântărețului i s-au aplicat două pedepse: destituirea și excomunicarea. Nu voi discuta dacă se pot aplica două pedepse pentru aceeași vină; s-ar putea, de altfel, să avem de-a face numai cu un vițiu de redactare; în fond, pedeapsa dintâi nefiind decât urmarea mecanică a celei de-a doua. Voi stăruî însă asupra excomunicării. Lepădarea de Biserică este, în ierarhia pedepselor pe care le poate aplica Biserica, cea mai grozavă.

Prin ea, un creștin este smuls, zvârlit ca un netrebnic în întunericul celor asupra cărora jertfa de sânge a Mântuitorului nu mai poate avea nici o putere. Excomunicatul este un blestemat, cu care ceilalți creștini nu mai pot avea nici un fel de atingere, sub pedeapsa aceleiași excomunicări. Un mort între vii.

Și iată acum nedumeririle: pedeapsa asta, așa de teribilă în principiu, mai este ea operantă astăzi, în actualele împrejurări de viață spirituală, sau nu? Dacă da, nu e vina prea mică pentru o pedeapsă așa de gravă?

Dar dacă, în adevăr, cântărețul și-a meritat pedeapsa, printr-o simplă adresă protopopială se aplică ea? Aplicarea unei pedepse nu este un mijloc de educație religioasă? Nu trebuie, în acest caz, să se dea acestui act tot fastul grozav, care l-ar face în adevăr educativ pentru ceilalți creștini?

Nu trebuia cetită pedeapsa în toate bisericile Olteniei? Nu trebuia aruncată în public anatema asupra vinovatului?

Iată întrebări grave, pe cari și le poate pune o conștiință religioasă. Pentru aceasta am ridicat în presă cazul de la Ratezu.

Moldovanu & Co.

Ziarele au înregistrat un furt la Patriarhie. Mai exact, de la cancelaria referentului economic, a dispărut o ordonanță de plată de peste două sute de mii de

lei, care nu a ajuns la destinație — în speță, Seminarul Central —, ci, așa cum se precizează acum, ar fi fost încasată de altcineva. Bănuiala cade pe un student, fost funcționar în birourile respective.

Bănuiala. Dar realitatea care e? Două zile justiția a făcut cercetări la Patriarhie și nu suntem decât la bănuiele. Un om a fost depus. Se va ajunge la preciziuni? Pentru că, vedeți, cu cancelaria referentului economic nu e o treabă prea lămurită. Nereguli și nepotriviri s-au mai întâmplat acolo. Tot ziarele au relatat acum câtva timp că o ordonanță de 64 000 lei ar fi fost încasată fără ca banii să apară în casă. Atunci, bănuiala — vedeți, tot bănuială! — a căzut asupra funcționarului Brumă, om de mare încredere, căruia în timp de zece ani i-au trecut milioane și milioane prin mână; a cărui corectitudine este până într-atâta cunoscută în Dealul Patriarhiei, încât însuși Î. P. S. Miron i-a dat diverse însărcinări în legătură cu averea sa personală. Și Brumă a fost chemat la parchet. Unde a pățit rușinea de a fi fost depus. Și cine știe cât va mai fi fost ținut sub „bănuială”, dacă nu se găsea marea inimă de creștin a șefului lui, vlădica locțiitor de arhiepiscop al Bucureștilor¹, care, încredințat de nevinovăția lui Brumă, să facă din punga sa săracă jertfa a 64 000 lei, prin care să se acopere paguba.

Vasăzică, afacerea de astăzi cu studentul bănuie e a doua care se întâmplă în scurt timp la Patriarhie; într-un birou în care răspunderea o are profesorul Moldovanu, referent al secției economice și delegat ordonanțelor al Ministerului Cultelor. Și pentru că, în toate instituțiile unde domnește regula, șeful trebuie să fie răspunzător de ceea ce se întâmplă sub oblăduirea lui, ne închipuim că împotriva ordonanțatorului preot Moldovanu se va întreprinde ceva.

Nu s-a întreprins însă nimic. P. C. Moldovanu e, pe lângă toate cele atâtea alte ocupații, deputat în Camera liberală. Deci, nu are vreme să supravegheze lucrările secțiunii economice. Lucruri despre care noi am mai scris. Stau oamenii și își așteaptă cu lunile leafa, pentru că d-l ordonanțator e tot pe drumuri. Și câte altele. Cazurile pe cari le-am relevat mai sus sunt însă prea grave. În împărțirea domnului deputat referent bănuielile în legătură cu ordonanțele de plată fac sistem. Să se ia măsuri.

Minți betege

La Focșani, un ofițer a fost reformat pentru delict de pederastie. Asemenea aberații nenorocite se întâmplă și aiurea. Și nu e o rușine pentru o instituție că prenumără în sânul ei elemente anormale; rușine ar fi dacă, cunoscându-le, le-ar tolera. Așa cum se dovedește însă în cazul de la Focșani, armata a reacționat cu o impresionantă promptitudine, izvorâtă din foarte ascuțitul ei simț de onoare.

Dar ce legătură au toate acestea cu „Dumineca”? Să vedeți. Procesul celui reformat a pornit de la un medic militar¹, om de o integritate morală perfectă, excelent camarad, foarte priceput în meseria lui și, ca atare, cu un înalt grad de

conștiință morală și responsabilitate. A tăiat, deci, în carne vie. Piesele procesu-sare pentru o judecată completă și o hotărâre precisă; dar și că nu s-a exagerat nimic, complicându-se inutil – numai din dorința de scandal – cazul. Judecata este, dar, dreaptă.

Familia celui reformat nu poate fi, totuși, încântată. Ea trebuie să reacționeze într-un fel. Și a ales un chip în adevăr original – căile de drept fiindu-i închise. S-au dus, deci, oamenii la un preot și i-au cerut să arunce blestemul asupra doctorului care a deschis procesul. Medicul e însurat și are și un copil. Așa se face că, în Focșani, la Biserica Sfântul Mina, în fiecare zi se cheamă urgia lui Dumnezeu asupra capului doctorului, femeii și copilului lui.

E un caraghioslâc, desigur. Dar un sinistru caraghioslâc. Că Dumnezeu nu poate asculta rugăciuni de asemenea natură, împotriva unui om al cărui singur păcat e împlinirea datoriei sale morale – evident. Dar, întreb: popa acela de la Sfântul Mina – căci altfel nu se poate vorbi de asemenea bestii – e inconstient sau e escroc? Ce sunt în imaginația lui beteagă Biserica și rugăciunea? Magie, farmece țigănești de „legare”, mijloc de răzbunare a unor oameni împotriva altora? Sau se găsește aci încă un mijloc de a aduna bani de pe la toți nenorociții, excitând patimile lor coborâte?

Cazul acesta nu e izolat. E însă, de data asta, un caz precis. Întâmplat în eparhia P. S. Lucian al Romanului. Îi adresăm aceste rânduri. Știm că le va înțelege însemnătatea. Și îi așteptăm cu încredere hotărârea.

S-a închis o biserică

De patru ori a bătut toaca în duminica aceea, la biserica veche din satul ăsta moldovenesc, ghemuit între dealuri. Întâi, toaca de lemn, pocnind timid și uscat, ca o întrebare sfioasă; și apoi, vaietele lungi ale clopotelor de aramă; plecau împreună, își tăiau drumul, se goneau din urmă, urcau pieptiș dealurile și scăpărau peste muchea de la „capătul lumii”; iar cele cărora li se frângeau aripile se întorceau încet, greoi, agățându-se în crengi, plămădind parcă în aer durerea unei despărțiri.

Se închidea biserica. De aproape o sută cincizeci de ani stă pe coasta asta, oblăduind „curtea mare” a unui vechi neam boieresc și sprijinindu-se totuși pe ea. Dar, de la o vreme, dealul a început să lunece. Zidurile cu ferești înflorite de frumoase chenare în piatră au plesnit sub alunecarea pământului. Legături de fier nu mai sunt îndestulătoare pentru a opri prăvălirea pe care greutatea turlei, așezată deasupra pronaosului și clădită – după linie și rost – probabil mai târziu, o grăbește văzând cu ochii. Va trebui, deci, să se închidă, pentru a nu cădea pe oameni.

S-a închis. Au venit specialiști de la București. Au cercetat, au ciocănit și au ridicat din umeri: nu mai e nimic de făcut. Deci, dară, P. C. protoiereu a ridicat

Sfântul Antimis, care e însăși cheia Liturghiei. De acum, peste minunata tâmplă, de cea mai sigură linie bizantină, înflorită de mâna dibace a unor meșteri de bună seamă dalmatini sau venețieni, se va coborî praful. Iar în satul rămas fără biserică, tăcerea clopotelor va apăsa ca o muștrare.

– Dacă, cel puțin, am fi avut în preot năvăș și s-ar fi luat Sfântul Antimis pentru păcatele și pedeapsa lui! Am fi putut nădăjdui într-o îndreptare. Dar așa, nu mai avem biserică. Și nu vom mai avea până nu se va îndura Cel de Sus să ne ajute a o ridica prin truda noastră...

Truda lor? E de nevoie. Dar ea nu ajunge. Poate că locurile de sus vor trebui să intervină cu ajutor puternic. Și o vor face – dacă își vor da seama de jalea unui sat rămas fără biserică. Dar dacă nu?

Duplicitate

Nu știu cum să apreciez faptul, pentru ca să nu trec dincolo de însemnarea lui, dar nici să nu rămân sub el. Întâmplarea pe care vreau să v-o înfățișez are un caracter personal, fără îndoială, dar semnificația ei este mai adâncă. Altfel nici n-aș fi însemnat-o aci.

Iată pricina. Preotul C. Dron și-a trecut în fața Facultății de Teologie examenul de doctorat. E un semn bun nevoia aceasta a teologilor de a păși în arena adevăratei activități științifice, care nu începe decât la doctorat. Preotul C. Dron interesează, în speță, cu atât mai mult cu cât, adevărat ostaș al Bisericii luptătoare, și-a ales ca temă pentru lucrarea inaugurală o problemă de mare și vie însemnătate: *Valoarea actuală a canoanelor*.

Nu cunosc personal pe preotul C. Dron. Dar, într-o zi, nu demult, m-am pomenit la redacție cu un plic mare, purtând sus inscripția Sfintei Patriarhii, iar înăuntru, un exemplar din teza îngrijit tipărită. Pe prima pagină, două rânduri: „D-lui Nae Ionescu, în semn de înaltă prețuire. Pr. C. Dron”. Nu am prea înțeles eu motivele „înaltei prețuiri” a părintelui doctor; dar, evident... nu m-am supărat.

Iată însă că pe pagina următoare cetesc următorul pasagiu: „Lumea arată un interes din ce în ce mai deosebit chestiunilor religioase și bisericești, dar este cu totul în necunoștință de cauză cu privire la principiile care trebuie să subziste la temelia acelor chestiuni.

CAZUL RECENT DESPRE CANONICITATEA SAU NECANONICITATEA UNOR SITUAȚII BISERICESTI, PE CARE UNELE ZIARE AU DISCUTAT-O CU RĂVNĂ, DAR ȘI CU TOT ATÂTA UȘURINȚĂ ȘI LIPSĂ DE COMPETENȚĂ, ESTE UN EXEMPLU TIPIC”.

Mă rog, să ne înțelegem! Cel care a discutat canonicitatea sau necanonicitatea unor situații bisericești „cu atâta răvnă, dar și cu tot atâta ușurință și lipsă de competență” sunt eu; adică, același Nae Ionescu, căruia părintele C. Dron

ține să-i dea un „semn de înaltă prețuire”. Și atunci, vă întreb nedumerit, ce a vrut părintele autor cu „dedicația” din pagina întâi și ce, cu pasagiul din pagina a doua?

Evident, asta nu schimbă valoarea cărții în ea însăși. Pe care o vom cerceta; iar dacă va fi ceva interesant, în bine sau în rău, vom spune-o. Deocamdată relevăm aspectul de duplicitate al autorului – care e nedemn de o față preotească. Era, Doamne!, așa de simplu! Părintele Dron e, în calitatea lui de specialist, care a tăcut chitic în vremea amintitei discuții, în drept să aibă o foarte slabă părere despre puținătatea mea în dreptul canonic. Dar atunci, de ce semnul de „înaltă prețuire”?

Era mai corect, poate, ca părintele să moaie o pană nouă în cerneală și să scrie pe exemplarul pe care binevoia să mi-l trimită: „Uite, ignorantule, ușuraticule și incompetentule, ia, cetește, învață – și altădată să nu mai faci!”. Așa, da! Dar „semn de înaltă prețuire”?

... Există un obraz bisericesc care trebuie păzit cu mai multă grijă decât obrazurile noastre, ale muritorilor de rând. Nu ești de părere, părinte Dron?

Veșmintele preoțești

O înaltă față bisericească arbora mai zilele trecute, într-un automobil, la șosea, o ciudată pălărie. Nici măcar nu pot spune că era frumoasă. Și lua, în schimb, tot ce era cu adevărat hieratic în ținuta înaltului prelat.

Am auzit odată, mai demult, din chiar gura lui, frumoase cuvinte pentru apărarea portului strămoșesc, pe care, la țară, îl eliminează ieftinătatea stambei și a pânzei de bumbac proaste, precum și tăietura orășenească. Și mă gândesc și acum ce legătură o fi între pălăria abracadabrantă, purtată de o față bisericească, și nevoia de a se menține portul național.

De fapt, în îmbrăcămintea preoților noștri s-a introdus de o bucată de vreme o nemaipomenită anarhie. Mode basarabene sau ardelenesti, pe de o parte, mode modernizante, pe de alta. Parfumate ciocuri *à la* Henri IV, impecabile cărări cosmeticate *à la* „Chantecler”. (Căci, oricât de „moderni” ar fi preoții noștri, ei tot sunt cu o generație în urmă!) Unde sunt respectabilele bărbi de odinioară, bogatele plete care, uneori, se împleteau într-o codiță? Doar dacă vreun suflet nesigur, chinuit mai mult de literatură decât de adevăratele nevoi ale mântuirii, își mai aduce aminte de ele, pentru a le plimba ostentativ pe stradă!

Dar îmbrăcămintea? Pardesiuri, batatuci, scurteici, gherocuri, cutawayuri; până și un fel de fustulițe scurte am văzut. Dar nu văd decât foarte rar frumoasa haină, lungă și amplă, cu mâneci largi și lungi, de abia se văd degetele mâinii.

Tradiția acestei îmbrăcăminți – singura mișcându-se în ritmul adevăratei Ortodoxii – se pierde. Știu, mi se va răspunde că nu haina face pe călugăr. E fals:

căci, dacă nu haina face pe călugăr, nu e mai puțin adevărat că haina răsfrânge pe călugăr; și nu poate fi altfel de cum e călugărul însuși.

Își mai aduce cineva aminte că există o artă a îmbrăcămînții eclesiastice? S-a gândit cineva cine o să continue lucrul singurului croitor bisericesc autentic existent astăzi, bătrânul Popescu din București? Ne modernizăm? Ne mahalagim!

Ne mahalagim, întâi, pentru că am pierdut viziunea de ansamblu a vieții ortodoxe, a cărei una din expresiuni trebuie să fie îmbrăcămintea;

și, al doilea, pentru că nu mai avem simțul disciplinei, din care decurg uniforma, canonul, tipicul.

Cine e responsabil de asta? Cine ne conduce.

Preoți și cenușari

Un cetățean al orașului Buzău a murit de curând în străinătate. Era de seamă și omenimea Buzăului a ținut să-i cinstească amintirea, întovărășindu-i la pînă trupul, care trebuia să-i fie adus în orașul vieții sale. Răposatul – pe care, altfel, l-am prețuit – avea ideile lui; după care ideile lucrând, a lăsat, se pare, cu limbă de moarte să fie incinerat. La Buzău, prin urmare, nu a sosit decât un pumn de cenușă.

Răposatul nu era creștin. Era român și om de treabă; dar creștin nu era. Poate cineva să fie om de treabă și fără a fi creștin; căci creștinia nu e ceva spre folosul altora, ci spre folosul tău însuși; cine nu e, cu atât mai rău pentru el; ceilalți oameni nu au nimic de zis. Iată de ce, despre românul acesta răposat nu avem nimic de zis, deși a dispus, în viață fiind, să fie trecut pe placa incandescentă a crematoriului.

Dar, iată că, la Buzău, urna cu cenușa răposatului este depusă la biserica orașului și un sobor de preoți prohodește pe cel răposat. Deci, dară, împotriva tuturor așezărilor canonice și tradiționale ale Bisericii noastre, se găsește la Buzău, oraș de scaun al episcopului, nu un preot, ci un întreg sobor de preoți, care să slujească pe un încenușat. La ce se vor fi gândit în fața urnei cu cenușă procuriștii când vor fi cântat: „pămînt ești și în pămînt vei merge”, Dumnezeu știe! Asemenea întâmplări năstrușnice, dovezi ale unei grave tulburări sufletești la preoții noștri, depășesc puțința mea de înțelegere.

Evident, nu mă pripesc. Buzăul e chiar în ochii Prea Sfințitului episcop Ghenadie și aștept să văd ce măsuri va fi luat sau cel puțin va lua de aci înainte chiriarhul locului. Dar trebuia să atragem atenția asupra faptului, pentru cazul în care el ar fi fost trecut cu vederea. Căci asta nu se poate.

Biserica noastră nu poate îngădui o nouă călcare a adevărurilor fundamentale cu chiar complicitatea ei. Este de-ajuns că divorțăm împotriva așezărilor canonice, ne cununăm de câteva ori, fără ca cununile anterioare să fi fost într-un fel neutralizate; câtă anarhie canonică și câtă lipsă de disciplină există în viața

noastră religioasă sunt prea suficiente. Să nu se mai legăm de suflet și păcatul incenușării.

S-a hotărât undeva ca preoții să nu slujească pe cei incinerați. Să se păzească această hotărâre. Unde nu, intervenția episcopului trebuie să se producă imediat.

Profitorii Bisericii

Trei dintre colaboratorii mai însemnați ai gazetei bisericești „Crucea” au părăsit această întreprindere. Numele lor a apărut în ultimele zile prin ziare, dovadă că au ținut să se știe de această hotărâre, pe care ei o consideră ca o faptă de cinste. (Și au dreptate.) Alte demisii sunt pe cale de a se produce. Noi așteptăm mai ales una: pe aceea a părintelui arhimandrit Scriban. Pentru că nu înțelegem ce caută Prea Sfințitul – om viteaz și îndrăzneț, care a fost uneori pătimaș în lupta lui, dar care nu a urmărit niciodată decât ceea ce a crezut el de folos Bisericii, și nu persoanei sale – în ceata profitorilor de la „Crucea”, oameni șireți, cu potriveli și ascunzișuri, cari au folosit de pe urma Bisericii în toate felurile, ei nefiindu-i, totuși, decât izvor de pierzare. Iar când va pleca și P. S. Scriban, nici un nume respectabil nu va mai acoperi cu răsunetul lui întreprinderile de la „Crucea”.

Și va fi un bine. Ce am avut de spus despre oamenii de acolo, am spus-o la timp. Fără nici un fel de folos pentru noi și fără nici un fel de patimă. Cum ar fi altfel, când nimic nu ne leagă de Biserică decât interesul pentru viața duhovnicească și când nu cunoaștem în sânul Bisericii nici un fel de prietenie, în afară de cea a respectului pentru munca rodnică, pură și dezinteresată? Cei de la „Crucea” ne-au răspuns cu ocări amarnice. Pe care le-am trecut cu vederea. Nu dintr-un sentiment de creștină caritate, ci pentru că eram încredințați de inutilitatea oricărui răspuns. Oamenii de bună credință știu ce e „Crucea”. Iar cei care nu știu nu ne interesează. Pentru că se dovedesc a trăi în marginea vieții noastre religioase.

Și mai e ceva. Așa cum se prezintă această înjghebare, ea închidează germenii unei disoluții sigure. Atâta răutate, atâta venin, atâta prefăcătorie și falsificare a realităților, și mai ales atâta interes personal și lipsă de scrupule față de bietele interese ale Bisericii nu puteau duce la nimic bun. Mai curând sau mai târziu, solzii trebuiau să cadă de pe ochii oamenilor de bună credință. Și singurul lucru interesant asta era.

Acum, când toți oamenii de treabă părăsesc această casă a iubirii de sine (și de altceva), unde a început deja să miroasă a hoit, noi însemnăm faptul cu o piatră albă: s-a schimbat în adevăr ceva în Biserica românească, dacă oile cele zdravene se aleg singure de cele răioase și se dau deoparte.

Nu e acesta prilej de caldă și tainică bucurie?

Îndatoriri elementare ale preoției

Șapte biserici au refuzat, în a doua zi de Crăciun, să adăpostească trupul neînsuflețit al lui Leonard¹. La șapte biserici au trebuit să bată în ușă prietenii îndurerăți — zadarnic. Și a fost nevoie de o intervenție din loc înalt, tocmai de la Patriarhie, pentru ca, în sfârșit, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu să se îndure a deschide ușile trupului — răătăcitor și după moarte, în căutarea unui adăpost.

Aș vrea să cred că prietenii — colindători macabri — nu au avut noroc. Și că ar fi putut nimeri mai bine la un preot care să știe ce este și caritatea, și îndatorirea în genere către cei morți.

Știu că mi se va răspunde: că era ziua a doua de Crăciun și că nu se putea ocupa naosul bisericii cu nășălia lui Leonard. E fals. Se putea. Cum a putut, de pildă, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu.

Dar tocmai obiecțiunea de mai sus indică asupra unei racile vechi, din nefericire cu tendință de generalizare, în Biserica noastră: transformarea preoției într-o funcțiune productivă, chiar cu uitarea îndatoririlor elementare ale preoției.

Căci la aceasta se reduce penibilul incident petrecut cu trupul lui Leonard: i-a fost preotului mai „comod” și mai productiv să nu-l primească decât să-l primească. Și i-a închis ușa.

Asta se încadrează în aceeași categorie de fapte cu refuzul preoților de a sluji la moartea celor care nu pot să plătească o anumită sumă — atâta cât crede respectivul preot că „costă” osteneala lui.

Îmi aduc aminte de un caz, mai demult, când preotul își fixa plata în natură: luna asta în ouă, luna viitoare în pui de găină, o altă lună în mălai ș. a. m. d.; dar nu după cum era belșug de marfa respectivă, ci după cum era lipsă. Introdusesese chiar o listă de prețuri: atâtea ouă pentru un maslu; atâtea pentru o nuntă sau pentru o îngropăciune.

Și îmi mai aduc aminte de un țăran, care a trebuit să-și părăsească munca pentru a merge cale de 14 km până la un sat vecin, cu un biet copil care trăgea să moară, ca să poată găsi un preot și grijanie. Iar toate acestea, pentru că eram, la calendarul preotului cu pricina, în luna puilor și omul nu putea da decât gologani. Ceea ce, evident, preotul a refuzat să accepte; pentru că nu voia să renunțe la sistem.

Astea toate sunt foarte bune. Nu se gândește însă nimeni ce devine biata noastră credință? Cu alte cuvinte: ce măsuri s-au luat împotriva celor șapte preoți cari au refuzat să primească trupul lui Leonard?

Cum se gospodărește

Întâmplarea pe care o voi povesti este autentică. Rog, deci, să nu mi se trimită nici o notă de dezmințire sau de rectificare. Nu o putem accepta, pentru că faptul e deja controlat.

Faptul, iată-l: în săptămâna mare oficială, Principesa-Mamă Elena a cercetat biserica Patriarhiei. Ce va fi izbit-o în rânduiala din biserică, nu știm. Dar era ziua, biserica era pustie și Alteța sa și-a putut îngădui... indiscreția de a ridica un covor. Sub covor însă ședea praful. Iar praful nu mai era praf, ci de-a dreptul gunoi.

Ce-și va fi spus sau ce va fi gândit Înălțata noastră Doamnă, iarăși nu știm. Dar nu au trecut două ceasuri de la această întâmplare și oameni de serviciu ai palatului regal de la Șosea s-au prezentat la ușa bisericii cu măști, fărâșe, perii, cârpe, ceară și flanele. Și au măturat biserica Patriarhiei. Da, oameni buni, biserica Patriarhiei a fost grijită în ajunul Paștilor oficiali de către oamenii Alteței sale Regale, Principesa-Mamă Elena. Care, se zice, ar fi făgăduit să repete această operație o dată pe săptămână.

Nu scriem întâmplările acestea pentru a spune lumii ce face Principesa-Mamă. Ea face doară atâtea lucruri! Dar sunt lucruri ale sufletului – și pe acestea mai degrabă le-am tăcea. Pentru că lumina prea vie și crudă a publicității le stingherește și le face rău. Le spunem însă pentru a arăta ce nu fac alții.

Eu sunt sigur că nimeni nu a roșit atunci când oamenii Palatului s-au înfățișat ca să facă în biserica Patriarhiei curățenie. Căci e peste tot o delăsare și o lipsă de interes, cum nu s-a pomenit în viața noastră bisericească nici în vremea de pomină a mănăstirilor închinare, când toate veniturile averilor Bisericii treceau Dunărea înspre sîpeturile mitropoliților și patriarhilor greci.

Nu mai există un om al Bisericii în fruntea ei și nimeni nu-și mai ostenește dragostea ca să controleze măcar ce devin bisericile. Praful și murdăria de sub covoarele bisericii Patriarhiei sunt, fără îndoială, un semn al vremii. Dar și faptul că măturoiul cel mare a fost adus de cineva din lumea credincioșilor laici e tot un semn.

Trebuie să fie, până la urma urmelor, cineva care să le înțeleagă.

Moravuri universitare

Era să zic: teologice. Dar aș fi fost nedrept; căci lucruri de asemenea natură se întâmplă pe la toate facultățile. E adevărat că, de data asta, s-au întâmplat la Teologie. Se mai emoționează cineva de ele? Acum un an poate că nu – și nici nu m-aș fi ostenit a le scrie. Dar, astăzi, rector e profesorul Iorga, iar profesorul Iorga e un om care știe și ce trebuie să fie universitatea. În atenția lui, deci, această nouă și, probabil, nu cea din urmă găinărie universitară.

La Facultatea de Teologie din București s-a publicat un concurs pentru catedra de Omiletică și Catehetică. Și s-au înscris trei candidați: preotul Grigore Cristescu, arhim[andritul] Iuliu Scriban și preotul Marin Ionescu.

Din activitatea lor îi cunosc pe toți.

Preotul Gr. Cristescu vine de la Academia Teologică de la Sibiu. A publicat o seamă de broșuri pe cari, în parte, le-am cetit. Științific, nu e nimic în ele. Cea mai pretențioasă, o lucrare cu considerații psihologice, e jenantă prin alfabetismul ei lemnos. Părintele Grigore este un temperament liric, fără posibilități de realizare; scrisul îi e, deci, retoric, umflat, gol, pretențios și fără nici un fel de rezonanță. Persoana spirituală a P. C. sale nu inspiră simpatie, iar opera-i științifică nu impune respect.

P. S. arhimandrit Scriban e o personalitate prea cunoscută în literatura și viața noastră bisericească, pentru ca să mai insist. De o comparație cu preotul Cristescu nu poate fi vorba.

Părintele Marin Ionescu e preot la [Biserica] „Cuibu-cu-Barză”, în București. A succedat lui Tudor Popescu — cel lepădat de la Biserică — și despre activitatea P. S. sale ca preot nu se poate vorbi decât cu vorbe de laudă. Din scris se dovedește a stăpâni o severă și disciplinată cultură teologică.

Iată candidații. Cineva, din comisia respectivă, are însă un protejat: pe părintele Gr. Cristescu, de la Sibiu. Deci, părintele Grigore trebuie să devină profesor.

Cum? E simplu. Prin eliminarea celorlalți doi candidați. Și atunci: ba că nu au prezentat lucrările la decanat; ba că ei trebuiau să știe când se ține examenul, chiar dacă nu i-a anunțat nimeni; ba că mai știu eu ce.

Părintele Scriban e bolnav în pat, răpus de reumatisme. Ei, și? Onorata comisie l-a cercetat în odăița lui de călugăr; știe că e bolnav. Dar examenul nu se amână. De ce să se amâne? Unde mai e pomana asta, să se scape de un concurent, și încă de unul de valoare!

Toate bune. Dar tot după vechiul obiceiul se „fac” profesorii la universitate? Rectorul Iorga ce zice?

Datoria de a mărturisi adevărul

Nu mai înțeleg nimic. În aceeași vreme în care Sinodul se aduna pentru a redacta comunicatul prin care eu eram amenințat cu excomunicarea, un membru al aceleiași Sfânt Sinod îmi trimitea una din lucrările sale, cu „dedicația”: „D-lui Profesor Nae Ionescu, curajosul soldat al Ortodoxiei”. Eu nu sunt, evident, răspunzător de ceea ce crede Prea Sfințitul despre mine. Îmi închipui însă că această manifestație de apreciere — și, vă rog să mă credeți, mai sunt și altele, de la alții — ar fi putut să aibă un ecou și în ședința Sinodului, în care s-a aruncat împotriva mea amenințarea anatemei.

Eu nu păstrez „documente”, dar tare mă tem că tot aş mai găsi, rătăcită prin hârtiile mele, una din multele telegrame de mulţumire şi felicitări cu cari m-au cinstit mai mult decât unul din înalţii prelaţi.

Şi atunci, mă întreb: ce rost au toate aceste întâmplări? Ce legătură este între mărturisirile de prietenie şi pasivitatea absolută faţă de ameninţarea Sfântului Sinod? Evident, nici una. Dar tocmai de aceea lucrul e semnificativ.

Semnificativ, nu, Doamne fereşte, din cauza persoanei mele. Veţi binevoi a concede că nu e nici un fel de falsă modestie dacă socotesc persoana mea ca irelevantă în tot ceea ce se întâmplă. (Pe această cale nu pot urma doară pe vladica Neculai de la Sibiu!) Dar întâmplarea e semnificativă pentru că ea repetă o atitudine puţin simpatice a sinodalilor: lipsa de curaj.

În definitiv, sunt şi oameni de ispravă, creştini dreptcredincioşi, în Soborul Bisericii româneşti. Numai că nu au curajul să se manifeste cum trebuie. Ei îşi spun părerea, se îndurerează¹ sincer de rătăcirea celorlalţi – şi tac. Cel mult dacă se dau deoparte ca să nu mai fie părtaşi la o călcare a legii.

Numai atât? E puţin. Datoria unui creştin e să mărturisească adevărul. Cu orice primejdie. „Martir” se derivă, de altfel, tot din „martor”. Curajul acesta al mărturiei adevărului, chiar cu preţul martirajului, lipseşte cu desăvârşire ierarhilor noştri celor buni. Ei uită că *Apocalipsa* spune: „Şi îi voi scuipa pre ei din gura mea, fiindcă au fost căldicei”².

Şi mai uită un lucru: că bunătatea lor este, în orice caz, un ghimpe în ochiul celor răi; şi că, până la sfârşit, dacă nu se apără şi dacă nu apără Biserica, tot la mănăstire – coborâţi din scaun – vor sfârşi.

Dar, atunci, de ce să nu rişte a cădea din scaun mărturisind adevărul? Şi-ar mântui cel puţin sufletul; pe când aşa...

Evident însă, nu poţi impune nimănui să fie erou.

Alături de drumurile lui Hristos

Lângă Iaşi, la o mănăstire, un călugăr a omorât cu focuri de armă un ostaş. Pasămite, călugărul era prepus la paza unei bostănării şi Prea Cuviosul stareţ îi dăduse şi o puşcă. Asta vine de acolo că Prea Cuviosul nu era deloc convins că „frica păzeşte pepenii”.

Patru focuri a tras în noapte, asupra a două mogâldeţe cari se apropiu de pepeni, călugărul-jitar şi pe urmă nu s-a mai interesat de nimic. A doua zi de dimineaţă însă, oamenii au găsit într-un şanţ, mort cu două descărcături de armă în piept, pe un biet flăcău, îmbrăcat în haina Măriei sale.

Ce va mai urma de aci înainte nu mai interesează. Căci numai faptul în sine e suficient pentru a sublinia în toată oroarea ei aberaţia. Un călugăr înarmat – asta nu e un lucru chiar aşa de obicinuit. Este adevărat că rosturile absolut speciale pe care le îndeplineşte un preot în Răsăritul creştin îngăduie la noi – ca şi

în Apus, de altfel, în anumite colțuri de viață patriarhală — existența unui tip ciudat și impresionant: preotul-haiduc. Care nu se sfiește a ucide — dar care știe să se păstreze întotdeauna curat, prin scopurile în slujba cărora își pune acțiunea lui stranie și — cu siguranță — alunecat alături de drumurile lui Hristos.

Doar un călugăr-jitar, care ucide un om pentru a-l împiedica să fure un sac de pepeni, iată un aspect cu totul neașteptat al călugăriei noastre. Închinătorii vieții duhovnicești, înleștați în lupta pe viață și pe moarte cu un biet păcătos, pentru un dovleac, neprețetând să tragă asupra lui și, pe urmă, văzându-și liniștit de treabă; așteptând — cine știe — un alt... mușteriu.

Căci, vedeți, la mănăstire, acolo, era pază asigurată, nu fleac. Călugărul-pândar nu era armat cu un ciomag sau cu un biet pușcoci legat cu sârmă, doar așa, să sperie oamenii. Nu. Patru focuri a tras. Deci, era înzestrat cu o armă modernă, cu repetiție. Iar pândarul fusese ales chitaș bun. Noaptea, pe întuneric, din patru focuri, două le-a așezat în plin.

Biet ostaș român, care ai păcătuțit alunecând noaptea înspre pepenii Prea Cuvioșiei sale, tu nu știai că astăzi vina de a ucide e mai mică în lăuntrul mănăstirilor decât necazul de a pierde doi bostani! Și că mai ușor iartă părintele stareț călugărului-jitar de a fi ucis, decât dacă ar fi lăsat jefuită bostănăria, cu castraveții pe cari te-ai încumetat să-i furi.

Acum, iată, plătești păcatul neștiinței tale. Până la Judecata de Apoi, când va vorbi și Dumnezeu. Dacă nu va vorbi mai înainte.

Buna-cuviință

Nu am crezut vreodată să mă aducă împrejurările a vorbi de mine; mai ales sub această rubrică duminicală, închinată mai degrabă reculegerii. Și iată că, totuși, o voi face astăzi. E adevărat, nu fără convingerea că chestiunea în ea însăși depășește, punând din larg problema unei cuviințe pe care mai ales fețele bisericești sunt ținute să o păstreze.

Iată și pricina: acum câțeva vreme am fost la Cluj, chemat de episcopul Neculai Ivan¹. Trebuia să conferențiez în folosul — bănesc — al clădirii catedralei ortodoxe. Am fost și am vorbit. Lume era destulă, ședea oameni și în picioare. Iar eu am vorbit — cum vorbesc eu de obicei și cum probabil că știau că vorbesc cei ce m-au chemat la Cluj.

Acuma, dacă vorbirea mea a plăcut sau nu, asta e o chestiune care privește pe ascultători mai mult decât pe mine. Fiecare, o dată cu biletul de intrare, își cumpără și dreptul de apreciere. Un singur om nu are acest drept: gazda. Iată însă că „Renașterea”, organul OFICIAL al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului, publică în ultimul număr apărut o dare de seamă asupra conferinței mele². Notați: organul oficial, adică însuși glasul gazdei.

„Și ce spune gazda? Că, da, „conferința a plăcut și conferențiarul a fost viu aplaudat”. Dar „noi ne așteptam ca d-l Nae Ionescu să ne vorbească în adevăr despre renașterea Ortodoxă românească”. Dar „titlul conferinței a fost numai o amăgire”; de fapt, am avut de-a face cu un amestec (...) fără fir roșu și o concluzie bine definită”. Iar până la urmă mă bagă și în dușmăniile locale, scriind că „la conferință au (sic!) participat un numeros public, remarcându-se lipsa multora cari au cumpărat bilete fără să ia parte”.

Eu cu gramatica recenzentului nu am nimic. Dar am cu buna lui cuviință. Oaspeți cari, după ce au cinat la un om, să bârfească pe gazdă, am văzut. Nu am văzut însă gazdă cuviincioasă care să-și bârfească oaspeții; mai ales când aceștia au fost poștiți cu mare stăruință.

Oricine ar fi avut dreptul să spună despre conferința mea orice. Numai gazda, nu. (Chiar dacă – după cum nu mă îndoiesc că e cazul – gazda mea ar fi putut face o conferință mai bună.) Căci, între lumea bine crescută, cu cei șapte ani de-acasă împliniți, așa se procedează: când te-ai păcălit cu un oaspete, înghiți și taci; făgăduindu-ți să nu mai faci prostia asta și a doua oară. Dar să stuchești țigănește pe scară în urma lui, asta nu!

... Deci, părinte referent, dacă nu ai avut prilejul să înveți nimic din conferința mea, câtă de folosește de aci măcar atât: cari sunt obiceiurile în lumea bune-cuviințe. Nu de alta, dar ca să nu vă ocolească oamenii în viitor.

O situație ilegală

De data aceasta nu mai e vorba de vreo „teorie” a d-lui Matei. Căci, știți, d-l doctor Matei, profesor la Academia Comercială din Cluj, a ajuns consilier teologic la București, pe lângă cea mai însemnată Patriarhie orientală. (De aceea și suntem, probabil, așa de pravoslavnic: pravoslavie... comercială!) Dar, cum spun, de data aceasta d-l doctor Matei nu face teorie, ci... practică. Deci, doară, d-l doctor Matei – știți care –, profesor la Academia Comercială din Cluj, a fost numit, precum e cunoscut, director al Internatului Teologic din București. Numirea s-a făcut mai demult. De către Patriarhie. Cam acum doi ani, când Internatul Teologic a trecut – de la Ministerul Instrucțiunii, fiind institut universitar – sub oblăduirea Bisericii.

Acum, numirea asta era ilegală. Căci, chiar dacă internatul e al Bisericii, legea lui organică e tot cea veche, de îndată ce alta nouă nu s-a făcut. Iar legea veche – art[icolul] 102, dacă nu mă înșel – spune că directorul trebuie să fie profesor de teologie, de preferință preot. Profesor de teologie nu e d-l doctor. Și preot, iarăși, nu e; că umblă ras de mustăți, cu cipici roșii și cu pantaloni albi. D-l doctor a zis însă că o să se facă preot, fiind el oarecum și teolog la viața lui. Și a fost numit, provizoriu.

A trecut însă atâta amar de vreme de atunci; dar preot nu s-a făcut. Acuma, preoteasă, la urma urmelor, ar fi avut el; că e doară bărbatul doamnei Sanda. Dar nu s-a făcut preot. Nu știu de ce.

Numai că, iată, ministerul se pomenește cu o adresă patriarhicească. De iscălit, iscălește părintele arhieru Platon Ciosu. Dar negru pe alb spune că scrie din ordinul părintelui Patriarh. Iar adresa cere ca d-l doctor Matei să fie întărit definitiv în postul de director al Internatului Teologic, cu transferul tuturor drepturilor sale de salariu ca profesor din învățământul superior (leasă și patru gradații).

Apoi, vedeți, asta nu se poate. Dacă internatul depinde de Biserică, să facă ea ce-o vrea, că — după câte băgăm de seamă — tot nu există pentru ea lege. Dacă însă Biserica se adresează ministerului — ministerul are o lege pe care nu o poate călca. Conform acestei legi, d-l doctor Matei funcționează ilegal la direcția internatului. Pentru că nu e profesor de teologie, și nici preot. De aceea ministerul nu poate confirma definitiv pe d-l doctor în postul de director și nici nu-i poate trece drepturile de salariu ca profesor în noul post.

Ministerul are însă datoria să mai facă ceva. Să lămurească situația. Cum poate fi d-l doctor profesor la Cluj și director la București? Noi, în orice caz, nu cunoaștem meritele speciale ale d-lui doctor Matei în vederea cărora i s-a creat această situație ilegală și privilegiată.

În numele altcuiva

De vreo zece zile îmi stau în față, împăturite, pe masa de lucru, câteva coli mari de hârtie: dosarul faptelor și isprăvilor d-lui doctor Matei, înfățișate cu probe și întărite cu iscălitura câtorva studenți teologi. Pensionari ai Institutului Teologic Universitar.

Îmi stă dosarul în față și eu nu mă hotărâsc să scriu. În definitiv, cine e d-l Matei — în afară de calitatea sa de bărbat al d-nei Sanda — ca să ne ocupăm de el? Nu sunt oare atâtea lucruri esențiale cari așteaptă să fie dezbătute? Așa socoteam noi. Dar, vedeți, șarpele, când îl doare capul, iese la drum. Iar d-l doctor Matei scrie la jurnal. Scrie. Și cum scrie! Și ce scrie! Curat ca un doctor Matei!

D-l doctor ne ocărăște pe noi, ocărăște pe P. S. Visarion, ocărăște Sinodul. Că noi am fi niște stricători de Biserică — știți, ai Bisericii, pe care o apără el în jachetă neagră, pantaloni albi și ghețe roșii. Are el niște „chestii” și le spune. Din toate „chestiile” astea însă, deocamdată, aci, una singură interesează. D-l doctor Matei are aerul că vorbește în numele altcuiva. În numele altcuiva? Al cui? Că noi doară atâta știm: d-l doctor Matei și d-na Sanda. Vorbește d-l doctor în numele d-nei Sanda? E greu. Pentru că noi știm, de obicei, tocmai pe dos stau lucrurile: adică d-na Sanda vorbește în numele d-lui doctor Atunci, cum? Pe deasupra d-nei Sanda mai e cineva? Și încă, cineva în numele căruia ar putea vorbi d-l doctor?

Și, vedeți, asta e, în adevăr, o chestiune esențială. Vasăzică, dacă d-l doctor Matei își îngăduie ceea ce își îngăduie, funcționează ilegal și joacă în Biserica noastră calul așa cum vrea el, este pentru că își poate permite să vorbească în numele cuiva. Și anume, al cuiva destul de însemnat pentru ca, la adăpostul lui, să poată înfrunta pe un episcop și Sinodul. Asta înseamnă că, dacă avem să ne răfuim cu cineva pentru isprăvile d-lui doctor Matei, apoi trebuie să o facem direct: cu acel cineva în numele căruia d-l doctor își îngăduie să vorbească – și care nu e, dragă Doamne, așa greu de descoperit.

Până atunci însă, socotiți d-voastră singuri ce hal de Biserică ne ocrotește!

„Virtuți” călugărești

Părinții și frații din Mănăstirea Căldărușani sunt foarte amărâți. Stăpânirea a binecuvântat cu un stareț „lipsit cu totul de virtuți călugărești”. Adus de prin Basarabia, acest om „robește” pe călugări fără milă. Este voinic – „o movilă de carne”. Despre partea învățăturii, stă părintele stareț cât se poate de prost: ar avea numai două clase primare.

Prea Cuviosul scrie, de pildă: „casă poată lua 25 căruți Ghiață”. Și semnează: „Superior”. Nu-și mai zice stareț. Nu vrea să știe de nimeni decât de părintele consilier referent al secțiunii economice a Patriarhiei. Între Mănăstire și Patriarhie ar fi doar „legături strict economice”. Părintele stareț merge, adică, la București cam de trei ori pe săptămână. Și de fiecare dată „mai puțin de trei damigene a 10 litri vin de Dealul Mare n-a luat; de asemenea, nici câte doi sau trei curcani, brânză, unt, miere”. Ba, Mitropolia ar fi râvnit și la altfel de bunătăți: „pește din Gârla mănăstirii, șase oca pe săptămână, este adus la Mitropolie”. Iată, așadar, o mulțime de „virtuți” care îl țin pe Filaret Pamfil (așa îl cheamă) stareț la Căldărușani. Se vede treaba că cei de la mitropolie în aceste virtuți văd adevăratele „virtuți călugărești”.

Se întâmplă însă că părintele stareț se dovedește a fi plin și de alt fel de „virtuți”. Cari credeam că nici chiar în Dealul Mitropoliei nu pot fi socotite „călugărești”. Așa, părintele stareț „a ademenit pe fata minoră Marioara Zaharia din satul Lipia – Ilfov și a necinstit-o. Fata este acum gravidă și tutorii ei l-au dat în judecată”. Procesul se va judeca la Tribunalul Ilfov, S[ecția a] II[-a]. Ni se indică numărul dosarului – la care s-ar afla scrisorile starețului către anumiți oameni din satul Lipia „pentru a acoperi totul”.

În cursul acestei luni chiar, starețul a primit „citația”. Degrabă a luat „trei damigene cu vin de cinci ani și trei miei grași și a dat fuga la București”. De unde s-a înturnat liniștit și stărețește în voie la Căldărușani.

Evident, ne aflăm în fața unui caz cu totul izolat. Dar, prin aceasta, nu și lipsit de gravitate.

Petrecătorii în sfânta Mănăstire Căldărușani se învață de la Filaret starețul pentru viața lor călugărească. Ei văd că prostia, îmbuibarea și preacurvia sunt

însușiri cari te pot ridica la cinstea stăreției, când știi să urci în Dealul Mitropoliei toată bunătățile unei mănăstiri. Și nădejdea din sufletul lor se irosește, ca apa dintr-un vas plesnit pe multe locuri.

Gândesc că părintele patriarh n-a aflat încă de povestea cu fata Marioara Zaharia. Am scris ca să afle.

B. Politica în Biserică

„Scandalul bisericesc”

Iubitorii de scandal, mai mult decât de senzational chiar, pot să fie mulțumiți. Există – sau se încearcă stăruitor a se crește – un nou „scandal bisericesc”.

Cred că fenomenul este specific așezării publice românești. Nu cunosc, în orice caz, întâmplări analoage aiurea. Poate pentru că Biserica noastră ar fi mai rea? Pentru că chiriarhii noștri ar fi mai plecați păcatului sau „opinia publică” mai puritană? Nu.

Ne aducem doar aminte de blestemățiile pe cari le povestește istoria religioasă despre diferiții capi de Biserică; cunoaștem și noi, în zilele noastre, prominente personalități ecleziastice de prin alte părți, a căror viață privată nu e din cele mai pure. Și totuși, de scandaluri bisericești nu se aude. De ce?

Pentru că nicăieri, ca la noi, nu se amestecă politica în Biserică. Treceți, vă rog, în revistă tulburările prin cari a trecut Biserica noastră în ultimul sfert de veac. Care este chiriarhul atacat numai pentru „păcatele” lui? Ce proces a fost deschis, care să nu aibă un substrat politic? În ce împrejurare numai dragostea de Biserică a provocat la acțiune pe acuzatori?

Există în viața noastră religioasă-publică o categorie de oameni cărora nu le poți recunoaște nici o meserie precisă. Ei apar însă – sau, în orice caz, îi poți identifica ușor – în orice scandal bisericesc. Asta e meseria lor: adună acte, constituie dosare, fără nici un scop precis, ca pe un eventual articol de vânzare. Oricui. Căci dosarul poate fi tot așa de bine cumpărat de „victimă” ca și de adversarii ei.

La acești oameni, ca la un izvor sigur de informație, se adresează cine are nevoie de o campanie. Dar, vedeți, fabricarea și adunarea de acte împotriva episcopilor este, într-un fel..., o industrie. Iar ca industrie ea este supusă tuturor progreselor tehnice; deci, și standardizării. Dosarele acestea au început să aibă de la o vreme aceeași înfățișare; se poate, de pildă, ușor stabili că acuzațiile ridicate astăzi împotriva P. S. Ghenadie al Buzăului sunt la fel cu cele formulate pe vremuri în contra Î. P. S. Miron Cristea.

Biserica poate fi rentabilă. Dar oamenii de conștiință ar trebui să intervină pentru a se curma cu sistemul. Și poate că chiar actualul scandal, în care s-a pus atâta patimă și incorectitudine, în care acuzatorii au folosit acte ca să-și creeze elemente de acuzare, ar trebui să fie prilej pentru o asemenea acțiune.

Știu că e greu; e, totuși, absolut necesar să se isprăvească cu amestecul laicilor și al politicienilor în Biserică. Ce rost au interpelările parlamentarilor în chestiuni ecleziastice? Să se facă ordine sau dreptate? Dar nu există un Sinod al Bisericii Ortodoxe? Și atunci, cu ce drept se încearcă a se sustrage „acuzatul” judecătorilor lui naturali?

De la cruce, la topor

Toți zeloșii „ortodoxiei”, cari s-au simțit jigniți de articolele noastre în legătură cu balastul pe care îl reprezintă pentru Biserică „sprijinul” statului, sunt gata să ia poziție față de faptele ce vor fi relatate mai jos, după cum au luat rădăcină de amintitele articole.

Iată faptele. În județul Tecuci, un preot, primar al comunei sale, și-a schingiuit un adversar politic în așa hal, încât nenorocitul a sucombat chinurilor. În același județ, un alt preot, tot primar, a culcat la pământ cu trei focuri de revolver pe un consătean, și acesta adversar politic. Martorii spun că focurile au fost trase de la distanță de un metru, în timp ce executatul era ținut pe loc de doi „prieteni politici” ai preotului ucigaș.

Lucrurile au fost povestite în parlament de către deputatul Ion Răducanu; și chiar dacă tribuna Camerei nu ar fi un loc de răspundere, profesorul Răducanu este un om care cunoaște sensul cuvintelor. Asupra exactității faptelor nu poate exista, deci, nici un fel de îndoială. Și nici asupra calificativelor cari au spintecat cupola Camerei: tâlhar, ucigaș, bandit, criminal; toate aplicate – din nenorocire, pe drept cuvânt – unor slujitori ai altarului.

Sigur că nimic din toate aceste nenorociri nu s-ar fi întâmplat, dacă preoții respectivi nu ar fi făcut politică și nu ar fi fost primari. Mai ales. Știm doară că, în mai toate satele noastre unde-și face loc o îndușmănire între preot și o parte a satului, pricina e politica. După cum știm că, din aceeași pricină, în cele mai multe locuri, învățător și preot, ceea ce s-ar numi cărturăriea satului, se războiesc.

Cine e vinovat în toate aceste nenorocite întâmplări? Desigur, episcopul, care nu înțelege să-și țină preoții departe de patimile mărunte – dar, precum se vede, și sângeroase – fatal legate, într-un cerc restrâns, de luptele politice. Fatal; căci ceea ce într-un oraș mare poate rămâne în domeniul principiilor sau în cadrul abstract al partidelor (nu se cunosc oameni politici cari se atacă cu strășnicie aproape insultătoare în public, dar știu să fie în particular prieteni?) se transformă în sat într-o inimizție de-a dreptul personală.

Deci, vinovat este episcopul; dar nu personal. Ci prin sistem. Căci, în Biserica noastră autocefală, dar trăind ca o ciupercă la umbra statului politic și politicianizant, chiar desemnările de episcopi se fac tot după indicațiuni politice. Vreți să numărăm înaltele fețe bisericești cari ocupă scaunele de păstorire în virtutea unor merite duhovnicești? La ce bun să mai atacăm *persoane*, atunci când ele nu sunt decât roade ale unui *sistem*? Se poate, omenește vorbind, opune chiriarhul pretențiilor oamenilor politici cari îi vor pe preoți instrumente de stăpânire lumească a statului? E o glumă! Mi se pare că nu există Biserică în care să se poată număra atâți chiriarhi depuși din scaun câți avem noi; și toți din motive și prin mașinații politice.

Statul e politic; și nu e *în fapt* o abstracție; ci el se confundă, practic, cu oamenii politici cari îl conduc. Iar oamenii politici își cer personal răsplata pentru sprijinul pe care statul îl acordă Bisericii. Ei contează pe preot, ca pe un element dator să îi ajute politicește. Așa se explică faptul că un mare elector, discutând organizarea partidului, cerea ca preotul să facă parte de drept din conducerea politică a statului. Ceea ce, evident, s-a admis; răposatul mare elector fiind un om „de realități”.

Asta e, deci, sistemul. Și iată unde am ajuns cu el: la schingiuire și la crimă. De bună seamă, cazurile se vor lua în cercetare. Nu vom spune că nu se va face nimic. Chiar dacă guvernul va găsi modalitatea unei amnistii pentru a salva „prestigiul politic” al partidului, e greu să credem că Biserica va mai îngădui la altar asemenea bestii. Dar nu e de-ajuns. Procedarea de la caz la caz e un paleativ. Biserica — astăzi autonomă — are îndatoriri mai largi. Sfântul Sinod e adunat în sesiune obicinuită. Nu s-ar putea ridica și această problemă?

„Politicianii împotriva Bisericii”

P. S. Lucian, episcop al Romanului, a ridicat glasul în Senatul țării, ca să dea lămuriri în chestiunea preotului Condrache, cu isprăvile căruia deputatul Răducanu întreținuse Camera miercurea trecută.

Prea Sfinția Sa crede că toată zarva născută în jurul acestor „incidente” e alimentată mai ales de politicieni, cari, lipsiți de scrupule cum sunt, cred că orice mijloc e bun pentru a agita lumea. Cât despre cazul preotului Condrache însuși, nu poate spune decât că prima lui victimă a fost un hoț de cai, care a sucombat în timpul... cercetării; că el a fost, în adevăr, preot, mai demult, și anume prin Dobrogea, pe undeva; dar că acum nu mai e preot și că, în orice caz, în registrele Episcopiei Romanului nu se găsește trecut ca atare. Recunoaște, totuși, că e încă preot după dar — deși nu mai are biserică.

Părerea noastră e că Prea Sfințitul Lucian nu e îndeajuns de informat. Că vor fi politicieni în această tristă întâmplare, nu ne îndoim. Să judece însă publicul unde sunt ei. Noi ne vom mărgini să precizăm numai unele fapte.

Mai întâi, cui se datorește că numitul Condrache, al cărui dosar e destul de încărcat, nu a fost încă trecut în fața unei judecăți, care să hotărască dacă mai e demn să poarte haina preotească?

Și, pe urmă: nu a fost Condrache preot decât în Dobrogea? Noi știm altfel. Și anume: cu adresele nr. 2134/924 a *Episcopiei de Roman* și 61 629/924 a Ministerului Cultelor, preotul Condrache a fost numit la biserica din comuna Ursa, jud. *Tecuci*, unde a funcționat până la 1 februarie 1925.

La această dată, cu adresele nr. [...]92 a *Episcopiei de Roman* și 9613 a Ministerului Cultelor, a fost transferat în com. Cosițeni, tot în jud. *Tecuci*.

A rămas preot la biserica respectivă până la 1 aprilie 1926, când a demisionat: ceea ce, de altfel, se confirmă și prin adresele nr. 1084/926 a *Episcopiei de Roman* și 49 701/926 a Ministerului Cultelor.

Rugăm pe P. S. Sa să controleze aceste date.

Nu slujește la altar? Martori ne afirmă că, totuși, preotul Condrache a oficiat anul acesta slujba Învierii în satul Valea Rea.

Când am crezut că e nevoie să scriem cele cuprinse în articolul *De la cruce, la topor*, eram încredințați că Biserica va reacționa împotriva unor asemenea acte de tâlhărie, fără să aștepte un îndemn din afară. P. S. Lucian se însărcinează a ne convinge de contrariul. P. S. Sa crede că nu se pot acorda proporții cazului.

Am stabilit că episcopul Romanului nu e informat. E destul de rău, mai ales când informații aleargă pe toate drumurile. E mai rău însă că, nefiind informat, Prea Sfințitul episcop a intervenit în discuție. Graba nu a fost nicicând de ajutor.

La punct

Prea Sfințitul Lucian, episcop al Romanului, a ținut să ne trimită o întâmpinare la „articolășul” nostru *Politicianii împotriva Bisericii*, întâmpinare bogată în răstălmăciri, precizări și adaosuri la comentariile noastre.

Regretăm că nici după aceste lămuriri, cărora Prea Sfinția Sa nu le-a refuzat amploarea, situația nu este definitiv clarificată.

Avem chiar impresia că, probabil din lipsa noastră de precizie și talent în a expune o chestie, Prea Sfințitul Lucian nu este fixat încă asupra punctului pe care noi îl socotim ca nod al întregii dezbateri.

Înaltul chiriarh crede că noi îl *acuzăm* că nu e îndeajuns de bine informat asupra lucrurilor cari se petrec în Eparhia Romanului. De fapt, cazul e aproape contrariu. Nouă ne-a părut rău că în răspunsul dat în Senatul țării s-a adoptat o atitudine care muta chestiunea pe un teren strict politic – sau, mai exact, politicianist. Căci Prea Sfințitul a început prin a declara că toată comunicarea de la Cameră a profesorului Răducanu nu e decât o afacere de răz bunări mărunte, de politicieni, între ei.

Acest fapt, și nu altul, considerarea comunicării ca o afacere de ordin pur politic, și încă, cu caracter de răzbunare împotriva „preotului” Condrache, ne-a mâhnit pe noi. Și asupra lui am scris. Dacă e dar vorba de o acuzare, ea nu-și poate avea decât aci obiectul.

Noi însă nu ne-am permis să acuzăm; ci am bănuț că Prea Sfințitul nu e îndeajuns de informat. Lipsa de informație era, deci, în mintea noastră, *nu o acuzație* împotriva P. S. Lucian, ci, tocmai dimpotrivă, *o scuză* pe care noi o găseam chiriarhului, pe care, în urma atitudinii luate, chiar oameni de bună creștință l-ar fi putut acuza de politicianism în Biserică.

Iată însă că Prea Sfințitul episcop al Romanului, urmaș în scaun al neînfricatului Gherasim Safirin, renunță singur la această scuză și declară că era mai dinainte perfect informat asupra situației. Nu vrem să stăruim asupra amănunțelor, nu îndeajuns de clare, ale „răspunsului” pe care ni l-a trimis și pe care noi l-am publicat. Respectul pe care, principial, îl datorăm unei înalte fețe bisericești ne interzice, pe de altă parte, de a pune la îndoială perfecta valabilitate a afirmațiilor Prea Sfinției Sale. Considerăm, deci, ca definitiv stabilit că înaltul chiriarh era perfect informat și că îndoiala noastră în privința acestei informații nu era fundată.

Foarte bine. Dar atunci, prin însăși voia Prea Sfințitului Lucian dispăre *scuza*. Și, în acest caz, cum rămâne cu *acuză*?

O sentință nedreaptă

O plângere din Timișoara. Asupra căreia vom reveni, pentru că piesele de la dosar sunt cu mult prea caracteristice și dezvăluiesc o întreagă stare de lucruri; pe care însă, astăzi, o amintim numai ca un exemplu, în cadrul unor considerații mai generale. Iată, deci, cazul.

Părintele Ardeleanu a fost suspendat pe timp de șase luni. Dacă pe drept sau pe nedrept, asta o vom vedea atunci când vom cerceta dosarul. Fapt este însă că, în acțiunea de judecare a consistoriului respectiv, puteri lătrulnice au intervenit pentru a smulge scaunului de judecată o hotărâre care s-ar fi putut — ba chiar era — să fie altfel; că motivele pârrei împotriva preotului Ardeleanu se grupează, toate, în jurul faptului că preotul Ardeleanu nu vrea cu nici un preț să se înscrie într-un anumit partid politic; că, în sfârșit, presupunând că preotul pârât și condamnat ar fi și vinovat — sunt o mulțime de alți preoți cu vini mai grave, împotriva cărora, totuși, nu se iau măsuri, deși plângeri repetate și susținute pe acte oficial întărite există.

O să spuneți că Prea Sfințitul Grigore al Ardealului, în eparhia căruia se întâmplă aceste lucruri, a interzis preoților să facă politică. Se poate. Dar nu știe Prea Sfințitul că un protopop de prin Banat e vicepreședinte de organizație liberală? Ori asta nu se prinde, că-i... guvern?

Prea frumos, în orice caz, nu e. Căci, iată, întâmplarea preotului Ardeleanu e primejdioasă. O înaltă față arhierască declară că, de când păstorește, o sentință mai nedreaptă ca aceasta încă nu a pomenit! Enoriașii, vreo patru sute, au semnat o plângere de protest și au mers la preotul năpăstuit cu o propunere: să treacă cu toții la uniți – că sunt oameni mai de omenie. Preotul a refuzat hotărât; dar enoriașii cârtesc încă.

Toate acestea, pentru ce? Pentru că alții, care nu pregetă a afirma în auzul lumii că Hristos a fost... fachir – și încă alte declarații mai grozave, pe care Prea Sfințitul le știe și le va ști și publicul, căci le vom spune noi –, râvnesc, cu sprijinul celor puternici, la locul părintelui Ardeleanu.

Cei puși în cauză să nu se grăbească cu întâmpinarea, până nu vom spune noi lucrurilor pe nume. Dacă au o grabă, să și-o satisfacă îndreptând ce au stricat. Pentru ca să nu mai dezbatem și acest caz în marele proces pe care îl vom deschide în curând puternicilor Bisericii.

Căci, să ni se îngăduie: de patru ani, de când încercăm cu scrisul nostru să sprijinim Biserica, am spus, exagerând chiar, mulți din binele ce se putea spune despre activitatea chiriarhilor noștri, iar răul, de cele mai multe ori, l-am tăcut.

Acum a venit vremea să facem socoteli. Și le vom face; pentru binele aceleiași Biserici.

Politica în Biserică

Jurământul de la Alba-Iulia și procesul deschis în Sfântul Sinod în jurul acestui fapt au ridicat, cum, de altfel, era și natural, o serie de probleme, dintre care cea mai gravă este, fără îndoială, cea a amestecului politicei în Biserică.

Formele pe cari discutarea acestei chestiuni le ia în împrejurările de față sunt cele obicinuite: ziarele guvernamentale acuză opoziția că ar voi să introducă luptele politice în Biserică. Aceeași ipocrizie, rea credință și falsificare a adevărului, cari, între altele, au îndepărtat pe liberali de sufletul țării, sunt și aci la lucru. Să ne mirăm, deci, că discuția ia forme acre și lipsite de obiectivitate? Nu; dar să facem, cel puțin noi, altfel.

Faptul de la care pleacă întreaga ceartă nu e, prin el însuși, prea decisiv pentru nici una din părțile litigante. Hotărârea Sfântului Sinod vorbește, e adevărat, de un jurământ depus în duh de răzvrătire. Dar din această apreciere nu se poate face, formal, nici un fel de deducție definitivă asupra caracterului politic al încheierii Sfântului Sinod. Pentru că oricând se poate ridica obiecția, formal, perfect fundată, că înaltul Sobor nu a cercetat decât o chestiune de disciplină privind pe preoții cari îi cad sub jurisdicție.

Opinia publică este îndreptățită însă a pune o altă întrebare; și anume: dacă adunarea de la Alba-Iulia ar fi avut o altă ieșire și dacă astăzi am fi avut oricare

alt guvern decât cel de astăzi, s-ar fi grăbit Sfântul Sinod cu judecarea cazului? Întrebare care ar dovedi — prin răspunsul pe care îl comportă — că guvernele au priză directă asupra Bisericii. După cum, iarăși, se poate ridica chestiunea dacă un alt guvern decât cel al d-lui Vintilă Brătianu ar fi putut obține de la Soborul Bisericii noastre o hotărâre ca cea căzută în ultimele zile. Ceea ce ar indica o influență a Partidului Liberal.

Proces de intențiuni? Nu e vorba de nici o intenție, ci de realități. Este oare un secret pentru cineva că Biserica noastră e aservită statului și că Partidul Liberal a izbutit să-și asigure majoritatea în Sinod? Nu este îndeobște cunoscută intervenția repetată — de la guvern și din opoziție — a acestui partid în treburile bisericești? Nu este operă liberală transformarea Bisericii într-un instrument de poliție și laicizarea ei? Știm, iarăși se va ridica, din pana cine știe cărui „dominant” de pe la București sau Sibiu, acuzația ridiculă și de rea credință: insultători ai Bisericii.

Dar suntem insultători ai Bisericii noi, care ne-am făcut proba iubirii față de această sfântă așezare, sau cei cari încearcă și izbutesc să lege libera desfășurare a puterilor ei, „asigurându-se” de persoana episcopilor? Să mai vorbim și deschis. Și să spunem că un om al lui Dumnezeu nu poate ajunge la episcopat decât prin neprevederea liberalilor. Că un candidat la chiriarhie nu e acceptat decât după ce i s-a făcut dosar, decât dacă fișa lui personală, cazierul lui, indică destule păcate sau suficiente obligațiuni pentru ca orice veleitate de independență să fie nimicită? Asta e. De ce ne-am mai ascunde?

Ca în toate marile funcțiuni ale țării, și în Biserică va trebui întreprinsă o operă de purificare. Pot afirma că lucrurile acestea sunt în amănunt studiate. Și că o fundamentală prefacere se va împlini. Cine iubește Biserica lui Dumnezeu poate nădăjdui că prăpădul regenerator se va lăsa greu peste scaunele episcopale. Va fi o operație scurtă, dureroasă, dar absolut necesară.

Altfel, Biserica noastră moare. Înăbușită sub pretențiile statului și politicii, incapabilă de a reacționa, așa cum e încătușată voința înaltei ierarhii. Nu o spun eu. O spun chiriarhi cari se văd neputincioși de a provoca o îndreptare. O spune situația Bisericii. Căci ce Biserică vie poate fi cea a noastră, când astăzi nu avem în ea trei oameni cari să poată deveni episcopi? Când cei mai buni sunt zvârliți pradă înjurătorilor publici, stând în directă legătură cu Partidul Liberal sau ostracizați pentru păcate imaginare și aruncați într-o biserică de margine? Și să mai spun? Voi mai spune. La vreme!

Noi, „calomniatori ai Bisericii”? Am cerut Bisericii să ne judece. De ce nu o face — dacă suntem în vină? E așa de simplu. Nu se cere decât hotărâre și conștiința purității proprii. Încă o dată — aștept să-mi văd judecătorii. Ne-am putea privi ochi în ochi!

Clericalism român?

Între toate spețele de bazaconii – cele mai multe de import – pe cari oameni fără treabă și slăbuți de minte (în cel mai bun caz) le lansează în atmosfera dezorientată a vieții noastre publice, clericalismul nu e, fără îndoială, cea mai puțin veselă.

O adunare preoțească s-a ținut zilele acestea în București. Nu știu încă cine a convocat-o și cine a condus-o. Aflu însă că în această adunare s-a găsit cineva – preot să fie, nu cred; că doară preoții au bun simț și măsură! – care să înfrunte (inconștient, probabil) ridicolul propunerii unui partid clerical în țara românească. Fapt e că s-a votat și o moțiune care a apărut și prin gazete, și al cărei prim punct este: „Preoții vor lua parte la întreaga viață politică a țării, în cadrele legii”.

Cuprinsul moțiunii trădează spiritul în care s-a ținut adunarea: o iresponsabilă excitare a poftelor înspre drepturi pe care preoții nu le pot avea, fără a primejdui însăși ființa Bisericii. Un apel la bugetul statului (statul este obligat să întrețină Biserica și personalul (!) ei, fiindcă primește de la Biserică și preoți servicii fără care statul n-ar putea exista); o renunțare la autonomia bisericească („desființarea art. 19, 20 și 21 din legea de organizare a Bisericii Ortodoxe, care prevăd că Biserica se întreține din averea ei proprie, iar statul acordă numai ajutoare”); un blestemat îndemn la călcarea canoanelor, pentru a se înlesni... recăsătorirea preoților („recăsătorirea preoților să fie admisă, deoarece Sfântul Sinod, care a modificat canoanele în ce privește Paștele, le poate modifica și aci”). Nu știu dacă preoții de față la adunare își vor fi dând seama cât e de bolnavă mentalitatea din care a purces această moțiune. E mai bine, deci, să luăm lucrurile în glumă și să lăsăm în ridicolul ei propriu mintea aberativă care a dat naștere acestor elucubrațiuni. Pentru că, altfel, ar trebui să cerem răspunderea tuturor participanților, ca absolut străini nu numai de duhul, dar chiar de așezarea canonică a pravoslaviei.

Pretenția moțiunii este, în adevăr, ridicolă și hibridă. Se cere, anume, pe de o parte, introducerea unui punct de vedere catolic – imixtiunea directă a Bisericii în lumea seculară – dar, pe de alta, pentru o biată necesitate a trupurilor betege, se refuză supunerea la disciplina așezării canonice.

Oameni buni, veniți-vă în fire și nu vă mai luați după toate muștele. Iar dacă vă încântă ce au făcut papistașii, nu uitați că puterea lor stă mai ales în disciplină.

Spiritul de compromis în Biserică

Îndrăzneată și sugestivă afirmația colaboratorului nostru, P. C. Spătaru¹, care crede că rostul cel mai de seamă al dăinuirii „uniatismului” în Ardeal e groaza unor oameni credincioși și puri de amestecul politicei în treburile bisericești. Și, poate, chiar adevărată. Căci nu încapă nici un fel de îndoială că oameni care,

grație poziției lor speciale față de Roma, s-au bucurat de o deplină libertate în gospodărirea trebilor lor au și izbutit să păstreze un punct de vedere bisericesc, neinfluențat de potriveli lăaturalnice.

Drept vorbind, amestecul politicei în așezările noastre religioase nu e decât punctul de plecare al spiritului de compromis care macină Biserica noastră dreptmăritoare. Căci abuzurile, nedreptățile și nelegiuirile au trecut demult într-un domeniu care nu mai are nimic de-a face cu politica. Întâmplarea preotului Micșunescu, pe care am relatat-o și comentat-o la vreme, și care preocupă în zilele din urmă din nou presa, este, în adevăr, concludentă. Un preot în divorț cu soția, dovedit, după propria declarație scrisă, că ar fi avut legături neîngăduite cu o femeie în chiar localul școalei în care funcționa ca profesoară, slujește încă în fața Sfântului Altar. O suspendare hotărâtă de autoritatea superioară a fost făcută inoperantă, prin intervenții venite de mai sus încă. Cum, într-o Biserică, e cu putință să se găsească protectori pentru preoți în divorț, vinovați de preacurvie în forma cea mai gravă, este de neînțeles. Faptul există însă în ochii sau cel puțin în știința tuturor. Să ne mai mirăm, deci, că „ortodoxia” nu atrage?

Eu nu zic că, în alte Biserici, nu se găsesc slujitori vinovați de același păcat. Iată, în Polonia, un episcop catolic a căzut în aceeași fărâdelege. Da, dar episcopul respectiv a fost condamnat de tribunal la 32 de luni închisoare corecțională. Putem noi acuza un caz măcar analog? Preacurvia nu a fost niciodată un impediment pentru episcopat, decât doar atunci când episcopul respectiv devenea incomod într-un fel sau în altul pentru guvern. Iar atunci sancțiunea era demisia din scaun și retragerea într-o mănăstire.

Față bisericească caterisită nu s-a pomenit în Biserica noastră de zeci de ani; și totuși, scandaluri au fost — slavă Domnului! Dar împotriva scandalului nu se reacționează, pentru că la noi s-a pierdut conștiința LEGII.

Un episcopat implacabil în împlinirea strictă a legii, iată cea mai mare nevoie a ceasului de față. Ar fi strivit un Micșunescu oarecare, desigur; dar, în schimb, am avea o Biserică. Așa cum e acum, ne-o spurge toți.

Un preot nevrednic

Isprava preotului Scurtescu de la Cocioac este de natură să tulbure adânc liniștea sufletească a celor ce iubesc religia noastră și pe slujitorii ei. Sfinția sa, din blând păstor de suflete, s-a preschimbat în ucigaș de oameni și, din vârful unui camion-automobil încărcat de agenți electorali și de bătauși liberali beți, a împrăștiat nu cuvinte de pace și de înfrățire, ci gloanțe de revolver, cari erau să coste viața locuitorului Gh. Stoian, prăvălit într-un lac de sânge în mijlocul șoselei, din milostivirea slujitorului la altarul Domnului.

Și numai intervenția delegaților național-țărăniști din preajma localului de votare a scăpat pe răul păstor de furia mulțimii.

Incident care dovedește încă o dată ce ravagii poate provoca pasiunea politică, acolo unde te aștepti mai puțin. Nimeni nu contestă preoților dreptul de a avea anumite păreri și preferințe, fiindcă, în calitatea de cetățeni liberi, mișcătoarele înfățișări ale vieții publice nu-i pot lăsa nepăsători; și, între deosebitele programe cu cari partidele politice încearcă să capteze încrederea maselor, nimic nu e mai firesc decât ca unul sau altul să le solicite mai vârtos luarea aminte.

Dar atât. În ordinea prozelitismului militant, misiunea slujitorilor altarului nu trebuie să se îndrepte decât într-o singură direcțiune: păstrarea și întărirea credinței, îndulcirea suferințelor cu vorba și cu fapta.

Dar a se învălmăși în încăierările dintre taberele politice, a-și sumete poalele anterului și a înhăța ciomagul sau revolverul cu mâna care poartă crucea pe deasupra mulțimilor prosternate, a descinde din demnitatea sacerdotală la rolul nedemn de bătăuș în alegeri, a te rătăci singur și a rătăci pe alții pe cărările întortocheate ale zadarnicelor controverse de club și de cafenea, iată acțiuni cari compromit ceva mai mult decât un singur om și cari azvârlă un pernicios discredit asupra a ceea ce este azilul suprem al tuturor inimilor dreptcredincioase și limanul delectabil al tuturor speranțelor noastre.

Dar a vărsa sânge, ce lucru monstruos și neauzit pentru un slujitor al lui Hrist! Părintele Scurtescu a uitat, în clipa acea de nebunie homicidă, redutabila învățătură a Mântuitorului: „Cine va scoate sabia de sabie va pieri”¹? Și ce trebuie să mai așteptăm de la un ales și un predestinat, care s-a comportat într-un moment dat ca un păgân și ca un fărădelege?

Credința primește lovituri dureroase tocmai de la cea care sunt urșiți să o apere. Cu atât mai vârtos se impune ca organele superioare bisericesti să ia cele mai drastice și mai urgente măsuri, pentru pedepsirea preotului nevrednic. Justiția laică își va face, fără îndoială, datoria. Dar pilda înfrânării imediate a unor apucături cari zdruncină prestigiul Bisericii și al slujitorilor ei trebuie să vie din sânul ei însăși.

Primatul spiritualului

Actul de curajoasă hotărâre al P. S. episcop al Orăzii, Roman Ciorogariu¹, prin care se cere preoților să demisioneze din partidele politice, sub citarea canonului apostolic că nimeni nu poate sluji la doi stăpâni, este – în atmosfera canonului apostolic – în atmosfera sfintelor așezări în care se zbate Biserica noastră – un suprem cordial.

Nu este vorba de eficacitatea actului în sine. Poate că, la urma urmelor, îndreptățirea canonică a pastoralei P. S. Roman nici nu e așa de clară și că e nevoie de o interpretare prin ocol a textelor, pentru ca aplicabilitatea lor să fie reală.

Pe de altă parte, realitatea socială e la noi prea puternică față de cea religioasă, pentru ca porunca episcopului de Oradea să găsească ascultare.

Canoanele? Dar noi am dat texte precise, nu interpretări, după care Î. P. S. Miron a căzut sub afurisanie, pentru că a acceptat să funcționeze ca membru al Înalțului Consiliu de Regență! S-a mișcat cineva în țară și în Biserica noastră? Sinodul se adună, Sinodul se risipește fără ca cineva să îndrăznească a-și aduce aminte că mai există și o lege a lui Dumnezeu, față de care e răspunzător. Doar eu, unul singur, nu am deznădăjduit. Și aștept ceasul în care mâna lui Dumnezeu se va lăsa greu asupra înfruntătorilor.

Deci, dară, nu în efectele ei materiale imediate ne bucură pe noi hotărârea P. S. Roman de la Oradea, ci în spiritul ei. Este ca un semn care depășește puterile noastre de acțiune și de înțelegere.

Nu se poate ca P. S. episcop să nu se fi bătut din vreme cu gândul acesta. Nu se poate ca ideea răspunderii pentru năvala pălămidei lumești în grădina lui Dumnezeu, care i-a fost dată în grijă, să nu-i fi frământat gândurile și conștiința.

E un act nepolitic — desigur. Dar tocmai aci îi vedem noi valoarea: în marea întoarcere sufletească, grație căreia un om prea respectat, de grea și înaltă răspundere, depune printr-o asemenea acțiune mărturie pentru primatul spiritualului. Când? Într-o vreme când patriarhul țării acceptă un loc în regență, iar Sinodul băjbăie în cele mai grele rătăcirii.

Părinte Roman, pe răbojul păcatelor noastre, Dumnezeu nu va întârzia să crește fapta ta răscumpărătoare. Fii sigur. Și asta e tot ce poți nădăjdui mai mult!

Între „Roma locuta”¹ și „toleretur”²

Cuviosul monah Gherasim trece la catolici. Este ultima veste pe care o primesc în legătură cu frământările din Biserica noastră. Înainte de această a doua moarte a lui (căci, intrând în monahie, Gherasim a murit după trup, iar trecând la catolicism, el moare a doua oară, după suflet), înainte de această a doua moarte a lui, deci, cuviosul Gherasim era călugăr în schit, la Durău. Întâmplări a căror orânduire nu a stat în mâna și în puterea lui l-au adus în anii din urmă ca slujitor pe lângă Biserica patriarhală din București. Era un umil rob al treburilor zilnice, dar de bună seamă că, deasupra sufletului lui, nesigur și neancorat în Hristos, stăpâna o minte ageră, în care elementul *formal* al gândirii sărbătorea orgii de rudimentară, dar implacabilă dialectică. Nenorocirea a căzut pe capul lui năprasnică — există mai grozavă nenorocire pentru un pravoslavnic decât această alunecare spre drumurile Romei? —, năprasnică, pe măsura uscăciunii credinței lui și pe măsura încrederii în rațiunea lui, în buna lui logică.

Pentru că fostul cuvios Gherasim nu a făcut decât să tragă, așa uscat de credință cum era, consecințele dintr-o stare de lucruri care, pe zi ce trece, se înscăunează mai hotărât în Biserica noastră, ierarhia noastră bisericească se catolicează în apucături — asta o simțea nefericitul Gherasim, cum o simțim fiecare din noi; și atunci, consecvent și curajos, el a luat-o înainte; trecând într-o

ordine de așezări în care toate lucrurile acestea, după care se doresc ierarhii noștri, sunt gata făcute și – din punctul acesta de vedere – bine făcute.

Ultimele întâmplări din Biserica românească îl vor fi împins încă mai mult spre drumul rătăcirii; pentru că niciodată nu s-a dovedit mai precis ca în aceste împrejurări că în sufletul chiriarhilor noștri români hălăduiește *duhul papistaș al puterii pentru putere*. O întreagă serie de greșeli, care mai de care mai grele, au sfârșit prin a arunca Soborul nostru în afară de Ortodoxie. Am rugat, am protestat. Degeaba. Nu ai dreptul să te ridici împotriva hotărârii Sfântului Sinod. *Roma locuta*. Roma a zis. Sfântul Sinod a hotărât – plecați-vă noroade.

De la nenorocita schimbare a calendarului, făcută fără nici o pregătire și fără nici o grijă pentru sufletele oamenilor, toată sfortarea Sinodului nostru a fost una singură: să-și salveze prestigiul. Târguri rușinoase s-au încheiat, umilințe groaznice au fost îndurate între patru ochi, vrajbă s-a aruncat între fiii aceleași Biserici, amenințată cu destrămarea; orice! Nimic nu era prea scump dacă „autoritatea” Sinodului putea să rămână în picioare.

Autoritatea? Zic ei! Căci, în fapt, un Sinod care se dovedește a fi ignorant până și în cele mai elementare adevăruri pravoslavnice, ale cărui cărți pastorale sunt sfărtecate până la desfigurare – și fără ripostă – de știința în ale teologiei de o ceată de tineri laici, care nu știe de ce a luat o hotărâre și e gata a o lua pe oricare, numai să se găsească stăpânul lumesc, deținător al sacului cu grăunțe care să i-o indice și să i-o impună, un Sinod ca acesta nu are și nici nu cere autoritate pentru el. Ci cere altceva; mai simplu și mai urât; el cere o recunoaștere a continuării stăpânirii lui. Atât.

Și pentru asta – orice! Ca un al doilea Petru, părintele Gurie, întors la Chișinău și scăpat de sub duhul rătăcirii care stăpânește pe sinodalii din București, se căiește și declară sus și tare în fața norodului că nu va respecta hotărârea de la 24 ianuar și 8 februar. Ci va prăznui Paștele la 5 mai. Rumoare la București? Aș, nu! Ce veți face? – Noi, nimic. O să-i lăsăm pe basarabeni să serbeze la 5 mai, și asta e! – Veți da vreo dezlegare? – Dezlegare, nu, dar vom tolera.

Ei, da, vom tolera. Cunoaștem. Era fatal. După *Roma locuta*, ce alt putea să urmeze decât *toleretur*? Sfântul părinte de la Roma poate fi satisfăcut de școlarii săi!

... Cucoană Marie de la Sinaia, care ți-ai părăsit Biserica și te-ai ostenit odată până în prăpădul Bucureștilor, ca să mă întrebi, cuprinsă de spaimă și durere: „Acum noi ce facem?”, aprinde o lumânare pentru sufletul răposatului nostru frate, fostul monah Gherasim, căzut în catolicism, și roagă-te pentru iertarea grozavelor lui păcate, săvârșite, toate, din îndemnul marilor lui chiriarhi.

Cine tulbură pacea în Biserică

La București s-a adunat în săptămâna trecută marele congres al Bisericii Ortodoxe. Fiecare eparhie care stă sub stăpânirea vreunui vlădică trimite în această adunare câte șase delegați (patru mireni și doi preoți) cari, împreună cu mitro-

poliții, episcopii și arhieriei de scaun, sunt chemați, tot la trei ani, ca să hotărască în trebile gospodărești ale Bisericii.

Acum, când s-au făcut alegerile pentru această adunare, era la cârma țării domnul general Averescu. Și în loc să fie aleși ca delegați oameni temători de Dumnezeu și cu dragoste pentru sfânta noastră Biserică, au învârtit ei lucrurile așa, că ne-am pomenit în congres tot cu liberalii și averescanii pe cari îi întâlnim în sfatul țării, la Cameră și la Senat, când pot ei să măsluiască alegerile și să fure urnele.

Deci, dară, când s-au văzut ei adunați la București, mai mult în de ei, s-au socotit că poate n-ar fi rău să facă un necaz stăpânirii de astăzi și au ridicat pe unul de-ai lor, altfel om cu multă învățătură de carte, dar bătut de Dumnezeu cu păcatul înfruntării dreptății, și l-au pus să spună că la frații noștri din Ardeal se întâmplă tulburare grozavă, că stăpânirea de astăzi a așezat peste tot în locurile de frunte, ca prefecți, primari, profesori în școlile mai înalte, tot papistași, și că frații noștri pravoslavnicii sunt înlăturați din tot locul.

Pasămite, li se rupea liberalilor inima de dragul Bisericii noastre dreptcredincioase; și uitau că tot ei au coborât din scaun și pe mitropolitul Ghenadie¹, și pe mitropolitul Atanasie², care a fost un mare cărturar al Bisericii noastre, și pe vlădica Gherasim de la Roman, care a fost un sfânt; și că tot ei au adus stricarea cea mare în Biserică, atunci când au dat poruncă să se schimbe calendarul, peste voia vlădicilor, de s-a frânt anul trecut țara în două, când cu prăznuirea Paștilor.

Vasăzică, s-a ridicat unul din ai lor, cu glas mare, și a strigat primejdia care ne paște pe noi, pravoslavnicii; că, adică, stăpânirea oploșește peste tot la cârma treburilor țării numai papistași. Când au auzit una ca asta, toți vlădicii și preoții cari erau de față s-au îngrijorat foarte. Și a fost o zarvă și o tulburare, cum nu s-a mai pomenit în Biserica noastră. Căci, în adevăr, mare păcat și durere ar fi fost, dacă stăpânirea, care e pusă acolo sus, nu numai prin hotărârea noastră, ci și prin vrerea lui Dumnezeu, ne-ar fi înfruntat legea noastră din moși-strămoși și ar fi dat la o parte din toate locurile de cinste din Ardeal pe frații noștri pravoslavnici.

Numai că, până la urmă, când au cercetat să vadă dacă arătările acestea ale liberalilor și averescanilor sunt adevărate, oamenii au dovedit că toate erau mincinoase și că măcar atâta durere și grijă pentru dreaptăcredință câtă e la liberali se găsește și la stăpânirea de astăzi.

Și s-au întors vlădicii noștri cu scârbă de la tulburători. Ba chiar, unul din ei, vlădica Visarion Puiu, episcop la Bălți, în Basarabia, om cu frica lui Dumnezeu, a spus mai ieri că el va ridica glasul în sfatul țării, la Senat, unde este, și va înfrunța pe cei cari cu înșelăciune au încercat să tulbure apele liniștite ale credinței, numai ca să ridice țara împotriva stăpânirii de astăzi.

Și astfel au fost rușinați și în această adunare bisericească liberalii și averescanii, cari toată viața lor nu au știut, și nici acum, după ridicarea țăranilor, nu au învățat, ce e frica de dreptate și scârba de minciună.

Stăpânirea însă are de datorință să ia seama: ca Biserica să fie pusă la adăpost de stricarea asta; pentru că altfel s-ar putea să fie rătăcirea din urmă mai amară decât cea dintâi.

Exces de devotament

Congresul eparhial de la Cernăuți a fost penibil. Cel puțin într-una din înfățișările lui. Cineva a propus o moțiune omagială pentru părintele patriarh. Iar congresul a respins-o.

Acuma, să mărturisim că congresul avea dreptate. Așa că propunătorul moțiunii a căzut într-un exces de... devotament.

Pentru că, să vedeți împrejurările: moțiunea omagială pornea de la faptul că părintele patriarh fusese atacat și insultat într-un ziar politic din București – adică în „Viitorul”, ca să fim mai preciși. Iar excesiv devotatul nostru dorea, nici mai mult nici mai puțin, decât ca congresul eparhial să protesteze împotriva acestor atacuri, depunând la picioarele Prea Fericitului expresiunea sentimentelor de... etc., etc.

Cu totul alături de drum această propunere; pentru că atacurile și insultele fuseseră politice și nu... bisericesti, pentru fapte – făcute sau numai bănuite ca atare – din împărăția diavolului și nu a lui Dumnezeu. Cu ce drept se amestecă, deci, congresul eparhial în acest domeniu?

Și, cu toate acestea, dacă nu formal, cel puțin în fond, sensibilitatea congresiștilor avea motive să se considere sesizată. Atacul „Viitorului” cuprindea și anumite amenințări de ordin bisericesc. Se spunea, anume, ca să vorbim limba-jul de prost crescuți al liberalilor, că, dacă părintele patriarh nu va face ce vor dumnealor, liberalii, apoi își va pierde nu numai locul de regent, dar și pe acela de patriarh, când vor veni dumnealor la putere. La care, evident, congresul ar avea, formal, dreptul a se întreba: de unde își ia un partid politic îngăduința de a se amesteca în cele bisericesti?

Din nefericire însă, dreptul acesta e numai formal. Căci, lăsând la o parte practica vieții noastre ecleziastice, în care nimic nu s-a petrecut în ultimii 50 de ani fără amestecul politicei, acceptând – să nu o uităm, mai ales acum – însărcinarea categoric anticanonică și cu totul împotriva spiritului și literei Ortodoxiei, de membru al Consiliului de Regență.

A fost insultat și atacat, deci, Prea Sfințitul de un partid politic? Desigur, e rău. Dar, ce vreți? „Ale tale dintru ale tale”. Iar dacă congresul eparhial al Bucovinei nu a protestat *atunci*, cu ce drept protestează *acum*?

Ordine trebuie pusă în cele bisericesti? Nu încapă îndoială! Să începem însă de sus!

Autonomie bisericească și acțiune politică

Doi preoți au fost amestecați în tulburările – antisemite sau altfel – din Maramureș. Cazul nu e, din nefericire, izolat. Autoritățile știu că, și altfel,

preoții se agită în chestiuni de acestea lumești, țin cuvântări și trec chiar, pe alocurea, la căi de fapt. Ni se afirmă, și nu am repeta-o, dacă nu am respecta izvorul — atât de extraordinară ni se pare împrejurarea — că uneori chiar amvonul a fost întrebuințat în asemenea scopuri.

Vasăzică, preoții fac politică. Nu este, evident, nici o noutate; dar întâmplările din nordul țării dau faptului acestuia o actualitate care îndreptățește o nouă luare în considerație a chestiunii.

În cazul amintit mai sus știm că unul din preoți a fost mutat; despre ce[lă]lalt ni se spune că a fost chemat la episcopie. Dacă i se va aplica vreo pedeapsă disciplinară, sau totul se reduce la o mustrare —, vom vedea. De altfel, asta nici nu e așa de interesant.

Interesant e, în schimb, faptul că toți ceilalți preoți, pe cari autoritățile îi știu că agită, rămân mai departe la rosturile și... funcțiunile lor. Statul, respectiv Ministerul de Interne sau cel de Culte, neavând în nici un fel dreptul a-i chema la răspundere: sunt preoți, slujitori, deci, ai Bisericii și, ca atare, supuși unei jurisdicții speciale; Biserica Ortodoxă Română fiind autonomă.

Desigur, autoritățile de stat ar putea constata faptele și încunoștința Patriarhia; care, pe căile indicate de statutul Bisericii, ar lua măsuri de rigoare. Dar operația e cu mult prea ocolită pentru ca să fie și eficace; și, pe urmă, să o recunoaștem, problema nici nu se poate pune așa. Ci altfel; și anume:

Biserica este, evident, o instituție autonomă în statul românesc. Autonomia aceasta este, pe de altă parte — în afară de orice discuție —, necesară. Să observăm însă că motivele pentru cari autonomia bisericească a fost socotită necesară, în așa măsură încât statul a renunțat aproape la drepturile lui de suveranitate asupra acestei instituțiuni, nu numai că izvorăsc din natura Bisericii, dar îi și asignează anumite funcțiuni precise, cuprinse în anumite domenii de activitate.

Să precizăm: s-a cerut, de o parte, și s-a acordat, de alta, autonomia Bisericii, pentru motivul că această instituție, administrând și organizând bunuri și puteri spirituale — cari depășesc prin natura lor „veacul” —, nu poate sta sub conducerea imediată a statului, care este o ființă lumească, „seculară”.

Autonomia decurge, deci, din dorința și necesitatea firească a Bisericii de a trage o linie de demarcație netă între cele vecinice și cele vremelnice și de a împiedica imixtiunea celor din urmă în rosturile celor dintâi.

Iată însă că preoții fac politică. Adică, după ce au obținut ca treburile și puterile lumești să nu se amestece în cele duhovnicești, preoții, adică reprezentanții Bisericii, își arogă pentru ei dreptul de a activa în domeniul „secular”.

Noi credem că preoții se înșală; și că mai sunt și imprudenți pe deasupra. Ei își închipuie că statul, atunci când a acordat autonomia Bisericii, deci a renunțat la anumite drepturi ale lui, a făcut-o fără nici o condițiune. Și merg în închipuirea lor așa de departe, încât cred că statul ar fi prea fericit, dacă Biserica ar binevoi să se îngrijească mai de aproape de așezările politice. Nu a fost doar un vlădică acela care a propus înființarea unui... partid clerical în țara românească?

Fără supărare pentru cineva, atitudinea aceasta este aberativă. O dată din punctul de vedere al Bisericii; a doua oară, din punctul de vedere al statului.

1) Lipsa de drept a statului de a se amesteca în treburile Bisericii, dar dreptul Bisericii de a se amesteca în treburile statului decurg în chip logic (din) principiul numit „primatul spiritualului”. Acest principiu, de origine și esență apuseană-catolică, nu este valabil în Biserica noastră Ortodoxă.

Obiecțiunea că preotul are o dublă calitate, de preot și de cetățean, și, ca atare, în virtutea acestei duble calități, e îndreptățit la două feluri de acțiuni nu e fondată. Ea e respinsă de canoane și de spiritul pravoslavnic, pe de o parte; iar pe de alta, această dublă calitate e neutralizată prin faptul că statul nu cere preotului împlinirea tuturor obligațiilor cetățenești (se știe, de pildă, că preoții nu fac armată).

2) Atunci când statul a renunțat, prin acordarea autonomiei, la drepturile lui de suveranitate asupra Bisericii, a făcut-o pentru că a recunoscut acestei instituții o altă structură decât cea a așezărilor lumești. Prin aceasta însă, i-a negat și dreptul de imixtiune în treburile politice, ca una ce administrează o împărăție care „nu e din lumea aceasta”. Pentru stat, deci, autonomia este de ambele părți – reciprocă. Căci, de îndată ce Biserica se coboară între cele lumești, ea cade în domeniul de acționare al statului. Asta e clar.

Încheierea? Una singură. Preoții trebuie să înceteze de a mai face politică. Altfel, statul este îndreptățit a retrage autonomia pe care a acordat-o Bisericii.

Știu că a renunța la politică nu e tocmai așa de ușor. Părintele Roman Ciorogariu, episcopul Orăzii Mari, ridicase odată chestiunea. Nu a avut succes. De ce? Atunci când șeful Bisericii, părintele patriarh, a acceptat a fi regent, în virtutea cărei autorități morale puteai pretinde preotului să nu fie deputat?

Un precedent nefericit nu poate fi însă decât precedent nefericit; și nu o lege. Faptul că s-a greșit o dată – și încă sus de tot – nu îndreptățește persistența în eroare. Să se pună, deci, încă o dată chestiunea. E în interesul cel mai de seamă al Bisericii.

... Și, pe urmă, nu de alta, dar să nu ne pomenim într-o zi că statul ne retrage autonomia!

C. Cezaro-papismul

Cezarismul bisericesc

„... sed is, qui amat primatum genere in eis, Diotrophes, non recipit nos. Și a aruncat asupra noastră vorbe grele, și, ca și cum aceasta nu ar fi fost de-ajuns, nu numai că el nu și-a primit frații, ci a împiedicat pe cei care îl primeau – și îi aruncă afară din Biserică”. O spune Sfântul Ioan în cartea a III-a (9, 10)¹.

Diotrefe – cel de Dumnezeu hrănitul. Știu și eu?

Mai degrabă, un episcop orgolios și despot; care a vrut să înfrângă autoritatea lui Ioan, care a excomunicat creștini, pe cari apostolii îi numeau „frați”, care a încercat excomunicarea chiar a episcopilor ce i se opuneau; care a vrut să fie el singur „Biserica”.

Cezarism.

Sfântul Pavel ridică Biserica pe piatra lui Hristos.

Diotrefe o ruinează, așezându-se pe el în centru.

Sfântul Pavel primește în Biserică pe vinovații Corintului.

Diotrefe acoperă de ocări pe Ioan Evanghelistul.

Diotrefe!

E ca și cum ai reteza capul lui Hristos de corpul Bisericii.

Ca și cum ai ridica o altă Biserică – împotriva celei a lui Hristos.

Căci ai călcat în picioare autoritatea apostolică.

Și ți-ai năpăstuit și urmărit frații.

Așa, Bonavia. Să spunem că nu are dreptate? Nu. Chiar el poate spune lucruri drepte.

Diotrefe și Sfântul Pavel. Opoziția aceasta te îndeamnă să o urmărești. În definitiv, Diotrefe-om stă singur. El este – într-o altă ordine – lumea romană; cu monarhul ei, care e un despot; cu dreptul și cu filosofia ei, care împarte lumea în stăpâni și sclavi.

O lume căreia i se opune Biserica paulinică; în care nu putem vedea decât un *anti-mund*: cu regele lui – un serv umil, Hristos; cu *Evanghelia* lui, garanție a unității speței umane; cu sfinții și tradiția lui, chezași ai imutabilității acestei *Evanghelii*.

Este lumea romană – mai scurt, lumea – de desprețuit? Evident, nu! Dar cine a intrat în Biserică a rupt legăturile cu lumea. Căci lumea își trăiește viața ei, legea ei, căreia nu-i lipsește conștiința colectivă, exprimată în drept și în hotărârea magistraților, care sunt doară servii lui Dumnezeu (*Rom. 13, 1 sq.*).

Dar Biserica este *anti-mund* pentru că stă în capul lumii, pentru că a înfrânt lumea, trecând dincolo de ea.

În fața acestora toate, ce mai însemnează bietul Diotrefe, ce a înțeles din ele Diotrefe!

Și totuși, Diotrefe a fost – și el continuă să trăiască. Dar protestanții nu au dreptate. Cezarismul bisericesc nu a fost inventat la Roma.

O durere pe care ne-o credeam cruțată

Ne-a fost dat, deci, să o vedem și pe asta. La deschiderea Parlamentului, părintele patriarh a arborat o splendidă pereche de... mănuși roșii de mătase. O pereche de mănuși roșii se sprijineau încrucișate pe toiagul arhieresc.

Prelat pravoslavnic cu mănuși roșii? Nu am auzit. Și este o aberație. Știm că portul preoților ardeleni a suferit tot felul de schimbări, sub influența Apusului catolic, de o parte, a nordului protestant, de alta. Roșul învârstează astfel, prin abuz și prin lipsa de înțelegere pentru frumusețea și adâncă semnificație simbolică a hainei bizantine, îmbrăcăminte fraților noștri preoți din Ardeal.

Dar ca însuși părintele patriarh, șef suprem al Ortodoxiei românești, și, de bună seamă astăzi, prin împrejurări mai mult decât prin meritele noastre proprii, cel dintâi dintre patriarhii pravoslavnici, să arboreze mănușa roșie cardinalicească – iată, în adevăr, un fapt EXTRAORDINAR.

Și trist – trist de ți se sfășie inima.

Nu numai din pricina caracterului blasfemiatoriu și apostat împotriva unei tradiții pe care nimeni nu are dreptul să o ignoreze sau să o insulte, desconsiderând-o. Ci, mai ales, și din pricina situației pe care un asemenea gest ne-o creează în lumea creștină.

Să spunem că și negrii doară umblă în pielea goală, dar cu guler scrobit și țilindru pe cap? E prea puțin. Mănușile roșii trase pe mână de un prelat ortodox – când e și cap suprem al Bisericii – însemnează mărturisirea categorică a inferiorității noastre, recunoscute în deplină umilință, stingherită de noi înșine.

Ne-a orbit strălucirea lumească a Apusului catolic și maimuțărăm. Uitând că acolo toate lucrurile acestea își au rosturile și semnificația lor precisă, peste care nu se poate trece, dar care nici nu se poate generaliza.

Ați auzit, creștini pravoslavnici! Părintele patriarh are mănuși de mătase roșie! Nu ne mai ajunge concentrata noastră sobrietate bizantină, stilul pur al Răsăritului, emoționant în simplitatea lui hieratică. Nu ne mai ajunge pentru că nu-l mai înțelegem.

Și astfel, din ignorarea Tradiției noastre, element constitutiv al trupului mistic al lui Hristos; din lipsa noastră de mândrie ortodoxă; din mentalitatea noastră de barbari și de robi, cari uităm că există o civilizație și o cultură a Răsăritului – mai strălucită, mai adâncă și mai răscolitoare de suflete decât cealaltă –, ai cărei moștenitori suntem, vine stricarea cea mare în Biserică.

O știam și eram îndurerați. Dar ca însuși șeful Bisericii să depună mărturie de dependență față de Apus – iată o durere pe care ne-o credeam cruțată. Mai e ceva în paharul amărăciunilor?

Cezaro-papism

Mișcarea de alunecare pe planul înclinat al catolicismului, în care a intrat Biserica Ortodoxă Română, e departe de a lua sfârșit. Toate încercările noastre de a atrage atenția de la caz la caz asupra acestei primejdii au rămas zadarnice. E și greu, de îndată ce, în ierarhia noastră bisericească, nu mai există duh pravoslavnic. Diavolul stăpânirii lumești a pătruns în toate încheieturile Bisericii și, dacă îl gonești dintr-un loc, astupând o gură de iad, el apare în altă parte. E o muncă de Danaide.

Ieri, erau mânușile de mătase roșie, de cardinal, ale părintelui patriarh. Astăzi, proiectul de regulament al Patriarhiei, făcut de d-l doctor I. Matei. Că acest d-l Matei — știți, bărbatul d-nei Sanda! — este un personagiu nefast, am mai spus-o mai demult și în repetate rânduri. Prin împrejurări pe cari nu le cunoaștem însă, a devenit unul din indispensabilii părintelui patriarh. Și asta e suficient pentru ca acțiunea lui de infestare a Bisericii să continue, nesupărată de nimeni.

Astfel, s-a ajuns să i se încredințeze redactarea regulamentului de care vorbim. Iar d-l Matei, teolog absolut, moaie pana nouă în călămară și scrie: Art. 1. Capul Bisericii autocefale Române este I. P. S. Sa Patriarhul.

Patriarhul — cap al Bisericii Ortodoxe? Noi știam că o asemenea erezie e condamnată în pravoslavie: cezaro-papism. Noi știam că, așa cum mărturisim și în Simbolul credinței („... Și într-una sfântă, SOBORNICEASCĂ ȘI APOSTOLICEASCĂ Biserică...”, auzi, domnule Matei, nu „in unam sanctam, APOSTOLICAM...”¹), capul Bisericii Ortodoxe Române este Sfântul Sinod.

A așeza în fruntea Bisericii autoritatea personală a Patriarhului este o aberație. Se simte în organizația noastră nevoia unei autorități vecinic prezente? Este Sfântul Sinod o adunare care se mișcă greu și nu poate ține ședințe în permanență? Foarte bine. Să se delege atunci un sinod restrâns, compus din 5–6 chipari, cari să se adune o dată în fiecare săptămână. Dar cap personal, nu!

E timpul să ne întrebăm încotro mergem. Într-un așa de scurt timp, trei manifestări caracteristice: BUST patriarhal, MĂNUȘI ROȘII cardinalicești și acum, CAP ALB. Se poate o mai categorică scâldare în apele papistașilor?

Altă manifestare cezaro-papistă

Nu s-a dat nici un comunicat încă în legătură cu „Ordinul Patriarhul Miron”, despre care am scris în această foaie. Mărturisim că, deși informatorul nostru era un om cu totul serios, care ne declara că văzuse cu ochii lui brevetul și declarația în mâinile unui fericit decorat, voiam să nădăjduim că, totuși, lucrurile ar fi altfel. În această nădejde dădusem în public vestea. Și așteptasem o dezmințire. Dezmințirea nu a venit. În schimb, am primit știri complementare: că ar mai fi și cutare decorat.

Vasăzică, există „Ordinul Patriarhului Miron”. Nu un ordin călugăresc, ci o decorație, pe care o conferă părintele patriarh. Și nu o decorație pe care o conferă în calitate de regent, ci în calitate de patriarh.

Anomalia este evidentă. Dreptul de a institui și conferi ordine în țara românească este stabilit prin textul precis al Constituției. El este o prerogativă regală și, ca atare, mărginit la Coroană. A institui noi ordine însemnează a te substitui prerogativelor regale. Ceea ce, în termenii gravi ai justiției, este indicat sub vocabula de „crimă de stat”.

Cum se rezolvă această chestiune din punct de vedere al statului este însă o problemă care nu ne interesează aci. Unde, precum se știe, ne preocupă trebile Bisericii. Interesantă e însă întâmplarea pentru stabilirea profilului Ortodoxiei noastre. Și anume, ea face parte din seria de manifestatii cezaro-papiste, pe cari și le înlesnește de o bucată de vreme autocefalia românească.

Noi știm că, de când ierarhia noastră ecleziastică a pierdut simțul Ortodoxiei, nu ne mai putem aștepta la acte precis pravoslavnice. Ne-am învățat, deci, să nu protestăm la toate indiciile catolicizante ale acțiunii acestei ierarhii. Constatăm însă că cezaro-papismul preoților noștri nu e un sistem. Ci numai o serie de acte dezordonate, care, toate, au la bază un interes, o ambiție sau o poftă de stăpânire personală. Și asta trebuie să o subliniem.

Dacă ierarhia noastră crede că nu-i mai ajung procedeele ortodoxe, să o spună. Dacă, spre mai marea slavă a lui Dumnezeu, ar avea nevoie de mai multă libertate încă, decât îi acordă încadrarea statului lumesc, să se despartă de acest stat, devenind o unitate de sine stătătoare, cu o viață proprie, cu legi proprii.

Dar așa — nici pește, nici carne —, nu. Eu știu că ierarhia noastră este elastică. Îmi aduc aminte a fi cinat odată la un înalt prelat, în prima săptămână a postului, cu icre moi, morun la grătar și miel la frigare. Dar toate au o limită.

Nu se poate începe și la noi o operă de purificare?

... Și totuși, eu nădăjduiesc că nu există „Ordinul Patriarhului Miron”. De ce nu ni se spune oficial?

Zece mii de lei și o pastorală

Cu atât a răspuns Î. P. S. părintele Miron, Patriarh al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, la năprasnica urgie de la Costești. Despre cei zece mii de lei trimiși ca ajutoare nu vom vorbi; atâta îngăduie, probabil, bugetul părintelui patriarh, apăsător cum e și de veniturile patriarhicești, mitropolitane și arhieresti, și de cele ale regentei. Mai la urma urmelor, și polul săracului și gologanul patriarhului-regent, la Dumnezeu, tot atâta prețuiește. Căci de seamă e mai ales mișcarea sufletului din care pleacă obolul.

Iar sufletul de arhipăstor al părintelui patriarh se vede din scrisoarea pe care a îndreptat-o către credincioși, cu acest sfâșietor prilej. Am citit-o cu atenție și cu deferență cuvenită. Să o aprobăm? Nu.

1) „Nenorocirea fatală” – cum zice pastorală – s-a întâmplat la Costești. Adică, în Eparhia Argeșului. Argeșul își are episcopul lui; pe P. S. Nichita¹. Cu ce drept se amestecă părintele patriarh într-o eparhie străină de cea a Î. P. S. Sale e de neînțeles. Totuși, o face. Și anume, cu atâta grabă, că ai impresia că prilejul era așteptat de multă vreme.

Așezarea Bisericii noastre este sinodală. În virtutea ei, fiecare episcop este stăpân nediscutat – și fără altă autoritate superioară decât cea a Sinodului – în eparhia lui. Patriarh, mitropolit sunt ranguri, nu funcțiuni administrative; sau, în orice caz, nu funcțiuni administrative superioare episcopatului. Părintele patriarh știe lucrurile acestea, elementare în Ortodoxie. Dar nu le înțelege. Sau ar vrea ca ele să fie altfel. Părintele patriarh ar vrea, anume, ca Patriarhatul să reprezinte o autoritate administrativă supremă. Și de aceea nu pierde nici un prilej pentru a face gesturi cari să-l impună ca atare. Astfel, pastorală – care, după cum am arătat, depășind canoanele, se ocupă de un fapt petrecut în altă eparhie – spune: „... în scopul acesta – considerând urgența cazului – dispunem următoarele: 1) În Duminica Tomii să se officieze în toate bisericile Patriarhiei...”. Și pe urmă se înșiră diverse recomandări.

„În toate bisericile Patriarhiei”, asta însemnează în toate bisericile ortodoxe din țara românească. Cu alte cuvinte, părintele patriarh dă dispozițiuni cari ar trebui să fie respectate în toate eparhiile din țară. Dar, atunci, unde mai este autonomia episcopală?

Nu e numai atât însă. La punctul 3, pastorală spune: „... cu consimțământul chiriarhilor respectivi, îl generalizez ca poruncă strictă pentru toate bisericile din Patriarhie...”. Ce însemnează „cu consimțământul chiriarhilor respectivi”? A luat în prealabil părintele patriarh consimțământul chiriarhilor? Nu. Practic și canonic, o asemenea generalizare, „cu poruncă pentru toate bisericile din Patriarhie” nu se poate face decât dacă părintele patriarh ar avea o împuternicire specială în acest sens de la Sfântul Sinod. Această împuternicire nu o are însă. Cu ce drept se substituie atunci Î. P. S. Miron autorității Sfântului Sinod?

Noi ne dăm seamă de gravitatea lucrurilor pe care le spunem. Afirmăm, totuși, că o asemenea tendință de a se ridica deasupra episcopilor și de a se substitui sinodului este o alunecare spre cezaro-papism; și nu credem că patriarhul unei Biserici Ortodoxe își poate îngădui asemenea gesturi de stricător de lege.

2) Nu ne vom opri asupra stilului în care este scrisă această pastorală. E un stil de ordonanță polițienească. Și încă. Pentru că suntem siguri că, într-o împrejurare analoagă, d-l gen[eral] Nicoleanu, de pildă, ar fi găsit accente mai sufletești pentru a se adresa oamenilor. Vom întârzia însă asupra unui pasaj caracteristic, care pune într-o lumină crudă Ortodoxia Prea Fericitului Miron. Iată textul:

„Din acest trist caz, se îndatorează cucernicii preoți a convinge pe evlavioșii creștini despre hiperzelul lor, de a folosi mai multe lumânări decât admite spațiul bisericilor și starea sanitară a aerului, care adeseori se umple de veninul parafinei, din care sunt falsificate lumânările. Ofranda creștinilor pentru vii și morți se poate face și prin un ajutor dat săracilor, văduvelor, orfanilor, pentru

repararea bisericii, pentru procurarea unui obiect necesar, a unui rând de odăjdii, cumpărare de cărți cu cuprins educativ etc.”

A aprinde lumânări, asta e hiperzel. Iar ofranda – se poate face și prin ajutor dat!... Vai, părinte patriarh, ce înțelegere pentru duhul Ortodoxiei! Seriai rându-rile acestea tocmai în ziua sâmbetei, când îl coborăserăm în groapă pe Hristos, după ce, la Prohodul Lui, cântaserăm cu toții grozava înfruntare a lui Iuda: „De iubești pe săraci și de mir te scârbești, ce se varsă curățind multe suflete, apoi cum pe aur Mântuirea vinzi?”.

Nu mă îndoiesc, Prea Fericite, că „iubești pe săraci”, de îndată ce îndemni la ajutorarea văduvelor. Dar de ce „de mir te scârbești”, socotind că a folosi mai multe lumânări e hiperzel?

Noi, Î. P. Sfințite, am trăit aci, între hotarele țării vechi, mici, slabi, păcătoși și necăjiți. Dar era un duh al Ortodoxiei, de care nu s-a atins nimeni. Să fim, deci, lămurii: nu ne-am adus cap al Bisericii de peste munți, pentru a încălzi în Palatul Patriarhal cezaro-papismul autorității personale, cu înlăturarea sinodului și protestantismul faptelor bune, cu înlăturarea cultului.

Răspicat!

Tot despre „Zece mii de lei și o pastorală”

– Răspuns ziarului „Universul” –

Ziarul „Universul” se ocupă de articolul meu, apărut sub titlul de mai sus, în numărul de sâmbătă al acestui ziar și, făcându-mi proces de intențiuni, crede că poate spune că am recurs „la o interpretare sofistică a pastoralei, spre a ajunge la concluziuni ciudate”.

Cum nu florile de polemică, mai mult sau mai puțin izbutite, interesează, ci chestiunea însăși, mă grăbesc a răspunde la întâmpinările de fond, trecând peste ceea ce preopinental meu ar vrea să înfățișeze ca ghimp.

Am afirmat:

1) că părintele patriarh dă ordine în legătură cu fapte petrecute în alte eparhii; ordine pe cari le-ar vrea valabile pentru toată Patriarhia românească. Că, prin această atitudine, încalcă drepturile de autonomie ale episcopatului și tinde să instituie un fel de autoritate supremă *personală* în Biserica *sinodală* românească. Și am calificat aceste tendințe cu numele de cezaro-papism;

2) că părintele patriarh dă preferință elementelor de asistență celor culturale în viața religioasă a populației noastre. Și am calificat aceste preferințe cu numele de protestantism.

Ce răspunde „Universul”?

ad 1: a) că, prin statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, se stabilesc anumite cazuri, cari evidențiază dependența episcopului de mitropolit. Și că, în virtutea acestui spirit, părintele patriarh era îndreptățit „după canoane” să dea pastorală cu pricina.

Răspundem: mai întâi, nu se poate demonstra caracterul ortodox al unei poziții prin concordanța ei cu statutul Bisericii noastre, pentru simplul motiv că statutul acesta nu e ortodox, ci protestant; și habar nu are de duhul Ortodoxiei.

În al doilea rând, să ni se citeze textele din acest statut care, în speță, anulează autonomia la care ne referim noi.

Și, în sfârșit, să ni se spună: cari sunt canoanele la cari se referă preopinentul nostru? Să o lămurim noi: nici textele, nici canoanele acestea nu există;

b) că părintele patriarh nu avea nevoie să consulte Sfântul Sinod în această chestie, deoarece nu era vorba de o chestiune dogmatică.

Preopinentul nostru se face a nu înțelege. Nu era vorba de o chestiune dogmatică? Ba da, de îndată ce actele personale de dispoziție asupra întregii Biserici românești ating dogma *soborniciei* Bisericii noastre;

ad 2: că Ortodoxia nu are nimic de-a face cu numărul lumânărilor și nici cu felul ofrandei.

Asta este o părere absolut personală a preopinentului meu, pe care nu știu câți ortodocși și cel fel de ortodocși o împărtășesc. Eu mențin afirmația: că precumpănirea „faptelor bune” asupra elementului cultural este caracteristică protestantismului. Și susțin că această afirmație este un adevăr elementar, cuprins în orice manual de simbolică.

... De unde rezultă însă că, atunci când am caracterizat spiritul din care porcede pastorală părintelui patriarh drept cezaro-papist și protestant, nu am făcut nici o sofismă.

Dacă preopinentul meu are nevoie încă de lămuriri, i le voi da, aducând fapte noi, mai grave încă.

Un conflict de autoritate

Un nou conflict de autoritate. Pe aceeași linie a cezaro-papismului, de care ne-am împiedicat prea des în ultima vreme. Să vedeți de unde a pornit. Părintele patriarh e din Toplița. Acolo, cum se cuvine unei fețe călugărești ajunse în ceas de mare cinste, a făcut un schit. Iar lângă schit și-a cumpărat, mai acum în urmă, o casă. Î. P. S. Miron iubește cu deosebire acest schit; în care își va petrece restul zilelor, atunci când nu va mai fi decât simplu călugăr. De aceea l-a luat nu numai în deosebită grijă, dar l-a păstrat chiar sub jurisdicțiunea Patriarhiei.

Toplița stă însă în eparhia P. S. Ivan, episcopul Vadului, Clujului și Felea-cului. De aceea, părintele patriarh a și adresat eparhului din loc o scrisoare, aducându-i la cunoștință înalta sa hotărâre. Demersul era absolut necesar, date fiind raporturile canonice între diferitele scaune episcopale. Până în momentul de față însă, părintele Ivan al Clujului nu a răspuns nimic în scris. Iar în vorbă a spus că ceea ce vrea Î. P. S. Patriarh nu se poate. Și nu se poate categoric; pentru că se opun canoanele. Acum, canonic, lucrurile sunt, evident, de partea

părintelui episcop. Tot ceea ce, bisericește, se întâmplă într-o eparhie se ține de episcopul din loc; exclusiv. E, deci, din acest punct de vedere, imposibil ca o mănăstire la Toplița să intre în jurisdicția Patriarhiei.

Patriarhul, după cum am mai lămurit-o, nu are nici un drept de imixtiune în altă eparhie decât cea pe care o conduce în calitate de episcop și nu e, administrativ, un for mai înalt peste episcopi. A judeca sau proceda altfel e cezarpapism.

Rămâne însă o altă soluție, pe care am susținut-o aci în mai multe rânduri. Dacă Î. P. S. Patriarh dorește cu tot dinadinsul să-și păstreze un drept de jurisdicție asupra schitului de care e vorba, nu are decât să reia pe seama sa ideea înființării unui episcopat călugăresc al Patriarhiei, după pilda episcopatului militar, o soluție tot atât de canonică cât e și a acestuia din urmă.

Sau, dacă nu, să închine schitul în chestiune Patriarhiei din București sau unei mănăstiri atârănătoare de Patriarhie. Exemplul nu e fără precedent în trecutul ortodox, în ce privește Patriarhia Ecumenică, după cum e dovedit cu atârarea mănăstirilor românești celor din Muntele Athos, în trecut. Există, de fapt, și precedente curat românești.

Multă vreme, Mitropolia Ungro-Vlahiei a păstorit drepturi de jurisdicție asupra a două mănăstiri din Argeș și Vâlcea.

Ar fi o soluție.

4. BISERICĂ ȘI NEAM

Biserică și națiune

În ultima vreme am avut prilejul să asist, într-un cerc de oameni ai Bisericii, la o discuție asupra naționalității și Bisericii. Este foarte ciudat să constăți cum noua noastră formă de cultură falsifică spiritul și pervertește în noi puțința de a lua contact cu realitățile. Am auzit, cu prilejul amintitei discuții, toate locurile comune cari obișnuiesc a se debita în dizertațiile gimnaziștilor noștri: „Biserica ne-a salvat naționalitatea”; „statul uită că este un stat național și, ca atare, trebuie să protegiască Biserica” etc., etc.

Îmi aduc aminte să fi citit odată, în Leontiev¹, mi se pare, constatarea că în Grecia modernă Ortodoxia este cu mult mai consistentă și mai solid ancorată în sate decât în Atena însăși, unde un fel de raționalism superficial nu se mai poate ridica la înălțimea vechii tradiții culte teologice. Observația cred că are valoare generală pentru toate țările ortodoxe (cu excepția, poate, a Rusiei dinainte de război). Cum se explică acest fapt?

După toate probabilitățile, expansiunea ideii moderne de stat și de națiune stă la originea acestei transformări. Eu nu contest, în nici un fel, că Biserica a contribuit în trecut la menținerea statului și a națiunii. Am impresia însă că formulele acestea, așa de banale și de „evidente” astăzi în cursivitatea lor, nu mai reflectează nimic din realitate. Ba, ceva mai mult încă: dacă ar fi să le strângem sub un control mai sever, ar trebui să constatăm că ele sunt de-a dreptul false.

Ele erau valabile în trecut; atâta timp cât „stat”, „națiune”, Biserică ș. c. l. nu erau abstracțiuni diferențiate, ci reprezentau puncte de vedere asupra realității, care e *una* și care închide în ea statul, națiunea și Biserica într-o unitate organică indisolubilă. În momentul însă în care mentalitatea modernă a aplicat

acestei realități metoda științifică a conceptelor, ea a început să confunde diversele aspecte ale realității cu tot atâtea realități discrete, existând fiecare pentru ele, deși, evident, în anumite raporturi. Cu aceasta, unitatea organică a vieții s-a disociat și fiecare din aceste „aspecte” a căpătat tendința de a trăi oarecum pe cont propriu. Ceea ce s-a și întâmplat.

Dar această îmbucătățire a realității a avut ca rezultat coborârea vitalității reale. Ca *idee*, fiecare din amintitele aspecte s-a precizat, a devenit conștientă și a circulat; mai mult decât înainte. Ca sursă creatoare de valori, ele s-au închiruit. Desfășurarea vieții lor, pusă sub egida independenței, a luat drumuri noi; legătura dintre ele s-a pierdut din ce în ce mai mult; și nu rareori unul a devenit piedică pentru celălalt. De aceea, religiozitatea – ca și naționalitatea de altfel – a rămas mai puternică în sate, unde viața nu a luat cunoștință de ea însăși și unde noua mentalitate științistă nu a pătruns.

Prietenii mei preoți vor înțelege acum: statul actual, națiunea actuală nu mai sunt solidare cu trecutul, ele sunt altceva. Formulele cu Biserica și națiunea sunt perimate. Să căutăm altele.

O afirmare a nației

Părintele episcop Ivan al Clujului m-a chemat azi o săptămână în orașul său de scaun. Credeam că aş fi putut fi – măcar printr-o conferință publică – de folos și de ajutor frumoasei catedrale episcopale ortodoxe, pe care râvna sa creștină se trudește de ani de zile să o ridice în capitala Ardealului.

Am fost, și cu îndatoririle pe cari mi le simt față de Biserica adevărată – nu cea cu care, din nefericire, sunt în ceartă vecinică –, și cu bucuria care mă întovărășește în rarele mele călătorii ardelene.

Nu știu care va fi fost roada trecerii mele prin Cluj. Datoria noastră e să facem ceea ce credem că e bine, fără a cumpăni dinainte rezultatele. Pot spune însă că Biserica de acolo are nevoie de ajutor, și încă grabnic. Căci se lucrează încet. Abia 30 de oameni sunt zilnic pe schelă și peste scheletul de beton armat abia s-a așezat piatra de temelie și la cupolă. Mijlocul se cascadează gol, ca o gură flămândă și nesățioasă.

Câți ani sunt de când s-a început, nu mai știu. Dar sunt mulți. Și dacă lucrările vor continua în același tempo, apoi de bună seamă că numai copiii noștri vor apuca târnosirea ei. Și e păcat. Pentru că ortodocșii din Cluj sunt oameni harnici. Biserica de pe deal – singura casă de închinare pravoslavnică – e cu totul neîncăpătoare pentru credincioșii cari vin din ce în ce mai mulți și cari, în Dumineca trecută, când am ajuns eu, stăteau afară în burniță, pentru că nu puteau pătrunde de atâta îmbulzeală.

Și, pe urmă, mai e ceva. Catedrala ortodoxă a Clujului, înfipă acolo în inima orașului unde e, însemnează, peste toate celelalte lucruri, o mândră afirmare

a nației noastre. Construcția aceasta nu poate să lăncezească, deci, între altele, și pentru că nu e bine ca terminarea ei să ajungă pentru străinii de acolo. „Când s-o isprăvi Biserica lui Ivan” a început să însemneze pentru unguri ceva cam ca: „La Paștele calului”, „La Sfântul așteaptă” sau „Când o înflori patul puștii”. E frumos? Și cui folosește?

Sforțarea părintelui episcop e neînchipuită. În așa măsură, încât expresia „Biserica lui Ivan” nu e decât prea la locul ei. Dar Î. P. S. Ivan nu poate fi lăsat singur – pentru că singur nu o poate duce la capăt. Nu am fost niciodată un prea călduros partizan al sprijinirii Bisericii prin bugetul statului. Dar aci lucrurile se schimbă. Ardealul a dat. Șapte milioane au fost adunate prin râvna părintelui episcop. Să mai dea și țara cealaltă! Să dea, deci, statul. Și repede!

A fi „bun român”

Întâmpinarea, plină de dorința sinceră a unei lămuriri, pe care colegul meu de învățământ, d-l profesor Frollo, a publicat-o în această foaie în apărarea românilor catolici¹, ne dă prilejul să revenim asupra unor chestiuni pe cari noi, la „Cuvântul”, le socotim drept fundamentale.

D-l Frollo se întreabă surprins și oarecum îndurerat: de ce și de unde îndârjirea unor cercuri ortodoxe împotriva românilor de confesiune romano-catolică? Adică cum, un catolic nu poate fi un „bun român”? Și nici nu mai așteaptă răspunsul; căci dreptatea atitudinii d-sale îi apare ca evidentă.

La prima impresie, desigur! Dar numai la prima impresie. Căci, în fond, chestiunea, așa cum e pusă de d-l Frollo, și în genere de toți românii catolici sau numai catolicizanti, este cu mult prea puțin precisă pentru a putea contribui la lămurirea problemei.

În adevăr, oricât de paradoxal s-ar părea, toți românii catolici sunt în măsură a răspunde victorios la întrebarea dacă un catolic poate fi un „bun român”. Nici unul însă nu se oprește la chestiunea mai simplă – dar cea relevantă – dacă un catolic poate fi „român”. *Et pour cause*²! Căci a fi „bun român” este, sub raportul etnic și spiritual, mai puțin decât a fi „român” pur și simplu. Dar ceea ce, în adevăr, atinge miezul problemei noastre nu e chestiunea bunului român, ci a românului.

Să ne lămurim. „Bun român” este o noțiune foarte vagă, foarte complicată și foarte confuză. Ea închide un element de valorificare morală, unul de încadrare politică și, în ultimă analiză, unul de apartenență spirituală.

Bercu Solomon, din târg de la Pașcani, care muncește de dimineată până-n noapte, care își plătește regulat birurile și e respectuos de legile țării, care a fost în război și și-a împlinit însărcinările cu convingerea fermă că e dator să o facă, este, desigur, un „bun român”.

Samuel Micu, cărturarul ardelean, care a mers după învățătură la Roma, a adus de acolo dovada latinității noastre și a contribuit ca nimeni altul la definierea, la delimitarea conștiinței noastre naționale, este, iarăși, un „bun român”. Și tot așa, pentru a ne ține în istorie.

Ion Brătianu-tatăl, care a construit armătura statului românesc modern și urmărit, cu o putere vie încă în copiii lui, instăpânirea românilor asupra statului și avuției din coprinsul lui, a fost un „bun român”.

„Buni români” toți acești trei, fără îndoială. Dar și români? Aci o nodul cheiunii. Să nu mai vorbim de Bercu Solomon, săracul, deși poate cel mai patetic dintre toți. La el situația e clară: „bun român”, adică bun cetățean al statului român, în cea mai largă accepțiune a cuvântului. Pentru asta însă nu e nevoie să fii numai decît român, nu? După cum nu e Bercu Solomon; deși nu este exclus ca acesta să fi murit în război, cu liniștea detașată și lipsită de retorism a celor care au conștiința împlinirii unei datorii față de o realitate colectivă, care îi înglobează și îi depășește.

Cazul lui Samuel Micu e ceva mai complicat. Călugărul acesta papistaș este unul din ctitorii conștiinței românești. S-ar putea oare pune la îndoială românismul lui? Și totuși, se poate. Eu nu vreau să cercetez aci dacă Samuel Micu a fost sau nu român cu adevărat. Cred însă să pot afirma că nu e nevoie să fii român, ca să faci ce a făcut Micu.

Iată, mai anul trecut, ne-a cercetat, aci, în București, un englez, colonelul Wedgwood. Wedgwood este un englez de baștină. Neamul lui fabrică porțelanuri de vreo două sute de ani. Colonelul nostru este însă... ziarist. Poate că puțini oameni au făcut pentru conștiința etnică și pentru naționalismul evreu cât a realizat Wedgwood, acest stăruitor și îndărătnic militant al sionismului. Care e însă situația lui?

Dacă ar fi locuit în Palestina ar fi fost, desigur, un „bun evreu”. Este el însă, pentru asta, și evreu? Evident, nu!

... Iată, deci, cum cazul lui Samuel Micu devine irelevant.

Mai rămâne cel al lui Ion Brătianu-tatăl. Exemplul colonelului Wedgwood este și aci hotărâtor. S-ar putea totuși ca el să nu epuizeze fondul cheiunii; de aceea vom insista.

E incontestabil că Ion Brătianu a voit să fie român. *A voi să fii român* nu însemnează însă și *a fi* român. A fi român însemnează o stare naturală, o formulă de echilibru a existenței din care decurg, prin însăși desfășurarea vieții, anumite forme. Un bob de grâu, dacă îl îngropi în pământ, la umezeală, încolțește și dă fir. Un anumit fir, cu o anumită dezvoltare, necesară, mai dinainte determinată de însăși structura bobului de grâu. Așa se petrece și cu „românia” noastră. A fi român însemnează a avea o anumită plămadă, din care decurg cu necesitate absolută anumite atitudini și gesturi. Voința noastră nu are nimic de zis în această împrejurare; pentru că noi *nu ne putem depăși în chip normal pe noi înșine decît încetînd a mai fi noi înșine*.

Prin urmare: Ion Brătianu-tatăl a construit statul nostru modern. Este acest stat în adevăr românesc? Dacă da, atunci, desigur, Brătianu a fost în adevăr

român. Dar dacă statul nostru modern nu e cu adevărat românesc? Atunci lucrurile se schimbă: Ion Brătianu a fost „bun român”, adică a avut cele mai bune intențiuni pentru poporul și statul nostru, dar „român” nu a fost. După cum nu e grâu sămânța care sfârșește prin a purta un spic de orz.

Iată, deci, adevăratul cadru al problemei. Catolicii români revendică pentru ei calitatea de a fi „buni români”. *Es ist zu viel des Guten*³. Noi ne-am mulțumi numai cu răspunsul la o întrebare... mai modestă: *Buni români* puteți fi și, desigur, sunteți. Sunteți însă și *români*?

O vom lămuri tot noi.

Noi și catolicismul

Dacă părintele Rusu nu ar fi astăzi episcop¹, ci ar continua să conducă la Blaj foaia greco-catolică „Unirea”, este sigur că articolul meu de ieri și, în genere, toate considerațiunile cari vor urma pe această temă ar fi căpătat o întâmpinare cu deosebire virulentă. Așa, avem cel puțin certitudinea că o discuție, dacă va fi, se va păstra în limitele unui respect reciproc și a unei bune credințe cari, singure, pot înlesni dacă nu un acord — cel puțin o lămurire cinstită a punctelor de vedere care stau în prezență.

Eu recunosc că tema este delicată. Și că, pentru niște oameni ca românii catolicizanți, catolici de-a binelea, sau numai „uniți”, cari sunt încredințați nu numai că ei sunt români cu adevărat, dar că ei reprezintă forma eminentă a românismului și cari consideră absența noastră de la închinarea față de Roma drept una din cauzele stării noastre de înapoiere, iar „unirea”, ca una din binefacerile cu cari Dumnezeu a învrednicit neamul nostru, afirmația care se desprinde deja din rândurile mele (că, anume, ar fi o antinomie sau cel puțin o incompatibilitate între calitatea de român și cea de catolic) poate apărea drept iritantă. Cum însă nu scriu ca să irit și cu atât mai puțin ca să insult pe cineva, ci numai ca să lămuresc, nu pot evita această discuție, pe care o socotesc ca purtând asupra uneia din cele mai de seamă probleme ale spiritualității românești; cu atât mai mult cu cât discuția îmi e oferită de catolici.

Și, revenind la... berbecii noștri; pentru a strânge mai de aproape problema, vom repeta cele ce, credem, am stabilit: că, anume, poate fi cineva „bun român” fără ca neapărat să fie „român”; calitatea aceasta de „bun român” fiind oarecum exterioară românismului și neindicând decât o atitudine, să zicem, amicală, afirmativă față de realitatea rumânească.

De aci urmează însă că romano-catolicii nu dovedesc nimic în legătură cu tema pusă în discuție, atunci când stabilesc că un catolic poate fi și „bun român”. Pentru a-și justifica situația de români și catolici, și mai ales pentru a crea o îndreptățire atitudinii lor categoric prozeliste, ei ar trebui să arate că poți fi catolic și român. Asta însă e mai greu de dovedit. Și iată de ce.

A fi român, turc sau englez înseamnă a sta într-un raport de apartenență și participare în același timp față de o realitate colectivă, națiunea; care te depășește, dar care constituie însăși rațiunea suficientă a existenței tale ca român, turc sau englez. Realitatea aceasta colectivă este, după natura ei, o unitate spirituală; iar după structura ei organică, o comunitate de iubire.

(Formal – mai exact, fenomenologic, structural, există o izbitoră asemănare între națiune și Biserica creștină.)

Așa fiind, nu poate fi cineva român, de pildă, decât dacă participă în chip efectiv la „românia” – dacă, cu alte cuvinte, realizează în concret, în individual, structura organică spirituală a cărei depozitară, în esențial, e națiunea noastră.

Națiunile sunt însă realități istorice. Ele iau naștere în spațiu și în timp; și sunt condiționate, ca atare, de tot ceea ce cade sub categoria individuației. Atitudinea unui popor față de Dumnezeu, felul în care el trăiește nu numai legătura lui cu Divinitatea, dar chiar Divinitatea însăși, face parte integrantă din structura intimă a națiunii.

Eu nu ignorez că, în această privință, există o cunoștință revelată, din a cărei codificare ies dogmele. Dar nu e mai puțin adevărat că, deși dogmele sunt, în însele, adevăruri neschimbătoare, absolute, există totuși o istorie a dogmelor; ceea ce înseamnă că adevărul revelat poate fi deformat prin presiunea realităților istorice. De aci și existența diferitelor religii și a diferitelor confesiuni înăuntrul unei aceleiași religii.

Noi nu discutăm aci chestiuni de religii, ci de etnicitate. Așa fiind, putem să lăsăm la o parte întrebarea dacă există în genere cunoștință revelată, nealterată de intervenția elementelor istorice sau dacă între catolicism și Ortodoxie prima sau cea din urmă reprezintă adevăratul creștinism.

Ne e suficient, pentru lămurirea problemei în dezbatere, să constatăm că există catolicism și Ortodoxie ca realități istorice distincte, întâi; și al doilea, că, în chip natural, istoricește, românii sunt, în marea lor majoritate – deci în *normalitatea lor* – prezentă și trecută, ortodocși.

Cu aceasta însă chestiunea e strânsă pe ultima ei poziție.

De îndată ce confesiunea, realitate istorică, face parte integrantă din cealaltă realitate istorică, națiunea, urmează că în definiția noțiunii „român” și în constituția realității „român” intră ca notă, respectiv componentă, esențială, Ortodoxia. A fi român, nu „bun român”, ci român pur și simplu, înseamnă a fi și ortodox. În același fel în care, de pildă, animalul „cal” este și „patruped”.

Iată însă, unii români găsesc că Ortodoxia nu e bună; și trec la catolicism. Este evident că avem a face cu o operație de grefă, de altoire. Întrebarea este: în momentul în care am devenit eu catolic, mai sunt și român? Cu alte cuvinte: a atins această operație de înlocuire a Ortodoxiei prin catolicism o componentă esențială sau numai una accidentală a „rumâniei”? Sau, mai simplu și mai general: este confesiunea în genere o notă esențială a națiunii sau nu?

Iată o întrebare de care depinde soluția antinómiei dintre universalismul romano-catolic și particularismul național.

Sortii de izbândă a noii ofensive catolice

Cineva îmi atrage atenția asupra inactualității temei pe care am luat-o în dezbatere. Inactuală? E numai o impresie. Și, în orice caz, o judecată nu poate fi formulată acum asupra chestiunii, atâta vreme cât nu s-au văzut ultimele consecințe.

Aș concede altceva. Că discuția e prea teoretică, prea abstractă. Asta se poate. Dar nu e nimic de făcut. Sunt cazuri în care tema ne impune și nivelul, și maniera dezbaterii. Și acesta e un asemenea caz.

Criteriul de selecțiune a problemelor pe cari le luăm în cercetare este însemnătatea lor pentru așezarea națiunii și statului românesc, și acuitatea lor. Cari, în orice caz, nu pot fi puse la îndoială astăzi, când, incontestabil, asistăm la o bine nutrită ofensivă catolică.

Personal, această ofensivă nu mă îngrijorează. Căci, trăind de multă vreme în contact intim cu structurile realităților colective, îmi dau seama de incompatibilitatea funciară care există între catolicism și românie. Catolicii nu o văd. Și nici nu-i interesează. Căci pentru ei o asemenea incompatibilitate nici nu există. Orientată cu mult prea mult înspre ordinea seculară, interpretând „primatul spiritualului” ca un drept al papei de a patrona în chip direct tot ceea ce se petrece „în veac”, Biserica romano-catolică își regulează indulgența sau implacabilitatea mai adesea după interesele ei politice. *Felul* cum trăiește cineva legătura dintre om și Dumnezeu, GRADUL în care o trăiește sunt lucruri de a doua mână. Importante sunt adeziunea formală la domnia sfântului părinte și supunerea la autoritatea Bisericii. Încolo — fiecare cum îl ajută Dumnezeu. D-ta, cetitorule, eu sau altul ca noi suntem sceptici asupra autenticității conținutului romano-catolic de credință a unui zulus, de pildă. Misionarul catolic, nu! Și nici Roma, cu toată amezișoarea ei capacitate de a despica firul de păr în patru, în discuțiile teologice. În această voită lipsă de spirit critic și de preciziune stă, de altfel, și puterea acțiunii ei prozelitiste.

Dar aci stă și slăbiciunea ei. Căci, pornită să cucerească *inși*, ea riscă să neglijeze și să piardă *suflete*. Neținând seamă de elementul viu, concret, istoric, catolicismul se poate aventura să facă prozeiști peste tot pământul, dat fiind că pentru el nu există condițiuni istorice de realizare. Orice om poate deveni catolic. Iată convingerea inebranlabilă a Romei.

Poate însă, în adevăr? S-a observat că protestantismul a făcut ravagii înăuntrul Bisericii romano-catolice; dar că a fost incapabil să realizeze cel mai mic progres în țările ortodoxe. Explicația nu stă în precelența Ortodoxiei, cum le-ar plăcea unora la noi să creadă; ci într-un fapt mult mai simplu: în faptul că Biserica romano-catolică înglobase în sânul ei populații și națiuni cari, structural, nu se puteau încadra în doctrina catolică; și cari, mai curând sau mai târziu, trebuiau să se desprindă de ea, căutându-și formele firești de viață religioasă. Căci, oricât ar trece Biserica romană cu vederea tendințele particulariste — ce formă mai necatolică voiți decât franciscanismul, de pildă, care totuși e tolerat.

ba chiar pronat în catolicism! – realitățile spirituale sfârșesc uneori prin a depăși această Biserică, formula lor fiind alta.

Faptul acesta însă, că în lăuntru catolicismului s-a ivit largă mișcare de reformă a protestantismului, formează dovada peremptorie că o confesiune nu se poate întinde la infinit; ci că, dimpotrivă, ea își găsește limite de expansiune în anumite împrejurări locale, istorice, cari determină structuri fundamentale deosebite și, deci, incompatibilități.

Asemenea incompatibilități structurale există însă, după convingerea mea, între catolicism și rumânie. Căci catolicism și Ortodoxie nu sunt numai confesiuni, prezentând anumite deosebiri dogmatice și culturale, ci *două valorificări fundamentale deosebite ale existenței în genere*. Diferențele dogmatice sunt, așa putea spune, punctele cele mai puțin deosebitoare. Marea neînțelegere, incompatibilitatea, impenetrabilitatea categorică dintre catolicism și Ortodoxie își au originile în altă parte; în structurile spirituale, istorice, concrete, cari le formează suportul, în lăuntru cărora ele se realizează.

Nu e deloc o întâmplare, deci, că Răsăritul Europei este ortodox, iar Vestul ei, catolic. Confesiunea face parte integrantă și e, oarecum, determinată de condiția sufletească a regiunilor respective. Acesta e adevărul fundamental în problema națiunii și religiei: ele sunt realități corelative.

Suntem, ca atare, ortodocși pentru că suntem români și suntem români pentru că suntem ortodocși.

Să devenim catolici? Ca să devenim catolici ar trebui să ne transformăm astfel sufletește, încât să putem realiza catolicismul. Transformarea aceasta înseamnă însă: renunțarea la istoria noastră și la structura noastră spirituală. Cu alte cuvinte: renunțarea la românie.

Aci nu există o a treia poziție: sau rămâi român, și atunci catolicismul tău nu e o realitate; sau devii catolic, și atunci nu mai ești român. Cine crede altfel se înșală. Realitățile sunt aci și ne putem controla.

... Iată de ce nu mi-e teamă de noua ofensivă catolică.

Iluziile catolicizanților

Era natural ca, atunci când m-am hotărât să accept discuția provocată de românii catolici pe o temă așa de delicată – dar și de fundamentală importanță –, să mă aștept la o replică. Cum însă îi știu pe catolicizantii noștri oameni de cultură și de dialectică, nu am crezut niciodată că cel dintâi răspuns care îmi va veni va fi jalnic de confuz și de puțin îndemânatic. Și totuși, așa s-a întâmplat. De unde, iată-mă în necesitatea ca – așteptând ceva mai de seamă – să dezbat obiecțiuni cari, între oameni cu simțul ideilor și al argumentării, nici nu ar fi trebuit să fie ridicate. O fac însă, pentru că acest moment polemic se mișcă totuși pe linia considerațiilor mele.

Obiecțiunea celor cari ar vrea să fie preopinenții mei este simplă: se înșiră o serie de români de seamă, care au fost uniți sau chiar catolici, și mi se pune, victorios, întrebarea: Aștia ce sunt? Nu sunt români?

Ba, să presupunem, sunt români. Ei, și? Ce mi s-a dovedit cu asta? Că poți să fii și catolic și român în același timp? Nu. Pentru că, dacă eu izbutesc a stabili cu precizie suficientă că cutare ins, care-și zice catolic, e în adevăr român, am datoria să-mi pun imediat întrebarea: dar e și catolic?

Căci, la urma urmelor, ce însemnează a fi catolic sau a fi român? Este de-ajuns a te numi Ionescu și a avea act de naționalitate românească pentru a fi român; ori a fi înscris în controalele Bisericii romane sau greco-catolice pentru a fi catolic? Evident, nu.

Sau poate că este de-ajuns a *voi* să fii român sau să fii catolic, pentru ca să și fii una sau alta?! Mă rog, lucrurile astea trebuiesc totuși odată lămurite! Să precizăm. Eu trăiesc în țara românească; m-am născut din părinți români; sunt identificat, conștient sau fără să-mi dau seama, cu toată istoria și tradiția noastră; și mai sunt, să zicem, mădular al Bisericii Ortodoxe. *Reflectând* însă asupra diferitelor confesiuni, eu ajung la încheierea că, de pildă, catolicismul e superior Ortodoxiei. Și, consecvent, trec la catolicism. Însemnează asta că eu *sunt* catolic? Cum adică? *Apartenența efectivă* la o categorie *naturală* să fie realizabilă printr-un act de voință? Atunci când eu am din naștere părul negru e suficient să vreau a-l avea roșu pentru ca să-l și am?

Augustin Bunea, mi se spune, a fost român și a fost catolic. *Ergo*... voi să ridic din umeri: să zicem că a fost român; de unde știți că a fost și catolic? Pentru că v-a spus-o el? Pentru că a crezut-o el? Pentru că a mărturisit-o el? Pentru că a vrut-o el? Asta nu este de-ajuns.

Ce vreau să spun cu asta? Iată răspunsul meu; sub forma unei probleme pe care am mai pus-o odată ardelenilor într-o conferință la Cluj și pe care acum o înfățișez catolicizanților. Se știe că Biserica Ortodoxă este sobornicească și apostolească; pe când cea catolică — numai apostolească. Asta însemnează că, pentru pravoslavnic, adevărul nu e deținut decât de o unitate colectivă, Soborul, Sinodul; pe când pentru „latini”, el e de natură individuală. De aci, la noi, ca autoritate supremă, Sinodul — reprezentanță colectivă, anonimă —, la ei, papa, reprezentanță individuală, personală.

În Ardeal însă sunt o mulțime de catolici și uniți. Și în Ardealul acesta catolic sau unit a luat naștere o organizație politică, a „voinicilor”. Știți care este caracteristica acestei mișcări, ivite, după toate informațiile, în chip spontan și natural? O să vă surprindă: că nu are un șef. Mai mult: că nu admite un șef. În privința aceasta, toate datele, adunate de la uniți sau ortodocși, sunt de acord: pretutindeni, organizațiile de voinici, țărănești și românești, au mers înspre reprezentanță colectivă și anonimă, și nu înspre cea individuală și personală. Și atunci, mă întreb: cum se face că uniții din Ardeal — catolici, dragă Doamne! — merg în comunitatea de iubire a Bisericii după catolici, iar în comunitatea de iubire a națiunii după... ortodocși? Și cum se face că această structură a organi-

zațiilor de voinici nu a putut fi schimbată nici chiar de intervenția explicită a d-lor Vaida și Maniu?

Ei, vedeți? Țăranii ardeleni s-au pronunțat prin fapta lor pentru conducerea unității colective împotriva celei personale. Ei sunt, desigur, români. Dar sunt și catolici?

Împotriva acestui fapt au protestat doi oameni politici: d-nii Vaida și Maniu. Ei sunt, de bună seamă, catolici. Dar sunt și români?

Să nu mi se răspundă cu exclamații. Aci nu e vorba de obicinuințe, de pre-judecăți, de interese personale. Ci de fapte; și de probleme; cari trebuiesc gândite de la început, tocmai pentru a evita erorile provenite din clișeu și lene de cugetare.

A fi român e o stare de fapt. A fi catolic e o stare de fapt. Ambele reprezintă anumite structuri organice, cu precipitat spiritual. Întrebarea este: sunt aceste două structuri compatibile sau nu? Cum am vrea noi să fie, ce vrem noi să fim, asta nu are nici o însemnătate. Însemnat e: cum este și ce suntem. Iată nodul situației. De aceea, toată acțiunea prozelitistă, care nu ține seamă de acest adevăr fundamental, se sprijină pe o iluzie. În cazul cel mai bun.

La închiderea unei discuții — Între catolicism și Ortodoxie —

Am pus coloanele acestui ziar la dispoziția catolicilor din România, pentru lămurirea punctului lor de vedere. La trei sau patru articole ale mele, colegul profesor I. Frollo a răspuns cu opt¹. Îmi va fi îngăduit să închei, deci, această discuție.

Am crezut că ea va fi mai strânsă și mai sistematică. Eu am făcut afirmații precise; și scurte. Nădăjduiam să mi se răspundă la fel. D-l Frollo a crezut însă necesar nu atât o precizare de poziții, pe cât mai ales o dovadă a falsității punctului meu de vedere. Trudă zadarnică. Pentru că *Ortodoxie și catolicism sunt stări naturale*; într-o discuție noi ne putem, deci, cel mult *învinge* unul pe altul. Dar *convinge*, nu. Așa fiind, eu voi încerca să desprind din toată această discuție punctul litigios, *irreductibil*. Ca să priceapă lumea de ce nu ne putem înțelege. Și să constate de partea cui e.

Trec peste primele patru articole ale d-lui Frollo, cari nu sunt relevante pentru teza pusă în dezbatere și cari se sprijină, toate, pe o confuzie între *definiția* națiunii și *realitatea* ei; de unde și cea de-a doua confuzie între *diferențele specifice* ALE UNUI CONCEPT și elementele constitutive (esențiale) ALE UNEI REALITĂȚI ISTORICE. Eu știu că de sute de ani catolicii sunt logicieni. Dar mai știu că îndeletnicirea lor îndelungată cu logica a degenerat uneori în logomahie; și că „întrebuințarea” sofismei sau a paralogismului tot în logică se studiază. Și, pe urmă, în logică sunt și eu în meseria mea. Socotesc, deci, că e

zadarnic să mai discuți atunci când, tu spunând că Ortodoxia e element constitutiv a ceea ce se numește „rumânie”, ți se răspunde că nu e adevărat, pentru că Ortodoxia e element constitutiv și al „bulgăriei”, „rusiei” sau „sârbiei”! Se poate o mai categorică confuzie între nota specifică, după care se diferențiază o noțiune într-un „gen” și elementele constitutive ale unei realități? Eu spun: pentru ca un animal să fie cal, el trebuie ca, *între altele*, să aibă, NEAPĂRAT, și patru picioare. D-l Frollo îmi răspunde: nu e adevărat... pentru că și câinele tot patru picioare are!

Să trecem, deci, la discuția cea serioasă. Ea începe abia acolo unde d-l Frollo, recunoscând că apartenența la o națiune nu poate fi un act de voință, declară – împotriva punctului meu de vedere – că apartenența la o confesiune este, *totuși*, un act de voință. Așa pusă chestiunea, ea se reduce la afirmația că *viața națională a unui individ este un fapt natural, pe câtă vreme viața lui religioasă, nu*. Împotriva acestei teme eu m-am înscris însă din capul locului în fals; și nu pot fi decât surprins că perspicacitatea logică a preopinentului meu a avut nevoie de a pipăi terenul timp de patru articole pentru a descoperi punctul nevralgic. Să ne delimităm, deci, pozițiile față de acest punct litigios.

D-l Frollo zice – și cu el, toți catolicii – că învățătura lui Hristos e una; și că, prin urmare, adevărul învățăturii lui e universal. Din această afirmație, care este netăgăduit valabilă, preopinenții noștri deduc însă că acest adevăr unul trebuie să fie văzut de toți la fel. Trebuie? Se poate. Și nici măcar nu zic că nu e posibil. Cîne știe ce va mai hotărî Dumnezeu cu noi până la sfârșitul „veacului”! Eu constat însă că asta nu s-a întîmplat încă. Și că adevărul învățăturii lui Hristos *unul* e pentru ortodocși, *altul* pentru catolici și, în sfârșit, *altul* pentru protestanți. Și, ceea ce e mai ciudat încă, fiecare din noi, din aceste categorii, suntem încredințați că adevărul *nostru* este cel valabil; că adevărul *nostru* e absolut. Din FAPTUL acesta, pe care nu-l poate contesta nimeni, eu deduc că, chiar dacă învățătura lui Hristos e *una în ea însăși*, trăirea ei și înțelegerea ei *diferă în timp și spațiu*. Cu alte cuvinte, viața religioasă a unui ins, participarea lui la învățătură sunt condiționate istoricește. De unde eu conchid cu necesitate că apartenența la o credință este un *fenomen natural*. Dumnezeu mi-a vorbit – desigur. Dar eu nu Îl pot înțelege decât cu facultățile mele de OM, istoricește condiționat. Pot eu, deci, învăța pe dinafară catehismul Bisericii romane și pot declara cât voi voi că sunt catolic; asta nu are însă nici o valoare, atîta vreme cât eu nu voi fi trăit în condițiunile *istorice* în cari s-a desfășurat catolicismul și nu voi fi eu însumi produsul acelor condițiuni.

Cum adică? Până la 1518 germanii AU FOST efectiv catolici și de la acea dată AU DEVENIT efectiv protestanți? Până la 1699 o parte din românii ardeleni au fost efectiv ortodocși; și de la acea dată au devenit efectiv catolici? E o glumă! Mai drept e să spunem, cred eu, că germanii nu au fost niciodată efectiv catolici – ci întotdeauna protestanți – și că românii nu au devenit niciodată catolici – ci au rămas mereu ortodocși; *chiar dacă unii și alții ar crede-o și declara-o altfel*.

Asta înseamnă că formele de viață spirituală nu se transmit și nu se impun; ci ele se nasc pur și simplu. „Transmitterile” sunt întotdeauna o impunere de forme arbitrare, sub care mocnește realitatea (cazul protestantismului). Forme arbitrare, pe cari de cele mai multe ori nu le înțelegem și, deci, nici nu le asimilăm. Dovada? D-l Frollo însuși. Care nu știe – și, într-atâta cât e catolic, nici nu poate ști – ce e un sobor. D-sa spune, de pildă, că academia e un sobor. Întocmai ca tot Apusul catolic – și protestant, e drept – care și-a imaginat întotdeauna un conciliu ca un... parlament ecleziastic. De ce? Pentru că în Apus nu a fost niciodată înțeleasă convenabil – și, deci, nici trăită – realitatea, vie în tot Orientul greco-arab, cuprinsă în vocabula *pneuma*. Numai un exemplu!

Vedeți, dar, toate îndemănările logice sunt de prisos. Întrebările cari circumscriu litigiul sunt precise: este viața religioasă a oamenilor un fenomen natural sau nu? Formele de viață spirituală se nasc sau se transmit? Dacă nu, atunci avem noi dreptate; și îi rugăm să ne lase în pace în Ortodoxia noastră – atâta câtă – după cum îi lăsăm noi în pace în catolicismul lor – chiar acolo unde nu e.

„Internaționala” sub glugă

Sunt sigur că, pentru o mare parte din cititori, discuția în jurul catolicismului a fost prea lungă. De aceea am și scurtat-o, mărginindu-mă, în replica mea, la un singur articol. Nu puteam face însă același lucru și față de preopinienții mei; pentru că sunt gazdă, pentru că socoteam de datoria mea să îngădui adversarilor a spune tot ce au de spus și – să o mărturisesc acum – pentru o diabolică plăcere personală; am văzut din capul locului că teza adversarilor trebuia să ducă la o fundătură și... îi așteptam. Așteptarea nu mi-a fost înșelată; căci cei cari au urmărit cu atenție răspunsul d-lui Frollo au putut înțelege că pe acest cald și patetic credincios catolic îl paște... excomunicarea: d-l Frollo este, anume, evoluționist. Iar, după câte îmi aduc eu aminte, evoluționismul este la Roma condamnat¹.

Să fim bine înțeleși: eu, cel dintâi, apreciez îndemănarea dialectică a preopinentului meu. Recunosc în replica d-sale o bună școală catolică, a cărei tradiție, din nefericire, începe să se piardă și care, pe vremuri, făcea bucuria mea intelectuală. Vă închipuiți, deci, cu câtă plăcere urmăream meandrele unei discuțiuni care îmi aducea aminte, într-un fel, strânsa disciplină de expunere scolastică, ale cărei tradiții abia dacă le-a mai păstrat în vremea noastră un Garrigou-Lagrange.

Dar, pentru același motiv, vă închipuiți cât de trist trebuie să mă fi simțit constatând că nici măcar această minunată cultură catolică nu mai e în stare astăzi să asigure cărturarului și cugetătorului acea viziune organică a realităților, a cărei cea dintâi lege este *corelația* și care e singura cale de înțelegere a

acestor realități. Dacă eu am acceptat discuția cu catolicii noștri, e pentru că am crezut că între ei și mine exista ceva comun: punctul de plecare; care, în speță, nu putea fi decât unul: existența speciilor și incapacitatea naturii de a le depăși prin variațiuni lente. Este marele principiu antievolutionist, pe care Biserica romană și l-a însușit în chip categoric și pe care puținătatea mea îl profesază încă de pe vremea când — ca orice biolog care se respectă — omora broaște ca să afle... secretul vieții.

Spre surprinderea mea, a trebuit să constat însă că punctul litigios pentru care trebuia, până la sfârșit, să combat era caracterul organic al unităților spirituale și incapacitatea lor de a se transforma unele în altele; fapt pe care eu îl enunțam în formula: formele de viață spirituală, condiționate toate istoricește, nu se transmit, ci se nasc.

Din nefericire, neînțelegerea acestui fapt fundamental de care au dat, în discuția noastră, dovadă catolicii este un fenomen cu mult mai general; care depășește tema pusă în dezbatere și caracterizează un moment spiritual pe care, în vremurile de față, îl depășim; dar care e încă activ la „bonzii” noștri „intelectuali” și continuă să ne terorizeze cu prestigiul lui „științific”.

Toată falsitatea și artificialitatea culturii românești, de aproape 100 de ani încoace, e rezultatul încercărilor făcute la noi de a se transpune — nici măcar de a se transplanta, deci! — în realitățile moldo-valahe anumite forme de viață apusene, cari *acolo* se născuseră, în adevăr, în chip organic. Iar postulatul, presupuziția acestor încercări a fost întotdeauna convingerea că formele de cultură, în ultimă analiză, de spiritualitate, se pot transmite și, deci, importa. Eroare fundamentală, care s-a verificat pretutindeni, ca atare.

Sunt incredințat că neamul nostru nu se va reculege, nu va lua cunoștință de el însuși și nu va izbuti să devină creator în ordinea spirituală decât din momentul în care va pricepe, în sfârșit, că în această ordine nu se poate construi decât pe baze autohtone și că orice import de idei — valabil, desigur, în cadrele stricte ale tehnicei — rămâne sterp și duce la apariții ridicole; rostul acestor idei importate neputând fi decât cel mult de „combustibil”, în nici un caz de „sămânță”.

Îmi dau seama, desigur, de falsa perspectivă pe care o creează astăzi obiceiurile noastre și lenea noastră de cugetare, neputința noastră de a ne smulge unor tipare de gândire cari ne sunt cu violență impuse de aproape un veac. Asta nu mă va împiedica însă să afirm și să pun mereu ca temă de reflecție, pentru cei cari nu au pierdut obiceiuința de cugetare, faptul fundamental că influențele între culturi sunt numai aparente și că orice cultură nu împrumută alteia mai „înaintate” decât *nume* pentru realități proprii, originare — sâmburele însuși, elementul esențial și caracteristic generator fiind, prin însăși natura lui, netransmisibil, netransformabil și, deci, neasimilabil.

Iată convingerea noastră — cu adevărat „științifică”, aceasta —; iată mărturisirea noastră de credință, care trage o precisă linie de demarcație între noi și toate internaționalele din lume, fie ele negre, albe, verzi sau roșii. Ar mai fi ceva de adăugat? Nu.

Biserică, stat, națiune

Răspunsul Sf[ântului] Sinod al Bisericii noastre privitor la chestiunea amestecului preoților în politică este – de la 1919 și până acum, adică de când urmăresc eu linia pe care se mișcă acțiunea Bisericii oficiale – cel dintâi act izvorât din răspunderea față de așezarea, rosturile și destinul Ortodoxiei. Se cuvine, deci, să ne oprim un moment măcar asupra lui.

Mai întâi, faptele. După prohodirea celor doi legionari români morți în Spania, prohodire la care Biserica noastră Ortodoxă a luat largă parte, guvernul – prin delegatul său, ministrul Cultelor – a adresat Sfântului Sinod o întâmpinare, cerându-i să interzică pe viitor amestecul preoților în viața politică a țării. În fond, Ministerul Cultelor nu urmărea scoaterea preoților din politică, ci – ceva mai precis – interdicția pentru preoți de a sprijini, prin participarea lor, mișcările naționaliste așa-zise de extremă dreaptă. Intenția întâmpinării ministeriale nu este altfel, nici măcar acoperită, ea căpătând chiar în anumite pasagii o exprimare categorică.

La această cerere, care avea caracterul unei injoncțiuni, Biserica rumânească a răspuns printr-un refuz clar, stabilind:

a) *datoria* Bisericii de a combate toate formațiunile – inclusiv partidele politice – cari „propagă concepții de viață și programe etice opuse creștinismului”; și, deci, implicit, *dreptul* Bisericii de a sprijini acele acțiuni – fie chiar și politice – cari militează pentru „concepția despre existență” și „programul etic” al Ortodoxiei;

b) *dreptul* Bisericii noastre de a cere să se imprime statului rumân un caracter categoric național, drept care izvorăște din Ortodoxia acestei Biserici.

Prin această atitudine, exprimată într-o formă de o impunătoare fermitate și o rară noblete, Sf[ântul] Sinod sublinia necesitatea Bisericii de a se identifica cu nația – fie chiar cu riscul de a intra în conflict cu statul. Că răspunsul acesta a surprins – în unele locuri neplăcut, în altele, plăcut – o știm cu toții. Că el, totuși, *normal*, nu putea fi decât așa cum a fost, vom încerca să o lămurim aci.

Este adevărat că Biserica noastră Ortodoxă e Biserică de stat. Ea nu e însă Biserică de stat în virtutea unei așezări *teocratice* a comunității rumânești, ci în virtutea unei așezări *naționale*.

Noi știm că, foarte multă vreme, formula Bisericilor de stat a fost generală. Cu timpul însă, Biserica s-a tras la ea acasă (sau, dacă voiți: statul s-a tras la el acasă) – s-a separat, adică, Biserica de stat (sau statul de Biserică) – păstrând uneori legături, regulate prin concordate speciale, ori renunțând, alteori, la orice fel de legătură.

Evident, *Biserici de stat* mai există încă și astăzi. Dar, dacă ne gândim puțin, ele există mai ales în țările de credință ortodoxă. Să nu fie asta semnificativ? Iar dacă da, în ce fel? Explicația nu e chiar așa de ascunsă.

Atâta vreme cât omenirea a trăit sub un regim teocratic, nu era decât foarte normal ca Biserica și statul să fie una. Și tot în chip normal laicizarea vieții

trebuia să ducă la separarea Bisericii de stat. Dacă observăm însă că procesul acesta de secesiune s-a întâmplat nu numai în țări de spirit și observanță laică, atunci suntem îndreptățiți să conchidem că nu laicizarea, că *nu numai* laicizarea stă la originea separării Bisericii de stat. Impresia mea este că fenomenul care explică în chipul cel mai cuprinzător, sau care — mai exact — corespunde în chipul cel mai statornic cu procesul de separare, este apariția statelor naționale. În momentul în care statele au încetat să organizeze adunări omenești oarecari și, dimpotrivă, au început să gospodărească așezări cu unitate organică — națiile — în acel moment a început să se pună și problema separării statului de Biserică.

Procesul acesta are două etape; după cele două înțelesuri pe care, istoricește, le ia națiunea:

1) atâta vreme cât nația este un concept juridic-politic și se identifică cu totalitatea cetățenilor din granițele unui stat, statele se retrag din *comunitatea universalizantă* a Bisericii romano-catolice și își construiesc *bisericile lor naționale* (e cazul țărilor protestante);

2) în clipa în care nația devine un tot organic construit pe *comunitatea de destin*, statele se retrag și din Bisericile naționale, dat fiind că aceste biserici (protestante) nici nu sunt, de fapt, biserici, ele nefăcând decât să *administreze* funcționărește o viață religioasă de natură *individualistă* (e cazul Germaniei revoluționare de azi).

Dacă separarea Bisericii de stat nu s-a întâmplat și în țările ortodox-creștine, asta se datorește faptului că Ortodoxia nu contravine nici naționalismului liberalizant (cum o făcea catolicismul), nici naționalismului totalitar (cum o face individualismul protestant). Asta însemnează, cu alte cuvinte, că în statul național al liberalismului burghez Biserica noastră... a scăpat de primejdia separației, pentru că nu stingherea întru nimic statul; ba, ceva mai mult, era — în concepția acestuia — un instrument de poliție socială. Și asta explică atitudinea umilă, plină de „iertăciuni”, ciujdită, de până acum, a Bisericii românești.

Astăzi însă lucrurile se schimbă. În pragul unei Europe totalitare, împărțită în națiuni cari sunt tot atâtea unități organice și spirituale, Biserica Ortodoxă, care își dă seama că organizează viața religioasă a nației, că este însăși viața în nevoia ei de a trăi pe Dumnezeu, nu mai are nici o iertare de cerut, nici o umilință de suportat, nici o separație de temut. Ea știe că *statul, fiind dator să organizeze viața nației în totalitatea ei, nu poate scoate în afară de stat Biserica — parte esențialmente integrantă a nației*. Și, urmând indicațiile precise ale realității, preferă să se pună în conflict cu statul, decât să se desolidarizeze de națiune. Preferă, pentru că e sigură că mai curând sau mai târziu, vrând sau nevrând, statul nostru va trebui și el să ajungă la imperativul — istoric și rumânesc totdeauna — al națiunii totalitare.

Iată, deci, de ce noua atitudine a Sfântului Sinod e — în ciuda tuturor surprizelor — cea normală.

Lucrul acesta îl simte, de altfel, și statul. Căci știți ce a făcut el, după răspunsul negativ al Sinodului? Și-a adus aminte că se poate dispensa de acest răspuns, dat fiind că are la îndemână... câteva articole din noul Cod penal.

Foarte bine. Numai că, dacă Biserica refuză să dea răspunsul pe care-l vrea guvernul (și care e cuprins în noul Cod penal), asta înseamnă că Biserica e în conflict cu statul – cel puțin în acest sector al Codului penal. Nu e, atunci, obligat statul să cheme la ordine Biserica? Logic, da. Numai că asta ar duce la un conflict deschis și statul nu mai e în măsură astăzi – o simte el – să poarte până la capăt o asemenea luptă.

Răspunzând așa cum a făcut-o, Sfântul Sinod a asigurat o victorie nu numai Bisericii Ortodoxe, ci și naționalismului românesc. Dat fiind însă că victoria a fost repurtată asupra statului, noi credem că asta îndeamnă la anumite revizui.

Naționalism și Ortodoxie

Intervenind într-o polemică iscată între naționaliști, d-l Radu Dragnea, gânditor de calitate și autor al unor substanțiale cercetări asupra culturii românești, găsește prilejul să pună în discuție raporturile dintre „Ortodoxie și naționalism”. Bucurându-ne că, prin contribuția susținută a d-lui Dragnea, această problemă – care, până mai acum câțiva ani, avusese ciudatul destin de a nu fi atacată decât cu mijloace primare – intră în domeniul marilor dezbateri, vom încerca să obținem, pe cale de obiecțiune, câteva precizări pe cari, cel puțin ca puncte de discuție, le socotim necesare.

Să începem prin a mărturisi că întreprinderea noastră nu e prea ușoară. D-l Dragnea nu este întotdeauna gânditorul cel mai clar în expunere, al culturii noastre. O grijă, pe care o înțelegem chiar când nu o practicăm, pentru plasticitatea gândirii, îl îndeamnă adesea să renunțe la simplificările și sistematizările fără de care *transmiterea* unui gând devine extrem de anevoioasă. Așa încât, trebuie să o spun din capul locului, obiecțiunile mele se raportează la ceea ce eu, cu oarecare timiditate, cred că reprezintă punctul de vedere al d-lui Radu Dragnea.

După impresia mea, d-l Dragnea socotește că poate oarecum opune Ortodoxia naționalismului; căci, deși „Ortodoxia și naționalismul se apropie până la confundare, sunt sincronice și chiar colaborează”, totuși, nu numai că „în nici un caz nu se identifică”, dar – mai mult încă – „a fi naționalist e o grea cădere în păcat, din care nădăjduim a ne mântui în Ortodoxie”. E dificil de spus cum raționează d-l Dragnea pentru a da valoare de circulație acestei afirmațiuni. Totuși, îmi închipui că nu greșese prea mult când socotesc că la d-sa opoziția aceasta decurge dintr-o înțelegere strict biologică a nației, viața spirituală fiind de competența și domeniul *ecumenicității* creștine, „pe deasupra hotarelor confesionale și politice”.

Să-mi fie îngăduit a-mi exprima surprinderea, că un om ca d-l Dragnea, care circulă așa de frecvent în lumea bunurilor culturii, și care, deci, trebuie să aibă

* Radu Dragnea, *Ortodoxie și naționalism*, ziarul „Buna Vestire”, Nr. 77, din 28 V 1937.

într-un grad foarte ridicat simțul *necesității realului*, poate întrebuința formule așa de abstractizante și de universalizante, ca aceea cu depășirea „hotarelor confesionale și politice”. A crede că se poate trece, *în veac* încă, peste hotarele confesionale și politice înseamnă a uita că și istoria tot de Dumnezeu e făcută și a socoti că se poate anula realitatea formelor de viață, așa cum le-a lăsat Dumnezeu. Atitudine categorică falsă, cel puțin pentru simțul realist și istoric al Ortodoxiei; cu atât mai falsă și mai primejdioasă, cu cât, infestată încă de juridicismul roman, ea duce la ideea augustinică a *mântuirii în veac*, pe care (fatal!) o împărtășește, de altfel, și d-l Dragnea. (D-sa vorbește de „mântuirea aci, pe pământ, în istorie, întrucât creăm cultură” – uitând că, cel puțin în unele forme ale ei, cultura nu e decât o consecință a căderii lui Adam în păcat. Mântuirea prin creație e – de altfel – o poziție magic-panteistă, și nu creștină!)

Unde sunt necesare precizările, pentru a ieși din surprinzătoarea și inacceptabilă opoziție pe care o construiește d-l Dragnea între Ortodoxie și naționalism?

Deocamdată, în două puncte:

1) *Națiunea*. D-l Dragnea recunoaște însuși că „a aparține unei națiuni e un fapt firesc, de la care nu te poți sustrage, ca nici de la naștere sau de a avea părinți”. Totuși, d-sa crede, cum văzurăm, că „a fi însă naționalist este o grea cădere în păcat”. De ce însă a fi naționalist este o grea cădere în păcat, atunci când, totuși, a aparține unei națiuni e un fapt firesc și necesar, nu ne lămurește d-l Dragnea. Și asta nu e bine, pentru că, fără ajutorul d-sale, noi nu putem judeca decât așa: *Naționalismul este atitudinea care trage toate consecințele îngăduite din constatarea faptului firesc și necesar că orice om aparține – fără putință de sustragere – unei națiuni*. Dacă, deci, apartenența la o națiune e un fapt firesc, naționalismul trebuie să fie și el o atitudine firească, și nicidecum o grea cădere în păcat. (Că națiunea, ca realitate istorică, e o consecință a păcatului originar, prin care s-a început istoria, prin care noi *am căzut în istorie*, asta e altă chestiune!)

Așa fiind însă, națiunea e nu numai categoria logică, ci și colectivitatea reală care ne definește pe fiecare din noi, locul, cadrul și principiul întregii noastre acțiuni și existențe *în veac*; iar naționalismul nu e numai o doctrină politică, cum pare a voi să lase a se înțelege d-l Dragnea, ci o atitudine polivalentă, care acoperă tot așa de bine sectorul spiritual sau economic, politic sau cultural-estetic al activității noastre. De unde urmează însă că opoziția naționalism – Ortodoxie nu e valabilă.

2) *Ecumenicitate*. D-l Radu Dragnea crede că mântuirea nu e posibilă decât în ecumenicitate, ceea ce poate fi perfect adevărat. D-sa crede însă că ecumenicitatea e de caracter cantitativ-spațial și că se poate realiza și în veac. Directorul nostru, Gheorghe Racoveanu, a dat în această foaie a noastră, cu un alt prilej, toate elementele cari duc la înțelegerea ecumenicității de fapt; așa că e inutil să mai insistăm. Unde d-l D[ragnea] greșește, e acolo unde d-sa, ignorând că *ecumenicitatea este limita către care tinde veacul, istoria*, crede că ea poate fi realizată *aci și acum*. Eroare gravă, a cărei primă consecință e, precum arătarăm, teoria mântuirii în veac, și a cărei origine stă într-o confuzie: d-l Dragnea con-

fundă, anume, *cuvântul lui Dumnezeu*, care e *absolut*, cu *trăirea cuvântului lui Dumnezeu de către oameni*, care trăire, fiind un fapt istoric, nu poate fi decât *relativă*. Este adevărat că Dumnezeu, în atotputernicia Lui, poate, prin har, să coboare asupra oamenilor cunoașterea absolută a legii Lui. Dar până acum această *scoatere din istorie* nu s-a operat decât individual, noi, ceilalți, rămânând deocamdată în istorie.

Însemnează aceasta că fiecare din noi crede cum vrea și cum îl taie capul? Nu. Căci fiecare din noi nu suntem *fiecare din noi*, ci așa cum ne hotărăște structura comunității de destin, *nația* din care facem parte. Cu alte cuvinte, nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naționale de a trăi cuvântul lui Dumnezeu. De aceea, *comunitatea de iubire a Bisericii se acoperă structural și spațial cu comunitatea de destin a nației*.

Asta e Ortodoxie.

Dar atunci – unde e opoziție de care vorbea d-l Dragnea?

Eu știu că la considerațiile mele se pot ridica obiecțiuni; foarte multe, de la cei ce vor să „discute” –, foarte puține, de la cei ce vor să se lămurească.

Stau oricând la dispoziția celor din urmă.

5. BISERICĂ ȘI STAT

Autonomia bisericească

Raporturile dintre Biserică și autoritatea civilă au fost pe punctul de a se încorda. Pe tema dreptului de anchetă și de judecată în chestiunile ecleziastice, pe care ministerul pare a voi să-l revendice pentru el, dar la care Biserica nu înțelege să renunțe.

Procesul acesta a fost deschis în chip ceva cam intempestiv. Este, în adevăr, surprinzător ca, atunci când se studiază autonomia vieții religioase, să se ivească intenții de imixtiune, al căror caracter este tocmai anularea evidentă a acestei autonomii.

Nu trebuie să ne grăbim, totuși, cu încheieri într-o chestiune care nu e de natură a fi cunoscută în amănuntele ei intime. Ar fi, în adevăr, inexplicabil ca Ministerul Cultelor să ridice, fără nici un motiv, asemenea pretențiuni. Va trebui, deci, să admitem că imixtiunea autorității laice a fost provocată. Și nu putem, principal, să bănuim decât un motiv de provocare: funcționarea defectuoasă a aparatului judiciar ecleziastic.

Dacă suntem, prin urmare, partizani hotărâți ai completei autonomii ecleziastice, cerem, în același timp, o cât mai mare grijă în exercitarea acestei autonomii; și anume, tocmai în scopul garantării posibilităților de viață independentă a Bisericii.

Chestiunea are, de altfel, și o altă latură, care depășește cadrul Bisericii ca atare. Într-un sat din Moldova – așa ne spun informațiile – s-au împuținat procesele, prin intervenția preotului local. Mai ales neînțelegerile familiale, cari se sfârșeau, de cele mai multe ori, cu divorțul, au dispărut aproape. Oamenii merg la „taica părintele”, care știe să-i împace.

Cazul nu este izolat. Știm, de pildă, că în județul Tulcea există, într-o comună, un tribunal puțin obicinuit: este o curte de judecată formată de câțiva fruntași ai

satului, prezidați de preotul respectiv. Oamenii se prezintă în fața judecătorilor, jură pe cruce și își expun păsurile; cu obligația morală, garantată de solidaritatea satului, că se vor supune hotărârii. Se pare că lucrurile merg așa de bine, încât împlicinații din satele înconjurătoare au început să afleze înspre această judecată patriarhală.

În momentul în care autoritatea și prestigiul statului naufragiază prin păcatele administrației, oamenii se întorc, plini de încredere, înspre Biserică. Nu e „legal”, dar e bine.

Cu atât mai mult însă e necesar ca Biserica să vegheze la prestigiul ei și să nu prilejuiască nici un fel de bănuială care ar putea-o atinge.

Pro domo

Faptul că ziarul nostru a luat atitudine hotărât împotriva politicii religioase a d-lui ministru Goldiș este interpretat, în anumite cercuri – cât de sincer, oare? –, ca o îndepărtare a noastră de la linia de sprijinire a Bisericii Ortodoxe. Mai e nevoie să subliniem că e cel puțin ciudat a identifica pe d-l Goldiș cu Ortodoxia?

Să precizăm mai degrabă situația: d-l ministru al Cultelor, răspunzând în Senat unei interpelări pornite din lagărul catolicizant, a arătat, cu cifre, date, memorii și documente, că în țara românească Biserica unită e privilegiată. Este un fapt pe care nu-l contestă nimeni – mai ales în [ceea] ce privește trecutul. Dar întrebăm: e acesta un răspuns la chestie? Evident, nu; și redactorul nostru respectiv a trebuit să sublinieze această alunecare, care, în bună logică, se cheamă *ignoratio elenchi*. De aci supărarea și necazul ortodocșilor noștri. Să ne lămurim.

Este adevărat că faimoasa decizie ministerială are, printr-un alineat al ei, un caracter retroactiv și, ca atare, depășește legea, care nu stabilește decât condițiile *viitoarelor* parohii?

Și este adevărat că această decizie anulează condițiile de egalitate create de lege, prin faptul că lasă anumite latitudini personale ministrului?

Da sau nu? De ce să ne pierdem în arguții oțioase și în sofisme? Iată, noi declarăm formal: dacă d-l ministru Goldiș face dovada inexactității afirmațiilor noastre, noi ne obligăm să retractăm în public tot ce am scris și să intrăm în slujba necondiționată a politicii d-sale religioase.

Știm, anumiți ortodocși aplaudă pe d-l Goldiș; pentru că îi cunosc politica și sunt siguri că d-sa va... strânge șuruburile în ce privește Biserica unită. Mărturisim răspicat: cu asemenea ortodocși nu avem și nu vrem să avem nimic de-a face. Căci, a declara, întâi, prin *Constituție*, Biserica greco-catolică „de stat” și a încerca apoi să o rezezi cu ajutorul autorităților statului e un fapt care iese din putința aprecierii noastre aprobative. Asta poate să bucure doar pe ortodocșii

cari nu-și închipuie Biserica decât ca o anexă polițienească și parazitară, proteguită de stat pentru anumite servicii inavuabile. *Pe noi, nu.*

Și, pe urmă, Prea Sfințiților Părinți, ASTĂZI e ministru d-l Goldiș, care e „al nostru” și „ne protejează”. Dar dacă mâine va fi ministru un laicizant? Vă dați seama ce însemnează legea și decizia d-lui Goldiș în mâna lui?

Și vreți să ne spuneți nouă să nu mai sprijinim Ortodoxia, pentru că refuzăm a accepta deasupra grumazului Bisericii noastre această grozavă spadă a lui Damocles?

Mi se pare că ar trebui să inversăm rolurile...

Pentru hrana călugărilor

Între faptele caracteristice pe cari le hotărăște noul buget al Ministerului de Culte este mai ales unul care, cu siguranță, va fi trecut cu vederea; deși, pe nedrept. Vorbim, anume, de un spor de hrană, care s-a acordat călugărilor din bielele noastre mănăstiri ortodoxe. Până la sfârșitul anului trecut, monahii Bisericii românești se hrăneau cu 3 – cetiți – *trei* lei pe zi. Sau cel puțin atât le hărăzea statul, în sarcina căruia cade întreținerea călugărilor, de când cu secularizarea averilor mănăstirești. Trei lei pe zi pentru mâncare, să recunoaștem că nu este excesiv de mult. Bieții oameni s-au plâns, au rugat, au cerut; iar când foamea i-a răzbit cu tot dinadinsul, au uitat de discuție călugării: au protestat cu glas tare și au ocărât chiar. Păcat mare, desigur, dar cu atât mai mare păcatul celor cari, prin dezinteresarea lor inconștientă, au lăsat lucrurile să ajungă până aci. Pe când s-a ajuns la scandal public, credeți că s-a mișcat cineva între înaltele fețe bisericești? Nu, nimeni.

Acum însă, bugetul ministerului stabilește că, de aci înainte, călugării vor primi 15 lei pe zi pentru hrană. E o simțitoare îmbunătățire a situației; căci, chiar dacă nu este tot ce trebuie, ne gândim că monahii, cari nu au murit de inaniție sub regimul celor 3 lei pe zi, vor ști să se gospodărească ceva mai omenește la un tratament încincit.

Iată, deci, că Biserica își leagă rănile cele rușinoase. Biserica? Să ne înțelegem. Biserica nu s-a mișcat deloc pentru „cucerirea” acestui drept elementar la viață al bieților noștri călugări. Au trebuit larga înțelegere, energică și rodnică, a prietenului Nichifor Crainic și îndemnarea „inițiativei parlamentare”, pentru ca, pe masa goală a mănăstirilor noastre să cadă un boț îndestulător de mămăligă. Să o spunem răspicat, pentru ca monahii noștri să știe prin hotărârea cui a voit Dumnezeu să le asigure pâinea cea de toate zilele și pe cine să pomenească în rugăciunile lor de mulțumită.

Dar asta e o chestiune secundară. De prima însemnătate este faptul că, pentru cinul călugăresc și pentru viața mănăstirească, adică pentru tot ce e mai bisericesc în viața noastră creștină, tot laicii au trebuit să intervină și de data aceasta.

Biserica noastră se înstrăinează din ce în ce mai mult de înțelegerea adevăratelor ei rosturi: desconsiderarea organizațiilor mănăstirești e cea mai vorbitoare dovadă. Din nenorocire, prevedem că toate aceste grave greșeli nu vor rămâne fără răsplată.

„Pâinea noastră”

Ne-a fost bucuria degeaba? Am anunțat că, după intervenția unor laici, prin grija lui Nichifor Crainic, s-a sporit alocația de hrană a călugărilor de la 3 lei la 15 pe zi, și ne-am bucurat de două ori: pentru bieții călugări, cari își vedeau, în sfârșit, cel puțin pâinea asigurată, și pentru dovada de creștere a interesului public față de cinul călugăresc.

Acum s-au făcut socotelile. Nu or să fie tocmai 15 lei pe zi. Ci mai puțin. Căci sporul acordat nu atinge nici 5 lei de gură de om; ceea ce, adăugat la cei 3 lei și ceva cari se dădeau până acum, împlinește numai bine 8 lei. Opt lei, desigur, mai mult decât trei. Dar nu ajunge. Să ne gândim omeneste. Nu ajunge! Ce vreți să faceți un om cu 8 lei pe zi? Pentru că, domnilor mânuitori de fonduri, și călugărul tot om este!

Nu știm cui să ne mai adresăm. Tot prietenului Nichifor Crainic? Mi-e teamă că a făcut tot ce a putut. Și trebuie să-i mulțumim pentru această efortare. Dar acum ne-am adresa de-a dreptul d-lui ministru. I s-a rețezat bugetul. Dar sunt mijloace de revenire. D-sa cunoaște. De ce nu acționează prin Consiliul de Miniștri? Ar reintra în posibilitatea de a lucra. Evident, dacă ține la așa ceva. Dacă nu...

Nu ar fi rău însă ca, cu acest prilej, să se gândească și la pâinea călugărilor. Poate că ar găsi în această chestiune un îndemn.

Pentru prestigiul Bisericii

Nu știu ce o fi înțelegând d-l ministru al Cultelor prin autonomia bisericească. Sunt unele împrejurări însă, în cari ești inclinat a crede că, din partea statului, asta ar trebui să însemneze dezinteresare. Incidentul de la Teatrul Național¹ este o asemenea împrejurare.

Publicul a întrerupt reprezentarea „snoavei” lui Furtună, intitulată *Păcală*. Pentru motive îndeobște cunoscute, asupra cărora s-a insistat și în foaia noastră². Cu câteva zile înainte de incident însă, Patriarhia intervenise cu o adresă în regulă la ministru, cerând scoaterea de pe afiș a piesei împlicate. Motivarea acestei intervenții era precisă și dreptul Patriarhiei, necontestabil.

Ministerul avea îndatorirea să dea curs cererii și să intervină la direcția Teatrului Național. În afară de punctul de vedere al Bisericii, el singur suficient pentru a îndreptăți o asemenea măsură, interveneau încă rațiuni de echitate; atunci când adventistul Bauer era condamnat la închisoare pentru propagandă conținând elemente insultătoare la adresa preoțimii, era o imposibilitate morală ca această propagandă să fie, sub forma „artistică”, continuată pe scena Teatrului Național, subvenționat de Ministerul Cultelor.

D-l Goldiș a întârziat totuși cu hotărârea d-sale. Intervenția Patriarhiei a rămas ineficăce; iar direcția teatrului a continuat să țină piesa pe afiș. Ca și cum nimic nu s-a întâmplat.

Asta e rău. Patriarhia e reprezentanta Bisericii noastre; și Biserica noastră trebuie să aibă un prestigiu. Dar de ce prestigiu să se mai bucure ea, dacă Ministerul Cultelor însuși o desconsideră și nu-i ia în seamă cereri cari, în fond, sunt așa de îndreptățite? Autoritatea noastră administrativă e în vină și e bine ca asemenea greșeli să nu se mai repete.

Pentru că iată ce se poate întâmpla. Nu a reacționat ministerul, dar a reacționat publicul. Studenți în teologie și seminariști, adică tineri direct interesați de ale Bisericii, au mers joi la teatru și au întrerupt reprezentația. Faptul nu ar avea nimic grav în el, dacă nu ar fi decât în ordine estetică. Cine se duce la teatru, de îndată ce are dreptul să aplaude, are, principal, și dreptul să fluiere.

Nu acesta e însă sensul manifestației de joi. Căci tinerii nu s-au dus să fluiere o piesă proastă, ci una pe care ai o socoteau insultătoare pentru Biserică. Ei nu îndeplineau un rost estetic-critic, ci unul de poliție socială. Nu e, desigur, în căderea lor. Dar, dacă au făcut-o, e pentru că organele în drept, cari trebuiau ele să o facă, au lipsit de la îndatorire. Crede d-l Goldiș că e bun sistemul acesta, de a lăsa publicul să se substituie autorității?

Eu cred că e primejdios. Pe această cale s-ar putea ca Biserica să înceapă a se adresa direct publicului. Și atunci?...

„Statul”

S-a închis adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor. Publicul mare se ține departe de asemenea manifestații ale vieții spirituale; dar pe nedrept. Căci cel puțin cât o ședință a parlamentului merită să fie cercetat și acest congres.

Iată, în ziua deschiderii, președintele adunării a rostit un preafrumos discurs. Discursuri frumoase nu prea lipsesc, e drept, în țara românească. Dar cuvântarea Prea Sfințitului arhieru Tit Simedrea Târgovișteanul e mai mult decât atât: e o impresionantă pagină de gândire religioasă. Harnicul vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor s-a relevat dintr-o dată nu numai ca un temeinic cărturar și îndemânatic mânuitor al gândului; dar, fapt mai interesant încă, s-a așezat în primele rânduri ale cugetărilor creștini, pe care Biserica noastră îi așteaptă de atâta vreme.

Ziua a doua a congresului a fost ceva mai tristă. Căci exceptăm remarcabila improvizație prin care Î. P. S. Patriarh s-a dovedit a fi – fără nici o exagerare – unul din cei mai abili și mai primejdioși parlamentari, atunci când ar voi să ia ofensiva – adunarea a scos la iveală o îngrijitoare mentalitate, permanentă în Biserica Ortodoxă.

S-a ridicat, anume, iarăși plângerea că statul nu acordă, materialmente vorbind, destul sprijin Bisericii. Un orator laic observa cu amărăciune că statul i-ar sări imediat în ajutor dacă s-ar îmbolnăvi de febră aftoasă, dar că nu-i acordă nici o atenție când suferă de vreo boală sufletească. „Statul” nu dă bani destui Bisericii.

M-am întrebat adesea, fără să mă pot lămuri, cam cum își închipuie oamenii aceștia statul și până unde cred ei că merg îndatoririle statului față de Biserică. Ortodoxia noastră duce o luptă aprigă față de secte. Ortodoxia elocventului orator, cu plângerea amintită mai sus, luptă amarnic împotriva concordatului și a „primejdiei catolicizării”. Mă socotesc, deci: sectele și catolicii – să ni se ierte apropierea – lucrează fără bani? Dacă da, de ce nu putem și noi face la fel? Dacă nu, de unde au ei oare bani așa de mulți? De la „stat”? De la care stat?

Am pe masa mea darea de seamă tipărită asupra activității unei parohii catolice din România. Cunosc orașul și știu cât de redus e numărul închinătorilor Romei acolo. Parohul a adunat de la credincioși – sunt socoteli deschise – sute de mii de lei într-un an; a acoperit toate nevoile locale și a mai trimis bani și la Roma. Întreb pe onorabilul preopinent: cum fac oamenii aceștia de pot aduna fonduri și cui se datorează sărăcia noastră? Nu e nici un fel de problemă aci? În afară de aceea a „statului” lui Caragiale...

În jurul concordatului

Nedumeririle prietenului Pamfil Șeicaru¹ în legătură cu agitația împotriva concordatului sunt ale noastre, ale tuturor. Ar fi însă nepotrivit să luăm lucrurile prea în tragic. Căci – dacă e vorba să spunem împrejurărilor pe adevăratul lor nume – nu este om sincer, serios și cu simțul responsabilității, care să aibă curajul să se imbarce în această violentă campanie, începută cu întruniri și mișuni, dar sfârșită o dată cu ele. Când cercetezi arsenalul de arme al acestor vajnici apărători ai Ortodoxiei – ah! în ce încurcătură i-am pune, dacă i-am întreba ce e aia –, ai impresia că bieții oameni mai degrabă se achită, cum pot, de o îndatorire impusă din afară, decât răspund unor îndemnuri interioare, încercând să se împotrivescă unor primejdii real simțite.

Lupta publică pentru restaurarea Ortodoxiei în drepturile ei naturale și în funcțiunile ei rodnice, de noi, cei de la „Cuvântul”, s-a început; aci, în reviste sau la universitate. Avem, deci, și căderea, și datoria să vorbim deschis; chiar dacă vorba noastră va cădea brutală sau aspră.

Ne-am închipui că cine vrea să se opună concordatului are motive serioase pentru această atitudine. „Clerul ortodox” din Capitală a ținut o adunare de protest și a votat o moțiune foarte categorică. Am fi preferat, înainte de întrunire, o serie de studii mai precise, cari să încercuiască problema și să-i desprindă datele esențiale. Studiile acestea nu au apărut. Noi, cel puțin, nu le cunoaștem; deși urmărim de aproape literatura chestiunii ortodoxe. Argumentele adversarilor concordatului par a fi, toate, adunate în amintita moțiune. Poate că ar trebui să o discutăm; dar cum? E greu să te lași prins într-o discuție cu oameni a căror pătrundere și disciplină științifică nu se jenează a repeta locuri comune, absolut necontrolate și lipsite de sens, ca cele după cari „neamul și statul nostru au fost create de Biserica creștină Ortodoxă”.

Ar fi mai potrivit să încercăm a înțelege resorturile intime ale întregii mișcări, făcând presupunerea — mai mult metodică și introductivă — că ea ar fi sinceră. Impresia noastră deschisă? Bieților oameni cari protestează așa de energic, încât uneori chiar trec limitele îngăduite — *le e frică*. De ce? Ei și-au închipuit întotdeauna că Biserica Ortodoxă este o instituție de stat, cu caracter de monopol; care va dăinui beneficiind de aceste monopol, cât va trăi și statul românesc. În această concepție, Ortodoxia este o industrie națională, trăind nu prin propriile ei puteri și în virtutea valorilor pe cari le creează, ci grație unui regim protecționist, sprijinită pe de o parte de bugetul statului, iar de alta, de jandarmi. Ideea că statul trebuie să se identifice cu Biserica Ortodoxă — respectiv, cu ceea ce cred funcționarii Ortodoxiei — este așa de adânc ancorată în spirite, încât moțiunea „clerului ortodox” ia tonul amenințător: „Dacă, totuși, guvernul va încheia acest concordat în contra voinței neamului nostru creștin-ortodox declarăm că nu-l vom recunoaște niciodată și vom lupta din toate puterile până îl vom desființa”. Evident, amenințarea e amuzant de nesperioasă: o instituție de stat care nu recunoaște hotărâri ale statului, se răzvrătește împotriva lor și fâgăduiește să le anuleze. Noroc că oamenii cu răspundere nu vor confunda niciodată „clerul ortodox” cu Biserica românească!

Atitudinea aceasta dovedește însă cât de geloasă e „ortodoxia”... moțională de acapararea pe care crede că are dreptul să o exercite asupra statului. Căci această credință nu e pe nimic fundată, e sigur. „Ortodocșii” noștri o înțeleg însă mai greu.

Nu. Statul nu e de dat în exploatarea nimănui. Viața religioasă e o necesitate aspră pentru spiritualitatea românească; și, în măsura în care spiritualitatea aceasta va fi românească, religiozitatea va lua formele Ortodoxiei. Sigur. Dar statul nu poate înființa un monopol, asigurând „clerului ortodox” concesiunea perpetuă.

Orice Biserică trăiește prin sâmburele ei de adevăr vecinic și prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei. Adevăr încheie Ortodoxia mai mult decât oricare altă Biserică. Ea e *adevărul* pur și simplu.

Nu are râvnă duhovnicească? Să-și creeze. „Concurența” pe care i-ar face-o, eventual, catolicismul nu poate decât să o stimuleze la aceasta. Să nu protes-

tăm, deci, împotriva concordatului cu Roma, ci, mai degrabă, să-l dorim; așa cum îl doresc toți cei cari s-au săturat de o Biserică leneșă și funcționarească.

Nu, nu! Biserica Ortodoxă Română este mai tare și mai dornică de acțiune decât și-o închipuiesc iepurii de la „clerul ortodox”. Această Biserică nu se opune concordatului. În orice caz, ea încă nu s-a pronunțat.

Către anti-concordatarii sinceri

„Intrăm într-o epocă de revelații xine, în care va trebui să trăim cu realități demascate.”

Berdiaev

Există în țara noastră și o categorie de oameni de bună credință, cari privesc cu îngrijorare tratativele pentru încheierea concordatului. Ei știu că statul român este un stat creștin; în speță, un stat ortodox; identificat cu interesele Bisericii noastre naționale, ea însăși parte integrantă, contopită oarecum în plămada acestui stat. Și ei nu pot să înțeleagă cum statul nostru tratează de la puiere la putere cu Roma, care este și rămâne pentru noi schismatică. Cu atât mai mult cu cât aceste tratative nu pot duce decât la recunoașterea oficială a Bisericii romane. Indiferent de avantajile eventuale cari ar putea rezulta pentru Roma catolică dintr-un asemenea tratat. Oamenilor acestora de bună-credință le suntem datori câteva lămuriri.

Nedumerirea lor provine dintr-o greșeală; pe care o fac din pricina lipsei de curaj de a-și revizui cunoștințele asupra realității. Presupoziția fundamentală a raționamentului lor e că România ar fi un stat creștin. Ceea ce însă nu este exact. În aparență se mai păstrează încă, e drept, anumite legături între stat și Biserică în țara noastră; dar aceste legături nu sunt organice, ci contractuale. Pentru anumite servicii, indirecte și nespecificate, pe care Biserica Ortodoxă se presupune că le face statului român, acesta își recunoaște față de ea anumite obligațiuni. La atât se reduc însă legăturile. Dincolo de „contract” nu mai e nimic. Statul românesc nu se simte solidar cu Biserica în virtutea unei identități, ci în virtutea unei convenabilități. Statul nu păstrează obligații față de Ortodoxie pentru că este creștin; ci pentru că creștinismul îi face anumite servicii.

Să ne lămurim o dată pentru totdeauna: oricare ar fi aparențele, România nu este un stat creștin; și nici nu poate să fie, astăzi. Statele creștine sunt teocratice ca structură. Al nostru s-a constituit pe ideologia democratică.

State creștine nu mai există. Au existat în Evul Mediu; și nu ca realizări, ci ca încercări; și acestea neizbutite. Așa a fost statul papal; așa a fost Imperiul Bizantin: organizațiuni cari se sprijineau pe un anumit simbolism al funcțiunilor și al formelor. Dar căroră nu le-a succedat niciodată efectiv să ancoreze aceste simboale în realitate. Teocrația s-a dizolvat înainte de a se constitui complet. Soloviov, care nu contestă caracterul teocratic al Imperiului de Răsărit, crede,

totuși, că acesta a trebuit să cadă pentru că nu a reușit să umple formele vieții publice cu o spiritualitate autentică.

Întru atât întru cât țările românești s-au dezvoltat direct sub sfera de influență bizantină, ele ar fi putut fi formal teocratice. În fond însă, nu au fost. Principalele dunărene erau creștine nu ca structură, ci întru cât domnii lor erau creștini.

România modernă nu cunoaște această preocupare; de altfel, ca toate statele moderne. Că ea admite o religie de stat? E o chestie de oportunitate. Și mai este inerție, lipsă de sinceritate, lipsă de curaj. Statul modern democrat nu poate fi decât laic. De aceea, România de azi este, sub acest raport, un organism hibrid.

Pentru orice guvern, problema religioasă e o problemă politică. Pe care nu o poate trata decât ca atare. Politic a fost rezolvată autonomia Bisericii Ortodoxe; politic este pusă în discuție și chestiunea concordatului. Să interzicem statului român a trata cu Roma? Cu ce drept? Se periclitează Ortodoxia? (Mai întâi, nu e adevărat!) Dar ce-l interesează pe guvern asta? Dacă statul român ar simți nevoia unei religii, apoi să o recunoaștem: cea mai potrivită ar fi cea protestantă, ca fiind tot așa de fundamental lipsită de spiritualitate ca și statul modern.

Știu, omenirea se îndreaptă înspre alte zări. Statul modern democrat lichidează. Dar acestea sunt considerațiuni istorice, nu politice. De care un guvern nu poate să țină seamă.

Că situația Bisericii va putea fi alta în statul viitor? Nu ne îndoim. Dar, mai întâi, trebuie creat acest stat. Adică trebuie adâncită spiritualitatea. Ceea ce, în primul rând, e rostul Bisericii.

Precizări

Cu o îndemânare care nu poate înșela pe nimeni asupra intențiilor autorului său anonim, un articol ascutit și dinadins dezorganizat dintr-o foaie bisericească bucureșteană¹ îmi pune câteva întrebări, cari trec cu mult cadrul unei însemnătăți personale. Voi răspunde după cuviință, cu atât mai vârtos cu cât e vorba nu numai de un punct de vedere al meu, propriu, ci — mai ales — de unul al ziarului nostru.

Atitudinea noastră față de discuțiile în jurul concordatului a creat o seamă de nedumeriri. Surprinderea noastră — față de nedumeriții de bună credință, ceilalți nu interesează! — e cu atât mai legitimă cu cât felul nostru de considerare a problemei a fost din capul locului clar și precis. Pentru că în unele spirite se încearcă a se provoca un fel de confuzie, să ne lămurim.

Unii din adversarii noștri ne-au trecut în rândul celor cari susțin concordatul care s-a discutat la Roma. Pe ce temei? O asemenea chestiune nu s-a pus și nu s-a discutat încă la noi. Toate comentariile noastre s-au grupat în jurul *discuțiilor*, urmate în opinia noastră publică interesată la problema concordatului. Și

s-a stabilit precis că Biserica Ortodoxă nu are dreptul a se crampona de statul actual modern, interzicându-i încheierea unor anumite tratate politice. Atât, și nimic mai mult: *principial*. România politică are dreptul să încheie un concordat cu papa, fără ca, prin aceasta, să-și nege sau, eventual, să-și încalce esența ei.

Concordatul însuși nu a fost discutat încă. Avem de-a face aci cu o problemă politică și, după știința noastră, până în prezent, nu am pus-o. E cineva de altă părere? Să o spună și să o dovedească.

Dacă o vom face? Sigur că da. Pentru aceasta însă așteptăm să cunoaștem textul concordatului. Atunci vom discuta. Dar cu textul în mână. Asta e obiceiul nostru. Și anume, vom discuta din două puncte de vedere: întâi, ca români, cetățeni ai statului politic român; pentru a stabili dacă stipulațiile tratatului cu scaunul papal vatamă sau folosesc ființei acestui stat; al doilea, ca ortodocși, pentru a vedea întru cât noua situație creată Bisericii romano-catolice la noi primejduiește Ortodoxia și cari sunt măsurile de apărare și de atac cari trebuie luate.

Așa. Acuma credem că suntem lămurii. Preopinenții noștri nădăjduiesc să fie în defensivă, agitând vechea insinuație de cezaro-papism. E greu! Suntem spiritual, prea adânc ancorați în tradiția ortodoxă a neamului nostru; iar științificește, prea aspru disciplinați, pentru a nu ne simți siguri de punctul nostru de vedere.

Din cele ce am scris, deci, nu avem nimic de retractat. Vom vedea dacă, până la sfârșit, preopinenții noștri vor putea spune același lucru.

Legiferarea în materie religioasă

Se va lua în curând în dezbatere legea cultelor minoritare; și, imediat după ea, se va ratifica concordatul. Două acte de mare însemnătate pentru viața noastră religioasă, așteptate cu interes nu numai de credincioșii Bisericilor respective, dar și de ortodocșii noștri. Pentru aceștia vor fi de folos câteva lămuriri.

Biserica Ortodoxă, mai ales în treptele ei ierarhice mai coborâte, a privit întotdeauna cu neîncredere și cu un fel de teamă orice încercare de legiferare din partea statului asupra regimului diverselor culte religioase. Există o convingere, întunecată și irațională, că singura comunitate religioasă având legături directe cu statul e cea a ortodocșilor. Și că, prin urmare, singura Biserică având dreptul la protecțiunea statului e a noastră. Ca și cum legiferare însemnează întotdeauna protecțiune.

Cine a format această convingere? Nimeni. Ba, dacă ai întreba pe cineva, fiecare ar respinge-o, ca falsă. Și totuși, un asemenea punct de vedere zace în inconștient la toți ortodocșii interesați de viața noastră bisericească. De aci și sentimentul de... gelozie existent la noi față de stat, în raport cu celelalte culte: noi înțelegem să monopolizăm pur și simplu statul în beneficiul nostru.

E injust. Mai întâi, datoria statului, ca unitate politică, și nu culturală, este să se comporte obiectiv și imparțial față de toate formele de viață religioasă. În al doilea rând, legiferarea în materie religioasă nu însemnează acordarea unui ajutor efectiv din partea statului; ci, dacă voiți, mai degrabă o garanție pe care statul și-o ia față de aceste formațiuni sociale.

Legiferarea însemnează, în primul rând, precizare de raporturi. Ea nu poate să fie arbitrară și nu creează realități noi, inexistente până atunci. Ci, cel mult, formulează și, ca atare, definește anumite raporturi deja existente, schematizându-le și reducându-le la câteva tipuri caracteristice, ridicate la rangul de normă pentru întregul domeniu de viață respectiv.

Atât și nimic mai mult vor fi și legea cultelor minoritare, și concordatul. Știu, mai ales împotriva concordatului se ridică proteste și bănuieli. Mărturisesc că nu înțeleg de ce. Pentru că, prin aceasta recunoaște statul român suprema autoritate a papei asupra catolicilor? Da, domnilor, nu e decât o autoritate în materie religioasă. Și asta nu depinde de statul român a o recunoaște sau nu; asta există, pentru că așa e catolicismul. Care și el există!

La o parte, deci, grijile acestea nefundate. Am prefera altele: îngrijorare pentru lipsa de inițiativă a Bisericii noastre. E mai fecundă.

Biserica și bugetul

Bugetul. Un nou prilej de nădejdi și dezamăgiri. Au și început să se ridice. Ele privesc și Biserica. Fiindcă, cu toată autonomia și cu tot bugetul propriu, mai sunt lucruri ale Bisericii cari depind bănește de Ministerul Artelor.

Iată, acum, o foaie bisericească scrie despre d-l ministru Lapedatu, care a redus din buget sumele necesare, înscrise anul trecut de d-l Goldiș pentru întreținerea Seminarului monahal de la Mănăstirea Neamțu.

Desigur, știrea aceasta nu face plăcere. Seminarul monahal de la Neamțu era un început de interes pentru viața călugărească a noastră, care trebuie neapărat refăcută, dacă în adevăr dorim reînvierea unei religiozități autentice. Suprimarea din buget a fondurilor respective însemnează însăși suprimarea seminarului. Așa se spune. Și o credem. Dar e drept să fie așa?

Bani a dat până acum Ministerul Cultelor. Era dator să o facă? A dat pentru că era pe vremea aceea la minister Vasile Goldiș; și mai era Nichifor Crainic. Primul, un credincios slujitor al Bisericii; al doilea, un închinător al ei, îndrăgostit de înalta valoare spirituală a misticii creștine. Au dat, deci —, dar nu ministerul, ci doi oameni din acel minister; nu după indicațiile legii, ci după convingerile și necesitățile lor lăuntrice.

Acum se taie articolul respectiv din buget. E rău, desigur. Dar trebuie nu-maidecât să însemneze asta suprimarea seminarului monahal de la Mănăstirea Neamțu? De ce?

Noi știm că există o Biserică autonomă, cu un buget propriu. Nu e nimic mai simplu decât ca să se înscrie *aci* sumele cari s-au tăiat *dincolo*. Asta e soluția. Este ea irealizabilă? Poate, dar a cui e vina?

Credem, deci, că este cel puțin exagerat să protestăm împotriva guvernului, pentru că acesta nu ar avea destulă înțelegere pentru însemnătatea vieții călugărești, atunci când Biserica însăși are puțința să îndrepte imediat răul.

Întrebarea e însă: o va face Biserica? Noi ne îndoim; și suntem siguri că se îndoiește de aceasta și amintita foaie bisericească. Avem doar o experiență în materie. Dar, atunci, de ce să protestăm împotriva lipsei de înțelegere a guvernului, atunci când aceeași lipsă de tragere de inimă o împărtășește și Biserica însăși? Înainte de toate, să fim drepecți.

Anomalii bugetare

Am relevat la timp că Ministerul Cultelor a suprimat din bugetul său fondurile necesare întreținerii seminarului monahal de la Mănăstirea Neamțu. Suntem acum îndemnați să scriem asupra faptului că nici anul aceasta nu s-au prevăzut sume mai însemnate pentru hrana călugărilor de prin mănăstiri.

Am mai vorbit noi de lucrurile astea și altă dată. Nu e zadarnic să revenim. Să revenim, de ce? Pentru a protesta împotriva ministrului respectiv? Ar fi zadarnic. Avem impresia că deasupra tuturor miniștrilor, și anulându-le, deci, responsabilitatea, o putere tainică luptă împotriva atâtor eforturi luminate pentru mărirea adevăratei noastre vieți bisericești. Exagerare? Exemplele abundă.

Iată unul. Legea și statutul din 6 mai 1925 pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, deci chiar legea d-lui Lapedatu, zice în art. 63 (statut): „Protopopul are o cancelarie cu un preot ajutor, ca secretar, și un copist”. Sub ministeriatul precedent, al d-lui Goldiș, se prevăzuse în bugetul Ministerului de Culte fondurile necesare pentru cancelaria fiecărui protopop. Legea prevedea aceste cancelarii și bugetul trebuia să urmeze indicațiile legii. E adevărat că peste lege se mai înscrisese și salariul pentru un om de serviciu, în presupunerea că măturalul odăilor nu cădea nici în sarcina, nici în competența preotului ajutor sau secretar, sau în aceea a domnului copist.

Iată însă că, în bugetul pe 1928, însuși legiuitorul, actualmente iarăși ministru, d-l Alexandru Lapedatu, omite să prevadă fondurile înscrise de predecesorul său, d-l Goldiș, trecând pur și simplu cu buretele peste cucernicia sa, „preotul ajutor ca secretar” și peste veneratul „copist”, dar mai vârtos și mai cu seamă pe afurisitul om de serviciu, care se vârâse pe furiș în cașcaval.

Vedeți, nu e vorba de nici un fel de bunăvoință suplimentară, pe care bugetul statului poate sau nu să o acorde, după disponibilități. Ci de o așezare consacrată prin lege, pe care însuși statul o răstoarnă sau o desconsideră, prin aceea că nu-i dă condițiunile de realizare pe cari ea le presupune.

Statul călcând legea, din pricina sărăciei, asta e; și nu suntem la primul caz. Dar atunci, mai putem aștepta noi bunăvoința ministerului, acolo unde ea ar trebui să depășească legea?

Inter duos litigantes...

... *tertius gaudet*¹. Cei doi cari se ceartă — uniții și ortodocșii; cel de al treilea, care până la sfârșit o să câștige — baptiștii, pe care nu-i mai putem scoate de sub protecția specială a legii cultelor minoritare și a căror forță ofensivă pare a fi dacă nu ignorată, cel puțin subprețuită. E adevărat, într-o vreme, ortodocșii din țara veche anunțaseră o violentă campanie împotriva legii cultelor minoritare, pe motiv că aceasta ar recunoaște în chip oficial cultul baptist. Că o asemenea campanie ar fi fost ridicolă — deoarece atâta patriotism și Ortodoxie cât d-l Popescu (Tudor) va fi având și ministrul Cultelor — e o altă chestiune. Fapt e însă că anunțata campanie, care trebuia să ia proporții populare, a murit strangulată — dacă nu se va fi născut moartă — pe undeva prin cotloanele „Națiunii dominante” ale aceluiași inefabil domn Popescu (Tudor), arhanghel — ceva cam ignorant (*comme de juste*²) — al „ortodoxiei”.

Așa că, deocamdată, problema cea mai arzătoare care se pune pentru creștinii uniți și ortodocși din țara românească e: care e metoda cea mai eficăce pentru a-și extermina adversarul. Nobilă preocupare, fără îndoială, care pune în adevărată lumină perspectivele largi, istorice și religioase, cari stau la îndemâna celor doi beligeranți.

Între timp, d-l ministru Lapedatu caută formula care să-i îngăduie a depune fără prea mari primejdii proiectul de lege pe birourile parlamentului. Misiunea d-sale nu e deloc ușoară. Legea cultelor minoritare nu mai poate fi întârziată. Sunt prea multe chestiuni litigioase în viața acestor culte, cari nu pot fi lămurite decât pe cale de lege; și, pe urmă, mai sunt anumite obligațiuni internaționale — ortodocșii de la Sibiu și d-l Popescu (Tudor) se fac a ignora aceste lucruri —, cărora statul român nu li se mai poate sustrage. Întâmplarea a făcut ca acest soroc să-l ajungă pe d-l Lapedatu. Altfel, e la îndemâna oricui gândul că nici un ministru nu ar fi fost bucuros să-și ia pe brațe o chestiune așa de delicată, cum e legiferarea în acest domeniu.

Căci dificultăți sunt nenumărate. Iar cea mai însemnată e aceea că un ministru de Culte, reprezentând în primul rând interesele statului și nu pe cele ale Bisericii, fatal nu va putea găsi înțelegere la reprezentanții diferitelor culte, cari se cantonează într-un exclusivism explicabil numai din punctul de vedere al fiecărui cult *in parte*. La care se mai adaugă pretenția — justificată poate (*et encore*³) din punct de vedere cultural, dar nu și *politic* — a Bisericii Ortodoxe de a se identifica nu numai cu românismul — ceea ce încă ar mai merge! — dar cu statul român, ceea ce este absolut inadmisibil.

De o parte. Iar de alta, intransigența arogantă a uniților cari – foarte mândri de înrudirea lor cu Roma – cred că pot vorbi pe un ton nu numai ridicat, dar și cominatoriu, punând în circulație o serie de amenințări, inoperante în fond, dar nu mai puțin jignitoare, atât pentru statul român, cât și pentru noi, oamenii de treabă, cari, dacă nu înțelegem o strangulare a uniților, nu putem admite nici incivilitățile blăjene.

Și totuși, poate că situația d-lui Lapedatu s-ar fi putut simplifica, dacă d-sa ar fi renunțat să intervină categoric, prin lege, în chestiunea spinoasă a averilor bisericești. Nimic nu îl obliga să ia poziție în această problemă. În materie de proprietate și de persoane, dreptul nostru are la dispoziție destule texte de lege de caracter strict juridic, care ar fi îngăduit dezbaterile și **SOLUȚIONAREA PE CALEA JUSTIȚIEI ORDINARE A TUTUROR CONFLICTELOR DE PROPRIETATE CE S-AR IVI ÎNTRE LITIGANȚI.**

Este soluția pentru care am pledat noi în această foaie, și pe care o socotim cu atât mai îndreptățită cu cât STATUL român, prin situația lui, are tot interesul să se dezintereseze de transferurile de averi între cele două Biserici, ortodoxă și unită, AMBELE ROMÂNEȘTI.

Știu că această atitudine și propunere a noastră va ridica iarăși împotrivă-ne bulgerele Prea Sfințitului Neculai-cel-fără-Prihană de la Sibiu. Dar nu puteam altfel. Nu scriem aci ca ortodocși. Ci scriem la legea cultelor minoritare; care e făcută de stat, pentru ordonarea raporturilor dintre cetățeni, egal îndreptății la protecția statului. Ce am dori noi, ca mădulare ale Bisericii noastre pravoslavnice, nu interesează deocamdată, acum. Iar dacă ar fi totuși să spunem ce dorim, vom preciza că interesul nostru pentru stricta canonicitate și pentru puritatea dogmatică și morală a Ortodoxiei ne interesează mai mult decât problema blidului de linte.

Încheierea discuției la legea cultelor

Discuția generală la legea cultelor s-a închis la Senat, în manifestarea unei generale dorințe de pace. Cuvântării suple, somptuoase, savante și patetice a episcopului Hossu, noi, ortodocșii, i-am opus vorbirea aspră, sigură, masivă și convingătoare a mitropolitului Bălan. De o parte și de alta, chemări către pace și înfrățire au încheiat dezbaterile. Dar aceste dorințe nu trebuie să ne înșele prea mult.

Noi indicasem din capul locului o soluție: aceea, anume, ca statul să nu se amestece în transferul de averi între cele două Biserici. Dacă s-ar fi adoptat această atitudine, s-ar fi cruțat o încordare a spiritelor care nu e numai zadarnică, ci adânc păgubitoare. Căci, e adevărat, toată lumea îndeamnă la pace, dar nimeni nu e dispus la concesii. Ci, dimpotrivă, fiecare e sigur pe dreptul lui, socotește că până în cele din urmă adversarul... își va recunoaște vina și va ceda.

Nu cedează însă nimeni. Cele ce s-au întâmplat vineri seara în ședința Senatului, când P. S. Neculai de la Sibiu a trebuit să amenințe cu plecarea, dovedește încă o dată cât de departe sunt de o înțelegere părțile antagoniste și ce dificilă e poziția ministrului, care nu trebuie să uite o clipă că, în calitatea sa de ministru, nu poate fi nici unit, nici ortodox, ci ministru al unui stat LAIC, cu egală grijă pentru toți cetățenii acestei țări.

P. S. Neculai al Sibiului, ca și P. S. Vasile al Blajului, se țin departe de acest punct de vedere. Fiecare are, în parte, dreptate, întru cât sunt reprezentanți ai unei Biserici militante. Cuvântarea primului ministru¹, care a ținut să accentueze caracterul laic al statului român, nu putea găsi la ei nici un fel de înțelegere; pentru că e — omeneste — greu să ceri unei corporații constituite, cu viața, legile și tradiția ei bine delimitate, să cedeze pasul intereselor altei corporații, chiar dacă — în ordinea lumească — aceasta din urmă i-ar fi ierarhic superioară.

Dacă însă înțelegem omenescul acestei atitudini, nu înțelegem lipsa de fermitate a statului, care nu și-a precizat punctul de vedere și, ca atare, nu a fost în poziția de a trage hotărât consecințele. E un proces grav și aspru. În care cele două Biserici, care au încercat, de fapt, să încalce, într-un domeniu politic, drepturile suverane ale statului, s-au dovedit mai sigure și mai ofensive decât statul însuși, care s-a lăsat intimidat.

Din această dificultate, ministrul nu poate ieși decât într-un singur fel: depășirea punctului de vedere confesional — adoptarea unei atitudini politice și impunerea acestui punct de vedere cu hotărârea ultimă.

Cele ce scriem aci vor supăra și pe uniți, și pe ortodocși; și — probabil — și pe ministru. Dar e mai puțin just și mai puțin adevărat, pentru aceasta?

Cuvântarea P. S. Neculai

Un confrate, ale cărui legături cu Ortodoxia nu sunt din cele mai evidente, aprecia frumosul discurs rostit de P. S. Neculai al Sibiului, afirmând că „mitropolitul Bălan a obținut menținerea articolului XLV și — poate — anularea sau amânarea *sine die*¹ a concordatului”. Faptele l-au dezmințit. Căci chiar a doua zi guvernul retrăgea faimosul articol XLV; iar P. S. Neculai plecă la Sibiu, după ce dăduse cetire unui energic protest, mai precis în conținut decât în eficacitatea lui, ca pornind de la „episcopatul român ortodox”. Instituție religioasă de o canonicitate îndoielnică și, în orice caz, știrbită.

Nici nu se putea să fie altfel. Încă înainte de depunerea legii la Senat, noi am indicat aci ca sigură soluție a chestiunii retragerea acestui articol. Iar într-un interviu acordat ziarelor de ieri dimineață, d-l ministru Lapedatu recunoaște însuși că soluția adoptată e singura logică. D-l ministru are dreptate. Dacă ne mirăm de ceva e numai că, având atâtea motive — pe care noi le-am expus, de altfel — să se dezintereseze de chestiunea transferului de averi între confesiuni,

guvernul a pus totuși în proiectul său de lege problema, formulând articolul XLV. S-a dat astfel prilej de discuțiune nervoasă între reprezentanții celor două Biserici românești și s-a creat unora din ei iluzia că, până la sfârșit, punctul lor de vedere va triumfa.

În primul rând, P. S. Neculai. De fapt însă, discursul mitropolitului Bălan nu putea schimba nimic într-o situație mai dinainte hotărâtă prin natura elementelor ei constitutive. Dacă cineva și-a închipuit totuși altfel e pentru că a socotit cu intervenția unor fapte de oportunitate politică de interes limitat – așa zice, personal. Altfel, nimic nu milita pentru nefericitul articol. Când, din fericire, intervenția unor fapte de asemenea natură nu s-a produs, chestiunea a trebuit să fie scoasă din discuție.

Cuvântarea P. S. Neculai al Sibiului? Un discurs frumos. Atât și nimic mai mult. Cu anumite îndemânări politice. Cu manifestarea unei frumoase mândrii, chiar dacă uneori alunecă înspre orgoliu. Dar nu a fost nici sub raportul canonic, nici sub cel istoric-juridic o argumentare strânsă, care să prezinte victorios teza noastră. Să nu ne înșelăm singuri. *Articolul XLV – devenit XLVII – a fost retras pentru că nu am fost în stare să-l susținem.* Admiratorii părintelui mitropolit să nu înșele lumea și, mai ales, să nu se înșele pe ei: *am pierdut un proces pe care nu-l puteam câștiga.* Nu din vina avocatului, care – ca avocat – a fost, desigur, strălucit. Ci din vina datelor înșele ale procesului, desigur. Să o spunem însă lămurit, pentru ca nu cumva să creadă lumea că P. S. Nicolae și-ar fi îndeplinit misiunea cu prisosință și că noi, ortodocșii, am fi fost nedreptățiți. Cu prisosință nu și-a îndeplinit sarcina mitropolitul Sibiului. Cu talent, da. Dar cu știință, cu duh în adevăr bisericesc, cu metodă și cu conștiința teologică a dreptății, nu. Se putea face mai bine; oricât ar protesta confrății mei. (Și eu știu ce spun!)

O singură idee generală s-a desprins din întreaga cuvântare a prelatului ortodox: necesitatea reîntregirii Bisericii lui Hristos. Este o veche idee a Prea Sfințitului, care de câțiva ani îl poartă pe drumurile Europei. Și astfel, în Senatul țării, a răsunat elogiul Stockholmului. E mai puțin decât atunci când a răsunat în incinta Sfântului Sinod. Dar e totuși excesiv – atunci când vine din gura unui prinț al Bisericii pravoslavnice.

Noi, așa cum am spus-o și altădată, socotim această râvnă a P. S. Neculai ca luând drumuri absolut false. Atitudinea din Senat o dovedește încă o dată. P. S. Sa urmărește cu strășnicie întoarcerea uniților la Ortodoxie. Foarte frumos. E un proces nu numai necesar, dar absolut în ordinea lucrurilor. Că Biserica romano-catolică nu poate prinde pe structura noastră spirituală e un fapt. Că uniaticismul, formulă religioasă hibridă între toate, nu poate fi sortit la izbândă e un alt fapt. Pentru că nu însemnează catolicizare suprapunerea pe o pietate răsăriteană a unei ierarhii romane.

Dar părintele mitropolit merge mai departe. Readucerea uniților la Ortodoxie trebuie să se întâmple, în concepția Prea Sfinției Sale, paralel cu un alt proces de unificare de proporții cu mult mai vaste, pe baza programului de la Stockholm și Lausanne.

Ne rugăm de iertare. Suntem bucuroși de râvna misionară a Prea Sfințitului Neculai în ce privește ortodoxizarea. Bucuroși principal — pentru că metodele, care nici nu sunt creștine, nici nu pot fi eficace, nu le găsim potrivite. Dar unificare după indicațiile protestante de la Stockholm — iată o fericire de care ne putem lipsi bucuroși. Ceea ce am dori, și e de absolută nevoie, este ridicarea nivelului vieții noastre religioase răsăritene. E singura operă care ar da, în adevăr, roade. „Modernizare” protestantă a acestei vieți, nu! Iar dacă P. S. Sa e hotărât a „moderniza” după aceleași procedee după care „reortodoxizează”, ne-am ruga să lase pe uniți în pace; dacă ortodocșii nu vor putea scăpa de binefacerile noii unificări, să scape cel puțin închinătorii papei. Nu de alta, dar ca să nu piardă sămânța creștinilor în țara românească.

Nu ne facem nici o iluzie aspra succesului rândurilor noastre pe lângă curtea mitropolitană din Sibiu. Prea Sfințitul Neculai e un om luminat și de talent, desigur. Dar pe teologul Bisericii noastre răsăritene îl așteptăm încă. Marele discurs rostit în Senat de mitropolitul Ardealului ne-a dovedit-o încă o dată.

Dacă mai era nevoie.

Cuminecătură

Măria sa, regele Mihai, s-a împărțit. Pentru prima oară, copilul regal cuminecă, întru Trupul și Sângele Domnului, jertfă supremă și cutremurătoare pentru mântuirea noastră, prin care se adună nădejile noastre de regăsire a vechilor drumuri — pierdute de la Adam — spre Dumnezeu.

Cum se va fi răsfrânt Taina aceasta coplășitoare în sufletul fraged, deschis de aci înainte vieții largi și cuprinzătoare, e o îndoială. Practica noastră religioasă, care, singură, asigură mântuirea adevărată, dar care nu înlesnește întotdeauna bucuria și străluminarea lăuntrică a diverselor etape din drumul acestei mântuirii, nu prevede o catehizare specială înaintea săvârșirii acestei taine, sau cel puțin nu prevede una îndestulătoare. Elementul de inițiativă personală cade cu totul pe al doilea plan, față de motivul transcendent al îndurării divine.

Iubirii noastre mișcate pentru copilul regal, simbol și realizare de mâine a rasei noastre, să i se îngăduie, deci, două vorbe.

Mărite stăpâne, ești rege după legile omenești, dar nu ești ÎNCĂ rege după darul lui Dumnezeu. Sângele tău te-a indicat în ceasuri de îndoială voinței naționale ca purtător al nădejdilor, trudei și aspirațiilor noastre. Grația lui Dumnezeu, care nu poate veni decât prin invocarea Duhului Sfânt, în clipa ungerii, nu a coborât încă asupra capului tău: abia vârsta, mai mult decât vrednicia ta, îți va aduce Harul.

Mărite stăpâne, intri, totuși, astăzi pe poarta larg deschisă a Bisericii, care e singurul drum al stăpânirii asupra oamenilor. Puterile tale mistice, fără de care nici un rege nu poate fi rege, de aci îți vin, nu din altă parte, și fără ele nu poți începe nimic.

Și, ia aminte, te-ai împărtășit la Cina cea de Taină și ai mărturisit prin această faptă de înfricoșată adâncime credința ta nestrămutată în învierea morților.

Nu murim, Măria Ta, nu murim nici unul – de tot. Murim pentru păcatele noastre; dar înviem prin îndurarea lui Dumnezeu. Când asupra capului nostru s-a coborât o dată grația cerească, nici porțile iadului nu ne mai pot nimic împotriva.

Altfel, toată jertfa trupului care s-a frânt pentru noi ar rămâne zadarnică. Mărturisește, deci, stăpâne, cu noi alături: „Aștept învierea morților...”.

Salarizarea preoților

Congresul preoților a discutat, între altele, chestiunea salarizării. Despre care eu am spus, cu acest prilej, că este o problemă cu deosebire dificilă. Alții sunt de altă părere; știu. Ei au soluțiuni de o simplitate impresionantă. Și nici nu așteptat congresul acesta al preoților ca să le expună; ci au convocat un congres al lor; unde, nefiind nici un fel de control, se poate spune și vota orice.

Pentru mine, și nădăjduiesc că nu sunt singur și nu exprim, deci, o impresiune subiectivă, ci o realitate, problema rămâne dificilă. Căci ea se complică cu problema *adevăratelor* raporturi dintre stat și Biserică. Nu ignorez că există o teorie a statului român ortodox. Dar îmi dau seama cât de puțin trece în practică, și cât de puțin *poate* să treacă în practică, din această teorie.

Faptul brut, de la care e bine să plece orice încercare de a soluționa problema salarizării preoților, e că Biserica noastră Ortodoxă e autonomă. Această autonomie nu a fost dată de stat; ci cerută de Biserică. E adevărat că nu toți ierarhii își dau seama de ce înseamnă această autonomie și ce valoare poate ea avea. Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe este, în aplicarea ei de către episcopi, cea mai vie și irefutabilă dovadă că ierarhia noastră bisericească nu s-a lămurit încă complet asupra noului regim. Ministerul Cultelor înregistrează aproape în fiecare săptămână cereri și măsuri episcopale, cari fac dovada acestei stări de lucruri.

Nu e mai puțin adevărat însă că autonomia a fost cerută de Biserică. De ce această cerere? Voia Biserica să-și creeze o situație privilegiată, înțelegea ea să nu se mai mulțumească cu raporturile de până atunci și intenționa să se instituie într-o autoritate deasupra statului? Sau mai degrabă se simțea ea stingherită în viața ei proprie de amestecul statului, din ce în ce mai stăruitor și mai neconform cu interesele și cu viața ei? Se pare că acesta din urmă e cazul. Dacă însă Biserica se vede amenințată prin pretențiile și prin politica statului, aceasta înseamnă că acesta din urmă lua în ultimul timp o dezvoltare și o structură din ce în ce mai neconformă cu principiile Bisericii. De aci și nevoia autonomiei.

Astăzi însă se cere o îmbunătățire a salariilor preoților. De la cine? De la stat? Statul își are funcționarii săi, pe care îi plătește cum poate și de la cari cere serviciile de cari are nevoie. El ar putea, eventual, face și sacrificiul de a îmbu-

nătăți salariile preoților. Cu o condiție: ca aceștia să fie funcționarii lui. Preoții să stea în slujba statului și să îndeplinească serviciile pe cari el le cere, el, acel stat care, prin politica lui, a forțat Biserica să devină autonomă, ca să scape de primejdia pieirii? Dar dacă asta nu se poate, cu ce drept se cere spor de salarii de la stat?

Iată o întrebare la care aștept de mult să mă învrednicesc cu un răspuns de la altcineva decât de la șireții cari se ascund după deget și își închipuie că nu le poate ceti lumea în ochi.

Primenire

În acest sfârșit de toamnă târzie, când neamul nostru sărbătorește totuși primăvara lui politică¹, Biserica își adună și ea nădejile. Ce poate ea aștepta de la această răsturnare a raporturilor de forță și de la această eliberare a puterilor vii ale nației? Totul.

Un stat din ce în ce mai acaparator, organizat de o ceată de meseriași ai detențiunii puterii, fără nici un fel de înțelegere pentru plămada spirituală a popoului și a țării, nu putea vedea, în orice instituție constituită, decât un mijloc de stăpânire nu a maselor, care nu erau interesate decât cel mult ca instrument, ci a izvoarelor de producție materială.

Într-un asemenea stat, interesante nu sunt decât banca și poliția. Cum Biserica nu a putut fi încadrată în cea dintâi, a fost confiscată pentru cea de-a doua. Opera de spiritualitate? În cazul cel mai bun, o acțiune moralizatoare, în care grija cea mare era să se dea Cezarului ce e al Cezarului, lăsând îndatoririle față de Dumnezeu în grija... lui Dumnezeu însuși. Focul sfânt de misionari al oamenilor Bisericii? Excrescențe superflue, statul neavând nevoie decât cel mult de funcționari credincioși, iar partidele politice, de agenți electorali. Nu e încă prezentă în minte părerea răposatului Constantinescu: „Pune și pe popă în comisiune; că popa are măneca largă, și e bine...”, spusă în plin Consiliu de Miniștri?

Iată de ce, de la noua viață politică a țării, ai cărei zori mijesc astăzi, Biserica are totul de așteptat. Ea trebuie să intre în adevărata ei funcțiune, așa încât, nerefuzând a da Cezarului ce e al lui, să poarte în primul rând grija de a asigura lui Dumnezeu, în sufletul și în fapta oamenilor, ce este al lui Dumnezeu.

O puternică viață spirituală, o dezinteresare măsurată de statul politic și economic, o independență absolută față de încercările lui de imixtiune, o strașnică delimitare a ființei ei, prin reintrarea în legea lui Dumnezeu.

Nu ne îndoim că spiritul vremii noi, cărora i-am fost, după puteri, și noi meșteșugari, îngăduie această fundamentală primenire. Întrebarea e dacă ierarhia noastră bisericească simte marile nevoi ale trupului mistic al lui Hristos și va ști ce să ceară și va cunoaște ce trebuie să realizeze.

Cea dintâi problemă bisericească e, deci, astăzi cea a ierarhiei. O vom urmări.

Moștenirea lui Titus Enacovici

Astăzi, la ora 11, se oficiază, în Biserica Sfântul Neculai Tabacu, slujba de pomenire a lui Titus Enacovici. S-au împlinit șase luni de la moartea lui.

Nu a fost, desigur, un credincios; dar omul aceasta de cifre și de realități imediate ascundea un surprinzător cunoscător al problemelor noastre bisericești, pe care, în anumite direcțiuni, le stăpânea până în amănunțimi de specialist și de practicant. Crescuse – de copil – în umbra învățatului nostru teolog Constantin Erbiceanu, într-un mediu de arhieriei și de episcopi; și, desigur, cea mai dure-roasă muștrare pe care am auzit-o din gura lui privea Biserica: „Nu sunt creștin pentru că prea am cunoscut de aproape pe popi”. Gravă eroare pentru un logician, desigur; căci nu te îndepărtezi de Dumnezeu pentru nevrednicia slujitorilor Lui; dar explicabilă la un temperament pasionat ca cel al lui Enacovici.

Căci asta a fost „patronul” nostru: un pasionat al convingerilor lui. Violenta francă, pusă în slujba unor țeluri clare, și curajul, trecând peste limitele oricărei prudențe și oricărei asigurări a persoanei sale proprii, cu care a intrat în luptă împotriva regimului liberal acum un an, sunt fără exemplu în viața publică românească. Doar de Nicu Filipescu dacă ar putea fi apropiat. Era însă mai ascuțit, mai tăios și – în ordinea ideilor – mai convingător decât acesta. Așa a izbutit el să facă din „Cuvântul” SINGURA GAZETĂ CARE SE MÂNDREȘTE A NU FIFĂCUT VREUN SERVICIU PARTIDULUI LIBERAL.

Când a închis ochii, acum șase luni, o grozavă prigoană s-a pornit împotriva moștenirii lui materiale și politice. Resturile marii lui averi, punct al unei îndrăznețe inițiative creatoare și a unei neînfrânte hărnicii, înghițită în cea mai mare parte de jertfele făcute pentru acest ziar, au fost atacate de moștenitori improvizați, cu aceeași violență cu care guvernul d-lui Duca se arunca împotriva gazetei noastre.

Astăzi, cele două procese sunt închise; prin izbânda voinței lui. Nici rușinoase încercări de șantaj, nici scandaloase siluiri ale legilor nu au izbutit să schimbe o iotă măcar din ceea ce hotărâse el.

Dumnezeu nu i-a îngăduit să vadă prăbușirea guvernului liberal, pe care îl atacase cu o înaltă competență și violentă energie. Dar „Cuvântul”, trecut printr-o generoasă și dreaptă înțelegere a voinței lui, în stăpânirea celor care îl scriu, prenumără printre titlurile sale de cinste, ca pe cel mai eminent, mândria de a fi contribuit, în mijlocul unor indescriptibile vicisitudini, la sugrumarea acestui regim.

La slujba de pomenire de astăzi, noi, tovarășii lui de luptă, ne înfățișăm cu conștiința împăcată: am știut să-i cinstim amintirea, învingând în numele lui. Fie ca liniștea de conștiință a datoriei împlinite să se coboare asupra tuturor celor cărora le-a stat alături.

Secularizarea spiritului bisericesc

Cu prilejul discuțiilor în jurul calendarului și Pascaliei, s-a ridicat din anumite cercuri, al căror interes pentru Biserică nu poate fi pus sub bănuială, chestiunea responsabilităților. Problema este privită deocamdată sub raportul persoanelor. Aș observa că ea este mai amplă și că toate necazurile în care se zbate Biserica noastră derivă dintr-o anumită stare de lucruri generală, a cărei cea mai însemnată caracteristică este secularizarea spiritului bisericesc.

Fără îndoială însă că chestiunea persoanelor nu e lipsită de interes. Căci lucrurile oamenii le fac, și între toți vinovații sunt unii mai vinovați. Nu înțeleg însă prin ce întâmplare marele vinovat a devenit dintr-o dată P. S. Pimen, mitropolitul Moldovei. Nu am să-l scuz și nici nu am cum să-l apăr. Pentru motive care se vor înțelege lesne. Am să amintesc totuși că peste capul Prea Sfințitului Pimen este un vinovat mai mare. Vrem în adevăr să începem opera de restaurare a Bisericii în drepturile ei și vrem să promovăm reînvierea adevăratului duh ortodox? Bucuros — sunt la dispoziția oricui, când va fi să se încerce acest lucru. Dar cu o condiție: să se înceapă operația de unde trebuie. Nu de la P. S. Pimen.

De altfel, atacurile împotriva mitropolitului Pimen sunt și din alt motiv nepotrivite. Eu cred că cea mai urâtă farsă pe care P. S. Pimen ar putea-o face acestor apărători ai Ortodoxiei — oameni, încă o dată, de mare merit și de perfectă sinceritate — ar fi să... se retragă.

Căci vă închipuiți atunci încurcătură: protestăm împotriva actualului mitropolit și președinte al Sfântului Sinod pentru că e liberal și politicianizează Biserica. Locul său va fi, prin retragere, liber. Și vor trebui să se facă noi alegeri. Cine va fi viitorul mitropolit? În orice caz, tot un agreat al Partidului Liberal!

Situația e, astăzi, în Biserică, de așa natură, încât nu pot ajunge la scaun episcopal decât liberalii. Căci alegerile se fac în marele congres bisericesc, iar marele congres bisericesc este pentru câțiva ani încă împănat numai cu liberali.

Iată, deci, că, în condițiunile prezente, problema se deplasează: nici un chiriarh nu trebuie dislocat, atâta vreme cât nu avem putința ca, în locul gol, să vină un om mai vrednic. Putem să creăm noile condițiuni de selecționare? Eu cred că da. Nu ar fi, prin urmare, cazul să atacăm în prealabil această problemă?

În disoluție

Încercarea Partidului Liberal de a arunca vina tulburărilor pe chestia calendarului în seama guvernului actual este și îndrăzneță, și deplasată.

Adevărul este că Biserica noastră se află astăzi despicată în două. Și că, sute de milioane de lei dacă ar fi cheltuit sectanții și protestanții în România împotriva Bisericii Ortodoxe, încă nu ar fi putut obține un rezultat așa de... strălucit.

Dar poartă Partidul Național Țărănesc și guvernul lui, prezidat de d-l Iuliu Maniu, întrucâtva vina acestei stări de lucruri? Se poate spune și asta! Ce nu se poate spune cu rea-credință? Realitatea este însă alta.

Nenorocita rezolvare a problemei calendarului și a așezării Pascaliei nu este un incident întâmplător în viața Bisericii noastre. Aceste două întâmplări sunt numai două momente dintr-o întreagă serie de împrejurări cari, toate, dovedesc că Biserica noastră a intrat în disoluțiune.

Se putea evita tulburarea pe tema calendarului? Se putea dacă, o dată greșelile sinodalilor comise, d-l Maniu ar fi chemat la sine câțiva sinodali, le-ar fi bătut cu pumnul în masă și le-ar fi cerut, sub amenințarea raderii bărbii, să-și bage mințile în cap. Putea face însă d-l Maniu un asemenea gest? Ar fi însemnat să renunțe la toată linia lui morală, pentru care țara l-a sprijinit și l-a dorit la guvern, și să înfrângă – la fel cu liberalii – autonomia Bisericii, pentru care toți iubitorii ei au luptat. Un asemenea gest îi era interzis d-lui Maniu și, refuzându-se lui, șeful național-țărăniștilor a dat încă o dată satisfacție conștiinței morale a țării. Altcineva putea și trebuia să intervină în această afacere. Noi am văzut cine. Acest altcineva însă nu a intervenit – și vom fi siliți, când va veni vremea, să o spunem de ce.

Să intervină d-l Maniu? A, nu. Nu, din o sută de motive în afară de cel al corectitudinii politice. În adevăr, să presupunem că s-ar fi obținut înăbușirea tulburărilor calendaristice. Ei, și? Ce s-ar fi obținut? Cel mult *neutralizarea unui efect*. Cauzele, acestea ar fi rămas. Ele stau în starea de azi a Bisericii, în configurația ierarhiei noastre bisericești.

A, nu! E mai bine așa. Suntem recunoscători celor care, fie chiar împotriva voinței lor, au contribuit la declanșarea scandalului. E singura posibilitate ca de aci înainte să fie atacată adevărata problemă a Bisericii – refacerea ierarhiei noastre.

Inconsecvențe

Ziarele au fost încunoștințate că d-l Aurel Vlad, ministrul Cultelor, ar fi cerșat pe d-l dr. Lupu în locuința acestuia de la Athenée-Palace și i-ar fi comunicat că guvernul a trimis tuturor episcopilor o adresă, prin care le pune în vedere să îngăduie prăznuirea Paștilor la 5 mai, acolo unde populația o va cere. Știrea nu a fost dezmințită până în prezent; ea trebuie, deci, considerată ca bună.

Acțiunea noastră în legătură cu Pascalia nu a fost, propriu-zis, o agitație. Pentru că noi am refuzat în chip constant să trecem dincolo de marginile presei. Și Dumnezeu știe dacă ne-a lipsit prilejul și îndemnul. Nu am înțeles să creăm dificultăți nici țării, nici guvernului. Pentru simplul motiv că vinovații erau în altă parte. Afirmația unui foarte important membru al ministerului Maniu că această campanie a noastră a amenințat un moment însăși existența cabinetului e vădit exagerată. Și ea nu e un certificat nici de perspicacitate, nici de bună

credință. Am purtat lupta, și o vom continua, cu deplin sentiment de responsabilitate și cu obiectivitate rece. Asta ne creează o situație privilegiată, care ne dă dreptul să vorbim răspicat.

Așadar: dacă demersul d-lui ministru Vlad s-a produs în adevăr, atunci nu suntem de acord cu atitudinea guvernului. D-l Maniu a declarat în repetate rânduri că recunoaște gravitatea problemelor ridicate de Pașalie. Dar chestiunea e de resortul exclusiv al Bisericii și guvernul — oricare ar fi regretul sau părerea lui — nu se poate amesteca în nici un fel în această afacere.

E adevărat, d-l Maniu adăuga făgăduiala că toți creștinii vor avea libertatea să serbeze Paștele când vor voi. Făgăduiala ni s-a părut ciudată, pentru că nu înțelegeam cum ar putea guvernul să asigure în chip pozitiv prăznuirea Paștilor la 5 mai fără să se amestece în treburile Bisericii. Și asta am spus-o la timp.

Iată însă că nedumerirea noastră ia sfârșit prin intervenția d-lui Aurel Viad: o circulară s-a trimis tuturor episcopilor, cerându-le să înlesnească prăznuirea ortodoxă a Sfintelor Paști acolo unde populația o va cere. Dacă e adevărat, e foarte rău.

Întâi, pentru că intervenția e tardivă. Dacă guvernul a avut în adevăr intenție serioasă de a asigura credincioșilor libertate de a prăznuî Paștele la 5 mai, atunci această intervenție trebuia să se producă în timp util. Ce fel de Paști vor fi acestea: fără slujbele din Postul Mare, deci, fără îndelungata pregătire sufletească pentru sărbătorirea Învierii — fără amintirea Patimilor, răstignirii și punerii în mormânt? Demersul acesta târzielnic e regretabil — pentru că are toate semnele unei sabotări lipsite de curaj.

Al doilea, pentru că procedura guvernului se sprijină pe o inconsecvență. Imixtiunea ministerului în treburile Bisericii este evidentă. Și atunci: sau această imixtiune este posibilă — și atunci de ce guvernul s-a rețenșat acum două luni în dosul declinării competenței și nu a intervenit pentru curmarea scandalului bisericesc; sau imixtiunea e neadmisibilă, și atunci cum își îngăduie guvernul să o săvârșească?

Al treilea, pentru că Ministerul Cultelor, neavând un specialist care să se priceapă în treburile bisericești, aruncă Biserica într-o situație gravă. În adevăr, ordin a fost dat pentru a se pune bisericile la dispoziția credincioșilor cari doresc să prăznuiască Paștele ortodox. Care Biserică? Bisericile unde s-a slujit Învierea? Este o aberație.

Iată, deci, unde a dus o politică pe bază de diplomatie și lipsă de fermitate. Dacă guvernul vrea să continue și pe alte planuri, nu are decât să o facă. Rezultatele se vor vedea.

Ofensiva sinodală

Agitația împotriva concordatului a reînceput. După moțiunea votată de Asociația Clerului Ortodox, iată acum Sf[ântul] Sinod, care se surmenează conce-

pând memorii protestatare și luând în Senat, prin reprezentanții săi, atitudini cari îl exced din toate punctele de vedere.

Ca un sinod – care în problema Pascaliei s-a comportat așa de sub așteptările cele mai pesimiste, făcând jenanta dovadă a ignoranței lui nu numai în cele ortodoxe, dar în genere în cele duhovnicești; și dând spectacolul întristător între toate al unei anarhii și lipse de prestigiu rușinoase – să se ridice astăzi pentru apărarea prestigiului și integrității Ortodoxiei românești, iată, în adevăr, ceva extraordinar. Stă mintea-n loc nu?

Nu. Pentru că cine își dă seama de întâmplările din Biserica noastră stabilește imediat o legătură între disprețuirea Ortodoxiei, întâmplată cu prilejul discuțiilor și hotărârilor în jurul Pascaliei, și supraviețuirea (falsă) aceleiași Ortodoxii cu prilejul discuției concordatului. Dacă așezați în centrul preocupărilor d-voastre interesul Bisericii, atunci nu veți înțelege nimic, desigur. Așezați însă în centrul acestor preocupări o persoană, și lucrurile se vor lămurii dintr-o dată.

Cheia tuturor încurcăturilor? Mitropolitul Neculai Bălan. Ambiția mitropolitului Neculai Bălan. Planurile lui personale. Când se pusese chestiunea Pascaliei, purtător de cuvânt era mitropolitul Gurie. Părintele Neculai își dădea seama că o izbândă a Ortodoxiei pe această temă ar fi fost de natură a ridica prestigiul personal (ca și cum numai de asta e vorba!) al arhiepiscopului Chișinăului. Și a pornit împotriva lui. Lumea a crezut că a pornit împotriva Pascaliei ortodoxe. Dar lumea s-a înșelat. Pentru că numai chestiunile de persoană îl interesau. A spus-o el însuși cu glas mare: de ce să poruncească în Sinod Gurie și nu eu? Este adevărat, cu acel prilej s-a comis și o infamie: părintele Neculai a pretins că vorbește în numele Ardealului. Ca și cum un om cu răspundere poate vorbi de ardeleni și basarabeni în chestie de Ortodoxie.

Vasăzică: ieri, mitropolitul Bălan lovea adevărata Ortodoxie. Pentru că era în luptă cu prestigiul părintelui Gurie. Astăzi însă, protestează vehement împotriva concordatului. Pentru că în Ardeal este în luptă cu prestigiul impresionant al părintelui Vasile, mitropolitul unit al Blajului. Aci stă, prin urmare, rostul agitației violente la care arhiepiscopul de la Sibiu se dedă împotriva concordatului: în convingerea nevinovată – dar nu și inofensivă – a părintelui Neculai Bălan că P. S. Sa trebuie să fie papă al Bisericii românești.

Acum, ca și data trecută însă, mitropolitul Neculai a izbutit să solidarizeze cu punctul lui de vedere majoritatea Sinodului. Are faptul vreo importanță? Principial, desigur. În speță însă, nici una. Nici una, pentru că Sinodul nostru e compus, în marea lui majoritate, din bieți oameni, plini de păcate lumești, cari tremură pentru scaunul lor și cari se lasă terorizați de primul îndrăzneț. Așa s-a întâmplat, cu foarte puține onorabile excepții, în cazul Pascaliei, așa se întâmplă și acum. Guvernul, deci, nu are nici un fel de motiv să se neliniștească de ofensiva sinodală. Pentru că numai o dată să bată din picior, și să vedeti cum dispar Prea Sfinții prin cotloane.

Dar chiar dacă Sinodul nostru ar fi ceea ce este, guvernul încă nu ar avea nici un motiv de îngrijorare.

Actul de protest încheiat joi dimineață și cetit în aceeași zi și în Senat nu are nici un rost și nici o îndreptățire. Concordatul este un act politic, pe care statul român, din considerarea unei situațiuni politice, crede că îl poate încheia sau nu. În speță, guvernul s-a hotărât pentru concordat. Întru atâta întru cât avem de-a face cu un act politic, Biserica nu poate ridica nici un drept de control asupra unui asemenea act. Statul face ce vrea. Este păgubită Biserica Ortodoxă prin concordatul care se încheie? De fapt, noi nu vedem nici un fel de păgubire. Dar presupunând, prin imposibil, că acesta ar fi cazul: de când trebuie să se conducă un stat politic, după interesele confesionale ale Bisericii? Că este Biserica Ortodoxă o instituție de stat? Formal, da. Dar tot instituție de stat este și Biserica unită. Și atunci?

Să-mi fie îngăduit a crede că Sinodul nostru, ca autoritate constituită, nu are calitatea de a interveni în această dezbatere cetățenească. Ierarhii, ei, întru atâta întru cât sunt, ca cetățeni, specialiști în asemenea chestii, da; o pot face. Dar, principal, nu mai mult decât oricare alt cetățean.

Se poate teme guvernul de intervenția, ca specialiști, a episcopilor noștri? Să fim serioși. Cu prilejul dezbaterilor Pascaliei s-a făcut dovada valorii lor de „specialiști”. Pastorală explicativă rămâne un nepieritor moment de ignoranță teologică. Nici părintele Neculai nu știe carte? Ba, da! Dar părintele Neculai cunoaște teologia cum ar putea să o cunoască și un jidan: obiectiv și „științific”. Creștin nu a fost niciodată. Și nu e nimic mai ușor de răsturnat ca o construcție „științifică” în teologie.

Guvernul poate prezenta, deci, liniștit concordatul în fața Parlamentului. Ofensiva sinodală nu e nici măcar o piatră-n bulboacă!

Biserica dominantă

Ce este o „Biserică dominantă”? Iată o întrebare care trebuie și ea odată pusă. Cu „Biserica dominantă” lucrează la noi toată lumea: și ambițioșii cari încearcă să-și creeze, prin Biserică, situații excepționale, și slăbănogii care vor să-și pună situația — primejduită prin neactivitatea lor — la adăpost de orice risc, cu ajutorul jandarmilor. Dar ce e, precis, această „Biserică dominantă”, în numele căreia se terorizează lumea, asta nu o spune nimeni. Să vedem, deci.

Este adevărat că, între celelalte Biserici recunoscute de stat, se acordă, prin Constituție, Bisericii noastre Ortodoxe calificativul de „dominantă”. Rațiunea acestui fapt stă în aceea că majoritatea populației țării este închinătoare Bisericii pravoslavnice. De unde urmează că regele trebuie să fie botezat în religia ortodoxă și că la diverse festivități protocolul trebuie să acorde primul pas reprezentanților acestei Biserici.

Atât și nimic mai mult. Ba încă, nici măcar atât. Pentru că, dacă — Doamne ferește — mâine am fi republică, faptul că cineva ar fi unit sau catolic, sau orice,

nu ar constitui, constituționalicește, un impediment pentru candidarea lui la președinție.

Prin urmare, peste drepturile aproximative pomenite mai sus, Biserica aceasta, oricât de dominantă ar fi ea, nu se poate bucura, în fața statului, de nici un fel de situație privilegiată. De altfel, calificativul de „dominant” ar fi mai degrabă de natură a consfinți o situație existentă decât a crea situații excepționale.

A înțelege altfel lucrurile acestea înseamnă a ne închipui că statul român nu acordă egală libertate de conștiință și egală putință de exercitare a acestei libertăți tuturor cetățenilor lui. Ceea ce apare, în cazul uniților, români și ei, ca de-a dreptul absurd.

Pricina mai adâncă a acestei neînțelegeri stă într-o confuzie: lumea nu-și dă, la noi, seama că statul român nu e un stat confesional. Tot felul de locuri comune debitate pe tema Ortodoxiei, care ar fi salvat naționalitatea românească, au făcut să circule părerea confuză că statul nostru ar fi ortodox. Ceea ce nu e adevărat. Fără a spune dacă e bine sau rău, noi trebuie să recunoaștem că statul român, întru atât întru cât și-a însușit așa-zisa structură modernă, nu poate fi dogmatic interesat la viața religioasă a țării; ci numai politic.

Concluzia? Nu există, de fapt, Biserică dominantă prin voința și interesul statului și nici prin vreun statut juridic al acestuia. Ci cel mult prin situația de fapt a Bisericii și prin hărnicia și osteneala duhovnicească a conducătorilor ei.

Acesta e adevărul. Dar, evident, el nu poate conveni decât unei Biserici vii.

„Dominanță” și... realitate

Mi se spune că cineva o să-mi răspundă – și încă „fulgerător” – la considerațiile mele de duminica trecută, asupra Bisericii dominante. Aștept. Eu, cu răspunsurile... *fulgerătoare*, sunt obișnuit. Cariera gazetărească din țara asta m-a obișnuit însă, din nenorocire, mai puțin cu răspunsurile *convingătoare*. De astea mai că n-am văzut. Căci toate „polemicile” cu care am fost cinstit – până la foarte rare excepții – nu erau decât o țesătură de injurii sau nerozii; iar în cazul cel mai bun, o pledoarie sentimentală, retorică a locurilor comune și... neconvingătoare. Mai ales „polemicile” pe teme religioase, pornite din lagărul „dominanților”.

Ce va fi, deci, acest răspuns știu mai dinainte. Așa de bine, încât îi cunosc și argumentele. Pentru a-i scuti însă de o trudă zadarnică, o să le amintesc, școlărește – de îndată ce văd că e necesar –, datele elementare în care trebuie discutată problema.

Întâi, trebuie să se deosebească între situația de fapt și cea de drept. Dacă Biserica noastră este de fapt dominantă, prin prestigiul, hărnicia și strălucirea ei, atunci orice discuție este de prisos; nici eu, nici preopinienții mei neavând nici o pretenție.

Partizanii dominanței însă știu că nu acesta e cazul; ei pretind însă că Biserica Ortodoxă are dreptul să fie dominantă; și, derivând pe „dominant” de la *dominus*, adică „stăpân”, cer pentru această Biserică dreptul de a decide de soarta celorlalte.

Are dreptul? Ce înseamnă asta? Are drepturi istorice. Nu o contest. Dar drepturile istorice nu sunt operante decât în momentul în care ele au trecut în dreptul scris. Să vedem, dară, atunci ce spune dreptul scris.

Constituția noastră prevede egală libertate și protejare tuturor Bisericilor din țară. Asta înseamnă că libertatea și protejarea pornesc DIRECT de la stat spre Biserici, și nu prin intermediul unei singure Biserici — în speță, Ortodoxă —, care ar fi Biserica statului și căreia i-ar reveni controlul vieții religioase a țării. Dominanța Ortodoxiei ar fi, deci, mai degrabă o calitate — o... decorație, dacă vreți — decât o funcțiune.

Se va răspunde că statul român e, prin Constituție, un stat național și că, prin urmare, Biserica Ortodoxă e Biserica națiunii dominante; se vor deduce, deci, drepturile Bisericii din drepturile națiunii care a făcut și păstrat statul? Bine.

La aceasta vom replica însă:

1) Nu toți românii sunt ortodocși; și atunci, cu ce drept se creează o situație reală subalternă unei părți din națiunea dominantă?

2) E adevărat că în Constituție se spune că România e un stat național. Dar aci cuvântul de națiune nu e luat în înțelesul spiritual sau de rasă, ci în cel politic, de cetățean. După Constituție, și minoritarii noștri tot români sunt.

Iată, deci, care e situația de drept. Nu e bine și nu corespunde realităților istorice? Se poate. Și dacă e așa, îmi pare rău. În acest caz însă, domnilor preopinanți care vreți să dominați, puneți problema în adevăratele ei date și cereți modificarea Constituției. Și atunci om vedea ce e de făcut. Cine știe dacă nu vom fi de partea d-voastră...

E neapărată nevoie însă, în această perspectivă nouă, să desprindem toate presupuzițiile situației. A cere modificarea Constituției pentru a se acorda Bisericii Ortodoxe atribuții de control și de dispoziție asupra întregii vieți religioase a țării înseamnă a încerca să transformi statul român într-un stat confesional ortodox.

Eu nu mă sperii de nici o formulă; și în ce mă privește, personal, eu, care știu ce înseamnă națiunea în viața unui stat și ce înseamnă Ortodoxia în viața sufletească a neamului românesc, nu aș fi, *principal*, împotriva unei confesionalizări.

În acest caz însă, „dominanții” actuali ar trebui să-și schimbe concepția și să subordoneze națiunea credinței, după principiul întâietății spiritualului.

Întâi; și, al doilea, să se întrebe dacă evoluția noastră merge într-adevăr spre un stat confesional. Pentru că, oricât am dori-o noi, confesionalizarea statului nu poate fi *decretată*, ci numai *acceptată*, ca rezultat al unui proces istoric. Dacă ni se dovedește asta, merg și eu cu confesionalizării. Dacă nu, eu caraghios nici nu sunt, nici nu mă fac.

Ministrul român la Vatican

Numirea d-lui Caius Brediceanu în postul de ministru plenipotențiar al țării, acreditat pe lângă Vatican, capătă în împrejurările de astăzi o semnificație deosebită. Nu-l cunosc pe d-l Brediceanu; nici personal, nici din activitatea d-sale publică de până acum. Mă gândesc însă câtă răspundere grea apasă în momentul de față pe umerii d-sale.

Postul de ministru la Vatican își are avantajele și dificultățile sale. Un om harnic și isteț, care ar vrea să învețe ceva în diplomatie, nu și-ar putea dori un loc mai bun. Vaticanul posedă astăzi cel mai precis și mai formidabil serviciu de informații din lumea întreagă. Și mă întreb dacă însuși celebrul Intelligence Service englez nu ar avea ceva de aflat pe colina eternă.

Dar, în același timp, Roma papală este un puternic și suplu centru de ofensivă. Nu știu dacă e clădită chiar pe scaunul Sfântului Petru; dar pe granit să fi fost ridicată, și încă nu ar fi fost așa de trainică. Vă dați seama la prăbușirea cător rii a asistat, impasibilă și inebranlabilă, această Romă papală?

Cu această Romă, deci, sau, mai drept, împotriva ei va avea d-l Brediceanu să apere interesele statului român, dar și integritatea Ortodoxiei noastre. Desigur, plenipotențiarul statului nostru nu e un plenipotențiar al Ortodoxiei, ci al unui stat politic laic. Nu este însă mai puțin adevărat că în îndatorirea ei cade însărcinarea de a pune, cu ascutită gelozie, viața religioasă a fiecăruia dintre noi la adăpost de ofensiva catolică. Și sunt atât de multe și neprevăzute mijloacele de înfăptuire ale acestei ofensive!

Ministrului nostru la Vatican i se cere mai mult decât îndemânarea politică. I se cere convingerea fermă că Ortodoxia face parte integrantă din plămada spirituală a românului și că orice contrafacere a acestei religiozități duce fatal la o desprindere de condițiunile noastre de viață normală.

Mă zbat de prea multă vreme între datele problemei spiritualității românești, pentru a nu-mi da seama de acest adevăr fundamental (pe care câțiva analfabeți încearcă totuși, de atâta vreme, să-l trivializeze și să-i ia rodnicia). Este d-l Brediceanu omul care să trăiască aceste adevăruri și să-și dea seama de asasinatul spiritual la care se face complice oricine înlesnește procesul de penetrație a catolicismului înlăuntrul românismului? Atunci activitatea d-sale va fi rodnică. Dacă nu însă – e mai bine să nu avem ministru la Vatican.

Preoții împotriva statului

Poate că, în sfârșit, își va da seama și oficialitatea de halul în care a ajuns Biserica noastră. Întâmplările din ultimele zile, când preoții au pornit agitația – îndemnând lumea la răscoală împotriva statului constituit și împotriva părinte-

lui patriarh — sunt cea mai bună dovadă că această Biserică poate fi pusă pe drumurile anarhiei de cel dintâi aventurier ambițios.

Nu sunt, Doamne ferește, un închinător al ordinii cu orice preț. Peste buna rânduială, pe care nu o înțeleg decât ca o stare de lucruri CE DECURG dintr-o bună așezare, și nicidecum ca o ordine polițienească IMPUSĂ în chip arbitrar, din afară, există totuși, imprescriptibile, drepturile vieții adevărate. Și fără îndoială că vitalitatea unui popor se măsoară pe putința lui de reacțiune la înfruntarea adevărului și dreptății.

Dar, în ultimele mișcări ale preoților, nu a fost deloc vorba de asemenea lucruri. S-a pornit o luptă împotriva concordatului cu Biserica romană. Interesele superioare ale Bisericii? Primejdia de catolicizare a credinței noastre? A, nu! Ci cu totul altceva. Să observăm că preoții cari au fost cei mai categorici și mai turbulenți în campania anti-concordatară sunt dintre cei cari s-au supus cel mai ușor noii Pascalii „științifice” a Sfântului Sinod. De ce oare supunere atunci și răscoală acum? Pentru că, dacă există un act de catolicizare al Bisericii noastre, apoi fără îndoială că — în afară de intrarea părintelui patriarh în regență — adoptarea noii Pascalii este cea mai primejdioasă și mai grea alunecare a Bisericii noastre în afară din dogmă.

Prin urmare, nu grija pentru viitorul Ortodoxiei a mânat pe acești preoți pe drumurile răscoalei. Atunci? E simplu: să mai observăm că agitația a fost îndreptată nu numai împotriva părintelui patriarh, ci și împotriva d-lui Maniu. „Patriarhul e catolic, d-l Maniu e catolic!” Asta strigau preoții. Vasăzică, responsabil de încheierea concordatului e... d-l Maniu. Aberație, o să spuneți. Cum, un concordat ale cărui discuții au fost începute de liberali, continuate și încheiate sub guvernul Averescu, amendate și definitiv încheiate sub cabinetul Vintilă Brătianu — acest concordat, dacă în adevăr constituie o... crimă împotriva Ortodoxiei, trebuie pus în sarcina guvernului Maniu? Desigur, aberație. Dar aberație cu cântec. Pentru că strigătul „Jos Maniu!”, proferat în bisericile din Ilfov, trădează adevăratul sens al tulburărilor; care e cel politic.

Nu e oare părintele Mihălcescu, președintele Asociației Clerului Ortodox, membru devotat al Partidului Liberal? Ca să nu insistăm mai mult.

Dar, dacă e așa, intervenția energică a guvernului nu e numai justificată, ci imperios cerută de împrejurări. Am dori să fie însă categorică.

Politica religioasă a guvernului

Cu cât suntem noi mai puțin sensibili la chestiunile religioase decât evreii se vede și din prilejul de vorbă și de discuție pe care îl dă hotărârea d-lui Aurel Vlad de a modifica pe alocurea legea cultelor. Rareori s-a pomenit o mai deplină solidaritate și îndărjire la evrei! U. E. R.-ul însuși, această asociație urâtă și combătută de imensa majoritate a evreilor din țara românească, a fost acceptată ca tovarășie de luptă, dat fiind că hotărârea guvernului e nestrămutată.

Eu înțeleg și pe evrei, și pe d-l Vlad. Pe evrei pentru că, hotărât lucru, modificările introduse de actualul ministru al Cultelor vor înlesni pulverizarea organizațiilor de solidaritate evreiască, și așa destul de precare.

Pe d-l Vlad pentru că e credincios politicii religioase a guvernului actual, al cărei principiu conducător este libertatea desăvârșită. E surprinzător că un partid care, prin ramura lui națională, a fost acuzat – pe nedrept, desigur – de confesionalism, iar prin cea țărănistă a trebuit să fie conservator, procedează în materie de politică religioasă după codul perfectului liber-cugetător, introducând, într-un domeniu care nu poate fi decât al autorității, principii libertare de un efect dizolvant sigur. Dar nu e nimic de făcut. Asta e politica guvernului și d-l Aurel Vlad o urmează cu credință.

Asta a fost politica guvernului și în cazul Pascaliei: statul nu se poate ingera în treburile religioase. Da, dar se sfărâmă Biserica! Se poate! Ne pare rău, dar nu putem face nimic. Asta poate fi cel mult treaba națiunii române, nu însă și a statului. Iar guvernul e al statului, și nu al națiunii.

Guvernul actual – al cărui punct de vedere cam acesta e – e cel puțin logic. Cât ne-am războit și ne-am sfărtecat noi, creștinii, între noi pe tema Pascaliei, nu a avut nimic de zis. Nu putea pieri, în cel mai rău caz, decât Biserica. Statul, nu. Când însă, pe agitațiile pe tema concordatului, a început să fie amenințat statul, a intervenit: prin modificările de la legea cultelor, aduse de d-l Vlad; modificări cari prevăd pedeapsa pentru preoții agitatori.

Prin politica lui, guvernul d-lui Maniu a subliniat caracterul acesta formalist și laic al statului român de ieri și de astăzi. (Prezența Î. P. S. Patriarh în regență? Nu am avut niciodată naivitatea să cred în semnificația religioasă a acestui fapt. Iar când am spus că locul lui nu poate fi acolo și când i-am cerut să se demită, eu știam și ce spun, și ce fac. Că nu a făcut-o e rău. Până la urmă tot eu voi avea dreptate. Și m-aș fi lipsit bucuros de această satisfacție.)

Vasăzică, statul fiind laic, d-l Vlad are dreptul să procedeze cum o face. Îl înțeleg. Dar religia, fiind un bun spiritual de care se ține și naționalitatea, evreii au și ei dreptul să protesteze. Îi înțeleg, deci, și pe ei.

Ce nu înțeleg e însă că, deși modificările d-lui Vlad se ating de Biserica Ortodoxă, noi nu ne mișcăm deloc. Nu e asta dovada lipsei de sensibilitate de care vorbeam la începutul acestor rânduri?

Autonomie..., dar cu tutelă!

Marele congres al Bisericii Ortodoxe, întrunit, după trei ani, în sesiune ordinară, a votat o moțiune prin care protestează împotriva desființării Ministerului Cultelor, ca împotriva unei grave lovituri aduse Ortodoxiei.

Urmărindu-l în izvoarele lui și în felul în care s-a produs, actul acesta al protestului apare ca o acțiune politică bine caracterizată, îndreptată de majoritatea liberal-averescană a congresului în contra guvernului Maniu.

Nu noi vom apăra politica religioasă a guvernului actual. Calitatea de „unit” a președintelui de consiliu creează acestuia o situație delicată, împiedicându-l să procedeze cu toată fermitatea necesară în chestiunile atingându-se de Biserica Ortodoxă. Fostul ministru Vlad nu a avut în această materie vederi prea clare și nici nu a intervenit în chipul destul de eficace, acolo unde trebuia să o facă. Politica bisericească a guvernului a fost, deci, șerpuită și nesigură, construită toată din sofisme și arguții, retransată în chip lipsit de curaj în dosul legii, care știm noi doară cum poate fi interpretată și șurubuită.

Dar de aci până la a ne solidariza cu moțiunea „măritului” congres bisericesc mai e mult. Mult — până la imposibilitate. Căci, pe de o parte, lovitura congresului e strict politică în resorturile și intențiile ei, iar pe de alta, *așa-zisa desființare a Ministerului Cultelor nu poate decât să folosească Bisericii Ortodoxe.*

Nu putem să constatăm decât cu regret că înalții prelați, membri ai Sinodului, prezenți toți în congres, s-au putut lăsa furați și au alunecat pe acest plan înclinat al politicei. Că o seamă — cei mai mulți — dintre ei sunt liberali și averescani, o știam demult. Dar, oricât de liberali și averescani ar fi ei, membrii Sinodului, îi cunoaștem doară, nu vor fi niciodată în stare să aibă curajul de a lua inițiativa unui act așa de grav. A fost la mijloc, deci, și un grăunte de bună-credință, atunci când au protestat împotriva desființării ministerului.

Bună-credință, dar nu și pătrundere a situației. Căci, dacă s-ar fi considerat problema în datele ei, toți chiriarhii ar fi trebuit să mulțumească guvernului pentru măsura luată. Iar dacă a surprins ceva în toată această afacere, e că părintele patriarh, a cărui prietenie pentru d-l Goga e cunoscută, nu și-a putut convinge protejatul să renunțe la „lovitură” — pentru binele Bisericii.

Cât despre marea majoritate a celorlalți chiriarhi, atitudinea aceasta nu ne surprinde deloc. Este adevărat că Biserica noastră a luptat pentru autonomie. Dar a luptat mai mult părintele patriarh. Ceilalți — cei mai mulți — nu și-au dat seama niciodată de valoarea acestei autonomii. A fost un bun care le-a venit de sus, fără ca ei — bieții oameni — să-i fi simțit necesitatea. Și de unde unele instituții luptă din greu pentru un asemenea bun, cei mai mulți dintre chiriarhi — mai ales din Vechiul Regat — au considerat autonomia ca o belea.

S-a repetat, astfel, cazul — să mi se îngăduie analogia — cu liberarea țiganilor în principate. Țiganii s-au îmbătat de bucurie în ziua liberării — de unde să știe ei, bieții, ce e aia! —, iar a doua zi s-au dus la boier și au căzut pe brânci, rugându-se să fie luați înapoi în robie.

Oricât de crud s-ar părea, acesta este — din nefericire — cazul Bisericii noastre autonome. De la votarea Legii pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, lege prin care Biserica a fost scoasă de sub tutela statului, miniștrii de Culte au stabilit că chiriarhii se împiedică în autonomie ca un copil îmbrăcat în fustele maică-si, și că toate cererile adresate statului ignorează complet faptul nou al acestei autonomii.

Ministerul Cultelor? Nu e decât organul de tutelă și control al statului asupra vieții religioase. Lupta pentru autonomie, dacă luptă ar fi fost, ar fi trebuit să înceapă cu un atac împotriva Ministerului Cultelor.

Dar nu a fost luptă. Para mălăiață a autonomiei ne-a căzut în dar de sus; și ea împărtășește soarta tuturor bunurilor cari nu au fost cucerite, ci pur și simplu octroiote¹. Autonomia ne-a fost dată, totuși. Din acel moment, Ministerul Cultelor a început să se închircească și să coboare, întocmai ca flacăra unei candelă în care s-a sfârșit uleiul. Până când guvernul a hotărât să tragă încheierea logică, readucându-l la Ministerul Instrucției, de unde plecase, fără nici un motiv serios, de altfel.

Și Biserica protestează. Ce dovadă mai categorică oare, că această Biserică nu-și dă seamă de mecanismul autonomiei? E tocmai cazul țaranului rus: acum, că am făcut republica, să ne mai dea Dumnezeu și un țar bun!

Nu am dreptate? Moțiunea marelui congres își are, de bună seamă, teoreticienii ei: d-nii Goldiș, Lapedatu, Lupaș, Goga. Îi așteptăm cu întâmpinările lor. „Cuvântul” le stă la dispoziție pentru o discuțiune cinstită.

Apelul la țară!

Este incontestabil că nodul situației politice actuale a fost brusc deplasat prin evenimentele din congresul bisericesc. Căci cele întâmplate acolo nu sunt simple incidente de suprafață, ci trădează o acțiune concertată și pregătită din vreme, ale cărei dedesubturi nu sunt clare încă pentru toată lumea.

Astăzi se știe, de pildă, că datele produse de prof[esorul] Silviu Dragomir¹, privitoare la ofensiva greco-catolică sub actualul regim – date cu adevărat impresionante în ele însele, dacă li s-ar putea dovedi și exactitatea –, au fost adunate din vreme, prin circulări pornite de la unii prelați ardeleni, dintre cari nu a lipsit P. S. mitropolit al Sibiului.

Ce interesează însă în această chestiune nu este atitudinea înalților prelați. Nu doară că nu ar fi interese ale Bisericii de apărare. Dar, din nefericire, nu putem socoti niciodată prea mult cu intransigența chiriarhilor noștri – mai ales când e vorba de interesele Bisericii, și nu de cele personale, ale lor. Din acest punct de vedere, insurecțiunea marelui congres cade, pentru prelați, foarte prost: în preajma constituirii bugetului. Noi ne-am învățat să fim destul de sceptici cu episcopii noștri. Ne dăm, deci, seama că orice veleitate de protest a lor poate fi lesne jugulată printr-o simplă trăsătură de condei, prin viitorul buget. E jalnic, dar așa e!

Prin urmare, din această conspirație politică, fomentată² în umbra Bisericii, chiriarhii noștri pot fi imediat scoși. Mai rămân laicii. Adică, elementul politic propriu-zis. Ei sunt, deci, elementul cu adevărat primejdios, pentru că acțiunea lor scapă de sancțiuni imediate și radicale.

Și, în legătură cu ei, se pune, prin urmare, problema. Să stabilim din capul locului că a fost o lovitură politică. Categorie politică; și fără nici o scuză. Eu presupun că în adevăr există o ofensivă greco-catolică; și că această ofensivă

tinde să acapareze posturile de comandă în Ardeal și în statul român în genere. Are dreptul BISERICA Ortodoxă să acuze guvernul de prozelitism greco-catolic? Sau numai să atragă atenția guvernului asupra acestei stări de lucruri?

Iar dacă, în adevăr, GUVERNUL este vinovat de o asemenea politică confesională, păgubitoare Ortodoxiei – și, deci, neamului românesc –, datorită Bisericii este să se declare din capul locului inamic al guvernului sau să încerce a obține explicații și eventual îndreptare?

Felul în care s-a procedat în ședința de marți a congresului bisericesc este de natură a condamna de la început actul. S-a hotărât, pe de o parte, apelul la regentă, iar pe de alta, apelul la țară.

Apelul la regentă? Dar, în această afacere, regenta e PARTE. Căci părintele patriarh a asistat la ședință și a aplaudat. Deci, a prejudecat asupra fondului. Iar, pe de altă parte, e știut astăzi că, în calitate de regent, Î. P. S. Miron a consimțit la desființarea Ministerului Cultelor, iar în calitate de patriarh a cerut să se înscrie la ordinea de zi a congresului protestul împotriva desființării acestui minister. O... obiectivitate și o delimitare de atribuțiuni care, mărturisesc, nu făgăduiesc nimic bun.

Apelul la țară? Acest apel, dacă este în adevăr serios, echivalează cu o declarație de război a Bisericii față de guvern. Ar urma ca membrii congresului să întreprindă imediat o operă de luminare a opiniei publice, pentru ca presiunea țării să forțeze sau abandonarea politicii de prozelitism a guvernului, sau abandonarea puterii. Cine va întreprinde această acțiune? Chiriaria? Să fim serioși! Oamenii politici din congres, în numele și, deci, la adăpostul Bisericii?

Eu nici nu vreau să discut eventualitatea – oribilă, în inconștiența ei criminală – în care afirmațiile d-lui Silviu Dragomir s-ar dovedi false sau tendențios interpretate. Pentru că, în acest caz, ierarhii Bisericii ar da dovadă de o ușurință iresponsabilă, care nu se poate sancționa decât cu depunerea din scaun.

Dar, presupunând că drept e tot ceea ce a afirmat profesorul clujean, iată care este situația: înalții chiriari, deținători de drept și de fapt ai destinului Bisericii, au abandonat, prin votarea motiunii de marți, această calitate a lor în mâinile laicilor, membri ai unor partide politice.

Dacă situația aceasta le convine, nu au decât să continue. Suntem datori însă a le răspunde că apelului la țară împotriva guvernului – făcut de o mână de politicieni, cu complicitatea chiriarilor – i se poate opune apelul la țară împotriva ierarhilor, cari au vândut diavolului politicii autoritatea toiașului episcopal.

Și nu știm ce se va alege până la urmă.

Tot despre politica din Biserică

Ca să încheiem. Evident, numai deocamdată. S-a închis marele congres al Bisericii Ortodoxe și se potolește larma ridicată de intervenția intempestivă a oamenilor politici în treburile Bisericii. Dar s-a isprăvit în adevăr?

Sesiunea actuală a congresului a fost rodnică măcar sub un aspect: a dovedit că în Biserică se face politică – și încă, primejdioasă – și că actuala organizare a Bisericii înlesnește amestecul politicii. Fie că scandalul se potolește sau nu, problema aceasta a deparazitării Bisericii rămâne în picioare, și încă într-o formă foarte acută.

Cari sunt elementele de corupție ale vieții bisericești în această privință? Noi știm că chiriarhii au făcut întotdeauna politică în Biserică. Adică, în marea lor majoritate, episcopii, oameni slabi și cu păcate multe, erau în slujba Partidului Liberal. Care își făcea întotdeauna treburile cu ei. Dar episcopii erau oameni lipsiți de curaj și nu îndrăzneau să iasă pe față în treburile acestea politice. Se păstra, deci, o anumită decență. Poate numai din lipsa de curaj, cum spuneam, dar se păstra.

Astăzi, lucrurile s-au schimbat. A fost un iureș pe față, organizat din vreme, cu scopuri, mijloace și înfățișări strict politice, la care am asistat și surprinși, și îndurerăți. Cine l-a organizat – cine l-a condus? Mirenii din congres.

Vasăzică, e clar. Dacă Biserica a intrat fățiș în luptele politice, este pentru că, în reprezentanța ei de astăzi, mirenii sunt precumpănitori. Pentru că, e adevărat, au fost unii dintre chiriarhi cari au pus d-lui Goga material de informațiune la dispoziție. Dar, după vechea metodă infamă, ei au stat în spate; și au împins înainte pe un mirean. Dacă nu ar fi existat mireanul, nu ar fi existat nici atacul acesta politic deschis, cu viziera ridicată.

Pe de altă parte, nici nu se poate spune că inițiativa a pornit de la clerici. Prin urmare, vinovații pentru noua stare de lucruri nu sunt ei.

Încheierea? Nu, Doamne ferește, să se pedepsească vinovații, pentru că în asemenea împrejurări nu există vinovați pasibili de pedepse; dar să se ia măsuri pentru ca aceste împrejurări să nu se mai repete. Și nu e decât o singură măsură, pe care nu o pomenim azi pentru întâia oară – modificarea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Dar, după cum nu o cerem prima oară, e sigur că nu e nici ultima. Pentru că, iată, legea nu se va modifica. Și nu se va modifica pentru simplul motiv că guvernul actual nu are o politică religioasă.

Aceeași lipsă de curaj și aceleași prejudecăți în care se împiedică guvernul național-tărănesc în alte împrejurări paralizează cabinetul Maniu și aci.

De ce? Pentru că d-l Maniu își face scrupule; nu numai superflue, dar primejdioase. D-l Maniu e unit. D-l Maniu nu uită că e unit. Sau, dacă vrei, d-l Maniu își aduce aminte că e unit atunci când nu trebuie. Politica religioasă a guvernului șovăie și nici una din măsurile de energie cari trebuiau luate nu s-a luat, pentru că d-l Maniu se sfiește: nu vrea să spună lumea că face... prozelitism greco-catolic.

Nu așa! D-l Maniu nu e nici unit, nici neunit. D-l Maniu este pur și simplu ministru-președinte al statului român. Responsabil de tot ceea ce se întâmplă în acest stat și dator să preîntâmpine toate mișcările de tulburare. Cu sistemul acesta al scrupulelor nelalocul lor am ajunge la situația paradoxală ca d-l

Mihalache să nu aibă dreptul să se ocupe de problemele economice pentru că e... țaran și, deci, PARTE în procesul de producție. Ceea ce este absurd.

Ar fi de dorit, poate, ca d-l Maniu să-și aducă aminte că au fost împrejurări în cari a trecut peste aceste scrupule. Când, înainte de război, a intervenit d-sa, greco-catolic, în alegerea episcopală de la Caransebeș și a hotărât succesul părintelui Miron Cristea nu au fost impedimentele acestea de ordin... confesional? S-au supărat unii ortodocși – și între ei însuși părintele Ciorogaru? Se poate. Ei, și? Așa au cerut interesele nației atunci – și așa s-a făcut.

Interesele statului – și, de altfel, interesele Ortodoxiei – impun astăzi o grabnică și energică intervenție în Biserica pravoslavnică, care trebuie să fie curățită, un ceas mai devreme, de politicianism.

Dacă guvernul actual își dă seama de covârșitoarea însemnătate a acestei probleme, el e dator să treacă peste orice scrupule personale, mai ales când sunt excesive. Teamă noastră este însă că chestiunea nu e înțeleasă în toată gravitatea ei.

... Și iată cum Legea Bisericii Ortodoxe rămâne așa cum e, iar d-l Goga mai departe trăgător de sfori, în această țarină a Bisericii în care a năpădit pălămida.

Imixtiuni politice în Biserică

Clerul Român Ortodox din Bihor a fost fericit în ultima vreme cu o scrisoare – era să zicem pastorală – a d-lui Vintilă Brătianu. Șeful partidului Liberal dă preoților din acele părți sfaturi și cere sprijin. Nu pentru el, personal; și nici pentru Partidul Liberal. Ci pentru așezarea normală a țării, el cărei reprezentant general și exclusiv este... întâmplător – o știți d-voastră! – partidul d-sale.

Procedeul e cu totul insolit. Un șef de partid care se adresează organelor unui corp constituit în stat, de natură executivă, cerând sprijin împotriva guvernului! D-l Brătianu a mai făcut-o: atunci când s-a adresat funcționarilor publici, îndemnându-i să saboteze guvernul. Deci: ieri, funcționarii, azi, preoții, mâine, magistratura, poimăine, armata, nu? Până unde poate merge legătura dintre un partid politic și o instituție executivă în stat, și dreptul lui de sugestione? Este o problemă de primă însemnătate, care e rău că scapă atenției vieții noastre publice.

În speță, pretenția d-lui Brătianu este absurdă. Nu știu o categorie socială din țara noastră, căreia Partidul Liberal să i se poată adresa cu pretenția de a fi ascultat. Biserica însă are motive speciale ca să fie surprinsă de intervenția d-lui Brătianu.

Pentru că nu există partid politic, în țară, care să fi dușmănit și să fi lovit mai statornic Biserica [decât] cum au făcut-o liberalii.

Politicianizarea Bisericii ei au făcut-o.

Tot ei, laicizarea și transformarea ei într-un instrument al politicii de stat.

Ei sunt răsturnătorii de mitropoliți, ei, înjositorii prestigiului Bisericii și semănătorii de vrajbă, ei, stricătorii de tradiție.

D-l Vintilă Brătianu se prezintă în fața preoților din Bihor cu îndemnuri și cu sfaturi? În ce calitate și cu ce drept?

Biserica e datoră să respingă orice încercare de imixtiune a oamenilor politici în trebile ei. Cu atât mai mult însă trebuie să respingă sugestiunile Partidului Liberal, dușmanul ei permanent.

Pentru respectarea așezămintelor dumnezeiești

„Aceasta este ziua sâmbetei – să o sfințești pre ea!” Regele Carol a anunțat sfetnicilor săi că – hotărât – nu lucrează Dumineca. Hotărârea e plină de înțelepciune. Mai ales în viața noastră, așa dezorganizată cum e.

Poate că sunt puține țări în lume în care să se lucreze atât de mult ca la noi; dar munca noastră e fără spor; pentru că ne lipsește sistemul. Căci, alături de oamenii care ostenește 16 ceasuri pe zi, țărani sau intelectuali, sunt unii cari nu muncesc deloc.

Deci, o inegalitate în repartitia muncii.

Iar din această inegalitate de repartitie, o lipsă de calitate. 16 ceasuri de muncă pe zi – asta e aberativ. După toate legile muncii, prelungirea unui efort pe 16 ceasuri este o imposibilitate; sau realizarea se răsfrânge întotdeauna asupra calității rezultatului.

Și totuși, noi așa lucrăm. Fără zi, fără noapte, și mai ales fără „vacanțe”. Legile elementare ale ritmului muncii sunt înfrânte. Dar asta se răzbună.

Așa fiind, introducerea unui regim rațional în activitatea noastră nu e necesară numai pentru cruțarea individului, stors astăzi în chip sălbatec de toată vlaga și aruncat la reformătură înspre 45 de ani; ci și pentru rezultatele obținute prin această muncă.

Și, iată, astăzi, regele țării impune, printr-un gest al lui, atenției dregătorilor această cea dintâi problemă a economiei forțelor naționale.

Și o face raliindu-se unei indicațiuni a Bisericii. Este, pe lângă atâtea alte gesturi cu adevărat regale, unul care, mai ales, ne impresionează: regele așezându-se categoric în observanțele Bisericii.

Așa trebuie. Restaurația regalității să se facă în toate atributele ei și în structura ei adevărată și fecundă. Domn prin mila lui Dumnezeu. Sub scutul lui Dumnezeu, în ascultarea lui Dumnezeu. Cu puteri emanând de la El, spre bunăstarea și propășirea poporului.

Regele a hotărât că nu lucrează Dumineca. Deci: că urmărește o organizare a muncii și o respectare a așezămintelor dumnezeiești!

Tibru și Oronte. Iată semnul sub care se deschide domnia regelui Carol al II-lea.

O jertfă

Profesorul Iorga, președintele consiliului, a ținut să meargă în persoană la Ministerul Instrucțiunii, pentru a prezenta funcționarilor pe părintele N. Popescu, noul secretar general de la Culte. Este o atenție și o cinste speciale, care în ade-văr se datorau noului demnitar.

Întâi, pentru că părintele Neculai de la biserica Bradu-Boteanului a făcut o jertfă: jertfa că, preot fiind, a acceptat o funcțiune administrativă de stat. Lucru-rile astea nu le înțeleg oamenii; nu le-a înțeles părintele patriarh atunci când, cu inimă ușoară – ce zic? cu bucurie! – a primit să fie „Domn” (cum prea bine desemna Î. P. S. Sa funcțiunea de regent). Dar părintele Neculai, care e preot adevărat al adevăratei credințe, știe ce însemnează amestecul treburilor duhov-nicești în cele ale veacului – știe și suferă. Iată de ce socotim că acceptarea locului acesta de secretar general este pentru preotul N. Popescu o jertfă vie.

Dar mai e ceva. Așezarea noastră de stat e în criză. O neînțelegere a situații-lor a devalorizat în ultimii ani funcțiunile administrative. Și se întâmplă astăzi că valoarea personală, ca și situația părintelui Neculai, depășesc cu mult însă-r-cinarea pe care a acceptat-o. Și totuși, părintele Neculai a făcut-o. Din umilință creștină, desigur, dar, de bună seamă, și din dorința de a fi folositor Bisericii.

Căci, să o mărturisim, numirea aceasta este unul din faptele minunate ale profesorului Iorga. În toată țara românească – vă rog să credeți, nu e nici o exa-gerare –, în toată țara românească nu se găsește un om mai înțelegător pentru cele ale Bisericii pravoslavnice decât cum e profesorul și academicianul preot N. Popescu. Om de precisă metodă științifică, cercetător rodnic al trecutului nostru religios și bisericesc, scriitor de covârșitor talent, liturghisitor fără pere-che și, mai ales, creștin, creștin până în cel mai mărunț gest cotidian, pătruns de har ca un popă simplu de țară, simplu DIN NOU, după ce a urcat toate înălțimi-le lumești ale spiritului și s-a simplificat din prea mare bogăție lăuntrică.

Statul are astăzi la conducerea treburilor bisericești un om rar. Dorim Bise-ricii noastre atâta înțelegere, încât să poată folosi acest prilej unic, cu care nu se va mai întâlni, probabil, niciodată.

Încă o episcopie...

... și, mai ales, încă un episcop. De data aceasta, al Bisericii Ortodoxe – cu scaun de păstorie la Satu Mare. Așa a hotărât Sfântul Sinod. Să o spunem ime-diat: rău a făcut.

Nu vrem să luăm în considerare motivele *pentru*: asemenea motive se vor găsi întotdeauna mai multe decât trebuie. Ne vom opri în schimb asupra celor *contra*. Ele sunt mai însemnate astăzi și mai puțin scoase de pe mână decât *ad usum cause*¹ decât celelalte.

Suntem mai întâi surprinși că necesitatea unei noi episcopii s-a dovedit așa de imperioasă tocmai în Ardeal; adică, iarăși în Ardeal. Unde mai avem deja un mitropolit la Sibiu și câte un episcop la Caransebeș, la Oradea, la Arad și la Cluj, și de unde ne vine prin... tradiție și episcopul Armatei. Dacă, deci, vom mai adăuga pe cel nou, de la Satu Mare, vom avea în Sinodul Bisericii Ortodoxe Române un mitropolit și cinci episcopi reprezentând Ardealul și doi mitropoliți și șapte episcopi reprezentând Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, adică Vechiul Regat. A făcut cineva socoteala asta?

Căci, vedeți, sunt anumite realități, peste care nu se poate trece fără explicații și îndreptățiri peremptorii; și, în primul rând, e realitatea cifrelor. Ce înseamnă Ardealul și cu anexele lui? Să spunem 5 milioane de oameni; dintre cari maximum 30 % ortodocși. Dar Vechiul Regat? Pe puțin 8 milioane, dintre cari 70 % ortodocși. Deci, un milion și jumătate de ortodocși ardeleni cu șase scaune episcopale; iar aproape 6 milioane de ortodocși... regățeni au numai două scaune episcopale.

De ce această disproporție în favoarea ardelenilor? Reprezintă ei un element dominant și caracteristic în viața Ortodoxiei? Nu. Dimpotrivă, Ortodoxia ardelenă nu mai e Ortodoxie demult. Și nu vrem să insistăm; după cum rugăm să nu fim zădărați pe tema asta; ca să nu spunem lucrurilor pe nume. Pentru că numai de răfuieli religioase nu ne arde nouă acum. Dar o reculegere trebuie să se înfăptuiască. Și sub acest raport. Căci sub acest raport, al influenței ardelenilor în viața Ortodoxiei, dezechilibrul e mai grav încă. Vreți cifre? Iată: din cei 20 chiriarhi ortodocși ai țării rumânești, 11, citiți bine, unsprezece sunt ardeleni. Căci ardelen e și P. S. de la Argeș, și părintele patriarh, și P. S. de la Roman; precum tot ardelen e și P. S. de la Cetatea Albă sau episcopul Armatei. Și atunci, iată anomalia: un milion și jumătate de ortodocși ardeleni – cu preoțime și prelați de pravoslavie îndoielnică – dau 11 chiriarhi, pe când restul de aproape 12 milioane ortodocși dau numai nouă.

Mai e nevoie de comentarii?

... Și, cu toate acestea, Sfântul Sinod a hotărât să mai înființeze încă o episcopie la Satu Mare, în Ardeal. Și – evident – pentru un ardelen.

Să nu exagerăm. Și, mai ales, să nu exagerăm *astăzi*. Când situația visteriei țării este de așa natură, încât orice spor – de orice fel – apare ca o batjocură. Spor? Nu. Ci reducere.

Și voi spune cu acest prilej ceea ce, în orice caz, ar fi trebuit să spun la așezarea noului nostru buget. S-a anunțat prin ziare, și altfel, că statul va acorda o sumă globală Bisericii și nu se va mai interesa de necazurile ei. O sumă globală, mai mică decât actualul buget.

Asta e fals. Sau nu e bine. Statul are de făcut altceva; să reducă bugetul Bisericii, desigur, dar iată cum:

1) să se ia drept criteriu de apreciere și unitate de măsură starea de lucruri din Biserica Ortodoxă a Vechiului Regat;

2) să se reducă numărul actualilor chiriarhi din Vechiul Regat la cinci;

3) să se dea ortodocșilor din celelalte părți un număr de episcopi proporțional cu numărul credincioșilor, după proporția din Vechiul Regat;

4) aceeași măsură să se aplice tuturor celorlalte culte, denunțându-se în acest scop toate convențiile cari ar împiedica luarea unor asemenea măsuri;

5) subvenția *actuală* a statului pe cap de ortodox să fie unitatea de măsură pentru subvențiile acordate celorlalte culte;

6) să se îngăduie tuturor cultelor o avere proporțională cu cea stăpânită de Biserica Ortodoxă. Tot ce va trece de această proporție se va scădea sub formă de venit din subvenția acordată de stat. Și așa mai departe.

Iată ce are de făcut statul, dacă trebuie cu orice preț să facă economii în bugetul cultelor. O nouă episcopie? *Exclus*. Nu pentru că — față de celelalte culte — ortodocșii nu ar avea, *proporțional*, acest drept. Ci pentru că, din punctul de vedere al Bisericii, o nouă episcopie ardeleană va contribui la o mai mare stricare a legii; iar din punctul de vedere al statului, dreptate nu se poate face azi adăugând celor ce au mai puțin, ci tăind celor ce au mai mult.

Ăsta e adevărul și [asta e] realitatea.

... Și acum, ocărăți, domnilor!

Anexă: Concordatul dintre statul român și Biserica catolică

Concordatul [I]

Asupra tratativelor cari se urmează între guvernul român și Sfântul Scaun, pentru regularea situației religioase a catolicilor din țara noastră, opinia publică nu are nici o informație. Guvernul nu crede necesar să ne lămurească nici măcar prin indiscreția complezentă a vreunui din membrii săi, iar presa se mărturisește incapabilă a-și îndeplini funcțiunea.

Este adevărat că un ziar de seară a publicat un document, care ar fi trebuit să fie textul preliminar al concordatului. Dar un comunicat al Ministerului de Culte a negat categoric autenticitatea actului. Chiar fără această dezmințire însă, documentul trebuia considerat ca apocrif. El este, în conținutul lui, așa de vexatoriu pentru demnitatea și interesele legitime ale statului român, încât e imposibil de conceput o delegație care să-l fi putut accepta, fie numai ca text preliminar. Pentru ca așa ceva să se întâmple, o eventuală slăbiciune de minte nu e o explicație suficientă. Ar mai trebui și rea-credință. Nu avem însă nici un motiv a face delegației noastre insulta unor astfel de bănuieli; și conchidem că, în

adevăr, „textul preliminar” e fals. Iată un exemplu care e și o dovadă: documentul dă, într-un articol, textul latinesc al jurământului de credință, [pe] care ar fi trebuit să-l depună episcopii catolici din România, în fața regelui țării. Jurământul acesta, demn de cel mai ascuțit Bellarmin¹, este astfel conceput, încât, pentru orice om care a frecventat cât de puțin cazuistica, el apare ca *nul și neobligatoriu*. Este exclus ca faptul acesta să fi scăpat delegaților noștri la Roma. Deci Ministerul Cultelor a avut perfectă dreptate când s-a înscris în fals împotriva documentului.

Cu aceasta însă opinia publică nu este întru nimic mai lămurită asupra chipului în care se tratează astăzi concordatul. Cum problema aceasta e de natură a interesa mai de aproape viața noastră publică, vom încerca să construim, din datele îndeobște cunoscute ale chestiunii, calea probabilă – sau, în orice caz, normală – pe care tratativele în jurul concordatului ar trebui să o urmeze.

Părțile eventual contractante sunt: statul român și Sfântul Scaun. Să le stabilim calitatea. Statul român este autoritatea politică constituită. Papa – o autoritate spirituală.

Acestei ultime precizări i s-ar putea opune, din lagărul catolic, observația că Sfântul Scaun este și o putere lumească. Argumente ar fi destule, chiar dacă s-ar renunța la nefericita invenție cu „Donatio Constantini”, de care, la drept vorbind, Biserica romană s-ar fi putut lăsa păgubașă încă de pe vremea lui Jean de Paris. Pe noi nu ne poate interesa însă poziția pe care se așază Vaticanul (el susține doar și astăzi că nu există regi în afară de cei făcuți de papă!), ci poziția pe care noi i-o putem accepta. În această privință, linia noastră de purtare e clară: catolicii de la noi nu au, sub raportul politic, decât o reprezentanță: statul român. Dacă, în adevăr, papa ar avea și o funcțiune lumească, atunci catolicii din România ar fi, o dată, politicește, sub autoritatea Sfântului Scaun, iar a doua oară, sub aceea a statului nostru; sau – ei ar fi supuși ai papei locuind în România, pentru cari papa, prin episcopii lui, s-ar constitui garant față de statul român. Ipoteze absurde – chiar dacă textul latinesc al jurământului amintit mai sus strecoară ultima eventualitate.

Deci, nu ca organizație politică se poate prezenta Vaticanul la tratative, ci doar ca autoritate spirituală.

Ce reprezintă, în aceste tratative, statul nostru e lesne de închipuit. Nu tot așa de lămurită este însă situația Sfântului Scaun. El vrea să apere și să clarifice prin concordat situația Bisericii catolice din România. Din cine este constituită această Biserică? Ni se spune: din armeni, greco-catolici și romano-catolici.

După cum e îndeobște cunoscut, armenii nu țin, în genere, de papă. Ei au urmat, în cea mai mare parte, dizidența monofizită, prin opoziție cu conciliul din Calcedonia, și stau în genere mult mai aproape de Bizanț decât de Roma. Este adevărat că o parte din armeni s-au catolicizat, dar numărul lor este redus, iar în ceea ce privește țara noastră, armeni-catolici să tot fie câteva sute. La aceasta se reduce, deci, primul lot din păstoriții Sfântului Scaun în România.

Al doilea lot este constituit de greco-catolici. Dar asupra acestora trebuie să se facă o distincție: spiritual, dogmatic, ei stau sub autoritatea papei; administrativ însă, ei sunt sub jurisdicția directă a statului român, deoarece Biserica greco-catolică este în România biserică de stat. În adevăr, articolul 22 din *Constituția* noastră precizează că – împreună cu cea Ortodoxă și spre deosebire de celelalte – această Biserică e românească. Se știe însă, din dezbaterile constituantei noastre, că cuvintele „român” și „românesc” nu au, în pactul nostru fundamental, o accepție etnic-culturală, ci una politică. Sașii, ungurii și celelalte naționalități sunt, după *Constituție*, tot români. Deci, întrucât Biserica greco-catolică este „românească”, ea e o așezare de stat și cade, în tot ceea ce nu e dogmă, sub autoritatea directă a statului român.

Papa le va putea da, prin urmare, nesupărat, indicații dogmatice, va putea numi episcopi etc. El nu se poate amesteca însă, sub nici un motiv, în administrație materială, în stabilirea diecezelor, întreținerea bisericilor, plata personalului, întrebuintarea averilor ș. a. m. d. Înglobarea greco-catolicilor, fără nici o rezervă, în Biserica romană este, deci, în cadrul tratativelor care se urmează, nejustificată; *Constituția* noastră, care trebuie să fie, totuși, punctul de plecare în discuție, indicând tocmai contrariul.

Rămâne cel de-al treilea lot, al romano-catolicilor, pe cari Sfântul Scaun îi reprezintă fără contestație. Precizarea aceasta este prețioasă, pentru că ea indică de-a dreptul că importanța care se acordă tratativelor în jurul concordatului trebuie să se măsoare, între altele, și pe numărul de credincioși din țara noastră, cari atârnă efectiv de Roma.

Dar, așa privite lucrurile, situația guvernului nostru apare cu mult mai avantajoasă, decât ne-am închipuit-o, când ne gândim la Biserica romană *in abstracto*. În adevăr, Sfântul Scaun are în țara românească un număr de credincioși mai coborât chiar decât cel al evreilor. Și, după cum nu există o problemă a regulării raporturilor dintre statul român și organizația religioasă mozaică, s-ar putea – din punct de vedere politic – tot așa de bine să ignorăm necesitatea unui concordat cu Vaticanul.

De aci se vede că începerea tratativelor pentru încheierea unui concordat s-ar putea să fie în bună parte numai un act de curtoazie a guvernului român, curtoazie care trebuie considerată și prețuită ca atare. E necesar, deci, ca de ambele părți să se conteze cu eventualitatea verificării... excesului de politețe, pentru cazul în care Sfântul Scaun ar ridica pretenții prea exagerate.

Dacă punctul de vedere stabilit aci este valabil, și nu vedem cum s-ar putea să fie altfel, textul preliminar al concordatului, publicat în ziare, se dovedește încă o dată a fi fals. În adevăr, după acel text, una din chestiunile fundamentale din învoiala noastră cu papa este regularea problemei școlilor. E aproape superfluu să insistăm asupra faptului că problema aceasta nu poate fi materie de discuție pentru concordat. Regimul învățământului este la noi stabilit principial prin *Constituție*, iar în amănunt, prin legile și regulamentele organice ale învățământului. Școală face, în țara noastră, *statul*. El este singura autoritate și sin-

gura corporație recunoscută în materie de învățământ. În afară de școala de stat, al cărei regim este stabilit, există învățământul particular. Oricine are dreptul la noi a deschide o școală, dacă îndeplinește anumite condiții, statornicite prin legi. Vor catolicii din România să-și aibă școlile lor – sunt liberi să-și facă. Condițiile în care o pot face le sunt doar cunoscute. Pentru aceasta însă, nu e nevoie de tratative speciale cu Vaticanul. Biserica romană nu are în România calitatea de a întreține școli ca *Biserica romană*, ei exact același drept pe care îl posedă orice cetățean român, de a deschide o școală. A trata în cadrul concordatului chestiunea școlară înseamnă a deplasa chestiunea, a depăși cadrul *Constituției* și a conferi Sfântului Scaun a nouă calitate, pe care necesitatea de fapt nu i-o cere, iar situația noastră constituțională nu i-o îngăduie. Liber e oricine a face școală în țara românească, dar nu ca corporație școlară constituită și recunoscută.

Dacă, în adevăr, Vaticanul ar cere un asemenea lucru, ar formula o pretenție pentru noi inacceptabilă. E un fapt de care își pot da seama parlamentarii cari stau astăzi față în față la Roma.

În cadrele generale în care trebuie să se discute concordatul. Ele ne sunt date, în primul rând, de *Constituția* noastră, în al doilea, de situația de fapt. De cea mai gravă însemnătate pentru dezvoltarea noastră națională, problema aceasta este pentru stat ceva mai simplă decât s-ar crede. Rezolvarea ei fericită nu cere decât o atitudine clară, demnă și fermă, și o cunoaștere precisă a realităților.

Că diplomației papale, vestită prin ascuțimea ei de spirit și prin bogăția resurselor, guvernul nostru îi opune parlamentari pe măsură, de aceasta nu vrem să ne îndoim nici un minut.

Zvonuri despre concordat

Concordatul cu România, despre care, datorită discreției guvernului, nu se știe la noi nimic limpede, afară decât că necompetența d-lui C. Banu în dogma și dreptul bisericesc se ajută la Roma cu priceperea arzător catolică a d-lui Zenobie Păclișanu, a găsit ecou și în reviste străine. „Balychnis”, frumoasa revistă romană de studii religioase, scrie în numărul abia venit la București (iulie [1924]) despre lungile tocmeli, ajunse, după ea, la bun sfârșit.

Reiese de-acolo că Sfântul Scaun s-a luptat mai ales ca să restrângă pe cât cu putință drepturile guvernului la numirea episcopilor. Potrivit învoielilor, astăzi acesta nu s-ar mai putea pune de-a curmezișul decât din pricini temeinice. S-ar fi pus capăt așa-zisului agreement și s-ar fi scăpat capii diocazelor de deșănțatul amestec al partidelor politice.

Lupta cea mare pare să se fi dat însă tot în jurul bunurilor materiale. A fost vorba de exproprierea donațiilor ecleziastice, de veniturile capitulelor și ale bisericilor, care trebuiau scăpate sau pentru care trebuia smulsă o compensație.

O altă pricină, căreia i se zice, în „Piccolo della Sera”, citat de revistă, ca fiind de mare însemnătate, ar fi fost aceea a căsătoriilor amestecate. Guvernul ar fi plănuind o lege, potrivit căreia copiii ieșiți din asemenea căsătorii ar fi să urmeze religia tatălui. „Acum, în Transilvania, 80 % din supușii români, aproape toți schismatici, iau fete unguroaice, în mare parte catolice. Aceste familii ar sfârși prin a ajunge tot atâtea familii ortodoxe.”

Așa sau altminteri, iată că și de astă dată străinătatea poate ști mai multe despre ale noastre decât ni-e îngăduit nouă să aflăm. De câte ori s-ar putea da un obiect de meditație opiniei publice, iar gazetelor, hrană de cea mai adevărată și prilej de gândire și atitudini, ele sunt aruncate iar în zvonul și [în] reportajul curent.

Concordatul [II]

Trebuia să se iscălească la Roma, ieri. Nu știm încă dacă s-a făcut. De altfel, și vestea era trecută numai cu rezerva discreției absolute, de la om la om. Pentru a i se asigura o mai mare publicitate? Sau de teama unei noi amânări... neprevăzute?

Chestiunea a fost totuși agitată în presă în ultimele săptămâni. Mai ales de către confrății noștri ardeleni — ortodocși. Pe un ton de îngrijorare aproape alarmantă. Nu prea înțelegem de ce. Și ne pare rău că trebuie să surprindem la acești confrăți o intoleranță, o inconsecvență și o exclusivitate nu numai răutăcioasă, dar păgubitoare nouă înșine.

Teama cea mai însemnată a ortodocșilor noștri este că, tratându-se între statul nostru și Vatican, se acordă acestuia din urmă calitatea de *putere*, de *parte* într-un contract politic. Faptul este netăgăduit exact. Dar nu este cel puțin curios că sprijinitori ai Bisericii ridică această chestiune? Dacă presa laică sau laicizantă ar fi făcut o asemenea întâmpinare, era normal. Era ridicol, evident; pentru că papalitatea este *de fapt* o putere; care nu se poate subtiliza numai prin bunul plac sau prin dorința anticonfesionaliștilor; dar era normal, pentru că aceasta e politica democrației în genere: neutralizarea oricărei puteri spirituale. Ce caută însă ortodocșii în tovărășia acestor laicizanți?

Că nouă nu ne convine existența catolicilor în România? Probabil. Dar împotriva lor se poate lupta altfel; adică, reînviind religiozitatea noastră și asigurându-i eficacitatea la care îi dă dreptul superioritatea ei dogmatică și istorică. E mai greu, desigur. Dar prea ne-am învățat noi, ortodocșii, să ne facem situația ușoară, complotând cu statul laic împotriva tuturor formelor religioase cari nu ne convin și punând pe Hristos la adăpostul poliției. Sistemul poate să ne dea succese momentane, iluzorii și acestea; dar, cu timpul, se întoarce împotriva noastră înșine. Să ne fie clar: în apărarea credinței noastre, noi nu putem avea decât un aliat: credința noastră însăși, adică pe Dumnezeu. Toate celelalte sunt paleative.

Să avem deci curajul a privi lucrurile în față: de îndată ce există catolici în România, și de îndată ce papa este efectiv șeful acestor catolici, nu se poate ca statul să nu trateze cu el. De altfel, să nu se confunde: în împrejurările acestea, statul român nici nu se poate identifica cu Biserica Ortodoxă. Știu că nu vă place; o mărturisesc sincer: nici mie. Dar trebuie să o recunoaștem: e așa; și așa *trebuie* să fie. Că noi, ortodocșii, suferim – e adevărat; dar numai din vina Bisericii noastre, care prea s-a sprijinit pe stat.

Prin urmare, principal, împotriva catolicismului nu putem avea nimic. Putem discuta amănuntele realizatoare ale acestui catolicism. Dar pe acelea nu le cunoaștem încă.

Și numai aci ar fi îndreptățite protestele noastre; împotriva celor care nu au găsit cu cale să țină din vreme în curent publicul, cel puțin cu liniile mari ale tratativelor. Când le vom cunoaște, nu va fi cazul decât... de a stabili responsabilitățile – sau meritele.

O diversiune

Lupta din jurul concordatului cu Roma, pe care am prevăzut-o mai demult toți cei cari ne interesăm de treburile religioase, pare a fi considerată ca începută. Cum era și natural, ziare din Ardeal au ridicat, în subsidiar deocamdată, problema averilor Bisericii. Noi o indicaserăm din capul locului ca unul din punctele nevralgice ale întregii chestiuni și de aceea nu ne-am sfiit a o pune în termenii ei adevărați, plecând de la realitate și de la obligațiunile deja acceptate de statul român. Ni se răspunde din Cluj, deocamdată scurt. În răspuns găsim însă mai mult dorințe decât argumente. Dar, desigur, nu e decât un prim contact de arme.

În București se schițează o acțiune mai amplă. Cineva, care prin naștere și-a căpătat și meseria, și a devenit, fără altă pregătire decât unele protecții, apărătorul oficios al Ortodoxiei, a lansat deja o broșură asupra concordatului. Nu o vom discuta; pentru că, în afară de câteva considerațiuni de caracter personal – autorul crede că are anumite polițe de plătit și nădăjduiește o „polemică” cu oameni cari știu ce spun – toată broșura nu e făcută decât în intenții alarmiste.

Pentru asemenea ocupațiuni credem că conjunctura e primejdioasă. Spiritele sunt astăzi cu mult prea frământate pentru ca să mai poată suporta încă o temă de agitație. Intențiile „ortodoxului” nostru sunt transparente: el vrea să creeze o diversiune. Caracterul eminamente polițist al „ortodocșilor” de profesie se trădează și din amintita broșură.

Intervenția aceasta subversivă e neîndemânatică. Pentru că diversiunea nu va reuși; iar noi vom avea nu o agitație religioasă în locul uneia politice, ci pe amândouă dintr-o dată.

Patronii d-lui ortodox vlădica-fiul, cari i-au pus la dispoziție, printr-o incalificabilă indiscreție, diverse documente reproduse în broșură, ar face bine să se

gândească la responsabilitatea pe care o iau asupra-le deschizând prematur această agitație. Chestiunea devine doar, în orice caz, actuală. Dar numai în momentul discuției legii cultelor minoritare. De ce atunci graba aceasta imprudentă?

La timp potrivit noi vom dovedi că suntem aci. Fără nici un fel de iluzie asupra obiectivității și simțului de măsură al oamenilor. Prevedem de pe acum, deci, că ortodocși și catolici vor fi tot așa de nemulțumiți de atitudinea noastră. De ce? Pentru că unii și alții vor discuta din punct de vedere religios o problemă pe care noi o socotim numai politică. Nu ne vom supăra, deci, de vorbele de hulă – dar nici nu ne vom schimba atitudinea. Ce Dumnezeu, pentru atâta lucru?

Concordatul [III]

D-I Vasile Goldiș, fostul nostru plenipotențiar în tratativele cu Vaticanul și cel care a semnat concordatul cu Roma în vara anului trecut, publică într-o broșură textul concordatului¹, întovărașit de un memoriu, care indică până în amănunt chipul în care au fost duse tratativele și datele pe care a avut să se sprijine guvernul de atunci.

D-I Goldiș se vede, prin urmare, autorizat să dea în public toate elementele discuției. Era singura persoană care avea calitatea să o facă. Cu aceasta, d-șă dezleagă mâinile celor care cunoșteau deja faptele, dar care eram ținuți, prin îndatoriri și indiscrețiuni, a nu face uz de cunoștințele noastre.

Cu aceasta se satisface și dorința, repetat exprimată, a tuturor celor interesați de a cunoaște textul unui tratat asupra căruia s-au spus prea multe lucruri, dar s-au știut prea puține.

Publicațiunea vine la un moment foarte potrivit. Legea cultelor minoritare, depusă deja în Senat, ridică o adevărată furtună de proteste, în care nu lipsesc argumente impresionante. Între ele, cele ale „Clerului ortodox”, de o parte, ale „Românilor ortodocși”, de alta. Cum era de așteptat însă, discutarea legii cultelor a împins problema până la concordat, care este considerat de unii ca originea însăși a răului. Și se cere pur și simplu anularea acestui act.

Practic vorbind, anularea concordatului este foarte simplă. Textul publicat de d-I V. Goldiș cuprinde, în art[icolul] XXIII, alin[eatul] 2, următoarea dispozițiune: „Cele două părți contractante își rezervă facultatea de a denunța prezentul concordat, cu un preaviz de șase luni”. Prin urmare, d-I Goldiș nu ne-a legat chiar așa definitiv de mâini și de picioare, cum ar avea aerul să pretindă frații noștri de la „Telegraful român”. Ce e mai ușor guvernului decât să anunțe Vaticanul că nu mai înțelege a observa condițiunile contractului? Evident, dacă poate; adică, dacă are interes să o facă.

E adevărat, punctul de vedere al societății „Clerului ortodox” e că statul trebuie să renunțe imediat la această legătură. Numai întrebarea e ce calitate are „Clerul ortodox” a se pronunța în această chestiune.

Argumentele pomenite în diverse memorii și moțiuni, cum că Ortodoxia ar fi generat și întreținut neamul românesc, fac parte, pentru orice om de disciplină științifică, dintr-un arsenal retoric, a cărui valoare de argumentare e foarte redusă.

Noi nu discutăm dacă concordatul e folositor sau primejdios; aceasta o vom face cu un alt prilej, care nu va întârzia; ci vrem să stabilim anumite fapte, a căror ignorare face și mai dificilă discuția pe seama problemelor religioase, discuție destul de grea, prin natura delicată a problemelor.

Biserica Ortodoxă – mai exact, cei cari militează în numele ei – obicinuieste a identifica *neamul românesc* cu *Ortodoxia*. În această chestiune îi stăm alături. Toată nemulțumirea și tonul acru pe care presa unită le păstrează față de acțiunea ziarului nostru provin din faptul că hotărât și repetat am atras atenția asupra caracterului hibrid și absolut nepotrivit structurii spirituale a rasei noastre a uniaticismului.

Dar este absolut nefundată pretenția acelorași ortodocși de a identifica *Ortodoxia* cu *statul român*. E la mijloc o confuzie împotriva căreia am scris în mai multe rânduri. Nimeni nu a ripostat, pentru a face valabile argumente împotriva tezei noastre. În schimb, confuzia persistă; și ea e utilizată cu o insistență care face să se ridice bănuieli asupra bunei credințe.

Statul român este un organism politic modern. Ca atare, resorturile lui, structura lui, legile lui de evoluție și elementele hotărâtoare în această evoluție sunt astăzi streine – cel puțin în înțelegerea și voința oamenilor politici – de factorul religios. Noi nu spunem că este bine așa. Spunem numai că AȘA E. Încercarea de a solidariza statul cu interesele Bisericii în genere este, prin urmare, de la început sortită nesuccesului.

Iar încercarea de a solidariza cu interesele Ortodoxiei e nedreaptă. Trebuie să înțelegem, o dată pentru totdeauna, că statul nu se poate identifica cu punctul de vedere al unei părți a populației sale, chiar dacă această parte reprezintă marea majoritate a locuitorilor, cu tot felul de drepturi istorice sau altfel.

Așa că protestul societății „Clerului ortodox” e nepotrivit. „Clerul ortodox” nu poate indica *statului român* ce are de făcut în relațiile sale internaționale, în actele sale pur politice. „Clerul ortodox” poate cel mult cere ceva pentru el; dar nu e îndreptățit a interzice statului – care trebuie să fie *neutral* sub raportul religios – să dea altor confesiuni ceea ce crede el că trebuie să dea.

Aci poate interveni altcineva; cetățeanul. Deci, cetățeanul, și nu „Clerul ortodox”, să stea la discuție astăzi cu statul. A făcut-o? Și în ce formă? Vom cerceta.

Responsabilitățile

Acțiunea ortodocșilor noștri, care, ca CETĂȚENI, au tot dreptul să se preocupe de chestiunea concordatului, ia în ultimele zile forme atât de ciudate, încât ele merită a fi mai aproape luate în considerare.

Este, pentru noi, în primul rând neclar care e rostul partidelor politice în această problemă. Duminica trecută, la Arenele Romane din Parcul Carol, un domn Popescu (Tudor) a organizat un miting de protestare împotriva legii cultelor minoritare și a concordatului. Ce s-a spus acolo nu e stenografiat, așa că nu ne putem referi la texte precise. Dar, în foaia „Națiunea dominantă”, care apare deja de șapte numere, gândul e scris; și el se poate urmări. D-l Popescu își joacă mai de multă vreme calul prin Ortodoxie. D-sa singur o spune: de vreo 20 de ani. Nu-i cunoaștem activitatea pozitivă. Poate să fi făcut chiar lucruri bune. Pretinde însuși că ar avea „o lungă pregătire”. Și afirmă că foaia e scoasă NUMAI de d-sa. Îl credem. Dar NUMAI pentru „apărarea națiunii dominante”? Sau și pentru scopuri precise? Căci, iată, în numărul 7 al foii este atacat Partidul Național-Țărănesc. Nu este oare nici o legătură între anumiți membri ai guvernului — cu predilecție pentru crearea de încurcături — și această vajnică luptă de apărare a Ortodoxiei, amenințată prin legea cultelor și concordat?

Întrebare cu atât mai îndreptățită, cu cât ea se coroborează cu un fapt cel puțin straniu; noi am arătat, anume, că semnarea concordatului nu ne leagă DE FAPT, în nici un fel, de îndată ce există o clauză, după care el poate fi denunțat ori-când, cu un preaviz de șase luni. Existența — astăzi — a concordatului nu se datorează deci faptului că el a fost semnat, ci faptului că nu a fost denunțat. Răspunzător pentru existența lui e însă guvernul actual, care, în nouă luni de când e la cârma statului, nu a găsit de cuviință să-l denunțe. Prin urmare, guvernul Brătianu e solidar răspunzător, pe această temă, cu guvernul generalului Averescu.

Și, cu toate acestea, printr-o ciudată manevră de tactică politică, al cărei sens nu poate scăpa nimănui, singurul om atacat pe tema concordatului, înfățișat ca trădător al Ortodoxiei și denunțat spre excomunicare e... d-l Vasile Goldiș. Nu e nici un amestec al politicii în această râvnă ortodoxă?

Pentru că, însă, se trag oamenii la răspundere și pentru că se face istorie, să întârziem puțin asupra acestor împrejurări; și să restabilim faptele. Nu pentru a apăra un om și a acuza pe altul, ci pentru a lămurii care a fost atitudinea guvernelor noastre în chestiunea concordatului. Broșura d-lui Goldiș, pe care o aminteam în ziarul nostru de ieri, ne dă suficiente elemente de orientare.

Tratativele purtate la Roma în primăvara anului 1927 cuprind două feluri de rezultate obținute: unele asupra unor puncte litigioase, precizate încă de guvernul liberal anterior; altele, asupra unor chestiuni ridicate pentru întâia oară în parlamentările din mai 1927. D-l Goldiș e acuzat că ar fi trădat interesele Ortodoxiei. În ce împrejurare? De îndată ce d-sa a obținut TOT ce ceruse trecutul guvern liberal și încă alte lucruri PE DEASUPRA, trădarea nu se putea exercita decât acolo unde a cedat Vaticanului în noile cereri ridicate.

Aceste cereri sunt trei:

1) La textul articolului IX s-a adăugat un alineat, în care se spune: „... deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi, e garantată de stat, CONFORM CONSTITUȚIEI REGATULUI, Bisericii catolice... etc.”.

Faptul că se trece în concordat un drept garantat prin Constituție oricui poate constitui o vină?

2) Tot la articolul IX s-a convenit ca la cuvântul „legal” să se adauge „canonic” („organizațiuni canonic și legal constituite”). Aduce acest adaos vreo știr-bire autorității statului român sau vreo pagubă Ortodoxiei?

3) La articolul XIX s-a admis ca toate școlile întreținute de ordine călugă-rești și organizațiuni catolice să fie puse sub dependența episcopului din loc. Cine cunoaște legea învățământului particular își dă seama dacă aceasta în-seamnă o abdicare din partea noastră.

Și atât! Iată cele trei crime ale d-lui Goldiș. Unde e vina, unde e trădarea? (Am vrea să fim lămurii.) Căci restul nu sunt decât text și deziderate, formu-late de fostul guvern liberal. Așa că actualul cabinet nu e solidar „vinovat” cu d-l Goldiș numai pentru că nu a denunțat concordatul; ci și pentru că a contri-buit la fixarea textului semnat de guvernul Averescu.

Problema responsabilităților față de concordat depășește, deci, persoana d-lui Goldiș; ea se pune solidar pentru toate guvernele ce s-au succedat de la 1920 până astăzi. În ce constă vina acestui guvern vom vedea.

Contra sau pentru?

... Prin urmare, unii din membrii Bisericii Ortodoxe acuză guvernul că ar fi trădat interesele neamului, consimțind a încheia un concordat cu Vaticanul. Trădare cu atât mai flagrantă, cu cât ea se complică și formal, cu anumite acte neconstituționale. După precizările pe cari le-am făcut până acum, sensul ace-s-tei acuzațiuni nu poate să fie decât unul: anume, că *statul* ar fi păgubit prin în-cheierea concordatului. Pentru că, dacă aceasta nu se întâmplă, ci dimpotrivă, statul român ar avea, din acest contract, un avantaj, el este îndreptățit să-l și încheie. **CHIAR DACĂ BISERICA ORTODOXĂ AR AVEA SĂ SUFERE DE PE URMA LUI.**

Cu toate acestea, plenipotențiarul nostru nu au neglijat nici un moment inte-resele acestei Biserici. O mărturisește d-l Goldiș în amintita broșură: „Două considerente primau pe toate celelalte. Cea dintâi era ca acordul cu Roma să nu conțină nimic ce ar putea leza interesele statului român ori suveranitatea lui; a doua, ca guvernul nou să nu iasă inferior guvernului Brătianu. **ÎNDEOSEBI EU, PERSONAL, ȚINEAM FOARTE MULT CA BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ SĂ NU FIE ÎNTRU NIMIC JIGNITĂ PRIN CONCORDATUL PROIECTAT.**

În fața acestei atitudini larg înțelegătoare, ce întreprind ortodocșii prin Aso-ciația Generală a Clerului Ortodox din România? Normal era ca, uzând de această atenție deosebită pe care guvernul, prin ministrul Cultelor, o acordă Bisericii dominante, să precizeze, **DEȘI, FORMAL, NU ERA PRIN NIMIC OBLIGAT LA ACEASTA**, întru cât, prin proiectatul concordat, interesele Or-toodoxiei ar fi lezate, și să ceară guvernului a lua în seamă aceste doleanțe. Aso-

ciația crede însă că datoria ei e de a se substitui statului și de a stabili care sunt interesele lui. Aceasta, grație unei confuziuni pe care, după toate lămuririle de până acum, va trebui să o socotim voită, prin care se vorbește de STATUL ROMÂN ORTODOX. Că Biserica Ortodoxă nu are un asemenea drept e clar. Prin urmare, întâmpinarea acestei Biserici la concordat, atâta timp cât nu e vorba de interesele EI, ci ale STATULUI, poate să nu fie luată în considerare. Statul având doar organele lui speciale, care să-i apere interesele.

Să cercetăm, totuși, valoarea acestei întâmpinări. Argumentul hotărâtor e că „situația de drept public a oricărui cult din țară” trebuie să se reglementeze prin lege de stat, ca urmare a suveranității statului nostru național. Idee completată prin pozițiunea luată de P. S. mitropolit Neculai al Sibiului în Senat, care pretinde că concordatul ar fi neconstituțional.

Întru cât? Că doară, după *Constituție*, situația cultelor se reglementează prin lege, e adevărat. Însemnează însă aceasta că statul nu are dreptul să încheie un concordat? Căci doară situația cultelor se reglementează prin legea cultelor minoritare. E această lege posterioară concordatului? Nu, pentru că (cf. broșura Goldiș, pag. 8 și 9) a fost grija guvernului ca ratificarea concordatului să nu se facă decât după votarea acestei legi.

Prejudecă însă concordatul asupra structurii viitoare legi și îi dă anumite indicații imperative? În fond, nu, de îndată ce tratatul nostru cu Vaticanul se poate denunța oricând. Dar să presupunem că acesta ar fi cazul. Este asta anti-constituțional? Evident, nu, căci noi mai avem și alte tratate internaționale cu caracter contradictoriu, pentru legile noastre de organizare internă.

Dar, obiectează Asociația..., cultul latin-catolic, ca și cel greco-catolic, reprezintă o primejdie pentru stat, papismul fiind o putere politică, iar doctrina catolică „o subversiune cu caracter politic”. Să presupunem că e așa. E însă, în acest caz, suficient să nu încheiem concordatul? Nu. Ci singura soluție valabilă ar fi... să distrugem catolicismul. Asta însemnează consecvență și logică, Prea Cucernici membri ai Asociației... E absurd? Probabil. Dar e punctul dumneavoastră de vedere!

În fața acestei situații, guvernul român a încheiat concordatul. D-l Goldiș, care la început a fost contra lui, s-a încredințat și d-sa că e mai bine așa. Pentru care motiv? PENTRU CĂ EL E SINGURA POSIBILITATE CA STATUL SĂ POATĂ EXERCITA UN CONTROL EFICACE ASUPRA VIETII COMUNITĂȚILOR CATOLICE. Deci, bine a făcut guvernul încheind concordatul. REGRETABIL E CĂ ORTODOCȘII FAC OPOZIȚIE, ȘTIIND ACEST LUCRU.

Precizări

Fapt nou, P. S. Neculai al Sibiului, care se nădăjduiește hotărât de Dumnezeu a fi patriarhul sub care se va face din nou unitatea religioasă a românilor, ruptă prin trădarea — mai mult inconștientă — a lui Atanasie¹, a cerut în Senatul

țării nerespectarea concordatului. Motive noi, față de cele analizate și înlăturate de noi ieri, nu a adus. Dar a provocat, prin intervenția sa, anumite precizări, care erau, în adevăr, necesare pentru delimitarea partidelor aflate astăzi în luptă.

Prima, a d-lui general Averescu. Fostul șef al guvernului, căruia îi revine meritul – sau ponosul – de a fi semnat concordatul, a fost de părere că acest act era denunțabil în termen de 6 luni de la semnarea lui. De îndată ce guvernul liberal nu a făcut-o în timp util, însemnează că el rămâne valabil. D-l general a vrut prin aceasta să solidarizeze guvernul Brătianu cu un act al cabinetului trecut. D-l general se dovedește însă incomplet informat. Căci nu este exact că concordatul ar fi fost denunțabil numai în termen de 6 luni de la semnarea lui. Textul concordatului – pe care, pentru evitarea oricărei discuțiuni inutile, îl cităm după originalul francez – spune precis în articolul XXIII, alineat 2: „Les deux parties contractantes se réservent la faculté de dénoncer le présent concordat, avec un préavis de six mois”².

Dar asta însemnează, fără nici un fel de îndoială, că noi putem denunța ORICÂND concordatul, cu singura condiție a respectării preavizului de șase luni. Precizarea d-lui general, departe de a contribui la lămurirea situației, provoacă o confuziune, pe care ne simțim cu atât mai mult datorii să o înlăturăm, cu cât ea contrazice punctul de vedere exprimat aci de noi, că semnarea concordatului nu ne angajează în chip absolut. D-l general dovedește încă o dată că are nevoie să fie apărat de alții chiar împotriva d-sale.

Cu toate acestea, efectul dorit de d-sa – solidarizarea guvernului Brătianu cu actul semnării concordatului – s-a produs prin intervenția și precizările ministrului Lapedatu, care a ținut să declare că guvernul din care face parte înțelege să respecte semnătura d-lui Goldiș și să nu admită nici o discuție asupra acestui fapt. Declarație care era de așteptat; cu atât mai mult cu cât toate cererile formulate de trecutul guvern Brătianu cu privire la concordat fuseseră complet satisfăcute prin tratativele din mai 1927.

Declarația aceasta e de cea mai mare însemnătate. Ea însemnează, pe de o parte, că guvernul face din concordat o chestiune de cabinet, pe de alta, că discuțiunile asupra legii cultelor trebuiesc despărțite de problema concordatului. Rămâne să vedem ce atitudine vor adopta de aci înainte... beligeranții.

Atleții Bisericii dominante

Biserica Ortodoxă și-a găsit, în sfârșit, polemistul. În persoana d-lui Popescu-Dominant, declarat, pentru circumstanță, ATHLETUS ECCLESIAE¹. Era și timpul. Discuțiunile din comisia Senatului, care avea să cerceteze legea cultelor minoritare înainte ca ea să vină în dezbateră plenului, ne-au arătat într-o vădită inferioritate. Nu e nici o bucurie – dar e imposibil să nu recunoaștem că acolo unde arzătorul fanatic al papei, episcopul unit Alexandru Niculescu, de la Lugoj,

aducea texte juridice și canonice, argumente de drept și de fapt, reprezentanții Bisericii noastre nu au putut face valabile decât punctele de vedere POLITICE și o anumită sfântă dreptate – adesea reală –, dar sprijinită numai sentimental și nu științific. (Nu e vorba de problema în fond; ci de pregătirea metodică cu care am fost în stare să ne apărăm drepturile.)

E adevărat că, în purtător de cuvânt al Ortodoxiei, s-a ridicat numai P. S. mitropolitul Neculai de la Sibiu. Au lipsit știința masivă și sigură a P. S. Vartolomeu și spiritul precis și sever cu sine însuși, în primul rând, al P. S. Visarion Puiu. Mitropolitul Neculai s-a dovedit așa cum îl știam demult: animat de nobile intențiuni, dar nu îndeajuns de pregătit și de pătruns de spiritul bisericesc, deși trece drept unul dintre teologii noștri cei mai de seamă. Era, deci, nevoie mare de forțe noi combative. Și au fost în sfârșit găsite în persoana d-lui Popescu (Tudor); care mai prezintă avantajul de a fi liberal acoperit – deci, omul care poate întreprinde campanii lăaturalnice, fără a angaja pe nimeni.

D-l Popescu-Dominantă crede că prima sa îndatorire e să se lupte cu oameni care au alte merite decât d-și, în scrisul în favoarea Ortodoxiei. Ocărăște, deci, pe d-l Goldiș; și – ce onoare! – se ocupă de scrisul meu. Ce sunt eu? Un ignorant. O spune d-l Dominantă (Popescu), a cărui pregătire științifică e doar notorie. Și de ce sunt eu ignorant? Pentru că nu știu că concordatul e un contract (ba o știu, și am și scris-o!); și că un contract intră în vigoare din moment ce a fost iscălit de părți.

Iacă, vedeți, asta nu o știam. Eu mă gândeam, ca un ignorant și ca un prost ce sunt, că, de îndată ce concordatul cuprinde clauza ratificării, dispozițiunile lui sunt suspendate până când această ratificare devine fapt. D-l Dominantă (Popescu Tudor), care nu e numai profesor, dar și avocat, zice că nu e așa.

Merci pentru explicație. Mă gândesc totuși că Biserica Ortodoxă are dreptul la apărători ceva mai serioși. Nu de alta, dar pentru că e dominantă. Și aș dori-o dominantă nu numai prin jandarmi, ci și prin ceva știință.

Ce e cu concordatul?

Violențele incompetente ridicate în jurul concordatului cu Roma amenință să tulbure din nou atmosfera vieții noastre publice, și așa destul de încordată; pentru că problema devine din nou de actualitate.

Ea e pusă la ordinea zilei printr-un fapt concret: moartea episcopului catolic din Satu Mare. Și anume, iată pricina: se știe că, prin concordat, s-a redus numărul episcopilor catolice. Următor acestei hotărâri, episcopia din Oradea trebuia contopită cu cea din Satu Mare. Acum, că prelatul conducător din Satu Mare a trecut la cele vecinice, ar urma ca contopirea indicată de concordat să se facă, și anume prin aceea că actualul episcop al Orăzii ar trece în aceeași calitate la Satu Mare, scaun al diocesei contopite.

Se întâmplă însă că concordatul, iscălit în bună lege de cei în drept, nu e încă ratificat. Ratificarea lui fusese, precum iarăși se știe, amânată până după votarea legii cultelor minoritare. Legea s-a votat însă, iar despre ratificare, nici vorbă.

Acum, Vaticanul profită de împrejurări. El întreabă ce are de făcut. Căci, dacă concordatul ar fi intrat în vigoare, chestiunea era simplă. Cum însă asta nu s-a întâmplat, Roma nu înțelege să renunțe la un episcopat, aplicând, înainte de ratificare, concordatul. De aceea, face presiuni.

Evident, presa maghiară a prins prilejul și agită. Ni se spune, de pildă, că la Vatican se consideră soluția denunțării concordatului. Să nu exagerăm. Cancelaria papală se va feri să facă acest pas; care nu ar fi, desigur, în beneficiul nostru; dar, mai ales, nu va fi în al ei.

De bună seamă, întârzierea ratificării nu e plăcută. Nu e plăcută nici pentru noi, care, dacă am pus o iscălitură, trebuie să o și respectăm. Că vor fi interese de partid care intervin? Se poate. Dar nu se pot subordona convențiile internaționale intereselor de partid. Dacă nu o știe d-l Vintilă Brătianu, o știe cel puțin d-l Lapedatu.

Prin urmare, Ministrul Cultelor ar trebui să se îngrijească de ratificarea concordatului. Altfel, e în vină. Dar, pe de altă parte, Vaticanul e dator să evite crearea uneia atmosfere cominatorii. Pentru că asta indispuie și... s-ar putea să nu ne impresionăm.

Concordatul [IV]

Discuția concordatului, al cărui text a fost depus la Senat, a fost deocamdată amânată. Între timp, au apărut două scrisori: una a guvernului român – a trecutului guvern – și alta a Sfântului Scaun, prin cari se precizează anumite puncte, socotite litigioase.

Oricare ar fi atitudinea unor anumite cercuri, cari se zic ortodoxe, dar cari nu sunt decât politice când sunt inteligente și ortodoxe numai când sunt ignorante, concordatul se va vota. Și e bine. Iar meritul revine, în partea cea mai însemnată, d-lui Vasile Goldiș, fostul ministru al Artelor în cabinetul averescan.

Se poate afirma, în adevăr, că d-sa e autorul textului definitiv al concordatului. Modificările actuale nu sunt modificări, ci doar precizări de texte, cari nu numai că nu diferă întru nimic de intențiile fostului nostru plenipotențiar, dar au și fost approximate în timp util la discuțiile cari s-au urmat la Roma.

Un exemplu. S-au făcut precizări în legătură cu articolul IX. Ele trebuie acceptate doar pentru că *superflua non nocet*¹. Astfel, în memoriul cu care d-l Goldiș a prezentat guvernului său textul concordatului, și care rezumă, într-un fel, discuțiunile approximate de la Roma, se spune clar: „Rămâne bine înțeles că Biserica catolică, în statul român, numai prin organizațiile sale ierarhice legitime este recunoscută ca persoană juridică și că, prin urmare, în statul român numai aceste organizațiuni, enumerate în alineatul al doilea din acel ar-

ticol, pot avea bunuri. Împreună cu reprezentanții Sfântului Scaun am precizat că aceasta este unica interpretare justă a textului". Aduce noul text vreo precizare pentru aceste lucruri? Evident, nu.

Și la fel e cu articolul XX. Într-un singur loc, textul scrisorilor schimbate contribuie în adevăr la precizarea unei situațiuni. Scrisoarea zice: „Paragraful 3 al art[icolului] XIX, unde spune: «Toate școalele ordinilor și congregațiilor religioase sunt puse sub dependența episcopului local; în consecință, și ele se vor bucura de dreptul de a fixa limba de predare» trebuie înțeles: «afară de școlile cari au în momentul de față limba română drept limbă de predare».”

Din această precizare se înțelege că școalele acestea își pot alege limba de predare pe care o vor, cu condiția însă ca această alegere să nu se facă nicăieri în paguba drepturilor câștigate ale limbii române. Textul d-lui Goldiș era, deci, principal cel puțin, mai larg. Să-mi fie îngăduit ca, împotriva tuturor lătrătorilor „naționaliști”, să mă alătur punctului de vedere al vechiului text. Era acolo un spirit mai înțelegător pentru ritmul vremii și mai larg duh de libertate. Și era mai bine.

Politica această de naționalizare cu orice preț trebuie o dată pentru totdeauna părăsită. Și părăsită în primul rând de noi, cari suntem cei tari. Era neapărată nevoie să ne dezbrăăm de obiceiul pe care l-am luat, de a fi dezagreabili concetățenilor noștri, afișând ostentativ o mândrie națională inutilă, care ține mai mult de un orgoliu prostesc. Cu atât mai mult cu cât, în speță, această manifestare de spirit șovin este inoperantă. Și nu poate decât să contribuie în chip inutil la înăsprirea relațiilor sufletești între cetățenii aceleiași țări.

Dar, pentru a se obține o asemenea legătură de spirit, va trebui să mai treacă peste noi o generație.

Să fim, deci, bucuroși că am ajuns la votarea concordatului. Era un act necesar, pe care statul român trebuia să-l încheie și împotriva căruia Biserica română nu poate avea nimic de obiectat.

În chestiunea „statusului catolic”

„Monitorul oficial” a publicat, acum în urmă, textul acordului încheiat în mai 1932 între Sfântul Scaun și guvernul român în chestiunea „Statusului romano-catolic”. Problema a preocupat îndelung presa românească. Și socotim că va preocupa și Parlamentul. Textul convenției s-a publicat însă; și guvernul are aerul să considere chestiunea închisă. E drept? Nouă ni se pare că nu. Am cerut, deci, mai demult, o consultație unui specialist. Consultația ne-a venit acum, în urmă. O dăm mai jos, păstrând autorului anonimatul, după dorința lui. Și vom reveni.

N. I.

Acordul încheiat la Roma în mai 1932, în baza art[icolului] XXII din concordat, care prevede că „toate dificultățile și chestiunile cari s-ar putea ivi cu pri-

vire la interpretarea prezentului concordat vor fi rezolvite de comun acord între Sfântul Scaun și guvern" este intitulat: *Acord cu privire la interpretarea articolului IX din concordat*.

Din această titulatură rezultă clar că cele două părți contractante prin acest acord n-au avut alt scop decât să lămurească de comun acord, conform articolului XXII din concordat, înțelesul articolului IX, anume să vadă dacă organizația denumită „statusul romano-catolic ardelean” intră sau nu în rândul organizațiilor Bisericii catolice canonic și legal constituite, cărora statul, prin suscitatul articol, le-a recunoscut personalitatea juridică și dreptul de a poseda bunuri.

Statul român nu avea nevoie să mai facă interpretarea articolului IX din concordat, întrucât aceasta se făcuse cu ocaziunea ratificării concordatului în 1929, interpretare care, pentru a preîntâmpina anumite discuțiuni care s-ar fi putut ivi în Parlament, s-a dat de comun acord cu Sfântul Scaun. În acest scop s-a luat părerea Sfântului Scaun și anume, asupra faptului dacă enumerația făcută de articolul IX din concordat este cu caracter limitativ sau enumerativ.

Din adresa Ministerului de Externe român, nr. 42 524 din 20 iulie 1929 și răspunsul Sfântului Scaun, prin Nunțiatul Papal din București, cu nr. 5310 din 22 octombrie 1929, rezultă neîndoios că părțile contractante au făcut uz de dispozițiile articolului XXII din concordat, interpretând de comun acord înțelesul articolului IX în sensul că enumerația organizațiilor catolice prevăzute de articolul IX este limitativă, adică statul român nu recunoaște personalitatea juridică și dreptul de proprietate asupra bunurilor decât părților constitutive ale Bisericii catolice, expres arătat în articolul IX. Cu această strictă interpretare s-a ratificat concordatul.

Rezultă de aci clar că organizația necanonică și fără existență legală a așa-zisului „Statusul romano-catolic ardelean”, nerecunoscută oficial niciodată nici de statul maghiar și nici de cel român, în interpretarea de comun acord cu Sfântul Scaun, s-a conchis că nu intră în prevederile articolului IX din concordat. Părțile contractante au stabilit de comun acord și Parlamentul a ratificat, astfel că nu mai putea fi vorba de o nouă interpretare a articolului IX, chestiunea fiind definitiv tranșată cu această ocaziune.

Acest așa-zis acord, care s-a făcut la Roma în mai 1932, este în realitate o nouă convențiune, prin care statul român renunță la averi considerabile, în majoritate fonduri publice (fonduri de studii, fonduri de bursă etc.), provenite din averea publică și din donațiuni particulare, afectate scopurilor școlare și culturale fără caracter confesional, pe care „statusul catolic” le-a uzurpat un timp și le deținea fără nici un drept.

1) *Recunoaște statusul[ui] romano-catolic existență legală.* Faptul că întrebuințează expresiunea „statusul romano-catolic se transformă în consiliul...” înseamnă că i se recunoaște o existență legală anterioară convențiunii, ceea ce nu a avut niciodată. El n-a fost decât organizația de fapt, care deținea toate aceste bunuri în administrație, uzurpate sau căpătate în timp, pentru motive politice. Adevăratul proprietar a rămas întotdeauna statul.

2) *Renunță de bună voie la averile sale.* Statul român, prin convențiunea indicată, renunță formal, categoric și de bună voie la o imensă avere a sa, în favoarea unei organizații care n-a avut un caracter religios, dar care, acum transformată, chiar dacă capătă o coloratură religioasă, nu i se pot da în plină proprietate bunuri cari au altă destinație prin actele fundamentale. Astfel că, chiar dacă ar vrea statul să facă acest lucru, nu o poate face.

3) *Convenția în contradicție cu justiția română.* Sus-zisa convențiune mai este în contradicție și cu hotărârile date de instanțele noastre judecătorești, cari au dat câștig de cauză statului român în chestiunea Colegiului Terezian din Sibiu și [de] la Cluj, unde s-a dispus de către instanțele judecătorești funduarea radierea dreptului de proprietate a „Statusului”, cu privire la mai multe imobile, întabulându-se pe numele statului român, „fondul de studii sau fondul de burse”, conform actelor fundamentale.

În schimbul renunțării la averile statului, statul român capătă dreptul de control asupra bugetului și gestiunii „statusului romano-catolic” transformat. Aceasta este, evident, ridicol, întrucât statul român n-avea nevoie de o convenție specială pentru a avea acest drept, [pe] care i-l conferă constituția țării și legea persoanelor juridice.

Dar și în calitate de succesor al statului maghiar avea acest drept de control, întrucât statul maghiar, prin Ministerul Cultelor, a executat întotdeauna acest drept, printr-o secție de contabilitate detașată din minister la Cluj, în sânul consiliului dirigent al „statusului romano-catolic”. Orice încheiere a consiliului dirigent avea caracterul unui aviz, care nu putea avea forță executorie decât după ce era aprobată de minister. Statul român nu știm din ce motive n-a exercitat nici cel puțin acest drept de control.

MANDATUL. Nu știm dacă d-lui Valer Pop, atunci ministru al Justiției, i s-a dat un mandat de a încheia o asemenea convențiune.

După câte știm, mandatul dat d-sale, după aprobarea guvernului român, trebuia să se mărginească numai de a consulta Sf[ântul] Scaun în această chestiune, de a-i lua părerea cu privire la această problemă, care numai în foarte neînsemnată măsură era o problemă catolică, rămânând ca statul român s-o soluționeze așa cum interesele sale superioare o vor cere și în conformitate cu legile țării; chestiunea statusului nemaiprezentând, în urma concordatului și cu interpretarea art[icolului] IX, dată cu ocazia ratificării concordatului, decât un caracter de ordin administrativ intern. Statul, având puteri discreționare, ar fi putut în această chestiune să nu mai consulte pe nimeni și să le interzică pur și simplu orice manifestare de a administra aceste bunuri, trecându-le pur și simplu organelor sale competente.

Dar, cu mandat sau fără mandat, și în acest din urmă caz poate fi făcut răspunzător, personal, fostul ministru, care a încheiat acest așa-zis acord, care, în realitate, este o nouă convențiune, după cum am arătat, și care nu poate avea existență legală și nici produce vreun efect, chiar dacă s-a grăbit publicarea în „Monitorul oficial”, decât prin ratificare, care, conf[orm] art[icolului] 88 din Constituție, nu poate fi dată decât în urma votului Parlamentului.

6. ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

A. Legislația

O știință ofensivă

Sfântul Sinod al Bisericii noastre a pus în discuție reforma învățământului religios. Nu știu de unde a pornit ideea, dar ea este în adevăr fericită; iar graba cu care ministrul cultelor și-a însușit-o arată că înțelegerea pentru cele bisericești își face drum și în lumea politicei, care începe să fie interesată nu numai de „manevrarea” Bisericii, ci și de întărirea ei efectivă.

Pentru Biserică, prilejul acesta este *unic*. Unic mai ales prin conjunctura extrem de favorabilă; căci de la întemeierea statului român modern, niciodată viața publică și atmosfera spirituală a țării nu au fost mai sincer interesate și mai deschise problemelor religioase ca astăzi.

Ce va izbuti să facă Biserica din prilejul acestei reforme, e hotărâtor pentru câteva generații de aci înainte.

În definitiv, învățământul religios mai că nu există. Nici nu spunem ceva nou; și credem că nu se va găsi nimeni care să se simtă... insultat. *Tot* învățământul nostru e arhaic și anacronic; de ce ar fi tocmai cel teologic altfel?

Concepția universității noastre este medievală; ceea ce, la urma urmelor, nu ar fi nici un rău, dacă, numai, acest medievalism școlăresc ar fi în tradiția noastră spirituală. Dar cultura de școală medievală noi nu am cunoscut-o niciodată. Și atunci, învățătura, care în altă parte se valorifică cel puțin prin asimilare de săvârșită și prin integrare în structura spirituală a nației, la noi rămâne pur și simplu literă de carte, moartă. De aceea, la noi cartea nu izbutește să fecundeze viața publică.

Biserica vrea să înceapă astăzi o mișcare de mântuitoare ofensivă. Toate împrejurările îi sunt prielnice. Să cumpănească, deci, bine instrumentele de luptă pe care și le făurește; și, între acestea, în primul rând, învățământul. Ea poate completa și perfecționa vechiul sistem, desigur. Dar asta nu e prea mult, căci perfecționarea aceasta ar însemna un progres doar în ordinea cantitativă; ar fi vorba numai de un mai mult sau mai puțin. Și, pe urmă, sistemul prea depinde de oameni: cu profesori buni se va face oricând ceva; cu alt fel de profesori se va vorbi iarăși în trei-patru ani de nevoia unei reforme...

Credem că sistemul însuși trebuie schimbat. Învățământul teologic va trebui să reprezinte o știință ofensivă. E un lucru care se poate?

Evident, e nevoie de ceva curaj și de lipsă de prejudecăți în materie de „drepturi câștigate”. A opera e un lucru dureros întru toate, o recunoaștem. Dar Biserica nu are astăzi prea multă alegere. Într-un fel sau în altul, va trebui să se decidă. Să nădăjduim că nu va alege calea compromisurilor.

Învățământul teologic

În desăvârșită necunoștință a situației, confratele nostru „Biruința”, de la Cluj, publică un articol, de altfel bine intenționat, asupra proiectului de Lege pentru reorganizarea învățământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române¹.

Acest proiect este tipărit. El stă la îndemâna tuturor celor interesați și e surprinzător că în legătură cu el se pot face afirmațiuni cari contravin realității. Să restabilim numai unele fapte.

1) „E de regretat că în această comisiune [a Sfântului Sinod, pentru reorganizarea învățământului teologic – nota n., N. I.] nu au fost numiți și membri ardeleni.” Este inexact. Ziarele au anunțat la vreme constituția amintitei comisiuni. Din ea făceau parte P. S. Ioan, episcopul Armatei², și P. S. arhiepiscopul Magieru³, directorul Academiei Teologice din Oradea Mare. Acesta din urmă a fost desemnat și în subcomisiunea pentru redactarea proiectului; și, chiar dacă nu e îngăduită indiscreția care să precizeze aportul fiecărui membru la înfăptuirea viitoarei legi, se poate spune, totuși, că punctul de vedere, mai exact încă, experiența didactică a Bisericii ardeleni a fost din larg folosită de amintita comisiune.

2) „Proiectul elaborat de comisiunea sinodală are tocmai lacuna de a sancționa, pentru un îndelungat viitor, starea de inferioritate a clerului român față de clerul altor neamuri conlocuitoare, prin faptul că face o deosebire între pregătirea teologică a clerului urban și a celui rural.” „Aceasta e greșeala fundamentală a proiectului.”

Este numai aparent exact. Pentru că:

- a) proiectul nu vorbește nicăieri de cler urban și [cler] rural;
- b) menținerea posibilității de a deveni preot numai cu seminarul de vocațiune este – așa cum se prevede în proiect – o măsură absolut tranzitorie. Depinde

de hârnicia episcopilor eparhioți ca aceste seminarii să fie lichidate în patru ani și înlocuite cu licee confesionale ale Bisericii Ortodoxe, adevărate pepiniere pentru academiile și facultățile teologice (iar dacă râvna episcopală nu va exista, atunci, în orice caz, legea nu va fi de nici un folos...);

c) posibilitatea de a deveni preot numai cu absolența seminarului e, în practică, iluzorie. În adevăr: seminarul de vocațiune (4 ani), plus doi ani de practică pastorală dau șase ani de studii pentru hirotonirea cu seminarul („preoți de țară”, cum îi numește „Biruința”). Seminarul, plus academia sau facultatea teologică (4 ani) dau opt ani de studii pentru „preoția de oraș”. E lesne de înțeles că marea majoritate a seminariștilor va merge la academie și nu de-a dreptul la preoție...

Confratele nostru anunță și alte articole asupra chestiunii. Îi dorim o mai precisă informație. Pentru binele adevărului, pe care nu ne îndoim că vrea să-l slujească.

Legea învățământului teologic

Sesiunea actuală a Sfântului Sinod are a se ocupa în primul rând de discuția proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului teologic. Proiectul acesta, redactat de o comisie specială, căruia nu i-a lipsit nici autoritatea teologică, nici cea pedagogică, este întâmpinat în unele cercuri bisericești cu o categorică dușmănie. În jurul lui discuțiile vor fi, deci, mai vii, deși, până la sfârșit, principiile fundamentale ale legii vor trebui să rămână în picioare.

Oricât de ciudat s-ar părea, și cu toate afirmațiunile îndemânatică care tind să deplaseze atențiunea, trecând-o asupra unor probleme de ordin secundar – principala cauză a amintitei opoziții, care deja a început să se desemneze prin articole și interviuri apărute prin ziare, este spiritul sever bisericesc în care proiectul de lege a fost conceput.

E adevărat că deja legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe trece învățământul teologic în aproape exclusivă competență și administrare a organizației ecclesiastice constituite. Dar, despre însemnătatea acestei dispozițiuni, lumea abia acum începe a-și da seama, când stă în fața proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului teologic, care nu e decât aplicarea strict consecventă a statutului Bisericii Ortodoxe.

Este ciudat că tocmai preoții și intelectualii teologi în genere, cari au aplaudat entuziast principiul autonomiei Bisericii, sunt cei cari protestează astăzi împotriva spiritului legii învățământului; care, totuși, nu face decât să păzească și să aplice în chip activ autonomia în materie de învățământ.

Amintitul proiect pleacă de la ideea fundamentală, destul de simplă, că școala teologică, aparținând, prin legea de organizare, Bisericii, trebuie să stea dogmatic, pedagogic și administrativ sub controlul și autoritatea ecclesiastică.

Două categorii de oameni se ridică împotriva acestei idei: unii cari socotesc primejdioasă tendința Bisericii de a se constitui ca un corp aparte, precis definit față de celelalte instituții ale statului; alții cari – din motive mai mult personale, e drept – sunt neplăcut impresionați de perspectivele unui control sever, unitar și susținut pe care Biserica l-ar exercita asupra tuturor gradelor de învățământ teologic.

Cei dintâi sunt fricoși Bisericii noastre. Ei cred, în fond, că autonomia, realizată efectiv, ar putea duce la slăbirea relațiilor dintre stat și Biserica Ortodoxă; și că cel dintâi ar putea vedea în procesul de independentizare a Bisericii un motiv pentru ca sprijinul pe care el îl acordă acesteia să fie din ce în ce mai redus. Despre un asemenea punct de vedere am mai vorbit. El crede că Ortodoxia trebuie să fie beneficiara organelor polițienești ale statului și se îndoiește de viabilitatea Bisericii noastre, în momentul în care acest sprijin i-ar fi retras. Nu insistăm asupra unor astfel de temeri. Ar fi să reedităm articolele noastre în legătură cu concordatul, în care am fost nevoiți să lăsăm să cadă cuvinte destul de grele. Dar existența acestei categorii, căreia îi e frică de autonomie, arată încă o dată câtă dreptate am avut protestând împotriva „ortodoxiei” leneșe și parazitare, pe care noi stăruim totuși a nu o confunda cu Biserica noastră vie, în care credem și nădăduim.

Cei din urmă sunt geloși de o libertate pe care, e drept, că au avut-o până acum, dar de care au abuzat. Ei sunt în primul rând universitarii, cari nu vor cu nici un preț să se supună autorității Bisericii, cari au intrat adesea în conflict cu aceasta și cari au sfârșit printr-o stranie declarație de principii, sprijinită pe un *distinguo*, care ar fi vrut să fie subtil, dar nu a izbutit să fie decât glumeț: Universitatea, respectiv Facultatea de Teologie, nu se poate încadra în Biserică, pentru că ea face... știință și, ca atare, trebuie să se bucure de regimul libertății științifice; și, deci, nu poate accepta autoritatea materială a Bisericii.

Nici aci nu insistăm. Ar fi copilăresc. Îmi închipui, de altfel, că cea mai mare parte dintre teologii noștri universitari va fi sfârșit prin a se simți rușinată de asemenea aberații.

Dar iată cine sunt adversarii proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului. Motivele lor însele arată cât de necesare sunt restaurarea autorității bisericești și crearea unei discipline unitare. Asupra problemelor speciale vom reveni.

Mai puțin decât nimic

Sfântul Sinod a făcut o întâmpinare către guvern cerând ca, la discutarea proiectului de lege pentru reforma învățământului superior, să se țină în seamă principiile formulate de Biserică în ce privește reorganizarea Facultății de Teologie.

Aceste principii le cunoaștem; ele s-ar rezuma, toate, în cererea Bisericii de a controla de aproape învățământul teologic superior. Ne-am spus părerea în această chestiune; și nu avem nimic de schimbat: Biserica are dreptate desăvârșită în dorința ei; controlul în materie de învățământ teologic ortodox îi revine în chip necesar, de îndată ce dreptul de a învăța procede de la Biserică. Dar tot astfel, Facultatea are dreptul să se opună pretenției Bisericii, de îndată ce învățământul universitar stă sub egida autonomiei și a libertății absolute de gândire.

Înțelegem, deci, că între Biserică și Universitate este un conflict și că acest conflict este ireductibil, pentru că el angajează esența însăși a celor două instituții.

Ceea ce nu înțelegem însă cu nici un preț este stăruința Bisericii de a avea o facultate de teologie la Universitate. Atâta vreme cât Biserica, în urma gravei lovituri primite sub Vodă Cuza din partea francmasoneriei, ducea o viață amorțită și era bucuroasă că e îngăduită să existe și că tot e luată în considerare de către stat, ideile nu puteau fi clare, și nici pretențiile prea categorice. Astăzi însă, situația s-a schimbat. Biserica a luat cunoștință de ea însăși, a început să se definească și să-și simtă ființa. Ar fi timpul, deci, să procedeze cu curaj la precizarea situațiilor și să rețeze scurt orice activitate care plutește în vag și care, tocmai pentru aceasta, nu-i poate fi decât de pagubă.

O asemenea chestiune e însă cea ridicată de existența Facultății de Teologie în cadrele Universității. Facultățile acestea își aveau, poate, rostul în vremea dinainte de război, când Biserica era desconsiderată și când participarea ei la viața universitară — prin facultatea respectivă — îi dădea un oarecare prestigiu. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat. Numai cu puțină mândrie, hotărâre și conștiință de sine, Biserica ar avea destul prestigiu ca să împrumute și Universității.

De unde, atunci, nevoia de a fi neapărat în Universitate? Cu bugetul Facultății de Teologie, Biserica și-ar putea crea un învățământ al ei, cu adevărat teologic, ortodox și superior. Ce se face azi în facultăți, mai ales la București, e mai puțin decât nimic. Pentru că nimicul e neutral; pe când activitatea Facultății de Teologie e negativă.

Legea pentru reforma învățământului teologic în Cameră

Legea pentru reforma învățământului teologic agită cercurile interesate. Părintele patriarh a intervenit personal în discuție; a luat parte la toate lucrările din Senat; și, ca un semn al înaltului lui interes, s-a delegat singur, ca și reprezentant al Sfântului Sinod, în comisiunea Camerei, însărcinată să facă un raport preliminar asupra chestiunii.

Toate aceste amănunte dovedesc, întâi, importanța pe care o acordă Biserica acestei legi; al doilea, opoziția care, în anumite cercuri, i se face. Nu vom spune,

despre proiectul acesta de reformă, nici că e bun, nici că e rău. Părerea noastră de ceea ce ar trebui să fie învățământul teologic am spus-o aci în repetate rânduri; mai demult, de când s-a luat pentru prima oară în discuție problema.

Vom sublinia însă faptul că, așa cum se discută astăzi chestiunea, ea ia înfățișări foarte delicate. Sunt, de pildă, grave aprehensiuni împotriva puterilor cari se acordă episcopatului. Nu pentru că principiul — în virtutea căruia se trece învățământul cu totul asupra Bisericii — ar fi îndrăzneț; ci pentru că, așa cum am spus și noi, nu se poate avea încredere în valoarea persoanelor cari împlinesc astăzi însărcinările episcopatului românesc.

Desigur, problema e rău pusă. Pentru că atitudinea logică ar fi să nu respingi legea — care e bună, și să păstrezi pe chiriarhii cari sunt răi — ci, dimpotrivă, să înfăptuiești legea și să alungi pe episcopi. Asta ar fi însă o atitudine radicală, curagioasă și singura rodnică. Iar asemenea atitudini sunt încă greu de luat la noi. De aceea, toată lumea... atacă legea.

Din considerațiile acestea se desprinde însă impresia că în jurul legii se ridică zarva unei lupte de natură foarte delicată. Și, de aceea, ne vom permite o indicație.

În Cameră sunt, printre deputați, ortodocși și uniți. Între aceștia din urmă s-a aflat câteva netăgăduite competențe. Ele se și agită; se interesează foarte de aproape de mersul lucrurilor; și emit chiar păreri. Credem că ar fi bine ca amestecul uniților în această chestiune să înceteze. Și amestecul direct, și, MAI ALES, CEL INDIRECT. Noi stăm bucuros de vorbă cu uniții în chestiuni de organizare bisericească. Dar nu în chestiuni prea delicate; și, mai ales, nu în cele de natură personală. O asemenea întorsătură a luat, din nefericire, discuția în jurul amintitei legi. Deci, rezervă absolută din partea fraților noștri uniți se impune. Să fim lăsați noi singuri în aceste urâte necazuri ale noastre. Iată ce cerem și ce nu ni se poate refuza.

B. Școlile

Socoteli

Încă nu s-a isprăvit discuția în jurul școalelor române de la Blaj. Noi o socotim închisă. Dar, iată, o foaie din Brașov¹ atacă din nou problema pe bază de cifre. Confratele nostru face o comptabilitate foarte complicată: cântărește cu o balanță pe care o socotește foarte precisă și ajunge la încheierea că, la urma urmelor, canonicii din Blaj nu prea au dreptate.

Vasăzică, după socotelile bunului nostru confrate brașovean, plângerile celor de la Blaj au cam ieșit lipsă la cântar...

Dacă toate calculele acestea nu ar fi decât pierdere de vreme, nu am mai spune nimic; fiecare face cu răgazul lui ce-i place. Pentru că, însă, în această chestiune trebuie să se spună odată și lucrurilor pe nume, ne vom îngădui să observăm foi din Brașov că îndeletnicirile ei sunt de-a dreptul năroade.

Înțelegem, mai la urma urmelor, ca prietenii noștri de la „Biruința” din Cluj să cârâie pe urma plângerilor Prea Sfințitului mitropolit Vasile. Cred ei că au cu Blajul și anumite chestiuni politice de rezolvat. Cred ei! Dar confrății din Brașov?... Hei, confrății din Brașov nu înțeleg anumite lucruri, foarte însemnate. Ei nu știu că un om de cultură și un român *se descalifică* singur preocupându-se de banul pe care suntem datori să-l dăm Blajului cultural. Și anume, datori nu în virtutea recunoștinței către Blajul eroic și științific din trecut, pentru mucenicia lui fecundă întru românism; ci datori către sufletul de mână al acestui neam, pentru care Blajul – adică disciplina Blajului – va fi încă multă vreme meșter faur.

Gândește-te, domnule confrate, că, dacă este un ban care nu se fură și nu se risipește în buna noastră țară, apoi în el trebuie socotită și paraua dată mitropolitului Vasile și celor ai lui. Întâi.

Și, al doilea, nu uita că Blajul face școală confesională, adică singura școală românească cu grijă pentru sufletul copiilor care îi sunt încredințați; singura școală care mai este, în împrejurările de astăzi, creatoare de energii morale și de disciplină – spirituală și lumească.

Pentru numele lui Dumnezeu, agitați problema Blajului, dacă credeți că îi puteți fi de folos, dar nu mai încercați a-i cântări drepturile, căci începem să vă bănuim; și anume, de legăturile cu... Beoția.

Școlile Bisericii

Problema secularizării învățământului teologic a fost ridicată de noi în chip precis. Împotriva punctului nostru de vedere am avut prilejul să auzim proteste. Și, iată, acum ne vine ajutor – aproape nesperat. Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză”. Cuvioșia sa crede, ca și noi, că prima îndatorire a Bisericii autonome este să reintre în deplina stăpânire a drepturilor ei educative. Fără nici un fel de ascunziș și cu tot curajul pe care îl implică încrederea în puterile ei spirituale.

Pentru a doua oară, mergând pe drumuri deosebite, ne întâlnim cu părintele Marin pe o chestie de refacere a vieții noastre bisericești. Ne bucurăm. Căci, dacă nu ne temem a înfrunta, pentru convingerile noastre, pe toată lumea, nu e mai puțin adevărat că suntem bucuroși a întâlni, la popasuri cel puțin, tovarăși.

Părinte Marin, strigă mai tare, să audă și teologii noștri. Teologii noștri, cari dau interviuri la gazete, protestând împotriva proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului teologic, care prevede dreptul Bisericii de a da cultură și de a face educația tinerimii și pune școlile teologice sub autoritatea imediată a chiriarhului!

Eu știu, teologii ăștia sunt țiganii liberați ai științei și ai... modernismului. N-au aflat în viața lor ce e știința; dar auziră și ei că e o știință. Și se tem ca nu cumva să-i bănuiască lumea că trăiesc alături de binefacerile științei.

Școli confesionale – în grija Bisericii? O aberație retrogradă. Bieții de ei! Cum fug ei de bănuială. Cum se mărturisesc ei părtași și închinători ai spiritului modern; și cum nu-și dau seama că tocmai prin această grabă se cataloghează singuri sub rubrica analfabeților!

Cine vorbește în numele științei să iasă la lumină. Să-i cercetăm noi „știința” și să-i lămurim ce pierde atunci când se leapădă de teologie – mult-puțină câtă o știe – în schimbul bunurilor, pentru ei, în orice caz, imagine, ale spiritului modern.

Așa, părinte Marine, acum suntem mai mulți; și numărul nostru crește; vom avea, deci, școalele Bisericii. În ciuda oamenilor „de știință”.

Școalele confesionale

Deputatul Coltari a citit ieri la Cameră raportul privitor la legea pentru precizarea condițiilor în cari vor funcționa școalele confesionale de peste munți. Și legea s-a votat.

Expunerea de motive, ca și raportul care prezintă legea, fac elogiul acestei școale și arată înaltele rosturi naționale împlinite de aceste școale în trecutul românesc.

Școli confesionale poate avea orice religie și orice Biserică. La noi însă, școala confesională este legată – în opinia publică – mai ales de catolicism. Iată de ce am regretat că raportor al legii a fost părintele Coltari, preot unit. Nu pentru părintele Coltari, și nici pentru Biserica unită, ci pentru problema însăși. Chiar dacă nu ar fi fost vorba decât de școli confesionale greco-catolice – din toate punctele de vedere ar fi fost de dorit ca raportor al legii să fi fost un preot ortodox. Pentru ca, prin aceasta, să se mărturisească în public că uniții și ortodocșii suntem cu toții alături în aprecierea eminentelor servicii pe cari școala confesională, de orice rit, le-a făcut cauzei naționale românești peste munți și în apărarea și de aci înainte a acestui tip de învățământ.

În ce mă privește, personal, sunt satisfăcut că d-l Iuliu Maniu, care, de când conduce treburile publice, a dovedit o constantă preocupare pentru mărirea prestigiului și puterii statului față de toate corporațiile cari tind a-i reduce din inițiativă și din autoritate, a renunțat în acest punct la rigiditatea de care îl bănuiește lumea, acordând școlilor confesionale un regim care le îngăduie mai departe rodnicia lor activitate.

Dacă e să regret ceva e numai că Biserica Ortodoxă nu acordă destulă însemnătate acestui tip de școale.

Îmi aduc aminte și acum de furtuna pe care a ridicat-o, în cercuri ortodoxe – bine intenționate, nu mă îndoiesc, dar lipsite de înțelegere pentru ceea ce se

numește disciplină lăuntrică – propunerea mea de a crea asemenea școli confesionale. Era vorba de reforma învățământului teologic; și, cum cineva avusese primejdioasă inspirație de a mă chema în comisia pentru studierea și redactarea anteproiectului acestei legi, am propus menținerea numerică a actualelor seminarii, cu posibilitatea de a le transforma treptat, după nevoie, în licee confesionale pe seama Bisericii.

Pentru asta am fost foarte ocărât. Chiar cineva, care se complăce în a se numi prieten al meu, m-a ocărât în gazetă, sub iscălitură, făcându-mi însă grația să nu numească pe cel care spunea „prostii” (eu, adică). Eu nu mă supăr. Pentru că, împotriva tuturor principiilor acestui proiect de lege s-a ridicat o furtună de proteste. Ceea ce nu a împiedicat noua comisie, numită pentru studierea unui nou anteproiect, să jefuiască fără nici un fel de rușine proiectul lucrat de P. S. Vartolomeu, P. S. Andrei Magieru, P. C. preot Dănuș și puținătatea mea. Să mă supăr, dară, că nu există înțelegere azi pentru școala confesională? Va exista mâine.

Recunosc că tipul de educație realizat de această școală are de luptat împotriva a tot felul de prejudecăți. Prima este că s-ar tinde la introducerea unui spirit clerical în viața publică. E absolut fals. Și proba e în faptul că o mulțime de oameni politici din lumea radicală și radical-socialistă franceză și-a făcut educația la „popi”.

A doua, că educația din școalele confesionale falsifică sufletul copilului, reducându-i sinceritatea și spontaneitatea. E tot așa de fals. Aste nu se dovedește cu nimic.

În schimb, se uită minunata disciplină spirituală pe care o creează acest învățământ, rara stăpânire de sine, raționalizarea instrumentelor de acțiune și înțelegerea largă pentru tot ce e suprapământesc și metafizic, alături de simțul precis al realităților...

Fie ca aplicarea legii pe care a prefătat-o în Cameră părintele Coltar să-și dea roadele pe cari suntem în drept să le așteptăm de la ea; pentru izbânda școlii confesionale, pe care am dori-o cât mai mult răspândită. Mai ales astăzi.

C. Seminariile

„Carnet de conștiință”

S-a hotărât, în principiu, introducerea „Carnetului de conștiință” în învățământul nostru seminarial. Problema a mai fost dezbătută din tot felul de puncte de vedere. Acum s-a trecut, deci, în domeniul realizărilor.

În ce constă acest „carnet de conștiință”? Într-un caiet, în care viitorul preot și teolog își înseamnă, de obicei zilnic, faptele pe cari le trăiește și cari sunt de natură a preciza graficul conștiinței sale. El este disciplinat prin aceasta la un examen al său propriu, de fiecare moment și prin aceasta chiar la o cunoaștere precisă și la o stăpânire a sa. Dar nu e numai atât; dispozițiunile cari prevăd introducerea amintitului carnet adaugă obligațiunea, pentru elevul seminarist, de a prezenta la cerere însemnările sale spiritualului clasei sau școalei.

Împotriva acestei dispozițiuni știu că se vor ridica tot felul de protestări. Se va spune că regimul e închizitorial și că va duce la nesinceritate desăvârșită. Un control exercitat asupra vieții intime s-ar putea să fie o jignire a personalității copilului, care nu va întârzia să se sustragă acestui control vexatoriu, mințind. Și atunci, carnetul de conștiință ar fi nu o binefacere, ci o calamitate a încercărilor de educație preoțească.

Să nu ne grăbim cu plângerile. Cercetarea de către spiritual a vieții intime a copilului nu este în nici un fel o inovație. Ea se exercită și astăzi, în forma spovedaniei. Că spovedania ar fi un act liber? Este inexact; de îndată ce Biserica prescrie un număr anual minim de asemenea mărturisiri. Provoacă Biserica prin această obligație pe creștini la falsificare? Dacă am afirma-o, ar însemna să atacăm însăși taina spovedaniei. Și încă, din orice punct de vedere, pe nedrept.

Dar, se spune, pătrunderea aceasta a spiritualului în cele mai intime cute sufletești ale elevului este o indiscreție și o siluire a personalității acestui elev. O diminuare a mândriei și siguranței lui individuale. Se poate să fie așa; dar, oricât de paradoxal ar suna răspunsul urechilor noastre de „oameni liberi”, vom mărturisi-o: *așa trebuie să fie*. Biserica și disciplina ei nu cunosc și nu vor să cunoască „personalități” de invenție individualistă. Orice creștin și, deci, cu atât mai mult, orice preot trebuie să-și înceapă viața maturității cu un act de abdicare. El încetează a trăi pentru el; trăiește numai pentru Dumnezeu; încetează de a însemna ceva prin el; însemnează ceva prin harul lui Dumnezeu. Asta înseamnă disciplină creatoare!

Dacă, în adevăr, carnetul de conștiință și controlul spiritualului vor omorî în teologii noștri orice urmă de personalism subiectiv, ele trebuiesc imediat înfăptuite. Noi ne temem însă că — din nenorocire — asemenea efecte nu vor fi obținute.

Un caraghioslâc de import

Un vechi cunoscut m-a cercetat zilele trecute la redacție. Ne știm de pe vremea când, studenți amândoi, colaboram la „Noua revistă română”. Acum avea un necaz. Și eu trebuia să-i dau o mână de ajutor.

Pricina, pe scurt, e următoarea. Era profesor la un seminar din țară. Suplinitor. A întârziat mulți ani pe la studii în străinătate, a făcut și politică, și nu a prea avut nici gând, nici răgaz pentru examenul de capacitate. De aceea a și

rămas suplinitor. Dar valoarea lui didactică e remarcabilă. Acuma i se pare că a avut neînțelegeri cu direcția seminarului și a fost lăsat în disponibilitate.

Mi-a dat și o broșură, să o citesc. Era apărarea lui. Eu trebuia să protestez împotriva abuzului cu revocarea.

Abuz? Nu văd. Un profesor suplinitor nu se bucură în nici un fel de stabilitate. Da, nu se revocă însă un profesor, chiar suplinitor, în cursul anului.

Așa o fi, dar am citit broșura. Vechiul meu cunoscut are o concepție specială despre creștinism. Că nu ar fi o religie, ci numai o morală. A făcut studii în Anglia și se declară protestant. El zice: anglican. (Pentru noi, într-un oarecare fel, e tot una.)

Foarte bine. Și anglicanismul e ceva. Cu toate că nu avem încredere în valoarea lui religioasă și, mai ales, cu toate că anglicanismul nu poate fi, pe malurile Dâmboviței, decât un caraghioslăc de import mai mult. Dar, în sfârșit, fiecare om își alege credința care i se potrivește mai bine; și cine ce are să zică?

Stau totuși să mă dumiresc. Dacă d-ta, domnule coleg, ești anglican, ce cauți într-un seminar ortodox? Căci aci, la noi, în școalele de credință răsăriteană, se cere o anumită convingere; copiii trebuiesc crescuți într-o anumită disciplină.

– Eu cred că trebuie să se expună copiilor toate părerile și lăsați-i să aleagă.

Evident, crezi! Dar asta se cheamă liber arbitru și, mai departe, protestantism. Ce spui d-ta nici măcar nu mai e nou. A fost nou acum trei sute de ani. Acum e perimat.

– Da, dar pe mine mă iubesc copiii, și totuși, am fost înlăturat din școală.

Așa trebuie. Cu atât mai mult cu cât, când ai asemenea idei, te iubesc seminariștii.

Vechiul meu cunoscut a plecat dând din cap. Eram un om pierdut! Cine e vinovat de rătăcirea asta așa de grea?

Evacuarea seminarului din Constanța

Astăzi, duminică 1 iulie [1928], va fi aruncată în stradă, la Constanța, întreaga gospodărie a Seminarului Sfintii Împărați Constantin și Elena. Pentru că, pe această dată, a căpătat sentință de evacuare împotriva seminarului Regimentul 9 de roșiori, în cazarma căruia a fost până acum găzduită școala.

Cum s-a ajuns la această stare de lucruri e greu de imaginat. Grija celor din capul treburilor Bisericii din loc a fost doară statornic încordată asupra acestei chestiuni, dureroase între toate. Parcă și acum îl auzim pe P. S. Gherontie¹, legându-se solemn în ziua în care primea din mâna regelui cărja episcopală: „... și nu voi da odihnă oaselor mele până când, cu sprijinul oamenilor de bine, nu voi vedea înălțat seminarul eparhiei, a cărei păstorire învrednicitu-m-a Dumnezeu să mi se încredințeze”.

Oamenii de bine nu au lipsit. Și râvna P. S. părinte a fost neînfrântă. De câte ori nu a urcat scările autorităților cerând o hotărâre grabnică și o trecere imediată

la faptă! Și noi am scris în această foaie despre necazurile seminarului de la Constanța. În august, iată, se împlinește un an. Și, dacă nu mă înșel, tocmai de amenințarea evacuării era vorba. Evident, nu s-a făcut nimic. Iar evacuarea se plinește astăzi.

Se poate atâta lipsă de prevedere și de grijă? Precum vedeți, se poate. Mai ales, dacă e vorba de un seminar – adică de o instituție a Bisericii. Poate că împrejurarea e mai dureroasă acum decât altădată. Căci seminarul Episcopiei Tomisului își vede lucrurile aruncate în drum tocmai în anul în care se sărbătorește aniversarea a 50 de ani de la realipirea Dobrogei. Ceea ce dă o deosebită semnificație și contururi precise grijii noastre gospodărești: după 50 de ani de administrație românească, o școală este evacuată și rămâne fără adăpost.

E rușine să scriem despre lucrurile acestea? E mai mare rușine ca ele să existe. Ce vor spune străinii despre noi? Ce spunem *noi* despre noi ne doare cel puțin tot atâta. Prin urmare, să nu ne mai ascundem după deget. Ci să amintim – cu acest prilej – îndatoririle noastre față de Biserică în genere, dar, mai ales, față de Episcopia Tomisului.

De când ne revine îndatorirea de a sta în fruntea Ortodoxiei, îndatorire care e și o mare cinste și pe care nu vrednicia noastră, ci hotărârea lui Dumnezeu a pus-o pe umerii noștri, Constanța însemnează poarta noastră de onoare, deschisă asupra Orientului creștin. Lucrurile acestea se uită așa de ușor în Biserica noastră și la Ministerul Cultelor. Numai că, vedeți, mai vin din când în când întâmplări ca cele cu calabalâcul seminarului.

O să ne serve cel puțin de lecție?

Soarta seminariilor

... nu este din cele mai încurajatoare. Căci trăiesc, de fapt, într-un fel de provizorat. Și sunt, propriu-zis, fără stăpân. Iată un fapt. La 9 august [1928] a avut loc alegerea locurilor de profesori în învățământul secundar. Unii dintre candidați au acceptat catedre în învățământul liceal; alții, în seminarii. Cei care au ales liceele au fost numiți chiar de a doua zi. La 10 august, deci, și-au avut adresele de numire. Până la deschiderea anului școlar au toată vremea să se ducă în noile orașe de reședință, să se rost[uia]ască gospodărește și să se apuce de treabă.

Astăzi însă, la 27 august, noii profesori cari au ales catedre în seminarii nu sunt încă numiți. Bieții oameni au bătut scările pe la ministere; dar nu s-a prea interesat nimeni de ei. Peste câteva zile se începe treaba și ei nu au nici un rost încă. Cum e asta?

E simplu. Seminariile țin deocamdată de Ministrul Cultelor. Prin legea organică a Bisericii Ortodoxe, învățământul a fost trecut însă Bisericii. Și atunci, Ministerul Cultelor a făcut o adresă acestei Biserici, rugând să se ia toate măsuri

rite pentru aplicarea legii. Biserica, bucuroasă la început de această creștere în atribuții și prestigiu, a răspuns că va proceda imediat la studierea și redactarea unei legi pentru reorganizarea învățământului teologic. Și a numit chiar o comisie în acest scop.

Ministerul se ține degajat – și pe drept. El consideră că numai provizoriu mai împlinește rosturi didactice și nu acordă o prea mare însemnătate chestiunilor de învățământ. De aci, probabil, neglijența.

Ministerul se înșală însă când crede că, în curând, învățământul teologic va trece sub oblăduirea Bisericii. E adevărat, comisia amintită mai sus a fost numită. Ea a și lucrat un proiect de lege, care e de vreo doi ani gata. Dar proiectul acesta nu va deveni lege așa de curând. Dezbateri au fost în jurul lui. Dezbateri jalnice. Pentru că au dovedit sau neînțelegere, sau interese contrarii. Căci, în fond, proiectul este foarte bun. Nu mă împac, e drept, cu redactarea; și ar mai fi câteva modificări de amănunt. Marile idei directrice însă sunt excelente. Dar are, pentru anumite fețe bisericești, un mare cusur nemărturisit – pe care eu nu mă voi sfii totuși să-l spun: e prea sever ortodox în spirit și în rezultatele pe care le-ar produce. E cel mai ortodox act al Bisericii noastre de după război. Și, eu știu, asta jenează.

Deci, proiectul nu va deveni lege. Pentru că nu e bun? Cu o muncă de două zile m-aș obliga personal să-i dau o astfel de formă, încât să-l pot susține, și anume – fără prezumție – cu succes, în fața a 12 sinoade și a 20 de congrese de pedagogi. Comisia aceea a lucrat doară! Și a risipit pricepere și energie. Dar însărcinarea asta nu o s-o capăt; nici eu, nici unul care ar vrea să susțină legea; ci, cel mult, unul care va voi să o saboteze.

Deci, ar fi bine ca Ministerul să nu mai nădăjduiască în iminenta trecere a învățământului teologic sub oblăduirea Bisericii; și să-și ia rolul în serios, ocupându-se mai îndeaproape de aceste treburi.

Iată, se începe anul școlar...

Seminarul de studii monahale de la Cernica

S-a inaugurat, în sfârșit, Seminarul de Studii Monahale de la Mănăstirea Cernica. De azi înainte, călugării vor avea și ei un seminar, unde să învețe carte. Nu vor mai adăposti, deci, mănăstirile numai porcari, văcari și pescari, oameni simpli, fără îndoială, plecați lui Dumnezeu, dar de puțin folos pentru Biserica luptătoare; și biruitoare... altă dată.

Era și timpul. Istoria seminarului acesta e destul de tristă. Căci nu funcționează acum pentru întâia oară. Doar au stat în calea lui dușmăni de sus. Și într-o bună zi a fost închis... din lipsă de fonduri. Au trebuit truda și râvna îndărătnică a câtorva călugări – dintre cari nu a lipsit părintele Dionisie Lungu, strania figură de „nebun întru Hristos” – pentru ca, asemenea parabolei cu

văduva, urechea celor de sus să se plece — fie și silnică — la chemarea dorului de învățătură al bieților noștri monahi.

În sfârșit, s-a făcut. De acest seminar se leagă mari nădejdi. Părintele arhimandrit Scriban îl socotește drept începutul ridicării călugărești, asemănând această mișcare cu cea a preoților de mir, cari numai prin carte au izbutit în ultimii 50 de ani să treacă la rosturi conducătoare în Biserică.

Dacă îmi este îngăduit, voi spune că analogia nu e tocmai valabilă. Preoții s-au putut ridica printr-un efort personal. Condițiile lor de viață le-au îngăduit-o. Asupra acestor condiții nu e locul să stăruim. Se poate spune însă că la călugări condițiile lor de viață nu încurajează și nici măcar nu fac posibilă o inițiativă personală, chiar dacă ar exista puțința efortului.

Aci inițiativa trebuie să pornească de sus. Iată dificultatea. La inaugurarea seminarului monahal a fost de față și Î. P. S. Miron. Știu că, pe vremuri, părintele patriarh era socotit ca un dușman al monahismului. Pe drept sau pe nedrept? Judecând după acte și atitudini, s-ar putea spune că, dacă nu-i e dușman, nu-i e nici prieten. Să fie prezența Î. P. S. prelat semnul unei convertiri?

Am vrea să o nădăjduim. Dar avem oare dreptul?

Cauza călugărilor are mai mulți neprieteni decât s-ar crede. Organizarea lor ar fi o forță — și nimeni din cei înscăunați nu are nevoie de forțe. Asta e de când lumea.

D. Facultățile

O nouă facultate de teologie

Se pare că, în principiu, nu mai stă nici o dificultate în drumul înființării unei noi școli superioare de teologie. Discuții ar urma doar asupra locului unde această școală ar trebui să funcționeze. E adevărat că locurile acestea nu sunt decât două: Iașii și Chișinăul. Dar între ele alegerea nu e ușoară.

Iașii își au drepturile lor: acolo a fost prima facultate de teologie din țara liberă; pe urmă, Iașii reprezintă astăzi, prin reîncorporarea Basarabiei, cel mai însemnat centru de activitate politico-culturală. Dacă nu ar fi decât atât, și încă e ceva hotărâtor.

Chișinăul însă oferă realizări practice imediate: noi avem localul, noi am depus deja o jumătate milion pentru această școală. Și vom mai depune. Ce ne trebuie? Doar plata profesorilor.

Mărturisim, nu e așa de simplu.

De o parte, lașii culturali și istorici – cu garanțiile pe cari le oferă vlădica lor, P. S. S. mitropolitul Pimen. De alta, Chișinăul, cu ajutorul lui efectiv și mai ales cu Ortodoxia lui autentică.

Nu e decât o posibilitate.

De caracterul pe care îl vom da noii facultăți teologice să atârne și locul în care ea se va înființa. Care trebuie să fie acest caracter? Mai întâi, nu mă gândesc la o *facultate* ortodoxă. Facultăți mai avem – la București și Cernăuți. E, desigur, bine că ele există. Dar se poate organiza și ceva mai propriu. Cred că nouă ne-ar trebui un *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*. Institut, nu facultate. Facultățile mucegăiesc – și anume, *toate*, nu numai cele de teologie. Institutul e ceva viu. Institutul nu e numai în contact cu știința, el are și priză directă asupra vieții. O facultate – la ce bun? Ca să înființăm zece catedre noi – *pe care nu vom avea cu cine să le ocupăm* –, de unde să se facă „cursuri”? De ce întârziem să înțelegem că un asemenea curs nu e de nici un folos? Oricât de bun ar fi – el este cel mult cât un manual!

Un institut, deci, care să fie centru de activitate nu numai teoretic-științifică, ci și practică. Și anume, un institut plănuit nu ca pornind de la problema teoretică a Dumnezeuirii, ci de la cea practică și concretă a *Bisericii*. Pe lângă solidă cultură teologică propriu-zisă, în acest institut va trebui să se adune date și informații precise asupra situației în celelalte biserici, asupra sectelor, asupra propagandei religioase etc. Toată viața religioasă a țării să fie, statistic și documentar, în arhivele institutului. Și tot aci să se studieze mijloacele cele mai proprii de expansiune a vieții religioase; și tot de aci – la urma urmelor – să plece studenții misionari. După cum, iarăși, acest institut ar avea menirea să pregătească pe profesorii de seminarii; și anume, nu numai pe cei de teologie, ci și pe umaniști sau filosofi.

Nu o „facultate”, deci, ducându-și zilele de azi pe mâine, desprețuită de celelalte facultăți, jenată de existența ei proprie, cochetând cu știința și cu raționalismul protestantizant, geloasă de „autonomia” ei și căutând mereu prilejul de a-și afirma „independența” față de Biserică; ci un sever *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*, cu metode precise și moderne de lucru, convins de înălțimea menirii lui, bine înzestrat, în directă legătură cu Biserica, însuflețit de cea mai strictă disciplină, temut și rodnic, instrument de expansiune al Bisericii luptătoare. Iată ce ne trebuie; și anume, imediat! Să nu trecem cu vederea că nu peste multă vreme va trebui să adăpostim în țara noastră o școală superioară de teologie catolică. Ce opunem noi acestor formidabile centre de știință, minunate organizații ofensive? Facultățile noastre de teologie? Să lăsăm gluma.

Singur, noul institut la care mă gândesc ar putea împlini aceste rosturi. Și le-ar împlini cu prisosință, dacă în sufletul organizatorilor s-ar înfige convingerea mării lui însemnătăți și hotărârea de a clădi temeinic. Să precizez.

Noi am organizat după război două universități. Ar trebui să utilizăm aceste experiențe și să ne ferim de toate greșelile cari s-au făcut acolo.

Prima grijă ar fi să facem un plan precis de organizație; să știm ce urmărim cu acest institut; și să cumpănim cu grijă toate mijloacele în stare să ne ducă la scop.

O dată acest plan de organizație făcut, să nu ne pripim. Să nu încercăm, mai ales, a-l realiza dintr-o dată și definitiv. Cadrele să se completeze provizoriu și pe urmă să se procedeze încet și metodic la construcția definitivă: bucată cu bucată. Să fugim de improvizație. E cea mai mare nenorocire care poate aștepta noua școală.

Să avem curajul a socoti cu realitățile. De unde vom scoate noi astăzi profesori pentru acest institut? Pe specialiștii noștri îi știm. Nu sunt suficienți. Cultura noastră nu e așa de bogată, ca să aibă rezerve disponibile de învățați. Cei câțiva cari sunt sunt deja în facultăți sau își așteaptă pe curând rândul. Să-i mutăm de la facultăți la institut? Povestea anterului lui Arvinte! Și, pe urmă, nu vor consimți. Și, mai pe urmă, nici nu trebuie să consimtă. Cei din universități sunt deja oameni cu o anumită „cută profesională”. Institutul trebuie să fie ceva nou; el are nevoie de spirite noi.

Va trebui ca cea mai mare parte dintre profesori să fie de aci înainte pregătită. După socotelile mele, va fi nevoie de cel puțin 5–6 ani. Deci, abia după acest termen se va putea vorbi de cadre definitive ale acestei școli.

Organizarea muncii înăuntrul institutului s-ar putea începe și mai devreme, și anume, cu personalul provizoriu. Se presupune, bineînțeles, că există planul general de lucru și persoana care să supravegheze de aproape executarea. Această organizare internă, temeinic făcută, nu poate nici ea să fie complet pusă la punct înainte de opt ani. Iată, deci, că funcționarea definitivă în toate încheieturile ei cere timp, răbdare și încredere. Lucruri însă de cari e absolută nevoie! Altfel, ratează. Asupra acestui fapt nu trebuie să existe nici cea mai mică îndoială.

Nădărdum că, într-o împrejurare așa de hotărâtoare, ambițiile locale – desigur, toate pornite din râvna de a lucra pentru Biserică – vor tăcea. Iași și Chișinău să gândească asupra problemei: asupra cinstei, dar și asupra răspunderii cari sunt legate de ea; și să-și mărturisească cinstit dacă o pot face.

Prilejul este, pentru Biserica noastră, unic! Să nu-l pierdem, dar nici să nu-l sabotăm prin graba noastră.

(Despre însăși organizația acestui institut – altă dată.)

Între Chișinău și Iași

O vie discuție s-a pornit între cele două orașe moldovenești de la locul de așezare a noii facultăți de teologie, ce stă să se înființeze. Sunt, evident, mari interese spirituale, cari se leagă de această așezare.

Numai că, precum se întâmplă adesea, deși argumentele în favoarea uneia sau alteia din localități nu lipsesc, punerea lor în cumpănă este oarecum fără rost. Căci, dacă guvernul a hotărât Chișinău ca loc de găzduire a noii facultăți, nu a făcut-o pentru că, după îndelungă socotință, înspre Basarabia s-ar fi plecat

cumpăna hotărârii; ci doar pentru că, încă din vremea opoziției, un membru al actualului guvern ar fi făgăduit Chișinăului această satisfacție. A făcut rău? În principiu, desigur că nu. Arhiepiscopia basarabeană se muncеște demult cu gândul noului Institut Ortodox. Chestia se dezbătea deja prin 1919. Au dreptul să se plângă ieșenii? Mă îndoiesc; căci pe acea vreme, Mitropolia din Iași nu-și pusese problema acestei facultăți – sau, după câte îmi amintesc, nu și-o pusese în chip public. Ministrul care a făgăduit nu fusese, deci, sesizat decât de una din părți – și a hotărât în consecință. Când Iașii au ridicat chestiunea în Sfântul Sinod, hotărârea căzuse deja. E drept, nu o hotărâre publică, dar una personală, care leagă mai strașnic decât oricare alta. „Cazul” este caracteristic. Locul de înființare a noii școli nu depinde de anumite împrejurări obiective; ci doar de unele conjuncturi: dacă alt guvern sau alt ministru era chemat să decidă, cu siguranță că alta ar fi fost soluția. Ar fi, poate, nimerit să adopte toată lumea acest punct de vedere și să treacă la adevărata – la singura problemă care se poate discuta astăzi: dacă, materialmente, noua facultate poate lua ființă.

Și anume, problema întâi: care sunt viitorii profesori? Decan: se vorbește de părintele Mihălcescu. Netăgăduit, foarte bun. Dar poate fi C[uvioșia] Sa decan la Chișinău? Cuvioșia Sa e profesor la București – și paroh la Bis[erica] Amzei. Va părăsi părintele Mihălcescu aceste două însărcinări? Nu! Atunci? Va sta și la București și va face cursuri și la Chișinău? Nu se poate! Legea se opune categoric.

Mai departe. Ce profesori vor fi numiți? Cunoaștem doi cari ar fi în adevăr folositori: părintele Gr. Pișculescu și arhim[andritul] I. Scriban. Vor merge acolo în condițiile legii? Ne îndoim. Dar, să presupunem că vor merge. Să presupunem că, pentru partea dogmatică, se vor găsi profesori. Dar pentru istorie, dar pentru filologie? Unde ne sunt slaviștii, ebraiștii, latiniștii, de cari neapărat va fi nevoie la Chișinău? Unde este filosoful preocupat de probleme religioase, care nu poate lipsi din noua facultate?

Să mai presupunem și cealaltă problemă? E de prisos. Institutul de la Chișinău nu poate porni din loc.

... Și iată cum enervarea care a cuprins pe atleții Iașilor și ai Chișinăului este zadarnică. Să băgăm, deci, spadele în teacă și să așteptăm momentul potrivit pentru o asemenea discuție. Deocamdată, datoria oamenilor de conștiință este să contribuie la amânarea înființării unei înalte școli de teologie ortodoxă.

Facultatea Chișinăului

Un corespondent binevoitor ne dă lămuriri asupra organizației viitoare a noii facultăți de teologie de la Chișinău. Nu credem să fie o farsă: omul nostru pare prea de bună-credință. El ne enumeră catedrele cari sunt a se înființa pen[tru] anii III și IV. Sunt nouă la număr. Nouă specialiști, deci savanți și pedagogi încercați, numai pentru ultimii doi ani. Vor fi, desigur, cel puțin încă nouă pen-

tru anul I și II. Total, optsprezece. Optsprezece noi profesori de universitate. Mai trebuiesc vreo patru-cinci la București, pentru ocuparea catedrelor văduvite la Facultatea de Teologie; și, probabil, cam pe atâția la Cernăuți. Cu sistemul actual, anul viitor va trebui, deci, să numim 30 de noi profesori teologi. Cunoaștem țara și oamenii. Nu ne îndoim că, pentru fiecare dintre catedre, sunt deja înscriși doi-trei candidați. Dar avem dreptul să ni se strângă inima.

Chișinăul inovează. Una din catedrele ce sunt a se înființa poartă titulatura Pedagogie creștină. Pedagogie creștină¹? N-am mai auzit până acum. Nici nu ne închipuim cam ce putea să fie. Dar știm anumite persoane care dau târcoale Chișinăului. Neapărat vor trebui asemenea capacități câștigate pentru noul așezământ universitar. De aceea vrem să facem un serviciu organizatorilor: catedra să fie cu... locuință gratuită.

Altfel ne-am închipuit noi această școală. Ce ar trebui ea să fie, am spus-o deja în „Cuvântul”: nu o facultate în cadrele învățământului universitar actual, cu cursuri seci și studenți, în cel mai bun caz, bucheri. Biserica noastră și religiozitatea noastră suferă greu sub lipsa unei spiritualități ridicate, vii și active; și acuză — cu drept cuvânt — de această lipsă învățământul nostru teologic superior. Vrem să creăm astăzi, într-un moment de supremă încordare a Ortodoxiei, un „dublet” pentru București? E de prisos!

Ceream atunci un Institut de Înalte Studii Ortodoxe, organizat nu pe bază de cursuri, ci ca o comunitate de lucru; în care studenții să nu capete numai știința — căci am văzut unde ne-a dus știința facultăților existente —, ci, mai ales, metoda, instrumentul de activitate științifică și practică.

Cum ar trebui să fie concepută această școală nu e o chestiune prea complicată, pentru cine cunoaște mecanismul muncii științifice moderne și pentru cine a gândit măcar în treacăt la problemele de organizare a acestei munci.

Personal, ne-am închipuit un Institut cu cinci secțiuni: Sistematică religioasă, Istorie, Filologie, Filosofie, Teologie practică; indicând prin acestea un mod de grupare, desigur aproximativ, ca orice grupare în genere, dar completă, a tuturor disciplinelor religioase cari se predau astăzi, ori s-ar putea preda într-o înaltă școală de teologie.

Fiecare din aceste secțiuni ar fi condusă de un profesor, om cu autoritate științifică și școlărească, ajutat de profesori-ajutori, purtând ei titlul de agregati, conferențieri, docenți sau fie orice alt nume s-ar vrea. Profesorii nu ar avea o specialitate anumită în cadrul uneia din aceste secțiuni, ci ar îmbrățișa cu preocupare, interesul și, mai ales, metoda lor de lucru, întreagă secțiunea. Cursurile nu ar fi, ca astăzi, cursuri complete, pe care studentul „să le învețe” și cu cari el să se prezinte la examene. Cunoștințele acestea le-ar căpăta studentul din manuale (cari sunt, în orice caz, tot așa de bune ca cel mai bun curs). Ci, în prelegeri, profesorul ar explica o problemă specială, rod al cercetărilor lui personale. Cu acest prilej, auditorul ar lua contact cu o gândire vie și originală — ceea ce nu e cazul cursurilor — și ar vedea, în același timp, cum se face lucrarea de expunere a unei idei, care e cu totul altceva decât cea de elaborare.

Elaborarea însăși, secretul și meșteșugul foarte delicat al acestei operații ar fi predate studentului la lecțiunile practice, cari, cantitativ, ar trebui să fie de cel puțin trei ori mai multe decât prelegerile, și în cari profesorii ar urmări cu studenții dezlegarea unei probleme.

Evident, nu e cazul a intra în amănunte și nici a da o schemă completă; nu putem face aci un „memoriu” pentru organizarea noului așezământ universitar. Din cele schițate însă, se poate întrezări deosebirea între „facultatea” care se intenționează și „institutul” pe care îl dorim. Ea e fundamentală.

Nu vom avea însă naivitatea a propune proiectul nostru spre studiu „comisiei” de la Chișinău; știm doară că el suferă de un viciu fundamental: are nevoie de... prea puțini profesori definitiv.

Și de ce să ne ascundem după deget: aci e doară toată cheștiunea!

Tot despre facultatea Chișinăului [I]

Discuția în jurul viitoareii înalte școli de teologie continuă. Ea se complică chiar cu anumite acte, cari depășesc cadrul oarecum ideal al dezbaterii. S-au format partide; se pun la cale proteste și memorii; oameni politici au fost chemați să-și spună cuvântul. E bine? Mă îndoiesc. Cheștiunea amenință să iasă din planul didactic și cultural, pentru a trece în cel politic. Desigur, fără voia combatanților, cărora trebuie să le recunoaștem puritatea nobilelor lor ambiții de a lucra pentru Ortodoxie. Dar totuși, se întâmplă.

Deja se șoptește că un anumit partid politic ar fi făgăduit că va interveni în această problemă, acum sau când va fi la putere. Nu e adevărat? Aș dori o dezmințire.

Rareori am văzut – într-o cheștiune așa de însemnată – o problemă mai rău pusă. Toată lumea se interesează *unde* trebuie să ia ființă noua școală teologică. Nimeni nu se întreabă *cum* trebuie să fie această nouă școală. Și totuși, parcă această cheștiune ar fi de cea mai mare importanță.

Biserica noastră duce de la 1860 încoace viața pe care i-o cunoaștem: la remorca statului laicizant, care o consideră ca o anexă polițienească și care se îndură să-i acorde din bugetul lui atât cât să nu moară. O viață de mizerie, în care cele mai bune puteri ale ei se macină fără nici un folos; amenințată de mecanizare și de închircire, ca toate organisme sociale cărora li se răpește puțința inițiativei. Sprijinul care-i vine din patronajul statului este iluzoriu, atunci când nu e de-a dreptul primejdios. Voiți un exemplu? Iată-l: în statul nostru cu religia oficială greco-ortodoxă, universitățile au, în principiu – și pe alocurea și de fapt –, câte o facultate de teologie. Se așteaptă toată lumea ca aceste facultăți să stea în slujba religiozității noastre, *deci*, în slujba Bisericii. Ei bine, nu. Atmosfera generală a statului a falsificat până într-atât viața noastră religioasă, încât amintitelor facultăți le crește pofta de... autonomie. Și așa s-a ajuns mai acum

câteva luni la o declarație categorică, în public, după care facultățile nu s-ar simți legate de Biserică; ele fac doar... știință. Nu este o aberație? Să presupunem că, în adevăr aceste înalte școale fac știință (am pe masa mea de lucru toate cursurile care se predau la una din facultățile de teologie din țară!). Ce fel de știință e asta? Și de la cine deține, în cadrul religiei noastre ortodoxe, o școală dreptul și delegația de a învăța pe alții? Nu de la Biserică? Atunci?

Atunci suntem raționaliști protestanți și trebuie să constatăm că aci ne-a dus patronagiul statului român modern și oblăduirea Ministerului de Instrucție asupra facultăților noastre de teologie.

Dar, iată că în marginile noului stat românesc Biserica a încercat o ofensivă pentru recucerirea drepturilor ei de viață; și a izbutit să capete o lege care, în anumite limite și în anumită măsură, înlesnește această viață. Ea a parvenit, între altele, să fixeze — principial și practic — ceea ce până acum nu era tocmai clar, că școalele teologice nu pot cădea sub jurisdicțiunea Ministerului de Instrucție. Printr-o consecvență gravă și dintr-o... fudulie naivă, facultățile de teologie au rămas totuși mai departe în cadrul universităților. Biserica a trebuit să recunoască faptul că aceste facultăți sunt sterpe și inoperante în forma lor actuală și în mecanismul actual al învățământului. Faptul că cea mai înaltă școală de teologie scapă de sub controlul și supravegherea ei era, în adevăr, ilogic și dureros. Dar nu putea face altfel. Și atunci a încercat o soluție tranzațională: a cerut pentru ea dreptul de a avea un cuvânt la numirea profesorilor. I s-a acordat, în formă; în comisiile de recomandare a profesorilor funcționează, după noua lege, și doi membri ai Sfântului Sinod. Dar numai forma e satisfăcută; căci desemnarea acestor doi membri nu se face de Biserică, ci tot de universitate. Participarea Bisericii la numirea profesorilor este, deci, iluzorie. Cu această nefericită încercare — al cărei proces este încă în curs — Biserica ar fi trebuit să ajungă la încheierea că, în actualele împrejurări, controlul ei asupra învățământului teologic superior este imposibil. Și cum situația aceasta nu poate să dureze, Biserica ar fi fost datoare să recurgă la soluții eroice și radicale; să lase pe oamenii de știință de la facultăți să-și continue opera lor științifică; să se dezintereseze de acest învățământ și să încerce a-și crea singură un sistem de școli superioare, apropiat necesităților religiei și Bisericii noastre.

Era singura cale care putea fi cu folos urmată; și, mărturisesc, am crezut un moment că, forțată de împrejurări, Biserica va păși curajos pe acest drum. De îndată ce condițiile materiale îi vor îngădui-o.

Căci, iată, în primăvara aceasta, Sfântul Sinod hotărăște înființarea unei *facultăți de teologie* pe lângă Universitatea din Iași, în conformitate cu legea din 1919. Aproape concomitent, Arhiepiscopia Chișinăului cere, tot *Ministerului de Instrucție*, înființarea unei academii teologice în capitala Basarabiei. Iar ministerul combină cele două cereri și, printr-o dialectică de o ingeniozitate și o subtilitate în adevăr apreciabile, se oprește la o soluție intermediară: înființează *la Chișinău o facultate de teologie depinzând de Universitatea din Iași*.

Să spunem ceva împotriva ministerului? Ar fi absurd. Ministerul face doar ceea ce-i convine, și are căderea să facă. Dacă în această afacere e cineva răs-

punzător e Biserica: ea a avut în vara aceasta prilejul de a pune bazele unui învățământ superior propriu. Guvernul nu i-a stat împotrivă; ci, mai degrabă, i-ar fi fost la dispoziție. Era vorba numai să ceară. Dar Biserica noastră nu a știut nici *ce* să ceară, nici *cum* să ceară. În loc să stabilească în prealabil un plan de lucru și să pretindă, după împrejurări, realizarea unuia sau altuia din punctele acestui plan propriu, ni s-a dat spectacolul unor arhiepiscopii cari lucrau pe seama lor, uneori chiar peste capul Sfântului Sinod, și cari au transformat o chestiune de interes bisericesc și național într-una de măsurătoare a forțelor și ambițiilor locale.

Să nu ne înșelăm: înființarea noii facultăți la Chișinău sau [la] Iași nu înseamnă înfrângerea Iașilor ori Chișinăului; ci înseamnă slăbiciunea Bisericii noastre Ortodoxe, care nici nu a știut să aibă un punct de vedere, nici nu a putut să se afirme ca un organism disciplinat, cu o fermă autoritate centrală.

... Nu aş fi spus lucrurile acestea, dureros de grele, dacă nu aş fi sigur că încă nu a sunat ceasul al douăsprezecelea. Le va auzi însă cineva măcar acum?

„Interesul bisericesc-național”

Arhiepiscopia Chișinăului ne trimite o colecție de acte oficiale, în legătură cu facultatea de teologie din Chișinău; în dorința ca „fruntașii vieții noastre să cunoască că singurul interes ce a îndemnat pe cei în drept să mijlocească, iar autoritatea să aprobe, înființarea facultății de teologie la Chișinău a fost și rămâne numai interesul obștesc, cel bisericesc-național”.

Le anunțăm și noi aci aceste acte, cu formula Arhiepiscopiei, în stilul și ortografia originale, pentru ca fruntașii vieții noastre, câți ne citesc, să ia cunoștință de existența lor.

Sunt, cu totul, șapte. În ele se poate urmări istoria noii școale de teologie. Pornită ca academie teologică în 1921 (actul nr. 2) și concepută în dependență de Ministerul Cultelor (actul nr. 3), întreprinderea aceasta trece dintr-o dată (probabil, din interese pur bisericesc-naționale) în competența Ministerului de Instrucție Publică (conform actului nr. 4). Ar putea să ne lămurească cineva această schimbare, întâmplată încă în 1921?

Desigur, ea nu era pe placul și în intenția Arhiepiscopiei Chișinăului, și nici ale Sfântului Sinod. Căci, din schimbul de adrese între cele două înalte foruri bisericești, din toamna anului 1923, reiese că dorința acestora era: înființarea unei „Academii duhovnicești” – deci, nu a unei facultăți – care „să steie sub conducerea Bisericii și numai sub controlul statului” (documentele 5 și 6).

Iată însă că, în mai 1926, Adunarea eparhială referă asupra chestiunii în termeni cu totul noi: „Cu toată tăria susținem și cerem înființarea în orașul Chișinău a unei *facultăți de teologie* (sublinierile nu sunt ale noastre) cu toate drepturile unor asemenea facultăți din țară”. Iar prin procesul-verbal nr. 4, al aceleiași

Adunări eparhiale, se hotărăște „să se intervină la autoritățile în drept, pentru înființarea în Chișinău a facultății de teologie” (actul nr. 7).

Care sunt aceste „autorități în drept” nu ne-o spun explicit actele; dar îndoială nu există: este Ministerul Instrucțiunii Publice. Căci peste tot, această ultimă adresă (nr. 7) nu vorbește decât de universitate și facultate. Pretențiile Chișinăului s-au ridicat: „E nevoie de o universitate la Chișinău. Dar, dacă pare deocamdată greu de realizat o asemenea înaltă cerință, de a întemeia aci o completă universitate cu toate facultățile (...), totuși e la timp și prea bine așezat să ia ființă în Chișinău măcar o facultate de teologie de stat, *așa cum sunt în București și Cernăuți*.” Și mai departe: „... cer înalta binecuvântare a Sfântului Sinod de a deschide în Chișinău o facultate de teologie cu caracter de stat, *așa cum sunt cele existente în București și Cernăuți*. Facultate *depinzând deocamdată de Universitatea din Iași* și conducându-se în mersul ei de rezultatul facultăților respective din București”.

E clar, nu? Autoritatea competentă este Ministerul Instrucțiunii. Deci, nu mai e vorba de o școală „sub coordonarea Bisericii și numai sub controlul statului”, ci pur și simplu de o școală de stat, stând sub autoritatea laică a ministerului școalelor.

După noi, este o înfrângere. Pentru că, după cum am mai spus-o, Biserica scapă marele prilej de a da un început învățământului superior propriu ei. Arhiepiscopia Chișinăului este, prin tradiția ei religioasă și prin stricta ei Ortodoxie, cea mai în măsură să aprecieze proporțiile acestei înfrângeri. Și totuși, această Arhiepiscopie de Chișinău este cea care a consimțit la schimbarea naturei proiectatei *academii teologice*. Tot ea ar fi, deci, în măsură să ne spună cari sunt interesele bisericesc-naționale, „numai” bisericesc-naționale, cari au hotărât la această renunțare. Vrea să o facă? Și poate? Noi i-am fi recunoscători...

Cunoaștem o versiune. Ne-a comunicat-o un prieten al Bisericii, om de reală valoare, amestecat de aproape în administrarea bisericească. Ne-a comunicat-o, e adevărat, numai ca părere personală; dar părerea aceasta trădează anumite fapte: „Nu s-a putut altfel. Și eu mă gândesc că, decât nimic, tot mai bine puținul care se face”. (Este aceasta și părerea Chișinăului?)

Ce înseamnă însă „nu s-a putut altfel”? De ce nu s-a putut altfel? Din pricina cui nu s-a putut altfel? Se opuneau interesele național-bisericești la înființarea unei academii sub auspiciile Bisericii? Sau există, în fapt, la baza noii facultăți o tranzacție de alt ordin decât cel bisericesc-național?

Datele problemei — căci este una — se strâng deci; Arhiepiscopiei de Chișinău îi suntem recunoscători pentru lămuririle pe cari a vrut să ni le dea, prin publicarea amintitelor documente. Ele sunt însă departe de a fi îndestulătoare. Dacă Prea Sfânta Arhiepiscopie vrea într-adevăr să lămurească pe „fruntașii vieții noastre”, o rugăm respectuos să ne spună:

1) Dacă din proprie inițiativă a renunțat la o școală sub auspiciile Bisericii, pentru a o înlocui cu una sub autoritatea laicizantă a Ministerului de Instrucție — și de ce.

2) Dacă sugestia acestei renunțări a venit din afară, cari sunt interesele bisericesc-naționale cari au trebuit să fie respectate și cari ar fi fost primejduite prin academia teologică.

Acestea sunt lucrurile interesante. Și numai lămurirea lor poate da impresia că explicațiile arhiepiscopale sunt sincere și fără rezerve. Dacă Chișinăul nu o va face, el va lăsa forțamente loc tuturor comentariilor. Și, pe drept sau pe nedrept, unele din ele nu vor fi tocmai plăcute.

Pentru încheierea discuției – În chestiunea noii facultăți de teologie –

D-l ministru Petrovici¹ a declarat unui ziar că nu se teme de anatema Bisericii – dacă un asemenea act s-ar produce. O știam. Mă gândesc însă dacă era absolut necesar să o spună. D-l Petrovici este, înainte de toate, un om de sânge rece și de măsură. Chiar glumele îi sunt cumpănite: sau, cel puțin, așa a fost până acum. De ce a făcut, deci, ieșirea aceasta?

D-l ministru Petrovici s-a hotărât, deci. D-sa va înființa noua facultate de teologie la Chișinău. Are motive serioase pentru aceasta. Motivele nu le prea vedem. Credem totuși în existența lor; căci, de n-ar fi, nu s-ar povesti...

În fond, chestiunea aceasta a noii facultăți a încetat pentru noi să fie interesantă. De îndată ce nu e vorba de crearea unui nou tip de școală, fecund în rezultate, ci numai de satisfacerea unor ambiții de dimensiuni foarte modeste, toată problema ia un caracter eminent local, de aceeași importanță pentru restul țării ca și oprirea expresului de Mizil. Fără nici un fel de exagerare sau ironie.

Felul însă în care a căzut soluția în această chestie, elementele cari au fost hotărâtoare și, mai ales, atmosfera în care s-au plasat față de Biserică autoritățile laice constituite sunt, pentru înaltele noastre foruri ecleziastice, tot atâtea motive de meditație.

Ministrul a declarat scurt: „Nu sunt biroul de înregistrare al Sfântului Sinod”. Așa este. Ministrul are dreptate: nu e birou de înregistrare. Sfântul Sinod poate formula cel mult dorințe. Pe care ministrul le va asculta sau nu. Poate că e cam brutal spus; dar asta e situația; și Biserica trebuie să fie îndatorată profesorului-ministru pentru sinceritatea lui deplină – fie chiar și în forma aceasta excesivă.

Dar discuția nu se poate opri aci. Este doar vorba de școlile teologice. S-ar putea – să zicem – ca de data asta să aibă dreptate ministrul. Dar dacă nu ar avea? Ar rămâne valabilă tot soluția ministrului, nu? Și atunci, ce poate întreprinde Biserica?

Încurcătura e gravă. Ea provine însă din cauze mai adânci, și anume, dintr-o lipsă de curaj și de sinceritate în care se complăce Biserica. Echivocurile nu au fost nicicând folositoare. Se va dezminți acest adevăr elementar acum?

Iată situația: învățământul teologic e, pentru Biserică, o chestiune de viață și de moarte. Ții în mână acest învățământ, poți hotărî de valoarea viitorilor preoți. Dacă nu, aceștia îți scapă și devin simpli funcționari ai statului, pe cari Biserica nu-i poate folosi în nici un fel. Prin noua Lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, învățământul teologic a trecut sub oblăduirea Sfântului Sinod; afară de studiile universitare, care rămân în cadrele învățământului superior, depinzând formal de Ministerul Instrucțiunii și trăind în regimul autonomiei universitare.

Aci începe însă dificultatea. Facultățile de teologie sunt cele mai înalte foruri științifice teologice; ele interesează, ca atare, în cel mai înalt grad Biserica; și totuși, nu sunt în contact cu ea. Toate încercările și toate eforturile au fost făcute pentru a le „capacita”. Imposibil. Ele s-au retransat în autonomia universitară și au știut să stimuleze susceptibilitatea miniștrilor de instrucție cari, în ultima vreme, nu au fost oameni prea... duși la biserică. Inexpugnabilitatea lor era, deci, fatală.

Ce trebuia să facă Sinodul? Nu era decât o cale: să se dezintereseze de facultăți. Nu a făcut-o: pentru că nu a avut curajul. Sinodul plutește și el în prejur-decăți. El este de părere, ca și majoritatea atâtor oameni de treabă, că, singură, universitatea conferă strălucirea culturii superioare; și mai crede că ruperea legăturilor cu această universitate ar însemna pur și simplu excluderea Bisericii din viața oficială a statului român.

Este o părere numai. Soliditatea culturii academice e, după sistemul actual de învățământ universitar, iluzorie. Iar cât despre legăturile Bisericii cu statul, garanția lor stă cu totul în altă parte decât în prezența mizeră și absolut figurativă a facultăților de teologie în cuprinsul universității.

D-l Petrovici e un om sincer; atitudinea lui față de Sfântul Sinod nu e numai atitudinea ministrului laic și laicizant, ci, în genere, atitudinea universității față de teologi! S-a uitat oare raportul răposatului rector Bogdan²?

Biserica nu are decât o cale de urmat, care să fie și demnă, și rodnică. O cunoaște. I s-a spus de atâtea ori; a gândit-o ea însăși de atâtea ori. Să tragă, fără frică, consecințele situației și să-și organizeze pe seama ei învățământul superior teologic. De la facultățile Ministerului de Instrucție ea nu mai poate aștepta nimic bun.

Profesorii-teologi

Ziarele anunță că Senatul Universitar din Iași a fost convocat pentru a face recomandări de profesori la noua Facultate de Teologie ieșeană... cu sediul la Chișinău.

Se dă chiar o listă de viitori profesori; sau cel puțin de oameni cari ar dori să fie. Pe mulți din ei îi cunosc. Nu vreau să stăruiesc asupra valorii lor științifice. Senatul Universitar e, în orice caz, mai în măsură decât mine să o facă.

Este, totuși, cazul a stabili câteva principii. Recomandările se fac pe temeiul legii actualmente în vigoare. Unele derogări vor trebui să fie: pentru că ele rezultă din însăși natura situației; în Senat, de pildă, nu se va prezenta consiliul noii facultăți, pentru simplul motiv că acesta încă nu există. Ar dori însă toată lumea cu dragoste de Biserică și de învățământ ca aceste derogări de la lege să fie mai mult formale decât materiale.

Văd, de exemplu, între candidați, câțiva cari nu au nici măcar titlul de doctor. Nu pretind că, în fond, acest titlu este absolut necesar. Învățământul teologic se va împodobi, desigur, cooptând pe Nichifor Crainic, care, e adevărat, nu are diploma de doctor, dar are ceva mai bun decât atât; și anume: știință, talent și personalitate. (Despre Nichifor Crainic se vorbește în legătură cu catedra de literatură religioasă. Personal, l-aș fi preferat la o catedră de apologetică¹.) Dar ar fi o neiertată greșeală dacă criteriul aplicat lui Nichifor Crainic s-ar extinde și asupra altora. Că nu sunt candidați? Se poate. Eu am spus-o mai demult. Asta nu scuză însă numirile nelegale și nejustificate, în fond. Senatul Universitar nu va uita, desigur, că recomandările sale, chiar adoptate de minister, stau sub controlul justiției. Asta, întâi.

Și al doilea. Văd între candidați pe un domn care e doctor, dar e și ateu². Ateu declarat și recunoscut ca atare. Poate să fie el numit profesor la o facultate teologică? Știm că aci încep arguțiile. Fiecare va veni cu un *distinguo*. E zădărnice. Sofisme nu mai amuzează pe nimeni. Trebuie să se statueze o dată pentru totdeauna. Cine nu e creștin nu are ce căuta într-o școală teologică precum cea de la Chișinău. Și, pe urmă, mai există și un drept canonic. Cel puțin în asemenea împrejurări trebuie făcut valabil.

Știu că avem episcopi divorțați; știu că avem preoți, profesori universitari, membri ai lojii masonice³; nu vreau să deschid aceste chestiuni; nu e în interesul nimănui. Dar să se isprăvească cu sistemul! Biserica e datoare să o ceară hotărât.

*Consummatum est!*¹

Cu actul Senatului Universitar din Iași, care a recomandat, în condițiuni necunoscute publicului până acum, noul corp profesoral, Facultatea de Teologie din Chișinău se poate considera definitiv constituită.

Înalt Prea Sfințitul Gurie, arhiepiscop al Chișinăului și mitropolit al Basarabiei, va putea, deci, prăznui după cuviință marea sa izbândă personală.

Este adevărat că meritul acestei victorii nu-i revine în întregime Prea Sfințitului. Va trebui să împartă succesul cu d-l ministru Ion Petrovici, care s-a dovedit, în adevăr, nu numai ca un om de voință fermă, dar și ca un diplomat de mână întâi.

În alte împrejurări, faptul ar fi putut fi prilej de mare bucurie și noi cei dintâi am fi fost fericiți să-l trâmbițăm publicului, ca pe un semn de reînnoire spirituală. Cine, urmărind scrisul nostru, și-a dat seama de însemnătatea pe care o acordăm Bisericii Ortodoxe în cadrul noului stat românesc va putea să măsoare cât de adânc ne e regretul că nu ne simțim curaj a felicita pe înaltul prelat pentru izbânda dobândită.

Ca să liniștim toate conștiințele, acolo unde mai sunt, să spunem că orice alarmare este fără sens. Este adevărat, cunoaștem în amănunt cum s-a desfășurat zi de zi tragica înfrângere și umilire a Bisericii, pe care a constituit-o înființarea noii facultăți. Dar nu vom spune nimic; chiar dacă o imprudentă și iresponsabilă îndrăzneală ar voi să ne forțeze la aceasta, „Cuvântul” va stăruia să facă binele cu de-a sila și va fi cel din urmă care să ridice împotriva Bisericii oficiale piatra scandalului. Iar dacă va fi să spunem ceva, vor fi doar generalități.

Auspiciile sub care se naște noua școală teologică sunt din ce în ce mai triste. Nu este în nici un fel exagerat dacă vom spune că, pentru prima oară, se constituie în țara noastră O INSTITUȚIE ALE CĂREI GARANȚII DE EXISTENȚĂ SUNT DISPREȚUL ȘI DEZINTERESAREA OAMENILOR DE CARTE ȘI DE CONȘTIINȚĂ. Senatul universitar de la Iași a făcut în adevăr recomandările de profesori. Ele sunt însă, pentru motive ce nu urmează a fi expuse aci, în mare parte, ilegale. Ar fi, prin urmare, de-ajuns o acțiune în justiție din partea unui interesat, pentru ca aceste numiri să fie casate și atâtea cariere... științifice, începute în așa de prielnice condițiuni, să fie retezate scurt.

Noii savanți ai Chișinăului își pot însă continua în liniște tipărirea cărților de vizită: nici un om de treabă și cu respect pentru știința lui nu se va deda la o asemenea inutilă îndeletnicire. Între multele secrete ale noii meserii, pe care va trebui să o cunoașteți de aci înainte, aflați, iubiți colegi, și unul care vă poate fi de folos – dacă nu l-ați folosit deja până acum: una din slăbiciunile adevăraților oameni de carte este că... ei se uită cam peste umăr.

Lista noilor profesori este însă plină de învățăminte și alt fel. Indiferent de valoarea personală și științifică a celor recomandați: găsim în ea nume cari până ieri încă se aflau în tabere deosebite. Cearta între Iași și Chișinău, pe care noi am încercat s-o lămurim dintr-un punct de vedere mai înalt, care nu era nici al orașelor, nici al persoanelor, ci al școalei și al Bisericii, a fost dusă în bună parte de oameni pe cari astăzi îi găsim laolaltă. Să ne bucurăm că, în sfârșit, în spiritul lor s-a coborât împăcarea? Împrejurarea e prea serioasă pentru ca să ne îngăduim ironii deplasate.

Nu împăcare, ci, brutal spus, TRANZACȚIE. Dacă ne gândim însă că în această urâtă ceartă au fost angajate puterile, demnitatea și responsabilitatea Sfântului Sinod, a două mitropolii, a Marelui Congres Bisericesc și a atâtor înalte fețe, ne putem închipui ce vaste proporții a atins această tranzacție.

Rolul Cassandrei nu este întotdeauna simpatic; iar nouă, personal, ne repugnă. Biserica e însă datoare să ia aminte: nici o abdicare din slăbiciune nu rămâne nepedepsită.

Lămuriri

Însemnările mele în legătură cu constituirea noii facultăți teologice de la Chișinău au provocat anumite precizări, din partea unor persoane cari se credeau interesate. Publicăm în chiar numărul nostru de astăzi o declarație a preoților Valeriu și Cicerone Iordăchescu¹, recomandați ca profesori de Senatul universitar din Iași, prin care aceștia refuză a face parte din corpul profesoral al înaltei școale teologice.

Aceste precizări și corecțiuni ar fi menite să atenueze oarecum aprecierile noastre asupra actului de la Chișinău. Să ne înțelegem: preoții Cicerone și Valeriu Iordăchescu sunt, evidente, scoși din cauză. În ceea ce privește însă faptul în sine, nu am nimic de retractat. Am scris TRANZACȚIE și mențin cuvântul. Nu e nevoie de precizări. Am declarat că nu urmăresc nici un fel de scandal și refuz hotărât să dau în public precizări de amănunt. Cei cari au discutat și au luat parte la „împăcare” se știu ei înșiși. Ce au făcut este făcut. Nici nu mă gândesc la o revenire. Ar fi poate chiar mai rău.

Din acest punct de vedere, refuzul preoților Iordăchescu este primejdios. Desigur, situația lor personală câștigă. Pierde însă Biserica. Pentru că actul lor poate deveni început de scandal. E bine, deci, să nu răscolim lucrurile, chiar cu prețul unui sacrificiu personal. Dacă îmi e permis un sfat, aș îndemna pe părinții Iordăchescu să-și retragă actul de refuz: ar fi un folos și pentru învățământ, și pentru Biserică.

Nu e bine să ne jucăm cu împrejurările, *mai ales când nu le cunoaștem în amănunțime* și când, prin urmare, nu le putem prevedea consecințele cu toată precizia. Peste demnitatea noastră personală există și un interes mai mare: *al cauzei*. Ca fii ai Bisericii și ca preoți, cei doi sunt îndatorați la acest act de înfrânare a lor înșile și de sălbatecă, dacă vreți, dar rodnică disciplină.

Politica degajării de responsabilitate și a aruncării răspunderii asupra altora e bună cel mult dintr-un punct de vedere personal, care, în speță, e fals. Nu este suficient să fii tu însuși fără greșală; ci ești dator să înlesnești pe altul a nu face greșeala: chiar împotriva voinței lui.

Nu am fost, nu sunt și nu voi fi alarmist. Țin să spun însă pentru toată lumea că există o anumită gravă neliniște și nemulțumire, împotriva căreia lupt personal, ca să nu ia forme concrete. Nădăjduiesc, cu aceasta, prevenită pe toată lumea. Fără să adaug însă: *dixi et salvavi*²...

În chestia studenților teologi

Congresul Studentesc de la Iași va discuta, între altele, și dreptul studenților teologi de a urma cursurile altor facultăți decât aceea de studii religioase.

Este o durere mai veche a absolvenților noștri de seminarii, care, de câțiva ani, revine mereu în preocupările și doleanțele studențimii și care merită a fi odată cercetată cu amănuntul, pentru a i se găsi o soluție echitabilă.

Problema însăși datează cam de șase ani. Căci, după câte îmi amintesc, până la 1920 teologii seminariști aveau dreptul să se înscrie și să treacă examene la oricare din facultățile universităților noastre, unde era valabilă vechea secție clasică a liceului. De atunci însă s-au introdus restricțiuni. Seminariile, deși având tot opt ani de studii, au fost considerate ca *școli speciale*, a căror echivalență cu liceul nu mai putea fi acordată principial. Prin aceasta, drepturile rezultate din echivalența refuzată cădeau, iar seminariștii erau chemați la examene de diferență, cari se raportau la toate cele opt clase ale seminarului — respectiv, ale liceului. Ceea ce, practic, însemna că, dacă aceste examene nu erau făcute paralel cu clasa respectivă, ele nu se mai puteau face aproape niciodată. Fapt care echivalează cu interdicția pentru seminariști de a poseda și o altă licență decât cea în teologie.

Trebuie să recunoaștem de la început că, *formal*, punctul de vedere al ministerului și al diverselor facultăți este pe deplin îndreptățit. Dacă liceul stă la baza studiilor universitare, absolvenții seminariilor teologice nu se pot înscrie la drept, litere sau medicină, de pildă, pentru că seminarul nu e, în nici un fel, o școală asemănătoare cu liceul. E drept!

Să fie însă punctul de vedere formal cel care a prezidat la luarea hotărârii din 1920? E greu să credem! Trebuie să admitem mai degrabă că anumite *stări de fapt* au atras atenția asupra chestiunii și că, pentru rezolvarea lor, s-a luat această măsură interdictorie. Cercetarea acestor motive *reale*, deci, e singura cale ce poate duce la lămurirea situației.

Unul din aceste motive este credința că, dacă se îngăduie seminariștilor să se înscrie la alte facultăți, ei părăsesc teologia, și mai ales preoția, îndreptându-se înspre ocupațiuni laice.

În aparență, argumentul este impresionant; în fond, el nu rezistă însă unui examen.

Nu este exact că lucrurile se întâmplă așa. Mai întâi, e mult mai mare la noi lipsa de preoți buni decât lipsa de preoți pur și simplu. Al doilea, până la 1920 seminariștii puteau face și alte licențe, totuși temutul fenomen de dezertare în masă nu s-a produs. În sfârșit, trebuie să recunoaștem că actuala generație de preoți, care numără în adevăr o seamă de exemplare de elită, este tocmai generația care s-a bucurat de dreptul să facă și alte studii, în afară de cele teologice. Atunci?

Dar să presupunem că, în adevăr, dezertarea aceasta ar fi un fapt real. Este oare măsura luată o soluție rodnică? Recunoaștem că, dacă seminaristul nu se mai poate înscrie la litere sau drept, de pildă, el va fi forțat să se facă preot; și se va face. Va fi el însă preotul care ne trebuie? Fără nici un fel de patetism, preoția este un apostolat și o chemare. Or, ce fel de chemare mai e aceasta, care se îndeplinește nu după o alegere proprie, ci după constrângerea absolută? Constatăm că, în privința aceasta, Biserica este mai înțeleghătoare. Sunt în măsură să afirm că proiectul de lege pentru reorganizarea învățământului teologic are la

bază *vocațiunea*, și dispune diversele trepte de învățământ în așa fel, ca studentul respectiv să poată părăsi oricând teologia, îndreptându-se înspre alte preocupări. Dar dacă Biserica e așa de largă, de ce vrea autoritatea școlară laică să fie mai... catolică decât papa? Este, evident, o exagerare.

Un al doilea motiv, hotărât mai serios, dar cu mult prea formal, e cel pe care l-ar putea invoca învățământul. Seminariștii nu au, de fapt, pregătirea necesară ca să urmeze cursurile altor facultăți. Să fie chiar așa? De ce oare nu ar putea un seminarist să studieze dreptul, istoria, filologia sau filosofia?

Eu cred că e o prejudecată pornită din așezarea actuală a învățământului nostru. De fapt, necesară pentru universitate e pregătirea celor opt ani de studii secundare. Ce fel de studii s-au făcut în acest timp e indiferent aproape. În Germania sunt acceptați la inginerie chiar absolvenții secției clasice de la noi. Sunt, pentru aceasta, inginerii din Germania mai lipsiți de pregătire? De ce nu s-ar lăsa și la noi studentului libera alegere și responsabilitatea?

În speță, chestiunea ar fi mai simplă încă. Teologii nici nu cer dreptul de a se înscrie la facultatea de litere cu seminariul, ci *cu licența în teologie*. Garanțiile de seriozitate cresc, deci, prin aceasta, în chip simțitor. Se opune ceva la admiterea acestor cereri ale studenților noștri teologi? Nu cred.

Am mai degrabă impresia că chestiunea nu a fost expusă și nu a fost discutată complet. Să se facă, deci, în congresul de la Iași; și sunt sigur că nimeni nu va ocoli o soluție echitabilă.

Chestiunea profesorilor navetiști

Opinia publică era înclinată ca, de câte ori avea nevoie de un Tartuffe, să-l caute în Biserică. Discuțiile urmate la Senat în jurul noii facultăți de teologie de la Chișinău au dezmințit părerea curentă. Căci, pe când înaltele fețe bisericești, precum sunt P. S. mitropolit al Moldovei și al Basarabiei, s-au luptat pieptiș, fiecare apărând punctul său de vedere – pieziș nu a atacat legea decât un laic, și anume, fostul ministru al Instrucției, dr. Angelescu¹.

După toate celelalte dificultăți pe care le bănuiește în calea noului așezământ de cultură teologică, dr. Angelescu a plâns pe puținătatea didactică a viitorilor profesori de la Chișinău. Să zicem că așa este. Dar de unde știe d-l doctor toate lucrurile astea și care e competența d-sale de a judeca valoarea științifică a candidaților respectivi?

De altfel, însuși d-l doctor se pune într-o situație delicată atunci când, între principalele argumente împotriva acestor profesori, înșiră, alături de calitatea oficială a unora dintre ei, și faptul că facultatea de la Chișinău va continua sistemul profesorilor navetiști. Cunosce întâmplător mai de aproape sistemul de lucru al Chișinăului. Pot asigura pe d-l doctor – și îl rog să creadă că sunt mai bine informat decât informatorii d-sale – că profesorii aceștia navetiști cu situa-

ții oficiale și – dragă Doamne! – nedoctori au inaugurat acolo o activitate pe care orice om de cultură și cu dragoste de Biserică ar dori-o generalizată și aiurată. Noi ne-am spus răspicat punctul de vedere în chestiunea facultății de la Chișinău. Credem că el e valabil și astăzi. Dar asta nu ne împiedică să recunoaștem ce e bine acolo, chiar dacă suntem încredințați că s-ar fi putut, în alte împrejurări și cu o altă înțelegere a lucrurilor, să fie și mai bine.

Vorbește d-l Angelescu principial împotriva profesorilor cari nu locuiesc în orașul unde își au catedra? Poate să aibă, principial, dreptate. L-am întreba însă ce a făcut d-sa în calitate de ministru al Instrucției pentru stărpirea acestui rău?

Sau poate că se gândește la profesorii cari își neglijează îndatoririle. În acest caz, ar fi poate cu deosebire potrivit să ne ofere indicațiuni asupra propriei d-sale activități profesionale.

Recunosc, argumentele sunt *ad hominem*². Dar s-ar putea oare altfel, când d-l doctor pornește atacuri împotriva profesorilor pe tema competenței și conștiinciozității și când d-sa, fost ministru, atacă un coleg, actual ministru, pentru o vină pe care d-sa cel dintâi nu a ocolit-o?

Am fi fost bucuroși să-l ascultăm pe d-l doctor vorbind ca om al școalei. Ar fi putut spune anumite lucruri în legătură cu facultatea de la Chișinău, cari încă nu s-au spus, dar cari trebuiau spuse. D-sa a preferat să vorbească în el omul politic; pe care, de circumstanță, l-a înlocuit cu Tartuffe. Regretăm!

Facultatea tradiției ortodoxe

S-a publicat în „Monitorul oficial” lista catedrelor înființate la noua facultate de teologie din Chișinău. Ea este instructivă. Căci, din distribuirea materiilor de studiu și din alegerea lor, se desprinde spiritul care a dominat la conceperea noului așezământ științific. Temerea noastră, exprimată și cu alte prilejuri, că se va urma fără spirit critic tipicul facultăților existente – cari funcționează cum știm –, scăpându-se din vedere că stăm în fața unui rar prilej de a pune pe baze vii și rodnice învățământul teologic superior, s-a realizat.

În adevăr, ce aduce nou facultatea de teologie basarabeană? În afară de o catedră de literatură, foarte la locul ei, între altele, și pentru că ancorează preocupările tinerilor teologi în realitatea actuală, mai nimic. Ce trebuia să reprezinte facultatea din Chișinău? E simplu; în primul rând, legătura cu Ortodoxia rusească. Ortodoxia noastră a pierdut legăturile cu tradiția. Fie cea greacă, fie cea slavă, fie, în sfârșit, chiar cea românească. Noi nu mai mergem la izvoare, nu numai prin legăturile *de fapt*; ci nici măcar prin cele științifice. Teologii noștri nu mai cunosc limbile cari interesează direct literatura religioasă.

Credeam că la Chișinău se va organiza în primul rând o serioasă secție filologică; tocmai pentru că Chișinăul trebuie să ne dea facultatea tradiției ortodoxe. O secție filologică cu serioase studii de greacă, latină, slavă și ebraică. Orice viitor teolog să cunoască *în scris și în vorbit* una din aceste limbi. Așa ar fi pus

din nou în contact direct Biserica noastră, cu tot trecutul religios al Orientului, care face parte integrantă, *actualmente chiar*, din structura noastră spirituală. S-a gândit cineva la acest lucru – *unul* numai din multele lucruri noi, ce trebuiau realizate la Chișinău? Nimeni. Nu există, în lista publicată a catedrelor, nici măcar o conferință de slavă veche sau modernă.

Bănuim motivele: orice aluzie numai la vechea stăpânire rusească trebuie să dispară! E o copilărie. Și o teamă exagerată. Spiritual și politic e pentru noi o datorie să nu pierdem contactul cu Răsăritul. Toată Europa e de 50 de ani falsificată, dar și fructificată de spiritualitatea rusească. Noi, la porțile Rusiei, primim cunoștința acestei formidabile culturi cu un enorm ocol de loc și de timp, prin Berlin și Paris. Nu e ridicul?

Știm, nici Ortodoxia noastră, nici metafizica noastră populară nu sunt de origine sau de structură rusească. Și nici nu trebuie să fie. Dar înseamnă asta că trebuie să tăiem legăturile cu această cultură? Fals și îngust văzută problema, domnilor universitari!

Tot despre facultatea Chișinăului [II]

O încunoștințare pornită de la decanatul Facultății de Teologie din Chișinău anunță pe studenți că s-a contramandat deschiderea cursurilor. Băieții nu vor mai veni, deci, la 1 noiembrie, ci vor aștepta o nouă înștiințare.

Am vrea ca ministrul Instrucției să acorde acestui aviz, în aparență anodin, toată atențiunea necesară. Dacă nu se redeschid cursurile la 1 noiembrie, aceasta se datorează faptului că facultatea nu e în stare să-și reia activitatea.

Știm, d-l doctor Angelescu nu are multă simpatie pentru înalta școală a Chișinăului. Nici noi nu am avut. Am aminti rezervele exprese pe cari le-am făcut, mai ales cu privire la structura ei. Dar nu e vorba de asta. De îndată ce școala s-a înființat prin lege și – de bine, de rău – a funcționat un an, ea trebuie să continue. Este o chestiune de prestigiu și ar fi primejdios ca prestigiul statului nostru să sufere vreo atingere pe o chestiune așa de delicată, mai ales în noile provincii. Și, pe urmă, nu trebuie să se strecoare în inima basarabenilor nici o îndoială că cineva le-ar dușmăni succesul obținut cu facultatea, succes așa de scump sufletului lor.

Cercurile oficiale ar fi de părere să se continue încă un an regimul acesta de provizorat, cu profesori suplinitori, până când se va modifica legea de organizare a facultății. E imposibil. În regimul acesta, profesorii de anul trecut, și între ei elemente cu deosebite valoroase, nu mai pot funcționa; căci ei nu se pot stabili la Chișinău atâta timp cât nimic nu e sigur, și nici nu se pot deplasa săptămânal pentru 8 000 lei pe lună.

D-l doctor Angelescu pretinde că nu poate admite să se numească profesorii altfel decât în condițiile obicinuite. În principiu, are dreptate. În speță, nu; pentru că facultatea, fiind nou înființată, legea veche nu se poate aplica: lipsește corpul

profesoral. O universitate nouă își formează corpul profesoral după dispoziții speciale. Asta a fost și necesitatea din care s-a născut legea d-lui Petrovici. Nici nu se poate vorbi dacă e bună sau rea: ea e pur și simplu necesară.

Credem, prin urmare, că ministrul e dator să asigure facultății Chișinăului funcționarea normală; și, pentru aceasta, să procedă neîntârziat la consolidarea situației după indicațiunile legii. Altă soluție nu există. Are d-l ministru una? Să auzim!

Dar Chișinăul nu poate aștepta!

Academia de la Iași

Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor a dat un vot a cărui semnificație a scăpat presei. S-a hotărât, anume, ca în capitala Moldovei să se înființeze o academie teologică.

Academii teologice se pot înființa multe în țară. Legea sau, mai exact, proiectul de lege pentru reorganizarea învățământului teologic (despre care toți spun că e făcut de mine, când dau peste vreo prostie sau peste vreun articol pe care nu-l înțeleg; sau că e făcut de ei, atunci când alții bagă de seamă că sunt lucruri bune în el) prevede 18 asemenea academii; câte una în fiecare eparhie.

Academia de la Iași cată însă a fi altceva. Ieșenii au o mare durere. Faptul că a treia facultate de teologie s-a înființat la Chișinău, și nu la Iași, e resimțit pe malul Bahluiului ca o insultă aproape personală. A fost pe vremuri o agitație în jurul acestei chestiuni, pe care publicul probabil că nu a uitat-o încă. De aceea, adunarea eparhială, hotărând înființarea unei academii la Iași, a încercat să repare o nedreptate care acolo e socotită istorică.

Pe vremuri, am protestat și eu împotriva facultății de la Chișinău. Nu însă pentru că era la Chișinău, ci pentru că planul ei de organizare nu mi se părea potrivit. Îmi aduc aminte că am avut chiar un schimb de vederi în această chestiune, schimb de vederi rămas fără urmări, cu P. S. părinte mitropolit.

Acum, iată-l pe Prea Sfințitul Pimen în pragul academiei teologice de la Iași. Nu putem decât să-i dorim succes. Dar academia ieșeană vrea să însemneze o etapă în învățământul superior teologic. Și mai ales aci se leagă adevăratul interes pentru încercarea Prea Sfințitului părinte.

Va fi această nouă școală încă o facultate de teologie? E prea puțin. Căci împotriva acestei concepții rămân valabile obiecțiunile pe care le-am ridicat împotriva facultății de la Chișinău și pe care, până acum, nimeni nu le-a răsturnat.

Dacă iașii vor în adevăr să-și „ia revanșa” asupra Chișinăului, să facă ceva mai bun decât au înțeles să facă basarabenii. Se poate face. Nu sunt bani de-ajuns? Arhiepiscopia e nevoiașă? Nici nu e nevoie de bani prea mulți. Sunt atâția oameni de treabă care ar fi dispuși să muncească, gratuit chiar, numai să vadă începându-se ceva bun. De ce nu se apelează la ei?

Capela Universității

Ne încreștinăm – desigur. Dar mai mult pe de lături. În inima treburilor întârzie încă oameni pentru care religiozitatea e o rămășiță a trecutului, dacă nu cumva o slăbiciune a minții. Căci, iată, un prieten îmi atrage atenția asupra faptului, în adevăr semnificativ, că în planurile noii Universități din București lipsește orice indicație pentru capelă.

Marele bloc al Universității e aproape gata. Când se va fi sfârșit de stricat frumoasa fațadă, liniștită și armonioasă, dinspre statuia lui Mihai Viteazul, se va proceda la începerea lucrărilor din complex. Pe actuala stradă a Academiei, peste sala Liedertafel, până la Biserică. Dintr-o zi se va întinde acest complex, legându-se la colțul străzii Enii cu Școala de Arhitectură.

Dar capelă universitară tot nu vom avea. Pentru că, la Universitate și la minister, au cuvânt numai oameni „moderni”. De ce să ne mai mirăm că nu vom avea o capelă a Universității, atunci când știm că planurile viitorului complex de clădiri exclud din Universitate până și Facultatea de Teologie! Da, da, Facultatea de Teologie nu va fi găzduită în noul local. I se va face, probabil, rost pe undeva, mai pe la marginea orașului – așa ca studenții teologi să nu se amestece cu ceilalți. Căci teologia nu e... „știință”. Iar religia e un lucru eminent nesianeros.

Nu s-a spus acum câțiva ani, cu prilejul unor cursuri în care se atacau probleme religioase: „asta e escrocherie”? E adevărat, cel care spunea nu era decât un biet dobitoc, acru, sterp, veninos și cu ochelari; iar de atunci el însuși a început să se ocupe („pentru că se cere”, probabil) cu asemenea lucruri nesianerose. Vorba e că s-a spus. Și asta e suficient pentru a caracteriza o situație.

La urma urmelor, au dreptate. Într-o universitate „științifică”, în care sociologia este ocupație serioasă, teologia nu are ce căuta; iar religia, și mai puțin. Să o dăm, deci, afară. Facem mai întâi loc pentru specialitățile noastre; și mai apoi ne dăm și noi impresia de titani: expulzăm pe... Dumnezeu.

Bieții oameni! Și d-voastră ați vrea poate să protestăm împotriva unor așa de nevinovate îndeletniciri. Nu e capelă la Universitate? Ei, și? Cine pierde? Capela – sau Universitatea?

Evaziune

Pentru a nu știu câta oară, studenții de la teologie înaintează locului în drept un memoriu, prin care revendică pentru ei dreptul de a se înscrie și la Facultatea de Drept sau Litere. Legea actuală prevede această posibilitate numai cu trecerea unui examen de diferență, care este așa de complicat, încât, practic, echivalează cu interdicția. Ei cer, deci, să se treacă peste această prevedere legală.

Nu trebuie să ne înșelăm singuri. Studenții teologi încearcă o evaziune în masă din domeniul teologiei. Foștii seminariști nu mai sunt mulțumiți cu perspectivele pe cari li le oferă haina preotească și vor să plece care încotro o vedea cu ochii. E un fenomen oarecum analog cu cel al învățătorilor cari, acum câțiva ani, se „activau” trecând în rândurile armatei.

Cum se explică împrejurările acestea? În două feluri. Întâi, prin lipsa de prestigiu a tagmei preoțești. Preotul a scăzut în ochii oamenilor. În așa măsură, încât slujitorii altarului sunt din ce în ce mai stingheriți de „meseria” lor și caută să o ascundă. Portul preoților suferă, din această pricină, modificări fanteziste, toate având de scop a face să se confunde îmbrăcămintea preotească cu cea a mirenilor. Până când, unii mai îndrăzneți îmbracă pur și simplu „straiete nemțești”, ale noastre. Preoții sunt încântați dacă le spui „domnule”. Cât despre soțiile lor, care din ele mai acceptă să le spui „coana preuteasa”?

În al doilea rând, tendința de evaziune a teologilor se explică prin mizerabila educație care se primește în seminarii. Viața din aceste instituții e din ce în ce mai lipsită de duh creștinesc. Seminariștii sunt orice — afară de creștini. La ieșirea din școală, tinerii aceștia duc cu ei oroarea de haina preotească și de trebile Bisericii. Nu e nici o exagerare. Ci adevărul adevărat.

Să ne mirăm, deci, că, astăzi, ei cer din nou dreptul de a fugi de preoție? Nu. Ci să le acordăm acest drept. Preot cu forța, apostol de nevoie sunt aberațiuni. De îndată ce seminariile nu ne pot câștiga suflete și energii pentru Biserică, să-i lăsăm pe acești tineri să-și vază de treabă. Bisericii nu-i pot fi, în orice caz, de folos. Și să rămână numai cei cari își simt în adevăr chemarea. Cei în cari această chemare nu este înfrântă nici chiar de regimul seminariilor noastre.

Toleranță și Biserică

D-l profesor Iorga publică, sub titlul *Spre clericalism*, un substanțial articol asupra Facultății de Teologie. Iată acest articol:

„Sfântul Sinod vrea să aibă un control asupra Facultății de Teologie din București și dorește chiar să aibă parte decisivă în numirea profesorilor. O hotărâre s-a și luat în acest sens. E explicabilă: liberată, Biserica tinde să domine, să-și lărgască domeniul, să impuie, să creeze.

Numai, atunci mergem cu pașii iuți la separație. Căci nu pot fi facultăți de mai multe feluri cu mai multe legi. Vrea Sfântul Sinod un seminar superior? I-l dăm. Vrea o facultate? Pe aceea însă o păstrăm în legile noastre.

Și să ni se dea voie: și cu *spiritul nostru*, larg și tolerant.”

Știu că domnul profesor, ca om de gând, nu se sperie de cuvinte. Îmi voi spune, deci, gândul întreg, fără reticențe, fără înconjur și fără explicații cari — dată fiind persoana căreia se adresează — ar fi de-a dreptul ofioase.

D-l profesor Iorga crede că, de îndată ce Facultatea de Teologie aparține Universității, ea trebuie păstrată în legile și cu spiritul tolerant al acesteia.

E clar, e vorba de spiritul tolerant al Universității. Și iarăși e clar, nimeni nu poate impune Universității un alt spirit decât cel de toleranță.

Numai că, vedeți, Facultatea noastră de Teologie nu numai că e ortodoxă, dar dă Bisericii Ortodoxe preoți. Legătura între Facultate și Biserică este astăzi așa de strânsă, încât există situații ecleziastice, cari nu pot fi deținute decât în virtutea unui titlu acordat de Facultate.

Așa că Universitatea poate fi tolerantă (și chiar trebuie să fie); dar Facultatea de Teologie e și a Bisericii; și Biserica nu poate fi tolerantă.

Nu vorbim pentru d-l Iorga, a cărui înțelegere a spiritului instituțiilor e, desigur, unică la noi; cu d-sa ne bănuim de acord. Vorbim însă pentru „moderniștii” și „civilizații” Bisericii, dintre cari câțiva s-au cuibărit și la Facultatea de Teologie. A fi ortodox sau catolic și a fi tolerant este o aberație; care nu repugnă doar celor cari nu știu ce e Biserica. Toleranți pot fi, cel mult, protestanții, cari cred întru Dumnezeu abstract și câteodată nici măcar atât; nu noi, cari mărturisim existența unui Dumnezeu viu, nu după capul și simțirea noastră, ci după învățătura aspră și fără greș a Bisericii; pe care nu o cumpănim și nu o trecem prin ciurul judecății noastre – betege, întru cât omenști –, ci o acceptăm pur și simplu.

Universitatea poate să-și păstreze o facultate de teologie cu spiritul ei larg și tolerant – dar nu o facultate de teologie ortodoxă. Ci una... „științifică”; unde să fie ortodocși, catolici, protestanți, bapțiști sau mai știu eu ce. Unde să se simtă la îndemână și spiritul larg, și toleranța de care – din punct de vedere al Universității – cu drept cuvânt vorbește d-l profesor Iorga.

„Mergem cu pași iuți la separație”? Ne pare rău, dar, dacă nu se poate altfel, mergem! De ce nu, adică?

Pentru Biserică, necesitatea de a controla învățământul teologic este absolută. Nu numai pentru că nu e învățătura în afară de Biserică, dar pentru că, practic vorbind, e primejdios și nelogic ca învățătura să se predea în afară de știrea ierarhiei bisericești.

Prin urmare, situația se precizează în modul următor:

Facultatea e a Universității. Dar Universitatea lucrează în spirit de toleranță.

Facultatea e însă ortodoxă. Deci, a Bisericii. Și Biserica nu „tolerează”.

Încheiere:

sau Universitatea acceptă controlul Bisericii în ce se leagă de Facultatea de Teologie;

sau Biserica retrace creditul ei Facultății de Teologie Ortodoxă, dacă aceasta vrea să fie cu orice preț tolerantă.

O a treia posibilitate nu există.

Iar ce va urma după asta nu interesează, deocamdată. Interesează clarificarea situației.

7. CONFESIUNILE

A. Uniatismul

Problema confesională în România

În noua Românie, de care așa de încet luăm cunoștință integrală, pentru că, între altele, atât de puțin se agită problemele mari cari o interesează, și cari numai din când în când iau un aspect politic, și, deci, trec spoite și micșorate în cadrul de preocupări al ziarelor, începem a cunoaște, a bănuși mai mult, o mare chestiune confesională. Țin s-o notez aici, și nu să-i aprofundez originea și dezvoltarea, ca un cronicar conștiincios, care nu urmărește alt interes decât realitățile, așa precum i se prezintă.

În vechea Românie, nu cunoșteam o chestiune confesională. De aceea, poate nici spiritul de toleranță al românilor n-a fost pus la încercare; spunând aceasta, n-aș vrea să fiu înțeles greșit. Masa ortodoxă, prin însăși esența acestei religii, este perfect tolerantă și admite cea mai deplină libertate. Dar conducătorii statului, cari aveau, pentru interesele lor politice, în mână organizarea Bisericii și conducerea ei, ar fi putut să manifeste intoleranța lor pe deasupra spiritului public.

Astăzi Ardealul își macină mândru, în izolarea lui, problemele, își tăinuiește cu gelozie secretele vieții și n-a adus încă pe platforma vieții române patimi cari fierb, nu a arătat nici toată strălucirea aurului, nici toată adâncimea și întunerecul munților săi.

Politica strânsese Ardealul sub un steag unic. Cultura Blajului unit îi dăduse culoarea; de acolo pornea și ideologia mlădioasă, dar tenace, care a caracterizat

pe mulți dintre conducătorii ardeleni, chiar neuniți. Păstrând cu grijă patrimoniul limbei, uniții au dat pontifului din Roma o parte din ceea ce datorau împăratului. Era un dar înțeles, către ceva mai apropiat poate decât împăratul; legătura spirituală s-a prefăcut repede în una lumească, iar reprezentanții rituali ai Romei printre români au simțit repede o solidaritate integrală cu Roma, care a rămas așa și după ce condițiile politice sau culturale s-au schimbat. Din inerție? Cui îi plac formulele va pune-o pe aceasta. Nouă nu ne spune nimic, căci ceea ce trăim încă e viață reală, e o continuă pregătire a viitorului, viitorul însuși.

Sub aripa plină de bogăție și foarte deschisă a Romei catolice, cei cari caută acolo primul cuvânt de ordine în viața lor spirituală *întreagă* găsesc inspirații care interesează adânc viața noastră de stat. Înainte era bine așa, acum e de văzut cu grijă dacă mai este bine. O coborâre liniștită în adâncurile conștiinței va lumina, desigur, spiritele drepte și înțeleghătoare asupra deosebirii care este între confesiune și stat. Dar, până la această coborâre, care încă nu s-a produs, toată vigoarea de gândire pe care cultura solidă a catolicismului și-a împlântat-o la noi împrăstie un fel de a gândi, care pune la dedesubturile vieții noastre politice o adâncă deosebire de gândire. Ardealul nu și-a spus încă cuvântul în marile probleme ale țării. Ele își așteaptă colaborarea și abia când el va veni, și trebuie să vie, vor începe a fi rezolvite. Și, pentru că noi credem în această necesitate, așteptăm cu grijă să vedem *cum* va veni Ardealul și ne trudim să-i urmărim și să-i înțelegem forma de viață spirituală și mentalitatea lui, neclară încă nouă, [celor] de aici.

Sunt multe ascunzișuri în viața de dincolo. Relațiunile cu catolicismul, mai ales în ceea ce are el extrareligios, sunt de acest gen tainic, și anumite legături, ca și anumite disensiuni ale celor mai aleși dintre conducătorii politici ai Ardealului, dau foarte mult de gândit, cu atât mai mult cu cât aceștia sunt mai cu grijă tăinuitori ai preocupărilor lor confesionale.

Acum se fierbe concordatul, impus nouă nu știm de cine și nu știm de ce; el este foarte dorit, pătimaș dorit, poate chiar în revoltătoarea lui formă actuală, de mulți dintre fruntașii Ardealului românesc; sunt, [așa]dar, cei de dincolo prinși de o problemă care-i interesează adânc și pe care n-au putut să o uite pe vremea, nu prea depărtată, când se trata atât de mult dorita fuziune. Nici un semn în acele tratative n-a amintit grijile acestea. Pentru că problemele confesionale sunt dincolo considerate ca în afara politicei? Desigur nu, pentru că nu e aceasta realitatea. Pentru că simțeau la noi lipsa de interes? Ar fi fost o bănuială sprijinită numai pe o observare superficială și pe aspectul gazetăresc al vieții noastre, și cu atât mai puțin justificată, cu cât partidul țăranilor români nu poate fi indiferent acestor probleme, când ele se pun.

Interesul țăranului nostru, e drept, este plin de discreție, e fără umbră de prozelitism și nu se ridică niciodată la violență, decât dacă ar fi de apărut un patrimoniu intim. De aceea, la suprafața acestui partid de mase stau adesea cavaleri și teoreticieni cu nobile intenții, dar depărtați de spiritul adânc al celor pe cari cred că-i reprezintă. Aparențele pot înșela și greu ne vine a crede că educația catolică a unora măcar dintre fruntașii ardeleni li se [va] fi lăsat înșelată de

aparențe. Noi credem mai lesne că problema a fost cu grijă tăinuită, pentru ziua când, în toată vigoarea, se [va] putea acționa pentru o strălucită rezolvare a ei.

În orice caz, scoaterea la lumină a acestei probleme, deși putea să creeze o piedică mai mare pentru fuziune decât acele înfățișate publicului, trebuia făcută.

Faptul că nu a fost făcută ne umple de îngândurare pentru viitorul acestei țări, în care se prepară atâtea surprize, cu atât de mare grijă păstrate.

Semnele acestea ne duc spre izvoare de influență străine, dar ne arată și cât e de mult întărită influența acestor izvoare la noi. Noi credem că nu trebuie să mai lăsăm în umbră problema confesională și că o limpezire a ei, cu prețul unor sacrificii, trebuie făcută cu vigoarea și cu calmul pe care marile probleme le cer.

Confesionalismul

Sunt abia câteva săptămâni de când, în pagina a treia¹ a acestei foi, se atrăgea atenția asupra primejdiilor grave pe cari le închide pentru viața noastră politică problema confesională². Articolul a trecut aproape neobservat. Doar o nedumerită ridicare din umeri din partea câtorva. Și atât. Se continuă a se acorda, în țara noastră, problemelor religioase aceeași neînțelegere care, dintr-o încăpățănare a comodității, crede că cea mai convenabilă atitudine e aceea a ignorării. Chiar publicații mai subțiri, pentru cari mânuirea ideilor e stăruitor dorită, ca un punct de onoare, repetă astăzi vechea prostie ciocoiască după care țaranul ar fi numai superstițios și ateu. Să se miște, în adevăr, la noi viața religioasă numai pe un plan așa de coborât? Și să rămână ea, în adevăr, circumscrisă în acest domeniu, din care manifestări directe sunt excluse?

Cel care publica în această foaie articolul amintit mai sus nu bănuia, probabil, că întâmplările îi vor da așa de curând dreptate. Iată, în adevăr, că, din Ardeal deocamdată, vin semnele războirii. Congresul ortodox de la Sibiu nu s-a spart fără urmări imediate.

În acest început de activitate politică, în care întâmplările senzaționale se îngrămădesc ca berbecii, gazetele sunt pline de știri și comentarii în jurul unei eventuale rupturi în Partidul Național, pe o temă confesională. Este absolut indiferent dacă problema religioasă stă efectiv la baza acestor neînțelegeri. Destul că asemenea probleme sunt puse în față.

Să amintim că viața noastră dinainte de război nu a cunoscut asemenea întâmplări. „Scandalurile religioase” pe cari le-a înregistrat istoria noastră politică se reduceau la chestiuni de persoane agreeate sau nu, din motive adesea străine religiei. Erau conflicte provocate de incorectitudini personale — reale sau de-a dreptul inventate. Fondul religiozității însuși, în dogmă sau în răsfrângerea suflătească a dogmei, rămânea departe de lupte. Ba, ceva mai mult, se părea că chiar nevoia de păstrare neatinsă a acestei religiozități era pricina — adevărată sau numai aparentă — a acestor conflicte.

Lipsa de amestec direct al motivelor religioase în viața publică a Vechiului Regat era urmarea firească mentalității ortodoxe. Orientarea extramundănă sau, în limbaj propriu, spirituală a acestei religii, caracterul personal al actului religios făceau inutilă, pe de o parte, organizarea în scopuri politice a Bisericii, pe de alta, introducerea unor elemente de viață strict interioară în legăturile profane dintre oameni.

Fără a încerca să analizăm problema în elementele ei exhaustive, trebuie să notăm că noua atmosferă religioasă de la noi se datorește, în linii mari, contactului direct cu mentalitatea apuseană. Acest contact s-a luat pe două căi: o dată, prin unirea cu Ardealul; a doua oară, prin pătrunderea unora dintre teologii noștri în viața apuseană. Să observăm totuși că, pe când Ardealul aduce forme vii de viață, cari – bune sau rele – trebuiesc contate în calculele noastre de viitor, pentru că sunt fapte, teologii europenizanți, lipsiți ei înșiși de o viață religioasă proprie, nu au adus din călătorii decât forme nedigerate de organizare, cari vor fi la locul lor acolo unde sunt crescute organic, dar cari nu au nici o legătură cu așezarea noastră sufletească. Cel puțin o legătură care să se vadă.

ARDEALUL. Se obișnuiește a se afirma că elementul ofensiv în neînțelegerile religioase de peste munți îl formează Biserica unită³. Aparențele sunt, în adevăr, toate pentru această teză. Nu doară că deosebiriile dogmatice între uniți și ortodocși ar fi așa de fundamentale. Dar structura unei religii nici nu este determinată numai de dogmă. Ci, mai degrabă, în dogmă intră, ca motiv constituant, ethosul rasei, în care apare o anumită formă de viață religioasă. Biserica de Apus poartă cu ea pretutindeni valorificarea lumească a creștinismului și, ca atare, imixtiunea principiilor de organizare religioasă în viața publică. E bine sau e rău? E bine, de pildă, ca grija pentru mântuirea oamenilor să fie lăsată tocmai Bisericii acelui Petru care dormea în noaptea tragică de pe Muntele Măslinilor? Ajută, în adevăr, spiritualizării omului îndreptarea interesului nostru către ușurarea legăturilor din viața lumească? Sunt – alături de atâtea altele – întrebări care interesează numai în al doilea rând problema de aci. Important e faptul brut al acestei orientări lumești.

Nu se poate spune că uniții stau departe de această concepție. Uniți sau de rit latin, catolicii pretutindeni una sunt. Este doar cunoscută autoritatea fără discuție și *fără limite* de care se bucură papa; să nu fie decât acest element, și încă el e destul de semnificativ. Dacă, în adevăr, uniții nu ar reprezenta pentru Biserica – nu pentru religia – catolică decât o formă hibridă, de ce nu se încearcă o convertire a lor totală? De ce interdicția pentru misionari de a face pe uniți să treacă cu totul la ritul latin? De ce perpetuarea voluntară a acestor forme mijlocii, dacă, în adevăr, Răsăritul e fundamental „schismatic”? Pentru că, probabil, uniții sunt suficient adaptați mentalității și structurii sufletești catolice.

Iată, dară, că se poate pune, în adevăr, în seama uniților – adică în seama tendințelor de prozelitism și de dominare a Bisericii catolice – introducerea elementelor religioase în viața publică.

Dar să fie oare ortodocșii din Ardeal scutiți cu totul de această vină? Să ne fie îngăduit a ne îndoi. Ortodoxia ardeleană e ea însăși departe de a-și fi păstrat neschimbate caracterele. Ceva din „moralismul” șcientist al dreptului și religiei naturale s-a strecurat și aci. Nu vreau să insist, *dar să spună Sinodul nostru dacă statutul lui Șaguna este în tradiția strictă a Ortodoxiei.*

Ardealul stă în fața noastră încă nepătruns. Și va trece vreme până când moștenirea lui să ne fie lămurită.

VECHIUL REGAT trăiește încă, în aparență, în marginea acestor frământări. În fapt însă, sămânța unei laicizări a vieții religioase — care e condiția suficientă a introducerii motivului religios în viața publică — a fost deja aruncată.

Pricina acestei noi orientări stă în primul rând în sărăcia spirituală a unora din teologii noștri. Nemaifiind în stare să puieze din adâncurile vieții ale conștiinței lor religioase, ei încearcă diversiunea rosturilor sociale ale Bisericii. Să amintesc, de pildă, că sunt astăzi teologi pentru care monismul lui Haeckel este ultimul cuvânt al religiozității? Cu toată neverosimilitatea lui, lucrul este riguros exact. De aci și până la „înfrățirea popoarelor prin biserică” — cine a acoperit cheltuielile ultimului congres de la Sinaia? — nu mai e decât un pas. Fenomenul merită în adevăr toată atenția noastră. Religia vrea să străbată și să coloreze viața societății noastre tocmai în formele ei cele mai sărace. Chestiunile de persoane sunt întotdeauna penibile. Dar urmăriți mișcarea de la Asociația Creștină a Tinerilor. Și după ce vă veți fi încredințat cât de puțină și cât de superficială religiozitate se închide în toată cazna de „lecturi biblice” și de „ajutorare socială”, cercetați un moment numai cine sunt conducătorii. Cu greu se va găsi unul care să nu fie *complet indiferent* sub raportul religios și care să nu creadă că rosturile Bisericii și ale religiei sunt de natură cooperativă cu cele ale poliției.

Știm că împotriva acestui punct de vedere se va face valabilă atitudinea civilizatoare, care identifică „Apusul” cu „săpunul”. Pentru cei care nu au început să se spele decât din momentul în care au avut prilejul — iarăși: plătit de cine?... — să treacă granița, argumentul poate să fie valabil. Să nu insistăm.

Să lăsăm dară nehotărât dacă așa e mai bine sau mai rău; să subliniem însă: și în acest fapt tendința constă, absolut nouă față de viața noastră dinainte de război, de a scoate religiozitatea din individ și de a o amesteca în legăturile noastre publice de toate zilele.

E lesne de înțeles că, cu aceste elemente nouă, conflictele având la bază neînțelegeri de natură religioasă își au... viitorul asigurat.

Că situația nu se pricepe în toată însemnătatea ei, se vede și din faptul că oameni cu răspundere în stat cred astăzi că pot înțelege neînțelegeri confesionale pentru foloase politice imediate, pe de o parte; iar pe de alta, că este cu cale a se înlesni legături cu Apusul prin sacrificarea ființei noastre bisericești, care cel puțin atâta bun a avut, că nu ne-a învrăjbit.

Dar e aci un motiv mai mult ca lucrurile să fie spuse deschis.

Ortodoxia văzută de un catolic

Léo Thévenin a stat o vreme printre noi. Plecat înapoi în Franța, a scris o carte: *La robe sans couture* (Ed. „La vraie France”), în care încearcă să ne zugrăvească așa cum ne-a înțeles. „Haina fără cusătură” e cămașa Mântuitorului. Se înțelege ușor, deci, încotro merg preocupările d-lui Thévenin.

Problema e din cele mai delicate: un fel de comparație, am zice, între Ortodoxie și catolicism. Către acesta din urmă i se îndreaptă, evident, simpatiile. Dar rareori am cetit o mai subtilă, mai respectuoasă și mai simpatcă analiză a Ortodoxiei noastre *vii* decât în această carte. D-l Thévenin oferă spectacolul rar al unui catolic cu înțelegere pentru elementul istoric al oricărei religii, renunțând implicit la universalismul dogmatic și, deci, aprioric al creștinismului latin. Excelența catolicismului, autorul nu o vede în perenitatea și în apodicticitatea dogmei, ci în principiul autorității, care organizează în Biserica de Apus comunitatea credincioșilor. Cu aceasta, d-l Thévenin descoperă armătura catolicismului, lăsând loc elementului psihologic și contingentului, e drept. Dar cât câștigă această religie în umanitate!

Pentru această întreagă discuție și teorie, cadrul îl formează romanul de dragoste al unui francez cu o româncă, remarcabil prin construcție și prin puritate. Dacă maniera de analiză sufletească nu ar aduce prea tare aminte pe Durtal din *La cathédrale* a lui Huysmans – și dacă autorul nu ar fi, uneori, față de noi, românii, excesiv de binevoitor –, mai că nu am avea... nimic rău de spus de această carte, rară în sănătatea ei spirituală. Ba da! Am propune, de pildă, reducerea a cel puțin 20 de pagini, de la fila 219 înainte, unde o pledoarie artificială pentru ritul unit distonează cu tot conținutul romanului, sincer, viu, lipsit de prejudecăți și de intenții piezișe.

Despre păcatul disprețului

„Unirea” de la Blaj nu se poate împăca cu gândul că există și o Biserică Ortodoxă. A avut, totuși, două veacuri timp ca să se convingă. De ce nu vrea să o facă cel puțin de acum înainte?

Iată, ultimul număr al acestei foi săptămânale e iarăși plin de înțepături¹. Ni se vorbește de fondurile Ortodoxiei „stockholmiene” al Ministerului Cultelor, de faimosul – de ce faimos? – Sinod ecumenic (ecumenic cu ghilimete), despre programul destul de provincial al acestui Sinod, sau, în altă parte, iarăși, despre dominanța Ortodoxiei. Într-un stil al cărui respect de însăși persoana scriitorului nu l-am dori nici dușmanilor noștri, cu întorsături de frază ca: „Ci-că activitatea lui...” și altele.

Vai, părinte redactor, dacă te-ai fi gândit vreodată cât de greu e să înțelegi faptele lui Dumnezeu și cât de ușor e să insulti, ai pregeta, de bună seamă, cu

ocările și cu disprețul acesta superior, care — așa mi se pare mie — este și el un păcat.

Obiceiul e mai vechi la „Unirea” din Blaj; el rămâne pentru mine, totuși, neexplicabil. Personal, mă cinstesc cu prietenia unui însemnat număr de catolici, personalități eminente în domeniul gândirii și al practicei romane; din toate părțile: de la Tamisa la Tibru, de la Rin peste Escaut, la Sena. Dar mă fericesc că, printre aceștia, oameni dezagreabili nu am întâlnit.

Desigur, romanii, chiar și cei mai sensibili dintre ei, lasă uneori să se strecoare sentimentul unei superiorități. E și explicabil. Pentru lumea aceasta apuseană, accentuarea, până dincolo de limitele convenabilului, a principiului autorității bisericești are și o parte bună: dă individului izolat un fel de siguranță de corp; care lipsește la noi, unde viața interioară e mai bogată, unde omul e mai singur — unde problematica e mai complicată și mai tulburătoare. Vasăzică, e dreptul lor să se creadă superiori, pentru că sunt mai liniștiți (după cum e dreptul nostru să-i judecăm — sub alte raporturi — cum o facem).

Dar am întâlnit și oameni cari vorbeau cu adâncă emoție de cu deosebire calda religiozitate răsăriteană, pe care unii din ei o cunoscuseră chiar în necăjtele și săracele mănăstiri valahe. Rămâne pentru mine neuitată după-amiaza anului trecut, în care, la Meudon, lângă Paris, unul din cei mai dreپți închinători ai Romei papale făcu elogiu Bisericii noastre².

Și totuși, „Unirea” ne desprețuiește. Adânc; și de sus. Pentru că suntem răi sau nevoiași? Nu. Pentru că suntem ortodocși.

E cel puțin deplasat. Nu e nici măcar scuza talentului, căci acidul scrisului de acolo e doar acreală, iar veninul — doar un fel de borș răsuflat.

„Unirea” vrea să ne vadă fericiți — adică sub scutul Romei. Intențiile or fi bune; dar, de! părinte redactor, bine cu de-a sila nu se prea poate face. Cucernicia ta știi că nici Păcală, care tot valah era, n-a vrut să fie primar (și eu mă gândesc că parcă ar avea dreptate!). Deci, lasă-ne în plata Domnului.

Cât despre felul scrisului, el ar trebui schimbat; în chiar interesul bisericii pe care o reprezinti și pe care noi o respectăm.

Biserica unică*

Confratele nostru de la „Biruința” din Cluj, d-l I. Paleologu, cercetează problema Bisericii greco-catolice, pentru a găsi soluția unificării vieții noastre religioase¹. Cercetarea este făcută cu îndemânatică întrebuintare a textelor și duce la încheierea că, de îndată ce „unirea” de la 1698 a fost un fapt politic, și nu unul religios, cea mai simplă soluție a problemei noastre bisericești ar fi anularea, într-un fel oarecare, a acestui act politic.

* Cu prilejul studiului d-lui I. Paleologu, *Biserica unică română. Contribuții spre înfăptuirea ei*. 1926, Cluj. Tip. Bornemisa, 24 p., 20 lei.

Mărturisesc că, față de un studiu așa de pozitiv și de precis al datelor chestiunii, soluția îmi apare ca prea simplă. Evident, anularea actului din 1698 ar duce – *teoretic*, cel puțin – la restabilirea unității noastre religioase. Dar această anulare este ea astăzi în domeniul posibilităților imediate? Iată un fapt de care avem tot dreptul să ne îndoim.

Mai întâi, există astăzi între noi și uniți o tensiune care nu e de natură a încuraja apropierea. Ne dușmănim și disprețuim reciproc, și anume, din toată inima. Însuși d-l Paleologu, care dorește sincer împăcarea, tratează chestia „de autoritate”. D-sa stabilește atitudinea dușmănoasă și nici pe departe creștină pe care unii din episcopii uniți au avut-o față de românii rămași dreptcredincioși. Eu nu vreau să contest afirmațiile d-lui Paleologu, căci doar textele sunt aci, în dureroasa lor elocvență. Dar întreb: la ce slujește amintirea acestor păcate, cari nu pot decât să indispună și să despartă într-o pledoarie pentru reînfrățirea Bisericilor? Desigur, nu putem cere tuturor să profeseze de fapt sentimentul de iubire și de împăciuire – asta e și o chestie de temperament; dar o anumită „diplomație” și mai ales obiectivitate se poate cere tuturor celor care văd necesitatea refacerii noastre religioase. Iată o exemplificare tipică a situației: acum, în urmă, am crezut că trebuie să scriem, în această foaie, câteva cuvinte în apărarea școalelor de la Blaj²; abia apărută foaia, iată pe un prieten din Ardeal, care îmi trimite o scrisoare de „sfaturi”: rău fac că iau apărarea celor din Blaj și Gherla; că eu nu cunosc situația etc. Și îmi citează câteva întâmplări. Îngrozitoare. Din ele, corespondentul meu îmi trage sfatul de încheiere: să nu mai scriu pentru apărarea blăjenilor, care sunt niște răi.

Întâi, iubite prietene, eu nu am luat „apărarea” blăjenilor, ci am chemat lumea noastră la realitate, făcând-o atentă asupra unor elementare *datorii* ale ei. E o mică nuanță, care e bine să nu scape.

Pe urmă, oricine are dreptate... când vorbește singur. Faptele relatate de d-ta sunt, în adevăr, îngrozitoare. Dar, dacă ai fi stat de vorbă cu un unit, ai fi putut constata că și ei îți pun în față întâmplări tot așa de grave, a căror vină apasă asupra noastră, a ortodocșilor. Atunci? Atunci nici unii nu suntem mai buni decât ceilalți. Ne urmărim și ne îndușmănim adesea până la ură; și încă nu am auzit ridicându-se glasul care să cheme la pace.

D-l Paleologu dorește, ca și noi, Biserica unică românească. Dar unificarea aceasta, gestul spontan de abdicare a uniților e sigur că nu se poate produce în atmosfera actuală, înveninată de toate dușmăniile locale, pentru a căror înlăturare nu am găsit nici noi, nici ceilalți, lărgimea de spirit și inteligența necesare.

Dar să presupunem un moment că o prietenie frățească ar domni între uniți și ortodocși. Ar fi ea, în adevăr, suficientă, pentru ca anularea actului din 1698 să devină fapt? Eu zic, mai mult: să presupunem, prin imposibil, că toată ierarhia bisericească unită din Ardeal ar recunoaște originile pur politice ale unirii cu Roma și ar hotărî sărbătorește reîntoarcerea la vechea matcă a vieții noastre religioase. Ar fi, prin aceasta, realizată în adevăr unificarea?

Eu mă îndoiesc. Și iată de ce: confesionalismul este o problemă ale cărei explicații stau în istorie. Suntem ortodocși sau catolici nu în măsura în care suntem mai inteligenți sau mai puțin inteligenți, mai buni sau mai răi, mai creștini sau mai păgâni, ci în măsura în care suntem răsăriteni și apuseni, reprezentanți ai unor structuri spirituale deosebite și ai unor tradiții culturale deosebite. Chiar dacă catolicii de la Roma ar renunța la „schisma” lor, sau chiar dacă noi am accepta punctul de vedere catolic, o religiozitate răsăriteană și una apuseană, bine deosebite, nu ar înceta să existe. O astfel de unificare ar fi posibilă în teorie; în fapt, ea este inoperantă.

Evident, nu chiar așa stau lucrurile cu „uniții”, căci, oricum, ei sunt români și răsăriteni și, deci, mai aproape de urzeala noastră sufletească. Desigur. Dar deosebiri există nu numai între uniți și noi. Ci chiar între ortodocșii ardeleni și noi. Ultima lege bisericească votată de parlamentul trecut nu se potrivește vieții religioase a Basarabiei și a Vechiului Regat. De ce? Ea e făcută de ardeleni – sau sub inspirație ardelenescă – și închide, ca atare, anumite elemente și puncte de vedere protestantizante. Afirmatia aceasta se poate dovedi oricând.

Iată, deci, că problema unificării vieții noastre religioase e mai complicată decât s-ar crede. Sub deosebirile confesionale – și adesea chiar acolo unde nu sunt asemenea deosebiri –, stau realmente deosebiri de structură spirituală, de înțelegere și valorificare a vieții.

Unificarea religioasă nu e o problemă cu care să începem; ci una cu care vom sfârși. A forța nota e și inutil, și primejdios.

Când viața noastră națională își va reconstrui ritmul ei unitar, care fatalmente va fi de esență răsăriteană, toate manifestațiunile sufletului național se vor dori după unificare. Atunci se va pune și problema Bisericii unite. Și se va rezolvi singură, în chip natural; fără siluirea nimănui și fără jignirea nici unei coarde din noi.

E singura soluție adevărată și fecundă a problemei. Celelalte se pot încerca. Ele sunt însă artificiale și mi-e teamă că mai mult vor strica.

Pentru pacea confesională

„Cazul de la Hamba”, unde frații noștri ortodocși vor să deposedeze de casa preotului – și mâne, probabil, și de biserică – pe uniți agită presa bisericească de peste munți¹.

Întâmplările de acest fel sunt cu atât mai dureroase cu cât condamnarea lor nu poate încă aduna sufragiile tuturor oamenilor de răspundere. Căci, la orice încercare de aducere la realitate, ortodocșii obiectează că, la urma urmelor, ei nu fac astăzi, cu ajutorul jandarmului român, decât tocmai ceea ce au făcut uniții timp de 200 de ani, cu ajutorul jandarmului kesaro-crăiesc.

O asemenea întâmpinare poate să fie valabilă în cazul unei dușmănii între cele două Biserici românești. Există această dușmănie? Din nefericire, ea nu e

decât prea evidentă. Vina i-o poartă ambele părți: și jactanța disprețuitoare și jignitoare a unor fețe bisericești unite, și ambițiile brutale și nesățioase din partea celor alor noștri. Nu trebuie să se supere nimeni: eu am fapte precise, în sarcina unora, ca și a celorlalți, iar publicarea lor nu va face cinste nimănui.

Dar nu scriu ca să învrăjbesc. Ci ca să chem luarea-aminte a tuturor oamenilor de răspundere asupra unor rușinoase lupte, cari pătează viața noastră religioasă.

Uniții vor să ne ferească și pe noi, punându-ne în umbra scaunului Sfântului Petru. O vreme au vrut să ne ferească cu de-a sila; acum, vor să ne stricească cu disprețul. Să recunoaștem însă că astăzi vina cea mai mare nu e de partea lor: ei sunt – în cele mai multe locuri – reduși la defensivă.

Noi, ortodocșii, vrem să-i scăpăm de... apostazie. (Așa mă lămură cineva!) Și, pe urmă, îi mai bănuim că nu sunt destul de români. Să-i facem, deci, români; iar dacă nu se poate altfel, chiar și cu parul.

Iată substratul luptei. Se agită, evident, și țărani, credincioșii celor două Biserici. Dar de ce să nu fim sinceri? Religioase nu sunt motivele acestei fierberii decât sus, la conducători. Marea majoritate a credincioșilor sunt tulburați mai ales cu mijloace politice – în orice caz, extra-bisericești. Pentru orice om de răspundere, situația este intolerabilă.

Procesul unificării noastre religioase își va găsi, desigur, drumul cel adevărat. Dar nu după vrerea Sibiului sau a Blajului; ci după vrerea lui Dumnezeu – adică în chip natural. Violențele, de o parte sau de alta, nu numai că nu ajută, dar strică acestei unificări. Ca să vorbesc pentru noi, graba ortodocșilor mă jignește: am impresia că ea pleacă dintr-un fel de teamă și nesiguranță interioară, neîncredere în puterile de viață și de expansiune ale credinței răsăritene.

Războirea aceasta trebuie să înceteze.

Biserica creștină românească – Ortodoxă și unită – are alte lupte de purtat; mai grele și mai urgente: lupta împotriva destrămării lăuntrice, lupta contra protestantismului și a sectelor. Lupte cari trebuiesc purtate în tovărășie frățească.

Pacea religioasă va începe să fie realizată când se va găsi pentru ambele Biserici-surori un teren comun de acțiune și de înțelegere. Nu ar putea fi stărpirea protestantismului – de sus și de jos – acest punct de raliere a puterilor?

Ce zice Blajul și ce zice Sibiul?

Pro... juventute mea¹

... Ah, dacă, cel puțin, d-l D. Gavrilă, care mă cenzurează în „Politica”², ar fi vrut să fie ironic! Dar nu, îl recunosc din scris, d-sa face parte din oamenii de bună-credință, cari refuză să mânuiască ironia. În perfectă convingere scrie d-sa, deci: „d-l Nae Ionescu, un tânăr...” ș. c. l. E bine și așa. Dar, vezi, tinerețea mea pare a fi de vină că, în problema, cu deosebire gravă, a frământărilor religioase din Ardeal, eu am dat „un sfat” care ar fi „și straniu, și inoportun”.

Buna-credință m-a impresionat întotdeauna. Față de ea nu pot reacționa decât în dorința unei lămuriri cât mai complete. Să luăm, deci, lucrurile de la capăt.

Eu am constatat că agitațiile cari se întrețin pe teme religioase, dar din motive extra-religioase în viața publică ardeleană nu pot duce decât la o coborâre a spiritualității creștine, unite sau ortodoxe; și am adăugat că, față de dușmănia factice creată între cele două Biserici surori, trec în umbră primejdii care amenință de fapt viața noastră religioasă. Numeam această primejdie pe numele ei adevărat: protestantismul, și o indicam atenției oamenilor de răspundere.

Nu am dat nici un „sfat”. Nu pentru că nu mi-ar permite „vârsta”, ci pentru că socotesc steapă orice acțiune de sfătuire pur și simplu. Indicam drumuri de acțiune, LA CARE SUNT EU GATA SĂ PARTICIP pozitiv, dacă e nevoie și de puterile mele, atâtea câte sunt. E bine să spunem odată răspicat că, în genere, aceasta e atitudinea noastră, a tuturor, aci, la „Cuvântul”: nu sfătuitori sau monitori ai vieții publice, ci căutători de drumuri pe cari, la vremea lor, cei dintâi am fi gata să pășim.

Iată ce e cu „sfatul” meu; despre care d-l Gavrilă crede că ar fi „straniu și inoportun”.

Să ne lămurim și asupra acestui punct. Eu am îndreptat atenția asupra protestantismului. D-l Gavrilă spune: „Protestantismul nu este o primejdie, fiindcă numărul protestanților români se poate calcula pe degete, iar protestantismul nu face la noi operă de prozelitism”.

E o neînțelegere. Pentru mine — și cred că nu e o accepție personală —, protestantismul este un nume generic pentru toate încercările de a reduce creștinismul la o *morală*, prin negarea personalității divine a lui Hristos. Protestantismul nu e, deci, numai lutheranism, pur și simplu, ci toate sectele, cari minează mai ales religiozitatea Ardealului, intră în acest cadru. Așa înțelese lucrurile, perspectiva se schimbă. „Sfatul” meu încetează de a mai fi „straniu și inoportun”; și poate chiar „tinerețea” mea devine relativă.

Nu?

Ce e cu pacea confesională?

După „cazul de la Hamba”, „Unirea”, foaia greco-catolicilor de la Blaj, poate raporta despre „o nouă ispravă” a ortodocșilor noștri ardeleni, și anume „spargerea bisericii din Gălăuș”¹.

Dacă lucrurile continuă în același tempo, activitatea ortodocșilor ardeleni va transforma „Unirea” într-un buletin de spargeri.

Cunoaștem deocamdată, pentru ambele cazuri amintite, versiunea uniților. Am vrea să auzim și „partea cealaltă”, care să ne lămurească și temeiurile legale ale procedurii.

În chestia bisericii din Gălăuș, reportagiul amestecă și persoana Înalt Prea Sfințitului Patriarh. Un comunicat asupra acestei întâmplări nu ar fi deloc o exagerare.

Refuzăm să credem că părintele patriarh, care e, desigur, șeful Bisericii noastre Ortodoxe, dar e, mai înainte de orice, creștin, a putut contribui la învrăjbirea dintre uniți și ortodocși. Afirmările „Unirii” sunt temerare și ele ar trebui întovărășite imediat de dovezi.

Regretăm însă că, din partea Bisericii noastre, explicațiile întârzie. Trebuie să credem că apasă asupra noastră conștiința sfiită a unei vinovății?

Cei cari, din nici un interes altul decât cel creștinesc, apără Biserica Ortodoxă și lucrează pentru ea au dreptul la lămuriri. Situațiile clare sunt cele mai rodnice: dacă nu avem nici o vină, „Unirea” să fie chemată la răspundere; iar dacă suntem vinovați – să tragem consecințele.

... Afară numai dacă e cineva care să creadă prielnic momentul de față pentru dezlănțuirea luptelor confesionale.

Căci într-acolo mergem.

Dar și în acest caz, e bine să fim lămurii...

Atragem atenția însă că uniții nu sunt o simplă sectă internaționalizantă.

Colaborare confesională

Nu vin numai vești rele din Ardealul religios. Iată, cu prilejul ultimelor serbări culturale din nordul țării, s-a întâmplat un fapt pe care nu e om cu tragere de inimă pentru Biserică să nu-l aprecieze. La Gorăslău, preoții uniți și cei ortodocși au slujit alături, aceluiași Dumnezeu căruia ne închinăm cu toții, pentru același neam românesc, care umplea câmpia. Să însemnăm cu o piatră albă ziua aceasta. Și să subliniem că o faptă de mare laudă inițiativa canonicului de la Gherla, care, în aceeași vreme, la serbările ținute la Bocșa în amintirea lui Bănuț, a chemat la o slujbă comună pe frații lui, preoții creștini răsăriteni.

Este adevărat că, prin aceste părți, tradiția conlucrării și spiritul de împăciuire sunt mai vechi. În biserica din Ciumărna, uniți și ortodocși slujesc alternativ câte o duminică. Iar o însemnare din 1837, găsită pe un *Triod* de către preotul aceluși sat, arată că această așezare a slujbelor alternative exista deja pe acea vreme.

Dar întâmplările acestea au anumite învățăminte. Nu am auzit ca, prin părțile țării pe cari le amintim, nația noastră să fie amenințată; și nici credința noastră creștină mai primejduită ca aiurea. Bănuim chiar că tocmai dimpotrivă, buna înțelegere și pacea frățească întăresc în aceste ținuturi puterile noastre spirituale.

Ne pare numai rău că la Bocșa inițiativa înfrățirii nu a plecat de la noi, ci de la uniți. Așa este oare normal? Îmi închipuiam că mâna întinsă trebuia să fie a noastră. Noi suntem și cei mai mulți, și – într-un fel – cei mai puternici în țară.

Generozitatea și încrederea noastră sunt singure în stare să arunce punțile iubirii rodnice peste certurile confesionale mărunte.

Sunt în lagărul cel[ă]lt oameni pizmași, temători, răutăcioși, slobozi la gură și păgubitori Bisericii lui Dumnezeu? Nu mă îndoiesc. Ca și la noi, de altfel. Dar răutatea și miopia aceasta politică nu se pot înfrânge decât prin îngăduință și iubire. Să recunoaștem însă că nu ei, ci noi în primul rând suntem în măsură și trebuie să facem uz de o mai mare lărgime de vederi – și de inimă. Generozitatea lor ar însemna pentru ei înfrângere; generozitatea noastră e siguranță.

Sunt nuanțe, desigur; dar viața spirituală nu poate cu nici un preț trece peste nuanțe. Știm că, demult, papa a hotărât ca ortodocșilor să nu li se mai spună „schismatici”. Hotărârea nu e încă deplin realizată. E de datoria noastră să o ajutăm.

O pretenție costisitoare

Iarăși am căzut – personal, de data aceasta – între roate. La „Unirea” din Blaj; și anume, am încăput pe mâinile părintelui-director Rusu¹, care se știe ce om plăcut e când „discută” și ce grijuliu este de toate bunele procedee cari, singure, fac posibilă o discuție și, deci, o conlucrare rodnică.

Părintele Rusu nu e de părerea mea în chestiunea înființării unei noi episcopii unite – *et pour cause!*² – și mă roagă, cu toată supusa ironie de care e capabil, să retrag rezoluția pe care aș fi pus-o pe cererea Bisericii unite. Ca să liniștesc pe onorabilul meu preopinent și ca să-l hotărâsc să-și schimbe procedeele, cari nu pot duce la nici un rezultat, îi voi spune ceea ce desigur nu știe, că și eu am practicat ani de-a rândul *Exercițiile spirituale* ale lui Ignațiu de Loyola. Dorește cucernicia sa să ne luăm la întrecere? Mărturisesc că, pe mine, personal, mă poate interesa, la urma urmelor, și un asemenea joc dialectic – și făgăduiesc să nu rămân cu nimic dator. Dar de asta e vorba acum?

Mie mi se pare că nimic nu se poate crea în adevăr statornic dacă nu sunt la bază buna-credință și sinceritatea. Interesul nostru nu poate prima asupra bunei dreptăți, oricât de stringent ar fi acest interes. Nu voi contesta că Biserica unită ar fi în adevăr câștigată prin înființarea unei noi episcopii. Și, mărturisesc, eu nu văd în nici un fel primejdia în întinderea și întărirea Bisericii unite. Biserica Blajului e, din punct de vedere strict religios, nu primejdioasă, ci inutilă. Am spus-o și altă dată, când am arătat că ideologia catolicizantă nu se poate grefa pe structura noastră spirituală. Nu am pretenția ca părintele Rusu să fie de părerea mea; eu știu ce însemnează o psihologie contrafăcută, în care *der Wunsch ist Vater des Gedanken*³. Înțeleg, deci, că directorul „Unirii” dorește cu căldură o nouă episcopie.

Dar nu e vorba de dorințele noastre, ci de posibilitățile țării. Și, precum se știe, bugetul bisericilor de tot felul se acoperă din banii statului. Noi avem pre-

tenția să credem că nu afirmăm chiar enormități atunci când susținem că trebuie să existe între pretențiile diferitelor biserici o proporționalitate. Și că, atunci când Bisericii Ortodoxe – dominantă, dragă Doamne! – i se acordă financiarmente un episcop la aproape 700 de mii de suflete, e cel puțin nedelicat să pretindă alte culte mult mai mult.

Vor să aibă uniții mai mulți episcopi? Cred că nimeni nu se opune la asta. Dar, pe de altă parte, nu poate nimeni cere ca ei să fie plătiți de stat. Vedeți, părinte Rusu, e – până la urmă – și o chestie de finanțe. De ce credeți că noi toți, contribuabilii români, suntem mai datori față de Blaj decât de Ortodoxie?

Prin urmare, nu-mi veți lua în nume de rău, dar... nu pot retrage rezoluția. Fără supărare, nu?

Uniatismul – o decadență spirituală

P[ărintele] Ciril Korolevsky este preot catolic „de rit bizantin”. A trăit multă vreme în sud-estul european și, dacă îmi aduc bine aminte, nu sunt nici cinci ani întregi de când a părăsit țara noastră pentru a merge la Roma, atașat Bibliotecii Vaticanului. Este un om de o observație sigură și severă, și de o largă știință. Are obiceiul judecății personale și marele dar de a nu se lăsa intimidat de prejudecăți.

A făcut de curând să apară în Belgia o broșură intitulată *L'Uniatisme*¹, în care discută, cu o impresionantă libertate de spirit, cu metodă și cu bogată informație, problema „uniților” nu numai în țara noastră, ci în tot Răsăritul Europei, unde metode false de prozelitism catolic au dus la apariția acestei ciudate forme de viață religioasă.

Părerea părintelui Korolevsky este categorică: inspirația care a condus la „uniatism” a fost nefericită, formula aceasta nefiind decât o apariție hibridă, care nu poate promova adevărata religiozitate.

Ne permitem să amintim că exact același punct de vedere l-am exprimat noi aci, acum câțiva vreme. (Întrebuințăm chiar aceeași expresie: hibrid.) Atunci, frații noștri uniți de la Blaj mi-au făcut cinstea unui răspuns care semăna mai mult cu o insultă personală. Nu am ridicat mânușa. Nu m-am supărat, după cum nu mă bucur atunci când aceiași frați blăjeni mă laudă. De îndată ce eu nu fac decât să păzesc linia precisă de conducere a gazetei, care e și a lui Nichifor Crainic și a mea, toate comentariile cari se fac pe de lături sunt inoperante asupra noastră.

Iată însă că cineva din lagărul lor ridică aceeași problemă, sub aceeași apreciere. Nu avem pretenția ca Blajul să se declare înfrânt. Nici nu e cazul și poate nici nu ar fi bine. Din foarte multe motive. Dar poate că această broșură, pomită desigur din cele mai bune intențiuni, ca și cercetarea noastră (cu toate că din alt punct de vedere) vor fi pentru gânditorii religioși istorici și politici ai Blajului prilej pentru o revizuire de conștiință curajoasă și sinceră.

Trăim cu toții o epocă de înnoire spirituală, în care problema religioasă e pe planul întâi al preocupărilor. Este păcat ca revizuirea critică pe care o întreprinde partea ortodoxă a rumânismului și care dă multe nădejdi — chiar dacă timide — de rodnicie să nu fie folosită, după cuviință, de frații noștri uniți. Uniatismul este decadentă spirituală. (Nu o spunem numai noi.) Și nu numai în fapt. Ci *principal*.

Nu s-ar putea ieși din acest grav impas? Părintele Korolevsky oferă o soluție. Noi am avea alta. Poate că o întâlnire între oameni cari au și respectul gândului altora, și dragoste de cuvântul lui Hristos, și — *last, not least*² — buna-cuviință care, într-un fel, e începutul iubirii, ar grăbi sfârșitul crizei. Se va găsi cineva *dincolo* care să ne audă și să ne înțeleagă? Sau vom continua a ne dușmăni unii pe alții și a ne lăsa reciproc în bătaia sectelor și a protestantismului?

Un „răspuns”

Duminica mea de la 6 VI [19]27, în care analizez situația uniaticismului față de cele mai recente păreri ale catolicilor înșiși, formulate de părintele Korolevsky, de la Roma, îmi procură prilejul unui răspuns din partea „Unirii” blăjene¹.

Mărturisesc că răspunsul acesta mă bucură: pentru că, în tonul lui potolit și cordial, se recunoaște dorința sinceră a fraților noștri uniți de a trece la o revizuire cel puțin de conștiință, pe care noi o socotim necesară, mai ales în actualele împrejurări, pentru propășirea religiozității românești.

Dar mă și neliniștește; pentru că nu l-am înțeles. Și, cu toate acestea, am mers și eu la școala Sfântului Toma, cel puțin atâta cât trebuia, ca să găsesc drumul punctului de vedere catolic; iar dacă ar fi să fie vorba de cine știe ce întortocheată demonstrație specioasă, încă nu m-aș da bătut; am frecventat și eu doară cazuistica, și încă în exemplarele ei cele mai subtile.

Iată nedumerirea mea: „Unirea” nu contestă că p[ărintele] Korolevsky socotește uniaticismul, în genere, ca un produs hibrid; și nici nu pretinde că nu ar avea dreptate. Nu lasă nici o îndoială că biserica blăjană nu ar fi unită. Dar încheie cu afirmația că nu e hibridă. În bună logică, ar fi altfel; și anume:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniți; deci:
Blăjenii sunt hibrizi.

Nu? — Nu. Asta o fi valabil pentru noi. Pentru frații și confrății noștri de la „Unirea”, silogismul ia forma insolită:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniți; deci:
Blăjenii *nu* sunt hibrizi.

Credem că în toată această argumentare există o neprecizie. Și anume, autorul răspunsului nu recunoaște uniaticismului un caracter propriu, bine definit, congenital vițios; ci își închipuie că uniaticismul e hibrid numai pentru că exagerează în tendința latinizantă. Noi, ardelenii, spune preopinentul meu, nu latinizăm, deci, nu suntem hibrizi.

Ei, nu. Uniaticismul nu e hibrid pentru că latinizează, ci dimpotrivă, latinizează pentru că e hibrid. Asta reiese clar și precis din broșura părintelui Korolevsky: și asta putem să o mai dovedim și noi, dacă e nevoie, pe bază de alte considerațiuni. Să insistăm?

Religiozitate și disciplină

Pentru acel redactor al ziarului „Telegraful român” care mă cinstește cu deosebită d-sale atențiune¹, aș avea o rugămintă: să binevoiască, anume, a dispune să mi se trimită și mie o foaie ori de câte ori sunt ocărat. Căci, fără îndoială, „Telegraful român” scrie pentru cetitorii săi, în primul rând, dar nu e mai puțin adevărat că, dacă și eu aș ști întotdeauna ce grozavă vină au mai descoperit împotriva Ortodoxiei mele frații mei teologi de la Sibiu, poate că aș interveni; și am schimba ocară în discuție.

• Știu că cererea mea nu e un drept. Dar dacă „Telegraful român” nu se găsește pe la noi! Iată, acum, îmi scrie un cetitor din provincie: că iar au descoperit teologii de la Sibiu că aci, la „Cuvântul”, am fi... catolici. Și, de!, dar poate am avea de răspuns ceva! Dar nu o putem face, pentru că nu cunoaștem textul acuzației.

O lămurire generală e însă, totuși, posibilă. Și ea nici nu trebuie să întârzie, ca să nu se înăsprească raporturile dintre publicațiile creștine, și așa destul de puțin animate de solidaritate. Impresia fraților noștri ortodocși de la Sibiu e falsă. Dar este, în oarecare măsură, explicabilă. În Ardeal, unde lupta confesională e – din nefericire – o realitate în ceea ce privește pe ortodocși și uniți, atmosfera se tulbură pe zi ce trece. Cuvinte grele și de-o parte, și de alta. „Telegraful român” și „Unirea” sunt deopotrivă mânați de un limbaj pasionat, care nu arareori depășește limitele civilității. Noi o regretăm: recunoaștem însă că nu se poate altfel: arderea luptei întunecă mintea și pierde măsura.

Noi însă stăm deoparte. Nu ne e străină această luptă, dar suntem oarecum în afara ei. Și, în această calitate a noastră, ne putem îngădui să urmărim și indicațiile dreptății, și pe cele ale interesului general. Asta e suficient ca să ne mulțumim și pe uniți, și pe ortodocși. Pentru cei dintâi suntem ignoranți, pentru cei din urmă... catolici.

Nu avem nici un motiv să ne supărăm în ceea ce ne privește pe noi. Suntem, în schimb, mahniti pentru ceea ce privește pe ceilalți! Ortodocși sau uniți, toți suntem creștini, fii ai Bisericii. Dar ce înseamnă în realitate Biserica, dacă ea nu izbutește măcar să ne impună elementara disciplină a stăpânirii de noi înși-

ne? Întrebare însemnată între toate. Căci tocmai aci stă prilejul de mare îndoială pe care oamenii de cugetare îl tem: liberul examen și spiritul critic nu numai că au dezorganizat viața lăuntrică religioasă a omenirii, dar au destrămat așezarea de disciplină a Bisericii. De aceea, chiar dacă asistăm astăzi la o renaștere a religiozității, nu putem descoperi tot așa de ușor o ridicare a Bisericii.

Ortodocși sau uniți, toți suntem datori, prin atitudinea noastră, să dovedim că religiozitate și disciplină sunt aspecte corelate ale realității interioare. Altfel, vom contribui la întărirea impresiei că viața religioasă se poate desfășura și în afară de Biserică. Iar asta înseamnă începutul sfârșitului.

Sunt fapte pe cari creștinii din Ardeal au tot interesul să le mediteze.

Învălmășeala

Nu se poate spune că grozăvia de la Târgu-Mureșului nu a fost din timp prevăzută. Nu a fost prevăzută în concret, e adevărat, dar din atâtea părți s-a atras atenția asupra primejdiei pe care o prezintă exasperarea pasiunilor religioase. Nu s-a crezut. După cum, de obicei, nu se cred prevestirile rele. Dar iată că întâmplările de la Târgu-Mureșului sună ca o alarmă în ceasul din urmă.

Credincioșii — uniți — au vrut să facă un convoi demonstrativ, în legătură cu legea cultelor minoritare. O manifestare pacinică, o procesiune cu flamurile Bisericii și cu crucea. Vă închipuiți dacă oamenii aceștia erau porniți pe dezordine. Autoritățile însă nu au îngăduit manifestația.

Nu aveau nici un drept să o facă. La Târgu-Mureș nu e stare de asediu. Întrunirile și manifestațiile sunt libere. De ce au intervenit prohibitiv? Lumea se adunase în convoi, când au venit autoritățile și au așezat cordoane armate pentru a împiedica mișcările credincioșilor — așa de inofensive, totuși. Atunci s-a produs învălmășeala.

Între realitatea națională și internaționalismul catolic

Scandalul care se face în jurul participării P. S. mitropolit Vasile al Blajului la sfințirea steagurilor tineretului „chemărist” din Ardeal este sau exagerat, sau pornește dintr-o neînțelegere a situațiilor.

Să începem prin a observa că, de când există Biserica românească, Ortodoxă sau unită, a fost în Ardeal strâns legată de manifestațiile politice ale poporului nostru. Este adevărat că, înainte de Unire, orice mișcare politică lua un caracter național. Ceea ce astăzi s-ar putea să nu mai fie cazul.

S-ar putea, dar nu e. Însuși faptul că nici un partid politic nu a izbutit să pună până în prezent piciorul în Ardeal dovedește — indiferent dacă asta e bine sau

râu — că acolo Partidul Național se identifică cu națiunea. Așa fiind, participarea mitropolitului Suciș nu este un act politic, ci unul național. Cel puțin în interpretarea ardelenilor psihologia e perfect îndreptățită.

Ceea ce este caracteristic e însă că toți cei cari atacă pe această temă pe uniți adaugă la acest atac acuzația că Biserica greco-catolică ne-ar... vinde Romei. Acuzația este cel puțin lipsită de logică. Și, dacă mitropolitul Vasile ar fi pasibil de o vină, apoi vina ar trebui să i-o găsească tocmăi Roma și nu noi, națiunea română.

În adevăr: Biserica apuseană este, prin esența ei, internațională. Ea se ține, și trebuie să se țină, deasupra frământărilor sufletului nostru politic și național. Căci orice legătură cu acest suflet duce la diferențieri locale și creează dificultăți operei de unificare spirituală, către care tinde catolicismul.

Mitropolitul Vasile și Biserica unită a Blajului se îndepărtează, deci, de tradiția și disciplina romană, ancorându-se în realitatea națională. Să condamnăm acest lucru? Ar fi ridicol.

Se poate obiecta că această naționalizare a catolicismului nu e decât... o metodă perfidă, pentru ca cu atât mai ușor să ne câștige. Să fim serioși. „Căștigarea” noastră de către uniți e o imposibilitate de fapt. Evident chiar și pentru cei cari, teoretic, ar dori-o.

Strajă gurii

„Prietenii” mei, uniți, au obiceiuri ciudate. Pe care, odată, tot trebuie să le subliniez. Am tot amânat să o fac, pentru că nu e pentru nimeni plăcut să-și scuture confrății. Și, pe urmă, am tot crezut că nu am de-a face cu un obicei, ci doar cu regretabile scăpări, ale unor oameni care întotdeauna sunt stăpâni pe gândul și pe scrisul lor.

Dar sistemul se perpetuează; și atunci, e bine să precizăm o situație. Să începem prin a stabili că e greu să se poată pretinde unui gazetar o mai cinstită obiectivitate, o mai caldă convingere și o mai aspră disciplină controlată a scrisului, decât ducem noi la această foaie. Nu ocolim, fără îndoială, adevărurile grave; dar nimeni nu o poate contesta: avem grijă ca acestea să fie — pe cât e omenește posibil — adevăruri.

Biserica unită, împotriva căreia s-au ridicat la noi atâtea zeluri necontrolate și uneori chiar atâtea pasiuni, a avut cea dintâi prilejul să se încredințeze de spiritul de înaltă obiectivitate pe care l-am păstrat, afirmând totuși precis deosebirile fundamentale care ne despart în chip absolut și pentru totdeauna de Biserica greco-catolică.

Față de această atitudine a noastră, pătrunsă de seriozitatea meseriei pe care o îndeplinim și de răspunderea locului pe care îl deținem, membrii Bisericii unite, în foile confesionale sau în simple foi politice, au adoptat în chip constant un limbaj și un fel de a gândi care nu pot ridica decât nedumerire; cel puțin!

Noi am mai atras atenția asupra faptului, așa, în treacăt. Dar, precum se vede, fără rezultat. Căci, în „Săptămâna”, gazetă economico-culturală a orașelor Bistrița și Năsăud, un domn, care iscălește I. C. și care se mărturisește a fi unit serie negru pe alb că ziarul „Cuvântul”, prin campania lui în chestia Pascaliei, se face eco-ul tendințelor separatiste rusești.

Nici nu mai vorbesc de absurditatea prostească a unei asemenea afirmații. Ea se judecă prin ea însăși, judecându-și în același timp autorul. Dar tare aş vrea să știu care este atitudinea unui gazetar cinstit, care nu a scris un rând care să nu fie o convingere, care nu a urmărit niciodată o soluție personală – și a dovedit-o refuzând înalte însărcinări – pentru ca să fie pus la adăpost de loviturile de coarne ale primului dobitoc, ajuns, printr-o aberație a naturii, să țină un condei în mână?

Prea Sfințite Vasile al Blajului, lămurește-mă.

Furoare anti-ortodoxă

Preotul unit Andreiu (?) din Borșa Maramureșului face întâmpinare către ziarul nostru, în legătură cu un articol publicat în coloanele gazetei, mai demult.

Autorul scrisorii se arată a fi foarte supărat pe Prea Sfințitul Ivan al Clujului care, ar rezulta din rândurile întâmpinării, săvârșește în mijlocul populației din vechiul ținut al descălicătorilor Moldovei o acțiune de prozelitism ortodox, cu un succes, pare-se, de natură a necăji foarte pe reprezentanții Bisericii unite cu Roma.

Îndărjitul preot unit nu aduce în scrisoare nici un argument valabil în sprijinul afirmațiilor sale și se dovedește, prin tot ce scrie, incapabil nu numai să se ridice la înălțimea morală a unei discuții pe tărâmul Bisericii, dar incapabil să se păstreze în marginile unei decente ținute.

Tonul întâmpinării sale este însă interesant prin ceea ce denotă ca atitudine, aş zice, colectivă, a unei bune părți din preoțimea unită față de ceilalți slujitori, ortodocși, ai altarului lui Hristos, precum și până la ce aberații se pot lăsa seduși de furoarea lor anti-ortodoxă mulți dintre clericii Mitropoliei de la Blaj.

Desprind din scrisoare câteva pasagii, cărora le păstrez ortografia și stilul, deși ele înseamnă o oribilă stâlcire a limbii românești:

„Domnul Preasfințit în știința lui Păcală și Tândală, Ivan al Clujului vorbește de cultura preoților ortodocși, de ex. N., preot ortodox în Maramureș, fost porcar al domnului Mihail din Sarvașău și fost porcar și ademenitor de femei la ospătăria «Kis Pipa» din Sighet, pe care Prea Sfințitul ortodox l-a făcut preot, care pe pravoslavnicii Curiei, vorba domnului Iorga, cu aghiazmă îi așteaptă.”

Iar mai departe:

„Domnul Ivan prin porcari voiește a trăda Maramureșul catolic pravoslavnicilor ruși, sau dacă le place mai bine ortodocși. Statul să plânga că nu are

bani, vezi bine pentru catolicism, nu, al căre-i religie fii din trei țări au sângerat pentru înfăptuirea României. Dacă la Alma, Inkerman și Sebastopol francezul catolic știa că un arhiepiscop român ca Ivan pe niște porcari i-a pus de pază contra pravoslaviei rusești cred că primul glonț în loc Sebastopol îl dădea Bucureștilor fanariot care vânzând și trădând cheștiile Romei eterne a fost așa de mișel de prin dascăli semiculți trimiși pe grumazii Maramurășului a voit a pregăti drum pravoslavnicilor ruși spre inima Ardealului."

Evident, asemenea baliverne n-ar merita nici un fel de discuție, dacă ele n-ar vâdi o stare de spirit primejdioasă. Fiindcă, vă închipuiți ce poate vorbi acest preot și alții ca el, țărânamei, dacă nu se sfieste, într-o scrisoare către noi — și trebuie să recunoașteți că a scrie înseamnă cel puțin un efort de disciplină spirituală —, să aștearnă pe hârtie atari violențe de limbaj și să dea curs liber unei îndârjiri mergând până la aberație și la monstruozitate.

În astfel de condiții, pe cari le vădește tonul acestei întâmplări, vă imaginați ce trebuie să însemne în frământatul ținut al Transilvaniei lupta dintre cele două Biserici românești, care-și dispută sufletul ardelean?

Când vor înțelege înalții ierarhi ai ambelor Biserici că o acțiune de prozelitism, dusă cu astfel de mijloace și într-o atare atmosferă, e păgubitoare înainte de toate însăși Credinței?

B. Catolicismul

O carte de îndrumare mistică

Cartea de îndrumare mistică pe care o dau publicului Jacques și Raïsa Maritain (*De la vie d'oraison*, Paris, A l'Art Catholique, 1925, 68 p.) este unul din cele mai frumoase îndreptare la viața contemplativă, ale literaturii universale. Că ea apare astăzi este, de bună seamă, încă un semn al vremii.

Pentru nevoile așa de răscolitoare ale generației noastre spirituale, dacă nu am avea de-a face decât cu o operă de excepțională valoare literară, ar fi, desigur, prea puțin. Viața ne-a devenit cu mult prea apăsătoare prin conștiința tragică a golului nostru sufletesc, pentru ca atitudinea estetizantă să mai fie o formulă care îndestulează și nu dezamăgește.

De la vie d'oraison e mai mult decât atât. Este experiența sistematizată și aproape transformată în tehnică a unei conștiințe, care și-a găsit echilibrul spiritual în contemplația și — cine știe? — poate dincolo de aceasta, în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Totuși, cartea este specific apuseană. Faptul că, pentru autori, „iubirea procede din Verb, adică din posesiunea spirituală a adevărului”, este semnul cel mai neîndoios al tradiției augustinice în care li se mișcă gândirea. Autonomia desăvârșită a filosofiei față de planul religios al vieții autonome, pe care structura spirituală a Răsăritului, prin Origen sau Clemens, o voia încă păstrată, este aci definitiv sacrificată. Ca și în *Enchiridion*-ul lui Augustin, *pietas* și *sapientia* se acopăr. Este o altă perspectivă, care ne rămâne străină, pentru care ne lipsește, pur și simplu, înțelegerea.

Asemenea cărți minunate, a căror înaltă valoare o recunoaștem, dar pe care nu le putem folosi, ne măresc părerea de rău că nu s-a născut încă omul care să ni le dea pe *ale noastre*.

O mișcare spirituală transplantată

Dintr-o lucrare editată de Seminarul franciscan din Hălăucești, cu prilejul celui de-al șaptelea centenar al nașterii Sfântului Francisc din Assisi, luăm mai îndeaproape contact cu forțele spirituale ale franciscanilor¹ din România. Să ne mărturisim, cu oarecare melancolie, deziluzia. Căci, chiar dacă religiozitatea simplă, dar serioasă, care palpită în aceste pagini este înduioșătoare și reconfortantă, intelectualitatea, gustul artistic, preciziunea și adâncimea de gândire, disciplina științifică stau sub îngăduința glorioasei Biserici catolice.

Începând de la tipăritură, care întrebuițează oribila tăietură de literă botezată, din naivitate sau ignoranță, „arhaic românesc”, și terminând cu versurile stângace, lemnoase și reci ale cutărui părinte călugăr, pe care, pentru simplicitatea lui robustă și fermă, ți l-ai dori nu director de conștiință, dar, desigur, duhovnic, totul e făcut să îndepărteze parcă de la ideea marii tradiții de cultură romană.

Să nu mi se spună că franciscanii nu sunt oameni de carte și că tradiția lor nu e discursivă, ca a dominicanilor². Ar fi să ni se opună o erezie mioapă și prostească, care de prea multă vreme circulă pe seama fraților „sărăcuțului”. Cum, Sfântul Anton de Padua nu a fost franciscan? Dar Bonaventura? Dar Alexandru din Hales? Dar – cu îngăduința Romei! – întreaga mișcare cărturărească anglo-saxonă, care culminează în chinuitul Scottus Eriugena? Desigur, cugetarea franciscană are o structură aparte, care, orice ni s-ar obiecta, închide în ea germenii gravei erezii filosofice a nominalismului. Dar *este* o cugetare, și încă puternică. La franciscanii din România nu o pot surprinde sau măcar bănui nicăieri. De ce?

Vina nu e în nici un fel a franciscanismului. Ci a transplantării acestei minunate și suave mișcări spirituale pe plaiurile Moldovei, într-un ținut și o atmosferă improprie. S-a spus adesea, de oameni cari nu știu surprinde mecanismul resorțurilor delicate ale întâmplărilor: dacă noi, în loc să fim ortodocși, am fi fost

catolici, cultura noastră ar fi cu 200 de ani înainte. Recomand acestor doctori spirituali lectura broșurii de care mă ocup; ea arată mai clar și mai concludent decât orice demonstrație savantă ce devine catolicismul transplantat în rasa noastră: *se închircește*.

Pretenții cari indispun

Biserica romano-catolică din Vechiul Regat și-a formulat pretențiile în ceea ce privește ajutorarea pe care crede că are dreptul să o ceară de la statul român: 10 milioane lei. – E cam mult; știm, Biserica romană e învățată să facă lucrurile boierește, din larg. Arhiepiscopia din București are nevoie de nouă canonici; Arhiepiscopia din Iași, de șase. Se poate! Nu cunoaștem mecanismul birocratic al Romei; e posibil, deci, să fie neapărată nevoie de toți acești canonici. Dar un lucru e sigur: *noi nu putem să-i plătim*.

Să facem o mică socoteală: cele două episcopii de București și Iași păstoresc peste 105 000 de credincioși. Pentru această sută de mii de catolici, în majoritate necetățeni români, statul ar trebui să dea 20 milioane de lei anual; adică, un ajutor de aproximativ 100 lei de catolic.

În țara românească sunt însă 12 milioane de ortodocși; dacă le-am recunoaște și lor același drept, statul ar trebui să acorde Bisericii dominante 1,2 miliarde de lei. Dar întreg bugetul ministerului respectiv, care cuprinde *toate* cultele din țară, și pe deasupra și artele, nu e decât de 1,05 miliarde lei. De unde dară 10 milioane numai pentru catolicii din Vechiul Regat?

Că au două episcopii? E adevărat! Dar de ce au două? De unde, pentru catolici, dreptul de a avea un episcop la 50 000 de credincioși, pe când noi, ortodocșii, dominanții, nu avem decât unul la 670 000 de oameni?

Să nu exagerăm. Larga noastră sollicitudine pentru Biserica romană nu poate în nici un caz merge până la batjocorirea intereselor noastre ortodoxe. Suntem un stat creștin; dar, să nu se uite, 12 milioane din noi suntem ortodocși. Avem o cultură a noastră și o mândrie a noastră, care e bine să nu fie jignite.

O spunem pentru că, de la o vreme, lucrurile acestea au început să se cam uite. Iată, frații noștri uniți din Ardeal nu formulează și ei asemenea pretenții? Nu cer ei acum o a cincea episcopie? Pe ce drepturi și pe ce calcule reale e, pentru toți oamenii de simț al proporțiilor, o taină. Dar ei cer!

Nu li se va da. Nu se poate. La asta se împotrivesc și bunul simț, și conștiința drepturilor noastre.

Pretenția Vaticanului ne cinstește, dar nu suntem în situația să ne întreținem prietenii pe bani!

O carte mediocră despre Descartes

Dimier a scris o carte mediocră asupra vieții lui Descartes¹; cu prețioase restabiliri de fapte, fără îndoială; dar, în schimb, cu o foarte redusă înțelegere a ideilor generale și a semnificației mai adânci a întâmplărilor.

El încearcă, între altele, de pildă, o reabilitare a personalității *creștine* a lui Descartes și aduce în sprijin nu atât texte și interpretări, cât, mai ales, declarații și mărturii personale. Până și Bérulle este adus cu un certificat de bună creștinătate; pentru ca, în sfârșit, să fie confundați odată detractorii părintelui filosofiei moderne.

Încercarea este zadarnică; iar pentru puterile lui Dimier, excedantă. Căci cercetătorul nostru nu deosebește *ideile lui Descartes* de *cartezianism* și nu-și dă seama că ceea ce e mai ales esențial și de însemnătate pentru înțelegerea istorică e tocmai cartezianismul; care e o nouă structură spirituală, ce depășește — oricât s-ar părea de ciudat — ideile lui Descartes. Cu aceste idei, adunate și puse cap la cap cu penibilă hărnicie filologică, se poate demonstra orice; cu cartezianismul însă, înțeles și definit precis, teza autenticității creștinismului lui Descartes suferă un jalnic naufragiu.

Și, cu toate acestea, o geană de adevăr mijeste între confuziunile lui Dimier. E drept, nu în sensul dorit de autorul nostru; și totuși, un adevăr. Tendința potrivnicilor de a desolidariza catolicismul de cartezianism, sau personal de Descartes, nu poate fi fundată. Descartes decurge din catolicism; căci, chiar dacă el a răsturnat vechile raporturi dintre *ratio* și *intellectus*², nu e mai puțin adevărat că și în catolicism *ratio* e pur și simplu *ratio*, și nu *mens*³. Descartes rupe linia cugetării catolice? Nu știu. Aș crede mai degrabă că dezvoltă excesiv și abnorm un germen închis deja în această cugetare. E foarte adevărat, cartezianismul e un corelat al Reformei; dar tocmai aci e întrebarea: de ce și nominalismul, și cartezianismul, și Reforma se dezvoltă în Apus, adică în ținuturile de religiozitate catolică? Chestiune mai veche, dar nerezolvată încă, deși ea e pusă demult, de când Homiakov⁴ făcea constatarea că protestantismul nu a izbutit să prindă în Răsăritul ortodox.

Probleme delicate, fără îndoială, de o subtilitate reală, nu dialectică, demnă de interesul celor mai fine și mai ascuțite inteligente. Cari, toate, ne privesc de-a dreptul. Căci dacă — cu toate rătăcirile mondene — definirea noastră față de protestantism e o operație care s-a început deja, delimitarea înspre catolicism nu există nici măcar în formă de problemă. Fapt cu atât mai primejdios cu cât chiar cei mai pravoslavnici dintre teologii noștri autentici nu simt nevoia unei asemenea delimitări.

E o greșeală. Ortodoxia nu va începe să fie într-adevăr fecundă și actuală, decât atunci când își va însemna hotarele; la dreapta, ca și la stânga.

O ineptie

Am primit la redacție o mică broșură anonimă. E intitulată „Memorandum” și are însemnat pe prima pagină, în tuș, numărul 17. Ceea ce pare a denota că sunt a șaptesprezecea persoană căreia necunoscuții autori ai amintitei broșuri îi fac insignă¹ onoare de a i-o trimite.

Am citit-o nedumerit până aproape de sfârșit. Când am văzut că este o pledoarie pentru unirea „Bisericii autocefale Române” cu Roma. Dar, ca să ajungă la formularea acestei concluzii, autorii fac o serie de interminabile considerații, scoase din lucrarea rusului Novikov, *La politique internationale*². Se pare că acesta încă din 1886 prevăzuse războiul mondial și consecința lui cea mai de seamă: crearea statelor naționale.

Dintr-una într-alta, „Memorandumul” ajunge la România. Stat național, dar primejduit de tendințe centrifugale, ale unor grupe de minorități etnice și religioase, încurajate de iredentismul revanșard al vecinilor de la vest.

Se impune, deci, o acțiune care să accentueze caracterul unitar al statului. Și, cum același Novikov scrie că „cel dintâi lucru de făcut pentru a ne apropia sufletește de o minoritate este a o împinge la îmbrățișarea credințelor religioase ale majorității”, broșura anonimă se declară gata să subscrie reflecția. Cu un corectiv. Căci, adaugă anonimii, „azi, mai mult ca oricând, este absolut imposibil a se gândi cineva la forțarea minorității să îmbrățișeze religia majorității. Și e și odios în cel mai înalt grad. În schimb, nimic mai posibil decât ca majoritatea să îmbrățișeze religia minorității...”. *Et pour cause...*

E de admirat logica argumentării. Trei milioane (cifrele broșurei) de minoritari (catolici și uniți) nu-și pot abandona religia, și ar fi și „odios” să și-o schimbe. Dar pentru 10 milioane de români neuniți, cum li se spune în „Memorandum”, care ocolește cu anumit scop termenul de ortodocși, treaba ar fi foarte ușoară. Trebuie doar „tact, pricepere și discreție absolută”. Și iacă, așa va să devenim catolici pentru a salva unitatea statului!

Căci întreaga afacere n-are decât acest scop politico-patriotic. Ca și cum spiritualul ar putea fi subordonat politicului. Ca și cum atâtea veacuri trăite în Ortodoxie pot fi azvârlite ca un balast, iar de dragul unor teorii, a căror verificare e lăsată viitorului, sensul culturii și dezvoltării noastre istorice ar putea fi abandonat.

Ineptia propunerii și tendința prea stângaci evidentă a broșurii m-ar fi scutit, poate, de o stăruire asupra ei, dacă n-aș cunoaște ravagiile mentalității laicizante și ale raționalismului în pătura noastră conducătoare. Că „Memorandumul” este opera unor anumite cercuri catolice, nu încapă îndoială. Dar, întreb, sunt creștinești asemenea mijloace de propagandă, care, la adăpostul anonimatului, coboară cele veșnice la cele trecătoare?

Ofensiva prozelitismului catolic

Însemnam în trecuta zi a Domnului, pe marginea unei inepte broșuri de propagandă catolică, disprețul pentru anonimatul acelui „Memorandum”, cum se intitula lucrarea.

Iată însă că, în cursul săptămânii, mai primesc o broșură de propagandă catolică. De data asta, s-a renunțat la anonimat.

E o cărticică inestetică, a șaptea din „seria religioasă” a bibliotecii catolice „Presa bună”, tipărită în Institutul de Arte Grafice cu același nume la Iași. Titlul cărții: *Români și ortodocși*, iar subtitlul: „De vorbă cu frații mei de același neam”. E semnată de d-na Ana Jurgea-Negrilești, probabil soție ori rudă a prefectului de Bacău. Pe contrapagină, în mijloc, citești: „Imprimatar † Mihai Robu, episcop”, iar jos, formula obișnuită tipăriturilor catolice, trecute toate prin cenzură: „cu învoirea superiorilor regulari”.

Cuprinsul? Ca valoare spirituală, nulă. De altfel, și scopul ei pare a fi să câștige o anumită categorie de credincioși. Cartea, în intenția propagandei catolice, nu se adresează intelectualilor, pentru cari nivelul ei este prea scoborât, nici maselor populare, căroră o argumentare seacă, sprijinită pe câteva date istorice fals interpretate, este inaccesibilă. Ci unei anume pături din burghezia noastră, al cărei semidoctism — se socotește — s-ar putea lăsa impresionat.

De aceea și broșura face apel la „latinitatea” noastră, înșiră câteva amănunte istorice, se străduiește să combată ca neîntemeiată jena morală a burghezului, care ar vrea să-și schimbe religia, dar i-e rușine de ce va zice lumea și, îmbrodit într-o stăruitoare solicitare a orgoliului național, la care patriotismul nostru se presupune că nu va rămâne surd, un atac pieziș împotriva „inertiei” ortodoxe, din vina căreia poporul român n-ar fi dat omenirii ceea ce stătea în virtualitățile sale.

Poate nici n-aș fi stăruit asupra acestei cărți, editate sub oblăduirea episcopului catolic de Iași, cuprinsul ei de o valoare submediocră nemeritând deosebită atențiune. Dacă nu s-ar vâdi prin tipărituri din ce în ce mai numeroase o recrudescență a propagandei papistașe. În fața acestei ofensive a prozelitismului catolic, ce face Biserica noastră?

Un dar pe care nu-l putem accepta

D-l Marius Theodorian-Carada a publicat în revista catolică „Irenikon” un mic studiu asupra problemelor unirii Bisericilor în România¹. D-l M. T.-C. este un vechi luptător pentru unirea catolicilor cu ortodocșii, în forma în care îl îndeamnă sufletul: să renunțăm noi, ortodocșii, la... „schisma” noastră.

Expunerea de care ne ocupăm e foarte împăciuitoare; am zice: *prea!* Căci toată Biserica Ortodoxă Română nu e plină decât de... unioniști. Unionist Prea

Fericitul Patriarh Miron, unioniști P. S. Lucian și P. S. Iacov, unionist, Gala Galaction; și P. S. Simedrea tot unionist. Iar, la fel – părintele Moșoaia și... Nichifor Crainic; Onisifor Ghibu și, *last not least*, Codin Cernăianu. Da, da unioniști cu toții. Până și puținătatea mea, cu toate că sunt aplecat spre sofismă și paradox.

Să avem iertare. Spiritul de hără cată a fi, desigur, înlăturat din aceste discuții; dar, chiar așa, fără nici un fel de obiecțiune, iarăși nu putem trece pe lângă afirmațiile d-lui M. T.-C.

Să vorbesc, deci, pentru „Cuvântul”. Nu suntem unioniști. Categorie, nu. Recunoaștem că, din toate Bisericile schismatice cari se pretind a fi creștine, una singură mărturisește pe Hristos; cea catolică. Cu una singură avem, deci, noi, pravoslavnicii, îngăduință a sta de vorbă: cea de la Roma. Dar de aci și până la a spune că noi am putea sfârși prin a recunoaște pe „urmașului Sfântului Petru” ca șef al Bisericii noastre – să ne fie cu iertăciune – mai va!

De altfel, din însuși felul în care d-l M. T.-C. pune problema, se desprind argumente pentru noi. Noi am fi în schismă; și, ca atare, ar trebui să fim mântuiți. Dar să se procedeze încetitor cu noi. Că suntem cam sperioși. Și, pe urmă, avem o însușire năzdrăvană: mistuim catolici. O constată însuși autorul: nici o familie de catolici nu rezistă trei generații în țara asta; pleacă – sau se pierd în masa... schismaticilor.

De aceea d-l M. T.-C. e prudent: nu vrea să ne catolicizeze așa, dintr-o dată; ci să ne pună în categoria uniților. Acuma, problema asta e mai complicată. Sunt, în chiar cercurile catolice, oameni cu totul serioși și catolici adevărați, cari condamnă uniatismul. Îl condamnă ca pe o formă hibridă – și pe bună dreptate. D-l Carada îl recomandă, totuși. De ce? Pentru că d-sa gândește, în toată trebușoara asta, politic; atunci când ar trebui să gândească religios.

Există, pentru cei cari nu vor să admită *istoria* ca o componentă a realităților, un șablon de gândire: deosebirea fundamentală, *de natură*, dintre cult și dogmă. Două realități între cari nu ar fi nici un fel de legătură. Poți fi, adică, în speță, catolic și să faci slujba după ritul ortodox; după cum poți fi ortodox și să faci slujba după ritul catolic. Așa își închipuie treaba asta dumnealor. Și atunci, vedeți cum se simplifică lucrurile: noi... „schismaticii” ortodocși, să ne păstrăm toate ale noastre; că, dacă o veni cineva să ne ceară a le schimba, cum suntem oameni buclucași, s-ar putea să ne supărăm. Mai ales dacă ar fi vorba să devenim „letini” – care, cum se știe, e în popor cuvânt de ocară. Dar, ca să nu fim lăsați pierzării în focul Gheenei, să recunoaștem supremația papei de la Roma și purcederea sfântului Duh „și de la Fiul”. Atâta doară.

Mărturisim că d-l Marius Theodorian-Carada nu e interesant. Noi ne așteptăm să ne pună o problemă religioasă. D-sa – cum observăm – pune una politică: să recunoaștem pe papa. „*Filoque*”²? Nici asta nu ar fi, poate, pentru d-sa chiar așa de important. Numai că, dacă nu am mărturisi-o, nu ar vrea Prea Sfântul părinte de noi!

Manifestația d-lui M. T.-C. ne-a bucurat, totuși. Căci am cetit acolo lucruri pe cari noi nu le puteam scrie decât sub primejdia de a fi înfrunțați de la Blaj.

Am cetit, anume, că treceri individuale de la pravoslavia noastră la catolicism, fie și sub forma unită, nu sunt de nădăjduit. Și că, dacă este o cale de urmat, apoi aceea e, desigur, cea a înțelegerii cu căpeteniile. Prețioasă mărturisire, în adevăr! Căci ea însemnează: nu încercați să-i convingeți pe oameni a-și lepăda legea, că e bucluc; încercați mai degrabă a vă înțelege cu ierarhia, care să vi-i dea pe toți grămadă; dar, băgați de seamă, chiar când se va întâmpla asta, lăsați-i pe credincioși în ale lor (d-l Theodorian zice: nu vă atingeți de cult); că, altfel, te pomenești că se observă vânzarea, și iarăși s-ar putea să fie bucluc!

... D-l Marius Theodorian-Carada mi-a făcut cinstea să mă socotească de bună-credință. Nici eu nu-l cred altfel pe d-sa. Dar, raportându-mă la cele de mai sus, mi-aș îngădui, între oameni de bună-credință o întrebare:

Frumos e?

Și totuși, catolicismul este inactual

În publicația „Farul nou unit cu Dacia creștină” (ce titlu, Doamne!), organ săptămânal al catolicilor din România, un domn Gr. I. P. se întreabă: „De ce apare PREDANIA?”. Se întreabă – și răspunde: „«Predania» apare pentru a lovi catolicismul pe orice cale”.

Mărturisesc că nu ne gândisem la asta. Biserica Ortodoxă și nația rumânească au astăzi o conștiință suficient de ridicată a valorii lor de sine stătătoare, pentru ca să mai acorde catolicismului importanța pe care și-o dorește pentru biserica d-sale d-l Gr. I. P.

Pe de altă parte, toți cei pe cari credințele lor i-au adunat în jurul PREDANIEI sunt de părere că, oricum ar fi, catolicii sunt totuși creștini; Biserica papală realizând, în adevăr, un maximum de creștinism posibil în bazinul de apus al Mediteranei, adică într-o regiune stăpânită până în adâncuri de ideea romană de stat, idee structural divergentă față de creștinism. Așa fiind, dacă, în adevăr, noi ne vom fi gândit la un adversar care trebuie „lovit”, apoi acela era mai degrabă protestan[tis]mul, dușman insidios al creștinismului, pe care îl atacă pe căile cele mai neașteptate, izbutind chiar uneori să-l dizolve – și nicidecum catolicismul, care e cu atât mai puțin primejdios pentru noi, cu cât istoricește și structural e inaderent geniului nostru național.

Dacă, totuși, catolicii ne caută răcă – fie chiar prin pana, mai mult înveninată decât ascuțită, a d-lui Gr. I. P. – nu noi ne vom da din drum; cu atât mai mult, cu cât găsim aci prilejul să lămurim și pentru ai noștri anumite afirmațiuni, uneori prea concentrat și prea eliptic înfățișate.

D-l Gr. I. P. nu este interesant. D-sa cultivă convingeri ca aceea că azi lumea nu mai e pozitivistă, evoluționistă și materialistă, datorită numai renașterii scolastice, convingere care, dacă e nevinovată și nu face rău nimănui, apoi nu dovedește mai puțin la ce coborât nivel de înțelegere stă preopinutul nostru.

D-sa este cu totul lipsit de prudență, pentru că vorbește de „acele discuții inutile și copilăroase” ale grecilor din Bizanț, atunci când s-ar fi putut gândi că, dacă nu la noi, cari s-ar putea să fim niște ignoranți, dar cel puțin la unul, căruia-i zicea Pascal, ar fi de găsit lucruri cari înveselesc lumea, de trei veacuri, în legătură cu unele „discuții inutile și copilăroase”, care nu sunt chiar „grecești”.

D-sa nu știe să scrie și mă îndoiesc dacă știe să gândească; pentru că atunci când vrea să ne înfățișeze un raționament, ne dă să mestecăm dop de plută, la vedeți, vă rog, o mostră: „Tot ce este participat, din lucrurile superioare în cele inferioare, și tot ceea ce este mai înălțat este ceea ce este formal prin raport la lucrurile inferioare. Tot ce este astfel prin participare, este supus la ceea ce este astfel în esență și universal. Tot ceea ce participă și tot ceea ce este participat, este posterior la ceea ce este prin esență. Încercând să precizăm logic poziția laicilor în ortodoxie, vedem clar că pentru participare ar trebui să avem elementul formal din propoziția scolastică, adică ierarhia”. V-ați lămurit, nu?

Dar dacă, personal, d-l Gr. I. P. nu este interesant, în schimb e reprezentativ pentru o anumită mentalitate; pentru o anumită mentalitate catolică de la noi, agresivă și lipsită de măsură și de elementara bună-cuviință, pe care orice străin de legea noastră o datorează în chip firesc unei țări și unui neam ospitalier și tolerant. Și de aceea nu e chiar lipsit de interes să ne oprim puțin asupra acestui caz.

Ceea ce depășește putințele mele nu numai de acceptare, dar și de înțelegere, sunt îngăduințele pe cari și le iau catolicii din România față de Ortodoxie. Și nu-și dau seama, de pildă, că disprețul pe care îl afișează, fără nici un fel de discreție, pentru credința și Biserica noastră constituie o imprudență, care, în împrejurările de azi, ar putea fi chiar o gravă imprudență. Tonul absolut inacceptabil, pe care se cred îndreptățiți a-l adopta acești militanți ai catolicismului, nu e numai o chestie de temperament sau de bună creștere personală, ci decurge oarecum din atitudinea principială a lor față de noi. E suficient ca undeva, înăuntrul Ortodoxiei rumânești, să se ivească un efort organizatoriu, o încercare de lămurire, pe care ei o bănuiesc fecundă, o tovărășie de muncă ordonată, pentru ca reacțiunea aceasta necuviincioasă să se producă; automat. De pe cataligele catolicismului, orice Gr. I. P. „scrie” și „gândește”, așa cum văzurăți; orice ighar care mozolește câteva propoziții învățate într-un catehism uscat și anacronic ca tonalitate spirituală își permite să te repeadă, să creadă că te poate repezi înapoi, în neîntâlnire. Și dacă ar fi vorba numai de bietele noastre persoane – care, totuși, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu și cu cartea, și cu lumea, și cu diavolul, și cu ei înșiși, așteptând împlinirea nădejdi de a fi învinși de Dumnezeu; dar nu! Aceeași atitudine de brutală agresivitate, de lipsă de considerație, se manifestă și față de credința noastră ortodoxă, uitând cu totul, acești vardiști ai lui Dumnezeu, că poliție represivă nu poți exercita decât la tine acasă, și, atunci când îndrăznești să pui *ordinea ta* – în casa altuia, riști să ți se arate ușa.

Ceea ce mai ales a necăjit iritabilitatea d-lui Gr. I. P. este, se pare, o afirmație a noastră, în legătură cu inactualitatea catolicismului. Catolicismul inactual? se întreabă preopinutul nostru. Asta „înseamnă a ignora Italia lui Mussolini,

Austria lui Seipel, Dolfuss și a cancelarului Schuschnigg, înseamnă a uita Portugalia lui Salazar și a nu băga în seamă reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist. Dar, înainte de toate, înseamnă a uita că Ortodoxia nu a fost stavilă în fața materialismului comunist din Rusia și că protestantismul n-a putut zăgăzui extremismul național, de pure cadre materialiste, ale hitlerismului".

Chiar așa să fie? Să le luăm pe rând:

Italia – Aud pentru prima oară că Italia lui Mussolini este fructul acțiunii catolice. Eu știam numai de o pace care s-a încheiat între fasciști și catolicism după instituirea statului fascist. De unde aş avea dreptul să deduc – în afară de alte informații – că până la pace fusese război!

Austria – Nu știam că Austria lui Seipel, Dolfuss și Schuschnigg se încadrează în „noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat”. Cunosc însă un raport, al unui agent diplomatic străin din Viena, care relatează că singurii lui aliați împotriva mișcării naționaliste sunt catolicii și... evreii.

Spania – Informațiile mele diferă de ale preopinientului meu. După știința mea „reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist” a pornit prin inițiativa unui ostaș, Franco, și a continuat cu sprijinul fascismului italian și al „materialismului” hitlerist. Mai știu că, până în momentul de față, e greu să se spună care este atitudinea sfântului părinte față de generalul Franco. În orice caz, e mai prudent să așteptăm; căci tare aş vrea să văd ce va spune Sfântul Scaun, dacă naționalismul lui Franco va lua forma totalitară.

Rusia – Procesul nu e terminat. Și e cel puțin imprudent să se vorbească de carența Ortodoxiei, azi, când redeschiderea Bisericii e un fenomen general și când stalinismul trece prin atât de profunde transformări structurale.

Germania – Afirmatia că hitlerismul ar fi un naționalism „de pure cadre materialiste” nu poate curge decât dintr-un condei care nu se controlează. Incapacitatea protestantismului față de național-socialism? E evidentă. Dar nu cumva a fost „zăgăzuit” hitlerismul de catolicism? Și, pe urmă, dacă suntem așa de grozavi, nu am putea afla cum a zăgăzuit Biserica romană protestantismul?

Iată valoarea afirmațiilor preopinientului meu.

Dar, chiar dacă ar fi stat în picioare, ce ar fi dovedit ele? Că, poate, catolicismul e actual? Nu.

A fi actual înseamnă a intra ca o componentă hotărâtoare în structura prezentului istoriei. Această structură se precizează, după impresia mea, în momentul de față, în sensul unui naționalism totalitar. Poate catolicismul să intre în componența acestei formule istorice? Foarte greu de crezut! Căci:

1) Este un fapt, istoricește exact, că Biserica romană nu a sprijinit niciodată și nicăieri mișcările naționale; nici în Italia unificării, a lui Cavour, nici în Germania unificării, a lui Bismarck; nici în Italia cvasi-naționalizării, a lui Mussolini, nici în Germania naționalizării, a lui Hitler; a combătut Franța gallicană și a excomunicat Franța creștină a Acțiunii Franceze; a sprijinit, în schimb, țări în cari principiul național nu există deloc (Austria habsburgică) sau nu există

decât în al doilea rând (Spania înainte de Frontul Popular, Austria lui Dollfuss, Seipel, și Schuschnigg).

2) În toate țările de observanță etnică, voturile catolice nu au mers către dreapta naționalistă, ci întotdeauna către centrul democrat – atunci când știut este că democrația dizolvă formele de viață organică, așa de scumpe naționaliștilor. (În această operație, catolicii au fost întotdeauna alături de evrei!)

3) Este *principal imposibil* ca Biserica română să accepte naționalismul – și cu atât mai puțin totalitarismul, aceste doctrine și forme de viață postulând absolutul națiunii, statului sau mai știu eu cui, catolicismul neadmițând *politicește* decât un absolut: cel al Bisericii romane, care e și supranațional și suprastatal, și supra mai știu eu ce!

Dar, dacă actualitatea istorică se ține în marginile naționalismului și totalitarismului – și dacă Biserica română nu poate decât dușmăni asemenea forme de viață, ar putea să mă lămurească preopinienții mei de la „Farul” cum mai e actual catolicismul?

Eu știu că lucrurile astea sunt neplăcute pentru catolici, care ar fi preferat ca ele să nu fie spuse (cu atât mai mult cu cât se mai pot spune și altele). Dar cine e de vină? Noi, cari vrem să ne vedem doar de ale noastre, sau domnii catolici, cari umblă cu brâul târâș prin lume?

Apoi, deh!

C. Anglicanismul

Pentru apărarea Ortodoxiei

Un episcop englez tratează astăzi la București, după cum a făcut-o și la Constantinopol, unirea Bisericii noastre Ortodoxe cu cea anglicană.

Este o aberație.

Dar este și un atentat împotriva ființei noastre naționale.

L-am prevăzut și-l așteptam.

De trei ani, asociațiile creștine ale triumphiului roșu și ale triumphiului albastru (Y. M. C. A. și Y. W. C. A.) fac propagandă religioasă, căutând prozeliti pentru o credință care nu este, nu poate și nu trebuie să fie a noastră.

De trei ani se continuă stăruitor, la „Cuibu-cu-Barză”, acțiunea evanghelizatoare, eminamente neortodoxă, a preoților T. Popescu și D. Cornilescu, prin predici și prin cărți, pe a căror copertă sfânta cruce este încălecată de coroana bizantină a unei regine de sânge englez.

De trei ani arhimandritul Scriban încearcă refacerea unei virginități morale, făcându-se apostolul unui ortodoxism spălat cu toate apele Apusului, până la decolorare.

Și mai sunt și alții.

Împotriva acestui îndrăzneț atentat, ridicăm protest în fața istoriei noastre întregi.

Fuziunea celor două Biserici înseamnă regele Angliei, cu drepturi egale, în viitorul sobor al Bisericii noastre de Răsărit;

Înseamnă contrafacerea credinței noastre, făcută nu din *Evanghelie* și „moralizare”, ci din nevoia adâncă, organică, a legăturii cu Dumnezeu;

Și, mai departe, deschiderea vieții noastre sufletești pentru orice influență politică străină.

Respinși, prin înfrângeri politice răsunătoare, de la cheile Mării Negre și [ale] Asiei Mici, englezii caută drumul cel mai scurt la Golful Persic, peste Constanța și Trapezunt.

Să și-l aibă, dacă nu se poate altfel, sau dacă așa trebuie să fie. Dar nu peste sufletele noastre.

Necazurile noastre sunt altele; în aceste momente de renaștere religioasă, drumurile noastre se desfac lămurit: grele, dar pline de lumină.

Și le vom călca cu hotărârea unui neam care nu a trăit decât prin puterea suferinței și nu a suferit decât prin nădejdea mântuirii.

Dar mai întâi:

În lături cu poliția anglicanismului.

Forme românești ale problemei religioase

Cartea preotului T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză” din București s-ar fi putut să fie și un eveniment. Interesul vremii noastre este astăzi foarte multiplu și puțința de a provoca șuvoaie în volbura opiniei publice, foarte ridicată; tăcerea cu care totuși a fost întâmpinată până acum cartea e, deci, aproape concludentă.

Nu ne îndoim că cetitorii-cumpărători ar lipsi. Cunoaștem doară stăruitoarea acțiune de evanghelizare a preotului Popescu și ne putem închipui că cel puțin ascultătorii de fiecare duminică se vor fi grăbit să ia cu ei acasă, tipărit, cuvântul îndrumătorului lor, care de multe ori îi va fi scos din încurcături sufletești serioase. Dar aceasta nu e de-ajuns. Acțiunea celor câțiva evanghelizatori români se plasează astăzi, fără voia lor, poate, într-un cadru cu mult mai larg. Căci nu virtuțile personale, netăgăduite totuși, ale preotului adună atâta lume în

* *Iisus vă cheamă*. Predici rostite de pr. T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză” din București. Buc[urești]. Soc[cietatea] Evang[helică] Română, Str. Bursei, 1, 278 p., 20 lei.

Biserica „Cuibu-cu-Barză”, ci nevoia mai veche și mai cuprinzătoare de a se auzi undeva cuvântul mântuirii.

Întoarcerea maselor orășenești la viața religioasă este în adevăr un fapt cu rădăcini mai adânci. O activitate socială sprijinită pe un talent – oricât de mare – obosește și coboară repede. Statornic prinde numai ceea ce e mai dinainte cerut.

Iată de ce valoarea predicilor preotului Popescu trebuie judecată cu altă măsură decât cu aceea a unui succes personal.

În cadrul larg al nevoilor noastre religioase, cartea aceasta aproape dispare. Chiar în forma simplă, cerută stăruitor de prilejul și de publicul pentru care au fost ținute, predicile s-ar fi putut încheia în jurul unui sămbure de valoare ceva mai ridicată. Încercarea timidă, dar statornică, de raționalizare a actului de credință se sprijină aci pe o vădită alunecare a judecății. Tot ce se spune în cărțile sfinte e adevărat, pentru că vine de la Dumnezeu, și Dumnezeu nu ne poate înșela. Raționamentul e inferior; istoricește, mort din veacul al XVII-lea, întrebuințarea lui astăzi e stranie.

Dar și semnificativă. Ea arată, anume, cât suntem cu toții de slab pregătiți în materie religioasă; câtă lipsă de înțelegere pentru necazurile și greutățile noastre stăpânește chiar pe cei mai bine intenționați dintre noi. Ce poate ajuta, în adevăr, bietului nostru om de la Dunăre raționalizările acestea, la locul lor doar într-o întortochiată metafizică tomistă, deși chiar acolo insuficiente!

Nevoilor de reînnoire religioasă nu am izbutit să potrivim încă nimic. Lipsește aci, ca și aiurea, încredințarea că există *un creștinism al nostru*, în afară de orice dogmă și orice biserică, *un creștinism de atmosferă*, a cărui înțelegere și valorificare e singura cale ce ne rămâne deschisă.

În loc de acesta, ni se oferă astăzi evanghelizarea. O cunoaștem deja din altă parte; e o problemă mai vastă. În ce ne privește, ni se pare că nici o religie nu există în lume pentru ea însăși; ci își cumpără dreptul de existență prin măsura în care contribuie la rezolvirea problemei mântuirii. Noua evanghelizare se mișcă greoi și în tipare vechi. Sunt aceleași forme întepenite, lipsite de mlădiere, fără cel mai elementar simț istoric, fără nici o legătură cu viața noastră, cu necazurile noastre. Simple lecțiuni de morală cu argument biblic, ele înțeleg religia ca un instrument de poliție socială. Este cea mai hotărâtă și mai nimicitoare interpretare a religiei. Se uită că virtuțile creștine nu sunt „scop”; și nici măcar mijloc pentru înlesnirea conviețuirii; ci doar o simplă terapeutică, anexă la problema metafizică a mântuirii.

Restaurarea creștinismului în funcțiunea lui metafizică, cu mijloace la îndemâna tuturor, este problema ceasului de față. Evanghelizarea în genere, ca și predicile preotului Popescu, o ignorează. Ar fi o vină pentru marii creatori; e numai un drum fals pentru oamenii de treabă, al căror principal merit e buna lor intenție.

Ce realizează, deci, într-un cadru mai restrâns, cartea de predici *Iisus vă cheamă*, adică în cadrul pe care și-l trage autorul însuși? O predică lucrează sau prin adâncimea convingerilor, sau prin vorba arzătoare a cuvântătorului.

Adâncimea lipsește pretutindeni. Nicăieri, urme măcar din umilința, așa de fundamentală totuși, creștinismului. Un ton artificial și de circumstanță, carac-

teristic pretutindeni aproape, în acțiunea de evanghelizare; personalism supărător, nimic din Duhul Sfânt, care se coboară ca o binecuvântare asupra omului lui Dumnezeu.

Rostirea? Este probabil că, rostite, predicile acestea câștigă în valoare. Dar de zguduirea ascultătorilor nu se poate vorbi. Căutăm zadarnic vorba care merge de-a dreptul la inimă, cuvântul care biciuie sau chiar viziunea apocaliptică. Peste atâtea cărți mijlocii de predici, noi și vechi, tipăritura aceasta nu se ridică cu nimic.

S-ar putea opune acestor considerații *faptul* întoarcerii la viața creștină a atâtor ascultători. Să ni se dea totuși voie să spunem că e o iluzie; sau că e prea puțin!

Criza noastră sufletească e astăzi cu mult prea adâncă, pentru ca scăderea alcoolismului, împușinarea conflictelor conjugale sau ridicarea cinstei personale a unora dintre noi să fie tot atâtea dovezi de înălțare întru Hristos.

La o tragică răscruce a istoriei, ceea ce ne-ar trebui, am spus-o. Sunt unii cari cred că tinerețea nouă a activității câtorva preoți din țară sunt începuturile unei renașteri. Credem hotărât că se înșală. „Mișcarea de la «Cuibu-cu-Barză» e numai semnul nevoii unei reînnoiri.

Reînnoirea însăși va avea, desigur, o altă față.

Și nu suntem singurii cari o așteptăm.

Dar, *pe aceea!*

Domnule redactor,

La întâmpinarea d-lui D. Mitrany din numărul trecut al „Ideii europene”¹, vă rog să binevoiți a-mi îngădui două rânduri de răspuns: Problema pe care o puneam era de ordin sufletesc. Mi se dă un răspuns diplomatic. Evident, aș fi dorit un *altul*, pentru că el ar fi contribuit la lămurirea unor fapte și idei cari, în primul meu articol, au fost numai — și încă incomplet — enunțate. Așa, trebuie să mă mulțumesc cu mai puțin.

Mărturisesc că mă interesează numai în chip mediocru dacă Anglia sau Franța va fi, peste cincizeci, o sută de ani, cea care va stăpâni marile drumuri ale lumii. Deci, nu din interes politic am ridicat această discuție. Aș fi fost mai bucuros dacă d-l Mitrany mi-ar fi dovedit că anglicanismul nu urmărește și nici nu poate urmări drumuri de expansiune. Dar nu o face.

Preocuparea d-sale e de a stabili că între politica Angliei și aceea a anglicanismului nu e nici o legătură. Și aceasta se dovedește prin aceea că:

- 1) în Anglia nu există o biserică „dominantă”, care ar putea să angajeze întreaga națiune într-o activitate în favoarea ei;
- 2) diferenții conducători politici sunt de credințe religioase deosebite; ei nu ar putea lucra, deci, pentru prosperarea unei biserici căreia nu i se închină;
- 3) deosebitele frământări religioase din Anglia au luat bisericii forța ofensivă.

Chiar pentru cel care este de aceeași părere ca d-l M[itrany], argumentarea nu e convingătoare.

Căci:

- a) atunci când întrebuințezi organizația bisericească drept armă politică, nu ești determinat de „biserică”, ci de scopuri politice; și atunci nu mai e vorba de biserică „dominantă”; ci de *oricare* organizație ce e în stare a-ți servi scopurile;
- b) de aceea nici nu e nevoie ca omul politic conducător să fie, sub raportul religios, solidar cu biserică a cărei activitate o înlesnește... peste graniță;
- c) iar o organizație slabă poate fi, la nevoie..., galvanizată.

Argumentarea mea este numai logică. D-l Mitrany însă, care cunoaște mai bine decât noi lucrurile englezești, își va reaminti mai ușor rostul pe care l-au avut *Biblia* și misionarii la expansiunea politică și economică a Angliei și – de altfel – a capitalismului în genere. Repet totuși, pentru încheiere, că nu prezența *negustorului*, ci a *spiritului* englez, mă neliniștește.

Aș fi vrut să am câteva cuvinte și pentru dezmințirea P. C. preoți Popescu și Cornilescu² de la „Cuibu-cu-Barză”. Deocamdată îmi este imposibil.

Scrisoarea afirmă textual: „Nu am avut și nu avem *nici o legătură* cu asociațiile așa-zise creștine ale triumphiului roșu și ale triumphiului albastru (Y. M. C. A. și Y. W. C. A.)...”.

Dezmințirea aceasta e scrisă însă pe o hârtie de blok, caracteristic liniată. Partea de sus (*en-tête*-ul) și de jos a fiecărei foi e tăiată cu foarfecele. Nu așa de îndemânată însă; căci, pe foaia a doua, jos, se poate citi: „*To the writer: save by writing on both sides of this paper*”; iar pe prima, foarfecele, cari nu au coborât destul, au lăsat încă să se vadă *vârful de jos al triumphiului roșu!* P. C. sa își face, deci, corespondența pe hârtia cercului Y. M. C. A.! E aci ceva care nu se potrivește. Până la o lămurire, prefer să aștept; eu neînțelegând a continua discuția decât cu o perfectă bună-credință.

Primiți salutările mele,

UN ORTODOX

București, 28 II '923

Preotul Tudor Popescu și agitația pentru anglicanism

Preotul Tudor Popescu de la „Cuibu-cu-Barză” a fost caterisit. Vasăzică, tot era vinovat – iar cele ce s-au scris mai acum un an în această revistă, tot adevărate au fost! Numai în parte? Numai în parte, *deocamdată*.

„Bate-voi păstorul și se vor împrăști turmele!” Turma se va fi împrăștiat – dar nu știu dacă tocmai păstorul a fost bătut. Să cercetăm, deci, puțin faptele.

Preotul Tudor a început o acțiune de „modernizare” a Bisericii noastre. Nu o începuse singur, ci în bună și prea cuvioasă tovarășie, de îndată ce-și făcea corespondența pe hârtia englezească a triumghiului roșu (Y. M. C. A.). În jocul preotul Tudor a intrat însă o altă persoană – bisericească și ea. Această persoană e astăzi fugară în Germania; de ea nimeni nu s-a atins; după cum nimeni nu s-a atins de o a treia tovarășă, care, totuși, a contribuit cel mai mult la întorsătura pe care a luat-o acțiunea evanghelizatoare a preotului Tudor.

Eu aș vrea să-mi mărturisesc greșeala. Când, anul trecut, vorbeam de încercarea de unire cu Biserica anglicană, treceam printre agenți și pe preotul Tudor. El a protestat, afirmând că nu are nici o legătură cu Y. M. C. A. Nu l-am crezut; pentru că hârtia pe care ne scria era tocmai hârtia „Asociației Creștine”. Și totuși, părintele Tudor spunea adevărul: în acel moment el nu mai avea nici o legătură cu Y. M. C. A.

Sub presiuni lăaturalnice, părintele Tudor sfârșise prin a deveni protestant. A spus-o doară – după câteva șovăiri – și la proces.

Aceasta explică de ce acuzatorul cel mai îndârjit al lui a fost părintele arhimandrit Scriban!

În sfârșit, preotul Tudor și-a pierdut darul și a fost exclus din Biserica noastră. Orice s-ar mai întâmpla, convingerea noastră e că episodul de la „Cuibu-cu-Barză” s-a închis.

Nu e numai părerea noastră. Vechii tovarăși ai preotului Tudor cred și ei același lucru. Căci agitația pentru anglicani a reînceput. O întrerupsese acțiunea la „Cuibu-cu-Barză”, care amenința să capteze pentru alte intervenții nevoia de lămurire spirituală a unor mulțimi necăjite. Acuma preotul Tudor e la pământ! Să reîncepem, domnilor!

L-am auzit, deci, din nou pe părintele arhimandrit Scriban. Îl așteptam. Nu ca să-l ascultăm. Ceea ce ne poate spune, o știm demult. Dar îl așteptam tocmai ca să ne întărească bănuiala că, în adevăr, „mai întâi la pământ cu preotul Tudor”! Și a venit. *Ergo...*

Din câmpul Ortodoxiei nu se ridică nici un glas. Un tânăr scriitor de talent face din când în când variații literare pe această temă. Dar, vezi, treaba e mai serioasă decât atât.

Înaltele fețe bisericești tac. Scepticism, ignoranță sau din nou vremea în care o broșură putea să fie și un instrument de șantaj?

Părintele Scriban și-a găsit chiar și colaboratori nesperați. E însăși facultatea de teologie, în persoana câtorva din profesorii ei. Să-i numim „delegația facultății”?

Ori, poate, facultatea are, totuși, ceva de spus?

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]

Primim din partea d-lui Tudor Popescu următoarea scrisoare:
[...]¹.

Nota redacției: Scrisoarea fostului preot de la „Cuibu-cu-Barză” nu e suficient de clară, mai ales în lămuririle privitoare la punctul 2. Evident, *trebuie* să credem pe cuvânt declarațiile d-lui T. Popescu. Dar nu ne putem ascunde impresia că, chiar dacă tot ce a afirmat e exact, d-sa nu a spus tot ce știe în această afacere.

Referitor la punctul 1: delimitările pe cari le face între „creștinismul” d-sale și adventism sunt specioase. Că vor fi deosebiri e nuanțe, nu ne îndoim. Dar numai de nuanțe. De o parte și de alta, creștinul recunoaște aceeași încercare tenace de a submina Biserica și de a instaura, în locul disciplinei garantate de autoritatea bisericească, anarhia subiectivistă a „liberului examen”.

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]

Din partea d-lui D. Nanu primim următoarele:
[...]¹.

Nota redacției: Nu putem fi de părerea d-lui D. Nanu, care crede că între creștinismul Bisericii române strămoșești, cum zice d-sa, și creștinismul Societății „Trezirea” din jurul fostului preot Tudor Popescu nu ar fi nici o deosebire esențială.

Afirmația noastră precisă a fost că toate mișcările protestantizante tind, spre deosebire de creștinismul ortodox sau catolic, să introducă liberul examen ca garanție și fundare a adevărilor religioase. D-l Nanu nici nu încearcă să conteste acest lucru; ba, dimpotrivă, face o apologie călduroasă a logicei. La aceasta e încurajat și de faptul că „autorul” *Evangheliei* este cel mai mare logician din câți au fost cu putință, fiindcă singur s-a numit pe sine: „Calea, Adevărul și Viața”.

Pentru că d-l Nanu cere „să respectăm formele elementare logice”, vom observa:

1) nu ne îndoim că „autorul” *Evangheliei* e cel mai mare logician; dar asta nu fiindcă s-a numit pe sine Calea, Adevărul etc.; ci, pur și simplu, fiindcă e Dumnezeu;

2) d-l Nanu confundă problema adevărului cu problema logicei. Lăsând la o parte alte chestiuni, care nu-și au locul într-un ziar, indicăm doar că logica e un instrument de cunoaștere, cu ajutorul căruia, în cazul cel mai bun, se ajunge la adevăr. Dar la acest adevăr se poate ajunge și pe altă cale decât cea a logicei. Și tocmai aci e nodul chestiunii: gnoseologia creștină, și în special cea răsăritea-

nă, afirmă că, în *ordinea religioasă*, adevărul e un act de credință; deci, nu rezultatul unei operații logice discursive, în propriu rațiunii. Adică, tocmai contrariul părerii Societății „Trezirea”, care vede garanția adevărurilor religioase în „forme elementare logice”. D-l Nanu va concede că deosebirea este esențială.

Congresul Bisericii anglicane

Cuvântarea părintelui mitropolit Nectarie al Bucovinei, rostită la marele congres al Bisericii anglicane, este un model de precizie și de atitudine fermă. În ea s-a spus că, reprezentant al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, Prea Sfinția Sa asistă cu bucurie la această manifestație creștină, dar că în nici un caz nu poate lua parte la discuții, cari – eventual – ar pune în chestiune dogmele și așezările de bază ale Ortodoxiei.

În același timp, părintele mitropolit a adresat și o chemare către ceilalți ierarhi pravoslavnici prezenți la congres, cerându-se să se ralieze la acest punct de vedere. Și ralierea a fost obținută.

Nu știm care va fi rezultatul acestei atitudini. Anglicanii încearcă de multă vreme o apropiere de noi. Ei simt, sincer, că creștinismul pe care îl practică s-a golit de conținut religios și caută înapoi calea spre izvor. Că s-au îndreptat mai degrabă înspre noi decât înspre catolici – asta nu e chiar așa de întâmplător și nici chiar așa de lipsit de dedesubturi. Dar să nu insistăm.

Nevoia de religiozitate adevărată îi împinge, deci, spre noi. Dar sunt dificultăți. Dacă anglicanii au încetat de fapt să fie creștini și au devenit anglicani este pentru că structura lor spirituală nu le îngăduie o încadrare adecvată în creștinism. Nominaliști, pozitivisti și moraliști, lipsiți de simțul și orizonturile veciniei, ei au sărăcit creștinismul de actul Dumnezeului real și viu, pentru că nu-l puteau trăi. De aceea refuzul lor de a accepta dogmele și tainele ca dogme și ca taine corespunde unei realități: incapacitatea structurală a anglicanilor de a le trăi.

În acest fapt trebuie să vedem una din pricinile pentru cari, în chip constant, la adunările anglicano-ortodoxe, cei dintâi nu ostenesc cu încercarea de a începe o discuțiune asupra dogmelor. Încercare lipsită de sens: căci, dacă e vorba să punem în discuție dogmele și tainele, nu mai suntem ortodocși, ci... anglicani; iar în acest caz, unirea între noi și ei nu s-ar face cu un folos pentru ei, cu o renaștere a religiozității lor, ci cu o pierdere pentru noi, cu o sărăcire a vieții noastre religioase.

De data aceasta însă, la Londra li s-a spus precis: nu acceptăm nici un fel de discuție asupra conținutului dogmatic al Ortodoxiei. Anglicanii știu, deci, ce au de făcut: renunță la discuție, acceptând botezul într-o pravoslavie, sau renunță la nădejdea unei uniri cu noi și a unei refaceri a vieții religioase.

Noi credem că se vor hotărî pentru ultima atitudine. Sunt doar anglicani – și nu pot altfel.

D. Protestantismul

Rumänien – ein Missionland¹

România, țară de misiune protestantă. Trebuie să concedem că, deocamdată, așa se înfățișează situația. De la război încoace, suntem aproape în fiecare an, într-o formă sau alta, cercetați de misionarii protestanți și îmbiați la o tovărășie religioasă pe care noi nu izbutim să o înțelegem, și de aceea pregetăm a o realiza.

Acum, în urmă, ne-am bucurat de vizita d-lui Raoul Allier, decan al Facultății de Teologie protestantă din Paris, învățat specialist în studiul religiozității... primitivilor. D-sa a făcut și două conferințe publice la Fundația „Carol”, ascultate cu remarcabilă condescendență de studenții noștri, obicinuiți parcă cu un alt fel de înțelegere a problemelor religioase.

Dar d-l decan nu a venit în București ca să țină conferințe. A spus-o însuși, cu dezinvoltură sau... cu candoare. A venit să ne propună o alianță. Evident, forma era ceva mai alambicată; cel puțin la început. Ne oferea omul, gratis, nici mai mult, nici mai puțin, decât o capelă ortodoxă în „cetatea universitară” de la Paris; capelă pe care Rockefeller ar fi dispus să o clădească pe socoteala lui, dacă... am consimți ca ea să fie comună nouă și protestanților. Propunerea e copilărească. Domnul decan ar fi putut găsi ceva mai ingenios. Chiar așa de naivi, ca să ne imbarcăm pe primul șlep în remorca protestantismului, nu suntem. D-l Allier putea să se gândească o clipă că păstrăm și noi ceva din tradiția bizantină!

Și totuși, trebuie să o recunoaștem: noul purtător de cuvânt al protestantismului pe malurile înflorite ale Dâmboviței nu a venit la noi fără oarecare încurajări. Contactul pe care l-a luat cu Bisericele sărăcite și dezorientate din Răsăritul balcanic – bucuroase de fângăduiala unui ban, chiar când acesta curge din buzunarul dinadins rupt al protestanților – va fi fost, desigur, deschizător de perspective. Iar la noi în țară, bucuria cu care a fost primit în anumite cercuri nu putea să-l facă decât să-și mângâie satisfăcut barba.

E, deci, și vina noastră. Nu am fost niciodată conștienți de comoara de spiritualitate pe care o deținem, în calitate de moștenitori legitimi ai creștinismului răsăritean. Atențiunea care ni se acordă ne umple de uimire și de bucurie; ca o cinste nemeritată și neașteptată. Ne comportăm ca niște „îmbogățiți de război” ai spiritualității, pe cari relațiile cu „lumea bună” a Apusului îi fac sau aroganți, sau slugarnici; ne pierdem siguranța noastră personală și nu izbutim să păstrăm o linie demnă; suntem așa de năucii de „norocul” nostru, încât depășim, prin exces, limitele ospitalității; plebei, asta suntem! De pildă. Am asistat la conferințele d-lui Allier. O doamnă, care se ostenește – fizic! – pentru progresul Ortodoxiei, a ținut să-l salute. Și am putut auzi, pentru prima oară în istoria Bise-

ricii creștine, probabil, vorbindu-se de cele trei mari Biserici ale lui Hristos: cea catolică, cea protestantă, cea ortodoxă! Fericitul domn Allier! Dacă știa el asta, demult s-ar fi grăbit să vină în România, ca să ia în sfârșit diploma de autenticitate a protestantismului. Astăzi, protestanții din lumea întreagă caută o legătură cu catolicii sau cu ortodocșii, tocmai pentru a-și legitima biserica. Și când te gândești că ea era la București demult legitimată, prin generozitatea nobilei doamne ortodoxe! Iată știința, demnitatea, tactul și seriozitatea noastră.

Știm cu ce a plecat în traistă trimisul protestant al consorțiului Rockefeller: cu nimic precis; dar cu foarte multe nădejdi; cari, toate, vor contribui la întreținerea atmosferei de „mezat” create în jurul Bisericii Răsăritene. E rău. Trebuia să se ia o atitudine clară. Să se spună omului precis cine suntem și care e atitudinea noastră. Nu avem, din nici un punct de vedere și în nici un fel, interes să prelungim incertitudinea de raporturi în care se pot complăce cel mult protestanții — nu însă și noi.

Evident. Dar pentru asta trebuia să știm mai întâi noi înșine cine suntem și ce vrem. Iar până la asta, mai va! Căci în țara românească are dreptul oricine să ia inițiative și să hotărască în numele Ortodoxiei. E de-ajuns ca o cucoană să simtă necesitatea unor relațiuni internaționale, sau ca un domn să-și dorească călătorie în străinătate — pentru acoperirea căreia, cekul de origine protestantă nu a lipsit încă niciodată — pentru ca „Biserica Ortodoxă Română” să fie reprezentată — cu competența, siguranța și demnitatea pe cari le cunoaștem — în toate congresele suspecte, pătate de prezența impură a „interconfesionaliștilor”.

Sistemul trebuie să înceteze. Biserica noastră nu poate fi nesfârșit o casă cu ușile vraște; și nici han la răscruci. Avem un Sinod și o ierarhie bisericească. A căror datorie e să creeze o conducere fermă și unitară. Să se isprăvească cu inițiativele particulare, cari, chiar când sunt bine intenționate, se dovedesc be-tege, nevolnice și iresponsabile.

Altfel, vom continua a rămâne țară de misiune protestantă. Și nu știm în al cui folos.

Protestantism

Părintele Petre Chiricuță crede că poate porni la atac împotriva celor cari creează panica protestantă. C[ucernicia] Sa e de părere că nu există o reală primădie protestantizantă și că îngrijorarea care domnește în unele cercuri e o alarmă falsă, tinzând a deveni o marotă. Cam acesta e sensul articolului pe care ni l-a trimis părintele și pe care noi l-am publicat.

Iată-ne, prin urmare, alarmați, și încă amenințați cu o manie. Căci și de noi e vorba, părinte Chiricuță, nu e așa? E bine, deci, să ne lămurim.

Protestantism înseamnă mai multe lucruri: poate să însemneze și o confesiune, cum pare a accepta preopinentul nostru; dar mai înseamnă — și anume,

înainte de orice – o anumită atitudine, și metafizică și practică, în fața realității. Teoria care pleacă de la faptele exterioare este, cel puțin în materie de valorifi-realități, e nevoie să pornești de la resorturile intime, al căror precipitat sunt aceste fapte.

Părintele Chiricuță întrebuințează prima metodă, noi, pe cea de-a doua. De aceea nu ne înțelegem. Dar dreptatea e tot de partea noastră. Ni se spune că pe nedrept bănuim de protestantism pe cei cari se îngrijesc în primul rând de reali-zarea lui Hristos în suflete și numai în al doilea rând în forme; că părăsirea unor forme învechite nu atacă întru nimic esența ortodoxă ș. a. m. d.

Nu putem împărtăși această părere; interiorizarea lui Hristos, oricât s-a(r) sprijini pe texte sfinte, este un procedeu eminent protestant. De esență su-biectivistă, această metodă duce fatalmente la desființarea Bisericii, așa cum s-a întâmplat de fapt în lumea Reformei.

Nu sunt decât de a doua însemnătate formele? Bănuiam demult că părintele Chiricuță împărtășește asemenea păreri. C[ucernicia] Sa poartă cioc, e tuns ca un... funcționar și umblă ca un spențer. Să ne ierte, dar nu suntem de acord. Asta e, în adevăr, protestantism. Formă însemnează disciplină din afară înăuntru. Și Biserica tot asta însemnează: principiul autorității. Lăsarea formelor la dispoziția fiecăruia dintre noi e anarhie subiectivă. E prea aspru punctul acesta de vedere? Se poate. Dar e singurul cu adevărat ortodox.

Părinte Chiricuță, sunt încă multe lucruri de filosofie și de cultură pe cari trebuie să și le asimileze Biserica noastră, dacă vrem să iasă izbânditoare din marea luptă la care e chemată acum!

E. Mișcarea interconfesională

Ortodoxia răsăriteană și pancreștinismul

Încercarea de apropiere a Bisericilor creștine, începută anul trecut în chip mai concret prin Conferința de la Stockholm, va fi continuată acum într-o nouă adunare, convocată pentru sfârșitul lui august la Geneva.

Inițiativa pornește, atunci ca și acum, din lagărul protestant, care se dove-dește a fi nu numai cel mai harnic și mai stăruitor, dar și cel mai chinuit de insuficiența lui metafizică, în actualele împrejurări de renaștere religioasă.

E pentru noi de cea mai mare însemnătate să ne dăm seama că ofensiva pro-testantă, pornită pe așa de largi baze, nu e numai decât un semn de vigoare și de

siguranță lăuntrică. Ci, dimpotrivă, aş considera această ofensivă ca o încercare involuntară, inconștientă, dar fatală de întoarcere la izvoarele vecinic vii ale religiozității. Căci și legăturile unui Blake sau Hartmann cu biserica roșie ru-sească, și sprijinul, dea dreptul neleal pentru noi, pe care ambițiile și iactanța răposatului Meletie din Constantinopol l-au găsit în Anglia, și presiunile sistematice la care a fost supus mitropolitul pribeag Antonie al Kievului, și – *last not least* – grija asiduă cu care este înconjurată Biserica noastră arată ca țel al acestei ofensive Răsăritul.

De ce tocmai Răsăritul? Se complac unii în a crede: pentru că Răsăritul e mai slab și, deci, mai ușor de înfrânt.

Nu. Pricinile sunt mai adânci. Circulă între protestanți, în genere, convingerea că Luther ar fi dezlănțuit „din nou” puterile originare ale creștinismului. Se poate. Dar Luther a ignorat întreaga Apocaliptică iudaică: el a exclus din spiritualitatea creștină entuziasmul primitiv. Grijă tragică a mântuirii, ca și aspra disciplină bisericească paulinică s-au închiruit în negurile nordului. Toate demențele mistic-ascetice pe care Sfântul Pavel le trecea ca moștenire creștinismului din lichidarea Antichității s-au risipit și, mai ales, a dispărut fără urmă conceptul paulinic de sacrament, care, istoric și structural, izvorăște din cultul – eminamente răsăritean – sincretist al misterelor. Luther a vrut să facă creștinism ignorând Răsăritul.

Nu se poate! Asta o simt acum, inconștient, toți protestanții. Și de aceea vin la noi, de aceea ne-au chemat la Stockholm și ne cheamă la Geneva.

Ne vom duce. *Non congaudet iniquitate*¹. TREBUIE să ne ducem. Dar nu săraci și umiliți. Ci conștienți de slăbiciunea noastră în ceasurile de astăzi; dar generoși și siguri pe moștenirea noastră: ca depozitari ai tuturor tradițiilor Răsăritului, fără de care nu a fost niciodată posibilă – și, mai ales, nu e acum – ridicarea spirituală a lumii creștine.

Să nu fie o ofensivă care jignește și ridică bănuieli. Ci doar o sigură afirmație, în care Geneva va trebui să audă din nou pe Tertullian: *Quid Athenis et Hierosolymis*²? La ce bun curiozitatea, când ochii noștri au văzut crucea? La ce bun cercetarea, când noi avem cuvântul mântuirii... Dezbateri care nu e, desigur, încă la sfârșitul ei, dar pe care toate forțele istorice s-au conjurat ca să o rezolve în favoarea noastră.

*Ad maturandum Christianae unitatis bonum*¹

Se anunță prin ziare că în curând vor avea loc la Malines, în Belgia, discuțiuni și „tratative” pentru unirea Bisericilor creștine, la care vor lua parte reprezentanți ai catolicismului, protestanților și Ortodoxiei.

În această formă, informația e falsă; sau cel puțin tendențioasă; și de natură a încuraja confuziune sau nădejdi irealizabile. Miezul lucrurilor închide însă un

sâmbure de adevăr destul de semnificativ și nu e, deci, lipsit de interes a preciza situațiunea.

Întâlnirea de la Malines, dacă va avea loc, se va întâmpla după dorința, exprimată oarecum în *articulo mortis*² de răposatul cardinal Mercier, primatul catolic al Belgiei, și nu va fi decât continuarea încercărilor de apropiere sau cel puțin de înțelegere, începute încă din 1921.

Aceste încercări pornesc din lagărul protestant. Este adevărat că, deja în 1895, papa Leon al XIII-lea cere tuturor catolicilor din lume să se roage pentru reconcilierea fraților despărțiți; iar doi ani mai târziu, instituia între Înălțare și Rusalii o perioadă de rugăciuni în acest scop. Dispoziția se respectă încă și astăzi. Dar toate aceste acte au la bază îngrijorarea care cuprinde lumea protestantă în fața disoluției fără leac aproape a vieții lor religioase, îngrijorare căreia catolicul de mai târziu Neumann îi dădea expresie încă de acum 50 [de] ani.

Istoriceste, deci concret, dorința de reîntoarcere la adevărata Biserică a protestanților și-a găsit după război exprimarea în activitatea lordului Halifax, figură întru toate venerabilă și iubită în țara lui. El este cel dintâi care a luat, în 1921, inițiativa unei vizite la Malines, unde cardinalul Mercier l-a primit în tovărășia abatelui Portal, personagiu intim amestecat, sub pontificatul lui Leon al XIII-lea, în chestiunea hirotonirilor anglicane. A doua întâlnire, provocată de același lord Halifax, a avut loc în primăvara anului 1923.

Rapoartele care fixează conținutul acestor întâlniri abundă însă, toate, în precizări cari stabilesc caracterul convorbirilor. Se spune, de exemplu, că întâlnirile au fost *private*, și anume, schimbări de păreri într-un *salon particular*. Lucru pe care, de altfel, îl confirmă și dr. Randall Davidson, arhiepiscopul de Cantorbery, în scrisoarea adresată la Crăciun, [în] 1923, arhiepiscopilor anglicani. Este, prin urmare, cel puțin inexactă telegrama publicată în ultimele zile de ziare, care vorbește de *tratative* între amintitele Biserici. Pentru ca cineva să „trateze”, trebuie să aibă un mandat. Asemenea împuterniciri însă nu au existat nici de o parte, nici de alta. În stadiul absolut preliminar al convorbirilor, care nu a fost depășit, chestiunea mandatelor ar fi fost, de altfel, și indiscretă, și inoportună. Aceasta, ca o primă precizare.

Și o a doua. „Conversațiile de la Malines” au avut loc între catolici și anglicani. Acum telegramele vorbesc de o întâlnire a catolicilor, anglicanilor și *ortodocșilor*. Să distingem. Nu se știe nimic de o participare a „ortodocșilor” la aceste convorbiri. Vestea pleacă, după originea telegramelor, de la protestanți. E foarte puțin probabil că ei ar poseda o autorizație formală în acest sens. Nu e, totuși, mai puțin adevărat că pasul lor are, în fond, o îndreptățire. Raporturile dintre anglicani și ortodocși sunt cel puțin ciudate. Biserica de Răsărit păstrează neștirbită tradiția creștinismului, în forma ei cea mai autentică. Nu e, deci, nimic mai natural ca anglicanii, la care conștiința sărăciei lor religioase e mai vie ca în toată lumea protestantă, să caute prietenia și – dacă se poate – înrudirea cu Răsăritul. Aceste relațiuni le creează lor o situație măcar indirect precisă în

lumea creștină; și poate asigura cuvântului lor o mai însemnată autoritate în adunările Bisericii universale.

Pe de altă parte, Ortodoxia constată că blazonul pe care și l-a trecut nepătat de-a lungul istoriei i-a cam fost spălat de ploii. Aur pe el, în orice caz, nu mai este. Biserica a sărăcit literal, în ordinea materială. Mai ales anumite patriarhate sunt silite astăzi să constate că nu mai au asigurată ziua de mâine. Pentru acestea, anglicanii sunt prietenul bogat. Îmbogățiți de război, probabil. Dar bogați. Prietenia lor e, deci, dorită, iar înrudirea — și ea, acceptată. Trebuie să credem, prin urmare, că cel puțin în particular, legăturile dintre anglicani și anumite Biserici Ortodoxe sunt îndeajuns de strânse, încât ei să poată nădăjdui că, la viitoare convorbiri de la Malines, ortodocșii le vor consolida — prin prezența lor — situația. Dar este, în orice caz, vorba numai de un serviciu *particular*, pe care, din anumite motive foarte personale, unele organizații locale din lumea ortodoxă înțeleg să îl facă anglicanilor. De aci și până la participarea „ortodocșilor” la convorbirile din Malines, distanța este apreciabilă.

Iată, prin urmare, cum trebuie înțelese și precizate veștile care ne vin din străinătate în legătură cu „tratativele” pentru unirea Bisericilor creștine. Aceasta, în ce privește pe participanți.

Să presupunem însă că, în adevăr, reprezentanți ai acestor trei Biserici s-au întruni să discute și să realizeze *haec populorum omnium in oecumenica unitate consensio*³, cum ar zice Pius al XI-lea. Care sunt sorții de izbândă ai unor asemenea încercări?

Dintre cele trei grupe în prezență, cei cari ar putea cel mai puțin ceda sunt ortodocșii. Pentru că ei au preferit întotdeauna să vadă născându-se o schismă, decât să admită soluții tranzacționale. Biserica pravoslavnică nu are, nici teoretic, nici istoric, posibilitatea unei mlădieri.

Cu catolicii, principial, s-ar putea trata. Ei au știut adesea să găsească un *modus vivendi* care, garantând fondul chestiunii, să înlesnească soluționarea unor probleme delicate. (O astfel de soluție neclară, dar, pentru Biserica română, de mare utilitate, este Biserica greco-catolică, uniții noștri.) În cazul special însă al anglicanilor, se pare că atitudinea romano-catolică va fi absolut intransigentă. Iată părerea cardinalului Mercier: „... Ne puserăm deci pe lucru, însuflețiți de aceeași dorință de înțelegere reciprocă și de frățesc ajutor... Este, totuși, lesne de înțeles că, atunci când se ridică chestiuni esențiale — ca, de pildă, primatul papei, stabilit la conciliul Vaticanului, și care fu prima și ultima la ordinea zilei — nici prietenii mei, nici eu, n-am avut măcar un moment gândul să jertfim unei dorințe stupide (*insensé*) de unire cu orice preț, un singur articol al crezului catolic, apostolic și roman”.

E aproape drastic de clar.

Cine ar putea, deci, să cedeze? Evident, numai anglicanii. O vor face? Sunt serioase motive de îndoială. Dar să presupunem cazul afirmativ. Care va fi urmarea acestei „împăcări”? Anglicanii au mai fost odată catolici. De ce nu au rămas? Pentru că s-a supărat pe papă cutare rege⁴, stingherit în aventurile lui amoroase de disciplina rigidă a Romei? E cel puțin ridicol să se facă așa istoria.

Biserica Angliei s-a despărțit de Roma pentru că sufletul englez nu se putea încadra în disciplina dreptului roman și în mistica mediteraneană. Căci de ce, de pildă, franciscanismul roman a putut să crească în umbra realismului tomist⁵, pe când cel englez a trebuit să treacă în nominalism? Este o întrebare pe care nu vor să și-o pună convorbitorii de la Malines. Și totuși, o întrebare impușă de realități.

Iată adevăratele perspective ale problemei. Convorbiri vor avea loc. La urma urmelor, nu sunt excluse nici „tratativele”. Dar „împăcarea” – și mai ales împăcarea definitivă? Nu.

Deasupra bunei voințe și a tragicei răvne mistice a lordului Halifax (la 70 de ani, *nu poate să moară*, pentru că nu poate fi împărțit) stau realitățile istorice. De ce să nu ne aducem aminte de ele?

Creștinismul – fapt istoric

Este poate ciudat, dar în încercările interconfesionaliste de apropiere a Bisericilor, pornite din lagărul protestant, ca și în opoziția fermă cu care aceste încercări sunt întâmpinate de către catolici, același viciu fundamental de înțelegere ne întâmpină: lipsa simțului istoriei.

Ciudățenia asta își are însă explicația ei; căci, după cum observam și în *Duminica* trecută, între catolici și protestanți sunt mai multe puncte de contact decât s-ar crede. (De aceea catolicizantii sunt pentru Ortodoxia noastră tot așa de nelalocul lor ca și protestantizantii.) În primul rând, trebuie să subliniem tendința spre universalism a amândurora; tendință al cărei resort intim este tocmai incapacitatea de înțelegere a istoriei.

„Istoria” este categoria concretului; tot ce există individualizat, în timp și spațiu. „Universalul” e de natură logică: utopic și ucronic. În momentul când o doctrină își simte veleitățile de universalism, ea se dovedește ca desprinsă de realitatea concretă. În toată existența, singur Dumnezeu depășește timpul și spațiul, fără să înceteze a fi real. Tot ceea ce se leagă de om nu e real decât întru cât e istorie.

Apusul nu poate să înțeleagă aceste lucruri – totuși, așa de simple; de aceea, el încearcă universalizarea pe baza unui element forțamente abstract: „rațiunea” pentru protestanți, „biserica romană” pentru catolici; creștinismul unul singur, peste tot pământul și în toate timpurile.

Și totuși, creștinismul unul singur e o imposibilitate. Unul singur e doar Hristos, aflător veșnic în mijlocul nostru în trup și sânge, Hristosul euharistic. Creștinismul, nu!

Unificare? La ce bun? Nu a fost odată, la început, un singur creștinism? Și iată-ne creștini ortodocși și creștini catolici; și pseudo-creștini protestanți, care nu recunosc pe Domnul euharistic. Să ne re-unim? Da, dar pe ce bază? Și, pe

urmă nu va fi iarăși zadarnic? Căci iarăși vor fi, analog și în alte forme, ortodocși și catolici; sau chiar protestanți – adică oameni refractari creștinismului.

Hristos e Dumnezeu și, ca atare, depășește istoria; creștinismul e un fapt istoric; trăind, deci, în forme individualizate, concrete. Ortodoxie și catolicism sunt realități necesare, momente constitutive ale istoriei, ireductibile unul la altul. Unificare? O glumă. Sau o neînțelegere, a unor oameni cari ar fi trebuit, totuși, să se gândească un moment că istoria tot Dumnezeu a făcut-o.

Îndatorirea Sfântului Sinod

Este foarte bine că vom avea peste câteva zile – în continuare – o sesiune a Sfântului Sinod. Recenta călătorie în Răsăritul creștin a Î. P. S. nostru Patriarh a provocat o fericită precizare a situației în lumea ortodoxă; și ne gândim dacă nu ar fi nimerit ca Sfântul Sinod să ia în discuție și în studiu noua situație pentru ca Biserica pravoslavnică să poată folosi după cuviință legăturile rodnice stabilite cu prilejul amintitei călătorii și sugestiile născute în convorbiri mai mult decât protocolare.

Căci, fără îndoială, ar însemna să ne sub-prețuim și să ne lipsim de la o misiune istorică pe care, e adevărat, ne-o impun mai mult împrejurările decât vrednicia noastră, dacă ne-am mulțumi – din lene, comoditate sau lipsă de înțelegere – să considerăm această călătorie numai ca un schimb de politete între oficialități, să urăm Î. P. S. Miron „bun venit” și... să trecem la ordinea zilei.

E bine să reținem, din ultimele întâmplări, că trecerea Patriarhului nostru pe la curțile arhiepiscopale răsăritene se întâmplă în preziua adunării „interconfesionaliștilor” la Lausanne. Și să judecăm viitorul congres în lumina acestei întâmplări.

Adunarea de la Lausanne urmează celei de la Stockholm. Acolo, ca și aici, inițiativa întâlnirii a plecat din lagărul protestant. Dar chemați și doriți au fost în primul rând ortodocșii. Așa de tare, încât am putea spune că singură prezența lor îndreptățește congresul. Protestanții între ei nu mai au ce să-și spună. Au spus tot; au spus prea mult; așa de mult, încât mai toată viața lor religioasă s-a transformat într-un spus. Religiozitatea, atâta cât a rămas, își caută azi forme de realizare și se îndreaptă, plină de nădejdi, către comorile intacte ale Ortodoxiei.

Din acest punct de vedere, se poate, deci, afirma că dorința protestanților de a stabili legături cu noi e sinceră; ea având la bază, în adevăr, necesități spirituale, în speță, religioase, pe cari dezmățul dogmatic și nulitatea liturgică protestante nu le pot în nici un fel satisface. Dar se amestecă în atitudinea creștinilor acestora anglo-saxoni și anumite calcule, cari nu pot să nu ridice suspiciuni. Se poate prea bine să existe la ei convingerea, fundată istoric, că în Răsărit religiozitatea e mai pură și mai aproape de origine. Nu e însă mai puțin adevărat

că, întrucât sunt apuseni, ei stau, de fapt, mai aproape de catolici; prin îmbinarea lor sufletească. Natural ar fi, deci, ca pentru ei întoarcerea în sânul Bisericii creștine să se facă pe drumurile Romei. Și totuși, nu o fac. Ei preferă să stea de vorbă cu noi. Pentru că ne prețuiesc mai mult? Nu. Pentru că ne socotesc mai slabi și mai puțin disciplinați, deci, mai lesne de cucerit. Care va fi Biserica în care vor intra ei, pentru ei, esențial, indiferent; oportunitatea primează. Dar, unde apare oportunitatea, nu mai poate fi vorba de sincere necesități religioase.

Or, în speță, iată cum se prezintă situația. La Stockholm a fost o întâlnire pregătitoare, mai mult o luare de contact; am fost chemați și noi; și ne-am dus. Foarte măguliți, bieții de noi, de atenția care ni se acorda de fețe apusene așa de alese, ne-am apucat de atunci să învățăm englezește – ceea ce e un bine – și să umplem foile noastre religioase cu știri din biserica engleză – ceea ce e un rău; uitând că există un Răsărit cu care suntem efectiv solidari și în care avem mari rosturi de împlinit. Contactul cu fețele boierești ale protestanților ne-a intimidat; toate resturile unei umilințe de sclavi au trecut la suprafață. Împrejurări neprielnice pentru toate Bisericile Răsăritului au încurajat sugestia protestantă. Până în așa grad, încât prietenii noștri anglo-saxoni au devenit cutezători. La Stockholm trebuia să ne cunoaștem – și ne-am cunoscut. La Lausanne, unde suntem invitați acum, ni se cere să discutăm. Să discutăm – ce? *Bazele dogmatice pe cari s-ar putea realiza o înțelegere între noi și protestanți.* Este o îndrăzneală pe care trebuie s-o respingem categoric. Cursa ce ni se întinde e cu mult prea grosolană ca să putem cădea în ea. Baza noastră dogmatică este un bloc de care nu se mai poate atinge nimeni. O discuție asupra ei este imposibilă. Creștinismul ortodox este așa cum este. Cine vrea să vie la noi e binevenit. Dar nu cu discuții, nu cu condiții și nu cu tranzacții.

Trebuie să fie cineva care să spună fraților noștri protestanți că atențiunea lor ne onorează, dar că a sta de vorbă asupra dogmelor noastre nu putem. S-au primit invitații pentru Lausanne? Foarte bine. Să ne ducem. Dar Biserica noastră nu poate avea acolo delegați, ci numai *observatori*.

Asta e îndatorirea de azi a Sfântului Sinod: să stabilească hotărât că nu participă oficial și activ la lucrările congresului de la Lausanne; și să impună – sub anunțare de sancțiuni – celor cari vor merge acolo păzirea severă a punctului de vedere oficial. E nevoie de o disciplină strânsă și în Biserica noastră; ca să se isprăvească odată cu sistemul nenorocit al inițiativelor personale.

Și încă ceva. Călătoria Înalt Prea Sfințitului Patriarh a mărit coeziunea Bisericii răsăritene. Sfântul Sinod se poate sesiza de acest fapt și poate interveni în timp util, pentru promovarea unei atitudini unitare a tuturor autocefaliilor ortodoxe în congresul „interconfesionaliștilor”. Ar fi pentru Biserica noastră o îndatorire tot așa de însemnată ca și cea dintâi.

Știu, greutățile sunt mari. Avem doar în sânul nostru atâția teologi protestantizanti, cari confundă indicațiile unui bolnăvicios orgoliu personal cu necesitățile Ortodoxiei. Dar greutățile tocmai de-aia sunt puse în calea omului – ca să fie înfrânte.

Enciclica papei

Suntem siguri, iarăși se va ridica, din vreun colț pomădat al Ortodoxiei, acuzația că suntem vânduți papistașilor — dacă nu chiar papistași noi înșine. Dar nu putem face nimic. Cine își mai pierde vremea să lupte împotriva oamenilor de rea-credință, când știut este că reaua-credință nu e decât arma celor ce se simt că nu au dreptate!

Recunoaștem, a te ocupa de o enciclică a sfântului părinte de la Roma, în plină pretenție de ofensivă a Ortodoxiei, nu e deloc plăcut. Dar nu e deloc plăcut în primul rând pentru noi, care o facem. Cum am putea însă evita aceste neplăceri, când în probleme fundamentale, cari interesează îndeaproape și în chip esențial viața noastră religioasă, nu Biserica Ortodoxă, ci Sfântul Scaun împlinește actele cele mai hotărâtoare!

Așadar, papa a dat acum, de curând, o enciclică¹. În ea se previn episcopii Romei asupra primejdiei reale pe care o reprezintă pentru creștinătatea autentică mișcarea interconfesională, a cărei ultimă manifestare a fost congresul de la Lausanne, în vara trecută.

Nu se poate spune că Roma vorbește în necunoștință de cauză. Dorințele de unificare a Bisericilor, pornite din lagărul protestanților, au fost mai întâi ascultate în Apus. La Malines au urmat convorbiri — cu întreruperi — luni de zile de-a rândul, în care, de partea catolicilor, dacă a fost fermitate, nu a lipsit o largă bunăvoință și dorință de înțelegere; cu atât mai mult cu cât aceștia erau oarecum împunși în coastă de tratativele cari se urmau paralel, aci, în Răsărit, cu ortodocșii, cercetați de aceiași anglicani.

La Malines, totuși, nu s-a ajuns la nici un rezultat. Atitudine rebarbativă din partea Romei? Nu. Ci numai conștiința purității credinței pe care o reprezintă și intransigență dogmatică. Enciclica papei nu face decât să formuleze noua situație, rezultată în urma acestor convorbiri și să tragă consecințele.

Punctul de vedere al Vaticanului este că încercarea de unificare a Bisericii, așa cum este ea militată de protestanți, trebuie combătută. Evident, soluția indicată în enciclică trebuie să ridice din partea noastră cele mai vii aprehensiuni. Papa crede că o unificare este nu numai posibilă, dar și de dorit stăruitor; numai că această unificare trebuie făcută prin întoarcerea tuturor creștinilor în sânul Bisericii romane, singura autentică.

Noi am obiecta că, dacă e vorba de întoarcere și de autenticitate, apoi nu trebuie să se uite că este o altă Biserică, cea a noastră, *Biserica* pur și simplu, care e depozitara adevăratului creștinism. Dar nu de asta e deocamdată vorba aci. Căci dacă *soluția* sfântului părinte nu e bună, *motivele* pentru cari respinge unirea cu protestanții sunt excelente. Enciclica precizează, anume, că o înțelegere cu protestanții este imposibilă, pentru că aceștia nu vor să recunoască faptul elementar că în viața religioasă accentul fundamental al interesului trebuie să cadă pe *credință*, și nu pe *caritate* față de semenii.

Să ne îngăduim a ne aminti că acesta a fost și punctul nostru de vedere astăvară, când scriam împotriva participării noastre, fără garanții reale, la congresul de la Lausanne. Căci se încerca acolo, printr-o rece, dar nu mai puțin scandalosă îndrăzneală, să se pună în discuție înseși dogmele Bisericii noastre pravoslavnice.

Au urmat protestări din partea stockholmiștilor și lausanniștilor. Pretenția noastră era absurdă, de îndată ce risca să taie, pentru unii, legături cu oameni așa de subțiri, bine crescuți și bine văzuți, cum sunt doară unii din anglicani. Țărâna noastră parvenită era amenințată în relațiile ei cu casele mari și boierești ale Apusului. Iar protestările au luat forma obișnuită: insultăm Biserica.

Nu insultăm Biserica; dar nu pregetăm să amintim oamenilor Bisericii îndatoririle lor, chiar în cuvinte aspre – atunci când aceste îndatoriri se uită.

Ce a uitat episcopatul nostru amator de călătorii în străinătate și de legături cu oamenii „civilizați” ai protestanților? Un fapt foarte simplu: că ceea ce trebuie păstrat în primul rând este baza dogmatică a Bisericii; adică tocmai ceea ce neglijează cu totul protestantismul, care nu reprezintă în istoria vieții religioase decât disoluția dogmei.

Moderniștii noștri protestantizează cu toții; uneori, fără să-și dea seama. Pricina e simplă: pentru că nu mai cred. Și atunci, toată religiozitatea devine *morală*, adică cu totul altceva decât trebuie să fie.

Enciclica sfântului părinte al Romei pune din nou în actualitate această problemă. Vor găsi oamenii hotărâtori în Biserica noastră timp și putință să o judece în adevărata ei însemnătate?

Propaganda interconfesionalistă

E surprinzător cum crește în fiecare zi literatura pentru unirea Bisericilor. Mișcarea a pornit din lagărul protestant. Se simte în aceste cercuri, îndepărtate cu totul de la adevărata viață religioasă, nevoia de a face din nou legătura cu deținătorii autentici ai religiozității creștine. De origine sincer interioară, această campanie a degenerat. Forma accentuat interconfesionalistă pe care au luat-o discuțiile de la Stockholm și Lausanne dovedește că elemente politice au intrat în joc. Că doar nu pe baza abstracțiunilor raționalizante ale interconfesionalismului discută cel dornic de întoarcere la izvorul viu al dogmei și al tainei!

Din acest moment însă, inițiativa tratativelor a scăpat din mâna protestanților. Mai stau de vorbă cu ei doar protestantizantii Ortodoxiei, „oamenii moderni” și „novatorii” din Biserica de Răsărit, cărora, dragă Doamne, la atâta bogăție de viață interioară câtă au, nu le mai ajunge comoara de adevăruri a Bisericii noastre dreptmăritoare; și îi mai iau în serios, în afară de aceștia, câțiva biceisnici vanitoși, care se simt foarte importanți, în sărăcia bietelor lor persoane, că cutare englez sau american șiret le trimite felicitări de Anul Nou cu „expresiunea strânsei prietenii și prețuirii” pe care le-o păstrează.

Altfel, locul întâi în aceste discuțiuni l-au luat catolicii. Începând cu convorbirile din Malines, unde au izbutit să pună în inferioritate morală pe anglicani, și sfârșind cu ultima enciclică a papei.

Unii ca și ceilalți însă ni se adresează tot nouă, ortodocșilor. Cei dintâi, pentru că ne știu săraci și dezorganizați și ne bănuiesc gata la o tranzacție pentru bani (cazul Orientului mediteranean ortodox); cei din urmă, pentru că își dau seama că singurii cu care se poate sta de vorbă asupra creștinismului tot noi suntem.

În lumea orientală, aceste încercări de apropiere sunt foarte divers privite. În orice caz însă, li se acordă o exagerată importanță. Unirea Bisericilor, așa încât să fie doar o turmă și un păstor, se va face odată, căci doară e scris. Dar se va face prin voia lui Dumnezeu, când va fi hotărât El, și nu prin agitația noastră neisprăvită.

În ce ne privește pe noi, românii, nu aceasta e cea mai simplă problemă a ceasului de față. Suntem dezorganizați și nu ne mai putem îndeajuns bucura de darurile vieții religioase. E nevoie, pentru refacerea vieții noastre spirituale, de unirea tuturor Bisericilor? Mă îndoiesc. De aceea, cred că e mai folositor vedem de treburile noastre lăuntrice, ieșind din calea discuțiunilor despre unificare, al căror singur scop imediat este doar cel propagandistic.

Că doară chiar așa de proști nu suntem!

8. SECTELE

Sectanții

În adunarea eparhială la Cluj s-au spus cuvinte grele față de activitatea sectelor religioase din țară. Iar între toate, cel mai greu cuvânt a căzut asupra statului, care se pare că, prin atitudinea și măsurile lui, mai mult împiedică decât înlesnește acțiunea Bisericii.

Este un fel comod, dar ineficace, de a înțelege dificultățile noastre religioase. De ce nu am avea sinceritatea și curajul să punem problema în adevărații ei termeni?

E adevărat că, din toate punctele de vedere, sectele acestea, mistice sau protestante, sunt, ca spiritualitate, incomparabil inferioare Ortodoxiei. Dar ele, și mai ales cele care vin din Apus, au marele avantaj politic că izvorăsc din aceeași structură spirituală care ne-a dat statul modern. Dezbrăcând marele principiu creștin al iubirii de toată semnificația lui ontologic-metafizică și transpunându-l în plan subiectiv-psihologic, al realității concrete, „noul creștinism”, din care se inspiră toate aceste secte, a încetat, e drept, să aibă cel mai ușor contact cu religiozitatea, dar a izbutit să se încadreze perfect în ideologia juridică a noilor state europene. Mai mult, el face parte integrantă din această ideologie, este pur și simplu această ideologie.

A cere, deci, statului modern, științist, democratic și egalitar, sprijin împotriva ofensivei dizolvante a sectelor protestantizante este cel puțin nepotrivit. Unul și celelalte sunt frați buni, vorbesc aceeași limbă, sunt unul și același lucru. Atunci?

Biserica noastră e victima unei iluzii grave. Din faptul că ultima noastră *Constituție* a consimțit să recunoască o religie *de stat* în înfățișarea ortodoxă a creștinismului, oamenii Bisericii se socotesc îndreptățiți a crede că statul s-a

identificat cu interesele înalte ale Bisericii. Dar cercetați documentele oficiale ale timpului și veți vedea că dominația Bisericii Ortodoxe în noul stat românesc nu a fost *acordată* de constituentă, ci smulșă acesteia. Și anume:

grație lașității oamenilor politici, care nu au avut curajul să opună ceva drepturilor *istorice* ale Bisericii;

grație ignoranței aceluiași oameni, cari au crezut că Ortodoxia ar putea fi un instrument de poliție socială, un simplu protestantism oarecare.

Nu. Statul actual nu mai este aliatul firesc al Bisericii, pentru că el a încetat de a fi statul creștin. Tovărășia este hibridă; iar conlucrarea va fi doar o luptă de fiecare zi, lipsită de sinceritate, unde fiecare din părți va încerca să sustragă celelalte un maximum de foloase.

Astăzi și mâine, cei mai mari sorți de izbândă îi are Biserica. Căci formula modernă a statului s-a dovedit a fi deficientă față de realități; iar omenirea luptă pentru un nou echilibru spiritual. La noi, ca și aiurea, adevărurile mari ale Bisericii pot reconstitui acest echilibru. Toate semnele sunt că lumea îl cere.

Întrebarea e numai dacă Biserica noastră va înțelege noua ei chemare și, mai ales, dacă va ști să vorbească vremii în limba ei.

Să-și plămădească, deci, Biserica noul stat care ne trebuie. Dacă poate. Dacă nu, plângerile și incriminările sunt de prisos.

Pater Olasz

P. Olasz S. J., adică: Pater Olasz, călugăr din ordinul iezuiților, colindă de o bucată de vreme Ardealul, făcând predici. Rosturile lui nu sunt tocmai clare. În alegerile trecute, se pare să fi avut anumite însărcinări precise prin Satu-Mare și județ. Activitatea lui a fost foarte vie și, s-a spus atunci, cu un real folos pentru o listă de candidați.

Acum a ajuns la Cluj, unde vorbele lui grele au căzut ca plesnituri de bici apocaliptic asupra imoralității teatrului evreo-maghiar. Agitația în public a fost vie; iar rezultatele — unele, cel puțin —, neașteptate; câțiva din artiștii catolici ai amintitului teatru au denunțat actul lui de supunere către sfântul părinte de la Roma. (Adăugăm noi: reîntorcându-se la iudaism.)

Cred că asupra pentru-Dumnezeu-ostenitorul-părinte Olasz ar trebui să avem un ochi mai atent. Nu e prea greu de descursat, din toată activitatea lui, că, deocamdată cel puțin, părintele face agitații antisemite. Asupra acestei probleme, punctul nostru de vedere e clar. Am respins din capul locului doctrina și practica unui antisemitism pe bază și din punct de vedere religios-creștin, ca o rătăcire gravă. Lucrurile nu trebuie amestecate; și preoții, *ca preoți*, vor face bine să lase în grija noastră sau cel puțin să militeze cu argumentele noastre, adică complet extrareligioase, chestiunile de politică naționalistă. O asemenea fanatizare e nu numai o coborâre și o falsificare a Bisericii, dar și o acțiune primejdioasă.

Vrea să facă părintele Olasz o critică – oricât de vehementă – a societății sau a moralității noastre? E binevenit. Să ia biciul de foc, harapnicul lui Isaia, sau chiar al lui Savonarola¹. Va merge lumea înspre el cu încredere și îl vor binecuvânta mulțimile, chemate la o nouă viață. Dar să lase politica.

Nu avem nici o încredere într-o astfel de acțiune. Cine poate să ne dea siguranța că predicile întreprinse astăzi împotriva evreilor ca națiune sau rasă distinctă nu vor schimba de obiectiv, alegându-și o... altă națiune? Nu vrem să comitem un păcat; dar e greu să înțelegem cum numai din îndemnul Bisericii și al religiozității se poate începe o asemenea acțiune. Chiar ca tovarăși, sau mai ales ca tovarăși, oameni de acest fel devin indezirabil. Părintele Olasz să lase politica în buruieni!

Despre propaganda baptistă

Ministrul Cultelor a primit astăzi vizita șefului baptiștilor, care a venit în țară să ne facă oarecum proces. Vedeți că baptiștii nu sunt mulțumiți cu regimul în care trăiesc și au ridicat proteste peste graniță, la șeful lor... religios. Că protestele au mers peste graniță este, din punctul de vedere al baptiștilor, foarte normal. Ei nu recunosc doar organizația lumească și nu se simt ca făcând parte decât dintr-o singură comunitate, aceea baptistă, care e supernațională.

Dar tot așa de normal este ca nici statul nostru românesc să nu se emoționeze de prezența eminentului reprezentant al bisericii baptiste. Nu numai pentru că, la urma urmelor, fiecare stat național e dator să facă politică națională; ci, mai vârtos încă, pentru că frații noștri baptiști nu sunt, între toți locuitorii statului românesc, cei mai fără de păcat față de așezarea noastră politică. Poate că nu vor fi decât coincidențe. Poate. Dar statul are datoria să vegheze ca astfel de coincidențe să nu se mai întâmple. Pentru că, să vedeți ce stranii lucruri se petrec cu baptiștii noștri. Progresele propagandei lor sunt însemnate mai ales în Basarabia și în ținuturile de graniță ale părților ungurene ale Ardealului. Coincidență, probabil; dar coincidență supărătoare, atunci când ne gândim că baptismul anarhizează populația; și că tocmai la granițe se întâmplă acest proces de disoluție.

Și dacă ar fi numai atât. Dar se stabilește, cu chiar declarații de pe la Budapesta, că baptismul este, în sud-estul Europei, operă misionară ungară. Iar pe de altă parte – iarăși coincidență, dar suspectă, de data aceasta –, statisticile arată că, în țara noastră, cel mai puțin deschiși propagandei baptiste sunt tocmai cetățenii de limbă maghiară. Nu este oare cel puțin ciudat că ungurii, așa de buni ca misionari ai baptismului, se dovedesc dintr-o dată așa de refractari când e vorba să adopte această religie? Și cum ar fi, de pildă, dacă onorabilului reclamant, care se prezintă astăzi cu jalba la guvernul nostru, i s-ar atrage atenția asupra acestei ciudățenii?

O să spuneți: ăsta e american, nu e ungur. De acord. Dar, vedeți, tot americani sunt și cei cari au înființat aci, la București, seminarul baptist și au ținut, prin mijloace astăzi de domeniul public, să asigure o stăpânire *neromânească* asupra acestei școale. Și tot americani sunt cei cari trimit fonduri în Basarabia, pentru botezare întru baptism a populației de prin acele părți. Ne-am învățat să fim puțin încântați de oamenii cari ne iubesc fără să ceară nimic de la noi. Să continuăm să o facem. E prudent și eficace.

Și cred că nu ar strica să spunem punctul nostru de vedere și reprezentantului bisericii baptiste, astăzi în anchetă pe meleagurile noastre.

De ce două măsuri?

Instanțele judecătorești militare au judecat pe adventistul I. Bauer și l-au condamnat la un an închisoare și cincizeci de mii de lei amendă. Categoric spun, bine au făcut. Bauer s-a făcut vinovat de o faptă gravă: în propaganda împotriva Bisericii creștine Ortodoxe, a întrebuintat gravuri insultătoare pentru preoții noștri. Sistemul e absurd și oribil, el trebuie să înceteze. Căci nu se pot ridica în abstract și în simbol cazuri izolate, cari sunt strict personale, pentru a face din ele însăși înfățișarea Bisericii noastre în genere. Biserica una și indivizibilă, trupul mistic al lui Hristos, nu poate fi solidarizată și cu atât mai puțin întinată de păcatele slujitorilor ei. Ea închide în ea însăși principiul purității absolute; căci cine păcătuiește nu o face decât în urma ruperii comunității de iubire care e Biserica și, ca atare, se exclude singur din această unitate spirituală, fie el chiar purtător al unui veșmânt sacerdotal sau deținător al darurilor. Orice încercare de confuziune pe această temă pornește, deci, din ignoranță sau din rea-credință; una și alta trebuiesc reprimite cu asprime. Drept și cu cale a procedat, deci, judecata, condamnând acțiunea adventistului Bauer.

Noi suntem însă oameni drepi. Adventiștii nu ne sunt în nici un fel simpatici. Ei reprezintă în genere o spiritualitate primară; iar la noi în țară acțiunea lor pare a fi nu numai religioasă. Dar nu numai adventiștii încearcă să ne batjocorească Biserica înfățișându-ne preoții imorali. De ce atunci nu se iau măsuri egale împotriva tuturor?

Iată, la Teatrul Național, d-l Horia Furtună reprezintă o piesă: *Păcală*, în care sunt aduși pe scenă călugări beți, călugărițe cari caută leacuri de „lepădat”, într-un decor de mănăstire transformată în local de orgii. Iar mai acum câțiva vreme d-l Victor Eftimiu ne înfățișă în *Glaful* călugări pruncucizi. Noi înțelegem toate. Înțelegem că d-l Eftimiu, care e francmason, întrebuintează toate prilejurile pentru a clătina Biserica adevărată. Îl înțelegem și pe d-l Furtună, care și d-sa e, probabil, francmason; dar nu înțelegem de ce două măsuri. De ce adventiștii sunt condamnați, iar francmasonilor li se pune, în scop de propagandă, Teatrul Național la dispoziție?

Pe cine să tragem la răspundere? Pe directorul teatrului? Dar nu știm noi ce e un director de teatru, terorizat de diversele comitete de lectură și de pretențiile autorilor dramatici?

Ne-am adresa mai degrabă Ministerului Artelor, care e, precum se știe, și al Bisericii. Și am cere d-lui ministru – care, Doamne, a fost acuzat de prea multă Ortodoxie – să dea dezlegare directorului respectiv să treacă peste avizele comitetelor, peste eventuale pagube materiale și să scoată piesa de pe afiș. Și anume, cât mai repede, până nu ne facem de râs și până nu se prevalează adventiștii de precedentul batjocoririi Bisericii cu subvenția Ministerului Cultelor.

Un excelent îndrumător tactic

De la Arad ne vine o cărticică de îndrumări religioase. E scrisă de P. S. episcop Grigore¹ și cuprinde indicații pentru combaterea activității sectelor. Aradul e unul din meterezele înaintate ale Ortodoxiei; așezat nu numai în punctul extrem al creștinismului răsăritean, dar și în bătaia sectelor. E natural, deci, ca, prin acele părți, oamenii să fie mai hârșiți cu lupta și mai pricepuți în cunoașterea ereziilor.

Cărticica de care vorbim surprinde totuși printr-un plus de înțelegere a problemei și a situației. Ea este un excelent îndrumător tactic; cu scurte caracterizări – aproape definitive – ale fiecărei secte în parte; cu recapitulări comparative; cu indicații istorice asupra vieții sectei respective prin țările noastre; cu o *scara biblica*, cuprinzând, sistematizate, toate locurile din Sfânta Scriptură cu ajutorul cărora se pot combate pozițiunile sectanților.

Dar lucrarea aceasta mai are un merit. Ieșită din necesitățile practice, de luptă, ea știe să deosebească teoria de realitate și să ierarhizeze diferitele secte după importanța pe care efectiv o au la noi în țară. E interesant, fără îndoială, să începi o campanie împotriva adventiștilor. Când te gândești însă că toți adventiștii din țara românească la un loc s-ar putea să nu treacă de 5 000, pe când bapțiști avem, probabil, peste 40 000, parcă altă înfățișare ia planul tău de luptă.

Într-un curs universitar, citeam mai acum câteva luni în urmă despre secta... swedenborgienilor. Interesant, desigur, și absolut de nevoie acest capitol într-o lucrarea științifică asupra sectelor, unde trebuie să găsim cel puțin un registru al tuturor ereziilor aflătoare în lume. Mă gândeam, totuși: câți swedenborgieni vor fi pe plaiurile noastre? Probabil, nici unul. Iar viitorul nostru teolog trebuie să cunoască toate aceste nume; chiar dacă nu i se va fi vorbit niciodată de viața sectelor din România.

Asta înseamnă să faci „teorie”. Se mai îndoiește cineva de dreptatea noastră atunci când ceream ca învățământul teologic să aparțină întru totul Bisericii? Biserica este un organism viu. Știința ei nu face decât să teoretizeze anumite realități existente. Cealaltă știință pune accentul fundamental pe teoria ca atare. Ceea ce, în materie de religiozitate, poate să fie primejdios.

Y. M. C. A.

Adică: *Young Men's Christian Association*; sau, pe românește: Asociația Tinerilor Creștini. Este o organizație internațională, de educație integrală a tinerilor. Așezată și activă prin una din secțiunile ei și în România. Dar cine poate spune ceva precis în legătură cu activitatea ei? Știm că printre persoanele care conduc sau cel puțin patronează această asociație sunt și câțiva profesori universitari¹; dintre cari unul e îndeosebi interesat la organizarea științifică a vieții studențești. Dar mai mult?

Triunghiul roșu barat cu albastru, insigna distinctivă a tovarășiei, a apărut prin țara noastră după război. Stătea în legătură și cu o operă de ajutorare materială, dar și cu încercări tenace, dar puțin clare, de încreștinare a tineretului nostru. La un moment dat, anumite legături au putut fi stabilite între Y. M. C. A. și câțiva români cari lucrau pentru... modernizarea Ortodoxiei, tocmai în momentul în care anglicanii ne făceau stăruitoare oferte de unificare a Bisericii. Și denunțate opiniei publice.

A fost o forfotă în toate părțile; ca într-o mișună de șoareci, când apare pisica. Cine a urmărit atunci mișcarea a putut stabili tot felul de legături neașteptate și aproape neverosimile; cari au rezistat totuși verificării. Pe urmă, lucrurile au început să se potolească. Personalul străin din conducere s-a tras înspre origine încet-încet; înlocuit cu un fel de personal românesc. Singur, directorul a rămas dintre cei vechi: un boxeur. Care a continuat — și continuă încă — să facă educația creștină a tineretului. Cu ajutorul câtorva milioane de lei anual, adunate prin chete și administrate de d-l director-boxeur și comitetul de patronaj.

De la o vreme însă, studenții români, pe cari îi atrăgea în asociație interesul religios, s-au tras deoparte; din nevoi lăuntrice cari mânau înspre Ortodoxie. Și au intrat în cadrul altor organizații. Y. M. C. A. le acorda numai un adăpost în subsolul localului din strada Sălciilor. Până în primăvara trecută, când au fost evacuați. Directorul avea nevoie de încăperea de la subsol. Cu atât mai mult cu cât adăpostirii nu prea dovedeau înțelegere pentru acțiunea d-lui boxeur; dat fiind și faptul că erau sau doreau stăruitor să devină ortodocși!

Cei cari aveau ochiul asupra activității patronate de Asociația Tinerilor Creștini au crezut — din acest moment — că ce se petrece în strada Sălciilor nu mai e demn de interes. Până când, acum în urmă, la Congresul Studențesc Internațional de la Roma, se întâmplă lucruri în adevăr ciudate, de natură a pune într-o stranie lumină activitatea d-lui boxeur din strada Sălciilor.

Studenții americani și englezi ridică glasul împotriva românilor. Ce e cu pogromurile din țara românească și cu martiriul populației evreiești? Stupoare generală. Stupoare și revoltă. În definitiv, fiecare om are dreptul să facă în țara lui ce vrea, dacă legile îngăduiesc. Iar dacă faptele înfrâng legea, orice țară are o justiție, care e însărcinată tocmai cu respectarea legilor. Dintr-un exces de camaraderie, delegații români se oferă să dea lămuriri. Se opun însă celelalte nații: francezi, italieni, cehoslovaci, polonezi. Imixtiunea și controlul acestea

par, pe drept cuvânt, indiscrete și deplasate. Dar, în sfârșit! E vorba de pogromuri și de tot soiul de grozăvii. De unde știți d-voastră de pogromuri? De la cine dețineți informații, domnilor englezi și americani? De la Y. M. C. A.! Iată.

Și nu numai atât. În Elveția se ține, concomitent cu congresul de la Roma, un alt congres. La care englezii și americanii țin să protesteze în numele umanității împotriva pogromurilor din România. Studenți români nu sunt de față: din lipsă de bani; dar e de față secția română a Y. M. C. A. Se vorbește de pogromuri în România. Are ea ceva de spus? Nu. Tace chitic.

Ar fi bine să intervină o lămurire. La Roma, Asociația Creștină a Tinerilor, secția București, apare ca informatoare falsă și tendențioasă a străinătății asupra împrejurărilor din țara noastră. Dincolo – noi suntem înfierăți și ocărâți pentru fapte pe cari Y. M. C. A. le știa inexacte. Y. M. C. A. e de față. Dar Y. M. C. A. tace. Nu are nimeni nimic de spus?

În această perioadă, grea între toate, în care propaganda străină își umflă bucle pentru a sufla în pânzele calomniei împotriva noastră, Y. M. C. A. ni se dovedește dușmană.

Nu știu dacă trebuie să așteptăm intervenția guvernului. Suntem însă, în orice caz, îndreptățiți să cerem lămuriri profesorilor universitari din comitetul de patronaj.

Iar patronii – datori să răspundă.

Un proces... al cui?

Se judecă zilele acestea la Focșani un proces din cele mai stranii. Aproape că refuză mintea omenească să înțeleagă împrejurările. Și ar trebui considerată toată întâmplarea aceasta ca o poveste de rău gust, dacă nu ar fi existat deznoământul tragic, asupra căruia trebuie să cadă hotărârea juraților.

Să înșirăm întâmplarea. La o vie de lângă Focșani a doamnei Cotlescu era angajat ca îngrijitor un om de treabă, care se bucura de toată încrederea proprietarei. Dar via era arendată. Și probabil că arendașului nu-i convenea persoana îngrijitorului. Dar nu se putea scăpa de el. De aceea omul trebuia să suporte adesea violențele de limbaj ale noului stăpân. Până când, într-o zi, arendașul i-a dat și o palmă. O palmă e, pentru un om de treabă, insultă gravă. La care, de obicei, se răspunde. Dar îngrijitorul este adventist. El știe că așa scrie la cartea sfântă: de te va lovi cineva pe obrazul drept, întoarce și pe cel stâng. Deci, l-a întors. Și arendașul, care, probabil, nu era adventist, l-a izbit și pe stângul. O dată. Pe urmă, scena s-a repetat. Adventistul continua să fie adventist, iar arendașul – bătăuș. Până când, într-o bună zi, bietul om s-a luat de gânduri. Și cum singur nu a ieșit la capăt cu socotelile, s-a mai sfătuit și cu alții. Ce va fi cules el din aceste sfaturi nu se știe. Fapt e însă că, într-o zi, când proaspă-

tul lui stăpân l-a izbit din nou, a pus mâna pe o armă și și-a culcat la pământ insultătorul. Asta e procesul care se judecă acum la Focșani.

Stă mintea în loc. Ce jalnică anarhie de gândire trebuie să se fi încuibat în capul bietului om pentru ca, de la pasivitatea animalică aproape, care interpretează literal un text biblic și se conformează lui, să treacă la gestul deznădăjduit al uciderii! Oribilă rătăcire, desigur. Dar o rătăcire care își are izvoarele în însăși structura spirituală a adventismului. Omul care nu mai vrea să recunoască legile firești ale lumii se ridică în virtutea dreptului rațiunii sale suverane deasupra lucrurilor și le judecă. Legea e el; rațiunea lui; buna lui credință.

Refuzându-se voluntar și cu încăpățănare încadrării pe care o vrea și o impune societatea, el trebuie să sfârșească a veni în conflict cu ea și a fi sfârșat. Știu, adventiștii vor protesta: e o răstălmăcire! Nu e nici una: să se gândească mai bine și să-și măsoare răspunderile.

Urmașii călugărului din Wittenborg

Apusul ne-a trimis în zilele din urmă un sol pentru o prietenie care, în unele cercuri, se dorește nu numai din ce în ce mai stăruitor, dar și – ceea ce e de și mai mare însemnătate – din ce în ce mai sincer.

D-I Kullmann, secretar al secției rusești Y. M. C. A., a conferențiat la Fundația Carol, încercând să stabilească elementele de Ortodoxie cari, mai ales, ar putea fi valorificate de religiozitatea apuseană, dornică de un Dumnezeu adevărat, de când marea și neînțelegătoarea schismă a lui Luther a izgonit pe Hristos din viață.

D-I Kullmann nu ne cunoaște; sau nu ne cunoștea decât prin dorințele sale și prin lipsurile protestantismului. E natural, deci, ca domnia sa să împodobească Ortodoxia cu anumite daruri pe cari, chiar dacă, principial, ar putea să le posedă, religiozitatea noastră răsăriteană, totuși, nu le are efectiv. Am asistat, așadar, la o conferință care ne înfățișa o Ortodoxie nu numai ideală, ci și idealizată. Protestantizării, ca și catolicizării noștri, câți erau în sală, vor fi fost, desigur, dezolați. Dacă au înțeles. Să nu exagerăm, totuși.

Ceea ce a putut în adevăr interesa în vorbirea conferențiarului de joi seară este necesitatea Apusului protestant de a se întoarce, după patru sute de ani, la izvoarele autentice ale creștinismului. Nu o întoarcere la sursă, așa cum, de fapt, a încercat și Reforma, și cum în genere procedează ereticii, cari, toți se cred deținătorii doctrinei pure; ci la sânul Bisericii, care însemnează mai mult decât puritatea originală. Puritatea originală e o abstracție, sau, în orice caz, o poziție de plecare care ignorează istoria și vrea să treacă buretele peste optsprezece veacuri de viață, de durere și de experiență în căutarea lui Dumnezeu. Biserica este cuvântul lui Hristos, așa cum a înflorit și a rodit el de-a lungul veacurilor, după voia lui Dumnezeu însuși.

Iată ce au înțeles, în sfârșit, urmașii și închinătorii inutilei răzvrătiri a călugărului din Wittenborg și a vrut să ne lămurească, în limba lui ceva cam încărcată de retorism, joi seară, oaspetele nostru, d-l Kullmann.

Să-l primim prietenește și să-l ascultăm cu obiectivitate. Avem ceva de învățat de la un asemenea sol. Are și Apusul protestant ceva de învățat de la noi. Să ne vadă la noi acasă. Să ne măsoare și păcatele, să ne înțeleagă și comorile cari zac – chiar dacă nevalorificate – în adâncurile religiozității noastre.

Să priceapă de ce inerția noastră de răsăriteni, ca și mândria noastră de deținători ai autenticului cuvânt al lui Hristos resping hotărât orice încercare de colonizare protestantă; și să câștige elementele trebuitoare pentru a trage – cel puțin pentru viitor – drumuri noi și potrivite de acțiune asociației pe care o reprezintă.

D-l Kullmann e indicat a folosi o asemenea experiență. Să nu negligeze a o face.

Iov

Întâmplarea preotului sas Leonhardt Ion conține în ea ceva din simplitatea măreață a unui destin biblic. Nu putem, firește, concepe un Dumnezeu al românilor. Trebuie însă să existe un Dumnezeu al Adevărului sufletesc și al unei armonii superioare, de bună-credință, la care toată lumea, și cu atât mai mult servitorii Domnului, sunt ținuți. Preotul Leonhardt Ion însă a uitat lucrul acesta, pare-se, în clipa când, urcând amvonul unui templu din Gratz, a ridicat cuvânt în fața lui Dumnezeu pentru a mărturisi persecuții și torturi aplicate minorităților în România. Preotul Ion Leonhardt a căzut pentru de-a pururi în amvonul pe care încercase să-l presare cu neadevăruri și cuvântul i-a fost, astfel, curmat de ingerul morții.

Închidem ochii o clipă și medităm. Care vor fi fost, după trecerea primului moment de panică, simțămintele din inimile pelerinilor adunați la Gratz să sărbătorească o biserică evanghelică și reduși la priveliștea unei morți fulgerătoare?

Iov a avut un moment de tăcere înainte de a da un răspuns prietenilor săi, veniți să-l vadă în mizerie. Și tăcerea lui Iov nu a fost o simplă nedumerire. A fost, poate, o clipă de supremă despărțire de sine, o întrerupere a ființei lui spirituale de până atunci, pentru a lăsa lui Dumnezeu deplina libertate de a-și așeza în el noile sale porunci.

Și a fost clipa de trecere a Domnului. În ea s-au precipitat dintr-o dată toate și cele mai contradictorii simțăminte s-au ciocnit pentru a-și găsi, astfel, echilibrul cel nou, care trebuia să dea omenirii pilda de totdeauna a primei tragedii omenești în fața destinului. Iov însă a străbătut într-o clipă, în ochiul sufletului, toată adâncimea prăpastiei pe ale cărei margini ar fi putut aluneca și, oprindu-se pe marginea ei, într-o supremă încordare spre cunoaștere, a rămas în latura

dumnezeiască a chemării lui. Căci marginea prăpastiei e, în același timp, și picul muntelui ei.

Preotul Ion Leonhardt, nesocotindu-și misiunea lui de păstor al adevărului, pentru omenești patimi, a lunecat în prăpastie. Amintirea lui însă trebuie să ne rămână nouă, care avem datoria să descifrăm căile Domnului, cu îndoită lumină a conștiinței noastre și a pildelor cu care Dumnezeu își însemnează, pentru noi, voința și puterea.

O provocare adventistă

Preotul Chiricuță, din București, a provocat pe predicatorul șef al adventiștilor de ziua a șaptea la o discuție contradictorie, publică, asupra problemei: *A doua venire și sfârșitul lumii*. La această provocare, șeful adventist a răspuns. Nu însă fără a pune condițiuni, cari făceau ținerea discuțiunii imposibilă. Așa, el cerea ca hotărâtoare în această discuțiune să fie numai mărturiile cărților canonice ale *Scripturei*. Pretindea, adică, preotului ortodox să adopte metoda adventistă. Știut este că adventiștii nu recunosc decât autoritatea *Scripturii*. Tradiția care le-a dăruit aceste *Scripturi* pentru ei nu are autoritate.

Mai cerea apoi ca, în sala aleasă pentru ținerea discuției, jumătate din locuri să fie ocupate de credincioși adventiști. Ca și cum acolo avea să aibă loc o veritabilă „încercare a puterilor”. După unele discuțiuni, s-a publicat în ziare un proces-verbal semnat de cei doi, cuprinzând condițiunile în care se va ține discuțiunea în contradictoriu. Se hotărăște, pentru fiecare, libertatea de a folosi, în interpretare, orice material documentar. Se stabilește un punct de plecare. Se fixează ordinea discuțiunilor. Acestea vor avea loc în zilele de 8, 15 și 22 martie, la Fundația Carol. Se declară că discuțiunile sunt *numai pentru intelectuali*. Se alege un arbitru: profesorul S. Mehedinți.

La noi, asemenea discuții sunt o noutate. Inițiativa preotului Chiricuță e lăudabilă. Nu pentru roadele pe cari le-ar produce asemenea discuții în ogorul credinței adventiste. Nu ne facem iluzii. Cine a stat, măcar o singură dată, de vorbă cu un adventist și-a putut da seama că un astfel de om nu se poate „convinge”. Nu. Ci, pentru lămurirea oamenilor cari nu cunosc, în sine însăși, această rătăcire care este adventismul. Dar cari simpatizează cu ea, pentru că-i văd roadele în viața cea nouă și curată a altor adventiști. Și tocmai de aceea sarcina preotului Chiricuță este foarte grea. Bunăvoința auditoriului este de partea sectanților. Preotul Petre Chiricuță, îmbrăcat într-o haină unora simpatică, multora antipatică, are de partea sa adevărul și, incontestabil, erudiția. Va avea oare și finețea, absolut necesară unei victorii categorice? Iată întrebarea.

Când capul nu e cap

Şeful Bisericii ştie să aducă pe subalternii săi în situaţia de a nu mai putea să asculte de ordinele lui.

Un caz. Petre Chiricuţă, cu aprobarea Prea Fericitului, a pus la cale o discuţiune contradictorie publică, cu şeful adventiştilor. Patriarhia a intervenit chiar, pe cale de adresă, pentru obţinerea unei reduceri de preţ la amfiteatrul ales pentru aceasta.

Oamenii au închiriat sala, au vândut biletele, au convenit cu cei de la radio pentru instalarea unui microfon acolo. Astăzi după amiază urma să aibă loc prima şedinţă.

Iată însă că o cucoană ortodoxă (sau mai multe cucoane) şi un arhimandrit cer, în scris, părintelui patriarh interzicerea discuţiunii cu adventiştii. Şi aceasta, pentru mai multe motive. Dintre care cel mai serios pare a fi teama de nesocotirea unui principiu de bază al Ortodoxismului. Care principiu, spun dumnealor, ar fi: „Crede şi nu cerceta”.

Grav, nu? Iată ce se întâmplă când cucoanele se apucă să facă teologie!

Dar, să trecem. La cererea cucoanelor, părintele patriarh răspunde (în scris) că... nici Prea Fericirii sale nu i-a fost simpatcă ideea unei astfel de discuţiuni; dar..., dacă s-a ajuns aci..., să se țină asta; însă pe viitor nu va mai îngădui așa ceva altui preot.

Dar iată că şi preotul Popescu-Mălăieşti¹, decan al Facultăţii de Teologie din Bucureşti, cere, în scris, interzicerea discuţiunii cu sectanţii. Între altele, pentru cuvântul că arbitri în asemenea cazuri nu pot fi decât sfinţii părinţi. (Cei doi aleseseră pe profesorul S. Mehedinţi, care, precum se ştie, nu e părinte bisericesc.) Pe cererea părintelui decan, şeful Bisericii pune rezoluţie. De data asta crede că... e bine să nu se mai țină. Dar, deocamdată, să ne amâne numai. Să mai treacă o vreme. Să întrebe şi pe ceilalţi episcopi. Să se sfătuiască împreună. Că altfel este când... îşi iau cu toţii răspunderea. Şi preotul Chiricuţă a primit ordin pentru... amânare.

Acuma, evident, se poate discuta dacă asemenea controverse sunt sau nu folositoare Bisericii. Tot creştinul are dreptul să creadă ce vrea în această chestiune. Şi să ceară, de asemenea, ce pofteste. Când însă tu, şeful Bisericii, dai aprobare pentru ținerea discuţiei şi apoi revii, în etape, asupra-i, pe lângă paguba ce o aduci pungii bieţilor oameni, apoi pui pe un reprezentant al Bisericii într-o situaţie penibilă: în situaţia de a provoca şi a fugi apoi.

De ce i-ai dat aprobarea? De ce l-ai încurajat? Iată unde ajungem când Capul nu e cap.

VI

Estetica sacră

Literatură religioasă

Sunt mai multe chipuri de a valorifica inspirația poetică de temă religioasă. Chiar în literatura noastră. Unul a fost cel întrebuințat de Galaction: aspru și sever; o strictă încadrare în Biserică și în formele ei de realizare a vieții sufletești; cu o mare bogăție de momente interioare, dar cu un fel de înțepenire hieratică la aparență. Bine sau rău? În materie de artă, în genere, sistemul nu însemnează mai nimic; el nu condamnă – și nici nu promovează o operă; aceasta trăiește prin ea însăși – adică, în măsura în care izbuteste să fie operă de artă. Și nu e nevoie să insist asupra valorii literare a lui Galaction.

D-nii Pătrășcanu și Sadoveanu au întrebuințat o altă metodă. Hotărând să refacă *Viețile sfinților*¹, nu au putut să se oprească numai la o nouă redactare stilistică. De la această încercuire de activitate îi îndepărta și materialul – deosebit de dramatic prin el însuși –, și neliniștea lor creatoare, de scriitori împătimiți în ale „compunerii”. Să observăm însă că, pe când la Galaction avem de-a face cu o valorificare spirituală a vieții prin integrarea ei în Biserică, și, prin urmare, o amplificare și o adâncire a ei, în *Viețile sfinților* găsim o sărăcire a vieții. Cadru rămâne cel religios; întâmplările se leagă toate cu Dumnezeu; dar numai exterior și numai prin afirmație. În fond, elementul de mister, de supranatural, care e propriu planului religios de existență, este adesea supus unei... amenajări. Căci, cel puțin într-o parte din aceste *Vieți*..., textul este „revăzut”. Unele din minuni sunt, pur și simplu, lăsate la o parte; cele cari au rămas par a fi, toate, alese pe criteriul posibilității de explicare. Adică, o parte din *Viețile sfinților* nu cuprind decât minunile care... nu mai sunt minuni. Asta înseamnă o raționalizare a textului, prin înlăturarea elementului supranatural. O asemenea ediție „expurgată” nu înseamnă, principial, o scădere a valorii artistice – dar, de bună seamă, o reducere a coeficientului de intensitate a vieții religioase. (De unde se vede că tovarășia cu „Viața românească” nu a rămas fără influență, nici chiar pentru scriitori așa de solid construiți, cum e d-l Sadoveanu.)

Iată însă pe cel mai nou scriitor de inspirație religioasă. E d-l Ion Pillat. D-sa publică, la „Cartea românească”, un volum de versuri, *Biserica de altădată*². Aș putea spune că îl așteptam. D-sa este unul dintre scriitorii cei mai „români”. O foarte intimă legătură cu istoria noastră, cu pământul nostru, cu peisagiul nostru românesc. (E adevărat, un ciudat amestec de autohton și de hipersensibilitate artistică. Poezia d-sale este românească, dar este și subtil rafinată. În literatura noastră, s-a confruntat românescul cu rudimentarul, cu primul. O intelectualitate mai ridicată reprezintă de-abia Crainic, Maniu, Cezar Petrescu și Bucuța. La Pillat, conștiința artistică îl duce până aproape de dezagregarea expresionistă. Dar legătura cu pământul nu se pierde o clipă. De aci și tonalitatea pastoral-idilică a poeziei sale.)

Solidaritatea organică a temperamentului său cu tradiția noastră mă îndemna să-l aștept pe poteca ce duce la Biserică. A venit. Dar în felul lui. Pillat este eminamente concret. El trăiește în realități imediate. Nu abstractizează – și nici nu-și construiește o lume de arhetipuri. Procedeul lui e altul: însuflețește lucrurile moarte și creează în spatele lor o a doua existență; care, aceasta, poate fi simbolică, dar nu trăiește decât în funcție de exprimarea ei imediată și concretă. Aceasta hotărăște la Pillat și modalitatea de realizare practică a motivului religios. *Biserica de altădată* este adaptarea, mai mult, localizarea românească a *Sf[înte]i Scripturi*. Peisagiul este românesc, personagiile sunt românești; și anume, nu [numai] ca structură spirituală, ci și ca decor, îmbrăcăminte, plasare geografică, nume. Metoda e caracteristică – și, credem, foarte potrivită. Căci, de fapt, așa trăiește țărănul creștinismul lui: concret și imediat. El nu se lasă stingerit de anacronisme sau anatopisme. Înțelesul simbolic îi scapă. De o „interpretare” nu poate fi vorba. Femeia care în Vinerea Patimilor plânge la prohodirea lui Hristos ca la îngroparea unui vecin (eu am văzut scena!) nu tipizează și nu hipostaziază abstracțiuni; mecanismul cerebral urmează, în asemenea cazuri, mai degrabă calea inversă: el coboară pe pământ și leagă de concret simbolul. Acesta e și procedeul lui Pillat.

Să mărturisim că a izbutit în chip impresionant. Pentru omul cult, obicinuit cu abstracțiunile cărții, *Biserica de altădată* e o revelație. Poetul creează, pur și simplu, o cosmologie specială, în care natural și supranatural nu se mai deosebesc; pentru că toată înlănțuirea evenimentelor se face după alte legi decât cele ale științei și logicei pozitivistice. O lume stranie, desigur, dar o lume pe care o recunoaștem a fi efectiv aceea a țăranilor noștri.

E o mare taină aceea de a te putea identifica cu spiritul poporului tău – și anume, în formele lui. Pillat o posedă. *Biserica de altădată* este, în cel mai bun înțeles, poezia cultă în cadre poporane. Taina acestor realizări o deține un poet, într-un fel sau altul, de la Dumnezeu. De aceea îi dorim... să nu facă școală.

Părerii de rău... indiscrete

Nu avem, în nici un fel, simțul monumentalului. Este o lipsă a rasei noastre; a cărei principală calitate este intimitatea. Așa am crescut noi, în raporturi mici, reduse ca proporții, pe care, e drept, uneori le-am adâncit cu pasiunea miniaturistului.

Dar asta nu mai e azi suficient. Nu numai pentru că am devenit un stat mare; ci [și] pentru că există anumite organisme care nu pot fi fecunde decât în funcție de monumental. Așa este, între altele, Biserica.

Ea sensibilizează transcendența; aduce în mijlocul lumii concrete acordurile spirituale ale altor sfere. Sărăcia nu-i poate prii; nu pentru că Dumnezeu nu poate fi invocat și într-o colibă numai; ci pentru că maiestatea divină nu poate orbi și cutremura masele omenești decât atunci când se coboară în proporții adecvate.

Asemenea lucruri însă noi nu înțelegem. Noi, ortodocșii? Nu, noi, românii. Să ne aducem aminte de investirea primului nostru patriarh. Ce lipsă de linie mare, de pompă, de amploare! Suntem jenați, dar o spunem: reprezentăția *Meșterul Manole* a fost, în ridicolul ei, mai impunătoare decât procesiunea patriarhală.

Nu e în sângele nostru. Și dacă ar fi numai atât. Dar nu avem ținută. Noi nu știm să distanțăm; dacă nu prin persoana noastră, cel puțin prin funcțiunea noastră. Iată un fapt. Caracteristic. De când s-au înmulțit episcopii, toate restaurantele sunt pline de vlădici. Mănâncă la rând cu noi – beau la rând cu noi. Sunt oameni ca fiecare din noi, cu toate că noi îi știm, sau ne încapățânăm a-i crede mitropoliți și episcopi.

Prinți ai Bisericii. Asta sunt de drept, asta ar trebui să fie în fapt. Nu ne putem freca coatele cu ei la garderobă și nici nu-i putem auzi chemați pe nume, cu „tu” și cu „mă”, de câte un laic, chiar dacă acesta i-ar fi frate sau prieten de școală.

Sunt ai Bisericii și slujitorii lui Dumnezeu, semnul autorității lui Dumnezeu pe pământ. De ce vor cu orice chip să iasă din această funcțiune; de ce se concretizează, bagatelizându-și darul?

Nu se poate lua o măsură? Înainte de război, episcopii își aveau locul lor, la Antim sau în altă parte. E mai bine acum, când stau la „Royal” și mănâncă la „Maiorul Mura”? Ori astea sunt semne ale prefacerii și înnoirii bisericesti?

Palatul și Catedrala Patriarhală

Chestiunea Palatului și a Catedralei Patriarhale a României tulbură și excită competențele urbaniștilor noștri. Nici nu-i știam că sunt atâția. De câte ori întâmplări ne sileau să gândim asupra înfățișării și organizării orașului nostru de

capitală, trebuia să constatăm cu descurajare că preocuparea de clădirea și gospodărirea așezărilor noastre orășenești nu a ajuns încă așa de departe, încât să creeze și la noi o clasă de oameni de meserie. Proiectele pe care, în diferite împrejurări, le preda publicului și celor în drept aproximativ acum așa-numita Casă a Clădirii Orașului erau numai niște improvizații cu caracter local. Ochiul sigur, văzând în linii mari, europene, lipsea.

Și acum, iată, de-odată, o întreagă falangă de urbaniști care își pun competențele în slujba interesului public. E adevărat, unii nu sunt decât адвоаți sau doctori. Au ei însă pentru acest motiv mai puțin dreptul de a propune și, Doamne ferește, de a hotărî chiar? Nu am asistat cum p-aci era să se dea la pământ Biserica Sf. Gheorghe, pentru că așa hotărâseră unele competențe? Și, dacă nu era intervenția energetică a d-lui Iorga, nu ar fi rămas bună hotărârea?

Să nu se supere nimeni, dar noi, în toată discuția purtată prin presă în jurul construirii viitoarei Patriarhii, nu am găsit decât un punct de vedere serios: acel exprimat de arhitectul Ion Davidescu, prin ziarul „Viitorul”. Aci se pune problema ceva mai vast, dintr-un punct de vedere care devine bogat în perspective, chiar pentru simplul om de bun-simț – care, precum se știe, ascultă, dar nu dă soluții. D-l Davidescu crede că o construcție de însemnătate Patriarhiei nu poate fi considerată ca o problemă izolată. Că așezarea și înfățișarea acestui viitor monument arhitectonic e în funcție de viitoarele și actualele mari clădiri ale orașului, precum și de marile artere de comunicație, existente sau urmând a se deschide.

E așa de simplu și de evident; dar se va lua în considerare acest punct de vedere? Planul de sistematizare a orașului e o stăruitoare dorință a celor câțiva urbaniști serioși din țara noastră. Nu se face totuși. De ce? Pentru că, în virtutea vechilor noastre apucături turcești, preferim încă să facem întâi casele și pe urmă îngăduim străzii să se strecoare printre ele cum va putea.

Preocuparea urbanistică reprezintă o mentalitate publică evoluată, pe care noi nu o avem încă. În această direcție, totul trebuie făcut de sus în jos, de un cap modern, al unui om de curaj. Să-l așteptăm. Ne gândim însă că, poate, în împrejurările de azi, Patriarhia ar trebui să contribuie la promovarea acestui cap.

Valorificarea estetică în Biserică

Seminarul Central din București a încheiat activitatea școlară a acestui an. Au fost obicinuitele cuvântări; mai impresionant simțite și mai semnificative poate și din pricina asistenței Patriarhului Miron, a cărui înțelegere pentru problemele școlar-bisericești se dovedește din ce în ce mai adâncă. Și a fost, între altele, în sfârșit, o „șezătoare artistic-culturală”.

Faptul acesta din urmă alarmează puritatea dogmatică a unui ziar de seară, promovat nu demult la calitate de monitor oficial al Ortodoxiei, prin câteva

științifice interviuri, acordate unui pravoslavnic redactor de către unele – nu toate? – din luminile noastre reformatore-teologice. Când ești monitor ortodox *pe lângă Biserică* – în același chip în care un june Georgescu era pe vremuri „elev *pe lângă Liceul «Carol I» din Craiova*” – îți cresc dintr-o dată îndatoriri de conștiință și scrupule puritane în materie de autenticitatea creștină, cărora trebuie neapărat să le dai satisfacție.

Deci, confratele nostru se constată dintr-o dată îngrijorat de apariția stranie a unei „șezători artistic-literare” în programul festivităților de închidere a activității anuale într-un seminar. Șezătoare artistic-literară cu seminariști!, oftează îndurerat monitorul – vai! ce va mai ajunge și Biserica noastră! Și redactorul respectiv își amintește cu aproximație suficientă de focarul de idei subversive pe care, la 1907, îl constituia orice seminar, așa cum o dovedea pe vremuri ancheta lui Spiridon Popescu (sau, mai exact, a lui Virgil Arion, domnule confrate). Dacă nu lipsea colegului meu vâna apocaliptică, nota respectivă de gazetă se termina, desigur, cu anunțarea lui Antihrist.

Totuși, să fim și serioși. Alarma ziarului de seară e de-a dreptul surprinzătoare. Ce e, mă rog, neobicinuit în preocuparea literar-artistică a seminariștilor noștri și ce e subversiv? Nu cumva literatura se reduce la memoriile marchizului de Sade și arta, la exhibițiile de la Cărbuș?

Este o incompatibilitate între Biserică și valorificarea estetică a existenței? Și ce ne face să uităm rosturile împlinite de fapt de Biserică în viața artistică a omenirii și elementele artistice cari intră, de drept constitutiv, în viața religioasă?

Domnule confrate, rămâi, te rog, la genul „interviului”, de conținutul căruia nu ești – cel puțin – responsabil. Iar Seminarul Central, cu toate cele ale lui, lasă-l în grija părintelui Partenie. E în mâni bune!

Muzica sacră

Nu am avut niciodată prea multă înțelegere pentru muzica de cor, care întovărășește pe preot în bisericile noastre la Sfânta Liturghie. Este, în genere, o muzică duioasă ca factură, fără nici un fel de legătură nici cu vechea muzică bizantină, de la care, totuși, ar fi trebuit să ia cel puțin stilul, nici cu gama românească, pe care, ca pe un fundament solid, ar fi trebuit să se ridice. Partiturile de liturghie existente și întrebuințate astăzi în biserici sunt un straniu și hibrid amestec de incapacitate creatoare și tehnică, de lipsă de înțelegere în gradarea dramatică a diverselor momente din Sfânta Liturghie. Singura acceptabilă, aceea a lui Gavriil Muzicescu, stă prea direct sub influența muzicii rusești, pentru a nu o recunoaște la prima intrare într-o biserică rusească și pentru a nu-i stabili caracterul de împrumut forțat. Să mărturisesc – pentru că specialiștii tac – că nici încercarea maestrului Kiriak nu poate fi considerată ca izbutită. Îi lipsește pentru aceasta caracterul de înflorită ingenuitate a creștinismului nostru țără-

nesc, precum și adâncimea elementară, simplă. Asemenea lucruri nu se pot face decât sau de un biet călugăr, uitat printr-o mănăstire, cu o puternică, dar inconștientă viață mistică, sau de un muzician excepțional de cultivat, căruia să nu-i lipsească nici înțelegerea metafizică a Sfintei Liturghii.

Pe acest autor de muzică sacră îl așteptăm încă. E adevărat că nu am stat cu mâinile încrucișate, deși până azi așteptarea ne-a fost zadarnică. Iată, noi am trimis regulat la Paris tineri cari să conducă corul capelei românești de acolo și să se specializeze în asemenea lucruri de muzică. Nu am avut noroc. Cine a trecut prin Paris știe că, chiar dacă însuși corul ca atare nu e rău, partitura e fan-tezistă; căci nici gâlgâielile în stil de operă italiană, nici veselele axioane în chip de polka nu pot fi acceptate ca muzică românească de Biserică.

Acum, locul de la Paris e iarăși vacant. S-a publicat concurs. Suntem surprinși însă că așa-numitele condiții au fost schimbate. Înainte vreme, se cereau candidatului serioase studii de teologie, în afară de cele muzicale. Așa era și drept, și bine. Trebuia să fii licențiat în teologie – sau cel puțin absolvent de seminar. Acum, e de ajuns să fii absolvent al unei școale de cântăreți bisericești. E puțin. Cine a schimbat condițiile și în ce cop? Cauza însăși nu e foloasă. E așa de evident, încât ne putem dispensa de orice argumentare. Nu vrem să bănuim pe nimeni. Dar rugăm pe Î. P. S. Patriarhul Miron, care a dovedit cât prețuiește opera de intelectualizare a Ortodoxiei românești, să cerceteze din nou chestiunea: coborârea nivelului cultural nu se facă fără nici o primejdie. Mai ales astăzi.

Nevoia de monumental

Am asistat duminica trecută la Sfânta Liturghie oficiată în catedrala episcopală din Constanța. Biserica e rece și arta ei interioară nu izbutește să creeze atmosfera de cufundare lăuntrică, așa de caracteristică pietății răsăritene. Dar slujba religioasă e un minunat prilej de reconfortare sufletească. Un așezat ton călugăresc coboară asupra ostenitorilor la Sfânta Liturghie, creând o unitate rituală de cea mai autentică Ortodoxie. Prea Sfințitul Ghenadie e străin de toate modernismele, cari fac credința comodă și ușor de... consumat. Să-l felicităm.

Dar să-i dăm, domnule ministru Lapedatu, și o mână de ajutor, dacă se poate. Iată, alături de catedrală se înalță, din roșu deocamdată, palatul de reședință al episcopului. Lucrările stau – căci pentru anul în curs nu mai sunt bani. Foarte bine; se vor continua la anul. Se vorbește însă că s-ar schimba destinația palatului; el ar trebui să devină seminar. E o greșală. Seminarul are nevoie de un nou local; neapărat și cât mai grabnic. Dar palatul episcopal nu e potrivit pentru asemenea lucru. Nici prin așezarea lui, nici prin proporții. Pe de o parte.

Iar pe de alta, chiriarhul respectiv are neapărată nevoie de plănuită clădire. Constanța stă în drumul tuturor creștinilor răsăriteni; fețe bisericești cari vor să

ia contact cu noi – cea mai însemnată țară ortodoxă – și laici. Să nu confundăm: palatul nu e al episcopului, ci al Bisericii. Și dacă, omenește și creștinește, episcopul e ținut, la el acasă, între cei patru pereți, să ducă o viață sobră până la asprime, Biserica noastră, în reprezentanța ei, are nevoie de monumental. Să se isprăvească odată cu lynchirea aceasta dezgustătoare, cu măsurarea exagerată a banului dat pentru Biserică. Prinți ai Bisericii sunt și rămân episcopii noștri și ceva din slava împărătească a lui Hristos trebuie să se răsfrângă asupra celor mai înalți slujitori ai Lui. Am fost o Biserică roabă, pentru că toată bogăția noastră a mers atâta vreme să aurească altarele Răsăritului. Dar asta nu dă în nici un fel dreptul statului să se substituie spoliatorilor Bisericii noastre și să țină pe toți credincioșii în convingerea că proporțiile în viața Ortodoxiei nu pot fi decât modeste.

Biserica noastră are și ea dreptul la strălucire și statul nu poate să i-o refuze. Palatele episcopale sunt la locul lor – de o schimbare de destinație nu poate fi în nici un fel vorba.

Cartea sfântă a mântuirii

A apărut, din teascurile tipografiei cărților bisericești, *Noul Testament*, tradus de părintele Grigore¹ (Gala Galaction). În orice altă țară, o asemenea întâmplare, care e de natură a domina desfășurarea generală a culturii, ar fi întâmpinată ca un mare eveniment. La noi, totul riscă să treacă aproape neobservat.

Nu vorbesc de marile publicații de specialitate. Chiar dacă ar exista, e în natura lor să se miște mai greoi. Traducerea *Noului Testament*, așa cum a fost făcută de părintele Grigore, e mai întâi o lucrare de știință; și numai în urmă, una literară. Tălmăcirea pe românește a acestei cărți, sfinte între toate, închide în ea o migăloasă muncă de comentare, savantă și erudită; în care nu intră numai cunoștințe de filologie; ci, mai ales, istorie, teologie și, ceea ce e mai rar și mai greu de găsit, simț al vieții religioase.

Analiza unei asemenea lucrări cere, deci, cunoștințe, metodă, cere atitudine și timp.

Dar traducerea *Noului Testament* e, totuși, și o operă literară. Filologi clasici și literatori trebuie să aibă ceva de spus. Comparând cu textul sau numai urmărind versiunea românească în realizările ei de frumusețe. Dacă părintele Grigore e creștin și teolog, Gala Galaction este literat. Și doară *amândoi* sunt traducători; fapt care, de altfel, ne este indicat și pe copertă. Nu prezintă aceste lucruri pentru literatorii noștri nici un interes? Imposibil! În altă parte stă, deci, pricina acestei întârzieri, care echivalează cu o abținere – sau amenință să devină una. Începem să bănuim că în critica literară curentă au dispărut forțele înțelegătoare și cunoscătoare ale frumuseților formale. Căderea clasicismului aduce cu sine barbarizarea literară, incapacitatea de a scrie și de a înțelege scrisul frumos. Iată de ce tac încă literatorii.

Cu toate acestea, traducerea părintelui nu este mai puțin un eveniment, care depășește și interesul științific, și cel literar, adresându-se peste toate preocupările de artă de-a dreptul sufletului.

Cartea sfântă a mântuirii stă astăzi, cetitorule, în fața ta; într-o strălucitoare haină de sărbătoare; e un mare dar care îți cade; *tolle, lege*!

Reprezentarea lui Hristos pe scenă

Sfântul Sinod a fost sesizat de o cerere a d-lui I. Gr. Periețeanu, privitoare la reprezentările operelor de teatru cari aduc pe scenă figura Mântuitorului. I. Gr. Periețeanu a tradus, anume, *La Samaritaine* a lui Rostand¹, într-o caldă, sonoră și mlădioasă formă românească – dar piesa nu se poate reprezenta. Există mai din vechi o opreliște a Sfântului Sinod în această privință. Căci problema a mai fost pusă, acum vreo 30 de ani, cu prilejul încercării de a realiza scenic poemul dramatic *I. N. R. I.* al răposatului Haralamb Lecca².

Înaltul nostru for bisericesc a fost de părere și a hotărât ca asemenea spectacole, în cari ar trebui să apară în scenă figura Mântuitorului, să fie interzise. Și de atunci așa a rămas. De aceea, nici d-l Periețeanu nu izbutește să treacă pe podiu[m] *Samariteanca* lui Rostand.

Mărturisim că interdicția aceasta ne surprinde. Este adevărat că la baza acestei hotărâri stă un sentiment în aparență legitim: jena pe care am resimți-o în fața Mântuitorului, reprezentat printr-un om obicinuit. Nu e puțin lucru și nu e plăcut să te întâlnești pe stradă cu o persoană concretă, care, aseară sau deseară, va înfățișa pe Iisus Hristos. Recunoaștem.

Dar să recunoaștem că acest sentiment izvorăște dintr-o prejudecată. Și nici măcar din atât. Ci din lipsa de obicinuință cu situația. Îmi aduc aminte, sunt mulți ani de-atunci, pe o stradă din Oberammergau, am întâlnit un personaj: pe omul care înfățișa, de obicei, în *Passionsspiele*, pe Mântuitorul. Eu, care îl vedeam pentru prima oară, l-am privit cu oarecare curiozitate. Dar semenii lui nu erau deloc izbiți sau jenați de dubla existență sau, mai exact, de dubla funcțiune a acestui om de treabă. E, deci, chestie de obicinuință.

Canonic, chestiunea nu se pune și atitudinea Sfântului Sinod apare, în consecință, ca nefundată. Nu există text în canoane care să interzică o asemenea reprezentare. E și natural. Căci reprezentarea aceasta a Mântuitorului printr-un om concret e pur și simplu o prefigurare. Sfântul Sinod, care a luat amintita hotărâre, ar fi putut să se gândească, în treacăt, că consecința logică a unei asemenea atitudini e... să fii iconoclast. Căci e indiferent, la urma urmelor, din ce material prefigurezi pe Hristos: din lemn, pânză, vopsea, piatră – sau din trup omenesc. Păcatul ar fi același. Și, de îndată ce Sfântul Sinod nu interzice picturilor și sculpturilor de a înfățișa, cu mijloacele lor, pe Mântuitorul, de unde dreptul de a interzice actorilor acest lucru? Că doar tot de asta e vorba.

Este exagerat. Cu chipul acesta, s-ar putea să ni se interzică a-l pronunța sau scrie numele. E potrivit oare pentru un creștin să reediteze ciudățenia pentagramului iudaic sau a numărului 10 cabalist?

Structura spirituală a vremii

Vineri seară. Teatrul Regina Maria, premiera lui *Don Carlos*. Lume adunată din toate straturile, stând ciorchine în staluri, loji și balcoane. Schiller mai poate fi, deci, prilej de sărbătoare sufletească. Marile nume ale literaturii atrag încă.

E semnificativă însă atitudinea publicului la asemenea spectacole. Ea nu e strict artistică. Au fost în repetate rânduri aplauze la scenă deschisă. Ele se raportează însă nu la o izbutită realizare de artă, ci la *text*. Spectatorul e încă un element eminamente retorizant, deschis, în teatru chiar, dezbatelor. De aceea el iubește sau urăște diversele personaje, după preferințele ideologiei sale și, uitând fundamentală realitate a ficțiunii artistice, identifică în aceste sentimente pe actor cu rolul. Desigur, Ion Manolescu este un mare talent, dar aplauzele nu au mers către artistul Ion Manolescu, ci către înflăcăratul și generosul marchiz Po.

Asta e plin de însemnătate: între cavalerul de Malta, care cerea regelui dreptul la liberă cugetare, și marele inchișitor, care se ridică în apărător al autorității, simpatiile publicului mergeau, toate, înspre cel dintâi. Desigur, Schiller posedă cuvântul înaripat și poziția lui personală în materie de politică făcea să se plece cumpăna în favoarea libertarului. Dar asta nu ar fi suficient. Căci un public interesat la semnificația *politică* a textului ar putea să supună acest text unui examen critic. Dacă nu o face e tocmai pentru că e de aceeași părere cu autorul.

Faptul merită deosebită atenție a Bisericii. Opera de restaurare a vieții religioase trebuie să țină seamă de această dificultate capitală: preferințele publicului se îndreaptă către ideologiile libertare. *Dar, cu asemenea structură spirituală, viața religioasă autentică e imposibilă.*

Aci trebuie să intervină, deci, acțiunea de refacere morală. Nu e numai misiunea Bisericii. Am spune chiar că Biserica propriu-zisă ar trebui să se țină pe al doilea plan. Aci rolul e al laicilor, cari stau în slujba creștinismului adevărat. Să activeze pentru grăbirea procesului de lichidare a ideologiilor libertare este operă care se poate realiza prin mijloace cu totul altele decât ale Bisericii; și încă mai eficace.

Dar pentru asta ar trebui să întreprindem mai întâi o lămurire a Bisericii însăși. Căci Biserica geloasă de drepturile ei, pe cari totuși nu le exercită efectiv, nu se încrede decât în teologi. Fără să-și dea seama că viața religioasă nu e izolată în structura spirituală a unei vremi, ci se angrenează între celelalte aspecte, cari sunt *corelate* și se condiționează reciproc. Drumul refacerii noastre sufletești este cu un mare ocol.

Un element al tradiției noastre spirituale

Un cetitor ne scrie, alarmat de o propunere făcută în consiliul comunal: să se schimbe numele actualei străzi Sărindar, făcând-o să poarte numele lui Constantin Mille. Cetitorul nostru protestează pentru că – doar atâta a mai rămas din măreața biserică de odinioară: numele străzii. Să se renunțe și la asta?

Realmente, cazul nu e așa de grav. Propunerea, făcută de un romantic liberar, din vechea generație a pozitiviștilor, care erau pozitiviști fără a fi oameni de știință, ci numai din poezie, nu prezintă deocamdată nici o primejdie: nu a trecut încă de la moartea lui Mille termenul cerut de lege pentru ca o stradă să poată purta numele unui cetățean.

Cazul e destul de caracteristic însă, principal. Nu e în discuție dreptul lui Constant[in] Mille de a avea o stradă în București. E ciudată însă soarta întâmplărilor religios-istorice. Își mai aduce cineva în București aminte de Biserica Sărindar? Și totuși, a fost pe vremuri cea mai mare biserică a Capitalei. Pe locul unde-i astăzi Cercul Militar, și unde până mai acum 15 ani exista încă scuarul Sărindar, se ridica pe vremuri biserica cu același nume; îi mai zicea și Biserica Coconilor, după denumirea pe care o purtau feciorii domnilor munteni – până a nu deveni beizadele. Era o clădire impunătoare, cu trei nave, în mijloc pentru neamul domnitorului, marii dregători și boierime, pe lături, pentru popor. Mai știe cineva că în această biserică s-au însurat pe vremuri și Grigore Vodă Ghica, și Bibescu, și Știrbey? Că la '78 aci au ascultat Liturghia împăratul Alexandru al II-lea cu țareviciul și cu puternicul Gorceakov – după cum mai înainte aci era locul de închinăciune al lui Kisseleff?

Biserica a fost dărâmată. Nu e nici măcar o cruce, un semn pe undeva, ca să arate cel puțin locul sfântului pristol. De-abia dacă strada adiacentă mai păstrează, ștersă, această amintire. Și încă! Pentru că, mă întreb, câți din tinerii bucureșteni de azi știu că „Sărindar”, în afară de semnificația proprie, în speță irelevantă, este numele unei biserici dispărute?

Și aci începe să aibă dreptate corespondentul nostru. Pentru pomenirea lui Constant[in] Mille s-a găsit un om care să ridice glasul. Pentru perpetuarea amintirii unei biserici istorice – nimeni. Ce însemnează iureșul acesta în viața noastră istoric-religioasă? De ce așa de puțin respectuoși cu asemenea realități? Cine este geniul răutăcios, care exclude sistematic de la masa amintirilor toate elementele tradiției noastre spirituale, de natură a ne defini istoric ca națiune caracteristică?

A protestat *împotriva* străzii C. Mille primarul. Dar *pentru* strada Sărindar nu a intervenit nimeni. Biserica noastră unde e?

Academia de Muzică Bisericească

Cântăreții bisericești, în sânul cărora se desemnează de câțiva vreme o intenție de organizare, fac să apară publicație profesională „Cântăreții stranei”, unde nu e vorba numai de apărarea intereselor lor materiale, ci și de încercarea de a înlesni precizarea spiritului de corp.

E o inițiativă meritorie, care trebuie sprijinită. Căci e de neapărată nevoie ca această breaslă să ajungă la conștiința rosturilor ei și, dacă nu se poate altfel, să impună celor cu cădere înțelegerea pentru însemnătatea cântărețului de strană.

Publicația de care vorbim apare, de altfel, într-o conjunctură fericită. Î. P. S. Patriarh a luat nu demult inițiative care făgăduiesc o renaștere a muzicii noastre bisericești. Academia de Muzică Bisericească, înființată după hotărârea înaltului ierarh, dovedește o impresionantă și ridicată înțelegere pentru problemele cruciale ale vieții noastre religioase și va fi, probabil, cea mai de seamă faptă care va împodobi păstoria Î. P. S. Miron.

Cea mai de seamă, și foarte de seamă. Căci, dacă, în adevăr, acolo se va lucra științific – și elementele de judecată de până în prezent sunt toate favorabile ca auspicii –, atunci Biserica noastră va restaura, cel puțin pe această latură, vechea și minunata tradiție răsăriteană, pe care nemistuite considerațiuni moderniste au izbutit, pe nesimțite, să o corupă până la nerecunoaștere.

Suntem siguri că efectele acestei înalte Academii muzicale – care poate deveni o autoritate și un centru de cultură artistică ortodoxă pentru întreg Răsăritul creștin – nu vor lipsi să se răsfrângă și asupra artei umile, dar de cea mai mare însemnătate, a cântăreților de strană. Grija, de altfel, nu lipsește la Patriarhie pentru ei. Există o școală de cântăreți îndeaproape supravegheată.

Iată de ce spuneam că e conjunctura favorabilă. Dar va fi ea folosită în adevăr? Ne temem. Pentru ca să fie altfel, ar trebui să dispară tonul polemic. Cu ceartă nu se face nimic. Nu spunem că tonul aceasta nu ar fi, poate, îndreptățit. Dar el nu făgăduiește nimic bun. De aceea ne-am ruga *sus*, pentru mai multă bunăvoință încă față de cântăreții stranei.

Limba duhovnicească

Sărbătorile Nașterii Domnului ne-au fericit anul acesta, între altele, și cu o serie de scrisori pastorale, pe care chiriarhii noștri le-au îndreptat către credincioși.

Am cetit câteva din ele. Și m-am întristat de stilul oribil, de cancelarie, întruibuit în aceste scrisori. Și aci, ca peste tot în viața noastră bisericească, se pierde buna tradiție. Episcopii și mitropoliții încep să vorbească... cum le e portul. Adică, un hibrid amestec de grai duhovnicesc, de barbarisme și de termeni tehnici, luați de-a dreptul din structura spirituală a industrialismului modern.

Nici chiar acolo unde există efortul conștient și binevoitor către un stil al Bisericii, cum, de pildă, ar fi în cuvântările și scrisorile părintelui patriarh, amestecul acesta supărător nu izbutește a fi înlăturat. Ba, în această împrejurare, hibriditatea apare cu atât mai crudă cu cât, între încheieturile înțelenite ale limbii, se deslușește intenția de a „scrie frumos”.

Încercarea părintelui Gr. Pișculescu – pe numele său literar, Gala Galaction – e, în acest sens, desigur, onorabilă. Dar, pe de o parte, nici P. C. să nu izbutește să realizeze complet o omogenitate de termeni, iar pe de alta, avem totuși de-a face cu... literatură.

Singurul nostru scriitor care în adevăr posedă o limbă bisericească, așa încât, din acest punct de vedere, scrisul lui e o desfătare, este părintele Neculai Popescu, de la Biserica Bradu-Boteanu. Singurul – după știrea noastră.

Și trebuie să mărturisim că, pentru starea de azi a Bisericii Ortodoxe Române, e mult și atât. Ca să scrii frumos adevărata limbă duhovnicească e nevoie sau de simplitatea primitivă aproape a credinciosului, care vorbește de-a dreptul din păturile adânci ale sufletului, unde vorba e mai degrabă scâncet, atunci când nu e *lucru* real – sau de o cultură așa de înaintată, încât simte nevoia să se depășească pe ea însăși, uitând tot ce „a învățat” și întorcându-se înapoi la izvoarele vii ale vieții.

Dar, veți recunoaște, nici una, nici cealaltă din atitudini nu poate fi cerută astăzi de la Biserica noastră.

Asemenea lucruri nici catolicii nu mai au. Ei au, în schimb, altceva: un limbaj tehnic, propriu preocupărilor lor, care se deosebește de limbajul nostru obicinuit, dar care, totuși, nu e decât un limbaj tehnic.

Să le urmărim exemplul, încercând a ne făuri și noi un stil și un vocabular al nostru, potrivit cu nevoile noastre? Nu aș avea curajul să o recomand. Cu toate că orice e preferabil actualei noastre limbi bisericești, care numai bisericească nu e.

... Și, pe urmă, dacă, cum e adevărat, scrisul e în bună parte și un dar de la Dumnezeu, nu putem rămâne numai în dar. Ci, acolo unde lipsește, cată a-l împlini cu altceva.

Odoarele bisericești

Am fost căutat, acum, de curând, la redacție de o veche cunoștință a familiei mele. Descinde din neamul mitropolitului Stamati¹, dar pricina pentru care voia să-mi vorbească se leagă de o altă figură a Bisericii, cu care această persoană pare iarăși a fi înrudită. Mi s-au arătat trei obiecte, istorice toate. O colecție de documente, un portret miniatură și capul, în argint, al unei cărje arhieresti. Toate privind pe Gavriil Bănulescu², fost mitropolit al Kievului.

Colecția de documente cuprinde o serie de acte, minunat conservate, de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, emanând, toate, și purtând semnătura țarului

Alexandru I, știți, contemporanul lui Napoleon I, și privind pe mitropolit. Miniatura, însemnată operă de artă, lucrată pe porțelan și legată în aur, cu cifrul portreturatului, arată chiar chipul lui Gavriil Bănulescu, de o surprinzătoare vioiciune și frumusețe. Iar capul de cârje, o bucată de argint masiv, admirabil lucrată de mână.

Toate aceste lucruri, de cel mai mare interes pentru istoria noastră și pentru viața noastră culturală, au fost pe rând oferite de posesor în diverse locuri: la Ministerul Artelor, la Comisia Monumentelor Istorice, la Academia Română, la Mitropolia Chișinăului, la Patriarhie.

Cele mai interesate ar fi, desigur, Academia, care însă nu are bani, Mitropolia Chișinăului, care iarăși nu are bani, Patriarhia, care ar vrea să le aibă..., dar cu kilogramul, sau, în sfârșit, Mitropolia Cernăuților, dat fiind că locul de origine al mitropolitului Gavriil este Câmpulungul Bucovinei.

Cred că e mai bine de un an de când obiectele acestea trec din mână în mână, sunt admirate, cântărite, dorite, li se dau certificate, dar ele tot la vechiul proprietar rămân. Până când, într-o zi, vor lua drumul străinătății, de unde, probabil, tot țara românească le va răscumpăra mai târziu, pe un preț întreit.

Asta e o simplă întâmplare; care însă pune încă o dată problema grijii noastre pentru cele ale trecutului și ale sufletului. Se va găsi cineva să înțeleagă, independent de împrejurarea de față, ce e de înțeles? Pentru că chiar cazul aceasta e tipic și povestea lui, pe care o vom face odată, va deschide capitolul dureros al odoarelor bisericești.

... Și despre odoarele bisericești

Întâmplarea cu obiectele istorice privind pe Gavriil Bănulescu-Bodoni, fost mitropolit al Moldo-Valahiei, Basarabiei și Kievului pe vremea țarului Alexandru I, pe care am povestit-o duminică trecută, s-a complicat de atunci.

Primul ministru a declarat că obiectele îl interesează, că le poate face dar părintelui patriarh; dacă, cu alte cuvinte, acesta ar dori să le aibă.

Vasăzică, e adevărat că prof[esorul] Bianu le-ar dori pentru Academie. Dar nu sunt bani. Totuși..., dacă le-am putea oferi în dar Î. P. S. Patriarh, ar fi ceva de făcut (adică... s-ar putea găsi eventual și bani!). Concepția e, în adevăr, caracteristică. Să trecem însă.

Părintele patriarh a spus că lucrurile nu-l interesează; între altele, și pentru că... miniatura ar fi falsă (?!). Dar nu asta e partea cea mai însemnată a trezii. În definitiv, putem să presupunem chiar că toate acele obiecte nu ar avea, în adevăr, nici o valoare – cu toate certificatele d-lui Bianu. Și atunci, Î. P. S. Miron ar avea dreptate... Iată însă ce s-a mai întâmplat cu acest prilej. Părintele Patriarh a supus pe prezentatorul acelor obiecte unui adevărat interogator: cum te cheamă, de unde ești, de unde ai lucrurile etc. Și a sfârșit prin a amenința: nu

știi că există o lege, care interzice particularilor să posede și să negocieze obiecte bisericești? Nu știi că aci ar trebui să intervină poliția? Și, pe urmă, o foarte bine simțită și — în principiu — o foarte îndreptățită filipică, împotriva abuzurilor cu odoarele bisericești.

Pentru aceste din urmă considerațiuni — cari desigur că nu privesc și pe urmașii mitropolitului Gavriil — suntem recunoscători părintelui patriarh, îi e recunoscătoare toată lumea de cultură din țară. E, în adevăr, dureros jaful care s-a făcut cu aceste odoare. Biserici și mănăstiri au fost despuiate, de către amatori și colecționari, cari — după situație — le-au cumpărat sau și le-au oferit. Palate întregi, în București sau prin alte colțuri de țară, gem de tot felul de icoane, candelă, cădelnițe și policandre. Vechi stoffe au fost sustrate rosturilor lor rituale, pentru a împodobi cine știe ce perete sau cine știe ce spetează de scaun. Există undeva un fel de casă de țară a unui om... de gust, care s-a întâmplat să fie pe vremuri și ministru al Cultelor, casă care e un adevărat muzeu de lucruri prețioase, rare și minunat de frumoase.

Legea, Î. P. S. părinte? Dar când a fost în stare legea, care — da! — oprește vânzarea odoarelor bisericești, să apere de risipă averea și comorile de artă ale mănăstirilor?

Și pentru că veni vorba — adică pentru că părintele patriarh aduse vorba de lege, am să dau și eu aci, mai jos, un document caracteristic. Documentul poartă data de 30 mai 1924 și numărul de ieșire 2397. Autoritatea de la care el emană — „Sfânta Mitropolie a Ungro-Vlahiei”; iar persoanele cărora li se adresează — P. P. C. C. stareți și starețe ale mănăstirilor din eparhie. Iată și textul:

„Prea Cuvioase, constatând desele furturi ce se fac pe la mănăstiri, mai ales asupra bijuteriilor și obiectelor scumpe fiind îndreptați ochii pofticioși ai răufăcătorilor, dispunem ca aceste bijuterii de la icoane sau din alte locuri să fie luate și puse în casa de fier a mănăstirii. Unele din ele, care nu prezintă o valoare antică sau artistică, ori asupra cărora nu e pusă o dorință a donatorului, SE POT VINDE și valoarea lor în bani, depusă la economie.

În tot cazul, să se facă o consemnare de toate, să se aducă la Mitropolie spre a le vedea și Noi, iar pentru valorificarea lor ne-am putea adresa în București firmei Resch, unde este un bun creștin (la Resch? n.a.), care ne va da toate deslușirile și îndrumările necesare.”

Semnează acest ordin circular: „Mitropolit primat, Miron”, și „Director, Boroianu”.

Nu îndrăznesc să comentez acest ordin. Îi afirm însă autenticitatea (originalul îl am doară în buzunar). Toată lumea care știe să citească va înțelege însemnătatea lui.

Nu e permisă negocierea obiectelor bisericești? Nu. Să intervină poliția? Să intervină! Dar de ce să umblăm așa pe departe! Tocmai pe la moștenitorii mitropolitului Gavriil! Uite, am eu o indicație care mi s-a dat și mie și pe care o dau la fel: nu ar fi potrivit să se cerceteze în ce stare se află obiectele rămase de pe urma mitropolitului Ghenadie? E aci, aproape, la o azvârlitură de băț: la Căldărușani. Și după ce se va face această cercetare, om mai încerca și altele. Nu?

Note

I. ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

Vremuri apocaliptice

Publicat în „Ideea europeană”, an VI, nr. 155, 5–12 octombrie 1924, p. 3. Semnat *Nemo*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Iași, Ed. Timpul 1994, p. 43–45.

Problema religioasă

Însemnări publicate în „Ideea europeană”, an VI, nr. 157, 2–9 noiembrie 1924, p. 4 (rubrica „Revista săptămânei”...). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

„Piatra din capul unghiului”

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 472, 5 iunie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*, 1926–1933. Culegere îngrijită de Mircea Eliade. Cu o prefață de Nae Ionescu. București, Ed. Cultura națională, 1937, p. 8–12.

1. Pseudonimul lui Grigore Pișculescu (1879–1961). Titular al catedrei de introducere și exegeza *Noului Testament* de la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1941) și decan al acesteia (1928–1930); profesor de exegeza *Vechiului Testament* la Facultatea de Teologie din București (1941–1947).

Publicist, traducător al *Noului Testament* (1927) și al întregii *Sfinte Scripturi*, împreună cu Vasile Radu (1936); romancier și nuvelist, memorialist și teolog. Printre lucrările sale teologice se numără: *Cartea creștinului ortodox* (1926), *Meditare la Rugăciunea domnească, adică Tatăl nostru* (1927), *Scrisori către Simforza. În pământul făgăduinței* (1930), *Ziua Domnului* (1958) etc.

2. GALA GALACTION, *Scrisori teologice. Piatra din capul unghiului*. București, 1926, 111 p.

3. „Mare ființă” (fr.).

„Sufletul mistic”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 520, 31 iulie 1926, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 21–25.

1. „Cu tot respectul pe care i-l datorez” (fr.).

2. Aspirație către ceva neprecizat încă (germ.).

Teodor Studitul, părintele Dionisie și ajutoarele sale

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 527, 8 august 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Vezi DEM. THEODORESCU, *Maurrasism, fascism, dictatură*, în „Adevărul”, an XXXIX, nr. 13078, 6 august 1926, p. 1.

2. Probabil, dr. Ygrec, pseudonimul lui I. Gliessmann (1871–1938), redactor la „Adevărul”, care a tipărit în 1916 broșura *Filosofia lui Spinoza în lumina cugetării moderne*.

3. În „Glasul monahilor”, nr. 45 din 15 iulie 1926, p. 3, ieromonahul DIONISIE LUNGU publică *O justificare și un răspuns d-lui Nae Ionescu*. După replica acestuia, Dionisie Lungu revine în nr. 47, din 15 august 1926, p. 4, cu *Răspuns d-lui Nae Ionescu*, semnat *Gl. Mo.*

4. JULES PAROIRE, *L'église byzantine de 527 à 847*. Troisième édition. Paris, Librairie Victor Lecoffre, J. Gabalda Éditeur, 1923, XXIV + 413 p. (Bibliothèque de l'enseignement de l'histoire ecclésiastique).

Misticism?...

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 546, 30 august 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 26–27.

Titlul este preluat din această ediție.

1. Vezi scrisoarea lui D. Nanu, publicată sub titlul, aparținând redacției: *Iar cazul d-lui Tudor Popescu*, în „Cuvântul”, an III, nr. 545, 29 august 1926, p. 2.

2. Eunomie († 395) (forma latinizată: Eunomius). Episcop al Cyzicului, adept al ereziei lui Arie (256–336), ai cărui discipoli s-au separat în două grupe: cei care considerau că Fiul are o esență asemănătoare cu Tatăl, de o parte, și eunomienii, care considerau că cele două persoane ale Sfintei Treimi nu au nimic în comun. Condamnat de Sinodul al doilea de la Constantinopol (381). Eunomie profesa un optimism gnoseologic fără limite; el afirma că-l poate cunoaște pe Dumnezeu la fel de bine ca pe sine însuși.

Pentru el există două feluri de nume: unele inventate de gândirea omenească, prin reflecție, altele obiective, care exprimă esența lucrurilor; Dumnezeu poate fi cunoscut pe cale strict rațională, prin găsirea unui nume care-i e propriu și, deci, exprimă esența lui. Acest nume este „născut”, care-l opune pe Tatăl Fiului, născut.

Disputele dintre anii 365–385 împotriva lui Eunomie, duse îndeosebi de Părinții Capadocieni, au un rol fundamental în gnoseologia creștină.

3. Cuvinte adresate de Eunomie lui Vasile cel Mare (330–379) și Grigorie de Nyssa (353–399), citate la GRIGORIE DE NYSSA, *Contra lui Eunomie* (t. 5, P. G. XLV, 688 A).

În polemica sa împotriva lui Eunomie, Sfântul Vasile cel Mare respinge distincția între numele esențiale și cele prin reflecție, arătând că toate sunt prin reflecție, dar că nu putem epuiza niciodată în concepte conținutul ființei, rămânând întotdeauna un rest ce scapă analizei intelectuale. Numele pe care le aplică lui Dumnezeu ne revelează o anumită realitate, ce se manifestă prin energiile cunoscute ale Dumnezeirii, dar ființa lui rămâne inaccesibilă (cf. *Adversus Eunomius*, I, 6; P. G. 29).

Grigorie de Nyssa a luat parte, alături de fratele său, la disputa eunomiană, scriind douăsprezece cărți *Contra lui Eunomie*, în care arată că nici măcar în cazul lucrurilor create nu ajungem să le cunoaștem esențele, în ele însele lucrurile rămânând inepuizabile pentru cunoașterea discursivă. Cuvântul își pierde și el valoarea la marginea cunoașterii, unde gândirea devine contemplare.

Capadocienii au teoretizat o cale de cunoaștere care transcende inteligibilul, o supra-cunoaștere prin unire cu Dumnezeu.

4. „Căci acum vedem prin oglindă, ca-n ghicitoră; dar atunci, față către față. Acum cunoaștem în parte; atunci însă deplin voi cunoaște, așa cum și eu deplin sunt cunoscut” (lat.) (1 Co. 13, 12).

Rațiune și credință

Imprimat în „Cuvântul”, an III, nr. 552, 6 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 28–29, cu titlul *A. T. T.*
Titlul aparține editoarei.

„Horoscopul religiilor”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 594, 25 octombrie 1926, p. 3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filozofie*. Ed. Timpul, Iași, 1996, p. 201–204.

1. „Cunoscătoare” (lat.).

2. „Disponătoare” (lat.).

Religie și psihanaliză

(Consultație cerută din afară)

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 2. Semnat *Skythes*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 36–41.

1. Vezi: CHARLES BINET-SANGLÉ, *La folie de Jésus. Son hérédité, sa constitution, sa physiologie*. Deuxième édition, revue et augmentée. Paris, 1908, XV + 316 p.

2. Vezi: THOMAS ACHELIS, *Die Religionen der Naturvölker im Umriss*. Leipzig, G. J. Goschen'sche Verlagshandlung, 1909, 164 p. (ed. a II-a, 1919).

Religie și morală

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 618, 22 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

În jurul „Evangheliei a cincea”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 631, 8 decembrie 1926, p. 1–2. Semnat *Skythes*.

1. Vezi: VALERIU IORDĂCHESCU, *Considerații asupra sentimentului religios*, în „Cuvântul”, an III, nr. 629, 5 decembrie 1926, p. 1–2.

2. Vezi: DIE REDAKTION, *Der Religionsstifter in Lichte der Wissenschaft. Eine Erwiderung*, în „Czernowitzer Morgenblatt”, an IX, nr. 2503, 28 November [1926], p. 9.

Problema deismului, ateismului și panteismului

Însemnări apărute în „Cuvântul”, an III, nr. 634, 11 decembrie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes”). Nesemnate.

Un misticism al disperării

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 812, 18 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vasile Pârvan (1882–1927). Vezi și necrologul scris de Nae Ionescu, publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 796, 29 iunie 1927, p. 1.

Filosofie și religie

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 987, 16 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Teismul universal-religios

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 994, 23 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Libertatea de gândire

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1740, 24 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Infirmitate spirituală

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1801, 28 aprilie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Misticism, fals misticism și Ortodoxie

Publicat în „Predania”, an I, nr. 3, 15 martie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Convorbiri*. Freising, 1951.

1. Am schimbat pe „pe” în „de” (fără a putea controla dacă în *Convorbiri* e vorba de o greșală, cum descrie e cazul, ca și în *Roza vânturilor*, de altfel), pentru simplul motiv că țaranul român, la care s-a gândit, desigur, N. I., nu înjură *pe*, ci *de* Dumnezeu *pe* un semen al lui, chiar dacă construcția gramaticală a înjurăturilor noastre (de altfel, după știința mea, complet neglijate de filologi) face uneori din „Dumnezeu” un obiect drept (în acuzativ). Asupra religiozității înjurăturilor m-am întreținut cu N. I. prin 1930, plecând de la afirmația lui Mihail Ralea, publicată pe-atunci în „Viața românească”, că țaranul român nu e religios, ci numai superstițios, și nu-mi aduc aminte ca el să fi fost de părere că țaranul nostru înjură *pe* Dumnezeu, ceea ce ar fi fost tot una cu „negarea lui Dumnezeu” și ar fi însemnat un argument *pentru* teza lui Ralea, pe care N. I. o respingea, totuși, categoric. De altfel, această interpretare nu e așa de nouă cum ar părea. Montesquieu scria, în 1721, în *Lettres persanes*: „Il y a de médisances qui m'exhortent à l'amour, et de blasphèmes qui m'élèvent vers le Créateur, comme les hymnes que j'entends chanter”. La rândul lui, Ralea nu făcuse decât să aplice țaranului român ceea ce criticul rus Visarion Belinski (1814-1848) afirmase despre religiozitatea poporului său.

(Nota lui D. C. Amzăr din *Îndreptar ortodox*, Frăția Ortodoxă, Wiesbaden, Colecția „Lucrătorul creștin”, 1957, p. 106-107.)

Științificii și teologia

Apărut în „Predania”, an I, nr. 10-11, 1-15 octombrie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Convorbiri*. Freising, 1951.

Iubirea, act de cunoaștere

Apărut în „Predania”, an I, nr. 12-13, 1-15 noiembrie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

1. *Deuteronom* 6, 5; 10; 12. *Matei* 22, 37 și locurile paralele.

2. „Schimbare prin iubire” (lat.).

II. MÂNTUITORUL

1. NAȘTEREA

La nașterea Domnului

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 646, 25 decembrie 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 44-47.

1. Heinrich Graetz (1817-1891). Istoric al evreilor, autorul unei istorii în 13 volume, *Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*. Leipzig, Oskar Leiner, 1870-1909.

2. *Apocalipsa Sfântului Ioan*, care folosește o mare simbolistică a numerelor, nu vorbește de această cifră. Singura *Evanghelia* care pomeneste episodul uciderii pruncilor, fără să dea numărul, este cea a lui Matei (2, 16).

3. Vezi: AMBROSIUS MACROBIUS THEODOSIUS, *Saturnalia*, cartea a II-a, cap. IV, § 11. București, Ed. Academiei, 1961, p. 134.

4. În data de 29 decembrie.

5. „Prunci nevinovați / au fost uciși pentru Hristos...” (lat.).

6. „La picioarele altarului, cu simplitate, / vă jucați cu palmele și cununile” (lat.).

Fuga în Egipt

(Articol cu tâlc, care ocolește noul proiect de lege a presei)

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1682, 25 decembrie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 403-405.

1. Vezi *Evanghelia după Marcu* 13, 34-36 și *Evanghelia după Luca* 12, 37.

Crăciunul – sărbătoarea singurătății metafizice a omului

Publicat în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2401, 25 decembrie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 220-223.

Titlul aparține editoarei.

1. „Slavă întru cei de sus!” (lat.).

Trei Crai de la Răsărit

Apărut în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2759, 25 decembrie 1932, p. 1. Nesemnat.
Titlul aparține editoarei.

1. „Mergi înapoia Mea, Satano!” (*Evanghelia după Matei* 4, 10).

Măcelul

Publicat în „Cuvântul”, an X, nr. 3114, 25 decembrie 1933, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stălpărilor

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1789, 14 aprilie 1930, p. 1, rubrică „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Articolul este prilejuit de Congresul invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, care a avut loc în Sala Dacia, în ziua de 12 aprilie 1930. După întrunire, aceștia au fost întâmpinați de trupe în fața Prefecturii Poliției Capitalei. Intervenția studenților în favoarea congresiștilor a dus la ciocniri între cele două tabere și la arestări. Vezi ziarul „Cuvântul”, an VII, nr. 1788, 13 aprilie 1930, p. 1, 3 și 4.

2. *Evanghelia după Matei 21, 9 passim.*

3. RĂSTIGNIREA

Pascalie [I]

Publicat în „Ideea europeană”, an I, nr. 38, 4–11 aprilie 1920, p. 1–2. Semnat *Mihai Tonea*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 195–199.

1. „Iată omul!” (lat.). *Evanghelia după Ioan 19, 5.*

2. *Evanghelia după Matei 27, 46.*

Juxta Crucem

Apărut în „Gândirea”, an VII, nr. 4, aprilie 1927, p. 121–124. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 392–402.

1. „Golgota, care înseamnă Locul Căpătării” (lat.) (*Evanghelia după Matei 27, 33*).

2. „Din cauza slăbiciunii sexului” (lat.).

3. „Asceză” (gr.).

Tristia

Tipărit în „Cuvântul”, an IX, nr. 2866, 16 aprilie 1933, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 417–420.

1. *Evanghelia după Matei 26, 36–43.*

2. *Evanghelia după Marcu 14, 34.*

3. „La infinit” (lat.).

4. *Evanghelia după Marcu 14, 37.*

5. *Ibidem 14, 40.*

6. *Evanghelia după Luca 22, 44.*

Sofisma cea mare

Publicat în „Vestitorii”, an I, nr. 3, 12 aprilie 1936, p. 1. Nesemnat.

1. *Evanghelia după Matei 23, 13–29.*

4. ÎNVIEREA

Pascalie [II]

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 744, 24 aprilie 1927, p. 1. Nesemnat.

1. *Evanghelia după Matei 16, 18.*

Înviere [I]

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1795, 20 aprilie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 58–61.

Să mărturisim Paștele!

Publicat în „Cuvântul”, an VII, nr. 2146, 12 aprilie 1931, p. 1. Semnat Nae Ionescu.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 65-68.

1. *Evanghelia după Ioan* 19, 30.

2. Al șaisprezecelea guvern al României moderne, condus de N. Iorga, instaurat la 18 aprilie 1931 durează până la 5 iunie 1932.

Paștele gândului și celelalte Paște

Apărut în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2524, 1 mai 1932, p. 1. Semnat Nae Ionescu.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 68-71.

Înviere [II]

Tipărit în „Cuvântul”, an XVII (serie nouă), nr. 1, 14 octombrie 1940, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Articolul este precedat de o notă, din care cităm:

„«Cuvântul» a fost suprimat în noaptea de 17 aprilie 1938. O dată cu aceasta, slova lui Nae Ionescu nu a mai văzut lumina tiparului. Ultimul lui articol pascal, scris pentru ziua Învierii lui Hristos, n-a mai apărut.”

1. BLAISE PASCAL, *Les pensées sur la religion et sur quelques autres sujets*. Paris, 1670, XIV, *Jésus-Christ*, p. 143. Vezi și ed. în limba română: PASCAL, *Cugetări*. București, Ed. Științifică, 1992, p. 374.

2. *Evanghelia după Matei* 25, 13; *Evanghelia după Marcu* 14, 34; *Evanghelia după Luca* 21, 36.

III. ANTROPOLOGIE CREȘTINĂ

„... Și s-a făcut om”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 967, 25 decembrie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.
Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 47-50.

1. *Epistola Sfântului Apostol Pavel întâia, către corinteni* 6, 3.

Dialectica păcatului

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1071, 15 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 214-215.

1. *Evanghelia după Ioan* 18, 38.

2. *Ibidem* 19, 13.

3. *Evanghelia după Luca* 23, 34.

Trup și întrupare

Rezumat al conferinței cu același titlu, ținută la Fundația „Carol”, în „Ciclul de filosofie creștină”, publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1767, 23 martie 1930, p. 2. Nesemnat.

Minunea din Bethleem

Tipărit în „Cuvântul”, an VII, nr. 2041, 25 decembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Mare reinnoire” (lat.).

Creațiune și păcat

Studiu publicat în „Buna-Vestire”, an V, (seria a II-a), nr. 89, 31 decembrie 1940, p. 2. Semnat *Nae Ionescu*. În subtitlu se precizează: „Articol inedit, scris în anul 1929”.

1. *Vechiul Testament, Facerea* 1, 26.

2. *Ibidem* 3, 5.

3. „Trufia sufletului” (lat.).

IV. ORTODOXIA

1. ECUMENICITATEA ORTODOXĂ

Sinodul Ecumenic Ortodox

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 463, 26 mai 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Patriarhul ecumenic Vasile al III-lea al Constantinopolului (1840–1929). Profesor la Școala Teologică din Halki, director al Seminarului din Galata, mitropolit de Anghialos, al Patagoniei și al Niceei. Cărturar și patriarh al Constantinopolului între 1925–1929.

2. C. CHIRICESCU, *Adaptation de la Pascalia au calendrier rectifié*. Traduction [...] de M. B. Bratiano. Édition revue par l'auteur. Bucarest, 1925, 27 p.

Constantin Chiricescu (1863–1929). Profesor la catedra de Patrologie și Istoria dogmelor a Facultății de Teologie din București. Traducător, autor de manuale și al unor lucrări de specialitate: *Ermeneutica biblică* (1898), *Arheologia biblică* (1903), *Introducere în sfintele cărți ale Testamentului Vechi* (1903), *Istoria dogmelor* (1904).

În legătură cu chestiunile privitoare la calendar, a publicat: *Calendar ortodox pe toți anii...* (1923), *Pascalia Bisericii creștine Ortodoxe de Răsărit, în conformitate cu calendarul îndreptat* (1925, și în versiune franceză) și *Așezarea Pascaliei în calendarul îndreptat* (1926, și în versiune franceză și rusă).

3. Patriarhul ecumenic Grigorie al VII-lea (între 1913–1920).

La Ierusalim

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 511, 21 iulie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes”). Semnat *D. [sic!] Ionescu*.

Însemnări despre: GRIGORE CRISTESCU, *Mai aproape de tine, Doamne. Meditațiile unui închinător*. Sibiu, 1926, 320 p.

Nevoia unor congrese panortodoxe

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 783, 13 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Miron Cristea (1868–1939). Episcop al Caransebeșului (1910–1919), mitropolit primat al României întregite, din 18 decembrie 1919, patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, din 1 noiembrie 1925 până la moarte.

Militant pe tărâm social, cultural și politic, a luat inițiativa apariției sau reapariției unor reviste („Biserica Ortodoxă Română”, „Apostolul”), a tipăririi *Bibliei* sinodale (1936), a unor ediții din *Noul Testament* și a altor colecții de cărți teologice; a înființat Academia de Muzică Religioasă din București (1927); a ridicat palatul patriarhal și a dispus repictarea catedralei patriarhale.

Pe plan național și politic, a fost membru al delegației românilor transilvăneni la Unirea de la București (1919), a făcut parte din regentă (20 iulie 1927 – 8 iunie 1930) și a fost prim-ministru (10 februarie 1938 – 6 martie 1939).

A publicat mai multe volume de predici, cuvântări și pastorale.

2. Revista „Logos” cu subtitlul: „Revue internationale de synthèse orthodoxe”, inițiată și condusă de Nae Ionescu, a apărut în două numere: nr. 1, 1928, 160 p., cu contribuția unor personalități ale vieții religioase europene ca: G. Florovsky, N. Berdiaev, Leon Karsavin, F. W. Förster și românești: Victor Popescu, Al. Busuioceanu, I. Scriban, Mircea Eliade etc.; și nr. 2, 1928, la care colaborează: N. N. Glubokovsky, Th. Greenwood, H. Strohl și, de la noi: Basile Gheorghiu, I. Mihălcescu, Virgil Godeanu, Victor Popescu, Mircea Eliade, I. Scriban ș. a.

Conducerea religioasă a Răsăritului

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1422, 8 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Sinodul de la Iași, din 1642, a adunat pentru prima oară reprezentanții celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei: greacă, slavă și română. Desfășurat între 15 septembrie – 27 octombrie 1642 în sala gotică a Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi, a avut drept principal obiectiv cercetarea *Mărturisirii ortodoxe* a lui Petru Movilă.

2. Vasile Lupu (domn între 1634–1653). Mare apărător al Ortodoxiei, cărturar și cititor de așezăminte culturale precum Academia de la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi (1640).

3. Petru Movilă, mitropolit al Kievului între 1633–1646, unde a înființat Academia Moveleană, cea mai veche universitate ortodoxă. Autor al *Mărturisirii ortodoxe*, compusă în limba latină între 1639–1640, aprobată de sinodul de la Kiev din 1640, cu excepția a două chestiuni de influență catolică, și de cel de la Iași, din 1642, tradusă în greaca populară de Meletie Sirigul, delegat al Patriarhiei Ecumenice, și considerată cea mai completă expunere a învățăturii Bisericii Ortodoxe după vechile Simboale de credință.

4. În textul din ziar: „împrejurările”.

Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1547, 12 august 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Tit Simedrea (1886–1971). Preot, călugărit în 1924, arhieru vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor sub numele de „Târgovișteanul” între 1926 și 1935, director și profesor de liturgică la Academia de Muzică Religioasă din București, mitropolit al Bucovinei (1941–1945).

Traducător, editor, autor de studii teologice și al unor lucrări de specialitate, printre care: *Patriarhia românească. Acte și documente* (1926), *Catastiful de hirotonii al Episcopiei Rădăușilor pe anii 1757–1782* (1943) etc.

2. Biserica bulgară a cerut în 1859 crearea unui exarhat bulgar, independent de Patriarhia Ecumenică, recunoscut de sultanul Abdul-Aziz în 1870. Prin urmare, Patriarhia Ecumenică a declarat Biserica Bulgariei schismatică, în sinodul de la Constantinopol, din 1872, sub Patriarhul ecumenic Antim al VI-lea. Schisma a durat până în 1945, când a fost ridicată de Patriarhul ecumenic Veniamin I.

3. Un rând lipsă în ziar.

Crima sovietică împotriva Duminicii

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1596, 30 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1610, 14 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. *Evangelia după Luca* 13, 34.

Impasibilitate

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1705, 3 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Îndreptar

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1747, 3 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Primatul temporalului?

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1754, 10 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Sectanții*, p. 547, al doilea din cadrul rubricii „Duminică”, publicat de Nae Ionescu în „Cuvântul” din 10 mai 1926.

Îndreptarea unei erori

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1761, 17 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Primatul temporalului?*, p. 104.

2. Iosif Bădescu (1858–1933). Profesor, diacon și preot, monah la Hodoș-Bodrog din 1902, ales episcop de Caransebeș în 1909, nerecunoscut de guvernul de la Budapesta, ales din nou episcop de Caransebeș în 1920, unde a păstorit până la moarte.

3. Nicolae Bălan (1882–1955). Profesor la catedra de Dogmatică, Apologetică și Morală de la Institutul Teologic-Pedagogic din Sibiu, hirotonit în 1919, ales mitropolit al Ardealului în 1920. Ctitorul a sute de biserici, case parohiale, școli, biblioteci. Autor a numeroase studii, predici, pastorale și articole în reviste, de care s-a ocupat personal, ca „Telegraful român”, „Revista teologică” și a unor lucrări de specialitate, printre care: *Chestiunea bisericească din România și autonomia Bisericii noastre* (1910), *Biserica luptătoare. Considerațiuni asupra drepturilor Bisericii și asupra chemării preoșești* (1910), *Un congres biblic românesc* (1912), *Biserica neamului și drepturile ei* (1928), *Mântuiește, Doamne, poporul tău* (1945), *Biserica și viața* (1947) etc.

Sfinți naționali?

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1768, 24 martie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Cerută de Al. I. Cuza în 1864, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române este recunoscută de Patriarhia Ecumenică la 25 aprilie 1885, prin tomosul sinodal acordat de Patriarhul ecumenic de Constantinopol, Ioachim al IV-lea și de Sinodul patriarhal, sub mitropolitul primat Calinic Miclescu.

Nedumeriri

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1782, 7 aprilie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Gherontie Nicolau (1867–1948). Ieromonah la Cernica, arhieru-vicar al Episcopiei Tomisului cu titlul „Silistoreanul”, din 1923 până în 1926, și apoi episcop al Tomisului, retras în 1942. Autor al unor lucrări de muzică psaltică, al unui *Îndrumător liturgic* (1939) și al unui *Îndrumător pastoral*.

Pregătiri pentru Sinodul panortodox

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1835, 2 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Sfântul] Sinod și statul rumân sunt în vină

Tipărit în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2544, 23 mai 1932, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Biserica Ortodoxă Albaneză a dobândit autocefalia la 12 aprilie 1937, prin tomosul Patriarhului ecumenic Veniamin.

În cheștiunea Bisericii albaneze

– O punere la punct –

Apărut în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2548, 27 mai 1932, p. 3. Nesemnat.

2. PREDANIA SAU SFÂNTA TRADIȚIE

Iubirea aproapei și iubirea metafizică

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*, Ed. cit., p. 200–201.

Titlul aparține editoarei.

1. „Scopul iubirii este să facă din doi unul” (lat.).

Învățătura Bisericii

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 576, 4 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Marin Ionescu (1891–1965). Profesor și teolog, preot, din 1926, la biserica Sfântul Ștefan („Cuibu-cu-Barză”) din București.

Iertarea creștină

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 624, 29 noiembrie 1926, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 41–43, cu titlul *Duminică*.

Titlul aparține editoarei.

1. *Evanghelia după Matei* 18, 22.

2. *Evanghelia după Luca* 23, 34.

3. „Nu te mai agita în interesul tău” (lat.).

Crede și te vei mântui

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1090, 7 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat N. I.

Titlul aparține editoarei.

Ce e Predania?

Publicat în „Predania”, an I, nr. 2, 1 martie 1937, p. 1–2. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 72–76.

1. A. J. E. Fouillée (1836–1912). Filosof francez neospiritualist, autor al unei teorii idealiste a ideilor-forțe, inspirată din filosofia kantiană a libertății. Ernst Haeckel (1834–1919). Biolog german darwinist, reprezentant al materialismului științific, autor al legii biogenetice după care ontogenia repetă filogenia.

3. DISCIPLINA CANONICĂ ȘI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi

– Sau cum se face propaganda rusească –

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 645, 24 decembrie 1926, p. 1. Semnat B. Răutul.

1. Papa Grigore al XIII-lea (între 1572–1585), prin bula *Inter gravissimas*, a îndreptat calendarul iulian, ziua de 4 octombrie devenind 15 octombrie 1582. Calendarul, numit *gregorian*, de la numele său, nu a fost adoptat de Bisericele Ortodoxe, acestea menținându-l pe cel iulian, până la Conferința panortodoxă de la Constantinopol, din 1923. Biserica Ortodoxă Română l-a aplicat începând cu 1 octombrie 1924, dată care devine 14 octombrie.

2. Vezi: *Pentru clericii basarabeni*, în „România nouă”, an III, nr. 169 (389), 22 decembrie 1926, p. 4. Ne-semnat.

Locotenența patriarhală

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 822, 29 iulie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Situație determinată de moartea regelui Ferdinand în 20 iulie 1927. Miron Cristea este re-gent de la 20 iulie 1927 până la 8 iunie 1930.

2. Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 818, 24 iulie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Canoanele

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 825, 1 august 1927, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Patriarhul dă delegații...

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 830, 7 august 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Ghenadie Niculescu (1874-1942). Episcop al Buzăului din 1923 până la moarte. Preocupat de îndrumarea activității misionare și cultural-editoriale din Episcopia Buzăului.
2. Cei trei episcopi sunt: Vartolomeu Stănescu, Nichita Duma și Ghenadie Niculescu.
3. Platon Ciosu (1867-1934). Preot la catedrala episcopală din Curtea de Argeș (1900-1918), arhiepiscop-vicar al Mitropoliei Ungro-Vlahiei (1918-1934).

Mai avem patriarh?

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 835, 13 august 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Pimen Georgescu (1853-1934). Profesor la catedra de Teologie dogmatică și simbolică a Facultății de Teologie din București; episcop al Dunării de Jos (din 1902) și mitropolit al Moldovei din 1909 până la moarte.

O îndatorire de conștiință

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 837, 15 august 1927, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Apărătorii patriarhului

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 839, 17 august 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Econom D. POPESCU-MOȘOAIA, *Regența patriarhală. Ce e cu „noul curs” în Biserică. Conspiratorii și profanatorii de la ziarul „Cuvântul”. Un clown în Biserică*, în „Crucea”, an V, nr. 47-48, 11 august 1927, p. 1, toată, și 2.
2. Dumitru Popescu-Moșoaia (1874-1949). Preot și profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău (1928-1940).
3. Între 1 octombrie 1927 și 1 octombrie 1928.

În sfârșit, argumentele

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 847, 27 august 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Răspuns unui canonist

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 848, 28 august 1927, p. 1-2, sub genericul „În chestia patriarhului-regent”. Semnat Nae Ionescu.

1. „E cam puțin” (fr.).

„Patriarhul și regența”

— Răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul —

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 850, 30 august 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: TIT SIMEDREA TÂRGOVIȘTEANUL, *Patriarhul și regența*, în „Cuvântul”, an III, nr. 849, 29 august 1927, p. 1.
2. Al. Lapedatu (1876-1954), ministru al Cultelor și Artelor în guvernul I. I. C. Brătianu (30 octombrie 1923 - 29 martie 1926); în guvernul g-ral Averescu (4-21 iunie 1927); în guvernul B. Știrbey (22 iunie - 23 noiembrie 1927) și în guvernul I. I. C. Brătianu (24 noiembrie 1927 - 9 noiembrie 1928).

Sub ministeriatul său s-a votat Statului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (1925).

3. În textul imprimat: „canonisirei”.

Patriarhul român și canoanele

– Al doilea răspuns P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul –

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 852, 1 septembrie 1927, p. 1–2. Semnat *Nae Ionescu*.
I. „În termeni clari” (lat.).

Convocarea Sf[ântului] Sinod

– Chestiunea prealabilă –

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 875, 24 septembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.
I. „Contradicție în atribuirea unei calități” (lat.).

Biserica, îndreptarul nostru

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 947, 5 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Scrisoare deschisă Înalte Prea Sfinției Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României

Publicată în „Cuvântul”, an III, nr. 950, 8 decembrie 1927, p. 1. Semnată *Nae Ionescu*.

1. Probabil, monseniorul Vladimir Ghica (1873–1954), convertit în 1902 la catolicism, ordinar în 1923 la Paris; prieten al filosofului român.

Jurământul preoților

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1083, 30 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: *Regulament pentru disciplina bisericească*. București, 1873, 32 p. (Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice).

2. *Evangelia după Matei* 5, 37.

3. G. A. RALLIS și M. POTLIS, *Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευρέμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων ἐκδοθέν*. Τόμος I–VI, Ἀθῆναι, 1852–1859.

Între roate

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1114, 31 mai 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Distinguo

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1120, 6 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Conflictul din Sf[ântul] Sinod

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1129, 15 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Nedumeriri canonic-juridice

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1132, 18 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. GULIELMUS BEVEREGIUS, *Λογοδικόν sive Pandectae canonum s. s. apostolorum et conciliorum ab Ecclesia Graeca receptorum...* Totuism Opus in duos tomos divisum. Tomus I-II. Oxonii, 1672, 2 vol.

Ce este un sinod?

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1140, 26 iunie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Sfântul Ioan Hrisostom († 407). Mare predicator al Bisericii, ascet și reformator, autor al Liturghiei care-i poartă numele. Ales episcop al Constantinopolului în 397, intră în conflict cu Eutropiu, ministru al împăratului Arcadius, este depus de sinodul local de la Stejar în 402 și exilat.

Schisma

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1142, 28 iunie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Liga arhierilor creștini

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1143, 29 iunie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Lucian Triteanu (1872–1953). Arhiepiscop-vicar al Eparhiei Râmnicului, cu titlul „Craioveanul”, în 1922, episcop al Romanului din 1923 până în 1947.

2. Vartolomeu Stănescu (1875–1954). Profesor de *Noul Testament* la Facultatea de Teologie din București (1913–1919), episcop eparhial la Râmnic, din 1921 până în 1938, când se stabilește la Mănăstirea Bistrița, unde rămâne până la moarte.

Amplă activitate culturală, misionară și filantropică; inițiator al ziarului „Renașterea”, autor de lucrări teologice, printre care: *Autenticitatea cărților sfinte ale Noului Testament* (1905), *Scurte încercări de creștinism social* (1913), *Produsuri sufletești și realități verificate* (1934) etc.

3. Visarion Puiu (1879–1964). Episcop de Argeș în 1921, episcop al Hotinului, din 1923, mitropolit al Bucovinei, din 1935, retras în 1940, mitropolit al Transnistriei între 1942–1944. Refugiat în Occident după 1944, conducător al eparhiei române cu sediul la Paris.

Teolog și predicator, publică mai multe lucrări, printre care: *Din istoria vieții monahale* (1911), *Mănăstirile din Basarabia* (1919), *Glas în pustie* (1931), *Documente basarabene* (1928–1938) etc.

Dificultăți bisericești

– Ce e cu data Sfintelor Paști? –

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1147, 3 iulie 1928, p. 1. Nesemnat.

1. Nae Ionescu se referă la perioada cât Octavian Goga a fost ministru de Interne în cabinetul condus de generalul Al. Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927).

Agitații pe tema calendarului

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1199, 24 august 1928, p. 1. Semnat N. I.

Pentru liniștirea creștinilor

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1201, 26 august 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

O pastorală nesinceră

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1223, 17 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Revizuirea canoanelor

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1228, 22 septembrie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Dimitrie Boroianu (1864–1951). Profesor de Dogmatică (1902–1904) și de Drept bisericesc (1904–1936) la Facultatea de Teologie din București. Autor de articole în presă, de manuale și de lucrări de specialitate, printre care: *Istoria dogmelor Bisericii creștine Ortodoxe de Răsărit* (1893), *Istoria Bisericii creștine* (1895), *Dreptul bisericesc*, vol. I și II (1899), *Cestiuni de drept bisericesc* (1905), etc.

2. Constantin Dron (1883–1972). Preot, traducător și autor al unor lucrări de drept canonic, printre care: *Canoanele. Text și interpretare*, vol. I (1933) și vol. II (1935).

3. C. DRON, *Valoarea actuală a canoanelor* (teză de doctorat). București, 1928, 190 p.

4. Vezi: GH. RACOVEANU, *Canoanele*, în „Cuvântul”, an IV, nr. 1169, 25 iulie 1928, p. 1–2. Urmat de replica lui C. DRON, *Canoanele?*, *ibidem*, an IV, nr. 1181, 6 august 1928, p. 1 și de alte două articole ale lui GH. RACOVEANU: *Problema canoanelor*, I, *ibidem*, an IV, nr. 1197, 22 august 1928, p. 1–2 și II, nr. 1200, 25 august 1927, p. 1–3.

Pentru reluarea tradiției dogmatice răsăritene

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1244, 8 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi art. nesemnat: *Adevăr și iubire. Note pe marginea unui articol despre unirea bisericilor creștine*, în „Unirea”, an XXXVIII, nr. 38, 22 septembrie 1928, p. 1.

2. P. S. SPĂTARU, *Lui Teofil al nostru* (I), în „Cuvântul”, an IV, nr. 1234, 28 septembrie 1928, p. 1.

3. Mișcare împotriva raționalismului protestant, născută în sânul acestuia în secolul al XVII-lea, care prevedea întoarcerea la un creștinism al iubirii, în care dogma să nu lucreze numai asupra rațiunii, ci și asupra sentimentului și a voinței. Întemeietor, Filip Iacob Spener.

Un sighilion patriarhal

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1333, 7 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Unul dintre cele trei răspunsuri ale Patriarhului Ieremia al II-lea al Constantinopolului către teologii protestanți din Tübingen (1573–1581). Așezat de unii dogmaticieni (precum I. N. KARMIRIS, în *Monumente dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Sobornicești*, ed. în limba greacă, 2 vol., Atena, 1960–1963) în rândul acelor texte dogmatice neratificate de un sinod ecumenic, dar având un grad de autoritate apropiat de al acestora.

Prin măracini

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1340, 14 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Rătăcirea cea de pe urmă

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1353, 27 ianuarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

După hotărârea Sinodului

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1355, 29 ianuarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Tot despre rătăcirea sinodală

— Încheieri —

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1362, 5 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Judecării tale, Doamne, mă adresez” (lat.).

2. Citat corupt din *Vechiul Testament*, *Iezechiel* 3, 19 și 21.

Despre sinoadele tâlhărești, pe cari le uită d-l V. Goldiș

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1366, 9 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vasile Goldiș (1862–1934). Om politic, ministru secretar de stat în guvernele M. Pherekyde (17 septembrie 1918 – 27 septembrie 1919), A. Văitoianu (27 septembrie 1919 – 30 noiembrie 1919) și Al. Averescu (18 martie 1920 – 16 decembrie 1921); ministru la Cultelor și Artelor în guvernul Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927).

2. „Credință implicită” (lat.).

3. Sinodul tâlhăresc de la Efes a fost convocat în august 449, pentru discutarea tulburărilor produse în Biserică de erezia monofizită a lui Eutihie. Sinodul a aprobat monofizismul. Hotărârile lui au fost anulate de Sinodul Ecumenic de la Calcedon, din 451.

Tranzacție

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1368, 11 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Panica sinodală

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1369, 12 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Se tolerează” (lat.).

Sinodul în gravă încurcătură

— Scrisoarea pastorală este neutralizată de hotărârea de la 8 februarie.

O nouă campanie de lămurire —

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1371, 14 februarie 1929, p. 1 sub genericul „Rătăcirea sinodală”. Nesemnat.

1. Cronologia acestor articole nu a fost respectată întocmai. Iată titlurile și data publicării lor: MIRCEA VULCĂNESCU, *Netemeinicia scrisorii sinodale*, în „Cuvântul”, an V, nr. 1373, 16 februarie 1929, p. 1–2; PAUL STERIAN, *Nesinceritatea scrisorii sinodale*, *ibidem*, nr. 1374, 17 februarie 1929, p. 1–2; GH. RACOVEANU, *Falsurile scrisorii sinodale*, *ibidem*, nr. 1375, 18 februarie 1929, p. 1–2; SANDU TUDOR, *Fostul Sinod față de el însuși*, *ibidem*, nr. 1376, 19 februarie 1929, p. 1–2. În încheierea acestei campanii, Nae Ionescu a semnat articolul *Cele două Paști*, *ibidem*, nr. 1377, 20 februarie 1929, p. 1.

Cresc agitațiile

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1375, 18 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Grigorie Comșa (1889–1935). Episcop de Arad din 3 mai 1925, păstorind până la moarte. Publicist, autor al câtorva colecții de lucrări teologice și moralizatoare și al mai multor volume de predici și lucrări antisectare.

Cine e vinovatul de la 24 ianuarie

– Cum s-a schimbat calendarul. Un ministru excesiv și un mitropolit plecat.
De ce nu s-a renunțat la data de 31 martie –

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1376, 19 februarie 1929, p. 1–2, sub genericul „Rătăcirea și nodală”. Nesemnat.

Cele două Paști

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1377, 20 februarie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

I. Iustinian Teculescu (1865–1932). Președinte al Consiliului Național Român din Alba-Iulia, încredințat cu pregătirea Marii Adunări Naționale de la 1 decembrie 1918, episcop al Armatei, din 1922 și episcop al Cetății Albe și Ismailului din 17 decembrie 1924 până la moarte. Colaborări în presa vremii, autor de predici, strânse în volumul *Pentru neam și lege* (1931).

În legea strămoșilor și a lui Dumnezeu

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1382, 25 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Un episcop sincer...

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1386, 1 martie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

I. Ep. LUCIAN, *Sfântul sinod – Calendarul – Pascalia*, în „Cronica Romanului”. Revista clerului eparhial. Roman, cu binecuvântarea P. S. S. episcop Lucian. An VI, nr. 2, februarie 1929, p. 1. Revista apare cu periodicitate lunară între 1924–1935–1949.

Pentru reintrarea în Ortodoxie

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1387, 2 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*. Inclus în: *NAE IONESCU, Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 54–58.

I. *Evanghelia după Luca* 19, 39–40.

Pentru restabilirea autorității Bisericii

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1389, 4 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

I. N. Lupu (1876–1947). Om politic, ministru de Interne în guvernele Al. Vaida-Voievod (27 decembrie 1919 – 9 ianuarie 1920) și Șt. Cicio-Pop (10 ianuarie – 12 martie 1920); ministru al Instrucțiunii în guvernul Barbu Știrbey (4–20 iunie 1927), ministru al Instrucțiunii (21 iunie – 23 noiembrie 1927) și al Muncii, Cooperăției și Asigurărilor sociale (22 iunie – 23 noiembrie 1927) în guvernul I. I. C. Brătianu și ministru al Muncii, Cooperăției și Asigurărilor sociale în guvernul Vintilă Brătianu (24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928).

Unde e dezlegarea?

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1395, 10 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

I. Vezi: „Cuvântul”, an V, nr. 1394, 9 martie 1929, p. 3: *Interpelarea d-lui dr. Lupu*.

Prolog de polemică

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1395, 10 martie 1929, p. 1, sub genericul „Tot Pascalia”. Semnat „*Popescu*”.

Între Afredon și Mateiu Vlastare

— sau o apologie protestantă la adresa Sinodului —

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1400, 15 martie 1929, p. 1-2. Semnat „Stoenescu”.

1. I. FUIOAGĂ, *Data Paștelor după calendarul îndreptat și Tradiția*. București, 1929, 47 p.

2. La Biblioteca Academiei Române sunt în uz trei ediții grecești ale *Pidalionului*, din 1800, 1841 și 1864, nu și cea tradusă de Vlastare.

Vezi ediția românească: *Pidalion sau Cârma Corabiei înțelese a catoliceștei și apostoleștei Biserici a Orthodoxilor...* Traduse din grecește în românește de Veniamin [Costachi], M[onastirea] Neamțu, 1844, 13 + 531 p.

3. *Epistola Sfântului Apostol Pavel întâia către Timotei* 3, 15.

Spre pacea religioasă

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1401, 16 martie 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Nu guvernul, ci patriarhul!

Imprimat în „Cuvântul”, an V, nr. 1402, 17 martie 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Metoda amânării

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1403, 18 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Răspuns unui preot ardelean

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1405, 20 martie 1929, p. 1. Semnat N. I.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1405, 20 martie 1929, p. 1-2, sub genericul „Rătăcirea sinodală”. Semnat „Cuvântul”.

1. Publicată în „Cuvântul”, an V, nr. 1403, 18 martie 1929, p. 1-2, sub genericul „Rătăcirea sinodală” (I); nr. 1406, 21 martie 1929, p. 1 (II) și nr. 1407, 22 martie 1929, p. 1 (III).

2. „Preoția”, „slujirea”, „îndrumarea” (lat.).

3. Numită și *Răspunsul patriarhilor ortodocși orientali (răsăriteni) către papa Pius al IX-lea sau Epistola enciclică a Bisericii una, sfântă, catolică și apostolică, către ortodocșii de pretutindeni*, din 6 mai 1848; tradusă de Teodor M. Popescu, după textul grec, cu traducere franceză din J. D. MANSI, J. B. MARTIN, L. PETIT, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 40, Paris, 1909, col. 377-418, ca răspuns la enciclica papei Pius al IX-lea, cu titlul *Ad Orientalis. In suprema Petri Sede*, 6 ianuarie 1848. Vezi și: TEODOR M. POPESCU, *Enciclica patriarhilor ortodocși de la 1848. Studiu introductiv, text și traducere*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LIII, nr. 11-12, 1935, p. 545-688.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (II)

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1410, 25 martie 1929, p. 1-2, sub genericul „Rătăcirea sinodală”. Semnat „Cuvântul”.

1. Nicolae Coculescu (tatăl filosofului și matematicianului Pius Șerban Coculescu). Profesor de astronomie la Facultatea de Științe a Universității din București.

A publicat: *Tratat elementar de astronomie*. București, 1903, 365 p. (ed. a II-a, 1923, 403 p.); *Lecțiuni elementare de mecanică cerească. Perturbațiile planetare*. București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1905, 175 p.; *Curs de astronomie teoretică*. București, 1929, 513 p.

Cu privire la calendar a publicat: *Chestiunea calendarului*. Conferință ținută la Universitate în ziua de 8 (20) februarie 1898... București, 1898, 16 p.

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (III)

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1411, 26 martie 1929, p. 1-2, sub genericul „Rătăciră sinodală”. Semnat „Cuvântul”.

I. *Evanghelia după Matei 24, 35.*

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (IV)

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1414, 29 martie 1929, p. 1-2, sub genericul „Rătăciră sinodală”. Semnat „Cuvântul”.

Ei, și?...?

Imprimat în „Cuvântul”, an V, nr. 1418, 4 aprilie 1929, p. 1. Semnat N. I.

I. Principiu de drept roman care înseamnă a-i reda cuiva deplinătatea unei posesiuni știrbite (lat.).

Paștele cel adevărat

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1429, 15 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Prăznuirea adevăratei Învieri

Imprimat în „Cuvântul”, an V, nr. 1450, 6 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

I. Gherasim Safirin (1849-1922). Profesor și arhiereu-vicar al Eparhiei Râmnicului, cu titlul „Craioveanul”; din 1900, episcop al Romanului, până în 1911, când a fost depus din scaun pentru așa-zise acuzații calomnioase la adresa mitropolitului Atanasie Mironescu. Autor de lucrări de muzică psaltică.

Pe când anatema?

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1474, 31 mai 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

I. Cuvânt neimprimat în ziar.

Înnoire?

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1505, 1 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

I. „Raze de lumină. Revista studenților în teologie din București” apare din ianuarie 1929 până la sfârșitul anului 1930.

În afară de studenți în teologie, publică articole P. Vintilescu, D. Fecioru (secretar de redacție), T. M. Popescu, I. Mihălcescu, P. C. Deleanu, Mircea Vulcănescu ș. a.

Revista urmează îndeaproape modelul revistei „Logos”, a lui Nae Ionescu, căreia îi dedică mai multe recenzii și din care reia, în chiar primul număr, studiul lui N. BERDIAEV, *Despre natura credinței*.

De asemenea, rezumă mai multe conferințe ținute de Nae Ionescu.

2. „Cărți ziditoare” (germ.).

3. Teodor M. Popescu (1893–1973). Profesor de Istorie bisericească universală la Facultatea de Teologie de la Chișinău (1926–1927), suplinitor al catedrei de Patrologie și Istorie a dogmelor (1928–1938) și al celei de Istoria Bisericii Române (1947–1948) și decan al Facultății de Teologie din București (1942–1944).

Traducător, autor de manuale și teolog de prestigiu. Printre scrierile sale: *Cauzele persecuțiilor din punct de vedere istoric și psihologic* (1922, în limba greacă), *Divin și uman la vechii istorici bisericești* (1924), *Istoria creștinismului ca istorie a culturii* (1926), *Teologia ca știință* (1937) etc.

Restabilirea ecumenicității

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1526, 22 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Pentru reînnoirea vieții bisericești

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1856, 23 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Restaurarea regelui Carol al II-lea a avut loc la 7 iunie 1930.

4. CREȘTINISMUL ROMÂNESC

Reforma bisericească

– Problema autonomiei –

Tipărit în „Ideea europeană”, an I, nr. 34, 7–15 februarie 1920, p. 1–2. Semnat Un prelat de Dincoace.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 200–204.

Sfânta Scriptură în creștinismul românesc

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 456, 18 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. „Lectura dumnezeiască” (lat.).

Organicitatea Ortodoxiei românești

Imprimat în „Cuvântul”, an III, nr. 468, 31 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. „În concret” (lat.).

Ortodoxia de foileton și radicalismul literar

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 479, 13 iunie 1926, p. 1–2. Semnat Nae Ionescu.

1. „Biserica Ortodoxă Română”, revistă a Sfântului Sinod, apare din octombrie 1874 până în septembrie 1916; își reia apariția în octombrie 1921 și continuă să apară și azi.

2. „Îndrăzneală nerușinată” (engl.).

Biserica țăranilor

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 606, 8 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 34–36. Titlul este preluat din această ediție.

1. Vezi: ALEXE PROCOPOVICI, *Introducere în studiul literaturii vechi*. Cernăuți, Inst. de arte grafice și editură „Glasul Bucovinei”, 1922, 127 p.

Ecclesia docens

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 623, 28 noiembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „Biserica învățată” (lat.).

2. Vezi nota 2 de la articolul *Nevoia unor congrese panortodoxe*, p. 583.

Spirit nou în Biserică

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 748, 1 mai 1927, p. 1. Semnat N. I.

1. În anul 1926.

2. „Gânduri creștinești”. Foaie religioasă a parohiei Sf. Ștefan, „Cuibu-cu-Barză”, publicație lunară ce apare (cu întreruperi) din martie 1926 până în noiembrie 1929.

Zeloșii „ortodoxiei”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 755, 9 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

O izbândă a Bisericii noastre

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 863, 12 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

O inițiativă pentru întărirea Bisericii

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1036, 5 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

O liturghie românească

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1139, 25 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Ardelenii în Biserică

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1182, 7 august 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. *Statutul Organic al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania* întocmit de mitropolitul Andrei Șaguna (1808–1873) a fost aprobat de Congresul național-bisericesc al românilor orto-

doși din nou înființată Mitropolie a Transilvaniei, în 1868; după el s-a condus Biserica din Transilvania până la legea din 1925. Câteva din principiile acestui Statut au trecut în noua legislație: autonomia față de stat, sinodalitatea (participarea a două treimi laici alături de o treime clerici la conducerea treburilor bisericești) etc.

Ortodoxia românească

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1300, 3 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. „Apostolul”. Curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București, publicație lunară ce apare la București din ianuarie 1924 până în 1944, cu mari întreruperi.

Apar articole semnate de preoții Marin C. Ionescu, Manea Popescu, Neculae de la Biserica Boteanu etc., dar și de laici, precum Evelyn Underhill (1928).

Extrem de interesante pentru reconstituirea figurii arhierului vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, Tit Simedrea, sub al cărui patronaj apare din 1928 revista, sunt editorialele acestuia, semnate uneori „Senex”, printre care: *Arta religioasă* (nr. 4, 1928), *În noaptea Crăciunului* (nr. 1, 1929) etc.

Înrudirea de gândire dintre P. S. Tit și Nae Ionescu este izbitoare.

2. *Ortodoxie, Ortodoxie, dar... pe temeiul canoanelor*. Idei dintr-un cuvânt rostit de P. S. arhieru Tit Simedrea la Congresul Asociației Generale a Clerului Ortodox din 23 octombrie 1928. În „Apostolul”, an V, nr. 21, 1 noiembrie 1928, p. 310-315.

Ortodoxie

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1804, 1 mai 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 61-65.

1. Pentru amănuntele tragediei de la Costești, Argeș, vezi „Cuvântul”, an VI, nr. 1795, 20 aprilie 1930, p. 3 și 4.

2. „Îți dau, ca să-mi dai” (lat.).

Misiunea pravoslavnică a Bisericii

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1808, 5 mai 1930, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

1. *Biblia, Cartea lui Iov* 1, 21.

Titlul aparține editoarei.

Pentru o teologie cu „nespecialiști”

Apărut în „Predania”, an I, nr. 1, 15 februarie 1937, p. 3-4. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 226-230.

1. Probabil, N. Iorga.

Limitele criticii teologice

Tipărit în „Predania”, an I, nr. 5, 15 aprilie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 242-246.

V. BISERICA

I. IERARHIA BISERICESCĂ

A. Laicii

Cultura academică și teologia

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 636, 13 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Ofensiva religioasă a laicilor

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 940, 28 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Tot despre Biserica luptătoare

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 970, 30 decembrie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Conferința internațională de la Stockholm, din 19–30 august 1925, organizată de o grupare neoprotestantă intitulată *Life and Work*, pusă sub semnul ecumenismului. Delegația română a fost condusă de mitropolitul Nicolae Bălan.

2. Conferința de la Lausanne din 3–21 august 1927, organizată de o altă grupare a mișcării ecumenice, *Faith and Order*, având drept scop unirea bisericilor pe plan doctrinar. Delegația română a fost condusă de mitropolitul Nectarie Cotlarciuc al Bucovinei.

3. „A tăcea este moarte” (germ.).

Ah! femeile... ortodoxe

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1038, 7 martie 1928, p. 1. Semnat N. I.

1. Titlul este o aluzie la povestirea omonimă a lui A. P. Cehov.

2. Două rânduri albe în ziar.

3. „În lipsă de ceva mai bun” (fr.).

De la pregătirile preliminariei la discutarea principiilor

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1230, 24 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Suplimentul „Cuvântul ortodox” nu a apărut.

O pildă

Imprimat în „Cuvântul”, an V, nr. 1398, 13 martie 1929, p. 1. Semnat N. I.

Laicii în Biserică

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1436, 22 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: PAUL STERIAN, *Declarațiile celor mai de seamă profesori ai Academiei ruse de Teologie Ortodoxă din Paris. O convorbire cu profesorul de drept canonic Kartachoff*, în „Cuvântul”, an V, nr. 1435, 21 aprilie 1929, p. 1-2.

Un organism al conștiinței religioase

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1533, 29 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

B. Tinerii

Etica sportului

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 462, 24 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Nae Ionescu a fost profesor titular de Psihologie la Institutul Național de Educație Fizică din 1923 până în 1938.

2. Nae Ionescu a fost profesor și director de studii la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu din februarie 1920 până la 1 octombrie 1921.

3. Al. Dolinescu, preot și profesor de religie la Liceul de la Mănăstirea Dealu.

Ideologia societăților creștine studențești

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 474, 7 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. G. G. ANTONESCU, *Rolul școlii în societatea românească de azi*, în „Revista generală a învățământului”, an XIV, nr. 5, mai 1926, p. 301-309.

2. Raffaello Lambruschini (1788-1879), Mayer și Pietro Guicciardini (1808-1886) cei trei reprezentanți ai mișcării de secularizare a statului pontifical.

3. Vezi: A. C. T., *Asociația Creștină a Tinerilor*, Y. M. C. A. București, Institutul de arte grafice „Sportul”, 1924, 13 p.; *The Y. M. C. A. in Roumania 1919-1926*, București, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1926, 23 p.; *Asociația Creștină a Tinerilor*, A. C. T. O mișcare. A. C. T. *Instituții*, București, Tiparul Universitar, 1924, 127 p.

Tineretul și Ortodoxia

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 493, 30 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 17-19. Titlul este preluat din această ediție.

1. Vezi nota 3 de la articolul *Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)*, p. 593.

F. A. S. C. R.-ul la Cernăuți

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 601, 3 noiembrie 1926, p. 1. Semnat Skythes.

De la noi, la Blaj

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Un asecerist mai în vârstă*.

1. Vezi articolul nesemnat: *O problemă uitată*, în „Unirea”, an XXXVI, nr. 45, 6 noiembrie 1926, p. 1, în care se citează masiv și se comentează articolul lui Nae Ionescu, *F. A. S. C. R.-ul la Cernăuți* (v. *supra*).

2. Vezi articolul *Biserica țăranilor*, în acest volum, p. 211.

La Bran

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 853, 2 septembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Congresul studentesc de la Oradea

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 954, 12 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Noua tinerime

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1079, 26 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Grădina a sufletului” (lat.).

Folosința launtrică a Ortodoxiei

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1153, 9 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Paul Sterian, secretar general al F. A. S. C. R., și Mircea Vulcănescu, între 1927–1930 director al Oficiului Universitar, creat pe lângă Opera de Ajutorare Studentească, din cadrul Asociației Studenților Creștini.

Pentru înființarea unui ordin călugăresc de cărturari

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1209, 3 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Descurajare”, „plictis”, în engleză, franceză și germană.

Dezorientare duhovnicească

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1272, 5 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieții monahale

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 486, 21 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminica”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Glasul monahilor” apare începând cu data de 15 octombrie 1923, cu o periodicitate bi-lunară, până în mai 1925; mai bine de un an își încetează apariția, până în iulie 1926, după care, cu mari întreruperi, apare până în 1929. În continuare apare între 1930-1932, 1936-1938 și 1940-1941.

Scriș în întregime de Dionisie Lungu, la primele numere, găzduiește, în timp, semnăturile lui Tit Simedrea, Sandu Tudor, B. Cectopide, Marin C. Ionescu, I. Scriban, I. Mihăilescu, Marin Ștefănescu, Damian Stănoiu, N. Batzaria, T. Arghezi, Cezar Petrescu etc.

În 1925 preia din „Cuvântul” unele articole semnate de Nichifor Crainic; începând din iulie 1926 polemizează, comentează ori preia multe articole semnate de Nae Ionescu în „Cuvântul”, până în 1929. După 1930 numele filosofului nu mai apare în „Glasul monahilor”.

Disciplina călugărească

Imprimat în „Cuvântul”, an III, nr. 510, 19 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: Ieromonah DIONISIE LUNGU, *O justificare și un răspuns d-lui Nae Ionescu*, în „Glasul monahilor”, an III, nr. 45, 15 iulie 1926, p. 3.

Trei, Doamne, și toți trei...

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 583, 21 august 1926, p. 2. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi nota 1 de la articolul precedent. Și: GL[ASUL] MO[NAHILOR], *Răspuns d-lui Nae Ionescu*, în „Glasul monahilor”, an III, nr. 47, 15 august 1926, p. 4.

2. Vezi: PĂCALĂ, *Domnul Nae sare din bae. Din pășaniile unui neoliticar*, în „Adevărul”, an XXXIX, nr. 13090, 20 august 1926, p. 1.

3. Vezi: I. GAVRIL, *Ceartă între uniți și ortodocși*, în „Politica”, an I, nr. 64, 18 august 1926, p. 1.

Vezi și: NAE IONESCU, *Pro... juvenute mea*, în „Cuvântul”, an III, nr. 537, 20 august 1926, p. 1 (inclus în volumul de față, p. 507).

Pentru restaurarea tradiției monahale ardeleni

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 662, 17 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Pentru restaurarea monahismului

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 757, 13 mai 1927, p. 1. Semnat N. I.

Banul săracului

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1561, 26 august 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

D. Clericii

Preoții

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 560, 16 septembrie 1926, p. 1. Semnat Skythes.

1. Teodor Scorobeș (1883-1967). Preot, profesor, consilier arhiepiscopesc la Sibiu (1922-1941), călugărit în 1940; vicar arhiepiscopesc din 1941 și arhieru vicar al Arhiepiscopiei Sibiu-lui din 1946. Traducător și autorul a numeroase articole în presa bisericească.

2. Vezi: TRANDAFIR SCOROBET, *Chestia recrutării de clerici*, în „Telegraful român”, an LXXIV, nr. 53, 16 iulie 1926, p. 1; nr. 55-57, 30 iulie 1926, p. 1; nr. 58, 13 august 1926, p. 1; nr. 59, 20 august 1926, p. 1; nr. 60, 27 august 1926, p. 1; nr. 61, 3 septembrie 1926, p. 1; nr. 62, 10 septembrie 1926, p. 1.

„Adunările creștinești”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 642, 20 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

La o aniversare

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 671, 29 ianuarie 1927, p. 1. Semnat Skythes.

I. Iosif Trifa (1888-1938). Preot, misionar, întemeietor al foii religioase „Lumina satelor” (1922-1935), apoi al suplimentului acesteia, „Oastea Domnului”, animator al mișcării cu același nume. Autor a mai multor volume de predici și însemnări, printre care: *Evangheliile duminicilor de peste an și tâlcuirea lor* (1925), *Din pildele Mântuitorului* (1927), *Sodoma și Gomora* (1929), *Corabia lui Noe* (1930), *Duhul Sfânt* (1932-1936), *Ce este Oastea Domnului* (1934, ed. a cincea), *Pilde din Evanghelie* (1937) etc.

Obiceiuri proaste

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 729, 7 aprilie 1927, p. 1. Semnat Skythes.

Preotul în religiozitatea răsăriteană

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1008, 6 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

O pagină de disciplină creștinească

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1237, 1 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

I. Vezi Pr. NICULAE M. POPESCU, *Preoți de mir adormiți în Domnul*. Editura Institutului Biblic și de Misiune al B. O. R. Literatura, nr. 2. București, 1942, p. 57-61, capitolul: *Popa Stanciul din Negrași - Preot văduv cu șapte copii - 1626*.

Congresul preoților

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1260, 24 octombrie 1928, p. 1. Semnat N. I.

I. Irineu Mihălcescu (numele de botez, Ioan) (1874-1948). Profesor agregat, apoi titular, din 1908, la catedra de Teologie dogmatică și simbolică a Facultății de Teologie din București (până în 1939), decan al facultății (1927-1929 și 1933-1936), preot, din 1923; mitropolit al Moldovei din 1939 până în 1947.

A publicat numeroase lucrări teologice, printre care: *Teologia dogmatică specială* (1907), *Catehismul creștinului ortodox* (1918), *Curs de teologie fundamentală* (1925-1926), *Curs de Teologie fundamentală sau Apologetică* (1941) etc.

Solidaritatea preoților cu chiriarhii

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1319, 15 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Politica religioasă a guvernului*, p. 436.
2. *Evangelia după Ioan* 10, 11.

Participarea clerului la viața bisericească

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1617, 21 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 571, 29 septembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. † VARTOLOMEU, *Li se poate suprapune ierarhilor țării o altă autoritate administrativă decât cea a Sfântului Sinod?*, publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 2-3.
2. GHENADIE ENĂCEANU, *Mitropolia Ungro-Vlahiei. Cronică sfântă*. Publicată după original. Vol. I. București, Tipo-Lit. Cărilor Bisericești, 1886, 3 f. + 448 + XXVI + XIV p. + 1 pl. (Extras din „Biserica Ortodoxă Română”).

Semnătura: Ghenadie Craioveanu (= Ghenadie Enăceanu, 1835-1898), profesor de Enciclopedia studiilor teologice la Facultatea de Teologie din București (1881-1883), profesor de Istorie bisericească universală și a românilor (1884-1886), episcop al Râmnicului din 1885 până la moarte.

Judecata morților

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 685, 14 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Theodosie Atanasiu (1851-1927). Arhiepiscop-vicar la Mitropolia Ungro-Vlahiei (1909-1912), locțiitor al scaunului mitropolitan (1911-1912) și episcop al Romanului din 1912 până în 1923, când se retrage din scaun. Traducător al *Omiliilor Sfântului Ioan Hrisostom* la cele 14 epistole, în nouă volume.

Într-o chestie personală de un interes mai larg

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 724, 1 aprilie 1927, p. 1. Semnat N. I.

Vrem o lămurire!

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1028, 26 februarie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Grigorie Leu (1881-1949). Preot, arhiepiscop-vicar al Arhiepiscopiei Iașului, cu titlul „Botoșăneanul”, din 1924, episcop al Argeșului din 1936 și apoi episcop de Vaslui, din 1940, până în 1949. Autor de lucrări cu caracter antisectar.

De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1125, 11 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Simonie?

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1167, 23 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Îndatorirea episcopatului

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1181, 6 august 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Sprijinul presei în renașterea vieții religioase

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1202, 27 august 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

După alegerile episcopale

Publicat în „Cuvântul”, an X, nr. 3055, 26 octombrie 1933, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

F. Mitropoliții

Misionarism

Însemnări apărute în „Cuvântul”, an III, nr. 548, 2 septembrie 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes. Cărți noi”). Nesemnat.

1. TRANDAFIR SCOROBET, *„Văzut-am lumina cea adevărată”. Recente cazuri de trecere a uniților la Ortodoxie*. Însemnate de..., Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1924, 63 p.

2. *Vezi: Eparhia Râmnicului și Noului Severin. Anuar pe anii 1921-1925*. Întocmit de P. S. episcop Vartolomeu [...]. București, Tipografiile Române Unite, 1924 (pe coperta I: 1925), XVI + 944 p.

Mitropolia Basarabiei

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1080, 27 aprilie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată la rangul de Patriarhie la 30 iulie 1925, prin tomosul 1579 al Patriarhului ecumenic Vasile al III-lea și al Sfântului Sinod al Patriarhiei din Constantinopol.

În plin Ev Mediu

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1158, 14 iulie 1928, p. 1. Semnat N. I.

... Și despre Conon

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1162, 18 iulie 1928, p. 1. Semnat N. I.

1. Conon Donici-Arămescu (1837-1922). Călugăr la Mănăstirea Neamț, ierodiacon, ieromonah și protosinghel; hirotonit arhieru, cu titlul „Băcăoanul”, la Roman, mitropolit primat al României din 1912, retras din scaun în 1919, din cauza atitudinii sale în timpul războiului.

... Și o vorbă de pace

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1177, 2 august 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Chemarea Î. P. S. mitropolit primat Conon către populația din Moldova datează din 24 iulie 1917. Vezi textul acestei pastorale în: „România”, ziar de dimineață, an II, nr. 309, 14 noiembrie 1919, p. 2; și la: Arhivele Naționale. Direcția Arhivelor Istorice Centrale, fond: Ministerul Instrucțiunii, dosar 227/1920, f. 14.

2. Vasile Mangra (1850–1918). Profesor de Istorie bisericească și Drept canonic la Institutul teologic din Arad (1875–1893), înlăturat la cererea guvernului maghiar. Episcop de Arad din 1902, nerecunoscut de guvernul maghiar, luptător pentru drepturile naționale ale românilor din Ardeal. În ultima parte a vieții, trece pe poziții diametral opuse, devenind om de încredere al guvernului maghiar, supunând Biserica românească la o grea umilință. Deputat în 1910, în 1916 mitropolit al Ardealului.

Nicolae Iorga îl considera pe Miron Cristea „mai vinovat decât Mangra”.

Fapte

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1188, 13 august 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Eusebiu Roșca (1856–1944). Profesor de Drept canonic la Institutul teologico-pedagogic din Sibiu (1894–1928), rector al Academiei teologice, după 1921.

Păcatul orgoliului

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1396, 11 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Absenteism

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1463, 20 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Vorba noastră

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1877, 14 iulie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Nectarie Cotlarciuc (1875–1935). Profesor la catedra de Teologie practică a Facultății de Teologie din Cernăuți, din 1919, episcop de Cetatea Albă din 1923, arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei din 1924, păstorind până la moarte. Editor și autor al unor lucrări de drept bisericesc, omiletică și liturgică.

2. *Evanghelia după Matei* 5, 37.

G. Patriarhul

Tot despre refacerea vieții mănăstirești

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 528, 9 august 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. DAMIAN STĂNOIU, *Mănăstirea Căldărușani*. Cu o prefață de Î. P. S. mitropolit primat al României, Dr. Miron Cristea. București, 1924, 120 p.

Pierderea simțului Ortodoxiei

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1354, 28 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Patriarh ecumenic sub numele de Meletie al IV-lea, între 1921 și 1923, sub a cărui direcție s-a desfășurat prima conferință panortodoxă de la Constantinopol (10 mai – 9 iunie 1923) pentru îndreptarea calendarului; patriarh al Alexandriei, sub numele de Meletie al II-lea, între 1926 și 1935. În urma discuțiilor avute la a șaptea conferință de la Canterbury (15–18 iulie 1930) comunică Patriarhiei Ecumenice decizia Patriarhiei Alexandriei de a recunoaște hirotoniile anglicane.

Pentru mai mare slavă a lui Dumnezeu

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1540, 5 august 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Sabia stăpânirii lumești

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1645, 18 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

„Pre stăpânul și arhiereul...”

– La 20 de ani de păstorie a Î. P. S. Miron –

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1651, 24 noiembrie 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. La 18 decembrie 1919 Miron Cristea a fost ales mitropolit primat al României, iar la 4 februarie 1925, patriarh.

2. Nae Ionescu este luat prizonier de război, pe vremea când se afla la studii de doctorat în Germania, după intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, în 4/17 octombrie 1916. Stă în lagărul Celle-Schloß de lângă Hanovra până pe la jumătatea lunii septembrie a anului 1917.

3. Locotenentul în rezervă August Vasilescu, student la Technische Schule de la Charlottenburg.

Un plan european

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1698, 13 ianuarie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Victor Popescu (1897–1978). Doctor în teologie în 1929, preot și profesor la Internatul Teologic și respectiv la Liceul „Societății Ortodoxe a Femeilor Române”, director al Școlii de cântăreți bisericești (1948–1952), preot la Biserica Sfântul Anton din București (1952–1978).

Traducător, autor de lucrări teologice, printre care: *Jertfă de seară* (1927), *Problema religioasă în țara noastră* (1933), *Simboalele euharistice în frescele din catacombe* (1937), *Orientări creștine* (1937), *Sufletul preotului în luptă cu ispitele* (1943), *Icoana Maicii Domnului* (1944) etc.

„Demisia” părintelui patriarh

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1935, 10 septembrie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Unde e ierarhul?

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1954, 29 septembrie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

A. Din interiorul țării

O stare de spirit periculoasă

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 494, 1 iulie 1926, p. 1. Nesemnat.

1. Instalat la 30 martie 1926, până la 3 iunie 1927.

În jurul cazului de la Hamba

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 547, 1 septembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: *Hărta de trecere la Biserica moșilor și strămoșilor lor a celor ce fuseseră uniți în Hamba*, în „Lumina satelor”, an V, nr. 34, 15 august 1926, p. 2.

2. „Cine ucide cu sabia de sabie trebuie ucis” (lat.) (*Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* 13, 10).

Centralizarea administrației mănăstirești

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 564, 20 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Între Sfântul Sinod și congresul bisericesc

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 589, 20 octombrie 1926, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

1. „De drept” (lat.).

2. „De fapt” (lat.).

Dificultăți ale organizării monahismului

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 668, 24 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Iuliu Scriban (1878-1949). Superior al Capelei Ortodoxe române de la Baden-Baden (1904-1909), profesor de Omiletică și Pastorală la Facultatea de Teologie din Chișinău (1928-1941) și apoi la cea de Omiletică și Catehetică a Facultății de Teologie din București (1941-1943). Predicator și misionar, autor a numeroase articole în presa bisericească, autor de manuale pentru seminarii și de studii teologice, printre care: *Lupta contra scrierilor imorale* (1913), *Tălcuirea Sfintelor Evanghelii ale celor patru evangheliști* (1931), *Cartea cârților: Sfânta Scriptură sau Biblia* (1937), *Predici pentru popor* (1944) etc.

2. Vezi, în acest volum, articolul *Centralizarea administrației mănăstirești*, p. 297.

3. Vezi † VARTOLOMEU, *Li se poate suprapune ierarhilor țării o altă autoritate administrativă decât cea a Sfântului Sinod?*, în „Cuvântul”, an III, nr. 570, 27 septembrie 1926, p. 2-3.

Nepreciziunea juridică în viața bisericească

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 877, 26 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Averile bisericești

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 899, 18 octombrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Fondul religios din Bucovina

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 933, 21 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Articolul XLI

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 999, 28 ianuarie 1928, p. 1, sub genericul „Legea cultelor minoritare”. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi, în acest volum, articolul *Averile bisericești*, p. 302.

Polemici confesionale

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1001, 30 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Protestul Blajului

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1020, 18 februarie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Despre articolul lui *Nae Ionescu*, vezi: *Dilema cea mare*, articol nesemnat, publicat sub genericul „Tot legea cultelor”, în „Telegraful român”, an LXXVI, nr. 16, 22 februarie 1928, p. 1.

Iarăși despre legea cultelor minoritare

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1022, 20 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Ceasuri grele

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1029, 27 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Visarion Puiu

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1069, 13 aprilie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

B. Din afara granițelor

Ce e cu capela română din Viena?

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 864, 13 septembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Iarăși despre capela română de la Viena

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 891, 10 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Jurisdicția românilor din America

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1286, 19 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Organizarea ortodocșilor din afara granițelor

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1456, 13 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Libertatea. The Libery” apare la Detroit, Michigan, între 1929-1930.

Problemele politice ale Ortodoxiei

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1470, 27 mai 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

„Popa Tandă”

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1480, 6 iunie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Românii din Istria

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1603, 7 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

3. ANOMALII ÎN VIAȚA BISERICII

A. Racile diverse

Domnul Cuza revizuieste...

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 459, 21 mai 1926, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. În textul tipărit, „creștinismul”.

Modernismul în Biserică

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 555, 10 septembrie 1926, p. 1. Nesemnat.

Religia ca instrument politic

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 558, 13 septembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Glume nelalocul lor

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 582, 11 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Gustav Carol Mailath (1864–1940). Comite și episcop romano-catolic al Ardealului (numit în 1897), cu reședința la Alba-Iulia.

2. Ioan Stroia (1865–1937). Preot și profesor, numit la 20 mai 1925 episcop al Armatei, cu reședința la Alba-Iulia, păstorind până la moarte. A publicat articole în presa teologică, o serie de lucrări teologice și manuale școlare.

„Parlament bisericesc”?

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 588, 18 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Reprodus în mare parte în ziarul „Unirea”, an XXXVI, nr. 45, 6 noiembrie 1926, p. 2.

1. Cel de-al doilea Congres al Consiliului Național Bisericesc a avut loc la București, între 14–16 octombrie 1926. Vezi ample dări de seamă despre lucrările congresului în „Cuvântul”, nr. din 16, 17, 18 și 20 octombrie 1926.

2. *Legea și Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române* au fost votate de Senat la 24 martie 1925 și de Camera Deputaților la 3 aprilie 1925, și promulgate la 6 mai 1925. Vezi și broșura: *Legea și Statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române*. București, 1925.

3. „Spirit conducător” (lat.).

Anarhia bisericească

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 597, 29 octombrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

„Couardise, mère de la cruauté”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 618, 22 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 206–208.

1. „Lașitate, maica ferocității” (fr.).

2. „Atâtea capete se frământă în jurul singurului Dumnezeu” (lat.).

3. „Despre morți, numai de bine” (lat.).

4. „Captare a bunăvoinței” (lat.).

5. Vezi: ALEXANDRU ȘTEFULESCU, *Istoria Târgu-Jiului*. Târgu-Jiului, Tip. Nicu D. Miloșescu, 1906, p. 51.

6. Iacob Grecul, episcop de Roman între februarie–octombrie 1786. (Vezi: MIRCEA PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2. București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 459–460, *passim*.)

7. „La spatele lui Dumnezeu” (lat.).

Anarhia de sus

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 647, 28 decembrie 1926, p. 1-2. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Octavian Goga, ministru de Interne în cabinetul generalului Averescu (30 martie 1926 – 3 iunie 1927), numit „Ducele”; cel autentic, desigur, Mussolini.

La încheierea socotelilor

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 651, 2 ianuarie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Anarhia de sus și slugărnicia de jos

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 666, 22 ianuarie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Cf. art. nesemnat, dar aparținând parohului, pr. MARIN IONESCU, *Ortodoxie eronată*, apărut în „Gânduri creștinești”, an I, nr. 9, 1 noiembrie 1926, p. 8.

Ascultarea

Publicat în „Cuvântul”, an 691, 21 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Zarafii în Casa Domnului

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 703, 7 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Racilele personalismului în viața bisericească

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 709, 14 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Închiderea capelei din Edineți

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 727, 4 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Jelbarii noștri

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 732, 10 aprilie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Cuvânt ilizibil.

Tipuri de realizare a religiozității

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 789, 20 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Ciudățenii

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 820, 27 iulie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Ce e cu „noul curs” în Biserică?

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 821, 28 iulie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

1. Vasile Radu (1887–1940). Superior al Bisericii Ortodoxe Române din Paris (1921–1927), profesor de Limba ebraică și Exegeza *Noului Testament* al Facultatea de Teologie din Chișinău (1927–1940), orientalist, traducător al *Bibliei* în limba română, împreună cu Gala Galaction, teolog.

Mentalitatea personalistă

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 831, 8 august 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Ignorarea subiectului” (gr.). Sofism ce constă în ignorarea tocmai a lucrului care trebuie dovedit, de unde respingerea altui lucru decât cel în discuție.

O gravă erezie

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 856, 5 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. „Întoarcere la enunțul inițial” (lat.). Eroare logică ce constă în a considera admisă însăși teza de demonstrat.

2. Dumitru Georgescu-Kiriace (1866–1928). Compozitor și folclorist români, profesor la Conservatorul din București. Autor de manuale, ediții critice, culegeri de folclor, piese corale și simfonice și al unei *Liturghii psaltice*.

Fântâna din Zmeeni

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 859, 8 septembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

În mâna lui Dumnezeu

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 905, 24 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Încă un specialist

Imprimat în „Cuvântul”, an III, nr. 932, 11 noiembrie 1927, p. 1. Semnat *N. I.*

Asupra unor stări din Biserică

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 945, 3 decembrie 1927, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Vezi nota 1 de la articolul *Apărătorii patriarhului*, p. 587.

Plângere din Vărădia

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 974, 3 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Iosif Bădescu. Vezi nota 2 la articolul *Îndreptarea unei erori*, p. 584.

De la... dr. Matei cetire

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1000, 29 ianuarie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

1. „Nemaipomenit” (fr.).

Modernizarea e în curs...

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1010, 8 februarie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Însălbăticire

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1065, 9 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

Unde comentariile sunt de prisos...

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1078, 25 aprilie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Și la Ratezu...

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1093, 10 mai 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Excomunicare?

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1097, 14 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

Moldovanu & Co.

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1116, 2 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*
I. P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul.

Minți betege

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1118, 4 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.
1. Generalul dr. Vasile Panaitescu (1879–1959), cumnat al lui Nae Ionescu, căsătorit din 1928 cu sora acestuia, Antoaneta Ionescu.

S-a închis o biserică

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1137, 23 iunie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Duplicitate

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1160, 16 iunie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.
Titlul aparține editoarei.

Veșmintele preoțești

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1195, 20 august 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *N. I.*
Titlul aparține editoarei.

Preoți și cenușari

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1198, 23 august 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Profitorii Bisericii

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1307, 10 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Îndatoriri elementare ale preoției

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1236, 31 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. N. Leonard (1886–1928), tenor, considerat cel mai mare interpret de operetă al nostru, supranumit „Prințul operetei românești”.

Cum se gospodărește

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1420, 6 aprilie 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Moravuri universitare

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1473, 30 mai 1929, p. 1. Semnat *N. I.*

Datoria de a mărturisi adevărul

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1477, 3 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. În textul tipărit: „îndrumează”.

2. *Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul* 3, 16.

Alături de drumurile lui Hristos

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1554, 19 august 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Buna-cuviință

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1638, 11 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Nicolae Ivan (1855–1936). Episcop al Eparhiei Vadului, Feleacului și Clujului, din 1921 până la moarte. A înființat Academia Teologică din Cluj, foaia eparhială „Renașterea”, o tipografie pentru lucrări teologice și a ridicat catedrala ortodoxă din Cluj. Publicist și luptător național.

2. Articolul nesemnat *Renașterea Ortodoxiei. Conferința d-lui Nae Ionescu*, publicat în „Renașterea”, organul oficial al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului, an VII, nr. 44, 3 noiembrie 1929, p. 6.

„După titlul conferinței, noi ne așteptam ca d-l Nae Ionescu să ne vorbească într-adevăr despre renașterea ortodoxă română, așa după cum o vede un gazetar de seamă, cum este d-sa. Ne

indrăgita spre această așteptare și rubrica religioasă din ziarul „Cuvântul” de duminică, în care și-a spus atâtea păreri îndrăznețe, și campania inverșunată ce a dus-o contra calendarului îndreptat.

Titlul conferinței a fost numai o amăgire, căci a vorbit prea puțin despre renașterea Ortodoxiei. Conferința a fost un inteligent amestec de sociologie, politică, filosofie și religie, fără un fir roșu și o concluziune bine definită. Cu toate acestea, a fost ascultată cu atenție și interes, căci în părțile ei singuratică, îndeosebi începutul și când a vorbit despre «căderea din demnitate» a științei și rațiunii, a fost interesantă și plină de frumusețe în expunere. A spus multe adevăruri despre cauzele cari ne despart încă de cei din Vechiul Regat, despre anumite dispoziții și concepții politice, cari, cu toate acestea, ne duc în aceeași țintă de ideal național. A lăudat organizarea sinodală a Bisericii noastre, în contrast cu Biserica catolică. Foarte bine a caracterizat raportul dintre autoritatea Bisericii și credincioșii ei.

A spus, în schimb, și câteva lucruri cam riscate, că Sf. Petru, când s-a lepădat de Hristos, dormea, cât și concluziile trase din această afirmațiune etc.

În general, conferința a plăcut și conferențiarul a fost viu aplaudat.

Conferința a fost încadrată de câteva cântări religioase bine alese, cântate de corul bărbătesc al episcopiei, condus cu multă pricepere de P. C. pr. Patriciu Curța, profesor de religie.

La conferință a participat un numeros public, remarcându-se lipsa multora cari au cumpărat bilete fără să ia parte.

Spunul de conștient în Biserica

O situație ilegală

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1666, 9 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

În numele altcuiva

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1680, 23 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

„Virtuți” călugărești

Apărut în „Cuvântul”, an VII, nr. 2098, 23 februarie 1931, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

B. Politica în Biserica

„Scandalul bisericesc”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 715, 21 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

De la cruce, la topor

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 758, 14 mai 1927, p. 1. Semnat Skythes.

„Politicianii împotriva Bisericii”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 762, 19 mai 1927, p. 1. Semnat Skythes.

1. Două cifre lipsă în textul tipărit.

La punct

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 769, 27 mai 1927, p. 1. Semnat *Skythes*.

O sentință nedreaptă

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1077, 23 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Politica în Biserică

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1121, 7 iunie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Clericalism român?

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1242, 6 octombrie 1928, p. 1. Semnat *N. I.*

Spiritul de compromis în Biserică

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1251, 15 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *N. I.*

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: P. S. SPĂTARU, *Lui Teofil al nostru (III)*. „Uniții” – „catolici” de a doua categorie?, în „Cuvântul”, an IV, nr. 1250, 14 octombrie 1928, p. 1.

Un preot nevrednic

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1321, 25 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. *Evangelia după Matei* 26, 52.

Primatul spiritualului

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1361, 4 februarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Roman Ciorogariu (1852–1936). Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Arad (1881–1889 și 1892–1917) și director al acestuia (1901–1917), primul episcop ortodox de Oradea, din 1920 până la moarte. Ziarist și luptător pe tărâm național.

Între „Roma locuta” și „toleretur”

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1397, 12 martie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „Roma a zis” (lat.). Formă prescurtată a maximei lui Augustin „Roma locuta, causa finita”: o dată ce s-a pronunțat Roma, chestiunea este închisă (*Sermo* 131, 10).

2. „Se tolerează” (lat.).

Cine tulbură pacea în Biserică

Imprimat în „Țărânișmul”, an V, nr. 28, 1 decembrie 1929, p. 3. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Ghenadie Petrescu (1836–1918). Episcop eparhiot al Episcopiei Argeșului (din 1876), mitropolit primat din 1893 până în 1896, când este înlăturat din scaun. Este reabilitat în același an, dar nu mai capătă scaunul. Stareț la Căldărușani până la moarte.

Cărturar, filantrop și editor al colecției *Documente privitoare la istoria modernă a României* (11 volume).

2. Atanasie Mironescu (1856–1931). Episcop al Râmnicului din 1898, mitropolit primat, din 1909 până în 1911, când s-a retras din scaun, trăind restul vieții la Cernica.

Traducător, autor de articole în presa bisericească și al unor lucrări precum: *Manual de teologie morală* (1895); *Morală pentru copii* (1899); *Sfânta Episcopie a eparhiei Râmnicului Noui Severin în trecut și acum* (1906, în colaborare); *Istoria Mănăstirii Cernica* (1930).

Exces de devotament

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1828, 26 mai 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Autonomie bisericească și acțiune politică

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1889, 26 iulie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

C. Cezaro-papismul

Cezarismul bisericesc

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 504, 12 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. „... dar Diotref, care ține să fie primul între ei, nu ne primește” (lat.). *Epistola sobornicească a treia a Sfântului Apostol Ioan 9*.

O durere pe care ne-o credeam cruțată

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1652, 25 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Cezaro-papism

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1659, 2 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. „... în una sfântă, apostolică...” (lat.), verset din *Crezul catolic*.

Altă manifestare cezaro-papistă

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1775, 31 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Zece mii de lei și o pastorală

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1800, 27 aprilie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Nichita Duma (1864–1936). Episcop al Argeșului din 1923 până la moarte.

Tot despre „Zece mii de lei și o pastorală”

– Răspuns ziarului „Universul” –

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1802, 29 aprilie 1930, p. 4. Semnat *Nae Ionescu*.

Un conflict de autoritate

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1821, 19 mai 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

4. BISERICĂ ȘI NEAM

Biserică și națiune

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 612, 15 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Konstantin Leontiev (1831–1891). Gânditor rus, apropiat lui Dostoievski, retras definitiv la Mănăstirea Optina, unde se călugărește sub numele de Clement.

Scrierile sale au apărut în ediția *Sobranie socinenii (Opere complete)*, Moscova, 1912–1914, 9 volume.

O afirmare a nației

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1631, 4 noiembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

A fi „bun român”

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1987, 1 noiembrie 1930, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 194–198.

1. Vezi: IOSIF FROLLO, *Scrisoare deschisă către S. S. arhimandrit Scriban*, în „Cuvântul”, an VI, nr. 1985, 30 octombrie 1930, p. 1.

2. „Și pe bună dreptate” (fr.).

3. „E mult prea mult” (germ.).

Noi și catolicismul

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1988, 2 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»”. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 198–202.

1. Alexandru Rusu (1884–1963). Profesor, rector al Academiei teologice din Blaj (1925–1930), redactor al ziarului „Unirea”, episcop greco-catolic al diecezei Baia Mare din 1930 până în 1948.

Sortii de izbândă a noii ofensive catolice

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1991, 5 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»”. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 202–206.

Iluziile catolicizantilor

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1995, 9 noiembrie 1930, p. 1, sub genericul: „A fi «bun român»”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 206-210.

La închiderea unei discuții – Între catolicism și Ortodoxie –

Publicat în „Cuvântul”, an VII, nr. 2033, 17 decembrie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 210-214.

1. Vezi: I. FROLLO, *Românism și catolicism*, în „Cuvântul”, an VII, nr. 1998, 12 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *Cum s-ar putea defini noțiunea de „român”*, I, *ibidem*, nr. 2005, 19 noiembrie 1930, p. 1-2; și II, nr. 2006, 20 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *În ce măsură nota confesională integrează noțiunea de naționalitate*, I, *ibidem*, nr. 2012, 26 noiembrie 1930, p. 1-2; și II, nr. 2013, 27 noiembrie 1930, p. 1; IDEM, *Religia nu modifică, propriu-zis, ci dezvărește caracterul etnic al unui popor*, I, *ibidem*, nr. 2017, 1 decembrie 1930, p. 1; II, nr. 2018, 2 decembrie 1930, p. 1; III, nr. 2019, 3 decembrie 1930, p. 1-2.

„Internaționala” sub glugă

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 2034, 18 decembrie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 214-218.

1. Biserica Romei a condamnat, în enciclica *Pascendi dominici gregis* din 8 septembrie 1907, a papei Pius al X-lea, evoluționismul așa-zisilor moderniști în materie de credință și dogme, dar față de evoluționismul biologic ea a avut întotdeauna o atitudine de expectativă prudentă, preferând, evident, ipotezele care nu vin în contradicție cu principiul creației divine. N-au lipsit însă nici încercările de a împăca teoria evoluției speciilor cu principiul teologic al creației; spre exemplu, biologul german Erich Wasmann (1859-1931), care a fost totodată și călugăr iezuit. Actualul papă a revenit, în enciclica sa *Humani generis* din 12 august 1950, în același spirit asupra evoluționismului în teologie, istorie și în științele naturale, recomandând aceeași prudență față de o teorie care, în fond, se găsește încă în stadiu de ipoteză. Astfel, Pius al XII-lea admite o eventuală evoluție a corpului omenesc dintr-o materie vie preexistentă – sau cel puțin discuția asupra acestui punct – dar respinge categoric poligeneza – coborârea neamului omenesc din mai mulți strămoși – care vine în contradicție cu credința biblică a originii lui dintr-un singur om: Adam. Afară de aceasta, Biserica nu poate renunța, bineînțeles, la convingerea că sufletele oamenilor sunt opera directă a lui Dumnezeu. (Nota lui D. C. Amzăr, din: NAE IONESCU, *Îndreptar ortodox. Frăția ortodoxă*, Colecția „Lucrătorul creștin”, Wiesbaden, 1957, p. 110.)

Biserică, stat, națiune

Tipărit în „Predania”, an I, nr. 4, 1 aprilie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 238-242.

Naționalism și Ortodoxie

Publicat în „Predania”, an I, nr. 8-9, 1-15 iunie 1937, p. 1-3. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 253-257.

5. BISERICĂ ȘI STAT

Autonomia bisericească

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 630, 6 decembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Pro domo

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 642, 20 decembrie 1926, p. 1. Semnat N. I.

Pentru hrana călugărilor

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 673, 31 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

„Pâinea noastră”

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 697, 28 februarie 1927, p. 1. Semnat Sk.

Pentru prestigiul Bisericii

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 739, 18 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat N. Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Biserica a adresat Ministerului Artelor cererea de a fi scoasă din repertoriul Teatrului Național piesa lui Horia Furtună *Păcală*, care pune într-o lumină nefavorabilă monahismul.

2. Vezi: NAE IONESCU, *De ce două măsuri?*, în volumul de față, p. 550.

„Statul”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 751, 5 mai 1927, p. 1. Semnat N. I.

În jurul concordatului

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 752, 6 mai 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: PAMFIL ȘEICARU, *Concordatul, Statul și Ortodoxia*, în „Cuvântul”, an III, nr. 750, 4 mai 1926, p. 1.

Către anti-concordatarii sinceri

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 753, 7 mai 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Precizări

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 763, 20 mai 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi art. nesemnat *Problema concordatului*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XLV, nr. 5, mai 1927.

Legiferarea în materie religioasă

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 912, 31 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Biserica și bugetul

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 961, 19 decembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Anomalii bugetare

Imprimat în „Cuvântul”, an IV, nr. 972, 1 ianuarie 1928, p. 1. Semnat Skythes.

Inter duos litigantes...

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1031, 29 februarie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „Când doi se ceartă, al treilea câștigă” (lat.).

2. „Cum trebuie!” (fr.).

3. „Și totuși!” (fr.).

Încheierea discuției la legea cultelor

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1058, 2 aprilie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vintilă Brătianu, șeful celui de-al 55-lea guvern al României moderne (între 24 noiembrie 1927 – 9 noiembrie 1928).

Cuvântarea P. S. Neculai

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1061, 5 aprilie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „Fără termen” (lat.).

Cuminecătură

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1072, 18 aprilie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Salarizarea preoților

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1265, 29 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Primenire

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1279, 12 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. În 3 noiembrie 1928 guvernul Brătianu a demisionat. Din 10 noiembrie este instalat guvernul Iuliu Maniu.

Moștenirea lui Titus Enacovici

Imprimat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1293, 26 noiembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Secularizarea spiritului bisericesc

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1347, 21 ianuarie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

În soluție

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1410, 25 martie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Inconsecvențe

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1449, 5 mai 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Ofensiva sinodală

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1469, 26 mai 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Biserica dominantă

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1484, 10 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

„Dominanță” și... realitate

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1490, 16 iunie 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 218-220.

Ministrul român la Vatican

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1491, 17 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Preoții împotriva statului

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1498, 24 iunie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Politica religioasă a guvernului

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1512, 8 iulie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Autonomie..., dar cu tutelă!

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1649, 22 noiembrie 1929, p. 1, sub genericul „Răscoala Bisericii”. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Calchiere a fr. *octroyer*: „a acorda”, „a concesiona”.

Apelul la țară!

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1650, 23 noiembrie 1929, p. 1, sub genericul „Răscoala Bisericii”. Semnat *Nae Ionescu*.

1. Silviu Dragomir (1888–1962). Profesor la Institutul teologic-pedagogic din Sibiu, din 1911 (detașat un an la Arad), până în 1919, profesor de Istoria sud-estului european la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Cluj, din 1919 până în 1947; militant pe țărâm național, membru al Academiei Române în locul lui Pârvan, deținut politic la Sighet.

Specialist în istoria bisericească transilvăneană și în romanitatea sud-dunăreană, a publicat zeci de studii în numeroase reviste ale vremii și un mare număr de lucrări, printre care: *Istoria dezrobirii religioase a românilor din Ardeal în secolul al XVIII-lea* (vol. I, 1920, vol. II, 1930), *Avram Iancu* (1924), *Studii și documente privitoare la revoluția românilor din Transilvania în anii 1848–1849* (vol. I–IV, 1947–1949), *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice* (1959) etc.

2. Calchiere a fr. *foment*: „a atăța”, „a instiga”.

Tot despre politica din Biserică

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1654, 27 noiembrie 1929, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Imixtiuni politice în Biserică

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1712, 27 ianuarie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Pentru respectarea așezămintelor dumnezeiești

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1849, 16 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

O jertfă

Apărut în „Cuvântul”, an VII, nr. 2159, 27 aprilie 1931, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Încă o episcopie...

Tipărit în „Cuvântul”, an VII, nr. 1338, 23 octombrie 1931, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

1. „În folosul cauzei” (lat.).

Anexă: Concordatul dintre statul român și Biserica catolică

Concordatul [I]

Publicat în „Ideea europeană”, an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 1–2. Semnat *Nicu-lae Ivașcu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 215–221.

1. Roberto Bellarmino (1542–1621), beatificat în 1923. Doctor al Bisericii apusene, profesor de teologie și filosofie la diverse universități italiene. Autor a numeroase lucrări, printre care un catehism, și, mai ales, a unor notorii – în epocă – controversate.

Controversa anglicană (1607–1609) duce la impunerea jurământului antipapal, cerut de regele Angliei suditorilor catolici, la 5 iulie 1609. Conflictul dintre papă și arhiepiscopul Blackwell duce la depunerea celui din urmă, deși prietenul lui, Bellarmino, încercase să-l convingă să renunțe la jurământul care implica refuzul primatului Scaunului Apostolic.

Zvonuri despre concordat

Însemnări tipărite în „Ideea europeană”, an VI, nr. 153, 7–14 septembrie 1924, p. 4 (rubrica „Revista săptămânii...”). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

Concordatul [II]

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 565, 22 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

Reprodus în: „Unirea”, an XXXVI, nr. 39, 25 septembrie 1926, p. 2.

O diversiune

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 919, 7 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

Concordatul [III]

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1039, 8 martie 1928, p. 1. Semnat *Nae Ionescu*.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 51–54.

1. VASILE GOLDIȘ, *Concordatul*. Arad, f. a., 42 p.

Responsabilitățile

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1040, 9 martie 1928, p. 1, sub genericul: „Concordatul”. Semnat *Nae Ionescu*.

Contra sau pentru?

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1042, 11 martie 1928, p. 1, sub genericul: „Concordatul”. Semnat *Nae Ionescu*.

Precizări

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1043, 12 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat *Nae Ionescu*.

Titlul aparține editoarei.

1. Atanasie Anghel, mitropolit ortodox de Alba-Iulia între 1698–1713, sub a cărui păstorie s-a făcut trecerea unei părți a preotimii la uniție.

2. „Cele două părți contractante își rezervă facultatea de a denunța prezentul concordat cu un preaviz de șase luni” (fr.).

Atleții Bisericii dominante

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1045, 14 martie 1928, p. 1. Semnat N. I.
1. „Atlet al Bisericii” (lat.).

Ce e cu concordatul?

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1168, 24 iulie 1928, p. 1. Semnat N. I.

Concordatul [IV]

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1462, 19 mai 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.
1. „Cele spuse de două ori nu strică” (lat.).

În chestiunea „statusului catolic”

Publicat în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2634, 28 august 1932, p. 1. Articolul este nesemnat, nota introductivă, semnată N. I.

6. ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

A. Legislația

O știință ofensivă

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 498, 5 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 19-21, cu titlul *Învățământul teologic*.
Titlul aparține editoarei.

Învățământul teologic

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 643, 22 decembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: SEPTIMIU POPA, *Reforma învățământului teologic*, în „Biruința”, an I, nr. 203, 20 decembrie [1926], p. 1.

2. Vezi nota 1 de la articolul *Glume nelalocul lor*.

3. Andrei Magieru (1891-1960). Arhiepiscop-vicar la Oradea, cu titlul „Crișanul” (1926-1935), rector și profesor de *Noul Testament* la Academia teologică din Oradea (1923-1936), episcop al Aradului din 1936 până la moarte.

Legea învățământului teologic

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 790, 22 iunie 1927, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

Mai puțin decât nimic

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1726, 10 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Legea pentru reforma învățământului teologic în Cameră

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1863, 30 iunie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

B. Școlile

Socoteli

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 516, 26 iulie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi articolele: *Școalele de la Blaj și Iar școlile de la Blaj*, în „Carpații”, an VI, nr. 333, 11 iulie 1926, p. 1 și, respectiv, nr. 335, 25 iulie 1926, p. 1. Nesemnate.

Școlile Bisericii

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 795, 27 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Școalele confesionale

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1536, 1 august 1929, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

C. Seminariile

„Carnet de conștiință”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 594, 25 octombrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Un caraghioslâc de import

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 849, 29 august 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Evacuarea seminarului din Constanța

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1146, 2 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi nota 1 de la articolul *Nedumeriri*, p. 585.

Soarta seminariilor

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1203, 28 august 1928, p. 1. Semnat N. I.

Seminarul de studii monahale de la Cernica

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1624, 28 octombrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

D. Facultățile

O nouă facultate de teologie

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 529, 11 august 1926, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

Între Chișinău și Iași

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 559, 15 septembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Facultatea Chișinăului

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 564, 20 septembrie 1926, p. 1 și 3. Semnat Nae Ionescu.

1. Iată denumirea catedrelor de la Facultatea de Teologie din Chișinău: 1) Introducere în *Vechiul Testament* și arheologia ebreilor; 2) Limba ebraică și exegeza *Vechiului Testament*; 3) Introducere în *Noul Testament* și gramatica dialectului alexandrin; 4) Exegeza *Noului Testament* și teologia biblică; A) O conferință pentru ermineutică, enciclopedie și metodologie teoretică; 5) Istoria bisericească veche până la 1543 în Orient și 1517 în Occident; 6) Istorie bisericească nouă, cu privire specială asupra Bisericii Ortodoxe; 7) Patrologia; 8) Filosofie (logică, teoria cunoașterii, metafizică, istoria filosofiei); 9) Istoria literaturii române; 10) Literatură religioasă modernă; B) Conferință de istoria artei creștine (cf. Arhiepiscopia Chișinăului, *Acte oficiale în legătură cu Facultatea de Teologie din Chișinău*, [1926], art. 8 din Decizia nr. 97118/1926, p. 6).

Tot despre facultatea Chișinăului [I]

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 567, 24 septembrie 1926, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 29-34.

„Interesul bisericesc-național”

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 574, 2 octombrie 1926, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

Pentru încheierea discuției

— În chestiunea noii facultăți de teologie —

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 591, 22 octombrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: *Facultatea de Teologie se va înființa la Chișinău*. Declarațiile d-lui ministru Petrovici, în „Cuvântul”, an III, nr. 590, 21 octombrie 1926, p. 4.

Ion Petrovici (1882-1972). Filosof, profesor la facultățile de filosofie din Iași și București. Ministru al Instrucțiunii (14 iulie 1926 - 3 iunie 1927) în guvernul generalului Averescu.

2. Ioan Bogdan (1864-1919). Slavist, întemeietor al Facultății de Limbi Slave de la Universitatea din București (1892), decan al Facultății de Litere și Filosofie în opt rânduri (1898-1919), rector al Universității (1-28 iunie 1912).

Profesorii-teologi

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 600, 1 noiembrie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Nichifor Crainic este numit, la 1 noiembrie 1926, profesor la Catedra de literatură religioasă modernă (vezi: NICHIFOR CRAINIC, *Zile albe, zile negre. Memorii* (I), București, Casa editorială „Gândirea”, 1991, p. 198–203).

2. Probabil, Petre Constantinescu-Iași.

3. Vezi: HORIA NESTORESCU-BĂLCEȘTI, *Ordinul masonic român. Mai puțină legendă și mai mult adevăr*, București, Ed. Șansa, 1993, 624 p.

Consummatum est!

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 604, 6 noiembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „Sfârșitu-s-a” (lat.). (*Evangelia după Ioan* 19, 30.)

Lămuriri

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: *În jurul Facultății de Teologie de la Chișinău*. O scrisoare a preoților Cicerone Iordăchescu și Valeriu Iordăchescu, în „Cuvântul”, an III, nr. 607, 10 noiembrie 1926, p. 2.

2. „Am spus și mi-am mântuit sufletul” (lat.). Citat corupt din *Biblia, lezechiel* 3, 19 și 21.

În chestia studenților teologi

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 625, 1 decembrie 1926, p. 1–2. Semnat Nae Ionescu.

Chestiunea profesorilor navetiști

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 733, 11 aprilie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Dr. C. Angelescu ministru al Instrucției publice (24 noiembrie 1927 – 15 noiembrie 1928) în guvernul Vintilă Brătianu.

2. „La persoană” (lat.).

Facultatea tradiției ortodoxe

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 749, 2 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Tot despre facultatea Chișinăului [II]

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 908, 27 octombrie 1927, p. 1. Semnat N. I.

Academia de la Iași

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1112, 29 mai 1928, p. 1. Semnat N. I.

Capela Universității

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 1216, 10 septembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Evaziune

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1673, 16 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Toleranță și Biserică

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1713, 28 ianuarie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

7. CONFESIUNILE

A. Uniatismul

Problema confesională în România

Apărut în „Ideea europeană”, an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 3. Semnat O. Vladimир.

Confesionalismul

Publicat în „Ideea europeană”, an VI, nr. 156, 19–26 octombrie 1924, p. 1–2. Semnat Mihai Naica.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*, Ed. cit., p. 210–215.

1. În textul din revistă: „a doua”.

2. O. VLADIMIR, *Problema confesională în România*, în „Ideea europeană”, an VI, nr. 150, 27 iulie – 3 august 1924, p. 3 (inclus în volumul de față, p. 498).

3. Prin pacea de la Karlovitz, din 26 ianuarie 1699, Transilvania trecea de sub suzeranitatea turcească sub cea a Imperiului habsburgic. Împăratul Leopold I (1658–1705) a pornit o acțiune de catolicizare a românilor ortodocși, promițându-le că, în cazul în care vor accepta să se unească cu una din cele patru religii „recepte” (catolică, calvină, luterană și unitariană), se vor bucura de aceleași privilegii cu credincioșii acestor religii.

În 1698, 38 de protopopi au semnat actul de unire, cu condiția ca nimic din obiceiurile Bisericii Răsăritene „să nu se clătească”. Dar, așa cum au dovedit istoricii Ion Lupaș și Silviu Dragomir, traducerea în limba latină a textului prevedea desființarea Mitropoliei Ortodoxe a Transilvaniei.

Mitropolitul ortodox al Transilvaniei, Atanasie Anghel (între 1698–1713), hirotonit la București de mitropolitul Teodosie al Ungro-Vlahiei, care semnase o *mărturie de credință* ortodoxă cu acest prilej, nu a semnat actul de unire. Chemat la Viena și pus în fața perspectivei de a fi judecat, în ianuarie 1701, el a acceptat să semneze actul de unire, primind drept recompensă titlul de consilier imperial. Este hirotonit a doua oară, la 24 martie 1701, în capela Sfânta Ana, a iezuiților din Viena. Diploma a doua leopoldină din 19/30 martie 1701 este considerată actul de întemeiere a Bisericii unite din Transilvania și de creare a episcopiei unite de Alba-Iulia. Atanasie Anghel este instalat în catedrala lui Mihai Viteazul de la Alba-Iulia.

Marea masă a credincioșilor rămas fidelă Bisericii Ortodoxe.

Atanasie Anghel a fost anatemitizat de Patriarhul ecumenic Calinic al II-lea al Constantinopolului la 5 august 1701.

Actul unirii nu a fost acceptat nici de mireni, considerat „cel mai înjositor act public săvârșit până atunci de vreun vlădică ortodox” (N. Iorga), nici de ierarhia Bisericii, care a observat că decizia de unire nu este luată într-un *sobor*, cum se iau deciziile dogmatice ale Bisericii de Răsărit, ci individual, nefiind deci valabilă din punctul de vedere al acestei Biserici.

Ortodoxia văzută de un catolic

Însemnări publicate în „Idee europeană”, an VI, nr. 167, 12 aprilie 1925, p. 4 (rubrica „Revista săptămânii...”). Ne semnate.

Titlul aparține editoarei.

Despre păcatul disprețului

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 480, 14 iunie 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: *Cuvinte sincere sau cum privește un preot ortodox „apropiatul” Sinod Ecumenic al Ortodoxiei*, în „Unirea”, an XXXVI, nr. 24, 12 iunie 1926, p. 2-3.

2. La Meudon, lângă Paris, își avea locuința Jacques Maritain, prieten al filosofului român.

Biserica unică

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 524, 5 august 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi și: G.M. IVANOV, *Virtus dormitiva*, în „Biruința”, an I, nr. 82, 29 iulie [1926], p. 1-2.

2. Vezi, în acest volum, articolul *Socoteli*, p. 468.

Pentru pacea confesională

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 534, 16 august 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: dr. VICTOR MACAVEIU, *Cazul de la Hamba*, în „Unirea”, an XXXVI, nr. 31, 31 iulie 1926, p. 1-2. Și replica aceluiași ziar la articolul de față: *Câteva cuvinte pentru d-l Nae Ionescu*, an XXXVI, nr. 34, 21 august 1926, p. 1-2, ne semnat.

Pro... juvenute mea

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 537, 20 august 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „Pentru... tinerețea mea” (lat.).

2. Vezi: I. GAVRIL, *Ceartă între uniți și ortodocși*, în „Politica”, an I, nr. 64, 18 august 1926, p. 1.

Ce e cu pacea confesională?

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 541, 26 august 1926, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: ALEXANDRU RUSU, *O nouă ispravă. Spargerea bisericii noastre din Gălăușas*, în „Unirea”, an XXXVI, nr. 34, 21 august 1926, p. 1-2.

Colaborare confesională

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 569, 26 septembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

O pretenție costisitoare

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 721, 28 martie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: DR. ALEXANDRU RUSU, *Un răspuns pentru d-l Nae Ionescu de la ziarul „Cuvântul”*, în „Unirea”, an XXXVII, nr. 12, 19 martie 1927, p. 2.
2. „Și pe bună dreptate!” (fr.).
3. „Dorința este originea ideilor” (germ.).

Uniatismul – o decadentă spirituală

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 777, 3 iunie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Citat, în mare parte, în „Unirea”, an XXXVII, nr. 24, 11 iunie 1927, p. 1-2.

1. CIRILLO KOROLEVSKI, *L'uniatisme. Définition. Causes. Effets. Dangers. Remèdes*. Pricuré d'Amay S., Meuse, 1927, 64 p. (Irénikon – Collection, nr. 5-6).

2. „La urmă, dar nu în ultimul rând” (engl.).

Un „răspuns”

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 786, 17 iunie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Vezi: AUG. POPA, *Un caz de conștiință*, în „Unirea”, an XXXVII, nr. 24, 11 iunie 1927, p. 1-2. Articolul de față al lui Nae Ionescu primește replica lui N. LUPU, *Nedumerire fără temelie*, *ibidem*, nr. 25, 18 iunie 1927, p. 1-2.

Religiozitate și disciplină

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1015, 13 februarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi art. nesemnat: „Articolul XLI”, publicat sub genericul „Legea cultelor minoritare”, în „Telegraful român”, an LXXVI, nr. 10, 2 februarie 1928, p. 2.

Învălmășeala

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1051, 26 martie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Între realitatea națională și internaționalismul catolic

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1443, 29 aprilie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Strajă gurii

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1446, 2 mai 1929, p. 1. Semnat N. I.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 215-217.

Furoare anti-ortodoxă

Tipărit în „Cuvântul”, an V, nr. 1582, 16 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

B. Catolicismul

O carte de îndrumare mistică

Însemnări publicate în „Ideea europeană”, an VII, nr. 174, 15 septembrie 1925, p. 4 (rubrica „Revista săptămânii...”). Nesemnate.

Titlul aparține editoarei.

O mișcare spirituală transplantată

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 656, 10 ianuarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Franciscanismul, ordin religios monahal întemeiat în 1209 de Francisc din Assisi (1182–1226), recunoscut de papa Honoriu al III-lea, sub numele de Ordinul fraților minori sau minoriți, recomanda o sărăcie totală; după moartea lui Francisc, ordinul s-a împărțit în două: observanții sau rigoriști, numiți și *fraticelli*, păstrau regula primitivă; conventuali sau liberalii duceau viață comună. Papalitatea i-a sprijinit pe cei din urmă.

2. Dominicanismul este întemeiat în 1215 de canonicul spaniol Dominic Guzman (1170–1221), ca ordin religios ce predica sărăcia. Toma d'Aquino a făcut parte din ordinul dominicanilor, numiți și tomiști.

Pretenții cari indispun

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 706, 11 martie 1927, p. 1, Semnat Nae Ionescu.

O carte mediocră despre Descartes

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 766, 23 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 211–213.

Titlul aparține editoarei.

1. LOUIS DIMIER, *La vie raisonnable de Descartes*. Paris, Librairie Plon, [1926], 281 p. (Col. „Les romans des grandes existences” 5.)

2. „Rațiune” și „intelect” (lat.).

3. „Minte” (lat.).

4. Alexei Homiakov (1804–1860), părintele eclezilogiei ruse, slavofil. Vezi: *L'Église latine et le Protestantisme du point de vue de l'Église Orthodoxe d'Orient*. Lausanne, 1872.

O ineptie

Publicat în „Cuvântul”, an V, nr. 1568, 2 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Calchiere după fr. *insigne*: „însemnat”, „deosebit”.

2. J. NOVICOV, *La politique internationale...* Précédé d'une introduction de M. Eugène Véron. Paris, 1886, XXVIII + 393 p. (Bibliothèque historique et politique).

Ofensiva prozelitismului catolic

Apărut în „Cuvântul”, an V, nr. 1575, 9 septembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Un dar pe care nu-l putem accepta

Tipărit în „Cuvântul”, an VIII, nr. 2384, 8 decembrie 1931, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. M. THEODORIAN-CARADA, *L'union chez les Roumains*, în „Irenikon”, Tome VIII, nr. 4-5, juillet-octobre 1931, p. 408-438.

Iată fragmentul care-l vizează pe Nae Ionescu:

„Cuvântul» a pour directeur M. Nae Ionescu. Celui-ci a également une chaire de philosophie à l'Université de Bucarest. C'est un philosophe épris de toutes les traditions byzantines et qui s'est donné la mission de combattre toute tentative de protestantiser l'Eglise autocéphale. Il passe avec raison pour le représentant du courant conservateur de cette Eglise. J'ai toujours pensé que c'était un homme de parfaite bonne foi. Mais il possède un esprit qui se laisse tenter par les sophismes et les paradoxes. De sa bonne foi j'ai la preuve, en le voyant ne plus insister sur ce dont on a réussi à lui démontrer l'inexactitude; de même lorsqu'il a ouvert les colonnes de son journal au professeur Frolo pour y défendre la thèse catholique. M. Nae Ionescu croit qu'entre Rome et Byzance il y a une controverse dogmatique et que dans cette controverse c'est Byzance qui a raison. Avec l'aide de la grâce, il se peut que M. Nae Ionescu arrive à constater que Byzance est responsable d'un schisme qui a trop duré. A ce moment, M. Nae Ionescu reconnaitra qu'il s'est trompé, car c'est un homme intelligent et de bonne foi. Et moi, j'en serai enchanté, car il y a des années que j'ai dit de M. Nae Ionescu que, tout comme moi, il finira en s'unissant.”

2. „Și de la Fiul” (lat.). Adaos catolic la *Mărturisirea de credință* niceo-constantinopolitană, privitor la purcederea Duhului Sfânt nu numai de la Tatăl, cum spune credința ortodoxă, ci și de la Fiul.

Și totuși, catolicismul este inactual

Publicat în „Predania”, an I, nr. 6-7, 1-15 mai 1937, p. 1-4. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 247-253.

C. Anglicanismul

Pentru apărarea Ortodoxiei

Apărut în „Ideea europeană”, an IV, nr. 111, 28 ianuarie - 4 februarie 1923, p. 3. Semnat „Un ortodox”.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 204-206.

Forme românești ale problemei religioase

Tipărit în „Dreptatea socială”, an I, nr. 2, 1 februarie 1923, p. 28-41. Semnat Skythes.

Domnule redactor,

Publicat în „Ideea europeană”, an IV, nr. 113, 25 februarie - 4 martie 1923, p. 2-3. Semnat „Un ortodox”.

Inclus în: NAE IONESCU, *Suferința rasei albe*. Ed. cit., p. 206-208.

1. D. MITRANY, *Unirea cu biserica anglicană. O întâmpinare*, în „Ideea europeană”, an IV, nr. 112, 11-18 februarie 1923, p. 2; autorul răspunde articolului lui NAE IONESCU, *Pentru apărarea Ortodoxiei* (vezi, *supra*, p. 528).

2. Vezi scrisoarea de răspuns a pr. T. POPESCU și D. CORNILESCU, publicată sub titlul general *Între anglicani și ortodocși. Informații și polemici*, *ibidem*, p. 2.

Preotul Tudor Popescu și agitația pentru anglicanism

Apărut în „Ideea europeană”, an V, nr. 142, 6-13 aprilie 1924, p. 4. Semnat „Un ortodox”.
1. *Evangelia după Matei* 26, 31 (și locurile paralele).

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]

Notă apărută în „Cuvântul”, an III, nr. 539, 22 august 1926, p. 2. Nesemnată.

1. Nu reproducem scrisoarea lui Tudor Popescu. În aceasta se comentează articolul lui NAE IONESCU, *Disciplina călugărească*, apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 510, 19 iulie 1926, p. 1 (rubrica „Duminică”), inclus în volumul de față la p. 253.

Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 545, 29 august 1926, p. 2. Nesemnat.

1. Este publicată scrisoarea poetului și publicistului D. Nanu (1873-1941), președinte al Societății „Trezirea”.

Congresul Bisericii anglicane

Tipărit în „Cuvântul”, an VI, nr. 1891, 28 iulie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

D. Protestantismul

Rumänien – ein Missionland

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 764, 21 mai 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. „România – țară de misiune” (germ.).

Protestantism

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 884, 3 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

E. Mișcarea interconfesională

Ortodoxia răsăriteană și pancreștinismul

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 446, 2 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 3-5.

Titlul este preluat din această ediție.

1. „Cele inegale nu stau laolaltă” (lat.).

2. „Ce are în comun Atena cu Ierusalimul?” Formulă aparținând lui Tertullian (160-240), prin care se delimitează filosofia de religie.

Ad maturandum Christianae unitatis bonum

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 490, 26 iunie 1926, p. 1-2. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 12-17.

1. „Unirea slujește la maturizarea creștinismului” (lat.).

2. „În ghearele morții” (lat.).

3. „Cu întregul popor, consensul unității ecumenice” (lat.).

4. Regele Henric al VIII-lea (între 1509-1547) a dorit să divorțeze de soția sa, Caterina de Aragon, și să se căsătorească cu Ana Boleyn. Susținut de arhiepiscopul de Canterbury, Thomas Wolsey, dar neaprobat de papa Clement al VII-lea, regele obține în 1531 din partea clerului Bisericii Angliei recunoașterea de șef suprem al Bisericii. Actul de supremație din ianuarie 1534, aprobat de parlament, prin care i se recunoaște regelui Henric al VIII-lea titlul de șef al Bisericii Angliei, este considerat momentul nașterii Bisericii anglicane.

5. În textul din „Cuvântul”, „tronist”.

Creștinismul – fapt istoric

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 772, 30 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Inclus în: NAE IONESCU, *Între ziaristică și filosofie*. Ed. cit., p. 213-214.

Îndatorirea Sf[ântului] Sinod

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 788, 19 iunie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Enciclica papei

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 989, 18 ianuarie 1928, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

1. Prin enciclica *Mortalium animos* din 6 ianuarie 1928, papa Pius al XI-lea (între 1922-1939) a interzis catolicilor, fie ei clerici sau mireni, să participe la mișcarea ecumenică.

Propaganda interconfesionalistă

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1258, 22 octombrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

8. SECTELE

Sectanții

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 452, 10 mai 1926, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Inclus în: NAE IONESCU, *Roza vânturilor*. Ed. cit., p. 5-8.

Titlul este preluat din această ediție.

Pater Olasz

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 613, 17 noiembrie 1926, p. 1. Semnat *Skythes*.

1. Girolamo Savonarola (1452-1498). Superior al Bisericii Sfântul Marcu din Florența, care și-a propus, prin predicile sale, să purifice moravurile vremii. Excomunicat de papă, arestat și judecat, apoi spânzurat și ars pe rug. Canonizat de Biserica catolică.

Despre propaganda baptistă

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 697, 28 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

De ce două măsuri?

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 718, 25 martie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Un excelent îndrumător tactic

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 760, 16 mai 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

I. GRIGORIE GH. COMȘA, *Noua călăuză pentru cunoașterea și combaterea sectelor religioase*. Arad, 1927, 180 p.

Y. M. C. A.

Imprimat în „Cuvântul”, an III, nr. 866, 15 septembrie 1927, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

I. Asociația Creștină a Tinerilor, *Young Men's Christian Association*, este creată în 1844 de un grup de tineri, la Londra, propunându-și să slujească idealurile creștine. În anii care urmează sunt create noi filiale în întreaga Europă și în America. În timpul primului război mondial, regina Maria îi invită pe reprezentanții acesteia în România, unde se înființează o filială a asociației. La 1 noiembrie 1923, își stabilește sediul în strada Sălciilor, nr. 17 și acționează în rândurile studențimii și elevilor de liceu. Organizația intrase în sfera de influență a organizațiilor ecumeniste, conduse de sectele neoprotestante, ca dovadă că metodistul John Mott (1865–1955), care conferința adesea în România, în calitate de președinte al Federației mondiale creștine studențești (de pildă, în data de 22 aprilie 1924, despre „Atrofia sufletului contemporan” și „Despre Y. M. C. A.”), este în același timp președinte al mișcării ecumeniste *Faith and Order*, care și-a ținut prima conferință la Lausanne, în 1927.

În 1924, filiala din România a Y. M. C. A. avea un Comitet de onoare, din care făceau parte: A. S. R. Principele Carol, Dr. C. Angelescu, N. Iorga, M. Ormolu, D. Gusti, R. Voinescu; și un Comitet de acțiune, din care făceau parte: Col. Virgil Bădulescu, Gh. Boncescu, Gala Galaction, E. St. Greble, N. Moisesescu, N. Petrescu, I. Popescu-Mălăiești, I. D. Protopopescu și I. Rădulescu-Pogoneanu.

Un proces... al cui?

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 905, 24 octombrie 1927, p. 1. Semnat Kallikles.

Urmașii călugărului din Wittenborg

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 926, 14 noiembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Iov

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1314, 17 decembrie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

O provocare adventistă

Publicat în „Cuvântul”, an VII, nr. 2105, 2 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Când capul nu e cap

Apărut în „Cuvântul”, an VII, nr. 2112, 9 martie 1931, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Ioan Popescu-Mălăiești (1874–1953). Diacon al Bisericii române din Baden-Baden (1900), profesor de *Vechiul Testament*, Arheologie biblică și Limba ebraică la Facultatea de Teologie din București (1907–1939) și decan al acesteia (1929–1933 și 1936–1938); publicist, traducător, autor de manuale și de lucrări de introducere la *Vechiul Testament* și arheologie biblică.

VI. ESTETICA SACRĂ

Literatură religioasă

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 521, 1 august 1926, p. 2 (rubrica „Bloc-notes”). Semnat n. i.

1. Vezi: MIHAIL SADOVEANU, D. D. PĂTRĂȘCANU, *Din viețile sfinților*. Vol. I: *Spre Emaus*; vol. II: *Sfintele amintiri*. București, Ed. Cartea românească, 1924, 262 + 28 f. pl. + 253 p. + 16 f. pl.

2. Vezi: ION PILLAT, *Biserica de altădată*. Poezii. București, Ed. Cartea românească, 1926, 113 p.

Păreri de rău... indiscrete

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 611, 14 noiembrie 1926, p. 1. Semnat Skythes.

Palatul și Catedrala Patriarhală

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 679, 7 februarie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Valorificarea estetică în Biserică

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 801, 4 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Muzica sacră

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 806, 11 iulie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Nevoia de monumental

Publicat în „Cuvântul”, an III, nr. 843, 22 august 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Cartea sfântă a mântuirii

Apărut în „Cuvântul”, an III, nr. 870, 19 septembrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Vezi: *Noul Testament*. Traducerea părintelui Grigorie (= Gala Galaction). București, 1927, II + 355 p. (ed. a doua, 1930).

2. „Ia, citește!” (lat.). Cuvinte pe care le-ar fi auzit Fericitul Augustin, cu referire la o epistolă a Sfântului Pavel, ce a determinat convertirea lui.

Reprezentarea lui Hristos pe scenă

Tipărit în „Cuvântul”, an III, nr. 898, 17 octombrie 1927, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. EDMOND ROSTAND, *La Samaritaine*. Évangile en trois tableaux en vers. Paris, Eugène Fasquelle, 1903, 159 p.

Traducerea: EDMOND ROSTAND, *Samarineanca*. *Evangelie în trei tablouri în versuri*. Traducere de I. Gr. Periețeanu. București, 1927, 159 p.

2. Vezi: HARALAMB G. LECCA, *I. N. R. I.*, poemă biblică în cinci părți, un prolog și o întrebare. A zecea. București, 1904, 86 p.

Structura spirituală a vremii

Publicat în „Cuvântul”, an IV, nr. 980, 9 ianuarie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Un element al tradiției noastre spirituale

Apărut în „Cuvântul”, an IV, nr. 1104, 21 mai 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Academia de Muzică Bisericească

Tipărit în „Cuvântul”, an IV, nr. 1174, 30 iulie 1928, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Limba duhovnicească

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1685, 30 decembrie 1929, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

Odoarele bisericesti

Apărut în „Cuvântul”, an VI, nr. 1719, 3 februarie 1930, p. 1, rubrica „Duminică”. Semnat Nae Ionescu.

Titlul aparține editoarei.

1. Iacob Stamati (1749–1803). Călugăr la Mănăstirea Neamț (1764), episcop de Huși din 1782, mitropolit al Moldovei din 1792 până la moarte. Susținător al activității tipografice, aju-

tând la publicarea unor lucrări ca: *Liturghierul* (1794), *Psaltirea* (1794), *Ceaslovul* (1797), *Prăvălioară, adică Molitvelnic în scurt* (1802) și a unor cărți de Balthasar Gracian și Amfilohie Hotiniul.

2. Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746–1821). După studii la Kiev, Patmos, Smirna și Muntele Athos, este profesor în Transilvania și la Iași; profesor de greacă și predicator la catedrala mitropolitană din Iași, rector al Seminarului din Poltava (1786–1791), mitropolit al Poltavei (1793–1799) și apoi al Kievului (1799–1803), membru al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, din 1801; exarh al Bisericii din Moldova și Țara Românească din 1808, conduce Mitropolia Moldovei până în 1812. Din 1813, arhiepiscop al Basarabiei cu reședința la Chișinău, până la moarte.

Ctitor de biserici, de așezăminte școlare și îndrumător al activității editoriale. Din grija sa au apărut: *Liturghierul* (1815), *Molitvelnicul* (1815 și 1816), *Ceaslovul* (1817), *Psaltirea* (1818), *Mineiul de obște* (1820), *Apostolul* (1820), *Evangelia* (1820), *Tipicul* (1821) etc.

... Și despre odoarele bisericesti

Publicat în „Cuvântul”, an VI, nr. 1727, 11 februarie 1930, p. 1. Semnat Nae Ionescu.

Indice de nume

A

Abdul-Aziz: 583
 Achelis Th.: 31, 577
 Adam: 63, 68, 73, 74, 75, 79, 85, 88, 90, 406, 424, 619
 Afredon: 180, 593
 Agatanghel, episcop: 110
 Aiginetes: 216
 Albertus Magnus: 29
 Alecsandri Vasile: 33
 Andra: 49
 Alexandru I.: 573
 Alexandru al II-lea: 570
 Alexandru din Hales: 518
 Allier Raoul: 535, 536
 Ambrozie, episcop: 110
 Ambrosius, sfânt: 90
 Amfilohie Hotiniul: 639
 Amzăr D. C.: 15, 578, 619
 Anastasie, episcop: 118, 119
 Anderson: 240
 Andreiu, preot: 516
 Andrieux, cardinal: 324
 Angelescu C.: 235, 491, 492, 493, 628, 636
 Angelo de Foligno: 79
 Anghel Atanasie: 456, 624, 629
 Anselm din Canterbury: 26
 Antim al VI-lea: 583
 Antonescu G. G.: 240, 241, 599
 Antonie al Kievului: 96, 212, 538
 Antonie din Padua: 221, 518
 Antoniu, împărat: 55
 Antonovici Iacov: 523
 Aquinas Thomas, *vezi* d'Aquino Toma
 Arănescu-Donici Conon: 279, 280, 281, 282, 604, 605
 Arcadius, împărat: 589

Archelaus: 49
 Ardeleanu, preot: 370, 371
 Arghezi Tudor: 601
 Arie: 576
 Arion Virgil: 565
 Aristobul din Cassandreia: 49
 Arseniev Nicolai: 6
 Asmonei, împărați: 49
 Atanasie, *vezi* Mironescu Atanasie
 Atanasie Theodosie: 269, 603
 August, împărat: 49
 Augustin, Fericitul: 29, 89, 164, 165, 185, 518, 616, 638
 Averescu Al.: 295, 378, 436, 454, 455, 457, 587, 589, 591, 611, 627
 Aximene: 191

B

Babeș, preot: 246
 Baeumker Clemens: 9
 Baltaga, preot: 295, 296
 Banu C.: 449
 Basarab Matei: 7
 Batzaria N.: 601
 Bauer Fr. Chr.: 5
 Bauer I.: 412, 550
 Bădescu Iosif: 105, 346, 584, 612
 Bădulescu Virgil: 636
 Bălan Neculai: 97, 105, 144, 148, 150, 170, 171, 183, 216, 217, 219, 234, 256, 276, 283, 308, 310, 311, 314, 316, 317, 361, 421, 422, 423, 431, 456, 458, 584, 598, 621
 Bălănescu Silvestru: 189
 Băncilă Vasile: 11
 Bănulescu-Bodoni Gavril: 572, 573, 574, 6
 Bărbulescu, preot: 198, 199

- Bărnuz Simion: 509
 Bedreag I.: 259
 Bellarmin Roberto: 447, 624
 Benedict, sfânt: 207
 Berdiaev Nicolai: 6, 12, 415, 583, 594
 Berdnikov I. S.: 189
 Bergson Henri: 24
 Bérulle: 520
 Beveregius Gulielmus: 141, 145, 589
 Bianu I.: 573
 Bibescu Gh.: 570
 Bielinski Visarion: 578
 Binet-Sanglé Ch.: 30, 577
 Bismarck Otto: 526
 Blackwell, arhiepiscop: 624
 Blake: 538
 Bloy Léon: 62, 67
 Blüher Hans: 31
 Bogdan Ioan: 486, 627
 Boilă R.: 128
 Boilă Z.: 308
 Boleyn Ana: 635
 Bonaventura, sfânt: 518
 Bonavia: 382
 Boncescu Gh.: 636
 Boroianu D.: 156, 574, 590
 Bratiano B.: 582
 Brătianu I.: 171, 302, 393, 587, 592
 Brătianu V.: 20, 145, 185, 372, 436, 442, 443, 454, 455, 459, 592, 621, 628
 Brâncoveanu Constantin: 7, 292
 Brâncuși Constantin: 24
 Brediceanu Caius: 435
 Brentano Lujó: 9
 Brumă: 352
 Büchner K.: 42
 Bucuța E.: 562
 Bulgakov Serghei: 6, 188
 Bunea Augustin: 398
 Busuioceanu Al.: 583
- C**
- Calinic al II-lea: 629
 Cantacuzino Alexandrina: 234, 235
 Cantacuzino Șerban: 7
 Cantemir Dimitrie: 7
 Cara: 33
 Caragiale I. L.: 204, 413
 Carol I.: 102
 Carol al II-lea: 203, 285, 292, 293, 443, 595, 636
 Carol cel Mare: 280
 Caterina, sfântă: 25
 Caterina de Aragon: 635
 Cavour, conte Camillo di: 526
 Cecropide Bartolomeu: 601
 Cehov A. P.: 598
 Cernăianu Codin: 523
 Chiricescu C.: 96, 191, 215, 216, 582
 Chiricuța Petre: 536, 537, 556, 557
 Cicio-Pop Șt.: 592
 Ciorogariu Roman: 375, 376, 381, 442, 616
 Ciosu Platon: 123, 364, 587
 Claudia Procula: 81
 Clemens Alexandrinul: 157, 518
 Clement al VII-lea: 635
 Cleopatra, împărăteasă: 49
 Cocteau J.: 24, 321
 Coculescu Nicolae: 191, 593
 Coltar, preot: 470, 471
 Coman Ioan: 14
 Comnen Isaac: 133
 Comșa Grigorie: 170, 206, 207, 370, 551, 591, 636
 Condache, preot: 368, 369, 370
 Constantin cel Mare: 173, 184, 196, 447
 Constantinescu Al.: 269
 Constantinescu Emilia: 40
 Constantinescu N.: 426
 Constantinescu-Iași P.: 628
 Cornilescu D.: 527, 531, 633
 Costachi Veniamin: 593
 Cotlarciuc Nectarie: 166, 284, 285, 312, 313, 534, 598, 605
 Couchoud P. L.: 28
 Crainic Nichifor: 11, 14, 149, 150, 234, 238, 410, 411, 418, 487, 511, 523, 562, 601, 628
 Crețu Gh.: 259
 Cristea Miron: 8, 11, 12, 98, 100, 103, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 136, 137, 138, 139, 140, 163, 169, 170, 171, 173, 177, 183, 184, 185, 197, 202, 235, 239, 266, 276, 284, 286, 288, 289, 290, 292, 292, 293, 294, 346, 347, 352, 366, 376, 379, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 413, 437, 438, 442, 444, 476, 509, 523, 542, 543, 557, 564, 566, 571, 573, 574, 582, 586, 588, 605, 606
 Cristescu Grigore: 97, 360, 582
 Crucificatul, vezi Iisus Hristos
 Cureau Patrioicu: 615
 Cuza A. C.: 320, 321, 322
 Cuza Al. I.: 7, 304, 467, 585

D

Damocles: 410
 Dante Alighieri: 28
 D'Aquino Toma: 5, 29, 512, 632
 David: 58
 Davidescu Ion: 564
 Davidson Randall: 539
 Dănuș, preot: 10, 471
 Dăscălescu Alexandru: 269
 Deleanu Paul Costin: 594
 Descartes René: 35, 520, 632
 D'Herbigny, episcop: 287
 Dimier Louis: 520, 632
 Dimitrie, patriarh: 110
 Dionisie, mitropolit: 103
 Diotrefe: 381, 382, 617
 Dissescu C. Gh.: 128, 129
 Dobrogeanu-Gherea I.: 20
 Dolfuss: 526, 527
 Dolinescu Al.: 240, 599
 Doliscinski, preot: 326
 Domnul, vezi Iisus Hristos
 Dostoievski F. M.: 6, 81, 205, 209, 618
 Dragnea Radu: 405, 406, 407
 Dragomir Silviu: 439, 440, 623, 629
 Dreyfus A.: 75
 Drews Arthur: 28
 Dron C.: 156, 157, 354, 355, 590
 Dubois, cardinal: 101, 102
 Duca I. G.: 38, 276, 427
 Duhul Sfânt: 13, 57, 96, 424, 530, 633
 Duma Nichita: 386, 587, 617
 Dumnezeu: 5, 10, 13, 21, 23, 24, 26, 27, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 43, 46, 51, 52, 53, 55, 56, 60, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 82, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 101, 104, 112, 113, 114, 115, 120, 125, 131, 134, 136, 137, 138, 140, 142, 143, 150, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 167, 173, 174, 180, 181, 182, 185, 186, 188, 189, 190, 192, 194, 197, 205, 206, 207, 208, 209, 218, 220, 221, 222, 225, 226, 227, 238, 244, 247, 252, 254, 258, 259, 261, 263, 264, 269, 274, 278, 280, 282, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 294, 296, 306, 321, 328, 330, 337, 341, 342, 343, 346, 348, 353, 356, 362, 372, 376, 378, 379, 382, 385, 394, 395, 396, 400, 404, 406, 407, 410, 424, 426, 427, 429, 439, 443, 450, 452, 456, 469, 472, 473, 474, 475, 495, 497, 503, 507, 509, 510, 517, 525, 528, 529, 530, 533, 534, 541, 542, 546, 548, 554,

555, 556, 561, 562, 563, 572, 576, 578, 592, 606, 610, 612, 619, 633
 Durtal, personaj: 503
 Dzuveni Visarion: 108, 109, 110, 111

E

Eftimiu Victor: 550
 Einstein A.: 209
 Elena, Principesa-Mamă: 237, 359
 Eliade Mircea: 10, 15, 575, 583
 El-Sadaï-Set-Seitan: 320
 Enacovici Titus: 427, 622
 Enăceanu Ghenadie: 122, 236, 268, 603
 Epicur: 60, 64
 Erasmus din Rotterdam: 37
 Erbiceanu Constantin: 427
 Eriugena Scottus: 518
 Ermoghen, episcop: 110
 Eunomie: 26, 576
 Eunomius, vezi Eunomie
 Eusebiu, sfânt: 173
 Eutihie: 591
 Eutropiu: 589
 Eva: 68
 Evghenie, episcop: 110

F

Faguet Emile: 25
 Fasquelle Eugène: 638
 Fecioru Dumitru: 594
 Ferdinand I.: 12, 281, 586
 Filipescu Nicolae: 427
 Filofteia, sfântă: 220, 221, 222
 Fischer Alois: 9
 Florenski Pavel: 6, 7, 13
 Florovski Gh.: 12, 13, 583
 Förster F. W.: 9, 12, 583
 Fouillée A. J. E.: 116, 586
 Fra Angelico da Fiesole: 24
 Francisc din Assisi: 518, 632
 Franco Bahamonde: 526
 Freud S.: 30, 31, 209
 Frolo I.: 392, 399, 400, 401, 618, 619, 633
 Fuioagă I.: 180, 182, 593
 Funk Fr.: 173
 Furtună Horia: 411, 550, 620

G

Gabalda J.: 576
 Galaction Gala: 21, 22, 248, 321, 479, 523, 561, 567, 572, 575, 612, 636, 638

Galilei Galileo: 75
 Gandhi M. K.: 52
 Gardiner R. H.: 240
 Garrigou-Lagrange R.: 401
 Gasparri, cardinal: 302
 Gavril I.: 255, 601, 630
 Gavrilă D.: 507, 508
 Gentile Giovanni: 28
 Georgescu Al.: 128, 129, 130, 131
 Georgescu Pimen: 124, 136, 149, 151, 152, 154, 155, 171, 273, 301, 428, 477, 494, 587
 Georgescu, preot: 335, 336
 Georgescu-Kiriak D.: 340, 341, 565, 612
 Ghenadie, *vezi* Enăceanu Ghenadie
 Gheorghiu Basile: 583
 Gherasim, monah: 376, 377
 Gherea, *vezi* Dobrogeanu-Ghera I.
 Gherman, arhiepiscop: 216
 Ghibu Onisifor: 343, 523
 Ghica Grigore Vodă: 570
 Ghica Vladimir: 588
 Gliemann I.: 576
 Glubokovski N. N.: 6, 12, 583
 Godeanu Virgil: 583
 Goga Octavian: 38, 151, 438, 439, 441, 589, 611
 Goldiş Vasile: 164, 165, 168, 310, 329, 330, 409, 410, 412, 418, 419, 439, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 591, 624
 Gorceakov A. M.: 570
 Grabmann Martin: 9
 Gracian Balthasar: 639
 Graetz Heinrich: 49, 55, 579
 Greble E. St.: 636
 Greenwood Thomas: 12, 583
 Grigore, sfânt: 347
 Grigorie de Nyssa: 26, 576
 Grigorie al VII-lea: 96, 582
 Grigorie al XIII-lea: 118, 586
 Grosu Gurie: 150, 161, 162, 167, 172, 183, 277, 278, 284, 326, 377, 431, 487
 Grünwald Mathias: 59, 61, 62
 Guciujna, preot: 295, 296
 Guicciardini Pietro: 241, 599
 Gusti Dimitrie: 636
 Guzeanu Marin: 204
 Guzman Dominic: 632

H

Haeckel Ernst: 42, 116, 502, 586
 Halifax Viscount: 539, 541
 Harnack: 81

Harnack Adolf: 5, 206
 Hartmann N.: 538
 Hasenklever W.: 24
 Hegesias: 60, 64
 Henri al IV-lea: 355
 Henric al VIII-lea: 635
 Heraclius: 135
 Hermes Trismegistul: 88
 Herodes Antipa, *vezi* Irod
 Hertwig O.: 9
 Hilbert David: 9
 Hircan, rege: 49, 55
 Hitler Adolf: 526
 Homiakov A. S.: 188, 520, 632
 Honoriu al III-lea: 632
 Hossu Iuliu: 104, 105, 421
 Hristofor, episcop: 110
 Hristos, *vezi* Iisus Hristos
 Husserl Edmund: 9
 Huysmans J. K.: 503

I

Iacov Grecul: 328, 610
 Iacov, sfânt: 66
 Ibrăileanu G.: 20
 Iehova: 55, 320
 Ieremia, profet: 20
 Ieremia al II-lea: 158, 590
 Ierotei, episcop: 110
 Iezechiel: 591, 628
 Ignăţiu de Loyola: 510
 Iisus Hristos: 12, 13, 19, 20, 28, 29, 33, 39, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 97, 102, 103, 104, 114, 115, 116, 117, 120, 136, 140, 142, 145, 148, 151, 155, 157, 158, 159, 162, 163, 175, 182, 189, 194, 195, 199, 205, 207, 217, 220, 232, 242, 247, 252, 253, 261, 265, 267, 286, 291, 312, 320, 321, 333, 351, 361, 362, 371, 375, 376, 382, 383, 387, 400, 426, 450, 475, 503, 508, 512, 516, 523, 528, 529, 530, 536, 537, 541, 550, 554, 555, 562, 567, 568, 576, 577, 579, 581, 602, 614, 615, 633
 Ilarie, episcop: 107
 Ileana, principesă: 237, 251
 Ioachim al IV-lea: 7, 585
 Ioan Damaschinul: 157, 250
 Ioan, Evanghelistul: 19, 33, 49, 62, 66, 112, 115, 188, 381, 579, 580, 581, 603, 607, 614, 617, 628
 Ioan Gură de Aur, *vezi* Ioan Hrisostomul

Ioan Hrisostomul: 147, 157, 163, 182, 250, 589, 603
 Ioanid T.: 329
 Ioan Scărarul: 24
 Ionescu Antoaneta: 613
 Ionescu Marin: 213, 214, 360, 469, 470, 585, 597, 601, 611
 Ionescu Nae: 3-664
 Iordăchescu Cicerone: 489, 628
 Iordăchescu Valeriu: 489, 577, 628
 Iorga Nicolae: 20, 40, 109, 178, 183, 184, 281, 359, 360, 444, 496, 497, 516, 564, 581, 597, 605, 629, 636
 Iorgu de la Sadagura: 33
 Iosephus Flavius: 49
 Iosif, sfânt: 53
 Iov: 65, 221, 222, 555, 597, 636
 Irod, împărat: 49, 50, 54, 55, 56, 81
 Isaia: 188, 549
 Iuda Iscariotul: 54, 56, 66, 68, 69, 70, 387
 Iuliu Cezar: 118
 Ivanov G. M.: 630
 Ivașcu Niculae, *vezi* Ionescu Nae

I

P. S. Miron, *vezi* Cristea Miron

J

Jean de Paris: 447
 Jianu Cusman: 345, 346
 Juan de la Cruz: 24, 207
 Jurgea-Negrilești Ana: 522

K

Kaifa: 81
 Kallikles, *vezi* Ionescu Nae
 Kant Immanuel: 21, 27, 320
 Karamazovi: 81
 Karmiris I. N.: 590
 Karsavin L. P.: 6, 12, 583
 Kartachoff A.: 237, 599
 Kierkegaard Søren: 10
 Kiriac, *vezi* Georgescu-Kiriac D.
 Kisseleff P. D.: 570
 Klein Felix: 9
 Kogălniceanu M.: 304
 Kokoschka Oscar: 24
 Korolevsky Ciril: 511, 512, 513, 631
 Kosigene: 191
 Kostaki Lupu: 281
 Kullmann Gustav: 248, 554, 555
 Külpe Oswald: 9

L

Lambruschini R.: 241, 599
 Lapedatu Al.: 128, 129, 132, 136, 137, 142, 152, 163, 185, 202, 284, 302, 303, 304, 305, 306, 346, 418, 419, 420, 421, 422, 439, 457, 459, 566, 587
 Lazăr, sfânt: 106
 Lecca Haralamb: 568, 638
 Lecoffre V.: 576
 Leibniz G. W.: 53
 Leiner Oscar: 579
 Leon al XIII-lea: 5, 539
 Leonard N.: 358, 614
 Leonhardt Ion: 555, 556
 Leontiev Konstantin: 390, 618
 Leopold I.: 629
 Le Roy Edmond: 192
 Leu Grigorie: 270, 271
 Lilio: 191
 Logosul, *vezi* Iisus Hristos
 Lossky N.: 6
 Lovinescu E.: 20
 Luca, Evanghelistul: 33, 66, 579, 581, 584, 586, 592
 Lungu Dionisie: 25, 252, 253, 300, 475, 576, 601
 Lupaș Ion: 439, 629
 Lupu N.: 177, 178, 283, 429, 592, 631
 Lupu Vasile: 7, 99, 583
 Luther Martin: 20, 207, 538, 554

M

Macaveiu Victor: 630
 Macrobius Ambrosius: 49, 579
 Magieru Andrei: 10, 464, 471
 Mahomed: 29
 Maica Domnului: 39, 50, 51, 52, 59, 62, 79, 84, 85, 341, 606
 Mailath G. C.: 325, 610
 Mangra Vasile: 282, 294, 605
 Maniu Adrian: 562
 Maniu Iuliu: 38, 178, 179, 184, 283, 399, 429, 430, 436, 437, 441, 442, 470, 621
 Manolescu Ion: 569
 Mansi J. D.: 593
 Marcu, Evanghelistul: 33, 66, 115, 579, 580, 581
 Maria, regină: 636
 Maria Fecioara, *vezi* Maica Domnului
 Mariamne: 49
 Maritain Jacques: 135, 224, 321, 517, 630
 Maritain Raïsa: 517
 Martin J. B.: 593

Marx Karl: 101
 Matei, Evanghelistul: 33, 62, 63, 579, 580, 581, 586, 588, 594, 605, 616, 634
 Matei I.: 124, 156, 157, 301, 338, 339, 343, 344, 346, 347, 363, 364, 365, 384, 612
 Matei Sanda: 301, 343, 347, 364, 384
 Maurras Ch.: 324
 Maxim Mărturisitorul: 89
 Mayer Hans von: 9
 Mayer: 241, 599
 Mântuitorul, *vezi* Iisus Hristos
 Mehedinți Simion: 11, 556, 557
 Meletie, *vezi* Metaxakis Meletie
 Meletie Sirigul: 583
 Mercier D. J.: 539, 540
 Mesia, *vezi* Iisus Hristos
 Metaxakis Meletie: 287, 538, 606
 Miclescu Calinic: 7, 585
 Micu Samuil: 393
 Mielul, *vezi* Iisus Hristos
 Migne J.-P.: 9
 Mihai, rege: 424
 Mihai Viteazul: 142, 495, 629
 Mihail, episcop: 110
 Mihalache Ion: 442
 Mihălcescu Ion, *vezi* Mihălcescu Irineu
 Mihălcescu Irineu: 8, 264, 265, 436, 479, 583, 594, 601, 602
 Milcoveanu, col.: 272, 273
 Mille Constantin: 570
 Milosescu N. D.: 610
 Mironescu Atanasie: 378, 594, 617
 Mirto Eduard: 159
 Mitariu, preot: 312
 Mitileneu I. M.: 312, 313
 Mitrany D.: 530, 531, 633
 Moise: 29
 Moisesescu N.: 636
 Moldovanu, preot: 351, 352
 Moleschott J.: 42
 Montesquieu Ch. L.: 578
 Mott John: 636
 Movilă Petru: 99, 180, 583
 Mudt Conrad: 37
 Müller G. E.: 9
 Murafa, preot: 296
 Murea, preot: 296
 Mussolini Benito: 318, 525, 526, 611
 Muzicescu Gavriil: 565

N

n. l., *vezi* Ionescu Nae
 N. l., *vezi* Ionescu Nae

Nanu D.: 26, 533, 534, 576, 634
 Napoleon Bonaparte: 573
 Neaga, preot: 295
 Nemo, *vezi* Ionescu Nae
 Neron: 20
 Nestorescu-Bălcești H.: 628
 Neumann: 539
 Nicolae, principe: 237
 Nicolae al II-lea: 106
 Nicolae Ivan: 362, 388, 391, 392, 516, 614
 Nicolau Gherontie: 106, 107, 473, 585
 Nicolcescu: 350
 Niculescu Al.: 457
 Niculescu Ghenadie: 191, 587
 Nietzsche Fr.: 61, 65
 Nikitin At.: 248
 Nikolaos din Damasc: 49
 Novikov J.: 521, 632

O

Octavian, împărat: 49
 Olasz S. J.: 548, 549, 635
 Origen: 37, 68, 157, 213, 518
 Ormolu M.: 636
 O. Vladimir, *vezi* Ionescu Nae

P

Paleologu I.: 504, 505
 Pamfil Filaret: 365
 Panaitescu Emil: 318
 Panaitescu Vasile: 613
 Pargoire Jules: 25, 576
 Partenie P.: 565
 Pascal Blaise: 25, 76, 163, 525, 581
 Pavel, sfânt: 37, 70, 80, 129, 153, 174, 187, 382, 538, 581, 593, 638
 Păcală: 504, 516, 601
 Păcurariu M.: 610
 Pătrășcanu D. D.: 561, 637
 Păclișanu Z.: 449
 Pârvan Vasile: 577, 623
 Periețeanu I. Gr.: 568, 638
 Petit Louis: 593
 Petrescu Cezar: 562, 601
 Petrescu Ghenadie: 327, 356, 366, 378, 566, 574, 616
 Petrescu N.: 636
 Petrovici Ion: 34, 485, 486, 487, 494, 627
 Petru, sfânt: 66, 67, 70, 151, 153, 174, 322, 377, 435, 501, 507, 523, 615
 Petru cel Mare: 6
 Pfänder Al.: 9

Pherekyde M.: 591
 Picasso Pablo: 24
 Pico della Mirandola: 29
 Pietro d'Abano: 28, 29
 Pilatus Pontius: 70, 81
 Pillat Ion: 562, 637
 Pișculescu Gr., *vezi* Galaction Gala
 Pius al IX-lea: 5, 242, 593
 Pius al X-lea: 619
 Pius al XI-lea: 540, 635
 Pius al XII-lea: 619
 Platon: 67, 89
 Plehanov G. V.: 209
 Plotin: 24
 Poincaré Henri: 192
 Policrat: 128
 Pomponazzi Pietro: 29
 Pop Valer: 462
 Popa Aug.: 631
 Popa Șapcă: 142
 Popa Tandă: 317, 609
 „Popescu”, *vezi* Ionescu Nae
 Popescu Ioan: 342
 Popescu Manea: 597
 Popescu Nicolae: 259, 263, 444, 572, 597, 602
 Popescu Spiridon: 565
 Popescu Stelian: 127
 Popescu Teodor M.: 14, 201, 291, 593, 594, 595
 Popescu Tudor: 39, 201, 213, 235, 253, 264, 360, 420, 454, 458, 527, 528, 529, 531, 532, 533, 576, 634
 Popescu Victor: 291, 583, 606
 Popescu-Mălăiești I.: 557, 636, 637
 Popescu-Moșoaia D.: 127, 233, 339, 523, 587
 Popovici I.: 13
 Portal, abate: 539
 Potle, *vezi* Potlis M.
 Potlis M.: 141, 145, 588
 Poulenc Fr.: 24
 Procopie Neculai: 218
 Procopovici Alexe: 211, 245, 596
 Protopopescu I. D.: 636
 Psellos Mihail: 9
 P. S. Atanasie, *vezi* Mironescu Atanasie
 P. S. Ghenadie, *vezi* Niculescu Ghenadie
 P. S. Ghenadie, *vezi* Petrescu Ghenadie
 P. S. Gherasim, *vezi* Safirin Gherasim
 P. S. Gherontie, *vezi* Nicolau Gherontie
 P. S. Grigorie, *vezi* Comșa Grigorie
 P. S. Gurie, *vezi* Grosu Gurie
 P. S. Iacov, *vezi* Antonovici Iacov
 P. S. Ioan, *vezi* Stroia Ioan

P. S. Iosif, *vezi* Bădescu Iosif
 P. S. Iustinian, *vezi* Teculescu Iustinian
 P. S. Ivan, *vezi* Nicolae Ivan
 P. S. Lucian, *vezi* Triteanu Lucian
 P. S. Nectarie, *vezi* Cotlarciuc Nectarie
 P. S. Neculai, *vezi* Bălan Neculai
 P. S. Nichita, *vezi* Duma Nichita
 P. S. Pimen, *vezi* Georgescu Pimen
 P. S. Platon, *vezi* Ciosu Platon
 P. S. Roman, *vezi* Ciorogariu Roman
 P. S. Tit, *vezi* Simedrea Tit
 P. S. Vartolomeu, *vezi* Stănescu Vartolomeu
 P. S. Vasile, *vezi* Suciu Vasile
 P. S. Visarion, *vezi* Puia Visarion
 Puia Visarion: 150, 162, 167, 172, 284, 297, 300, 311, 312, 327, 335, 364, 378, 458, 589, 608
 Puțurcanu, dr.: 341

R

Racoveanu Gh.: 15, 168, 406, 590, 591
 Radu Vasile: 339, 575, 612
 Rafael: 37
 Ralea Mihail: 578
 Ralle, *vezi* Rallis G. A.
 Rallis G. A.: 141, 145, 588
 Rauschenbusch W.: 5
 Rădoi: 312
 Răducanu Ion: 367, 368, 369
 Rădulescu-Motru C.: 9, 11, 23
 Rădulescu-Pogoneanu I.: 636
 Răutul B., *vezi* Ionescu Nae
 Renan Ernest: 28, 33
 Reuchlin Johannes: 37
 Rhineland S.: 241
 Ritschl Albrecht: 5
 Robu Mihai: 522
 Rockefeller John: 535, 536
 Rostand Edmond: 568, 638
 Roșca Eusebiu: 282, 605
 Runes Dagobert: 33, 34
 Russell Bertrand: 192
 Rusu Al.: 394, 510, 511, 618, 630, 631

S

Sade D. A. F. de: 565
 Sadoveanu M.: 561, 637
 Safirin Gherasim: 199, 236, 269, 594
 Salazar Antonio de Oliveira: 526
 Satie Eric: 24
 Sava, sfânt: 106
 Savonarola Girolamo: 25, 549, 635

Scheler Max: 24
 Schiller Friedrich: 569
 Schönberg Arnold: 24
 Schuschnigg, cancelar: 526, 527
 Scorobet T.: 258, 277, 310, 314, 315, 316, 317, 601, 602, 604
 Scriban Iuliu: 8, 300, 357, 360, 476, 479, 528, 532, 583, 601, 607, 618
 Scurtescu, preot: 374, 375
 Secieru Gh., preot: 326
 Seipel A.: 526, 527
 Senex, *vezi* Simedrea Tit
 Simedrea Tit: 12, 100, 103, 123, 131-135, 162, 219, 220, 248, 251, 272, 284, 412, 523, 583, 587, 588, 597, 601, 613
 Simeon Noul Teolog: 13
 Simion, sfânt: 106
 Simon, *vezi* Petru, sfânt
 Sk., *vezi* Ionescu Nae
 Skythes, *vezi* Ionescu Nae
 Socrate: 60, 63
 Solomon Bercu: 392, 393
 Soloviov Vladimir: 6, 10, 415
 Spătaru, preot: 157, 590, 616
 Spener F. I.: 5, 590
 Spinoza Baruch: 576
 Stalin I. V.: 38
 Stamati Iacob: 572, 638
 Stanciu, preot: 263, 264, 602
 Stănescu Vartolomeu: 10, 150, 169, 174, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 194, 195, 196, 208, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 300, 311, 314, 348, 350, 351, 458, 471, 587, 589, 593, 594, 603, 604, 607
 Stăniloae Dumitru: 14
 Stănoiu Damian: 286, 601, 605
 Sterian Paul: 168, 591, 599, 600
 „Stoenescu”, *vezi* Ionescu Nae
 Stoian Gh.: 374
 Stoianovici: 248
 Stragorodtjki Serghie: 13
 Strauss D. Fr.: 42
 Strohl H.: 12, 583
 Stroia Ioan: 325, 464, 610
 Studitul Teodor: 25, 576
 Sturdza Marius: 312, 313
 Suciu Vasile: 308, 422, 432, 469, 514, 515, 516

S

Șaguna Andrei: 7, 219, 502, 596
 Șeicaru Pamfil: 255, 269, 413, 620
 Ștefan, sfânt: 106, 585, 596

Ștefănescu Marin: 601
 Ștefănescu Melchisedec: 7
 Ștefulescu Al.: 610
 Știrbey Barbu, domn: 570
 Știrbey Barbu: 285, 587, 592

T

Tafrali O.: 141
 Tanasiev, preot: 326
 Tannery O.: 192
 Tartuffe, personaj: 491, 492
 Tatăl, *vezi* Dumnezeu
 Teculescu Iustinian: 167, 172, 592
 Teodorescu Paul N.: 261, 262
 Teodosie, mitropolit: 629
 Teofil: 590
 Tereza de Avila: 37
 Tertullian: 26, 538, 634
 Theodorescu Dem.: 576
 Theodorian-Carada M.: 130, 522, 523, 524, 633
 Theodosie, *vezi* Atanasie Theodosie
 Thévenin Léo: 503
 Timotei: 593
 Tolstoi Lev: 6
 Tomescu Ion: 207
 Tonca Mihai, *vezi* Ionescu Nae
 Trendelenburg Fr. A.: 9
 Trifa Iosif: 260, 261, 602
 Trifon, patriarh: 8
 Triteanu Lucian: 149, 174, 175, 269, 353, 368, 369, 370, 523, 589, 592
 Troilo: 29
 Tudor Sandu: 169, 591, 601

U

Udenski: 96
 „Un asecerist mai în vârstă”, *vezi* Ionescu Nae
 „Un ortodox”, *vezi* Ionescu Nae
 „Un prelat de Dincoace”, *vezi* Ionescu Nae
 Underhill Evelyn: 597

V

Vaida-Voievod Al.: 20, 399, 592
 Vasile al III-lea: 8, 95, 101, 102, 582, 604
 Vasile cel Mare: 144, 145, 146, 576
 Vasilescu August: 606
 Văitoianu Arthur: 591
 Veniamin I.: 583, 585
 Véron Eugène: 632
 Victor Emanuel: 322
 Vintilescu P.: 594

Vlad Aurel: 283, 429, 430, 436, 437, 438
Vladimirescu Tudor: 180
Vlastare Mateiu: 180, 181, 593
Vlemides Nichifor: 9
Voght Karl: 42
Voinescu R.: 636
Von Unruh: 24
Vulcănescu Mircea: 168, 591, 594, 600

W

Wagner I. J.: 42
Wasmann Erich: 619
Wedgwood, col.: 393
Whimshurst: 74
Wilhelm, împărat: 20
Wolsey Th.: 635

Y

Ygrec, vezi Glicsmann I.

Z

Zaharia Marioara: 365, 366
Zamfirescu Nicodim: 257
Zeller Eduard: 9
Zenkovski N.: 6, 248
Zenon: 61, 65
Zonaras Ioan: 9, 133, 188

Cuprins

Nae Ionescu – teologul (Dora Mezdrea)	5
Notă asupra ediției	15

I. ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

Vremuri apocaliptice	19
Problema religioasă	20
„Piatra din capul unghiului”	21
„Sufletul mistic”	23
Teodor Studitul, părintele Dionisie și ajutoarele sale	25
Misticism?	26
Rațiune și credință	26
„Horoscopul religiilor”	27
Religie și psihanaliză	30
Religie și morală	32
În jurul „Evangheliei a cincea”	33
Problema deismului, ateismului și panteismului	34
Un misticism al disperării	35
Filosofie și religie	36
Teismul universal-religios	37
Libertatea de gândire	38
Infirmiitate spirituală	39
Misticism, fals misticism și Ortodoxie	40
Științificii și teologia	42
Iubirea, act de cunoaștere	44

II. MÂNTUITORUL

1. NAȘTEREA

La nașterea Domnului	49
Fuga în Egipt	50
Crăciunul – sărbătoarea singurătății metafizice a omului	52
Trei Crai de la Răsărit	53
Măcelul	55

2. ÎNTÂMPINAREA

Duminica Stălpărilor	57

3. RĂSTIGNIREA

Pascalie [I]	59
<i>Juxta Crucem</i>	61
Tristia	66
Sofisma cea mare	68

4. ÎNVIEREA

Pascalie [II]	70
Înviere [I]	71
Să mărturisim Paștele!	73
Paștele gândului și celelalte Paște	74
Înviere [II]	76

III. ANTROPOLOGIE CREȘTINĂ

„... Și s-a făcut om”	79
Dialectica păcatului	81
Trup și întrupare	82
Minunea din Bethlehem	84
Creațiune și păcat	85

IV. ORTODOXIA

1. ECUMENICITATEA ORTODOXĂ

Sinodul Ecumenic Ortodox	95
La Ierusalim	97
Nevoia unor congrese panortodoxe	98
Conducerea religioasă a Răsăritului	99
Rosturile conducătoare ale Bisericii noastre	100
Crima sovietică împotriva Duminicii	100
Dezorganizarea în Biserica Răsăriteană	101
Impasibilitate	102
Îndreptar	103
Primatul temporalului?	104
Îndreptarea unei erori	105
Sfinți naționali?	106
Nedumeriri	106
Pregătiri pentru Sinodul panortodox	107
Sf[ântul] Sinod și statul român sunt în vină	108
În chestiunea Bisericii albaneze	109

2. PREDANIA SAU SFÂNTA TRADIȚIE

Iubirea aproapelui și iubirea metafizică	112
Învățătura Bisericii	113
Iertarea creștină	114
Crede și te vei mântui	115
Ce e Predania?	116

3. DISCIPLINA CANONICĂ ȘI DOGMATICA ORTODOXĂ

Stil nou – stil vechi	118
Locotenența patriarhală	119
Canoanele	121
Patriarhul dă delegații... ..	122
Mai avem patriarh?	123
O îndatorire de conștiință	126
Apărătorii patriarhului	127
În sfârșit, argumentele	128
Răspuns unui canonist	129
„Patriarhul și regența”	131
Patriarhul român și canoanele	133

Convocarea Sf[ântului] Sinod	136
Biserica, îndreptarul nostru	137
Scrisoare deschisă Înalț Prea Sfinției Sale, domnului domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României	138
Jurământul preoților	140
Între roate	141
Distinguo	143
Conflictul din Sf[ântului] Sinod	144
Nedumeriri canonic-juridice	145
Ce este un sinod?	146
Schisma	148
Liga arhierilor creștini	149
Dificultăți bisericești	151
Agitații pe tema calendarului	152
Pentru liniștirea creștinilor	153
O pastorală nesinceră	154
Revizuirea canoanelor	155
Pentru reluarea tradiției dogmatice răsăritene	157
Un sghilion patriarhal	158
Prin mărăcini	159
Rătăcirea cea de pe urmă	160
După hotărârea Sinodului	161
Tot despre rătăcirea sinodală	162
Despre sinoadele tâlhărești, pe cari le uită d-l V. Goldiș	164
Tranzacție	166
Panica sinodală	167
Sinodul în gravă încurcătură	168
Cresc agitațiile	169
Cine e vinovatul de la 24 ianuarie	170
Cele după Paști	172
În legea strămoșilor și a lui Dumnezeu	173
Un episcop sincer... ..	174
Pentru reintrarea în Ortodoxie	175
Pentru restabilirea autorității Bisericii	177
Unde e dezlegarea?	178
Prolog de polemică	179
Între Afredon și Mateiu Vlastare	180
Spre pacea religioasă	183
Nu guvernul, ci patriarhul!	184
Metoda amânării	185
Răspuns unui preot ardelean	186
Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (I)	187
Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (II)	190
Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (III)	191

Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu (IV)	195
Ei, și?...	197
Paștele cel adevărat	198
Prăznuirea adevăratei Învieri	198
Pe când anatema?	199
Înnoire?	201
Restabilirea ecumenicității	202
Pentru reînnoirea vieții bisericești	203

4. CREȘTINISMUL ROMÂNESC

Reforma bisericească	204
<i>Sfânta Scriptură</i> în creștinismul românesc	206
Organicitatea Ortodoxiei românești	207
Ortodoxia de foileton și radicalismul literar	209
Biserica țăranilor	211
<i>Ecclesia docens</i>	212
Spirit nou în Biserică	213
Zeloșii „ortodoxiei”	214
O izbândă a Bisericii noastre	215
O inițiativă pentru întărirea Bisericii	216
O liturghie românească	217
Ardelenii în Biserică	218
Ortodoxia românească	219
Ortodoxie	220
Misiunea pravoslavnică a Bisericii	222
Pentru o teologie cu „nespecialiști”	223
Limitele criticii teologice	225

V. BISERICA

1. IERARHIA BISERICESCĂ

A. Laicii

Cultura academică și teologia	231
Ofensiva religioasă a laicilor	232
Tot despre Biserica luptătoare	233
Ah! femeile... ortodoxe	234
De la pregătirile preliminariei la discutarea principiilor	236
O pildă	237
Laicii în Biserică	237
Un organism al conștiinței religioase	238

B. Tinerii

Etica sportului	239
Ideologia societăților creștine studențești	240
Tineretul și Ortodoxia	241
F. A. S. C. R.-ul la Cernăuți	242
De la noi, la Blaj	244
La Bran	246
Congresul studențesc de la Oradea	246
Noua tinerime	247
Folosința lăuntrică a Ortodoxiei	249
Pentru înființarea unui ordin călugăresc de cărturari	250
Dezorientare duhovnicească	251

C. Monahii

Un atlet al restaurării vieții monahale	252
Disciplina călugărească	253
Trei, Doamne, și toți trei... ..	254
Pentru restaurarea tradiției monahale ardelene	255
Pentru restaurarea monahismului	256
Banul săracului	257

D. Clericii

Preoții	258
„Adunările creștinești”	259
La o aniversare	260
Obiceiuri proaste	261
Preotul în religiozitatea răsăriteană	262
O pagină de disciplină creștinească	263
Congresul preoților	264
Solidaritatea preoților cu chiriarii	265
Participarea clerului la viața bisericească	266

E. Episcopii

Ierarhia ortodoxă	267
Judecata morților	269
Într-o chestie personală de un interes mai larg	269
Vrem o lămurire!	270
De ce nu apărăm pe P. S. Vartolomeu	271
Simonie?	272
Îndatorirea episcopatului	273
Sprîjinul presei în renașterea vieții religioase	274
După alegerile episcopale	275

F. Mitropoliții

Misionarism	277
Mitropolia Basarabiei	277
În plin Ev Mediu	279
... Și despre Conon	279
... Și o vorbă de pace	280
Fapte	282
Păcatul orgoliului	283
Absenteism	284
Vorba noastră	284

G. Patriarhul

Tot despre refacerea vieții mănăstirești	286
Pierderea simțului Ortodoxiei	287
Pentru mai marea slavă a lui Dumnezeu	287
Sabia stăpânirii lumești	288
„Pre stăpânul și arhiereul...”	289
Un plan european	291
„Demisia” părintelui patriarh	292
Unde e ierarhul?	293

2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

A. Din interiorul țării

O stare de spirit periculoasă	295
În jurul cazului de la Hamba	296
Centralizarea administrației mănăstirești	297
Între Sf[ântul] Sinod și congresul bisericesc	298
Dificultăți ale organizării monahismului	300
Nepreciziunea juridică în viața bisericească	301
Averile bisericești	302
Fondul religios din Bucovina	303
Articolul XLI	304
Polemici confesionale	306
Protestul Blajului	307
Iarăși despre legea cultelor minoritare	308
Ceasuri grele	310
Visarion Puiu	311

B. Din afara granițelor

Ce e cu capela română din Viena?	312
Iarăși despre capela română de la Viena	314

Jurisdicția românilor din America	314
Organizarea ortodocșilor din afara granițelor	315
Problemele politice ale Ortodoxiei	316
„Popa Tandă”	317
Românii din Istria	318

3. ANOMALII ÎN VIAȚA BISERICII

A. Racile diverse

Domnul Cuza revizuiește... ..	320
Modernismul în Biserică	322
Religia ca instrument politic	323
Glume nelalocul lor	324
„Parlament bisericesc”?	325
Anarhia bisericească	326
„Couardise, mère de la cruauté”	327
Anarhia de sus	328
La încheierea socotelilor	330
Anarhia de sus și slugărnicia de jos	332
Ascultarea	333
Zarafii în Casa Domnului	333
Racilele personalismului în viața bisericească	334
Închiderea capelei din Edineți	335
Jelbarii noștri	336
Tipuri de realizare a religiozității	337
Ciudățeni	338
Ce e cu „noul curs” în Biserică?	339
Mentalitatea personalistă	339
O gravă erezie	340
Fântâna din Zmeeni	341
În mâna lui Dumnezeu	342
Încă un specialist	343
Asupra unor stări din Biserică	344
Plângere din Vărădia	345
De la... dr. Matei cetire	346
Modernizarea e în curs... ..	347
Însălbăticire	348
Unde comentariile sunt de prisos... ..	349
Și la Ratezu... ..	350
Excomunicare?	351
Moldovanu & Co.	351
Mînți betege	352
S-a închis o biserică	353

Duplicitate	354
Veșmintele preoțești	355
Preoți și cenușari	356
Profitorii Bisericii	357
Îndatoriri elementare ale preoției	358
Cum se gospodărește	359
Moravuri universitare	359
Datoria de a mărturisi adevărul	360
Alături de drumurile lui Hristos	361
Buna-cuviință	362
O situație ilegală	363
În numele altcuiva	364
„Virtuți” călugărești	365

B. Politica în Biserică

„Scandalul bisericesc”	366
De la cruce, la topor	367
„Politicianii împotriva Bisericii”	368
La punct	369
O sentință nedreaptă	370
Politica în Biserică	371
Clericalism român?	373
Spiritul de compromis în Biserică	373
Un preot nevrednic	374
Primatul spiritualului	375
Între „Roma locuta” și „toleretur”	376
Cine tulbură pacea în Biserică	377
Exces de devotament	379
Autonomie bisericească și acțiune politică	379

C. Cezaro-papismul

Cezarismul bisericesc	381
O durere pe care ne-o credeam cruțată	383
Cezaro-papism	384
Altă manifestare cezaro-papistă	384
Zece mii de lei și o pastorală	385
Tot despre „Zece mii de lei și o pastorală”	387
Un conflict de autoritate	388

4. BISERICĂ ȘI NEAM

Biserică și națiune	390
O afirmare a nației	391

A fi „bun român”	392
Noi și catolicismul	394
Sortii de izbândă a noii ofensive catolice	396
Iluziile catolicizanților	397
La închiderea unei discuții	399
„Internaționala” sub glugă	401
Biserică, stat, națiune	403
Naționalism și Ortodoxie	405

5. BISERICĂ ȘI STAT

Autonomia bisericească	408
Pro domo	409
Pentru hrana călugărilor	410
„Pâinea noastră”	411
Pentru prestigiul Bisericii	411
„Statul”	412
În jurul concordatului	413
Către anti-concordatarii sinceri	415
Precizări	416
Legiferarea în materie religioasă	417
Biserica și bugetul	418
Anomalii bugetare	419
<i>Inter duos litigantes</i>	420
Încheierea discuției la legea cultelor	421
Cuvântarea P. S. Neculai	422
Cuminecătură	424
Salarizarea preoților	425
Primenire	426
Moștenirea lui Titus Enacovici	427
Secularizarea spiritului bisericesc	428
În disoluție	428
Inconsecvențe	429
Ofensiva sinodală	430
Biserica dominantă	432
„Dominanță” și... realitate	433
Ministrul român la Vatican	435
Preoții împotriva statului	435
Politica religioasă a guvernului	436
Autonomie..., dar cu tutelă!	437
Apelul la țară!	439
Tot despre politica din Biserică	440
Imixțiuni politice în Biserică	442

Pentru respectarea așezămintelor dumnezeiești	443
O jertfă	444
Încă o episcopie	444

Anexă:

Concordatul dintre statul român și Biserica catolică

Concordatul [I]	446
Zvonuri despre concordat	449
Concordatul [II]	450
O diversiune	451
Concordatul [III]	452
Responsabilitățile	453
Contra sau pentru?	455
Precizări	456
Atleții Bisericii dominante	457
Ce e cu concordatul?	458
Concordatul [IV]	459
În chestiunea „statusului catolic”	460

6. ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

A. Legislația

O știință ofensivă	463
Învățământul teologic	464
Legea învățământului teologic	465
Mai puțin decât nimic	466
Legea pentru reforma învățământului teologic în Cameră	467

B. Școlile

Socoteli	468
Școlile Bisericii	469
Școalele confesionale	470

C. Seminariile

„Carnet de conștiință”	471
Un caraghioslâc de import	472
Evacuarea seminarului din Constanța	473
Soarta seminariilor	474
Seminarul de studii monahale de la Cernica	475

D. Facultățile

O nouă facultatea de teologie	476
Între Chișinău și Iași	478
Facultatea Chișinăului	479
Tot despre facultatea Chișinăului [I]	481
„Interesul bisericesc-național”	483
Pentru încheierea discuției	485
Profesorii-teologi	486
<i>Consummatum est!</i>	487
Lămuriri	489
În chestia studenților teologi	489
Chestiunea profesorilor navetiști	491
Facultatea tradiției ortodoxe	492
Tot despre facultatea Chișinăului [II]	493
Academia de la Iași	494
Capela Universității	495
Evaziune	495
Toleranță și Biserică	496

7. CONFESIUNILE

A. Uniatismul

Problema confesională în România	498
Confesionalismul	500
Ortodoxia văzută de un catolic	503
Despre păcatul disprețului	503
Biserica unică	504
Pentru pacea confesională	506
<i>Pro... juventute mea</i>	507
Ce e cu pacea confesională?	508
Colaborare confesională	509
O pretenție costisitoare	510
Uniatismul – o decadentă spirituală	511
Un „răspuns”	512
Religiozitate și disciplină	513
Învălmășeala	514
Între realitatea națională și internaționalismul catolic	514
Strajă gurii	515
Furoare anti-ortodoxă	516

B. Catholicismul

O carte de îndrumare mistică	517
O mișcare spirituală transplantată	518

Pretenții cari indispon	519
O carte mediocră despre Descartes	520
O ineptie	521
Ofensiva prozelitismului catolic	522
Un dar pe care nu-l putem accepta	522
Și totuși, catolicismul este inactual	524

C. Anglicanismul

Pentru apărarea Ortodoxiei	527
Forme românești ale problemei religioase	528
Domnule redactor,	530
Preotul Tudor Popescu și agitația pentru anglicanism	531
Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]	533
Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]	533
Congresul Bisericii anglicane	534

D. Protestantismul

<i>Rumänien – ein Missionland</i>	535
Protestantism	536

E. Mișcarea interconfesională

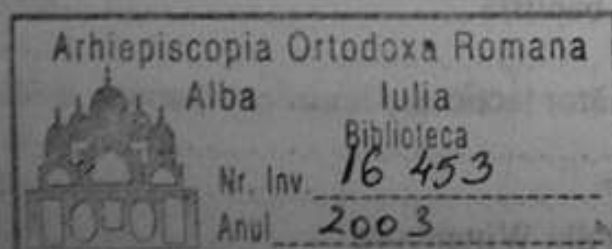
Ortodoxia răsăriteană și pancreștinismul	537
<i>Ad maturandum Christianae unitatis bonum</i>	538
Creștinismul – fapt istoric	541
Îndatorirea Sf[ântului] Sinod	542
Enciclica papei	544
Propaganda interconfesionalistă	545

8. SECTELE

Sectanții	547
Pater Olasz	548
Despre propaganda baptistă	549
De ce două măsuri?	550
Un excelent îndrumător tactic	551
Y. M. C. A.	552
Un proces... al cui?	553
Urmașii călugărului din Wittenborg	554
Iov	555
O provocare adventistă	556
Când capul nu e cap	557

VI. ESTETICA SACRĂ

Literatură religioasă	561
Părerii de rău... indiscrete	563
Palatul și Catedrala Patriarhală	563
Valorificarea estetică în Biserică	564
Muzica sacră	565
Nevoia de monumental	566
Cartea sfântă a mântuirii	567
Reprezentarea lui Hristos pe scenă	568
Structura spirituală a vremii	569
Un element al tradiției noastre spirituale	570
Academia de Muzică Bisericească	571
Limba duhovnicească	571
Odoarele bisericești	572
... Și despre odoarele bisericești	573
Note	575
Indice de nume	641

Editura Deisis anunță publicarea unui tiraj limitat, numerotat, în condiții grafice de excepție, al acestui volum. Cei interesați pot face comenzi pe adresa editurii.

Timp de douăzeci de ani, Nae Ionescu a expus de la înălțimea catedrei o filosofie creștină cu rădăcini adânc înfipite în tradiția ortodoxă: o logică static-realistă, ieșită din realitățile spirituale răsăritene, o metafizică restaurată în demnitatea ei dintâi și o gnozeologie de cea mai pură extracție patristică, în care sunt exprimate în limbaj modern dionisienele trepte ale cunoașterii, de la cea rațională, catafatică și apofatică, până la cea supra-rațională, a participării mistice. Căci Nae Ionescu este un *theo-log*, în sensul cel mai riguros al termenului, de vorbitor despre cele dumnezeiești; nu de pe pozițiile oficiale ale unei ierarhii constituite, ci în aceeași măsură în care orice ins afiliat autorității harismatice, în tradiția ortodoxă, este *theo-log* pentru că este *theo-didact*: învățat direct de Dumnezeu.

Teologia lui Nae Ionescu nu trebuie căutată însă în prelegerile universitare; nu-i putem cere logicianului Nae Ionescu încălcarea domeniilor: acelea sunt cursuri de *filosofie*, fie ea copios inspirată de teologia ortodoxă, nu de teologie. Aceasta din urmă poate fi însă regăsită în publicistica religioasă; cât de coerentă și de riguros ortodoxă este această teologie putem vedea doar în prezența totalității (sistematizate) a acestei publicistici. Și aceasta este menirea ediției de față.

În publicistica sa religioasă, Nae Ionescu rupe cu totul cu pietismul, psihologismul și utopiile intelectuale ale secolului XIX, ancorând de-a dreptul în Tradiție, cu mult înainte ca exigența ancorării în Tradiție să devină o cerință expresă în teologia ortodoxă a secolului XX. În articolele religioase, Nae Ionescu recuperează realismul metafizic, dogmatic și sacramental al Sfinților Părinți într-un limbaj și cu o argumentare de o izbitoare modernitate, singura în măsură să convingă insul modern, fără ca, în același timp, să afecteze ceva din rigoarea dogmatică, canonică și eclezialogică a teologiei ortodoxe.

Meritul lui Nae Ionescu (1890–1940) ca adevărat și singular precursor al teologiei românești neopatristice nu poate fi tăgăduit. După el au venit Nichifor Crainic (1889–1972), care în anii '20 practica un creștinism rural, cu ceva iz sămănătorist, preotul profesor Ioan Coman (1902–1987), Teodor Popescu (1893–1973) și preotul profesor Dumitru Stăniloae (1903–1993), marele teolog neopatristic, care începe să publice după 1938, când Nae Ionescu era, practic, la capătul vieții.

Poate a venit, în sfârșit, vremea ca Biserica românească să primească în rândul co-liturghisitorilor săi și pe acest adevărat *bărbat apostolic* al său, iar cartea de față e cel mai bun argument.

Dora Mezdrea